

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**BAMSI BEYREK DESTANI ÜZERİNDE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA
(İNCELEME-METİN)**

MEHMET ALPTEKİN

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

MAYIS 2016

**BAMSI BEYREK DESTANI ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ARAŞTIRMA (İNCELEME-METİN)**

Mehmet ALPTEKİN

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2016

Mehmet ALPTEKİN tarafından hazırlanan “Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metin)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İbrahim DİLEK

Türk Halk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

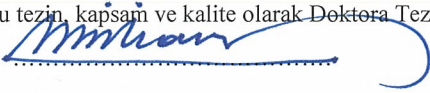
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan : Prof.Dr. İsa ÖZKAN

Türk Halk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Doç. Dr. Nezir TEMUR

Türk Halk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

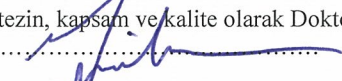
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Doç. Dr. Mete Taşlıova

Türk Halkbilimi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

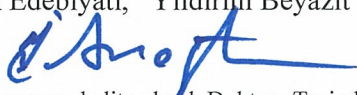
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem Arıoğlu

Türk Halk Edebiyatı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: .13/ 05 / 2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet ALPTEKİN
13/ 05/ 2016

BAMSI BEYREK DESTANI ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA
(İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

MEHMET ALPTEKİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MAYIS / 2016

ÖZET

Türk dünyası sözlü kültür geleneği içerisinde Bamsı Beyrek Destanı önemli bir yere sahiptir. Tezimiz, Hazar Denizi'nin doğusunda daha çok Alpamış, batısında ise Bamsı Beyrek Destanı adıyla bilinen pek çok halk hikâyesine ve masala kaynaklık eden Dede Korkut destanlarının üçüncüsü Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun destanlaşmış, hikâyeleşmiş ve masallaşmış metinleri üzerinde karşılaştırmalı bir incelemeyi esas almaktadır. Tezimizin amacı aslı bir destan olan Bamsı Beyrek Destanı'nın yazılı ve sözlü kaynaklardaki çeşitli metinlerinden yola çıkarak bunları; tip, motif, halkbilimi ve şiir yönüyle incelemektir. Böylece üç kıtadaki kültürel erozyon ve sebepleri tahlil edilecektir. Bugün Türk dünyasının tamamında değişik adlarla da olsa sözlü ve yazılı kaynaklarda tespit edilen destan, ortak kültür değerlerini çeşitli baskı ve engellemelere karşı yaşatmaya devam etmektedir. Toplumsal şartların ve coğrafyanın değişmesi sonucunda Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu masal türüne dönüşerek Anadolu'da Bey Böyrek, Bağ Böyrek gibi isimlerle varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada Alpamış Destanı, Bamsı Beyrek Destanı ve bunların masallaşmış veya halk hikâyeleşmiş şekli olan Bey Böyrek hikâyesinin türler arası değişimi; bunlardaki tip, motif ve halk bilimi unsurları yönünden benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Bamsı Beyrek Destanı Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden önceki yaşayışlarını ve İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra oluşan Türk kültürünün kodlarını bünyesinde toplamıştır. Halk tarafından çok sevilen bu destan, sözlü gelenekte halkın ihtiyacına göre şekillenerek kültür taşıyıcılığı görevini üstlenmeye asırlarca devam edecektir.

Bilim Kodu : 1170.4.041

Anahtar Kelimeler : Bamsı Beyrek, destan, varyant, karşılaştırma

Sayfa Adedi : 747

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İbrahim DİLEK

A COMPARATIVE INVESTIGATION ON THE EPIC OF BAMSİ BEYREK
(ANALYSIS-TEXT)

Ph. D. Thesis

MEHMET ALPTEKİN
GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
MAY / 2016

ABSTRACT

The Epic of Bamsı Beyrek occupies an important place among the oral cultural tradition of the Turkic world. The dissertation is grounded on a comparative investigation about the texts of Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu that have turned into an epic, a story and a tale; that is the third story of Dede Korkut Tales, which provide sources for a great number of folk tales and epics; and that is widely known as Alpamış in the east of the Caspian Sea and as the Epic of Bamsı Beyrek in the West of the Caspian Sea. Our dissertation aims at examining the various texts of Bamsı Beyrek Story, which is originally an epic, by looking at its texts in written and oral sources in terms of style, pattern, folklore and poem. By this way, the cultural erosion that three continents suffer from and the reasons of it are going to be analyzed. In our time, the tales identified in written and oral sources by various names in the Turkic world carry on keeping commonly shared cultural values alive in spite of different oppression and prevention. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu turned into a tale as a result of the changes in social conditions and geography and is referred to by different names in Anatolia such as Bey Böyrek, Bağ Böyrek. The study presents the form alterations of the Epic of Alpamış, the Epic of Bamsı Beyrek and Bey Böyrek Story that have been turned into a tale or folk tale; and their differences or similarities in terms of style, pattern and folklore components. The Epic of Bamsı Beyrek embodies the Turkic codes developed before and after Turks converted to Islam with regard to their life styles. This beloved epic will take on the task of cultural conveyer for centuries, taking the shape of the needs of the people in oral tradition.

Science Code : 1170.4.041
Key Words : Bamsı Beyrek, epic, variant, comparison
Page Number : 747
Supervisor : Prof. Dr. İbrahim DİLEK

TEŞEKKÜR

Bilgisi, birikimi ve yol gösterici kimliği ve kişiliği ile bizleri Türk Dünyası Halk edebiyatı ürünleri üzerine çalışmaya teşvik eden; çalışmanın konu seçiminden başlayarak her aşamasında karşılaştığım güçlükleri aşmamda ve bu çalışmayı ortaya koymamda bana rehberlik eden danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. İbrahim DİLEK'e şükranlarımı sunarım. Çalışma esnasında kütüphanesini benimle paylaşan ve pek çok kaynağa ulaşmamı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. İsa ÖZKAN, Prof. Dr. Pakize AYTAÇ, Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN ve Doç. Dr. Nezir TEMUR'a sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca her türlü desteği bana sunan aileme ve her zaman yanımda bulunan her konuda beni sonsuz sabırla destekleyen kız kardeşim Zeynep Dilek ALPTEKİN'e çok teşekkür ederim.

Mehmet ALPTEKİN

13/ 05/ 2016 SİLİFKE

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xxii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK DESTANCILIK GELENEĞİ VE BAMSİ BEYREK DESTANI.....	5
1.1. Türk Destancılık Geleneği.....	5
1.1.1. Türk kültüründe destan kavramı.....	5
1.1.2. Türk kültüründe destan anlatma geleneği.....	8
1.2. Bamsı Beyrek Destanı Hakkında.....	13
1.2.1. Bamsı Beyrek Destanı'nın Türk destanları arasındaki yeri.....	13
1.2.2. Bamsı Beyrek Destanı'nın teşekkülü.....	15
1.2.3. Bamsı Beyrek Destanı ve varyantları hakkında.....	20
1.2.3.1. Kitab-ı Dedem Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan'daki III. hikâye..	21
1.2.3.2. Türk Dil Kurumundaki yazma nüsha.....	21
1.2.3.3. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Kütüphanesindeki yazma nüsha	22
1.2.3.4. Altay varyantı	22
1.2.3.5. Kazak varyantı	22
1.2.3.6. Kırgız varyantı	23
1.2.3.7. Özbek varyantı	23
1.2.3.8. Türkmen varyantı.....	23
1.2.3.9. Gagavuz varyantı.....	23
1.2.3.10. Anadolu varyantları	24
1.2.3.10.1. Osmaniye varyantı.....	24

1.2.3.10.2.	Konya varyantı.....	24
1.2.3.10.3.	Erzurum varyantı	24
1.2.3.10.4.	Afyon varyantı.....	25
1.2.3.10.5.	Bayburt varyantı.....	25
1.2.3.10.6.	Kilis varyantı	25
1.2.3.10.7.	Çanakkale varyantı.....	26
1.3.	Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	26
1.3.1.	Kitap ve kitap bölümleri	26
1.3.2.	Makale ve bildiriler.....	31
1.3.3.	Öğrenci tezleri.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

2.	BAMSI BEYREK DESTANI'NIN YAPISI.....	43
2.1.	Şahıs Kadrosu.....	43
2.1.1.	Ana karakterler.....	43
2.1.2.	Norm karakterler.....	50
2.1.3.	Kart karakterler.....	61
2.1.4.	Fon karakterler.....	65
2.2.	Zaman.....	66
2.3.	Mekân.....	68
2.3.1.	Açık / Geniş / Dış mekânlar.....	70
2.3.2.	Kapalı / İç / Dar mekânlar.....	72
2.4.	Dil - Üslup, Bakış Açısı ve Anlatım Teknikleri.....	74
2.4.1.	Dil ve üslup.....	74
2.4.2.	Bakış açısı.....	77
2.4.3.	Anlatım teknikleri.....	79

2.4.3.1. Leitmotif tekniği.....	79
2.4.3.2. Monolog.....	80
2.4.3.3. Diyalog.....	82
2.4.3.4. Sahne	84
2.4.3.5. Özetleme.....	85
2.4.3.6. Geriye dönüş.....	86
2.4.3.7. Montaj tekniği.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAMSİ BEYREK DESTANI'NIN EPİZOT VE ŞİİR TAHLİLİ.....	89
3.1. Bamsı Beyrek Destanı'nın Epizot Tahlili.....	89
3.1.1. Kahramanın ailesi.....	89
3.1.2. Kahramanın doğumu.....	92
3.1.3. Kahramana ad verilmesi.....	95
3.1.4. Kahramanın eğitimi.....	98
3.1.5. Kahramanın ilk kez gurbete çıkması.....	100
3.1.6. Kahramanın sevgiliyle karşılaşması ve âşık olması.....	104
3.1.7. Kahramanın gurbetten ilk kez dönmesi.....	107
3.1.8. Kahramanın evliliğine engel.....	110
3.1.9. Kahramanın ikinci kez gurbete çıkması ve tutsak edilmesi.....	112
3.1.10. Kahramanın tekfurun kızı ile karşılaşması.....	116
3.1.11. Kahramanın tutsaklıktan kurtulması.....	120
3.1.12. Kahramanın gurbetten ikinci kez dönmesi.....	124
3.1.13. Sevgilinin bir başkasına verilmek istenmesi.....	127
3.1.14. Kahramanın sevgiliyi bulması.....	130

3.1.15. Kahramanın akıbeti.....	133
3.2. Bamsı Beyrek Destanı'ndaki Şiirlerin Tahlili.....	136
3.2.1. Karşılıklı söylenen şiirler.....	137
3.2.1.1. Kahraman ve sevgilisinin karşılıklı söyledikleri şiirler.....	137
3.2.1.2. Kahraman ve kız kardeşinin karşılıklı söyledikleri şiirler.....	140
3.2.1.3. Kahraman ve annesinin karşılıklı söyledikleri şiirler.....	143
3.2.1.4. Kahraman ve bezirgânın karşılıklı söyledikleri şiirler.....	144
3.2.1.5. Kahraman ve atının karşılıklı söyledikleri şiirler.....	153
3.2.1.6. Kahraman ve Çin padişahının kızının karşılıklı söyledikleri şiirler.....	153
3.2.1.7. Çin padişahının kızının babasıyla karşılıklı söyledikleri şiirler.....	154
3.2.2. Tek kişi etrafında söylenen şiirler.....	155
3.2.2.1. Kahramanın sevgilisi için söylediği şiirler.....	155
3.2.2.2. Kahramanın annesi için söylediği şiirler.....	156
3.2.2.3. Kahramanın kız kardeş(ler)i için söylediği şiirler.....	157
3.2.2.4. Sevgilinin kahraman için söylediği şiirler.....	157
3.2.2.5. Tekfurun kızının kahraman için söylediği şiirler.....	158
3.2.2.6. Kahramanın atı için söylediği şiirler	158
3.2.2.7. Atın kahraman için söylediği şiirler	160
3.2.2.8. Kahramanın Hızır için söylediği şiirler	161
3.2.2.9. Kahramanın kâfirler için söylediği şiirler.....	162
3.2.2.10. Kahramanın tekfurun kızı için söylediği şiirler	162
3.2.3. Kahramanın düğünde karşılaştığı kişiler için söylediği şiirler.....	163
3.2.3.1. Kahramanın arkadaşı Mehmet'in anası için söylediği şiirler.....	163
3.2.3.2. Kahramanın arkadaşının sevgilisi Sarıcık / Sarıkız için söylediği şiirler ...	164
3.2.3.3. Kahramanın Kel Vezir'in eski hanımı için söylediği şiirler	165

3.2.3.4.	Kahramanın yaşlı kadın için söylediği şiirler.....	167
3.2.3.5.	Kahramanın Kazan Bey için söylediği şiirler.....	168
3.2.3.6.	Kahramanın Kısırça Yenge için söylediği şiirler.....	168
3.2.3.7.	Kahramanın Boğazça Fatma için söylediği şiirler	169
3.2.4.	Tasnif dışı kalan şiirler.....	169
3.2.4.1.	Dede Korkut'un kahramana ad verirken söylediği şiirler	169
3.2.4.2.	Dede Korkut'un Deli Karçar için söylediği şiir.....	170
3.2.5.	Konuyla alakası olmayan şiirler.....	170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BAMSİ BEYREK DESTANI'NDAKİ FOLKLORİK UNSURLAR..... 173

4.1.	Geçiş Dönemleri.....	173
4.1.1.	Doğum.....	174
4.1.1.1.	Doğum öncesi.....	175
4.1.1.1.1.	Kısırlığı giderme ve gebe kalma.....	176
4.1.2.	Doğum zamanı.....	178
4.1.3.	Doğum sonrası.....	179
4.1.3.1.	Ad.....	179
4.1.3.1.1.	Ad koyma.....	179
4.1.3.1.2.	Adı belirleyen unsurlar.....	181
4.1.4.	Evlenme	186
4.1.4.1.	Evlenme biçimleri.....	187
4.1.4.1.1.	Tek eşli evlilik.....	187
4.1.4.1.2.	Çok eşli evlilik.....	188
4.1.4.2.	Evlilik çağı-yaşı.....	189

4.1.4.3. Evlenme aşamaları.....	192
4.1.4.3.1. İlk görüşme.....	192
4.1.4.3.2. Evlilik öncesi sınavlar.....	195
4.1.4.3.3. Görücülük, Dünürçülük/Kız bakma, Kız isteme.....	198
4.1.4.3.4. Söz kesimi.....	199
4.1.4.3.5. Nişan.....	200
4.1.4.3.6. Kına gecesi.....	202
4.1.4.3.7. Düğün	204
4.1.4.3.8. Nikâh- Gerdek.....	206
4.1.4.3.9. Hediye, bağış ve ödemeyele ilgili âdetler.....	207
4.1.5. Ölüm.....	207
4.1.5.1. Ölüm öncesi.....	208
4.1.5.2. Ölüm sırası.....	210
4.1.5.3. Ölüm sonrası.....	211
4.1.5.3.1. Yas.....	213
4.2. Hediye Geleneği.....	221
4.3. Toplum ve Sosyal Hayat.....	228
4.3.1. Aile bireyleri arasındaki ilişkiler.....	229
4.3.1.1. Baba, anne ve çocuk arasındaki ilişkiler.....	230
4.3.1.2. Kardeşler arasındaki ilişkiler.....	240
4.3.1.3. Eşler arasındaki ilişkiler.....	238
4.3.1.4. Akrabalar arasındaki ilişkiler.....	239
4.3.2. Arkadaşlar arasındaki ilişkiler.....	241
4.3.3. Yönetici- halk arasındaki ilişkiler.....	242
4.4. Halk Hekimliği-Halk Baytarlığı.....	245

4.4.1. İnsanlar için uygulanan tedavi yöntemleri.....	245
4.4.1.1. Tıbbi tedaviler.....	245
4.4.1.2. Geleneksel tıpla tedaviler.....	245
4.4.1.2.1. Sarılık tedavisi.....	246
4.4.1.2.2. Ağır hastalıkların tedavisi.....	246
4.4.1.2.3. Çocuksuzluk-Kısırlık tedavisi.....	247
4.4.1.3. Kırıkların ve yaraların tedavisi.....	250
4.4.1.4. Görmeyen gözün tedavisi.....	252
4.4.2. Hayvanlar için uygulanan tedavi yöntemleri.....	254
4.4.2.1. Yaraların tedavisi.....	254
4.4.2.2. Zayıflığın tedavisi.....	255
4.5. Yemin (Ant).....	256
4.5.1. Yemin etme şekilleri.....	257
4.5.1.1. Bir yeri kertmek yoluyla yemin etme.....	257
4.5.1.2. Vallah, Billah ifadesi ile yemin etme.....	258
4.5.1.3. Silah üzerine yemin etme.....	259
4.5.1.4. Hediye vererek yemin etme.....	261
4.5.1.5. Kargış şeklinde yapılan yemin etme.....	261
4.5.1.6. Kutsal bir değer üzerine yemin etme.....	262
4.5.2. Yemin etme sebepleri.....	263
4.5.2.1. Zor bir durumdan kurtulmak için yemin etme.....	264
4.5.2.2. Yapılacak bir işin güvencesini vermek için yemin etme.....	266
4.5.2.3. Bireyler arasındaki güveni pekiştirmek için yemin etme.....	267
4.5.2.4. Dileklerin gerçekleşmesi için yemin etme.....	269
4.5.2.5. Yalanla bir işi başarmak için yemin etme.....	270

4.5.2.6. Kişinin bir durum karşısında kendine verdiği sözler için yemin etme...	270
4.6. Fal.....	272
4.7. Alkış-Kargış.....	277
4.7.1. Alkışlar.....	277
4.7.1.1. Belli bir içtenliği olmayan sembolik alkışlar.....	278
4.7.1.2. Bir çaresizlik karşısında söylenen alkışlar.....	279
4.7.1.3. Ad koymalarda kullanılan alkışlar.....	281
4.7.1.4. Hoşnutluk ve teşekkür ifadesi için kullanılan alkışlar.....	282
4.7.1.5. İyi dilek ve temenni için yapılan alkışlar.....	284
4.7.1.6. Bir işin başarılmaması için söylenen alkışlar.....	285
4.7.2. Kargışlar.....	286
4.7.2.1. İstenmeyen ve kıskanılan başarı öncesinde söylenen kargışlar.....	287
4.7.2.2. Ayıplanma ve utanma sonrası söylenen kargışlar.....	288
4.7.2.3. Yapılması planlanan kötülüğü engellemek için söylenen kargışlar.....	290
4.7.2.4. Yapılan kötülüklere karşı söylenen kargışlar.....	290
4.7.2.5. Belli bir içtenliği olmayan sembolik kargışlar.....	292
4.8. Bade İçme Geleneği.....	293
4.9. Toy Geleneği.....	297
4.9.1. Çocuk doğumu üzerine düzenlenen toylar.....	298
4.9.2. Ad verilirken düzenlenen toylar.....	301
4.9.3. Bir başarı sonrasında düzenlenen toylar.....	301
4.9.4. Düğünlerde düzenlenen toylar.....	304
4.10. Oyunlar.....	305
4.10.1. Çocuk oyunları.....	306
4.10.2. Yetişkin oyunları.....	307

4.11. Tutsak Edilme ve Tutsaklıktan Kurtulma.....	311
4.11.1. Tutsak edilme.....	311
4.11.1.1. Pusuya düşürülerek tutsak edilme.....	311
4.11.1.2. Uyuyup kalma neticesinde tutsak edilme.....	313
4.11.1.3. Yasağın çiğnenmesi sonucunda tutsak edilme.....	314
4.11.1.4. İçeceği içerisine ilaç katılarak tutsak edilme.....	315
4.11.2. Tutsaklıktan kurtulma.....	316
4.11.2.1. Olağanüstü yardımcı sayesinde kurtulma.....	316
4.11.2.2. Olağan yardımcı sayesinde kurtulma.....	317
4.11.2.3. Belli şarta bağlı olarak kurtulma.....	317
4.12. Kılık Değiştirme.....	319
4.12.1. Kayıp olan biri(leri)ni bulmak için kılık değiştirme.....	320
4.12.2. Zor bir durumdan kurtulmak için kılık değiştirme.....	320
4.12.3. Zor bir işi yapabilmek için kılık değiştirme.....	320
4.12.4. Çocuksuzluğa çare aramak için kılık değiştirme.....	321
4.12.5. İsteği dışında uzak kaldığı memleketine dönen kahramanın olup bitenleri görmesi için kılık değiştirmesi.....	322
4.13. Özel Günler.....	326
4.14. Rüya.....	330
4.15. Kült İlişkisi.....	338
4.15.1. Ağaç kültü.....	338
4.15.2. Toprak kültü.....	346
4.15.3. Dağ kültü.....	346
4.15.4. Mağara kültü.....	349
4.15.5. Su kültü.....	352

4.15.6.	Ateş kültü	356
4.15.7.	Astral kültler	358
4.15.8.	Hayvan Kültü.....	360
4.15.8.1.	Uçar hayvanlar.....	361
4.15.8.1.1.	Atmaca	361
4.15.8.1.2.	Baykuş	361
4.15.8.1.3.	Hüma.....	362
4.15.8.1.4.	Güvercin	362
4.15.8.1.5.	Karga.....	363
4.15.8.1.6.	Kaz	364
4.15.8.1.7.	Keklik	365
4.15.8.1.8.	Kuğu	365
4.15.8.1.9.	Ördek.....	366
4.15.8.1.10.	Saksağan.....	366
4.15.8.1.11.	Serçe.....	366
4.15.8.1.12.	Simurg.....	367
4.15.8.1.13.	Şahin	367
4.15.8.1.14.	Turna.....	368
4.15.8.2.	Sürüngen.....	369
4.15.8.2.1.	Yılan	369
4.15.8.3.	Karada yaşayan hayvanlar.....	370
4.15.8.3.1.	Aslan	370
4.15.8.3.2.	At.....	371
4.15.8.3.3.	Ayı	373
4.15.8.3.4.	Boğa	373

4.15.8.3.5.	Camız.....	373
4.15.8.3.6.	Ceylan	374
4.15.8.3.7.	Deve	374
4.15.8.3.8.	Domuz	375
4.15.8.3.9.	Ejderha	376
4.15.8.3.10.	Fare.....	377
4.15.8.3.11.	Geyik.....	377
4.15.8.3.12.	İnek.....	378
4.15.8.3.13.	Kaplan	378
4.15.8.3.14.	Karınca.....	379
4.15.8.3.15.	Katır	379
4.15.8.3.16.	Keçi – Teke.....	380
4.15.8.3.17.	Kedi	380
4.15.8.3.18.	Kısırak	381
4.15.8.3.19.	Koç.....	381
4.15.8.3.20.	Koyun.....	382
4.15.8.3.21.	Köpek.....	383
4.15.8.3.22.	Kurt	384
4.15.8.3.23.	Oğlak	385
4.15.8.3.24.	Pire	386
4.15.8.3.25.	Tilki	386
4.16.	Sayılar.....	386
4.16.1.	Mitolojik sayılar.....	387
4.16.1.1.	Bir sayısı.....	387
4.16.1.2.	Üç sayısı.....	389

4.16.1.3. Yedi sayısı.....	391
4.16.1.4. Dokuz sayısı.....	393
4.16.1.5. Kırk sayısı.....	394
4.16.2. Diğer sayılar.....	396
4.16.2.1. İki sayısı.....	396
4.16.2.2. Dört sayısı.....	397
4.16.2.3. Beş sayısı.....	399
4.16.2.4. Altı sayısı.....	400
4.16.2.5. Sekiz sayısı.....	401
4.16.2.6. On sayısı.....	402
4.16.2.7. On bir sayısı.....	404
4.16.2.8. On iki- on üç sayıları.....	404
4.16.2.9. On dört sayısı.....	404
4.16.2.10. On beş sayısı.....	405
4.16.2.11. On altı sayısı.....	406
4.16.2.12. On yedi- on sekiz sayıları.....	407
4.16.2.13. Yirmi sayısı.....	408
4.16.2.14. Yirmi bir sayısı.....	408
4.16.2.15. Yirmi dört sayısı.....	409
4.16.2.16. Otuz sayısı.....	409
4.16.2.17. Otuz iki sayısı.....	410
4.16.2.18. Otuz sekiz sayısı.....	410
4.16.2.19. Otuz dokuz sayısı.....	411
4.16.2.20. Kırk bir sayısı.....	412
4.16.2.21. Kırk iki sayısı.....	413

4.16.2.22.	Kırk beş sayısı.....	413
4.16.2.23.	Elli sayısı.....	413
4.16.2.24.	Altmış sayısı.....	414
4.16.2.25.	Yetmiş sayısı.....	414
4.16.2.26.	Yetmiş iki sayısı.....	415
4.16.2.27.	Seksen sayısı.....	415
4.16.2.28.	Doksan sayısı.....	416
4.16.2.29.	Yüz sayısı.....	417
4.16.2.30.	Yüz yirmi sayısı.....	417
4.16.2.31.	İki yüz sayısı.....	418
4.16.2.32.	Beş yüz sayısı.....	418
4.16.2.33.	Altı yüz sayısı.....	419
4.16.2.34.	Bin sayısı.....	419
4.16.2.35.	Üç bin sayısı.....	420
4.16.2.36.	Dört bin sayısı.....	420
4.16.2.37.	Altı bin sayısı.....	420
4.16.2.38.	On bin sayısı.....	421
4.16.2.39.	On sekiz bin sayısı.....	421
4.16.2.40.	Kırk bin sayısı.....	421
4.16.2.41.	Elli bin sayısı.....	422
4.16.2.42.	Altmış bin sayısı.....	422
4.16.2.43.	Yetmiş bin sayısı.....	422
4.16.2.44.	Yüz bin sayısı.....	423
4.16.2.45.	İki yüz bin sayısı.....	423
4.17.	Renkler.....	423

4.17.1.	Kara (Siyah).....	424
4.17.2.	Ak (Beyaz).....	427
4.17.3.	Mavi (Gök).....	431
4.17.4.	Yeşil.....	433
4.17.5.	Kırmızı (Kızıl, Al).....	434
4.17.6.	Sarı.....	436
4.17.7.	Boz	438
4.17.8.	Ala ve Alaca.....	439

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BAMSI BEYREK DESTANI'NIN DİĞER TÜRLERLE İLİŞKİSİ.....	441
5.1. Halk Anlatıları İle İlişkisi.....	442
5.1.1. Masal	442
5.1.2. Efsane	444
5.1.3. Destan	446
5.1.4. Halk hikâyesi.....	448
5.1.5. Fıkra.....	449
5.2. Halk Şiiri ile İlişkisi.....	451
5.2.1. Türkü	451
5.2.2. Cönkler.....	451
5.3. Oyun ile İlişkisi.....	452
5.3.1. Ak Kavak oyunu	452
5.4. Modern Edebiyat ile İlişkisi.....	454
5.4.1. Roman	454

5.4.2. Çizgi roman.....	455
5.4.3. Hikâye.....	455
5.4.4. Mensur şiir.....	456
5.5. Modern Sanatlar ile İlişkisi.....	459
5.5.1. Sinema	459
5.5.2. Çizgi film.....	461
5.5.3. Senfoni	462
5.5.4. Modern tiyatro	462

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ.....	465
METİNLER.....	469
SÖZLÜK.....	713
KAYNAKLAR.....	723
ÖZGEÇMİŞ.....	746

KISALTMALAR

Çalışmamızda kullanmış olduğumuz kısaltmalar ve açıklamaları şu şekildedir.

Kısaltma	Açıklama
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
HBH	Halk Bilimi Haberleri
Hz.	Hazreti
MÖ	Milattan Önce
No	Numara
TDK	Türk Dil Kurumu
TDKK	Türk Dil Kurumu Kütüphanesi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire
YM	Yazılı Metin
YSM	Yazılı Sözlü Metin

GİRİŞ

Türk destancılık geleneği içerisinde Dede Korkut destanları önemli bir yere sahiptir. Bu destanlar bünyesinde Türk kültürünün ortak noktalarını barındırdığı için şimdiye kadar pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Dede Korkut destanları üzerine Türkiye’de ve Türkiye dışında yüzlerce bildiri, makale, öğrenci tezi kaleme alınmıştır. Dede Korkut destanlarının araştırmacılar nazarında bu kadar ilgi görmesinin nedeni; içerisindeki destan parçalarının zamanla yeni varyantlar meydana getirmesi ve Türk kültürünü içinde barındıran gizli bir hazine olmasıdır.

Dede Korkut Kitabı, sihirli bir kutuya benzemektedir. Kapağı her açıldığında okuyucuya yenedünyaların kapılarını aralamaktadır. Bu yönüyle özgün bir anlatımı vardır. M. Fuat Köprülü; *Terazinin bir kefesine Türk edebiyatının tümünü, diğer kefesine de Dede Korkut'u koysanız yine de Dede Korkut ağır basar*, demiştir. Çünkü Dede Korkut Kitabı’nı elimize alıp her okuduğumuzda yeni tatlarla ve Türk kültürüne ait bitmez tükenmez öğelerle karşılaşmaktayız. Bu nedenle Türkiye’de ve yurt dışında Dede Korkut Kitabı birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve üzerine birçok araştırma yapılmıştır.

"... Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I-II; Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı; Hendrick Boestchen-Semih Tezcan, Dede Korkut Oğuznameleri I-II; Saim Sakaoğlu, Dede Korku Kitabı İncelemeler, Derlemeler-Aktarmalar I-I; Mustafa Sinan Kaçalın, Oğuzların Diliyle Dedem Korkud'un Kitabı; M. Fahrettin Kırzioğlu, Dede Korkud Oğuznameleri vs. gibi çalışmalar yapıldığı malumdur. Korkut Ata (Türkmenistan); Hamid Araslı, Kitab-I Dede Korkut; Dede Korkud Ensiklopediyası; Kemal Abdullah, Gizli Dede Korkut [Çev. Ali Duymaz] (Azerbaycan); Kazakistan'da Dede Korkut (Kazakistan); Ettore Rossi, Kitab-I Dede Korkut (İtalya) gibi eserler bunlardan birkaçıdır." (Arvas, 2009: 1).

Dede Korkut Kitabı'ndaki destanlar, araştırmacıların ilgisini çok çektiği için ülkemizde Dede Korkut alanında yapılan tüm çalışmaları içeren Salahaddin Bekki tarafından 2015 yılında yayımlanan *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar (1916-2013))* adlı çalışma kaynaklara ulaşılması açısından önemlidir.

Çalışmamızda Dede Korkut Kitabı'ndaki anlatılar ve varyantlarımız için *destan* ifadesini kullandık. Çünkü Dede Korkut Kitabı'ndaki anlatılar büyük Oğuz destanı kabul edilen

Oğuzname'nin küçük parçaları olup günümüze kadar ulaşabilenleridir. Araştırmacılar tarafından destan, hikâye veya boy olarak da kabul edilen bu anlatılar, göçebelikten yerleşik yaşama geçişin ürünü kabul edilen halk hikâyelerinin de yerini tutmaktadır. Öyle ki Dede Korkut Kitabı'ndaki anlatıların çoğu kahramanlık konusunu işlediği için araştırmacılar tarafından *destan* olarak da kabul görmektedir. Ayrıca *destan* ifadesini tercih etmemizin diğer bir nedeni de Altay, Özbek, Kırgız ve Kazak sahasındaki Alpamış ve dairesini oluşturan destanları da varyant olarak çalışmamıza katmamızdır.

Araştırmamız *Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metin)* adını taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde makale, bildiri, tez, kitap ve kitap bölümleri hazırlanmıştır. Bu araştırmalar geçmişten günümüze Bamsı Beyrek Destanı'nın kültürümüzdeki önemini gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. Bu çalışmada da Hazar Denizi'nin doğu ve batı tarafındaki Türk coğrafyalarında büyük *Oğuzname*'nin parçasını teşkil eden ve farklı isimlerle bilinmesine rağmen aynı ürün olduğu araştırmacılarca kabul edilen Bamsı Beyrek Destanı'nın farklı coğrafyalarda yazılı kaynaklarda ve sözlü gelenekte yaşayan varyantlarının karşılaştırılması hedeflenmiştir. Bugün Türk dünyasının tamamında değişik adlarla da olsa sözlü ve yazılı kaynaklarda tespit edilen destan, ortak kültür değerleri çeşitli baskı ve engellemelere karşı yaşamaya devam etmektedir. Bu incelemenin sonucunda ortak olan ve olmayan tipler, motifler ve şiirler halkbilimi unsurları tespit edilecektir.

Araştırmamızda, Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın Türkiye Türkçesine aktarılan destan metinlerini bir araya getirdik. Bu malzemeleri lisans, yüksek lisans ile doktora tezleri, muhtelif kitaplar ayrıca da derleme sonucu bir araya getirilen yayınlar oluşturmaktadır. Böylece toplamda on altı destan ve halk hikâyesi metni incelenerek, bunların epizotları ve değişik motifleri çıkarılarak benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışıldı. Çalışmada karşılaştırma¹ yapılırken metin merkezli hareket edilmiştir. Çalışma sonucunda daha önce birçok araştırmacı tarafından aynı eser olduğu dile getirilen Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın karşılaştırılması yapılarak var olan eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca tek bir milletin farklı coğrafyalara yayılırken destanî ürününün değişime uğrama süreci gözler önüne serilmiştir.

¹ Halkbilimi ürünleri incelenirken karşılaştıra yöntemi denildiği zaman metin merkezli folklor ürünlerinin inceleme yöntemi Tarihî-Coğrafi Fin Okulu (Karşılaştırma Folklor Kuramı) akla gelmektedir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz: Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 111.

Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı etrafında oluşan anlatılar Doğu Türklüğünde destan, Batı Türklüğünde ise halk hikâyesi geleneği etrafında yaşatılmaktadır. Sözlü kültür geleneği içerisinde bu anlatılar *âşıklar, jıravlar, bahşılar, akınlar* ve *meddahlar* gibi icracılar tarafından günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Bamsı Beyrek anlatıları üzerine şimdiye kadar birçok makale, bildiri, yüksek lisans tezi, kitap ve kitap bölümleri hazırlanmıştır. Tezimiz pek çok halk hikâyesi ve destana kaynaklık eden Dede Korkut hikâyelerinin üçüncü hikâyesi *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*'nun destanlaşmış, hikâyeleşmiş ve masallaşmış metinleri üzerinde karşılaştırmalı bir incelemeyi esas almaktadır. Tezimizin amacı, aslı bir destan olan Bamsı Beyrek hikâyesinin yazılı ve sözlü kaynaklardaki çeşitli metinlerini tespit etmek ve bunları; tip, motif, halk bilimi ve şiir yönüyle incelemektir. Bugün Türk dünyasının tamamında değişik adlarla da olsa sözlü ve yazılı kaynaklarda tespit edilen eser, ortak kültür değerleri çeşitli baskı ve engellemelere karşı yaşamaya devam etmektedir. Bu incelemenin sonucunda ortak olan ve olmayan tipler, motifler, şiirler, halk bilimi unsurları tespit edilecektir.

Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme- Metin) adlı çalışmamız *Giriş*'in dışında altı ana bölüm ve bu bölümlerin çeşitli alt bölümlerinden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde çalışmamızın metodundan bahsettikten sonra Birinci Bölüm'de Türk destancılık geleneğinden, Bamsı Beyrek Destanı'nın Türk destanları arasındaki yerinden, Bamsı Beyrek Destanı'nın teşekkülü, Bamsı Beyrek Destanı'nın varyantları hakkında bilgi verildikten sonra şimdiye kadar ülkemizde Alpamış Destanı ve Bamsı Beyrek Destanı üzerine yapılan çalışmaları tanıtmaya çalıştık. Burada kitap ve kitap bölümlerini, makale ve bildirilerle öğrenci tezlerini tanıttık.

Çalışmamızın İkinci Bölüm'ü *Bamsı Beyrek Destanı'nın Yapısı* adını taşımaktadır. Bu bölümde metinlerdeki şahıs kadrosu, zaman, mekân, dil-üslup, bakış açısı ve anlatım teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Konuyla ilgili öncelikle genel bir bilgi verilmiş, daha sonra on altı varyant bunlar doğrultusunda incelenmiştir.

Bamsı Beyrek Destanı'nın Epizot ve Şiir Tahlili adlı Üçüncü Bölüm'de Bamsı Beyrek Destanı on beş epizot çevresinde incelenmiş ve varyantlar birbirleriyle karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Şiir tahlili kısmında ise şiirler söyleniş şekillerine göre gruplandırılarak yapısal olarak incelenmiştir.

Bamsı Beyrek Destanı'ndaki Folklorik Unsurlar adını taşıyan Dördüncü Bölüm'de metinlerdeki zengin motifler oluşturan folklorik unsurlardan bahsedilmiştir. Bu unsurlar kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Böylece bir milletin asırlarca birbirinden uzak olan halklarının değişik coğrafyalarda meydana getirdikleri sözlü kültür ürünlerindeki ortalıklarının hâlâ korunduğu ve yaşatıldığı görülmüştür.

Beşinci Bölüm, *Bamsı Beyrek Destanı'nın Diğer Türlerle İlişkisi* adını taşımaktadır. Bu bölümde Bamsı Beyrek Destanı'nın halk anlatılarından masal, efsane, destan ve fıkra ile olan ilişkisi; halk şiirinden türkü ve halk oyunlarından Ak Kavak oyunu ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Ayrıca modern edebiyattaki roman, çizgi roman, mensur şiir; son olarak da modern sanatlardan sinema, çizgi film, senfoni ve modern tiyatro ile olan ilişkilerine değinilmiştir.

Altıncı Bölüm, *Sonuç* bölümü olup *Bamsı Beyrek Destanı* hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca metinler, sözlük ve kaynaklar bulunmaktadır. Metinler kısmında Altay, Kazak, Özbek ve Kırgız sahasındaki anlatımlar hacimce uzun olduğu için destanların özetleri verilmiştir. Gagavuz, Türkmen ve Anadolu sahasındaki metinler kısa olduğu için özetlemeye gidilmeden aktarılmıştır. Sözlük kısmında, Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın varyantlarında geçen yabancı kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir. Kaynaklar kısmında da çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar tanıtılmıştır.

Sonuç; araştırmacılar tarafından merkezde tek bir destan olduğu düşünülmesine rağmen yayıldığı coğrafyaya ve zamana göre şekillenerek Doğu Türklüğünde Alpamış, Batı Türklüğünde Bamsı Beyrek adıyla bilenen destanımızın on altı varyantı yapı, şiir, folklor ve türlerle ilişkisi yönünden incelenip benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışma sırasında dikkatimizden kaçan unsurlar elbette ki vardır. M. Fuat Köprülü'nün *Bir çakıl taşı getirin kâfidir, ilmi nesiller tamamlar*, sözünden yola çıkarak biz de çalışmamızın kendimizden sonraki halk edebiyatı araştırmacıları için faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK DESTANCILIK GELENEĞİ VE BAMSİ BEYREK DESTANI

1.1. Türk Destancılık Geleneği

Çok eski bir geçmişe sahip olan Türklerin hayatında destan ve destan anlatma geleneği önemli bir yere sahiptir. Bu ürünler, sözlü edebiyat geleneği içerisinde kamlar (şamanlar) tarafından icra edilmiştir. Destanlar, Türklerin toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçmesiyle ve atlı-göçebe, savaşçı toplum yapısında şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde sayısız ürün ortaya koymuşlardır. Öyle ki bir ürünler, şifahi gelenek içerisinde Türklerin yayıldıkları coğrafyalara yayılarak farklı isimlerde de olsa aynı görev çevresinde gelişmiştir.

Destanlar, tarihin bazı dönemlerinde komşu kavimlerin kültürel değerleri ve kabul edilen farklı dinlerin etkisiyle küçük de olsa değişikliklerle günümüze kadar gelmiş ve varlığını korumuştur. Günümüzde değişen yaşam koşullarına bağlı olarak bu gelenek insanların ihtiyaçları doğrultusunda hâlen devam etmektedir. Bamsı Beyrek, Doğu Türklerinde Alpamış Destanı bunun en güzel örneğidir. Tarihin ilk dönemlerinde insanların epik anlatı ihtiyacını karşılayan bir destan, yerleşik yaşama geçilmesiyle bazen halk hikâyesi, bazen çocukların büyüdü dünyasında masal, inançlar çevresinde efsane, âşık meclislerinde türkû; değişen yaşam koşullarına adapte olarak modern edebiyatta tiyatro, senfoni, mensur şiir ve sinema olarak her dönemde insanların ihtiyacına göre şekil alarak varlığını sürdürecektir.

1.1.1 Türk kültüründe destan kavramı

Destan, Farsça bir kelimedir. Türk boyları arasında destan kelimesinin ne zamandan beri kullanıldığı hakkında belli bir bilgi yoktur. Ama araştırmacılara göre; bu kelime İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra Türk boyları arasında kullanılmaya başlanmıştır.

Edebiyat tarihîmizde *destan* hem tür hem de şekil özellikleri gösteren bir yapı sergiler. Bu yüzden araştırmacıların dikkatini çeken destan üzerine birçok tanım yapılmıştır.

Sözlüklerde yapılan ve Türk araştırmacıların destan üzerine yaptıkları tanımlar şu şekildedir:

Destan üzerine Türkçe Sözlük'te (1998: 568) “1. Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope. 2. Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri. 3. Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren kahramanlık şiiri.” (Türkçe Sözlük, 1998: 568) şeklinde tanım verilmiştir. İlk olarak Tanrı, Tanrıça, yarı Tanrıça ve kahramanları konu alan şiir; ikinci tanımda kahramanlık hikâyesi olarak tanımlanırken üçüncüsünde ise âşık edebiyatındaki destan türünün tanımına yer verilmiştir. Bütün tanımlarda destanın şiirsel bir yapıya sahip olduğu ön plana çıkarılmıştır.

Ana Britannica'da destan; “Kahramanların olağanüstü eylemlerini coşkulu, törensel bir üslupla anlatan ve genellikle birkaç bölümden oluşan uzun manzum yapıt.” (Ana Britannica, 1994: 68) şeklinde izah edilmiştir. Merkezde kahramanlık olgusu çevresinde oluşan destan tanımında, kahramanın olağanüstü bir özelliğe sahip olması, destanın törensel bir üslup taşıması ve manzum bir yapısının olması vurgulanmıştır.

İslâm Ansiklopedisi'nde; “Toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan uzun manzum hikâye.” (İslâm Ansiklopedisi, 1994: 202) olarak tanımı verilen destanın toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlattığına değinilerek destanın oluşumunu etkileyen unsurlardan söz edilmiştir. İslâm Ansiklopedisi'de meydana gelen sosyal ve tarihî olayların toplumu derinden etkilemesi gerektiğine değinilirken Ana Britannica'da yapılan tanım gibi destanın manzum olması gerektiği de vurgulanmıştır.

Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde destan; “Tarih öncesi Tanrı, Tanrıça, yarı Tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope; bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, genel olarak 11'li hece ölçüsüyle yazılan halk şiiri.” (Albayrak, 2010: 131) şeklinde tanımlanmıştır. Destanın Tanrı - yarı Tanrı ve kahramanların tarih öncesi dönemlerdeki olağanüstü olaylarla ilişkisine değinilerek destan ve mitoloji arasında benzerliğine temas edilmiştir. Ayrıca destanın koşma tarzında 11'li hece ölçüsüyle yazılmasından bahsedilmiştir.

“Destan kendisini meydana getiren zümre ve muhitlerin görüşüyle tarih addolunuyor. O muhitlerin dışında kalanlar için –yani bizim için- ise destan bugün romanın gördüğü işi eski devirlerde görmektedir. Yani hâdisatı ve insanları hikâye etmektedir.” (Boratav, 1982: 73). Boratav, destanı tarihle ilişkilendirir ve romanla olan ilişkisine değinir.

Fuad Köprülü, *Millî Destan* başlıklı yazısında destanın milletin manevi ve tarihî varlığından kendi kendine doğan bir tür olduğuna değinmiştir. “[Destanı] bütün bir milletin, maneviyatından, ruhundan, tarihi ve bedii varlığından kendi kendine doğmuş “ma’şeri” verimlerdir (Köprülü, 1980: 41) şeklinde tanımlayan Köprülü; destanın nasıl oluştuğundan değil; millet için ne ifade ettiğine değinerek destanın *millîlik* özelliğine özelliğinden bahsetmiştir.

Şükrü Elçin destan hakkında; destanın (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden olduğuna değinir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsullerin zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan *kahraman-bilge* şahsiyetlerin menkıbevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik eserler olduğunu belirtir (Elçin, 2000a: 72).

Dursun Yıldırım destanı, “Destan; bugün, daha çok kahramanlık temalarının ağır bastığı manzum, manzum-mensur veya mensur eserler için kullanılan edebî bir terimdir.” (D.Yıldırım, 1998: 149) şeklinde tanımlar. Kahramanlık konusunu işleyen bir ürün olan destanın yapısal özelliklerine değinerek destanın nazım, nesir veya nazım-nesir olarak üç farklı yapısının olduğuna dikkat çekmektedir.

Mehmet Aça destanı; milletlerin dünya görüşlerini, kâinattaki olayları yorumlayış şekillerini, yaşadıkları tarihî ve sosyal olaylardan etkilenmelerini, var oluşlarını ve bağımsızlıklarını sürdürebilmek için yaptıkları iç ve dış mücadelelerini, sosyal hayatla ilgili etkinliklerini günümüz insanlığına ulaştıran metinler (Aça, 2002: 5) olarak tanımlamıştır. Destanla ilgili tanımda destanların; milletlerin dünya görüşü, kâinattaki olayları, meydana gelen olayları yorumlayışlarını; milletlerin iç ve dış mücadelelerini, sosyal hayatla ilişkilerini edebi bir üslupla günümüze kadar getiren metinler olduğuna değinir.

Erman Artun destanı; "Olağanüstü ile gerçeği, efsaneyle tarihî kaynaştırarak kahramanlık olaylarını veya bazı büyük toplumsal olayları manzum biçimde dile getiren [ürünler]." (Artun, 2009: 20) olarak ifade eder. Destanların olağanüstü ile gerçeğin kaynaşması sonucu ortaya çıktığına değinmektedir. Yani destanları gerçek hayatla ve tarihle ilişkilendirmektedir (Artun, 2009: 20).

Hasan Paksoy (1989: 12) destanın Orta Asyalılar için sözlü kayıt, kimliğin bir parçası ve tarihî hafıza anlamına geldiğini ifade eder. Yine, Paksoy destanlarda bir alp'in halkın ortak düşmanlarıyla mücadelesini yine alp'in kazanıp zaferle ülkesine dönmesini konu edindiğine değinir (Paksoy, 1989: 12) diyerek destanın bir kahraman çevresinde şekillenip toplumsal boyuta ulaşmasını ifade eder.

Edebiyatımızda yukarıda ifade edilen *destan* nazım şekli haricinde Âşık edebiyatındaki *destan* nazım şekli de vardır ki Özkul Çobanoğlu bu nazım şekli için *Âşık Tarzı Destan* ifadesinin kullanımının yerinde olacağını öngörmektedir (Çobanoğlu, 2000:1).

Destan üzerinde yapılan tanımlarda; destanı, tarih öncesi dönemlerde meydana gelen ve halkı etkileyen olayların zamanla gerçek olaylarla kaynaşması sonucu oluşan, millî bir üslupla dile getirilen nazım, nesir ve nazım-nesir karışımı ürünler olarak değerlendirmişlerdir.

1.1.2. Türk kültüründe destan anlatma geleneği

Farklı coğrafyalarda hâkimiyet kuran Türklerin kahramanlıklarını anlattıkları bir tür olan destan farklı isimlerle de anılsa ortak bir geçmişe ve ruha sahiptir. İlk sözlü ürünlerimizin yaratıcıları *Şaman*, *Kam*, *Baksı/Bahşı*, *Ozan* gibi adlarla bilinen toplum içinde dinsel, büyüsel görev ve kimliklere sahip kişilerdir. İlk ürünlerimizi icra eden bu kişilerin toplum içinde dinsel, büyüsel kimlikleriyle din adamlığı, gelecekte haber verme, halk hekimliği ve sanatçı özelliğine sahiptirler. Bu yüzden toplum nazarında çok değer görmüşlerdir. Bu sanatçılar ilk ürünlerini sığır, şölen ve yağ gibi törenlerde ortaya koymuşlardır. Daha sonraki dönemlerde ise bu ürünler tören ortamlarının dışında bağımsız olarak yayılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Türklerin yayıldıkları her coğrafyaya taşıdıkları ve icra ettikleri destan Türk dünyasında değişik adlarla bilinmektedir. Türk lehçelerinde destan kelimesi Azerbaycan Türkçesinde dastan; Başkurt Türkçesinde dastan, epos; Kazak Türkçesinde dastan, jır; Kırgız Türkçesinde dastan; Özbek Türkçesinde dastan; Tatar Türkçesinde dastan, epos; Türkmen Türkçesinde epos, dessan; Uygur Türkçesinde rivayat, dastan (Ercilasun, Aliyev, Şayhulov, Kajibek, Konkobay Uulu, Yusuf, Göklenov, Mahpir, Çeçenov, 1991: 166, 167) adlarıyla bilinmektedir.

Türkler boyları arasında ortak geçmişi yansıtan destan türü için farklı isimler de kullanılmaktadır. Özkul Çobanoğlu Türk boyları arasında destan türü için *atıptı nımax, comok, jomok, cır, jır, batırlar cırı, maadırlıg tool, kahramanlık epos, kay çörçök, olongho ölön, alıptıh nımah, nımah, boy, epos, epostık jırlar, köne epos* hatta *irtegi* veya *batırlık erteği* (Çobanoğlu, 2011: 14) gibi pek çok kelimenin kullanıldığını söylemektedir. Türk dünyasında destan için farklı terimler kullanıldığı gibi destan anlatıcıları içinde pek çok terim kullanılmaktadır. Türk dünyasında destan anlatıcıları için farklı ifadeler kullanılsa da hepsinin kökeninde eski Türk kültüründeki *kamlık* geleneği vardır. Şamanlar ve destan anlatıcıları musiki aleti kullanmaları yönüyle ortaklık gösterirler. İlk olarak Şamanlarda görülen ritüeller daha sonraki dönemlerde akın, bahşı, âşıklar ve destan anlatıcılarında da görülmektedir (Ekici, 2004: 45). Destan anlatıcıları sayesinde sözlü kültürdeki ürünler günümüze kadar ulaşabilmiştir. Destan anlatıcıları ayrıca toplumun kodlarını barındıran kültürel belleğin gelecek nesillere ulaşmasında bir elçi görevindedir. İlk mitolojik anlatılar olan destanlar sözlü kültür ve destan anlatıcıları sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiştir (Akyüz, 2011: 16). Başlangıçtan günümüze kadar ulaşan destan ve icracıları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Altay Türklerinde destan türü için *kayçılık, kahramanlık destanları, kay-çörçek*; destan anlatıcısı için ise *kayçı* ifadesi kullanılmaktadır. Kay-çörçök ile kayçı kelimesi *kay* kelimesinden türemiştir ki insanın göğsünden çıkan sese verilen addır (Dilek, 1998: 309). Altay destancılık geleneğinde *kayçılar* kutsal sayılmaktadır. Çünkü onlara bu yeteneğin dağ ve su iyesi tarafından verildiğine inanılmaktadır (M. Ergun, 1998: 27). Kutsal özellikleri olduğuna inanılan *kayçılar* destan icra etmeye sevk eden kutsal güçlerin de varlığına inanılmaktadır. Öyle ki *kay eezi* adı verilen koruyucu ruhun kayçıyı destan söylemezse cezalandıracağı düşüncesinden ötürü kayçı destan icra etmek zorunda kalır. Altay Türklerinde *kay eezi* adı verilen koruyucu ruhun topşuur adı verilen çalgının içinde

yaşadığına inanılır. *Kay eezi* bazen *kayçı*yı destan söylemesi için zorlar ve kayçı da icra ettiği destanı *kay eezinin* ve Altay Kuday'ın dinlediğine inanır (Dilek, 1997: 107). Başlangıçtan beri kutsiyet çevresinde oluşan Altay destancılık geleneğinde destanın icrası sırasında yine yapılması gereken bazı kurallar vardır. Destan anlatımı sırasında ortamın bir ritüel havası taşıması gereklidir. Öyle ki bunun için en az yirmi beş kişilik dinleyici grubunun olması şarttır. Bu durum destan anlatma geleneğine verilen değeri gösterir (Akyüz, 2011: 18). Kayçılar destan anlatmayı bir gelenek dâhilinde Anadolu'da âşıklarda olduğu gibi usta-çırak ilişkisi silsilesinde öğrenmektedirler. Çıraklar, geleneğin bütün sırrını; destanları, sesini kullanmayı ve çathana, topşuur gibi müzik aletlerini kullanmayı ustasında öğrenerek geleneği canlı şekilde devam ettirirler (Dilek, 1998: 312).

Kırgızlarda destan türü için *comok*², *jomok*; destan anlatıcılarına ise *comokçu*, Müslüman Kırgızlar arasında *bahşı* ifadesi kullanılmaktadır. Kırgız kültürü için önemli bir yer teşkil eden *Manasçılar* da vardır. Manas Destanı'nı icra eden destan anlatıcılarına *Manasçı* denilmektedir. Manasçılar kendilerine kutsi bir değer kazandırmak için rüya sonucu Manasçı olduklarını söylerler. Böylece toplumda olan değerleri bir kat daha artır. Günümüzde hâlâ Kırgız coğrafyasında *Manasçı* ifadesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Sovyet rejimi öncesinde ise destancı yerine sadece *Jomokçu* ifadesi kullanılmaktaydı. *Bahşı* kelimesi, *bahşı*, *baksa* ve *baksı* şekillerinde hâlâ yaşamakta olup Müslüman Kırgız-Kazaklar arasında Şamanlık dönemin özelliklerini yansıtan sihirbaz, büyücü ve halk hekimlerine de bu isimler verilmektedir. (Köprülü, 2012: 148). H.B. Paksoy'a göre *jır* okuyan kişilere söylenen ozan anlamındaki *bahşı* kelimesinde de ilk dönemlerde Şaman çağrışımları vardır (Paksoy, 1989: 13).

Kazak toplumunda *kamlık* geleneğinden beslenerek varlığını sürdüren destan anlatma geleneğinde, destan anlatıcılarının kutsal görevleri olduğuna inanıldığı için toplum tarafından destan anlatıcıları değer görmüşlerdir. Kazak Türkleri arasında destan anlatma geleneği hâlâ canlılığını korumaktadır. *Akın*, *cırav*, *çırşı* adlarıyla bilinen bu icracılar kopuz ve dombıra eşliğinde kahramanlık ve aşk konulu destan icra etmektedirler (Aça, 2002: 74). “Cıravlar, kahramanlık destanları üreten, yeniden düzenleyen ve okuyan kişilerdir.” (Üçüncü, 2006: 38). Kazak ve Kırgızlarda *jırav*lardan başka *akın*lar da vardır. *Jıravlar* / *cıravlar* akınların atası sayılır. Aynı görevi üstlenen *akın*lar kahramanlık konulu

² “Comok” kelimesinin etimolojisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Özkan, İ. (1998). Türk Boylarının Sözlü Edebiyatında Nımah/Comok/Cumbak/Yomak Anlatım Türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi. Türk Dili, 556, 368-378.

destanlardan ziyade aşk konulu destan söylemektedirler. Farsça; *hatip, öğretici, duacı* anlamındaki *akun* kelimesiyle ilgili olan *akın* Kırgızlar arasında doğaçlama şiir söyleyen şair anlamında kullanılmaktadır. (Çobanoğlu, 2011: 63). Gerek *cırav* gerekse *akın* aynı görevi üstlenmişlerdir. Her ikisi de savaşlarda askerlere moral verme, halkı mutlu gününde coşturma özelliğine sahiptirler ve akınlar iyi derecede dombıra çalma yetenekleriyle bilinirler.

Uygur Türklerinde destan anlatıcıları için *destançı, bahşı, koçakçı, kıssahan, yüzbaşı ve meddal* isimler verilmektedir. *Bahşı*, kelimesi Uygurlar arasında ruhani güçlere sahip Budist rahip anlamında kullanılmaktadır. “Uygurlar arasında, daha Budizmin kabulünden önce ‘rûhânî, büyücü, falcı, hekim, cerrah’ manalarında yani kam kelimesi ile müteradif böyle bir kelimenin mevcut olduğu ve Budizm’in kabulünden sonra, bu kelime ile Budist rahiplerinin ifade edildiği tahmin olunabilir.” (Köprülü, 2012: 143). Bahşılar da diğer destan anlatıcılarında olduğu gibi usta çırak ilişkisinde yetişmektedirler. Bahşı adayı geleneğe göre usta-çırak ilişkisi süresince ustasının istekleri dışına çıkmamalıdır. İsa Özkan, *Uygur Halk Destancılığının Bugünkü Durumu* adlı makalesinde ayrıca, Uygurlarda destancılık geleneğinde *meddah* yahut *vaiz* adı verilen halk sanatkârlarının varlığından bahseder. Gelenekte bu sanatkârlar eserlerini samavar çayhanaları, meydanlarda, pazar yerlerinde icra etmekte olup bu gelenek Uygurlar arasında devam etmekle beraber artık geleneği devam ettirecek fazla meddah yetişmemektedir (Özkan, 1987: 277- 282).

Özbek Türklerinde destan anlatma geleneği önemli bir yer tutar. Destan anlatıcıları için *bahşı, dastançı, şâir* ifadesi kullanılır ve destan anlatıcılarına genel olarak *destançı* denilmektedir. “Özbekistan’daki bahşılık geleneğinin ‘mektep’ terimiyle karşılanması, bahşıların ‘ustadan çırağa uzanan bir silsile vasıtasıyla takip edilebilen sembolik ilişkisini’ ifade etmek içindir.” (Ekici, 2004: 50). Bir okul çevresinde şekillenen destan anlatma geleneği bu sayede gelecek nesillere tüm canlılığıyla ulaşabilmektedir. *Baksı*; bakşı, baksı, bakşa kelimesi Kırgız ve Kazaklar arasında sihirbaz, büyücü ve halk hekimi anlamında kullanılırken Türkmen ve Özbekler arasında bağşı ve bahşı şeklinde kullanılıp müzisyen ve destan anlatıcısı anlamlarına gelmektedir (Fedakâr, 2003: 35).

Eski Türk kültürü çevresinde oluşan *kam, ozan, baksı* geleneği Anadolu’da âşıklık geleneği adıyla karşımıza çıkmaktadır. "Anadolu ve Azerbaycan sahası, bir başka söyleyişle batı

Türkleri arasında Ozan ve Bahşı geleneği 15-16. yüzyıldan sonra isim değişikliğine ve belli ölçüde de muhteva değişikliğine uğrayarak 'âşık geleneği' adını almıştır." (Ekici, 2004: 56). XVI. yüzyıldan sonra gelişme gösteren âşıklık geleneği çerçevesinde İslamiyet'in kabulünden önceki destan anlatma geleneği canlılığını korumaya devam etmiştir. Bu gelenek usta-çırak ilişkisi halinde devam etmektedir. Âşıklar çaldıkları saz eşliğinde kendi repertuarlarındaki veya başka bir âşıktan öğrendikleri halk hikâyelerini saz eşliğinde nazım-nesir karışımı olarak aktarmışlardır. Özkul Çobanoğlu, Âşık tarzı edebiyat geleneğinin Tekke kurumları ekseninde biçim ve işlev açısından ozan-baksı geleneğinin devamı olan, tekke ve tasavvuf edebiyatı, divan edebiyatı ve mensuplarından kahvehanelere yönelen ve onun icra bağlamı şartıyla kendine has bir tarz olarak bağımsızlığını kazanan bir oluşum olarak ifade eder (Çobanoğlu, 2007: 29). Bu yönüyle Âşık edebiyatının oluşumunda kahvehanelerin önemine dikkat çeker. Anadolu'da âşıklık geleneğinin haricinde Osmanlı kültür ve medeniyeti etkisiyle şehirlerde oluşan *meddahlık* geleneği de önemlidir. Meddahlar hikâye repertuarlarının büyük çoğunluğunu âşıklardan almışlardır. "Arapça bir kelime olan 'meddah' Türkçe anlam olarak 'metheden', 'öven' anlamındadır." (Ekici, 2004: 59). Meddahlar sopa ve mendil ile kendilerine has anlatım tekniği geliştirmişlerdir. Bu yönleriyle âşıklardan ayrılırlar.

Başkurt Türkleri destan için *destan* ve *epos*, destan anlatıcıları için *yıray*, *sesen*, *susan*, *kurayşı* terimlerini kullanmaktadırlar. Tatar Türkleri de destan türü için aynı terimleri kullanmakla birlikte, destan icra edenler için *çiçen*³, *sesen*, *susan* ifadelerini kullanmaktadırlar.

Zengin bir kültürel mirasa sahip Türk dünyasında destanlar, sözlü gelenekte birbirine silsile halinde bağlı destan icracıları sayesinde bugüne kadar ulaşmıştır. Destan anlatıcıları da tarih içinde *kam*, *ozan*, *baksı*, *cıray*, *comokçu*, *âşık*, *meddah* gibi isimlerle değişik veya benzer anlamlarda kullanılarak, birçok süreçten geçerek günümüze kadar gelebilmiştir. Ortak ve köklü bir geçmişe sahip destan anlatma geleneği, usta icracılar tarafından gelecek nesillere aynı canlılıkla ulaştıracağından şüphe yoktur.

³ "Çeçen, Şeşen, Sesen kelimelerinin etimolojisi hakkında daha fazla bilgi için bkz.İ. Özkan. (2000). Türk Boylarının Sözlü Edebiyatında Çeçen/Şeşen/Sesen Kelimesinin Etimolojisi. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri* 26-28 Mayıs 2000, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 609-617.

1.2. Bamsı Beyrek Destanı Hakkında

Çevresinde sayısız varyant oluşturan Bamsı Beyrek Destanı Türk dünyasında en çok sevilen anlatılardandır. Konusu itibariyle hem kahramanlık hem de aşk konusunu işlemesi bunda etkilidir. Düğün gecesinde tutsak düşen gencin ve geride bıraktığı sevgilisini konulan alan eser gerek konusu gerekse olay örgüsü sayesinde insanları kendine bağlamayı başarmıştır. Destanın Türk dünyasında bu kadar sevilmesinde ayrıca Türklerin İslamiyet öncesi Kamlık inancı ve kültürüne ait sayısız motifi içerisinde tüm canlılığıyla barındırmasıdır.

1.2.1. Bamsı Beyrek Destanı'nın Türk destanları arasındaki yeri

Bütün edebi türlerin olduğu gibi destan türünün de kendine has bazı özellikleri, ortaya çıkış şartları ve türleri vardır. Çok eski bir geçmişe sahip olan destanın en büyük özelliği millî olup içinde olduğu milletin bir nevi kimliği özelliğini taşımasıdır.

Köprülü (1980: 41,42) destanın ortaya çıkması için belirli bir sürecin olması gerektiğini şu şekilde ifade eder. Her şeyden önce bir milletin gelişmişlik düzeyi yönünden epey aşağıda olması; milleti derinden sarsan büyük bir olay veya durumla karşılaşılması; bu olayların etkisi sebebiyle o millet içinde yetişen, edebi bir kimliğe sahip olan kişilerce dillendirilmesi; milletin gelişmişlik düzeyi bakımından ilerlediği, millî birliğe ihtiyaç duyulduğu bir dönemde, bir halk şairinin daha önceden dile getirilen parçaları bir araya getirmesi gerektiğine dikkat çeker.

Destan türünün oluşması için öncelikle milleti derinden etkileyen çekirdek bir olayın yaşanması, bu olayın sözlü gelenekte nesiller boyu dilden dile aktarılması ve aktarılan bu sözlü ürünün edebi kimliğe sahip bir kişi tarafından yazıya geçirilmesi gerekmektedir. Dede Korkut Kitabı'ndaki destanlar bunun en güzel örneğidir.

Sözlü gelenekteki eser; teşekkül ederken bünyesine içinde olduğu toplumu ve o dönemki sosyal, fıkri ve felsefi anlayışını yansıtır. Bu yönüyle kültür taşıyıcılığı görevini üstlenir. Bu ürünler içerisinde kişi üzerine inşa edilenler, eserdeki kahramanlar vesilesi ile dönemin ideal insan tipini ortaya koyar. Nitekim Oğuz Kağan Destanı bu şekilde oluşmuştur.

Araştırmacılar, destanları incelerken kolaylık olması amacıyla çeşitli tasnif denemeleri yapmışlardır. Bamsı Beyrek Destanı'nın Türk destanları içerisindeki yerini göstermek için araştırmacıların Türk destanları üzerine yaptıkları tasnifler içerisinde Bamsı Beyrek Destanı'nın yerini değerlendireceğiz.

M. Fuat Köprülü Türk destanlarını iki grupta değerlendirmiştir:

Coğrafi sahalarına göre;

- a. *Altay- Yenisey* sahasında vücuda gelen mahsuller
- b. *Bozkır* sahasında vücuda gelen mahsuller
- c. *Tarım-Sır-Derya* sahasında vücuda gelen mahsuller

Tarihî ve kavmî dairelere göre;

- a. *Eski Türk ve Hiyung-Nu* dairesi: Alp Er Tunga, Oğuz Kağan.
- b. *Göktürk veya Tu-kie* dairesi: Bozkurt, Ergenekon, Köroğlu.
- c. *Uygur* dairesi: Türeyiş, Manihaizm'in Kabulü (Köprülü, 1980: 42,63).

Fuat Köprülü; destanları kavimlerine ve oluştukları coğrafyalarına göre iki başlıkta değerlendirmiştir. Bamsı Beyrek Destanı olduğu coğrafyaya göre (a) maddesinde yer almaktadır. Çünkü Bamsı Beyrek Destanı mitolojik kökenli bir destan olup ilk oluşum yerleri Altay dağlarının etekleridir. Köprülü'ye göre bu destanlar; Eski Türk dinini yaşatan Şamani *Altay-Abakan* kabilelerinin ürünleridir, Türk şubeleri içinde en gelişmemiş olanlarıdır ve millî destanların en eskilerini (esatiri) bize verirler (Köprülü, 1980: 42,63).

Kavmî dairelere göre ise yine (a) maddesinde değerlendiririz. Mitolojik kökenli olduğu için eski Türk destanları dairesine girmektedir. Oğuz destan grubuna giren Bamsı Beyrek Destanı, araştırmacıların büyük Oğuz destanı olarak adlandırdıkları *Oğuzname*'nin kalıntılarından başka bir şey değildir.

Şükrü Elçin, İslamiyet'in kabulünü ayırım noktası olarak kabul edip İslamiyet öncesi destanlar için *Eski Destanlar* ifadesini kullanmıştır ve destanları iki grupta değerlendirmiştir:

- a. *Eski Destanlar*: Alp Er Destanı, Şu Destanı, Hun-Oğuz Destanı, Göktürk Destanı Ergenekon Destanı ve Dokuz Uygur Destanı.
- b. *İslamiyet'ten Sonraki Destanlar*: Manas Destanı, Cengizname, Battalname, Danişmendname, Timur ve Edige, ayrıca bunların ardından gelen ortalama 3-75 dörtlüğe kadar uzanan her türlü hayat veya tabiat hadiselerinin doğurduğu didaktik özellikteki anonim veya ferdi destanlar (Elçin, 2000a: 72,81).

Bamsı Beyrek ve onun tabakalarını oluşturan Alpamış Destanı Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden önceki dönemlerini kapsadığı için Şükrü Elçin'in tasnifinde (a) maddesine uygundur.

Destan konusunda yapılan son tasniften birisi Özkul Çobanoğlu'na aittir. Çobanoğlu, tasnifini temelde iki başlık altında toplar: *Eski Destanlar* ve *Yeni Destanlar*. Yeni destanları da kendi içerisinde *Arkaik Destanlar*, *Kahramanlık Destanları* ve *Tarihi Destanlar* olarak üçe ayırmıştır. Her iki kısımda da destanların tamamının ismini vererek sınıflandırmada; dokuz *Eski Destan*, *Yeni Destan* başlığı altında yetmiş bir *Arkaik Destan*, yüz *Kahramanlık Destanı*, kırk beş *Tarihî Destan* toplam iki yüz on altı tane yeni destanın varlığına işaret eder (Çobanoğlu, 2011: 49,55).

Araştırmacı, Alpamış Destanı'nın Altay varyantı olan Alıp Manaş'ı *Arkaik Destanlar* içerisinde; Alpamış, Bamsı Beyrek Destanı ve Canış Bayış Destanı'nı da *Kahramanlık Destanları* içerisinde ele almıştır.

Sonuç olarak; gerek destan gerekse halk hikâyesi içerisinde değerlendirdiğimizde Bamsı Beyrek Destanı, İslamiyet'ten önceki Türk destanları grubuna girip kaynağını da Türk kaynağından alarak beslenmektedir.

1.2.2. Bamsı Beyrek Destanı'nın teşekkülü

Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın yayılma alanlarını ele aldığımızda; destanın yüzyıllar boyunca meydana gelen olayları, mekânları ve olayların kahramanlarını içine alarak günümüze kadar ulaştığını görmekteyiz. Tarihî süreçte Türk boylarının sözlü edebiyatlarında kendine önemli yer edinen destanımız birçok destana kaynaklık ederek

destan dairesi oluşturmuştur. Sözlü gelenekte yayılma sahası bulan destan daha sonra yeni türlerin oluşumuna da katkı sağlamıştır.

Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın merkezde iki rivayeti vardır. Bunlar Doğu (Özbek, Kazak, Kırgız, Karakalpak, Türkmen) ve Batı (Anadolu, Balkanlar, Kafkas) olmak iki ana rivayetten oluşmaktadır. Ancak çeşitli nedenlerle yayılmaya başlayan destan her gittiği yerde çeşitli rivayetler ve yüzlerce varyant da oluşturmuştur. Bugün sadece Anadolu'da bile değişik adlarla yüzün üzerinde varyant ve bu varyantların çevresinde oluşan yeni türler vardır.

Bamsı Beyrek Destanı üzerine pek çok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmıştır. Burada eserin teşekköl devri, coğrafyası ve kahramanları gibi konulara değinilmiştir. Ancak bu çalışmalarda en çok Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanı'nın benzer olay örgüsü ve motifleri üzerinde durulmuştur.

Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın teşekkölü üzerinde fikirlerini dile getiren araştırmacılar şunları söylemişlerdir:

Dede Korkut hikâyelerinin teşekkölü hakkında fikirlerini söyleyen Muharrem Ergin; Oğuzların Anadolu'ya gelmeden önceki IX. ve XI. yüzyıllarında Sırderya'nın kuzeyindeki komşuları Kıpçak ve Peeneklerle yaptıkları savaşların eserlerdeki ana konu olduğuna değinir. Ancak hikâyelerdeki diğer vakaların ise Oğuzların batıya doğru göü sırasında Doğu Anadolu'daki bazı mücadelelerin destana girdiğine ve destanın şekillendiğini ifade eder. Bu süreçte büyük Oğuz destanından ayrılan parçalar zamanla bağımsız hikâyelere dönüşmüştür (Ergin, 1994: 55, 56). Onun tüm Dede Korkut destanları ve Bamsı Beyrek Destanı hakkında aynı düşünceleri ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Gökyay, Oğuz çevresinin en eski destanlarından biri olarak kabul ettiği Bamsı Beyrek Destanı'nın bozkırların her yerine yayıldığını ve bu yerlerde Alpamış adıyla bilindiğine dikkat çeker. Gökyay, N. Ulaşagayev'in saptadığı bir rivayetten yola çıkarak destanın tarihini VI. ve VIII. yüzyıla kadar çıkarmaktadır. Gökyay, Türklerin Orta Asya'dan ayrılış tarihlerinden yola çıkarak en eski rivayetin Altay rivayeti olduğuna temas eder. Ayrıca Dede Korkut hikâyelerinden birçoğunun yazıya geçmeden önce sözlü gelenekte yer alıp Tepegöz, Bamsı Beyrek ve Deli Dumrul gibi hikâyelerin üslupları yönüyle Dede

Korkut'taki diğer hikâyelerden ayrıldığına ve Anadolu'da halen anlatılmaya devam ettiğine değinir (Gökyay, 2007: 712, 717). Bu yönüyle Bamsı Beyrek Destanı'nın bağımsız bir destan olduğunu ve Dede Korkut Kitabındaki diğer destanlar arasına sonradan girdiğini dile getirir.

Ali Öztürk, Alp Mamış Destanı'nın Bamsı Beyrek Destanı'na göre daha önceki asırların izlerini taşıdığına değinir. Sırderya boylarındaki VI. yüzyılda siyasi güç kazanan Göktürklerin dönemindeki siyasi kavgaların olaylarına dayandırmaktadır (Öztürk, 1980: 188).

İsmail Görkem, *Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuvarı* adlı eserinin *Hikâyelerin Teşekkülü ve Varyantları ile Hikâyedeki Değişler* adlı bölümünde Bal Böyrek Hikâyesi'nin Orta Asya'daki Özbek, Başkurt, Kazan Tatarları, Karakalpak, Kazak ve Kırgızlar arasında bir destan dairesi oluşturan Alpamış'a dayandığını ileri sürmektedir (Görkem, 2000: 55). Böylece hikâyenin Orta Asya kaynaklı olduğuna değinir.

H.B. Paksoy da Alpamış Destanı ve Anadolu'da XV. yüzyıldan bu yana Bamsı Beyrek Hikâyesi olarak değişik anlatılarda bilinen Dede Korkut destanlarında yer alan Bamsı Beyrek hikâyesi ile Alpamış'ın ana konusu arasında yerel özellikler dışında büyük ayrımlar olmadığına değinmektedir (Paksoy, 1985: 620). Paksoy, Bamsı Beyrek Destanı'nı Alpamış Destanı'nın küçük bir varyantı olarak ele almaktadır ve her ikisinin ana konuları yönünden çok büyük özellikler taşıdığını ancak yayılma sırasında ortaya çıkan yerelleşmeler haricinde benzediğini dile getirmektedir.

Fikret Türkmen, Dede Korkut hikâyelerinden bazılarının, Türk dünyası sözlü geleneği içinde yaşamaya devam ettiğine dikkat çektikten sonra bazı hikâyelerin Anadolu'da halk hikâyesi Azerbaycan'da destan bazılarının da yeni bir tür şekline dönüştüğüne değinir. Buna örnek olarak Bey Böyrek ile Akkavak Kızı hikâyesini gösterir (Türkmen, 1993: 345). Türkmen görüşünde; gerek destan gerek halk hikâyesi gerekse başka bir tür olarak karşımıza çıkan bu anlatının sözlü gelenekte yaşayan tek bir türden türediğine dikkat çekmektedir.

Ahmet Baha Gököğlu, *Bey Böyrek* isimli kitabında, Bamsı Beyrek Destanı'nın Oğuz kökenli olduğunu ve destanî özelliğini kaybetmeden hâlâ Orta Asya'da ve Anadolu'da varlığını sürdürdüğünü belirtir.

"Orta Asya Türkleri arasında (Bamsı Beyrek, Alp Bamsı, Alp Bamiş) hikâyesi şeklinde bilinen (Oğuz Destanları) na ait hikâyenin en meşhuru olan Bey Böyrek' in (destanî) mahiyetini bile kaybetmeksizin, halk arasında -günümüze kadar- (Bey Böyrek ve Akkavak Kızı) destanı halinde yaşayıp geldiği, artık ve katıyetle anlaşılmıştır." (Gököğlu, 1941: 1).

Alpamiş Destanı'nın Kongırat, Kıpçak, Oğuz ve Altay olmak üzere dört büyük varyantının olduğunu bilinmektedir. Kemal Üçüncü; Kongırat varyantındaki ana tema XVI. yüzyıldan itibaren başlayan Türkistan Türk topluluklarına ağır zararlar veren Kalmuk / Moğol saldırılarının olduğu dönemde oluştuğunu dile getirir. Kıpçak varyantının ise destan formundan uzaklaşıp daha çok masal niteliğine büründüğünü söylemekle birlikte destanın yayıldığı coğrafi alan olarak Türklük coğrafyasının tamamını kapsadığını dile getirir. Altay varyantını ise Jirmunsky'in görüşünden yola çıkarak Alpamiş Destanı içerisinde en eski daire olduğunu, destanın çekirdeğini oluşturan kahramanlık masalı şeklinin de VI.-VIII. yüzyılda teşekkül ettiğini aktarır. Oğuz varyantının Azerbaycan ve Türkiye Türklerinin efsanevi kitabı Dede Korkut'taki *Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek Boyu* olduğuna değinir. Bu yönüyle destanın yazıya geçirilen en eski varyantı olduğuna da dile getirir (Üçüncü, 2006: 24, 25).

Paksoy'un (1989: 187), Lewis'ten (1974: 15,16) aktardığına göre hakkında pek çok yazı yazılan Bamsı Beyrek Destanı bir Homer öyküsüdür. Homer'in, Batı Anadolu'da ağızdan ağza dolaşan bir takım konuları ödünç aldığını, iki bin yıl sonra hâlâ anlatılagelen bu öykülerin, bu sefer ülkenin doğusunda Dede Korkut Kitabı'nın bilinmeyen Türk yazarınca da ödünç alındığını ifade etmektedir (Paksoy, 1989: 187). Buradan hareketle Bamsı Beyrek Destanı'nın kökeni Anadolu'da sözlü gelenekte anlatılan konulardır. Bu konular ilk önce Homer'in destanına sonra da Anadolu'nun doğusunda bilinmeyen bir müellif tarafından tarafından da Dede Korkut Kitabı'na aktarılmıştır. Yani bu destanın konusu Anadolu'da geçmektedir.

Metin Ergun'a göre; "Alıp-Manaş (Alpamiş) Destanı'nın teşekkül tarihî miladi VI. - VIII. asırlardır. Destan, daha sonra Sırderya Bölgesi'ne taşınmış; oradan da göçler vasıtasıyla bir varyantı Kafkasya ve Anadolu'ya, bir varyantı da Volga boyuna götürülmüştür.

Çekirdek olayın üzerine o coğrafyadaki tarihî maceraların ilavesiyle büyük bir destan teşekkül etmiştir (M. Ergun, 1998: 97).

Türkistan, IX. ve X. yüzyıllarda siyasi, dini, edebi ve sosyal anlamda büyük değişikliklere sahne olmuştur. Mani, Budist ve Kamlık dini kültür çevresinden İslamiyet'e giriş, Türk boyların düşünce dünyasında ve yaşama biçiminde köklü sarsıntı ve değişime yol açmıştır (İ. Özkan, 2013: 467). Türkistan'da bu dönemde meydana gelen değişiklikler Ergun'un belirttiği gibi destanın teşekkül dönemini oluşturmaktadır. Daha sonra çeşitli sebeplerle destan Sırderya, Kafkasya ve Anadolu'ya taşınarak çekirdek olaydaki maceralara yenisi eklenerek destan varyantlaşmıştır.

Kamile Babayeva'ya göre; Bamsı Beyrek Destanı Alpamış Destanı'na göre daha eskidir, yani arkaik bir eserdir. Alpamış Destanı ise Dede Korkut hikâyelerinden biri olan Bamsı Beyrek Destanı'nın değiştirilmiş şeklidir (Babayeva, 1999: 49).

Diğer Türk destanlarında olduğu gibi tarihî seyir içerisinde Bamsı Beyrek Destanı'na da tarihî olayların girmesi mümkündür. Bu olaylar destanın doğu varyantı olan Alpamış Destanı'nda da görülmektedir. Oğuz rivayeti olarak bilinen Bamsı Beyrek varyantının oluşmasında XIV.- XV. yüzyılda meydana gelen olay ve şahısların izine rastlanmaktadır. Ancak bütünüyle Bamsı Beyrek Destanı'nın bu yüzyılda oluştuğunu söylenmek doğru değildir. Destanı'n doğu varyantlarından Kongırat, Altay ve Kıpçak varyantında diğer Türkistan halklarının zamanında meydana gelen olayların izlerini de görmek mümkündür. Yukarıda diğer araştırmacıların dile getirdiği düşünceler, destanın oluşum devrini açıklamaya tam olarak yetmez.

Bamsı Beyrek Destanı'nı sadece Azerbaycan ve Anadolu coğrafyası ile sınırlandırmak yanlış olacaktır. Öyle ki diğer taraftan doğu varyantlarında Özbek, Kazak, Kırgız ve Altay coğrafyasındaki yerler de vardır. Bunları görmezlikten gelerek Bamsı Beyrek Destanı'nın tek bir coğrafyaya sıkıştırmaya çalışırsak diğer varyantların yerini açıklamakta zorlanırsınız.

Ahmet Bican Ercilasun, Bamsı Beyrek Boyu ile Alpamış Destanı arasındaki benzerliğe şu şekilde değinir: Türklerin kozmogoni anlayışını temsil eden ve destanın ilk tabakasını oluşturan mitolojik Oğuz Kağan'dan neşet etmiş, zaman içinde Türk tarihindeki muhtelif olaylarla ve halk muhayyilesi ile zenginleştirilmiş bir bütündür ve Türk boylarının dağılıp

birbirinden uzaklaştırılmasına paralel şekilde bu bütün de dağılarak, çeşitli sözlü rivayet ve eserlere parçalar halinde yerleşmiştir (Ercilasun, 2007: 485). Ahmet Bican Ercilasun'a göre Bamsı Beyrek Boyu ile Alpamış Destanı mitolojik kökenli Oğuz Kağan Destanı'ndan kaynağını almıştır. Bu destan Türk tarihindeki muhtelif olaylar ve halkın hayal ürünleri de katılarak zenginleşmesi sonucu meydana gelmiştir.

Sonuç olarak; neredeyse bütün araştırmacıların destanın teşekkülü üzerine ortak fikri Alpamış ile Bamsı Beyrek Destanı'nın aynı kaynaktan geldiğidir. Altay varyantında kahramanın tasvirindeki "İki yanağı kızıl-kan / İki gözü ateş gibi" ifadeler ile kahramanın atının uçarak gökyüzünde yıldız olması ve daha sonra eski haline dönmesi gibi özellikleri olağanüstü motiflerdir. "Olağanüstü öğelerin hâkim olduğu destanlarda kahramanların mücadele alanları, yeraltı ve yerüstü dünyalarında. Kahramanlar bu dünyalara mensup olağanüstü yaratıklarla savaşırlar. Bu savaşlarda kahramanın yardımcıları kendisinin şamanistik gücü ile yine aynı vasıflara sahip atıdır." (D. Yıldırım, 1998: 151). Batı varyantların da ise bu özellikler kaybolmuştur. Destanın en eski şeklini oluşturan bu motifler mitolojik dönemin özelliklerini yansıtır. Destanın en eski çekirdeğini teşkil eden Altay varyantından yola çıkarak destanın mitolojik kökenli bir destan olduğunu söyleyebiliriz. Destan sonraki dönemlerde Oğuzlar arasında yayılırken tarihî olayları da bünyesine alarak tabakalaşmalar yaşamıştır. Destanın son tabakasını da bir Oğuz destanı olan Bamsı Beyrek Destanı oluşturmaktadır.

1.2.3. Bamsı Beyrek Destanı ve varyantları hakkında

Varyantlarımız arasında iki tür metin kullanılmıştır. Bunlar yazılı kaynaktaki metinler ve sözlü kaynaktan derlenerek yazıya geçirilmiş metinlerdir. Yazılı kaynaktaki varyantları YM kısaltması ile gösterilmiştir. Yazılı kaynakta üç metin mevcuttur. Sözlü kaynaktan araştırmacılar tarafından derlenerek yazıya geçirilen metinler Yazılı kaynaktaki Sözlü Metinler ise YSM kısaltması ile gösterilmiştir. YSM ile gösterdiğimiz varyantlardan altı tanesi Hazar Denizi'nin doğusundaki ülkelerden tespit edilmiş eserlerdir. Diğer varyantlar ise Anadolu'nun her coğrafi bölgesinden seçilen yedi varyanttan oluşmaktadır. Anadolu sahasındaki metinleri tespit ederken 2004 yılında Musa Çimen tarafından hazırlanan *Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Türkiye Varyantları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma* adlı yüksek lisans tezi ve Salahaddin Bekki'nin *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar (1916-2013))* adlı çalışmaları varyantlara ulaşmamız

konusunda kolaylık sağlamıştır. Son olarak da Batı varyantı olarak Gagavuz Türklerinden derlenmiş bir varyant bulunmaktadır.

1.2.3.1. Kitab-ı Dedem Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan'daki III. hikâye

Varyant, kaynaklarımız arasında yazma metinler içinde YM₁ ile gösterilmiştir. Çalışmamızda kullandığımız varyant *Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu* Dresden Nüshası'nda üçüncü hikâye olup en uzun hikâye olma özelliğini taşımaktadır. Çalışmamızda, Muharrem Ergin'e ait 1994 yılında yayımlanan *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)* adlı eserindeki okuma esas alınmıştır. Kitapta, *Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu* 116 ve 153. sayfalar arasında yer almaktadır. Orijinal metindeki düzeltmeler ve okumalarda Muharrem Ergin'e bağlı kalınmıştır.

1.2.3.2. Türk Dil Kurumundaki yazma nüsha⁴

Varyant, iki rivayetten oluştuğu için yazma metinler arasında YM_{2ab} ile gösterilmiştir. Türk Dil Kurumunda yazmalar kataloğunda A/ 87 numarada kayıtlıdır. Elli üç varak olan bu yazmanın her sayfasında ortalama on beş satır bulunmaktadır. Hikâyede *Hikâyât-i Beg Beyrek Cild-i Sânisidir Beyân Olunur* başlığı vardır. Giriş kısmı meddah hikâyelerindeki formel cümle ile başlar: "Râviyân-ı ahibâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr bu kıssa-i bir ibret-i âyân ve beyân eder ki işte Beg Beyrek Şehzâde Ak Kavak Şah'ın kızı Gül-Âferide Bânû ile bu nice.." Hikâyenin sonu yine: "Gayrı Beg Beyrek Şehzâde Gül Âferide Banû'dan birkaç evlâd dünyaya getirerek adl ü adâlet (?), ıyş u işret ederek bakî ömürlerini zevk-ı sefâ ile geçirdi diye naklederler. Şikeste ve beste ma'zur olsun" şeklinde bitmekte olup müellif en sonda da hikâyeyi yazma amacını ortaya koymuştur. "Bunu yazdım, yâdigâr olmak için, okıyanlar bir hayır duâ ile anlamak (anmak) için..." Hikâyedeki konu sıralamasına göre önce otuz birinci sayfa, daha sonra ise otuzuncu sayfa gelmektedir. Ancak, hikâye bu sıraya göre okunduğunda olay örgüsünde bozulmaya neden olmaktadır. Bu yüzden olay akışını sağlamak için otuz ve otuz birinci sayfaların yerleri değiştirilerek olay akışına uygun şekilde düzeltme yapılmıştır. Eser okunurken okuyamadığımız yerler ile, okunmasından emin olamadığımız kelimeler için ise

⁴ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Bölümü Kütüphanesindeki ve Türk Dil Kurumundaki yazma Bey Böyrek nüshalarının ayrıntılı mukayesesi için bkz: Şimşek, E. (2000) Bey Böyrek Hikâyesinin Türk Dil Kurumu'nda Bulunan Yazma Nüshası Üzerine. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 321-335.

yanında (?) parantez içinde soru işareti ile gösterilmiştir. Eser içerisinde bazı kelimeler yanlış yazılmıştır. Onların metindeki tam karşılıkları da parantez içinde aktarılmıştır. Mesela *Hoca Mansur* metinde bazı yerlerde *Cüce Mansur* şeklinde yazılmıştır. Bu durumda cüce kelimesinin yanında hoca kelimesi parantez içinde verilmiştir. Okuyamadığımız ya da okumasında sıkıntı çektiğimiz yerlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Kütüphanesindeki yazma Beg Beyrek Hikâyesi'nin Pertev Naili Boratav tarafından yapılan transkripsiyondan faydalanılmıştır. Eserin sonunda yazıldığı tarihî belirten 17 Ramazan 1205 tarihi vardır.

1.2.3.3. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Kütüphanesindeki yazma nüsha

Varyant, iki rivayetten oluştuğu için yazma metinler arasında YM_{3ab} ile gösterilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Kütüphanesi, 239 numarada bulunmaktadır. Nüsha kırk altı sayfa olup, her sayfası yirmi üç satırdır. Hikâyenin ebadı 17,5 x 24,5 santim yazılı kısımlarının ebadı 11,5 x 19 santimdir. Her sayfada yirmi üç satır vardır. Metin *rıka* yazısından oluşup kırk altı sayfadan ibarettir. Boratav transkripsiyonda İstanbul şivesini esas tutmuş ve eserde halk hikâyelerinin hususiyetlerinin muhafaza etmeye çalışmıştır (Boratav, 1982: 207).

1.2.3.4. Altay varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde ilk sırada yer verdiğimiz için YSM₁ kısaltması ile gösterilmiştir. İncelemeye aldığımız varyant *Metin Ergun*'un *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş* adlı eserinde 98 ile 247. Sayfalar arasında yer almaktadır. Eserde Altay Türkçesinin olduğu sayfanın karşısında Türkiye Türkçesi verilmiştir. Eser tamamen nazımdan oluşup 1850 mısraya sahiptir.

1.2.3.5. Kazak varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde ikinci sırada yer verdiğimiz için YSM₂ ile gösterilmiştir. İncelemeye aldığımız varyant, *Kemal Üçüncü*'nün *Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış* adlı eserinde sayfa 72. ile 181. arasında yer almaktadır. Eserde Kazak Türkçesinin olduğu sayfanın karşısında Türkiye Türkçesi verilmiştir. Eser

hem nazım hem nesir bölümlerinden oluşmaktadır. Eserde nazım kısımlar 2125 mısradan oluşmaktadır.

1.2.3.6. Kırgız varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde üçüncü sırada yer verdiğimiz için YSM₃ ile gösterilmiştir. Moldobasan Musulmankulov'dan derlenen Canış Bayış Destanı, Züleyha Üçay Şentürk tarafından 2013 yılında Gazi Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Canış Bayış Destanı, üzerine yapılan çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Dördüncü bölümde; Canış Bayış Destanı'nın Moldobasan Musulmankulov varyantının transkripsiyonlu metni ve Türkiye Türkçesine çevirisi 74. ile 351. sayfalar arasında verilmiştir.

1.2.3.7. Özbek varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde dördüncü sırada yer verdiğimiz için YSM₄ ile gösterilmiştir. Fazıl Yoldaşoğlu'dan derlenen Hadi Zarif ve Töre Mirzayev tarafından 1998 yılında Taşkent'te yayımlanan metin, Aysu Şimşek Canpolat ve Aynur Öz tarafından Özbek Türkçesinden, Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Eser, 2011 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Fevziye Alsaç tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

1.2.3.8. Türkmen varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde beşinci sırada yer verdiğimiz için YSM₅ ile gösterilmiştir. Türkmenistan sahasında 1990'da derlenen metnin orijinali Aşgabat'taki *Gorgud Ata, Gadımı Türkmen Eposı* adlı kitapta yer almaktadır. İsa Özkan tarafından *Türkmenistan'dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları* adlı makalede Türkiye Türkçesine aktarılan varyant 298 ile 300. sayfalar arasında yer almaktadır.

1.2.3.9. Gagavuz varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde altıncı sırada yer verdiğimiz için YSM₆ ile gösterilmiştir. 1988 yılında, L. Çimpoeş tarafından Kabardin Balkar Bölgesi Gagavuz

köylerine yapılan araştırma gezileri sırasında 1919 doğumlu bayan A.A. Kisacık Gollenko'dan kaydedilmiştir. Golenko, yirmi yıl önce dayısından öğrendiği deyişleri 1988 yılına kadar hiç tekrarlamadığı için bazı bölümlerini unutmuştur (Uçkun, 2000: 375). Varyant, kısa ve çok eksik olmasına rağmen anlatının Batı Türkleri arasında yaşadığını göstermesi açısından önemlidir.

1.2.3.10. Anadolu varyantları

Anadolu'nun her coğrafi bölgesinden seçilen yedi varyant mevcuttur. Akdeniz Bölgesi'nden Osmaniye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Kilis, Doğu Anadolu Bölgesi'nden Erzurum, Karadeniz Bölgesi'nden Bayburt, Marmara Bölgesi'nden Çanakkale, Ege Bölgesi'nden Afyon ve İç Anadolu Bölgesi'nden Konya'dan birer metin bulunmaktadır. Metinler seçilirken motiflerin zenginliği, orijinal metinle konuyla yapı yönünden benzerliği ve farklılıkları göz önünde bulundurulmuştur.

1.2.3.10.1. Osmaniye varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde yedinci sırada yer verdiğimiz için YSM₇ ile gösterilmiştir. Duygu Kaybal, *Bay Böyrek* adlı hikâyeyi 13 Eylül 1998'de 44 yaşında, üniversite mezunu, Ali İhsan Çakır'dan derlemiştir. Ali İhsan Çakır, hikâyeyi 15-20 yıl önce 75-80 yaşlarındaki Âşık Demirci Ali'den dinlemiştir (Kaybal, 1999: 105,148.).

1.2.3.10.2. Konya varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde sekizinci sırada yer verdiğimiz için YSM₈ ile gösterilmiştir. Halil Turan, *Bey Beyrek Hikâyesi*'ni Konya'nın Karatay ilçesi'nin Yarma kasabasından 59 yaşındaki ilkokul mezunu, çiftçilik yapan Seyit Koyuncu'dan 1994 yılında derlemiştir (Sakaoğlu, 1998: 373-396.).

1.2.3.10.3. Erzurum varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde dokuzuncu sırada yer verdiğimiz için YSM₉ ile gösterilmiştir Trabzonlu Cemal, *Bey Böyrek Masalı*'ni Erzurumlu seksen iki yaşlarında bir kadından tespit edip, A. Baha Gökoğlu'na göndermiştir. Trabzonlu Hamamizade İhsan

Trabzon Masalları adlı eserinden Bey Böyrek'in Trabzon varyantını Gökoğlu'na göndermiş. Bu varyant Bartın Gazetesi'nin 319. sayısında neşredilmiştir (Gökoğlu, 1936: 83, 87).

1.2.3.10.4. Afyon varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde onuncu sırada yer verdiğimiz için YSM₁₀ ile gösterilmiştir. Sinan Özdemir, *Beğ Börek'le Karatay* adlı varyantı 7 Şubat 1989 tarihinde dedesi Ahmet Özdemir'den dinlemiştir (Sakaoğlu, 1998: 397, 410).

1.2.3.10.5. Bayburt varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde on birinci sırada yer verdiğimiz için YSM₁₁ ile gösterilmiştir. Fırat Kızıltuğ tarafından *Bir Bayburt Masalı: Bay Böyrek*, adıyla Tarla dergisinde yayımlanmıştır (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

1.2.3.10.6. Kilis varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde on ikinci sırada yer verdiğimiz için YSM₁₂ ile gösterilmiştir. *Kilis'te Derlenmiş Bir Bey Böyrek Hikâyesi* adlı varyant 2000 yılında anlatıcının kendisi Kemal Özkan tarafından kayda geçilmiştir. Kemal Özkan, hikâyeyi bir arkadaşından ve köydeki ihtiyarlardan dinleyerek öğrenmiştir. 2006'da Mehmet Erol tarafından *Kilis'te Derlenmiş Bir Bey Böyrek Hikâyesi* adıyla bildiri olarak sunulmuştur. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-277913/h/55.pdf>).

1.2.3.10.7. Çanakkale varyantı

Yazılı kaynaktaki sözlü metinler içerisinde on üçüncü sırada yer verdiğimiz için YSM₁₃ ile gösterilmiştir. Seyhan Özer, *Akkavak Kızı Hikâyesi* adlı varyantı Çanakkale'nin Çan ilçesinden 1982 yılında derlemiştir (Özer, 1982: 24,27).

1.3. Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı üzerine yapılan çalışmalar

Tezimizin ana amacının, Bamsı Beyrek ve Alpamış destanlarının varyantlarının karşılaştırılması olduğunu daha önce ifade etmiştik. Elbette, bu kısımda Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın bibliyografyasını vermek gibi bir niyetimiz yoktur. Ancak, bu başlık altında, Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı üzerine Anadolu sahasında yapılan belli başlı temel çalışmalardan bahsetmek istiyoruz. Çünkü herhangi bilimsel bir konu hakkında bir araştırma yaparken bu konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmaların neler olduğunu belirtmek araştırmacılara rehberlik yapması açısından önemlidir. Bu yüzden burada Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı üzerindeki belli başlı kitap, kitap bölümleri, makale, bildiri ve tez gibi bilimsel araştırmaları derine inmeden tanıtmanın faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

1.3.1. Kitap ve kitap bölümleri

Bamsı Beyrek Destanı ile ilgili çalışmalar

Bey Böyrek Hikâyesi'ne Ait Metinler adlı eserinde Pertev Naili Boratav, Bey Böyrek Hikâyesi'nin çok eski bir destan olması ve masal motifleri taşıması ayrıca işlediği mevzunun güzelliği sayesinde zamanımıza kadar gelmesini sağladığına değinmiştir. *Metinler* kısmında; cönklerden toplanmış metinler, Beyşehir rivayeti, İstanbul Rivayeti (1-2), Meydan rivayeti ve İstanbul nüshasına ilaveler yani İstanbul nüshasının Dil Kurumu nüshası ile karşılaştırmalarına yer verilmiştir. *Cönklerden Toplanmış Metinlere İlaveler* başlığında B. A. Şükrü Esen'in cöngündeki metinlere ait notlar mevcuttur. Bu kısımda, Bezirgân ve Bey Böyrek konuşmasına ait parçadaki farklar, Bey Böyrek'le Kral Kızı'nın konuşması epizoduna ait parçalarındaki farklar, Bey Böyrek ile kız kardeşinin konuşması epizoduna ait parçalar ve alt başlıklardan oluşmaktadır. Diğer kısımda da ise B. Raif'e ait cönkten alınmış parçalar vardır (Boratav, 1939).

A. Baha Gökoğlu, *Oğuz Destanları İzlerinin Anadolu Halkı Arasında Yaşadığını İsbat: Bey Böyrek* adlı eserinin *Giriş* kısmında; Pr. Barthold'un Oğuz destanlarına ait parçaların Anadolu'da halk arasında yaşamasının mümkün olmadığı düşüncesine karşı çıkarak, 1928-1941 yılları arasında yaptığı çalışmalarla bu fikri çürüttüğünü ifade eder. Eserin devamında Baha Gökoğlu, Bey Böyrek Hikâyesi'nin varyantları hakkında kısa bilgi vermiştir. Kendisinin Bey Böyrek Hikâyesi hakkında yaptığı yayınları ele almıştır (Gökoğlu, 1941).

Muharrem Ergin'in hazırladığı *Dede Korkut Kitabı I* adlı eserinin *Giriş* bölümünde Anadolu'da yaşayan Dede Korkut hikâyeleri içerisinde en yaygının Bey Böyrek (Beyrek) olduğuna temas eder ve destanın bazen Ak Kavak Kızı, Bengiboş ile Bey Böyrek bazen Bey Beyri bazen de Bey Büre adlarıyla bilindiğine temas eder. Destanın o ana kadar Safranbolu, Güney Toroslar, Erzurum, Erzincan, Trabzon, Bayburt, Konya ve İstanbul rivayetlerinin tespit edildiğine değinir (Ergin, 1994).

Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri adlı eserinde Metin Ekici, Bamsı Beyrek destanı ile Saim Sakaoğlu tarafından Bartın'dan derlenen Bey Böyrek Hikâyesi'nin Bartın varyantını mukayese etmiştir. Hikâyeleri; *Hazırlık Epizotu*, *Aşık Olma Epizotu*, *Sevgiliyi İsteme ve Engeller Epizotu*, *Sonuç (Düğün veya Ölüm) Epizotu* şeklinde dört ana epizot etrafında mukayese etmiştir. Sonuç olarak; Dede Korkut hikâyelerinin kendinden sonraki hikâyelerin ortaya çıkışındaki yerini göstermesi açısından önemine değinmiştir (Ekici, 1995).

Kemal Abdullah Gizli *Dede Korkut* adlı eserinin *Beyrek'in Talihi* adlı bölümünde Beyrek'in doğumundan zindandan otuz dokuz yiğidini de kurtarıp evlenmesine kadar geçen süreci irdeler. Dede Korkut'un diğer metinlerden farklı olarak bu eserde bir kahraman olarak çıkmasına değindikten sonra Beyrek'in diğer boylardaki kahramanlardan farklılığına dikkat çeker. Beyrek'in Dede Korkut boylarındaki diğer kahramanlara göre daha insani bir kişiliğinin olduğunu söyler. Beyrek'in talihinin Pay Piçen Melik, Delü Karçar ve Bayburt Hisarı beyinin ortak anlaşması sonucunda şekillendiğine değinir (Abdullah, 1997).

Saim Sakaoğlu'nun, *Dede Korkut Kitabı I-II* adlı eserinin birinci bölümünde *Dede Korkut Üzerine Yazılar, Konuşmalar* kısmı yer almaktadır. Saim Sakaoğlu kendisinin derlediği Bey Böyrek Hikâyesi'nin Bayburt rivayetini; *Giriş, Kahramanlar, Çevre, Formeller, Şekil, Folklorik Unsurlar ve Metin Kısımları* şeklinde incelemiştir. *Yaşayan Dede Korkut Hikâyelerinin Türkiye Anlatmaları* adlı ikinci bölümde *Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek Boyu*'nun Anadolu'dan derlenmiş 18 varyantına yer verilmiştir. Kitabın dördüncü ve son bölümü olan *Çeşitli Metinler* kısmında Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu hakkında toplu değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca son olarak Türk Dil Kurumundaki Yazma, ortaokul öğrencisi Ömer Karaçayır'ın 1970'te derlediği metin ve Doğan Atlay'ın derlediği

manzum metin hikâyeler hakkında kısaca bilgi verildikten sonra metinler aktarılmıştır (Sakaoğlu, 1998).

Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse Hikâye Repertuarı adlı eserini İsmail Görkem; Önsöz, Giriş, beş bölüm, Sözlük, Kaynakça ve Dizin bölümlerinden oluşturmuştur. Hikâyelerle ilgili problemler adlı ikinci bölümde; *Hikâyelerin Teşekkülü ve Varyantları ile Hikâyedeki Değişler* adlı bölümünde Bal Böyrek Hikâyesi'nin Orta Asya'daki Özbek, Başkurt, Kazan Tatarları, Karakalpak, Kazak ve Kırgızlar arasında bir destan dairesi oluşturan Alpamış'a dayandığını ileri sürmektedir. Hikâyedeki değişler ise türküler olarak incelemiştir. Beşinci ve son bölüm olan metinler kısmında ise 5 Nisan 1995 tarihinde Âşık Mustafa Köse'den derlenen Bal Böyrek Hikâyesi yer almaktadır (Görkem, 2000).

Ali Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* adlı eserinde yetmiş hikâyenin özetine yer verirken Osmaniye'den derlenmiş *Bey Böyrek* hikâyesinin de özetini aktarmış ve hikâyeyi motiflerine göre de incelemiştir. (A. B. Alptekin, 2002).

Türk Dünyası Epik Destan Geleneği adlı eserinin IV. bölümünde Özkul Çobanoğlu, Türk dünyasındaki destanların olay örgüleri hakkında bilgi verirken *Kahramanlık Destanları* kısmında *Kambüreoğlu Bamsı Beyrek Destanı* başlığında bu destanın Türk dünyasında en yaygın epik destanlarından biri olan Alpamış Destanı'nın Oğuz varyantı olduğunu ve Anadolu Türkleri arasında yaşamakta olan epik destanlardan biri olduğuna da değinir. Daha sonra destanın olay örgüsü ve özetini vermiştir (Çobanoğlu, 2011).

Alpamış Destanı ile ilgili çalışmalar

H.B. Paksoy, *Alpamış: Rus Yönetimi Altında Orta Asya Kimliği* adlı eseri İngilizce hazırlanmış bir çalışmadır. Kitap, kendi içerisinde dört bölüm ve ekler kısmından oluşmaktadır. Birinci bölüm, *Alpamış ve Türk Boylarında Destan Türü* adını taşımaktadır. Araştırmacı bu bölümde Türk boylarında destan türü ve destan geleneği hakkında bilgi verdikten sonra Kültigin Yazıtları, Kutadgu Bilig ve Oğuzname'den örnekler sunmuştur. İkinci bölüm *Alpamış'ı Yok Etme ve Kurtarma Girişimleri; I. Aşama* adını taşır. Bu bölümde Rus İmparatorluğu ve Sovyet yönetiminin Orta Asya'da dil ve kültür alanındaki politikalarını ve Orta Asya toplumunun tepkilerini aktarır. *Alpamış Destanı* adlı üçüncü

bölümde, destanın dili ve destanın adının önemini vurgulamıştır. Dördüncü bölüm ise Alpamış'ı *Yok Etme ve Kurtarma Girişimleri; II. Aşama* adını taşımaktadır. Burada Rusların Alpamış Destanı'na saldırıları dile getirilmiştir. *Ekler* kısmında ise Alpamış Destanı'nın E. Divayev'in 1901 yılında yayımladığı orijinal metni verilmiştir (Paksoy, 1989).

Metin Ergun tarafından 1998 yılında hazırlanan *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp-Manaş* adlı çalışmanın ilk bölümünü Altay destancılık geleneği ve bu gelenek içerisinde Alıp-Manaş'ın yeri tartışılmıştır. Daha sonra Altay destancılık geleneği içerisinde *kayçılık* geleneğine değinilmiştir. Alıp-Manaş Destanı'nın sadece Altay Türklerine ait olmadığını ifade eden araştırmacı Alıp-Manaş Destanı'nın Kazak, Kırgız, Karakalpak, Özbek ve Başkurt varyantlarını da özetlemiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde Dede Korkut Hikâyeleri'nden Bamsı Beyrek Boyu'nun özetini verdikten sonra metinleri mukayese eder ve her iki eserin de aynı metin olduğunu ifade etmiştir. Daha sonraki bölümde destanın Altay Türkçesindeki metni ve Türkiye Türkçesi vardır. Eserin son bölümünde ise şahıs adlarının sıralandığı bir indeks ve faydalandığı kaynakları belirttiği geniş bir bibliyografya bulunmaktadır (M. Ergun, 1998).

Fazıl Yoldaşoğlu tarafından anlatılan *Alpamış Destanı*, Türkiye'de ilk defa 2000 yılında yayımlanmıştır. Hadi Zarifov ve Töre Mirzayev tarafından hazırlanarak 1998 yılında Taşkent'te yayımlanan bu metnin; birinci bölümü Aysu Şimşek-Canpolat, ikinci bölümü ise Aynur Öz tarafından Özbek Türkçesinden, Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. İlk bölümde Alpamış Destanı hakkında bilgi verildikten sonra destanın varyantları tanıtılmış ve destanın epizotlarını maddeler halinde verilmiştir. Destan metni iki bölüm olarak verilmiştir (Yoldaşoğlu, 2000).

Turkic Oral Epic Poetry: Traditions, Forms, Poetic Structure adlı eser Karl Reichl tarafından 1992 yılında hazırlanmış ve kitap, Metin Ekici tarafından *Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı)* adıyla İngilizceden Türkçeye aktarılaraq 2002 yılında yayımlanmıştır. Eserin *Hikâye ve Kalıpları* adını taşıyan VI. bölümünde Alpamış ve *Kahramanın Dönüşü* kısmında, Alpamış Destanı'nın Fazıl Yoldaşoğlu anlatısının özeti verildikten sonra Odysseus'un dönüşü ile Alpamış'ın dönüşü arasında mükemmel derecede yapı benzerliği olduğuna değinilerek mukayese edilmiştir (Reichl, 2002).

Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış Kemal Üçüncü tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır. *Giriş*, *Metin* ve *Sonuç* şeklinde hazırlanan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Alpamış Destanı hakkında verilen bilgiler ve varyantların özeti vardır. İkinci bölümde Kazak destancılık geleneği üzerine bilgiler vardır. Üçüncü bölümde, destan varyantlarının karşılaştırılmalı kompozisyonu ve epik kurala göre tahlili yapıldıktan sonra Alpamış Destanı'nın Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinleri eklenmiştir. (Üçüncü, 2006).

Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* adlı eserinin IV. bölümünde Türk dünyasındaki destanların olay örgüleri hakkında bilgi verirken Arkaik *Destanlar* kısmında Alpamış Destanı'nın Türk dünyasında bilinen isimleri hakkında bilgi verdikten sonra Alpamış Destanı'nın Altay varyantının olay örgüsü ve özetini sunmuştur. *Kahramanlık Destanları* kısmında ise 242-252. sayfalar arasında Özbek varyantının, 252-254. sayfalar arasında Karakalpak varyantının, 254-255. sayfalar arasında Kazak varyantının, 255-258. sayfalar arasında da Başkurt Türkleri arasında bilinen varyantının olay örgüsünü vermiştir (Çobanoğlu, 2011).

V.J. Jirmunskiy tarafından hazırlanan *Türk Kahramanlık Destanları (I.-II. Bölüm)* adlı eser Mehmet İsmail ve Hülya Aslan Erol tarafından 2011 yılında Türkiye Türkçesine çevrilerek yayımlanmıştır. Eserin I. kısmı Alpamış *Destanı* adını taşımaktadır. Bu kısım kendi içerisinde beş bölümden oluşmaktadır. I. bölüm *Kungrat Rivayeti* adını taşıyıp Kungrat rivayeti hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde Özbek varyantının özeti verildikten sonra Fazıl Yoldaşoğlu anlatısı ile diğer Özbek anlatıcıların varyantlarındaki motiflerin farklılıkları mukayese edilmiştir. II. bölüm *Oğuz Rivayeti* adını taşıyıp, Oğuz rivayeti olan Bamsı Beyrek Destanı ve Alpamış Destanı mukayese edilmiştir. *Kıpçak Rivayeti* adını taşıyan III. bölümde Başkurtlardan Alpamışa ve Barsın Hıluu, Kazan-Tatarlarından Alpamışa masal metinleri verildikten sonra Alpamış Destanı'yla mukayese edilmiştir. IV. bölüm *Alpamış'ın Orta Asya Destanlarına Yansıması* başlığını taşımakta olup *Yusuf ve Ahmet*, *Canış Bayış*, *Kozı Körpeş*, *Yadgar* destanlarıyla olan ilişkilerine değinilerek benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. V. bölüm *Altay Rivayeti* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde de Altay varyantı ile Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'nın varyantları mukayese edilmiştir (Jirmunskiy, 2011).

1.3.2. Makale ve bildiriler

Bamsı Beyrek Destanı ile ilgili çalışmalar

Bey Böyreğin Erzurum Varyantı adlı çalışmasında A. Baha Gökoğlu, hikâye üzerinde kendisinin yaptığı çalışmalar ve çalışma yapan diğer kişilerin isimlerini vermiştir (Gökoğlu, 1936).

Bey Böğrek Hikâyesi, Samsun Rivayeti adlı çalışmasında Sefer Aytekin, Bey Böğrek Hikâyesi'nin Samsun rivayetini vermeden önce, daha önce yapılan çalışmaları kısaca aktarıp çalışma yapanların isimlerini de vermiştir (Aytekin, 1938).

Cahit Öztelli, *Unutulan Dede Korkut* adlı çalışmasında Bamsı Beyrek Destanı'nın Bartın rivayetiyle Dede Korkut Kitabı'ndaki metni motif yönünden karşılaştırmıştır (Öztelli, 1968).

Bey Böyrek'in Acıyurt Köyü Varyantı adlı çalışmasında Doğan Kaya, hikâyeyi vermeden önce Orhan Şaik Gökyay'ın hikâye hakkındaki tespitlerine değinmiş; hikâyeyi nerede, ne zaman, kimden derlediği hakkında bilgi vermiş ve metni aktarmıştır (D. Kaya, 1974).

Ali Öztürk, *Bayburt Folklorunda Bey Böyrek Hikâyeleri ve Kaynakları* adlı çalışmasında Bamsı Beyrek Destanı'yla Anadolu'da anlatılagelen Bey Böyrek hikâyelerinden Bayburt yöresinde derlenen Bey Böyrek anlatıları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları motif ve tip olarak iki ana başlık çerçevesinde incelemiştir. Bu bağlamda *zürriyet motifi* olarak elma ortak bir motif olup ana kaynaktan ayrılan bir özelliği sahiptir. Olağanüstü özelliklere sahip atın kahramanı kurtaran, ona yol gösteren bir niteliğe sahip olduğunu söylemektedir. (Öztürk, 1989).

Tuncer Gülensoy, *Dede Korkut Hikâyelerinin Anadolu ve Rumeli'deki İzleri Kampüre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nın Bünyan; Deli Dumrul Destanı'n Rumeli Varyantı* adlı çalışmasında Dede Korkut Kitabı'ndaki *Bamsı Beyrek Boyu* ile *Bünyan* varyantını mukayese eder. Sonuç olarak her ikisinin de aynı eser olduğu neticesine varır (Gülensoy, 1988).

Tuncer Gülensoy, *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nın Poyraz (Elazığ) Varyantı* adlı çalışmasında hikâye üzerine o zamana kadar yapılan çalışmaları ve Poyraz varyantını vermiştir (Gülensoy, 1983).

H. B. Paksoy, *Alpamış ve Bamsı Beyrek: İki Ad, Bir Destan* adlı çalışmasında Alpamış ve Bamsı Beyrek Destanı'nın farklı coğrafyalarda olmasına rağmen aynı destan olduğunu ifade eder. Destanlarda kahramanların babalarının adları, babalarının çocuk sahibi olmak istemeleri, hanımlarının adları, her iki kahramanında babaları tarafından beşik kertmesi yoluyla nişanlandırılması, iki alpin de tutsak düşmesi, kaçışları, hanımlarının başkaları ile evlendirilmek istenmesi, son anda düğünde alplerin geri dönmeleri yönünden benzerlik gösterdiğini ifade eder. Bunun yanında Alpamış'ın tutsaklıktan kurtulmasıyla birlikte halkının da tutsaklıktan kurtulduğunu ancak Bamsı Beyrek Destanı'nda Oğuz halkının tutsak olmadığını, Bamsı Beyrek Destanı'nda kızın ağabeyi Deli Karçar gibi bir engel varken Alpamış Destanı'nda bu kahramanın olmaması yönüyle farklı taraflarının olduğuna değinir (Paksoy, 1985: 619, 622).

Bey Böyrek Hikâyesi'nin Bünyan ve Felahiye Rivayetleri adlı çalışmasında S. Burhanettin Akbaş, Bey Böyrek Hikâyesi'nin Bünyan ve Felahiye varyantları yanında hikâyenin Anadolu'da yaşayan dört farklı rivayetinin daha ismini verir (Akbaş, 1988)

Tuncer Gülensoy, *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Salur Kazan ve Tepegöz Boylarının Anadolu Varyantları ve Dede Korkut Hikâyeleri Coğrafyasının Tespiti Sorunu*, adlı çalışmasında Türk dünyasında ve Anadolu'da birçok adla bilinen Bamsı Beyrek Destanı'nın yirmi farklı ismini gösterdikten sonra anlatının Anadolu'da sözlü gelenekten tespit edilen kırk yedi varyantını vermiştir. Tepegöz Destanı'nın yirmi bir varyantını; Deli Dumrul Destanı'nın on iki ve Salur Kazan Destanı'nın Gaziantep'te ve Türk dünyasında bilinen varyantları hakkında bilgi vermiştir (Gülensoy, 1998: 81,92).

Saim Sakaoğlu, *Bey Böyrek Hikâyesindeki Kıyafet Değiştirme Motifi İle Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi* adlı çalışmasında önce motif tanımını kısaca vermiş, daha sonra Beyrek hikâyesinin motif zenginliğinden bahsetmiştir. Bu hikâyedeki kıyafet değiştirme motifinin kayıp birilerini bulmak, zor bir durumdan kurtulmak gibi nedenler için kullanıldığını belirterek bunun destan ve halk hikâyelerinde de yer aldığını ifade etmiştir. Son olarak, Beyrek'teki pek çok motifin Anadolu masallarından

görüldüğünü söyleyen araştırmacı, bu destanın çoğu masalın çıkış noktası olarak değerlendirilebileceğini söylemiştir (Sakaoğlu, 1988).

Bayburt Folklorunda Bey Börek Hikâyeleri ve Kaynakları adlı araştırmasında Ali Öztürk, Bey Börek Hikâyesi'nin Bayburt'ta derlenmiş yedi varyantı ve bu varyantların kaynakları hakkında bilgi vermiştir (Öztürk, 1989).

Önder Çağırın, *Ba-Börek Hikâyesi'nin Dede Korkut Hikâyelerinden Bamsı Beyrek'le Karşılaştırılması* adlı çalışmasında destanı; *Şahıs Kadrosu, Yer ve Zaman, Dil ve Anlatış, Hikâyelerin Motifleri ve Manzum Kısımlar* şeklinde ayırarak incelemiştir (Çağırın, 1989).

Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanı'nın Mukayesesi adlı çalışmasında Metin Ergun, Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanı'nın karşılaştırmasını; *Olayda ve Kahramanlarda Benzerlik* şeklinde değerlendirmiştir (M. Ergun, 1989).

Fikret Türkmen, *Dede Korkut Hikâyelerinin Anadolu ve Rumeli'de Yaşayan Kolları* adlı çalışmasında, Bey Börek Hikâyesi'nin iki varyantını ele alırken Anadolu ve Rumeli'de boyların hâlâ yaşadığından bahsetmiştir. (Türkmen, 1993).

Sevdiğini Yenerek Alan Kız Motifi ve Halk Hikâyeleri adlı çalışmasında Nerrin Köse, atlı-göçebe yaşam tarzının yarattığı kadın tipi üzerinde durur. Diğer halk hikâyelerindeki diğer kadın kahramanlardan bahsetmesine rağmen merkezde Bamsı Beyrek Hikâyesi'ndeki kadın kahraman Banı Çiçek üzerinde durmuştur (Köse, 1994).

Namık Aslan, *Beyrek Hikâyesi'nin Yozgat'ta Derlenen İki Yeni Varyantı Üzerine* adlı çalışmasında Dede Korkut Kitabı'ndaki asıl metin ile derlemiş olduğu metinlerdeki kahramanların adları üzerinde durduktan sonra derlemiş olduğu iki varyantın nazım kısımlarını aktarmıştır (Aslan, 1995).

Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanı'nın Coğrafyası adlı çalışmasında Metin Ergun, Alpamış Destanı'nın Türk boyları arasında bir destan dairesi oluşturduğuna ve dört ana rivayetinin olduğunu ifade eder. Bunların Altay, Kongirat, Karakalpak ve Oğuz tabakası olduğunu ifade ettikten sonra bu daireleşmelerin oluşumu hakkında bilgi verir (M. Ergun, 1995).

Toplumdan Bireye Geçiş Sürecinde Bamsı Beyrek adlı çalışmasında Ülkü Eliuz, kahramanın toplumsallaşmanı aşama aşama incelemiştir. Bunlardan ilk aşama, kahramanın doğumunu anlatır. İkinci aşama kahramanın yiğitlik göstererek *Bayburt Kalesi* kâfirlerinin ellinden bezirgânların mallarını kurtarmasını ve bunun neticesinde ad almasını anlatır. Üçüncü aşama *Bamsı Beyrek'in Banı Çiçek'le* karşılaşmaları ve birbirlerini tanıdıktan sonra Deli Karçar'ın isteklerini yerine getirmek için uğraşmasını anlatır. Dördüncü aşamada Bamsı Beyrek'in on altı yıl kalede tutsak kalmasını ve bu süreçteki durumunu anlatır. Daha sonra Banı Çiçek'le Yalançu oğlu Yaltaçuk'un düğününe son anda ulaşmasını ve otuz dokuz arkadaşını kurtarma aşamalarını anlatmaktadır (Eliuz, 1998: 507, 517).

Ali Berat Alptekin, *Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Motif Yapısı* adlı çalışmasında Türk Dil Kurumunda bulunan yazma metin ve sözlü kaynaktan derlenmiş metinlerdeki motifleri mukayese etmiş ve toplam on beş ortak motif tespit etmiştir (A. B. Alptekin, 2000).

Ömer Yılar, *Dede Korkut Kitabı'ndaki Bamsı Beyrek ile Anadolu'da Anlatılan Bey Beyrek Hikâyeleri ve Masalları Üzerine Motif Bakından Bir Karşılaştırma*, adlı çalışmasında tespit ettiği ortak motifleri tablo halinde vermiştir. Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabı'nda belirttiği yirmi altı motifi (çocuksuzluk, beşik kurtme, dua neticesinde çocuk sahibi olma, adsız çocuk, ad verme merasimi, yardımcı at, kuvvetli kadın, aşk imtihanı, kıyafet değiştirme, dünür olma, kıskanç erkek kardeş, evlenme şartları, formülistik sayı: 40, esir olma, ölüm sembolü kanlı gömlek, hain arkadaş, yas, sembolik renk: siyah, sevgilinin başkasına verilmesi, yardımcı tüccar, yardımcı kral kızı, kahramanın geri dönüşü, ibadet, kötülerin zor duruma düşmesi, çok eşle evlenme, mutlu son) sözlü varyanttan derlenen yirmi üç metin üzerinde incelemiştir (Yılar, 2000).

Qam Böri Oğlu Bamsı Börik Boyunda Sorunlar ve Çözümlemeler adlı çalışmasında Dursun Yıldırım, Bamsı Beyrek Destanı'nın okunup anlaşılamayan yerlerinin tekrar okunup; problemli yerlerin yeniden okunması ve düzeltilmesi konusunda destanda gördüğü eksikliklere değinmiştir (D. Yıldırım, 2001).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Anlatılan Halk Hikâyelerinde Dede Korkut Hikâyelerinin Etkileri adlı çalışmasında Ali Berat Alptekin, Dede Korkut Hikâyeleri'nden günümüzde Anadolu'da Bamsı Beyrek, Tepegöz ve Deli Dumrul Hikâyesi'nin Anadolu'da da

bilindiğinden bahsedip Anadolu'daki benzerlik teşkil eden halk hikâyeleri hakkında ilişkilerini anlatmıştır. (A.B. Alptekin, 2008).

Bamsı Beyrek ve Bey Beyrek Anlatılarında Arketipik İmgeler adlı çalışmada Tuba Saltuk Özkan Bamsı Beyrek Boyu'ndaki arketipik imgeler üzerinde durmuştur. Varyantlardaki arketipik imgeleri mukayeseli olarak incelemiş ve varyantlar üzerindeki benzerliklerine değinmiştir (T. Özkan, 2010).

Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerler Açısından Bamsı Beyrek Hikâyesi adlı çalışmasında Oğuzhan Sevim, dramatik aksiyonu sağlayan ülkü ve karşı değerler etrafında kişiler, semboller ve kavramlar olarak üç başlık altında değerlendirmiştir (Sevim, 2011).

Bir Kahraman Üç Anlatı adlı çalışmasında Atiye Nazlı, Anadolu sahasında derlenmiş masal, efsane ve destan örneklerinden üç anlatı türünün bir anlatma üzerinde hem destan hem masal hem de efsane şekillerini değerlendirerek benzerlikler ve farklılıkları metinler üzerinden gösterme yoluna gitmiştir. Masal metni olarak, Erzincan'dan *Bey Böyrek Hikâyesi*, Kayseri'den "*Bay Börek Hikâyesi*"; efsane metni olarak Mehmet Önder'in Anadolu Efsaneleri'ndeki *Afyon'da Beyböğrek*; destan metni olarak *Bamsı Beyrek Destanı* seçilmiştir. Metinlerde çocuksuzluk, kahramanın doğumu, kahramanın sevgilisinin adı gibi motiflerde farklılıklar olurken; düğün gecesi, kahramanın esir düşmesi, bezirgân tarafından haber getirilmesi ve hem düşmanın kızı hem de kendi eşi ile evlenmesi konularında ortak noktaların olduğuna dikkat çekmiştir (Nazlı, 2013).

Yusuf Kıssası ve Beyrek Hikâyesi'nde Gömlek Sembolizmi adlı makalesinde Ahmet İçli, Klasik edebiyatın hemen her döneminde kaleme alınan *Kıssa-yı Yusuf* ile Türk kültürünün ölümsüz eserinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri'nden *Bamsı Beyrek Boyu*'ndaki benzer sembol *kanlı gömleği* mukayese etmiştir (İçli, 2013).

Mehmet Emin Bars, *Epik Anlatıda Ana-Metinlerin Ciddi Düzendeki Dönüşümüne Bir Örnek: Bey Böyrek*, adlı makalesinde sözlü kaynaktaki metinlerin oluşumuna dikkat çekerken metinleri alt metin ve ana metin bağlamında iki grupta değerlendirmektedir. Alt metni, orijinal metin; ana metin ise bir dönüştürüm işleminden sonra ortaya çıkan yeni olarak ele almıştır. Alt metinden ana metne dönüşümü biçimsel dönüşüm (şekle yönelik) ve anlamsal dönüşüm (olayın gerçekleştiği yer ve zamanın değişmesi, eylemdeki olayların

yerlerinin deęiřmesi) řeklinde izah etmiřtir. Daha sonra alt metni *Bamsı Beyrek Boyu* ve ana metin olarak aldıęı sۆzlű gelenekten derlenmiř *Bey Bۆyrek* hikāyesini dۆnüşümler düzeyinde incelenmiřtir (Bars, 2014b).

Bamsı Beyrek Hikāyesi'nin Elazığ Varyantı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma adlı çalışmasında Ali Berat Alptekin Elazığ'dan derlenen Bamsı Beyrek Hikāyesi'ni Āřık Garip Hikāyesi ile mukayese etmiştir. Ayrıca metni; *ava gitme, elma yiyerek hamile kalma, yardımcı derviş, gurbete çıkma* motifleri çerçevesinde değerlendirmiştir. Ek olarak Āřık Garip Hikāyesi ile varyantların şahıslar, mekân, şiirler ve bazı motifler yönünden ortaklığını ortaya koymuştur (A.B. Alptekin, 2001: 255, 270).

Bamsı Beyrek Kampüre'nin Oğlu mudur? adlı makalesinde Sadettin Özçelik, Bamsı Beyrek Boyu'nda kahramanın babasının adının yanlış okunmuş olabileceğini dile getirir. Özçelik'e göre kahramanın babasının adı *Bora* olarak okunmalıdır. Çünkü 'boy'da Bamsı Beyrek gibi bir kahramanın babasının adı *Püre* olamaz. Bu okuma hatası metinde geçen 'pire' kelimesinden kaynaklanmaktadır. Özçelik *Püre* kelimesinin yanlış okunduğu düşüncesinden yola çıkarak bu kelimenin *Bora* şeklinde okunabileceğini söyleyerek hikāyenin *Kam Bora Beg Oğlı Bamsı Beyrek Boyunu Beyan Eder* şeklinde okunmasını teklif eder (Özçelik, 2015).

Bey Bۆyrek Türküsü adlı makalesinde Mehmet Alptekin, Anadolu'da sۆzlű gelenekte sۆylenen Bey Bۆyrek türküsünün Dede Korkut destanlarından üçüncüsü olan *Kam Püre oęlı Bamsı Beyrek Boyundaki* soylamaların zamanla türkű formatına dۆnüşmesiyle olduęuna dikkat çeker (M. Alptekin, 2015).

Baharı Getiren Kahraman: Bamsı Beyrek, adlı makalesinde Evrim Ölçer Özünel geçiş dönemi ürünü Bay Büre Oğlı Bamsı Beyrek Destanı'nın mitik olarak anlamlandırılıp çözümlenmesini amaçlayan çalışmasında çözümleme yapılırken doğa olaylarıyla Bamsı Beyrek Destanı'ndaki olaylar arasında ilişki kurulmayı amaçlanmıştır. Kahramanın doğumundan önceki süreci de içine alarak kahramanın yolculuğunun doğadaki mevsimsel kavuşma ve birleşme, mevsimsel dۆnüşüm, ölüp dirilme metaforları gibi unsurları hikāyedeki olaylarla eşleştirilmiştir (Ölçer Özünel, 2015).

Alpamiş Destanı ile ilgili çalışmalar

Suresh Chandra Sen Gupta'nın *Bir Orta Asya Özbek Türk Destanı Alpamiş: Menşei ve Varyantları* adlı çalışması Çiğdem Yıldırım tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Makalede destanın, Bamsı Beyrek Hikâyesi ile farklılıkları işlendikten sonra Altay varyantı Alıp-Manaş'ın özeti verilmiştir. Bu bölümde Özbek varyantı ile Altay varyantı karşılaştırılmış ve Özbek varyantının daha yeni olduğu kanısına varılmıştır (Gupta 1982).

Alpamiş Destanı'nın Varyantlarında Ad Verme Geleneği ve Bu Gelenegin Türk Kültürü İçindeki Yeri adlı çalışmasında Metin Ergun, Türk kültüründe ad verme geleneğine değindikten sonra Alpamiş Destanı'ndaki kahramana ad verme geleneğini üzerinde durmuştur (M. Ergun, 1990).

Alpamiş Destanı adlı çalışmasında Doğan Kaya, Kongıratların epik destanı Alpamiş'in oluşmasında bir dönem Oğuzlarla komşu olmaları ve sıkı ilişkiler kurmalarının önemine değindikten sonra destanın özetini verdikten sonra Alpamiş Destanı ve Bamsı Beyrek Boyu arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Alpamiş'in adını *Alp Bamiş- Alp Mamış- Alp Bamsı*; kadın kahraman *Barçın* ile *Banu Çiçek* adındaki yakın telaffuza dikkat çekerek kahramanların adları arasındaki benzerliklere değinmiştir (D. Kaya, 1995).

Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı: Alıp Manaş adlı çalışmasında Mehmet Aça, XIX. yüzyılda Türk dünyasının geçirdiği sıkıntılar hakkında bilgi verdikten sonra Metin Ergun tarafından yayıma hazırlanan kitabın tanıtımını etraflica yapmış ve araştırmacılara ne gibi faydası olacağı üzerinde durmuştur (Aça, 1997).

Alpamiş Batır ve Er Targın Destanlarında Kahraman, Kadın ve At Motifi Üzerine Bir İnceleme adlı çalışmalarında Orhan Söylemez ve Lezzet Aliyeva; makalenin girişinde kahramanlık destanının tanımı, niçin ortaya çıktığı ve yapısı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kısım olarak Kazak kahramanlık destanı Alpamiş Batır ve Er Targın destanlarının özetleri verilmiştir. Üçüncü bölümde Alpamiş Batır ve Er Targın'ın namuslu, yiğit, saf olduğu kadar zeki bir kişiliğe sahip olduğunu destandan örneklerle aktarmaktadır. Üçüncü bölüm *Kadın Motifi* kısmında ise Alpamiş Destanı'ndaki Gülbarşın'ın ve Er Targın Destanı'ndaki Kurtka'nın benzer özelliklerini anlatmıştır. Dördüncü bölüm *At Motifi* kısmında ise Kazaklardaki atlar hakkında bilgi vererek düşüncesini özetlemektedir. Sonuç

kısımında ise kahramana destek olan atı ve akılcı dostu ve sevgilinin her zaman var olduğunu, bugün de varlığının devam ettiğini aktarır (Söylemez ve Aliyeva, 2000).

Alpamış Destanı ve Bey Böyrek Hikâyesi Arasında Bir Karşılaştırma adlı çalışmasında Selami Fedakâr; Alpamış ve Bey Böyrek anlatmalarının ana olay örgüleri arasında karşılaştırma yaparak iki anlatma arasındaki benzer ve farklı yönleri ve bunların sebeplerini aydınlatmaya çalışır. Anadolu'da anlatılan Bey Böyrek Hikâyesi ve Alpamış Destanı'nı mukayese etmek için Fazıl Yoldaş Oğlu'nun Alpamış Destanı'nın özetini verdikten sonra Anadolu sahasından bir varyantının özetini vererek metinleri *Ailenin Tanıtımı ve Kahramanın Doğumu, Âşık Olma, Kahramanın Memleketinden Ayrılması ve Kahramanın Dönüşü ve Sonuç* şeklinde mukayese eder ve anlatmalar arasındaki benzerliklere, her iki anlatmanın da Türk destan geleneği içinde yaratılmış olmasından, iki anlatma arasındaki farklılıkların ise, anlatıcının bağlamı ve coğrafi alan farklılıklarından ortaya çıktığına değinir (Fedakâr, 2001).

Cabbar İşankul'un *Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'ndaki Mitolojik Motifler* adlı çalışması Selami Fedakâr tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Çalışmada her iki eserdeki bireylerin tutsak edilmesi motifi karşılaştırılmıştır (İşankul, 2001).

Selami Fedakâr *Alpamış Destanı ile Dede Korkut Kitabı'nda Kahramanların Ortaya Çıkışı* adlı makalesinde, Dede Korkut Kitabı anlatmalarındaki kahramanların doğumu, ad alması ve eğitimi konusu çerçevesinde benzer yönlerden mukayese etmiştir. *Kahramanın Ad Alması* konusunda *Boğaç Han Hikâyesi*, Bamsı Beyrek Boyu ve Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Boyu; *Eğitim Konusunda* da Kazan Begün Oğlu Uruz Begün Tutsak Olduğu Boy mukayese edilmiş ve anlatmalarda yaratılan kahramanların tipik özelliklerinin benzer olması ve kahramanların aynı şartlar altında ortaya çıkmış olmaları, Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nın Türk destan geleneğinden beslenerek oluşturulduklarının en açık göstergesi olduğu ifade edilmiştir (Fedakâr, 2004).

Dede Korkut Kitabı ve Alpamış Destanı'nın Karakalpak Varyantı adlı çalışmasında Sarıgül Bahadırova, Dede Korkut hikâyelerinin tarihçesi hakkında bilgi verdikten sonra Bamsı Beyrek Boyu'nun Alpamış Destanı'ndan daha eski olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada Oğuz varyantı olarak adlandırılan Bamsı Beyrek Destanı ile Karakalpak varyantının olay örgüsü ve motiflerini ayrıntılı olarak mukayese etmiştir (Bahadırova, 2005).

Alpamiş Destanı'nda Mizahi Unsurlar adlı makalesinde Aynur Öz Özcan makaleyi üç bölüme ayırmıştır. İlk kısımda Alpamiş Destanı hakkında bilgi verilmiş olup ikinci kısımda mizah ve mizah teorileri anlatılmış, üçüncü kısımda ise Alpamiş Destanı'ndaki mizahi unsurlar irdelenmiştir. Üçüncü bölümde mizahın destana nasıl yansıdığını göstermek için üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar; *Alpamiş Zindandayken Gelişen Mizahi Unsurlar*, *Alpamiş Yurda Dönerken Yolda Gelişen Mizahi Unsurlar* ve *Alpamiş Yurduna Döndükten Sonra Gelişen Mizahi Unsurlar* bölümlerinden oluşmaktadır. Özcan, destanda kullanılan mizahi unsurlar sayesinde kahramanın sıkıntıların üstesinden ne şekilde geldiğini göstermesi ve destanın icrası sırasında dinleyicileri sıkıntılı atmosferden uzaklaştırmak için bir vesile olarak kullanıldığına dikkat çeker (Öz Özcan, 2006).

Hüseyin Baydemir, *Özbek Folklorunda Rekabet ve Yarış* adlı makalesinde Özbek edebiyatında bu motifin metinlerdeki kullanımını açıklamıştır. Çalışmada özellikle, Alpamiş Destanı'nda geçen rekabet ve yarış bölümlerini destandan örnekler vererek değerlendirmiştir. *Baysarı* ve *Baybörü* kardeşler arasında geçen zekât isteme hadisesini gizli bir rekabet olarak değerlendiren Baydemir, *Berçin* için mücadele eden alplerin kendi arasında yarıştığından söz eder. Yine başkahramanın *Berçin*'i alma mücadelesi de bir yarış ve rekabet ortamını yansıtır (Baydemir, 2010).

Alpamiş Destanı'nın İzahlı Lügati Üzerine Bir İnceleme adlı çalışmasında Halide Gamze İnci; Töre Mirzayev, Cabbar İşankul, Selami Fedakâr'ın çalışmalarında Alpamiş Destanı'nın çeşitli varyantlarında geçen arkaik kelimeler ile günümüzde eski anlamı bilinmeyen ya da unutulmaya yüz tutmuş kelimelerin anlamının verildiğine değinmektedir (İnci, 2011).

Alpamiş Destanı'nda Baysın Kelimesinde Görülen Kurt Totemi adlı çalışmasında Eunkyung Oh ve Mamatqul Joreyev, destandaki bazı şahıs ve yer adlarının totemle ilişkisi hakkında bilgi vermiştir. *Baybörü*, *Bamsı Beyrek*, *Bayburt*, *Kampörü* arasındaki benzerliğe dikkat çeker. *Alpamiş Destanı'nda Baysın ve Totem* kısmında *Baysın*'ın bir yer adı olmasından ziyade mitolojik özelliğine değinmişlerdir (Oh ve Joreyev, 2011).

Alpamiş ve Prens Marko Destanlarında Kahramanın Erginlenmesi adlı makalesinde Ana Kılıç, Türk ve Balkan Slav halklarının arasındaki etkileşim bazı noktalarda olmasına

rağmen erginlenme motifinin hemen hemen tüm toplumların eserlerinde evrensel bir konu olduğuna değinir (Kılıç, 2012).

Alpamiş Destanı'nda Hz. Ali Tasavvuru adlı çalışmada Bülent Akın, *Çocuksuzluk Sorununu Çözme, Ad Koyma, Yol Gösterme ve Yardımcı Olma* özellikleri üzerinde durmuştur. *Çocuksuzluk Sorununu Çözme*'de destanlardaki Hızır, eren, derviş ve evliyanın yerini Hz. Ali almıştır. *Ad Koyma* konusunda Türk kültüründeki *Dede Korkut*'un yerini destanda Hz. Ali almakta ve Alevi kültürü geleneğine bağlı olarak Hakimbek'e pençe vurmaktadır. *Yol Gösterme ve Yardımcı Olma* kısmında ise zor duruma düşen kahramana Hz. Ali'nin yol göstermesi ve zor durumlarında onlara yardım etmesi görülmektedir (Akın, 2012).

Kore Cumong ve Özbek Alpamiş Kahramanlık Destanlarında Olay Örgüsü adlı makalesinde Eunkyung Oh, destanlar olay örgüsü yönünden mukayese etmiş ve ortak beş unsur tespit etmiştir. Kahramanlık destanlarında olay örgüsünde belirgin bir benzerlik görülmesine rağmen araştırmacı her iki destanda görülen bu benzerliğin kültürel ilişkinin sonucu olduğu fikrine varmıştır (Oh, 2012).

Alıp Manaş Destanı'nda Renkler adlı makalede Ahmet Akkaya, Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan ve Alıp-Manaş Destanı'nda kullanılan renklerin anlam değerlerini ve kullanım sıklıklarını belirlemektedir. Araştırma sonucunda sekiz rengin kullanım sıklığına rastlanmıştır. Bu renkler; *ak, kara, sarı, yeşil, kırmızı, ak-boz, gümüş-boz ve bronz* renkleridir. Araştırmada, kara dışındaki renklerle renklerden türetilen ağar- ve sarar- sözcüklerinin olumsuz, diğer renklerin de olumlu anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmacıya göre; olumlu anlam taşıyan renklerin olumsuz anlam taşıyan renklerden fazla kullanılması Alıp-Manaş Destanı'nın olumlu izlenimler oluşturan bir destan olduğunu göstermektedir (Akkaya, 2013).

Alıp-Manaş ve Bamsı Beyrek Destanlarının Ortak Motifleri adlı makalesinde Abdulsalam Arvas, *Bamsı Beyrek Hikâyesi ile Alıp-Manaş Destanı'ndaki* motifleri ele almış ve özellikle ortak motifler üzerine bir deneme girişiminde bulunmuştur (Arvas, 2013).

1.3.3. Öğrenci tezleri

Bamsı Beyrek Destanı ile ilgili çalışmalar

Bamsı Beyrek İle Bey Böyrek Hikâyesi'nin Karşılaştırılması adlı lisans tezinde Zeki Yılmaz, Dede Korkut'taki, Bamsı Beyrek Hikâyesi ile Saim Sakaoğlu'nun derlediği Bey Böyrek Hikâyesi'nin karşılaştırmasını yapmıştır. Karşılaştırma yapılırken kahramanlar ve tipler üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 1975'ten aktaran Çimen, 2004: 22).

Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi adlı yüksek lisans tezi J.Campell'in *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde kullandığı teknik çerçevesinde oluşturulmuştur. *Birinci Bölüm*'de; Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek anlatılarının türü hakkında araştırmacıların fikirleri aktarılmıştır. *İkinci Bölüm*'de kahramanın olağanüstü doğumu ve kahramana ad verilmesinden bahsedilerek motiflerin evrenselliğine değinilerek hikâyenin olay örgüsü verilmiştir. *Üçüncü Bölüm*'de kahramanın yolculuğa çıkması ve erginlenmeyi ifade eden sembolik ölüm aktarılmıştır. *Dördüncü Bölüm*'de kahramanın geri dönüşünü ifade eden sembolik uyanış aktarılmıştır. *Beşinci Bölüm*'de anlatılarda sık karşılaşılan imgeler değerlendirilmiştir (T. Özkan, 2006).

Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Türkiye Varyantları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma adlı yüksek lisans tezi; *Giriş, İki Bölüm, Sonuç ve Kaynaklar* kısımlarından oluşmaktadır. İlk başta özet, önsöz ve kısaltmalar bulunmaktadır. *Giriş* bölümünün birinci kısmında araştırmanın adı, yöntemi ve amacına yer verilmiştir. İkinci kısmında hikâye üzerinde yapılan derleme, metin neşri, kitap ve makale çalışmaları, üçüncü kısmında ise hikâyelerin teşekkülü, kaynağı ve yayılma alanı açıklanmıştır. *Birinci Bölüm*'de Bamsı Beyrek Destanı ile Anadolu'da yaşayan on Bey Böyrek Hikâyesi dokuz başlık altında epizot yönünden karşılaştırılmış, *İkinci Bölüm*'de hikâye metinleri verilmiştir. Araştırmanın *Sonuç* kısmında elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir (Çimen, 2004).

Alpamış Destanı ile ilgili çalışmalar

Kamile Babayeva tarafından Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesinde hazırlanan lisans tezi *Alpamış'ın Karakalpak Varyantıyla Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek'in Karşılaştırılması* adını taşımaktadır. Tez, *Giriş* ve *Sonuç* olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. *Giriş*

kısımında Karakalpak destanlarının bazı özellikleri tanıtıldıktan sonra Alpamış Destanı'nın Karakalpak varyantının ve Oğuz varyantının özeti verilmiştir. Tezin devamında Alpamış ve Bamsı Beyrek destanları hakkında bazı Karakalpak âlimlerinin görüşleri de bulunmaktadır (Babayeva, 1999).

Alpamış Destanı Üzerine Bir İnceleme, adlı yüksek lisans tezi Fevziye Alsaç tarafından hazırlanmıştır. Çalışma; *Önsöz ve Giriş* dışında; *Dört Bölüm, Sonuç, Kaynakça* ve *Eklerden* oluşmaktadır. *Destan Anlatma Geleneği ve Alpamış Destanı* adını taşıyan giriş bölümünde destan anlatma geleneği, destan anlatıcıları, destan ile ilgili çalışmalar ve destanın varyantları tanıtılmıştır. Birinci bölüm, *Alpamış Destanı'nın Yapısı* adı altında destanın olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân unsurları incelenerek destanın dil, anlatım ve üslup özelliklerine değinilmiştir. İkinci bölüm kahramanın yolculuk aşamalarının verildiği *Alpamış Destanı'nda Kahramanın Bireyleşme Yolculuğu* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde; kahramanın bireyleşme yolculuğu ve yolculuk aşamasında, ortak bir hafızadan teşekkül eden arketipsel semboller incelenmiştir. *Alpamış Destanı'nda Folklorik Unsurlar* ismini taşıyan üçüncü bölümde; folklorik unsurlardan bahsedilmiştir. Dördüncü bölüm; *Alpamış Destanı'nın Diğer Anlatmaya Dayalı Türlerle İlgisi* ismini taşır. Bu bölümün *Halk Hikâyesi* başlığı altında; Alpamış Destanı ve Bamsı Beyrek Boyu'nun halk hikâyesine dönüşmüş anlatımı olarak kabul edilen Bey Böyreğ Hikâyesi arasındaki ilgi ele alınarak; destan metninin masal, efsane ve fıkra türleriyle olan ilgisi değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise Alpamış Destanı ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır (Alsaç, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

2. BAMSİ BEYREK DESTANI'NIN YAPISI

2.1. Şahıs Kadrosu

2.1.1. Ana karakterler

Ana kahraman, olayın merkezinde olup eserdeki en etkin kişidir. Olay her yönüyle onun çevresinde gelişir ve ona göre şekillenir. Ana kahraman her zamana toplumun sözcüsü durumunda olduğu için her yönüyle idealize edilmiştir. Ana kahraman, her zaman ait olduğu toplumun kültür, inanç, dünya görüşü vb. özelliklerini bünyesinde bir araya getirdiği için idealize bir tip olarak karşımıza çıkar (Akın, 2012: 20). Bu yönüyle ana kahraman çerçevesinde temsil ettiği toplumun ve yaşadığı dönemin özelliklerini görebiliriz.

“Destanların merkezi şahsiyeti ile onun etrafında yer alan kişiler umumiyetle bahadır, cilasun, alp kişilerdir. Bazılarının yaratılışlarından gelen harikulade güçleri vardır.” (İ. Özkan, 1989a: 53). Bu harikulade şahsiyetlerin olağanüstü gücü kazanmalarında birçok neden vardır. Ancak temelde kahramanın kökeninin mitolojik döneme kadar uzanmasıdır. "Kahramanlık destanlarındaki kahraman veya düşman tipinin olağanüstü özelliklere sahip olmasını da bunların geçirdikleri evrime rağmen mitolojik kökenlerinin özelliklerinden bazı kalıntıları hâlâ taşımaları ile açıklanabilir." (Bayat, 2002: 104).

Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki kişiler, konar-göçer bir toplumun özelliklerini yansıttıkları için ruhsal ve fiziksel güç bakımından üstün özellikleri yansıtır. Destani özelliklere sahip bu kişiler kahramanlık ruhuyla yaşadıkları bozkır hayatının sert mizacını, mert tavırlarını sergileyen cesur kişilerdir (Eliuz, 2000: 139). Bu kahramanların kişiliklerinin oluşmasında içinde yaşadıkları toplum kadar coğrafya ve yaşanan dönemde etkilidir.

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında anlatı değişik coğrafyalara yayılma gösterdiği için ana kahraman ve yardımcı kahramanlar değişik isimlerle karşımıza çıksa bile hepsinin destanda üstlendiği görev aynıdır.

Bamsı Beyrek / Bamsım Birek/ Alpamış / Alıp-Manaş / Beg Beyrek / Bey Böyrek

Destanın yayıldığı coğrafyaya göre başkahraman farklı isimlerle anılsa da ortak düşünce yapısına sahip olmasından dolayı, destan tek bir kahramanın etrafında meydana gelmektedir. Varyantlarda kahraman, olağanüstü kimliğiyle ele geçirdiği erdemlerle, Türk dünyasının ideal insan sembolü olan alp tipi, savaşçı ve zorluklarla mücadele eden bir kişiliğe sahiptir. Bu yönüyle gerek Alpamış gerekse Bamsı Beyrek ideal Türk kahramanının dünya görüşünü bünyesinde toplar. Destanın, Kırgızlar arasında yansıması olan Canış Bayış Destanı'nda (YSM₅) kahramanın rolünü *Canış* ve *Bayış* iki kardeş paylaşmıştır.

Bamsı Beyrek, Bamsı Beyrek Boyu'nun başkahramanı olduğu gibi diğer yedi Dede Korkut boyunun daha kahramanıdır. Toplam sekiz destanda adı geçmektedir. Bu destanlar şunlardır: Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu Boy, Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Boyu, Beğil Oğlu Emrel'in Boyu, Salur Kazan tutsak olup Oğlu Uruz çıkardığı Boy, İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy (Ercilasun, 2007: 497).

Kahramanlık konulu halk hikâyelerinde ve destanlarda ideal insan tipi olarak karşımıza çıkan başkahraman, her yönüyle diğer kahramanlardan ve diğer ülkelerin destan kahramanlarından farklı olacaktır. Dede Korkut Kitabı'nda kahraman, iki özelliği ile ayırt edicilik göstermektedir. Birincisi erdemli olmak diğeri ise hüner göstermektir. *Erdem* çevresinde dürüstlük, cömertlik, konukseverlik gibi özellikler mevcutken; *hüner* çevresinde kan dökmek, ata binmek, kılıç kullanmak gibi fiziksel gücü simgeleyen kavramlar bulunmaktadır (Duymaz, 2000: 110).

Oğuz toplumunda bireyin *alp* olması için doğuştan bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Kahraman olağanüstü doğumla dünyaya gelmesi ve tek oğul olması en önemli özellikleridir (Duymaz, 2000: 111). Varyantlarda kahramanımızın olağanüstü şekilde doğması ve tek erkek evlat olması gibi özellikler bunu göstermektedir. Kahramanlık sembolü olan Beyrek, ruhsal ve fiziksel olarak diğer kahramanlardan farklı niteliklerle donatılmıştır (Eliuz, 2000: 143). Bamsı Beyrek, başkahraman olup diğer kahramanlardan

ayrıldığı için olay onun etrafında şekillenir. Kahramanın doğumu, gurbete çıkması, tutsak düşmesi, gurbetten dönüp sevgilisinin düğününe yetişmesi onun etrafında gerçekleşir.

Kahramanın ailesi bütün varyantlarda soylu ve asil bir ailedir. YM₁'de Oğuz ilinde Pay Püre Bey, YSM₅'te Böri Bey, YM_{2ab} ve 3_{ab} 'de Oğuz ilinden Kamuran Şah, YSM₁'de Altay'dan Baybarak, YSM₂'de Jiğdeli Baysun elinde Kongrat adlı ülkede Baybörü, YSM₃'te altı şehrin hükümdarı Asılhan, YSM₄'te Kongirat elinin hanı Bayböri'dir. Diğer varyantlarda yine Oğuz padişahıdır.

Toplumsal idealize tipini oluşturan destan kahramanları, psikolojik ve fiziki özellikleriyle toplumdaki diğer insanlardan ayrılırlar (Duymaz, 2007: 50). Ayrıca onun dünyaya gelmesi de diğer insanlardan farklılık göstermektedir. YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₁ hariç diğer metinlerde çocuğu olmayan bir aile ve bunu gidermek için çeşitli yöntemler aranmaktadır. Çocuğu olmayan aile çözüm bulmak için değişik yöntemler arar. YSM₇'de "İşte filan türbede, filan işte ziyarette herkes toplansın. Padişahın orda ziyafeti var. Herkes oraya gelecek. Abdesini alsın, efendim, dua edilecek. Padişahın oğlu olması için Allah'a yalvaracağız." (Kaybal, 1999: 107). Neticede aksakallı, Pir-i fânî veya bir ihtiyarın yardımıyla kahraman dünyaya gelir. Görüldüğü gibi kahramanın doğumu normal bir doğum değildir.

Tanrı kutunun yeryüzündeki temsilcisi olan kağanlar, hakanlar ve hanlar nur ve ışık huzmesine sahiptirler (Duymaz, 2007:51,52). Bu özellik Tanrı'nın kendilerine verdiği ayrıcalığın sembolüdür. Oğuz Kağan'ın doğumundan itibaren diğer kahramanlarda görülen ışık huzmesi daha sonraki dönemlerde de etkisini göstermeye devam etmiştir. Öyle ki YSM₇'de "Dohuz ay, on gün soora padişahın bir oğlu dünyaya geldi. Ama dünya güzeli. Güzel mi güzel, nur topu gibi bi çocuk..." (Kaybal, 1999: 108).

YSM₂'de evliya; oğlun on yaşına geldiğinde il tutar, bedenine ok girmez, kılıç kesmez, ateşte yanmaz, suda batmaz, kendisi ise han olur, dedi (Üçüncü, 2006: 77). Olağanüstü şekilde dünyaya gelen kahramanın beden özelliği Oğuz Kağan gibi diğer insanlardan farklılık gösterecektir. YSM₁'de kahramanın tasviri yapılırken Oğuz Kağan'ın doğumu sırasında yapılan tasvirlerine benzetmektedir.

"Kıyılıp ölecek anı yok

Görklü bel burunlu

Kalın orman gibi kaşlı
 Omuzu boyda cepkeni yok
 Beli mızrak gibi
 İki yanağı kan-kızıl
 İki gözü ateş gibi
 Ak-Boz ata binen
 Alıp-Manaş bahadır idi." (M. Ergun, 1998: 101).

Ali Duymaz, Oğuz Kağan Destanı'nda kahramanın tasvirindeki öküz suretiyle *Ay Kağan* arasındaki ilişkiden bahseder. Öyle ki, Türk mitolojisinde *ay*, *boğa* ile denk görülen bir gök cisimidir (Duymaz, 2007: 52). YM_{3ab}'de "Velhasıl kız âşık oldu ve Şehzade'nin yanına geldi. Dikkat ile bakıp gördü ki saçları gerdanının üzerinde ve yüzü nur gibi, güya efendim bulut arasından ay doğar gibi. Yâ Müyessir! Dîlfürüz Şehzâde'yi öyle bir hüsn ü cemâl ile görüp hemen bin cân ile âşık oldu." (Boratav, 1982: 172). Varyantta görülen kahramanın yüzündeki nur huzmesi Oğuz Kağan Destanı'ndaki Oğuz'un yüzündeki nur huzmesinin yansımasından başka bir şey değildir.

Oğuz Kağan, destanda normal insanlardan farklı bir kişilik sergiler. Onun biyolojik gelişimi normal bir çocuğun büyümesinden farklılık gösterir (Duymaz, 2007: 54). Bu durum Beyrek'in gelişip büyümesi de farklılık arz etmektedir. YSM₇'de "Bu çocuk bir günde büyyeceğni bir saatte büyüdü. Bir haftada büyyeceğni bir günde büyüdü. Bir ayda büyyeceğni bir haftada, bir yılda büyyeceğni bir iki ayda büyüdü." (Kaybal, 1999: 108). YM₁'de ise "Pay Püre'nün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on biş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlu çal-karakuş erdemlü bir gözel yahşı yigit oldu." (Ergin, 1994: 118). Kahramanın hızlı bir şekilde büyüüp gelişmesi daha sonraki dönemlerdeki destanî eserlere yansımasına varyantlarda şahit olmaktayız.

YSM₄'te ad alması kısmına baktığımızda kahramanın doğumuna yardımcı olan *Şah-ı Merdan Piri* doğumundan kırk gün sonra gelerek kahramana *Hakimbek* adını verir. *Hakimbek*, yedi yaşına geldiğinde dedesinden kalan ok ile *Askar Dağı*'nın tepesini uçurunca halk tarafından doksan yiğidin sonuncusu anlamına gelen Alpamış adı verilir (Yoldaşoğlu, 2000: 28,29). İsim verilmesinde iki farklı mahiyeti görmekteyiz. Birincisi, İslami motiflerle örtüşen *Pir* tarafından isim verilmesi, diğeri ise Türk kültürüne bağlı olarak YM₁'deki gibi kahramanlık sonucunda ad verilmesi özelliğidir. Adsız olarak

yaşamak kahraman için bir utanç duygusudur. YSM₈'de ise Bey Böyrek'e ad verilmesinde "Benim ismimi bırakacaksın, ismimi koyun. İsmimi koymazsanız ben kendimi helâk edeceğim." (Sakaoğlu, 1998: 375) diyerek kahramanın isimsiz olmasının toplum nazarında bir eksikliğin olduğunu anlamaktayız.

Destanda Oğuz Kağan, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Bu tür kahramanlar Tanrısal modele göre dünyayı organize etmek ve medeni bir hale getirmek için uğraşırlar (Duymaz, 2007: 54). Bu yüzden kahraman çok bilgili, güçlü ve eğitilmiş olmalıdır. Kahramanın eğitiminde ise YSM₈'de hayatının her alanında dört dörtlük bir yapı sergileyen kahraman okulda eğitimini alırken avcılıkta ava gider, binicilikte at kullanmayı öğrenir (Sakaoğlu, 1998: 376). Böylece eksiksiz bir kişilikle hayata başlar. Burada kahramanın sadece okul eğitimi değil, kendini hayata yönelik geliştirmesi için toplumsal hayatın ihtiyaçlarını karşılaması için avcılık ve at biniciliği konusunda da eğitim aldığını görmekteyiz.

Oğuz Kağan, destanda dinamik bir yapıya sahiptir. Hiçbir şekilde durmamaktadır ve hareket halindedir. Dünyasını bu şekilde oluşturmuştur. Varyantlarda kahraman idealist bir kişiliğe sahip olduğu için kendisi için en önemli gününde bile fedakârlık yaptığı görülmektedir. YSM₉'da Bey Böyrek kızı babasından isteyip alarak memleketine dönüyor. Sarayda düğün tedarik ile meşgul olurlarken civar hükümdarlardan bir Rum kralının hudutlara asker gönderdiği haber alınıyor. Bey Böyrek savaşa gidecek olan babasına engel olarak onun yerine savaşa gidiyor (Özer, 1982: 25). Burada Oğuz'un bünyesinde olan dinamik yapının Bey Böyrek'in bünyesinde de var olduğunu görmekteyiz.

Kahraman, kendisine yapılan hiçbir iyiliği unutmuyarak vefakâr bir kişiliğe sahiptir. Kendisini zindandan kurtaran tekfurun kızına, kendine yaptığı iyiliğe karşılık yemin ederek söz vermektedir. YM₁'de Bamsı Beyrek, zindandan sağ kurtulup sağlıklı Oğuz ülkesine ulaşması durumunda dönerek kendisini kurtaran tekfurun kızını alacağına dair yemin eder (Ergin, 1994:135). Aynı şekilde kendisi zor durumdayken ailesine sahip çıkan Kel Vezir'i cezalandıracağı halde onun yaptığı iyiliklerin karşılığı olarak affetmiştir. YSM₁₀'da Beğ Börek düğün yerine gelince Kel Vezir'e: "Sen dürüst bir adamsın. Bizim tahtımızı, tacımızı dağıtmamışsın. Düğüne devam et; sana kardeşim Sultan'ı veriyorum." (Sakaoğlu, 1998: 409) der. Burada kahramanın vefakâr kişiliği yine ön plana çıkmaktadır.

Bir kahraman için toplumda hor görülmek katlanılması güç bir duygudur. Kahraman belirli bir başarı göstermezse toplumda hor görülür ve dışlanır. YM_{2ab} ve 3_{ab}'de kahramanı ülkesinden göndermek isteyen Cihângir Ablak Süvar, halkın şehzadeye iyi gözle bakmadığını dile getirir. Şöyle söyler: “Eğer varıp Engerûs Kralı’nı darb-ı destile basıp kendüye tâbi edip ve kızı Dîlfîrûz Bânû’yu alıp götürebilirse, ebrâk-ı sâhib-kırân olup, dillerde dâstân olur.” (TDKK, No: A/87). Bu sözleri duyunca kahraman yanına otuz dokuz yiğidini de alarak aşağılık duygusundan çıkıp kendisini kanıtlamak için Engerus ülkesine gider.

Varyantlarda, kahramanın kuvvet ve güçten başka kendine has özelliklerinden biri de saflıktır. Saflık, Alpamış'ta da vardır. YSM₂'de cadı kadının sözlerine inanır ve onun kurduğu tuzağa düşer. Ancak destanda Alpamış her zaman saf değildir. “Her şeyi düşünen, akıllı, gereken durumlarda hileyi kullanabilen yiğittir. Kendisi yokken ailesinin nasıl durumda olduğunu öğrenmek için divane kılığına girer.” (Söylemez ve Aliyeva, 2000: 42). Görüldüğü gibi kahramanın doğuşundan gelen olağanüstü özelliklerinin yanında sonradan kazandığı özellikleri de onu diğer kahramanlardan ayıran özellikleridir.

Banı Çiçek / Kümüjek –Aru / Berçin / Çiçek/ Gül Âferîde Banu / Ak -Kavak Kızı

Erkek kahraman gibi kadın kahramanın da birden çok isimle karşımıza çıkması eserin yayıldığı coğrafyaya kolayca adapte olabilmesindendir. Anadolu sahasında kadın kahramanın adı Akkavak Kızı, Akkavak Gızı şeklindedir. Akkavak ismi Anadolu'daki masallardan esere geçmiştir.

"Akkavak Kızı ismi daha çok masallarımızda geçen kahramanımızın ismidir. Birçok masalımızda geçen motif özellikle “Üç Turunç Güzeli” ve “Geyik Oğlan” masallarında oldukça uyumlu bir şekilde işlenmiştir. Kız olağanüstü özelliklerini kullanarak “Eğil kavağım eğil” deince kavak eğilir, kız üzerine binip “Doğrul kavağım doğrul” deyince kavak doğrulur. O bölgeden geçen bir bey oğlu tesadüfen kızı kavağın üstünde görüp âşık olur ve masal devam edip gider. İşte kız kavağın üstünde görüldüğü için Akkavak Kızı adı verilmiştir. Masallarımızdaki bu kızın en önemli vasfı olağanüstü bir güzelliğe sahip oluşudur. Beyrek hikâyesine geçişi de onun güzelliği ile ilgilidir." (Aslan, 1995: 70,71).

Varyantlarda Banı Çiçek etrafında; yiğit olma, eşini koruma, yardımsever olma, yöneticilik ve eşit olma özellikleri karşımıza çıkmaktadır. YSM₂ ve YSM₃'te kahraman kaybolduktan sonra eşi, kendisine gelen dünürçülerin sunduğu tekliflere sırt çevirerek eşinin gelmesi için

bekler. Hatta kendisi zorla evlendirilmek istendiğinde düğün gecesi hançerle kendi canına kıymak ister. Bu özelliğiyle Türk kadını tipinin temsilcisidir.

Kahraman kızın eşine sadık olma özelliğini, Dede Korkut'ta *Uşun Koca Oğlu Seyrek Boyu*'nda da görmekteyiz. Seyrek kardeşinin esir olduğunu öğrendikten sonra gerdeğe girmeden kardeşi Egrek'i kurtarmaya çıkarken eşine onu üç yıl beklemesini eğer gelmezse evlenmesini söyler. Eşi eğer gelmezse hiç çekinmeden uzun süre bekleyebileceğini ve erkek sineği üzerine kondurmayacağını dile getirir (Ergin, 1994: 229).

Türk kadınına has özellikleri bünyesinde toplayan Ak-Kavak Kızı'nın özelliklerinden birisi de adaletli ve eşit olmasıdır. Ak-Kavak Kızı, kendisi ile evlenmek isteyen kahramanların hepsine eşit haklar verip onlarla mücadeleler yapmaktadır. Aynı özellik YSM₄'te de vardır. Berçin, kendisiyle evlenmek isteyen yiğitlerden altı ay müsaade ister ve kendisi için yapılan yarış kim kazanırsa onunla evleneceğini söyleyerek eşitliğini gösterir.

“Doğumundan genç kız olana kadar ki hayatı hakkında pek fazla bilgi verilmeyen Banu Çiçek, tıpkı Bamsı Beyrek gibi Oğuz geleneklerine uygun bir şekilde yetiştirilmiştir. Onun iyi at binicisi, ok ve yayı kullanmada usta bir erkekle baş edecek kadar güçlü ve cesur [dur].”(Ekici, 2000: 131). Banı Çiçek'in bu özellikleri kazanmasında en önemli etken atlı-göçebe hayat tarzıdır. Yaşam şartlarının ortaya çıkardığı kadın kahramanların bir erkek gibi ata binip silah kuşanması dönemin şartlarını göstermesi açısından önemlidir. O dönemin yaşam koşullarını temsil eden kadın kahramanlar eserlere yansımıştır. "Beyrek'in beşik kertme sevgilisi Banı Çiçek, Kanturalı hikâyesindeki Selcen Hatun'un benzeri olarak görülmektedir." (Özsoy, 2006: 28).

Türk destan ve halk hikâyelerinde kahramanın seçtiği eşi kendi ailesi gibi özelliklere sahip bir aileden olmalıdır. Varyantlarda kahramanın eşi de kendisi gibi soylu bir aileden gelmektedir. YM₁'de Pay Piçen Big'in, YM_{2ab} ve YM_{3ab}'de Akkavak Şah'ın, YSM₁'de Kırız Kağan'ın, YSM₂'de Şekti adlı ülkede Sarıbay'ın, YSM₃'te peri kızı, YSM₄'te Baysarı Bey'in kızı ve diğer Anadolu varyantlarında ve Gagavuz varyantında Akkavak Şah'ın kızıdır. YSM₄'te kahramanların aileleri birbirine denk olduğu için kahramanlar doğar doğmaz beşik kertmesi geleneği ile aileler tarafından nişanlanırlar. Benzer bir geleneği YM₁'de de görmekteyiz. Kahramanların ailelerinin birbirine söz vermesi sonucunda yine beşik kertmesi yoluyla evlenme söz konusudur.

Oğuz Kağan'ın birinci eşi gökten ışıktan ışık içinde inmiştir. "Bir ben vardı başında ateş gibi ışığı / Çok güzel bir kızdı bu sanki bir Kutup Yıldızı." (Öztürk, 1980: 146). İkinci eşi de yine güzeldir. Gölün ortasındaki tek ağacın kovuğunda onu bulur. "Gözü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı/ Irmak dalgası gibi saçları dalgalıydı / Bir inci idi diş, ağzında hep parlayan." (Öztürk, 1980:146). YSM₃'te Ay Çolpan ile Kün Çolpan peri kızıdır her ikisi de on beş yaşında ve ay gibi parlak güzeldir (Üçay Şentürk, 2013: 215). YSM₁₃'te Nine kahramana kızla güreşeceği esnada kızın yüzüne bakmamasını tembihler. Çünkü kız o kadar güzeldir ki yüzüne bakan o an bayılmaktadır (Özer, 1982: 24,27). YSM₁'de "Kırgız Kağanı'nın kızını / Kızıl ceylan ceylan gibi yüzlü / Gümüş gibi sarı saçlı." (M. Ergun, 1998: 103) olarak tasvir edilir. Destanlardaki kahramanların eşleri de Oğuz Kağan'ın eşlerinin taşıdığı özellikleri bünyelerine almışlardır.

Türk toplumunda hükümdar ülkenin başında olmadığı zamanlarda ülke yönetimiyle eş ilgilenirdi. YSM₇'de Ak-Kavak Kızı çok hünerli bir kızdır. Babası hasta olduğu için ülke yönetimiyle Ak-Kavak Kızı ilgilenmektedir. Bu özelliği kızın ne kadar hünerli olduğunu göstermektedir. Varyantta Ak-Kavak Kızı'nın ülkesine ulaşan kahraman orada kız hakkında bilgi edinir. "Beyimiz yaşlı, hasta. Bizi Ak Gavak Gızı yönetir. Dünya üzerine onun gibi pehlivan, onun gibi cesur, onun gibi yiğit bir gız yoh dediler." (Kaybal, 1999: 119).

Türk milleti, atlı-göçebe yaşam tarzının doğası gereği mücadeleci bir yapıya sahiptir. Türklerin bütün dünyaya yaymaya çalıştığı adalet, eşitlik, yiğitlik gibi kavramların sadece erkek kahramanlarda değil kadın kahramanlarda da olduğunu görmekteyiz.

2.1.2. Norm karakterler

Anlatmaya bağlı metinlerde olaylar merkezde ana kahramanların başından geçmektedir. Ancak olay veya olayların gelişmesine etki eden yardımcı karakterler de vardır. Bu yardımcı karakterlere norm karakter adı da verilmektedir. Ramazan Korkmaz'a göre; norm karakterler kahramanın yardımcı karakterleridir. Kahramanın tamamlayıcısı olan bu kahramanlar, birinci derecedeki kahramanların kusurlarını yansıtmaya, somutlaştırma gibi fonksiyonları da vardır (R. Korkmaz, 1997: 298).

Anlatmaya bağılı metinlerde yardımcı karakterler üstlendikleri göreve bağılı olarak bazen ana karakterler kadar etkilidirler. Öyle ki olayın akışı içerisinde kurgunun genişlemesi amacıyla ana karaktere bazen yardımcı olan bazen de ana karakterin kusurlarını ortaya sererek olay örgüsünün işlerliliğini artırma güçleri bile vardır.

Tekfurun Kızı/ Kâfirin Kızı / Dîlfürüz Banu / Erke-Karakçı / Belkıs / Tavka

Varyantlarda kahramana âşık olan ve onunla evlenen ikinci kızıdır. O da aynı şekilde sadakatle Bamsı Beyrek'e bağılıdır. Kahramanın sevgilisi gibi yanında kırk kızı vardır. Öyle ki kahramanın kaleden kurtulmasına yardımcı olmuştur.

YM₁'de Bamsı Beyrek'e âşık olup aşkı uğruna düşmanına yardım eden, hikâyenin sonunda çok açık olamamakla birlikte Beyrek ile evlenen bir karakterdir. "Yerleşik hayata ait, saraylı bir tip olan bu kız da kendi kaderini tayin etme bakımından aktif, dışa dönük bir tip olarak değerlendirilebilir." (Ekici, 2000: 133).

Kâfirin kızı YSM₁, YSM₅ ve YSM₆ hariç diğer varyantlarda kahramanın zindandan kurtulmasına yardım eder. YSM₆'da kahramanı tutsak düştüğü zindandan Türkmen padişahının kızı kurtarmaktadır.

YSM₃'te Belkıs, Kalmuk kağanı Şumrut'un kızıdır (Üçay Şentürk, 2013: 215). Bayış'ın zindandan kurtulmasına yardım eden Belkıs beraber kaçarken Bayış'ın uykusu gelir. Bayış uyuduğu sırada onu bir al kaplan parçalamak ister. Ancak Belkıs zor durumda olan Bayış'ı kurtarır. Bu yönüyle yardımcı bir karakter olduğunu ortaya koymuştur (Üçay Şentürk, 2013: 297, 298). Kanturalı Boyu'nda da Selcen Hatun aynı görevi üstlenerek Kanturalı'yı uykusu geldiği vakit tekfurun adamlarından kormuştur.

YSM₄'te Tavka, Kalmak Şah'ın kızıdır ve kırk kızı vardır. Alpamış'a âşık olur ve Alpamış'ın kendisiyle evlenme sözüne karşılık; onun zindandan kurtulmasına yardım eder. Ancak Tavka, Keykubat'ı tanıdıktan Alpamış'ın desteğiyle onunla evlenir. (Alsaç, 2011: 69).

Varyantlarda kızın belirgin bir tasviri olmamasına rağmen YSM₁'de kızın çok güzel olmasından ve kızı almak için giden kişilerin geri dönmemesi anlatılmaktadır. Kutsal

kitapta Alıp-Manaş, kızın güzelliği ve Ak-Kağan'ın yiğitlere yaptıklarını okuyunca anne ve babasını teşebbüslerine rağmen yolundan dönmez. Ancak diğer varyantlardan farklı olarak kahramanın zindandan kurtarılması sırasında kız etkin rol almaz ve Alıp-Manaş tarafından öldürülür.

"Sevimli, güzel kız varmış
 Altmış yiğit istemeye gitmiş
 Varan izleri durup kalmış
 Dönüş izleri görünmemiş
 Yetmiş genç almaya varmış,
 Yerdeki izleri geride kalmış
 Dönüş izleri yokmuş." (M. Ergun, 1998: 105).

Varyantlarda, kahraman kendini kurtaran kızı ülkesine getirdikten sonra, kız onlara uyum sağlar ve ilk eşi ile çok iyi anlaşır. YM_{3ab}'de Beg Beyrek ülkesine döndükten sonra Gül Âferîde Banu ve Dîlfûruz Banu çok iyi anlaşır ve hayatlarını devam ettirirler.

Dede Korkut / Korkut Pir/ Derviş / Hızır / Hızır-İlyas / Pir-i Fani

Her toplumda, topluma yön veren bilge kişiler vardır ki bu kişiler birden fazla özelliği bünyesinde toplamıştır. Oğuz toplumunda bu kişi *Dede Korkut* olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yaşanan coğrafyaya ve zaman göre bu bilge kişi değişiklik göstermektedir. Ancak hepsi ortak bir idealizde birleşmiştir: Toplum sorunlarını çözüp topluma rehberlik yapmaktır. “Olağanüstü yardımcı tipi, destanlarda ve hikâyelerde kahramanların karşısına çoğunlukla zor zamanlarda çıkıp, onlara, gelecekte karşılaşacakları işler, güçler, engeller hakkında bilgi verir, yol gösterir ve yardımcı olur. Bu bir “pir-i fani”, “bir derviş”, “bir ermiş”, “Hızır”, “Hz. Ali”de olabilir.” (İ. Özkan, 1989a: 83).

“Dede Korkut, Türk kültür tarihindeki ‘ulu kişi kültü’nün temsilcisidir. O, miti tam olarak bünyesinde bütünleştiren bir güç merkezidir. Dede Korkut Oğuz’un koruyucusu, hamisi, ozanı yani şairi, şamanı yani bilicisi, talihini aydınlığa kavuşturan, belalardan koruyan, bir nevi ilk ve son dayanak noktasıdır. O, yetkili bir devlet adamı, bilgin ve kılavuzdur.” (Eliuz, 2000: 146).

Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'a danışmanlık yapan *Ulug Türk* adlı vezir Dede Korkut'un üstlendiği görevi üstlenmiştir. Oğuz, ordusuyla İdil nehrine yaklaşıncı beylerine suyu nasıl geçeceklerini sorar. *Uluğ Türk* ilk önce Oğuz'a akıl verir. Ağaçlardan sal yapar ve İdil nehrini geçerler (Öztürk, 1980: 149). Ayrıca Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın gördüğü rüyayı *Uluğ Türk* yorumlamıştır. "Sakalı ak, saçı boz, çok uzun tecrübeli / asil bir insan idi, akıllı düşünceli / Ünvanı Tüşümel idi, yani kağan vezir/ *Uluğ Türük* (Türk) Oğuz'un seçme eri." (Öztürk, 1980: 152). Bu yönüyle gelecekte haber veren bilge kişiliğini ortaya koymuştur.

Dede Korkut Kitabı'nın giriş kısmında Dede Korkut'un bütün özellikleri sıralanmıştır: "Oğuz kavminün müşkülünü hal- ider-idi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya tanışmayınca işlemezler idi. Her ne ki buyursa kabul iderler idi. Sözin tutup tamam iderler-idi." (Ergin, 1994: 74). Dede Korkut'un bilge kişiliğinden dolayı toplumdakiler yapacakları faaliyetlerde onun deneyimlerinden faydalanmaktadır. Aynı zamanda toplumdakiler onun sözünü harfiyen yerine getirerek ona verdikleri değeri göstermektedirler.

İslamiyet'in kabulüyle Türk toplumunda *veli* tipi görülmeye başlanmıştır. Bu özelliği Dede Korkut boylarında Dede Korkut üstlenmiştir. Kız kardeşi Banı Çiçek'i istemeye gelen Dede Korkut'a Deli Karçar kılıç çekince Dede Korkut İsm-i Azam duası okur ve Deli Karçar'ın eli asılı kalır. Topluma yön veren bilge kişi değişen yaşam koşullarına göre bazı özelliklerini kaybederken bazı yeni özellikler de kazanmaktadır. Eski Türk kültürünü yansıtan Dede Korkut'a İslamiyet'in kabulüyle İslamî özellikler kazandırılarak *velilik* makamı verilmesi buna güzel bir örnektir. Dede Korkut Kitabı'nda kahramanlara yardımcı olan tip Dede Korkut'tur. Ancak, Duha Koca oğlu Deli Dumrul Boyu'nda (Ergin, 1994: 177-184) bu rolü Azrail üstlenmiştir. Deli Dumrul'un erginlenme sürecinde Azrail, ona bazı hakikatleri göstererek yol gösteren bilge kişi olarak karşımıza çıkar (Temur, 2011: 311).

Yardımcı kahraman, kahramanın doğumundan önce karşımıza çıkarak daha sonraki dönemlerde bu rolünü devam ettirmektedir. YSM₂'de Baybörü büyüttüğü Ultan'dan kötü sözler duyduktan sonra eline bir sopa alıp tüm evliyalara dolaşmaya başlar. Yıllar geçer, Baybörü evliya Baba Tüklü Şaşı Aziz'in kabrinde geceler ve evliya yardım eder. Oğluna Alpamış, kızına Karlığaş adını koy, der (Üçüncü, 2006: 77). YSM₉'da Bey Böyreğ'in babası ve vezir bir müddet yol alıp ülkeden uzaklaşıncı yollarının üzerinde yeşil sarıklı,

abalı uzun beyaz sakallı bir ihtiyar dervişe rastlar. Bu beyaz sakallı adam onlara çocuğunun olması konusunda padişaha yardımcı olur (Gökoğlu, 1936: 81,82). Gökten inen ve çocuklara ad verdikten sonra kaybolan semavi Türk kocaları (Ögel, 2002: 90) boz atlı yol iyesi olarak da kabul görmektedir.

Yardımcı kahraman, ikinci olarak kahraman doğduktan sonra ad alması sırasında karşımıza çıkmaktadır. YM₁'de Bamsı Beyrek yiğitlik gösterdikten sonra Pay Püre Big "Kalın Oğuz biglerini çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu" (Ergin, 1994:121). Aynı zamanda Dede Korkut bilge, âlim bir kişiliktir. YM₁'de olduğu gibi YSM₅'te de Korkut Pir'i âlim ve bilge bir kişiliğe sahiptir. YSM₁₁'de de derviş çocuğa isim konulacağı vakit ortaya çıkar ve çocuğun adını Bay Böyrek, tayının adını da Bengiboz koyar ve ortadan kaybolur (Kızıltuğ, 1997: 15,16). YSM₁₀'da "Sağdan soldan bütün halk toplandı. Kurbanlar kesildi. Çocuğun ismi konmak üzere yimek yidikten sonra köy imamı zamana göre dua yapmak üzere ikene o Pirzâde tekrar ortaya belirdi ve şöyle dedi: Oğluyun adı Beg Börek, tazıyn adı Geltazı, atıyn adı Benliboz." (Sakaoğlu, 1998: 398).

İslamiyet öncesi dönemlerde *Boz Atlı Yol* iyesi olarak karşımıza çıkan olağanüstü yardımcı İslamiyet'in kabulünden sonra aynı hüviyetle *Dede Korkut*, *Hızır* veya *Hz. Ali* gibi farklı adlarla varlığını sürdürmüştür (Akın, 2012: 20). Olağanüstü yardımcı ile kahraman gurbete çıkmadan önce karşılaşmaktadır. Ayrıca olağanüstü yardımcı gurbete çıkıp çıkmaması konusunda kahramanı uyarır ve neler yapması konusunda ona nasihatler verir. YSM₃'te Şehzade altı şehirdeki bilge kişidir. Canış ve Bayış Celmayan'a güvenip Ala Göl'e doğru yola çıkarken fazla uzaklara gitmemelerini ve Celmayan'a güvenmemelerini o kişinin içi karışık bir kişi olduğunu söyler (Üçay Şentürk, 2013: 216).

Kahramanın gurbette iken karşılaştığı sıkıntıları yenmesinde yine olağanüstü yardımcı yine devreye girer. Hz. Hızır, kara taşın içindeki Canış'ın yanına gelir. Elindeki asasını kara taşla vurunca taş kırılır ve atı Tulpar ve Canış sapasağlam çıkarır (Üçay Şentürk, 2013: 304). YSM₁'de "Kuğu gibi başı ağaran / Sarı bakır gibi dişi sararan / Ak elbiseli bir ihtiyar." (M. Ergun, 1998:117) olan gemici Alıp-Manaş'ı Ak-Kağan'ın ülkesine giderken onu orada bekleyen engel ve kötülöklere karşı uyarır.

Kahramanın gurbetten dönüşü sırasında olağanüstü yardımcı yine ortaya çıkmaktadır. YM_{3ab}'de kahraman ülkesine dönerken bir nurani derviş karşısına çıkarak ona yardım eder.

Kahramana; babası Kamuran Şah'ın gözünün kör olduğunu, Gül Âferîde Banu ile Kel Vezir'in düşününe az bir zaman kaldığını, Kel Vezir'e kötülük yapmamasını; ona kız kardeşi Şemse Banu'yu vermesini çünkü onun nasibi olduğunu söyler (Boratav, 1982: 173). Olağanüstü yardımcı kahramandan ayağına basmasını ister ve ayağına basması ile birlikte göz açıp kapayıncaya kadar ülkesine götürür. YSM₁₂'de Bey Beyrek; Yemen padişahı ile mücadele ederken yaralanır. Bu arada olağanüstü yardımcı ortaya çıkarak yine zor durumda olan kahramana yardım eder. "Hızır Aleyhisselam gendi gelmiş, rüyada o dakkada öfelemiş, heçbir yarası marası galmamış." (Erol, 2006: ?).

YSM₃'te Kalmukların bilgesinin adı Burtabaş'tır. Celmayan'a tutsak ettiği Bayış'a eziyet etmemesini söyler. Çünkü altı şehir halkı ondan öcünü alabilir, diye düşünür (Üçay Şentürk, 2013: 261). Burada olağanüstü yardımcının ileri görüşlü fikirlere sahip olduğunu görmekteyiz.

"Burtabaş o zaman söz söyler:

Böyle yapma diye söyler,

Öldürmeyin siz bunu

Zindana atın diye söyler

Eğer öyleyse akıl diye," (Üçay Şentürk, 2013: 264).

Bayındır Han

YM₁'de şemsiye şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bamsı Beyrek Destanı Bayındır Han'ın düzenlediği bir meclisle başlar ve mecliste İç ve Dış Oğuz beyleri Bayındır Han'ın karşısında yerlerini almış olarak tasvir edilir. Bayındır Han, destanda Oğuzların yöneticisi durumundadır.

"Bayındır Han'ın hikâyelerdeki rolü Oğuz ülkesinin hanedanlığıdır." (Özsoy, 2006: 27). Halkın herhangi bir sıkıntısı veya sevinci olduğunda onunla paylaşmaktadırlar. Destanda; Dede Korkut, Banı Çiçek'i Deli Karçar'dan istemeye giderken Bayındır Han'dan iyi cins at istemektedirler. Çünkü en kaliteli atlar onun çiftliğindedir ve Bayındır Han onların isteğini geri çevirmemektedir. Yine Deli Karçar, Beyrek'ten hiç haber gelmeyince yine durumu Bayındır Han'a bildirir. Bu durumda Bayındır Han Beyrek'in ölüsü veya dirisinin bulunmasını ister. Bamsı Beyrek ve arkadaşları tekfurun kalesini yağmalayıp kızını

aldıktan sonra Bayındır Han'a elde ettikleri ganimetlerden vermektedirler. Ayrıca Bayındır Han'ın Bamsı Beyrek Boyu hariç sekiz boyda daha adı geçmektedir.

Salur Kazan

Bayındır Han'ın damadı olup, YM₁'de Bayındır Han'ın meclisinde Pay Püre'yi ağlar halde görünce ağlama sebebini sorar ve onun derdine yardımcı olmaya çalışır. Yalancı oğlu Yaltaçuk ile Banı Çiçek'in düğününde karşımıza çıkar ve düğünün neredeyse her şeyi ondan sorumludur. Bamsı Beyrek düğünde onun için bir methiye okur. Kendini öven şiir karşısında Deli Ozan kılığındaki Beyrek'e düğünde her isteğini yapması konusunda izin verir. Bamsı Beyrek Boyu hariç sekiz boyda daha adı geçmektedir. Anadolu varyantlarında düğün sahibi rolünde Salur Kazan'ın yerine Kel Vezir geçmektedir.

Kam Püre Bey / Kamuran Şah / Baybarak / Asılhan / Bayböri / Oğuz padişahı

Evlatsızlık hasretiyle yanıp bu derdine çare aramak için yola koyulan bir Oğuz padişahıdır. Evladını çok seven padişah evladı kaybolunca onun için ağlamaktan gözlerini kaybetmiştir. Varyantlarda ismi farklı olsa bile merkez de Oğuz ülkesinde bir yöneticidir.

Köprülü'nün, Ziya Gökalp'ten aktardığına göre; Kitab-ı Dede Korkut'ta Bayındır Han'ın künyesi *Kamgan (Kam Han) Oğlu*'dur ve Bamsı Beyrek'in babasının adı da *Kam Böre*'dir (Köprülü, 2012: 79). Kahramanın babasının isminin önündeki *kam* unvanı İslamlıktan önceki inanç sistemiyle alakalıdır. Kamlar; hekimlik, büyücülük, sihir yapma gibi özelliklere sahiptirler. İslamiyet'in kabulünden sonra bu kişilerin özellikleri derviş, Hızır, aksakallı ihtiyar, evliya gibi İslam dini çerçevesinde etkinlik kazanan kişilere yüklenmiştir. Kamın görevi bu kişilerin mahiyetinde devam ederken *kam* kelimesi zamanla unutulmuştur.

Semih Tezcan ve Hendrick Boeschoten kahramanın babasının adının önündeki *kam* ifadesinin yanlış olduğuna değinirler. Tezcan ve Boeschoten'e göre; "başlıktan sonraki cümlelerin başındaki *kam* yanlışlıkla (çekimleyen yanlışlıkla yanlış yere takılması sonucu?) buraya da [cümlelerin başına] çekimlenmiştir." (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 292). Bu yüzden araştırmacılar destanın adını *Bay Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek* olarak

okumuşlardır. Sadettin Özçelik de kahramanın babasının adının *bora* olması gerektiğini dile getirerek okuma yanlışlığına değinir (Özçelik, 2015: 70, 72).

Varyantlarda çocuğu olmayan bir baba vardır ve baba kendisi öldükten sonra malı mülkü ve halkı kime kalacak diye düşünmektedir. Çocuksuzluk derdine çare bulan baba mutluluğuna halkını ortak ederek paylaşımcılığını göstermektedir.

Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz en son oğullarını toplayarak ben görevimi yaptım, der ve ülkeyi oğulları arasında paylaştırır. Daha sonra büyük bir toy düzenleyerek mutluluğunu halkıyla paylaşır (Bang ve Rahmeti 2012: 104) Varyantlarda, çocuksuz olan kahramanın babası çocuğu olunca Oğuz Kağan gibi mutluluğuna halkını da ortak ederek şölen verip toy düzenler.

YSM₃'te Asılhan, toplum tarafından sevilen fakat çocuksuz olduğu için değerinin olmadığını düşünen bir handır. Birçok destanda görülen yaşlı ve saygın han tipine sahiptir (Üçay Şentürk, 2013: 33).

Kahramanın Annesi

Ailede babaya göre ikinci planda olan annenin adı metinlerde fazla geçmemektedir. Anlatıların kahramanı birinci derecede kadın olmadığı durumlarda kadınlar yardımcı karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Destanlarda anne, kız kardeş ve sevgili şeklinde görülürler.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde *anne* bir iyelik sembolü ve arketipidir. Jung'un ifadesiyle yüce *ana* arketipinin simgesel görüntüsüdür (V.Şahin, 2009: 3). Kahraman gibi kahramanın annesi de belirli özellikleriyle farklılık göstermektedirler. Kahramanın annesi, güzelliği ile çevresini etkilemektedir. YSM₁'de kahramanın annesinin betimlemesini canlı bir şekilde görmekteyiz.

"Kolan gibi saç örgüsü
İki dizine dolanmış
Öz hakında aldığı eşi
Ermen-Çeçen hanımdı.

Gençliğinde Ermen-Çeçen
İki yanağı kızıl gül
İki gözü ateş gibi parlayan
Sözü kopuz gibi tatlı dökülür
Süslenip püslenince
Tanınmayacak kadar güzel olurdu." (M. Ergun, 1998: 100, 101).

Bütün annelerde olan evlada bağlılık kahramanın annesi içinde geçerlidir. YSM₁₂'de kahraman resmini gördüğü kızı bulmak için yola çıkacağı vakit annesi ona engel olmak ister. Ancak başarılı olamaz.

Tüccar / Bezirgân

Halk hikâyelerinde sevgililer arasında iletişimi sağlama göreviyle karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kahramanın çeşitli nedenlerle gurbette olduğu sürede bu işi bezirgânlar yapmaktadır. Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber hikâyelerinde kahramanlar arasında iletişimi bezirgânlar sağlamaktadır.

Kahraman, tutsak düştükten sonra sevgilisi ve ülkesindeki gelişmeler hakkında YM₁, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₆, YSM₇, YSM₈, YSM₉, YSM₁₀, YSM₁₁, YSM₁₂ ve YSM₁₃'te bezirgânlardan haber almaktadır.

YM₁'de Bamsı Beyrek'in babası, oğlunun ölüsünü dirisini bulmaları için bezirgânları görevlendirir. Bezirgânlar Bayburt Hisarı'na geldikleri zaman Bamsı Beyrek'le konuşup ülkesinde olan bitenler hakkında bilgi verirler. Kahraman sevgilisinin Yalançı oğlu Yaltaçuk'a verildiğini ve düğüne az bir zaman kaldığını onlardan öğrenir. YM_{2ab} ve YM_{3ab}'de Kâmurân Şah'ın Hoca Mansur isminde bir bezirgânı vardır. Hoca Mansur'u Şehzade'yi ararken hem ticaret hem de casusluk yapması için görevlendirir. Hoca Mansur şehzadenin Engerus Kalesi'nde tutsak olduğu haberini getirince de onu veziri ilan eder (TDDK, No: A/87).

Kahramanın zindandan kurtulma sürecinde o ve ailesi arasında iletişimi sağlama görevini YSM₂ ve YSM₄'te zindana düşen kaz sağlamaktadır. Orijinal metin ve Anadolu

varyantlarında bu görevi bezirgân sağlarken Kazak ve Özbek varyantlarında bu görevi kazın üstlenmesi değişen yaşam koşullarının neticesini göstermektedir.

Zindancı başı / Kortos / Kel Keykubat

Varyantlarda, hapiste kaldığı sürece kahramana zindancı başı yardım eder. Yaptığı iyiliklerin karşılığında ise kahramanın babası tarafından ülkenin başına getirilerek mükâfatlandırılır. YSM₂'de Keykubat Karaközü'ün keçilerini otlatırken iki keçi zindanda esir olan Alpamış'ın üstüne düşer ve keçileri kurtarmak için Alpamış'la anlaşır. Her gün bir keçi vererek Alpamış'ı besler. Alpamış, Keykubat'ın kendisine yardım etmesi sonucunda ona mükâfat olarak ülkenin yöneticiliğini verir (Üçüncü, 2006: 103).

YM_{2ab}'da Kamuran Şah oğlunu zindandan kurtardıktan sonra şehzade zindanda iken çok iyi davrandığı için Kortos'a mükâfat olarak senede elli üç bin altın vergi ödemesi şartıyla Engerus Kralı'nın tahtını verir (TDKK, No: 87/A). YM_{2ab}, YM_{3ab} ve YSM₂ zindancı başını mükafaatlandırması söz konusudur.

Kahramanın Kız Kardeşi / Sultan Hanım / Şemse Banu / Kaldırkaç / Nigar

YM₁'de kahramanın yedi kız kardeşi vardır. YSM₅'te sayı belirtilmemekle birlikte birden fazla kız kardeşinin olduğu ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. Diğer varyantlarda ise bu sayı bir olarak karşımıza çıkmaktadır. "Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda adları geçen, ancak çok fazla tasvir edilmeyip, olaylara da iştirak etmeyen bu karakterler de yardımcı olmaktan başka bir özelliğe sahip değildirler." (Ekici, 2000: 134).

Varyantlarda kız kardeş; YM_{2ab}, YM_{3ab}'de Şemse Banu, YSM₂ ve YSM₄'te Kaldırkaç, YSM₁₀'da Sultan isimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Kahraman kalede tutsak olduğunda bezirgânlara anne, baba ve kız kardeşini de sormaktadır. Aynı şekilde kız kardeşlerinin de onun kaybolması üzerine *ak* çıkarıp *karalar* giydiğini öğrenir. Burada kardeşler arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunu ortaya çıkmaktadır. YSM₆'da kahramanın kız kardeşi hakkında bilgi olmayıp bezirgânlar onun öldüğünü söylemektedirler.

Kahramanın kız kardeşleri kahraman gibi güçlü ve cesur karakterlere sahiptirler. Öyle ki ağabeylerinin kaybolmasının ardından yedi yıl geçmesine rağmen acıyı unutmayıp

göğüslemektedirler. Bu yönüyle Türk kadının vefalı kişiliğinin örneğini temsil etmektedirler.

Yadgar / Jadiger

YSM₂ ve YSM₄'te hariç diğer varyantlarda kahramanın çocuğu hakkında bilgi yoktur. Alpamış, gurbete çıktıktan sonra dünyaya gelen oğlu, daha sonra Alpamış'ın eşi ile evlenmek isteyen kişilerin eziyetine uğrar. Dresden nüshası, yazma metinler ve Anadolu varyantlarında kahramanın çocuğu olması söz konusu değilken doğu varyantlarında kahramanın çocuğundan bahsedilmektedir.

Karacan

YSM₄'te karşımıza çıkmaktadır. Karacan, kahramanın en yakın arkadaşıdır. Alpamış'la tanıştıktan sonra Müslümanlığı kabul etmiştir ve Berçin'i kurtarmak için gittiğinde onun için yarışlara katılır. Anadolu varyantlarında Karacan'ın rolünü kahramanın yakın arkadaşları Hasan ve Mustafacık üstlenmiştir. Ancak Karacan kadar aktif bir yapıya sahip değildirler

Yaşlı nine

Varyantlarda yaşlı kadın, aksakallı ihtiyarın kadın şekli olarak karşımıza çıkar. Zora düşen kahramana her konuda yardımcı olmakta, yapılması gerekenler konusunda onu uyarmaktadır.

YSM_{7,8,9,10,12,13}'te Beyrek ülkesinden ayrıldıktan sonra yaşlı bir ninenin (Fatma Abla) yanında kalmak ister ve kadın ilk önce kabul etmez. Ancak kahraman bir kese altın verdikten sonra evde kalmasını izin verir. YSM₇'de Kahraman yaşlı nineye misafir olabilmek için hediyeler alır. Yaşlı kadın evine alamadan önce kahramanı göyneğinin altından dokuz defa geçirir (Kaybal, 1999: 118).

YSM₉ ve YSM₁₃'te kahraman, yaşlı kadının testisini kırması ile onun bedduasına maruz kalır. Yaşlı kadının *Akkavak Kızı'nın hışmına uğra!* cümlesi üzerine kahraman gurbete çıkmak zorunda kalır.

Kultay / Ozan

Destanda Kultay, Baybörü'nin çobanıdır. Alpamış'ın ülkesine döndüğü sırada ona yardım eder. "Kultay, Bamsı Beyrek hikâyesindeki 'Ozan'ın rolündedir. Bamsı Beyrek düşman ülkesinden dönerken Ozan'la karşılaşır. Onun kopuzunu alır. Alpamış da düşman ülkesinden dönerken Kultay'la karşılaşır ve onunla kıyafet değiştirir." (M. Ergun, 1998: 176). Kultay kahramanın dedesi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3. Kart karakterler

Anlatmaya bağlı metinlerde yardımcı karakterlerin karşısında onların zıt özellikleriyle karşımıza çıkan karakterler vardır ki bunlara kart karakterler adı verilir. Metinde değişmeyen özelliklerinden ötürü düz karakter olarak da bilinirler. Norm karakterlerin zıt özelliklerini taşımaları dolayısıyla metindeki olay örgüsünü canlı tutmaları yönüyle önemlidirler.

Pay Piçen Big / Akkavak Şah / Sarıbay / Baysarı Bey

Varyantlarda Pay Püre Big'in karşısında bir roldedir. Erkek kahramanın babası gibi çocuksuzluk sıkıntısı çekmektedirler. Varyantlarda kahramanın amcası olmakta veya babası gibi toplumda değerli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kemal Abdullah'a göre; Pay Püre, Bey olmasına rağmen Pay Piçen *Melik*'tir. Bu durum tesadüfi değildir. Bu yönüyle Pay Piçen, İç Oğuz'a değil; Dış Oğuz'a daha yakındır (Abdullah, 1997: 161). Bu yönüyle olay örgüsünde çatışmayı sağlayan kişilerdendir.

Yalançı oğlu Yaltaçuk / Celmeyan / Ak-Köbön / Kel Vezir

Anlatmaya bağlı metinlerde olumsuz karakterler dramatik aksiyonu sağlayan böylece olay örgüsünü zenginleştiren kahramanlardır. Bamsı Beyrek Destanı'nda Yaltaçuk, Canış ve Bayış Destanı'nda Celmeyan, Alıp-Manaş Destanı'nda Ak-Köbön ve Anadolu varyantlarında Kel Vezir bu görevi alelade şekilde yerine getirmektedirler. "Yalançı oğlu

Yaltaçuk ismi, örtülü bir kimlik beyanı gibidir." (Eliuz, 2000: 150). Destanda kahramanın adıyla kişiliği uyumludur.

Varyantlarda Yalançı oğlu Yaltaçuk karakterini YM_{2ab}, YM_{3ab}'de Kel Vezir, YSM₁'de Ak-Köbön YSM₂'de Ultan, YSM₃'te Celmayan ve yine Anadolu varyantlarında Kel Vezir üstlenmiştir. İsimler yetiştikleri coğrafya, zaman ve kültür çevresi ne kadar farklı olsa da hepsinde ortak bir kişilik vardır: Yalan söyleyerek çevresindekileri kandırmak ve arkadaşının eşi ile evlenmeye çalışmaktır.

YM₁'de Deli Karçar, Bamsı Beyrek'in kaybolmasından on altı yıl geçmesi üzerine onun ölü veya diri haberini getiren kişiye kız kardeşini vereceğini beyan eder. Bunun üzerine kahramanın en yakın arkadaşı olan Yalançı oğlu Yaltaçuk gerçek yüzünü ortaya koyar ve arkadaşının eşiyle evlenmeye çalışır. YM₁'de Yalançı oğlu Yaltaçuk zamanında Beyrek'in kendisine vermiş olduğu gömleği kana batırıp Bayındır Han'ın önüne götürüp bırakır. Bayındır Han'a Bamsı Beyrek'i Dervend'de öldürmüşler, der (Ergin, 1994: 132).

YSM₃'te Celmayan, Şumrut Kağan'ın kızı Belkıs'ı almak için Canış ve Bayış'ın yanın da on yıl dost olarak görünür. Sonra onlara yalan söyleyerek tutsak olmalarına neden olur. Amacı Belkıs'la evlenmektir (Üçay Şentürk, 2013: 215). Celmayan; sahtekâr, ikiyüzlü, kurnaz, riyakâr ve bencil bir adamdır (Üçay Şentürk, 2013: 32). Türk dünyasındaki pek çok destanda ihanet eden karakterleri görmekteyiz. Uygurların Abdurrahman Han Destanı'nda, Abdurrahman Han'ın *kırk bir merhemi* arasında yer alan İsmayil ona ihanet eder (İ. Özkan, 1989a: 63).

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın tutsak olduğu haberini kazın kanadındaki yazıdan öğrenen ailesi onu kurtarması için kahramanın arkadaşı ak yelesi ata binen Ak-Köbön'e haber ederler. Ailesi Ak-Köbön'ü göndermesine rağmen Ak-Köbön zindanın ağzına varır ve kahramana kaz ile ailesine selam gönderip kendisine göndermemesine kızar. Bu yüzden dağın tepesini kopartarak onu cezalandırma yolunu seçer. Ak-Köbön ülkesine dönerken Ak-Kağan'ın ülkesinde ölen alplerin kemiklerinden alarak ülkesine götürür (M. Ergun, 1998: 164,169). Böylece kahramanın öldüğü haberini somutlaştırmaya çalışır. Dede Korkut Kitabı'ndaki *kanlı gömlekin* yerini burada *kemikler* almıştır. Ak-Köbön Alıp-Manaş'ın yeminli arkadaşıdır. Yeminli arkadaş Âşık Garip Hikâyesi'nde Âşık Garp'in en yakın arkadaşı Deli Mahmud'dur. Aralarından hiçbir şekilde su sızmamaktadır. Deli Mahmut

Âşık Garip'e "Ey gardaş seninnen dünyada değil, ahirette de gardaşıh." (Türkmen, 1974a: 207) der.

Yalancı karakterler YM₁, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₇ ve YSM₁₀'da kahraman tarafından affedilmiştir; diğer varyantlarda ise cezalandırılarak öldürülmüştür.

Üvey Anne

Kahramanın öz annesinin karşısında yer alarak kahramanı ortadan kaldırarak saltanata sahip olmaya çalışan kahramandır. YSM_{7,8,10}'da gâvurla ilişkiye giren üvey anne ile gâvur işbirliği yaparak kahramanı ortadan kaldırmak için yemeğine zehir katar, ağılı kaftan giydirmek ister. Onlar için tek çözüm, kahramana her zaman yardım eden atını keserek öldürmektir. Bütün bunları atı sayesinde öğrenen Bay Böyrek gâvurla üvey annesinin kellesini vurarak cezalandırır.

Üvey annenin yaptığı işlerden birisi de kahramanın babası ile arasını bozmaktır. YSM₈'de Beyrek, Akkavak Kızı'yla evlendikten sonra ülkesine döner ve bunu çekemeyen üvey annesi babasını ona karşı kışkırtır. Kahramanın üvey annesinin olması hakkında sadece Anadolu varyantlarında bilgi vardır. Diğer varyantlarda üvey anneden söz edilmez.

Tekfur/ Ak- Kağan / Gâvur Kralı / Engerus Kralı / Şumrut Han

Kahramanın tutsak olduğu ülkenin kralıdır. Kahramana yaptıklarından dolayı cezalandırılmıştır. Kahraman; YM₁'de Bayburt Kalesi tekfuruna, YM_{2ab} ve YM_{3ab}'de Engerus Kralı'na, YSM₁'de Ak-Kağan'a, YSM₂'de Kalmak Hanı Tayşık'a, YSM₃'te Şumrut Han'a, YSM₄'te Kalmak Şah'a, YSM_{8,11} ve 12'de Ateş Kralı'na, YSM₁₃'te Bulgar Kralı'na esir düşmektedir. Kahraman, diğer varyantlarda Gâvur Kralı'na esir düşerken YSM₅'te Türkmen padişahına esir düşmüştür.

YSM₂'de Kalmak Hanı Tayşık Han; Alpamış'ın babasının atlarını çalmıştır. Kahraman bundan dolayı tekrar gurbete çıkmak zorunda kalır. Zindandan kurtulduktan sonra Tayşık Han'ı cezalandırılır (Üçüncü, 2006: 85, 97).

YSM₃'te Şumrut Kağan; Canış ve Bayış'ı tehlike olarak görür. Onları ele geçirip öldürmek için Celmayan'ı kullanır. Şumrut Han bencildir ve kendi istekleri, menfaatleri doğrultusunda hareket eder (Üçay Şentürk, 2013: 32).

Varyantlarda karşı ülkenin kralı hakkında pek bilgi bulunmamasına rağmen YSM₁'de canlı bir tasviri yapılmıştır:

"Altmış kağanı ezip geçen
Yetmiş kağanı yenen
Kızarıp apak kanı yok
Kıyılıp ölecek canı yok
Yerle göğün birleştiği yerde
Ak-çal ata binen
Ak-Kağan adlı kağan varmış." (M. Ergun, 1998: 103).

YSM_{8,11,12}'de düşman kralının en büyük özelliği ateşten korkmasıdır. Tekfurun kızı, kahramana babasının ateşten korktuğu için keçilerin boynuzuna taktığı mumlar ile gelerek kendisini kurtarmasını söyler. YSM₆'da kahraman Türkmen padişahına esir düşer. Bu yönüyle diğer varyantlardan ayrılmaktadır.

Sürhayıl / Cadı

YSM₄'te kahramanın yolculuğu sırasında karşısına çıkan engellerdendir. Oğullarının, ölümüne sebep olan Alpamış'tan, intikam almak ve bu nedenle her türlü eylemi gerçekleştirmek için değişik kişilerle de işbirliği yapmaktadır. YSM₂'de Cadı, Kalmak hanına Alpamış'ı engelleyebileceğini bunun karşılığında oğluna hanın kızını alacağını söyler ve han ile anlaşır (Üçüncü, 2006: 85).

Ultan

YSM₂'de Baybörü'nün çocuğu olmayınca Ultan'ı evlat edinir. Evlat edindikten sonra ona çok değer verir ve toylar düzenler. Ultan ise değer bilmeyen bir karaktere sahip olduğu için Baybörü'ye hakaret eder. Alpamış zindana düştükten sonra ülkenin başına geçerek Alpamış'ın eşini almaya çalışır.

Deli Karçar

YM₁ ve YSM₅'te Deli Karçar, kardeşi Banu Çiçek'i isteyenleri öldüren, Oğuz ilinde yaşayan herkesin korktuğu bir yiğittir. *Deli* lakabı onun yiğitliğinin sembolüdür. "Deli lakabının Karçar'a akıl eksikliği yüzünden değil, muhtemelen kahramanlıkları ve delikanlılığıyla ilgili olarak verildiği metinden de anlaşılmaktadır." (Abdullah, 1997: 161).

Deli Karçar tipi YM₁'de olduğu gibi YSM₅'te de vardır. Kahraman karşıt bir karakter olduğu için olayın gidişatını farklı yönler çekmekte ve olay örgüsünde zenginleşmeyi sağlamaktadır. Diğer varyantlarda ise kızın erkek kardeşi yoktur.

2.1.4. Fon karakterler

Anlatamaya bağlı metinlerin hemen hepsinde karşımıza çıkan fon karakterler, belli bir etki gücü olmayan, olay örgüsünde sadece figür olan karakterlerdir. "Fon karakterler, romanın akışını değiştirmeyen, entrik kurguyu yönlendirmeyen, romandaki gerçeklik duygusunu vermek adına, söz konusu dönemin ruhunu, kültürel dokusunu romana taşıyan, sosyal zamanı belirten unsulardır." (Dalar, 2014: 56).

Çoban / Bekçi / Derviş / Âşık / Abdal

Varyantlarda kahraman ülkesine dönerken bir kişi ile karşılaşır ve genellikle o kişiyle kıyafetlerini değiştirir. Kıyafet değiştirmesiyle birlikte amacına daha kolay ulaşabilmektedir.

Kahramana yardımcı olan bu karakter varyantlarda şu şekillerde çıkmaktadır: YM₁'de ozan, YM_{2ab}'de abdal, YM_{3ab}'de abdal, YSM_{3,4,11,12}'de çoban, YSM_{7,8} bekçi, YSM₉'da âşık olarak görülmektedir.

YM₁'de Beyrek Oğuz iline geldikten sonra bir ozanla karşılaşır ve ozanın Yaltaçuk'un düğününe gittiğini öğrenir ve ondan kopuzunu ister. YSM₄'te Alpamış yedi yıl zindanda kaldıktan sonra kurtulur ve ülkesine gelirken çobanla karşılaşır ve ona götüğü hayvanların

ve ülkenin kimin olduğunu sorar. Çoban, hepsinin bir zamanlar çoban olan Ultan'ın olduğunu söyler (Yoldaşoğlu, 2000: 396). YSM₃'te Canış ve Bayış divane kılığında ülkesine gelirken yolda bir çoban görürler. Çobana ülkenin yöneticisi, halkın sahibinin kim olduğunu sorar. Çoban Akçol ile Darbas'a ait olduğunu ve Ay Çolpan ile Kün Çolpan'ın gece gündüz ağlamakta olduğunu dile getirir (Üçay Şentürk, 2013: 323).

Kahramanın arkadaşı / Mustafacık / Hasan / İsmail

Kahramanın en yakın arkadaşı olan Mustafacık / Hasan/ İsmail varyantlarda pek aktif bir tip değildir. Kahramanın ava çıkması sırasında ve esir düştüğünde yanında olan otuz dokuz yiğidinden biridir. Kahramanın arkadaşı YSM₁₀'da Güccük Mustafa, YSM₁₁'de Hasan YSM₁₃'te İsmail olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çin padişahının kızı

Sadece YSM₁₂'de karşımıza çıkmaktadır. Bey Beyrek, Akkavak Kızı'nı bulmak için yola çıkınca yola bir devin mağarasında gergef işleyen Çin padişahının kızı ile karşılaşır. Daha sonra Çin padişahının kızı kahramana âşık olur ve kahraman tutsak düştükten sonra haber çıkmayınca ağı içerek intihar eder.

YM₁'de Boğazca Fatma ve Kısırcı Yenge komik özellikleriyle kendileri eleştirilen yardımcı kadın tiplerdir (Ekici, 2000: 134). Kahraman sevgilisinin yanındaki kırk yiğit ve kırk kız, YSM₂'de keloğlan, Mafiyya isimli hizmetçi, YSM₁₂'de Kel Vezir'in avradı, Çin padişahı, Sarıcık, YM_{3b}'de Mustafacık'ın sevgilisi, Kel Vezir'in eski karısı, Topal Selçik, kervandaki Keloğlan; YSM₃'te Kırk Yiğit, Nur Hoca, Çoban derinlemesine etkili olmaya fon karakterdirler.

2.2. Zaman

Edebi eserler; zaman, mekân ve şahıs kadrosundan oluşur. Eserdeki olay ne olursa olsun bir zaman diliminde meydana gelir. Edebi eserdeki zaman; olayların zamanını, süresini ve sıklığını ifade eder.

Anlatmaya bağılı metinlerde olayın kronolojik sıralaması anlatıcıya bağılıdır. Anlatıcının deneyimleri, hayat görüşü ve o zamanki psikolojik durumu bunda etkilidir. Anlatıcı, anlatım esnasında sondan başa gidebileceği gibi, ortadan başlayarak geriye veya ileriye doğru gidebilir (Narlı, 2002: 94). Anlatmaya bağılı metinlerde iki türlü zaman vardır. Olayın meydana geldiği ana zaman vardır ki, *buna vaka zamanı* denir. *Anlatma zamanı* ise eserin anlatılması için belirlenen zamandır (Narlı, 2002: 96).

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantları itibari âlemde meydana gelen olayların gerçek olaylarla birleştirilmesi sonucunda meydana gelen bir destandır. Bu yüzden destan ve varyantlarında itibari bir zaman vardır.

Varyantlarda zaman; varyantlara bağılı olarak Bamsı Beyrek, Alpamış, Alıp-Manaş ve Bey Böyrek'in doğumu ile başlar. Bu zaman dilimi YM_1 , YM_{2ab} , YM_{3ab} , $YSM_{7,8,10,11,12}$, ve 13 'te Oğuz zamanıdır. Doğu varyantı olan YSM_1 'de zaman tam olarak belirgin olmayan mitolojik özelliklerin olduğu dönemdir. YSM_2 'de Kalmak, YSM_3 'te Kalmuk, YSM_4 'te ise Kalmaklar zamanıdır. Batı versiyonu olan Gagavuz varyantında zaman yine Oğuz zamanıdır.

Varyantlarda olaylar kahramanın doğumu ile başlar. Kahramanın eğitimi, kahramanlık göstermesi, gurbete çıkması, geri dönmesi ve tekrar gurbete çıkıp tutsak düşmesi şeklinde kronolojik sıra ile devam eder. Ancak bazı yerlerde zaman zaman geri dönüşler ve özetlemeler de yapılmıştır. Olay, kahramanın sevgilisinin son anda düğününe yetişmesi ve sevgilisi ile evlenmesi ile son bulur.

Varyantlar içerisinde anlatım tekniklerinden özetleme tekniği kullanılmıştır. Bu anlatım tekniğinde bir olaydan diğerine geçerken zamanın hızlı şekilde geçtiğini ifade eden formel ifadeler karşımıza çıkmaktadır. YM_1 'de Pay Püre'nin oğlu; beş yaşına, beş yaşından on yaşına, on yaşından on beş yaşına girer (Ergin, 1994: 118). YSM_7 'de "Uzatmıyalım gameti, goparmayalım gıyemeti. Aradan yedi sene geçti." (Kaybal, 1999: 131) gibi zamanın hızlı geçtiğini bildiren kalıp ifadeler görmekteyiz.

Olağanüstü özelliğın bulunduğu masallaşmış varyantlarda, kahramanın bir yerden başka bir yere geçişi tayy-i zaman ve tayy-i mekân hadiseleriyle gerçekleşmektedir. Kahramanın bir yerden başka bir yere geçişi, göz açıp kapayıncaya kadar hızlı gerçekleşmektedir.

YSM₈'de Bey Beyrek zor durumda kalınca atına binerek atının kulağını kıvrması ile İstanbul gibi bir memlekete varır. Yine YSM₈'de "Atın kulağını bir kıvratıyor; at "Pırr." Ta başka bir memleketin göl kenarına gidiyor." (Sakaoğlu, 1998: 383). Metinde kahramanın atı ile yapacağı on beş yirmi günlük hatta altı aylık bir yolculuk atın kulağını kıvrması ile göz açıp kapatıncaya kadar gerçekleşmektedir.

Varyantlarda zaman kavramının geçtiği en önemli yerlerden biri tutsak olma süresidir. Tutsak olma süresi varyantlarda farklılık göstermesine rağmen çoğunluğunda benzerlik göstermektedir. YM₁'de on altı yıl, YSM₃'te on yıl diğer varyantlarda ise yedi yıldır.

Varyantlarda zaman kavramının geçtiği yerlerden birisi sevgilisine kavuşan kahramanın düğün yapmasıdır. Bütün varyantlarda bu süre kırk gün kırk gecedir.

Diğer bir zaman kavramı varyantlardaki olayın süresidir. YM₁'de hikâye otuz bir-otuz iki yıllık bir zamanı kapsar. Çünkü anlatıcı Bamsı Beyrek doğduktan sonra geçiş formeli ile kahramanın on beş yaşına geldiğini ifade eder. Kahraman on beş yaşına geldiğinde kahramanlık gösterip ad alır ve Banu Çiçek ile evleneceği gün tutsak düşer. Anlatıcı, kahraman zindanda tutsak iken "Bunuñ üzerine on altı yıl kiçdi, Beyregüñ ölüsün dirisin bilmediler." (Ergin, 1994:131) diyerek on altı yıl tutsak kaldığı hakkında bilgi verir. Bu yönüyle başlangıçtan beri otuz bir ya da otuz iki yıllık bir süredir.

Diğer varyantlarda olayın başlama ve bitiş süresi varyantlarda farklılık göstermektedir. YM_{2ab} ve _{3ab}'de yirmi dört-yirmi beş yıl, YSM₂'da yirmi dört yıl, YSM₃'te yirmi sekiz yıl, YSM₄'te yirmi bir yıl, YSM₇'de on dokuz-yirmi yıl, YSM₈'de yirmi bir yıl, YSM₁₁'de yirmi dört yıl, YSM₁₂'de yirmi üç-yirmi dört yıl, YSM₁₃'te yirmi iki yıllık zaman dilimi anlatılmaktadır.

2.3. Mekân

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantları tabakalaşma gösteren bir eserdir. Tabakalaşma gösterdiği zamana ve yayılma gösterdiği coğrafyaya göre yeni mekânları bünyesine aldığı gibi; eski mekânlarda da unutulmalara neden olmuştur. Bu durum, destanın yayıldığı coğrafyaya kolayca adapte olabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Varyantlarda belirli bir coğrafyadan bahsetmek mümkün değildir; ancak en genel anlamıyla Batı varyantlarında Oğuz ülkesi; Doğu varyantlarında Altay, Kazak, Kırgız, Özbek ve komşuluk yaptıkları Kalmuk ülkesidir. Ayrıca masallaşma gösteren YSM₁₂'de Çin ve Yemen ülkelerinin de olduğu görülmektedir.

Bir anlatıda olayı tamamlayan unsurların başında zaman ve mekân gelmektedir. Mekân olayın canlılığını bünyesinde birleştirerek olayı renkli hale getirir. Hayali veya gerçek, dinleyicinin zihninde yarattığı mekân anlatıcının yarattığı ilk mekândan farklılaşmaktadır. Mekânlar, anlatmaya bağlı metinlerde hayali veya gerçek de olsa bir görevi vardır. Anlatmaya bağlı metinlerde olayın meydana geldiği yer, eserin ana unsurlarından olup mekânı ifade eder (Uçak, 2014: 55).

Bir olayın meydana gelmesi için öncelikle bir yer gereklidir. Olayın meydana geldiği yer olayın atmosferini etkiler. Aynı şekilde bir olayın anlatıldığı yer de yine aynı şekilde olayın atmosferini etkilemesi açısından önemlidir. Kısacası bir olayın anlatıldığı yer kadar olayın geçtiği yer de önemlidir (Balkaya, 2008: 151). Anlatıcının ruhsal durumu, yaşadığı mekân ve hayal ettiği mekân oluşturduğu edebi eserdeki mekânları etkilemektedir. “Kişilerin yaşadıkları çevrelerin betimlenmesi aslında o kişilerin ruhsal durumlarının kodlarının deşifresidir.” (İçli, 2008: 340). Anlatıcı eseri oluştururken nasıl ki kahramanların ruhi durumlarına göre renk tercihinde bulunuyorsa aynı şekilde kahramanın ruhi durumuna göre mekân tasvirleri de yapmaktadır. Böylece anlatıcı kendi iç dünyasındaki mekânı da eserine yansıtmış olur.

Varyantlarda olayların yapısı, kahramanların ruh halleri ile mekânlar arasında sıkı ilişki bir söz konusudur. Kahraman genellikle çeşitli nedenlerle ülkesinden ayrılmakta geniş bir coğrafyaya açılmaktadır. YSM₁'de Alıp-Manaş anne ve babasının bütün ısrarına rağmen Ak-Kağan'ın ülkesine gider. YSM₁₁'de Bay Böyrek kale fetheden bir kişiye toplumda insanların değer verdiklerini görünce kale fethetmek için yola çıkar ve hiç kimse durduramaz. Kahramanların ruh halleri belli bir alana sığmamakta daha geniş mekânlara gitme isteğine neden olmaktadır. Bu özellik dinamik yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda aynı şekilde Oğuz hiçbir mekânı sahiplenmez. Ta ki bütün dünyaya sahip olduktan sonra “Ben ödedim çok şükür!/Borcumu Gök Tanrıya!” (Bang ve Arat, 2012: 104) sözünü söyler.

Varyantlardaki olayların geçtikleri yerlerden yola çıkarak mekânları kendi içerisinde iki gruba ayırabiliriz:

2.3.1. Açık / Geniş / Dış mekânlar

Destan ve halk hikâyesi gibi eserlerde atlı-göçebe kültürün etkisiyle geniş mekânlar karşımıza çıkmaktadır. Bunda sadece kültürel öğelerin etkisi değil; yiğitlik, kahramanlık gibi konular da etkilidir.

"...Geniş mekânlar, kendi içinde de birbirlerine göre genişleyip darlaşabilir. Mesela, bölge ülkeye göre dar bir mekânken, kente göre geniş bir mekândır." (Şengül, 2010: 533). Mekânın darlığı ve genişliğini yaşam tarzları belirlemektedir. Günümüz romanlarında toplumdan kaçan birisi için evin tek bir odası bile oldukça geniştir. Ancak tabiatla barışık tabiatın içinde doğup büyüyen bir destan kahramanı için durum böyle değildir. Destan kahramanı durağan bir yapıya sahip olmadığı için aynı çevrede uzun süre kalması mümkün değildir. Bu yüzden yaşadığı çevre, yaşadığı güne bağlı olarak sürekli genişlemektedir.

Destan ve halk hikâyesinde işlenen konulara bağlı olarak mekân dekoratif bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Destan metinlerinde yer isimleri söylenirken tasvirlerle fazla rastlanılmaması bunun ifadesidir. Anlatıcı canlı bir çevre betimlemesi yapmadığı sürece dinleyici çevreden bihaberdir.

YM₁, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM_{5,6,7,8,10,11,12} ve ₁₃'te mekân Oğuz ülkesidir. Varyantlarda belirgin bir Oğuz ülkesi tasviri söz konusu değildir. YSM₇'de "Efendim bir vardı, bir yoğdu. Evvel zaman içinde bir Oğuz padişahı vardı." (Kaybal, 1999: 105) gibi ifadelerden ülkenin Oğuz ülkesi olduğunu anlayabileceğimiz gibi; ülkenin Oğuz ülkesi olduğunu tutsak olan kahramanın geçen bezirgânlara nereden gelip nereye gittiklerini sorduğu sırada Oğuz ülkesinden geldiklerini söylemesinden de anlamaktayız.

YSM₁₁'de Keloğlan:

"Gelişim sorarsan Oğuz elinden

Alıp sattığım dünya malından

Söyle beyim söyle kelam gelsin dilinden" (Kızıltuğ, 1997:15,16).

Geniş mekân olarak, Oğuz ülkesinin karşısında ise YM₁'de Gürcistan, YM_{2b} ve YM_{3ab}'de Engerus kralının ülkesi, YSM₇'de Ak Gavak ülkesi, YSM₈, YSM₁₀ ve YSM₁₁'de belirgin bir ülke ismi olmamasına rağmen kız babasının ateşten korktuğunu dile getirerek orasının Ateş Kralı'nın ülkesi olduğunu anlamaktayız. YSM₉'da Rum ülkesi, YSM₁₂'de Akgavak memleketi, Çin, Yemen ve Ateş Kralı ülkesi vardır. YSM₁₃'te Bulgaristan isimleri geçmektedir. Ancak bu yerler hakkında detaylı bilgi yoktur.

YSM₁'de destan Altay'ın tasviriyle başlar. Ülkenin fiziki özellikleri anlatılırken kullanılan renklerle anlatım ve mekândaki yerler canlı hale getirilmiştir. Betimleyici ifadelerle kullanılan üslup okuyucunun zihninde ülkeyi canlandırmasını kolaylaştırmaktadır.

"Yaş ağaçların yaprağı sararmaz
Yeşil görklü Altay'da,
Yaz kuşları susmaz
Hoş neşeli, görklü yerde.

Dokuz benzer dağlı,
Kara tayga koltuğunda,
Dokuz yuvarlak köşeli
Kara gölün sahilinde,
Ağaçlar, otlar bitende." (M. Ergun, 1998: 99).

Anlatmaya bağlı metinlerde olayın kurgusunu tamamlayıcı unsurlardan birisi de mekânlardır. Anlatıcı mekân tasvirleriyle dinleyicinin dikkatini olaya bağlayarak akıcılığı sağlayabilmektedir. YSM₄'te destanın cereyan ettiği yer genişçe tasvir edilmiştir.

"Alpamış Destanı'nda çevresel mekânlar; olay örgüsüne yön veren ana mekânlar, Kongırat ve Kalmak illeridir. Öz yurt Kongırat ve gurbet ili Kalmak arasında doksan dağın aşıldığı, altı ay süren bir mesafe vardır. Olaylar, açık mekânlar olan dağ, tepe, göl, mağara vb. geniş mekânlarda vuku bulur. Çılbır Çölü, Ayna Gölü, Murat Tepe, Keşel Mağarası, Kökkamış Gölü, Aksar Dağı, Zil Dağı gibi mekân isimleri olayların geçtiği coğrafyadır." (Alsaç, 2011: 77).

Varyantlarda mekân, kahramanın bir yerden başka bir yere gitmesiyle değişime uğrar. Ancak mekân değişimi olduğu gibi anlatılmamakta ve hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. YM_{3ab}'de Hoca Mansur, Oğuz ülkesinden Engerus kralının ülkesine giderken Oğuz'dan

çıkıp *Kandesin Engerus Kralı'nın şehri* YM_{2ab}'de Kamuran Şah, şehzadeyi Engerus kralının elinde kurtardıktan sonra ülkesine gelirken *Kandesin şehir-i Oğuz?* diyerek göz açıp kapayıncaya kadar meydana gelen değişimi anlatır. Varyantlardaki diğer değişimleri de şu şekilde görmekteyiz:

YM_{2ab}'de "Amma, râviyi istâd öyle rivâyet eder ki, çün Bengi Boz bir yerde karar etmeyip, gece gündüz bir gün Oğuzlar diyarına geldi." (TDKK, No: A/87), YSM₇'de "Bunlar uzatmıyalım, galeden uçtular. Sağnadı getti. Efendime söyliyem, direktir zamana geç, gide, gide, gide, gide, gide, bi yere vardılar. Sınırı çıktılar yani. Memleketin sınırını çıktılar." (Kaybal, 1999: 117). YSM₁₂'de Akgavak Gızı ile Bey Böyrek'in başı dertte iken anlatıcı Çin padişahın kızı hakkında bilgi verirken "Bunnar burada galsın biz gelek Çin gızına..." Akgavak Gızı ile evlendikten sonra anlatıcı Bay Böyrek'in zindanda kalan arkadaşlarına dönerken: "Şindi biz gelek, ordaki adamları gurtarıcı..." (Erol, 2006: ?) şeklinde kalıp ifadelerle anlatıcı mekânlar arasında değişikliği yapmaktadır.

Geniş mekânlar arasında kahramanın Akkavak Kızı ile buluştuğu gül bahçesi ve kız kardeşi ile karşılaştığı çeşme başı mekân olarak dikkati çeken diğer yerlerdir.

2.3.2. Kapalı / İç / Dar mekânlar

Varyantlarda kapalı mekânlar; çadır, ev, okul, cami, saray, kale ve zindan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunların çoğunu sadece dekoratif unsur olarak görmekteyiz. Kapalı mekânlar bireylerle daha iç içe olduğu için onların ruhsal durumlarını yansıtmaları yönünden önemlidir.

Anlatmaya bağlı metinlerde geniş mekânların tasvirine başvurulmazken dar veya kapalı mekânların tasviri önemli yer tutmaktadır. Geniş mekânlar bireylerin kişilikleri üzerinde etki olmamasına rağmen kapalı mekânlardaki her parçanın şahıslar üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi vardır (Şengül, 2010: 533).

Varyantlarda ev, sadece barınılan yeri değil; ayrıca güvenliği, namusu da temsil etmektedir. YSM₇'de kahraman kızı bulmak için gurbete çıktığı vakit yaşlı bir ninenin evine misafir olur. Yaşlı nine kahramanı evine almadan önce evladı olmasını ister. Bu

yüzden kahramanı gömleğinin altından geçirerek manevi olarak evlat edinip sonra evine alır (Kaybal, 1999: 111). Ev, YSM_{8,9,10,11,12}'de dekoratif unsur olarak sunulmuştur.

YM₁'de ev kavramıyla çadır kavramı örtüşmektedir ve diğer varyantlara göre detaylı bir betimlemeyle karşılaşmaktayız. *Bayındır Han kara yerin üzerine ağ ban evini diktirmişti. ... Bin yere ipek halıları döşetmiştir.* Yine aynı destanda Bamsı Beyrek'in melikin kızını alıp geldikten sonra ağ ban otağına geri dönmesi (Ergin, 1994: 116) canlı şekilde tasvir edilir. Mekân olarak çadırlara seçilen renkler yine tesadüfî değildir. Ak; saflığı ve temizliği etmesi yönünden önemlidir.

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında kapalı mekânlar arasında en önemlisi zindan olarak karşımıza çıkmaktadır. Varyantlarda kahramanın yedi, on ve en çok on altı yıl hayatının bir bölümünü feda ettiği yerdir. Kahraman burada bir erginlenme dönemi yaşayarak yeniden doğuşa imza atmaktadır. Bütün varyantlarda kahramanın zindanda kalması söz konusudur. Ancak zindan hakkında geniş bir tasvir söz konusu değildir.

YSM₁₂'de kapalı mekân olarak mağara ile karşılaşmaktayız. Mağara da zindan gibi kahramanın hayatına yön veren yerlerdendir. Burada avını kovalarken girdiği yerden yeni bir kimlik kazanarak çıkar. Kahraman normal hüviyetle girdiği yerden dervişlerin elinden içtiği bade sayesinde olağanüstü özellikler kazanarak yeni bir hayata başlar.

YM₁'de kapalı mekân olarak kilise ve mescitten bahsedilir. Ancak detaylı bir tasvir yoktur. Türklerin İslamiyet'e geçiş döneminin eserlerinden olduğu için kiliseyi yıkıp cami yapmak bir başarı sembolü olması yönünden önemlidir. Varyantta, kâfirin kilisesini yıktıktan sonra yerine mescit yaptılar. Keşişleri öldürüp aziz Tanrı adına hutbe okuttular (Ergin, 1994: 152) denilerek mekânlardan bahsedilir.

Sonuç olarak, Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında mekânlar ve mekânların tasviri eserin kurgusuna uygun şekilde verilmiştir. Kahramanların yaşam şekilleri ile ve mekânlar arasında bağlantı vardır. Bu, anlatıcının konuya hâkimiyetini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca anlatıcı bazen kendi bildiği veya yaşadığı mekânlar ile eserindeki mekânları birbirine bağlamıştır. Bu durum anlatıların bölgesel kimlikleri bünyesine aldığını göstermesi açısından önemlidir.

2.4. Dil - Üslup, Bakış Açısı ve Anlatım Teknikleri

2.4.1. Dil ve üslup

Destanlar; nazım, nesir ve nazım-nesir karışımı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama genel olarak nazım-nesir karışımı ürünlerdir. "Türk boylarının destan geleneğinde, kahramanlık destanlarında genel olarak nazım kullanılmıştır. Aşk destanlarında ise daha çok nazım ve nesir karışık bir hâlde bulunmaktadır." (Reich, 2002: 138).

Halk hikâyelerinde, olayların anlatımında anlatıcı mensur kısımlarda istediği değişikliği yapabilir (A.B. Alptekin, 2002: 10). Nazım, kısımlar bir anlatının ana iskeletini oluşturduğu için bu kısımlarda değişiklik yapılması uygun değildir. Nesir kısımlar onu süsleyen bölümlerdir. Anlatının yayıldığı coğrafyaya ve zaman göre bu kısımlarda değişiklikler olması doğaldır.

Kahramanlık konulu halk hikâyesi ve destanlarda nazım kısımlar nesir kısımlara göre daha önem arz etmektedir. Çünkü nazım kısımlar olayın iskeletini oluşturmaktadır. Ancak icra sırasında nazım kısımlar kadar nesir kısımlar da dinleyiciyi olaya bağlaması açısından önemlidir. "Her ne kadar Türk destanlarının şiir kısımları, hem icra hem de şiirlik özellikleri bakımından baskın unsur olsalar da, nesir halde anlatma sanatı da bir destancının becerilerinin önemli bir kısmını oluşturur." (Reich, 2002: 137).

İncelediğimiz varyantlarda YM₁ yapısal olarak halk hikâyesi yapısını korumaktadır. Olayların geçtiği kısımlar nesir, karşılıklı konuşmalar ise nazım kısımlardan oluşmaktadır. Aynı şekilde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki ve Türk Dil Kurumundaki yazma metinler de klasik halk hikâyesi yapısını muhafaza etmektedir. Giriş kısımlarında diğer varyantlarda olmayan giriş formelleriyle başlamaktadır. YM_{3ab}'de "Râvîyan-ı akhbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisât-ı rûzigâr şöyle rivâyet ederler:" (Boratav, 1982: 159) ve YM_{2ab}'de "Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr bu kıssa-i bir ibret-i âyân ve beyân eder ki:" giriş formelleriyle başlamaktadır (TDKK, No: A/87).

YSM₁ ise yapı bakımından destan özelliği göstermektedir. İçerisinde nesir kısımlar yoktur.

YSM₂'de hem nazım hem de nesir kısımları vardır. Ama nazım kısımları daha fazladır ve destansı havayı korumaktadır.

YSM₃'te destan genel itibariyle manzum şekilde yazılmıştır. Bu yüzden cümlelerin düzensiz olması tabiidir; fakat manzum olmasına rağmen bazı kısımlarda, dizelerin cümle oluşturabilecek şekilde kullanıldığı görülür (Üçay Şentürk, 2013: 27).

YSM₄'te nazım nesir karışımıdır; ama ağırlığı nazım kısımlar oluşturmaktadır. YSM₅ masallaşma özelliği gösterdiği için nazım kısımları yoktur, nesirden oluşmaktadır. YSM₆ masallaşma özelliği göstermektedir. Metindeki nazım ve nesir kısımlarında büyük oranda bozulmalar vardır.

YSM_{7,8,9,10,11,12} ve ₁₃ Anadolu varyantları olup giriş kısmı masalsı bir yapıya sahip olmakla birlikte içerisinde karşılıklı konuşma kısımları nazımla verilmiş olup olaylar nesirle aktarılmıştır. Ancak orijinal metne göre nazım kısımlarında belirgin bir eksilme vardır. Bu da bu anlatıların artık masallaşma sürecine girdiğini göstermektedir.

Sanatçının üslubunu etkileyen birçok faktör vardır. Sanatçının yetiştiği aile, toplumun kültür yapısı ve seslendiği kitle arasındaki ilişki üslubunu belirlemektedir (Artun, 2009: 99). Anlatıcının eseri oluştururken kullandığı üslubu, eserin hayatta kalmasına yardımcı olacak en büyük unsurlardan biridir. Üslup, eserin kimliğidir. Üslup ne kadar başarılı olursa eserde okuyucuya o kadar hızlı şekilde ulaşır.

Anlatılarda zaman, mekân ve şahısların tasvirinde kullanılan dilin sadeliği halk arasında kullanılan deyim ve atasözlerine yer verilmesi anlatıcının dili kullanışı ve devrin özelliklerini aktarması yönünden önemlidir. Ayrıca Bamsı Beyrek Destanı, Dede Korkut boylarından olduğu için sanatlı bir söyleyişe de sahiptir⁵.

Kişilerin tasvirini yaparken anlatıcı, o kadar canlıdır ki kendi düşünce dünyasını olduğu gibi aktarmıştır. YM_{2ab}'de “Bir de Bey Böyrek’e nazarı düş olup henüz yirmi yaşında, devlet tacı başında, yanakları elma gibi, velhasıl fıstık gibi şöyle oğlan ki aman efendim

⁵ Dede Korkut Hikâyelerindeki edebi sanatlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Defne, Z. Ö. (1988). Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Açısından Bir Araştırma, Ankara: TDK Yayınları.

aman... Ben bile bu kitabı yazar iken oğlana bittim. Velhasıl kız âşık oldu.” (TDKK, No: A/87).

Varyantlarda kahramanların yerel söyleyişle konuştukları görülür. Halk ağzından kullanılan ifadelerin ağırlıkta olması anlatıların oluştuğu dönemin ağız özelliklerini yansıtması yönünden önemlidir. YM_{2ab} ve YM_{3ab}'de kullanılan dilde Arapça, Farsça kelimeler ve kelime grupları fazladır. "Bâdehu Kâmurân Şâh gelip tâht-ı ali bahta cûlûs edip bâdehu Sadırâzam gelip Ak-Kavak Şâh'ın muhabbetnâmesini ve hedâyâları takdim eyledi" (Boratav, 1982: 160). YM₁'de ise kelime hazinesi yönünde Türkçe kelimeler fazla olmakla birlikte Eski Anadolu Türkçesi ağız özellikleri daha fazladır. "Pay Püre Bigüñ yüzine bakdı, aydur: Pay Püre Big ne aglayup buzlarsın?" (Ergin, 1994: 116). Diğer varyantlarda ise yerel söyleyiş özelliklerini yansıtan cümleler şu şekildedir: "Segirderek yuharı kalktı." "Aha bah." "Bilahare padişaha giderek gördüğünü anlatıyor, de kendi geyer yine yoluna revan olur." "Barabar galkdı." "Altınnar maltınnar dakındılar." "Gakdı, bi gün getmeye teperiklendi," "Yannarında birkaç sene galdım." "Baktıkına bir çoban." "Argadaşları da gene herkeş ihtiyacını görmüşdü memleketin içinde.", "Pıçaklan ipi kesdiğinen oğlan düşdü birez aşşaa.", "Ülen, koskoca padişah oğlusun bana inkisar etme."

Anlatılarda halk ağzında kullanılan deyim, atasözü ve ikileme gibi kalıp ifadeler yer verilmiştir. *Milman Parry* ve *Albert Bates Lord*, icra sırasında *deyim*, *atasözü*, *terim*, *tema*, *motif* gibi kalıp ifadelerin sözlü ürünü yaratmada icracının işini kolaylaştırdığını belirtir (Dorson, 1984: 45,46). Anlatıcı içerisinde yetiştiği toplumun temsilcisi olduğu için atasözü deyim ve ikileme gibi söz kalıplarını kullanarak anlatımına canlılık katmakla beraber; gerektiği yerde bu kalıp ifadeler sayesinde dinleyicilere mesajlar da verebilmektedir.

Anlatıcı, düşüncelerini aktarırken atasözlerinden yararlanması mümkündür. Atasözü; çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşup bir yargı anlatan, bazen ölçü ve uyakla ifade edilen sözlerdir (Aksan, 1990: 38). Her dönem varlığını koruyan atasözleri, İslamiyet'in kabulünden önceki edebiyatta *sav*, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde de *darbimesel* şeklinde varlığını sürdürmüştür. Şairlerin şiirlerini daha etkili bir şekilde söylemek amacıyla oluşturdukları bir edebi sanat *irsal-i mesel* olarak da karşımıza çıkar. Varyantlarda "Bu felek, felek kimine kavun yedirir, kini (kimine) kelek", "İyiliğe kemlik her adamın işidir, lâkin kemliğe iyilik her adamın işi değildir." şeklinde atasözleriyle karşılaşmaktayız.

Şükrü Elçin deyimleri, iki veya daha fazla kelimeden oluşan asıl anlamından uzaklaşarak yeni anlamlar kazanan söz kalıpları olarak ifade eder (Elçin, 2000a: 642). Varyantlarda; “yerinde yellere es-”, “aklını başına topla-”, “, muradıma er-”, “gökte arar iken yerde bul-”, “bağrına bas-”, “yüzü kara çık-”, “baş göz et-”, “kanı kayna-”, “tuz etmek hakkı”, “gözünün güverri yere dökül-”, “can at-”, “tepe taklak ol-” “al takkayı, ver külâhı”, “gözü ol-” “kan ağla-”, “kara güne kal-”, “yüzünü kara et-” “kan ağla-”, “devran sür-”, “gönlünü karar-”, “içi sızla-”, “bağrını dağla-”, “gönlünü hoş et-”, “ah çekip ağla-”, gibi deyimler dilin zenginliğini göstermesi açısından önemlidir.

Varyantlarda dilin zenginliğini gösteren diğer bir söz kalıbı da ikilemelerdir. İkileme, anlatıma canlılık kazandırmak için iki kelimenin çeşitli şekillerde bir araya gelmesinden oluşan söz kalıplarıdır. Varyantlarda “zarı zarı ağla-”, “pâre pâre ol-”, “fırka fırka ol-” kaçana kaçana, “aşağı yukarı” “bögürü bögürü ağla-”, “kova kov” “yap yap giri dön-”, “buldur buldur ağla-”, “kas kas gül-” “sovuk sovuk sular”, “tavla tavla şahbaz atlar”, “katar katar develer”, “taşkun taşkun sular”, “kunt kunt bilekler”, “apul apul yürüyüş”, “argap argap kara dağ”, “cıvıl cıvıl”, “şen şahrak”, “falan filan”, “vara vara vardılar”, “mışıl mışıl”, “sıkı sıkıya” “memleket memleket gez-”, “basa basa”, “şapırt şapırt et-”, “yavaş yavaş”, “yırta yırta”, “sulu summatlı yer”, “yarası marası”, “yayan yapıldak”, “usul usul”, “mal melâl” şeklinde geçen ikilemeler sayesinde anlatıcı; duygu ve düşüncesindeki kıvraklığı, vurguyu özgün bir şekilde dile getirmiştir.

Varyantlardaki metinlerin dili, metinlerin oluştuğu coğrafyanın ve kültürün üslup özelliğini korumaktadır. Genel olarak metinlerde sade bir dil ve akıcı bir üslup vardır.

2.4.2. Bakış açısı

Anlatmaya bağlı metinlerde anlatıcının ortaya koyduğu ürünün dinleyici tarafından yorumlanıp anlam kazanmasıdır. Bakış açısında dinleyicinin o zamanki ruh hali, yaşı, eğitimi ve cinsiyet önemlidir.

Destansı anlatılarda ilahi bakış açısı karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısında yazar kendini kurgudan soyutlayarak olayın akışını anlatıcı ve okura bırakır. İlahi bakış açısında anlatıcı; kahramanın geçmişini, yaşadığı anı ve gelecekle ilgili düşüncelerini her yönüyle

bilmektedir. Böylece kahramanın iç dünyasını satırlar arasına dökerek okurun veya dinleyicinin ona ulaşmasına zemin hazırlar.

İlahi bakış açısında, anlatıcı her şeyi bilme ve görme ayrıcalığına sahiptir ve ilahi bir varlık görevi üstlenir. *Tanrısal bakış açısı* olarak da bilinen bu anlatım şeklinde anlatıcı merkezde olduğu için her türlü yetkiye sahiptir. Buna rağmen anlatıcının dikkat etmesi gereken bazı önemli noktalar vardır. Tarafsız olma, kendini saklama ve ayrıntıya girmeme bunlardandır (Eliuz, 2009: 1136).

"İlahi bakış açısında anlatıcı sosyal hayatı, kahramanları çok iyi tanımakta ve gerektiğinde onun duygularına tercüman olmaktadır." (Şenocak, 2005: 99). Dede Korkut destanları ilahi bakış açısıyla yazılmıştır (Arı ve Karateke, 2010: 277). Çünkü gerektiği durumlarda destanın müellifi kahramanların ağzından konuşabilmektedir. Varyantlarımızın hepsi ilahi bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı kahramanların bilinmeyen yönlerini aktararak eserin daha iyi anlaşılmasını sağlama amacı güder. Varyantlarımızda ilahi bakış açısı şu şekilde görülmektedir:

YSM₉'da anlatıcı Bey Börek'in gözünden kızın tasvirini yaparken sanki kendi gözünden tasvir yapmakta ve kahramanın duygularına tercüman olmaktadır. "Nihayet bu kızın ayın on dördü, günün on beşi gibi güzel olduğunu ve çadırlarda yaşayan bir beyin kızı olduğunu öğrenerek âşık oluyor ve babasının gözyaşlarına rağmen bu kızı arayıp bulmağa gidiyor." (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₁₃'te Beybörek Akgavak Gızı'nı alıp ülkesine döndüğü vakit çevresindekiler tarafından takdir edilir. Bu durumda babası onu kıskanır ve iç dünyasını yansıtan: "Vay oğlumun adını ben alsaydım." cümlesini söyler. Anlatıcı, ilahi bakış açısını kahramanın ağzından verebileceği gibi kahramanın çevresindeki kişilerin ağzından da vermektedir (Özer, 1982: 24,27).

YM_{3ab}'de Derviş Bey Börek'le karşılaştığında ona Gül Aferide Banu'nun Kel Vezir'le olan düğünü hakkında bilgi verir. Bu sırada Gül Aferide Banu'nun onun nasibi olduğunu, kız kardeşi Şemse Banu'nun ise Kel Vezir'in nasibi olduğunu söylemesi sayesinde anlatıcı Derviş ağzından okuyucuya kahramanın çevresinde oluşacak olaylar hakkında ilahi bakış çerçevesinde bilgi vermektedir. YM_{3ab}'de "Düğün otuz sekiz gün oldu. Bu gece kına

gecesidir. Biiznillâh-i taâlâ varıp yetişirsin. Gül Âferîde Banu yine senin nasibindir. Anın ile bermurad olursun. Lâkin hemşiren Şemse Banu Kel Vezir'in nasibidir. Sakınıp ona bir yaramazlık etmeyesin." (Boratav, 1982: 173).

2.4.3. Anlatım teknikleri

Edebi eserlerde okuyucunun dikkatini canlı tutarak onun esere adapte olup eserle bütünleşmesini sağlayan unsurlardan birisi de anlatım tekniğidir. Anlatıcının olayı anlatırken, dinleyenin veya okuyanın dikkatini esere bağlamak için kullandığı yöntemlere denir. Anlatım teknikleri, anlatmaya bağlı metinlerde eserin ögesini oluşturan unsurların kendi aralarındaki ilişkilerini düzenler (Mocan, 2012: 1832).

2.4.3.1. Leitmotif tekniği

Anlatımda akıcılığı sağlamak amacıyla seçilen sözlerde gizli imgeler vardır. Öyle ki, belirli öğeleri hatırlatmak ve vurgulamak için bazı kelimeler metin boyunca tekrarlanır. Böylece günlük yaşamdaki sıradan bir ifade metinde tekrarlar yoluyla ön plana çıkar. "Leitmotif (main theme, central motif), ana motif, anlamlı tekrar, nakarat, tema anlamlarına gelmekte olup özellikle psikanalitik eserlerde kendini hissettirir. Bu unsur, edebî anlatılardaki psikanalitik yapıyı çözmeye yardımcı olur." (Karabulut, 2012: 1381).

YSM₄'te *Hazan olsa bahçede güller solar* ifadesi kişinin üzüntü karşısındaki durumunu, *Yeşil mavi giyinmek*, sevinçli olmasını ifade eden kalıplaşmış leitmotiflerdir (Alsaç, 2011: 86, 87). Bu ifadeler metin boyunca tekrarlanarak vurgulanmaktadır.

Leitmotif tekniği, tekrar unsurlarıyla hem muhtevada sürekliliği sağlar hem de figürlerin kolayca tanınmasına yardımcı olur (Tekin, 1989: 92,93). YM₁'de Bamsı Beyrek ile özdeşleşen *boz* ifadesi karşımıza çıkmaktadır. Boz ifadesi kahramanın atının rengi olup aynı zamanda kahramanın da sıfatıdır. Kahraman, yiğitlik gösterdiğinde ve ad almasında belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

YM₁'de "Bu mağalda erenlerüñ meydanı arslanı pehlivanlaruñ kaplanı boz oğlan yetdi." (Ergin, 1994: 119).

YM₁'de "Boz oğlan babasınıñ ivine geldi. *Babasına haber oldu* bazirganlar geldi diyü. Babası sevindi, çetir otağ ala şayvan dikdürdi." (Ergin, 1994:120).

YM₁'de ;

"Sen sen oğluñı Bamsam diyü oğşarsın
Bunuñ adı boz ayğırlu Bamsı Beyrek olsun." (Ergin, 1994:121).

Anlatımdaki tekrarlar hem akıcılığı sağlamakta hem de anlatım içerisinde belirli şifreler oluşturmaktadır.

2.4.3.2. Monolog

Monolog, kahramanın kendisi ile konuşmasıdır. Anlatıcı, metinde kahramanlar ağzından oluşturduğu monologlar sayesinde onların bilinmeyenleri hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Monoloğun ortaya çıkma nedeni; kişinin genellikle bir sıkıntı, korku, heyecan, mutluluk gibi psikolojik durumlarının sonucudur.

Anlatıcının monolog oluşturmaındaki amaçlardan birisi, hâkim bakış açısını metne uygularken okuyucuya bilgi verme ihtiyacıdır. İnsan sosyal bir varlıktır. Bazen duygularını birileriyle paylaşmak ister. Ancak içinde bulunduğu durum buna el vermediğinde duygularını paylaşacağı tek kişi kendisidir. Kişi kendisiyle bir iç konuşma ortamında, monoloğu gerçekleştirirken kendi duygularını okuyucuyla paylaşır. Anlatıcı, monolog sayesinde kahramanların ruh dünyasının daha yakından tanınmasına vesile olur. Monolog tekniği ilahi bakış açısı sayesinde ortaya çıkmaktadır.

YM₁'de Bamsı Beyrek, ülkesine dönünce kız kardeşleri ile konuşur. Bu arada kendisine verdikleri kaftanı giyince bir anlık tanınma korkusu yaşar. Bu duygusunu o an hiç kimse ile paylaşması mümkün değildir. Derdini dökeceği tek kişi kendisidir. Bu durum onu monolog oluşturmaya iter. Oluşturduğu monolog çerçevesinde onun psikolojik durumu hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Varyantta, Bamsı Beyrek kaftanla kız kardeşlerim beni tanıdı, Oğuz beyleri de beni tanır (Ergin, 1994: 142) diye kendi kendine konuşur. Beyrek'in kız kardeşlerinin onu tanımasından şüphelenmesi üzerine durum hakkında kendi kendine yorum yaparak bir iç konuşma oluşturmaı monoloğa örnektir.

Kahramanın yaşadığı korku çerçevesinde oluşturduğu bir monoloğa da YSM₇'de rastlamaktayız. Kahramanı kalenin kralının kızı serbest bırakır. Bay Böyrek kaleden inerken ip yetişmeyince o anki korku durumunda kendi kendine konuşma yolunu tercih eder. “Eyvah heralde kız pişman oldu. Beni geri çekecek veya biri geldi, gördüler. Beni öldürür bunlar. Ölmektense, (cebinde bir bıçah vardı,) şunu, kendire bi çalayım, gâvura yahalanmaktansa ölmek daha iy.” (Kaybal, 1999: 137) dedi.

YSM₇'de Oğuz padişahının hiç çocuğu olmamaktadır. Bu durum toplum nazarında bir dışlanma ifadesidir. Toplum tarafından dışlandığını anlayan padişah için duygularını anlatacak ve duygularına tercüman olacak tek arkadaşı kendisidir. O zaman aklına düştü:

- “Eyvah, dedi, yav benim hiç oğlum, kızım, dünyada bi tene neslim yok.”
 - “Evet.”
 - “Acaba, ben ölürsem, yerime kim padişah olur, neslimi kim devam ettirir?”
- (Kaybal, 1999: 105).

YSM₇'de metinde monoloğu işlevsel hale getirmek amacıyla anlatıcı sadece başkahramanı değil, diğer kahramanları da iç konuşmaya sevk ederek anlatımı tekdüzelikten kurtarır. Bay Böyrek, ülkesine dönünce çeşme başında kız kardeşini, at ve tazısını görür. Atı ve tazısı kahramanı tanır ve yerlerinde duramayıp oynamaya başlarlar. O gün akşam Kel Vezirle Akgavak Gızı'nın düğünü vardır. At ve tazının oynamasına anlam veremeyen Bay Böyrek'in kız kardeşi sitemini iç konuşmaya döker. "Heralde bunlar gardeşimin nişanlısının düğününnü yapacak, evlenecek ona seviniyor. Gız da gızıyor, öfkeleniyor, taşıyor tabi." (Kaybal, 1999: 140).

YM_{3ab}'de Bey Begrek ülkesine abdal kıyafetiyle ülkesine gelince kardeşi Şemse Banu tarafından görülür. Kardeşini gördüğünde bir an şaşırır. Şaşkınlığını monologla dile getirir. Başını kaldırıp geriye nazar eyledi ki bir Abdal... "Ama karındaşıma benzer." deyip kanı kaydadı (Boratav, 1982: 174).

Alpamış Destanı'nda anlatıcı, hakîm bakış açısıyla her şeyi bilir ve monolog tekniğini kahramanların iç dünyasını yansıtmada başarıyla kullanır. Bu sözleri işitip, Karacan olduğunu anladı. Alpamış'ın gönlüne şöyle geldi: Zavallı boşuna gelmiş, bunun ne kuvveti var, beni zindandan çıkaracak kadar (Alsaç, 2011: 87).

2.4.3.3. Diyalog

Diyalog, iki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşen konuşma şekli olup edebi eserlerin anlatımında başvurulan temel tekniklerdendir.

Varyantlarımızda sık başvurulan diyalog tekniği; çocuğu olmayan padişahın Hızır'la karşılaşmasında, tutsak düşen kahramanın zindandan kurtulma sürecinde, sevgilisinin düğününe son anda yetişen kahramanın sevgilisi ile konuşmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

YSM₈'de çocuğu olmayan padişahın derdine çare aramak için çıktığı yolculukta dervişle karşılaşması sırasında kurulan diyaloga şahit olmaktadır. Soluna bakınca meşin sarıklı Derviş Baba'yı görmüş.

- "Selâmünaleyküm padişahım." demiş.
- "Aleykümselam Derviş Baba... Sen nerden bildin benim padişah olduğumu? İniformam yok, bir alâmetim yok; sen nerden bildin padişah olduğumu?"

Derviş Baba gülmüş:

- "Eh padişahım, biz sizin padişahlığınızı bilmezsek bu mertebeye gelebilir miyiz?" demiş (Sakaoğlu, 1998: 373).

Varyantlarda kahramanlar düşüncelerini diyalogla birbirlerine aktarırken bazen zorunlu olarak diyalogun tarzını değiştirerek şiir şeklinde aktarmaktadır. Burada diyalogun nazım şeklinde olmasını zorunlu kılan durumlar vardır. YSM₁₃'te kahraman kalede tutsaktır. Kendilerine izin verildiği bir gün yoldan geçen kervanı görür ve gelenlerden ülkesindeki durum hakkında bilgi almak ister (Özer, 1982: 24). Ancak kervancı ile iletişim kurarken normal yollardan bunu yapması sakıncalıdır. Bu durumda kahraman düşüncesini şiir şeklinde ifade eder. Kahramanın durumunu anlayan bezirgânlar da ona aynı şekilde cevap verirler. YSM₆'da da benzer olay örgüsünü görmekteyiz.

Kahraman develerle gelen kervanları görür ve o zaman âdeti üzerine sorularını kervancılara gizli şekilde sorarlarmış. Bu yüzden kervancılara bir şiirle ülkesinde neler olduğunu sorar:

"Mekânım oldu zindan taşı,
Akıttım gözümden kan ile yaşı,
Gelişin neredendir Bezirgân başı
Böylece haber verin ağalar beyler."

Deveci hemen löngürtek develeri durdurmuş. Bu sefer deveci diyo ki:

"Uğuz illerinden esip gelirim
Taşını toprağını basıp gelirim
Sana kim derler, sen ne yiğitsin
Söyle be yiğit, kelim gelsin dilinden." (Özer, 1982: 24,27).

Bey Böyrek sevgilisinin düğününde kendini Gül Âferîde Bânû'ya anlatmak ister. Ancak düğün yeri bunun için pek müsait olmadığından kendisini YSM₁₃'te olduğu gibi şiirle tanıtmıştır.

Aldı Şehzâde-i Bey Böyrek:

"Öyle deme gülün özendim geldim.
Araya araya seni burada buldum
Bilmez misin bir ok ile beş kaz urdum
Bilmiş ama beni bilir bilmezlenir hey"

Aldı Banu:

"Bu düğün evidir sen de gelmişsin
Araya araya beni burada bulmuşsun
Bir ok ile beş kaz urduğunu ilden duymuşsun
Var git Abdal sen o değilsin." (Boratav, 1982: 179).

Diyalog sayesinde kahramanlar duygularını birbirlerine düz veya dolaylı yünden anlatabilmekte böylece olay örgüsünde akıcılığı sağlayabilmektedirler.

2.4.3.4. Sahne

Bir anlatı türünü başarılı kılan özelliklerin başında anlatıcının olayı okuyucunun gözünde canlı tutabilme yeteneğidir. Eserdeki tasvirler ne kadar canlı olursa okuyucu da eserle kendini bütünleştirecek böylece eserin çözümlemesi daha kolay olacaktır. Anlatıcı sahne tekniğini vermede ne kadar başarılı ise eserin kompozisyonu da o derece başarılı olur.

Varyantlarımız sahne tekniği yönünde başarılıdır. Okuyucu veya dinleyici esere başladığı an gerek çevre ile gerekse de olayla bütünleşerek canlılığa kendini kaptırmaktadır.

YM₁'de destan, Kam Gan Oğlu Bayındır Han'ın düzenlediği sohbet için hazırlanan çadırın tasviri ile başlar ki canlı bir sahne söz konudur. "Kara yirün üstüne ağ ban ivin dikedürmüş-idi. Ala şayvan gök yüzine aşanmış-idi. Biñ yirde ipek halıçası döşenmiş-idi." (Ergin, 1994: 116). Çevrenin tasvirinden sonra iç ve dış Oğuz'dan sohbete katılan kişilerin sahnesi anlatılır. Bu sahneler birer resim karesi gibi dinleyicinin zihninde canlanmaktadır. "Pay Püre Big dañı Bayındır Hanuñ şöhetine gelmiş-idi. Bayındır Hanuñ karşusunda Kara Göne Oğlu Kara Budak yay tayanup tırmış-idi, sağ yanında Kazan oğlu Uruz tırmış-idi, şol yanında Kazılık Koca oğlu Big Yigenek tırmış-idi." (Ergin, 1994: 116).

YM₁'de Dede Korkut'un Banı Çiçek'i ağabeyi Deli Karçar'dan istemek için gitmesini anlatan bölüm sahne tekniği yönünden çok başarılıdır. Dede Korkut'un Deli Karçar'ın çadırına varması, durumu dile getirmesi, Deli Karçar'ın Dede Korkut'u atı ile kovalaması, Deli Karçar'ın Dede Korkut'a kılıç çekmesi, Dede Korkut'un dua etmesi ve Deli Karçar'ın elinin havada asılı kalması ve aman dilemesi (Ergin, 1994: 120,126) sahne tekniğinin ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

"Anlatımını canlı tutmak isteyen anlatıcı/yazar, bu amaçla sahne tekniğini kullanır. Olayların hızlı akışı okuyucuya olayı izliyor, olaya katılıyor hissini verir. Sahne tekniği, okuyucuyu/dinleyiciyi olaya yabancılaşmaktan kurtararak; anlatının dünyasına aşına kılar. Alpamış'ın, Kalmakları bozguna uğrattığı savaş anı, sahne tekniğiyle okuyucunun zihninde yeniden tezahür eder." (Alsaç, 2011: 90).

Anlatımda sahne tekniğinin canlı olması okuyucu veya dinleyicinin metinle bütünleşmesini sağlar. Böylece dinleyici olayı yaşıyor gibi hissederek metinle iç içe olur.

2.4.3.5. Özetleme

Edebi eserde anlatıcının olayları anlatıp diğer bölümlere geçerken faydalandığı tekniktir. Masal, halk hikâyesi ve destanlarda özetleme formel ifadelerle yapılmaktadır.

YM₁'de Pay Püre'nin oğlu doğduktan sonra gençlik dönemine gelme süresi on beş yıllık bir vakit almaktadır. Bu zaman sürecinde kahramanın hayatının diğer kahramanlardan bir farkı olmayacağı için anlatıcı tarafından uzun zamanı kısaltmak için kullanılan bir formel ifade ile geçiştirir. "Pay Püre'nün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on biş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlu çal-ğara kuş erdemli bir gözel yahşı yigit oldu." (Ergin, 1994: 118).

YSM₇'de Ak Gavak Gızı Bay Börek kaybolduktan sonra uzun süre bekler. Ancak bu arada geçen zaman uzun bir zaman dilimi olduğu için anlatıcı tarafından YM₁'de olduğu gibi formel bir ifade ile diğer ana olaya bağlanır. "Neyse, Ak Gavak Gızı bekliyor tabi. Bir gün gelir heralde, çihar gelir diye. Uzatmıyalım gameti, goparmayalım gıyemeti. Aradan yedi sene geçti." (Kaybal, 1999: 131).

YM_{2ab}'de Kamuran Şah oğlunu bulması için Hoca Mansur'u görevlendirir. Anlatıcı olayın akışını Beğ Beyrek tarafına kaydırırken : "İşte, bunlar gitmekde, amma bizim hikâyetimiz ol şehzadeye geldi." der. Kahramanın durumu hakkında bilgi veren anlatıcı daha sonra Hoca Mansur hakkında bilgi vereceği vakit: "Amma, ez-ân canip bizim kıssamız bezirgânbaşıya geldi." (TDKK, No: A/87) diyerek olaylar arasındaki önemsiz kısımları özetleyerek geçişleri ahenkli bir şekilde sağlamıştır.

Anlatıcı, olaylar arasındaki uzun zamanı kısaltmak için kalıp ifadeler kullanmadan da yine geçişi sağlayabilmektedir. YSM₇'de Bay Börek ülkesine geldiği zaman babası ölmüştür. Ülkenin geleneklerine göre ülkenin başına geçecek kişiyi belirlemek için masallarda olduğu gibi *devlet kuşu* uçurma geleneği vardır. Anlatıcı olayın akışını hızlandırmak ve anlatımda monotonluk yaratmamak için bu yöntem başvurmuştur. "O zaman devlet kuşu uçururlarmış, kimin gafasına gonarsa o padişah olurmuş. Tabi aradan da bir müddet zaman geçtiğinden Bay Börek de biraz tanınmaz olmuş." (Kaybal, 1999: 128).

2.4.3.6. Geriye dönüş

Edebi eserlerde, yazarın geçmiş olaylarla ilgi bilgi vermek için başvurduğu bir yöntemdir. Eserdeki kahramanların bir şeyleri hatırlamaları da bu tekniğin önemli bir özelliğidir. "Geriye dönüş (flashback), sinema sanatından edebiyata aktarılmış, zaman kurgusuyla ilgili bir tekniktir. Anlatıcı, şimdiki zamandan önceki zamanlara giderek kahramanının geçmişinde meydana gelmiş bir/birkaç olayı anımsatır." (Karabulut, 2012: 1384).

Edebi metindeki olaylar, bir anda ortaya çıkmaz. Her olayın temelinde geçmişteki başka olaylar da vardır. Anlatıcı eseri oluştururken bazen geçmiş olayları hatırlatarak dinleyici veya okuyucunun aklındaki bazı soruların cevabının ortaya çıkmasını sağlar.

YM₁'de Bamsı Beyrek, Yalançı oğlu Yaltaçuk ile Banı Çiçek'in düğününe varınca ok atan adamları görür ve o da ok atmak ister. Anlatıcı bu arada devreye girerek nereye ok attıkları konusunda geriye dönüşle bilgi verir. Böylece okuyucu veya dinleyicinin aklında soru işareti kalmamasını sağlar. "Andan Beyrek aydur: Bigler sizün 'ışkuñuza çekeyim yayı atayım oñı didi. Meger güyegünün yüzüğine nişan atarlar idi." (Ergin, 1994: 143).

YM₁'de Bamsı Beyrek düğün yerinde Banı Çiçek'e kendini tanıtmaya çalışır. Ancak kız ikna olmayınca Beyrek bir dönem yaptıklarını hatırlatarak kızı ikna etmeye çalışır. Anlatıcının burada amacı geçmişteki olayları hatırlatarak eskinin muhasebesini yapmaktır.

"Alan şabah han kıızı yirümden turmaduñ-mı
Boz aygıruñ beline binmedüm-mi
Senüñ ivüñ üzerine şıgın geyik yıkmaduñ-mı
Sen meni yanuña kığırmaduñ-mı
Senüñ ile meydanda at çapmaduñ-mı
Senüñ atuñı menüm atum kiçmedi-mi
Oñ atañda men senüñ oñunı yarmadum-mı
Güreşde men seni başmadum-mı
Üç öpüp bir dişleyüp altun yüziği parmağuña kiçürmedüm-mi
Sevüşdüğüñ Bamsı Beyrek men degül-miyem." (Ergin, 1994: 149).

YM₁'de anlatıcı, Banı Çiçek ile Bamsı Beyrek'i kavuşturduktan sonra Banı Çiçek'in ağzından çevrede olan değişiklikleri aktarır:

"Arğap arğap kara tağun yıhılmış-idi yüceldi ahır
 Kanlu kanlu şularuñ soğulmuş-idi çağladı ahır
 Kaba ağacuñ kurumuşidi yeşerdi ahır
 Şahbaz atuñ karımuş-idi kulun virdi ahır
 Kızıl develerüñ karımuş-idi köşek virdi ahır
 Ağ koyunuñ karımuş-idi kuzu virdi ahır." (Ergin, 1994: 150).

YM₁'de Deli Karçar uzun süre Bamsı Beyrek'ten haber çıkmayınca öldü haberini getiren kişiye kız kardeşi Banı Çiçek'i vereceğini söylemesi üzerine Yalançı oğlu Yaltaçuk bu işi üstlenir. Yalançı oğlu Yaltaçuk'un niçin böyle bir işe giriştiğini anlatmak için anlatıcı geçmişe dönerek Yaltaçuk'a Beyrek'in bir zamanlar bir gömlek verdiğini hatırlatarak yapmak istedikleri ile olay arasında ilişki kurmasını sağlar. "Yalançı oğlu Yaltaçuk aydur: Sulğanum ben varayın, ölusi dirisi haberin getüreyin didi. Meger Beyrek buña bir kömlek bağışlamış-idi, *geymez-idi*, şaklar-idi. Vardı köñlegi kana kına baturdı, Bayındır Hanuñ öñine getürüp bırağdı." (Ergin, 1994: 132).

2.4.3.7. Montaj tekniği

Anlatmaya bağlı metinlerde yazarın başka bir yazara ait ifadeleri kendi anlatımının içinde kalıp halinde kullanmasıdır (G.Aytaç, 1990: 66). Montaj tekniğinde önemli olan aktarılan kısmın metnin yapısına uygun olup olmadığıdır. Montaj tekniği varyantlarımızda giriş formellerinde karşımıza çıkmaktadırlar.

YSM₈'de "Pireler berber iken; üç binbaşı, bir onbaşı sosba ekmek yirken her bir yanında yamarken, bir zamanın birinde bir memlekette bir padişah varmış. Bu padişah bir taraftan çok mutlu, bir taraftan da çok mutsuz bir padişahmış." (Sakaoğlu, 1998: 373).

YSM₉'da "Bir varmış.. Bir yokmuş.. Eski zamanda bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmamış." (Gökoğlu, 1936: 81).

YM_{3ab} ve YM_{2ab}'de anlatıcı ikinci hikâyeye geçtiği vakit “Râvîyan-ı akhbâr ve nâkılân-ı âsâr ve muhaddisan-ı ruzigar şöyle rivayet ve bu yüzden hikâyet ederler ki:” (TDDK, No:A/87).

YSM₄'te Alpamış, Baysarı'yı kurtarmak için yolda ilerlerken anlatıcı: “Bunlar yollarda gidiyorlar, düşmanlıklardan bihaber. Şimdi sözü cadı Surhayıl'den işitin.” (Yoldaşoğlu, 2000: 256) diyerek geçişi sağlamaktadır.

Sonuç olarak, metinlerde değişik anlatım tekniklerinin kullanıldığını görmekteyiz. Anlatılarda yer alan anlatım tekniklerinin fazlaca kullanılması metinleri monotonluktan kurtarmakta ve metinlere akıcılık kazandırmaktadır. Bu teknikler, dinleyiciyi metne bağlamayı başaran anlatıcının yeteneğini de göstermektedir. Genellikle birden fazla tekniğin bir arada kullanımı, anlatımı zenginleştirip etkileyici kılar. Bu teknikler sayesinde dinleyici ve olay arasına gerektiği durumda anlatıcı girerken olayın kompozisyonunda bozulma olmaz. Farklı anlatım tekniklerinin aynı metinde kullanılması da eserin kompozisyon düzenine canlılık kazandırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAMSİ BEYREK DESTANI'NIN EPİZOT VE ŞİİR TAHLİLİ

3.1. Bamsı Beyrek Destanı'nın Epizot Tahlili

3.1.1. Kahramanın ailesi

İncelediğimiz varyantlarda kahramanın en büyük özelliklerinden birisi de soylu bir aileye sahip olmasıdır. Ancak erkek çocuklarının olmaması bu ailenin en büyük sorunudur. Kahramanın babası bu eksikliği gidermek için değişik çareler arar.

YM₁-de kahramanın babası bir padişah değil, beydir. Bir gün Kam Püre Bey, Bayındır Han'ın düzenlediği bir meclise katılır. Erkek çocuğu olmadığı için oradaki diğer beylere gösterilen ilgi kendisine gösterilmez. Bu durum onu üzer ve ağlamaya başlar. Bunun üzerine Bayındır Han'ın damadı onun durumunu görünce niçin ağladığını sorar:

- “Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın. Oğulda ortacum yok kartaşda kaderüm yok, Allah Tââla meni kargayupdur, bigler tacum tahtum için ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse kalmaya.” (Ergin, 1994: 116) diyerek erkek çocuğunun olmadığını bu yüzden ağlamadığını dile getirir.

YM_{2ab}, YM_{3ab}, YM₁ve YSM₅ dışındaki bütün varyantlarda ailelerin en büyük derdi çocuk sahibi olamamaktır. Bunun üzerine padişah, vezirini veya lalasını yanına alarak tebdil-i kıyafet ile gurbete çıkar. Neticede aile dervişin, Hızır'ın veya Pir'in verdiği elma ile bir erkek çocuğa sahip olur.

YM_{2ab} ve YM_{3ab} varyantlarında giriş kısmında kahramanın ailesinin tanıtımı yapılmaz. Ancak YM_{2ab}'de varyantlarda esir düşen kahraman yoldan geçen kervandaki Keloğlan ile konuşurken kahramanın ağzından Oğuz ülkesinden Kamuran Şah'ın oğlu olduğunu öğrenmekteyiz (TDKK, No: A/87).

YSM₁'de destan, kahramanın anne ve babasının tasviri ile başlamaktadır. “Öncelerin öncesinde Altay’da, başı kuğu gibi ağaran dişi bakır gibi sararan Baybarak isimli bir bahadır ve onun orman gibi kirpikli, kolan gibi saçlı, süslendiği zaman tanınmayacak kadar güzel olan kendi ülkesinden evlendiği Ermen-Çeçen isminde bir hanımı vardır.” (M. Ergun, 1998: 99,101). Burada çocuğu olmayan bir aile değil; evladının gurbete çıkmasını engellemeye çalışan bir aile ile karşılaşmaktayız.

YSM₂'de “Eski zamanlarda İğdeli Baysun denilen yerde, Baybörü adında bir zengin yaşar. Ancak onun hiç çocuğu olmaz.” (Üçüncü, 2006: 73).

YSM₃'te “Altı şehrin padişahı Asılhan’ın birçok serveti olmasına rağmen hiç oğlu yoktur. Tahtını bırakıp çocuğunun olması için Mekke-Medine’ye doğru yola çıkar.” (Üçay Şentürk, 2013: 214).

YSM₄'te “Alpamış Destanı’nın giriş kısmı, kahramanın ailesi ve soyundan bahsedilmesiyle başlar. Alpamış’ın ailesi, on altı soydan oluşan Kongırat halkına mensuptur. Kahramanın, Dabanbiy’den başlayan seceresi; silsile şeklinde verilerek dedesi Alpinbiy, babası Bayböri ve amcası Baysarı’dan bahsedilir.” (Alsaç, 2011: 201). Baysarı ve Bayböri’nin zengin olmasına rağmen ikisinin de çocuğu yoktur. Kongırat elinde düzenlenen bir sünnet düğününe katılmışlardır; ancak çocukları olmadıkları için eskisi gibi itibar görmemişlerdir ve bu duruma çok üzülen evlerine dönmüşlerdir (Yoldaşoğlu, 2000: 25). Aynı olay örgüsü Dede Korkut destanlarından Boğaç Han Boyu’nda ada vardır.

YSM₆’da kahramanın ailesi hakkında hiçbir bilgi yoktur.

YSM₅’te Böri Bey’in birçok kız evladı olmasına rağmen hiç erkek evladı yoktur. YM₁’de olduğu gibi katıldığı bir toplantıda Böri Bey ve kız evladı olmayan Türkmen beyine hizmet edilmez. Bunun üzerine ikisi de ağlamaya başlar. Toplantıdaki diğer Türkmen beyleri onların çocuklarının olması için dua ederler. YSM₅ ve YM₁’deki olay örgülerinin aynı olduğunu görmekteyiz.

YSM₇’de Oğuz padişahı asker ve yardımcılarıyla tebdil-i kıyafet gezmeye çıkar ve yolda oyun oynayan çocukları görür. Sonra çok üzülür. Çünkü devlet işi yapmaktan çocuk sahibi olmak aklına gelmemiştir. Bunun üzerine: “Benim hiç oğlum, kızım yok bi tane neslim

yok. Ben ölürsem neslimi kim devam ettirecek diye düşünür ve üzülür.” (Kaybal, 1999: 105).

YSM₈'de zamanın birinde bir memlekette bir padişah vardır. Bu padişah bir taraftan çok mutlu, bir taraftan da çok mutsuz bir padişaktır. Mutsuzluğunun yegâne sebebi de evladı olmamasıdır. Bir gün padişah sarayının bir köşesine çekilip, düşünüp dururken karısı gelir:

"Ya şevketli hünkârım, bu kadar saltanata, mala, mülke sahipsin. Ne düşünüyorsun? der. Hatununa malda mülkte gözünün olmadığını asıl derdinin evlatlarının olmaması olduğunu söyler. Bunun üzerine eşi kusurun belki kendisinde olabileceğini; padişahın tekrar evlenmesinde bir sakınca olamadığını söyler. Padişah tekrar evlenir; ancak yine çocuğu olamaz. Padişahın derdinin yine çocuksuzluk olduğunu öğrenince vezirini de alıp bir seyahate çıkmasını ister." (Sakaoğlu, 1998:373).

YSM₉'da eski zamanlarda bir padişah vardır. Bu padişahın hiç çocuğu olmaz. Çocuğu olmayan padişah, tacının tahtını bırakacak bir evladı olmadığı için çok üzülür ve yas içinde yaşar. Bunun üzerine veziri ile konuşup derdine deva aramak için tebdil-i kıyafet seyahate çıkar (Gökoğlu, 1936: 81).

YSM₁₀'da Zaman-ı saadette bir hükümdar vardır. Hükümdar üzgün ve çok yorgundur. Çünkü hükümdarın oğlan evladı olmaz. Hükümdarın bir kısırağı, bir de tazısı vardır. Bunlar da asla yavrulamaz. Bir gün hükümdar sarayın bahçesinde gezerken bir Pir-zade پیدا olur ve cebinden elma çıkartıp hükümdara verir. Bu elmayı soyup kabuğunun yarısını atına yarısını tazısına vermesini ve içini de ailesiyle yemesini ister. Eşinin doğum yapacağını, atının ve tazısının yavrusunun olacağını söyler. Pir-zadenin dediği gibi eşi doğum yapar, at ve tazi da yavrular (Sakaoğlu, 1998: 397).

YSM₁₁ varyantında ise Bayburt'un Saraycık köyünde yaşayan padişahın çocuğu yoktur. YSM₉'da olduğu gibi padişah lalasıyla tebdil-i kıyafet edip yola çıkar. Yemek vakti gelince lala, yiyecek bir şeyler hazırlar. Padişah da namazını kılıp düşüncelere dalar. O sırada derviş gelip padişahın kim olduğunu ve derdini bilerek ona bir elma verir ve eşi ile bu elmayı paylaşarak yemesini kabuklarını da kısırağına yedirmelerini söyler (Kızıltuğ, 1997: 15). Bu varyantta kahramanın tazısı yoktur.

YSM₁₂'de Oğuz ülkesinin bir padişahı vardır. Adam zengindir, iyi insandır; ama hiç çocuğu olmaz. Çevresindeki insanlar onu çok sevmesine rağmen o içinde bulunduğu

durumdan dolayı sürekli üzüdür. Yardımcısı Kel Vezir'e derdine derman bulmak için gurbete çıkmayı teklif eder (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmazmış. Bir gün düşür ve gideyim, kendime bir çocuk olacak ilaç arayayım, der. Kıyafetini değiştirerek YSM₉ ve ₁₁'deki gibi tebdil-i kıyafet ile vezirini de yanına alarak çocuksuzluğa çare aramak için yola çıkar (Özer, 1982: 24).

Sonuç olarak erkek çocuk sahibi olmayan aile bu durumun verdiği eksikliği gidermek için değişik çareler arar. Kahramanın babası biyolojik olarak yaşlı olduğu için bu durumu değişik yöntemlerle tedavi yoluna gider. Kahramanın babasının bu serüveninde en büyük yardımcısı Anadolu varyantlarında yanındaki veziridir. Kahramanların babaları YM₁ ve YSM₅'te arkadaş, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM_{1,2,3,7,8,10,11,12,13}'te ülkelerin yöneticileri olup YSM₄'te ise iki kardeşir.

3.1.2. Kahramanın doğumu

Söz konusu varyantlarda kahraman ailenin tek çocuğudur. YM₁'de yedi, YSM_{3ab}'de, YSM₂, YSM₄ ve YSM₇'de ise bir kız kardeşi vardır. Varyantlarda genel olarak kahramanın doğumu konularına değinilirken YM_{2ab}, YM_{3ab} YSM₁, YSM₆ varyantlarında ise *kahramanın doğumu* ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır.

YM₁'de mecliste Kam Püre Bey diğer beyleri gördükten sonra kendisinin erkek evladı olmamasına çok üzüdür ve ağlar. Oradaki beyler onun için ellerini göğşe kaldırıp Allah'a dua ederler. Pay Piçen Big de kendisinin kız evladı olmadığını söyler. Eğer onun kızı olursa kızını Pay Püre'nin oğluna vereceğini söyler. Beylerin duaları üzerine Bay Püre'nin bir oğlu Bay Bican Bey'in de bir kızı olur. Kalın Oğuz Beyleri bu haberi duyunca çok sevinip mutlu olurlar (Ergin, 1994: 116). Böylece kahramanlar dünyaya gelir. Aynı olay örgüsü YSM₅'te görülmektedir.

YSM₂'de çocuğu olmadığı için Baybörü gece gündüz Tanrı'dan çocuk diler. Çocuğu olmadığı için ilk önce ona amcaoğlu Kultay'ın tezek işçisinin çocuğunu evlatlık olarak verirler. Ancak çocuk büyüdüğü zaman Baybörü'ye zürriyetsiz der. Bunun üzerine Baybörü

evliyaların mezarlarını ziyaret eder ve Baba Tüklü Şaşı Aziz'in kabrinde geceler. Evliyanın yardımıyla bir oğlu bir de kızı olur (Üçüncü, 2006: 76,77).

YSM₃'te Asılhan çocuğu olmadığı için üzülür ve Mekke-Medine'ye doğru yola çıkar. Yolda Hızır-İlyas'a rastlar. Hızır ona kendini tanıtır. Asılhan Hızır'a "Eğer Hızır babam isen, Allah iki çocuk versin, dileğimi tam versin, birinden biri büyük olsun, ben de olmayan güzel yakışıklı versin." (Üçay Şentürk, 2013: 214) der. Dileği kabul olur ve dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat dokuz dakikada hanımı ikiz çocuk doğurur. Her ikisi de denk, sıhhatli doğar. İnsanlar görüp, çocuklara hayran kalır.

YSM₄'te Kongirat ilinde bir sünnet düğünü yapılır. Herkes gibi Baybörü ve Baysarı da katılır ama çocuksuz oldukları için onlara ilgi gösterilmez ve hizmette kusur yapılır. Beyler üzümlük evlerine dönerler. Çocukları olması için Şahımerdan Piri'nin yanına giderler. Onun bahçesinde türbenin yanında bir eksik kırk gün sabahlarlar. Neticede Şahımerdan Piri'nin duasıyla Allah Baybörü'ye bir kız bir de erkek evlat verir. Baysarı'ya bir kız verir. Onların düğünler ve eğlenceler düzenlemesini ister. Derviş, onlara vakti gelince çocuklara ad vermeye geleceğini söyler. Atlarına binip ülkelerine dönerler. Halkı toplayıp kırk gün kırk gece eğlenceler düzenlerler. Aradan dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçince dervişin söylediği gibi Baysarı'nın bir kız Baybörü'nin bir oğlu bir de kızı olur. Çocuklar doğduktan sonra yine Baybörü ve Baysarı kırk gün kırk gece kimsesizleri doyurup bekâr erkek ve kızları evlendirirler (Yoldaşoğlu, 2000: 25,26).

YSM₇ varyantında çocuksuz olan padişah adamlarından birisinin ona cuma günü ziyarete (türbeye) gidip orada fakir fukaraya yemek vererek dua etmesini söylemesi üzerine türbeye gider. Cuma namazını kılıp bitirdiklerinde bir aksakallı Pir-i fani gelir ve padişahın; oğlunun kısırağı ile tazısının da yavrularının olmadığını bilir. Kuşağından çıkardığı elmayı altın terazisinde bölerek kabuklarını kısırağa, çekirdeklerini tazıya vermelerini söyleyen derviş geriye kalan kısmını da eşi ile paylaşmasını belirtir. Saraya dönen padişah, ihtiyarın dediği şekilde elmayı ikiye bölüp hanımı ile yer. Elmanın kabuğunu kısırağa çekirdeğini de tazıya verirler. Dokuz ay on gün sonra padişahın oğlu, kısırağının tayı, tazının da yavrusu olur. Padişahın hanımı bir süre sonra bir erkek çocuk daha dünyaya getirir. Kısırağın da bir tayı olur (Kaybal, 1999: 107,108).

YSM₈'de çocuğu olmayan padişahın gurbete çıkıp çocuk sahibi olmak için başından geçenler anlatılmaktadır.

Çocuğu olmayan padişah ile veziri yola çıkar. Az giderler, uz giderler, dere tepe düz giderler; altı ay gündüz giderler. Bir gün bir su başına varırlar. Su başında abdest alıp namaz kılmak isterler. Abdestlerini alırlar, namaz kılarılarken oradan senede bir defa geçen Kırk Dervişler'in geçme gününe rast gelirler. Padişah namazını kılıp sağa selâm verir; sola selâm verir. Soluna bakınca meşin sarıklı Derviş Baba'yı görür.

Derviş baba:

- "Selâmünaleyküm padişahım." der.
- Padişah şaşırır:
- "Aleykümselâm Derviş Baba... Sen nereden bildin benim padişah olduğumu? Üniformam yok, bir alâmetim yok; sen nereden bildin padişah olduğumu?"
- Derviş Baba güler: Padişah bunun üzerine dervişten derdini ve dermanını da bilmesini ister (Sakaoğlu, 1998: 374).

YSM₇'deki gibi derviş cebinden elma çıkarır ve kabuklarını soymasını ve yarısını ilk hanımına ve kabuklarını da ahırdaki ata yedirmesini ister. Padişahın erkek çocuğu olacağını atın da tayının olacağını söyler. Onlara kesinlikle isim vermemesini söyler ve kaybolur. Padişah dervişin dediklerini yapar ve dokuz ay sonra nur topu gibi bir erkek çocuğu olur (Kaybal, 1999: 105, 148).

YSM₉'da günlerden bir gün çocuğu olmayan padişah vezirle konuşurken aklına tebdil-i kıyafet edip seyahat etmek gelir. Bir müddet yol aldıktan sonra yeşil sarıklı, uzun beyaz abalı, beyaz sakallı bir dervişe rastlar. Padişah, dervişe selam verir, derviş ona padişahım diye hitap eder. Bunun üzerine padişah dervişe kendisini tanıdığını, derdinin de devasını bulmasını ister. Derviş YSM₇ ve YSM₈'deki gibi bir elma verir, yarısını sen ye, yarısını da hanımın yesin. Kabuklarını da atına verirsin. Dokuz ay sonra dünyaya gelecek oğluna ben gelinceye kadar ad vermeyeceksin, der (Elma, at, unsurları ortaktır). Padişah dervişin dediklerini yapar, dokuz ay dokuz gün geçince padişahın nur topu gibi bir erkek evladı olur, at da erkek yavru doğurur (Gökoğlu, 1936: 81).

YSM₁₀'da bir gün hükümdar sarayın bahçesinde gezerken bir Pir-zade peyda olur ve cebinden elma çıkartıp hükümdara verir. YSM_{7,8} ve 9'daki gibi elmayı soymasını kabuğunun yarısını atına yarısını tazısına vermesini ve içini de ailesiyle yemesini ister. Eşinin doğum yapacağını, atının ve tazısının yavrulayacağını söyler. Pir-zade'nin dediği gibi eşi doğum yapar, at ve tazı da yavrular.

YSM₁₁'de YSM_{7,8,9,10}'da olduğu gibi dervişin verdiği elmayı yiyen padişahın bir oğlu, kırsağının da bir tayı dünyaya gelir (Kızıltuğ, 1997: 15).

YSM₁₂'de hiç çocuğu olmayan Oğuz padişahı hiç sevmemesine rağmen Kel Vezir'i yanına alarak çevreyi dolaşmaya çıkar. O sırada güzel çeşmeli, sulu bir yere gelirler. Orada abdest alıp namaz kırlarlar. Namazı bitirdikleri sırada bir pir ihtiyar onlara selam verir. Pir: "Nere gediğiniz vezirle padişah?" der. O zaman bunlar "Yav, vezirle padişah olduğumuzu biliyon da ne derdimiz olduğunu da eyleyse bilin?" der. İhtiyar pir Oğuz padişahına bir elma verir. Yarısını onun yarısını da sultan hanımın yemesini ve kabuklarını da ata yedirmesini ister. Böylece erkek çocuğa sahip olabileceklerini ifade eder. Kendisinin gelmeden önce oğlana isim verilmemesini söyler ve gözden kaybolur. Günler geçer ve pirin söylediği gibi altın topu gibi bir oğlu olur. Atın da bir tayı olur (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te veziriyle yola çıkan padişah bir çeşmenin başında abdest alıp namaz kılmak ister. Abdest alırken bir derviş gelir "Selamın Aleyküm Padişahım." der. Padişah "Aleyküm Selam, sen benim padişah oldumu nerden bildin?" der. Derviş ona çocuğunun olmadığını da söyler. Bunun üzerine padişah derdinin devasını da söylemesini ister. Derviş ona bir elma verir. YSM_{7,8,9,10,11,12}'de olduğu gibi padişah kendisine verilen elmayı alır, geri döner. Gelince hanımıyla elmayı yerler. Kabuklarını da atlarına verirler. Dokuz ay sonra hanımı bir oğlan doğurur. Ayrıca atları da bir tay doğurur (Özer, 1982: 24).

Kahramanın doğumu öncesinde YSM₂ ve YSM₄'te yatır mezarlarını ziyaret ederek; YM₁ve YSM₅'te ağzı dualıların duası ile diğer varyantlarda ise derviş, yaşlı adam, Hz. Hızır olarak belirtilen kişinin verdiği elma ile erkek çocuğa sahip olunur. Yalnızca YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₁,YSM₆'da kahramanın ailesi ve çocuksuzluk sorunu hakkında bilgi yoktur.

3.1.3. Kahramana ad verilmesi

Ad alma, kahramanın toplumda kendine yer edinmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın doğumu gibi ad alması da normal yollardan olmaz. YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₁ ve YSM₆'da varyantlarında kahramana ad verilmesi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

YM₁'de o zamanda bir çocuk baş kesme kan dökmese oğlana ad koymazlardı. Çocuk, o döneme kadar adsız dolaşırdı. Bir gün kahraman atlanıp ava çıkar. Babasının onun doğumu

üzerine hediye eşya almaları için İstanbul'a gönderdiği bezirgânları Evnük Kalesi kâfirlerinin saldırısından korur. Bezirgânlar Pay Püre'nin huzurunda kahramanı görünce onun eline sarılırlar. Bu durum karşısında Pay Püre çok sinirlenir. Bezirgânlardan çocuğun yaptığı yiğitliği duyunca Dede Korkut'a haber verirler. Dede Korkut kahramana *Boz Aygırlı Bamsı Beyrek* adını verir (Ergin, 1994: 121).

YSM₂'de Evliya Baba Tüklü Şaşı Aziz'in mezarında sabahlayan Baybörü'nün dileğini Allah kabul eder. Evliya ona bir kız bir de erkek çocuğu olacağını söyler. Evliya erkek çocuğa Alpamış; kız çocuğa Karlığaş adını vermesini, ileriki yıllarda Alpamış'ın bedenine ok batmayacağını, kılıç kesmeyeceğini, ateşte yanmayacağını, suda batmayacağını söyler. Baybörü'nin on ay sonra erkek evladı doğar adını Alpamış; kız evladı doğar, adını Karlığaş koyar (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₃'te çocuklar doğduktan sonra altı şehrin padişahı olan Asılhan her yere haber göndererek büyük bir şölen yapar. Şölenden doksan gün geçtikten sonra aksakallı (Hızır İlyas) bir adam : “ Birisi Canış, birisi Bayış olsun.” diyerek ad koyar (Üçay Şentürk, 2013: 214).

YSM₄'te Şahımerdan Piri, çocuklara kendisinin gelip isim vereceğini söyler. Çocuklar doğduktan sonra kırk gün kırk gece eğlence yaparlar. Düğün bittikten sonra Şahımerdan Piri'nin geldiğini görürler. Onu karşılarlar. Çocukların üçünü de Şahımerdan Piri'nin kucağına koyarlar. Pir, Baybörü'nin oğlunun adını Hakimbek kızının adını da Kaldıraç; Baysarı'nın kızının adını da Ay Berçin koyar. Şahımerdan Piri, Hakimbek'le Ay Berçin'i beşik kertmesi yapar ve bu ikisi karı koca olsun, der ve dua ederek kaybolur (Yoldaşoğlu, 2000: 27,28).

YSM₅'te kahramanın doğması üzerine babası bir toy düzenler. Bu toya Korkut Pir de gelir. Çocuğa Birek adını verir. Babası oğlunu *Bamsım* diye sevdiğinden halk tarafından çocuğa *Bamsım Birek* adı verilir.

YSM₇ varyantında ihtiyarın isteği üzerine padişah oğluna *Bay Börek* adını verir. Atın yavrusuna yine ihtiyarın isteği üzerine Benli *Boz* adını verir. Köpeğe isim verilmez. Kısrağın ikinci tayına *Hudey Tay* adı verilir (Kaybal, 1999: 108,109).

YSM₈'de çocuk yedi sekiz yaşlarına gelip okula başlar. Bir gün okuldan dönerken aşık oynayan çocuklardan biri “Koca padişahın oğlusun bir adım yok.” deyince çocuk çok üzülür ve durumu ailesine anlatır. Eğer artık ona isim verilmezse kendini helak edeceğini söyler. Bunun üzerine padişah tellal çağırır. Bütün halkı oraya toplar. Çocuğun adı “Hasan, Hüseyin, Mehmet...” olsun derken Derviş Baba gelir ve tayın kulağından tutmuş, kuyruğunun ucuna kadar sıvazlamış: “Bundan sonra arkana düşen yetişmesin, önünde koşan kurtulamasın. Bunun ismi *Bengiboz* der. Oğlanın sırtını okşar: “Gayri dünyada sırtın yere gelmesin. Bunun ismi de bundan sonra *Beyrek*.” der. Derviş Baba sır olur gider. Artık oğlanının adı *Beyrek* olur (Sakaoğlu, 1998: 376).

YSM₉'da şehzade okula giderken arkadaşları onu *Atsız Sultan* diye çağırırlar. Bu duruma üzülen babası çocuğuna bir ad takmak kararını verir. Bunun üzerine büyük bir şenlik yapar. Memleketin ileri gelenlerini ve ulemalarını çağırır. Herkes şehzadeye bir ad arayıp bulamazken, uzaklardan kara bir duman belirir. Yaklaşan atlı, çocuğun doğması için elma veren derviştir. Derviş selâm verip aldıktan sonra:

-Padişahım niçin acele ettin? Korkarım ki bundan şehzadene bir zarar gelmesin şehzadenin adı *Beyböyük*; atın adı *Bengiboz* olsun! diyerek gözden kaybolur (Gökoğlu, 1936: 81).

YSM₁₀'da Pirzade hükümdarın yanından ayrılmadan önce “Ben gelmeden çocuğun ismini koymayacaksınız.” der. Çocuk bir gün okuldan gelirken yaşlı bir kadının testisini kırar. Kadın çocuğu eve kadar kovar. Çocuk “Anneciğim, ben koskoca bir hükümdarın oğlu olarak benim adımın olmaması; bu beni çok üzüyor, der. Bu haber hükümdara kadar gider. Hükümdar tellalları çağırarak çocuğa ad vermek için halkı toplar. Kurbanlar kesilir, köy imamı tam dua edip isim verecekken Pirzade tekrar ortaya çıkar: “Oğluyun adı *Beg Börek*, tazıyın adı *Geltazı*, atıyın adı *Benliboz*.” der ve kaybolur (Sakaoğlu, 1998: 398).

YSM₁₁ varyantında derviş, kendisi gelinceye kadar çocuğa isim verilmemesini tembihlediği için padişah çocuğa isim vermez. Okula başlayan çocuğa arkadaşları *adı yok* diyerek onunla alay ederler. Bunun üzerine Saraycık'ın ileri gelenleri, padişaha; çocuğun adını koymasını söylerler. Saraya tellallar çağırılır. Üç gün tartışılır fakat çocuğa uygun ad bulunamaz. Son gün derviş peyda olarak: “Çocuğun adı *Bay Böyük*, tayın adı da *Bengi Boz* olsun.” der ve kaybolur (Kızıltuğ, 1997: 15).

YSM₁₂'de oğlan üç beş yaşına gelir. Çevredekiler *Atsız Beğ*, *Atsız Beğ* demeye başlarlar. Çevredekiler padişaha çocuğun adının olmadığını, bir an önce ad konulması gerektiğini söylerler. Oradakiler çocuğa ad koymak için toplandıkları anda ihtiyar Pir kapıdan çıkar gelir. Pir "Oğlunuzun adı Bey Börek, atının adı Benli Boz." der ve gözden kaybolur (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te padişah, dervişin dediklerini yaptıktan sonra çocuğu olur. Çocuğun adını Bey Börek, tayın adını da Bengi Boz koyarlar (Özer, 1982: 24). Bu varyantta derviş olmadan ad konulmuştur.

YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₁, YSM₆'da kahramana ad konulması hakkında bilgi yokken YSM₁₃'te dervişin dediklerini aile yaptıktan sonra kendileri çocuğa isim vermiştir. YSM_{2,3,4} ve 5'te zamanı gelince dervişin kendi gelerek ad vermiştir. YSM_{8,9,10,11,12}'de ise çocuğun adı olmadığı için ilk önce ailesi tarafından ad verilmek istenir. Ancak son anda aksakallı ihtiyar, Pir, Hz. Hızır gibi bir ulu kişi gelerek ad verir. Ad verilirken diğer varyantlardan farklı olarak YM₁'de kahramana ad verilirken onun kahramanlık göstermesi beklenmiştir.

3.1.4. Kahramanın eğitimi

Kahramanın eğitimi, onun olgunlaşma sürecinin ilk basamaklarındandır. Kahraman eğitimi sayesinde sadece kendisine değil; aynı zamanda topluma da fayda sağlamaktadır. Bu süreç formal olmanın yanında informal eğitimle birlikte kahramanın hayata daha sağlam adım atmasını amaçlar.

Kahramanlar daha küçük yaşlarda ata binmeyi, kılıç kuşanmayı, ok atmayı öğrenerek kahramanlık konusundaki eğitimlerin yanında toplumsal yapıyı düzenleyen kurallarla ilgili eğitimleri de almaktadırlar (Koca ve Uğurlu, 2010: 3). Bu süreç gerek okulda gerekse okul dışında bu faaliyetler devam etmektedir.

Bu çerçevede çalışmada YM_{2ab}, YM_{3ab}, YM₁, YSM_{1,2,3,5} ve 6 varyantlarında kahramanın eğitimi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

YSM₄'te çocuklar çok hızlı büyürler. Hep beraber okula giderler. Hızlı bir şekilde okuma yazmayı öğrenirler. Berçinay'ın babası çiftlik işlerini öğrenmesi için onu okuldan alır (Yoldaşoğlu, 2000: 28). Burada toplumsal yapının eğitim üzerindeki etkisini görmekteyiz.

YSM₇'de Bay Börek'in annesinden başka bir de analığı vardır. Onun da bir kızı olur. Kahraman çok hızlı büyür ve gelişerek beş altı yaşlarında büyük bir delikanlı gibi olur. Sabahleyin mektebe gider, mektepten eve gelir. Bey Börek okuldayken üvey anası bir Gâvurla ilişki kurar. Bey Börek'i zehirleyip öldürmek isterler. Okuldan her dönüşünde atının yanına uğrayan Bey Börek'i atı kurtarır (Kaybal, 1999: 110,113).

YSM₈'de kahraman yedi sekiz yaşlarına gelir ve okula başlar. Okul dönüşü aşık oynayan çocuklar onun adsız olmasıyla alay ederler. Kahramana *Derviş Baba* tarafından ad verildikten sonra okuluna devam eder. Bey Beyrek okula devam eder, avcılıkta ava gider, binicilikte ata biner; hepsini öğrenmeye başlar. Yani her alanda eğitim alır (Sakaoğlu, 1998: 379).

YSM₉'da gel zaman git zaman şehzade büyür ve okuma çağına gelir. Padişah dervişin nasihatlerini yerine getirmek için ona bir hoca tutar ve onu bir odaya kapatır. Kahraman odada yemek yedikten sonra yemeğin içinden çıkan kemik parçasını camlardan tarafa fırlatır ve cam kırılır. Kırık camdan içeri güneş ışıkları gelir, güneşin ne olduğunu bilmeyen şehzade bunu öğretmeninden öğrendiği düşmanlar ve devler zannederek güneş ışıklarıyla savaşmaya başlar. Bir müddet sonra güneşin ziyası çekilir ve şehzade yorgun, takatsiz olarak yere serilir. Derse gelen muallim, yorgunluğunun sebebini sorunca şehzade durumu anlatır. Bunun üzerine muallim padişaha durumu anlatır. Onun bir mektebe verilmesi gerektiğini ve hayatı daha iyi tanıma fırsatı verilmesi gerektiğini dile getirir (Gökoğlu, 1936: 15). Bey Börek'e zamanın âdetlerine göre savaş eğitimi verilir; at binme, ok atma, kılıç kuşanma gibi. Burada kahramana verilen eğitimler YSM₈'deki eğitimlere benzemektedir.

YSM₁₀'da çocuğa Bey Börek adı verildikten sonra kahraman büyür ve okula devam etmeye başlar. Bu arada okulu bitirdikten sonra başka büyük okullara devam eder. Okuldan her zaman döndüğünde atını tımar eder, ona yem verir bu işleri bitirdikten sonra evine gider (Sakaoğlu, 1998: 398).

YSM₁₁'de çocuğun eğitiminden fazla bahsedilmez. Söz konusu varyantta sadece okula “Adsız” olarak başlayan çocuğun arkadaşlarının alayları ile karşı karşıya kaldığı belirtilir (Kızıltuğ, 1997: 15).

YSM₁₂'de oğlan on-on iki yaşındayken eğitim için hocaya gider. Daha sonra ata binmek, kılıç kullanmak, ok atmak, ava gitmek gibi konularda da eğitim alır (Erol, 2006: ?). YSM₇ ve YSM₈'de kahraman okul hacrinde hayatta kalmaya yönelik diğer dersleri de aldığını görmekteyiz.

Sonuç olarak; kahramanın eğitiminde, YSM₄'te sadece okuma yazma öğrenmek için, YSM₇ ve YSM₈ sadece mektebe gittiği söylenmiş; ancak mektebin içeriği hakkında bilgi yoktur. YSM₉'da ise hayatın devamı için eğitimin önemi belirtilmiş ve konu üzerinde detaylıca durulmuştur. YSM₁₀'da okuldan sonra kahramanın büyük okullara gittiği söylenmiştir. YSM_{7,8} ve YSM₁₂ hayatta kalmaya yönelik ok atma, ava gitme, kılıç kullanma gibi uygulamaya dönük eğitimleri aldığı görülür. Ancak YSM₅ ve YSM₆'da kahramanın eğitimi hakkında bilgi yoktur.

3.1.5. Kahramanın ilk kez gurbete çıkması

Kahramanın gurbete çıktığı dönem, erginlendiği ve kendi ayakları üzerinde durup olgunlaşma sürecini tamamladığı dönemdir. Varyantlarda kahramanın gurbete çıkma nedenleri farklılık göstermektedir.

YM_{2a} ve YM_{3ab}'de kahramanın ilk kez gurbete çıkması ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

YM₁'de kahraman avdayken geyik sürüsüyle karşılaşır. Bamsı Beyrek geyikleri kovarken beşik kertmesi Banı Çiçek'in çadırının üzerine gelir (Ergin, 1994: 121). Böylelikle evden ilk olarak uzaklaşması söz konusudur.

YSM₁'de bir gün Alıp-Manaş kutsal kitabını okurken uzaklarda altmış kağanı ezip geçen, yetmiş kağanı yenen ak çal ata binen Ak-Kağan adlı zalim bir kağanın ve onun henüz hiçbir erkeğin görmediği dünya güzeli Erke-Karakçı adında bir kızının olduğunu öğrenir. Ak-Kağan'dan o zamana kadar öldürdüğü yiğitlerin intikamını ve o güzel kızı almak için onun ülkesine gitmeye karar verir. Annesi, babası ve eşi Kümüjek-Aru, Ak-Kağan'ın

ülkesine gitmemesi için Alıp-Manaş'a çok yalvarırlar fakat engelleyemezler (M. Ergun, 1998: 103, 105). Kahramanın yolculuğu bu şekilde başlar.

YSM₂'de Alpamış on yedi yaşında bütün ülkeye hâkim olur. O yaşlarda bütün çocukları döver. Bir gün ihtiyar bir kadının çocuğu ile oynarken çocuğa vurur ve çocuk ölür. Bunun üzerine yaşlı kadın Alpamış'a "Elin garibini öldüreceğine Çin'e giden nişanlın Gülbarşın'ı bulup da evlensene." der. Bu söz üzerine Alpamış asker toplayıp Çin'e göç eden Gülbarşın'ı bulmak için yola çıkar (Üçüncü, 2006: 77,79). Böylece ilk kez gurbete çıkma gerçekleşir.

YSM₃'te Canış ile Bayış'ın yanında dokuz yıl kalan Celmayan kahramanları Ala Göl denilen efsunlu göle onları ava çıkarma bahanesi ile kandırarak ülkelerinden uzaklaştırır (Üçay Şentürk 2013: 125, 216). Böylece kahramanların yolculuğu başlar.

YSM₄'te Baybörü, Kongırat ilinin en zengin kişinin kendisi olduğunu söyleyerek kardeşinin adının cimrilikle anılmasına üzüldüğü için adamlarını göndererek ondan mallarının zekâtını vermesini dile getirir. Ağabeyi Baysarı bunu yanlış anlar ve :

Ağabeyim benim erkek evlatsızlığımı yüzüme vurup benden zekât istedi. Ağabeyime zekât vereceğime Kalmak yurduna gidip vergi veririm daha iyi, der. Halkını toplayarak Kalmak ülkesine taşınır. Berçinay on dört yaşına girer ve evlilik için birçok talipli gelir. Berçinay, Hakimbek'in onu bulması için zaman kazanmak amacıyla hepsinden ay mühlet ister. Sonra on cesur adamıyla Hakimbek'e mektup yollar. Mektup Hakimbek'in eline geçince Bayçıbar isimli atına binerek Kalmak ülkesine doğru yola çıkar (Yoldaşoğlu, 2000: 25,92).

YSM₆'da kahramanın gurbete çıkması hakkında bilgi yoktur.

YSM₅'te kahraman av sırasında saldığı kuşun kaçması sonucu onun arkasından gitmesiyle gurbete çıkar (İ. Özkan, 1995: 299).

YSM₇'de Bay Börek'in üvey annesi goca gâvurla ilişki kurar. Bay Börek'in onların ilişkisini anlayınca üvey annesi ve goca gâvur Börek'i öldürmek isterler. İlk önce zehirli yemek hazırlatırlar, Bay Börek atın yardımıyla zehirli yemeği yemez. Sonra da zehirli elbise hazırlatır. Yine atın yardımıyla elbiseyi giymez. Gâvurla anne ona atın yardım

ettiğini anlarlar. Son çare olarak üvey anne hasta numarası yapar. Goca gâvur, doktor kılığında gelerek onun iyileşmesi için soylu bir atın kesilmesi gerektiğini söyler. Bu at, Benli Boz’dur. Bunun üzerine Bay Börek dünya gözüyle atıyla bir kez gezmek istediğini söyler. Bu arada Bay Börek, üvey annesi ve goca gâvurun kafasını keserek başka bir memlekete kaçar (Kaybal, 1999: 113,114).

YSM₈’de Bey Beyrek’in üvey annesi bir gâvurla dost olur. Onun Bey Beyrek’e zehirli yemek yedirmek istemesi, zehirli elbise diktirmesi, Goca Gâvur’un doktor kılığında gelip üvey annesinin hasta olduğunu söylemesi ve bütün sıkıntılardan Bey Beyrek’i atı Bengi Boz’un kurtarması YSM₇ ile aynı yapıya sahiptir. Farklı olarak gâvur, Beyrek’e annesinin hastalandığını ve Bengi Boz’un böbreğini yemezse yirmi dört saat içinde öleceğini söyler. Bey Beyrek annesi için atını vereceğini ancak bir muradının olduğunu söyler ve yanına biraz para alarak Bengi Boz’a biner ve kulağını çevirir. İstanbul gibi bir memlekete varır (Sakaoğlu, 1998: 380).

YSM₉’da günlerden bir gün şehzade elinde desti ile çeşmeye giden bir ihtiyar kadının testisini nişan alıp kırar. İhtiyar kadın, arkasına bakıp testiyi kıranın şehzade olduğunu görünce: “Ne diyeyim Aa Şahzade...Beddua etmeğe dilim varmıyor. Gençsin, Akkavak Kızı’nın hışmına uğrayasın!” der. Şehzade, ihtiyar kadının sözlerine üzüldü; yanından hiç ayırmadığı yardımcısı Mustafa’ya, Akkavak Kızı’nın kim olduğunu sorar. Nihayet bu kızın ayın on dördü, günün on beşi gibi güzel olduğunu ve çadırda yaşayan bir beyin kızı olduğunu öğrenerek ona âşık olur (Gökoğlu, 1936: 82). Babasının gözyaşlarına rağmen kızı arayıp bulmak için memleketten ayrılır.

YSM₁₀’da Beğ Börek’in annesi o beldede bulunan yabancı doktor ile anlaşır. Doktor “Biz bu Beğ Börek’i öldürelim, ondan sonra seninle ilişki kurup evleniriz.” der. Beğ Börek’in annesi Beğ Börek’i azarlar ve dışlar. Daha sonra onu öldürmek için yemek, zehirli elbise hazırlatır, ancak çocuk hep atı sayesinde kurtulur. Atının dile gelip onu öğütlemesi sayesinde kurtulması üzerine annesi ve doktor attan kurtulmak için bir plan yaparlar. Doktor, kadının derdi olmayan bir hastalığa yakalandığını söyler. Çaresi at ciğeri yemektir; at ciğeri yerse iyileşecektir. Benliboz bu durumu da Beğ Börek’e anlatır. Doktor durumu hükümdara anlatır. Hükümdar: “Bir atımız var amma atımız oğlum Beğ Börek’e aittir. Eğer oğlum müsaade ederse o atı o zaman kesebiliriz. Ciğerini hastaya ikram edebiliriz.” der. Atı bıçakla kesmek isterler. Bıçağı bir kez çalarlar kesmez, ikinci kez

çalarlar kesmez. Üçüncü de at kişner, bunun üzerine çocuk “Baba, Benli Boz, Benli Boz olalı üstüne binip bir cirit atmadım. Onun için ağlıyorum.” der. O zaman babası git muradını al der, izin verir. Çocuk ata biner ve yanına bir miktar para alarak uzak topraklara gider (Sakaoğlu, 1998: 401). Bu varyanttaki gurbete çıkma ile YSM₇ ve YSM₈ olay örgüsü yönünden benzerlik göstermektedir.

YSM₁₁’de Böyrek on beş yaşına bastığında, bir gün babasının yanına bir adamının geldiğini ve babasının ayağa kalktığını görür. O kişinin kale fethetmesi yüzünden babasının ayağa kalktığını öğrenen Böyrek, babasının bütün karşı koymalarına rağmen kale fethetmek istediğini söyler. Böylece sırdaşı Hasan Bey ve otuz dokuz arkadaşını da yanına alarak kale fethetmeye giderler (Kızıltuğ, 1997: 15). Böylece gurbete çıkar.

YSM₁₂’de Bey Böyrek on altı-on yedi yaşlarına gelir. Yanında kırk adamı ve avcı arkadaşlarıyla beraber ava çıkar. Yolda bir geyik görür. Onu canlı yakalamak için çok uğraşır. Geyik bir mağaraya girer. Bey Böyrek içeri girince üç sakallı adamla karşılaşır. Onlara avını sorar sonra mağaranın içinde beş sakallı adamla daha karşılaşır. Onlar Bey Böyrek’e Akgavak Gızı’nın duvarda asılı resmini gösterirler. Oğlan resmi görünce âşık olur ve dilden söylemeye başlayarak saz çalma yeteneğini kazanır. Daha sonra pirler kaybolur; ama kızın resmini gördükten sonra oğlan yanmaya başlar. Eve dönünce oğlan hastalanır. Hekimler derdine çare bulamazlar. Yatarken Akgavak Gızı’nın adını söylediği için ona âşık olduğunu söylerler. Oradakiler Akgavak Gızı’nı bulmak için Oğuz ülkesindeki bütün kızları tellallar aracılığıyla sarayın bahçesine toplatırlar. Bey Böyrek’in hiçbir kızı beğenmediğini söylerler. Sonra kahraman annesiyle konuşur ve Akgavak Gızı’nı bulmak için yola çıkacağını söyler. Annesi ne kadar ikna etmek istese de başarılı olamaz. Daha sonra hazırlıklarını tedarik eder ve anasının babasını elini öperek Akgavak Gızı’nı bulmak için oradan ayrılır (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃’te çocuk on beş yaşına gelince bir gün çeşme kenarındaki bir ninenin su testisine taş atar, ninenin testisini kırar. Nine: “Ay! dimiş, ben sana bi şey diyemicam, padişah çocusun dimiş. Nahha! Ne diyim? Akkavak Kızı’nın hışmına uğra.” demiş. Çocuk günden güne sararıp solmuş, bu Akkavak Kızı kimdir diye düşünmeye başlamış. Bir gün babasına “Ben Akkavak Kızı’nı gidip bulacam.” demiş. Babası gitmesini istememiş. En sonunda bir heybe altın doldurmuş, babası izin vermiş. Çocuk Akkavak Kızı’nın memleketine gitmiş (Özer, 1982: 24). YSM₉’daki testi kırma motifiyle benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak; kahraman, YM₁ ve YSM₁₂'de geyik sürüsünün arkasından giderek gurbete çıkar. YSM₅'te kuşunun avın üstüne yönelmeyip çayır çimenli, otlı ve sulak bir yere gitmesi ve Birek'in kuşun arkasından gitmesiyle gurbete çıkması vardır. YSM₁'de Ak-Kağan'dan öldürdüğü yiğitlerin intikamını almak için, YSM₂ ve 4'te farklı ülkeye giden nişanlısını bulmak ve evlenmek için, YSM₃'te Celmayan'ın kandırması üzerine, YSM_{7,8} ve 10'da üvey annesi ve dostundan kaçmak için, YSM₉ ve 13'de yaşlı ninenin bedduası üzerine Akkavak Kızı'nı bulmak ve ona ulaşmak için, YSM₁₁'de kale fethedip kahramanlık göstermek amacıyla kahramanın çeşitli nedenlerle ülkesinden ayrıldığı söz konusu metinlerde görülür.

3.1.6. Kahramanın sevgiliyle karşılaşması ve âşık olması

YM_{2ab} varyantında Bey Beyrek Şehzade, Ak Kavak Şah'ın kızı Gül Aferide Banu ile karşılaşp çeşitli maceralar yaşar. Daha sonra onun üç şartını (?) yerine getirerek nikâh kıyar (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de Bey Böyrek, Gül Aferide Banu'nun babası Ak-Kavak Şah nikâh etmek istemesine rağmen Bey Böyrek “ Ahd edeyim ki vilayetime varıp peder ve validemin rızasıyla düğün olmayınca yanına varmayayım.” der (Boratav, 1982: 159).

YM₁'de geyiği kovarak Banı Çiçek'in çadırının önüne gelen Bamsı Beyrek orada geyiğin bir tanesini yakalar. Bunu gören Banı Çiçek bu olaya kızar ve Kısırcı Yenge isimli yardımcısını gönderir ve ondan pay ister. Beyrek avcı olmadığını söyler ve hepsini verir. Çadırın kime ait olduğunu sorar ve beşik kertmesi Banı Çiçek'in olduğunu öğrenir. Banı Çiçek de onun beşik kertmesi Bamsı Beyrek olduğunu öğrenir. Çadırdan dışarı çıkarak yiğide niyetini sorar. O da Banı Çiçek'in yanına geldiğini söyler. Banı Çiçek kendisini Bamsı Beyrek'e dadısı olarak tanıtır. Onunla görüşmek için önce kendisiyle at yarışı, ok atma, güreş gibi bazı yarışlar yapması gerektiğini söyler. Bamsı Beyrek bunu kabul eder. Beyrek'in atı, kızın atını geçer. Beyrek ok atmada kızı yener, son olarak gayret eder ve güreşte de kızı yener. Bunun üzerine kız kendisinin Banı Çiçek olduğunu söyler. Bamsı Beyrek kızı öper ve parmağına yüzüğü takar (Ergin, 1994: 122, 123).

YSM₁'de kahramanın sevgiliyi görmesi ve âşık olması hakkında bilgi yoktur. Çünkü kahramanı ailesi Ak-Kağan'ın ülkesine gitmesini önlemek amacıyla soylu Kırgız Kağan'ın kızı ile evlendirirler (M. Ergun, 1998: 101, 103).

YSM₂'de Alpamış on yedi yaşında Kongırat adlı ülkeye hâkim olur. O yaşlarda bütün çocukları döver. Bir gün ihtiyar bir kadının çocuğu ile oynarken çocuğa vurur ve çocuk ölür. Bunun üzerine yaşlı kadın Alpamış'a elin garbini öldüreceğine Çin'e giden nişanlın Gülbarşın'ı bulup da evlensene der. Bu söz üzerine Alpamış asker toplayıp gece gündüz demeyip giderek kırk erkek köle ve kırk cariyesiyle nişanlısını alıp geri ülkesine döner (Üçüncü, 2006: 77,79).

YSM₃'te Canış ile Bayış, on beş yaşına geldiklerinde bir dağın tepesindeki gölde peri kızlarını görürler. Yedi kızdan beşi kaçıp kurtulur. İkiisi suda oynamaya devam eder. Bu kızlardan birinin adı Ay Çolpan diğerrinin adı Kül Çolpan'dır. Kahramanlar, kızları burada görür ve kızlara âşık olurlar (Üçay Şentürk, 2013: 215).

YSM₄ varyantında, Şahımerdan Piri tarafından beşik kertmesi yapılan kahramanlar, birlikte büyür ve yedi yaşına kadar birlikte okula giderler. Daha sonra Berçin ve ailesi göç eder. Berçin'in Alpamış'a yazdığı mektup üzerine onu kurtarmak için Alpamış yola çıkar. Alpamış, kalacak bir yer ararken karanlıkta bir yerden ışık geldiğini görür. Işık bir mezardan gelmektedir. Orada ruhlar ile Alpamış sohbet ederken Alpamış'ın uykusu gelir ve yatar. Mezar ehilleri ilm-i keramet ile Çılbrı Gölü'nden Berçin'in ruhunu bedeninden ayırıp oraya getirirler. Berçin ile Alpamış'ın ruhunu bir araya getirerek konuştururlar, kahramanlar birbirini görürler ve seher vakti olunca da Berçin'in ruhunu geri götürürler. Böylece kahramanların görüşmesi gerçekleşmiş olur (Yoldaşoğlu, 2000: 116).

YSM₆'da kahramanın gurbete çıkması ve âşık olması hakkında bilgi yoktur.

YSM₅'te kahraman kuşuyla ava çıkar. Kuşun sulak ve yeşil bir yere gitmesiyle kızın sesini duyar. Ardından kahraman önce kıza sataşır sonra ok atışırlar, at yarıştırlar ve güreşirler. Böylece birbirlerine âşık olurlar (İ. Özkan, 1995: 299).

YSM₇'de Bay Börek yaşlı bir ebenin yanına varır ona altın verir ve onun yanında kalmaya başlar. Köydeki gençler Börek'i gezmeye çıkartır. Bay Börek, Ak Gavak Gızı'nın

kendisini yenen ile evleneceğini; yenemeyenlerin kellesinden de konak yaptıracığını ilan etmesi üzerine onunla yarışa razı olur. Sarayına gidip “binek taşı”nın üstüne oturan Bay Börek’e Ak Gavak Gızı acır ve onu görmek ister. Börek bunu kabul etmez ve güreşe başlarlar. Atlara hendek atlatırlar ve at yarışı yaparlar. Böylece kahraman kız ile ilk kez karşılaşır (Kaybal, 1999: 123,124).

YSM₈’de memleketten kaçan Bey Börek yaşlı bir nineye misafir olur. Burada yaşlı bir ninenin bedduasına uğrayarak Akkavak Kızı’na âşık olur. Bey Börek bu olaydan sonra ninenin yanına gider ve kızı kendisi için istemesini söyler. Nine ilk önce kabul etmez ama sonra gider. Akkavak Kızı’nın bahçesinde YSM₇’deki gibi dikili bir taş varmış kıza dünür olanlar bunun üzerine oturmuş. Nine gider ve taşın üzerine oturur. Fatma abla durumu anlatır. Akkavak Kızı benim bir vaadim var, der. Bir gün sonra ava çıkmayı ister. Bey Börek başarılı olur. Bir gün sonra oğlanla güreşmek ister. Oğlan atının yardım etmesiyle yine kazanır. Daha sonra kırk gece düğün yaparlar (Sakaoğlu, 1998: 385).

YSM₉’da kahraman yolda bir ceylana rastlar. Onu gözü güzel olduğu için öldürmeye kıyamaz. Ceylanı kova kova bir obada kurulmuş çadırın içine katar. Şehzade atından inerek çadıra girer. Ceylan ayın on dördü gibi güzel genç kızın kolları arasına girer. Bey Börek, kızıdan ceylanı ister. Kız ise onun kendisine ait olduğunu söyler. Bu arada kızın güzelliğine âşık olur (Gökoğlu, 1936: 82).

YSM₁₀’da yabancı memlekete giden Bey Börek bir nineye para ve altın vererek onun evine misafir olur. O diyarda Akkavak Kızı diye bilinen bir kız yaşamaktadır. Bey Börek akşam atını bağlayıp bahçeye dolaşmaya çıkar. Akkavak Kızı ise bahçeye giren kişilerle münakaşa ederdi. Kızı ilk kez burada görür ve Bey Börek onunla yarış yapar. Kız onu birkaç yerinden yaralar. Bey Börek döner ve ertesi gün yarış yapacaklarını söyler. Ok atma, güreş, at yarışı mücadelelerini yaparlar (Sakaoğlu, 1998: 401).

YSM₁₁ varyantında sevgililerin karşılaşmasından bahsedilmez. Sadece Börek, kale zapt etmeye karar verince babası bu isteğine mani olmak için oğlunu Ak Kavak Padişahı’nın kızıyla nişanlar (Kızıltuğ, 1997: 15).

YSM₁₂'de Bey Böyrek bir geyiği kovalarken mağarada Pirlar elinden bade içir ve Pirlar Akkavak Kızı'na âşık olması için dua ederler. Kahraman kıza âşık olur ve kız için gurbete çıkar. Gurbette yaşlı bir ninenin evinde kalır ve kıza bu sayede ulaşır (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te kahraman Akkavak memleketinde yaşlı bir teyzenin evinde misafir olmuş. Nine "Niçin geldin bure ?" demiş. Kahraman "Ben Akkavak Kızı için geldim." demiş. Nine "A! Oğlum, ona pek çok gelenle va. Ama hepsi de boş dönüyola." demiş. Nine, ertesi gün at yarışı olduğunu ve kendisine bazı fikirler vereceğini söyler. Kahraman ninenin söylediklerini yapar ve at yarışını kazanır. Bir gün sonra yaptıkları güreşte kıızı yener ve son olarakta Gobak suyu denilen yerden su getirme görevini de tamamlayarak kıızla ulaşır (Özer, 1982: 24).

Sonuç olarak; YM₁ ve YSM₉'da kahraman bir geyiğin peşinden giderken sevgilisi ile karşılaşır. YM_{2ab}, YM_{3ab}'de uzun süre gurbette kalan kahraman ülkesine dönünce, YSM₂'de bir ihtiyar kadının bedduası sonucunda, YSM₄ ve ₁₂'de rüyada ve diğer varyantlarda ülkesinden ayrılan kahraman gittiği ülkede kıızın namını duyması sonucunda karşılaşır ve ilk görüşte kıza âşık olur.

3.1.7. Kahramanın gurbetten ilk kez dönmesi

YM_{2ab} varyantlarında Beğ Beyrek Şehzade, Gül Aferide Banu ile nikâh kıydıktan sonra, Ak Kavak Şah'ı ile vedalaşıp memleketine gitmek üzere yola çıkar. Bu arada babasına da bir mektup gönderir. Memlekete yakın bir yerde konaklarlar. Gül Aferide Banu harem çadırında kalır. Kamuran Şah'ın adamları gelip şehzadeyi karşılarlar. Biraz daha ilerleyince şehzadenin annesi de oğlunu karşılamaya gelir. Ardından da babası Kamuran Şah gelir. Beğ Beyrek, başından geçen maceraları nakleder, daha sonra Gül Aferide Banu'yu çağırırlar, onunla tanışır. Ertesi gün hep birlikte saraya gelirler şehzadeye ve diğerlerine ayrı ayrı saray tayin edilir. Üç gün ziyafet olur (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de Gül Aferide Banu'nun babası ve Ak-Kavak Şah onları nikâhlayıp öyle göndermek ister. Bey Böyrek ise önce anne ve babasını rızasını alarak evlenmek istediğini söyleyerek ülkesine döner. Kahraman ülkesine dönünce anne ve babası çok sevinip onlar için bir saray döşetip onları saraya yerleştirirler. Gelen tebrikleri alarak çok mutlu olurlar (Boratav, 1982: 160).

YM₁'de Bamsı Beyrek kızı bütün yarışlarda yendikten sonra onun parmağına nişan yüzüğünü takar. Kızın yanından ayrıldıktan sonra babasının yanına gelir. Babası Oğuz'da ne gördüğünü sorar. Beyrek de bekâr kız ve erkeklerin evlendiğini söyler. Kendisinin de evlenmesi gerektiğini dile getirir. Beyrek babasına: “Baba bana bir kız alıver ki ben yerimden durmadan o durması gerek, ben karakoç atıma binmeden onun binmesi gerek, ben kırimuma varmadın ol maña baş getürmek gerek, Bunuñ kibi kız alı vir baba maña.” der (Ergin, 1994: 124).

YSM₁'de kahramanın ülkesinden ayrıldıktan sonra bir kez döndüğü için bu varyantta konu ile ilgili bilgi yoktur.

YSM₂'de Çin ülkesine nişanlısını bulmak için gece gündüz dinlenmeden, attan yere inmeden, hiç durmadan, canını satıp, giden Alpamış gece gündüz demeyip kırk erkek köle ve kırk cariyesiyle birlikte nişanlısını alıp ülkesine döner (Üçüncü, 2006: 79).

YSM₃'te kahramanların gurbetten ilk kez dönmeleri hakkında bilgi yoktur.

YSM₄'te Hakimbek, Berçin'in yazdığı mektup üzerine gurbete çıkar. Orada Karacan ile tanışıp dost olurlar. Bu esnada Berçin kendisi ile evlenmek isteyen taliplilere yarış düzenler. At yarışına Hakimbek'in atı Bayçıbar ile Karacan katılır ve yarışı birinci olarak tamamlar. Ok atma yarışında yine Karacan Hakimbek'in yerine katılarak yarışmada birinci olur. Güreşte Hakimbek'in kendisi bütün müsabakaları tamamlayarak birinci olur. Bunun üzerine kırk gün kırk gece düğün yapıldıktan sonra Hakimbek Berçin'i aldıktan sonra Baysarı'yı Kongırat'a götürmek için ısrar eder. Ancak ikna edemez. Bunun üzerine Berçin'i de alarak geri döner (Yoldaşoğlu, 2000: 215, 228).

YSM₆'da kahramanın gurbetten dönmesi hakkında bilgi yoktur.

YSM₅'te kahraman gurbetten döndükten sonra üzgün ve neşesizdir. Çünkü gurbetteyken kızı görmüş ve Çiçek'e âşık olmuştur (İ. Özkan, 1995: 299).

YSM₇'de Akkavak Kızı ile yarışan Böyrek, imtihanları kazandığı için evleneceklerini öğrenince düğünü memlekette yapacağını söyler. İkisi birlikte (Böyrek kılık değiştirir)

Oğuz iline dönerler. Babası öldüğü için ülkenin padişahı yoktur. Bay Böyrek ülkenin başına geçer (Kaybal, 1999: 127,128).

YSM₈'de Bey Böyrek, Akkavak Kızı'yla evlenir. Aradan yedi sekiz yıl geçer. Bir gün kız Bey Böyrek'i düşünceli görür. Kız niçin düşünceli olduğunu sorunca kendisinin de bir padişah oğlu olduğunu ve ailesini özlediğini söyler. Kız: "Eee ne demek istiyon? Anne babana gitmek mi istiyon?" der. Bey Böyrek de " Eh, göresim geldi." der. Bir gün sonra ülkeyi vezirlere emanet ediyorlar. Kızı atının arkasına bindirerek ülkesine gelir (Sakaoğlu, 1998: 385).

YSM₉'da Bey Böyrek yolda bir ceylana rastlar. Ceylan kaçarak bir obada kızın çadırına girer. Böyrek kızdaki ceylanı ister ve bu arada kıza âşık olur. Kıza kendisini nasıl alacağını sorunca kız: "Babamdan beni iste." der. Kahraman babasından kıızı ister ve kıızı alarak ülkesine geri döner (Gökoğlu, 1936: 84).

YSM₁₀'da Akkavak Kızı'nın teklif ettiği yarışları kazanan Beğ Börek Akkavak Kızı'nı da alarak babasının evine döner. Eve döndükten sonra düğün olacağını ve Akkavak Kızı'yla evleneceğini herkese söyler (Sakaoğlu, 1998: 402).

YSM₁₁ varyantında kahramanın gurbetten dönmesi ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

YSM₁₂ varyantında Bey Böyrek Akgavak Gızı'nı ve Çin Gızı'nı alarak Çin padişahının ülkesine gelir. Çin padişahı Bey Böyrek'e kendisinin yerine padişah olmasını ister. Yalnız bunu Bey Böyrek kabul etmez. Çin padişahının kızını da alarak dev ülkesine gelir ve orada bir gece misafir olur. Dev ülkesinden ayrılan Bey Böyrek babasının ülkesine gelirken bir çoban görür. Çoban karalar giymiştir. Bey Böyrek sebebini sorar. Çoban bir padişah oğullarının olduğunu, o gitti gideli karalar giydiklerini anlatır. Bey Böyrek kendisini ona tanıttıktan sonra çoban müjdeli haberi padişaha iletir ve bahşişini alır (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te kızın babası diğer padişaha telgraf çeker "Oğlun gızı aldı geliyor." der. Bu durumda bir tarafta şenlik, bu tarafta üzüntü olur. Ne kadar da padişah oğlunun kıızı almasına çok üzülür çünkü oğlu kendisinden daha çok ün sahibi olacaktır (Özer, 1982: 25).

Kahraman ülkesine YSM_{2,4,7,8,9,10,12,13}'te sevdiği kıızı alarak döner.

3.1.8. Kahramanın evliliğine engel

YM₁'de kahraman bir tane geyiği kova kova Banı Çiçek'in çadırının önüne gelir. Kızla at yarışı, ok atama ve güreş de yarışma yaparlar. Bamsı Beyrek hepsinde kızı yener ve ona yüzük takar. Bamsı Beyrek kızla evlenmek istediğinde evliliğe en büyük engel Deli Karçar'dan gelir. Deli Karçar kız kardeşi için bazı isteklerde bulunarak evliliği engellemeye çalışır (Ergin, 1994: 127). Bu istekte yer alan buğra, aygır, koç gibi yine dönemin ekonomik şartlarına uygun ağırlıklar yanında biner tane kulaksız ve kuyruksuz köpek ile pire, işi yokuşa sürme ve kişiyi izlenimleri vermekte ve masal motiflerini hatırlatmaktadır (Yıldız, 1995: 384).

YSM₅'te de YM₁'de olduğu gibi kahramanın evliliğine engel kızın abisidir. Onu ikna etmek için Korkut Pir'i görevlendirilir ve kız için başlık parası verilir (İ. Özkan, 1995: 300).

YM_{3ab} ve YM_{2ab}'de aynı olay örgüsü vardır. Gül Âferîde Banu dahi Şehzâde'nin aşkıyla yanmaktadır. Şehzade halkın kendi hakkındaki fikirlerini öğrenmek için Cihângir Ablak Süvar'la konuşur. Cihângir Ablak Süvar Şehzâdem: “ Bu kızı gidip cebren getürmek erlik midir, erlik oldur ki varup Engerus Kralı'nı basıp kendine muti edip kızı Dildüruz'u almaktır.” Bu söz üzerine kahraman Gül Âferîde Banu ile evlenmeden yolculuğa çıkar (Boratav, 1982: 161). Böylece sevgililerin evliliği arasına engel girmiştir.

YSM₂'de Alpamış'ın Gülbarşın ile evliliğine kızın babası engel olmaya çalışmıştır. Çünkü Alpamış'ın babası Baybörü, çok geç yaşlarda çocuk sahibi olduğu için Baysarı damadının da kısır olabileceğini düşünerek ailesini Çin'e göç ettirir. Böylelikle gençlerin evlenmesine engel olur (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₄'te Baybörü, Kongırat'ta kardeşi Baysarı'nın adı cimrilikte çıkınca görevlileri onun yanına göndererek malların zekâtını ister. Kardeşi ise ağabeyinin kendisinin erkek evladı olmadığını vurgulamak için böyle bir şey yaptığını düşünür. Kardeşime zekât vereceğime gidip Kalmak ülkesinde vergi veririm, der ve Kalmak ülkesine göç ederek beşik kertmesi olan sevgililerin evlenmesine engel oluşturur (Yoldaşoğlu, 2000: 29,30).

YSM₇'de memlekette padişah ölmüştür. Onun yerine Kel Vezir'in oğlunu geçirmek için kuş uçururlar. Kuş gelip Bay Börek'in başına konar. Börek babasının yerine padişah olur. Hem Kel Vezir'i hem oğlunu kendine vezir yapar. Daha sonra Börek ile Ak Gavak Gızı'nın düğünü başlar. Ancak âdet üzere damat, arkadaşları ile geyik avına çıkar. Geyiği kovalarken bir gâvur padişahının koruluğuna varırlar. Kahraman ve yanındakilerin korulukta uyuyup kalması sonucunda esir düşer ve sevgilerin evlenemsine engel oluşur. (Kaybal, 1999: 129,130).

YSM₉'da kahraman kızı babasından isteyerek memleketine döner. Ülkesinde düğün ile meşgul olurken Rum kralının sınıra asker yolladığı haberini alır. Babasına yaşlı olduğu için kendisinin gitmek istediğini söyler ve Akkavak Kızı ile düğün yapmadan tekrar gurbete çıkar (Gökoğlu, 1936: 84). Benzer bir olay örgüsü YSM₁₁'de de vardır. Kahraman kızı alıp ülkesine gelince babası Bulgar kralının başkaldırdığını söyleyince kahraman YSM₉'da olduğu gibi otuz dokuz arkadaşını da yanına alarak cenk yapmaya gider (Özer, 1982: 25).

YSM₁₀'da Akkavak Kızı'nı almayı başaran kahraman geri babasının memleketine döner. Eve geldikten sonra düğün olacağını ve herkese Akkavak kızıyla evleneceğini söyler. O akşam arkadaşı olan Güççük Mustafa'nın evine gider. "Arkadaş, biz evlenecek, fakat bi kaç gün daha buralarda bi av yapalım." der. (Sakaoğlu, 1998: 402) Arkadaşı Mustafacık ve yanlarında otuz dokuz kişi ava çıkarlar. Bunlar ava çıktıkları zaman avlanırlar ancak fark etmeden epeyce uzağa giderler ve tutsak düşerler.

YSM₁₂'de kahraman yolculuktan döner ve Akgavak Gızı'yla düğün hazırlıklarına başlar. Bu sırada Ateş Kralı başkaldırır o zamana kadar hep kendisinin haraç verdiğini; ancak artık onlardan vergi istediğini söyler. Bey Böyrek davulu düğünü bırakır ve Ateş Kralı'nın üzerine savaşa çıkar (Erol, 2006: ?).

YSM_{1,3,6,8} ve YSM₁₁'de evliliğe engel hakkında bilgi yoktur.

Kahramanın evliliğine YM₁'de kızın ağabeyi, YSM₂ ve YSM₄'te kızın babası, YM_{2ab}, YM_{3ab}'de Cihangir Ablak Süvar, YSM₇ ve YSM₁₀'da ava çıkma, YSM_{9,12} ve YSM₁₃'te düşman kralının başkaldırması engel olmaktadır.

3.1.9. Kahramanın ikinci kez gurbete çıkması ve tutsak edilmesi

YM_{2ab} ve YM_{3ab}'de Bey Böyrek ülkesine gelince Cihangir Ablak Süvar, Bey Böyrek'in kızı kimsenin yardımı olmadan aldığını “Bu şehzade Kahir-Perizad'ın sandalyesinde oturup sahipkırın ve pehlivan oldu.” diye düşünerek üzülür. Çünkü kendisi böyle konuma ulaşamamıştır. Bir gün bir gezi sırasında Bey Böyrek Cihangir Ablak Süvar'a halkın onun hakkında ne düşündüğünü sorunca “Halk söyler ki, bu kızı gidip cebren getürmek erlik midir, erlik oldur ki varup Engerus kralını basıp kendisine muti edip kızı Dılfuluz'u almaktır. Lakin iyilik ve hemlik ile getürse ol vakit sahipkırın namıyla maruf olur diyorlar.” (Boratav 1982: 161) deyince Bey Böyrek üzülür. Birkaç gün sonra yanına otuz dokuz yiğit alarak Engerus şehrine gitmek için yola çıkar. On beş gün yolculuk yaparlar. Şehre vardıklarında yorgun oldukları için hemen uykuya dalarlar. Bir saat sonra Engerus avcıları bunları görüp krallarına haber verirler. Avcılar, hayvanların etrafını sarıp onları yakalarlar ancak Bengli Boz'u yakalayamazlar. Bengli Boz kaçarak Oğuz ülkesine gider. Oradakilerin hepsini zindana attırarak zincire vururlar.

YM₁'de Bamsı Beyrek Banı Çiçek'le evlenmek için gerdek çadırını diker. Beyrek sevgilisinin ona verdiği kırmızı kaftanı üzerine giyer. Yanındaki yiğitleri Beyrek'in kızıl kaftan giymesinin iyiye yorulmadığını söylerler. Beyrek de her gün bir yiğidin giyeceğini sonra bir dervişe verileceğini söyler. Kırk yiğit ile yiyip içerken kâfirin casusu Bayburt Hisarı Beyi'ne “Ne oturusız Sultānum, Pay Piçen Big ol saña vireceği kızı Beyrege virdi, bu gice gerdeğe girür.” deyince Bayburt Hisarı Beyi yedi yüz kâfirle Beyrek'in üzerine gelir. Beyrek'in nayibi “Menüm başum Beyregüñ başına kurban olsun.” der ve savaşmaya başlar ama nayip şehid olur. Otuz dokuz yiğit ve Beyrek esir düşer (Ergin, 1994: 131). Kahramanın gurbete kendi rızasıyla çıkması söz konusu değildir. Çünkü tutsak edilerek gurbete çıkarılmıştır. Bu yönüyle diğer varyantlardan farklılık gösterir.

YSM₁'de anne, baba ve eşinin ısrarına rağmen Alıp-Manaş Ak-Kağan'ın ülkesine gitmek için yola çıkar. Uzun bir deniz yolculuğundan sonra Ak-Kağan'ın ülkesine varır. Yolda ihtiyar gemici Ak-Kağan hakkında bütün bilgiyi Alıp-Manaş'a anlatır. Alıp-Manaş çok yorulduğu için Ak-Kağan'ın ülkesine varır varmaz uyuyakalır. O uyuyunca dokuz ay uyurmuş. Ak-Kağan'ın çobanları Alıp-Manaş'ı uyur şekilde görünce Ak-Kağan'a haber verirler. O da yedi başlı Celbegen'i göndererek onu tutsak etmesini ister. Fakat ok atsalar batmaz, kılıç vursalar Alıp-Manaş'ı kesmez. Bunun üzerine Ak-Kağan'ın isteğiyle Alıp-

Manaş'ı doksan kulaç derinliğinde bir çukur kazarak içine atarlar (M. Ergun, 1998: 103,145).

YSM₂'de Alpamış sevgilisi Gülbarşın'ı almak için yola çıktığında Kalmak Hanı Tayşık gelerek Baybörü'nün atlarını zorla elinden alır. Alpamış geldiği zaman babası artık ona eski gözüyle bakmamaktadır. Bunun üzerine Alpamış alaca atı Bayşubar'a binerek at sürülerinin peşinden gitmek ister. Halk Alpamış'ın önünü keser ve yalnız gitmesini istemez. Alpamış oradakilere düşmanı yenip geleceğini oradakilerden ana ve babasına bakmalarını ister ve Kalmak Hanı Tayşık'ın arkasından yola düşer. Tayşık Alpamış'tan korktuğu için bir cadıdan yardım ister. Karşılığında kızı Karaközayım'ı cadının oğullarından birine verecektir. Çeşitli hilelerle cadı Alpamış'a gelip tatlı sözlerle içki sunar, içkiyi içer içmez Alpamış sarhoş olup bayılır. Onu baygın halde Tayşık Han'a götürürler ve tutsak ederler. Alpamış'ı ateşe atarlar yanmaz, suya atarlar batmaz, kılıç kesmez, derisinden ok geçmez ne yapsalar Alpamış ölmez. Cadının fikriyle Alpamış'ı kırk kulaç derinliğindeki zindana atarlar (Üçüncü, 2006: 85, 97).

YSM₃'te kahramanların ikinci kez gurbete çıkma faaliyeti yoktur. Kalmukların Şumrut isimli bir padişahı vardır. Şumrut yanındaki yardımcılara altı şehrin padişahı Asılhan'ın iki oğlu olduğunu ve onları kandırıp getirene mükâfat olarak kızı Belkıs'ı vereceğini söyler. Celmayan bu işe talipli olur ve Asılhan'ın ülkesinde on yıl kalır. Kendisini onlara dost edinir. Sonra Canış ve Bayış'ı Ala Göl denilen bir efsunlu yer olduğunu oraları gezip seyahat etme bahanesi ile kandırarak memleketten çıkarır (Üçay Şentürk, 2013: 215,216). Daha sonra Canış ve Bayış uykuda iken ikisini tutsak etmeye çalışırlar. Canış, yaralı bir şekilde bir mağaraya sığınır ve Allah'ın emriyle kaybolur. Bayış'ı ise tutsak ederek zindana atarlar (Üçay Şentürk, 2013: 216, 263).

YSM₄'te Hakimbek, Berçinay'la evlendikten sonra ülkesine döner. Berçinay'ın babası ve kardeşi Baybörü'ye küstüğü için Kalmak ülkesinde kalır. Hakimbek'le Berçinay'ın arkasından gidip ölenlerin yakınları durumu Kalmak Hanı'na bildirirler. O da her şeyin sorumlusu olarak Baysarı'yı suçlar. Onu hayvanların başına çoban yapar. Bir gün Baysarı bir kervan görür. Kervancıya mektup vererek kızına gönderir, orada her şeyi anlatır. Berçinay mektuptan Hakimbek'e bahseder ve çok üzülür. Hakimbek Baysarı'ya yardım gitmek için babası Baybörü'den izin ister. Ancak babası izin vermez. Hakimbek kız kardeşi Kaldırğaç'ın nişanlısı Bektemir ile kırk yiğidi izinsiz olarak gitmeye karar verir. Onları

Baybörü durduramaz. Kırk iki yiğit Kalmak ülkesi üzerine giderler. Cadı Surhayıl yolda Hakimbek ve arkadaşlarını karşılar. Onlara Kalmak hanının çocuklarını öldürdüğünü söyleyerek şikâyet eder. Onları sarayına götürür kırk iki kızıyla sarhoş edinceye kadar içki sunar. Yiğitlerin hepsi sarhoş olur, sadece Hakimbek biraz uyur. Kırk bir yiğidi cadı Surhayıl yakarak öldürür ama Hakimbek ateşte yanmaz, kılıç kesmez, ok batmaz. Hakimbek'ten korktukları için Murat Tepe'nin başına bir çukur kazarak o zindana Hakimbek'i atarlar (Yoldaşoğlu, 2000: 273).

YSM₆'da kahramanın ikinci kez gurbete çıkması hakkında bilgi yoktur. Ancak kahramanın Türkmen Padişahı tarafından tutsak edilerek yedi yıl hapiste yatması anlatılır (Çimpoş, 1997: 146,148).

YSM₇'de arkadaşlarıyla düğün geleneği için geyik avına çıkan Bey Böyrek yanlışlıkla gâvur padişahının korusuna girer ve uyku suyundan içtikten sonra uykuya dalar. Gâvur padişahı beş yüz çoban göndererek uyku halinde olan kırk yiğit ile bunların atlarını (sadece Benli Boz'u yakalayamazlar) alıp tutsak ederler, zindana atarlar. Oğuz beyleri bunları çok arar, fakat bulamazlar. Bir süre sonra Kel Vezir ile adamları ortaya yalan atarak gâvur padişahının kırk yiğidini kestiğini söyler (Kaybal, 1999: 132).

YSM₈'de Bey Böyrek ülkesine Akkavak Kızı ile gelince annesi: “ Dedenin kılıcı kalkanı, kılıcı tekfur gâvurunun elinde yatsın, sen de git İstanbul'un uruspularını topla. Bu senin şanına şerefine yakışır mı?” der. Bey Böyrek kızı attan indir ve çevreden asker toplayarak tekfur gâvurunun üzerine harbe gider. Otuz dokuz asker ve bir de Bey Böyrek kırk kişi esir düşerler. Tekfur ve adamları onları zindana atar. Tam yedi sene, bu sürede yiyecek ve içeceklerini verirler. Ne tıraş olurlar ne de çamaşır değiştirirler (Sakaoğlu, 1998: 389).

YSM₉'da sarayda düğün ile meşgul olurken civar hükümdarlardan Rum kralının hududa asker gönderdiği haberini alır. Padişah, tellalları bağirtarak asker aradığı sırada Bey Böyrek babasının yaşlı olduğunu söyleyerek onun savaşa çıkmasına engel olur. Bey Böyrek askerin önünde ilerler ve düşmanla cenk etmeye başlar. Düşman mağlup olup kaçmaya başlar. Şehzade yanındaki otuz dokuz askerle uykuya dalarak düşmana esir düşer. Bengi Boz kişneyip her ne kadar Bey Böyrek'i uyandırmak istese de başarılı olamaz. Ancak ipini dişeriyle keserek kaçır (Gökoğlu, 1936: 84).

YSM₁₀'da Akkavak Kızı'nı alıp ülkesine dönen Bey Börek arkadaşı Güççük Mustafa'nın evine gelir. Arkadaşına "Arkadaş, biz evleneceğiz. Fakat bi kaç gün daha buralarda bi av yapalım." der ve arkadaşı Mustafa'yla birlikte otuz dokuz yiğidi alarak ava çıkarlar. Avlandıkları yerde başka bir devlete ait bir bahçe vardır. O bahçenin içerisinde bulunan pınardan su içenler birkaç dakika uyumaktadırlar. O sudan içince hepsi uyuyakalır. Girmiş oldukları mıntikanın sahibi bahçesini bir sürü kalabalığın işgal ettiğini görünce askerlerini göndererek Bey Börek'i ve otuz dokuz yiğidini yakalatır. Sadece Benli Boz'u yakalayamazlar. Diğerlerini götürüp hapse atarlar (Sakaoğlu, 1998: 402, 403). YSM₁₁ varyantında da Beyrek ve otuz dokuz arkadaşı yedi yıl hapsedilir ve zindanda kalır. Bu varyantın diğer varyantlardan farkı Beyrek'in kale fethetmek için gurbete çıkmasıdır. Fırsatını bulup kalenin burcuna çıkan Beyrek, yoldan bezirgânların geçtiğini görünce türkü söyleyerek Oğuz ilinden haber sorar (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de Bey Börek, Akkavak Kızı için düğüne başladığı sırada Ateş Kralı'nın onlara isyan ettiğini duyar. Bu olaya canı sıkılır, düğünü bırakarak Ateş Kralı'nın kalesini kuşatmak için yola çıkar. Yanına kırk tane pehlivan alır, kaleyi kuşatır. Kalenin kapıları kapalı olduğu için geri dönerler. Sulu, çayırly, çimenli bir yerde istirahat etmek için dururlar. Yemek yedikten sonra bulundukları yerdeki pınardan su içerler. Bu pınardan su içen kırk gün uyurmuş. Sudan içtikten sonra Bey Börek ve adamları uyuyup kalır. Ateş Kralı adamlarını gönderir ve onları tutsak edip zindana attırır; ama Benli Boz'u tutsak edemez (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te bir gün sabah padişah namaza gider. Namazda "Ey cemaat diyo, Bulgar falan yerden baş galdırmış, bunu ne'pcaz?" diyor. Oradakiler Bey Börek nasılsa büyüdü. Gidip feth eder diyorlar. Bunun üzerine Bey Börek ben giderim diyor. Aceleyle otuz sekiz asker arkadaşı Mustafacık ve kendi kırk kişi hemen sefere çıkar. Çıkarken Bey Börek: "Aman anne! Sazımı asıyom buri, ne zaman bunun bi teli kopasa, o zaman benim öldümü bilirsin" der ve memleketinden ayrılır. (Sefere babasının zoruyla gider.) Bulgar sınırına gelince kralın kızı "Baba bizi Osmanlıla basmış ya." der. Kral bir tabur asker yollar, hepsini tutsak ederek zindana atar (Özer, 1982: 24,27).

Kahraman YM₁ve YSM₅'te düğün gecesi pusuya düşürülür, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM_{1,3,9,11}'de gittikleri ülkede yorgun ulaştıkları için uyuyakalır ve YSM₂ ve YSM₄'te içki içirilip sarhoş edilir. YSM_{7,10} ve YSM₁₂'de uyku suyundan içmesi neticesinde kahraman tutsak düşer.

3.1.10. Kahramanın tekfurun kızı ile karşılaşması

YM_{2ab}' de Kamuran Şah, Engerus Kalesi'ne gelip hem kaleyi zapt edip oğlu ve arkadaşlarını kurtardıktan sonra “Ey Kurtos, seni bu diyara kral eyledim. Senede üç yüz elli bin altun haraç göndermek üze.” der. Kamuran Şah'ın amacı tahta Kurtos'u oturtup dönmek ister. O sırada Beğ Beyrek, Kurtos'a Dîlfîruz Banu'yu kendi diyarına götürmek istediğini söyler. Meğer Dîlfîruz Banu da Beyrek'i daha önceden görüp ona âşık olmuştur. Bu yüzden Beyrek'in kendisini götürmek istemesine çok sevinir ve hemen razı olur (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de Bey Böyrek, Cihangir Ablak Süvar ile konuşurken kızın tasvirlerinden dolayı kızı görmeden ona âşık olmuştur. Kamuran Şah, Engerus Kalesi'ni aldıktan sonra oğlu ve otuz dokuz arkadaşına yardım ettiği için zindancı Kurtos'u kral yaparak ülkenin başına geçirir. Bey Böyrek ona kralın kızını alıp götürmesi gerektiğini söyleyince Kurtos gider ve durumu kıza anlatır. Kız “Ben bir kere Şehzade-i Bey Böyrek'i gördü idim, âşık olmuş idim, ne diyorsun?” deyince Kurtos Bey Böyrek'e durumu anlatır (Boratav, 1982: 167).

YM_{2ab} varyantında ayrıca Gül Aferide Banu'nun Kel Vezir'le haberini alan Beğ Beğrek perişan bir şekilde ağlayıp feryat ederken yanındaki kızlarla gül bahçesine giden Dîlfîruz Banu bunu görür. Yanına yaklaşıncı Beyrek'in güzelliğini görüp akli başından gider ve hemen orada âşık olur. O günden sonra yemeden içmeden kesilen Dîlfîruz Banu, zindan başından Beğrek hakkında bilgi alır. Sonra babasına kötü bir rüya gördüğünü bu yüzden zindanda yatanlara yemek yapıp dağıtmak istediğini söyler ve zindan başından anahtarı alır ve zindana gider. “Ey Şehzade, işte sana bir kat zenne libası getirdim. Hemen bunları giyip seni bundan halas edeyim.” der. Şehzade kabul eder. Banu, şehzadeyi sarayına götürüp karnını doyurduktan sonra kendi dinini kabul ederse onunla evlenip ömür boyu eşi olacağını söyler hatta gerekirse Müslüman olmayı bile kabul edeceğini dile getirir. Beğrek de başından geçenleri anlatıp Gül Aferide Banu'yu Kel Vezir'den kurtardıktan sonra gelip kendisini de alacağını söyler (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de ayrıca bir gün Engerus Kralı'nın bir huyu tutup “Zindanda olanların cümlesini çıkarın, varsınlar, biraz gezsınler.” der. Bey Böyrek oradan geçen kervanla konuştuğu sırada Engerus Kralı'nın kızı Dîlfîruz haftada bir gün, bazı ayda bir, on günde bir arabasına

binip cariyelerle gezermiş. Şehzadenin haberi yok kız onu görür ve âşık olur (Boratav, 1982: 172).

YM₁'de kâfirlerin ağır günlerinde hepsi yer, içer. Bu sırada Beyrek'e kopuz çaldırırlar. Beyrek, çardakta kopuz çalarken geçen bezirgânları görür. Onlarla haberleşir. Ulaş oğlu Salur Kazan'ı, Kıyan Selçük oğlu Delü Tundar'ı, ağ şakallı babasını, ağ pürçeklü anasını sorar. Pay Piçen kızı Banı Çiçek'in ağ çıkarıp kara geydiğini; Bamsı Beyrek için yedi kız kardeşinin ağladıklarını, güz elmasına benzer yanaklarını yırttıklarını Yalançı oğlu Yaltaçuk'a Banı Çiçek'in düğün için söz verdiğini öğrenir. Bu arada kâfirin bekâr bir kızı vardır. Her gün Beyrek'i görmeye gelir, o gün geldiği zaman Beyrek'i üzgün görür. Niçin üzgün olduğunu sorar. Beyrek kıza: "On altı yıldır kim babañuñ tutsağıyam, ataya anaya kavuma kıardaşa hasretem, ve hem bir qaragözlü yavuklum var-idi, Yalançu oğlu Yaltaçuk dirler bir kişi var-idi varmış yalan söylemiş beni öldi dimiş, aña varur olmuş." der (Ergin, 1994: 135). Böylece kahramanın ikinci sevgili ile karşılaşması gerçekleşmiştir.

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın ikinci sevgili ile karşılaşması söz konusu değildir. Çünkü Alıp-Manaş hem Ak-Kağan'dan hem de kızından öldürdükleri yiğitlerin intikamını almak için yola çıkar.

YSM₂'de Alpamış zindanda yedi yıl yatar. Bu arada Kalmak Han'ın kızı on yedi yaşına gelir. Kızın yüz tane kahverengi keçisi vardır. Bu keçileri Keykubat isimli kel bir çoban otlatırken bir tanesi zindandan aşağı düşer. Keykubat keçiyi geri ister fakat Alpamış her gün bir keçi ister. Yediği keçilerin kemiğinden düdük yapar. Kız düdüğü kimin yaptığını sorunca Keykubat bunu açıklar. Kız Alpamış'ın yanına zindana gider. Onu görür görmez âşık olur (Üçüncü, 2006: 103).

YSM₃'te padişahın Belkıs adında bir kızı vardır. Kız, Bayış tutsak edildiğinde zindana götürülürken görür ve görünce hemen güzelliğine bayılıp âşık olur. Daha sonra hasta düşer ve uzun süre kendini toparlayamaz. Bunun üzerine kız yanındaki yardımcısıyla yıllarca Bayış'ı arar (Üçay Şentürk, 2013: 264).

YSM₄'te Kalmak Han'ın Tavka isminde bir kızı vardır. Bu kızın görevi pazar yerlerini denetlemektir. Kırk kızıyla birlikte Tavka bir gün pazar yerini denetlerken uzun boynuzlu beyaz bir teke alır ve tekeyi saraya bağlar. Teke sarayda hastalanır zayıflamaya başlar.

Tavka önceleri Baysarı'nın koyunlarını güden çoban Keykubat'ı yanına çağırır. Keykubat tekenin koyunların arasına katılıp semizleştirilmesi gerektiğini söyler. Bir gün teke Hakimbek'in kaldığı zindana düşer. Tekeyi, Hakimbek yer. Sonra Keykubat tekenin ayak izlerini takip eder. Hakimbek'in kaldığı zindanı bulur. Tekeyi, Hakimbek'in yediğini anlar. Sonra durumu Tavka'ya anlatır. Tavka'yla birlikte zindanın bulunduğu dağa giderler. Tavka orada Hakimbek'i görünce âşık olur (Yoldaşoğlu, 2000: 331).

YSM₇'de Bey Böyrek haftalık izninde zindandan çıkıp yoldan geçen Bezirgân Hoca ile konuşurken gâvurun kızı kahramanı görüp âşık olur. Onun yanına varmak için çareler düşünür. Kız zindancıbaşının yanına gidip Türklerin padişahının oğlunun esir olduğunu kendisinin de ona biraz hakaret etmek istediğini söyler. Kahramanla karşılaşan kız ona âşık olduğunu söyler (Kaybal, 1999: 135).

YSM₈'de Bey Böyrek ve arkadaşları yedi sene zindanda kalır. Yedi yıl sonra gâvurların bir bayramı vardır. Gâvur tekfurunun on yedi, on sekiz yaşlarında bir kızı vardır. Babasına: “Müslüman Türkleri yedi yıldır zindan da tutuyorsun onları avluya bırakalım biraz eğlensinler.” der. Bey Böyrek'in elini ayağını zincirlerler ve onu avluya bırakırlar. Bey Böyrek kalenin tepesine çıkar. Oradan geçen bir kervanı görünce onlara ailesi ve Akkavak Kızı'nı sorar. Manzum şekilde konuşur. Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'in oğluna verilmek istediğini öğrenir. Bey Böyrek bu haberi duyunca hemen bayılır. Bezirgânbaşı onun padişahın oğlu olduğunu anlar. Bu arada gâvur tekfurun kızı Bey Böyrek'e âşık olur (Sakaoğlu, 1998: 389).

YSM₉'da kahraman esir düşeli aradan yedi yıl geçer. Bu sürede saç, sakalı, tırnağı uzar. Düşmanlar onun temizlenmesi için dışarıya çıkmasına izin verirler. Kalenin burcunda otururken kahraman ve arkadaşları aşağıda bir kervanın geçtiğini görürler. Şehzade, manzum olarak kervanla haberleşir. Onlara babasından, Akkavak Kızı'ndan ve Bengi Boz'dan haber sorar. Bu sırada şehzadenin bezirgânlarla konuştuğunu duyan zindancı gelip ona bir tokat vurur. Şehzadenin gözleri yaşlarla dolar. Sarayın penceresinden bu olanları gören tekfurun kızı şehzadeyi görür ve ona âşık olur (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₁₀'da Bey Börek ve arkadaşlarını hapse atan Kral'a, kızı: “Babacığım, bugün perşembedir. Mahkûmları çıkaralım da biraz gezsinsinler.” der. Bey Börek ve arkadaşlarını dışarı bırakırlar. Bey Börek gelen bir kervan görür ve onlara manzum şekilde annesini,

babasını ve Benli Boz'un durumunu sorar. Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'e verildiğini duyar. O sırada kralın askerlerinden biri gelerek Bey Börek'e tokat atar. Bunu gören kralın kızı Bey Börek'i içten içe sevmeye başlar. Babasından zindana attığı mahkûmlara hediye verme bahanesiyle Bey Börek'i zindandan kurtarır (Sakaoğlu, 1998: 404,405).

YSM₁₁ varyantında yedi yıl zindanda hapis yatan Börek ve arkadaşları tıraş için dışarıya çıkarılır. Börek, fırsatını bulup kaleye çıktığında yoldan geçen bezirgânları görür. Onlara türkû eşliğinde Oğuz ilinden haber sorar. Kafilenin içinde bulunan Keloğlan, ona memleketinden babasının yaşlandığını, annesinin öldüğünü, tahta Kel Vezir'in geçtiğini, Ak Kavak Kızı'nın düğünün başladığını haber verir. Börek, Keloğlan ile bu şekilde karşılıklı türkû söylerken kralın kızı bunun sesini duyup âşık olur. Akşam olunca Börek'i yanına çağırır ve kalenin burcunda söylediği türkülerden birkaçını söylemesini ister. Börek türkû bilmediğini belirterek kral ve adamlarını kötüleyen ve kendisinin serbest bırakılmasını ifade eden bir manzume söyler. Börek, kralın kızının teklifi üzerine onunla evleneceğini fakat önce kendisini kurtarmasını söyler (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de zindanda yedi sene geçer. Bir gün oğlan kalenin burcuna çıkar. Bu arada Ateş Kralı'nın kızının dikkatini çeker. Oğlan bu esnada oradan bezirgânları görür. Eline sazını alarak onlarla söyleşir. Babasını, annesini, atını, Akkavak Kızı'nı ve Çin padişahın kızını sorar. Bezirgânbaşı kafiledeki Keloğlan'a bahşiş vererek onunla haberleşmesini sağlar. Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'le nişanlandığını haber alır. Akşam olunca Bey Börek'i zindana kapatırlar. Ateş Kralı'nın kızı zindancıları sarhoş ettikten sonra Bey Börek'i odasına getirtir. Kendisi ile evlenmesi konusunda onu ikna etmeye çalışırken kahramana âşık olur (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te aradan yedi sene geçer. Yedi sene boyunca güçlü olanlar aç kaldığından zayıfları yer. Zindanda sadece Mustafacık'la Bey Börek kalır. Bir gün kralın kızının aklına zindana attıkları Osmanlılar gelir. Kız zindana bakar sadece iki adamın kaldığını görünce berber çağırarak onları tıraş ettirir. Bu arada Bey Börek'e âşık olur (Özer, 1982: 24,27).

Varyantların çoğunda kahramanı tutsak olduğu kalenin tekfurunun kızı kurtarır. Kalenin tekfurunun kızı Müslüman değildir ve kahramanla anlaşırken Müslüman olmayı kabul eder. Ancak YSM₅'te kahramanın tutsak düştüğü yerden kahramanı Türkmen Padişahının kızı kurtarır.

Kahramanın ikinci sevgili ile karşılaşması hakkında YSM₁ ve YSM₅'te bilgi yoktur. YSM₂ ve YSM₄'te zindanda iken; YSM_{7,8,9,10,11,12} ve YSM₁₃'te ise kahraman kalenin bahçesinde bezirgânla konuşurken kız kahramanı görür ve böylece ilk karşılaşma gerçekleşir.

3.1.11. Kahramanın tutsaklıktan kurtulması

YM_{3a} ve YM_{2a}, YSM₁ ve YSM₅ dışındaki hemen hemen bütün varyantlarda kahramanı kurtaran tutsak olduğu kaledeki gâvurun kızı veya padişahın kızıdır. Kız kendisiyle evleneceğine dair söz alarak kahramanı kurtarır. YM_{3a}'da ise Kamuran Şah, Bey Beyrek'in esir olduğunu duyup onu kurtarmaya gelir.

YM_{2ab} ve YM_{3ab}' de konular aynıdır. Hoca Mansur, Kamuran Şah'a oğlunun Engerus Kalesi'nde esir olduğunu söyler. Kamuran Şah, adamlarını toplayarak Engerus Kralı'nın üzerine gider. Kaleye yaklaşınca bir adam göndererek kraldan oğlu ile otuz dokuz arkadaşını göndermesini ister. Kral, Kamuran Şah ile cenge başlar. Kamuran Şah, kaleyi basıp kralı esir alır, oğlu ile arkadaşlarını kurtarır. Engerus Kralı'nın yerine tahta, zindancıbaşı Kurtos'u geçirir.

YM_{2ab} varyantında, Beyrek'e âşık olan kralın kızı Dîlfîruz Banu, onu zindandan çıkarıp sarayına götürür. Kız, kahramandan ilk önce kendi dinini kabul etmesini ister. Ancak kahraman bunu kabul etmez. Kahraman, eski sevgilisini Kel Vezir'den kurtardıktan sonra gelip kendisini de alacağını söyler. Bunun üzerine Dîlfîruz Banu bir urgan ile Beyrek'i kaleden aşağıya salar. Fakat ip kısa gelir, tam aşağıya kadar ulaşamaz. Bunun üzerine Beyrek kız kendisini tekrar çeker korkusuyla ipi kesip aşağıya atlar. Böylece esaretten kurtulur (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de zindan kenarında Engerus Kralı'nın kızı Dîlfîruz, Bey Böyrek'i görünce âşık olur ve aklı başından gider. Zindancıdan onun Oğuz şahının oğlu olduğunu öğrenir. Birkaç gün sonra babasına bir rüya gördüğünü biraz helva pişirip zindandaki tutsaklara dağıtmak istediği söyler, babası izin verir. Kız, Bey Böyrek'e onu zindandan kurtarma teklif eder. Bey Böyrek'e de "Benim size alakam var, nasıl isen et, beni buradan götür." der (Boatav, 1982: 173). Şehzade "İnşallah sağ esen memleketime varır isem gelir seni alırım." der. Dîlfîruz, onu bir kız kılığında şehrin dışına çıkarır.

YM₁'de uzun süreden beri Beyrek'e âşık olan kız: "Eğer seni hisardan aşağı urgan-ile şalınduraçak olur-isem babaña anaña sağlık-ile varaçak olur-iseñ beni bunda gelüp halallığa alur-mısın?" der. Beyrek and içer: " Kılıcum toğranayın oğuma sançılaysın yir gibi kertileysin toprak gibi şavırlaysın, sağlğ- ile varaçak olur-iseñ Oğuz, gelüp seni halallığa almaz-isem." (Ergin, 1994: 135) der. Kız, kahramanın verdiği söz karşısında hisardan aşağı kahramanı sallandırarak kurtulmasına vesile olur.

YSM₁'de Alıp-Manaş zindanda dokuz ay uyur. Uyanınca ellerinin ve kollarının bağlı olduğunu görüp üzülen ağıt yakar. Onun sesini duyan hayvanların hepsinin yürekleri parçalanır. Çukurun üzerinden geçen bir kaz sürüsü onun ağıtını duyarak zindanın yanına gelir. Bir tanesi Alıp-Manaş'ın yanına düşer. Alıp-Manaş, kazın kanadı üzerine mektup yazar ve ailesine gönderir. Kaz, ailesinin yanına varır. Kazın kanadındaki mektubu okurlar. Yalnız babası çok yaşlandığı için onu kurtarmaya gidememektedir. Onun için Alıp-Manaş'ın en yakın arkadaşından yardım isterler. Alıp-Manaş'ın arkadaşı Ak-Köbön onu kurtarmak için yola çıkar. Ak-Kağan'ın ülkesine varır ve zindanda Alıp-Manaş'ı bulur. En yakın arkadaşının kendisinden değil de ailesinden yardım istemesine kızdığından Ak-Köbön, Alıp-Manaş'a sitem eder ve zindanın ağzını bir tepeli kopartarak iyice örter. Ak-Köbön daha önce oraya gelip ölen yiğitlerin kemiklerinden yanına alarak soranlara Alıp-Manaş'ın ve Ak-Boz atın öldüğünü söyler. Ak-Köbön, Alıp-Manaş'ın karısı Kümüjek-Aru ile evlenmek ister. Bu arada Alıp-Manaş'a küsen Ak-Boz at gökyüzünden uçup gelerek doksan kulaç derinliğindeki zindana kuyruğunu uzatır. Alıp-Manaş'ı yukarı doğru çekerken kuyruğu ortadan kopar. Ak-Boz at rüyasında Alıp-Manaş'ı nasıl kurtaracağını öğrenerek geri gelir ve onu kurtarır (M. Ergun, 1998: 143,177).

YSM₂'de Alpamış kıza, beni buradan kurtarırsan seninle evlenirim, der. Kız onu nasıl kurtaracağını sorar. Alpamış onu sadece atının kurtarabileceğini söyler. Kız Alpamış'ın kokusu olan bir bezi alarak kel adam kılığında hanın sarayına gider. Alaca at orada demir bir evin içerisinde tutsaktır. Alaca at Alpamış'ın kokusunu algılayınca tutsak edildiği demir evi alt üst ederek Alpamış'ın bulunduğu zindanın başına gider ve onu kurtarır (Üçüncü, 2006: 105).

YSM₃'te Bayış'a âşık olan Belkıs, kahramanın yaşadığını öğrenince kırk kızını da yanına alarak Bayış'ın yanına zindana gider ve kız durumunu Bayış'a anlatır. Bayış kıza ilk önce

inanmaz ve ondan Müslüman olmasını ister. Neticede kız ona olan aşkından vazgeçmez ve ikisi birlikte kaçarlar (Üçay Şentürk, 2013: 277).

YSM₄'te Kalmak Hanı'nın kızı sarayla zindan arasında bir tünel kazar. Her gün Hakimbek'i görür. Bir gün cadı Surhayıl saraya gelir oradan geçerken tünele düşer, tüneli takip edince zindana kadar ulaşır. Orada Tavka ile Hakimbek'i beraber görür. Oradan çıkarak durumu Kalmak Hanı'na bildirir ve Hakimbek'i öldürme çarelerini söylerken Tavka bunları duyar ve Hakimbek'e anlatır. Hakimbek de üzerindeki elbiseden parça verir bunu atı Bayçıbar'a koklatmasını ister. Kız Hakimbek'in söylediklerini yapar. At üzerindeki çelik halkayı ve ayağındaki demirleri parçalayarak kahramanın zindanının başına gelir. Bu esnada Hakimbek, Pirlere oradan çıkmak için dua eder. Pirlere de el açarak Allah'a dua ederler. Pirlerin dualarının yardımıyla Bayçıbar'ın kuyruğu kırk kulaç olur. Hakimbek, Bayçıbar'ın kuyruğuna tutunarak dışarı çıkar (Yoldaşoğlu, 2000: 305,326).

YSM₇'de kız Bay Börek'e âşıktır; ama ondan bazı istekleri vardır. Genç kız, Börek'e dinini değiştirmesini teklif eder. Börek bunu reddedip eğer kendisi istiyorsa onun Müslüman olmasını teklif eder. Bunun üzerine kız: “ Ben senin dinine dönerim dönsem ama önce o Ak Gavak Gızı mı neyse, ondan önce benimle evlenir misin?” der. Börek de zindandan kendisini kurtarırsa önce onunla evleneceğini söyler. Kız Börek'i kendir ile sarkıtıp kurtarır. Arkadaşlarını kurtarması için de ülkedeki bütün hayvanları toplayıp hepsinin başına mum yakıp kaleyi basmasını böylece diğer otuz dokuz yiğidi de kurtarabileceğini hakkında fikir verir (Kaybal, 1999: 135,136).

YSM₈'de Tekfurun kızı Oğuz Padişahı'nın oğlu kim ise onu serbest bırakacağını söyler. Zindandakilere Bey Beyrek: "Durun arkadaşlar; siz çıkarsanız bir şey yapamazsınız. Ben çıkarsam belki sizi kurtarırım." diyip ipe bağlanıyor. Tam yukarı çıkarken: “Bey Beyrek! diyince, ey, buradan çıkınca benim mi olacan, Akkavak Kızı'n mı olacan?” diye sorar. O da: “Nasip olursa Akkavak Kızı, ondan sonra senin.” der (Sakaoğlu, 1998: 390).

YSM₉'de Bey Böyrek'i gören tekfurun kızı onu yanına çağırır ve kim olduğunu sorar. Bey Böyrek olanları tek tek anlatır. Kız “Şehzadem. Ben seni buradan kaçırırsam beni alır mısın?” der. Şehzade “Alırım amma Akkavak Kızı'ndan sonra, buna razı olur musun?” der. Kız buna razı olur ve kararlaştırdıkları gibi kızdan aldığı anahtarla zindanın kapısını açarak saraya girer ve orada kızla bir müddet konuşur. Kız ona bazı fikirler verir.

“Askerleri ve kendisini kurtarmaya gelirken keçi ve mum tedarik etmeyi unutma.” der. Kız şehzadenin beline bir ip bağlayıp pencereden aşağı salar. Kahraman kurtulduktan sonra Bengi Boz’u hatırlayarak manzum şekilde onu çağırır. Bengi Boz kişneyerek yanına gelir (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₁₀’da nöbetçilere görünmeden Bey Börek’i gizlice odasına götüren kız “Ben seni buradan salacam. Fakat sen nişanlını ordan aldıktan sonra gelip beni almana söz verersen ben de seni bırakacağım.” der. Daha sonra babasının ateşten korktuğunu kendisini kurtarıırken kırk keçi almasını karşiki tepeye çıkıp keçilerin boynuzunun üzerine mum yakmasını tembihler. Böylece onu ve otuz dokuz yiğidi kolaylıkla kurtarabileceğini tembihler. Bey Börek’i saraydan saçına bağlayarak aşağıya salar. Bey Börek aşağının uzak olduğunu görünce kızın saçını acıtmayayım diyerek kendini aşağıya atar ve yoluna devam eder (Sakaoğlu, 1998: 405).

YSM₁₁’de Bay Börek kralının kızının teklifini kabul ettikten sonra kız onu serbest bırakırken “Geri gelirken iyi tedbir al. Babam ateşten korkar. Savaş düzenini ona göre kur.” diyerek kendisini, sırdaşı Hasan Bey’i ve otuz dokuz yiğidini kurtarmaya gelirken nasıl bir yol izleyeceği hakkında bilgi verir (Kızıltuğ, 1997: 15, 16).

YSM₁₂’de Ateş Kralı’nın kızı Bey Börek’e kendisini kurtarıırken her keçinin boynuzuna birer mum yakmasını, babasının ateşten korktuğunu böylelikle onları kolaylıkla kurtarabileceğini anlatır. Oğlanı kaleden aşağı salar, ip yetmeyince perdeleri bağlar. Daha yetmeyince kendi saçını bağlar ve oğlanı aşağı indirir (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃’te kalede Mustafacık’la Bey Börek gezerken bir kervan geldiğini görürler. Bey Börek “İlle memlekette ne va ne yok sorcam, öğrencem.” der. Mustafacık buna karşı çıkar ama Bey Börek dayanamaz. Babası, kız kardeşi ve Akgavak Gızı hakkında manzum olarak bilgi edinir. Bey Börek’in kervancıyla konuştuğunu görünce kız onları yanına çağırır ve deveçilere ne söylediklerini sorar. Beyrek nişanlısını sorduğunu dile getirir. Kız kendisiyle evlenmesi karşılığında onu serbest bırakacağını söyler. Kahraman arkadaşı Mustafacık’ı ona rehin bırakarak kırk gün müsaade ister ve kız onu serbest bırakır (Özer, 1982: 26).

YSM₅ ve YSM₆’da kahramanın esir düştüğü zindandan kurtulup kurtulmaması hakkında bilgi yoktur.

Kahraman, tutsak olduğu yerden YM_{2a}, YM_{3a}'da babası Kamuran Şah'ın, YSM_{1,2} ve YSM₄'te en yakın dostu atının, diğerk varyantlarda ise tutsak olduğu kalenin tekfurunun kızınının yardımıyla esirlikten kurtularak ülkesine döner.

3.1.12. Kahramanın gurbetten ikinci kez dönmesi

YM_{3ab}'de olay örgüsü YM_{2b}'dekine benzemektedir. Bey Böyrek serbest kalınca bir çeşme başına gelir ve uykuya dalar. Uykudayken bir ayak sesi duyar. Gelenin bir derviş olduğunu görür. Derviş ona Kel Vezir'in Gül Aferide Banu'yu almak istediğini, düğünün otuz sekizinci gecesi olduğunu söyler. Gül Aferide Banu ile Bey Böyrek'in evleneceğini, Kel Vezir'e ise kız kardeşini vermesini tembihler. Dervişin sol ayağına basınca kahraman Oğuz ülkesine gider. Ülkesine varınca orada bir abdal görür. Onunla elbiselerini değışir ve düğün yerine gider (Boratav, 1982: 173).

YM_{2a} ve YM_{3a}'da kahramanın memleketine dönmesi benzerlik göstermektedir. Kamuran Şah'ın kaleyi zapt etmesi, üç gün dinlenmeleri, yola çıkmaları; Bey Böyrek'in annesinin elini öptükten sonra Gül Aferide Banu'yu sorması ve Dîlfîruz Banu'nun ayrı bir saraya götürülmesi aynı olay örgüsü üzerine oluşturulmuştur. Ancak Bey Böyrek, annesinin elini öptükten sonra annesi derhal düğün yapılması gerektiğini söyler. “ Düğün tedarikini görün, zira evladımı göreyim, o bir sefer düğün olacak, vakitte bir bedbahtın sözûyle kendini bir dam-ı belaya düşer etti.” diyerek önceden düğünün yapılamadığını bu yüzden derhal düğünün yapılması gerektiğine dikkat çeker (Boratav, 1982: 167).

YM₁'de Beyrek, esaretten kurtulunca kırk kâfir atlanıp arkasına düşer, kovalar ama yetişemezler. Beyrek, Oğuz ülkesine gelir. Bir ozanla karşılaşır ve ozandan kopuzunu alır yerine atını verir. Babasının ordusunun yanına gelirken yola taş atan çobanları görür. Çobanlara niçin yola taş attığını sorunca “Bigümüzün bir oğlı var-idi, on altı yıldır kim ölüsi dirisi haberin kimse bilmez, Yalançu oğlı Yaltaçuk dirler ölüsi haberin getürdi, adağlusın aña virür oldılar, gelür bundan kiçer, uralum anı, ana varmasun tekine tuşına varsun.” (Ergin, 1994: 137, 138) derler. Pınarın başında küçük kız kardeşini ağlar hâlde görür. Onunla manzum olarak söyleşir.

YSM₁'de zindandan çıkan Alıp-Manaş, yedi başlı Celbegen'i ve Ak-Kağan'ı cezalandırarak öldürür. Alıp-Manaş, garib-kele kılığına, atı ise sıska bir at kılığına girer. Yolda ihtiyar gemiciyle tekrar karşılaşır. İhtiyar gemici ilk önce onu tanımaz, daha sonra onun kim olduğunu anlar ve ülkesinde olan bitenler hakkında ona bilgi verir. Bunları öğrenen Alıp-Manaş gerekli önlemleri alarak ülkesine döner (M. Ergun, 1998: 229,233).

YSM₂'de Alpamış, Tayşık Han'ın kızı Karaközayım'la evlenir. Çoban Keykubat'ı da kırk kızın başı olan Karzangül ile evlendirir. Aradan uzun zaman geçtikten sonra Alpamış ailesini özler. Ülkenin başına çoban Keykubat'ı yönetici olarak geçirir. Karaközayım'ı ülkesinde bırakarak Jiğdeli Baysın'a döner. Alpamış kimse tanımasın diye yurduna divane kılığında girer (Üçüncü, 2006: 109, 111).

YSM₃'te Belkıs; Bayış'ı zindandan kurtardıktan sonra yola çıkarlar. Yolda Bayış'ın uykusu gelir. Uyku esnasında bir kaplan ona saldıracağı sırada Belkıs kaplanı öldürür ve yollarına devam ederler. Bu sırada Hızır onlara yardım eder ve iki kardeşi birbirine kavuşturur. Altmış bin askeri ile Bayış ile Belkıs'ı takip eden Şumrut Kağan ve ordusuyla mücadele ederler. İki kardeş Celmayan'ı tutarak cezalandırır. Sonra Belkıs'ı erkek kılığına girerek ülkelerindeki durum hakkında bilgi alırlar (Üçay Şentürk, 2013: 284, 320).

YSM₄'te Hakimbek, Baysarı'yı Baysın şehrine götürmek ister. Ancak ağabeyine küs olduğu için Baysarı bunu kabul etmez ve Kalmak ülkesinde kalır. Hakimbek, kız kardeşi Kaldırğaç'ın deve güttüğü yere gelir. Hakimbek'in bir devesi vardır. Deve, Hakimbek'ten haber olmadığı için yedi yıldır yas tutmaktadır. Deve, sahibinin kokusunu alınca birden onun yanına koşmaya başlar. Kız kardeşi ne olduğunu anlayamaz. Kahraman kendisini Hakimbek'in zindan arkadaşı olarak tanıtır ve Hakimbek'in yaşadığını Baysın'a doğru yola çıktığını söyler. Şehre doğru gelirken yolda Kultay'ı görür. Ona sağ omzundaki Şahımerdan Piri'nin beş parmak izini göstererek kendini tanıtır (Yoldaşoğlu, 2000: 360,401).

YSM₅ ve YSM₆'da varyantlar eksik olduğu için kahramanın memleketine dönmesi hakkında bilgi yoktur.

YSM₇'de Börek'in memleketine dönüşü tayy-i zaman, tayy-i mekân hadisesi ile gerçekleşir. Atının sırtına binip gözlerini kapayıp açtığı anda Börek kendisini

memleketinde bulur. Atı sırtındaki yaralarının iyileşmesi için çok uzaklara gideceğini kendisini serbest bırakmasını ister ve kendisine kardeşi *Hudey Tay*'ın yardım edeceğini söyler. Bey Börek yolda bir derviş görmüş. Dervişin üzeri, kırk yamalıklı bir elbiseymiş. Bey Börek dervişle elbiselerini değişir ve Oğuz ülkesine gider (Kaybal, 1999: 139,140).

YSM₈'de Bey Börek, gâvur tekfurun kızının yardımıyla kaleden kurtulur. Daha sonra kaleden inince nereye gideyim diye düşünür ve atını şiir söyleyerek çağırır. Yedi yıldır bakımsız olan at beş adım gider ve zayıf olduğu için hemen yıkılır. Ata kendisine yardım etmesini söyler. Atın kulağından kıvratması ile birlikte YSM₇'de olduğu gibi tayy-i zaman tayy-i mekân arasında ülkesine ulaşır (Sakaoğlu, 1998: 391).

YSM₉'da kendisine âşık olan tekfurun kızı kahramanı zindandan kurtarır. Kaleden kurtulduktan sonra ormanda atı Bengiboz'u bulur. Onun sayesinde hızlı bir şekilde ülkesine döner. Ülkesine döndüğü an yol kenarında bir çoban görür. Çobanla elbiselerini değiştiren kahraman yaşlı bir kadının evinde misafir olur (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₁₀'da kahraman memleketine dönerken aklına atı Benli Boz gelir ve onu manzum şekilde çağırır. Benli Boz yanına yaklaşır, bu sırada “Yiğidim binme!” der. “Anayın gözleri kapanmış, benim ayaklarımdan biraz toprak al. Anana götür gözü açılsın.” der. Bey Börek bunu kabul etmez. Benli Boz “Alacaksın, anne sütü, helal etmez.” der. Benli Boz'un ısrarıyla toprağı alır ve memleketi Oğuz eline döner (Sakaoğlu, 1998: 405).

YSM₁₁'de yorgun argın Saraycık'a giden Börek bir şiirle atını çağırır ve memleketine gelir. Yolda bir çobana rastlar. Çobanın topladığı taşları Börek'in sevgilisini alan Kel Vezir'in oğluna atacağını çobandan öğrenir. Çobanla kıyafet değiştirip hemen düğüne gider (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de Ateş Kralı'nın kızı, Bey Börek'i serbest bıraktıktan sonra yorgun bir şekilde uyku pınarının başına gelir. Orada manzum olarak Benli Boz'u çağırır. Yedi sene boyunca iğne ipliğe dönmüş olan Benli Boz, Bey Börek'in yanına kişneye kişneye yanına gelir. Benli Boz'un durumuna çok üzülen Bey Börek, Hızır'a yetişip yardım etmesi için yalvarır. Hızır gaipden çıkıp gelir. Onunla konuşurken atını tedavi eder, daha sonra gözden kaybolur. Benli Boz bir kanat vurma ile oğlanın ülkesine gelir. Memleketine gelen kahraman bir çobanla karşılaşır ve onunla elbiselerini değiştirir. Bir çobandan bir keçi alır.

Onu keserek karnını çıkararak başına giyer. Keloğlan kılığında memleketine varır (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te kaleden dışarı çıkınca Bey Börek manzum olarak Bengiboz'u çağırır. Bengiboz gökten iner gibi ansızın kişneyerek önüne gelir. YSM₇ ve YSM₈'deki gibi hızlı bir şekilde ülkesine döner. Çeşme başında Bey Börek kız kardeşini görür ve "Beni bugün evinize misafir alır mısınız?" der. Kız "Annemin gözleri kör bilmem alır mı?" der. Kız durumu annesine anlatır; ancak annesi kabul etmez. Kız ısrar edince annesi gelmesine razı olur (Özer, 1982: 26).

Diyebiliriz ki, kahramanın memleketine dönmesinde farklı yardımcıları karşımıza çıkmaktadır. YM_{2b}, YM_{3b}, YSM_{3,12}'te Hızır ve Derviş, YM_{2a}, YM_{3a}'da babası, YM₁, YSM_{7,8,9,10,11}'de ise atının yardımıyla ülkesine döner. Ayrıca kahramanın ülkesine dönerken YM₁, YSM_{1,2,3,4,7,9,11}'de kılık değiştirmesine de rastlanır.

3.1.13. Sevgilinin bir başkasına verilmek istenmesi

Tutsaklıktan kurtulan kahraman memleketine geldiğinde sevgilisinin bir başkasına verildiğini öğrenir. Bu durumda çaresiz olan kahraman elinden geldiği ölçüde bir şeyler yapmak ister.

YM_{3a} ve YM_{2a} varyantında sevgilinin bir başkasına verilmesi hakkında bilgi yoktur.

YM_{2b} ve YM_{3b}'deki olay örgüsüyle benzerlik göstermektedir. Bey Börek tutsak edildikten sonra kimse ondan haber alamaz. Kel Vezir ilk önce Gül Aferide Banu ile evlenmek için bir kadın gönderir. Gül Aferide Banu onu tersler ve Bey Börek'in yaşadığını söyler. Bunun üzerine Kel Vezir, Cihangir Ablak Süvar'a durumu anlatır. O da derviş kılığında gezen kötü arkadaşlarına yüzer altın vererek şehrin her yerinde Ergenus Kalesi'nde Bey Börek ve arkadaşlarının öldüğünü kendilerinin de cenaze namazına katıldığını söyler. Tekrar Gül Aferide Banu'ya Kel Vezir dünürü gönderir. Kız kendisinden kırk gün yas için müsaade ister. Bu arada Kel Vezir Kamuran Şah'ın yanına giderek Gül Aferide Banu'nun onunla evlenmek istediğini; ancak kararı kayınbabasının vereceğini söyler. Kamuran Şah bu sözlere çok kızar. Kel Vezir bu sayede kızın kahramanın ailesiyle arasını

bozarak evlenmeye mecbur bırakır. Kahraman, bu haberleri kalenin yanından geçen bezirgânlardan öğrenir (Boratav, 1982: 169,170).

YM₁'de Bamsı Beyrek tutsak düştükten sonra uzun süre ondan haber alamazlar. Kızın ağabeyi Deli Karçar, Bamsı Beyrek'in ölüsü veya dirisi haberini getiren kişiye kız kardeşini vereceğini söyler. Bunun üzerine Beyrek'in en yakın arkadaşı Yalançı oğlu Yaltaçuk bir zamanlar Beyrek'in ona hediye ettiği gömleği kana bulayarak Deli Karçar'a getirir (Ergin, 1994: 132). Bu sayede Banu Çiçek'le evlenmeye hak kazanır.

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın arkadaşı Ak-Köbön Alıp-Manaş'ı zindana kapattıktan sonra orada önceden ölen erlerin kemiklerini evine getirir ve oradakilere kemikleri göstererek Ak- Boz at ile Alıp-Manaş'ın öldüğünü söyler. Daha sonra Alıp-Manaş'ın karısıyla evlenmek ister. Alıp- Manaş, aynı gün Kümüjek-Aru'nun Ak-Köbön ile evleneceğini ihtiyar gemiciden öğrenir (M. Ergun, 1998: 229).

YSM₂'de Alpamış ülkesine dönünce kendisi gittikten sonra erkek bir evladının olduğunu öğrenince sevinir. Ultan'ın ülkesinin hanı olduğunu ve dedesinin onun yanında çobanlık yaptığını öğrenir. Ayrıca Alpamış, çocuğunun Ultan'ın yanında esir olduğunu ve hanımı Gülbarşın'la Ultan'ın düğünü olduğunu öğrenir (Üçüncü, 2006: 167,177).

YSM₃'te Canış ve Bayış kaybaolduktan sonra her ikisinin eşine de talipli çıkar ve bu kişiler ülkenin yönetimini de ellerine geçirirler. Ancak diğer varyantlarda olduğu gibi son anda iki kahraman eşlerini evlenemekten kurtarırlar.

YSM₄'te Hakimbek ülkesine gelince ilk önce kız kardeşini görür. Ona kendisini, ağabeyinin zindandan arkadaşı olarak tanıtır. Sonra yolda dedesi Kultay'a rastlar. Kultay ona Ultantaz'ın halka zulmettiğini, Berçinay'la zorla evlenmeye çalıştığını söyler (Yoldaşoğlu, 2000: 400).

YSM₆'da kahraman bezirgânlarla konuşurken Akkavak Kızı'nın başkasına verildiğini duyar. Bunun üzerine atına seslenerek bir an önce yetişmesini ister. YSM₆'da;

"Dooru mayılda, Dengiboz,
Dizili altın.

Dön geeri, Dengibozum, dön.

Göreyim üzünü.

Elimizden kaçırdık, Ak Kavak kızını.

Dön geeri, Dengibozum." (Çimpoeş, 1997: 147).

YSM₇'de Bey Börek ve arkadaşları gâvur padişahının adamları tarafından zindana atılınca Kel Vezir, Börek'in öldüğünü söyleyerek Ak Gavak Gızı ile evlenmeye karar verir. Onu önce kabul etmeyen Ak Gavak Gızı yalnız kaldığını için memleketine de dönemeyeceğini düşünerek bu evliliğe razı olur (Kaybal, 1999: 132).

YSM₈'de gâvurların kutsal günleri dolayısıyla dışarı çıkmalarına izin verilen Bey Böyrek ve arkadaşları kalenin avlusuna çıkmalarına izin verilir. Bey Böyrek elleri ve ayakları zincirli kalenin tepesine çıkar ve geçen kervanı görünce bezirgânbaşı ile manzum olarak konuşur. Ailesi ve karısı Akkavak Kızı hakkında bilgi sorar. Bezirgânbaşından Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'in oğluyla evlendirilmek istendiğini öğrenir (Sakaoğlu, 1998: 387,388).

YSM₉'da memleketine dönen Bey Böyrek, yanına misafir olduğu ihtiyar kadından Akkavak Kızı'nın tahta geçen Kel Vezir'in oğluna verilmek istendiğini öğrenir. Fakat Akkavak Kızı'nın meydandaki kavak ağacı üzerindeki yüzüğü okla vuran kişiyle evlenmek istediğini öğrenir (Gökoğlu, 1936: 86). Bu durum diğer varyantlarda yoktur.

YSM₁₀'da Kel Vezir'le Akkavak Kızı'nın düğününe üç gün kalmıştır. Orada bir meydana bir levha dikmişler. Bunu kim vurursa o gün düğün başlayacaktır. Bey Börek evde kendisine ait oku ve yayı alarak düğün yerine gider (Sakaoğlu, 1998: 407). Kahraman tanınmamak için keloğlan kılığına girer.

YSM₁₁ varyantında Böyrek, nişanlısının Kel Vezir'in oğluyla evlendirilmek istediğini kalenin burcundayken bezirgânların arasındaki Keloğlan'dan öğrenir (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de Bey Böyrek, tutsak olduğu kaledeyken kale civarından geçen kervandaki Keloğlan ile konuşur. Ondan sevgilisi Akgavak Gızı'nın Kel Vezir'e verildiğini öğrenir (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te Bey Börek, kaledeyken Oğuz ilinden gelen kervancıyla konuştuğu sırada Akkavak Kızı'nın Paltacı Kel Vezir'e verildiğini ve düğünü olduğunu öğrenir (Özer, 1982: 26).

Kahraman kaybolunca eşi ile evlenmek için çevresindekiler harekete geçer ve özellikle yalan söyleyerek ve baskı yaparak sevgilisini evlenmeye zorlarlar. YM₁ ve YSM₁'de kahramanın en yakın arkadaşı kahramanın sevgilisi ile evlenmek için kahramanın öldüğüne inandırmaya yönelik eşyalar getirirler. YM_{2b} ve YM_{3b}'de kahramanın öldüğü haberini yaymak için yalancı dervişler kiralanmaktadırlar. Kahramandan haber olmamasına rağmen kız kimse ile evlenmek istemez ancak YSM_{4,7} ve YSM₉'da kıza baskı yaparak evlenmesini isterler.

3.1.14. Kahramanın sevgiliyi bulması

YM_{3a} ve YM_{2a}'da Gül Aferide Banu kahraman Engerus Kalesi'nde tutsak olduktan sonra gelinceye kadar onu bekler.

YM_{3b} ve YM_{2b} varyantında Beyrek düğün evine varır ve herkesin gülüp eğlendiği bir anda Gül Aferide Banu'nun karalar giyip üzüldüğünü görür. Düğündekiler de Beyrek'in elindeki sazı görüp o sırada ondan türkü söylemesini isterler. Beyrek, düğünde oyun oynayan kızlara türkü söyleyerek onları tanıdığını ima eder. En sonunda Gül Aferide Banu çıkar, Beyrek ona da laf atar. Bunun üzerine geline laf söyledi diye Beyrek'i gecenin bir yarısında dışarı atarlar.

Beyrek gittikten sonra Gül Aferide Banu onun Beyrek olabileceğini düşünerek ertesi gün gül bahçesine gitmeye karar verir. Eğer gelen Beyrek ise orada buluşuruz, der. Ertesi gün dayesi ile gül bahçesine giden Gül Aferide Banu, Beyrek'i göremez ve gökte uçan turnalara türkü söyleyip sevgilisine selam gönderir. Daha sonrada belinden çıkarttığı hançeri vücuduna saplamak ister. O sırada güllerin arasından Beyrek çıkıp şiir söyleyerek kendisini tanıtır. İki hasret birbirine sarılır. Beyrek bu kavuşmadan sonra babasının yerine tahta geçer (Boratav, 1982: 180,181).

YM₁'de Beyrek ozan kılığında düğün yerine vardığı zaman arkadaşları ok atar. Beyrek ozan kılığında onlara elin var olsun derken; Yalancı oğlu Yaltaçuk atsa "Elüñ kırsın

parmaqların çürisün hay toñuz oğlu toñuz dir-idi.” Yalancı oğlu Yaltacuk buna kızar ve onun da ok atmasını ister. Beyrek ok atacağı esnada iki tane oku kırar. Bunun üzerine Beyrek’in okunu isterler. Kendi okuyla Beyrek yüzüğü vurunca Kazan Bey’e haber gider. Kazan Bey “Otağ mı, kul karavaş mı, altın akça mı?” (Ergin, 1994: 148) dilersin diye sorunca şölen yemeğinin yanına gidip karnını doyurmak istediğini söyler. Daha sonra şölen yemeğini döker, kızların yanına gitmek ister. Kazan Han her şeyi yapması konusunda ona izin verir. Sonra düğündeki kızların yanına varır, onlara gelini oynatmak istediğini söyler. Oradakiler Kısırca Yenge dedikleri kadını gelin yerine oynatırlar. Beyrek onun tüm ayıplarını manzum olarak söyler. Daha sonra Boğazça Fatma adındaki kadın oynar. Ona da ayıplarını söyler. Oradakiler Banı Çiçek’ten oynamasını isterler. Banı Çiçek oynar. Bamsı Beyrek ona ayıpları olduğunu söyler. Kız hiç aybı olmadığını ifade eder. O arada kızın parmağındaki yüzük görünür. Kıza manzum olarak kendini tanıtır ve birbirlerine kavuşurlar.

YSM₁’de Ak-Köbön, Alıp-Manaş’ın ölüm haberini getirince kahramanın babası Ak-Köbön’e Alıp-Manaş’ın en yakın arkadaşı olduğu için eşini vermeyi teklif eder. Alıp-Manaş garip-kele kılığında düğün evine gelir. Uzaktan ilk önce Ak-Köbön’ü görür. Kümüjek-Aru’nun yanına yaklaşıp onunla atışır. Atışma arasında: “Alıp-Manaş ölmese dönse ne yaparsın?” diye sorar. Kümüjek-Aru: “Dudaklarını öperim.” deyince Alıp-Manaş eski kılığına döner ve sevgilisine kavuşur (M. Ergun, 1998: 243).

YSM₂’de Alpamış düğüne varıp Mafiya adlı bir hizmetçi kadın, Ultan’ın karısı Badamşah ve sonunda da Gülbarşın’la atışır. Atışmada Gülbarşın hâlâ kendisine sadık olduğunu anlar ve kendini tanıtarak birbirlerine kavuşurlar (Üçüncü, 2006: 167,171).

YSM₃’te Canış ile Bayış ülkelerine varınca yolda ilerlerken kendilerini bir şenliğin içinde bulurlar. Şenlikte eşleri Ay Çolpan ve Kün Çolpan’ı görürler. Onlar şenlikte kapıda durup bir kenarda büzülüp olanları izlemektedirler. Çocukları Akçol ve Darbas’la karşılaşp başlarından geçen olayları anlatırlar (Üçay Şentürk, 2013: 329).

YSM₄’te Hakimbek, Ultanaz’ın zorla Berçinay’la evlenmeye çalışıldığını duyunca beyaz bir keçi keserek etini yer, kendisine sakal ve bıyık yapar. Dedesi Kultay’ın kılığında onun yerine düğüne gider. Orada kendi anası temizlikçi olmuştur. Onunla biraz dertleşir. Kultay

kılığındayken Berçinay’la atışma yapar. Orada kendisini tanıtır. Düğün yerindekiler korkudan ne yapacaklarını bilemezler (Yoldaşoğlu, 2000: 474).

YSM₆’da varyantın eksik olmasından dolayı kahramanın sevgiliyi bulması ile ilgili bir ifadeye rastlanmamıştır.

YSM₅’te kahraman esaretten kurtulduktan sonra düğün yerine gelir ve kendini tanıtarak yaşadığını kanıtlar. (İ. Özkan, 1997: 300).

YSM₇’de derviş kılığına giren Bey Börek, davul sesini duyup bunun nişanlısı Ak Gavak Kızı’nın düğünü olduğunu anlar. Eline bir tef alıp âşık kılığına giren Böyrek, düğün evine gider. Kel Vezir’in vuramadığı hedefi vurur. Sonra güzel kına türküsü söylediğini belirterek gelinin yanına varır. Orada oynayan hanımlara türkü söyleyerek hepsini tanıdığını belli eder (Kaybal, 1999: 141,145).

YSM₈’de Akkavak Kızı’nın düğününe yetişen Bey Beyrek ilk önce arkadaşı Mustafacık’ın sevgilisine, Kel Vezir’in eski hanımına ve son olarak da Akkavak Kızı’na yönelik türkü söyler. Kız, Bey Beyrek’in sesini tanır gibi olur ve dikkatle bakar. Bey Beyrek bunu görünce şu şiiri söyler:

“Giderim yoluma ne bakan kinli kinli,

Gelin mi oldun iki dinli,

Oyna gelin oyna” deyince Akkavak Kızı tanıyıp Bey Beyrek’in

üstüne atılır (Sakaoğlu, 1998: 395).

YSM₉’da Bey Böyrek gerdanlığın takılı olduğu kavak ağacının bulunduğu meydana Keloğlan kıyafetinde gelir. Bey Böyrek ok ile gerdanlığı düşürür. Bunun üzerine Kel Vezir’in oğlunun düğünü için hazırlıklara başlanır. Keloğlan kıyafetindeki Bey Böyrek saraya gider, oradaki insanların dikkatsizliğinden faydalanarak kadınlar tarafına geçer ve duvarda duran eski sazını alarak türküler söylemeye başlar. Söylediği türküde Akkavak Kızı’na kendini takdim eder. Yüzündeki nikabı açtıktan sonra herkes Bey Böyrek’i görür ve onu tahta geçirirler (Gökoğlu, 1936: 87).

YSM₁₀'da Beğ Börek Keloğlan kılığında ülkesine varınca Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'le olan düğününe yetişir. Düğünde Kel Vezir'in anasına, arkadaşı Güccük Mustafa'nın karısına ve son olarak da Akkavak Kızı'na yönelik şiir söyler:

“Ne bakan kinni kinni

A can örtmüşsün gamlısın gamlı,

Maremin (meramın) bu mudur hey gidi” (Sakaoğlu, 1998: 408,409)

deyince Akkavak Kızı Beğ Börek'i tanır ve kendini Beğ Börek'in kucağına atar.

YSM₁₁'de Böyrek çoban kılığında düğün evine gider. Burada da Böyrek Hasan Bey'in hanımının teklifi üzerine türkü söyler ve oynayan hanımları tanıdığını belirtir. Sırdaşı Hasan Bey'in hanımı onun Böyrek olduğunu anlar ve Ak Kavak Kızı'na haber gönderir. Ak Kavak Kızı gelince Böyrek ona da bir türkü söyler ve kız onu tanır. Düğündekilerin de onu tanıması üzerine Kel Vezir'in oğlu düğün yerini terk ederek bir tavuk kümesine saklanır ama Böyrek onu affeder (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de Keloğlan kılığında memleketine giden kahraman Akgavak Gızı'na ve Kel Vezir'in hanımına hizmet eder. Bir avcı ile ilişkisi olan Sarı Kız'a, Kel Vezir'in hanımına ve son olarak Akgavak Gızı'na türkü söyler ve onlara kendini tanıtır (Erol, 2006: ?) .

YSM₁₃'te Beybörek süvari (ozan) kılığında düğün yerine gider. Ondan müzik söylemesini isterler. Arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisine, Kel Vezir'in eski hanımına ve diğer varyantlarda olduğu gibi son olarak da Akgavak Gızı'na yönelik türkü söyler (Özer, 1982: 27) ve kendini tanıtır.

Kahramanın sevgili ile buluşması ve kendini tanıtmayı düğün yerinde olmaktadır. YM₁, YM_{2b}, YM_{3b}, YSM_{1,2,4,8,9,10,11,12,13}'te kahraman sevgilisini düğünde oynarken görür. Ona yönelik söylediği sözlerden dolayı kız hemen onu tanır ve birbirlerine kavuşurlar.

3.1.15. Kahramanın akıbeti

Bütün varyantlarda Beyrek kırk gün kırk gece düğün ile muradına erer. Kız kardeşini de Kel Vezir'e verir.

YM₁'de Yalançı oğlu Yaltaçuk, Beyrek'in geldiği haberini alınca korkusundan kaçarak Tana Sazi'na sığınır. Bamsı Beyrek ve yanındakiler sazın etrafını ateşle tutuştururlar. Çaresiz kalan Yalançı oğlu Yaltaçuk, Bamsı Beyrek'in eline düşer. Kahraman onu kılıç altından geçirdikten sonra onu affeder. Daha sonra Bayburt Hisarı'na giderek yiğitlerini kurtarır (Ergin, 1994: 152,153). *Dış Oğuz'un İç Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Öldü Boy*'da kahramanın akıbeti devam etmektedir. Öyle ki Bamsı Beyrek tekfurun kızına kendisini yardım etmesi durumunda sevgilisini kurtardıktan sonra gelip onunla evleneceği konusunda söz verir. Ancak destanın devamında kızı kurtarıp alması hakkında bilgi yoktur. Kıza kendisini kurtarıırken ettiği andı yerine getirmediği için öldürülmesi mümkündür. Ancak kahramanın akıbeti hakkında diğer varyatlarda detaylı bilgi yoktur.

YM_{3b}'de Bey Beyrek Gül Aferide Banu'ya kavuştuktan sonra arkadaşlarını kurtarmak için Engerus Kalesi'ne gider. Engerus Kalesi'nin tekfurunun kızı Dîlfûruz'u kendi hüsnü rızasıyla Bey Böyrek Şâh'a Allah'ın emriyle nikâh kıyarlar. Oğuz ülkesine gelince kız kardeşini Kel Vezir ile bir mübarek cuma gecesi dahi Gül Âferîde Banu ile diğer hafta Dîlfûruz ile murat alıp murat verirler (Boratav, 1982: 180,181). Benzer bir olay örgüsü YM_{2b}'de vardır. YM_{2a} ve YM_{3a}'da da Bey Beyrek Şehzade ilk önce Gül Aferide Banu'yla sonra da Engerus Kalesi'nin tekfurunun kızı Dîlfûruz Banu ile evlenir.

YSM₁'de de Alıp-Manaş son anda eşinin düğününe gelerek kendini tanıtır. Arkadaşı Ak-Köbön onu görünce turna kılığına girerek çadırın bacasından kaçmaya çalışır. Alıp-Manaş onu okuyla vurur. Oradakiler Alıp-Manaş'ın Ak-Kağan ile Ak-Köbön'ü öldürmesi sonucunda için büyük bir toy düzenlerler (M. Ergun, 1998: 245).

YSM₂'de düğündeki yarışmayı Alpamış kazanır. Bunun üzerine Ultan, divanenin Alpamış olduğunu anlar ve kaçmaya başlar. Ultan'ı Jediger yakalayıp öldürür. Ondan sonra Baybörü, tekrar yurduna han olur. Alpamış da muradına nail olur. Yılda iki defa da Karaközayım'ın yanına gider (Üçüncü, 2006: 181).

YSM₃'te Canış ile Bayış ülkelerine geldikleri vakit şenliğin içerisinde zor günler geçiren Ay Çolpon ile Kün Çolpon'la karşılaşır. Başlarına gelenleri birbirlerine anlattıktan sonra sarılıp ağlarlar. Belkıs ile de nikâh kıyan Bayış mutludur. Ay Çolpon, Belkıs'ın varlığına sevinerek kabul eder. Canış ile Bayış saadet içerisinde ailelerinin yanında halk ile beraber yaşamaya devam ederler (Üçay Şentürk, 2013: 351).

YSM₄'te Hakimbek, Kalmak ülkesindeki zindandan kurtulduktan sonra ülkenin idaresini çoban Keykubat'a bırakır. Kalmak Hanı'nın kızı Tavka Keykubat'a âşık olur ve onunla evlenir. Hakimbek, ülkesine dönünce karısı Berçinay'la zorla evlenmeye çalışan Ultantaz'ı cezalandırır. Kırk gün kırk gece düğün yapar. Daha sonra Kalmak ülkesine geri dönerek kayınbabası ve kaynanasını razı ederek ülkesine getirir (Yoldaşoğlu, 2000: 486).

YSM₆'da varyantın eksik kalmasından dolayı kahramanın akıbeti hakkında bilgi yoktur.

Diğer varyantlarda olduğu YSM₅'te de kahraman sevgilisinin düğününe son anda yetişir ve kendini gösterir. Bunun üzerine Ahmak kaçır ve kahraman Çiçek'le evlenerek muradına erer (İ. Özkan, 1997: 300).

YSM₇'de Bay Böyrek, Ak Gavak Gızı'na kavuştuktan sonra amcası oğlu Kel Vezir'i affeder ve ona kendi kız kardeşini verir. Bay Böyrek'le de Ak Gavak Gızı evlenir (Kaybal, 1999: 146).

YSM₈'de Bey Beyrek, Akkavak Kızı'na kendini tanıttıktan sonra esir olan arkadaşlarını kurtarmak için kaleye gider. Tekfurun kızını ve otuz dokuz arkadaşını da alarak ülkesine döner. Kırk gün, kırk gece düğün yapıp Akkavak Kızı'yla yeniden evlenirler. Ondan sonra kırk gün, kırk gece yine düğün yapıp tekfurun kızıyla evlenir (Sakaoğlu, 1998: 396).

YSM₉'da Bey Beyrek'in geldiği haberi her yere yayılır. Ülkenin başına geçen kahraman tekfurun kızı ile evlenme konusunda Akkavak Kızı'nı ikna eder. Tekfurun kızı ve esir arkadaşlarını da kurtarak geri dönen kahraman kırk gün kırk gece düğün yapar (Gökoğlu, 1936: 87).

YSM₁₀'da Beğ Börek Akkavak Kızı'na kendini tanıttıktan sonra kaçan Kel Vezir'e: "Sen dürüst bir adamsın. Bizim tahtımızı, tacımızı dağıtmamışsın, düğüne devam et; sana kardeşim Sultan'ı veriyorum." (Sakaoğlu, 1998: 409, 410) der ve düğün devam eder. Daha sonra kalede tutsak olan otuz dokuz arkadaşını kurtarır. Hem Akkavak Kızı'nı hem de kalenin kralının kızını alarak muradına erer.

YSM₁₁'de düğün yerinde Bay Böyrek kendini Ak Kavak Kızı'na tanıttınca Kel Vezir'in oğlu tavuk kümesine kaçır. Bay Böyrek, Kel Vezir'i affeder. Daha sonra Ateş Kralı'nın üzerine gider ve arkadaşlarını kurtarıp hem Ateş Kralı'nın kızını hem de Ak Kavak Kızı'nı da alarak muradına erer (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de Bey Böyrek ülkesine gelince Büyük Millet Meclisi'ni kurar. Padişahlığının tahtına çıkar. Kırk gün şenlikler yapıp Akgavak Gızı'nı alır, mesud olur. Sonra kalede tutsak olan arkadaşlarını kurtarmak için Ateş Kralı'nın ülkesine gider. Arkadaşlarını ve Ateş Kralı'nın kızını alarak ülkesine döner ve mutlu bir son yaşar (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te Beybörek, Akgavak Gızı'na kendini tanıttıktan sonra aradan otuz dokuz gün geçer. Kalede tutsak arkadaşı Mustafacık'ı kurtararak geri gelince kendisi Akgavak Gızı'nı alır. Mustafacık'la sevgilisini evlendirip kız kardeşini de bir kişiye vererek üç düğünü bir arada yaparak mutlu bir son yaşarlar (Özer, 1982: 27).

Sonuçta, kahraman kendi eşini almak isteyen yakın arkadaşını YM₁, YSM_{7,10,11} affeder. Ancak YSM₁ve YSM₄'te ise cezalandırmaktadır. Bunun yanında YSM₇ ve YSM₁₀'da arkadaşı kendisine kötülük yapmasına rağmen onu affederek kendi kız kardeşini vermektedir. Ayrıca YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM_{8,9,10,11,12,13}'te kahraman kendisinin esaretten kurtulmasına yardımcı olan kalenin tekfurunun kızına söz verdiği gibi geri dönerek onu da alır.

3.2. Bamsı Beyrek Destanı'ndaki Şiirlerin Tahlili

Dede Korkut destanları halk hikâyesine geçişin ilk basamağını teşkil eden ürünlerdir. Bu sebepten eserlerde nazım nesir karışımı bir yapı hâkimdir. Destanın doğu varyantları destansı yapısını korurken batı varyantlarında halk hikâyesine ve masala dönüşümler vardır. Halk hikâyeleri nazım-nesir karışımı anlatmalardır. Bu ürünlerde nesir kadar nazımda önemlidir. Halk hikâyesi araştırmacıları ürünlerdeki şiirleri daha çok epizotlar çerçevesinde incelemişlerdir. Ancak biz bu çalışmada şiirleri şahıslar etrafında tahlil edeceğiz. Şiirleri yapısal olarak incelerken anlatıcılarımızın anlatımda ne kadar sanatkârane bir üsluba sahip olduklarını göstermeye çalışacağız.

3.2.1. Karşılıklı söylenen şiirler

3.2.1.1. Kahraman ve sevgilisinin karşılıklı söyledikleri şiirler

YSM₁'de Alıp-Manaş; anne ve babasıyla vedalaştıktan sonra obadan ayrılırken eşi Kümüjek-Aru karşısına çıkar, atın önüne koşar ve niçin kendisi ile vedalaşmadığını sorar. Şiir iki beşlikten oluşmaktadır ve belli bir ölçü ve uyak düzeni yoktur. Alıp-Manaş da düşüncesini sevgilisine dört beşlikten oluşan bir şiirle aktarır. Dizelerde belirli bir kafiye düzeni yokken bazı yerlerde aaaab şeklinde uyak düzeni vardır. Şiirde Alıp-Manaş, atına hiçbir şey olmadığı sürece geri dönebileceğini söyler (M. Ergun, 1998: 111,113).

YSM₁'de Alıp-Manaş garip-kel kılığında Kümüjek-Aru'nun düğününe yetişince eski eşine yönelik eleştirici sözler söyler. Kümüjek-Aru kendisinin Akköbön'le gönülsüz evlendiğini söyler. Şiir, iki beşlikten oluşmaktadır. Şiirde belli bir ölçü ve uyak yoktur. Alpamış'ın eleştirici sözlerine karşılık kendisinin isteyerek evlenmediğini söyler (M. Ergun, 1998: 239,241).

YSM₃'te Canış ile Bayış, ülkelerine döndükleri zaman eşlerini Akcol ve Darbas ile olan düğününe yetişirler. Bu arada düğünde Bayış eleştirici nitelikte eşine sorular sorar. Şiir beş dizeden oluşmaktadır. Şiirde belirli bir ölçü ve uyak yoktur. Bayış yanındaki çocuğunu göstererek çocuğun niçin üzgün olduğunu sorar. Eşi de çocuğunun öz babasının olmadığı için üzgün olduğunu dile getirir. Eşinin söylediği şiir beş dizeden oluşup belirli bir ölçü ve uyak yoktur (Üçay Şentürk, 2013: 329).

YM₁'de sevgilisinin düğününe ozan kıyafetinde gelen kahraman ilk önce Kısırcıca Yenge daha sonrada Boğazça Fatma'yı oynatır. Her ikisini de ayıbını söyleyince ikisi de yerine oturur. Son olarak Banı Çiçek kırmızı kaftanını üzerine giyerek oynamaya çıkar. İlk olarak Beyrek şiir söyler. Şiir yedi dizeden oluşup belli bir ölçü yoktur. Dizeler yedi ile on beşli heceler arasında değişmektedir (Ergin, 1994:148). Bu şiirin hemen arkasından kahraman ikinci bir şiir daha söyler. Bu şiir altı dizeden oluşmaktadır. Dizeler on bir ve on yedili ölçüler arasında değişmektedir. Her iki şiirde kahraman Banı Çiçek'i eleştirir. Kıza, Beyrek kaybolduktan sonra kargı gibi saçını yolup yolmadığını, kara gözünden yaş döküp dökmediğini, güz elması gibi kızıl yanağını yırtıp yırtmadığını sorar ve kızın parmağındaki yüzüğün kendisine ait olduğunu dile getirir (Ergin, 1994: 148).

Karşılık olarak Banı Çiçek belli bir ölçü ve durağı olmayan dokuz dizelik bir şiir söyler. İlk dört dizede *-diğum çok* ses benzerliklerinden redif vardır. Burada Bamsı Beyrek'in sorduğu soruların cevabını verir ve yüzüğün belli bir nişanı olduğunu ifade eder (Ergin, 1994:148). Bunun üzerine kahraman zamanında çadırın önünde vurduğu geyiği, at yarışında kızı geçmesini, güreşte kızı yenmesini, onun okunu ikiye ayırmasını, üç öpüp bir dişleyip yüzüğü parmağına geçirmesini anlatır (Ergin, 1994: 148). On dizeden oluşan şiirde belli bir ölçü yoktur ancak *-madun mı* ses benzerliklerinden redif vardır.

YM_{3b}'de Bey Böyrek, sevgilisini gül bahçesinde elinde hançerle canına kıyacağını görünce dayanamayıp yerinden fırlar ve ondan canına kıymamasını ister. Ancak kız onun kına gecesindeki abdal olduğunu görünce biraz çekinir. Metinde Bey Böyrek'in üç dörtlük; Gül Âferîde Banu'nun ise ağzından dört dörtlük toplam yedi dörtlük şiir söylenmiştir. Bu arada Bey Böyrek sevdiğine: “Bey Böyrek gelmiş yârin destine / Bilmiş ama beni bilir bilmezlenir hey!” diyerek döndüğünü anlatır. Tek dörtlükten oluşan şiirde belirli bir ölçü yoktur, kafiye örgüsü aaab şeklinde olup *-st* seslerinden tam kafiye ve *-una*, *-ine* seslerinden redif vardır. Bey Böyrek'in sözlerine karşılık kız ısrarla onun abdal olduğunu ifade eden bir şiir söyler. Tek dörtlükten oluşan şiirin kafiye örgüsü aaab şeklindedir. *-t* sesinden yarım uyak ve *-er* ses benzerliklerinden redif vardır. Bey Böyrek kendini ona ispatlamak için tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Şiir, ölçüsüz olup aaab kafiye örgüsüne sahip olup *-mişsin*, *-muşsun* seslerinden redif vardır. Kıza kendini inandırmak için zamanında bir ok ile beş kaz vurduğunu anlatır (Boratav, 1982: 179). Kız karşılık vererek yine ona Bey Böyrek olmadığını beş kaz vurduğunu elden öğrendiğini söyler. Şiirde belli bir uyak olmayıp kafiye örgüsü aaab şeklindedir. Kız kahramandan başka bir dörtlükte kendini ispatlaması için bir nişanını söylemesini ister. Şiirde belli bir ölçü ve uyak olmayıp kafiye örgüsü aaab şeklindedir. Kız da karşılık olarak iki dörtlükten oluşan şiirde çok yorulduğunu ve yemin etmesini ister ve kızın kahramanla atışması sona erer (Boratav, 1982: 179). Kız yedi yıllık hasretle kendisini Bey Böyrek'in üzerine atar. İlk dörtlüğün kafiye örgüsü aaaa olup *-in* seslerinden tam uyak vardır. İkinci dörtlükte yine belli bir ölçü olmayıp *-in* , *-in* seslerinden tam kafiye olup kafiye örgüsü bbbc şeklindedir.

YSM₁₂'de Ak Gavak Gızı ile Bey Böyrek Yemen padişahından kaçarken Bey Böyrek yaralanır. Onların durumunu Çin padişahının kızı rüyasında görür ve kurtarmak için ordusuyla yola çıkar. Ak Gavak Gızı gelen orduyu görünce Bey Böyrek'i uyandırmak için

bir şiir söyler. Şiir iki dörtlükten oluşmaktadır. Şiirde ilk dörtlükte aaab kafiye örgüsü olup belli bir ölçü yoktur. Ancak -eğ seslerinden tam kafiye vardır. İkinci dörtlük de yine belli bir ölçü ve durak olmayıp aaab kafiye ölçüsü vardır. Dizeler on iki, on üç, on beşli birimlerden oluşmaktadır. Dörtlüklerin sonunda tekrarlanan oy oy nakaratı şiiri güçlendirmektedir. Şiirde Ak Gavak Gızı yiğitten ona yüzünü dönmesini, ne kadar uğraşırsa da akan kanı durduramadığını, gerekirse donunu çıkarıp onunla silmesi gerektiğini dile getirir.

Karşılık olarak, Bey Börek kıza beş dizeden oluşan bir şiirle karşılık verir ki kafiye örgüsü aaaaa şeklindedir. Belli bir ölçü ve durak mevcut değildir. Dizeler dokuz, on bir, on beşli ölçülerden oluşmaktadır. Kahraman şiirde sevgisinden kendi durumu ne kadar kötü olsa da üzerindeki elbiseleri çıkartıp onu el âleme rüsva etmemesini ister (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te düğünde Bey Börek'in önünde arkadaşı Mustafacık'ın eski sevgilisi ve Kel Vezir'in eski hanımı oynar. Ancak kahraman her ikisine de eleştirici tarzda şiir söyleyince ikisi de oturmak zorunda kalır. Bu durumda Akgavak Gızı'nı oynatırlar. Kahraman Akgavak Gızı'na yönelik iki şiir söyler. Şiirlerden ilki dört dizeden oluşmaktadır. Dörtlükte dizeler sekizli, dokuzlu ve on ikili hecelerden oluşmaktadır. Ayrıca -ını / -ini seslerinden zengin uyak vardır. Kafiye örgüsü aaab şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kahraman kıza övgü niteliğinde bir şiir söyler. Bunun üzerine kız onun Bey Börek olduğundan şüphelendiği anda kahraman daha sonra üç dizeden oluşan bir şiir söyler. Şiirde dizeler sekizli ve on ikili heceden oluşmaktadır. Öyle ki -el, -al seslerinden tam uyak, -dı, -di seslerinden redif olup kafiye örgüsü aab şeklindedir. Şiirin mısralarında kahraman *Bengi Boz tavlada kaldı / Bey Börek geldi* (Özer, 1982: 24,27) diyerek geldiğini haber verir.

3.2.1.2. Kahraman ve kız kardeşinin karşılıklı söyledikleri şiirler

YM₁'de Bamsı Beyrek, Oğuz'a geldiği zaman yolda bir ozan görür. Ozana nereye gittiğini sorar. Ozan Yalançı Oğlu Yaltaçuk ile Banı Çiçek'in düğününe gittiğini söyler. Bunun üzerine Bamsı Beyrek ozandan kopuzu alır. Sonra bir pınar kenarında su almaya gelen kız kardeşinin kendisi için ağladığını görüp kıza niçin ağladığını on beş dizeden oluşan bir şiirle sorar. Dizeler sekiz ile on yedi ölçüler arasında değişmekte olup en çok on altılı ölçüden oluşan dizeler vardır. Şiirin ilk yedi dizesinde kız kardeşine niçin ağlayıp

durduğunu, kendisinin sözlerinden etkilenip gönlünün yandığını diğer kalan kısımlarda ise Kara dağlardaki yaylakların, şahbaz atların, katar katar develerin, ağıldaki ala koyunun kime ait olduğunun söylemesini ister (Ergin, 1994: 138,139). Bamsı Beyrek'in sualine karşılık kız kardeşi *Çalma ozan ayıtma ozan / Karaluça men kızuñ nesine gerek ozan* diye ilk iki dizede seslendikten sonra abc kafiye örgüsüne sahip altı üçlükten oluşan toplam on sekiz dizede ozan kılığındaki Beyrek'in sorduğu altı farklı soruya cevap verir. Şiirde kara dağların, soğuk suların, şahbaz atların, katar katar develerin ve ağıldaki ağca koçun, kara görklü otağın bir zamanlar ağabeyi Beyrek'in olduğunu ama o gideli beri sahipsiz olduklarını söyler (Ergin, 1994: 139,140). Kız kardeşi sonra tekrar şiir söyler. Şiir sekiz dizeden oluşmaktadır. İlk altı dizenin kafiye örgüsü *ab ab ab* şeklindedir. Burada belli bir ölçü ve uyak yoktur. Kız ozan kılığındaki Bamsı Beyrek'e geçip geldiği yerlerde, yakın suları geçtiğinde, Ağur adlı şehre uğradığında Beyrek adlı bir yiğide rastlayıp rastlamadığını sorar. Son iki dize, *cc* kafiye örgüsüne sahiptir. Dizeler $6+6=12$ 'li duraklıdır. *-an* seslerinden tam uyak *-a* sesinden ise redif mevcuttur. Kız burada *Mere ozan gördüñ-ise digil maña / Kara başum kıurban olsun ozan saña* diyerek düşüncesini aktarır. Kız sonra ilk altı dizesi kendi içinde *ab ab ab* şeklinde kafiye örgüsüne sahip bir şiir söyler. Şiirin ikinci dizelerlerinde *Ozan senüñ haberüñ yok* cümlesi tekrar etmektedir. Diğer üç dizede belli bir ölçü, uyak ve kafiye örgüsü yoktur. Şiirde kız ozana erkek kardeşinin tutsak olduğunu, karşı yatan kara dağının yıkılıp, gölgeli kaba ağacının yıkıldığını, bir şey söylemeden bir an önce uzaklaşmasını ve gidip düğünde türkü söylemesini ister (Ergin, 1994: 138,139).

YM₁'de Bamsı Beyrek, pınar başındaki kız kardeşi ile atıştıktan sonra oradan uzaklaşarak diğer kız kardeşlerinin yanına gelir. Diğer kızları da karalar giymiş şekilde görünce sekiz dizeden oluşan bir şiir okur. Şiirde *aaa bbb cc* şeklinde kafiye örgüsü vardır. İlk üç dizede *-en* , *-an kızlar* kelimelerinde redif ve *-r* sesinden yarım uyak vardır. Diğer üç dizede *-den*, *-dan ne var* kelimelerinden redif vardır ancak herhangi bir uyak yoktur. Son iki satırda *-i* seslerinden yarım uyak vardır ancak redif yoktur. Dizeler en az dokuz, en çok on dört heceden ibarettir ve dizelerde herhangi bir düzen yoktur. Şiirde ahenk; kafiye ve redifler sayesinde sağlanmıştır. Şiirde ak çıkarıp kara giyen kız kardeşlerine üç gündür yolda olduğunu söyler ve kendisini doyurmalarını ister (Ergin, 1994:141). Ozan kılığındaki Beyrek karnını doyurduktan sonra ona eski bir kaftan verirler. Ozan kaftanı giyince büyük kız kardeşi birden onu Beyrek'e benzetir ve karşılık olarak Beyrek hemen on bir dizelik bir

soylama söyler. Soylamada ilk altı dize kendi içinde *ab cb db* şeklinde kafiye örgüsüne sahiptir altındaki üç dize yine kendi içinde *eee* şeklinde kafiye örgüsüne sahiptir ve *-undan* sesleri redif *-ış* sesleri de tam kafiye yapı oluşturur. Burada dizeler sekizli ve dokuzlu hece ile söylenmiştir. Son iki dize yine kendi içinde *ff* kafiye örgüsüne sahiptir. *-en* sesleri tam kafiye *-i* sesi de redif oluşturur. Şiirde kız kardeşi yürüyüşünden ve aslan gibi duruşundan ozanı ağabeyi Beyrek'e benzettiğini söyler. Sonra kız tek dördlükten oluşan bir şiir daha söyler ki şiirden bağımsız olarak *Çalma ozan ayıtma ozan* diyerek başlar. Kafiye örgüsü *aaaa* şeklinde ve *-dığı yok, -diği yok* seslerinden redif, *-el, -al* seslerinden tam uyak vardır (Ergin, 1994: 142).

YM_{2b}'de Şehzade zindandan kurtulduktan sonra Pir'in sayesinde ülkesine gelir. Yolda bir abdal görür ve onunla kıyafetlerini değiştirir. Sonra babasının sarayının çeşmesinden su içmek ister. Bu sırada kız kardeşi Bengi Boz'u sulamak için çeşmeye gelir. Bengi Boz şehzadeyi görünce huysuzlanır. Bunun üzerine kız ata vurur. Şehzade kızdan ata vurmamasını ister. Kız onu görünce bir an kanı kaynar ağabeyine benzetir. Kız, atı saraya götürdükten sonra geri döner ve abdal kılığındaki Bey Böyrek'le atışmaya başlar. Dört kez kız kardeşi; üç kez Bey Böyrek şiir okurlar. İlk olarak kız kardeşi Banu ikinci dizesi on birli; diğer dizeleri on ikili heceden oluşan bir şiir söyler ve burada imalı olarak abdalin ağabeyine benzediğini ifade eder. Şiirde *-a mı, -emi?* ses benzerliklerinden redif vardır. Şehzade, belirli bir ölçüye bağlı olmayan tek dördlükten oluşan bir şiir söyler. Şiirin üçüncü dizesi 6+6=12'li, diğer dizeleri 6+5=11'li hecelerden oluşmaktadır. Dizelerin sonunda

-le sesleri tam kafiye oluşturur. Şehzade burada kardeşi olmadığını ifade eder. Kız kardeşi Banu ise diğer şiirinde bir gece önce hayırlı bir düş gördüğünü belli bir ölçüsü olmayan üç dizelik şiirinde söyler. Dize sonlarında *-şı, -şi* sesleri tam kafiye oluşturur. Şehzade ise üçüncü dizesi on birli diğer dizeleri onlu heceden oluşan şiirde ısrarla kardeşi olmadığını söyler. Şiirde dize sonlarında *-şı, -şi, -şu* seslerinden tam uyak vardır. Kız kardeşi yine ısrar ederek iki dördlük ve iki mısradan oluşan farklı bir şiir söyler. Şiirin ilk dördlüğünde *-na, -ne* seslerinden redif, *-zı, -zi, -zu* seslerinden tam uyak vardır. *Eğer senin belinden de borun olmasaydı / Ben sana kardeşim derdim*, diye ısrar eder. Şehzade belirli bir ölçüsü olmayan bir dördlülle kardeşi olmadığını ikna etmeye başlar. Şiirde *-imden, -umdan* seslerinden redif, *-r, -l* ses benzerliğinden yarım kafiye vardır. Kız kardeşi tek dördlükten oluşan ve on birli ölçüyle söylenmiş şiirde *-ı* sesinden

yarım kafiye vardır. Kardeş ayrılığından ciğerinin yandığını kendisine kardeş demesinde sakınca olup olmadığını sorar (TDDK, No: A/87).

YM_{3b}'de Şehzade ülkesine geldiği vakit bir abdal ile karşılaşır ve onunla kıyafetlerini değiştirerek abdal kıyafetiyle düğün yerine varır. Düğün yerinden kahramanı uzaklaştırırlar. Kahraman babasının sarayının yanındaki çeşmeye gelir. Kahramanın kız kardeşi Bengi Boz'u sulamak için getirir. Sonra at kahramanı görünce huysuzlanır. Kahraman atı kız kardeşinden dövmemesini ister. Kız abdalı kardeşine benzetir. Abdal kıza aç olduğunu ve ona ekmek vermesini ister. Kız ekmeği getirdiği sırada beş dizeden oluşan ilk iki dizesi farklı diğerleri on birli ölçüden oluşan bir şiir söyler. Burada abdala, hasretini çektiği ağabeyi olup olmadığına değinir. Şiirin kafiye örgüsü *aaaaa*'dır ve on birli dizler $6+5=11$ duraklı olduğu gibi duraksız dizeler de vardır. Şehzade tanınmamak için kız kardeşine kendisinin bir abdal onun ise bir şah kızı olduğunu dile getirerek fikrinden uzaklaştırmaya çalışır. Şiir tek dörtlük olup kafiye örgüsü *aaab* şeklinde ve hiçbir ölçüye bağlı değildir. Sonra kahraman oradan uzaklaşarak kına gecesine gider (Boratav, 1982:174). YM_{2b}'de kız ağabeyi ile atışmada dört farklı şiir söylerken burada sadece bir şiir söylemiştir. Yine aynı şekilde YM_{2b}'de kahraman kız kardeşiyle karşılıklı atışmada üç kez cevap vermesi söz konusu iken bu varyantta sadece bir kez şiirle cevap vermiştir (TDDK, No: A/87).

YSM₇'te kahraman derviş kılığında ülkesine gelince çeşmenin başında kız kardeşini görür. Bunun üzerine onun yanına yaklaşır ancak Benli Boz'un kardeşi Hudey Tay ve tazısı Zağar onu tanır. At ve tazi huysuzlanınca kız kardeşi taziye taş atar. Bunu üzerine kahraman kardeşine yönelik bir şiir söyler. Kahramanın kız kardeşine yönelik söylediği üç şiir vardır. İlk şiir, ikinci dizesi on beş, diğer dizileri on bir heceden oluşan dört dizelik bir şiirdir. Kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup *-ı* seslerinden redif *-aş* seslerinden ise tam kafiye vardır. Şiirde dörtlüğün altında iki dizeden oluşan bir de *Hudiye tay Benli Bozun gardaşı / Adam gardaşını bilmez miyimiş* nakaratı vardır (Kaybal, 1999: 145). Şiirde taziye taş atmamasını söyledikten sonra Hudey Tay'ın Benli Boz'un kardeşi olduğunu söyleyerek kahraman kız kardeşinin onu tanıması için biraz ipucu verir. Kız kardeşi dört dizeden oluşan ve on birli hece ölçüsüyle bir şiir söyler. Kız kardeşi derviş kılığındaki kahramanın nereli olduğunu Bay Börek'i bilip bilmediğini sorar. Kahraman cevabında biraz daha kendisini tanıttak ifadeler kullanır. Dört dizelik şiirin belli bir ölçüsü olmayıp uyak düzeni *aaab* şeklinde, *-ısın, -isin* seslerinden zengin kafiye vardır. Şiirin devamında iki

dizeden oluşan bir nakarat vardır. Bay Börek, yeni bir şiir söyler ve kendisini biraz daha tanıtır. Tek dördlükten oluşan şiirde belli bir ölçü olmayıp kafiye örgüsü *aaab* şeklinde ve -*yor* seslerinden redif vardır. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir kavuştak vardır. Kız kardeşi cevabında *Gâvur gardaşımı kesti dediler* haberini duyduklarını söyler. Şiirde -*ı*, -*i*, -*u* seslerinden redif -*z* sesinden ise yarım kafiye vardır. Bu sözü duyunca kahraman, Ak Gavak Gızı'nın suçsuz olduğunu düşünür. Kahraman, kardeşinin karşısında dayanamaz ve dört dizeden oluşan bir şiir okur. Şiirin ilk dizesi on birli diğerleri on üçlü heceden oluşup kafiye örgüsü *aaab* şeklinde -*ası*, -*esi* seslerinden zengin uyak vardır. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. *Geldim bacım da gırk gün arası / Geçip geldiğim de bacım deniz deryası* (Kaybal, 1999: 146) diyerek kız kardeşine kendisini tanıtır. Kız kardeşi ise son olarak söylediği şiirde annesinin ağabeyinin döşünde ben olduğunu söylediğini ifade eder. Bu şiir tek dördlükten oluşmaktadır. Şiirde ikinci dize on üçlü diğer dizeler on birli hece ölçüsüyle söylenmiştir. Kafiye örgüsü *aaab* olan şiirde -*ı* seslerinden yarım kafiye vardır.

3.2.1.3. Kahraman ve annesinin karşılıklı söyledikleri şiirler

YSM₁'de Kahraman ve annesinin karşılıklı söylediği şiirlerde annesi niçin yemek yemediğini, ağacı, taşı niçin aradığını sorar. Sorusuna cevap olarak; yerle göğün birleştiği yerde Ak-çal ata binen Ak-Kağan'ın olduğunu ve onun kızı Erke-Karakçı'yı almadan başını yastığa değdirmeyeceğini söyler. Beş dizeden oluşan şiirde belli bir ölçü ve kafiye yoktur (M. Ergun, 1998: 109).

YSM₁'de annesi kahramana bulunduğu bölgenin en akıllı ve güzel kızını aldığını buna rağmen anne babasın sözünü neden dinlemediğini beş dizelik bir şiirde sorar. Şiirde dizeler yedi, sekiz ve dokuzlu ölçülerden oluşmaktadır. Şiirde belli uyak düzeni yoktur. Ailesinden korkmamasını Ak-Boz atla kendisine bir şey olmadan geri gelebileceğini söyler (M. Ergun, 1998: 111).

YSM₇'de kahraman Akkavak Kızı'nı almak için Fatma Abla'yı dünürücü gönderir. Bunun üzerine kız, bazı şartlar öne sürerek güreş yapmaları gerektiğini söyler. Kahraman, kızla güreşir ve kız onu bir hayli hırpalar. Kahraman atının yanına gelerek durumunu anlatır ve ne yapması gerektiğini sorar. At, kahramana neler yapması gerektiğini şiirle dile getirir. Şiir tek dördlükten oluşup -*di*, -*di*, -*du* seslerinden redif, -*rıl*, -*ril*, -*rul* seslerinden zengin

kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Kahramanın şiirine karşılık olarak başka bir şiirle at, kızın elinden tutmasını ve göğsünden sıkmasını tembihleyerek korkmaması gerektiğini ifade eder. Tek dörtlükten oluşan şiirde, belli bir ölçü yoktur. Şiirde *-ış, -uş, -üş* seslerinden redif, *-p* sesinden ise yarım kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Atın bu nasihatlerine Bay Böyrek kızın soyunun Ak Gavak Gızı olduğunu eğer yenilirse kendisini keseceğini bunun için bir an önce kaçması gerektiğini tek dörtlükten oluşan belirli bir ölçüsü olmayan şiirle dile getirir. Şiirin ikinci dizesi on dört, diğer dizeleri on birli hece ölçüsünden oluşmaktadır. On birli dizeler $6+5=11$ 'li duraklıdır. Kafiye örgüsü *aaba* şeklindedir. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Bay Böyrek'in cevabına sinirlenen atı yine tek dörtlükten oluşan belirli bir ölçüsü olmayan şiirle karşılık verir. Burada kızıdan korkmaması gerektiğini Allah'ın onu şaşırtabileceğini dile getirir. Teşvik etme amaçlı *Gorhma gardaş gorhma gorhma meydan senindir* dizelerini tekrar ederek onu heyecanlandırır. Şiir tek dörtlükten oluşmaktadır. Şiirde *-ır, -ir, -ür* seslerinden redif, *-r, -l* ses benzerliğinden yarım kafiye vardır. Kafiye örgüsü *aaaa* şeklindedir. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Karşılıklı atışmada atın ağzından iki; kahramanın ağzından bir kez şiir söylenmiştir (Kaybal, 1999: 125).

YSM₈'de kahraman gurbette tanıştığı Fatma nineyi Akkavak Kızı'na dünürücü gönderir. Kızın isteklerine uyarak güreş yaparlar ve kahraman avda atının yardımıyla başarılı olur. Kız güreşte kendisini kim yıkarsa evleneceğini söyler. Birçok talipli gelir. Kahraman gelen rakipleri görünce elini kulağına götürerek atına tek dörtlükten oluşan belli bir ölçüsü olmayan bir şiir söyler. Şiirde belli bir kafiye, redif ve kafiye örgüsü yoktur. Atına *Duralım mı kaçalım mı ?* diye sorar. Bunun üzerine at dile gelerek cevap verir. İlk üç dizesi on birli, son dizesi onlu ölçülü tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler. On birli dizeler $6+5=11$ 'li hece ölçüsü ile söylenmiştir. *-ış, -uş* seslerinden tam kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. At, kızıdan korkmamasını ve memesinden tutarak onu yenebileceğini söyler (Sakaoğlu, 1998: 384, 385).

3.2.1.4. Kahraman ve bezirgânın karşılıklı söyledikleri şiirler

YM₁'de Bamsı Beyrek bezirgâna on iki dizeden oluşan uzun bir soylama söyler. Soylama belli bir ölçüde olmayıp dizelerde dört, yedi, on, on bir, on iki, on dört, on dokuz ve yirmi ikili hecelerden oluşur. Soylamada kahraman arkadaşları Ulaş oğlu Salur Kazan'ı, Kıyan Selçuk oğlu Deli Tundar'ı, Kara Göne oğlu Kara Budağı; Aksakallı babasını, ak pürçeklü

anasını, yedi kız kardeşini ve Pay Piçen kızı Banı Çiçek'i sorar (Ergin, 1994: 133). YM₁'de diğer varyantlardan farklı olarak kahraman anne, babası, kız kardeşi ve sevgilisinden başka arkadaşlarını da sormaktadır. Ayrıca diğer varyantlarda kahraman ülkesinde olan gelişmeleri ve tanıdığı kişileri ayrı şiirlerde sorarken burada hepsini tek bir şiirde sormaktadır.

YM₁'de Bezirgân, Bamsı Beyrek'e karşılık yirmi bir dizeden oluşan uzun bir şiirle karşılık verir. Şiirde belli bir ölçü olmayıp dizelerde kahramana arkadaşları Ulaş oğlu Salur Kazan'ı, Kıyan Selçuk oğlu Deli Tundar'ı, Kara Göne oğlu Kara Budağı; aksakallı babasını, ak pürçekli anasını, yedi kız kardeşini ve Pay Piçen kızı Banı Çiçek'i sorar isen sağdır, der. Banı Çiçek'e Yalançı oğlu Yaltaçuk'un talipli olduğunu ve düğün için belli bir zaman belirlediklerini iletir. Bir an önce Paraşarun Bayburt Hişarı'ndan kurtulup kızı kurtarmasını ister (Ergin, 1994: 134). Cevap verdiği dizelerin sonunda Bamsı diyerek ahengi sağlamak için redifler oluşturmuştur. Bu seslenmeler şiirde monotonluğu kırarak şiire akıcılık katmıştır. Varyantların bazılarında bezirgân Bamsı Beyrek'e sorular sorar. Ancak YM₁'de Bezirgân'ın soru sorması söz konusu değildir. Diğer varyantlarda bezirgân ile kahraman arasında birden fazla kez şiir söyleme söz konusu iken YM₁'de sadece birer şiir söylemişlerdir.

YSM₃'te diğer varyantlardaki bezirgânın yerini arkadaşı almıştır. Ak-Kağan'ın ülkesine giden Alıp-Manaş'tan uzun süre haber alınmayınca arkadaşı Ak-Köbön'ü gönderirler. Alıp-Manaş zindanda arkadaşını görünce şiir eşliğinde ona annesini, babasını, bacısını, eşini ve ülkesinde olanları sorar. Ak-Köbön, Alıp-Manaş'a karşılık olarak herkese selam göndermesine karşılık kendisine selam göndermediği için üzüldüğünün şiirle dile getirir. Şiirde belli ölçü ve uyak yoktur (Ergun, 1998: 165,167).

YSM₁₃'te Bey Börek ile arkadaşı Mustafacık ve yanlarındaki otuz dokuz yiğit tutsak düşer. Zamanla diğerleri ölür. Mustafacık ile Bey Börek sağ kalır. Bir gün kalenin kralının kızı tutsakların tıraş edilmesini isterler. Sonra ikisini zindandan çıkarıp dolaşması için kısa bir süre müsaade ederler. Bu sırada Bey Börek, Bulgaristan sınırından bir kervan geldiğini görür. Bey Börek, kervandakilerle irtibat kurarak haber almak istediğini söyler. Mustafacık başlarına bir iş gelmesi korkusuyla sormamasını istese de Bey Börek deveciye (bezirgânbaşına) üç dörtlükten oluşan bir şiirle seslenir. Aynı şekilde deveci, Bey Börek'in her sorusuna dörtlüklerle cevap verir. İlk olarak Bey Börek seslenir ve uzun yıllar tutsak

kaldığı için mekânın zindan olduğunu ve tüccarlara nereden geldiklerini sorar. Şiir tek dörtlükten oluşmaktadır. Dizelerde dokuzlu, on birli ve on üçlü heceler vardır. Dörtlüğün kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup, *-aş* seslerinden tam kafiye, *-ı* seslerinden redif vardır. Bey Börek'in sualine yine deveci (bezirgânbaşı) hemen şiirle cevap verir. Oğuz diyarından geldiğini beyan ettikten sonra kahramana kim olduğunu söylemesini *aabc* kafiye örgüsü olan, dizelerinde belli bir ölçü olmayan bir şiirle karşılık verir. Bey Börek, devecinin sualine karşılık tek dörtlükten oluşan *aaab* kafiye örgülü, son dizesi on ikili diğer dizeleri on bir heceli bir şiirle cevap verir. Dörtlükte on birli dizeler $6+5=11$ 'li duraklıdır. Kahraman, babasının bir padişah, kendi adının ise Bey Börek olduğunu söyler ve kervancıdan ailesi hakkında bilgi vermesini ister. Bu şiir $6+5=11$ 'li hece ölçüsünden oluşup, *-ak*, *-ek* seslerinden tam uyak vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Karşılık olarak deveci, babasının yaşlanıp belinin büküldüğünü, kız kardeşinin ise kafeslerde çürüdüğünü tek dörtlükten oluşan *aaab* kafiye örgülü ilk dizesi onlu diğer dizeleri on birli ölçüden oluşan bir şiir söyler. Şiirde *-k* sesinden yarım uyak olup on birli ölçülü dizeler $6+5=11$ ve $4+4+3=11$ 'li duraklardan oluşmaktadır. Son olarak Bey Börek, tek dörtlükten oluşan ilk ve son dizesi on ikili, diğer dizeleri on birli heceden oluşan bir şiir söyler. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* olup *-z* seslerinden yarım uyak vardır. Şiirde kahraman alnına kara yazı yazıldığını, bu yüzden yedi yıl hapiste yattığını söyleyerek Akgavak Gızı hakkında bilgi sorar. Ancak kaleden iki asker kervandakilere doğru yönelince deveci onun sualine cevap vermeden uzaklaşır. Diğer varyantlar da ise Akkavak Kızı hakkında bilgi vermektedirler. Metinde karşılıklı konuşmalar Bey Börek'in ağzından üç; devecinin ağzından iki şiir söyletilerek iletişim sağlanmıştır (Özer, 1982: 25, 26).

YSM₁₂'de Bey Börek ve arkadaşları Ateş Kralı'nın eline esir düşer. Aradan yedi yıl geçer. Esirlere yılda bir kez izin verirler ve dışarı çıkarırlar. Bu arada kahraman kalenin burcundan kalabalık bir kervan görür. Bey Börek, kervan kalenin tam yanına yaklaştığı vakit eline sazını alır, kervandakilere şiirle sorular sorar ve kervandaki Keloğlan'dan yine şiirle cevap alır. İlk şiiri Bey Börek söyler. Karşılıklı söyleşmede Bey Börek üç dörtlük bir beşlik toplam dört şiir; Keloğlan dört tane dörtlükten oluşan dört şiir söylemiştir. İlk olarak Bey Börek, üçüncü dizesi beşli hece ölçüsü; diğer dizeleri on üçlü hece ölçüsünden oluşan bir şiir söyler. Şiirde *-ı* seslerinden yarım kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aabac* şeklindedir. Bezirgânbaşına elindeki malları nerede sattığını ve ondan Oğuz padişahı hakkında bilgi almak istediğini sorar. Kahraman öyle acıklı bir şekilde türküyü söylemiştir ki bu türküyü karşılık olarak bezirgân başı ona yanındaki adamlardan kim cevap verirse

beş katır hediye edeceğini söyler. Keloğlan bu görevi üstlenir. Keloğlan tek dörtlükten oluşan ve bütün dizeleri on birli ölçüye sahip bir şiir söyler. Şiir $4+4+3=11$ ve son dizesi ise $6+5=11$ 'li duraktan oluşmaktadır. *-aş* seslerinden tam kafiye mevcuttur ve şiirde Keloğlan gelirken Oğuz ülkesine uğradıklarını, orayı niçin sorduğunu öğrenmek ister. Bey Böyrek'in ikinci söylediği şiir, tek dörtlükten oluşup ikinci dizesi on ikili, diğer dizeleri on birli ölçüden oluşmaktadır. Şiirde dizeler $6+5=11$ 'li duraklı olduğu gibi duraksız mısralar da vardır. Şiirde *-ım, -im* seslerinden tam kafiye vardır. Şiirde, *aaab* kafiye örgüsü olup kahraman kendisinin Oğuz şahının oğlu Bey Böyrek olduğunu; anne ve babasından haber almak istediğini söyler. Keloğlan kahramana tek dörtlükten oluşan ve ilk ve son dizesi on ikili diğer dizeleri on dörtlü heceden oluşan bir şiirle karşılık verir. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir ve herhangi bir kafiye örgüsü yoktur. Şiirde Kel Vezir'in ülkenin başına geçtiğini, anne ve babasının ise öldüğünü söyler. Bunun üzerine kahraman kız kardeşi, Çin padişahının kızı ve Ak Gavak Gızı'nın durumunu sormak için belli bir ölçüsü olmayan bir şiir söyler. Şiirde dizler on birli, on ikili ve on üçlü hecelerden oluşmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Keloğlan karşılık olarak tek dörtlükten oluşan dizelerinde belli bir ölçü olmayan; dizeleri on dört, on beş, on yedi ve on sekizli hecelerden oluşan bir şiir söyler. Şiirde *-im* seslerinden yarım uyak vardır. Şiirde Ak Gavak Gızı'nın Kel Vezir'le nişanlandığı, Çin padişahının kızının ise ağı içerek intihar ettiğini söyler. Bey Böyrek bu habere inanmak istemez. Ancak gerçekten Keloğlan'ın bu anlattıklarının doğru olup olmadığını onaylatmak için bir şiirle daha soru sorar. Şiir tek dörtlükten oluşmaktadır ve belli bir ölçüsü yoktur. Kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Şiirde *-ş* seslerinden yarım uyak mevcuttur. Son olarak Keloğlan, Ak Gavak Gızı'nı gördüğünü ve eğer bir an evvel yetişmezse kızın elden gideceğini kahramana söyler. Şiirde belirli bir ölçü olmayıp dizeler yirmili ölçüye kadar çıkmaktadır. Kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Diğer varyantlardan farklı olarak kervandaki Keloğlan Çin padişahının kızının ağı içerek öldüğünü haber verir (Erol, 2006: ?).

YM_{2a}'da Kamuran Şah, oğlunu araması için Hoca Mansur'u Engerûs Kralı'nın ülkesine gönderir. Şehzade, Hoca Mansur'un eşeğini zindanın deliğinden görür ve tanır. Sonra Hoca Mansur gelince onunla haberleşir, ilk şiiri şehzade söyler. Sekiz heceli tek dörtlükten oluşan *aaaa* kafiye örgülü şiirde atasını sorar. Şiirde *-ar* seslerinden tam kafiye *-ım* seslerinden ise redifler vardır. Buna cevaben Hoca Mansur sadece ikinci dizesi altılı diğer dizeleri sekizli heceden oluşan bir dörtlük söyler ve atasının kim olduğunu sorar. Şiirde *-ar* seslerinden tam kafiye, *-ım* seslerinden redif vardır. Şehzade Hoca Mansur'un şiirine

karşılık dört dizeden oluşan ölçüsüz bir şiir söyler ve babasının Kamuran Şah olduğunu belirtir. Şiirde *-ım* seslerinden redif vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaba* şeklindedir. Hoca Mansur ilk dizesi yedili, diğer dizeleri sekizli heceden oluşan bir şiirle cevap vererek kendisinin Oğuz şehrinden geldiğini ve adının Hoca Mansur olduğunu söyler. Sonra Hoca Mansur, şehzadeye en yakın zamanda durumu hakkında Kamuran Şah'a bilgi vereceğini söyler ve ayrılır (TDKK, No: A/87).

YM_{2b}'de Engerus Kralı, bir gün zindandaki esirlere izin verir. Bu arada şehzade, Oğuz diyarından gelen kervanı görür. Kervan kaleye yaklaştığı vakit bezirgânbaşına dört dizeden oluşan belirli bir ölçüsü olmayan şiirle nereden geldiğini sorar. Şiirde *-aş* sesleri tam kafiye, *-ı* sesleri ise redif oluşturmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Ancak kahramanın sualine kervancıbaşı cevap vermez. Orada bulunan Keloğlan tek dörtlükten oluşan ilk üç dizesi on birli, son dizesi onlu heceden oluşan şiirde Oğuz ilinden geldiklerini ve kahramana nereli olduğunu sorar. Şiirde *-ından, -inden* seslerinden redif, *-al, -el* seslerinden tam kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaaa* şeklindedir. Şehzade karşılık olarak belirli bir ölçüye bağlı olmayan tek dörtlükten oluşan şiirde atasının durumu hakkında bilgi sorar. Keloğlan üç dizeden oluşan ilk iki dizesi on birli, son dizesi onlu heceden oluşan üç dizelik şiir söyler. Şiirde, *-sin, -sin* seslerinden zengin kafiye olup kafiye örgüsü *aaa* şeklindedir. Burada şehzadeden ona dertlerini anlatmasını ister. Şehzade babasının adının Kamuran Şah, kendi adının Bey Beyrek olduğunu tek dörtlükten oluşan ölçüsüz bir şiirde söyler. Son olarak Keloğlan; Gül Aferide Banu'nun Kel Vezir'e verildiğini beş dizeden oluşan tamamı kusursuz bir şiirle karşılık verir. Karşılıklı konuşmada kahramanın ağzından üç, ona cevap veren kervandaki Keloğlan'ın ağzından da üç şiir söyletilmiştir (TDKK, No: A/87).

YM_{3b} de YM_{2b}'deki gibidir. YM_{2b}'de kahramanın ağzından söylenen şiirler, beşer dizeden; Keloğlan'ın ağzından söylenen şiirler ise dörder dizeden oluşmaktadır. Engerus Kralı tutsaklara bir gün izin verir. Bu arada Bey Beyrek, kalenin burcuna çıkar. Geçen kervanı görünce kıyafetlerinden Oğuz'dan geldiklerini anlar. Onlara söylediği şiirle kendisine zindanın mekân olduğunu ve kervanın nereye gittiğini sorar. Şiir beş dizeden oluşup ikinci ve üçüncü dizeler onlu diğer dizeler ise on birli heceyle söylenip kafiye örgüsü *aaabb* şeklindedir. Şiirde *-ş* sesinden yarım kafiye, *-ı* seslerinden redif mevcuttur. Şehzadenin şiir tarzındaki sualine herkes şaşırır ve ona aynı şekilde kimse cevap vermez; sadece Keloğlan cevap verir. Keloğlan tek dörtlükten oluşan ve üçüncü dizesi on ikili diğerleri on

birli heceden oluşan aaaa kafiye örgülü ve -l sesiyle oluşan yarım kafiyeli, -ından, -inden redifli şiirle karşılık verir (TDKK, No: A/87). Şiirde YM_{2b}'de olduğu gibi Oğuz ilinden geldiklerini dünya malı alıp sattıklarını söyler ve şehzadeye dileğini anlatmasını ister. Bey Böyrek karşılık olarak belli bir ölçüsü olmayan tek beşlikten ibaret aaabb kafiye örgüsüne sahip -l sesiyle oluşan yarım kafiyeli, -ırsınız, -ırsınız redifli şiirinde babasının durumunu sorar. Keloğlan, şehzadeye babasının kim olduğunu ve kendisine ne denildiğini tek dörtlükten oluşan ilk ve son dizesi onlu diğer dizeleri ise on birli heceden oluşan -n sesinden oluşan yarım kafiye ve aaaa kafiye örgüsüyle şiirle dile getirir. Kahraman yine beş dizeden oluşan ilk dizesi on iki, diğer dizeleri on birli heceden oluşan -rek, -rak zengin kafiye ile aaabb kafiye örgüsüne sahip ve bir şiir söyler. On bir ölçülü olan şiirlerin dizeleri 6+5=11 duraklıdır. Bu beşlikte babasının Kamuran Şah, kendisinin şehzade-i Bey Böyrek olduğunu söyler. Keloğlan şehzadenin cevabına dört dizeden oluşan iki dizesi on birli diğer iki dizesi onlu ve on ikili heceden oluşan şiirle cevap verir. On birli dizeler 6+5=11'li duraklardan oluşmaktadır. Kafiye örgüsü aaab olup -ağlar sesinden zengin kafiyeye sahiptir. Şiirde annesinin şehzade kaybolduktan sonra karalar giydiğini, babasının ise yedi yıldır ağlayıp artık kendini bilmez hale geldiğini söylemiştir. Şehzade bu haber üzerine son olarak yine beş dizeden oluşan dördüncü dizesi onlu diğer dizeleri ise on birli heceden oluşan şiir söyler. Şiirde -zı seslerinden tam kafiye olup aaabb kafiye örgüsüne sahiptir ve on birli dizeler 6+5=11'li duraklardan oluşmaktadır. Bu şiirde ise hem Akkavak Kızı hem de Bengi Boz hakkında bilgi sorar. Keloğlan tek dörtlükten oluşan son dizesi onlu diğer dizeleri on birli heceden oluşan bir şiir söyler. On birli dizeler 6+5=11'li duraklardan oluşmaktadır. aaab kafiye örgüsü ile söylenen şiirde herhangi bir kafiye olmayıp dediler redifi ile ahenk sağlanmıştır. Şiirde Keloğlan, Gül Âferîde Banu'nun Kel Vezir'e verildiğini ve kısa zaman sonra düğünü olacağını söyler (Boratav, 1982: 170,172).

YSM₇'de gâvur padişahı zindanda kalan kişilerin güneşlemesi için bir gün izin verir. Bu sırada Bay Böyrek yoldan geçen Bezirgân Hoca'yı görür. İlk şiiri Bay Böyrek söyler ve orada Bezirgân Hoca'ya nereden geldiğini ve kendi ülkesinden tarafa yolunun düşüp düşmediğini dört dizeden oluşan bir şiirle sorar. Şiirin belli bir kafiye örgüsü ve kafiyesi yoktur. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Bezirgân Hoca, Bay Böyrek'i tanımadan onunla konuşur ve niçin dertli dertli sual sorduğunu ve kim olduğunu ölçsüz ve uyaksız dört dizeden oluşan bir şiirle dile getirir. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Kahraman, Oğuz padişahının oğlu Bay Böyrek olduğunu ve Ak Gavak Gızı'nın evlenip evlenmediğini sorar. Bezirgân Hoca dört dizeden ölçü ve uyağı

olmayan bir şiirle karşılık verir. Kahramanın öldüğü haberini aldıklarını ve Ak Gavad Gızı'nı da emmisi oğlu Kel Vezir'e verdiklerini şiirde söyler. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir şiir söyler. Hemen uzaklaşacağı sırada Bay Böyreğ ilk iki dizesi belli bir kalıba uymayan diğer dizeleri on üç heceden oluşan dört dizelik bir şiir söyler. Şiirin devamında memleketteki annesinin durumunu ve sevdiğinin düğününün yapıp yapılmadığını konusunda bilgi edinir. Bezirgânbaşı ise yine dört dizeden belli bir ölçüsü ve kalıbı olmayan şiirde anasının belinin büküldüğünü ve Ak Gavad Gızı'nın henüz evlenmediğini ancak evlenmeyi kabul ettiğı için bayrak dikildiğini söyler (Kaybal, 1999: 136).

YSM₉'da kahraman ve arkadaşları yedi yıl hapiste kaldıktan sonra tıraş edilip temizlenmeleri için zindanın dışına çıkarılır. Bu esnada Şehzade geçen kervanı görüyor ve sazını alarak bezirgâna türkü eşliğinde sorular sorar. İlk önce on birli hece ölçüsüyle *aaab* kafiye yapısında bir şiir söyler. Şiirde *-aş* sesleri tam kafiye, *-ı* sesleri ise redif oluşturmaktadır. Şiirde, bezirgâna nereden geldiğini ve kendi illerinden haber sorar. Bunun üzerine bezirgân kahramanın kim olduğunu merak ederek iki dizeden oluşan on birli hece ölçüsüyle kahramana kim olduğunu sorar. Kafiye örgüsü *aa*, *-sın*, *-sun* seslerinden redif, *-ı*, *-u* seslerinden yarım uyak vardır. Karşılık olarak kahraman, babasının bir şah ve adının Bey Böyreğ olduğunu söyler. Şiirin bütün dizeleri $6+5=11$ 'li hece ölçüsünden oluşmuştur. Kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup *-rak*, *-rek* seslerinden zengin kafiye vardır. Kahramanın sorusuna karşılık bezirgân *aabb* kafiye örgüsüyle *-k* sesinden yarım kafiye, *-üldü* seslerinden redif vardır. Şiirde babasının gözlerinde nur kalmadığından ve Kel Vezir'in tahta oturduğunu söyler. Bunun üzerine kahraman bezirgâna tek dörtlükten oluşan ve *aaab* kafiye örgüsüne sahip bir şiirde Akkavak Kızı ve Bengiboz hakkında bilgi sorar. Bu arada zindancı gelir ve kahramana tokat atınca bezirgân oradan ayrılır (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₈'de YSM₉'da olduğu gibi yedi yıl tutsak olan arkadaşları ve kahraman dışarı çıkarılır. Kahraman bu arada geçen kervanı görür ve kervancı başına nereden gelip nereye gittiğini ve ne sattığını tek dörtlükten oluşan on birli heceyle söylenmiş *aaab* kafiye örgülü bir şiirle sorar. Şiirde *-aş* seslerinden tam kafiye, *-ı* seslerinden ise redif vardır. Aynı ölçü ve uyak da kervancıbaşı ona tek dörtlükten oluşan on birli hece ile söylenmiş bir şiirle karşılık verir. Oğuz elinden geldiğini söyler. Şiirde *-sın*, *-sun* seslerinden zengin kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Bunun üzerine kahraman anne ve babası hakkında bilgi ister ve tek dörtlükten oluşan on bir heceli şiir söyler. Şiirde *-rek*, *-rak* seslerinden zengin kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Kahramanın

sualine karşılık olarak kervancıbaşı da kimin oğlu olduğunu sorar. Tek dördlükten oluşan şiirin ilk üç dizesi on birli son dizesi on heceden oluşan bir şiirle cevap verir. Kahraman adının Bey Beyrek olduğunu söyler. Kervancı Bey Beyrek'in babasının kör olduğunu, annesinin öldüğünü ve kız kardeşinin karalar giydiğini söyler. Bu haberi duyunca üzülen ilk üç dizesi on birli son dizesi onlu hece ölçüsüyle kahraman bu kez Akkavak Kızı ile Bengi Boz'un da durumunu sorar. Bezirgân başı ikinci dizesi on üçlü, diğer dizeleri on birli heceden oluşan beş dizelik bir şiirde Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'e verildiğini ve üç gün sonra düğünü olacağını söyler. Bu sözleri duyan Bey Beyrek bayılır (Sakaoğlu, 1998: 386,388).

YSM₁₀'da kalenin kralının kızı babasına günlerden perşembe olduğunu söyler, mahkûmların zindandan çıkarılıp biraz gezmesini ister. Babası izin verir. Bey Börek kalenin burcundan kervanı görür ve kervancıya onun Oğuz elinden geldiğini ve ona anne ve babasından haber vermesini ister. Şiir tek dördlükten oluşup ilk üç dizesi on birli hece dördüncü dizesi ise on ikili heceden oluşmaktadır. On birli kısımlar $6+5=11$ duraklıdır. Kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Şiirde *-ırsın*, *-ırsin* ses benzerliklerinden redif vardır. Bey Börek'e bezirgânbaşı Oğuz elinden geldiğini anne ve babasının kim olduğunu sorarak haber vermek ister. Tek dördlükten oluşan şiirin son dizesi onlu, diğerleri ise on birli heceden oluşmaktadır. On birli dizeler $6+5= 11$ duraklı olup kafiye örgüsü *aaab* ve *-l* sesinden yarım uyak oluşturur. Kahraman, babasının padişah, kendisinin de Bey Börek olduğunu söyler. Şiir, üç dizeden oluşmaktadır. Kafiye örgüsü *aab* şeklindedir. Birinci ve üçüncü dizesi on birli, ikinci dizesi onlu hece ölçüsüyle söylenmiştir. Bezirgânbaşı kahramana babasının öldüğünü, annesinin dilinin dönmez olduğunu ve ülkenin başına Kel Vezir'in geçtiğini aktarır. Şiir on birli heceyle söylenmiş tek dördlükten oluşan hatasız bir şiirdir. Kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup şiir $6+5=11$ duraklıdır. Bunun üzerine kahraman Akkavak Kızı'nı üç dizeden oluşan bir şiirle sorar. Bezirgânbaşı mollaların bir araya gelerek Akkavak Kızı'nı Kel Vezir'e verdiklerini söyler. Şiirin belli bir ölçü ve kafiyesi olmayıp *aaa* kafiye örgüsüne sahiptir. Daha sonra kahraman bezirgânbaşına eskiden Sultan adında bir bacısının olduğunu ve onun nerede olduğunu sorar. Şiir üç dizeden oluşup on birli hece ile söylenmiştir. Şiir *-ac* sesinden tam kafiye ve *aab* kafiye örgüsüne sahiptir. Son olarak *Bacını sorarsan yolun gözedir /Beyazın üstüne kara bezedir.* dizeleriyle cevap vererek kahramanın yolunu beklediğini anlatmaktadır. Şiir iki dizeden oluşmakta ve zengin kafiye vardır. *aa* kafiye örgüsü mevcuttur ve $6+5= 11$ 'li hece ölçüsü vardır (Sakaoğlu, 1998: 402,404).

YSM₁₁'de Bay Böyrek kale fethetmek için çıktığı serüvende uyuması sonucu tutsak düşer ve zindanda yedi yıl tutsak kalır. Onları dinlendirmek için dışarı çıkardıkları vakit bir fırsatını bularak kalenin burcuna çıkar. Bu sırada yoldan geçen kervanı görür ve onlarla hemen haberleşmeye başlar. Bay Böyrek üç dizeden oluşan bir şiirde bezirgânbaşına nereden geldiğini ve ne sattığını sorar. Şiir *aab* kafiye örgüsüne sahip olup ilk ve üçüncü dize on birli, ikinci dize ise onlu heceyle söylenmiş olup eksiktir. Şiir, $6+5=11$ ve $4+4+3=11$ 'li durak yapısına uymaktadır. Bezirgânbaşı kahramanın bu sualine cevap vermediği için orada kim cevap verirse ona yüklü mal mülk vereceğini söyler. Bu görevi Keloğlan üstlenir. Keloğlan kahramana Oğuz elinden geldiğini ve dünya malından alıp sattığını söyler. Şiir üç dizeden oluşmakta ve on birli, onlu ve on üçlü heceden oluşmaktadır. *-l* sesinden yarım kafiye kullanılmıştır. Bay Böyrek bunun üzerine anne ve babasının haberini sorar. Üç dizelik bir şiir okur; şiirin ilk iki dizesi on birli ve son dizesi onlu heceden oluşmaktadır. *aab* kafiye örgüsü vardır. Keloğlan kahramana kimin oğlu olduğunu ve bilgi vermesini ister. Üç dizeden ve on birli ölçüden oluşan bir şiir, $6+5=11$ duraklıdır. Şiir oldukça düzenlidir. Şiirde *-sin*, *-sun* seslerinden zengin kafiye vardır. Karşılık olarak kahraman adının Bay Böyrek babasının Oğuz Han olduğunu dört dizeden oluşan ilk dizesi on birli, diğer dizeleri onlu dizeden oluşan bir şiir söyler. Şiirde *-rek*, *-rak* seslerinden zengin uyak vardır. Bu şiirden sonra Keloğlan beş dizeden oluşan belli uyağı ve ölçüsü olmayan şiirde babasının belinin büküldüğünü, dilinin tutmaz olduğunu, Kelce Vezir'in ülkenin başına geçtiğini söyler. Diğer bir şiirde ise annesinin durumunu sorar. Tek dörtlükten oluşan şiirde ilk üç dize on birli, son dize onlu hece ölçüsünden oluşmaktadır. Kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. On birli kısımlar $6+5=11$ ve $4+4+3=11$ 'li duraklıdır. Bu şiire karşılık Keloğlan annesinin babasından daha önce öldüğünü kölelerinden haber aldıklarını iletir. Şiirin tek dörtlükten oluşan belli bir ölçü ve uyak düzeni olmadığını görmekteyiz. Daha sonra Bay Böyrek tacının, tahtının ve Nigar ismindeki kardeşinin durumunu üç dizeden oluşan bir şiirde sorar. Şiirde ilk dize on birli, son dize onlu hece ölçüsüne sahiptir. Şiirde *-acım* seslerinden zengin kafiye vardır. Keloğlan ise beş dizeden oluşan, dizeleri on birli ve on ikili heceden oluşan bir şiir söyler. Burada kız kardeşinin onun için yas tuttuğunu ifade eder. Bay Böyrek bu üzücü haber üzerine tek dörtlükten oluşan ilk dizesi dokuzlu diğer dizeleri on birli bir şiir söyler. *aaab* kafiye örgüsüne sahip olan şiirde Ak Kavak Kızı'ndan ve atı Bengi Boz'dan haber verir. Keloğlan farklı bir şiirle kahramanın sorusuna cevap verir ve Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'in oğluyla sözlendiğini ve düğün için kırk gün süre verdiklerini söylerler. Şiir beş

dizeden oluşup *aaabb* kafiye örgüsüne sahiptir. Son olarak Bay Böyrek bezirgânlarla Oğuz elinden haber aldığını beyan eder ve bezirgânlardan yoluna devam etmesini ister. Ancak diğer varyantlarda böyle bir durum yoktur (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₆'da kalenin yanında dinlenen kervancıları gören kahraman altı dizeden oluşan bir şiirle kervancılara nereden gelip nereye gittiklerini sorar. Şiirde ölçü ve uyak yoktur. Kervandakiler dört dizeden oluşan bir şiirle Oğuz elinden geldiklerini dile getirirler. Şiirde belli bir ölçü ve uyak olmamasına rağmen *-ırız* sesleri redif oluşturmaktadır. Kahraman kervandakilere on iki dizeden oluşan ölçü ve uyaksız bir şiirle karşılık verir. Şiirde yedi yıldır zindanda yattığını söyleyerek babasına selam gönderir. Bu durum karşısında kervancılar babasının tahtından düştüğünü, ninesinin gözlerinin görmez olduğunu ve küçük kız kardeşinin öldüğünü dile getirirler (Çimpoeş, 1997: 147).

3.2.1.5. Kahraman ve atının karşılıklı söyledikleri şiirler

YSM₁'de Alıp-Manaş, Ak-Kağan'ın ülkesine vardığı zaman at duraklar. Alıp-Manaş sebebini sorar. Bunun üzerine Ak-Boz at, Alıp-Manaş'a *Giden izimiz olacak / Dönen izimiz olmayacak* der. Şiir yedi dizeden oluşmaktadır. Belli bir ölçü ve uyak düzeni yoktur. Ancak yedili, sekizli, dokuzlu, onlu duraklar vardır. Bu cevap üzerine Alıp-Manaş sinirlenerek atın gemini çekmesiyle atın ağzını yırtar. Alıp-Manaş'ın atına cevaben söylediği şiir beş dizeden oluşmaktadır. Şiirde belirli bir ölçü ve uyak yoktur (M. Ergun, 1998: 25,27).

3.2.1.6. Kahraman ve Çin padişahının kızının karşılıklı söyledikleri şiirler

YSM₁₂'de Bey Böyrek, Ak Gavak Gızı'nı bulmak için gurbete çıktığı vakit yolu bir dev karısının yanına düşer. Kahraman, dev karısına yardım olsun diye keklik vurmak için ava çıkar. Bu arada bir mağaraya girer. Mağarada bir deve esir düşmüş, gergef işleyen Çin padişahının kızını görür. Bir an, onu nişanlısı olarak beller ve ona bir şiir okur. Şiiri ilk önce kahraman okumaya başlar. Tek dörtlükten oluşan şiirin üçüncü dizesi on sekizli, diğer dizeleri ise on birli ölçü ile söylenmiştir. On birli dizeler $6+5=11$ 'li duraklıdır. *-re / -ra* seslerinden tam kafiye, *-de, -da* eklerinden ise redif mevcuttur. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Dörtlükte kahraman, kıza oranın devin yeri olduğunu ve orada ne iş yaptığını sorar. Kız karşılık olarak tek dörtlükten oluşan bir şiirle karşılık verir. Şiirde belli bir ölçü

ve uyak yoktur. Kız yiğitten bir an önce bulunduğu yerden uzaklaşmasını ister. Bu şiirde belli bir kafiye ve kafiye örgüsü olmayıp ikinci dize on sekizli diğer dizeleri ise on birli hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Karşılık olarak Bey Böyrek ise yine tek dörtlükten oluşan bir şiirle cevap verir. Şiir belli bir ölçüye sahip değildir; dizelerde on birli, on ikili, on üçlü ve on dörtlü ölçülerden oluşan dizeler vardır. Şiirde “-am” seslerinden redif, “-yır, yur” seslerinden zengin kafiye vardır ve *aaab* kafiye örgüsüne sahiptir. Karşılıklı konuşmada Bey Böyrek iki; Çin padişahının kızının ağzından ise bir şiir söylenmiştir (Erol, 2006: ?).

3.2.1.7. Çin padişahının kızının babasıyla karşılıklı söyledikleri şiirler

YSM₁₂'de Çin padişahının kızını Bey Böyrek ülkesine bıraktıktan sonra Ak Gavak Gızı'nı bulmak için yine gurbete çıkar. Çin padişahının kızı kırk gün geçmesine rağmen kahramandan haber alamaz. Bunun üzerine babasının yanına gider. Bu sırada uykusu gelir ve bir rüya görür. Rüyada gördüklerini babasına şiir eşliğinde anlatır. Kız rüyada gördüklerini üç dörtlükten oluşan bir şiirde anlatır (Erol, 2006: ?).

İlk dörtlüğün ilk ve üçüncü dizesi on birli; iki ve dördüncü dizesi ise on üçlü hece ölçüsüyle söylenmiştir. Ayrıca -a sesinden yarım kafiye mevcut olup kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. İkinci dörtlükte on birli, on ikili ve on üçlü heceli dizeler bir arada bulunmaktadır. *cccb* kafiye örgüsü olup -im seslerinde tam uyak vardır. Üçüncü dörtlükte ilk dize on ikili, diğer dizeler on birli ölçüden oluşmaktadır. Kafiye örgüsü de *aaab* şeklindedir. -a seslerinden yarım uyak mevcuttur. Şiirde, Çin padişahının kızı babasına bir an önce uyanması gerektiğini ve rüyasında bir erin yuvasından uçtuğunu gördüğünü söyleyerek Bey Böyrek'in başına bir iş geleceğinden şüphelendiğini söyler (Erol, 2006: ?).

Çin padişahı uyanınca kızının telaş içinde olduğunu görür ve ona karşılık tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Şiirde belirli bir ölçü ve kafiye düzeni yoktur. Babası da aynı rüyayı gördüğünü an hemen telallar çağırıp orduyu toplayıp yola çıkmak istediğini söyler.

Kızı, Çin padişahının söylediği şiire karşılık tek dörtlükten oluşan ikinci dizesi on dörtlü diğer dizeleri on ikili dizeden oluşan bir şiir söyler. Şiirde belli bir ölçü olmayıp uyak düzeni *aaab* şeklindedir. Kız şiirde babasına, Bey Böyrek'in zor durumda olduğunu

orduyu toplamanın geç olabileceğini dile getirerek erkenden yola çıkmak için babasından yardım ister (Erol, 2006: ?).

Çin padişahı belli bir ölçü ve uyağı olmayan tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Şiirde ordunun hazır olduğunu ondan ziyade boz atlı Hızır'ın onlara yardım edeceğini bu yüzden korkmaması gerektiğini ifade eder. Kız farklı bir şiirle cevap olarak Yemen padişahının onların önünü kestiğini ve Bey Böyrek'in al kanlar içinde yattığını söyler. Bu şiirde de belli bir ölçü ve uyak olmayıp hatalar vardır.

3.2.2. Tek kişi etrafında söylenen şiirler

3.2.2.1. Kahramanın sevgilisi için söylediği şiirler

YM_{3b}'de Bey Böyrek arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisine, Kel Vezir'in eski hanımına ve Topal Selçik adındaki bir kadına türkü söyledikten sonra Gül Âferîde Banu'yu oynamaya çıkarırlar. Kahraman sevgilisine iki dörtlükten oluşan bir şiir okur. Şiir iki dörtlükten oluşup her iki dörtlüğün sonun da tekrar eden *Oynayan geline olayım kurban hey!* nakaratı vardır. Dörtlükler on birli hece ölçüsünden oluşup içerisinde on iki ölçüye uzanan dizeler de vardır. On birli dizeler $6+5=11$ 'li duraklardan oluşmaktadır. Kafiye örgüsü *aaab cccb* şeklindedir. İlk dörtlükte *-dı, -di* sesleri redif, *-l* sesi yarım kafiye; ikinci dörtlükte *geldi* kelimeleri redif, *-ınız, -unuz* sesleri zengin kafiye oluşturmaktadır. Şehzade burada kıza yönelik derdinin ilacının geldiğini, onu görünce yüzünün güldüğünü ifade edince oradakiler kahramanı düğünden uzaklaştırır (Boratav, 1982: 176).

YSM₇'de kahraman düğünde önce hapisteki arkadaşı İsmail'in annesini sonra arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisi ve Kel Vezir'in eski hanımını oynatır. Onlar oturduktan sonra Ak Gavak Gızı sahneye çıkar. Kahraman burada tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Şiir hiçbir ölçüye bağlı değildir. Dizeler sekizli, dokuzlu, on bir ve on üçlü hecelerden oluşmaktadır. Dörtlüğün sonunda iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Ak Gavak Gızı *Örtüyü kaldır da döşümü yırt*, dedikten sonra kız örtüyü açar. Bu arada kahraman döşünü açarak kendi belirtisini gösterir ve birbirlerine kavuşurlar (Kaybal, 1999: 146).

YSM₈'de düğüne abdal kıyafetinde gelen kahraman ilk önce hapisteki arkadaşı Mustafacık'ın eski sevgilisini sonra Kel Vezir'in eski hanımını oynatır. Her ikisine de

ayıplarını söyleyince yerlerine otururlar. Son olarak da Akkavak Kızı, oynamak için çıkar ve Akkavak Kızı, için ölçüsüz iki şiir söyler. İlk şiiri söylediği vakit Akkavak Kızı onu sesinden tanır. Şiirde belli bir ölçü olmayıp kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. *-lin* seslerinden zengin uyak vardır. Kahraman ikinci türküyü söylediğinde giderek Bey Börek'in üzerine kendini atar. İkinci şiir üç dizeden oluşmaktadır. Şiirde *-in* seslerinden tam uyak, *-li* seslerinden redif vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aab* şeklindedir (Sakaoğlu, 1998: 395). Bu şiirde şehzade kendisinin bir abdal, kızın ise hünkâr kızı olduğunu tek dörtlükten oluşan ölçüsüz bir şiirde söyler.

YSM₁₁'de Sarıcakız çevresindekilere Bay Börek'in düğüne geldiğini söyleyince Ak Kavak Kızı hemen diğer konaktan düğün evine gelir. Ak Kavak Kızı içeriye girerken Bay Börek onu hem övücü hem de eleştiren iki dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Şiirin kafiye örgüsü *aaab cccb* şeklindedir. Şiir, varyantın diğer kısımlarında olduğu gibi sekizli hece ölçüsü çevresinde oluşmaktadır. Şiirde onlu ve on birli dizler de mevcuttur. Bu yüzden dizelerde fazlalıklar mevcuttur. İlk dörtlükte *-elini*, *-alını* seslerinden zengin uyak; ikinci dörtlükte *-izi*, *-ızı* seslerinden zengin uyak vardır. Diğer varyantlarda kız, Bay Börek' e karşılık şiir söylerken bu varyantta mevcut değildir (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

3.2.2.2. Kahramanın annesi için söylediği şiirler

YSM₁₂ 'de Bey Börek için ailesi Oğuz diyarının değişik yerlerinden kız getirirler. Ancak Ak Gavak Gızı gelmediği için kahraman hiçbirini beğenmez. Sonra gurbete çıkmak istediğini babasına söyler. Babası izin vermez ve durumu annesine iletmesini söyler. Kahraman annesinin yanına varır ve durumu annesine şiir eşliğinde aktarır. Türkü üç dörtlükten oluşmaktadır. İlk dörtlükte, ikinci dize on birli diğer dizeler on üçlü hece ölçüsünden oluşmaktadır. Dörtlüğün kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup *-r* sesinden yarım uyak ve *-irdim*, *-urdum* seslerinden redif vardır. İkinci dörtlükte on birli, on üçlü, on dörtlü hece ölçüsünden oluşan dizeler vardır. Kafiye örgüsü *cccb* şeklindedir ve *-der*, *-ter* seslerinden zengin uyak vardır. Üçüncü dörtlükte ilk iki dize on dörtlü, son iki dize ise on üçlü hecelerden ibarettir. Belirli bir kafiye ve kafiye örgüsü de yoktur. Bütün dörtlüklerin sonunda *oy oy* nakaratı mevcuttur. Şirin tamamında kahraman artık gurbete çıkmak için kararlı olduğunu, aşk için çok dert çektiğini, Ak Gavak Gızı'nın onun burnunda tüttüğünü, Ak Gavak Gızı'nı bulup geldikten sonra düğün yapacağını annesinden onun için gönüllü olarak izin vermesini ister (Erol, 2006: ?).

YSM₃'te Canış ile Bayış ülkesine geldiklerinde yaşlı annelerini görür. Annesine nereye gittiğini sorunca kadın, oğlu Bayış'ın atını gördüğünü söyler. Şiir tek beşlikten oluşmaktadır. Şiirde belirli bir ölçü olmayıp -er tam kafiye vardır. Şiirin kafiye örgüsü *aabba* şeklindedir (Üçay Şentürk, 2013: 327).

3.2.2.3. Kahramanın kız kardeş(ler)i için söylediği şiirler

YSM₈'de Bey Böyrek ülkesine abdal kıyafetiyle gelirken bir çeşmenin başında kız kardeşini görür. Kız kardeşi, Bengi Boz'un kardeşi ve tazıyı sulamak için çeşme başına götürür. Ancak kız kardeşi onu tanımaz. Tazı, Bey Böyrek'i görünce onun üzerine atlar ve kız sinirlenerek tazıya taş vurur. Bu durumda üzülen kahraman tazıya taş atmamasını, kızın elindeki tayın Bengi Boz'un kardeşi olduğunu söyler. YM_{3b}'de olduğu gibi bir parça da ekmek ister. Kahraman burada kız kardeşine yönelik belli bir ölçüsü olmayan tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Şiir, *aaab* kafiye örgüsüne sahiptir. Şiirde -ı sesinden redif, -aş sesinden ise tam kafiye vardır.

YSM₁₀'da kahraman Oğuz ülkesine geldiği vakit bir çeşmenin başında kız kardeşi Sultan'ı pırtı yıkarken görür. Öyle ki kahramanın tazısı onu görünce huysuzlanır ve yıllardır su içmeyen hayvan su içmeye başlar. Bu sırada kahraman tazıya taş atan kız kardeşine eleştirici tarzda bir şiir söyler. Tazıya taş atmamasını ve Benliboz ile Geltazı'nın kardeş olduğunu dile getirir. Şiir üç dizeden oluşup $6+5=11$ ve $4+4+3=11$ 'li duraklardan oluşmaktadır. -aş sesleri de tam kafiye oluşturmaktadır (Sakaoğlu, 1998: 406).

3.2.2.4. Sevgilinin kahraman için söylediği şiirler

YM_{3b}'de Gül Âferîde Banu, kınaya gelen abdalı ve onun sözlerini hatırladıktan sonra Kel Vezir'den izin alarak eskiden Bey Böyrek'le buluştukları gül bahçesini gezmeye gider. Oraya varınca eski günleri hatırlayıp gökyüzünde uçan turnaları görür ve onlara dönerek beşer dizeden oluşan dört farklı şiir söyler. Şiirin kafiye örgüsü *abcbb*, *dddbb*, *eeebb*, *ffbbb* şeklindedir (Boratav, 1982: 178). Belirli bir ölçüsü olmayan dizeler dokuzlu, onlu, on birli, on ikili, on üçlü ve on beşli hece ölçüleri arasında değişmektedir. Şiirde ölmeden önce turnalar aracılığı ile sevgilisine haber göndermektedir.

YM₁'de Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'le evleneceği gece casuslar onu Bayburt Hisarı Beyi'ne haber verirler. Bayburt Hisarı Beyi ve adamları Beyrek'in nayibini öldürüp kendi ve otuz dokuz yiğidini tutsak ederler. Bu kötü haber Banı Çiçek'e ulaştığında kız on dizeden oluşan bir ağıt söyler. En azı yedili en çoğu on altı heceden oluşan şiirde; kız gönül verip sevdiği, yolu için ölmek istediği Beyrek'e aşkını ifade ettiği sözleri bulunmaktadır (Ergin, 1994: 131). Şiirde belli bir ölçü ve kafiye örgüsü yoktur.

YM₁'de Banı Çiçek; Beyrek'in öldüğünü Yalançı oğlu Yaltaçuk'un getirdiği kanlı gömlek üzerine tekrar bir soylama söyler. Soylama tek dörtlükten oluşmaktadır ve dörtlüğün ilk iki dizesi yedili diğer iki dizesi sekizli hece ölçüsü ile söylenmiştir. Kafiye örgüsü *aabb* şeklinde olup herhangi bir uyak yoktur. Dörtlükte diğer şiirde olduğu gibi gönül verip sevdiğini ve al duvağının sahibi olduğunu tekrar ederek diğer dörtlükten ayrı olarak şiirin sonunda *Han Beyrek!* (Ergin, 1994: 131) diye seslenir.

YSM₃'te kahramanın eşi, Bayış gurbete çıkmak istediği vakit onun gitmemesini dile getirir. Düşüncesini on iki beşlikte anlatmıştır. Şiirlerde belli bir ölçü olmayıp dizeler sekizli, dokuzlu, onlu ve on birli ölçülerden oluşmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aaaba* şeklindedir (Üçay Şentürk, 2013: 217).

3.2.2.5. Tekfurun kızının kahraman için söylediği şiirler

YSM₃'te kahramanın ikinci sevgilisi Belkıs, Bayış'ı zindandan kurtardıktan sonra hiçbir şeyden korkmadığını dile getirerek; gerekirse onun için Müslüman olabileceğini dile getirir. Şiirde üçüncü dize sekizli, diğer dizeler yedili hece ölçüsüyle söylenmiştir. Şiirde -u sesleri yarım kafiyeyle oluşmaktadır, şiirin kafiye örgüsü *abbbb* şeklindedir (Üçay Şentürk, 2013: 277).

3.2.2.6. Kahramanın atı için söylediği şiirler

YM₁'de Bamsı Beyrek tutsak olduğu zindandan Bayburt Hisarı'nın tekfurunun kızı sayesinde kurtulunca kaleden aşağı indiği vakit orada atı ile karşılaşır. Derhal atı için bir şiir söyler. Şiir yedi dizeden oluşmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aaaaabb* şeklindedir. Şiirin ikinci dizesi on dörtlü, üçüncü dizesi on ikili, diğer dizeleri on beş heceden oluşmaktadır. On beşli dizeler $7+8=15$ ve $8+7=15$ 'li duraklara sahiptir. İlk beş dizede -*çuğun*, -*çüğün*

sesleri redif oluşturmaktadır. Son iki dizede *-umdan yig* sesleri redifi oluşturmaktadır ve *-daş /-taş* sesleri de zengin uyaktır (Ergin, 1994: 136). Şiirde kahraman atını övmektedir, en zor anlarda yanına yetiştigi için arkadaştan ve kardeşinden daha iyi olduğunu söylemektedir. Diğer varyantlarda ise kahraman kaleden kurtulduktan sonra atını çağırılmaktadır. Bu varyantta ise atın kendisi kahramanı beklemektedir.

YSM₈'de kalenin tekfurunun kızı Bey Böyrek'i görünce ona âşık olur ve onun kurtulmasına yardım eder. Kaleden çıkar çıkmaz kahraman hemen atı için iki dördlükten oluşan *aaab, cccb* kafiye örgüsüne sahip belirli bir ölçüsü olmayan şiir söyler. İlk dördlükte *-ünü, -unu* seslerinden redif, *-z* sesinden ayırım kafiye vardır. İkinci dördlükte *-madan, -meden* ses benzerliklerinden redif, *-t* sesinden yarım kafiye vardır. Şiirde sevgilisinin başkasıyla düğünü olduğundan bahsederek *Yetiş Bengiboz'um yâr elden gitti* (Sakoğlu, 1998: 394) diyerek yardım diler.

YSM₇'de Bay Böyrek kalenin kralının kızının yardımı ile kaleden kaçarken düşer ve bacağına kırar. Sonra çaresiz kalan kahraman atına yardım etmesi için üç dördlükten oluşan şiir söyler. Şiirin ilk dördlüğünün ilk üç dizesi $6+5=11$ duraklı, son dizesi on üç heceden oluşup; ikinci ve üçüncü dördlükte belli bir ölçü ve durak olmayıp dördlükler birbirine nakaratlarla bağlanmıştır. İlk dördlükte *-z* sesinden yarım uyak, *-züm, -zim* seslerinden redif vardır. İkinci dördlükte *-lerde isen, -larda isen* seslerinden redif, *-ol, -öl* seslerinden tam kafiye; üçüncü dizede *-madan, -meden* seslerinden redif *-r, -l* ses benzerliğinden yarım kafiye vardır (Kaybal, 1999: 137,138).

YSM₁₁'de Bay Böyrek'i kralın kızı kurtardıktan sonra kahraman memleketi Saraycık'a giderken yolda takati kesilir, bu sırada tek dördlükten oluşan yedili ve sekizli ölçülü bir şiir söyler. Şiirde *-k* harflerinde yarım kafiye ve *-ayım, -eyim* eklerinden redif vardır (Kızıltuğ, 1997: 15,16). Diğer varyantlarda olduğu gibi atı Bengi Boz'dan ona yetişip yarım etmesini dile getirir. Burada Bengi Boz'un kahramana karşılık vermesi yoktur.

YSM₁₃'te kahramanın ve arkadaşlarının esir düştüğü kalenin kralın kızı Mustafacık'ı rehin alarak kırk gün sonra gelmesi şartıyla Bey Börek'i serbest bırakır. Kahraman yedi yıl tutsak kaldığı ve yürüyecek hali olmadığı için bir umut Bengi Boz'u üç dizeden oluşan bir şiirle çağırır. Şiirde belli bir ölçü olmayıp dizeler on, on bir ve on üçlü hecelerden oluşmakta ve *-l* sesinden yarım uyak ve *-ırım, -irim* seslerinden redif mevcuttur (Özer, 1982: 24,27).

YSM₁₀'da kalenin kralının kızı kahramanı kurtarır. Kız, ona daha sonra esirleri ve kendisini nasıl kurtaracağı hakkında bilgi verir. Kahraman kaleden inince belli bir süre yürür. Sonra aklına atı Bengiboş gelir ve ona bir an önce yetişmesini aksi takdirde sevgilisinin elden gideceğini şiirle dile getirir. Şiir üç dizeden oluşup ilk iki dizesi onlu, son dize on üçlü heceden oluşmaktadır. Mısralardaki -z sesleri yarım kafiye, *-in barabar çöllerde isen, -in barabar çöllerde isen* kelime tekrarı ise redif oluşturmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aab* şeklindedir (Sakaoğlu, 1998: 405).

YSM₁₂'de Ateş Kralı'nın kızı Bey Börek'in kurtulmasına yardım ettikten sonra kahraman kendisini ve arkadaşlarını sonra gelerek nasıl kurtarması gerektiği konusunda bilgi verir. Kahraman oradan uzaklaştıktan sonra yorgun argın uyku pınarının başına gelir. Orada efkârlanıp Bengi Boz'u hatırlar ve ona yönelik iki dördlükten oluşan bir şiir söyler. Dördlüklerde atına seslenir. Şiirin ilk dördlüğün ikinci dizesi on ikili, diğer dizeler on birli hece ile söylenmiştir. On birli heceler $6+5=11$ duraklıdır. İkinci dördlükte üçüncü dize on ikili, diğer dizeler on birli ölçüden oluşmaktadır. Her iki dördlükte de on birli dizelerin durakları $4+4+3=11$ ve $6+5=11$ 'li şekilde oluşmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aaab cccb* şeklinde olup ilk dördlükte kafiye yokken ikinci dördlükte *-ız* seslerinden tam kafiye vardır (Erol, 2006: ?). Şiirde kahraman Ateş Kırallı'nın kızının kendisini beraat ettiğini düşman gelmeden Bengi Boz'un bir an önce gelip kendisini kurtarmasını isteyerek ona seslenmektedir.

YSM₆'da kahraman kervandakilerle konuştuktan sonra hemen atına on beş dizeden oluşan bir şiir söyler. Şiirde ölçü ve uyaklar yoktur. Şiirde kahraman Akkavak Kızı'nın başkasına verildiğini ve atının bir an önce ona yardım etmesini ister (Çimpoeş, 1997: 147).

3.2.2.7. Atın kahraman için söylediği şiirler

YSM₇'de Ak Gavak Gızı, güreşte yenilince at yarışırlar. Kız, kahramanı geçmek için hileye başvurur. Kız, Bay Börek'e saraydan aldığı rakıyı şerbet şeklinde içirir. Yarış esnasında kahraman sarhoş olur ve atını bir ağaca bağlayarak uyumaya başlar. At kahramana memleketten ikisinin beraber çıktığını ve Ak Gavak Gızı yüzünden belaya düştüklerini söyleyerek uyanması gerektiğini söyler. Altı dördlükten oluşan ve belli bir ölçüsü olmayan üç ayrı şiir okur. Şiirlerin devamında iki dizeden oluşan nakaratlar vardır. İlk şiirde *-tık,-*

tik,-tük seslerinden redif ve *-ş,-ç* ses benzerliklerinden yarım kafiye vardır. Kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Atın söylediği ikinci şiirde ilk üç dize on altılı hece, son dize ise on üçlü heceden oluşmaktadır. Şiirde *-ti* sesleri redif, *-t* sesi tam kafiye oluşturmaktadır. Şiirin devamında iki dizeden oluşan bir nakarat vardır. Üçüncü şiirde belli bir ölçü yoktur. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup *-na* seslerinden redif oluşmaktadır. At, Ak Gavak Gızı'nın onu sarhoş ettiğini eğer uyanmaması halinde Ak Gavak Gızı'nın onun canına kıyabileceği konusunda uyarır ve uyanması için sürekli yalvarır (Kaybal, 1999: 128, 129).

3.2.2.8. Kahramanın Hızır için söylediği şiirler

YSM₃'te Hızır; Canış ve Bayış'ı Canış'ın kaldığı mağarada bir araya getirir ve onlara ağlayıp üzülmelerini söyler. Şiir beş dizeden oluşup belirli bir ölçü ve uyak düzeni yoktur. Şiirin kafiye örgüsü *aaabb* şeklindedir. *-ım, -im* seslerinden yarım kafiye vardır (Üçay Şentürk, 2013: 303).

YSM₁₂'de kahraman kaleden kurtulduktan sonra şiir söyleyerek atına ulaşır. Atını çok zor durumda görür. At zayıflamış ve gem ağzına yapışmıştır. Bunun üzerine Hızır'dan bir an önce yetişip ona yardım etmesini dile getirdiği iki dizeden oluşan bir şiir söyler. Şiirde ilk dördlükte ilk ve ikinci mısra on birli diğerleri on ikili; ikinci dördlükte ise üçüncü dize on ikili diğer dizeler on birli ölçüden oluşmaktadır. Her iki dördlükte de on birli dizeler $4+4+3=11$ ve $6+5=11$ 'li duraklara sahiptir. Şiirin kafiye örgüsü *aaaa* ve *bbba* şeklindedir. İlk dördlükte *-l* seslerinden yarım uyak vardır ancak ikinci dördlükte herhangi bir uyak yoktur (Erol, 2006: ?).

YM_{3b}'de şehzade Engurus Kralı'nın kızı yardımı ile kaleden kurtulduktan sonra bir çeşmeye gelir. Çeşmeden su içer ve sonra uymak ister. Uyumaya başladığı zaman bir Derviş belirir. Şehzade, dervişin ellerini ve ayaklarını öper ve dervişe şu beyti söyler:

"Hayli demdir müştak idi görmeye bu can sizleri

Kıldın ihya Hazret-i İsa gibi cansızları." (Boratav, 1982: 173).

Şiir, *failatün/failatün/ failatün/ failatün* vezniyle söylenmiştir. Şiirde *aa* kafiye örgüsü olup *-sız, -siz* zengin kafiye, *-ları, -leri* ekleri ise redif oluşturmaktadır.

YSM₁₂'de Bey Böyrek, kırk yiğidiyle beraber ava çıktıktan sonra bir geyiğe rast gelir. Ancak onu avlamak yerine canlı tutmak ister. Bu sırada geyik bir mağaraya kaçar. Mağarada üç sakallı ihtiyarla karşılaşır ve onlardan geyiği sorar. Onlar geyiği görmediklerini söyler. Bir üst kata çıkar orada beş aksakallı ihtiyar görür. Onlara geyiğin yerini sorarken duvarda asılı bir kız resmi görür ve ona âşık olur. Bu arada Bey Böyrek eline kamçısını alarak saz gibi çalmaya başlar. Şiir bir dörtlük iki beşlik ve iki dizelik bir kavuştuktan oluşan bir türküdür. Gerek dörtlük gerekse beşlikten oluşan bentler belli ölçü ve uyağa tabi değildir. Ancak yaygın olarak on birli hece ölçüsü hâkimdir. Bazı dize sonlarında anlatıcının performansına bağlı olarak *oy oy* nakaratı vardır. Bey Böyrek şiirin tamamında avlamak için yola çıktığını, kaybettiği geyiğin nerede olduğunu sorar. Daha sonra aksakallı ihtiyar türkü bittikten sonra *Senin kovaladığın geyik bizdik* (Erol, 2006: ?) der.

3.2.2.9. Kahramanın kâfirler için söylediği şiirler

YM₁'de Bamsı Beyrek kaleden kurtulup atı ile buluştuktan sonra geri dönerek kaledeki kâfirlere yönelik eleştirilerinin bulunduğu bir şiir okur. Şiirin girişinde şiirden bağımsız olarak *Mere şası dinlü kâfir* ifadesi vardır. Şiirin dört dizesi on beşli diğer dizeleri ise, on dört, on altı, on dokuzlu ölçülerden oluşmaktadır. On beşli dizeler $7+8=15$ 'li durağa sahiptir. Dört dizenin sonunda tekrara eden *mere kâfir* ifadeleri ise şiirde akıcılığı sağlamıştır. Şiirde zamanında kâfirin kedisine domuz eti yedirdiğini, çok kez küfür ettiğini, zaman gelince otuz dokuz arkadaşından eğer birisi eksik olursa biri karşılığında onunu öldürmek istediğini söyler. Bu şiiri söylemesi üzerine kâfirler atlarıyla Bamsı Beyrek'in ardına düşerler ancak yetişemezler (Ergin, 1994: 136, 137).

3.2.2.10. Kahramanın tekfurun kızı için söylediği şiirler

YSM₃'te Bayış ile Belkıs kaçarken yolda Bayış'ın uykusu gelir. Uymaya başladığı an bir kaplan gelerek Bayış'a saldıracağı esnada Belkıs kaplanı öldürür ve Bayış uyanarak Belkıs'a şiir eşliğinde nasihat verir. Tek beşlikten oluşan şiirde belli bir ölçü ve uyak düzeni yoktur (Üçay Şentürk, 2013: 300).

YSM₁₁'de Bay Böyrek; kervandakilerden babası, anası, kız kardeşi, atı ve Ak Kavak Kızı hakkında bilgi alırken kalenin kralının kızı onun atışmasını duyar ve sesine vurularak âşık

olur. Zindancıya emrederek onu yanına çağırır ve kalenin burcunda söylediği türkülerin aynısını onun için de söylemesini ister. Kahraman türkü bilmediğini söylese de kızın ısrarına dayanamaz ve bentleri üçer kavuştakları iki dizeden oluşan bir türkü söyler. Türküde bentler de *Hanım destur ver çıkayım / Çıkıp vatana bakayım* dizeleriyle birbirine bağlanmıştır. Türkünün bentleri ve kavuştakları $4+4=8$ ve $5+3=8$ 'li duraklıdır. Türkünün ilk bendinde *-it*; ikinci bendi de *-aş* sesleri tam kafiye; üçüncü dizede ise *-reğ* seslerinden zengin uyak vardır (Kızıltuğ, 1997:15,16). Türküde eksik ve fazlalıklar olmayıp türkü kusursuz bir yapıya sahiptir.

3.2.3. Kahramanın düğünde karşılaştığı kişiler için söylediği şiirler

3.2.3.1. Kahramanın, arkadaşı Mehmet'in anası için söylediği şiirler

YSM₇'de kahraman derviş kıyafetinde sevgilisinin düğüne gelince ondan türkü söylemesini isterler. İlk öce arkadaşı İsmail'in annesini oyuna çıkarırlar. Burada kahraman İsmail'in annesine onun kalede tutsak olduğunu söyleyerek kadının ayıbını yüzüne söyler. Bu yüzden kadın hemen yerine oturur. Tek dördlükten oluşan ve bütün dizeleri on birli heceden ibaret $4+4+3=11$ ve $6+5=11$ 'li duraklı bir şiir okur. Şiir *aaab* kafiye örgüsüne sahip olup *-na* seslerinden tam uyak vardır. Ayrıca dördlüğün son iki dizesi tekrar edilerek *Ataşlarda çatır çatır yanası /İsmayıl galada yasın çeksene* nakaratı da mevcuttur (Kaybal, 1999: 149).

YSM₁₂'de kahraman Hızır'ın yardımıyla ülkesine gelir. Yolda bir çobanla kıyafetlerini değiştirerek Keloğlan kılığında ülkesine döner. Doğrudan düğün evine gider. Düğün yerine elinde sazla gelince oradakiler saz çalmasını ister. Bunun üzerine kahraman oynamak için çıkan arkadaşı Mehmet'in anasına eleştirici bir şiir söyler. Öyle ki kadın utanarak oturmak zorunda kalır. Şiir tek dördlükten oluşup kafiye örgüsü *aabc* şeklindedir. Dördlükte *-il* seslerinden zengin uyak vardır. Ayrıca şiirdeki üçüncü dördlük on ikili, diğer dördlükler on birli ölçüden oluşmaktadır. On birli dizelerde $6+5=11$ 'li durak vardır (Erol, 2006: ?).

3.2.3.2. Kahramanın, arkadaşının sevgilisi Sarıcık / Sarıkız için söylediği şiirler

YM_{3b}'de kahraman sevgilisinin kına gecesine geldiği vakit türkü söylemesini isterler. İlk önce Bey Böyrek'in hapisteki arkadaşı Mustafacık'ın sevgisi oynamak için çıkar. Bey Böyrek kıza oynamamasını Mustafacık'ın hapiste olduğunu tek dörtlükten oluşan belli bir ölçüye bağlı olmayan aaab kafiye örgülü şiirle söyler. Şiirde *değil mi* kelime tekrarlarından redif, -k seslerinden yarım kafiye vardır (Boratav, 1982: 175). Kız bunun üzerine oturur. Bu varyanta kızın ismi söylenmemiştir.

YSM₇'de kahramanın düğününe geldiği zaman oradakiler ondan türkü söylemesini isterler. Arkadaşı İsmail'in annesine İsmail'in hapiste olduğunu hatırlatarak onu eleştirir. Bunun üzerine kadın oturur. Sonra arkadaşı Mustafacık'ın eski sevgilisi oynamaya başlar. Tek dörtlükten oluşan bir şiir söyler şiirde -a seslerinden yarım uyak vardır ve kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. İlk iki dize on ikili, üç ve dördüncü dize de on birli hece ölçüsü vardır. Bey Böyrek şiirde Mustafacık'la olan ilişkisini söylediği vakit kız utanarak oturur. Dörtlüğün son iki dizesi nakarat olarak kullanılmıştır. *Seni seven Mustafacık değil mi / Mustafa galada yasın çeksene*” (Kaybal, 1999: 105, 148).

YSM₈'de kahraman düğüne abdal kıyafetinde geldikten sonra biraz ortalığı karıştırır. Bunun üzerine onu kadınların olduğu yere türkü söylemesi için gönderirler. Kahraman orada ilk önce mahpustaki arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisi Sarıcık'ı oynatır ve tek dörtlükten oluşan ölçüsüz bir türkü söyler. Kafiye örgüsü *aaab* ve -*cık* seslerinden zengin uyak vardır (Sakaoğlu, 1998: 394). Kızın ayıbını söyleyince kız utanır ve oturur.

YSM₁₀'da kahraman düğüne Keloğlan kılığında gelir ve huzursuzluk çıkardığından dolayı türkü söylemesi için kadınlar tarafına gönderilir. İlk önce Kel Vezir'in anasını oynatır ve kadını eleştirici bir türkü söylediği vakit kadın yerine oturur. Daha sonra oynamak için Güççük Mustafa'nın eşini çıkarırlar. Kahraman şiirde Güççük Mustafa'nın eşine üç dizeden oluşan bir şiir okur. Şiirde belirli bir düzen yoktur ve şiirde fazlalıklar ve eksiklikler vardır. Bu yönüyle kusurlu bir şiirdir. Belirli ölçüsü olmayan şiirde -*i*, -*i* seslerinden yarım kafiye vardır (Sakaoğlu, 1998: 394).

YSM₁₁'de arkadaşı Hasan Bey'in hanımı Sarıkız oynamaya çıkınca bu kez Bay Böyrek onu hicvedici şiir söyler. Şiir tek dörtlükten oluşup üçüncü dizesi onlu, diğer dizeleri sekizli

ölçü ile söylenmiştir. Sekizli dizeler $5+3=8$ 'li durakla söylenmiş olup şiirde belirli uyak olmayıp kafiye örgüsü aabc şeklindedir. Kahramanın bu şiiri söylemesi üzerine Sarıkız onun Bay Börek olduğunu anlar ve oradakilere durumu anlatır (Kızıltuğ, 1997: 15, 16).

YSM₁₂'de düğün evinde oynamak için ilk önce arkadaşı Mehmet'in annesi sonra ise Börek'in avcı arkadaşının sevgilisi çıkar. Kahraman yine eleştirici bir şiir söyler. Bey Börek, bu kızı arkadaşım avcı severdi diyerek onun sırlarını ortaya döker. Bunun üzerine kız oturmak zorunda kalır. Şiir tek dördlükten oluşup belirli bir ölçü ve durak düzeni yoktur. Dizeler onlu, on birli, on üçlü ve on dördlü hecelerden oluşmaktadır. Kafiye örgüsü aaab şeklinde olup -zı, -sı tam uyak vardır (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te Bey Börek, atı sayesinde ülkesine geldiği zaman düğün yerine süvari kılığında (çalgıcı) gider ve düğündeki kadılar ondan bir şeyler çalmasını isterler. Bunun üzerine hapiste tutsak olan Mustafacık'ın yedi yıl önceki sevgilisi, oynamak için çıkar. Bey Börek kıza yönelik eleştirici tarza bir zamanlar sevdiği kişinin adının Mustafacık olup olmadığını sorunca kız utanarak oturur. Şiir tek dördlükten oluşup dizeler on bir, on iki ve on üçlü hece ölçüsünden oluşmaktadır. Dördlüğün kafiye örgüsü aaab olup -a, -e seslerinden yarım kafiye mevcuttur (Özer, 1982: 25, 26).

3.2.3.3. Kahramanın Kel Vezir'in eski hanımı için söylediği şiirler

YM_{3b}'de Bey Börek sevgilisinin kına gecesinde ilk önce arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisine türkü söyler. Kıza ayıplarını türkü arasında söyleyince kız utanır ve yerine oturur. Sahneye Kel Vezir'n eski hanımı oynamak için çıktığı vakit kahraman ona Kel Vezir'in onun kıymetini bilemediğini bu yüzden oynamamasını ister. İki ayrı dördlükten oluşan bir şiir söyler. Birinci dördlükte; on ikili ve on üçlü hecelerden oluşan aaab kafiye örgülü bir şiir sonrasında ise on birli hece ölçüsüyle söylenmiş farklı bir şiir vardır. On birli hece ile söylenen şiir, $6+5=11$ ve $4+4+3=11$ duraklıdır. Kafiye örgüsü aaab şeklindedir. Bu sözün üzerine Kel Vezir'in eski hanımı Bey Börek'e hak vererek yerine oturur (Boratav, 1982: 176).

YSM₇'de düğünde Bey Börek, ilk önce hapiste tutsak olan arkadaşı İsmail'in annesini, arkadaşı Mustafacık'ın sevgilini ve daha sonrada Kel Vezir'in eski hanımını oynatır. Her ikisine de eleştirici tarzda şiir söyleyerek yerlerine oturtur. Kel Vezir'in hatunu çıkınca o an

iki parçadan oluşan bir şiir söyler. Şiirin ilk bölümü üç dizedir. Dizeler $8+8=16$ hece ölçüsünden oluşmaktadır. Belli bir kafiye yoktur. Diğer bölüm tek dördlüktür ve dördlüğün devamında tekrar eden bir nakarattan *Sağa diyom Kel Vezir'in hatunu / Bartıl alıp gız sevdiren sen değel miydin* nakaratı mevcuttur. Dördlük kısmı son dize on üç diğer dizeler ise on birli hece ölçüsünden oluşmaktadır. Dördlüğün kafiye örgüsü *aaab* düzenindedir. Ayrıca dördlükte $-n$ sesinden yarım uyak vardır (Kaybal, 1999: 150).

YSM₈'de abdal kıyafetinde düğüne gelen kahraman ilk önce hapisteki arkadaşı Mustafacık'ın eski sevgilisi Sarıcık'ı oynatır. Daha sonra Kel Vezir'in ikinci gelini oynamak için çıkar yine kahraman ölçsüz tek dördlükten oluşan bir şiir söyler. Şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup $-lini$ seslerinden zengin uyak vardır. Burada da Kel Vezir'in ikinci gelinini eleştirince gelin utanır ve yerine oturur (Sakaoğlu, 1998: 394).

YSM₁₀'da kahraman Keloğlan kılığında, sevgisinin düğün yerine varır. Orada Kel Vezir'i ve yanındakileri huzursuz ettiği için onu kadınlar çadırına gönderirler. Orada kadınlara türkü söylemeye başlar. İlk olarak Kel Vezir'in anası çıkar. Diğer varyantlarda ise oynayan Kel Vezir'in eski hanımıdır. Belli bir ölçüye tabi olmayan şiir tek dördlükten oluşmaktadır. Şiirin kafiye örgüsü *aabb* şeklindedir. İlk dize yedi, ikinci dize sekiz ve son iki dize on birli hece ölçüsünden oluşmaktadır. On birli dizeler $6+5=11$ 'li duraklıdır. Şiirde kahraman, Kel Vezir'in annesine *Oyna hortlak, oyna adı düğün senindir* şeklinde söz söylediği vakit kadın utanarak yerine oturur (Sakaoğlu, 1998: 408).

YSM₁₁'de Bay Böyrek ülkesine döndüğü vakit yolda bir çobanla karşılaşır ve onunla kıyafetini değiştirdikten sonra düğün evine gelir. Düğün evinde arkadaşı Hasan Bey'in hanımı Sarıcık, ondan türkü söylemesini ister. Türküye Kel Vezir'in hanımı oynamaya çıkar. Bay Böyrek onu eleştiren sözler içeren bir şiir söyler. Şiir tek dördlükten oluşup belirli kafiye örgüsü ve ölçüsü olmayan bir şiirdir. Şiir, sekizli ölçü etrafında oluşup eksiklikler ve fazlalıklar vardır. Kahraman bu şiiri söyleyince Kel Vezir onu uzaklaştırmak ister ancak Sarı kız buna engel olur (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de düğüne gelen Bey Böyrek'e ilk önce arkadaşı Mehmet'in annesi sonra avcı arkadaşının sevgilisi Sarı Kız ve daha sonra Kel Vezir'in eski hanımı oynamaya çıkar. Diğerlerinde olduğu gibi kahraman Kel Vezir'in eski hanımını eleştirir. Kel Vezir'in eski hanımı da utanarak yerine oturmak zorunda kalır. Şiir tek dördlükten oluşmaktadır. Şiirde

belirli bir ölçü yoktur; dizeler on iki, on üç ve on yedili hecelerden oluşmaktadır. *aaab* kafiye örgüsüne sahip olan şiirde *-tini* seslerinden zengin uyak vardır (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te Bey Börek ilk önce arkadaşı Mustafacık'ın ilk sevgilisini oynatır, kıza hicvedici türkü söylediği vakit, kız utanarak yerine oturur. Onun yerine Kel Vezir'in hanımı çıkar. Kel Vezir'in hanımına da tek dörtlükten oluşan belli bir ölçüsü olmayan *aaab* kafiye örgüsüne sahip bir şiir söyler. Şiirde dizeler sekizli, onlu, on ikili hece ile söylenmiş olup *-ını, -ini* seslerinden zengin uyak olan şiirin kafiye örgüsü *aaab* şeklindedir. Dörtlükte Bey Börek Kel Vezir'in hanımının değerini bilemediğini söyleyince kadın utanarak yerine oturur (Özer, 1982: 24,27).

3.2.3.4. Kahramanın yaşlı kadın için söylediği şiirler

YM_{3b}'de sevgilisinin kına gecesine yetişen Bey Börek arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisi ve Kel Vezir'in eski hanımından sonra Topal Selçik adında bir kadına türkü söyler. Ancak burada diğer kadınların aybını söylediği gibi onun da aybını söyler. On bir ile on dörtlü hecelerden oluşan tek dörtlük bir şiir okur. Şiirde belli bir ölçü yoktur. Kafiye örgüsü *aaab* şeklinde olup *-cik,-cik* seslerinden zengin kafiye vardır (Boratav, 1982: 176).

YSM₁₂'de düğüne gelen Bey Börek, ilk önce arkadaşı Mehmet'in annesine sonra avcı arkadaşının sevgilisi, Sarı Kız'a ve daha sonra Kel Vezir'in eski hanımına türkü söyler ve hepsini eleştirir. En son olarak oynamak için yaşlı bir kadın çıkar. Bey Börek yaşlı kadına yedi yıl zindanda yattığını, çektiği çileye yürek dayanamayacağını söyler ve artık Ak Gavak Gızı'na kavuşma vaktinin geldiğini söyler. Diğer varyantlarda Bey Börek en son Ak Gavak Gızı'na türkü söyler ve kendini tanıtır. Ancak bu varyantta Ak Gavak Gızı'nın yerini yaşlı bir kadın almıştır. Şiir tek dörtlükten oluşup belli bir ölçü yoktur. On iki, on üç ve on dört heceli mısralar vardır. Kafiye örgüsü *aaab* şeklinde ve *-rek* seslerinden zengin kafiye vardır (Erol, 2006: ?).

YSM₇'de kahraman sevgisini düğüne derviş kılığında vardığı zaman ondan oturup bir şey çalmasını isterler. Bunun üzerine Bay Börek arkadaşı İsmail'in anasına yönelik taşlayıcı bir şiir söyler. Şiir altı dizeden oluşup herhangi bir ölçüye bağlı değildir. Kadına İsmail'in zindanda tutsak olduğunu, buna rağmen kendisinin düğünde eğlendiğini söyleyerek onun yüzüne utancını vurur. Şiir on birli hece ölçüsüyle söylenmiş olup altı

dizeden ibarettir. İsmail'in annesi utanıp oturunca sonra arkadaşı Mustafacık'ın eski sevgilisi çıkar ve oynamaya başlar. Bunun üzerine Bay Börek ona da eleştirel tarzda ikinci dizesi on ikili, diğer dizeleri on birli heceden oluşan dört dizelik bir şiir vardır. Kahraman ona, Mustafacık kalede esir iken sen nasıl eğleniyorsun, tarzında eleştirel bir şiir söyler. Bunun üzerine bu kız da utanarak yerine oturur. Sonra oynamak için meydana Kel Vezir'in eski gelini çıkar. Kahraman burada ona ilk önce üç dizeden oluşan on altı hece ile yazılmış bir şiir; daha sonra da dördüncü ve altıncı dizeleri on üç, diğer dizeleri ise on birli heceden oluşan bir şiir daha söyler. Dörtlüklerin sonunda iki dizeden oluşan nakaratlar vardır. Burada kadını eleştirir ve meydandan sen uzaklaş da gelin oynasın (Kaybal, 1999: 149) der.

YSM₉'da sevgilisinin düğününe Keloğlan kılığında ülkesine gelen kahraman, Bey Börek'in arkadaşı rolünde, evindeki sazını alarak düğün evine varır. Orada ilk önce arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisi Sarıcık'a tek dörtlükten oluşan belirli bir ölçüsü olmayan bir şiir söyler. Keloğlan kıza Mustafacık'la olan ilişkisini söyleyince oradakiler Keloğlan'ın pek tekin olmadığını söylerler. Bu arada Akkavak Kızı düğün meydanına gelir. Bey Börek beş dizeden oluşan sekizli hece ölçüsüyle oluşan *aaaaab* kafiye örgülü bir şiir okur ve kendini kız tanıtır.

3.2.3.5. Kahramanın Kazan Bey için söylediği şiirler

YM₁'de ozan kılığında düğün yerine giden Bamsı Beyrek, orada ok ile güveyin yüzüğünü vurması üzerine Kazan Bey ozanı yanına çağırır. Bunun üzerine kahraman onun makamına varınca yirmi yedi dizeden oluşan uzun bir şiir söyler. Bu şiir Kazan Bey'e yönelik bir methiyedir. Yedi ile on altı hecelerden oluşan dizeler mevcuttur. Bu methiyeyi duyunca Kazan Bey, Deli ozana ne dilerse isteğinin gerçekleşeceği konusunda söz verir. Bamsı Beyrek ise hiçbir şey istemez sadece karnının aç olduğunu şölen yemeğinin yanına gitmek istediğini söyler (Ergin, 1994: 144, 145).

3.2.3.6. Kahramanın Kısırça Yenge için söylediği şiirler

YM₁'de Bamsı Beyrek, deli ozan kılığında her yeri karıştırınca Kazan Bey'in hanımı Burla Hatun ona amacının ne olduğunu sorar. Bunun üzerine geline kopuz çalmak istediğini söyler. Kısırca Yenge kendisinin gelin olduğunu söyleyerek oynamak ister. Kahraman on

bir dizeden oluşan en az beş, en çok on dörtlü heceli şiir söyler. Şiirde belli bir ölçü ve uyak yoktur. Şiirde Kısırça Yenge'nin ayıplarını söylemesi üzerine Kısırça Yenge hiçbir şey demeden yerine oturur (Ergin, 1994: 146).

3.2.3.7. Kahramanın Boğazça Fatma için söylediği şiirler

YM₁'de Bamsı Beyrek, Kısırça Yenge'ye söylediği şiirin bir benzerini Boğazça Fatma'ya söyler. Bamsı Beyrek, oynamak için çıkan kişinin düğünü olan kız olmadığını dile getirir. Bunun üzerine Boğazça Fatma çıkar ve düğünü olan gelinin kendisi olduğunu söyler. Bu sırada kahraman on bir dizeden oluşan en az beş, en fazla on beş heceden oluşan belli bir ölçüye bağlı olmayan şiir söyler. Bu şiirde Boğazça Fatma'nın ayıplarını söyler ve dayanamayarak o da yerine oturur (Ergin, 1994: 146).

3.2.4. Tasnif dışı kalan şiirler

3.2.4.1. Dede Korkut'un kahramana ad verirken söylediği şiirler

YM₁'de Pay Püre Bey'in oğlu yiğitlik gösterince Dede Korkut'u çağırırlar ve çocuğa ad vermesini isterler. Dede Korkut çocuğu ad verirken bir soylama söyler. Soylama on bir dizeden oluşmaktadır ve dizelerde belli bir ölçü bulunmayıp dizeler dokuzlu, onlu, on dört, on beş ve on altı heceye kadar çıkmaktadır. Belirli bir ölçü ve uyak düzeni olmamasına rağmen dizelerdeki ünsüz harflerin benzerliğinden kaynaklanan aliterasyonlar şiirdeki ahenk unsurunu oluşturmaktadır. *Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun* derken dize içerisindeki *-b* ünsüzü, başka bir dizede *Karşu yatan kara karlu tağlardan aşar olsa -k* ve *-r* harfleri ayrıca *-a* harfinden oluşan asonans da şiirde ahengi sağlamaktadır. Yine aynı şekilde bazı dizeler arasına görülen kafiyeleşme de aynı şekilde ahengi sağlamaktadır. Beşinci, altıncı ve sekizinci dizelerin sonunda *..aşut virsün / kiçüt virsün / fursat virsün ...* kelimeleri redifi oluştururken *-t* harfleri de yarım uyak oluşturmaktadır. Dede Korkut'un söylediği soylama Allah Taala'nın verdiği evladın Müslümanlara faydalı olmasını, kâfirlerle karşılaştığında her türlü zorluğu geçmesi konusundadır. Son olarak *Bunuñ adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun /Adını ben virdüm yaşını Allah virsün* diyerek soylamayı sonlandırır (Ergin, 1994: 121).

3.2.4.2. Dede Korkut'un Deli Karçar için söylediği şiir

Bamsı Beyrek, babası ile konuşurken Banı Çiçek ile evlenmek istediğini ancak kızın kardeşinin Deli Karçar olduğunu dileyeni öldürdüğünü söyleyince babası Oğuz beylerini toplar ve bir elçi göndermek ister. Oğuz beyleri, Dede Korkut'un gitmesini uygun görürler. Bunun üzerine Dede Korkut, Deli Karçar'ın yanına varır. Karçar niçin geldiğini sorunca, Dede Korkut üç dizelik bir soylama ile cevap verir. Soylamada ilk dize on dört, ikinci dize on beş, üçüncü dize on yedi heceden oluşmaktadır. Kafiye örgüsü *aaa* şeklindedir ve -ş, -ç ses benzerliğinden yarım uyak vardır. Dede Korkut soylamada Deli Karçar'a bütün zorluklara rağmen Allah'ın emriyle kız kardeşini almaya geldiğini söyler (Ergin, 1994: 125).

3.2.5. Konuyla alakası olmayan şiirler

YM_{3a}'da Hoca Mansur, şehzadenin Engerus Kalesi'nde tutsak olduğu haberini Kamuran Şah'a iletir. Kamuran Şah, Engerus Kralı'ndan şehzade ve otuz dokuz arkadaşını ister. Engerus Kralı kalede böyle tutsaklarının olmadığını söyler. Kamuran Şah, kaleyi zapt eder ve Engerus Kralı'nının cezasını verir. Bu arada hikâyeyi yazan müellif:

"Sanma ki hâin berkhudâr olur

Ya kesilir başı, ya berdâr olur." (Boratav, 1982: 166).

diyerek hain kişilerin her ne zaman olursa cezasını çekeceğini dile getirmiştir. Bu şiir YM_{2a}'da yoktur.

YM_{3b}'de kahraman sevgisinin düğününe geldiği vakit oradakiler elindeki kara düzeni (saz) görür ve eğlenmek için türkü söylemesini isterler. Bunun üzerine Bey Böyrek, beş beyitten oluşan *-ıraktır* redifli bir gazel söyler. Gazelin hikâye ile alakası yoktur ve içerisinde Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar da mevcuttur. Kafiye örgüsü *aa ba ca da ea* şeklindedir. Şiirin belirgin bir vezni olmayıp dizeler dokuzlu, on ikili, on üçlü ve on dördü kalıplara tekabül edip uyum göstermemektedir. Bu şiir YM_{2b}'de yoktur.

YSM₈'de kahraman kervanbaşından Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'e verildiğini haberini duyunca bayılır. Ayıldıktan sonra kervanın gittiğini gören Bey Böyrek elini kulağına atarak

kafiye örgüsü *aaab* olan tek dörtlükten oluşan belirli bir ölçüye bağlı olmayan bir şiir söyler. Şiirde sevgisinin düğünü olmasına rağmen oraya gidememesi, çaresizce zindanda kaldığından yakınlıkla kendi durumunu anlatan şiir okur.

YM_{2a} ve YM_{3a}'da şehzade ve arkadaşları uyumaya başlar ve kırk gün uyurlar. Engerûs Kralı gelip bunları tutsak eder ve zindanda kalırlar. Şehzade ve arkadaşları kırk gün sonra uyandıklarında tutsak olduklarını görürler. Bu durumda şehzade kazaya rıza olup *failatün/ failatün/ failatün /failün* veznindeki şu beti söyler:

"Tâ ezelden yazı imiş, böyle çalınmış kalem
Böyledir ahvâl-i âlem, gah şâd i gâh gam." (Boratav, 1982: 163).

YM_{3b}'de Gül Âferîde Banu canına kıymak için gül bahçesine çıktığı vakit gökyüzünden geçen turnalara şiir okur. Sonra eline hançeri alarak Ferhad ile Şirin kıssasında olduğu gibi kendine kıymak ister. Bu arada *failatün/ failatün/ failatün /failün* veznindeki şu beti söyler:

"Ey felek kaddin бүкүлсүн нăмурад еттин бені
Ben murada ermiş iken нăмурад еттин бені." (Boratav, 1982: 178).

Sonuç olarak; varyantlardaki şiirler ortak bir kompozisyon çevresinde oluşmuştur. Ancak destanın yayıldığı zamana ve coğrafyaya bağlı olarak manzum kısımlarında da değişiklikler olmuştur. Buna bağlı olarak dizelerde eksilme ve fazlalıklar görülmektedir. Ancak dizelerdeki asonans, aliterasyon, kafiye ve redifler sayesinde bu kusurlar kolayca kapatılmıştır. Ancak Özbek, Kazak ve Kırgız varyantları çeviri olduğu için çeviri sırasında da ahenk unsurlarında bozulmaların olması normaldir. Bu yüzden çeviri metinlerde redif, kafiye gibi unsurların bozulduğu görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BAMSİ BEYREK DESTANI'NDA FOLKLORİK UNSURLAR

Bireyi, *ben* olma duygusundan kurtararak çevresindekilerle *biz* olma duygusuna yönelten unsurların başında folklor bilimi gelmektedir. İçinde barındırdığı gelenek ve görenekler sayesinde bireyler arasında ortak bağ kurarak bu görevini yerine getirmektedir. Halk bilimini konusu; belirli mekân içindeki belirli halkın davranış şeklidir. Bu davranışlardan bazıları zamanla unutulurken bazıları halkın hatırası içerisinde günümüze kadar ulaşabilmiştir (Aydemir, 2013: 620).

İnsanların birlikte yaşamasını sağlayan gelenek ve görenekler ayrıca geçmişle de bağlarını canlı tutan kültür unsurlarıdır (Turhan Tuna, 2006: 149). Bu kültür unsurları geçmişle içinde bulunduğumuz zamanı birbirine bağlama göreviyle toplumların sürekliliğini sağlar.

Türk kültürünün şaheserlerinden olan Dede Korkut Kitabı, Türk kültürüne ait birçok öğeyi gelecek nesillere taşıyan bir başyapıttır. Bamsı Beyrek Destanı da bu eserin ölümsüz bölümlerindedir. Bamsı Beyrek Destanı yayıldığı coğrafyaya Türk kültürünü taşıırken yayıldığı her coğrafyadan da sayısız kültürel öğeleri bünyesine alarak zenginleşmiştir. Çalışmamızda *Geçiş Dönemi* adını verdiğimiz doğum, evlilik ve ölümle ilgili gelenekleri şu şekilde görmekteyiz.

4.1. Geçiş Dönemleri

İnsan hayatında; doğum, doğumdan sonra çocukluk ve sonrasında evlilik ve son olarak da ölüm safhaları belirli aşamaları ifade etmektedir. Bu yüzden bu dönemlere *geçiş dönemi* adı verilmiştir. Hayatın her aşamasında uygulanan gelenek ve görenekler bu geçiş dönemi adını verdiğimiz dönemlere de bütün canlılığıyla yansımıştır.

Geçiş dönemi adını verdiğimiz bu dönem bir ilişkiler yumağıdır. Bireyin bireyle, bireyin toplumla, toplumların diğer toplumlarla ilişkilerinin sonucunda birikerek ortaya çıkmıştır. Geçiş dönemi adı verilen bu dönemdeki gelenek ve görenekler eski ve yeni nesil arasında bir köprü vazifesi oluşturmaktadır.

Geçiş dönemlerine ilişkin adet, gelenek, töre ve törenler bir yöre halkının geleneksel kültürünün temalarını oluşturur (E.Yıldırım, 2010: 18). Bir toplumun gelenek ve göreneklerinde o topluma ait gizli şifreler bulunmaktadır. Bir toplumun veya o toplumun üyesi olan bireyin geçiş dönemlerini incelediğimizde çok büyük benzerlikler görürüz. Ancak aynı coğrafyada yaşayan farklı toplumlardan bireylerin geleneklerinde ise büyük farklılıklar görülmektedir. Bir milleti diğer milletlerden ayıran değerlerin başında gelen *geçiş dönemleri* içerisinde örf, âdet ve gelenekler canlı şekilde yaşatılmaktadır (Şimşek 2003: 135).

Bu bölüm, Sedat Veyis Örnek'in *Halk Bilimi* (Örnek, 1977) adlı eserindeki *Geçiş Dönemleri* çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmamızda, ilgili konunun var olup olmamasına bağlı olarak başlıklara ekleme ve başlıklardan çıkarmalar yapılmıştır.

4.1.1. Doğum

İnsan hayatında geçiş dönemlerinin ilk safhasını oluşturan *doğum*; aileye ve topluma bütünlük kazandırdığı için toplum nazarında büyük bir öneme sahiptir. Toplumun sürekliliğini sağlayan doğum olayı, Türk dünyasında birçok gelenek ve göreneğin oluşmasını sağlamıştır. Bu gelenek ve göreneklerin temelinde Şamanizm, Türk mitolojisi ve İslam dinin ortak sentezi vardır.

İnsanlar için doğum olayı değişik anlamlar ifade etse de en önemlisi akraba ve aileye güç kazandırmasıdır (Örnek,1977: 132). Doğum bir aile için umuttur. Çocuk sahibi olan aileler toplumda ve aile çevresinde değer kazanır (Öger, 2012: 1679). Hanlar hanı Bayındır Han, her yıl geleneksel olarak düzenlediği toyda çocuğu olmayanlara değer vermezken, erkek veya kız çocuğu olanlara daha farklı uygulamalar yapmaktadır. *Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu'nda* erkek evladı olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa; kızı ve oğlu olmayanı da kara otağa oturtmaları (Ergin, 1994: 78) söylenerek çocuğu olanlara belli bir anlamda değer verilirken çocuğu olmayanlar toplum nazarında dışlanmıştır.

Ailenin çocuğunun olması ailenin toplumda itibar sahibi olması demektir. Bunun için Pay Püre Big "belli budur, menüm dahı oğlum olsa, Han Bayındır'ın karşısında alsa tursa kullık eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensen, didi. " (Ergin, 1994: 116). Pay

Püre Big'in söylediklerinden Oğuzlarda bir kişinin çocuk sahibi olmasının mal mülk ve makam sahibi olmaktan daha önemli bir merteye olduğunu görmekteyiz.

Doğum çevresinde oluşan gelenekler tarihi süreç içerisinde değişikliğe uğrayarak günümüze kadar ulaşabilmiştir (Gönen, 2005:104). Şüphesiz ki, insanlık tarihi kadar eski olan doğum çevresindeki inanışların zamanla değişikliğe uğrayıp şekillenmesinde yeni kültür ve dinlerle tanışma, farklı coğrafya göç daha fazla etkili olmuştur.

4.1.1.1. Doğum öncesi

Çocuk, soyun ve milletin devamı olduğu için doğum haberi hem aile hem de toplum için büyük müjdedir. Atlı-göçebe kültürde toplumdaki bireylerin sayı bakımından fazlalığı toplumun güçlü olmasının işaretidir. Ordu millet anlayışı doğrultusunda doğan her çocuk, milleti için bir askerdir. Çocuksuzluk ise bir sıkıntıdır. Çocuğun olmaması ailenin yok olmasına ve toplumun çöküşüne zemin hazırlar.

Doğum âdetleri, daha çocuk dünyaya gelmeden onun gelişi için yapılan hazırlıklarla başlar. Ailenin çocuğunun olması veya olmaması durumunda doğumla ilgili gelenek ve görenekler uygulanmaya başlanır. Burada toplumdaki kişilerin tecrübeleri yol gösterici durumdadır.

Her alanda olduğu gibi eski Türk inanış sisteminden gelen uygulamaları da Türkler doğum öncesindeki geleneklere de uygulamaktadırlar. Eski Türklerde çocuk sahibi olabilmek için çeşitli uygulamalar söz konusuydu. Çocuksuz bireyler ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret ederek adak adar ve dilekte bulunurlardı (Kalafat, 2006: 71) .

Çeşitli nedenlerle dünyanın dört bir yanına yayılan Türkler gittikleri her yere eski gelenek ve görenekleri taşıdıkları gibi gittikleri yerlerdeki gelenek ve göreneklerle eskilerini kaynaştırmayı başarmışlardır. Bu durum inanç sistemleri için de geçerlidir. "İslam öncesi devirlere ait olup, İslam'ın zuhurundan sonra İslami kisveye bürünen bu inançlar, birer dini inanç ya da örf ve âdet olarak günümüz Müslüman Anadolu halkında da görülmektedir. " (Tutar, 1996: 251).

Varyantlarda kahramanın ailesi genellikle toplum içerisinde üst tabakadan kişilerdir. Bu kişiler çocuk sahibi olmakta zorluk çektikleri için halkın uyguladığı tedavi yöntemleriyle çocuk sahibi olmaya çalışırlar. Varyantlarda kahraman doğmadan önce aile bireylerinin çocuk sahibi olmak için çözüm aramaları doğum öncesi hazırlık dönemini oluşturur.

Çocuk sahibi olmak toplumda bir ayrıcalık oluşturmaktadır. Çocuğu olmayan toplum kişiler tarafından dışlandığı için anne ve baba elindeki imkânların hepsini seferber ederek çocuk sahibi olmak için çaba gösterir ve aile hedefine ulaşır.

4.1.1.1.1. Kısırlığı giderme ve gebe kalma

Kısırlığın biyolojik bir problem olduğu düşüncesinin yanı sıra Tanrı tarafından verilen bir ceza olduğu düşüncesi Dede Korkut Kitabı'nda karşımıza çıkmaktadır. Kısırlık ve kısırlığa çare arama birçok destan ve halk hikâyesinde olduğu gibi Bamsı Beyrek Boyu'nda da vardır.

Dede Korkut Kitabı'nda *Bamsı Beyrek Boyu* ve *Boğaç Han Boyu* kısırlık konusu ve bunun tedavi yöntemlerine değinir. Her iki destanda da kahramanların aileleri ortak çareler aramaktadırlar. Yaptıkları tüm uygulamalarda toplumla bütünleşerek bu sorunları çözme yoluna giderler. Çocuksuz aileler, sorunlarını çözmek amacıyla farklı yöntemlere müracaat etmektedirler. Düzenlenen toyda; açların doyurulması, borçlulara ve fakirlere yardım edilmesi vb. uygulamalar bunlardan bazılarıdır (Gönen, 2005: 107).

Türkler çocuksuzluğun kendilerine Tanrı tarafından verilen bir ceza olduğunu düşündükleri için bu sorunu gidermek kutsal kabul ettikleri değerlere daha fazla değer vermişlerdir. Onların manevi desteğini kazanmak çok önemliydi. Yaşar Kalafat'a göre; çocuğu olmayan ailelerin yaptıkları ağaçlara çaput bağlama, fakirlere yardım etme, suya süci atma gibi uygulamalarda Umay iyesinin desteğini kazanma düşüncesi vardır (Kalafat, 2006: 127).

Türk toplumunda çocuksuzluğun Tanrı'nın verdiği bir ceza düşüncesinden dolayı tedirgin olan aileler bu problemi gidermek çeşitli çözüm yolları ararken bazen de bu sorunun sebebini araştırmışlardır. Yıldırım'a göre; Türk toplumunda *ata erkil* aile yapısından dolayı kadına özel bir durum olarak değerlendirilir (E. Yıldırım, 2010: 20).

İncelediğimiz varyantlarda, çocuğu olmayan aileler çocuk sahibi olmak için farklı uygulamalara başvurumaktadırlar. Bunlar halk hekimliği kapsamında yapılanlar ve dinsel-büyüsel nitelikte olanlar şeklinde iki türdür. Halk hekimliği kapsamındaki tedavilerde; çeşitli bitki ve yiyeceklerden faydalanarak geleneksel yolla tedavi yöntemi mevcuttur. Varyantlarda bu tür tedavide karşımıza elma örneği çıkmaktadır. Bunun yanında dinsel-büyüsel uygulamalarda kahramanın ailesi ulu kişilerin tavsiyeleri, duaları veya onların mezarlarındaki maneviyatları aracılığıyla bu sorunu çözme yoluna gider.

Sonuç olarak; kahramanın doğum öncesi ve doğumu sırasında geçirdiği dönem onun olağanüstü özelliklerle dünyaya geldiğini göstermektedir. Bunu, destan ve halk hikâyesi kahramanlarının insani özellikleri değil; kahramanın olağanüstü bir kökenden gelmesi zorunlu kılmaktadır. Kısırlığın tedavisi konusu halk hekimliği bölümünde daha ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Evlat edinme

Çocuksuzluğa varyantlarda halk hekimliği ve dinsel-büyüsel olarak iki türlü çare aranmaktadır. Ancak YSM₂'de Baybörü bu iki uygulamanın yerine çocuğu olmaması üzerine evlat edinme yoluna gitmiştir.

YSM₂'de bir gün Baybörü hayvanlarını otlatırken benimde bir oğlum olsaydı, ben ölürsem mallarım kime kalacak, diyerek dert yanar. Tanrı'dan gece gündüz çocuk diler. Çocukluzluk acısıyla Tanrı'ya yalvarıp durduğu bir sırada Kultay'ın tezek işçisi bir çocuk doğurur. Baybörü onu evlat edinerek evine getirip sanki çocuğuymuş gibi toy düzenler.

"Çocuğu eve getirdi ve toy kıldı

Doğmasa da doğmuş gibi yapayım diye." (Üçüncü, 2006: 75).

Anadolu'nun değişik yerlerinde çocuğu olmayan aileler YSM₂'deki gibi çocukları olmaması durumunda farklı pratikler uyguladılar fakat sonuç alamadıkları zaman en son çare olarak evlat edinme yoluna giderler. Hatta bazı aileler çocuk evlat edindikten sonra kendi evlatları da dünyaya gelebilmektedir. Bu durumda aileler, çocukları arasında hiçbir

fark gözetmeksizin ikisine de her türlü imkânı sunarlar. Diğer varyantlarda ise evlat edinme konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

4.1.2. Doğum zamanı

Çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte oluşan gelenek ve göreneklerde eski Türk inançlarının ve İslami inanışların ortak etkisi vardır. Doğum sırasında yapılan bu gelenekler bireyin toplumsallaşma aşamasının ilk basamağını oluşturur. Bu gelenekler yerine getirilmediği zaman kahramanın gelişim sürecinde aksamaların meydana gelebileceği düşüncesi vardır.

Hemen hemen her toplumda ailenin ilk çocuğu, başta ailesine büyük bir mutluluk getirir. Dokuz aylık süreçte annenin çektiği her türlü sıkıntılı dönem, çocuğuna kavuşmanın mutluluğuyla yerini neşeye bırakır. Bebek, özellikle ilk çocuk olması dolayısıyla ailenin ilk göz ağrısıdır. Bunun için bebek el üzerinde tutulur ve baş tacı edilir.

YSM₄'de Baybörü ve Baysarı çocukları olacağı haberini duyunca çok mutlu olurlar. Dokuz ay dokuz gün geçer, dokuz ay dokuz gün dokuz saatten sonra kadınların doğum zamanı gelir. Beylerin ikisi söyledi. “Bizler de bir şahlık hürmetini alsak ava çıksak, çocuklar veryüzüne doğsa inse ‘sevinin’ diye birkaç kişi arkamızdan yola çıkıp, bizlerden ‘muştuluk’ altın hediye alsın.”(Yoldaşoğlu, 2000: 27) diye düşünüp beyler ava gitti. Çocuğun doğumunun sağlıklı gerçekleştiğini haber veren kişiye; verdiği habere karşılık bir hediye verilmesi geleneği hâlen yaşayan bir gelenektir. Ayrıca çocuk doğduğu sırada genellikle kız evlat haberi getirene göre erkek evlat haberini getiren kişi daha çok önemsenir. Çünkü erkek evlat soyun devamıdır. Bunun yanında doğum gerçekleştikten sonra ziyarete gelen aile yakınları ve komşuları bütçelerine uygun olarak bebeğe değişik hediyeler getirerek ailenin mutluluğuna ortak olmaya çalışırlar.

Dede Korkut destanlarından Bamsı Beyrek Destanı'nda da Beyrek doğduktan sonra Pay Püre Big, bezirgânlarını yanına çağırarak Pay Püre Big, çocuğun ileriki yıllarda hayatına yön verecek hediyeler getirmelerini ister. Kahraman atlı-göçebe hayat tarzına mensup kültür geleneğinde yetiştiği için onun oynayacağı oyuncakları at, ok-yay ve gürz olmalıdır. “Mere bezirgânlar Allah Ta’ala mana bir oğul virdi, varun Rum iline menüm oğlum için yahşı armağanlar getirün...” (Ergin, 1994: 117) diyerek oğlu için hediyeler getirmelerini

ister. Bu gelenek hâlen Anadolu'nun değişik yerlerinde devam etmektedir. Aileler çocuklarının ileriki yıllarda hangi meslekle uğraşmasını istiyorlarsa çocukların ilk hediyeleri o meslekle ilgili nesneler olmaktadır.

4.1.3. Doğum sonrası

Dünyaya gelen çocuğun aileye huzur yanında bereket getirdiği düşüncesi vardır. Hem ailenin hem de toplumun yüzünü güldüren çocuğun doğması üzerine değişik gelenekler yapılmaktadır. Bunlar çocuğun yıkanıp tuzlanması, göbek bağının kopartılıp bir yere gömülmesi, kırk çıkarma, lohusalık, al karısına karşı alınan tedbirler gibi yapılan çeşitli pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelediğimiz varyantlarda çocukların doğumundan sonra yapılan ritüellere rastlanmamaktadır.

4.1.3.1. Ad

Ad, kişinin doğumuyla kazandığı veya ona ailesi tarafından verilen, içerisinde kültürel birikimlerin bulunduğu, onu toplumdaki diğer insanlardan ayıran, niteleyen sözler bütünüdür. Ad bireyin toplumdaki plakası gibidir.

"Kişiliği oluşturan özelliklerden biri olarak kabul edilen ad, sadece sosyal bir kişiliği temsil etmez; aynı zamanda mistik bir kuvveti de ifade eder. Onun için doğan çocuğa gelişigüzel bir ad verilmez; verilen adın çocuğun geleceğini, karakterini, toplum içindeki yerini ve başarısını etkileyecek, damgalayacak sembolik bir öz taşımasına dikkat edilir." (Köksal, 2002:1055).

Toplumdaki kişilerin adlarına bakarak toplumun geçmiş dönemleri, kültürü ve dini inancı hakkında da bilgi edinilebilir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce kullandıkları isimlerle İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde kullandıkları isimlerden bunu net şekilde anlayabiliriz.

4.1.3.1.1. Ad koyma

Destan, halk hikâyesi ve efsanelerde olağanüstü şekilde doğan kahramanların doğumu gibi ad alması da normal yollardan olmaz. Selami Fedakâr, destan kahramanının iki şekilde ad

aldığına değinir. Kahraman ilk olarak toplumda gösterdiği bir başarı sonucunda geleneksel yolla ve ikinci olarak kahramanın doğumunda ona yardımcı olan Pir'in uygun gördüğü adı almasıdır (Fedakâr, 2004:138).

Ad verme, insan yaşamında önemli bir yere sahip olduğu için bu olayla ilgili her toplumun kendine has bir gelenek-görenek yapısı oluşmuştur. Ad verme geleneği, insanlıkla beraber doğmuş ve tarih boyunca değişime uğrayarak basit bir olgu olmaktan çıkıp toplum için önemli bir gelenek ve görenek haline dönüşmüştür (Acıpayamlı, 1992: 1).

Ad verme etrafında birçok gelenek oluşmuştur. Öyle ki adın ileriki dönemlerde bireyin toplumdaki yerini, başarısını etkileyeceği düşüncesi hâkimdir. Bu nedenle çocuğa ad verilirken aileler çok dikkatli davranmaktadırlar. "Dolayısıyla ad verme geleneği toplumumuzun özen gösterdiği hususlardan biridir ve çocuklara ad verilirken çok titiz davranılır." (Uca, 2004: 150). İnsanlar genellikle çocuklarının çalışkan, güvenilir, yaratıcı, deha ve lider ruhlu kişilerin özelliklerini taşımasını isterler. Bunun için o kişilerin adlarını çocuklarına vererek çocuklarının da o kişilerin özelliklerini taşıyacaklarına inanırlar. Ayrıca yakın çevrelerinde seilmeyen, kötü işler yapan ve çevresi tarafından dışlanan kişilerin ise isimlerini vermekten kaçınırlar. Çünkü çocuğun ileriki yıllarda adı verilen kişinin özelliklerini alacağına inanılır.

"Ad, hiçbir zaman gelişigüzel seçilmez. Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları; gelenekler; ailenin varsalığı, yoksulluğu; daha önce kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları; moda; kültür değişimleri vb. etmenler adın seçilmesinde birinci derecede rol oynamaktadır." (Örnek, 1977:149).

Dışarıdan bakıldığında pek önemli gibi görülmeyen *ad* kavramının aslında belirli gelenekler çevresinde oluşup şekillendiği görülmektedir. S.V. Örnek'e göre ad alınırken çocuğun doğduğu zamanın, doğumun gerçekleştiği yerin, o dönemki muhtelif olayların, ailenin ekoomik durumunun, kültür değişimin vb. birçok unsurun etkisi vardır. (Örnek, 1977:149). Bu yönüyle bakıldığında *ad verme* olayının bir ilişkiler yumağı çevresinde şekillendiğini görmekteyiz.

4.1.3.1.2. Adı belirleyen unsurlar

Bir çocuğa ad verilirken genellikle ölen yakınlarının, ailede ve çevrede okumuş bir kişinin, din büyüklerinin, toplumda kendine iyi bir yer edinmiş ve saygınlık kazanmış birinin, çocuğunun doğumuna yardımcı olduğu düşünülen yataının vs. isimleri verilir. Bunun yanında içinde yaşanılan toplumun coğrafi, kültürel ve dini özellikleri de çocukların isim almasında etkilidir.

Türklerde ad verilmenin zamanla değişime uğradığını görmekteyiz. İlk dönemlerde Türk kağanları doğrudan kendi ismi ile anılırken aradan geçen bir asırlık zamandan sonra kendi adının önünde baba adıyla da anılmaya başlanmıştır. Elbette burada din değişiminin, komşu olunan milletlerle ortaya çıkan kültürel etkileşimin payı çok büyüktür.

"...Alpter Tunga, Oğuz Kağan, Bozkurt, Ergenekon ve Göç destanı gibi eski Türk destanlarında kahramanların babalarının isimleriyle anılması yaygın değildir. Dede Korkut'taki kahramanların adlarının bazıları şöyledir: Dirse Han oğlu Boğaç Han, Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek, Kazan oğlu Uruz Bey, Duha Koca oğlu Deli Domrul, Kam Gan oğlu Han Bayındır, Boyu uzun Burla Hatun, Yalançı oğlu Yaltaçuk, at ağızlı Aruz Bey, Kazan Bey'in inançlısı boz aygırlı Beyrek..."(Can, 2011:267).

İncelediğimiz varyantlarda kahramana isim verilmesinde üç temel unsurun etkili olduğunu görmekteyiz.

Geleneksel unsurlar

Türkler kültüründe geleneksel yolla ad almak denilince gösterilen bir başarı ve bu başarı sonrasında toplumda kazanılan bir saygınlık akla gelmektedir. Bu durum ise atlı-göçebe Türk kültüründe kahramanlık göstermekle olmaktadır. Geleneksel unsurlar etkisinde isim almanın yaygın olduğu yer Orta Asya kültür dairesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada ad almayı kültürel şartlar belirlemektedir.

Kahramanın ne zaman ad alması gerektiği Bamsı Beyrek Boyu'nda şu şekilde ifade edilmektedir: "Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komazlar-idi." (Ergin, 1994: 118). Yani kahraman bir yiğitlik göstermelidir.

Kahramanın yiğitlik göstermesi sonucunda ad almasını örnekleyen destanlardan biri Dede Korkut Kitabı'nda *Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu*'dur. Dirse Han'ın oğlu beş yaşına gelince Bayındır Han'ın ordusuna karışır. Bir yaz günü boğayı ve deveyi güreştirmek için meydana çıkardıkları zaman boğa aşık oynayan çocukların üzerine gider. Çocuklar kaçar ancak Dirse Han'ın oğlu kaçamaz. Dirse Han'ın oğlu Bayındır Han'ın boğasını öldürmesi üzerine Dede Korkut gelerek çocuğa *Boğaç Han* adını (Ergin, 1994: 81,83).

Bir başarı gösterdikten sonra kahramana ad verilmesiyle ilgili bir başka Dede Korkut destanı *Basat Depegöz'i Öldürdiği Boy*'dur. Aruz Koca'nın düşmanlarından kaçarken düşürdüğü oğlu bir aslan tarafından büyütülür. İlerleyen dönemlerde çocuk sazlıktan çıkarak at ağıllarını basarak onları öldürür. "Aruz Koca'nın oğlu atları her gün bastığı için, Dede Korkut onun bu özelliğini vurgulayarak 'Basat' (Basmak fiilinden) ismini verir." (Fedakâr, 2004: 138).

YM₁'de Bamsı Beyrek de geleneksel yolla ad almaktadır. Normalde kahramanın adı vardır. Babası Kam Püre Big onu *Bamsam* diye sevmektedir. Aynı olay örgüsünü YSM₅'te görmekteyiz. Ancak kahramanın Evnük Kalesi'nin beş yüz kâfirinin elinden bezirgânların mallarını kurtarması sonucu ileriki dönemde onunla özdeşleşen adını almaktadır.

“Allah Ta'âla senin oğluna fırsat virsün
Sen oğlunu *Bamsam* diyü ohşarsın
Bunun adı boz aygırlı *Bamsı Beyrek* olsun
Adının ben virdüm yaşını Allah virsün.” (Ergin, 1994: 121).

Selami Fedakâr, Dede Korkut'un kahramana *boz* sıfatı ile alakalı olarak *Boz Atlı Bamsı Beyrek* ismini vermesini Alpamış Destanı'nda olduğu gibi kahramanın iki isim almasının sonucu olduğunu dile getirir. İkinci ismin (boz atlı) verilme nedeni de Oğuz Kağan Destanı'nda örneğini gördüğümüz kahramanın güçlü, kuvvetli, kutsal özelliklere sahip hayvanlara benzetilmesine bağlar (Fedakâr, 2004: 139).

Geleneksel yolla ad alma konusunda YSM₄'te Alpamış'ın da Bamsı Beyrek'te olduğu gibi gösterdiği yiğitlikten dolayı ikinci bir isim aldığına şahit olmaktayız. Hakimbek yedi yaşına girer. Alpinbey'in dedesinden kalan on dört tunçtan yapılmış yayı vardır. Daha yedi yaşında bir çocuk olan Hakimbek yayı eline alıp çeker ve bırakır. Ok yıldırım gibi Askar

Dağı'nın tepesini koparıp gider. Bunu duyan herkes çok şaşırır. Bunun üzerine halk toplanıp o ana kadar bir eksik doksan yiğit gelip geçtiğini en güçlüsünün Rüstem-i Dastan olduğunu sonuncusunun da Hakimbek olduğunu söylemişler ona *Alpamış*, *Alp* adını verirler (Yoldaşoğlu, 2000: 28,31).

Her iki destanda da kahramanın normal hallerde ismi vardır. Ancak gösterilen bir başarı onları ikinci bir ad almaya itmektedir. Gerek Bamsı Beyrek'in *boz atla* ilgili ikinci bir isim alması gerekse Hakimbek'in Rüstem-i Dastan'dan sonra son *alp* anlamına gelen ismi almasında kültürel öğelerin etkili olduğunu görmekteyiz. Kahramanın yiğitlik göstermesi sonucunda ad alması motifi Bamsı Beyrek ve Alpamış destanlarının ana motiflerindendir.

Dini unsurlar

Bir toplumda dini unsurların yaptırım gücü diğer öğelere göre daha fazladır. Dini unsurlara uyulmadığı durumlarda toplumun cezalarılacağı düşüncesi ilk çağlardan beri toplumlarda endişe yarattığından olduğundan dolayı her konuda dini unsurlara öncelik verilmektedir.

Gerek eski toplumlarda gerekse günümüzde yeni doğan çocuğa ad verilirken dini unsurların ön plana çıktığını görmekteyiz. İncelediğimiz varyantlarda ad verilme konusunda belirgin bir dini etki görülmektedir. Kahramanın doğumuna yardımcı olan dini zat, sonra ad alması konusunda da kendini göstermektedir.

YM₁'de Dede Korkut, Oğuzların tam bilicisi olduğu için her işte olduğu gibi ad vermede de onu vazifelendirirler. Pay Püre'nin oğlu yiğitlik gösterdiği için Dede Korkut'u çağırırlar o da kahramana yeni adını verir. "Adını ben verdim yaşını Allah virsün / Kudretli Oğuz Beyleri el kaldırdılar / Bu ad bu yiğide kutlu olsun." (Ergin, 1994: 121) dediler. Bamsı Beyrek, burada geleneksel yolla yani kahramanlık gösterdiği için on beş yaşında ad alabilmiştir. Ancak Dede Korkut velayet issi ve dileği kabul olan bir kişidir. Kahramana adını verdiği sırada uyguladığı yöntemde dini unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bamsı Beyrek'e ad verirken Dede Korkut'un kahramanın yaşını Allah'ın vermesini istemesi, daha sonra Oğuz beylerinin Allah'a el kaldırarak hep birlikte dua etmeleri ad almadaki dini unsurların ifadesidir. Mehmet Kaplan'a göre; Dede Korkut Kitabı geniş anlamda göçebe hayatın izlerini taşımakla beraber İslami tesirden uzak değildir. Bamsı Beyrek Boyu'nda bir veli olan Dede Korkut, Deli Karçar'ın kendisini öldürmek için havaya kalkan kılıcını

duasıyla durdurması göçebenin çok güvendiği maddî kuvvetin velinin manevî kuvveti karşısında yenildiğini ifade eder (Kaplan, 1996: 60).

YSM₄'te Şahımerdan Piri; Baysarı ve Baybörü'ye çocukların doğacağını söyledikten sonra çocuklara da kendisinin isim vereceğini söyler. Baysarı ve Baybörü çocuklar doğduktan sonra toy düzenledikleri sırada Pir topluluğa doğru gelir. Beyler, bahçede “Çocukların adını kendim koyacağım.” diyen sesi hatırlarlar. Çocukların üçünü de Şahımerdan Piri'n kucağına koyarlar. Pir, Baybörü'nin oğlunun adını Hakimbek koyar. Kahramanın hem dini mahiyette hem de geleneksel yolla ad almasını görmekteyiz. YM₁ ve YSM₄'te Türklerin İslamî unsurları kabullenirken eski geleneklerini bırakmayıp neticesinde her iki kültür ögesini kaynaştırma yoluna gittiğine şahit olmaktadır.

Varyantlarda kahramana isim verilmesinde aktif rol oynayan kişiler şu şekildedir:

YM₁ ve YSM₅'te kahramana adını Dede Korkut vermektedir. YM_{2ab} YM_{3ab} ve YSM_{1,6,13}'te kahramana isim verilmesi hakkında bilgi yoktur. YSM₂'de Evliya Baba Tüklü Şaşı Aziz tarafından, YSM₄'te Şahımerdan Piri tarafından YSM_{3,7}'de Hızır-İlyas tarafından, YSM_{8,9,10,11}'de derviş tarafından, YSM₁₂'de bir ihtiyar (derviş) tarafından isim verilmektedir.

YSM_{2,7,8}'de kahramana ulu kişi doğrudan isim vermez. Ulu kişi kahramanın babasına ileride çocuğunun olacağını ve ona çocuğa ad vermesi gerektiğini öğütler. YM₁ve YSM_{3,5,8,9,10,11,12}'de kahramana ad verilmesi bizzat ulu kişinin kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kültürel etkileşim

Her toplum, tarihî seyir içerisinde komşuluk yaptığı toplumları çeşitli yönlerden etkilemesi ve o toplumdan da etkilenmesi doğaldır. Bu etkileşim ekonomik, siyasi, dini ve kültürel yönde karşımıza çıkmaktadır. Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikten sonra yeni bir coğrafyaya gelmiş ve burada Arap ve Fars kültürünün etkisiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu kültürel etkileşimden kişilerin adları da doğal olarak etkilenmiştir.

"Türk-İslam kültürünün oluşması ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan Fars kültürü doğal olarak Türk-İslam kültürünün diğer dallarında etkili olduğu gibi ad koyma adetlerini de etkilemişti. Türklerin bir kısmı (özellikle İran sınırının içindeki ve İran'a yakın bölgedekiler) Farsça: Gül, Dil, Mihri (güneş), Hoca, Şah ve Mirz gibi sözlerden Gülbahar, Gülistan, Gülçimen, Gülyar, Gülnaz... isimleri kız ve erkek çocuklarına ad olarak koymuşlardır." (Abdurrahman, 2004: 130).

Kişi isimleri tarihî süreç içerisinde kültürel etkileşime bağlı olarak yeni bir yapıya kavuşmuştur. YM_{2a,b} ve YM_{3a,b}'de Beg Beyrek'in sevgilisini adı Gül Âferide Bânû'dur. Babasının adı Kamuran Şah, kız kardeşinin adı Şemse Bânû, Beg Beyrek'in kalede esir olduğunu haber eden bezirgânın adı Hoca Mansur'dur. Varyantta kahramanların isimleriyle kullanılan "Gül, Hoca ve Şah" unvanı kültürel etkileşimin isimler üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Varyantlarda, kahramanın isimlerinde ve buna bağlı olarak kullanılan unvanlarda millî değerlerin ön plana çıktığını görmekteyiz. YM₁'de Bamsı Beyrek, YM_{2a,b} ve YM_{3a,b}'de Beg Beyrek, YSM₁'de Alıp Manaş, YSM_{2,4}'te Alpamış, YSM₃'te Bayış, YSM₇'de Bay Börek, YSM_{8,9,12}'de Bey Böyrek, YSM₁₀'da Beg Börek, YSM₁₁'de Beg Böyrek ve YSM₁₃'te Bey Börek olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu varyantlarında ise telaffuz farklılıkları hariç kahramanın isimlerinde bir değişiklik yoktur.

YM₁'de kahramanın sevgisinin adı Banı Çiçek, YSM₅'te Çiçek, YM_{2a,b} ve YM_{3a,b}'de Gül Aferide Banu, YSM₁'de Kümüjek-Aru, YSM₂'de Külbarşın, YSM₃'te Ay Çolpan, YSM₄'de Berçin/ Berçinay, YSM_{6,7,8,9,10,11,12,13}'te Akkavak Kızı / Gızı, Akgavak Kızı şeklinde görmekteyiz. Ancak kahramanın sevgilisine isim verme konusunda ulu bir kişinin ön plana çıkması söz konusu değildir.

Biyolojik gelişimini tamamlayan çocuk gösterdiği kahramanlıklara göre çeşitli adlar almaktadır. Metinlerde YM_{2ab}, YM_{3ab} ve YSM_{1,12} kahramanın ne zaman ad aldığı konusunda bilgi yoktur. YM₁'de on üç-on dört yaşlarında, YSM_{2,7} kahraman doğar doğmaz ad verilir. YSM₄'te kırk gün, YSM₃'te kahraman doğduktan doksan gün sonra, YSM₁₂'de üç yaşında, YSM_{8,9,10,11}'de mektep çağına kadar isimsiz gezer. YM₁'de kahraman doğduktan sonra babası ona *Bamsam* adını verir. YSM₄'te kahramanın adını Hakimbek koyarlar; yalnız sonra kahramanlar yiğitlik gösterince her iki anlatıda da geleneksel olarak ikinci bir isim alırlar.

Günümüzde ise çocuğa ad verme görevini toplumda kendine her yönüyle iyi bir yer edinmiş kişi ya da dini hüviyete sahip bir kişi üstlenir. Böylece ad veren kişi gibi adı verilen kişinin de saygınlığına bağlı olarak çocuğun ileride başarılı bir birey olacağı inancı vardır.

4.1.4. Evlenme

Evlenme, insanoğlunun bireysellikten kurtulup toplumsallaşmaya doğru geçiş sürecinin aşamalarından birini oluşturmaktadır. Toplumda var olmanın ilk aşaması oluşturan doğum olayından sonraki en önemli süreçtir diyebiliriz. Evlilik, toplumda var olmanın ikinci aşamasıdır; çünkü aile kurmak kutsal bir değerdir. İnsan ömrü kısa olmasından dolayı neslin devam etmesi ve toplumun sürekliliği açısından evlilik kurumu çok önemlidir.

Evlilik kurumu, ilkel toplumlardan günümüze gelirken beraberinde birçok gelenek görenek oluşturmuştur. Evlilik sürecinde; evlilik zamanı, eş seçimi, evlilik şekilleri, kız isteme, kına gecesi, bayrak dikme gibi birçok gelenek bugün Türk dünyasında canlı şekilde yaşamaktadır. Değişen yaşam şartlarına bağlı olarak bu geleneklerin bazıları unutulurken bazılarına da yeni gelenekler eklenerek sürekliliğini devam ettirmektedir.

Aile, toplumun çekirdeğini oluşturan en küçük yapı taşıdır. Aile bireylerinin birbirine bağlılığı ailenin güçlü ve sağlam olduğunu gösterir. Çiftlerin birbirine olduğu gibi çevrelerine de sorumlulukları vardır. Bireyler parça-bütün ilişkisiyle birbirine bağlanarak toplumları oluşturmaktadır. Bir toplumun temellerinin sağlam olması ailenin sağlamlığına bağlıdır. Öyle ki ailenin temelleri de evlilik kurumu sayesinde atılmaktadır. Evlilikte bireylerin ilişkilerinin sağlam temeller üzerine atılması aileyi ve devamında ise toplumu daha güçlü kılacaktır.

Türk toplumunda eş seçme konusunda başlangıçtan beri bir zorunluluk olmamasının yanında serbestlik vardır. “Dede Korkut hikâyelerinde eşler birbirini seçme hüviyetine sahiptir. Kız kendisi ile evlenmek isteyen genci sınava tabi tutmaktadır. Kam Püre Bey oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda, kız at yarıştıır ok yarıştıır, en sonunda güreş tutarlar. (Kahya Birgül, 2000: 231). Ayrıca kız ne kadar eş seçmede söz sahibi ise erkek de aynı derecede söz sahibidir. Gerektiği durumlarda evlenmek istediği kızın özelliklerini ailesine

söyleyebilmektedir. Bamsı Beyrek ve Kan Turalı destanlarında babaları kahramanlara nasıl bir kız istediklerini sorunca kahraman kendisinin yerinden kalkmadan kızın yerinden kalkması gerektiğini, atına binmeden kızın binmesi gerektiği gibi özelliklerinin olmasını dile getirir.

“Dede Korkut hikâyelerinde; daha çok dıştan (exogamy) evlilik görülmektedir. Kız aksakallılar tarafından istenmekte, kızın ailesinin istekleri oğlanın ailesi tarafından yerine getirilmekte kırk gün, kırk gece kutlu düğün yapılmakta, kız, oğlanın evinin gelini olmaktadır.”(Kahya Birgül, 2000: 231).

Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı (A. B. Alptekin, 2000: 39) gibi halk hikâyelerinde karşımıza çıkan beşik kertme nişanlanma motifi Bamsı Beyrek Destanı'nın Anadolu'da sözlü kaynaktan derlenmiş varyantlarında ve yazılı kaynakta tespit edilmiş metinlerinde görülmemektedir.

4.1.4.1. Evlenme biçimleri

Yeryüzündeki toplumlarda birçok evlilik şekli karşımıza çıkmaktadır. Evlilik şekillerini kültür, din, eğitim ve coğrafya vs. gibi pek çok etmen etkilemektedir. Evliliklerinin adlandırılmasında ailedeki otorite, eş sayısı ve yerleşim yerleri gibi pek çok unsur etkilemektedir. Çalışmamızda evlilik biçimlerini eş sayısına göre iki başlık altında değerlendirdik.

4.1.4.1.1. Tek eşli evlilik

YSM_{1,2,4} ve YSM₅'te tek eşli evlilik söz konusudur. YSM₁'de Alıp-Manaş tutsak düştüğü Ak-Kağan'ın kızını zindandan çıkınca öldürür. YSM₂ ve YSM₄'te kendisini kurtaran kıza evlenme konusunda söz vermesine rağmen zindandan kurtulduktan sonra ülkenin başına yönetici yaptığı çoban Kel Keykubat ile kızı evlendirir. YSM₅'te ise Bamsım Birek'in zindandan kurtulduktan sonra Çiçek'in düğününe son anda yetişir ve onunla evlenir. İkinci bir evlilik yapması hakkında bilgi yoktur.

4.1.4.1.2. Çok eşli evlilik

Türk kültüründe zorunlu bir durum olmadıkça çok eşlilik görülmemektedir. Türklerde tek eşli evlilikler söz konusudur. Çok eşli evlilikler İslamiyet'in kabul edilmesiyle ortaya çıkan bir evlilik türüdür. İslamiyet'te evlenilecek kadının Müslüman olması şartıyla birden fazla kadınla evlenmek caizdir (Köksal, 2002: 584, 596).

İncelediğimiz metinlerde kahramanın iki evlilik yaptığını görmekteyiz. Bu evliliklerde kahramanı ikinci evliliğe yönelten unsur onun zor durumdan kurtulmasını sağlayan kalenin tekfurunun kızana verdiği sözdür. Kahraman varyantlarda nişanlısı veya eşinin başkası ile evlendirileceği haberini alınca zor duruma düşmektedir. Bu arada *denize düşen yılana sarılır* misali karşı taraftan gelen teklifi değerlendirerek ikinci bir evliliğin kapını açmış bulunmaktadır. Burada kahramanın en belirgin yönü eski eşi veya nişanlısına sahip çıkma düşüncesi olduğu için evliliklerde sadakatin ön plana çıktığını görmekteyiz.

Kahraman, sevgilisi veya nişanlısının son anda düğününe yetişir ve onu kurtarır. Daha sonra başından geçenleri nişanlısı veya eski eşine anlatır ve onun da rızasını alarak verdiği söze bağlı olarak ikinci evliliğini gerçekleştirir.

YM_{2ab}'de ve YM_{3ab}'de Gül Âferîde Bânû'dan sonra Dîlîrûz Bânû'yu, YSM₃'te eski eşi peri kızı Ay Çolpan'ın yanına Kalmukların Hanı Şumrut Han'ın kızı Belkıs'ı, YSM₉'da nişanlısı Akkavak Kızı'nın yanına Rum kralının kızını, YSM_{8,11} ve YSM₁₃'te nişanlısı Akkavak Kızı'yla birlikte esir düştüğü kalenin kralının kızını, YSM₁₂'de sevgilisi Akgavak Gızı'nın yanına ilk önce Çin padişahının kızını ve daha sonra Ateş Kralı'nın kızını ve en son olarak Akgavak Gızı'nı alarak birden fazla evlilik gerçekleştirmiştir.

YSM₃'te Bayış ve kardeşi Canış'ın evliliklerinde peri kızları ile evlilik söz konusudur. Abdulkadir İnan, *peri kızı* ile evlenme motifinin XV. yüzyılda oluşan destanlarda da varlığından bahsederken Çin yıllıklarında Türklerin atalarının yaz ve kış Tanrı'larının kızlarıyla evlendiğinden basedildiğini söyler (İnan, 1954: 203). Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın birinci ve ikinci eşi de Tanrı kızlarıdır. Dede Korkut Kitabı'nda Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesini anlatan destanda da Oğuz çobanının peri kızı ile cinsel ilişkiye girmesi sonucunda Tepegöz'ün doğması anlatılmaktadır.

Kirmanşah Hikâyesi'nde Hurşit Şah, Fes Padişahı'nın kızının yanında Hindistan'dan getirdiği bir kızla evlenerek iki evlilik yapmaktadır (A. B. Alptekin, 1999: 91).

Varyantlarda YSM₁ ve YSM₅'te tek eşle evlilik söz konusu iken diğer varyantlarda iki eşli evlilik vardır. Ayrıca YSM₁₂'de kahramanın üç eşli bir evlilik gerçekleştirdiğini görürüz. Burada Çin padişahının kızı öldüğü için en son durumda yine iki eşlilik söz konusudur. YSM₆'da metin tam olmadığı için kahramanın kaç evlilik yaptığı hakkında bilgimiz yoktur.

4.1.4.2. Evlilik çağı-yaşı

Bireyin evlilik yapabilmesi için her şeyden önce biyolojik olarak buluğ çağına girmiş olması gerekmektedir. Gençlerde görülen biyolojik ve fizyolojik değişimler buluğ çağına girildiğinin belirtisidir. Ancak kahramanların evlilik yapıp bir aile kurup idare edebilmeleri için her şeyden önce aile bireylerinin sahip olması gereken bilince ulaşmaları gerekmektedir.

Gençlerin evlilik konusunda bilinçlenmesi ve hayatın zorluklarını yakından yaşayıp tecrübe etmeleri için aileler tarafından bilinçlendirilip eğitilmesi gerekir. Kızın veya erkeğin aldığı bu eğitim onun evlilik çağının geldiğini ve evliliğe hazır olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Kızların evlilik çağına geldiğini; ev işlerinde annesine yardım etmesi, aile içerisindeki sorumluluklarını üstlenmesi evlilik zamanının geldiğini ifade ederken erkeklerin eve ekonomik açıdan yardımcı olması, işi olması, askerlik görevini yerine getirmesi vb. durumlar evlilik için uygun zamanın geldiğini ifade eder (Hamzaoglu, 2010:201). Evlilik zamanını bireyin kendisi belirleyebileceği gibi dışarıdan unsurlar da etkili olmaktadır. Bunda, ülkede olan bir savaş sonucunda meydana gelen göçler veya tabii afetler etkili olmaktadır.

YM₁'de kahraman, sevgilisi ile beşik kurtmesi olarak evlendirilir. Ancak kahramanın gerçek anlamda evlenme çağı kahramanlık gösterdiği dönemdir. "Pay Pürenün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on biş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlu çal-karakuş erdemli bir güzel yahşı yiğit oldu." (Ergin, 1994: 118). Burada Bamsı Beyrek'in buluğ çağına girdiğini

anlamaktayız. Çünkü kahraman on beş yaşına girmiştir. Yani buluş çağı için uygun zamandır. Ayrıca kahraman çocukluk evresinden çıkmıştır ve fiziksel olarak da gelişimini tamamlayarak *gözel, yahşı, yigit* olmuştur.

Elif Balcıoğlu *Yabancı Seyahatnamelerde Geçiş Dönemleri* adlı yüksek lisans tezinde Raphaella Lewis, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat* adlı eserinde; Osmanlı âdet ve geleneklerinde Türklerde evlenme yaşının beşiğe kadar indirildiğini, çocuklara daha beşikteyken nişan yapıldığına değindiğini aktarır (Lewis 1973'ten aktaran Balcıoğlu, 2010: 52).

YM_{3ab}'de kahramanın evlilik yaşı on üçtür. Dîlfürüz Banu onu bahçede gezerken gördüğü sırada kahraman yirmi yaşındadır. Ancak o zamana kadar yedi yıl zindanda kalmıştır. İlk eşi ile zindana düşmeden önce evlenmiştir.

YSM₂'de kahraman on yaşında Şekti adlı ülkedeki bir Sarıbay adında bir beyin Külbarşın adındaki kızıyla nişanlanır ve o dönem onun evlilik çağına girdiğinin işaretidir (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₃'te kahramanlar on beş yaşında evlenirler. Çocuklar on beş yaşına gelince bir dağın tepesindeki gölde peri kızlarını görürler. Ramak denilen perinin kızları yılda bir defa gelip, dolaşıp, giderler. Kızlarla erkekler bir tercüman aracılığı ile tanışırlar. Birbirlerine âşık olurlar. Kızları alıp ülkelerine gelirler. Ay Çolpan ve Kül Çolpan ile kahramanlar evlenirler (Üçay Şentürk, 2013: 214, 215).

YSM₄'te kahramanın yiğitlik gösterdiği dönem yine evlilik dönemidir.

"Bil, Kalmaklardan Hekim galiptir.
Hakimbek girmiştir on dört yaşına
Kalmak dayanamaz bu savaşına,
Daynamaz Hekimbey'in işine." (Yoldaşoğlu, 2000: 61)

Ayrıca Hakimbek'in beşik kurtmesi Berçin de on dört yaşına girmiştir. Ve ona da aynı yaşta görücü gelmektedir.

"Baysarı'nın iyi bir kızı varmış,
Kırk tane kız ona hizmetliymiş.
Kendisi on dört yaşındaymış.
Başında parıldıyor kırmızı eşarblı." (Yoldaşoğlu, 2000: 64).

YSM₈'de Bey Beyrek okula devam eder. Avcılığa ve biniciliğe gider. On üç-on dört yaşlarına girer. Padişahın ikinci karısı bir gâvurla dost olur ve Bey Beyrek'i öldürmek ister. Ancak Bey Beyrek bunu anladığı için gurbete çıkar ve o zaman Ak Kavak Kızı'nı görür ve âşık olur (Sakaoğlu, 1998: 373,382). Beyrek'in evlilik yaşı diğer varyantlardaki gibi on üç-on dört yaşlarıdır.

YSM₁₁'de Bay Böyrek on beş yaşına gelir. Bir gün babasının yanındayken, bir adam içeri girer. Bay Böyrek herkesin bu adama ayağa kalktığını görünce babasına sebebini sorar. Babası adamın kale zapt ettiğini söyler. Bunun üzerine Bay Böyrek kale zapt edeceğini söyleyince babası gurbete çıkmasını engellemek için onu nişanlar (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₂'de kahraman on altı on yedi yaşlarına gelir. Bir gün arkadaşlarıyla geyik avına çıkar. Orada dervişler aracılığı ile Ak Gavak Gızı'nın resmini görür ve onu bulmak için yola çıkar daha sonra onu bularak kızla evlenir (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te kahraman on beş yaşına girince bir gün ninenin birisi testiye doldurup sudan gelirken ninenin testisine taş atar ve testiye kırar. Nine: "Ay, dimiş ben sana bişey diyemicam, padişah çocusun dimiş. Nahha ne diyim Akkavak gızının hışımına uğra" der. Bunun üzerine kahraman sevgilisini bulmak için gurbete çıkar (Özer, 1982: 24,27).

Varyantlarda genel olarak; kahramanların on dört, on beş veya on altı yaşına girince evlenmeye başladığı görülmektedir. Öyle ki bu dönem kahramanın hem biyolojik hem de fizyolojik gelişimini tamamladığı buluş çağının bittiği dönemdir. Bu yönüyle evlilik çağı kahramanların evlilik yaşları için uygundur. Ancak YSM₂'de ise kahraman on yaşında evlenmektedir. Destan metinlerinde kahramanların fiziksel olarak hızlı gelişimine bağlı olarak biyolojik gelişimini erken tamamlaması doğaldır. Bu yüzden destanlarda kahramanın diğer kahramanlardan daha erken yaşta evlenmesi normaldir. YM_{2ab} ve YM_{3a}'da ve YSM_{1,5,6,7,9,10}'da kahramanın evlilik çağı ile ilgili bilgi yoktur.

4.1.4.3. Evlenme aşamaları

Evlilik çağına ulaşan birey için evlilik aşaması bazı uygulamaların olduğu dönemdir. Çünkü burada alınan yolda uygulanması gereken bazı gelenekler vardır. Öyle ki evlilik toplumsal yaptırımların gölgesinde gerçekleşir. “Her aşamada zengin töre, gelenek ve göreneklerin uygulanması zorunlu hale gelmiş, adeta evlenmeyi bunlar yönetir ve yönlendirir olmuştur.” (Santur, 1998: 170). Bu aşamanın uygulanmasında da toplumun gelenek haline getirdiği çeşitli uygulamalar ön plandadır.

Türk kültüründe kahramanın evlenmesinden önce bir yiğitlik göstermesi gerekmektedir. Bunda yaşanan coğrafya ve zamanın etkisi önemlidir. YSM₅'te kahramanın arkadaşları o dönemin gelenek ve görenekleri doğrultusunda düğünden önce ava çıkılmasının bir anane olduğunu dile getirirler. YSM₇'de:

“Düğün başladı. Gırk gün, gırk gece sürermiş eskiden düğünler. Tabi padişah düğünü. Fagat düğün sırasında, eskiden bir gelenek varmış bu Oğuz beylerinde. Gerdek gecesinden önce mutlaka evlenecek olan işte padişah veya beyin, ileri gelenler, bir yiğitlik yapacak, yapması gerekiyormuş. En azından bi ava çıharmış, bi geyik avlar getirirmiş.”(Kaybal, 1999: 105,148).

Zaman, yer ve koşullar ne olursa olsun evlilik öncesinde gerçekleştirilmesi gerekli olan ritüeller her toplumda kendini gösterir. Bunlar toplum tarafından benimsendiği için artık yapılması zorunlu hale gelmiştir.

4.1.4.3.1. İlk görüşme

Evliliğe adım atacak bireylerin birbirlerini tanıması açısından ilk görüşme çok önemlidir. İlk görüşmede giyilen elbiseler ve renkleri, içilen içecekler, gezilen yerler, söylenen sözler hiç unutulmaz. Bu yüzden bireylerin ilk görüşmede sergiledikleri davranışlar etkileyici olmalıdır.

YM₁'de kahramanlar doğuştan beşik kurtmesidir. Ancak birbirlerinden uzakta büyüdüğü için birbirlerinin simaları hakkında bilgileri yoktur. Bamsı Beyrek, Oğuz'un üzerine gelen bir geyik sürüsünü kovarken çayırın üzerinde kırmızı bir otağ görür. Çadırın önünde geyiği öldürür. Sonra burada Banı Çiçek'le ilk kez karşılaşır. Kahraman burada yiğitliğini göstermek ister. Ancak Banı Çiçek'in nazarında bu davranış hoş karşılanmaz ve yanındaki Kısırça Yenge dedikleri yardımcısını Bamsı Beyrek'in yanına gönderir (Ergin, 1994: 122).

YM_{2ab}'de Bey Beyrek ile Gül Aferide Banu'nun görüşmeleri hakkında bilgi yoktur. Engerus Kralı'nın kalesinin kızı ile ilk görüşmesi ise şöyledir: Dîlfûruz Bânû bahçeye gezmeye çıkar. Sonra kahramanı görür. "Bir civan, on yedi-on sekiz yaşında, devlet tacı başında; kaşlar yaya, cema(l) aya, lebler mercana, dişler dürdâne, bir karış gerdan, püskürme ben, sim pazular penbe, eller gümüş kaleme benzer..." (TDDK, No: A/87). YM_{3ab}'de de YM_{2ab}'dekine benzer bir olay örgüsü vardır ve Dîlfûruz Bânû gül bahçesini gezerken kahramanı görür ve onun yanına gider. "Dikkat ile bakıp gördü ki saçları gerdanının üzerinde ve yüzü nur gibi, güya efendim bulut arasından ay doğar gibi. Yâ Müyessir! Dîlfûruz Şehzâde'yi öyle bir hüsn ü cemâl ile görüp hemen bin cân ile âşık oldu."(Boratav, 1982: 174).

YM_{3ab}'de kahramanın Gül Aferide Banu ile görüşmesi hakkında bilgi yoktur. Kahraman Engerus Kralı'nın kızı Dîlfûruz Bânû ile de görüşmemiştir. Şehzade kıza Cihângir Ablak Süvar'ın anlatması sonucunda kulaktan duyarak âşık olmuştur. Kahramanın yüzünü Dîlfûruz Bânû ilk kez evlendikleri gece görmüştür. Dîlfûruz Bânû, Bey Böyrek'i karşılayıp başından duvağını açtığı zaman akli başından gideyazar (Boratav, 1982: 167, 168).

YSM₃'te kahraman on beş yaşına gelir. Yüce dağ başında bulunan bir göl vardır. Canış ve Bayış yanlarında seksen kişiyle birlikte bozkıra çıktıklarında gölde oynayan peri kızlarını görürler. Canış ile Bayış kızları görür görmez âşık olurlar (Üçay Şentürk, 2013: 214).

YSM₄'te kahramanlar YM₁'deki gibi doğuştan beşik kertmesidir. Ancak amcası Baysarı'nın daha sonra babasıyla aralarındaki bir anlaşmazlıktan dolayı farklı bir ülkeye göç etmesinden sonra sevgilisini görme fırsatı olmaz. Bu durumda Alpamış beşik kertmesi sevgilisini görmek için Kalmak ülkesine Berçin'in yanına giderken yorulur ve geceyi geçirmek için bir mezarlıkta kalır. Misafir olduğu mezarlıktaki pirlerle sohbet ederken yorgun olduğu için uykusu gelir. Ruhlar, Çılbrı Gölü kenarından Berçin'i getirerek sevgilileri birbirlerine gösterirler (Yoldaşoğlu, 2000: 116,117).

YSM₇'de kahraman üvey annesinin gâvur doktorla kendisi hakkında yaptıkları planları öğrenince ülkesinden kaçır ve Ak Gavak ülkesine gelir. Orada tanıştığı kişilerden Ak

Gavak Gızı'nın varlığını öğrenir. Sonra yanında kaldığı yaşlı ninenin ve oradakilerin bütün ısrarına rağmen güreş için gittiği zaman kızı görür (Kaybal, 1999: 119).

YSM₈'de kahraman misafir olduğu Fatma Ablâ'dan Akkavak Kızı için dünürü olmasını ister. Akkavak Kızı, Fatma Ablâ'ya bazı vaatlerinin olduğunu onun için ava çıkmaları gerektiğini söyler. Kız ile kahraman ava çıkmak için randevulaştıkları yerde ilk kez karşılaşır (Sakaoğlu, 1998: 378, 384).

YSM₉'da kahraman av esnasında bir ceylan görür. Onu öldürmeye kıyamaz ve canlı yakalamak ister. Atıyla ceylanı kovalarken ceylan obanın ortasında kurulmuş bir çadırın içerisine kaçır. Kahraman atından inerek çadıra girdiği vakit ceylanı yüzü ayın on dördü gibi güzel kızın kolları arasında görür ve ona âşık olur (Gökoğlu, 1936: 81, 87).

YSM₁₀'da kahraman misafir olduğu ninenin evine yakın bir yerde çevredeki delikanlılardan bir kızın yaşadığı haberini alır. Kahraman, akşam habersiz bir şekilde kızın bahçesinde dolaşmaya çıkar. Akkavak Kızı da bahçeye giren kişilerle münakaşa yapar ve orada bir yabancının dolaştığını görünce gelir. Kahramanla yarış yapar ve onu birkaç yerinden yaralar. Bu sayede ilk görüşme gerçekleşir (Sakaoğlu, 1998: 401).

YSM₁₂'de kahraman on altı on yedi yaşlarına gelince bir gün arkadaşlarıyla geyik avına çıkar kovaladığı geyik bir mağaraya girer. Orada dervişlerle karşılaşır. Dervişler ona kızın resmini gösteririp verdikleri badeyi içmesini isterler. Kahraman badeyi içince de senin nişanlın diyerek kahramanın sevgiliyi görmesini sağlarlar (Erol, 2006: ?). Kirmanşah Hikâyesi'nde de kahraman dervişin gösterdiği resimde kızı görmesi sonucu âşık olur (A. B. Alptekin, 1999: 91).

YSM₅'te Bamsım Birek kuşuyla ava gittiği sırada kuşunu salar ve kuş sulu ve yeşillik bir yere konar. Orada kızı görür. Önce kız ile sataşır. Ardından onunla yaptığı mücadelelerde kızı yener ve birbirlerine âşık olurlar.

YM_{2a} ve YM_{3a} ve YSM_{1,2,6,11 13} 'te ilk görüşme hakkında bir bilgi yoktur. Kahramanın ilk sevgili ile karşılaşmaları YM₁, YSM_{5,7,8,10} varyantlarında olumsuz bir ilk görüşmedir. Hem kız hem de kahraman kendini ispatlamak için değişik yarışlar yaparlar. Ancak kahramanlar

daha sonra birbirlerine ısınır ve âşık olurlar. YSM_4 ve YSM_{12} 'de ise kahraman sevgilisini ilk kez rüyada görür.

Kahramanın ikinci sevgili ile karşılaşması da YM_{2b} ve YM_{3b} 'de detaylı olarak betimlenmiştir. Diğer varyantlarda ise $YSM_{2,3,4,7,8,9,10,11,12,13}$ 'te kız kahramanı görünce hemen âşık olur ve onun zindandan kurtulmasına yardım eder. İkinci sevgili ile karşılaşmada fazla bir problem olmamıştır.

4.1.4.3.2. Evlilik öncesi sınavlar

Evlilik öncesinde kızın ailesi veya kız tarafından damat adayı çeşitli sınavlara tabi tutulmaktadır. Burada sınavın belli bir türü yoktur. Kahramanın gücünü denemeye yönelik bir sınav olduğu gibi onun zekâsını ölçen bir sınav olabilir.

Atlı-göçebe kültürde kahraman hayatta kalabilmek için hem bilek gücünü hem de zekâsını kullanması gerekliydi yani aynı anda iki sınava tabi tutulabiliyordu. YM_1 'de Oğuz'un üzerine bir geyik sürüsü gelir. Bamsı Beyrek onları kovalayarak Banı Çiçek'in çadırının önüne gelir. Orada bir geyiği avlar. Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'in yiğitlik göstermeye çalıştığını düşünerek tepki gösterir. Bunun üzerine kahramanın cesaretini ve gücünü ölçmek için ok atarlar, at yarıştırlar, güreş tutarlar. Hepsini Bamsı Beyrek kazanır ve kız çaresiz olarak yenilgiyi kabul etmek zorunda kalır.

YM_1 'de Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'i sevmektedir. Ancak kızın ağabeyi Deli Karçar ondan bazı isteklerde bulunarak kahramanı sınava tutmaktadır. Dünürücü olarak gönderdikleri Dede Korkut'tan kızın ağabeyi bazı isteklerde bulunur. Deli Karçar maya görmemiş bin buğra, kısrak görmemiş bin aygır, koyun görmemiş bin koç, bin kuyuksuz kulaksız köpek ve bin de pire ister (Ergin, 1994: 127). Burada kızın ağabeyinin istekleri, gerçekleştirilmesi zor şeylerdir. Kahramanın başarıp başaramamasının gözlemlenmesi için bir nevi sınavdır. Kahraman sevdiği kız uğruna istenilenlerin hepsini temin ederek sınavı geçer.

YM_{2ab} ve YM_{3ab} 'de halk tarafından belli bir başarı göstermeden yapılan evlilik iyi karşılanmamaktadır. Öyle ki Bey Beyrek, ilk eşini hiçbir başarı göstermeden almıştır. Yalnız halkın gözünde belirli zorlukları geçerek kız alınırsa daha makbul görülmektedir. Kahraman, Cihângir Ablak Süvar'a halkın kendi hakkında ne düşündüğünü sorunca, cümle

âlem dediler ki: “Gül Âferîde Bânû’yu şehzâde varıp, ol kızı basıp getirmek erlik değildir. Erlik oldur ki: "Eğer varıp Engerûs Kralı’nı darb-ı destile basıp kendüye tâbi edip ve kızı Dîlîrûz Bânû’yu alıp götürebilirse, ebrâk-ı sâhib-kırân olmuştur” (TDDK, No: A/87). Halkın gözünde her başarı mutlaka büyük bir sıkıntının aşılmasıyla değer kazanır. Bu yüzden Bey Beyrek ilk eşini kolaylıkla aldığından halk gözünde kabul görmemiş ve eleştirilmiştir.

YSM₂’de Alpamış on yaşına girdiğinde çevresindeki bütün çocukları döver. Günlerden bir gün ihtiyar bir kadının çocuğuyla oynarken, çocuğa vurunca çocuk ölür. O anda ihtiyar kadın “ Ey Alpamış, elin garibini öldüreceğine gücün yetiyorsa Çin’e kaçan kayınbaban Sarıbay’ın kızı güzel Gülbarşın ile evlensene, gidip onu alsana.” demesi üzerine Alpamış yola çıkar. Attan yere inmeden hiç durmadan canını feda edip satıp su yerine kan içip çok insan öldürüp kırk erkek köle ve kırk cariye ile Gülbarşın’ı alıp getirir (Üçüncü, 2006: 77,79). Böylece evlilik yolundaki zorlu imtihanı vermiş olur.

YSM₄’te Berçınay’ın birçok taliplisi olduğu için kendisi ile evlenmek isteyen kahramanlara yarışma düzenler. Kahramanlardan başarılı olanını seçmek için at yarışı, ok atma yarışı ve son olarak da güreş düzenlenir (Yoldaşoğlu, 2000: 76,155). Yarışmaları kazanan Alpamış ile kız evlenmeyi kabul eder.

YSM₇’de kahraman uzak bir memlekete vardığı zaman orada davul sesleri işitir. Bu davul sesleri hiç bitmeyen bir düğünün davul sesidir. Ak Gavak Gızı taliplilerine: "Beni kim yenerse, ben ona varacağım." der. Ama gelen yiğitler hep başarısız olmuştur. Kahraman, Ak Gavak Gızı ile güreş yapar. Şimdi sen benimle evlenecek misin? Benim hanımım olacak mısın? Sözüdü duttun, dutuyor musun?” dedi. Ak Gavak Gızı da oğlanın elinden öper. Ak Gavak Gızı kabul eder ancak bir vaadinin daha olduğunu söyler. Atlara kırk hendek aştırmaları gerektiğini söyler. Kahraman bu yarış da kazanmasına kazanır ancak Ak Gavak Gızı son bir şans olarak atları yarıştırmak ister. Oğlan bunu da kabul eder. Ak Gavak Gızı hile yapar ancak kahraman atının yardımıyla bu yarış da kazanarak Ak Gavak Gızı ile evlenmeye hak kazanır. “Ben memlekete gitmek istiyom. İstersen gel, ister gelme.” dedi Ak Gavak Gızı’na (Kaybal, 1999: 127,128). Kahraman sevgilisinin yaptığı her istek onun için evlilik yolunda bir imtihandır. Geçtiği her zorlu sınav onu kızın gözünde biraz daha değerli kılmıştır. Kahraman her imtihanı vererek sonuca başarıyla ulaşmıştır.

YSM₈'de kahraman evinde misafir olduğu Fatma Ablâ'yı kızı dünürücü gönderir. Ancak kız hemen kabul etmez. Çünkü bazı vaatleri vardır ki burada kahramanı bazı yönlerden sınamaktadır. Böylece onun hakkında olumlu ve olumsuz kanaatlere varmaktadır. Ak Kavak Kızı, Fatma Ablâ'ya: "Pekâlâ... Benim bir vaadim var. Yarın ben ava çıkacağım. Şehrin filân yerine gelsin; sabah yedide buluşalım." (Sakaoğlu, 1998: 382) der. Kahramanla ilk önce ava çıkarlar. Atın yardımıyla bu yarışı kazanır. Sonra bir güreş yaparlar kahraman yine kendine atının fikir vermesiyle kazanır. Ve daha sonra kızı Fatma Ablâ'yı tekrar dünürücü göndererek hedefine ulaşır.

YSM₁₀'da evlilik için verilen imtihanların olay örgüsü YSM₆'daki gibidir. Ancak kızı dünürücü gönderme motifi YSM₈'de yoktur.

YSM₁₃'te on beş yaşına gelen kahraman Akkavak Kızı'nı alabilmek için çeşitli sınavları kazanmak zorundadır. Sınavlar; at yarışı, güreş ve Gubak Suyu denilen yerden su getirmektir. Kahraman yanında misafir olduğu evdeki ninenin ona verdiği fikirler sayesinde ilk iki yarışı kazanır. Kalabalıktakiler kızın yarışları kaybettiğini söylemesi üzerine padişah Gobak Suyu'ndan su getirmesi şartıyla kızını vereceğini söyler (Özer, 1982: 24,27). Kahraman ninenin yardımıyla son sınavı da geçer ve padişahın kızını almaya hak kazanır.

YSM₅'te Bamsım Birek av esnasında karşılaştığı Çiçek'le ok atar, at yarıştırır ve güreş tutar. Hepsinde de kızı yener (İ. Özkan, 1995: 299).

Kahramanın sevgili tarafından sınava tabi tutulması hakkında YM_{2b}, YM_{3b} ve YSM_{1,3,6,9,11,12} 'de bilgi yoktur.

Varyantlarda kahramanın daha çok kuvvetini ölçmeye yönelik imtihanlar vardır. Ancak sınavlar bilek gücü kadar zekâ gücünü de gerektiren sınavlardır. Kahraman gücünün yetmediği durumlarda zekâsını kullanma yoluna gitmiştir. Güreş sırasında kızın göğsünü sıkarak onu yenmesi zekâsını kullanmasına güzel bir örnektir. Kahramana gerektiğinde atı gerektiğinde ise evinde misafir olduğu yaşlı kadın fikir vererek onun bu zorlu sınavları aşmasında yardımcı olmuştur. Kahraman giriştiği bütün sınavlardan alnının akı ile çıkmış ve sevdiği kızı alabilmeyi başarmıştır.

4.1.4.3.3. Görücülük, Dünürçülük / Kız bakma, Kız isteme

Görücülük, erkek veya ailesinin uygun gördükleri gelin adayını uygun bir şekilde evine giderek yakından tanıma amaçlı yapılan evlilikle ilgili bir tür gelenektir. Ev sahibine önceden durum hakkında bilgi verildiği için gerekli bazı hazırlıkların yapılması ve gelin adayının hazırlıklı olması sağlanır.

Dîvânu Lugâtî't-Türk'te; iki kişi arasında aracılık yapan, evlenme zamanında dünürler arasında elçilik yapan kişilere “arkuçı” denilmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 73). Görücü olarak götürülen kişiler genellikle daha önce birkaç kişinin evlenmesine vesile olmuş kişilerden seçilir ki bu kişilerin daha önceki tecrübelerinden faydalanılmak istenmektedir.

YM₁'de Banı Çiçek'i isteme konusunda Oğuz beyleri Dede Korkut'a görev verirler (A.B. Alptekin, 2000: 43). Çünkü Dede Korkut her yönüyle Oğuzların tam bilicisidir. İleri görüşlü kişiliği ve ikna kabiliyetinin güçlü olması bunda çok etkilidir. “Çalın Oğuz bigleri ayıtdılar: Bu kıızı istemeğe kim vara bilür? Maşlaḥaṭ gördiler ki Dede Korkut var sun didiler. Dede Korkut aydur: Yarenler çünki meni gönderürsüz, bilürsüz kim Delü Karcar kız kardaşını dileyeni öldürür” (Ergin, 1994: 125). YSM₅'te de Çiçek'in ağabeyi Deli'yi ikna etmek için Korkut Piri'ni gönderirler (İ. Özkan, 1995: 300).

Görücülük usulünü toplumda genellikle görücü gidilecek kıza yakın biri veya bu konuda usta kabul edilen kişilerden biri seçilir. Dünürücü giden kişinin ikna kabiliyetinin güçlü olması gerektiği gibi daha önceki tecrübeleri de önemlidir. YM_{2b}'de kahraman kalede tutsak olduğu sürede Kel Vezir, Gül Âferîde Bânû'ya görücü gönderir. Ancak kız: “Beg Beyrek Şehzâde'm hayatta olursa geldiği zaman ne cevap vereceğim?” (TDKK, No: A/87) diyerek gelen dünürücü kadına olumsuz cevap vererek geri çevirmiştir.

YSM₂'de Alpamış'ın sevgilisi Gülbarşın'ı istemesi hakkında bilgi yoktur. Ancak cadı Surhayıl'ın oğlu için Kalmak Hanı Tayşık Han'ın kızı Karaközayım'a dünürücü olmasına şahit olmaktadır. Cadı: “Senin yalnız kızın Karaközayım'ı verirsen ben düşmanınızı getiririm” der. O zaman Han: “Tamam getirirsen veririm.” der (Üçüncü, 2006: 85). Burada kahramanların birbirlerini sevmesinden ziyade ailelerin çıkarlarının ortak olmasından dolayı dünürçülük gerçekleşmektedir.

YSM₄'te cadı Surhayıl Özbeklerin kızı olup olmadığına bakmaya giderken tek başına gitmemektedir. Yanında kendisi gibi dokuz tane daha yaşlı kadın vardır (Yoldaşoğlu, 2000: 56). Burada o kadınlarında tecrübesinden yararlanmak için onları da yanına almıştır.

YSM₇'de kahraman kaybolduktan sonra YM_{2b} varyantında olduğu gibi Kel Vezir, Ak Gavak Gızı'na tanıdığı kadınlar aracılığı ile dünürücü olur.

YSM₈'de kahraman evinde misafir olarak kaldığı Fatma Abla'yı ikna ederek Ak Kavak Kızı'na dünürücü gönderir. Bir gün Akkavak Kızı'nın sarayının bahçesinde pencereye bakar ve orada bir dikili taş vardır. Taşın yanında oturan kişiler kıza talipli olan dünürücülerdir.

- "Ya, bir dünür gelen olmuş. Gidin bakın kim?" demiş (Sakaoğlu, 1998: 381)

Bu varyantta ilgi çekici bir özellik olarak *dünür taşı* özelliğini görmekteyiz. Günümüzde böyle bir gelenekten bahsedilmemektedir.

YSM₁₂'de kahraman Pirler elinden bade içer ve Akgavak Gızı'na âşık olur. Kahraman evinde misafir olduğu nineye Pirler elinden bade içerek âşık olduğunu dile getirir. Nineden yardım ister. Nine gençler arasında iletişimi sağlayarak ikisinin gül bahçesinde buluşmasını sağlar.

YM_{2a}, YM_{3ab} ve YSM_{1,3,6,9,10,11,13} 'te kız isteme gelenekleri hakkında bilgi yoktur.

4.1.4.3.4. Söz kesimi

Evlilik öncesinde birbirini gören, evlenmeye karar veren adayların veya görücü usulü evlilikte kendi aralarında anlaşılan adayların; iki aile arasında birbirlerine söz verme anlamına gelen “söz kesme” geleneği uygulanmaktadır.

Söz kesimi, erkek tarafının kız tarafı ile ikinci görüşme aşamasını teşkil eder. “Babanın izniyle beraber kız ailesine haber gönderilir ve genellikle ikinci bir ziyaret yapılır. Karar verme aşamasında kızın güzelliği, mahareti, çeyizi ve babasının konumu gibi kriterlerin de olması dikkat çekicidir.” (Balcıoğlu, 2010: 65).

Başlangıçtan beri Türklerde söz verme kutsal ve dinî özelliklere sahipti (A.Turan, 1992:7, 8). Söz vermek namusu ve şerefi temsil ettiği için gerçekleştirilmesinde bir zorunluluk hissiyatı vardı. YM₁'de Pay Püre kendisinin erkek evladı olmadığı için çok üzgündür. Kalın Oğuz Beyleri onun için dua ederken Pay Pican Big de:

“Bigler menüm dahı haqquma bir du‘â eyleñ, Allah Ta‘âla maña da bir kız vire didi. Kalın Oğuz Bigleri el kaldurdılar, du‘â eylediler, Allah Ta‘âla saña da bir kız vire didiler. Pay Pican Big aydur: Bigler AllahTa‘âla maña bir kız virecek olur – ise, siz tanıx oluñ, menüm kızum Pay Püre Big oğlına bişik kertme yavuklu olsun.” (Ergin, 1994: 116).

diyerek doğacak çocukları için söz kıymışlardır.

YSM₄'te YM₁'deki beşik kertmesi motifinin benzer bir şeklini görmekteyiz. Bu varyantta söz verilirken ailelerin yanında olağanüstü özelliklere sahip kişiler de vardır. YM₁'de ise bu söz verme Oğuz beylerinin önünde gerçekleştirilmektedir. “İşte o zaman Şahımerdan Pîri Hakimbek'le Ay Berçin'i birleştirip, beşik kertmesi yapıp: ‘Bu ikisi karı-koca olsun, Hakimbek ile hiçbir kişi beraber olamasın, Amin! Allahu Ekber, deyip, elini yüzüne değdirdi.” (Yoldaşoğlu, 2000: 28).

Beşik kertmesi ile ilgili benzer bir geleneği Altayların Közüyke Destanı'nda görmekteyiz. Destanda iki yakın dost olan Karatı Kağan ve Ak Kağan bir gün ava çıktıklarında karşılıklıları geyik Ak Kağan'a kendisini öldürmemesini ister. Ak Kağan ile eşinin erkek çocuğunu olacağını söyler. Benzer bir olayı da arkadaşı Karatı Kağan yaşar. Geyik ona da bir kızının olacağını söyler. Birbirlerine yaşadıkları olayları anlatan kağanlar çocukları olması durumunda beşik kertmesi yapmaya söz verirler (Dilek, 2002: 306,308)

YM_{2a,b}, YM_{3a,b} YSM_{1,2,3,5,6,7,8,9,10,11,12,13}'te söz kesimi hakkında bilgi yoktur.

4.1.4.3.5. Nişan

Nişan, gençleri ve aileleri birbirine bağlayan manevi bir bağıdır. Beşik kertmesi yapan aileler bu esnada birbirlerine söz verirler ancak gençlerin evlilik çağına gelindiği zaman aileler geleneklere bağlı olarak kız isteme merasimini gerçekleştirirler.

Eski Türklerde nişan, evlenme için bir evlenme vaadi ve aynı zamanda bir ön akid'dir. Nişanlı anlamında *adaklı* sözü kullanılmaktaydı (Ögel, 1979: 184). Bu dönemde adayların

aileleri arasında karşılıklı hediyeleşmelerin ve gelip gitmelerin en çok olduğu dönemdir ki birbirlerini tanımaya yönelik faaliyetler bu dönemde en ileri derecededir.

Elif Balcıoğlu "*Yabancı Seyahatnamelerde Geçiş Dönemleri*" adlı yüksek lisans tezinde Raphaella Lewis'ten Osmanlı'da söz kesme ve nişan dönemi konusunda kızların rızalarının alınmadan evlendirildiğini; erkeklerin de pek fikirleri sorulmadığını, bazen ailelerin çocuklarının daha bebekken beşik nişanı yapıldığını esnaf ailelerinde ise babanın kendi mesleğinden bir damat almayı tercih ettiğini, eş seçmede en önemli taraf iki ailenin de birbirine uygun, birbirinin dengi olması gerektiğini aktarır (Lewis, 1973'ten aktaran Balcıoğlu, 2010: 66). Lewis, evlenmeye karar veren gençlerin birbirlerine nişan hediyesi vermeleri ile anlaşmanın gerçekleştiğinin gösterilerek ilk resmi törenin başlatıldığını ve bu resmiyeti belgeleyen evlilik mukavelesi olduğuna değinir (Lewis, 1973'ten aktaran Balcıoğlu, 2010: 68). Aile ve adaylar arasında yapılan hediyeleşmeler tarafların birbirlerine bağlanmasını sağlayan zincirlerin halkaları gibidir.

Tarafların birbirlerine verdikleri sözü sembolleştirmenin en yaygın şekli yüzük takmadır. Türkiye'de söz kesiminin sembolü olarak kız ve erkek yüzük takar (Çetindağ, 2007: 223). YM₁'de Bamsı Beyrek, Banı Çiçek'i bütün yarışlarda yendikten sonra kız, Bamsı Beyrek'e kendisini tanıtır. "Yigit Pay Piçenüñ kıızı Banı Çiçek menem didi. Beyrek üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kıızı diyü parmağından altun yüzüğü çıkardı kızuñ parmağına kiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han kıızı didi." (Ergin, 1994: 123).

YSM₄'te Karacan için Özbeklerden kız bakmak için yola çıkan annesi, güzel bir kız bulması durumunda kıza nişan sembolü olarak bir yazma (baş örtüsü) vererek geleceğine ifade eder (Yoldaşoğlu, 2000: 55). Nişanlanma sırasında adayların birbirlerine verdiği sözü sembolleştiren unsurlar kültürden kültüre veya yaşanan coğrafyadaki kullanılan eşyalara göre önem kazanmaktadır.

"Söz kesiminde kızın evlenmeye razı olduğunu gösteren, 'razılık' sembolü bütün Türk illerinde 'mendil' idi." (Ögel, 1979: 183,184). YSM₁₀'da kalenin kralının kıızı kahramanı serbest bıraktıktan sonra ona mendil hediye etmiştir. Bu mendil kendi aralarındaki bağlılığı, sözü ve nişanı ifade etmektedir (Sakaoğlu, 1998: 406).

"Evlenmelerde yaş sınırının bulunmaması İslamiyet'ten önce 'beşik kertmesi' şeklinde nişanların yapılmasına neden olmuştur. 'Beşik kertme nişan' tanıklar, anlaşıma ve dua ile yapılırdı. Beşik kertmesi nişanlılar, ergenlik çağına gelince ikinci defa yeniden nişanlanırlardı." (Ögel, 1979: 184). Manas, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre beşik kertmesi nişanlanma ile ilgili özelliklerin görüldüğü başlıca eserlerdir. Beşik kertmesi nişanlanmada aile bireylerinin verdiği sözleşmeden adaylar haberdar olurdu. Adaylar birbirini tanıdıktan sonra ise evlilik faslına geçilirdi. Beşik kertme nişanlanmalar her zaman umulduğu gibi sonuçlanmayabilir. Öyle ki YSM₄'te Baysarı, kızı Berçinay'ı ağabeyinin oğlu Hakimbek'e vereceğine dair söz vermesine rağmen bu sözünü bozarak ülkesinden göç etmiştir.

YSM₂'de Kazak varyantında, Alpamış bir yaşına girdiğinde Külbarşın ile nişanlandırılır. "O zamanları Şekti adlı ülkede Sarıbay adında bir bey varmış. Onun Külbarşın adlı yalnız kızı vardı, onunla nişanladı, Bay Böri Bay." (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₁₁'de nişan bir amaç değil, kahramanı fikrinden vazgeçirmek için yapılan bir araçtır. Bay Böyreğ, kale fethetmek için gurbete çıkacağı zaman gitmesini önlemek için ailesi onu Ak Kavak padişahının kızıyla nişanlanmış, Bay Böyreğ'i fikrinden döndürememişler.

Kahramanın nişanlanması hakkında YM_{2ab}, YM_{3ab} ve YSM_{1,3,5,6,9,13}'te bilgi yoktur.

4.1.4.3.6. Kına gecesi

Türk kültüründe kına gecesi daha çok kız ailesi çevresinde düzenlenen bir tür eğlencedir. Eğlenceye gelin adayının yakın arkadaşları ve komşu ve akraba kadınlar katılarak kendi aralarında eğlence düzenlerler. Ancak günümüzde bazı bölgelerde bu eğlence türü değişikliğe uğrayarak bir nevi düğünden önceki küçük düğün özelliğini kazanmıştır. Kadınların yanında erkeklerin de katıldığı bir eğlence şeklini almıştır.

Günümüzde kınada uygulanan gelenekler ile varyantlardaki gelenekler birebir uyuşmaktadır. Öyle ki, düğün yerinde kadınların bulunması ve gelin adayının akrabalarının veya yakın arkadaşlarının oynaması bunun örneğidir. YM_{2ab}'de kahraman Dildirüz Bânû'nun yardımı ile kaleden kurtulduktan sonra bir derviş bulur ve onunla kıyafetlerini değiştirir. Gül Âferîde Banu'nun kına gecesine yetişir. Kınada "Amma, meger ol diyarda

âdet bu imiş; er ve avratlar yarısı evlisi (?) otururlarmış." Şehzadenin yanında kara düzen sazı yanında vardır. Kına gecesinde arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisini, Kel Vezir'in önceki hanımını, son olarak Gül Âferîde Bânû'yu oynatır (TDKK, No: A/87). YM_{3ab}'de ek olarak Topal Selçik isimli kadını oynatır.

YSM₈'de Bey Beyrek düşünceli düşünceli giderken kınaya giden kadınlar, elindeki sazıyla onu görünce sorarlar:

- "Amcanın sazı, sözü de varmış ama..."
- "Sazım sözüm var ama dinleyecek cemaatı bana bir gösterin, kim ?" diyor.
- "Kınaya gidip çalsan, biz de çağırsak olur mu ?"
- "Pekâla" (Sakaoğlu, 1998: 394).

dedikten sonra Bey Beyrek, kadınların ardına düşüyor. Kadınlar kına yerinde "Biz bir abdal getirdik, o çalgı çalacak biz oynayacağız." derler. Kınada Kel Vezir'in birinci, ikinci eşini ve son olarak da Akkavak Kızı'nı oynatır. YSM₁₂'de; YSM₈'dekine benzer bir olay örgüsü görmekteyiz. YSM₁₂'de kahraman, yolda çobanla elbiselerini değiştirerek Keloğlan olarak kına yerine varır. Kadınlara saz çalıp türkü söylerken Kel Vezir'in eski hanımı da oradakilere hizmet etmektedir. YSM₁₂'de; YSM₈'den farklı olarak kınada Bey Beyrek'in eski bir arkadaşının anası ile Sarı Kız'da oynamaktadır.

YSM₄'te ölen gecesi olduğu vakit davetli bütün kızlar geceye katılır. "Badam valide ölen söylenen odaya kızların ortasına Kaldırkaç'ı koyup, iki eline mum verip, başına da ışık koyup, Kaldırkaç'ı bu hale getirmişti. (Yoldaşoğlu, 2000: 445).

Varyantta tasvir edilen kına gecesi bugün Anadolu'da uygulanan kına gecesinde uygulanan geleneğe uymaktadır. Öyle ki kına gecesinde gelin adayının kınaya katılan arkadaşları ellerinde mum ile kızın çevresinde dönmetedirler. Bu durum yaşanan coğrafyanın farklı olmasına rağmen bir milletin ortak kültürünün farklı coğrafyalarda hâlâ canlı şekilde yaşadığını göstermektedir.

YM_{2a}, YM_{3a} ve YSM_{1,2,3,5,6,7,8, 9,10,11,13}'te düğündeki kına gecesi hakkında bilgi yoktur.

4.1.4.3.7. D      

Evlilik, yeni bir dünyaya adım atan ge  lerin en mutlu günlerinin toplumla paylaşılmasıdır. Bu günde evliliğe adım atan bireyler gibi aileleri ve yakın çevreleri de onların mutluluğuna ortak olurlar. Düşüşler, geçmişten günümüze içinde barındırdığı kültürel     leri gelecek nesillere ta  ması yönünden kültür taşıma görevi de üstlenmiştir.

Düşüşler bir kültür olmasından ziyade bir ailenin oluşumu için atılan ilk adımdır (Berber, 2009:3). Türklerde   zel günlere yönelik birçok toy düzenlenmekteydi. D       toyları, bu toyların en b  y    yd   (Gökalp, 1976: 264). Diğer toylarda olduğu gibi d       toylarında da toplumsal dayanışma ve yardımlaşma amaçlanmıştır (Mandalog  lu, 2012: 211). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de düşüşlerin mutlu ve canlı geçmesi için hiçbir masraftan ka  ınılmamaktadır.

D      n b   laması için damat adayının yapması gereken bazı kurallar vardır. Bunlardan ilki meydandaki ağaca asılan yüzük, kabak veya kelle gibi nesneyi ok ile vurmaktır. Eğer damat bu nesneyi vursa d       hemen b   lar. Eğer vuramazsa d       katılanlara bu nesneye ok atmaları için izin verilir. Orada asılı olan nesneyi kalabalıktan biri vurursa d       sahibi tarafından bu ki  şinin istekleri kar  şılır. D      de YM₁'de ozan kıyafetinde d       giden kahraman oradaki ki  şilerin arasına girerek meydandaki yüzüğü ok atar ve yüzüğü vurur. Bunun   zerine d       b   lar. YM_{2b}veYM_{3b}'de de   hrin meydanındaki ulu kavağa veya   ınara bir kabak açılmıştır. Gelenler ağaçta asılı kabağa nişan alırlar. D      n b   laması için kabağı vurmak gereklidir. YSM₈'de meydana dikilen kelleyi vurursa d       b   layacaktır, YSM₉'da meydanda yüksek bir kavak ağacı üzerindeki gerdanlığı ok ile düşürdükleri zaman,YSM₁₀'da meydandaki levhayı vurmaları sonucunda d       b   layacaktır. Varyantlarda kahraman d      e     k veya ozan kılığına girerek gitmektedir. Bütün düşüşlerin değişmez unsuru     klardır. Kars'ta genel olarak düşüşlerin “    ksiz olmayacağı” düşüncesi vardır (Taşlıova, 2006: 166). Kars'ta d      lerde eksik olmayan     klar Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında görülen geleneğin asırlar boyunca s  rekli  li  ini göstermesi açısından önemlidir.

Düşüşler, kırk gün kırk gece sürmektedir ve d      de eğlenceyi sağlamak için kukla oyunu oynatan, Karagöz ile Hacivat oyununu tertip eden, orta oyunu düzenleyen ki  şiler de gelmektedir. Buradan d      leri e  lenilip oynanan vakit geçirilen bir yer değil; kültür

faaliyetlerinin yapıldığı canlı kültür aktarımının yapıldığı bir sosyal ortam olarak da değerlendirebiliriz. YM_{2b}'de "Ol dem sûr-ı hümayûna bünyâd urulup, kırk gün, kırk gece düğün olup, hokkabâz kuklabâz raksbâz hayalbâz envâ' meâdıklar(?) san'atların icra edip cuma gece, cümle ulemâ - vüzerâ Beg Beyrek Şehzâdenin önüne düşüp gerdek-hâneye getirip: 'mübârek-bad' dediler." (TDKK, No: A/87).

YSM₁'de kahraman, büyüüp yiğit bir delikanlı olunca anne ve babası onu yabancı diyarlara göndermemek için Kırgız Kağanı'nın kızı ceylan gibi yüzlü, gümüş gibi sarı saçlı Kümüjek-Aru'yla evlendirir (M. Ergun, 1998: 101,103). Kahramanın eşi Ak-Köbön ile evlendirilmek istenmektedir.

"Ak-Köbön bahadır,
Süslü elbise giyip,
Törde oturmaktaymış.
Kümüjek-Aru gelinin,
Gümüş saçını sekiz gelin,
İki yanında taramaktaymış." (M. Ergun, 1998: 143).

YSM₂'de kahramanın ilk sevgilisi ile evlenmesi hakkında detaylı bilgi yoktur. Ancak kendisi Gülbarşın ile Ultan'ın düğün yerine vardığı zaman düğün yerinde eğlence amaçlı kökparı oynanmaktadır. Ayrıca Alpamış düğüne elinde sazı bir divane kılığında gitmiştir. Kadınlar tarafında Mafiya adlı bir hizmetçiye, Bademce Keke adlı bir kadına ve Gülbarşın'a türkü söyler. Bu varyantta kahramanın düğünden önce ok atmasıyla ilgili bir konu yoktur.

YSM_{9,10,11,12,13}'te kahraman sevgilisini düğününe çoban kılığında yetişir. Düğün yerindeki kadınlar kendisinden türkü söylemesini isterler. YSM₁₀'da düğünde oynamak için kızın yakınlarından Kel Vezir'in anası, arkadaşı Güççük Mustafa'nın hanımı ve son olarak Ak Kavak Kızı çıkar. YSM₁₁'de Kelce Vezir'in eski hatunu, arkadaşı Hasan Bey'in hanımı Sarı Kız'a ve Ak Kavak Kızı'na türkü söyler. YSM₁₃'te kahramanın sevgilisi ile Kel Vezir'in düğününde kadın ile erkekler eğlenmektedir. Ancak iki gurubun arasında bir perde vardır. Bu varyantta düğün başlamadan önce ok atma yoktur.

YSM₁'de kahraman, sevgilisi ile Ak-Köbön'ün evliliğine kel garip kıyafetinde yetişir. Ancak düğün başlamadan önce ok atma ve herhangi bir oyun yoktur. Ayrıca bu varyantta kahramanın tutsak olduğu yerdeki kızla evlenmesi veya onun tarafından kurtarılması da söz konusu değildir. Kahraman diğer varyantlar da sevgilisinin düğününde diğer kişilerle atıştır. Ancak bu varyantta sadece hanımı ile konuşur ve atıştır.

YSM₃'te kahramanlar, suda yıkanan peri kızlarını görürler âşık olurlar. On beş yaşında evlenirler. Kızın birini adı Ay Çolpan diğerinin adı Kül Çolpan'dır. Ancak düğün merasimi hakkında bilgi yoktur (Üçay Şentürk, 2013: 215).

4.1.4.3.8. Nikâh-Gerdek

Nikâh, evlenmek amacıyla bir araya gelen bireylerin şahitler huzurunda evlilik konusunda birbirlerine verdikleri sözdür. İslamiyet'in kabulü ile imam nikâhı da görülmeye başlanılan toplumumuzda kanunlar önünde resmî nikâh kabul edilmektedir.

Nikâh yapılmadan önce aileler bazen kendi aralarında bazen kızın veya kurulan yeni ailenin geleceğini güvence altına almak için bazı şartlar öne sürerler. Bunlar damat adayının başına bir iş gelmesi durumunda kızın geleceğini garantiye almasına yönelik ev, altın gibi maddi şartlar olabileceği gibi; gençlerin ileriki yıllarda evlilik hayatlarını etkileyecek ana-baba evinden ayrılıp müstakil bir evde yaşama gibi şartlar da olmaktadır.

YM_{2ab}'de kahramandan sevgilisi üç şart istemiştir. Ancak metinde bunların ismi söylenmemiştir. Bu üç şartın yerine getirilmesi üzerine kahraman, Ak Kavak Kızı ile nikâh yapmaya hak kazanmıştır (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de kahraman nikâh yapmadan önce kesinlikle kızın yanına gitmemektedir. Ayrıca bu konuda bir yemini vardır. Kızın sesini duymasına rağmen onun yanına gitmemekte daye kadını göndermektedir. Metinde anlatıcı durumu kahramanın ağzından şu şekilde izah eder: "Yanına gittiğimden mahzun olmassun. Allah aşkı için daima ateş-i aşkıyla vücudum yanar. Ancak sohbet etmediğim sebebi Ak-Kavak Şâh nikâh edip gerdek olsun dediği zaman ahd eyledim ki vilâyetime varıp peder ve validemin rızâsıyla düğün olmayınca yanına varmayayım demiştim." (Boratav, 1982: 159).

YM₁'de gerdeğin en önemli aşamalarından birisi gerdek çadırının kurulacağı yerdir ve kahraman bu yerde hayatını sürdüreceği çadırı inşa edeceği yeri kendi tayin etmektedir. Bu gelenek bir nevi erkek adayın günümüzde ana-baba evinden ayrılarak müstakil evlerine çıkma şeklidir. "Oğuz zamanında bir yigit ki evlense oğ atar-idi, okı *ne* yirde düşse anda gerdek diker-idi. Beyrek Han dahı oğın atdı, dibine gerdeğin, dikdi." (Ergin, 1994: 129). YSM₅'te de çadır kurulacak yere ilk önce bayrak dikilmektedir. Bamsım Birek de bayrak dikili yere *ak* çadırı kurarak YM₁'deki geleneği farklı bir şekilde göstermiştir (İ. Özkan, 1995: 300).

Kahramanların gerdek öncesi yaptıkları hazırlıklar da Türk kültürünü yansıtmaları açısından önemlidir. YM_{2ab} varyantında gerdekten önce kahramanın giydiği kıyafetler ve gerdek hazırlıkları hakkında bilgi vardır. Metinde: "Bu taraftan Beg Beyrek Şehzâde dahî, üzerine mülûkî libâslar giyip, ahşam olup; ulemâ, vüzerâ, erbab-ı dîvan, Beg Beyrek Şehzâde'nin önüne düşüp, getirip; Mübarek bâd deyip gerdek-hâneye kodılar." (TDKK, No: A/87).

4.1.4.3.9. Hediye, bağış ve ödemeyele ilgili âdetler

Türk kültürü içerisinde kendine has bir yeri olan hediye geleneği belli dönemlerde görülür ki bu dönemlerde toplumsal birlikteliği pekiştirmek amaçlanmaktadır. Hediye geleneği, toplumla ilgili önemli olaylarla ilişkili gerçekleştiren bir nezaket ifadesir (Çetindağ, 2007: 2188).

Hediye verme ilgili âdetler *Hediye Verme* başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde incelediği için tekrara düşmemek için bu kısımda değinilmemiştir.

4.1.5. Ölüm

Tarih öncesi devirlerden beri bilinmezliklerle dolu olduğu için ölüm çevresinde bütün toplumlarda birçok inanç ortaya çıkmıştır. Bu inançlar her toplumda farklı olmasına rağmen çoğu toplumda ölümden sonra hayatın devam ettiği düşüncesi gibi ortak yönler vardır. Çevresinde birçok dinî ve kültürel ritüel oluşturan ölüm olayı toplumsal vakadır. (Günay, 1999: 203). Türkler birçok dini benimsemelerine karşın ilk inançları olan eski Türk dinini bir anda hayatlarından çıkarıp atamamışlardır (İnan, 1976: 61). Bu nedenle

bugün hâlâ ölümle ilgili geleneklerde İslamiyet'ten önceki eski Türk inanışlarının etkisi görülmektedir.

Ölüm, bütün din ve kültürlerde bilinmezliklerle doludur. Türklerde devam eden hayatın başka bir âleme taşınması ve orada devam edilmesi şeklinde düşünülmüştür. Ölen kişiyi bu nedenle özel bir şekilde defin ederler ve onun için özel ritüeller uygularlar. Ölüm, geçiş dönemleri içerisinde son basamağı teşkil etmektedir.

Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı etrafında oluşan halk hikâyesi ve destanlarda kahramanın uzun süre dönmemesi neticesinde öldüğü zannedilerek çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalarda İslamiyet öncesi Türk kültürüne ait izler olduğu gibi İslamiyet tesirinde oluşan gelenekler de görülmektedir.

Atlı-göçebe Türk toplumunda erkekler savaşçı bir statüye sahiptirler. Bazen uzun süren savaşlara çıkıp geri dönmedikleri zaman onun gelmemesi durumunda ailesi ve çevresindekiler bekler. Bu bekleyiş uzun sürdüğü sıralarda kahramanın öldüğüne kanaat getirilerek çeşit uygulamalar yapılır. Geride bıraktıkları eşlerinin başkasıyla evlendirilmesi ve hamile hanımının karnındaki çocuğa onun adının verilmesi (Aça, 2011: 11) bu uygulamalardandır.

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında ölüm çevresinde oluşan gelenekleri şu şekilde görmekteyiz.

4.1.5.1. Ölüm öncesi

Ölüm öncesinde çevrede oluşan bazı belirtilerden dolayı kahramanın yakındakiler onun başına bir iş geleceğini tahmin ederler ve bunu engellemek için uğraşırlar.

YSM₁'de destanın başlangıcında Alıp-Manaş ailesine Ak-Kağan'ın ülkesine gideceğini söylemesi üzerine annesi çok endişelenir ve onu engellemek için evlendirir. Daha sonra Alıp- Manaş ihtiyar gemici ile karşılaştığı zaman benzer bir tepki ile karşılaşır. İhtiyar gemici de birçok yiğidin gittiğini ancak hiçbirinin geri gelemediğini dile getirir. Son olarak da Alıp-Manaş'ın atı Ak-Boz at Ak-Kağan'ın ülkesine vardıkları zaman huysuzlanır ve daha ileri gitmek istemez (M. Ergun, 1998: 98).

Bugün Anadolu'da ve Türk dünyasının çeşitli yerlerinde ölümün belirticisi olarak hayvanlarla ilgili inançlar vardır. Özellikle sezgi güçlerinin yüksek olmasında bu durum etkilidir. "Makedonya Türkleri arasında baykuşun çatıya konması, horozların zamansız ötmesi ve köpeklerin uluması ölüm belirtisi olarak kabul edilmektedir." (Kalafat, 1994: 43).

Altay Türklerinde ölümün meydana gelmesiyle yaygın bir inanış vardır. J.P.Roux'a göre Altay halkında; insanlar Allah'ın emirlerine karşı gelemese, tabuları çiğnemese, ruhlara kötü davranmаса ve kötü ruhlar olmasа insanların ölmeyeceği inancı vardır (Roux, 1998: 203).

Hayvanların en büyük özelliklerinden birisi sezgi güçlerinin çok güçlü olması ve olacakları önceden hissedip haber vermeye çalışmalarıdır. Olacakları önceden hissetmeleri yönüyle diğer canlılardan ayrılırlar. Öyle ki doğal afetleri hissettiklerine inanıldığından dolayı evdeki veya sokaktaki hayvanların davranışlarında belirgin bir değişiklik olduğu zaman halk bir şey olacağı konusunda tedbirli davranır. Aynı durum ölüm olayı için de geçerlidir. Bir evde bir kişi ölmeden önce çevrede bulunan köpeklerin sabaha kadar havlamaları bu durumun belirtisi olarak kabul edilir.

YSM₃'te Canış ile Bayış'ın ülkesindeki bilge kişiye kardeşler Celmeyan'la Ala Göl'e gideceklerini söylerler. Şehzade isimli bilge kişi, Celmeyan'a güvenmemeleri gerektiğini söyleyerek onun hileci, kendisinin kara, içinin karışık renkli olduğunu ve onları belaya götürebileceğini konusunda onları uyarır. Ayrıca başlarına bir şey geleceğini sezen anne-baba ve eşleri gitmelerine engel olmaya çalışsa da başarılı olamaz (Üçay Şentürk, 2013: 216).

YSM₄'te Alpamış, Berçin'in kendisine birçok görücünün geldiğini belirten mektup göndermesi üzerine gurbete çıkmaya karar verir. Ancak kahraman gitmeden önce dedesi ile konuşur ve dedesi buna şiddetle karşı çıkar. Dedesi Alpamış'a şöyle seslenir:

"Hazan olmadan bahçede güller soldu mu?
Allah senin aklını başından aldı mı,
Ecel gelip, ömrün sona erdi mi,

Baybörü ölüp, malı sana kaldı m,
 Yoksa, ana kuzusu, eceli susadın?
 Benim gibi dedenin gönlünü kırıyorsun.
 Dur gitme, ana kuzusu kesin öleceksin." (Yoldaşoğlu, 2000: 98).

Destanlarda kahramanlara gurbete çıkıp çıkmaması konusunda fikir veren yardımcı kişilerin önceki deneyimleri bunda etkilidir. Kahramanın arkadaşı olan yardımcı kahramanlar gurbette karşılaşılabileceği sıkıntı ve tehikeler konusunda kahramanı uyarırlar ve sıkıntıdan kurtulması için neler yapması gerektiği konusunda ona fikir veriler. (Aça, 2011, 6). Kahraman ise çıkmak istediği bu yolculuktaki uyarılara kulak asmayarak yoluna devam eder ve genellikle de gittiği ülkede tutsak düşer.

YSM₁₁'de kahraman, babasına kale fethetmek için gurbete çıkacağını söyleyince babası kahramanın başına bir iş gelebileceğini düşünür ve onu kale fethetmenin zorluğunu anlatarak gurbete çıkmasını önlemeye çalışır. Ancak kahraman otuz dokuz arkadaşı ve sırdaşı Hasan Bey'i de alarak kale zaptetmeye gider.

YSM₁₂ ve YSM₁₃'te Bey Böyreğ, Ak-Kavak Kızı'nı bulmak için yola çıkacağı vakit babasına durumu anlatır. Ailesi kahramanın gurbete çıkmasına karşı çıkar ancak onu yolundan döndüremezler. YSM₁₂'de Bey Böyreğ'in başı sıkıştığı vakit Çin kızı onunla ilgili bir rüya görür ve onu kurtarır.

YSM_{5,6,7,8,9} ve YSM₁₀'da ölüme engel hakkında hiçbir bilgi yoktur.

4.1.5.2. Ölüm sırası

İnsan hayatı doğumla başlayan ve ölümle sonlanan bir süreçtir. Bilinmezliklerle dolu olduğu için ölüm çevresinde her zaman bir korku oluşmaktadır. Bu korku ve merak konusu etrafında birçok kültürde ve dinde ölüm çevresinde inançlar oluşmuştur.

Hayatın bütün aşamalarında olduğu gibi ölüm sırası ile ilgili uygulamalar vardır. Mersin'in Silifke ilçesinde ölüm sırasında eğer evde zembem suyu varsa ölecek kişinin ağzına zembem suyu damlatılır. Bu uygulama, kişinin günahlarından arınarak Cennet'e gitmesi için yapılır. Bunun yanında aile bireylerinden Kur'an okumasını bilen varsa ölüm vakti

gelen kişinin başucunda Kur'an okuyarak yine Cennet'e gitmesi için yapılan başka bir pratik uygular.

Ölüm anında su ile Bulgaristan'da farklı bir inanç vardır. Bulgaristan'da hastanın son anlarında, Şeytanın susuzluktan içi yanan kişiye imanı karşılığında bardaktan su teklif ettiğine inanılmaktadır. İnsan bu sınavı verdiğinde serbest olacaktır. Bu sınavı veremediğinde ise, ruhu cinlere karışıp, Şeytanın hükmünde kalacağı inancı vardır (Tacemen, 1995: 589).

İncelediğimiz varyantlarda ölüm sırasındaki geleneklerle ilgili bilgi yoktur.

4.1.5.3. Ölüm sonrası

Ölüm, hayatın kaçınılmaz gerçeklerinden biridir ve bütün insanlar ölüm olayını yaşayacağını bilmektedir. Ölüm sonrasında ölen kişinin yakınları acılı durum karşısında birbirlerini teselli ederek acılarını hafifletmek için ağıt yakmakta ve yas tutmaktadırlar.

Kabullenilmesi en güç duygulardan olan ölüm sonrasında ölümle ilgili en zor durumlardan birisi ölüm olayının ölen kişinin yakınlarına iletmek ve bu duruma onları inandırmaktır. Ölüm, sadece bireyin yakınlarını değil; bazı durumlarda toplumu da derinden etkilemektedir.

YM₁'de Deli Karçar, Bamsı Beyrek'in öldüğü veya canlı olduğu haberini getiren kişiye kız kardeşi Banı Çiçek'i vereceğini söylemesi üzerine Yalançı oğlu Yaltaçuk, Bamsı Beyrek'in kendisine verdiği hediye ettiği gömleği kana bulayarak ispat olarak gösterir (Ergin, 1994: 132). Yazma metinlerde ve sözlü kaynaklardan derlenmiş metinlerde kanlı gömlek motifine rastlanmamıştır.

YM₁'de ölümü inandırıcı kılmak için kahramanın en yakın arkadaşı kendisine bir zamanlar hediye ettiği gömleği getirmektedir. Burada gömlek haberin doğruluğunu ispatlamak için bir araçtır. YSM₁'de ise kanlı gömleğin yerini kemik almaktadır. Kahramanın en yakın arkadaşı Ak-Köbön onun öldüğü haberini inandırıcı kılmak için Ak-Kağan'ın ülkesindeyken ölen yiğitlere ait kemikleri getirerek bu olayı somutlaştırma yoluna gider.

YSM₁'de Alıp-Manaş Destanı'nda, ülkesinden ayrılan Alıp-Manaş'tan yıllar boyunca haber alamayan ailesi bir gün bir kazın kanadında yazılı mektubu okurlar. Kahramanın Ak-Kağan'ın ülkesinde tutsak olduğunu öğrenirler. Bunun üzerine yakın arkadaşı Ak-Köbön'ü onu kurtarması için gönderirler. Alıp-Manaş'ın eşi Kümüjek-Aru'yla evlenmek isteyen Ak-Köbön Ak-Kağan'ın ülkesinden dönerken yolda bulduğu yiğitlerin kemiklerini ailesine getirerek onun öldüğü konusunda inandırmayı başarır (M. Ergun, 1998:117).

YM_{3ab}'de kahramanın öldüğüne çevresindekileri inandırıp eşini almak için Cihangir Ablak Süvar üç tane yalancı dervişe yüzer altın vererek onların Engerus Kalesi'nde Bey Beyrek ve adamlarının ölüsünü gördükleri haberine çevredekiileri inandırmaya çalışmaktadır. Yalancı dervişler haberi kısa sürede her yere yayınca haber ailesinin kulağına varır (Boratav, 1982: 168).

YSM₄'te Kalmaklar, Cadı Surhayıl sayesinde Alpamış'ı zindana attıktan sonra her yere Alpamış'ın öldüğü haberi yayılır. Kongirat elinde her yerde insanlar onun öldüğünden bahsederler. Bu haberin doğruluğunu kimse bilmez ancak gören kimse olmadığı içinde kimseye de sormak mümkün olmaz (Yoldaşoğlu, 2000: 276). YSM₄'te herhangi bir sembol olmayıp dilden dile yayılan bir dedikodu vardır.

Kahramanın öldüğünü ispatlamak amacıyla gösterilen kanlı gömlek edebiyatımızda Hz. Yusuf kıssasında da karşımıza çıkmaktadır. Kardeşleri babasını Yusuf'un ölümüne inandırmak için onun kanlı gömleğini getirirler. İçli'ye göre; edebiyatımızda ölünün kefeni de gömlek olarak kabul edilmektedir. Ölüye giydirilen beyaz gömlek, sonraki hayatın sembolüdür. Kanlı gömlek Bamsı Beyrek ve Yusuf kıssasında olayın akışını değiştirmektedir (İçli, 2013: 270). Kanlı gömlek motifine Kirmanşah Hikâyesi'nde de rastlamaktayız. Hikâyede Mehbub'u öldüremeyen Kara Vezir onu öldürmüş gibi yapar ve kestirdiği koyunun kanına elbisesini batırarak geri gönderir (A.B. Alptekin, 1999: 36).

Diğer varyantlarda kahramanın ölüm haberinin aile bireylerine götürülmesi hakkında bilgi yoktur.

Kahramanın uzun süre haber alınamaması sonucunda bir nevi kahraman ölmüş kabul edilir. Bu durumda kahramanı eşine görücüler gelir ancak kız onun ölü ya da diri haberini almadan kimse ile evlenmek istemez. Aynı şekilde kahramanın yaşadığı memlekette de

bazı değişiklikler görülmeye başlanır. YM₁'de kahraman kaybolduktan sonra gölgelice kaba ağaç yeşermez, soğuk akan sular akmaz ve koyunları yavru lamaz olur. Bamsı Beyrek'in geri gelmesiyle her şey normal hâlini alır.

4.1.5.3.1. Yas

Ölen bir kişinin yakınları tarafından o kişiyi hatırlamaya yönelik yapılan bir çok uygulama vardır. Bunlardan biri de ağıt yakma geleneğidir. Ağıt yakma geleneği insanlık tarihi kadar eskidir. İlk dönemlerde Türkler ölen kişinin mezarı başında *yuğ* töreni düzenlerlerken sayısız ağıtlar yakmışlardır.

Ölümü dile getiren ağıtın Türk dünyasında değişik kelimelerle karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde ağıt, Azerbaycan Türkçesinde ağı, Başkurt Türkçesinde mersiye, Kazak Türkçesinde joktav, Kırgız Türkçesinde öz, Özbek Türkçesinde mersiye, Tatar Türkçesinde mersiye, Türkmen Türkçesinde ağı, Uygur Türkçesinde jiğa, haza (Ercilasun vd., 1991: 8,9).

Geçiş Dönemi adını verdiğimiz insan hayatı için oldukça önemli olan dönemlerin son basamağını teşkil eden ölümle birlikte birçok gelenek ortaya çıkmıştır. Erman Artun, ilk dönem Türklerinin hayatında sığır, şölen ve *yuğ* törenlerinin çok önemli olduğuna değinir (Artun, 2008: 53). Ölen bir kişinin arkasından düzenlenen *yuğ* törenlerinde günümüz Türkçesindeki *ağıt*ın karşılığı olan *sagu* isimli şiirler icra edilmekteydi.

Ağıtlar, genel olarak ölen bir kişinin arkasından söylenen şiirler olarak kabul görmesine rağmen; sadece ölüm üzerine söylenmez. Kaybedilen bir eşya, askere giden bir asker ve yeni evlenen bir kızın arkasından da ağıt yakılması mümkündür. "Belli bir ezgiyle söylenen ağıtlar; ölüm gibi acılı konularda söylenen türkülere benzer. Ancak bu türküler ezgisi yönüyle ağıtlardan ayrılır." (Artun, 2008: 53).

Tarihî süreç içerisinde coğrafi değişiklik, din değişikliği ve kültürel nedenlerden dolayı toplumun bünyesinde meydana gelen değişim ağıtlara da yansımaktadır (Görkem, 2001: 16). Ağıtlar da bu değişime paralel olarak kendini her dönem değişen şartlara göre adapte edebilmektedir.

İncelediğimiz varyantlarda kahramanın kaybolmasından sonra annesi, kız kardeşleri, sevgilisi yas tutarlar. Bu sırada en büyük özellikleri ak çıkarıp karalar giyerler ve saçlarını keserler veya dağıtırlar. Yas tutma ile belli bir zaman sınırlandırılması yoktur. Kırk gün olabileceği gibi yedi yıla kadar uzayan bir zaman dilimini de kapsayabilmektedir.

YM₁'de kahramanın kaybolması üzerine "Pay Püre Bigün dñnlüğü altun ban ivine *şiven* girdi. Kızı gelini *kas kas gülmez* oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yedi kız kardeşi ağ çıkardılar kara tonlar geydiler, vay bigüm *kartaş* muradına maşudına ırmeyen yaluñuz *kartaş* diyüp ağlaşdılar böğrişdiler. Beyregün yavuklusuna haber oldu, Banı Çiçek karalar geydi. Ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi yañağını tırtı yırtı." (Ergin, 1994: 131). Ağıtlarda her şeyden önce ölen kişinin eksikliği ve bu eksiklik neticesinde ortaya çıkan durumlar anlatılmaktadır. Sonuçta her birey toplumun bir üyesidir ve toplumda kendine ait bir yeri vardır. Onun ölümüyle onun yerini doldurmak elbette ki kolay olmayacaktır. Bamsı Beyrek'in kaybolması üzerine yedi kız kardeşi ve yavuklusu onun yerinin doldurulamayacağını bildikleri için bu konuda ağıt yakmışlardır.

Yas tutmakla ilgili her toplumda değişik uygulamalar vardır. Türk toplumunda her dönem siyah renk, yas sembolü olmuştur (Hacıgökmen, 2013: 399). Ancak ölümle özdeşleşen siyah renk tüm dünyada ortak kabul edilen bir semboldür. Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında kahramanın öldüğü düşüncesi hâkim olduğu sürece kız kardeşleri başta olmak üzere yakın çevresindekiler siyah renk elbiseler giyerek duygularını ifade etmişlerdir. "Karalar giymek, yasın ifade ediliş şeklidir ve siyah elbise matem kıyafetidir. Alpamış'ın kız kardeşi Kaldırğaç, kardeşinin yasını karalar giyerek tutar ve bu durum metinde acının ifadesi olarak geçer." (Alsaç, 2011: 163).

"Hazan olup bahçede güller soldu mu,
 Ultan Kongirat eline han oldu mu?
 Naçar halde sen kara giyip gezersin,
 Senin bir yakının öldü mü?
 Gamlısın, zavallı çekinirsin,
 Kendini tutamayıp üzölüp durursun,
 Ultan diye kendini harap edersin,
 Bunca ağlayıp, üzölürsün,
 Gamlısın, kötü günler görürsün." (Yoldaşoğlu, 2000: 391).

Yas tutmakla ilgili gerek Türk dünyasında gerekse diğer millerlerde benzer ve farklı âdetler vardır. Dede Korkut Kitabı'nda *İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldürüldüğü Boy*'da eski Türk kültüründe yasla ilgili kesitleri canlı şekilde görmekteyiz. Bamsı Beyrek'in öldüğünü annesi ve babası duyunca kahramanın atının kuyruğunu keserler ve kahramanın kırk yiğidi de karalar giyer (Ergin, 1994: 249). Eski Türk toplumunda kahraman öldükten sonra eşinin saçını kesmeleri ve atını kurban edip yanına gömmeleri de benzer uygulamalardandır.

Eski Türk toplumunda defin işlemi sırasında icra edilen *yuğ* törenlerinde törene katılan herkesin saçından bir parça kesilmesi âdeti vardı (Hacıgökmen, 2013: 407). İnsan öldükten sonra vücuttaki yağlar sayesinde saç ve kıllar belli bir süre yaşamaya devam eder. Bu durum yaşamın devamı anlamındadır. Ölen kişinin eşinin saçlarının ve atının kuyruğunun kesilmesi ise bu durumun zıttını yani ölümü temsil eder. Saçın kesilmesi ile ölümün sembolik ifadesidir. YSM₁₁'de kahraman yoldan geçen kervandaki Keloğlan ile konuşma fırsatı bulur. Kız kardeşini sorduğu zaman; kahraman kayboldukta sonra saçlarını kökünden kestiğini dile getirir.

"Bacını sorarsan elinde desti
Kırk örük saçını dalından kesti
Senden başka yoktur
Böy Böyrek dostu." (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YM₁'de kahramanın ölüm haberini duyan annesin durmaksızın ağlaması, tırnağıyla yanaklarını parçalayıp kanatması ve kargı gibi saçını yolması ölüm haberi üzerine bireylerin gösterdikleri tepkilerdir. Ergin, 1994: 120). Bugün Suriye toprakları içerisinde yaşayan Halep Türkmenlerinde benzer gelenekler devam etmektedir. "Yörede ölüm haberini alan kadınların feryat figanla saçlarını yoldukları, yüzlerini tırnaklayarak kanattıkları, bazılarının bayılıp düştüğü ve kara örtü taktıkları; erkeklerinse saç ve sakallarını bir süre kesmedikleri ifade edilmiştir." (Erol, 2012: 144).

Yas süresinde evdeki kadınlar makyaj yapmayıp, üzerlerine siyah veya koyu tonda elbiseler giyip komşu ve akraba ziyaretlerine gitmezler. Böylece yü yıllardan beri beri geleneği canlı şekilde yaşarlar. YSM₁'de kahramanın ölüm haberi üzerine aile bireylerinin hepsi ağıt yakmaktadır.

"Alıp-Manaş'ın ata-anası
 Birlikte doğan bacısı,
 Kümüjek-Aru hanımı,
 Gözyaşını göl gibi,
 Döktüler, ağıt yakıp
 Alaca atlı,
 Baybarak bahadır göğe baktı,
 İki kolunu da kaldırıp,
 Oğlunu düşünüp ağıt yaktı." (M. Ergun, 1998: 126).

Ağıt yakma sırasında kahramanın iyi yönlerini, yaptığı iyilikleri sıralayan sözler bulunmaktadır. Ağıt yakma görevini ise daha çok bayanlar üstlenmektedir. Varyantlarımıza kahraman kaybolması üzerine kız kardeşleri ve annesi bu görevi üstlenmektedir. YSM₁'de :

"Onu duyan anası,
 Ermen çeçen sultan
 Sağ saçına yapıştı.
 Sağ dizine çökerek,
 Alçak sesle yas etti." (M. Ergun, 1998: 191).

Kahramanın ölümü üzerine yakılan ağıtlarda kahramanın yaptıkları ağıtçı tarafından canlı şekilde betimlenmektedir. YM₁'de her dizinin sonunda dizeye kahramanı öven sözler sıkıştırılmıştır. Mersin yörüklerinde ölümden sonra cenaze işlemleri sırasında cenaze evine gelen yakınları ve akrabaları ağıt yakarlar. Ağıt yakılırken ölen kişinin iyiliklerini sayarlar (M. Alptekin, 2007:187).

"Vay al duvağum iyesi vay alnum başum umudı
 Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm
 Toyınça yüzine bakmaduğum hanum yigit
 Kanda gitdün beni yaluñuz koyup canum yigit
 Göz açuban gördüğüm
 Köñül ile sevdüğüm
 Bir yasduğda baş koyduğum

Yolında öldüğüm kurban olduğum
 Vay Kazan Bigün ınağı
 Vay Kalın Oğuzuñ imrenesi *Han* Beyrek
 diyüp zārı zārı ağladı." (Ergin, 1994: 131).

YSM₃'te Canış ile Bayış Ala Göl'e doğru yola çıkmak için hazırlandıkları sırada Bayış'ın eşi gitmemesini ister ve Bayış'ın gitmesi durumunda evinin temelini sarsılacağını yetim kalan bir evlada bakmanın zor olduğunu dile getirir.

"Yetim kalan oğlunu
 Nerede olsa ben beslerim,
 Ekmeğimi nasıl bulurum
 Karalar bağlarım
 Kaygıyla başbaşa kalırım." (Üçay Şentürk, 2013: 218).

YSM₁'de Baybarak bahadır babası,

"Böyle söyleyip ağladı.
 Çare bulamayıp sızlandı.
 Kümüjek-Aru genç gelin,
 Gözyaşını dökerek." (M. Ergun, 1998: 161)

Ahmet Tacemen 'e göre ölenlerin ardından onlar için ağıt yakmak ve türkülerle onlar için ağlamak Türklerde bir gelenektir. Ağıt, ölüm sonrasında geride kalanların o an kendilerini teselli etmelerinin en iyi yoludur. Ölenlerin ruhunun ağıtları duyacağına inanılır (Tacemen, 1995: 599). YSM₁'de Ak-Köbön'den oğlunun ve atı Ak-Boz atın ölüm haberini alan Baybarak bahadır iki kolunu havaya kaldırarak:

"Kanımdan ayrılan oğlum sen,
 Yad elde ölmüşsün.
 Kucağıma alıp sevdiğim oğlum,
 Bir daha babanı göremezsin.
 Söylediğim sözümü dinleseydin,
 Öyle bir ölümle ölmezdin.

Ananı babanı acıya boğup
 Gözyaşlarımızı döktürmezdin.
 Yüzünü tekrar görmesem de,
 Yüreğimi yakıp dur
 Sözünü tekrar duymasam da,
 Gözümde hayalin oynayıp dursun." (M. Ergun, 1998: 189,191)

YSM₃'te Asılhan, oğulları Canış ve Bayış gidip kaybolduktan sonra başı kaygılıdır. Bu durumda dertlenip yas tutmaktadır.

"Canış, Bayış evlattı,
 Evlatlarım gitti kayboldu,
 Baksam içim kayboldu,
 Baksam içim yok oldu,
 Öleyim desem can tatlı,
 Ölmeyeyim desem iş zor,
 Akcol, Darbas iki kul,
 Değerlerimi aldı
 Başıma kaygı getirdi." (Üçay Şentürk, 2013: 326).

Kahramanın ölüm haberi, sadece aile bireylerini değil; arkadaşlarını da en az onlar kadar üzmüştür. Onlar da ortak acılarını, mutluluklarını, sırlarını paylaştıkları dostlarını yad ederek onun kaybolması üzerine yas tutmuşlardır. Destanda kahramanın arkadaşı Kıyan Selçuk oğlu Deli Dunder kara renge bürünür ve kötü haber üzerine diğer Oğuz beyleri de aynı duyguya kapılarak yas tutarlar (Ergin, 1994: 131).

YSM₁₂'de kahraman memleketine döndüğü zaman çobanla karşılaşır. Kahraman çobana niçin siyah elbiseler giydiğini sorar. Çoban, padişahlarının oğlunun kaybolduktan sonra kendilerinin yas tuttıklarını ve bu yüzden karalar giydiklerini (Erol, 2006: ?) söylerler. YM₁'de Bamsı Beyrek ülkesine geldiği zaman yol kenarındaki taşları yol içine atan çobanları görür. O çobanlarda kahraman kaybolduktan sonra üzüntü içindedirler.

YM_{2ab}'de Cihangir Ablak Süvar, Bey Beyrek Şehzade kaybolduktan sonra sürekli Gül Âferîde Bânû'ya dünürücü gönderir fakat kız şehzadenin ölümü ile ilgili bir bilgi olmadığı

için kabul etmez. Ancak yalan haberle şehzadenin ölüm haberini getirmeleri üzerine onlara yasının olduğunu ve kırk gün müsaade ister. “İşte, şimden gerü özür etmesin. Şehzâde ölmüş” dedikde, hemen Gül Âferîde Bânû dahî bu cevâbı işidip, nâçar olup, dönüp ayıtdı:

-“Var, Vezir Ağaya söyle; kırk gün yasım vardır. Kırk gün tamam oldukda, muradı ne ise hâsıl olur,” deyip haber gönderdi.
Allah’ın emriyle var, deyip ol acuze-i mekkâre kızın damarına şeytan gibi girdi. Kızıdır: ' Bak, valide akıllı, benim kırk gün matemim vardır. Bâdettekmiöl öyle olsun.' dedi" (TDKK, No:A/87).

Aynı olay örgüsüne YM_{3ab}'de de rastlamaktayız. YSM₁'de kahramanın kız kardeşi Kaldırkaç, ağabeyinin ölüm haberi üzerine yas tutmaya başlar ve bu yedi yıl devam eder.

"İkimiz bir olup üzüntülü,
Ağabeyim olmuştur canlı kayıp,
Her zaman arayıp ağlarım, saçımı dağıtıp,
İkimiz çöllerde garibiz, sararıp." (Yoldaşoğlu, 2000: 288).

YSM₇'de Bey Börek kaybolduktan sonra Ak Gavak Gızı onu öldü zannettiği için karalar giyip yas tutmaktadır. Kel Vezir ise artık yas tutmamasını ister. Bu süre zarfı kısa bir zaman değildir. Üç gün, beş gün derken tam yedi yıl geçmiştir. "Efendime söyliyem bu ara anası da tabi yedi senedir ağılya ağılya, gözünün güveri yere döküldü. Gözü kör oldu garı, Bay Börek'in anası. Ondan soona bir gün, artık beş gün derken, dünür bir kaç sene gönderdi." (Kaybal, 1999: 131).

YSM_{7,8}'de kahraman, annesinin kör olduğunu öğrenmektedir. Kahraman gittikten sonra ailesi uzun süre onun yasını tutmuştur. Bu sürede ağlamaktan annesinin gözleri kör olmuştur. Kahramanın annesini ağlamaktan gözünün kör olması Hz. Yusuf kıssasını hatırlatır ki Yusuf'un ölüm haberi üzerine babası Hz. Yakup'un da ağlamaktan gözleri kör olmuştur. YM₁'de ise kahramanın babasının gözleri kör olmuştur.

YSM₁'de yapılan bir hata üzerine ağıt söylenmektedir. Öyle ki Alıp-Manaş zindanda uyandığı zaman yaptığı hataya pişmanlık duyar ve kendi kendine ağıt yakar:

"Anamın sözünü dinlemeyip,
Yad ellere kıynaldım.

Babamın sözünü dinlemeyip
 Yer altına ben düştüm
 Ak-Bozunu vurup
 Dokuz ay uyudum
 Baybarak bahadır atam nerede?
 Ermen-Çeçen anam nerede?
 Erke-koo bacım nerede?" (M. Ergun, 1998: 149).

YSM₁'de Alıp-Manaş ve atı kılık değiştirip ülkesine dönerken ihtiyar gemiciye üzgün olmasının sebebini sorar. Burada ihtiyar sevdiği genç bahadırın Alp-Manaş'ın öldüğü haberini duyduğu için üzgün olduğunu söyler (M. Ergun, 1998: 229).

YSM₁₂'de Bey Börek yanında misafir olduğu yaşlı kadından Akgavak Gızı'nı gönülsüz olarak amcasının oğluna verdiklerini bu yüzden kızın gönülsüz verildiği için yas tuttuğunu dile getirir (Erol, 2006: ?).

Ölüm sonrasında yas törenlerinden birisi de ölen kişinin kabir azabını azaltmak için yapıldığı söylenen *ölü aşı* denir ki cenaze törenine katılan kişilere sunulan yemektir. İlerleyen günlerde ölen kişinin ardından değişik yemekler de yapılır. "Çorba, pilav pişirilir. Cenazeye katılacaklar için hazırlanan yemeğe *yas yemeği* adı verilir. Fakat bu yemek ölünün evinde değil, komşularında pişirilir. Ölü evinde cenaze defnedilinceye kadar yemek pişirilmez." (Açık, 2004: 145). İbrahim Dilek; Altay Türklerinde *Üzüt Bayramı* olarak adlandırılan ölen kişinin ardından yedi ve kırkinci günlerinde veya bir yıl sonra düzenlenen törenlerde hayvanlar kesilip, et pişirilerek ortak bir sofraya kurulduğunu söyler (Dilek, 2013: 203). Altay Türklerindeki *Üzüt Bayramı* Anadolu'da ölen kişinin ardından verine üç, yedi, kırk, elli ikinci gün ve bir yıl sonra düzenlenen *ölü aşından* başka bir şey değildir.

YSM₄'te kahramanın kaybolmasından bir yıl sonra ailesindekiler onun öldüğüne karar kılarlar ve onun için yas yemeği verip matem tutarlar (Yoldaşoğlu, 2000: 277).

Netice itibariyle bir kişinin ölümü üzerine uygulanan yas geleneğinde varyantlar arasında bir ortaklık vardır ve varyantlar birbirini tamamlar niteliktedir. Ancak YSM_{5,6,9}'da yas ile ilgili bir gelenek yoktur.

4.2. Hediye Geleneği

Hediye, belli başlı özel günlerde bireylerin birbirlerine olan samimiyetlerini sembolleştirmenin bir ifadesidir. "Hediye geleneği, bütün kültürlerde görülen evrensel ve işlevsel bir kültür kalıbıdır. İlkel olsun, çağdaş olsun, her kültür bu geleneği yaygın biçimde sürdürmüştür."(Tezcan, 1989: 29). Hediye geleneğinde çevresel, kültürel etmenler yaşanan dönem önemlidir (Oğraş, 2006: 29).

İncelediğimiz metinlerde hediye verme geleneğinin *hayırlı bir haber verilmesi sonucu, eğlencelerde, düğünlerde ve yapılan iyilikler karşılığında* yapıldığını görmekteyiz. "Hediyeleşme kültürünün temelinde mutlu etme, maddi ve manevi destek verme yatmaktadır." (Dingeç, 2009: 1057). Varyantlarda YSM_{5,6,9,11,12} ve YSM₁₃'te müjde ve hediye verme hakkında bilgi yoktur.

Hayırlı Haberde

Türk kültüründe kendine has özellikler kazanan hediye verme geleneğinin belirli bir zamanı yoktur. Hayırlı bir haberde, özel günlerde ve düğünlerde hediye anlamında saç saçmak söz konusudur. Saçı sadece düğünlere özel bir durum değildir (Kurtoğlu, 2009: 92). YM₁'de Bamsı Beyrek tutsak düştükten sonra tekfurun kızı yardımıyla kurtulur. Banı Çiçek'in Yalançı oğlu Yaltaçuk'la olan düğününe yetişir. Düğünde kendisini tanıttıktan sonra Banı Çiçek, Pay Püre'nin yanına koşar ve kaynanası ile kayınbabasına Beyrek'in geldiğini müjdeler. Beyrek gittikten sonra ve geldikten sonra olan değişiklikler hakkında malumat verir.

"Kaba ağacuñ kırmışidi yeşerdi ahır
Şahbaz atuñ kırmış-idi kılun virdi ahır
Kızıl develerüñ kırmış-idi köşek virdi ahır
Ağ koyunuñ kırmış-idi kuzu virdi ahır
On altı yıllık hasretüñ oğluñ Beyrek geldi ahır
Kayın ata kayınana, muştuluk maña ne virürsüz."(Ergin, 1994:150).

Müjdeli haber üzerine, kaynanası ve kayınbabası atlı-göçebe yaşam tarzına bağlı olarak Banı Çiçek'e hediye olarak alaca koyun verirler. Aynı zamanda müjde veren kişiye verdiği

müjdenin niteliğine göre farklı hediyeler de verilmektedir. "Müjde getiren kişiye de halayık hediye edilmesi, hiçbir özgürlüğü olmayan bu tip kadınların bir meta gibi görüldüğünü gösterir."(Güneş, 2012: 314). Bamsı Beyrek'in dönüşünü kaynanası ve kayınbabasına müjdeleyen Banı Çiçek'e hizmetçi hediye ederler.

YSM₂'de Alpamış'ın kız kardeşi Karlığaş ağabeyinin sağ salim geldiğini söyleyen adama at ile çapan (bir elbise türü) verir (Üçüncü, 2006: 179). Saçı esnasında kullanılar nesneler ile toplumun hayat şartları arasında yakın ilişki vardır. Ziraatla uğraşan toplumlarda ürettikleri yiyeceklerden, hayvancılık yapan toplumlarda ise hayvansal ürünlerden kullanılmaktadır (İnan, 2000:167). Değişen yaşam şartlarına bağlı olarak YM₁'de koyun, YSM₂'de ise bir tür elbise verilmiştir.

YM_{3ab}'de Kamuran Şah, Engerus Kalesi'nde şehzadenin tutsak olduğunu Hoca Mansur sayesinde öğrendikten sonra kaleyi zapteder. Şehzadenin durumunun iyi olduğunu belirtmek için Kamuran Şah eşine mektup yazar. Annesi mektubu okuduktan Gül Âferîde Banu'ya mektubu okuması için göndertir. Gül Âferîde Banu mektubu okuduktan sonra haberciye hayırlı haber verdiği için hediye verir (Boratav, 1982: 166). Ancak varyantta hediye hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

YM_{3ab}'de Kamuran Şah, yıllarca oğlunun canlı mı, ölü mü olduğu konusunda bilgi sahibi olamamıştır. Bu yüzden onun hakkında bilgi toplaması için Hoca Mansur'u görevlendirir. Hoca Mansur zindan deliğinden şehzade ile konuştuktan sonra Kamuran Şah'a şehzadenin yaşadığı haberini götürür. Bunun üzerine verdiği hayırlı habere karşılık Kamuran Şah onu vezir tayin ederek mükâfatlandırır (Boratav, 1982: 166).

YSM₄'te Alpamış, Berçin için yaptığı bütün yarışları kazanıp Berçin'i alarak Kongırat şehrine döndüğü zaman babası Baybörü'ye müjdeli haberi bir hizmetkâr ulaştırır. Bu haberi alınca Baybörü sevinçle haberi getiren hizmetçiye hayırlı haberinin karşılığı olarak iyi bir elbise verir.

"Baybörü bu sözü bilir,
İyi elbise hediye eder,
Müjdesini aldı hizmetkâr
Kongırat'a ulaştı haber." (Yoldaşoğlu, 2000: 225).

YSM₂'de Alpamış, kel divane kılığında babası ile konuştuğu vakit babası ona kim olduğunu sorduğunda kimliğini açıklar. Alpamış, atasına müjdeli bir haber vermesi durumunda hediye olarak ne vereceğini sorar.

"O zaman Alpamış konuştu:
Ata geldim kendine müjdeye ne verirsin
Şimdi benim kendime
Tanır mıydın oğlunu
Bir gösterirsem gözüne
Yağan akça kar idi." (Üçüncü, 2006: 135).

YSM₄'te Baybörü ve Baysarı hanımlarının doğum vakti geldiği an ava çıkarlar. "Bizler şahlık hürmetini alsak ava çıksak, çocuklar yeryüzüne doğsa inse, 'sevinin' diye diye birkaç kişi arkamızdan yola çıkıp, bizlerden 'muştuluk' altın hediye alsa" diye düşünüp, beyler ava giderler." (Yoldaşoğlu, 2000: 27). Tahir ile Zühre hikâyesinde halayık, Ethem Şah'a kızı olduğu müjdesini getirmesi üzerine Ethem Şah halayığı kovar, Ahmet Han'a halayık "Müjdeler olsun oğlun oldu." diyerek müjde veririr. Ahmet Han halayığa ihsanda bulunur (Türkmen, 1983: 252).

Müjdeli haberlerin karşılığında her zaman kişinin durumuna göre bir hediye verildiğini görmekteyiz. Bu hediye kişinin o anlık üzerinde olan küçük bir hediye olabileceği gibi verilen müjdeli haberin niteliğine göre büyük bir hediye de olması mümkündür.

Eğlencelerde

Eğlenceler insanların sevinçlerini, mutluluklarını, kazanmış oldukları başarıları paylaştıkları sosyal ortamlardır. Mutluluk paylaşıncı daha artmaktadır. Davet edinilen eğlence yerlerine memnuniyet belirtisi olarak hediye götürmek bir âdettir (Kurtoğlu, 2009: 92). Düğünlerde ve eğlencelerde toplumun ileri gelenleri katıldıkları sünnet düğününde yardım amaçlı hediyeler bırakmaktadırlar. YSM₄'te Kongırat'ta bir sünnet düğünü düzenlenir. Baybörü ve Baysarı toplumun ileri gelenlerinden oldukları için sünnet düğününe davet edilirler. Ancak düğüne vardıkları an kendilerine değer gösterilmez. İki

bey de kendilerini sünnet düğününe davet ettikleri için düğün sahibine yardım amaçlı seksen altın hediye bırakarak düğün yerinden ayrılırlar (Yoldaşoğlu, 2000: 25).

YSM₃'te Canış ile Bayış eşlerine kavuştuktan sonra büyük bir eğlence düzenlerler. Bu arada eğlenceyi daha canlı hale getirmek için etraftakileri mutlu etmek için saçı saçarak hüznü kişileri mutlu etmeye çalışırlar. Burada saç, eğlenceye teşrif eden fakirlere yönelik bir hediyedir.

"Altın saçı saçıp etrafa,
Gümüş para saçıp,
Kederli kişi ağlayıp
Ay Çolpan duruyor
Adamların tümü sevinip" (Üçay Şentürk, 2013: 351).

Eğlenceleri neşeli hale getirmek için düzenlenen oyunlarda başarılı olanlara hediye verme geleneği vardır. YSM₈'de Bey Beyrek ülkesine dönünce düğün yerinde gençlerin meydana dikilen bir kelleye ok attıklarını görür. Âdet gereği, kelleyi vuran kişiye bahşiş vermektedirler. Bey Beyrek üç defa atar ve üçünü de vurur. Kel Vezir'e durumunu arz ederler. Kel Vezir başarısı karşılığında dileğini sorar. Sonra Bey Beyrek, Kel Vezir'den mükâfat olarak fesini ister (Sakaoğlu, 1998: 393). Aynı olay örgüsüne YSM₁₀'da da rastlamaktayız. Kahraman Keloğlan kılığında düğün yerine varır. Orada meydana dikilen bir levhaya ok atarlar. Bey Böyreğ levhaya ok atar ve vurur. Bunun üzerine Kel Vezir'e haber verirler. O da: "Dile benden ne dilerse." der. Bunun üzerine onun başındaki külahı ister (Sakaoğlu, 1998: 406, 407).

Eğlencelerde verilen hediyeler, eğlenceyi düzenleyen kişi eğer maddi yönden zayıf ise eğlenceye katılan kişiler tarafından hediyelerle desteklenmektedir. Eğer ki eğlenceyi düzenleyen kişiyi maddi durumu iyi ise katılımcıların gönlünü hoş tutmak için onlara hediye verilmektedir. Hangi taraf olursa olsun hediye alışverişinde kişiler arasındaki iletişim daha canlı ve ilişkiler daha samimi olmaktadır.

Düğünlerde

Düğünlerde hediye denilince akla saç geleneği gelmektedir. Bu geleneğin Türk tarihinde derin bir geçmişi vardır. Türkler gittikleri coğrafyaya bu geleneği de taşımışlardır. Türk dünyasında değişik adlarla olsa da ortak amaç için kullanılmaktadır.

Saç geleneği sadece düğün ve kutlama gibi özel günlerde yapılmıyordu. Türkler özel anlamlar yükledikleri iyelerin memnuniyetini kazanmak amacıyla da saç geleneğini uygulamışlardır (İnan, 1976: 46). Saç geleneğinde amaç düğüne gelenleri memnun ederek onların hayır dualarını kazanma amacı vardır. Aynı şekilde ata ruhları için sunulan saçda da onları memnun ederek onların hoşgörüsünü kazanma amacı vardır.

YSM₄'te Alpamış, Berçin'i almaya hak kazandığı vakit Çılbır Gölü kenarında ak bir çadır kurarak kırk gün süren bir düğün tertipler. Düğünde keçi çekme yarışında birinci olana altınlar hediye edilir. Aynı şekilde düğüne gelen Özbek şairleri, oyunların ve şarkıcıların hepsine hediyeler verilir (Yoldaşoğlu, 2000: 199). "Türkmen bahşılık geleneğinde bahşılar davet edildikleri eğlencelerde kendi aralarında hüner yarışı sergilemektedirler. Ustalığını kanıtlayan diğer bahşılara üstünlük kuran diğer bahşılar toy sahibinin belirlemiş olduğu hediyeleri alamaya hak kazanmaktadır." (H.İ. Şahin, 2006: 440).

Türk kültüründe saç karşılık beklenmeksizin yapılmaktadır (Kurtoğlu, 2009: 97). Özbek düğünlerinde, düğün âdeti olarak Özbek kadınların hepsi toplanır ve *dokuz tabak âdeti* denilen bir geleneği düzenler. Burada Özbek kadınlar yaptıkları yemekleri tabak içerisinde güveye sunarlar. Güvey yediği tabağın içerisine altın koyarak kadınlara hediyeler vererek onları sevindirir (Yoldaşoğlu, 2000: 200).

Saç da amaç davetlileri mumnun ederek onların hayır duasını almak amaçlandığı için sarfiyattan kaçınılmamalıdır (Kurtoğlu, 2009: 94). YSM₄'te Alpamış ülkesine geldikten sonra eşi Berçin ile Ultan'ın düğüne son anda yetişir ve kendini tanıtır. Daha sonra Ultan'ı cezalandırır ve eşi ile tekrar düğün yapar. Bu düğün kırk gün sürer. Bu süre zarfında değişik eğlenceler ve yarışlar yapılır. Yarışa katılanlara da değişik hediyeler verilir.

"Kırk gece kırk gün sürekli ziyafet verir,
Kırk gün sonra düğün sona erer.
İzin alıp at yarışçıları gider,
Bazıları çok hediyeler alır." (Yoldaşoğlu, 2000: 480).

Düğünlerde aileler arasındaki ilişkiyi canlandırmak için kız tarafının erkek tarafından istediği hediye vardır ki buna *kalın* adı verilmektedir. Kalın olarak istenen hediye toplumdan topluma fark gösterir. Toplumda kalın için ödenen miktar her iki ailenin statüsüyle yakından ilişkilidir (Koca, 2002: 16, 17). Ailenin ekonomik durumuna göre kalın olarak ödenen hayvanın sayısı değişebilmektedir (Yakut, 2002: 423). Kalın olarak verilen hayvan sayısı beş-on tane olabileceği gibi yüzlerce veya binlerce de olabilmektedir. Kalın olarak hayvan verme zorunluluğu yoktur. Toplumun yaşam şartlarına göre birkaç dönüm arazi veya bahçede kalın olarak verilebilmektedir.

Kalın ve çeyizin varlığı ailenin bütünlüğünü koruyan unsurlardandır. Aile hukuku açısından kalın ve çeyizin varlığı boşanmaların önündeki bir engel olarak görülmektedir. Bundan dolayı eski Türklerde boşanma olayı fazla görülmez (Mandaloğlu, 2012: 133).

Kalın istemekle ilgili geleneğe YM₁'de rastlamaktayız. Deli Karçar kız kardeşini istemeye gelen Dede Korkut'tan; bin tane erkek deve, bin tane aygır, bin tane koç, bin tane kulaksız kuyrusuz köpek, bin tane de pire istemektedir (Ergin, 1994:127). İstenilen kalınlar ayrıca ailelerin evlilik konusuna yaklaşımı hakkında da bilgi vermektedir. Evliliğe gönüllü olan aileler sadece çiftleri mutlu edecek basit türde nesneler isterken evliliğe sıcak bakmayan aileler damat adayının ve ailesinin ulaşması zor kalınlar isteyerek niyetlerini ortaya koymaktadırlar. Bamsı Beyrek'e Deli Karçar'ın istediği kalınlar bunu en güzel şekilde örnekleemektedir.

Kahramanın, kızın ailesine yönelik hediyeler verdiği bir hikâye de İbn Sînâ hikâyeleridir. İbn Sînâ nişan hediyesi olarak, iki yüz kıvrıcık tüylü kırmızı deve, iki yüz Arabi at, iki yüz Rumi gulam gibi değerli hediyeler gönderir. Hediyeleşme nişandan sonra da devam eder (Şenocak, 2005: 196). Hediyeleşmenin devam etmesi ailelerin birbirine olan bağlılığını artırmaktadır.

YM_{2ab}'de Bey Beyrek'in sevgilisi ile ailesini tanıştırdıktan sonra kahramanın ailesi düğünün gerçekleşmesine yardımcı olmak amacıyla hediyeler sunarlar. Aynı zamanda kızın ailesi tarafından da erkek tarafına hediyeler sunulmaktadır. Bu sayede aileler arasındaki ilişkiler daha kalıcı olabilmektedir. "Bu taraftan saray döşenip düğün levâzımı hazır olmakta ve bir taraftan başvezire ziyafet ve bir bir taraftan mesrurluk olmakta ferdâsı Ak-Kavak Şâh'ın nâmesini verip ve hedâyâlarını takdim eyledi." (TDDK, No: A/87).

Düğünlerin en büyük özelliklerinden birisi toplumda birlik ve beraberliği sağlayıcı bir yapıya sahip olmasıdır. Düğünlerde hediyeler genellikle düğün sahibi tarafından düğünü canlı hale getiren kişilere yönelik verilmektedir. Bu sayede düğün sahibinin ne kadar cömert bir kişiliğe sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Yapılan İyiliklere Karşılık

YSM₁'de Alıp-Manaş, Ak-Kağan'ın ülkesine giderken ihtiyar gemici ona birçok konuda yardım eder. Yaptığı tavsiyeler ve iyiliklere karşılık ise gemiciye dokuz köşeli okunu hediye eder. Alıp-Manaş'ın okunu hediye etmesinin sebebi aralarındaki güveni pekiştirmek ve dostluğu daimi kılmaktır.

"Benim ölüp ölmediğimi

Bu oktan anlayabilirsin

Ölürsem veya kıynanırsam

Bakır okum paslanır." (M. Ergun, 1998: 121) diyerek okunu ihtiyar gemiciye hediye eder.

Saçı, sadece özel günlerde verilen hediyeler olmayıp bir başarı sonrasında verilen mükâfat niteliğinde de olabilir (Kurtoğlu, 2009: 97). YM_{2ab} ve YM_{3ab}'de Kamuran Şah Engurus Kalesi'ni zaptettikten sonra zindanda iken onlara iyi davranan zindancıbaşı Kurtos'a hediye olarak krallık verir. YSM₂'de Alpamış zindanda iken kurtulmasına yardım eden çoban Keykubat'ı kırk kızın başkanı Harzangül ile evlendirir ve mükâfat olarak ülkenin başına yönetici olarak atar (Üçüncü, 2006: 109).

YSM₄'te çocuk sahibi olamayan Baybörü ve Baysarı ellerine aldıkları hediyelerle Şahmerdan Piri'nin bahçesine giderler. Götürdükleri hediyeleri Şahmerdan Piri'ne verip

bahçede geceleyip yatırlar (Yoldaşoğlu, 2000: 26). Otuz dokuz gün sonra Şahımerdan Piri onlara çocukları olacağı müjdesini verir. Burada hediye götürme amacı, karşı tarafın gönlünü kazanarak yardımcı olması içindir.

YM_{3ab}'de Bey Beyrek ülkesine dönerken Akkavak Şahı ona babasına ulaştırması amacıyla hediyeler vermiştir. Bey Beyrek ülkesine gelince ailesine hediyeleri takdim eder. Hediye alıp vermekteki amaç iki ailenin arasındaki ilişkileri pekiştirip samimi ilişkiler kurmasını sağlamak içindir.

Her ne şekilde olursa olsun verilen hediyeyle dostluklar pekiştirilmekte, ilişkiler daha samimi olmakta, sosyal yardımlaşma ve dayanışma da sağlanmaktadır. Verilen hediye içinde yaşanan toplumun hayat şartları önemli olduğu gibi hediye veren kişinin de sosyal kimliği de ön plandadır.

4.3. Toplum ve Sosyal Hayat

Türkler tarih boyunca avcılık, atlı-göçebe hayat, tarım ve hayvancılık yanında savaşçı bir toplumsal hayat sürmüşlerdir. Bu nedenle toplumsal faaliyetler yönünden oldukça ileri bir toplum seviyesine ulaşmışlardır. Destanlarda sosyal açıdan zengin bir toplumsal ilişkiler yumağı görmektediriz (H.İ. Şahin, 2012:119).

Toplumsal yapıyı canlı tutan unsurlara baktığımızda kültür, aile, yönetim ve inanç sistemlerinin etkili olduğunu görmektediriz. Bu mekânizmalar birbirine bir zincirin halkaları gibi geçmiş durumdadır. Bunlardan birinin kopması toplumda işleyişin aksamasına neden olacaktır.

Türklerin canlı ve sürekli kendini yenileyebilen bir kültüre sahip olmalarının kökünde Orta Asya'daki göçebe kültürün büyük etkisi vardır. İslamiyet'in kabulünden önceki atlı-göçebe yaşam Türklerin yüksek hayat tarzına ulaşmasında etkili olmuştur (Dursun, 2011:109). İlk dönemlerde yaşam standartlarını dar bir çevreyle sınırlandıran Türkler bozkır kültürü çevresinde bunu daha da genişletmiştir (Kafesoğlu, 2011:214). Bu durumda zor olan yaşam şartları bireylerin ortak hareket etmesini ve ortak fikirler çerçevesinde toplanmasını sağlamıştır.

Türklerde, bireyle toplumun ve idarecinin güvenini kuvvetlendirip bir arada kalmalarını sağlayan ana unsur göçebe yaşam biçimi ve kurultaydır. Nasıl ki bireyler arasında kültür, yazılı olmayan bir yaptırım gücüne sahip ise ise; kurultay da bazı yaptırım kararlarının alındığı bir organdı. Savaş, barış ve göç gibi kararlar mutlaka kurultayda görüşülür ve karara bağlanırdı.

Atlı-göçebe kültür ortamında bireyin toplumda söz sahibi olabilmesi için kendini ispatlaması gerekmektedir. Bu, o dönem yaşam koşullarına bağlı olarak yiğitlik göstermektir. YM₁'de çok hızlı büyüyerek fiziki ve biyolojik gelişimini tamamlayan Bamsı Beyrek toplumda adı olmadığı için değer görmemektedir. Ad almayı zorunlu kılan bazı uygulamalar vardır ki, bunlardan en önemlisi kahramanlık göstermesidir (Ergin, 1994: 118). Görüldüğü gibi bireyin ad almasında gerekli şartları gösteren yazılı bir metin olmasa bile toplumun kendi içinde var ettiği normlar devreye girmektedir. Bu kurallar yazılı olmamasına rağmen yazılı hükümler niteliğine sahip unsurlardır.

Bir toplumun ayakta kalmasını sağlayan dinamiklerin başında örf ve âdetler gelmektedir. Bir toplumun var olmasını ve sürekliliğini sağlayan kurallar toplumun geleceğini de garanti altına almasına yardımcı olmaktadır (Dursun, 2011:107). Yazılı bir kaynağı olmamasına rağmen bu unsurlar sayesinde toplumun sürekliliği devam etmektedir. Toplumsal birlikteliğin ve ortaklığın yarattığı bu kurallar toplumda sorumluluk duygusu oluşturduğu gibi yaşayışı da kolaylaştırmaktadır. İncelediğimiz metinlerde bozkır kültürü karşımıza çıkmaktadır.

Metinler incelenirken toplumun en küçük yapı taşı aile ve aile bireylerinin arasındaki ilişkiler; buna bağlı olarak aile bireylerinin toplumla ilişkisi; toplumundaki bireylerin birbirleriyle ilişkisi incelenmiştir.

4.3.1. Aile bireyleri arasındaki ilişkiler

Toplum bir yapbozun parçaları gibidir. Bu parçalar bir araya gelerek kompozisyonu oluşturur. Parçalardan birisi eksik olursa kompozisyonda bütünlük sağlanamaz. Ailede bir toplumu oluşturan yapboz parçaları gibidir. Aile ne kadar güçlü ve sağlam olursa toplum da o kadar güçlü olur. Türkler bu nedenle aile yapısına çok önem vermişlerdir (Dursun, 2011: 111).

Türklerde ailenin bir arada kalıp varlığını devam ettirmesi önemli bir husustur. Evlenecek erkek evlat, ailenin sürekliliğini sağladığından dışarıdan evlenmesine veya şehrin dışına taşınmasına kolay kolay izin verilmemektedir. YSM₁'de kahramanın ailesi soylu bir ailedir. Alıp-Manaş'ın ailesi oğullarının Ak-Kağan'ın ülkesine gitmesini engellemek amacıyla Kırğız Kağan'ın kızı ile evlendirirler (M. Ergun, 1998: 109). Kahramanın ülkede kalması amacıyla yapılan bu uygulama halen Anadolu'nun birçok yerinde yapılan bir gelenek olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Türk destanlarında, kahraman ailenin temel taşlarındadır. Kahramanın başına bir iş gelmesi durumunda ailesi toplumdaki değerini kaybetmekte, kahramanın tahtına tacına başkaları sahip olmaktadır. Kahraman ülkesine geri döndüğü zaman ise babasını, annesini ve tüm yakınlarını kul, halayık olmuş şekilde görmektedir. Manas Destanı'nda "Manas'ın ölmesi üzerine anası, babası, kardeşi ve eşi Kanıkey ikinci ve gerçek ölümünden sonra ise eşleri, Semetey'in ölmesinden sonra ise Ay Çörök, bu değişikliği yaşamaktadır." (Yıldız, 1995: 341). Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında kahraman bezirgânla konuştuğunda aldığı haberlerden biri de babasının tahtından mahrum olmasıdır. Alpamış Destanı ve varyantlarında da kahraman ülkesine döndüğünde dedesinin ve babasının ülke yöneticiliğinden alınarak çobanlığa verildiğini görür.

Varyantlardaki aile bireyleri arasındaki ilişkileri baba, anne ve kardeşler arasında olmak üzere üç bağlamda değerlendirdik.

4.3.1.1. Baba, anne ve çocuk arasındaki ilişkiler

Baba

Türk toplumunda, aile kendi içerisinde çok büyük ve kutsal bir kurumdur. Bu kurum içerisinde bireyler arasında kuvvetli bir bağ vardır. Aile bireyleri arasında bu bağ bir tür teşkilatlanma gibidir. Aile bireyleri, toplumu oluşturduğu gibi aile bireylerinin birbiri arasındaki ilişkiler de devlet ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu yapının sağlam olması için anne ve çocuklar babaya itaat ederler (Kahya Birgül, 2000: 230).

İncelediğimiz metinlerde YSM₁, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₅ ve YSM₆ hariç diğer metinlerde olay, çocuğu olmayan bir babanın derdine çare aramaya çıkmasıyla başlamaktadır. Baba, biyolojik olarak çocuk sahibi olma yaşını tamamlamıştır. Tek çaresi olağanüstü yolla tedavi olmaktır. YSM₈'de "Ey ya hatun, demiş padişah, bu malda ne var, mülkte ne var; hepsi yalandır. Dünyada evlâdımız yok. Biz öldükten sonra çıramızı yakacak yahut da tahtımıza oturacak kimimiz var ki? Ben onu düşünüyorum." (Sakaoğlu, 1998: 373). Çocuksuzluğun bireysel bir rahatsızlık olduğu gibi toplumsal bir rahatsızlık da olduğunu görmekteyiz. Çünkü bireyler toplumu oluşturmaktadır. Dünyaya gelen her çocuk da birey demektir. Bunun için çocuksuz olan hükümdar veya yönetici makamına bakılmaksızın toplumdan dışlanmıştı. YM₁'de Pay Püre, Bayındır Han'ın sohbetinde diğer Oğuz beyleri Kara Göne oğlu Kara Budak'ı, Kazan oğlu Uruz'u ve Kazılık Koca oğlu Yigenek'i görünce ağlamaya başlar (Ergin, 1994: 116). Çünkü o kişiler çocuk sahibidir ve mecliste değer görmektedirler. YSM₄'te Baysarı ve Bayböri Beyler Kongırat'ta bir sünnet düğününe katılırlar ancak gittikleri yerde atlarını tutan kimse olmaz. Atlarını kendileri bağlar ve altlarına kimse minder vermez. Beyler kendilerine yapılan bu davranışlar karşısında üzülmüşler. Kendilerine değer verilmeme nedenini sordukları vakit, kalabalıktan biri çocuklarının olmadığını ima eder (Yoldaşoğlu, 2000: 25, 27). İki kardeş de dertlerine deva bulmak için yola koyulurlar.

Varyantlarda, baba hem ailenin reisi hem de ülkeyi yöneten bir yöneticidir. Baba, ülkesini idare ettiği gibi ailesinin idaresinden ve çocuklarının eğitiminden de sorumludur. Dede Korkut'un girişinde "Oğul atadan görmeyince sufra çekmez." (Ergin, 1994: 74) denilerek atanın yani babanın evladının eğitiminden de sorumlu olduğunu görmekteyiz. Baba çocuğunun eğitiminde olduğu gibi yuva kurmasında da etkilidir. Evlilik vakti gelen kahramana babası evlilik vaktinin geldiğini hatırlatarak nasıl bir eş istediğini açık sözlülükle sorar. Baba ile çocukları arasındaki ilişkilerde yakınlık ve içtenlik vardır. Baba çocukları ile her konu hakkında konuşabilmekte ve onlara çözüm bulmaya çalışmaktadır. YM₁'de Bamsı Beyrek, Banı Çiçek'in yanından ülkesine döndüğü vakit babası ona durumunu sorar ve Oğuz'da neler olduğunu ve neler gördüğünü söylemesini ister: Oğuz ülkesinde oğlu ve kızı olanların çocuklarının evlendiğini dile getirir. Babası da atık kahramanın evlenmesi gerektiğini söyler (Ergin, 1994: 124). Böylelikle kahraman babasına evlilik zamanının geldiğini açık sözlülükle dile getirdiğini görmekteyiz.

Kahramanın babası, evin reisi olduğu gibi ülkenin de yöneticisidir. Hükümdar bir iş yapacağı zaman bireysel karar almaz. Yanındaki vezirinden, ülkenin bilge kişisinden, millet meclisinden veya hanımından edindiği bilgileri uygulama yoluna gider. YSM₁₁'de kahraman belli yaşa gelmesine rağmen adsız gezmektedir. Şehzadeye; *Adı yok* diye ileri geri konuşurlar. Saraycık'ın ileri gelenleri padişahın çocuğa ad koymasını rica etmişler (Kızıltuğ, 1997: 15, 16). Bunun üzerine padişah halkın söylediklerini dikkate alarak çocuğa ad konulması için tellalları çağırarak halktan fikir alır. Burada padişahın herkesin fikrini önemseydiği görülmektedir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da babası çeşitli nedenlerle ülkesinden ayıldığı vakit ülkenin yönetimini oğlu Uruz'a bırakır (Ergin, 1994: 95,105). Aynı şekilde baba hasta veya yaşlı olduğunda ülkenin yönetimi konusunda evlatlarına güvenmektedir. YSM₉'da Bey Böyrek, kızı babasından isteyip alarak memleketine döndükten sonra Rum kralının askerinin hududa geldiğini öğrenir. Padişah asker toplayıp cenge çıkacağı sırada Bey Böyrek, babasına yaşlı olduğu için savaşa gitmemesi gerektiğini söyleyerek fikrinden caydırır (Gökoğlu, 1936: 81, 87). Babası da bu durumda evladına güvenerek ona destek vermektedir. Kahraman daha sonra babası yerine kendisi cenge çıkmaktadır.

Baba, evlatlarını korumakla sorumludur. Onlara iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış ayırt etmesini öğretmelidir. YSM₁₁'de kahraman on beş yaşında iken bir gün babasına kale fethetmek için yola çıkacağını söylediği vakit babası bu işin kolay bir şey olmadığını dile getirir (Kızıltuğ, 1997: 15,16). Aynı özellik YSM₁'de karşımıza çıkar. Alıp-Manaş, Ak-Kağan'ın ülkesine gitmek istediğinde yine aynı şekilde anne ve babası gitmesine ilk önce engel olmaya çalışırlar. Çünkü Ak-Kağan ile mücadele etmek için giden yiğitler daha önce hiç dönmemişlerdir. Bu yüzden kahramanı gitmemesi konusunda uyarırlar (M. Ergun, 1998: 99,103).

Oğuz Kağan Destanı'nda ve Dede Korkut Kitabı'ndaki Boğaç Han Destanı'nda erkek evlat ve baba arasında çatışma olsa bile birbirlerini bütünleyici özellik sergilerler (H.İ. Şahin, 2012:128). YSM₁₃'te kahraman, Akgavak Gızını alıp ülkesine döndüğü zaman babası onu çok kıskanır ve öldürmek ister. "Padişah efendinin garnına gurt girmiş. Vay oğlumun adını ben alsaydım, diye üzölmüş. Hemen bi goca gılıç almış eline, gapının arkasına dikilmiş, boyun biliyomuş çocuk onun dikildi gapıdan girmiyö, başka bir gapıdan giriyo. O zaman

gılıcını koyuyo, belli itmemiş gibi.” (Özer, 1982: 24,27) der. Beybörek bu haber üzerine otuz dokuz arkadaşı ve kendisi kırk kişi cenge çıkar ve tutsak düşer.

Sonuç olarak; baba ailenin mihenk taşıdır. Her konuda ailesini yönlendirmekte, onları her türlü kötülüklerden korumakta, fikir alışverişi yaparak ailede demokratik bir ortam oluşturmaktadır.

Anne

Anne, ataerkil ailelerde babadan sonra evin direği durumundadır. Her yönüyle eşine bağlı bağlı ve onu tamamlayan bir kişilik sergilemesine rağmen ikinci plandadır. Ancak destanî anlatmaların pasif kadın tipini kırmaya çalıştığını görürüz (H.İ. Şahin, 2012:129). Bunu destanın oluştuğu dönemki atlı-göçebe savaşçı toplum yapısı zorunlu kılmaktadır.

"Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın evde evinin hanımı, evladının annesi, eşinin destekçisidir." (Kahya Birgül, 2000: 235). Aynı zamanda evin reisi bir iş yapmadan önce eşinin fikrini sorar ve uygular. Dede Korkut Kitabı'nda, Dirse Han eşine Bayındır Han'ın düzenlediği toplantıda başına gelenleri ve yaşadığı sıkıntıları anlatır. Eşi İç ve Dış Oğuz'un beylerini toplamasını aç görse doyurmasını, borçluyu borcundan kurtarmasını ve ulu bir toy yapmasını söyler (Ergin, 1994: 81). Dirse Han hiç tereddüt etmeden hanımının söylediklerini uygulama yoluna gider.

Dede Korkut Kitabı'nın girişinde dört türlü kadın tipi anlatılmıştır. Bu kadınlardan üçü toplum nazarında değer görmeyip dışlanan tiplerdir. Solduran sop, dolduran top ve bayağı olan bu kadın tiplerinin karşısında evin dayacağı olan bir tip vardır ki anlatıcı her yönüyle bu kadın tipini öğer. Evin dayacağı olan bu tip evde kocası olmadığı durumlarda gelen misafiri yedirir içirir ve en iyi şekilde ağırlar. Bu kadın tipini Ayişe Fatma soyuna dayandırır ve herkesin evine o tür kadının nasip olması için anlatıcı dua eder (Ergin, 1994: 76, 77). Evin dayacağı olan kadın tipi örnek aile kadını sembolü olmasıyla methedilir. Ancak diğer kadınlar özellikleriyle eleştirilir ve bunların evden uzak olması istenir. Metinde durum şöyle anlatılır:

“...Birisi solduran soptur, birisi dolduran toptur, birisi evin dayığıdır, birisi ne dersen bayağıdır. Ozan, evin dayığı odur ki kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu

yedirir içirir, ağırlar azizler gönderir. O Ayişe, Fatıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin.” (Ergin, 1994: 76, 77).

Destanlarda baba nasıl ki erkek çocuğun eğitiminden sorumlu ise anne de kız çocuğun eğitiminden sorumludur. Dede Korkut Kitabı’nda "Kız anadan görmeyince öğüt almaz." şeklinde ifade edilir. Bugün Konya’da bu söz, aynı şekilde söylenmeye devam etmektedir. “Kız anadan görmeyince öğüt almaz; erkek babadan görmeyince sofraya çekmez.” (Ali İdare, 1940 Konya Höyük doğumlu, ilköğretim mezunu). Kız çocuğunun Türk dünyasında ve Anadolu’nun her yerinde bütün terbiyesini, sofraya adabını ve büyüklerine saygısını tamamen annesinden aldığını görmekteyiz.

Anne, sadece kız çocuğu ile ilgilenmez. Anne, erkek çocuğuna daha bağlı olduğundan YSM₁’de kahraman Ak-Kağan’ın ülkesine gideceğinde annesi onun gitmesini önlemek için çok dil döker ve kahramanı durdurmak için kimsenin kolay kolay sahip olamayacağı Kırgız Kağan’ın kızını oğlu ile nişanlar. Oğlu için seçtiği kız sıradan bir kız değildir. YSM₁’de Alıp-Manaş’ın anası :

"Millete seni övdürmeye
Soylu birini alıp alıp verdik.
Gönlün mutlu olsun diye
Güzel yüzlüyü seçip aldık." (M. Ergun, 1998: 109).

Kahramanın evleneceği ve evinin kadını olacağı kişi sıradan olmamalıdır. Nasıl ki kahraman gibi toplumdaki diğer kişilerden farklı özellikleri varsa hayatını devam ettireceği kişi de farklı özelliklere sahip olmalıdır. YM₁’de kahraman babasına evlenmek istediği kızın vasıflarını şöyle izah eder: Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben atıma binmeden o binmiş olmalı, ben cenge çıkmadan o baş getirmeli şeklinde sıralayarak ne tür gelin adayı istediğini betimler (Ergin, 1994: 124). Dede Korkut destanlarından *Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Boyu*’nda Kan Turalı da babasına aynı niteliklere sahip bir kızla evlenmek istediğini söyler (Ergin, 1994: 68). Her iki destanda da kahramanların aynı vasıflara sahip eş istemelerini o dönemki atlı-göçebe, savaşçı toplum yapısı zorunlu kılmaktadır. Bu eşler; yaşam şartlarına uygun, bu yaşam şartlarının ortaya koyduğu zorluklarla mücadeleci bir yapıda olmalıdır.

Türk toplumunda her özelliği ile ön plana çıkarılan kadın doğurganlık özeliğinden yoksunsa dışlanmaktadır. "Manas'ta Cakıp Bay hanımı Çıyırda Hatun'a evleneli dört yıl olduğunu mezarlı yerleri gezmediğini, yatırları ve ziyaret etmediğini, kutlu pınarda gecelemediğini bu yüzden çocuk istemediğini dile getirerek ona durumunu beyan eder." (Doğan, 1997: 233). Ancak, Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında çocuğu olmayan hükümdar hiçbir zaman suçu eşine atmamıştır. Çocuğu olmadığı için üzüldüğü durumlarda vezirini de alarak seyahate çıkmıştır. Eşiyle sıkıntısını paylaştığı durumlarda kadın YSM₈'de "Ey şevketli hünkârım, düşünmekten ne çıkar! Bir dahi evlen. Belki bendedir kabahat; belki bir çocuğun olur." (Sakaoğlu, 1998: 373) der ancak padişah eşini suçlamaz. Ayrıca kadının burada alçak gönüllüğü de ön plana çıkmaktadır.

Türklerde aile yapısında ataerkil bir yapı vardır. Baba, evin yöneticisi ve söz sahibi kişidir. Ancak baba olmadığında veya öldüğünde bütün haklar anneye geçmektedir. Anne artık evin reisidir. YSM₁₂'de Bey Böyrek dev karısının evinde kalacağı vakit dev karısının çocukları tepki gösterir. Bunun üzerine dev karısı çocuklarına çok kızar. Eğer Bey Börek'e kötülük yaparsanız "Oğlum size südümü haram ederim buna dokanırsanız." der (Erol, 2006: ?).

Türk kültüründe eşi evde olmadığı zaman evin yönetimini üstlenen kadın, eşinin kolu olup onun olmadığı yerlerde durumu idare etmektedir. Ayrıca eş; iyi bir anne ve iyi bir sevgili olmalıdır (Eliuz, 1998: 512) YM₁'de Bamsı Beyrek, ok attıktan sonra erkeklerin yanından ayrılır ve düğün için eğlenen kadınların yanına yönelir. Kadınların eğlencesi için ayrı bir çadır kurulmuştur. Çünkü eğlence için erkeklerin ve kadınların çadırı farklıdır. Kadınların çadırının olduğu yere erkeklerin gelmesi hoş karşılanmamaktadır. Bu kısmın idaresi ile Kazan Bey'in hatunu Boyu Uzun Burla uğraşmaktadır.

Destanlarda kadınlar kolay elde edilmeyen bir kişiliğe sahiptirler. Bunun yanında sözünün eri bir kişiliğe sahiptirler ve hiçbir zaman çelişkiye düşmeyip söylediklerini yaparlar. YSM₅'te kahraman, Ak Gavak Gızı ile yaptığı yarışı kazandığı zaman "Yiğit sen nereye istersen. Dünyanın öte ucuna gitsen gene arhandan gelirim." (Kaybal, 1999: 128) diyerek sözünün arkasında olduğunu ifade ederek kahramanın gözünde değerini daha çok kuvvetlendirir.

Varyantlarda kadın kahramanlar toplumun onlara verdikleri değere göre muamele görmektedirler. Anlatıcı tarafından eşi kaybolduktan sonra onu sabırla bekleyen Banı Çiçek destanın sonunda mutlu edilerek mükâfatlandırılırken toplumun yapısına aykırı kadın tipleri ise her fırsatta sözlü ve fiili olarak cezalandırılmaktadır. Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek deli ozan kılığında düğüne geldiğinde oradaki kadınlar oynamak için çıktığında ayıplarını yüzlerine söylemektedir. Boğazça Fatma ve Kısırça Yenge'ye yönelik eleştirici şiir söyler (Ergin, 1994: 146). YSM₁₀ ve YSM₇'de Oğuz padişahının hanımının yabancı bir ülkeden gâvur doktorla münasebeti vardır. Bu münasebetten haberdar olan Bay Börek onları cezalandırır. YSM₇'de "Atına binen Bay Böyrek şöyle bir meydana bir tur attı, dolandı. İkinci turda, tabi bildirmiyor, ikinci turda gılcını çekti, ya Allah bismillah, dedi, bi tane goca gâvurun kellesine vurdu, armut gibi. Bir de analığın kellesine vurdu, ikisinin de canı cehenneme gitti." (Kaybal, 1999: 117). Toplumdan dışlanan bu kadınlar sözlü ya da fiili olarak cezalandırılmışlardır.

İncelediğimiz metinlerden yola çıkarak varyantlarda üç farklı kadın tipi görmekteyiz. Bunlar gerektiğinde ata binen, silah kuşanan, eşi olmadığında evin veya ülkenin yönetimi üstlenen *alp tipi* kadındır. İkinci olarak ailesine bağlı, gözü dışarıda olmayan, sadakatla evliliğine bağlı *ideal eş* tipi kadın. Son olarak da *eşini aldatan* kadın tipi karşımıza çıkar. Her iki kadın tipi de varyantlarda yüceltilmiş; ancak eşini aldatan kadın tipi cezalandırılmıştır. Fiili olarak cezalandırılmayanlar ise katıldıkları düğünde sözlü olarak kınanmış ve toplum içerisinde söylenen ayıpları yüzünden utanmışlardır.

Çocuk

Destan ve halk hikâyelerinin çoğu, çocuksuzluk motifiyle başlar. Anne ve babanın buna çare aramak için çeşitli yollara başvurmasıyla devam eder. Dünyaya gelen çocuk genellikle ailenin tek çocuğudur.

Bamsı Beyrek Destanı da çocuksuzluk motifi üzerine kurulan destanlardandır. YM₁'de çocuk sahibi olamayan Pay Püre; katıldığı toplantıda çocuk sahibi olan mutlu Oğuz beylerini görünce ağlamaya başlar. Kazan Han niçin ağladığını sorunca da Allah tarafından kendisine ceza verildiğini ve çocuğu olmadığını bu yüzden ağladığını söyler (Ergin, 1994: 116). Pay Püre, çocuk sahibi olmamasını Tanrı'nın kendisini cezalandırdığı düşüncesiyle dile getirir. YSM₄'te On altı soylu Kongırat ilinde bir sünnet düğünü yapılır.

Bu düğüne bütün halk davet edildiği için Baybörü ve Baysarı da katılırlar. Ancak bu beylerle eskiden olduğu gibi ilgilenilmez. Altlarına minder konulmaz, yemeklerin artıkları önlerine konulur. Baybörü ve Baysarı bu davranışlarının sebebini kendi aralarında konuşurken, on altı soy ilinden biri, “Hürmet ve iltifat ancak çocuk sahibi olanlara yapılır.” der. Beyler bu duruma çok üzülenek çare aramaya başlarlar (Yoldaşoğlu, 2000: 25, 26).

Eliuz'a (1998: 508) göre Bamsı Beyrek Destanı'nda "Çocuk bir simgedir. Kişinin kıvancı, erinci, kendini gerçekleştirmesidir. Kahramanın babasını yedi kız çocuğu vardır ancak fiziki güce, kuvvetli insana dayanan göçebe toplumda erkek çocuk daha önem taşır." Erkek çocuğa değer verilmesinde şüphesiz atlı-göçebe, savaşçı yaşamın büyük etkisi vardır.

Bu eğitimden sonra okul eğitimi yer almaktadır ki, burada çocukları hayata hazırlayan bilgiler verilmektedir. YSM₄'te çocuklar çok hızlı büyürler. Hep beraber okula giderler. Hızlı bir şekilde okuma yazmayı öğrenirler. Berçinay'ın babası onu okuldan alarak çiftlik işlerini öğrenmesi için Kökkamış'a dönderir. Hekimbek yedi yaşına girer (Yoldaşoğlu, 2000: 28). YSM₉'da hızlı bir şekilde büyüyen kahramanın okul vakti gelince, babası onu bir odaya kapattırarak hocalardan ders aldirtir (Gökoğlu, 1936: 81, 87).

Çocukların üçüncü eğitimiye çevresel eğitimidir. Burada daha çok kendilerini günlük hayattaki zorluklara hazırlayacak eğitimler yer almaktadır. YSM₄'te daha yedi yaşında bir çocuk olan Hekimbek yayı eline alıp çeker ve bırakır. Ok yıldırım gibi Askar Dağı'nı tepesini koparıp gider. Bunu duyan herkes çok şaşırır. Bunun üzerine halk toplanıp o ana kadar bir eksik doksan yiğit gelip geçtiğini en güçlüsünün Rüstem-i Dastan olduğunu sonuncusunun da Hekimbek olduğunu söylemişler. Ona *Alpamış*, *Alp* adını verirler (Yoldaşoğlu, 2000: 27,28). Kahramanın yaşına bağlı olarak hayata bakışı da değişmektedir. Çocukluk dönemini biyolojik olarak tamamlayan kahraman gençlik dönemine girmiştir ve artık gençlik döneminin gerektirdiği koşulları yerine getirecektir. YSM₁₁'de Bay Böyreğ on beş yaşına girer. Babasının yanında olduğu bir gün yabancı bir kişi gelince herkesin ayağa kalktığını görür. Onlara nedenini sorduğu zaman, oradakiler yabancı adamın kale fehtettiğini söylerler. Bunu duyan kahraman kale zaptetmek için yola çıkar (Kızıltuğ, 1997: 15, 16).

Bütün bu eğitimler çocukların hayata en iyi şekilde hazırlanmasına ve toplumda çok iyi birer birey olmaları için çok önemlidir. İlk eğitimlerini anne ve babalarından alan çocuklar

okul çağında medresede ya da okulda eğitim almakta fırsat buldukça ise arkadaşlarıyla oyun oynayarak hayatlarını şekillendirmektedir.

4.3.1.2. Kardeşler arasındaki ilişkiler

Metinlerde çocuğu olmayan babanın öncelikli isteği erkek çocuğu olmasıdır. Erkek çocuğun öncelikli istenmesinin nedeni o dönem gereği eli silah tutan, yiğit bir kişi olması gerekmektedir. Her erkek çocuk bir asker demektir. Atlı-göçebe ve savaşçı hayat şartları bunu zorunlu kılmıştır.

"Genellikle zor durumda kalan ve desteğe ihtiyaç duyan kahramanlar, bir erkek kardeş sahibi olamamaktan yakınır, çevrelerindeki yardımcı tip niteliğindeki erkekler, sütkardeşler, üvey erkek kardeşler veya kız kardeşler bu boşluğu dolduramamaktadır." (Yıldız, 1995: 498,501). YSM₃'te ise Bayış'ın erkek kardeşi vardır. Her işte ikisi birlikte hareket eder ve ortak kararlar verirler. Diğer varyantlarda Bamsı Beyrek'in erkek kardeşi yoktur. Bu yüzden hikâyede kahraman kalenin burcundan bezirgânlara kız kardeşlerini sorar. Kız kardeşleri de erkek kardeş kadar vefalıdır. Öyle ki ağabeyleri kaybolunca karalar giyip yas tutmaktadırlar.

Bazen kardeşler arasındaki bir yanlış anlaşılma telafisi kolay kolay düzeltilemeyecek olaylara neden olabilmektedir. YSM₄'te Baysarı kardeşinin kendisinden zekât istemesi üzerine yurdunu terk etmeyi düşünür. Ancak bunu uygulamaya geçmeden önce on bin evli Kongırat elinin ileri gelenlerine durumu arz eder (Yoldaşoğlu, 2000: 31). Ülkenin ileri gelenleri kardeşlerin küsmesine razı olmaz; ancak Baysarı kardeşine küserek Kalmak ülkesine yerleşir. Ancak destanın sonunda Alpamış her iki kardeşi barıştırarak aralarındaki küslüğe son verir.

4.3.1.3. Eşler arasındaki ilişkiler

Türk aile sisteminde eşlerin büyük özelliği birbirlerini tamamlayıcı özelliklere sahip olmalarıdır. Bunu sağlayan ana unsur güven ve sadakat duygusudur.

Dede Korkut'ta eşler arasındaki en büyük özellik eşlerin sadakatle birbirine bağlı olmasıdır. Kahramanların diğer bir özelliği de verdikleri sözü tutmalarıdır. Bamsı Beyrek'in

kaybolduğu haberini almasına rağmen Banı Çiçek on altı yıl onun için beklemiştir. Bu süre zarfında karalar giyip ağıt yakmıştır. Akkavak Kızı, Banı Çiçek ve diğer yazılı kaynaklarda Gül Aferide Banu başkasıyla evlendirilmek istenir. Ancak kahramanın ölümünün ispatlanmasını isterler. Ayrıca kahraman kendisini kurtarmaya yardım eden kalenin tekfurunun kızına söz verdiği gibi ülkesine ulaşıp sevgilisini kurtardıktan sonra onu da kurtararak sözünü yerine getirir.

YM_{3b}'de kendisinin Kel Vezir'le evlendirilmek istenmesi üzerine durumu kabullenemeyen Gül Âferîde Banu, Bey Böyrek ile bir zamanlar buluştukları gül bahçesine gider ve kendisini öldürmek ister. Kız, aynı Ferhâd ile Şirin kıssasındaki gibi kendini helâk edeceğini kendi kendine söylediği vakit Bey Böyrek "Ey Banu-yu Cihân, kendüye kıyma." diyerek kızı son anda kurtarır." (Boratav, 1982: 178). Gül Âferîde Banu, başkası ile evlenmektense ölümü göze alması onun sadakatinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

YSM₈'de Bey Böyrek, Akkavak Kızı ile evlendikten sonra ülkesine geri dönmek ister. Kıza: "Yarımdan tezi yok, hemen gidelim. Er nerde, avrat orda." dedikten sonra ülkeyi vezirlerine emanet eder ve ülkesine döner. Ancak ülkesine dönerken hiçbir şekilde Akkavak Kızı sorun çıkarmaz ve eşinin her söylediğini uygular. Eşlerin burada birbirleriyle uyum içinde oldukları dikkat çekmektedir.

Türk aile yapısında, aile bireyleri arasında eşitliğe dayanan bir anlayış vardır. Eşler arasında bir ayrım olmamakla birlikte erkek yapacağı bütün işlerde eşinin fikrini almaktadır. Kadın ise eşine sadakatle bağlılığını göstererek ona olan güvenini pekiştirmektedir.

4.3.1.4. Akrabalar arası ilişkiler

Bir toplumda aile bireyleri arası ilişkilerin kuvvetli olması akrabalık ilişkilerine, akrabalık ilişkilerinin güçlü olması da toplumun güçlü olmasına katkı sağlar. Metinlerde geniş çerçeveli bir akrabalık ilişkisinden bahsedilmemektedir.

Evlenen kız, gelin gittiği ailenin yeni üyesidir. Bundan sonra yapacağı bütün işlerde erkeğin ailesinin fikrine başvurur. Başına herhangi bir iş gelse hemen onlara müracaat

eder. YM_{3b}'de Bey Böyrek gittikten sonra uzun süre haber alamazlar. Bunun üzerine Gül Âferîde Banu'ya sürekli Kel Vezir'den dünürücü gönderir. Kız ilk önce kabul etmez. Daha sonra kahramanın öldüğü haberi yayılınca kız kayın pederine durumu bildirir ve Kamuran Şah'ın fikrini alır (Boratav, 1982: 170).

Aile, bir toplumun temel taşı olduğu için aile bireyleri arasındaki ilişkiler toplumu ilgilendirmesi açısından önemlidir. YM₁'de gelin, kaynana ve kayınbaba arasındaki ilişkiler oldukça samimidir. Bamsı Beyrek'in yaşadığı haberini kaynana ve kayınbabasına ulaştıran Banı Çiçek'e aile büyükleri dua ederler. Beyrek'in atası anası şöyle söyler:

"Dilüñ içün öleyin gelinçüğüm
Yoluña kurban olayın gelinçüğüm
Yalan-ise bu sözlerüñ girçek ola gelinçüğüm
Şağ esen çıkup gelse karşı yatañ kara tağlar saña yaylak olsun
Şovuk şovuk şuları saña içit olsun.
Kulum hıalayığım saña kırnağ olsun." (Ergin, 1994: 150).

Destanlarda aileler soylu oldukları için evlilikler de genellikle birbirine denk olmaktadır. "Manas Destanı'nda hem Manas hem de Kanıkey han çocuğudur. Bu yüzden yetişme biçimlerinden tüketim alışkanlıklarına kadar her alanda ortak özelliklere sahiptir." (Doğan, 1997: 243). İncelediğimiz varyantlarda aynı özelliği görmekteyiz. Kahramanların babaları YM₁ve YSM₅'te iki bey, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM_{1,2,3,6,8,9,10,11,12,13}'te ülkelerin yöneticileri olup YSM₄'te ise iki kardeştir. Genellikle padişah gibi bir unvana sahiptirler.

Ölen eşinin erkek kardeşi ile evlenmek anlamına gelen *levirant* tipi evlilik varyantlarda görülmektedir. Öyle ki bazı varyantlarda kahramanın öldüğü haberi yayılınca kahramanın erkek kardeşi olmadığı için amcaoğlu Kel Vezir'le veya en yakın arkadaşı ile evlendirmek isterler. YSM₁'de Alıp-Manaş'ın ölüm haberini getiren yeminli arkadaşı Ak-Köbön'e Alp-Manaş'ın babası gelini Kümüjek-Aru'yu isterse ona gelin olarak verebileceğini söyler (M. Ergun, 1998: 198). Burada en önemli husus erkeğin ailesinin böyle bir şeye karar vermesidir.

Akrabalık arası ilişkilerde, bireyler oldukça samimi olup gerektiği konularda fikir alışverişi yapmaktadırlar. Bu da ilişkilerin uzun soluklu olmasını sağlamaktadır.

4.3.2. Arkadaşlar arasındaki ilişkiler

Varyantlarda karşımıza iki türlü arkadaşlık tipi çıkmaktadır. İlk olarak iyi arkadaş tipidir ki kahramanın her zaman yanında olan, gerektiğinde onun için canını feda etmekten çekinmeyen arkadaş; bir diğeri de sadece çıkar ilişkileri çerçevesinde ilişkilerini yürüten arkadaşdır.

YM₁'de Pay Püre Big çocuksuz olduğu için çok üzülmektedir. Böyle bir vakitte Oğuz beyleri bir araya gelerek arkadaşlarının derdine ortak olarak onun çare bulması için hepsi bir arada iken onun için dua ederler (Ergin, 1994: 117). Oğuz beylerinin yaptığı bu davranışta samimiyet olup, toplumdaki bağların gücünü göstermesi açısından çok önemlidir.

YSM₁₃'te gâvur kralının kızı, tutsak olan Beybörek'i bırakmadan önce ona bir şeyini rehin bırakmasını ister. Kahraman rehin verecek hiçbir şeyi olmadığını söylediğinde kız, kahramanın yakın arkadaşı Mustafacık'ı rehin bırakmasını ister. Bu durumu Mustafacık da seve seve kabul eder. Daha sonra kahraman, Ak Gavak Gızı'nın düğününe son anda varıp onu kurtardıktan sonra arkadaşının kendisine yaptığı iyiliği hatırlar ve ilk iş olarak derhal rehin olarak bıraktığı Mustafacık'ı kurtarır (Özer, 1982: 24,27). Mustafacık arkadaş için hiçbir menfaat gözetmeksizin kendini feda etmiştir. Karşılığında da Beybörek tarafından kurtarılmıştır.

YSM₁₂'de kralın kızı, Bey Böyrek'i görür ve ona âşık olur. Akşam onun için zindancının cebinden anahtarı çalar ve zindana gelir. Ancak oradaki yiğitler birbirine benzemektedir. O zaman "Bey Böyrek kimise gelsin!" der. Arkadaşları, kahramanın başına bir iş gelecek diye hepsi bir ağızdan "Benim!", o dedi "Benim!"der (Erol, 2006: ?). YSM₁₁'de Mustafacık'ın yaptığı davranışı burada yanındaki yiğitler üstlenmiştir. Kahramanlar, yakın arkadaşlarının başına bir şey gelmesi korkusundan dolayı hepsi gözünü kırpmadan kendilerini onun için feda etmektedirler.

YM₁'de Beyrek'in yiğitleri onu iyi ve kötü günde asla yalnız bırakmamaktadır. Yiğitler arasında ortaklık vardır ve aynı duygu ile davranmaktadırlar. Yiğitlerin ona karşı hissettiği duyguyu kahraman da onlara karşı hissetmektedir. Bamsı Beyrek, düğün gecesinde

kırmızı kaftan giyerken kırk yiğidi beyaz kaftan giymektedir. Yiğitlerin üzgün olduğunu gören Beyrek düğün günü kendisinin sonraki kırk gün değiştirerek onların giyebileceğini söyleyerek onların mutlu olmasını sağlar (Ergin, 1994: 129).

Diğer bir arkadaş tipi, çıkar ilişkileri çerçevesinde ilişkilerini yürüten arkadaşlık varyantlarda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

YM₁'de Bamsı Beyrek'in gitmesinden sonra uzun süre haber çıkmayınca Yalançı oğlu Yaltaçuk fırsattan istifade onun kendisi için verdiği gömleği kana bulayıp getirerek Banı Çiçek'le evlenmek ister. Ayrıca YSM₁'de Alıp-Manaş Ak-Kağan'ın ülkesinde tutsak olduğunu öğrenen annesi ve babası kahramanı kurtarmak için en yakın arkadaşı Ak-Köbön'den yardım isterler. Ancak Ak-Köbön Alıp-Manaş'ın zindanının başına kadar varır ve onun öldüğü haberini yayarak eşi Kümüjek-Aru'yu almaya çalışır. YSM₃'te de Celmayan on yıl Canış ile Bayış'ın yanında kaldıktan sonra dost olur. Ancak on yılın sonunda dostluklarını unutarak Kalmakların padişahı Şumrut'la yaptığı anlaşma gereği kendi çıkarları doğrultusunda arkadaşlarına zarar verir.

4.3.3. Yönetici - halk arasındaki ilişkiler

Dede Korkut destanlarında anlatıldığı üzere ülkenin başında *han* bulunmaktadır. Ülke yönetiminde halk da söz sahibidir. Geleneksel olarak düzenlenen bu toplantılara İç ve Dış Oğuz beyleri katılmaktadır. Her boyun beyi kendi halkının temsilcisidir ve bu toplantılarda eğlenceli şekilde geçmektedir. Yönetimle ilgili kararlar bütün beylerin bir araya geldiği kurultayda alınır (Dursun, 2011:114).

“Hanlar Hanı Bayındır Han otağını diker, yılda bir kez Oğuz beylerine ziyafet verirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz Beyleri onun sohbetlerinde bulunur. Bu toplantılar yemeli içmeli olurdu. Uşun Hoca Bayındır Han'ın sohbetine gelirdi. Bu anlatımlar Bayındır Han'ın yönetimi tek başına değil Oğuz beyleriyle, dolayısıyla toplulukla birlikte yürüttüğünü göstermektedir.”(Kazmaz, 2000: 247).

Düzenlenen toyun amacı yeme içime ve eğlenme değildir. Eğlenceye katılan boy beyleri boydaki sorunları dile getirip diğer boy beylerinden ve Bayındır Han'ın fikrini alarak bu sorunların üstesinden gelmektir. Dar anlamda boylar kendi içindeki sorunlara çözüm

ararken geniş anlamda ise ülke sorunları tartışılmaktaydı. Düzenlenen toy bu yönüyle kurultay görevini üstelenmiştir.

YM₁'de Bayındır Han'ın düzenlediği kurultaya İç ve Dış Oğuz beyleri hep beraber katılmakta ve ortak kararlar almaktadırlar. “Kam Gam oğlu Han Bayındır yirinden tırmış-idi. Kara yirün üstine ağ ban ivin dikedürmüş-idi. Ala şayvan gök yüzine aşanmış-idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. İç Oğuz Taş Oğuz bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş-idi.”(Ergin, 1994: 116). Yapılan sohbetlerde devlet işleri konuşulmaktaydı. Aynı zamanda bu toplantılarda derdi olan beylerin de derdine çare bulmak için beyler arasında bireysel fikir alışverişleri de yapılmaktaydı.

Destan kahramanı ülkesini korurken dostuna dost; düşmanına ise tam düşmandır. O kadar güçlü ve kuvvetlidir ki düşmanın rüyasına kadar girmektedir. Alpamış'ın yaşı küçük olmasına rağmen düşmanlarının gözünde çok korkutucu bir kişiliğe sahiptir (Söylemez ve Aliyeva, 2000: 42). Epik anlatılarda olağanüstü şekilde dünyaya gelen kahramanın namı komşu ülkelere hızlı bir şekilde yayılır ve bu durumu haber alan düşmanları durumun önüne geçmek için çareler ararlar yalnız başarılı olamazlar. YSM₃'te Canış ve Bayış'ı rüyasında gören Kalmak Kanı onları yok etmek için tedbirler alır ama başarılı olamaz.

Türk kağanları ülkeyi Gök Tanrı adına idare etmektedir. Görevi bittikten sonra ise ülkenin yönetimini güvendiği birisine teslim etmektedir. Oğuz Kağan: “Ben ödedim çok şükür!/ Borcumu Gök Tanrıya!” (Bang ve Rahmeti, 2012: 104) diyerek Gök Tanrı'dan aldığı vazifeyi tamamladığını dile getirmektedir. YSM₂'de Ultan'ın yardımcılarından Kağıs Bey, Gülbarşın'la düğün yerinde konuşurken Ultan'ın yönettiği devletin Tanrı tarafından verildiğini ifade etmektedir. Bu durum Oğuz Kağan'dan itibaren başlayan devletçilik anlayışının bütün Türklerde ortak olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

"Ultan'ın devletine
Öfken var mı, yavaş yavaş
Tanrı'nın verdiği devletin
Sayesinde, yavaş yavaş
Jadiger'i asarız yavaş yavaş." (Üçüncü, 2006: 165).

YSM₇'de çocuğu olmayan padişah çok dertlidir. Bu durumda halk ona yardım etmek için bir araya gelir. Padişah için halkı bir cuma günü bir araya gelerek etmiştir. Daha sonra halkın yaptığı jسته karşılık padişah da fakir halk için develer, keçiler, koyunlar, kestirip kazanlar kurdurup toy düzenler (Kaybal, 1999: 108). Hem halkın zor durumda olan padişahları için dua etmek için bir araya gelmesi hem de padişahın onlara aynı güzellikte toy düzenlemesi birbirleri arasındaki anlaşma fikrinin en güzel örneğidir. Padişah evlat sahibi olduktan sonra ona isim verilmesi konusunda da halkından yardım almaktadır. YSM₈'de çocuk belli bir yaşa gelmesine rağmen adsızdır. Çocuk bu duruma çok üzülür ve kendisini helak edeceğini söyler. Bunun üzerine padişah tellallar vasıtasıyla ülkedeki halkı toplayarak isim verme konusunda ondan bilgi ister (Sakaoğlu, 1998:375).

YSM₄'te on altı Kongırat soyunun ileri gelenleri Baysarı ve Baybörü Bey'in çocuklarının doğduğunu duyunca hep birlikte bu durumu kutlamak için onların yanına gider (Yoldaşoğlu, 2000: 27). Burada görüldüğü gibi toplumda her konuda birliğin olduğunu görmekteyiz. Toplumda yönetici ve halk, acı ve tatlı günlerinde birbirlerine sınımsız olarak birlik olma bilincini yansıtmaktadır. Baysarı ile Böybörü'nin arası bozulduğu zaman ülkesinden ayrılmak istediği zaman Yartıbay Baysarı Bey'e "Sen nereye gidersen biz seninle geliriz, ölene kadar seninle oluruz" (Yoldaşoğlu, 2000: 35) diyerek destek olmaktadır. Baysarı'yı seven halkı onunla göçerek yeni hayatında yalnız bırakmamaktadırlar.

Ülkenin başındaki yönetici, halkı ile her konuda bilgi alışverişi yaptığı gibi yürütme organı meclisle de ilişki halindedir. Sonuçta meclis; ülkeyi ilgilendiren savaş, barış ve göç gibi konuların karara bağlandığı yerdir. YM_{3ab}'de Kamuran Şah, Hoca Mansur'dan şehzadenin Engerus Kalesi'nde tutsak olduğunu öğrendiği vakit cenge çıkmadan önce divanı toplayarak onlardan fikir alır ve daha sonra cenge çıkar. Hükümdar her ne kadar ülkenin tek sahibi gibi görünse de halkın temsilcisi olan divanın kararlarına saygı göstermekte ve onu uygulamaktadır. YSM₁₂'de de Bey Börek, ülkesine gelir. Akgavak Kızı'na kendisini tanıttıktan sonra yeniden vezir vüzerayı seçer. Büyük Millet Meclisi'ni kurar (Erol, 2006:?). Kahramanın ülkesine gelir gelmez hemen meclis kurması hükümdarın demokratik bir düşünce yapısına sahip olduğunun izleridir.

4.4. Halk Hekimliği - Halk Baytarlığı

Hastalık, insanoğlu var olduğundan beri yaşamayı devam ettirmek için hastalık karşısında çeşitli yöntemler aramıştır. Bu yöntemler başlangıçta tabiattaki bitkilerden elde edilen alternatif tıpla gerçekleşmiştir. Değişen yaşam şartlarına bağlı olarak da modern tıp, alternatif tıbbın yerine geçmiştir.

4.4.1. İnsanlar için uygulanan tedavi yöntemleri

4.4.1.1. Tıbbi tedaviler

Tespit ettiğimiz varyantlarda modern tıpla ilgili uygulamalara rastlanmamasına rağmen hastalıkların tedavisinde geleneksel tıp, sihir ve dua yoluyla tedavi yöntemlerinin uygulandığını görmekteyiz.

4.4.1.2. Geleneksel tıpla tedaviler

Günümüzdeki modern tıbbın olmadığı dönemlerde geleneksel tıp yaygın bir kullanıma sahipti. Geleneksel tıp, modern tıbbın gelişme göstermesiyle eski değerini yitirmiştir. Ancak bazı kırsal kesimlerde ve bazı hastalıkların karşısında ümitler tükenildiği düşünüldüğü zaman yine geleneksel tıba başvurulmaktadır (A. B. Alptekin, 2010: 5).

Günümüzde modern tıbbın gelişme göstermesiyle insanların geleneksel tıba bakış açısı değişmiştir. Bu yüzden bazı durumlarda son çare olarak geleneksel tıba başvurulmuştur. Bilimin ilerlemesi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte modern tıbbın imkânları daha fazla hizmet verdiği için halkın olumlu bakış açısını kazanmıştır. Bu durumda halk hekimiği çevresinde de *batıl, kocakarı ilaçları* gibi olumsuz yaklaşımlar oluşmaya başlamıştır (Öncül, 2011: 11).

İnsanlık tarihînin başlangıcından bu yana geleneksel tıpta elde edilen gelişmeler, modern tıbbın gelişmesine katkı sağlamıştır. Türkler başlangıçta, doğa hadiseleri gibi hastalıkların da kökenini inanç sistemi çevresinde değerlendirmişlerdir. Eski Türkler, bazı hastalıkların Erlik ve onun yardımcısı ruhlardan geldiğini düşünmüş ve onların isimlerini söylemekten özellikle kaçınmışlardır (İnan, 1998: 404, 405). Halk hekimliği zamanla akla, mantığa,

tecrübe ve gözleme bağlı olarak daha da gelişerek ve yenilenerek günümüze kadar gelmiştir (Atnur, 2010: 65).

İncelediğimiz varyantlarda halk hekimliği; sarılık, ağır hastalıklar, çocuksuzluk, görmeyen gözde, yaraların ve kırıkların tedavisinde kullanılmıştır.

4.4.1.2.1. Sarılık tedavisi

YSM₇'de Bey Börek'in üvey anası, bir gâvur ile ilişkiye başlar. İlişkilerini Bey Börek anlayınca anası onu öldürmek için çeşitli yöntemler uygular. Yemeğinin içerisine zehir koyar, zehirli elbise giydirmeye çalışır; ancak her seferinde kahramanın atı Benli Boz onu uyarak kurtarır. Attan şüphelenen üvey anası ve gâvur atı öldürmeye karar verirler. İkisi bir plan yaparlar. Eski samanların suyuyla banyo yapan analığının vücudu sapsarı olur. Doktor kılığındaki gâvur, üvey anasının tedavisi için babasından soylu küheylan bir at keserek atın yüreğinin üvey anasının yüreğinin üzerine koymasını böylece hastanın iyileşeceğini söyler (Kaybal, 1999: 113).

Burada kahramanın annesi saman suyu ile vücudunu yıkayarak sarı hale getirmektedir. Çünkü sarılık olan kişinin ten rengi sarıdır. Bu durum kansızlığa işarettir. Bünyesinde kansızlık olan kişilere Anadolu'da kan yapıcı özelliği olan karaciğer ve dalak yedirilmektedir. Doktor kılığındaki gâvurun atın karaciğerini istemesi bu konuya inandırıcılık katmak istemesindendir.

4.4.1.2.2. Ağır hastalıkların tedavisi

YSM₁₂'de Beg Börek'in annesi yabancı bir doktorla ilişki kurar. Doktorla Beg Börek'in annesi bir plan yaparlar. Benliboz'u öldürmek için doktor "Şevketli padişahım, bu çocuk ağır bir hastadır. Sadece onun çaresi bir at ciğeri yerse öyle iyi olacak yoksa hasta elden gidiyor." (Erol, 2006: ?) der.

Bu varyantta kahramanın annesinin hastalığı hakkında bir isim söylenmemiştir. Ancak hastanın durumunun iyi olmadığı çok ağır hasta olduğu ifade edilmiştir. Hastalığın iyileşmediği durumlarda hastanın yakınları son çare olarak her türlü tedavi yönetimine başvurur. At ciğeriyle tedavinin belli bir hastalığı tedavi etmeden ziyade ağır hastalıkları

tedavi etmek için de kullanıldığını görmekteyiz. J.P. Roux da Türklerde at veya diğer hayvanların kan, dışkı ve sidiklerinin tedavi amaçlı kullanılığını belirtir (Roux, 2005 165,166).

4.4.1.2.3. Çocuksuzluk - Kısırlık tedavisi

Bir aile için çocuksuzluk çok sıkıntılı bir durumdur. Bu durum karşısında aile değişik tedavi yöntemleri aramaktadır. Destan ve halk hikâyelerinde aileler geleneksel tıbbı; geleneksel tıbbın etkili olmadığı durumlarda ise hacı, hocaya ve yatır mezarlarına giderek bu durumu çözmektedirler. "Çocuksuz çift motifiyle birlikte, olağanüstü şekilde ana karnına düşme ve doğum da türeme destani şiir ve Anadolu sahası âşık hikâyelerinde geleneksel bir başlangıç problemi olup, kendisinden sonraki yeni olayların üretilmesi bakımından da son derece üretkendir." (Reichl, 2002: 52).

Kısırlığın geleneksel tıpla tedavisinde destan ve birçok halk hikâyesinde elma karşımıza çıkmaktadır (Duymaz, 2001:147). Çocuksuzluk motifiyle başlayan halk hikâyelerinde dervişin verdiği elmayı yiyerek çocuk sahibi olmak yaygın bir gelenektir. Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde Tahir ile Zühre'nin babalarına derviş elindeki elmayı ikiye böldükten sonra verir. Birisinin oğlu birisinin kızı olacağını ve çocukları asla ayırmamalarını ister (Türkmen, 1983: 251).

Çocuksuzluk konusuyla başlayan halk hikâyelerinde elma yiyerek hamile kalmak önemli bir motiftir. Değişen yaşam şartları, din ve kültüre bağlı olarak zamanla bu motifin içerisine dua ve yatır mezarlarını ziyaret ederek hamile kalma da girmiştir. Kısırlık tedavisinde elma ve ağzı dualı kişilerin etkili olmadığı durumlarda ise yatır mezarlarından medet umulma yoluna gidilmiştir. Bu gelenek hâlâ canlı şekilde yaşamaktadır.

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantları çocuksuzluk motifi üzerine kurulmuş bir destandır. Çocuksuzluk ve buna çare arama, bu hikâyenin en büyük özelliklerinden biridir. Çocuksuzluğa çare bulmak için yatır mezarlarını gezmek, el kaldırıp dua etmek ve elma sayesinde kısırlığa çare bulmak kaçınılmaz motiflerdendir. Yatır mezarlarını gezerek tedavi YSM_{2,3,4,5} varyantlarında, dua sonucunda tedavi YM₁ ve YSM_{3, 5}' te; elma yiyerek tedavi YSM_{5,6,7,8,9,10,11} varyantlarında vardır. Bunun yanında kahramanın doğumu ve çocuksuzluk hakkında YM_{2ab}, YSM_{3ab} ve YSM_{1,6} varyantlarında bilgi yoktur.

Dua-sihir yoluyla tedaviler

Allah'tan dua aracılığı ile çocuk isteme denilince akla Bamsı Beyrek Destanı ve varyantları gelmektedir. Ağzı dualı kişilerin duaları yerine geldiği için halk tarafından bu kişilere büyük bir itibar gösterilmiştir. "Türk halk anlatılarında sıkça görülen dua ile tedavi, Türk destan geleneği içinde önemli bir motiftir. Destan kahramanlarının genellikle bir ağzı dualının duası sonucu doğduğunu görmekteyiz." (Dağı, 2013: 84).

YM₁ varyantında Kam Püre Big'in evladı olmadığı için üzülür. Kalın Oğuz Beyleri yüzlerini göğe çevirip el kaldırıp, Allah Ta'âla'dan bir oğul vermesini dilediler. "O zamanda beylerin alkış alkış, karkış karkış idi, duaları kabul olurdu. Neticede Pay Püre Big'in oğlu oldu." (Ergin, 1994: 117). Kam Püre Big'in oğlunun yanında Pay Piçen Big'in de kızı olur. Kahramanların babalarının bu kadar kolay çocuk olmasında şühesiz ağzı dualı kişilerin belirgin bir fonksiyonu vardır. Çünkü diğer varyantlardaki gibi kahramanın babasının sıkıntılar çekip derman aramak için uzun yolculuklara çıkması söz konusu değildir. Fahri Dağı'ya göre, beylerin dualarının bu kadar çabuk kabul olmasının nedeni, Türk Oğuz beylerinin Tanrı kutunun yeryüzündeki temsilcileri olmalarıdır. Bu yüzden onların duaları da Tanrı katında makbuldür (Dağı, 2013: 85).

Yatır / Evliya/ Ulu kişi sayesinde tedavi

Türkler tarih boyunca birçok din kabul etmişler ve bu dinlerin kurallarına göre hayatlarını şekillendirmişlerdir. Tarihî süreç içerisinde bazen eski dinlerindeki inanışları unutturken bazen de eski ve yeni dinlerindeki inanışları kaynaştırarak bir bütün halinde devam ettirmişlerdir. Yatır, evliya ve ulu kişilerin mezarları ile oluşan inanç; eski Türk inanç sistemindeki ata-baba ruhları ile İslamiyet'teki veli kişilerin kaynaştırılmasıyla oluşan bir inanç merkezidir. "Tarih boyunca farklı coğrafyalarda, sebepleri çeşitli nedenlere bağlanan hastalıkların tedavisinde de farklı türde tedavi yöntemleri kullanılmıştır. Bunlardan yatır, türbe, mezar gibi kutsal sayılan ziyaret yerleri, dinsel görünümlü tedavi uygulamalarının en çok zuhur ettiği yerlerdendir." (Kurum, 2008: 8,9).

Türbe ve yatırlara giderek, orada yatan zatların aracılığıyla yaratandan dileklerde bulunarak çocuk sahibi olmaya çalışmak destan ve halk hikâyelerinin belli başlı

motiflerinden olması yanında Anadolu'da da bugün yaşayan gelenekler arasındadır. YSM₂'de Baybörü'nün evlat edindiği Ultan onun kalbini kırar. Bunu üzerine kendi çocuğu olması isteğiyle Baybörü eline bir sopa alır ve bütün evliya mezarlarını ziyaret eder. Evliya Baba Tüklü Şaşı Aziz'in mezarında geceler. Evliya aracılığıyla Allah onun dileğini kabul eder. Evliya ona bir kız bir de erkek evladının olacağını söyler (Üçüncü, 2006: 77). Çok yaşlı olan Baybörü, duanın gücüyle çocuk sahibi olur ve bu durum; inançların, halk üzerindeki etkisini örneklendirir.

Dinî inanışların etkisiyle, günümüzde de bu inanış ve uygulamalar devam etmektedir. Ulu kabul edilen din büyükleri, duaların ileticisi olarak kabul edildiği için mezarları her zaman ziyaret edilir. Bu gelenek Anadolu'da ve Türk dünyasının pek çok coğrafyasında hâlâ canlılığını korumaktadır.

YSM₃'te Asılhan oğlu olmadığı için her şeyini bırakıp Mekke-Medine'ye doğru yola çıkar. Yolda ilerlerken Hz. İlyas ile karşılaşır. Aralarında konuştuktan sonra padişah Asılhan Hz. İlyas'a dileğini söyler, bunun üzerine Hz. İlyas, Asılhan'ın dileği için dua eder ve ortadan kaybolur.

Evliya mezarlarında dua edilmesi sonucu çocuk sahibi olma durumuyla YSM_{1,2,3,4} varyantlarında karşılaşmaktayız.

Halk hekimliği sayesinde tedavi

İncelediğimiz varyantlarda çocuksuzluğun halk hekimliği sayesinde tedavi edilmesinde karşımıza elma sayesinde tedavi çıkmaktadır. Özellikle Anadolu sahasında anlatılan Bey Böyrek hikâyelerinde belirgin bir motiftir.

Elma sayesinde kısırlığın giderilmesi sadece Anadolu sahasında has bir durum değildir. Türk dünyasının değişik yerlerinde bu motif vardır. Kırgızların Manas Destanı'nda Yakup Han, hanımının elmalı ağaç dibinde yuvarlanmadığından şikayet eder (Ögel, 2002: 330).

Bamsı Beyrek Destanı'nın Anadolu varyantı olan Bey Böyrek hikâyelerinde görülen kısırlığın tedavisinde başvurulmuş elma yedirme geleneği diğer halk hikâyelerinde de görülmektedir. *Hurşit ile Mahmihri* Hikâyesi buna örnektir. Hikâyede, çocuğu olmayan

padişah elma vermeyen ağacın altında otururken Hızır gelerek biraz sonra ağaçta oluşacak elmayı yemesini ister. Hızır'ın dediği gibi ağaçta bir elma meydana gelir. Padişahın elmayı yemesiyle çocuk sahibi olmasının önü açılır (Sakaoğlu ve Duymaz, 1996:136).

Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde zengin ve şöhretli bir padişah vardır. Padişahın malı mülkü ve hazinesi olmasına rağmen evlat sahibi olamadığı için gece gündüz sıtırıp çekmektedir. Tek derdi çocuk sahibi olma endişesi olan padişah, her yere adamlar göndererek muhtelif haplar ve macunlarla tedavi olmaya çalışır (Türkmen, 1983:209).

Arzu ile Kamber Hikâyesi'nde çocuğu olmayan padişahın derdine çare bulmak için veziri beraber gurbete çıkarlar. Bir çeşme başına geldikleri zaman bir derviş ile karşılaşırlar. Derviş padişahın sıkıntısının sebebini söyler ve ona elma verir. Elma sayesinde çocuk sahibi olacağını ve erkeğe Kamber kıza da Arzu adını vermesi istedikten sonra kaybolur (Şimşek, 1987: 79).

YSM_{7,8,9,10,11,12,13}'te elma yeme sonucunda çocuk sahibi olma olayı vardır. Elma sade kahramanın değil onun en yakın dostu atının da doğmasına yardımcı olmaktadır. YSM₁₃'te durum şu şekilde anlatılmaktadır:

“Padişah dervişin kim olduğunu bilmeden derdini anlatır. Derviş koynundan çıkarmış bi elma vemiş. Elmayı almış, geri dönmüş gemiş. Gelince hanımıyla beraber otumuşla elmayı yemişle. Dokuz ay sona hanımı bi oğlan doğurmuş, kabuklanı da atlana vemişle. Dokuz ay sona hayvan da bi tay doğurmuş. Çocun adını Beybörek goymuşla, tayın adını da Bengiboz goymuşla.” (Özer, 1982: 24,27).

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarına dervişin verdiği elmayı yiyerek tedavi olma şekli Anadolu masallarından girmiştir. Öyle ki, destanın orijinal metni olarak kabul edilen Dresden nüshası ve doğu varyantlarında bu motif yokken çalışmamıza alamadığımız Anadolu varyantlarının hemen hemen hepsinde çocuksuzluk tedavisinde elma yeme motifi karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da elma yiyerek çocuk sahibi olma motifinin yakın zamanlarda varyantlara eklendiğini göstermektedir.

4.4.1.3. Kırıkların ve yaraların tedavisi

Kırık tedavisi için modern tıbbın uygulanmadığı yerlerde birçok uygulama vardır. “Ama en yaygın uygulamalar arasında kırılan kemiği sarmak için yumurta kırıp içine sabun

doğranır ve iyice karıştırılır. Kırılan kemik iki kamaşın arasına alınarak sabitlenir. Sabun yumurta karışımı bir bezin üzerine serilerek kamaşların üzerinden sarılır.” (Kurum, 2008: 56). YSM₇’de kaleden indikten sonra Bey Börek’in ayakları kırılır. O arada atı Benli Boz’u çağırır. Benli Boz geldikten sonra “ Neyse sen şöyle tutunarak dizimden şöyle kalk. Benim ağzımın köpüğünden yaralarına sür, iyşallah Tanrı’nın izniyle iyileşirsin.” (Kaybal, 1999:138) der. Bey Börek atın köpüğünden eliyle her tarafına sürer ve sapasağlam olur. Yumurta ve sabun karışımındaki merhemle, hikâyede atın ağzından çıkan köpük aynı fonksiyonları üstlenmiştir.

YSM₃’te Canış, Kalmuklar ile mücadele ettikten sonra vücudunun değişik yerlerinde kılıç yarası oluşur. Canış onlardan kaçarak bir mağaraya sığınır. Kalmuklar tarafından tam yakalanacağı sırada mağarada kaybolur ve onu bulamazlar. Kalmuklar gitikten sonra yanına bir sıçan gelerek Canış’ı kemirmeye başlar, Canış’ın atı ise sıçanı yaralar, bunun üzerine sıçan koşarak bir otun dibini kazar ve oradan çıktığında iyi olur. Bunu gören Canış, sıçanın kazdığı otun dibine bakar ve orada bulunan otun bir bölümünden kan bir bölümünden ise süt aktığını görür. Süt akan kökü ağzına aldığında Canış hemen iyileşir.

"Onu gören er Canış
İyileşti sıçan dedi,
Nasıl oldu bu dedi,
Oradaki yere vardığında.
Otun dibini kazmış,
İki kök görünür,
Bir kökten kan akar,
Bir kökten ise süt akar,
Süt akan kökü aldı ve
Ağzına koydu,
Bir anda iyileşiverdi
Annenden tekrar doğmuş gibi." (Üçay Şentürk, 2013: 254,255).

Burada yaranın süt ile tedavi edilmesine şahidiz. Dede Korkut destanlarından Boğaç Han Boyu’nda da yaranın anne sütü ile tedavi edilmesi vardır. Boğaç Han ile babasının arasını bozan kırk namert babasının isteği üzerine kahramanı vururlar. Annesi ve yanındaki kırk ince belli kız ile ormanda onu bulur ve topladığı dağ çiçeği ile anne sütünü karıştırarak

merhem yapar. Böylece kahramanın yarasını tedavi eder (Ergin, 1994: 90). Bir Altay destanı Malçı Mergen Destanı'nda çoban Malçı Mergen, Aybıcı Bay'ın kendisine at vermesini söyler. Bunun üzerine çoban Malçı Mergen'in bacakları Aybıcı tarafından kırdırılır. Malçı Mergen, yaralıyken kendisini ısırarak isteyen sıçanın bacaklarını kırar. Sıçan kaçarak yeşil bir ottan bir parça yedikten sonra altı kat daha iyi olur. Bu durumu gören Malçı Mergen aynı ottan yer ve kendisi de hızlı bir şekilde tedavi olur (Dilek, 2002: 230, 231).

Ağız barıyla tedavi etme genellikle ocak sahibi kişilerin sağaltmaları sırasında kullandıkları yöntemlerden biridir. Silifke ve çevresinde vücudunun değişik yerlerinde kabarıklar oluşan kişiler ocak sahibi kişilerin yanlarına giderek o kişilerden kızarıkların olduğu yere tükürmesini isterler. Böylece o yerin tedavi olacağına inanırlar. YSM₄'te Alpamış'ın yerine yarışa katılan Karacan atı ile yarışırken, diğer yarışçılar Babahan Dağı'na vardığında diğer yarışçılar ona yetişerek yakalayıp işkence yaparlar. Karacan Pirlerin ruhu aracılığı ile Allah'tan yardım ister. Pir Recep Hoca'nın ruhu gelerek tükürüğü ile onu ve atını iyileştirir. "Onlar gidince Karacan, gözyaşları içinde Pirleri aracı edip onların adını anmak suretiyle Tanrı Taâlâ'dan yardım istedi. Pirlerin yardımına koşmasını istedi. Bunun üzerine Tanrı Taâlâ'nın izniyle Pir Recep Hoca'nın ruhu gelerek onu ve atını çözdü. Mübarek tükürüğü ile onun ve atının yaralarını iyileştirdi." (Yoldaşoğlu, 2000: 172,173).

Kirmanşah Hikâyesi'nde; Kirmanşah ve kardeşleri geyik kovalarken haramilerle karşılaşır. Haramilerle savaşır ve Kirmanşah yaralanır. Kirmanşah yardım etmesi için Allah'a yalvarır. Sonra bir derviş gelerek Kirmanşah'ın yaralarını görür *ağız barını* Kirmanşah'ın yaralarına sürünce yaralar hemen iyileşir (A.B. Alptekin, 1999: 287).

4.4.1.4. Görmeyen gözün tedavisi

İnsanın en önemli duyu organlarından olan gözün kaybı bir nev'i insanın hayattan kopması demektir. A.B. Alptekin, *Türk Masal ve Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Üzerine* adlı makalesinde gözün masal ve hikâyelerde on bir farklı şekilde tedavi edildiğini tespit etmiştir (A.B. Alptekin, 2009a: 19). İncelediğimiz varyantlarda görmeyen gözün kan ve toprakla olmak üzere iki şekilde tedavi edildiğini görmekteyiz.

Kanla tedavi

YM₁'de Pay Püre Big, oğlu Bamsı Beyrek kaybolduktan sonra sürekli ağlamaktan dolayı gözleri kör olmuştur. Pay Püre Big'e oğlunun geldiğini haber ettikleri vakit, Pay Püre Big ilk önce inanmak istemez. Sonra sırça parmağını kanatmasını ve mendile sürüp getirmesini eğer gözleri açılırsa gelen kişinin oğlu olduğunu dile getirir (Ergin, 1994: 151). Bamsı Beyrek babasını söylediği gibi serçe parmağını keserek kanını mendile damlatır. Kanlı mendili babası Pay Püre Big gözlerine silince gözleri açılır. Alptekin'e göre göze sürülen kan bir tür kurbandır (A.B. Alptekin, 2009a: 24). Sonuçta, kurban kişinin en sevdiği, değer verdiği şeyler uğruna canını ortaya koyması anlamına gelmektedir.

Görmeyen gözün tedavisinde gömleğe veya mendile sürülen “oğul kanı”na Yusuf Peygamberin hikâyesinde rastlanmaktadır. (Yakıcı, 1999:358). Fahri Dağı'ya göre ise göze sürülen kan bir tür sınavdır. "... Bu sınama kanla yapılmaktadır. Türk inanç siteminde kan soyun devamıdır. Eğer Beyrek, babasının kanını taşımıyor olsa idi babasının gözleri açılmayacaktı." (Dağı, 2013: 113).

Kemal Abdullah, Gizli Dede Korkut adlı eserinin *Pay Püre Bey'in Gözleri Niye Açıldı?* adlı bölümünde eğer “Bay Büre Bey'in gözleri açılmasaydı tıpkı Dede Korkut gibi Oğuzun bilicisi olacak ve kutsiyet kazanarak Dede Korkut'un rolünü en azından zayıflatacaktır.” (Abdullah, 1997: 180, 181) düşüncesini savunur. Görmeyen gözlerin ise oğlu Beyrek ve Allah Taala'nın kudretiyle açıldığına değinir.

Toprakla tedavi

İnsanlar, kendilerini bir ana olarak kucaklayan toprak da bütün dertlerin devası olduğu düşüncesi de hâkimdir. YSM₁₀'da görmeyen gözün toprakla tedavi edilmesi motifine örnek vardır. Beg Börek kaleden atlar ve kolu bacağı sonra kırılır ve Benliboz'u çağırır. Benliboz geldikten sonra “Yiğidim binme, anayın gözleri kapanmış, benim ayaklarımdan biraz toprak al ve anana götür, gözü açılsın.” (Sakaoglu, 1998: 405) der. Bu motifte toprağın tedavi edici özelliğinin yanında atın ayağını altından alması da atın olağanüstü güçlere sahip olmasını da göstermektedir. Âşık Garip Hikâyesi'nde Garip'in gurbette iken annesinin gözleri kör olmuştur. Hızır Aleyhisselam'ın emrettiği toprağı su ile karıştırır. Sonra annesinin gözüne sürünce eskisinden dah iyi olur (Türkmen, 1974a: 255).

Uygurların *Yusuf Bey-Ahmet Bey Destanı*'nda kahramanların esir düşmesinden dolayı ayrılığa tahammül edemeyen Yusuf Bey'in annesini Laglı Han, Aşır Beg Serdar ve Eralı Han'ın gözleri ağlamaktan kör olur. Yedi yıl sonra ülkesine dönen kahramanların yanlarında getirdiği toprağı bu üç şahsın gözlerine sürmeleriyle kahramanların gözleri açılır (İ. Özkan, 1989b: 137,138). Yine uygurların *Çin Tömür Batır Destanı*'nda da görmeyen gözün toprakla tedavi edilmesi motifine rastlamaktayız. "... Tömör Batır'ın kör gözü, kardeşi Mehtumsulla'nın verdiği toprağı (bazı varyantlarda elmayı) sürmesiyle açılır." (İ. Özkan, 1987: 280).

4.4.2. Hayvanlar için uygulanan tedavi yöntemleri

Hayvanlar, insanların var oldukları andan itibaren onların çevresinde yaşamlarını şekillendirmişlerdir. Bu süreçte özellikle evcil hayvanlar insanların hayatlarına ortak oldukları için insanların dostları olmuşlardır. Onlar hastalandığı zaman insanlar en az kendileri kadar onlarla da ilgilenmiş ve hastalıklarına çare bulmaya çalışmışlardır. Böylece halk baytarlığı ortaya çıkmıştır.

4.4.2.1. Yaraların tedavisi

YSM₁'de atın dizginleri yedi yıldır ağzında kala kala ağzını kulaklarına kadar yırtmıştır. Ayrıca atın eyeri derisine yapışmıştır. At, Bey Börek'i memleketine getirince kendisini bırakmasını ister. Bazı deniz adalarında gördüğü otlardan yemesi gerektiğini böylece iyileşebileceğini söyler (Kaybal, 1999: 139). "Bitkisel ilaç yapımında kullanılan bitkilerin, taze, ya da kurutulmuş şekilde, kökünden, gövdesinden, yapraklarından, çiçeklerinden, meyvelerinden, tohumlarından, kabuklarından ve reçinesinden yararlanılmaktadır." (Kurum, 2008: 13). Varyantta, at kendi tedavisini kendi yapmaktadır. Deniz adalarında gördüğü otlardan yemek istemektedir. Deniz kenarlarında yetişen otlar ve şifalı bitkiler tuz yönünden zengin olduğu bilinmektedir. Bu bitkilerin yaraları yakıcılık özelliği olup yaralardaki mikropları daha hızlı tedavi ettiği düşünülmektedir. Ayrıca deniz kenarında yetişen bitkilerin nefes açıcılık gibi bir özelliği olduğu da bilinmektedir. Altayların Kökin Erkey destanında kahramanın atı uzun süre yer altında kaldığı için hastalanır. Daha sonra yeryüzündeki şifalı ak ottan ve yer altındaki kutsal sudan içerek iyileşir (Dilek, 2002:196, 197).

YSM₉ ve YSM₁₀'da Bey Böyrek'i tekfurun kızı serbest bırakınca türkü söyleyerek Bengi Boz'u anar. Bengi Boz koşarak ağaçların içinden çıkıp gelir. Atın sırtındaki eyerini kaldırır, yosunlarını sıyrır, yaralarını tımar eder (Gökoğlu, 1936: 81,87). Bey Böyrek'in atı yaralarını ne şekilde tedavi ettiği hakkında açıklayıcı bilgi yoktur. Ancak eyerin yapışmasından dolayı kalkan deri için uygulanan bir ot ya da atın ayağının altından alınan bir toprağın tedavi de uygulanmış olması mümkündür. YSM₁₀'da Benliboz, Beg Börek'e gâvur kızının onun için hediye ettiği mendili yaralı bölgenin üzerine örtmesini böylece yaranın tedavi olacağını söyler (Sakaoğlu, 1998:406).

4.4.2.2. Zayıflığın tedavisi

Anadolu'da köylülerin geçim kaynakları arasında hayvancılık önemli yer tutar. Geçim kaynağı hayvancılığa dayandığı için bazen insanlar kendileri yememişler hayvanlarına yedirmişlerdir. Bu yüzden hayvan bakımı konusunda bilgilidirler. Gerekli besinleri almasına rağmen zayıf kalan hayvanlar için değişik tedavi yöntemleri uygulamışlardır. “Zayıf ya da kötürüm olan hayvana sabahları bal ve yumurta yedirilir. Zayıf olan hayvana katran yalatıldığı zaman hayvanın iştahı açılır ve karaciğeri temizlenir.” (Kurum, 2008: 84).

YSM₈'de Bey Beyrek, kaleden kurtulunca Bengi Boz'u çağırır ve onu çok zayıflamış görür. Atın üzerine binince at bir iki adım atınca yıkılır. Önce atın ayağının altından toz alıp atın yüzüne sürer, daha sonra ata atlayarak ülkesine döner (Sakaoğlu, 1998: 390).

YSM₁'de Alıp-Manaş, zindanda uzun süre kaldığı için zayıflamıştır. Aynı şekilde Ak-Boz at da çok zayıftır. Bu durumda Ak-Boz at rüyasında gördüğü üzere Küler-Bay Kağan'ın ülkesine giderek oradan kutsal sudan köpük getirir. Köpükten hem Alıp-Manaş hem de Ak-Boz atın kendisi içer. Her ikisi de önceki durumlarından altı kat daha iyileşirler (M. Ergun, 1998: 201). Anadolu'da ve Türk dünyasının farklı coğrafyalarında suyun tedavi edici çeşitli şekilleri vardır.

"Kutsal Ak-Boz atın:
Yarılan avurtu iyileşti
Yarılan yağmacı sağaldı

Kopan kuyruğu yeniden bitti." (M. Ergun, 1998: 201,203).

Halk hekimliği, başlangıçtan beri değişik kültür ve dinlerin etkisiyle günümüze kadar gelmiştir. Ancak günümüzdeki halk hekimliğinin kökeninde ağırlı olarak eski Türk inanç sisteminin etkisi var. Değişen yaşam koşullarına bağlı halk hekimliği kendini yenileyerek her dönemde varlığını sürdürecektir.

4.5. Yemin (Ant)

Türk dünyasında da benzer isimlerle anılan ant: Azerbaycan'da *and*, Başkurtistan'da *ant*, Tataristan'da *ant*, Özbekistan'da *ant*, Kazakistan'da *ant*, *sert*, Kırgızistan'da *ant*, *kasam*, *şert*, Türkmenistan'da *ant*, *aht*, *kasam*, Doğu Türkistan'da (Uygur) *ant*, *kasam* (Ercilasun vd., 1991: 22,23) şeklinde görülmektedir.

Türk tarihî içerisinde *and*'nın birçok halk edebiyatı ürünü içinde kendine farklı şekillerde yer bulduğunu görmekteyiz. Dede Korkut, Manas, Köroğlu; Şah İsmail, Kirmanşah; Gülmez Padişahı, Dünya Güzeli, Şah İsmail, Bey Böyreğ, Acamoğlu vb. metinlerde varlığını sürdürmektedir (A.B. Alptekin, 2009b: 23).

Başlangıçtan günümüze baktığımızda insanların yaşam tarzları ve dini inanışları etrafında yemin şekilleri de değişmiştir. Türkler eski Türk inanç sistemini dairesindeyken daha çok kutsal gördükleri ve korktukları iyeler üzerine yemin ederlerken İslamiyet'in kabulüyle beraber İslam düşüncesinde değerlerli unsurlar üzerine yemin etmişlerdir.

Andın kendine has yapısı nasıl ki dönemlere bağlı olarak değişmişse, değişen hayat şartlarına bağlı olarak da değişmeye devam edecektir. Antlar, kültür içerisinde inançlarla beraber yaşamaktadır. Bu yüzden toplumun bünyesinde din değişikliği olsa bile eski Türklerde olduğu gibi kolaylıkla yeni dinle beraber varlığını devam ettirecektir.

İncelediğimiz varyantlarda antları iki başlıkta değerlendirdik. Metinlerdeki kahramanların olaylar karşısında nasıl yemin ettiklerini gösteren *yemin etme şekilleri* ve onları yemin etmeye yönelten *yemin etme sebepleri* olarak ele aldık.

4.5.1. Yemin etme şekilleri

Yemin, insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Onun için her konuda ve şeyle ilgili yemine başvurulmaz. İnsanlar yemin etme sırasında kendisi veya içinde yaşadığı toplum nazarında değer kazanmış bir nesneyi seçerek yemin ettiği görülmektedir. Gönül Gökdemir, *Türk Mitolojisi'nde 'Yemin-Ant' Müessesesi* adlı makalesinde kan, silah, karşılıklı hediye alıp verme, bir nesneyi kertme, ayı kafası / derisi ve at üzerine, tırnak yalama, bayrak, ekmek tuz üzerine yemin edildiğini ifade ederek sekiz başlıkta değerlendirmiştir (Gökdemir, 2003: 60, 73). Biz de tespit ettiğimiz varyantlardaki yemin etme şekillerini altı başlıkta değerlendirdik.

4.5.1.1. Bir yeri kertmek yoluyla yemin etme

Bir yeri kertmek suretiyle yemin etmenin Türklerde çok eski bir geçmişi vardır (Durmuş, 2011:105). Bir yeri kertme yoluyla yemin etmenin en mühim örneğini Dede Korkut destanında görmekteyiz. Öyle ki çalışma konumuz olan Bamsı Beyrek Boyu'nda ailelerin çocukları olduğu zaman birbirlerine söz olarak beşiği kermeleri söz konusudur. Bay Piçen Big; şahitler huzurunda Allah Taala bana bir kız verecek olursa Pay Püren'nin oğluna beşik kertmesi olsun, diyerek söz verir (Ergin, 1994: 117) . Beşik kertme eylemi, iki grubun birbirine verdikleri sözlü eylemin sembolle kalıcılığa dönüşmesi anlamına gelmektedir. Olay belli şahitlerin önünde yapılarak verieln sözler güven artırılmaktadır.

Bir yeri kerterek yemin etme şeklini şeklini *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı*'nda görmekteyiz. Kan Turalı ile Selcen Hatun'u gerdeğe koydukları vakit ozan gelip yiltme çaldı. Kan Turalı'nın göğsü kabardı, elindeki kılıcıyla yeri kertti sonra yer gibi kertilayım, toprak gibi savrulayım, kılıcımla doğranayım, okumla vurulayım, oğlum doğmasın, annemin ve babamın yüzünü görmeyeyim (Ergin, 1994: 193) diyerek gerdeğe girmemekteki kararlılığını gösterir.

Bir yeri kertmenin benzer yönünü Manas Destanı'nda görmekteyiz. Öyle ki: Kökçö'nün çoralarının Alman Bet ile Kökçö'nün arasını bozmaları üzerine Kökçö, Alman Bet'i kovar. Bunun üzerine Alman Bet :

"Atın arık yeri yok!
 Elbisemde yırtık yok!
 Fesatların işi bozulsun!
 Fasit kişi çatlasın!
 At gereği yok" dedi,
 Elbise gereği yok dedi,
 Yere bir işaret çizdi.
 Bıçağını tekrar yerine koydu." (Yıldız, 1995: 259).

Mersin ilinin Silifke ilçesinde şahit olduğumuz bir olayda öğretmen arkadaşlardan birisi kendisine zorla yaptırılmak istenen bir eylem karşısında işaret parmağını ağzında ıslatarak "Ben de buraya yazıyorum, bu işi kimse bana yaptıramaz." diyerek ve ağzında ıslattığı parmağıyla masanın üzerine düz bir çizgi yaptı. Burada bir dönem kılıçla yapılan bir yeri veya nesneyi kертme işlemi zamanla fonksiyonunu değiştirerek işaret parmağı aracılığı ile yapıldığını görmekteyiz.

4.5.1.2. **Vallah, Billâh ifadesi ile yemin etme**

Bu yemin şekli İslamiyet'in etkisi ile ortaya çıkmıştır. Karşı tarafımızdaki kişiyi bir konuda inandırmak için cümleye başında *Vallah, Billâh* sözleri getirilerek yapılan bir yemin şeklidir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bazı yöre halkının Araplarla sürekli ilişki içinde olmasından dolayı bazen bilip bilmeden kişiler bu yemine başvurmaktadır. Bu yörelerde bu sözler yeminden ziyade artık bir ağız alışıklığı olmuş durumdadır.

Dede Korkut Destanlarından Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy'da Salur Kazan kalede tutsakken oğlu Uruz ve yanındakiler kaleye cenk düzenler. Bu durumda çaresiz kalan kalenün tekfurı Kazan Bey'e kaleye düşman geldiğini, kendilerini kurtarması için yardım etmesi durumunda ona ganimet vereceklerini ve serbest bıracaklarını söylerler. Ancak Salur Kazan'dan önce yemin etmesini isterler. Salur Kazan: "Vallah billah toğru yolu görür iken eğri yoldan gelmeyeyim!" der (Ergin, 1994:240).

İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Oluğ Beyrek Öldiği Boy'da Aruz, Beyrek'e Salur Kazan'ı öldürmesi konusunda söz verip yemin etmesini istediği vakit Bamsı Beyrek: "Vallah, men Kazan uğruna başım komuşam..." (Ergin, 1994: 248) diyerek yapmayacağı üzerine yemin eder.

İncelediğimiz varyantlar içerisinde YSM₇'de Bey Böyrek'in annesi ile dost olan gâvur doktor babasına hanımını iyileştireceğini söyler. Kadını yalandan kontrol eder ve tedavi edebileceğini söyler. Bunun üzerine babası:

-“Doğru. Eğer tedavi edmessem kellemi kes. Allah Allah yav.” dedi.

-“Bütün Türkiye'deki doktorlar, emciler geldi, iy(i) edemedi de, sen nası iy(i) edeceksin oğlum.” dedi.

-“Valla ben söz veriyom. Eğer iy edemessem kellemi kes.” (Kaybal, 1999: 113) dedi.

Vallah, billâh ifadesi yöresel söyleyişe göre *Valla* şeklinde söylenmiştir. Her ne şekilde söylenirse söylensin yeminin yerine getirdiği görev önemlidir.

4.5.1.3. Silah üzerine yemin etme

Türkler her nesnenin koruyucu ruhu olduğuna inandıkları için onlara ayrı bir değer vermişlerdir. Özellikle bir nesnenin üzerine yemin ederken koruyucu ruhu kızdırabileceklerini düşünerek daha dikkatli olmuşlar ve ona göre yemin etmişlerdir (İnan, 1998:327, 328). Ayrıca yapılan yeminin gerçekleştirilmemesi sonucunda kişinin başına bir iş geleceği ve yemini eden kişinin koruyucu ruh tarafından cezalandırılacağı düşüncesi vardır. Bundan dolayı bir nesne üzerine yapılan yeminde, yapılan yeminin her zaman doğru olacağı inancı vardır.

Banı Çiçek'le evlenebilmek için Yalançı oğlu Yaltaçuk Beyrek'in ona verdiği kaftanına kan sürerek kızın ağabeyi Deli Karçar'a getirir. Düğün için hazırlıklara başlanır. Bamsı Beyrek Deli Ozan kıyafetinde sevgilisinin düğününe yetişir. Yalan söyleyen Yalançı oğlu Yaltaçuk, Tana Sazı'na kaçır. Beyrek yanındakilerden ateş ister ve Yalançı oğlu Yaltaçuk'un kaçtığı sazlık alanı ateşe verir. Kaçacak yeri olmayan Yaltaçuk, Beyrek'in kılıcının altından geçerek kendini affettirir. YM₁'de “Yalançı oğlu Yaltaçuk bunu işitti, Beyregün korkusundan kaçdı özini Tana Sazına şaldı. Beyrek ardına düşdi, kova kova saza

düşürdi. Beyrek aydur: Mere od getirün. Getürdiler, sazı oda urdılar. Yaltaçuk gördi kim yanar, sazdan çıktı. Beyregün ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi.” (Ergin, 1994: 151).

Türkler kılıç üzerine yemin ederken sadece kılıçın değil; kılıcın bağlı olduğu kemerinin (kur) de olması gerektiğine inanmaktaydı. Bu kur, kemer ayrıca rütbe anlamına geliyordu (Esin, 2001:135). YM₁'de gördüğümüz kılıç altından geçirerek karşı taraftaki kişiye artık kötülük yapılmayacağı dair söz vermesinden başka bir şey değildir. Kılıç altı etmeyi YSM₃'te de görmekteyiz. YSM₃'te Canış ile Bayış kendi hanımları ile evlenmek isteyen Akçol ve Darbas'ı öldürmez. Her ikisini de kılıç altı ederek bağışlar.

"Öldürürsem gidip,
Şehit olarak kalırsın
Kendine doğru çekip
Kılıcını çıkarıp
Omuzlarına geçirip,
Dört eliyle çıkarıp
Gidin ya diye söyledi,
İzin verdi bıraktı." (Üçay Şentürk, 2013: 346).

Gerek YM₁'de gerekse YSM₃'te kahraman eşi ile evlenmek isteyen kişileri kılıç altından geçirdikleri görülür. Burada demirin temizleyicilik özelliğinden faydalanmak istemelerine şahit olmaktayız. Öyle ki Anadolu'nun birçok yerinde ölen birinin üzerine makas, bıçak gibi metal eşyalar konulmaktadır. Böylece ölünün şişmeyeceğine inanılmaktadır. Bu gelenekte ölünün şişmesi haricinde ölen kişinin ruhunun kötü ruhlar tarafından rahatsız edilmemesi düşüncesi vardır. Çünkü eski Türk inanç sisteminde demir olan yere kötü ruhlar gelmemekte, oradan uzak durmaktadır. Kılıcın altından geçen kişi de kötü ruhlardan arınmakta ve temiz bir şekilde yeni bir hayata başlamaktadır.

Bir nesnenin altından geçirerek güven pekiştirme işine YSM₇'de rastlamaktayız. Evine misafir olarak gelen Bay Börek'i evine alan yaşlı kadın ilk önce Börek'i evine almak istemez. Daha sonra onu göyneğinin altından geçirerek güven sağlamaktadır.

Bir nesnenin altından geçirerek yemin etme geleneği çok eski bir gelenektir ve dönemden döneme değişik kisvelere girerek varlığını devam ettirmektedir. Ortak amaçlar için yapılan

bu gelenek kılıç altı etmek, göynek altından geçmek, yelekten geçmek (A.B. Alptekin, 2009b: 28) şeklinde değişime uğrayarak varlığını bütün canlılığıyla sürdürmektedir.

4.5.1.4. Hediye vererek yemin etme

İki grup, birbirine verdikleri sözü nasıl ki bir yeri kerterek sembolleştiriyorlarsa karşı tarafa verilen bir hediye de verilen sözü pekiştirmeye yönelik başka bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Dostlukların pekiştirilmesi için gruplar birbirlerine hediyeler vermektedirler. Çocukluk döneminden başlayan bu gelenek ileryen yaşa göre şekillenerek devam etmektedir (Durmuş, 2011: 106,107). Yine eski dönemlerde, bir kızın erkeğe verdiği mendil, ikili arasında birbirlerine verilen sözü pekiştiren bir semboldü.

YSM₈'de Tekfur'un kızı Bey Beyrek'i görünce âşık olur sonra onu kurtarmak ister. Bu sırada ona sorar: "Ey, buradan çıkınca benim mi olacan, Akkavak Kızı'n mı olacan?" diye sorar. O da:

- "Nasip olursa Akkavak Kızı, ondan sonra senin." der.
- "Böyle demeseydin yedi sene daha yataydın." diyor.

Çıkarıp bir tane mendili de hediye olarak veriyor.(Sakaoğlu, 1998: 390). Sevgililer aralarındaki bağı mendil ile güçlendirirler.

4.5.1.5. Kargış şeklinde yapılan yemin etme

Ant içmenin birçok şekli vardır. Eski dönemde belli gelenekler çevresinde yapılan antlar zamanla günlük yaşamın bir parçası olmuştur. Kişinin karşısındaki kişi gözündeki değerini artırmak veya düşüncesini ispatlamaya yönelik durumlarda başvurduğu ant şekillerinden biri de kargış şeklinde antlardır.

Günümüzde halk arasında karşılıklı antlaşma ve ritüel törenleri olan yeminler yanında yaygın olan yeminlerde de '*ekmek çarpsın*', '*annemin ölüsünü öpeyim*', '*çocuğumu sevinmeyeyim*', '*Allah belamı versin*', '*iki gözüm önüme aksın*', '*gençliğimi sevinmeyeyim*', '*şurdan şuraya gitmek nasip olmasın*'vb. ritüelistik töreni olmayan, sadece kargamak / beddua etmek suretiyle yapılan yeminler de mevcuttur. (Gökdemir, 2003: 68).

Manas Destanı'nda Alman Bet, Kökçö'ye hitap ederken kahr niteliğinde and içtiğini görmekteyiz.

"Yamaçtaki yilkını
 Yerinden ürkütüp sürmezsem,
 Davulu kakmazsam,
 Çılbırından vurmazsam,
 Benim Alman Bet adım kurusun." (Yıldız, 1995: 260).

Alman Bet, Kökçö'ye söylediği sözler kargış niteliğindeki yemine güzel bir örnektir. Cümlelerinde belirttiği yilkıyı yerinden oynatma, davulu parçalama konusunda kararlılığını belirtmek için kendi adı üzerine ant içmektedir.

YSM₁₂'de Bey Böyrek mağarada Pirlerin kendisine bade içirmesinden sonra kızı bulmak için gurbete çıkmaya karar verir. Ancak annesi gurbete çıkmasına izin vermez. Bu durumda Bey Böyrek annesinin kendisine olan güvenini pekiştirmek için Akgavak Kızı'nı bulunca ülkesine getirip evleneceğine dair söz verir. Annesine söz verirken Akgavak Kızı'nı bulunca "Eğer senden izin almadan evlenirsem, sütün haram olsun." diyerek kargışta bulunur.

"Eğer gider de Akgavak'ı varı bulursam
 Südün haram olsun senden izinsiz alırsam
 Ölmeden ben de buraya geri dönersem
 Düğün ister de muradım bizim ellerde oyy oyy." (Erol, 2006: ?).

4.5.1.6. Kutsal bir değer üzerine yemin etme

Yeminlerin toplumların bünyesinde değişen ve gelişen şartlara ayak uydurarak yaşaması, toplumun dinî inançlarının gücüne de bağlıdır. Yemin, dinî kendisine koruyucu bir obje olarak kullanılmaktadır. Dinî inancı güçlü bir toplumda yemin sözlerinin içerisine dinî kavramlar da katılırsa inandırıcılık payı daha yüksek olmaktadır.

"Herhangi bir şeyi yapacağına, yapmayacağına veya koruyacağına dair, tanrı, Allah, koruyucu ruhlar, herhangi bir kutsî değer adına and içme, yemin verme, bu yemin sırasında herhangi bir nesne (bıçak, silah, kan, ayı kafası, postu, at kafası...vb.) kullanma ve bu yemini bozduğu, yerine getirmediği takdirde tanrının, kılıcın, ruhların, ayının lanetine uğrama veya yeminin kargış kısmında söylediği şeylerin yerine gelmesi durumu söz konusudur." (Gökdemir, 2003: 63).

YSM₂'de Külbarşın Alpamış'la eğlencede karşılaşır. İki sevgili burada birbirlerinin durumu hakkında bilgi edinirler.

"Bu Baysın belli yerim olsun
Yalnız oğlum düşmanım olsun
O kölenin laflarını dinlesem
Babam gelip nikâhlı erim olsun
Tanrı şahit olsun sırrımıza." (Üçüncü, 2006: 175).

diyerek and içer. Antta, Ultan'a karşı hiçbir duygusunun olmadığını anlatır. Bu durumda iki sevgili arasında bir hoşnutsuzluk oluşur ve Gülbarşın eşine olan güvenini pekiştirmek için kendine yönelik "Babam gelip nikâhlı erim olsun." diye kargış söyler. Bu kargış karşı tarafındaki kişinin kendisine olan güvenine yönelik bir yemindir. Ayrıca yaptığı işlerin gerçekliğine yönelik *Tanrı*'yı şahit gösterdiğini görmekteyiz. İnsanın ant sırasında şahit gösterdiği kavramın hususiyeti önemlidir. Üzerine yemin edilen kavram ne kadar değerli ise ant da karşı taraf gözünde o kadar değer kazanacaktır. İnsan ant içerken yalan söylemesi durumunda üzerine yemin ettiği kavramın koruyucu ruhlarının veya durumuna göre kendisi tarafından cezalandıracağını bildiği için çok özen göstermektedir.

Uygurların Abdurrahman Han Destanı'nda Abdurrahman, Ambal'a karşı savaşmazsa ak sütünden içtiği, ap-ak ekmeğinden yediği annesine olan borcunu ödeyemeyeceğini, bunların kendisine haram olacağını dile getirerek annesini üzerine yemin eder (İ. Özkan, 1989a: 66).

4.5.2. Yemin etme sebepleri

İnsanların yemin etmelerinin birçok nedeni olmasına rağmen en önemli neden karşısındaki insanları bir konuda ikna edebilme düşüncesidir. "İnsanoğlunun kişiliğinde yaradılışından itibaren bir güven eksikliği söz konusudur. Yemin-ant da bu eksikliği izale etmeye, problemi çözmeye çalışan kutsal bir eylem, bir mittir." (Gökdemir, 2003: 60). Antların içerisinde, insanoğlunun yaradılışından gelen eksiklikleri, güvensizlikleri çözmeye yönelik arayışlar vardır. Nasıl ki insanların toplum içerisindeki tutum ve davranışları, yaptıkları önceki eylemler onunla ilgili güvencelerse yeminler de bir nevi bu eylemleri eylemsel veya sözel pekiştiricileridir. Yemin etme şekli her toplumda farklı olmasına rağmen hepsinde

ortak bir amaca sahiptir. Türkerde çok eski bir gelenek olan yemin etmeyle ilgili ilk belgeler İskitler dönmine dayanmaktadır (Durmuş, 2009: 105).

İncelediğimiz varyantlarda kahramanları yemin etmeye yönelten etmenleri altı başlık altında değerlendirdik. Kahramanlar zor bir durumdan kurtulmak, yapmak istedikleri bir işe garanti vermek, karşısındaki kişiye güven vermek, verdikleri sözün gerçekleşmesi durumunda, söyledikleri yalanı inandırıcı hale getirmek, kişinin bir durum karşısında kendine verdiği yeminler veya sözlerdir.

4.5.2.1. Zor bir durumdan kurtulmak için yemin etme

İnsanlar başlarına bir iş geldiği zaman sıkıntıdan kurtulmak için değişik çözümler ararlar. Tüm insanların düşünce yapıları dünyanın neresinde olursa olsun benzer bir yapıya sahiptir. Zor bir durumla karşılaştıkları sorunları benzer metotlarla çözüme yoluna gitmişlerdir. Bunun için insanların zor bir durum karşısında yemin ederek kurtulma yoluna gitmeleri buna bir örnektir.

İncelediğimiz varyantlarda YM_{2ab} , YM_{3ab} , $YSM_{2,4,7,8,9,10,11,12}$ ve YSM_{13} 'te kahraman sevgilisinin başka biri ile evlendirilmek istenmesi haberini duyar. Bu durum karşısında elinden hiçbir şey gelmemektedir. Çünkü tutsaktır. Son anda tutsak olduğu kalenin tekfurunun kızı onu kurtarabileceğini söyler. Bu durumda kahramanın ona yemin etmekten başka çaresi yoktur.

YM_1 'de Bamsı Beyrek, tekfurun kızı ile konuşur ve on altı yıldır esir olduğunu anaya, ataya hasret olduğunu ve Yalançı oğlu Yaltaçuk'un onun öldü haberini salıp sevgilisi ile evlenmek istediğini söyler. Böyle olunca kız Bamsı Beyrek'e şöyle söyler: "Eğer seni hişardan aşağı urgan-ile şalınduraçak olur-isem babana anana sağlık-ile varaçak olur-isen beni bunda gelüp halallığa alur-mısın?" didi. Beyrek and içdi: "Kılıcum toğanayın oğuma sançılaysın yir gibi kertileyin toprak gibi şavırlaysın, sağlığ- ile varaçak olur-isen Oğuza, gelüp seni halallığa almaz-isem." (Ergin, 1994: 135) der.

YM_{2ab} 'de kalenin kralının kızı gezerken gezerken tesadüf sonucu görür ve ona âşık olur. Sonra onu zindandan kurtarmaya karar verir. Ancak ondan bazı istekleri vardır: Beg Beyrek'in kendi dinine dönmesini ister.

“Ey civan, eğer benim dinîme dönersen, ben de sana varıp, ölünce sana Bânû-yı Cihân olayım.” dedi.

Şehzâde ayıtdı:

“Ey nigâr-i âlem-i âfitâb, senin gibi bin dâne kız olsa, ben dinîmden dönmezem. Eğer senin aklın var ise Müslüman olup, dünyada ve ahirette devlet-i saâdet bulursun,” dedikde, hemen Bânû-yı Cihân yerinden kalkıp Şehzade’nin iki dîdesin bûs edip ayıtdı:

“Ey Şehzâde, bu hususta gerçek söylersin. Lâkin ben senin dinin Hak olduğım bildim. Eğer, beni cariyeliğe kabul eylersen dinine gireyim.” dedi.

Beg Beyrek Şehzâde ayıtdı:

“N’ola ey Bânû, başım üstüne. Lâkin, benim atam vilâyetinde bir ma’şukam vardır. Ol dahî bir padişah kızıdır ve bunca zaman benim için âh-vâh üzre kalmışdır. Lâkin bundan halâs ile atamın bir Kel Veziri vardır. Benim, ma’şukamı alacak olmuş. Allah Taâlâ selâmetle vileyetime varmak müyesser eyleyip, anı ol Kel Vezir almadan yetişebilirim, ahd olsun bunda askerimle gelip, seni alıp, Bânû-yı Sebistân (?) edeyim.” dedi. (TDKK, No: A/87).

Kahraman kızın teklifine olumsuz cevap verir. Kız bu durumda kahramanın dininin Hak din olduğunu dile getirir. Kız, kahramana kendisini cariyeliğe kabul etmesini ister. Bu durumda kahraman ilk önce eski sevgilisini aldıktan sonra kendisini alabileceğini söyler.

YSM₂’de zindanda Alpamış kız ile buluştuktan sonra Alpamış kıza “Sen beni bu zindandan kurtarırsan seninle evlenirim.” der (Üçüncü, 2006: 103). Kız onu atının yardımı ile zindandan çıkardığı vakit “Önce senin halkını Müslüman edeceğim, ondan sonra nikâhlanarak evleneceğim.” diye söz verir (Üçüncü, 2006: 105).

Kahraman zindandan kurtulmak için ettiği yemini unutmaz. Çünkü Türk inanç sisteminde edilen yeminin gerçekleştirilmemesi durmunda yemin eden kişinin başına bir iş geleceği düşüncesi vardır. Sevgilisinin düğününe yetiştikten sonra verdiği sözü gerçekleştirmek için tekrar yola çıkar. Kıza verdiği sözü gerçekleştirerek onunla da evlenir.

YM_{3b}’de Şehzâde, Gül Aferide Banu’ya: “Bak a Efendim! Benim hâlâ yâr ve arkadaşlarım zındandadır. Ve Engerus Kralı’nın kızı beni çıkardı. Ve ahd eyledim ki kırk güne değin gelir seni alırım dedim. Hem askerimi hem Dîlfürüz’u halâs edip geleyim, bâdehu bermurad olalım.” deyip vedâ edip bir gün Oğuzlar vilâyetinden çıkıp askerleriyle birlikte az vakıtta Engerus’a geldiler (Boratav, 1982: 181).

4.5.2.2. Yapılacak bir işin güvencesini vermek için yemin etme

Birçok halk anlatısında edilen yeminin gerçekleştirilmemesi sonucunda kişilerin başına neler geleceği ile ilgili örnekler vardır. Özellikle efsanelerdeki taş kesilme motifi buna güzel bir örnektir. Efsaneyi dinleyen kişiler aynı durumun başlarına gelebileceğini düşünerek ona göre davranmaktadırlar. "İnsanın verdiği andı yerine getirmesi için de, üzerine yemin ettiği kutsî değer lanetine mazhar olmak durumu söz konusudur ki, bu da yemini yerine getirme zorunluluğu ve korkusunu doğurur. (Gökdemir, 2003: 63).

YSM₇'de Bey Böyrek, gurbete çıktığı zaman Akgavak Gızı'ndan haberdar olur. Akgavak Gızı kendisini yıkan erkekle evleneceğini söylemesi üzerine onunla yarışmak için birçok talipli gelir ve Akgavak Gızı, Bey Böyrek'in yarışları kazanması üzerine onunla evlenerek sözünü yerine getirir (Kaybal, 1999: 119). Kız, ilk önce Bey Börek'in kazanması durumunda onunla evleneceğini eğer kendisi kazanması durumunda Bey Böyrek'in kafasını keseceği üzerine yemin eder.

YSM₄'te yakın arkadaşı Karacan, Alpamış'ı kurtarmaya gittiği vakit Alpamış onu Kalmaklı zanneder ve Alpamış zindandan kurtulduğu vakit neler yapacakları üzerine yemin eder. Burada en önemli unsur hiç suçu olmamasına rağmen Alpamış'ın zindana atılmasıdır. Alpamış zindanın derinliklerinde olduğu için zindanın ağzından kendisi ile kimin konuştuğu hakkında bilgisi olmaz. Bu yüzden zindandan çıktığı zaman neler yapacağı konusunda Kalmak hanına mesaj yollar.

"Sağ salim çıkarsam zindandan
Tayçıhan'ın yurdunu inletirim,
Caus isen gidip söyle şahına
Zindana atmıştır benim gibi adamı
Bizlere yapmıştır bütün kötülüğü
Allah beni zindandan kurtarırsa
Kesirim Kalmak Şah'ın başını." (Yoldaşoğlu, 2000: 296).

YSM₃'te Kalmukların Şumrut isimli padişahı Canış ve Bayış'ın varlığından haberdar olur. Yalnız onların gücünü bildiği ve korktuğu için onların üzerine gidemez. Bu yüzden onları tutup getiren kişiye, kızı Belkıs'ı vereceği konusunda söz verir (Üçay Şentürk, 2013: 215).

Burada yeminin her dinde ve her toplumda var olduğunu ve sonuçta her ne olursa olsun yemin sahibinin sözüne sadık kalıp gerçekleştirmeye çalıştığını görmekteyiz.

4.5.2.3. Bireyler arasındaki güveni pekiştirmek için yemin etme

Bireyler kendi aralarındaki güvensizliğe son vermek için en son çare olarak yemine başvururlar. "Toplumsal hayat içerisinde insan ilişkilerinde değişik nedenlerden dolayı bir güvensizlik vardır. Bu güveni sağlamak, güven telkin etmek, güven ortamını oluşturup yaşatmak için de kutsal değerlere, insanüstü bir gücün desteğine sığınarak, bunlardan yardım alınacak ve bunlar üzerine ‘ant içilecek’ ‘yemin edilecektir.” (Gökdemir, 2003: 62,63).

YSM₇’de yaşlı kadın evine misafir olmak isteyen Bey Böyrek’i hemen evine almaz. Ondan göyneğinin altından geçmesini ister. Kahraman bu eylemi gerçekleştirerek yaşlı kadının güvenini kazanır. Böylece evde misafir olma fırsatı kazanır (Kaybal, 1999: 117).

Kişi veya grupların her zaman her koşulda birbirlerinin yanında olacaklarına dair verdikleri sözler de bir ant türüdür. Öyle ki onların bu yaptıkları yeminli dostluk olmaktadır. Bu dostlukta bireyler en zor anlarda bile birbirinin yanında olmakta gerektiğinde çekinmeden canı pahasına diğer arkadaşına yardım etmektedir. Bir tür kan kardeşliği gibidir.

Türklerde ilk yemin töreni, Hun Hakanı ile Çin elçileri arasında yapılmıştır (İnan, 1998: 317, 318). Bu dostluk yemini ileri dönük sağlam arkadaşlık temellerinin atılmasına yönelikti. Durmuş’a (2009: 97) göre yeminli arkadaşlıklarda dostluk o kadar sağlamdır ki gerektiğinde kişi arkadaşı için ölümü bile göze almaktadır. YSM₁’de Ak-Köbön ihtiyar gemici ile karşılaşınca gemici ona kim olduğunu sorar. Ak-Köbön gemiciye Alpamış’ın yeminli dostu olduğunu söyler (M. Ergun, 1998: 169). Burada Hun ve Çin toplumları arasında yapılan dostluk yemininin sadece kavimler arasında değil bireyler arasında da yapılarak günümüze kadar geldiğine şahit olmaktayız. Günümüzde insanlar kendi aralarındaki ilişkiyi güçlendirmek için farklı yöntemler denerler. Mesela kişilerin kan kardeşi olmaları bunlardan biridir. Yine aynı şekilde birbirine verdikleri sözlerde bunu pekiştirmektedir.

YSM₂'de Külbarşın; Alpamış'la konuşurken ona duyduğu sevgiyi ve köle Ultan ile hiçbir ilişkisinin olmadığını ifade etmek için güçlü bir yemine ihtiyaç duymuş olmalıdır ki oğlunun, babasının ve Tanrı'nın şahitliğine sığınarak yemin etmektedir.

"Bu Baysın belli yerim olsun
Yalnız oğlum düşmanım olsun
O kölenin laflarını dinlesem
Babam gelip nikâhlı erim olsun

Tanrı şahit olsun sırrımıza." diyerek and içer. Ultan'a karşı hiçbir duygusunun olmadığını anlatır (Üçüncü, 2006: 175).

YSM₂'de Alpamış zindanda iken Karaközü'ün keçilerini otlatırken keçilerden biri zindana düşer. Çoban Keykubat, Alpamış'tan keçiyi ister. Alpamış, Keykubat'ın yardım etmesi neticesinde zindandan çıkması durumunda Keykubat'ı muradına erdştirebileceği konusunda ant içer. Ancak Keykubat ona güvenmez (Üçüncü, 2006: 97).

YM_{3b}'de Bey Böyrek, sevgilisinin kına gecesine yetişir. Kel Vezir'le evlenmek istemeyen Gül Aferide Banu intihar etmek için gül bahçesine gider. Kahraman abdal kılığında kızın yanına gider. Kıza kendisinin Bey Böyrek olduğunu söyler ancak ikna edemez. Bunun üzerine kız, kahramandan yemin etmesini ister.

"Piyadeler yürüsün biz gene sâkin
Ferâmuş eyleme tuz etmek hakkın
Mevlâyı seversen kaldır nikabın

Gel ömrümün sermayesi bilmiş bilmezlenir hey."(Boratav, 1982: 180).

Bey Beyrek şehzade Gül Aferide Banu'yu ikna etmek için tuz, ekmek hakkı için ant içer. Her ikisi de insan yaşamı için temel ihtiyaç olmasının ötesinde kutsiyet arz eden nesnelerdir.

4.5.2.4. Dileklerin gerçekleşmesi için yemin etme

Bir dileğin gerçekleşmesi sonucunda verilen sözün gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi çok önemlidir. Öyle ki özellikle efsanelerde karşımıza çıkan taş kesilme motifi bununla ilgilidir.

YM₁'de Bay Piçen Big yanındaki Oğuz beylerinden kendisi için Allah Taala'nın kız evlat vermesi için dua etmelerini ister. Eğer dua neticesinde kız evladı olursa onu Bay Püre Big oğluna beşik kertmesi yapmak istediğini söyler (Ergin, 1994: 116). Bay Piçen Big, dileğinin gerçekleşmesi durumunda doğacak kız evladını vermeyi söz verir. Bu sözündeki ciddiyetini göstermek için ise çocukların doğunca beşik kertmesi yapılmasını kabul eder.

Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde çocukları olmayan kahramanların babalarına derviş elma verir. Derviş onlardan ilerki dönmede çocuklarını birbirleriyle evlendirmeleri konusunda söz vermelerini ister. Her ikisine de söz verdirdikten sonra derviş kaybolur (Köse, 1991: 174).

YM_{3b}'de Kamuran Şah, oğlunun öldüğünü zannetmekte ve çok üzülmetedir. Bu arada oğlunu sağ görmesi durumunda ona tahtı verme konusunda yemin eder. Öyle ki verilen sözün tutulmaması veya yemini gerçekleştirilmemenin ne olduğunu bilen Kamuran Şah dileği gerçekleşince hemen vaadi yerine getirir. Varyantta:

“Bu haberi işidip “ kani oğlum?” deyip koştu. “Bey Böyrek varıp Kâmurân Şâh'ın ayağını öpüp sarıldılar. Ve validesi bir taraftan, bir mesrurluk ki gayrı... Hariçte olanlar bütün duydular. Bâdehu Kâmurân Şâh etti: “Oğlum böyle ahd eyledim ki seni bir dahi sağ görürsem tahtı sana vereceğim dedim. Hamdüllilâh ki gördüm” deyip Divân kuruldu. Bâdehu Bey Böyrek'i taht-ı âlî bahta cülûs ettirip evvelâ kendisi bâdehu erkân-ı devlet bî'at edip pederi ibadethanesine çekilip oturdu. Ve Sultan Bey Böyrek herkese hilatlar giydirdi ve cümlesi razı oldular.” (Boratav, 1982: 180).

YM_{2b}'de Kamuran Şah'ın , Hoca Mansur'a Beg Beyrek'in sağ salim olduğu haberini getirirsen seni vezir yapacağım, der. Hoca Mansur aynı şekilde sözünde durarak onu vezir yapar (TDKK, No: A/87).

YSM₂'de Keykubat gelip seslenerek "Ey Alpamış, yaşıyorsan keçimi veriver" dedi. O zaman Alpamış "Ben bu zindandan çıkarsam seni muradına eriştiririm, sen beni besle, ne

olur, her gün bana keçi getirip verir misin?" dedi (Üçüncü, 2006: 97). Daha sonra Keykubat'ın ona yaptığı iyiliklere karşılık onu ülkenin başına yönetici yapar ve evlendirir.

4.5.2.5. Yalanla bir işi başarmak için yemin etme

Yeminin en büyük özelliklerinden biri karşı tarafımızdaki kişileri söylediğimiz söz, gerçek veya yalan olsun inandırma gayretidir. Burada yemin etme, gerek sözlü gerekse de belli hareketler eşliğinde yapılabilmektedir. Yemin eden kişi bu eylemi gerçekleştirirken vicdanını sorgulamaktadır. "Başkurtlarda silah üstüne yemin etmeye zorlanan kişi derhal doğruyu söyler ve ant içmeye yanaşmaz. Bunun yanında yalan yere ant içen kişi veya andını bozan kişi de silahla öldürülürdü." (Gökdemir, 2003: 69).

"Yeminin dile bu kadar pelesenk olması ve ardından çok kolay 'tövbe' edilmesi veya bu durumun hiç fark edilmemesi, günümüz toplumunda, yeminin gelmiş olduğu durumu, ritüel ve mit özelliğinin zayıfladığını ancak; her alanda yemine ihtiyaç duyuluyor olması ise bu zayıflamaya rağmen yaygınlaştığını gösterir. Bu durumda yemin miti kutsal bir mit olmaktan çıkıp, sosyal bir mit olmaya başlatmıştır denilebilir." (Gökdemir, 2003: 64).

Kişi ettiği yemini tutmaması sonucunda başına ne geleceğini veya yemin etme sırasında kullandığı söz ve objelerin mitolojik veya dinî yönünü bilmediğinden ötürü yalan yere kolaylıkla yemin edebilmektedir.

YSM₇'de doktor kılığındaki gâvur Bay Börek'in üvey annesi ile ilişki yaşamaktadır. Bay Börek'in atı her şeyi kahramana iletmektedir. Bu durumdan haberdar olan gâvur ve üvey annesi atı öldürmeye karar verirler. Bunun üzerine gâvur, Bay Börek'in babasına yalan yere yemin eder. Oğuz padişahına şöyle der: "Padişahım anası babası asil, soylu, en soylu küheylan bir at lazım. Bu atı keseceğiz. Bu atın yüreğini bu hanımın yüreğinin üzerine goy, goyarım ben. Eğer bir iki gün içinde iy olmassa o zaman benim kellemini kes." (Kaybal, 1999: 113) dedi.

4.5.2.6. Kişinin bir durum karşısında kendine verdiği sözler için yemin etme

YSM₁'de ailesi Alıp-Manaş'a Ak-Kağan'ın ülkesine gitmemesini söylediği vakit Alıp-Manaş, hiçbir alpin ulaşamadığı yerde Ak-Kağan ve hiçbir alpin almaya cesaret edemediği kızının olduğunu onu gidip almadan hiçbir şey yapmayacağını söyler ve bunun üzerine

yemin eder. Kahraman bu konuda yemin edince önüne çıkan bütün engelleri geçerek hedefine ulaşmak istediğini ifade etmektedir.

"Onun erkek yüzü görmeyen,
Erkek eli değmeyen
Erke-Karakçı diye kızı var.
Ateşim onunla birlikte yanmış.
Yatağım onunla birlikte serilmiş.
Varıp onu almayınca
Kıçımı döşeğe koymam
Başımı yastığa değdirmem." (M. Ergun, 1998: 107,109) diyerek

kılıcı üzerine yemin eder.

Kahramanın kendine koyduğu ve yapmak istediğı veya istemediğı bir olayla ilgili andı *Kanlı Koca Oğı Kan Turalı Boyu*'nda görmekteyiz. Kan Turalı'nın göğsü kabardı, elindeki kılıcıyla yeri ketti sonra yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcımla doğranayım, okumla vurulayım, oğlum doğmasın, annemin ve babamın yüzünü görmeyeyim (Ergin, 1994: 193) diyerek gerdeğe girmemekteki kararlılığını bütün hassasiyetiyle gösterir (Ergin, 1994: 193).

Benzer bir yemine yine Dede Korkut destanlarından *Uşın Koca Oğı Segrek Boyu*'nda karşılaşmaktayız. Kahraman, ağabeyini kurtarmak için gurbete çıkarken engel olmak isteyen eşine bütün ısrarına karşın kılıcımla doğranayım, okumla vurulayım, oğlum doğmasın, doğarsa on yaşına ulaşmasın ağabeyimin intikamını almadan (Ergin, 1994: 228) gerdeğe girmeyeceğine dair söz vererek yapmak istediğı işteki kararlılığını gösterir.

Türk kültürü içerisinde kendine yer edinen yemin (ant) üzerine gerek eski Türk inanç sisteminde gerekse İslamiyet'in kabulü ile birçok inanç ortaya çıkmıştır. Değışen yaşam koşullarına bağılı olarak yemin (ant) çevresinde birçok inanış ortaya çıkmaya devam edecektir.

4.6. Fal

İnsanlar gelecekle ilgili veya geçmişte yaşadığı bazı olaylarla ilgili sırları öğrenmek için fala başvurur. Dünyanın neresinde olursa olsun falın kökeninde insanoğlunun merakı vardır. Divanu Lügati't Türk'te Kaşgarlı Mahmud, ırk kelimesini "Kehanet, fal, insanın içindeki gizli şeyleri ortaya çıkarma." (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 657) şekliyle açıklamıştır. Türklerdeki falcılık anlayışının temelinde eski Türk dini Şamanizm vardır (İnan, 2000: 151).

İnsanların merak olgusu etrafında oluşan fal, beraberinde değişik uygulamaları da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birisi de fala bakma şeklidir. Fala bakmanın değişik şekilleri vardır. Öyle ki Şu Destanı'nda imparator Şu, havuzun içindeki hayvanların hareket ve davranışlarına bakarak bir tür fal bakma olayını icra etmektedir.

"Hakanın gümüşden bir havuzu vardı. Sefere çıktığında beraber taşınır, içine su doldurulur, sonra kazlar, ördekler yüzdürülürdü. Kendisine:

- Ne buyrulur, savaş edelim mi? denildiği zaman, o cevap olarak,
- Şu kazlara, ördeklere bakınız, nasıl suya dalıyorlar, demiş. Bunun üzerine orada bulunanlar hükümdarın savaş için hazırlanmadığını ve buradan çekilip gitmek niyetinde olamadığı zannına düşmüşler." (Öztürk, 1980: 96).

YSM₄'te Alpamış, Kalmak ülkesine, Tayçi vilayetinden Kalmak şehrine doğru giderken Çılbır Çölü'nde Murat Tepe diye bir yer vardır. Oldukça yüksek bir tepedir. Üstünden kuş uçmazdır. Bu tepeyi görünce "Bu tepeye atımı süreyim, irkilmeden atım çıkarsa gittiğimde yârimi alırım, sınavıp göreyim." dedi (Yoldaşoğlu, 2000: 125).

Günümüzde de özellikle Taşeli Platosu'nda yaşayan konar-göçerler arasında göç yapmadan önce benzer bir inanış uygulanmaktadır. Yaylak veya kışlağa göç sırasında en çok faydalanılacak hayvan (deve) serbest bırakılır. Deve serbest bırakıldıktan sonra bir köşeye çekilip yatarsa kesinlikle o gün göç yapılmaz. Eğer yapılsa bile bir sorunla karşılaşılabilme ihtimalinin olduğu düşüncesi vardır. Ancak deve hiçbir şey yapmayıp istekli bir şekilde görünürse göç etmek için hiçbir problem yok, demektir. Şu Destanı'nda imparator Şu'nun hayvanların durumuna bakarak göç etmesi veya etmemesi durumu yüzyıllardır halk içerisinde varlığını sürdürerek devam etmektedir.

Halk hikâyelerinde kahraman ve yanındakiler meydana gelecek olaylar hakkında bilgi edinerek tedbir almak için başvurdukları yöntemlerden biri de remil atmadır. Remil, bir kumla bakılan bir tür faldır (Aydoğan, 2006: 99). Halk hikâyesinde kahramanın yanında gelecekte haber veren remilciler de vardır. Kahraman böylece tehlikelere karşı tedbirini almakta ve bazen de remilcilerin verdiği fikirler sayesinde başarıya daha kolay ulaşmaktadır.

YSM₁₂'de Bey Beyrek bir mağarada karşılaştığı dev karısına yardım eder. Bu arada kadın remil atar ve yedi başlı devle mücadele eden oğullarından dördünün öldüğünü öğrenir. Ayrıca hikâyenin devamında Yemen padişahı bezirgânların kendisi için uygun gördüğü kızıdan haber almak için yine remil bakan kadınlardan yardım ister. Bu kadınlar remil falına baktığı gibi küp de kullanabilmektedir. Böylece istedikleri gibi hareket edebilmektedirler. Yaşlı kadının remilleri sayesinde Bey Beyrek olaylar hakkında daha önceden bilgi sahibi olduğu için daha hızlı hareket edebilme fırsatı bulmuştur. Bey Beyrek, Akkavak Kızı'na ulaşırken dev karısının remille ona yardım etmesinden ve yol göstermesinden yararlanmıştır (Erol, 2006: ?).

Remil falına bakarak geleceği görmek halk hikâyelerinde karşımıza çıkar. Kirmenşah Hikâyesi'nde Koca Arap kendisine karşı çıkacak birisinin olup olmadığını remille öğrenmeye çalışır (A.B. Alptekin, 1999: 195).

“Türklerde en eski fal kitabı Irk Bitig'dir. Bunun yanında fal kitabı şeklinde olmayıp eser kalıntılarından ve yazma parçalarından söz etmek daha doğru olur.” (C. Kaya, 2008: 359). Aynı şekilde YSM₁'de Alıp-Manaş'ı, anne ve babası gurbete çıkmaması için Kümüjek-Aru adında güzel bir kızla evlendirir. Ancak Alıp- Manaş bir gün *Ay Sudurlu Biçik* adlı gelecekte haber veren kutsal kitabı okur ve kitabı aya güneşe doğru tutunca Altay üzerinde ne olacağını görür. Kitap sayesinde kağanların en güçlüsünü öğrenmek ister. Çoğu kahramanın ulaşamadığı, ulaşanların da geri dönemediği yerde yaşayan Ak-Kağan ve hiçbir yiğide vermediği Erke-Karakçı adlı kızın varlığını fal kitabı sayesinde öğrenir (M. Ergun, 1998: 103,104).

Kutsal kitap okuyarak geleceği görmeyi Altayların Kozın Erkeş Destanı'nda da görmekteyiz. Kozın Erkeş, standanda tam bir bahadır olunca *Kutsal Bilgelik Kitabı*'nı okur. Kutsal Bilgelik Kitabı'nda kaderinde Karatı Kağan'ın kızı Bayım Sur'un olduğunu öğrenir

(Dilek, 2002: 258). Yine aynı şekilde; Ay-Sologoy lo K n-Sologoy Destanı'nda, Altay'da savaşmaya geleni sağ döndürmeyen kendisi de savaşa çıkmayan Ak Kağan sarayında huzur içinde yaşamaktadır. Ak-Kağan bir gün ava çıkmak için hazırlanırken kutsal kitabına bakarak  lkesinin huzur içinde olduğunu görür. Ancak Erlik Biy'in yardımcısı Kara B k 'n n yurduna savaşmak için geldiği hissine kapılır (Dilek, 2007a: 120).

Fal bakmakla ilgili Anadolu'da değişik uygulamalar vardır. Fal bakmak, eğer kişinin mesleği ise yaptığı eyleme karşılık para alır. Hatta söyledikleri doğru çıkarsa fal sahibi tarafından değişik hediyeler ile ödüllendirilir. Fal bakmak, kişinin mesleği değilse falın hayra ve güzele çıkmaması için "arılık" adı verilen bir miktar para verilir. Burada önemli olan paranın değeri değil; falın doğru ve güzel çıkmamasıdır. YSM₂'de düğün yerindekiler Alpamiş'ın uzaklaşmasını isterler. Ancak Külbarşın  zerindeki elbiselerin durumuna acıdığı ve divanenin sesini kocasının sesine benzettiği için yanındaki Mafiyya adlı hizmetçiye sekiz tile vererek kendisinin falına bakmasını ister. Alpamiş: falda Mafiyya'nın yaptıklarını yüzüne vurur. Alpamiş, Mafiyya adlı hizmetçiye:

"Ey, halim, eyvah.
Gelecek mi Alpamiş,
Gelmeyecek mi Alpamiş.
Yoksa düğün içinde
Gelip gidiyor olmasın,
 aresi çok ihtiyaç.
Ey, halim, eyvah.
Bu fakir divane gelmiş,
Onu Külbarşın'ı görmüştü
Fal baksın bize diye
Sekiz tile vermişti
Bu lanetli Mafiyya,
D rd n  çalmış..." (   nc , 2006:163).

Varyantlarda karşımıza çıkan fallardan birisi de kahramanların giriştikleri zorlu mücadeleden başarılı olup olmayacaklarını anlamaya yönelik geleceğin tayini ile ilgili yapılan uygulamadır. Ali Duymaz, *Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı* adlı makalesinde

dış ruhun *hayvanlarda, cansız varlık ve nesnelerde, bitki ve ağaçlarda, diğer nesne ve varlıklarda* olmak üzere dört şekilde karşımıza çıkabileceğini söylemiştir (Duymaz, 2008: 1, 22).

YSM₁'de Alıp-Manaş Destanı'nda ruhun dokuz köşeli bir okta olduğunu görmekteyiz. Alıp-Manaş, Ak-Kağan'dan intikam almak için yola çıktığında kahraman kendisine yardım eden gemiciye dokuz köşeli bir ok hediye eder. Yaşlı gemiciye; eğer ok paslanırsa Ak-Kağanı yenmişimdir, eğer paslanırsa ben ölmüşümdür, der. Böylece yaşayıp yaşamadığı hakkında bilgi edinebileceğini söyler. İhtiyar gemicinin ısrarlarına rağmen Alıp-Manaş Ak-Kağan'ın ülkesine gider. Daha sonra arkadaşı Ak-Köbön ihtiyar gemiciye Alıp-Manaş'ın öldüğüne inandırmak için kuru bir kemik gösterir ve dokuz köşeli oku denize atar. Daha sonra ihtiyar denizci oku denizden çıkardığında okun parladığını görür (Ergun, 1998 :120, 138).

Halk hikâyelerinde kahramanların yanlarında taşıdıkları, geçimlerini sağladıkları, gerektiğinde atlarından sonra onlar için değerli olan varlıklarından birisi de sazlarıdır. Saz, kahraman için değerli olduğundan ona gözü gibi bakmaktadır. Âşık Garip Hikâyesi'nde kahraman gurbete çıkmadan önce elindeki iki sazdan birini duvara asıp diğerini yanına alır. Annesine kendisi gurbette iken sazın tellerinin onun durumu hakkında bilgi vereceğini söyler. Sazın tellerinin kendi kendine kırılırsa, Âşık Garip 'in ölmüş olabileceğini; kırılmaz ise gurbette sağ olacağını tembihler (Türkmen, 1974a: 243). Nevruz Bey Hikâyesi'nde de sazda dış ruh tasavvurunun belirtileri vardır. Nevruz Bey âşık olduktan sonra bir gün annesine duvarda asılı olan sazını ister. Annesi duvardaki saza uzandığı zaman saz yukarı doğru hareket eder. Annesi geri çekilince saz eski yerine gelir (Duymaz, 1996:28,138).

YSM₁₃'te Beybörök, Akgavak Gızı'yla evlenip ülkesine geldikten sonra ülkenin sınırına Bulgar askeri geldi, haberini alınca otuz dokuz arkadaşıyla birlikte gurbete çıkarken annesine: “Aman anne sazımı asıyom buri, ne zaman bunun bi teli kopasa.” demiş, “O zaman benim öldümü bilirsin” demiş (Özer, 1982: 24,27). Daha sonra gurbete çıkar. Sazın durumuna bakarak gelecek hakkında fikir edinmeyle ilgili başka örneği de YSM₁₀'da görmekteyiz. Onu evine misafir olarak götürür. Beğ Börek memleketinden ayrılırken duvara bir saz bir de yay asmıştır. Kendi evine misafir şeklinde gelen kahraman hemen duvardaki saza ve yaya bakar. “Eğer benim yayım ve sazım olduğu gibi yirinde duruyorsa Akkavak Kızı da öylece duruyordur. Kimse benim evime gelmemiştir.” (Sakaoğlu, 1998:

406) diye aklından geçirir. Burada saz ve yay sevgilinin sadakati ile özdeşleştirilmiştir. Eş ruh faydalı olabileceği gibi bazen de zararlıdır. Altayların Kan-Kapçıkay Destanı'nda Altın Şuru; düşmanı Büyük Monus'un ruhunun kara gölün altındaki birbirine yapışık iki porsuktan diğesinde olduğunu öğrendikten sonra porsuğun hayatına son verir (Dilek, 2007a: 335, 339).

YSM₁'de Ak-Boz at sahibine yardım için rüyasında gördüğü Küler-Bay Kağan'ın ülkesine varır. Orada Ak-Boz atın varlığını onlarca bahadır, her şeyi bilen Kalmaklar, birçok büyücü sezemez. Ak-Boz at kutsal sudan köpük aldıktan sonra kaçır. Onun nerede olduğunu anlamak için Altay'ın şanlı kamları büyücüleri dua edip, davul çalarlar ancak Ak-boz atı yakalayamazlar (M. Ergun, 1998: 183,187). Büyücüler çevrelerinde olan biten her şeyden haberdar oldukları inancı bugün Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşamaktadır. Çalınan veya kaybolan bir eşya ve bir hırsızlık olayını sihir ve büyü ile uğraşan kişilerin çözebileceği inancı vardır.

Sihir ve büyü ile uğraşan kişilerin diğer insanlardan farklı olarak ayrı bir sezgi niteliği vardır. YSM₃'te Kalmukların Şumrut isimli padişahı, Canış ve Bayış'ı tutsak etmek için çok uğraşır. Ancak en son sihircisi sayesinde yakalamayı başarır. Çünkü Şumrut Kağan'ın sihircileri Bayış'ın ne yapağını önceden sezmektedirler.

"Sihircisi yakarır

İki yüz civarında pehlivanı

Arkasına düştü kovalayıp

Bayış kaldı bağlı." (Üçay Şentürk, 2013: 250).

YSM₃'te Şumrut Kağan, ordusu ile Canış'ı uzun süre yakalamak için kovalar. Ancak yakalayamazlar. Bu durumda Şumrut Kağan sihircisinden yardım ister. Sihirci, Canış'ın peşine düşer onu kovalarken dua eder ve onu attan düşürür. Bunun üzerine Canış sürüklenerek mağaraya kadar kaçır (Üçay Şentürk, 2013: 251).

YSM₃'te Belkıs, zindana götürüldüğü sırada Bayış'ı gördükten sonra ona âşık olur. Ancak bir daha onu göremez. Bunun üzerine hâlsiz düşer. Babası onun tedavisi için sihirciler, falcılar ve muskacıları çağırarak tedavi ettirmeye çalışır (Üçay Şentürk, 2013: 269, 270).

4.7. Alkış - Kargış

Alkış ve kargışlardaki kalıp ifadelerde, belli mesaj ve buna bağlı olarak o topluma ait kodlar da mevcuttur. Kişinin alkış ve kargış sırasında seçtiği kelimelerde ve cümlelerde uzun deneyimler ifade eden kelimelerin olduğu görülmektedir.

"Dua ve beddualar veya alkış ve kargışlar insan hayatının her döneminde var olmuş ve çeşitli amaçlarla kullanılmışlardır." (Kalafat ve Bayatlı, 2011:113,114). Alkış ve kargışlarda içinde olduğu Türk insanının tarihinden izler bulunmaktadır (Bars, 2014a: 202). İnsanlar "deyim"leri belirli bir olay ve durum karşısında söylemektedirler. Alkış ve kargışları da aynı şekilde karşı tarafımızdakilere yönelik söylediğimiz iyi ve kötü deyimler olarak değerlendirebiliriz.

Çalışmamızda varyantlarda alkış ve kargışların sınıflandırılmasında Meriç Harmancı'nın *Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Karşılaşlara İşlevsel Bir Yaklaşım* (2012: 1,17) adlı makalesinden faydalanılmıştır.

4.7.1. Alkışlar

Dîvânü Lugâti't-Türk'te; övgü, dua, insanın iyiliklerini zikretme ve menkıbelerini sayma (peygamber için) salâvat (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 548, 549) şeklinde tanımı yapılmıştır.

Dualar, insanlara iyi dileklerde bulunmak amacına yönelik sözlerdir. Anadolu halkı hem sözün eski Türkçedeki karşılığı *alkış* hem de İslami karşılığı *duayı* birlikte kullanmaktadırlar. İçerisinde olumlu anlamlar bulunduran bu cümleler genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir.

Alkış, *yerine alkamak, hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek* fiilinden elde edilmiş bir isimdir. Türkçede bu kelimeye bağlı olarak alkış alkalmak *alkışlamak, alkış almak alkışlanmak, övülmek* (D. Kaya, 1997: 99) ifadeleri de kullanılıp başarılar karşısında söylenen sözler de dilekleri ifade etmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde her toplumda her dinde dua vardır. Alkışlar bulunduğu dönemde inanca ve coğrafyaya bağlı olarak bünyesinde değişiklik olsa da yenilenerek devam edecektir.

Dualar, toplumun günlük yaşamında her yerde karşımıza çıkmaktadır. "Dua, tohum atılırken, koç katımında sirke, yoğurt, hamur gibi mayalanmalı besinlerde, sofraya kurulurken, sofradan kalkarken yemeğe başlarken, Cuma ve kandil helvaları kurulurken, hayır hasenet yapılırken yeni şey alınca ve ilk kullanımına başlayınca dua edilir (Kalafat ve Bayatlı, 2011: 9).

Terzioğlu'na göre, alkış ve kargışlar sözlü edebiyatın türlerinden olup uzun bir süreç sonucunda oluşmuştur (Terzioğlu, 2007:34). Bu sürecin şekillenmesinde toplumun eğitim düzeyi, dini inanışları ve kültürel yapısı çok önemlidir. Bir alkış metni dikkatle incelendiğinde bu değişimini görmek mümkündür. Türklerde dualar; Şamanizm'den başlayarak Budizm, Maniheizm gibi kültür ve inanç çevresinden geçerek İslamiyet'le gelişmiş bir yapıya ulaşmış halen de devam etmektedir (Elçin, 2000a: 662).

İnsanların alkışı söylemelerinde en yaygın kullanım şüphesiz karşı taraftaki kişinin iyiliğini istemeye yönelik olan özelliğidir. Biz de çalışmamızda varyantlarda kullanım şekillerine ve amaçlarına göre alkışları, altı başlıkta değerlendirdik.

4.7.1.1. Belli bir içtenliği olmayan sembolik alkışlar

Kahraman hedefine ulaşmak için bazen samimiyeti olmayan, ciddiyetten uzak alkışlar dile getirir. Burada, dua kahramanın hedefine ulaşmasında bir araçtır. YM₁'de Bamsı Beyrek, tutsak düştükten sonra haber alınamaması üzerine yakın arkadaşı Yalançioğlu Yaltaçuk onun öldüğü haberini yayar ve kanlı gömlekle bunu ispat yoluna gider. Bamsı Beyrek'in nişanlısı Banı Çiçek'le evlenmek ister. Beyrek zindandan kurtulup sevgilisinin düğününe geldiği vakit ozan kılığında düğüne gelir (Ergin, 1994: 132). Kahramanın sevgiline ulaşması için çeşitli yollardan geçmesi gereklidir ki istemediği halde düğündeki büyük kişilere dualar ederek onların güvenini kazanıp hedefine ulaşır. Burada edilen duada bir içtenlik yoktur. Sadece sembolik olarak yapılmaktadır.

"Sağda oturan sağ bigler

Şol da kolda oturan şol bigler

İşikteki inaklar

Düpde oturan haş bigler

“Kutlu olsun devletünüz.” (Ergin, 1994: 144,145).

4.7.1.2. Bir çaresizlik karşısında söylenen alkışlar

Günlük yaşam içerisinde hayatın akışına bağlı olarak çeşitli sebeplerden dolayı duaya başvururuz. Özellikle de insanoğlu sıkıntıya düşüp çaresiz kaldığı zaman yaratıcıya sığınır ve ondan dua aracılığıyla yardım ister.

YM₁'de Bayındır Han'ın düzenlediği sohbete katılan Pay Püre Big meclisteki kişilerin mutlu durumunu görünce kendisinin çocuksuz olduğunu hatırlayıp Tanrı'nın kendine ceza verdiğini düşünüp ağlar. Bu durumu gören Kazan Han niçin ağladığını sorunca erkek evladının olmadığı için ağladığını söyler. Bu durumda yapacak tek şey yüce Tanrı'ya dua ederek ondan yardım dilemek olacaktır. “Böyle digeç Kalın Oğuz Bigleri yüz göğe tutdılar, el kaldurup du‘â eylediler, Allah Ta‘âla saña bir oğul virsün, didiler.” (Ergin, 1994: 116).

Yaratıcıya dua ederken insanlar sadece sözlü olarak değil; fiili olarak da bir takım hareketlere başvururlar. Doğan Kaya'ya dua ederken ellerin göğe doğru açmak, elleri ve çeneyi gökyüzüne doğru kaldırmak, gözlerle gökyüzünün derinliklerine doğru bakmak Eski Türk inanç sisteminin kalıntılarından başka bir şey değildir (D. Kaya, 1997: 100).

YSM₃ varyantında da çocuk olması için yapılan dua vardır. Asılhan yolda giderken Hızır-İlyas ile karşılaşır. Hızır, Asılhan'a isteklerini Allah'a yetiştirebileceğini söylemesi üzerine Asılhan dileğini Hızır'a iletir. Bunun üzerine Asılhan Allah'tan iki çocuk ister, yakışıklı ve cezbedici olması gerektiğini ve güçlü kuvvetli olması gerektiğini dile getirerek arkasından Fatiha okur (Üçay Şentürk, 2013: 214). Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde bir derviş kendisine kim bin altın verirse ettiği dua ile onun dileğinin yerine geleceğini söyler. Çocuğu olmadığı için derdine çare bulamayan padişah dervişin duası kabul olur deyip dervişin istediği parayı verince: Derviş " Gönlünün muradı ne ise Tanrı ihsan eylesin." (Türkmen, 1983: 210) diye dua eder. Halk arasında Hızır veya dervişlerin zor durumda olan insanların imdadına yetiştiğiyle ilgili inanç vardır. Bu yüzden herhangi bir durumda en zor anında yardım eden kişi için *Hızır gibi yetişmek* deyiimi kullanılmaktadır.

Çocuksuzluk, ailelerin en büyük dertlerindendir. Aileler çocuk sahibi olmak için çareler ararlar. Modern tıp ve alternatif tıbbın faydası olmadığı zaman çareyi ilahi güçlerde

ararlar. YSM₂'de erkek çocuğu olmayan Baybörü erkek çocuğu olmadığı için çok üzgündür ve sıkıntı içerisinde. Dağ bayır gezerken Allah'a sığınarak yardım ister.

"Baybörü Hakk'a yalvardı
Almadın Allah'ım canımı
Nasıl buna dayanayım
Bir çocuğun yokluğundan
Akrabalarım yer malımı
Verdi gönlüme kaygıyı
Kadir Allah yaratan
Bana hami kendin ol
Bir çocuğun yokluğundan
Çevremdekiler eziyet çektiriyor." (Üçüncü, 2006: 73).

Çocuksuzluğun giderilmesi için duaya YSM₇'de de başvurulmaktadır. "İşte filan türbede, filan işte ziyarette herkes toplansın. Padişahın orda ziyafeti var. Herkes oraya gelecek. Abdestini alsın, efendim, dua edilecek. Padişahın oğlu olması için Allah'a yalvaracağız." (Kaybal, 1999: 105) derler ve söylediklerini yaparlar. Özellikle tek başına edilen duadan ziyade topluluk halinde edilen duanın daha önce kabul edileceği ile ilgili inanç bugün Anadolu'nun değişik yerlerinde yaşamaktadır. Öyle ki uzun süre yağmur yağmayıp kuraklık meydana geldiği durumlarda köyün ileri gelenleri halkı bir araya getirerek bu zor durumdan bir an önce kurtulmak için hep beraber dua etmeye çağırırlar. Bunun kökeninde toplu halde edilen duaların daha önce kabul edileceği ile ilgili inanç vardır.

Dede Korkut, Deli Karçar'dan istemek için yanına gittiğinde, Dede Korkut'un keramet sahibi olduğunu bilmediği için ona karşı gelir. Ancak yaptığı hatanın farkına varınca çaresizlikten dolayı tövbe ederek dua etmek zorunda kalır. YM₁'de Delü Karçar aydur: "Meded aman el-aman, Tañrının birliğine yokdur güman, sen menüm elümi sağaldı gör, Tañrının buyruğı-ile Peygamberün kavli-y-ile kızkarın daşımı Beyrege vireyim didi. Üç kere ağzından ikrar eyledi, günahına tevbe eyledi, Dede Korkut du'â eyledi, Delünün eli Hak emri-y-ile şapaşag oldu." (Ergin, 1994: 126).

Dede Korkut Kitabı'nda, *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy*'da babası ile zindanda mücadeleye giren Uruz, Salur Kazan'ı tanımadığı için kılıçla yaralar. Bunun

üzerine çaresiz kalan Salur Kazan “Ağ sakallu babana kıyma oğul.” (Ergin, 1994: 242) diye dua ederek zor durumdan kurtulur. Diğer bir destan *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*’nda Selcen Hatun’u alabilmek için Kan Turalı sırasıyla boğa, aslan ve deveyle boğuşması gerekmektedir. Devenin karşısında kayıp düşen Kan Turalı, hemen Allah'a ve peygambere dua ederek (Ergin, 1994: 192) zor durumdan kurtulur.

YSM₂'de Alpamış'tan uzun süre haber alınamayınca Ultan onun eşi Külbarşın'la zorla evlenmek ister. Ultan ülkenin yöneticisi olduğu için çok güçlüdür. Karşı tarafındakiler güçsüz olduğu için çaresiz kalmışlardır. Bu durumda Alpamış'ın oğlu Jediger düğün yerinde iken annesinin yanına varır ve ona üzülmemesini söyler. Bu sırada annesi onun için dua eder ve Tanrı'dan zor durumda oldukları için yardım etmesini ister:

" Mollalar okur kelamı
Bismillah olur yol başı
Hayırlısını eyle Tanrım
Kamil pirimi var kıl
İşte bugün yardımcı olsun." (Üçüncü, 2006: 151).

YM_{3ab}'de Bey Beyrek arkadaşlarıyla zindanda kalırken ümidinî hiç kesmeyerek Allah'a duada bulunmuştur. Beyrek ve arkadaşları zindanda uzun zaman kalmışlardır. Yabancı bir yerde oldukları için kendilerini kurtaracak kimse yoktur. Bu durumda ümidinî kaybetmemek için Beyrek ve arkadaşları Allah'a dua ederek ümitlerini canlı tutmuşlardır (Boratav, 1982: 172).

4.7.1.3. Ad koymalarda kullanılan alkışlar

İnsanoğlunun hayatında geçiş dönemleri önemli bir yere sahiptir. Nasıl ki kahramanın doğmasında ve doğduktan hemen sonra geleceğiyle ilgili iyi dilek ve temennilerde bulunmak için dua ediliyorsa kahramana ad verilirken yine dua edilmesinin bir gelenek olduğunu görmekteyiz.

Türk kültüründe *ad* etrafında birçok gelenek oluşmuştur. Ad verilirken icra edilen geleneklerden biri de dua etmektir. Böylece adın kişiye hayatı boyunca iyilik getirmesini isterler. YM₁'de kahraman yiğitlik gösterdikten sonra Türk geleneklerine göre isim alır.

Oğuz Beyleri bir araya gelerek Dede Korkut eşliğinde kahramana ad koyarlar. adın kahramana şans getirmesi için de dua ederler.

"Ünüm *añla* sözüm diñle Pay Püre Big
 Allah Ta'âla saña bir oğul virmiş tuta virsün
 Ağ sancak götürende müslümanlar arhası olsun.
 Karşu yatañ kara karlu tağlardan aşar olsa
 Allah Ta'âla senüñ oğluña aşut virsün.
 Kanlu kanlu şulardan kiçer olsa kiçüt virsün.
 Kalabalık kâfire girende
 Allah Ta'âla senüñ oğluña fırsat virsün.
 Sen sen oğluñı Bamsam diyü oğşarsın
 Bunuñ adı boz aygırlu Bamsı Beyrek olsun
 Adını ben *verdüm* yaşını Allah virsün." (Ergin, 1994: 121).

YSM₁₁'de kahramanın doğumuna yardım eden derviş baba daha sonra kahramana ad verileceği sırada da ortaya çıkar ve hem taya hem de kahramana dua ederek ad verir (Kızıltuğ, 1997: 15,16). Böylece kahramanın ve atının doğumundaki mucizevî özellikler devam edecek ayrıca yapılan dua ile kahraman ve atının yeni hayatı dinî bir mahiyet kazanacaktır.

4.7.1.4. Hoşnutluk ve teşekkür ifadesi için kullanılan alkışlar

Kişi, kendisine yapılan iyiliklere bazen bir teşekkür sözü bazen de yapılan iyiliğin derecesine bağlı olarak duayla cevap verir. Dualara, genellikle zor durumdayken yapılan yardımlar için başvurur.

YM₁'de Beyrek, ülkesine dönerken yol kenarında taş biriktiren çobanları görür. Ne yaptıklarını sorduklarında çobanlar Yalançı oğlu Yaltaçuk ile Banı Çiçek'in düğünü olduğunu kendilerinin Yalançı oğlu Yaltaçuk'a taşları atacaklarını söyledikleri zaman "Beyrek aydur: Mere yüzünüz ağ olsun." (Ergin, 1994: 138) diyerek dua eder. Türk toplumunda vefalı insanlara hep değer verilmiştir ve gerektiği durumlarda ödüllendirilmiştir. Varyantta görüldüğü gibi Beyrek de çobanların yaptığı davranışları takdire şayan görmekte ve onları dualarla mükâfatlandırmaktadır.

YSM₂'de Alpamış kendi düğününe divane kılığında gider. Bu arada oğlu Jediger ile karşılaşır. Çocuk divaneye yardım etmek ister ancak elinde fırsatı olmadığı için ona dua ederek yardımda bulunmak ister. Jadiger:

"Ey divane yolun açık olsun
Büyük başın kul olsun
Sadakanın boynu ince
Divane sana yol bol olsun." (Üçüncü, 2006: 153) der.

YSM₃'te Bayış ve Canış'ı Kalmuklar sıkıştırdığı vakit Ay Çolpan'ın söyledikleri aklına gelir ve yaptıklarından pişman olur. Sonra altı şehir halkı ve akrabalarına bir zamanlar kendisine yaptıkları iyilikler için dua eder (Üçay Şentürk, 2013: 240).

YSM₃'te Belkis, Bayış'ı zindana giderken görür ve âşık olur. Uzun süre onu arar; ancak bulamaz. Uzun zaman sonra onun yaşadığı haberini alınca çok mutlu olur. Bayış'ın yaşadığı haberini alınca dualar ederek ak, sarı başlı bir koyun kurban eder.

"Ak sarı başlı beyaz koyun,
Aldı kesti şimdi,
Hazrettin yoluna
Hayırlı dua edip,
Yaşadığını öğrendi." (Üçay Şentürk, 2013: 276).

YSM₁₀'da Bey Böyrek'in annesinin yabancı ülkeden bir gâvur doktorla ilişkisi vardır. Onunla birlikte birkaç kez kahramanı öldürmek isterler. Ancak zindandan kurtulunca Bengi Boz giderken kahramandan bir avuç toprak almasını ister. Çünkü kahramanın annesinin gözleri kör olmuştur. Kahraman almak istemese de atının ısrarını kıramaz. Ülkesine gelince gözleri kör olan annesine toprağı sürmesini ister. Eve vardıktan "Oğlum, sen kimsin? dedi, sana kurban olayım." (Sakaoğlu, 1998: 406) diyerek dua eder ve teşekkürlerini bildirir.

YSM₄'te Alpamış ülkesine dönünce karısı Berçin'in düğününe dedesinin kılığına girerek yetişmeye çalışır. Bu arada giderken yolda düğüne giden birkaç kadına rastlar. Nezaket

gereği kadınların elindeki eşyaları alarak onlara yardım eder. Kadınlar kendilerine yardım ettiği için Alpamış'ın yaptığı davranışa minnet duyarak dua ederler.

"Dede yardım etseniz nasıl olur,
İyi kadın rastlasın diye dua ederiz,
Bohçaları sırtın saralım,
Dede sen götür, biz seninle gelelim,
Size arkadaş olup düğüne gidelim,
Minnettar olup sana dua edelim.
Yaşlılığında ipek kadife giysin diye,
Haktan gelen işe boynunu eğsin diye,
Dedemizin düşmanı ateş gibi yansın diye.
Bütün kadınlar toplanıp dua edelim." (Yoldaşoğlu, 2000: 402).

4.7.1.5. İyi dilek ve temenni için yapılan alkışlar

Dede Korkut Destanlarının sonunda iyi dilek ve temennide bulunmak için dua yapılmaktadır. (Güzel, 2008: 443). Dede Korkut destanları, destandaki başkahramanların etrafında şekillenmiştir. Bu yüzden her boy kahramanın adıyla anılır. Dede Korkut diğer Oğuznamelerde olduğu gibi Bamsı Beyrek Boyu'nun sonunda *Bu Oğuznâme Beyregün olsun* diyerek destanı Beyrek'e hediye eder.

Oğuznamelerin iyi dilek kısmında Dede Korkut; anne ve babaların mekânın cennet olması gerektiği, kişiyi oğul ile kardeşten ayırmaması gibi imandan da ayırmaması gerektiğini, günahlarımızın Hz. Peygamberimizin hatırı için Allah katında affedilmesini ister.

Yöm vireyin hanım :

"Kara taşların yıkılmasun,
Kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün,
Ağ şakallu babañ yiri Uçmak olsun,
Ağ pürçeklü anañ yiri Behişt olsun,
Oğul –ile qarındaşdan ayurmasun,
Ahır vaktında aru imandan ayırmasun,

Âmin âmin diyenler dîdâr görsün,
 Yığışdursun dürişdürsün günahuñuzı
 Adı gökli Muḥammed Muştafa yüzi şuyuna bağışlasun
 Ḥanum hey!" (Ergin,1994: 153).

YM_{3a}'nın sonunda soylama şeklinde olmayan bir dua vardır ki bu duada hikâyeyi okuyan, dinleyen ve yazan kişilerin Allah katında rahmetle yargılanmasını istemektedir. "Elhamdülillâhi Rabbelâlemîn! Okuyanı, dinleyeni, yazanı rahmetle yarlıgagıl yâ ganî! Âmin." (Boratav, 1982: 181). YM_{2a}'nın sonunda da müellif hikâyeyi yazarken kalıcı olmak ve okuyanlardan hayır dua almak için yazdığını dile getirir. "Bunu yazdım, yâdigâr olmak içün, okıyanlar bir hayır duâ ile anlamak (=anmak) içün." (TDKK, No: A/87).

YSM₅'te Bamsım Birek, Çiçek'e kavuştuğunda büyük bir düğüne başlanır. Atlar yarıştırılır, güreş tutulur, ok atma müsabakası yapılır, ozanlar saz çalıp şiirler söyler. Bu düğüne ozanların piri Dede Korkut da gelir. Dede Korkut; söz söyler, nasihat eder, saz çalar, deyişler okur. Düğün bittiğinde dua eder (İ. Özkan, 1995: 300).

4.7.1.6. Bir işin başarılması için söylenen alkışlar

YSM₄'te çevresindeki birçok yerden Berçin için görücü geldiği vakit Berçin onlardan altı ay müsaade ister. Bu durum üzerine hemen Kongırat'ta bulunan amca oğlu Hakimbek'e bir mektup yazar ve mektupçunun bir an önce ona ulaşması için dua eder.

"Ulu- büyük hepsi toplanıp gelecek,
 El açıp bunlara dua etti,
 Elçi olup Kongırat ele yöneldi.
 At beline ulak bindi
 Berçin'in mektubunu aldı,
 Herkes dua etti,
 Haberciler yola çıktı." (Yoldaşoğlu, 2000: 87).

YSM₄'te Alpamış, Berçin için Kalmak ülkesine gitmek için yola çıkarken hazırlıklarını yapınca kız kardeşi Kaldırkaç ağabeyine sağ-salim gidip gelmesi için dua eder. Çünkü

Alpamış, zorlu bir yolculuğa çıkmakta ve başarılması güç bir iş için teşebbüste bulunmaktadır.

"Nereye gitsen, Şahımerdan yar olsun,
On iki imam, kırk Çiltan medetkar olsun,
Düşmanları seni görse figankar olsun,
Sağ-salim gidip gelin bey ağa.
Kederliyim, gözümünden sel gibi yaş akar,
Buradan gidip al güzel hanımı." (Yoldaşoğlu, 2000: 105).

YSM₁₃'te Beybörek, Akkavak Gızı'nı almak için birçok yarışa girmiştir. Akkavak Kızı'nın at yarışında ne kadar başarılı olduğunu bildiği için evinde misafir olduğu yaşlı kadın ona yardımcı olması için üç tane sihirli gül çubuğu verir ve ancak bu işin güçlüklerle dolu olduğunu bildiği için dualar eder. "Çocuk atını alıp gitcek diyo, nine buna üç tane gül çubuğu koparıyo. 'İlk önce küçünü vurursun, sonra ortayı, sonra büyü vurusun' diyo. Bunları hayır duanan nine yolluyo." (Özer, 1982: 24,27).

YSM₃'te Celmeyan, Canış ve Bayış'ı Ala Göl'e ava götürmek konusunda kandırır. Yalnız bu yolculuğun zorlu olduğunu bildiği için Bayış'ın eşi onun için dua eder.

Sen dünyadan göçersen,
Ruhuna bağışlarım,
Sefere çıktın, yol yürüdün,
Arkanda çok yiğit var,
Kara dağlar gibi güçlü ol, (Üçay Şentürk, 2013: 219) der.

YSM₄'te Alpamış, zindanda yanına düşen kazın kanadına mektup bağladıktan sonra yapması gerekenleri tembihler ve kazın arkasından dua eder (Yoldaşoğlu, 2000: 282).

4.7.2. Kargışlar

İnsanların kendilerine ve çevresindekilere yönelik yapılan zararlı davranışlara gösterdikleri tepki (Elçin, 2000a:663) olarak ifade edilen kargışlar; alkışların tam zıt hüviyetine sahiptir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te; lanet ve lanetleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 686).

Türk toplumunda alkışlar olumlu, sevindirici, heyecan verici durumlarda dile getirilirken; kargışlar sıkıntı, yapılan haksızlık ve yapılan bir kötülük karşısında dile getirilir. Destan anlatımı sırasında anlatıcı da istenmeyen bir durumla karşılaştığında düşmanlara yönelik kargışta bulunabilir (Bars, 2014a: 205). Kişilerin konuşmasını sağlayarak anlatımda etkiyi ve canlılığı atıran alkış ve kargışların bu yönüyle işlevsel bir görevi vardır (Harmancı, 2012:3).

İnsanların kargış söyleme sebepleri arasında şüphesiz kendisine yapılan bir haksızlık vardır. Biz de çalışmamızda varyantlarda kullanım şekillerine ve amaçlarına göre beş başlıkta değerlendirdik.

4.7.2.1. İstenmeyen ve kıskanılan başarı öncesinde söylenen kargışlar

İstenmeyen bir durum veya kıskanılan bir başarı durumunda eylemi yapan kişiyi durdurmak amacıyla beddua edilir. Böylece o kişinin eylemi yapmasından vazgeçirilmiş olur. Toplumda beddua edilen kişiyi toplumdan dışlama böylece dışalanmadan kişinin ders alması çalışılır. Bu yönüyle kargışın işlevsel görevi vardır (Kocaer, 2007:32).

YSM₄'te Berçin'in yardımcılarında Suksur kızı Çılbır Gölü'nden tarafa bakar ve uzaklardan Alpamış'ın atının üzerinde Karacan'ın geldiğini görür. Bu durumu Berçin'e arz ederken Alpamış'ın ölebileceğini dile getirir ve bu yüzden onun atına yabancı birisinin bineceğini söylediği vakit Berçin bu sözlerin doğru çıkmaması için kıza beddua eder.

"Her şeyi söyleyip durma sözünde,

Dost, düşman görünür gözünde,

Allah'ım kum dökülsün ağzına." (Yoldaşoğlu, 2000: 141) şeklinde

beddua ederek Berçin yerinden kalkar. Amacı Suskur kızının söylediklerinin doğru çıkmaması içindir.

YSM₂'de Alpamış, babasının atlarını Tayşık Han'dan kurtarmaya giderken yolda cadı ile karşılaşır. Cadı, Alpamış'a tuzak kurar. Bunu at engellemeye çalışınca cadı ata beddua

ederek kargışta bulunur. Alpamış cadıyı ata bindirmek istediğinde at cadıyı sırtından yere atınca cadı beddua etmeye başladı:

"Dağda yetişen andızım
Suda yetişen nanem
Döşeği düşmana koymuş gibi
Kaçtın sen bir tanem
Bela yeni başlar
Daha bir günlük yol gitmeden
Ayakları aksar
İhtiyacını karşılamaz
Düşman yerinde bırakır
Dağda yetişen diken." (Üçüncü, 2006: 91,93).

YSM₄'te Cadı Surhayıl, Berçin'i ısrarcı şekilde oğluna ister. Bu durumda kızın annesi hemen tepki göstererek kızın sahipli olduğunun dile getirerek Surhayıl'e beddua eder. Beddua etmesindeki amaç Cadı Surhayıl'in kızını almak için çabalamasını engellemektir.

"Kazanda kaynayan koyun eti değil,
Burada oturan kızın başı boş değil.
Kızım sözlü amcasının oğluyla,
Mal veren Baysin-Kongırat elindedir.
Haber varırsa, bey Alpamış'ım gelmez mi,
Gelirse Karacan oğlun ölmez mi?
Ölesice kadın, doğru dursan olmaz mı?" (Yoldaşoğlu, 2000: 61).

4.7.2.2. Ayıplanma ve utanma sonrası söylenen kargışlar

Değişik durumların sonucu ortaya çıkan alkış ve kargışlar; insanları bir eylemi yapmaya teşvik ettiği gibi, toplum tarafından beğenilmeyen davranışlardan insanları vazgeçirmeye yönelik sözlerdir. Kargışlarda; kötü durumların, yapılan yanlışların eleştirisi vardır (Harmancı, 2012: 1). Kargışlar incelendiği zaman insanların nasıl bir dünya görmek istedikleri ortaya çıkar.

YSM₃'te Canış ile Bayış hanımlarının Akçol ve Darbas'la olan düğününe son anda yetiştikleri vakit orada hanımları ile karşılaşırlar ve kadınlara kendilerinin gelmesini beklemedikleri için hiddetlenip beddua ederler. Böylece kadınların yaptıkları bu davranışın ayıp olduğunu dile getirirler.

"Allah'ın kahrına uğrayan kadınlar

Evlenin kâfirler

İyiler kuru kalır mı?

Erkeklerle evlenmeden genç kadın

Allah kahrına uğrattır mı?

Kocaya varınız

İki evlat sizlere

Okşayıp boyun eğin, evvelkinin hesabını." (Üçay Şentürk, 2013: 343).

YSM₇'de Bey Böyrek, Ak Gavak Gızı'nın düğününe yetişince kadınların oynaması için türkü söyler. İlk önce kaledeki İsmail adlı bir arkadaşının anası oynamak için çıkar. Derviş kılığındaki kahraman kadına ayıplarını söyleyerek eleştirel bir dille beddua eder.

"İşte geldi İsmayıl'ın anası

Ağ eline yahmış Mekke gınası

Ataşlarda çatır çatır yanası

İsmayıl galada yasın çeksene

Ataşlarda çatır çatır yanası

İsmayıl galada yasın çeksene." (Kaybal, 1999: 143,144)

YSM₇'de kahraman, düğün yerinde Kel Vezir'in eski hanımından sonra arkadaşı Mustafacık'ın sevgilisini oynatır. Kıza yönelik olarak: *Mustafa galada yasın çeksene* dediği vakit Mustafacık'ın sevgilisi *Ocağımı sönsün, bu derviş değil, yav!* diyerek kahramana Kel Vezir'in eski hanımı ile birlikte bedduada bulunurlar (Kaybal, 1999: 144).

YSM₇'de Bay Böyrek'in kız kardeşi Bengi Boz 'un kardeşi Hudey Tay ile tazi Zağar'ı sularken onlar kahramanı görünce tanır ve oynamaya başlar. Kız iki hayvanın yaptıklarını

görünce onların vefasız olduklarını ve kardeşi Bay Böyrek'in nişanlısının o gün düğünü olmasına sevindiklerini düşünerek onların yaptıklarını ayıplar nitelikte: "Ağzını, burnunu yumduklarım, ocağı batasicalar, der ve herhalde bunlar kardeşimin nişanlısının düğününü yapacak, evlenecek ona seviniyor." (Kaybal, 1999: 140,141) diyerek eleştirisini dile getirirken beddua eder.

4.7.2.3. Yapılması planlanan kötülüğü engellemek için söylenen kargışlar

İnsanlar yapılmasını istemediği bir kötülüğün önüne geçmek veya kendilerine iyilik yapan bir kişiye karşı yapılacak kötülüğü engellemek ister. Ancak bu durum, bazı hâllerde çok zordur. Bu durumda kişi yaratıcıya sığınarak ettiği alkış veya kargış sayesinde bu durumu engellemesini isteyebilir.

YM₁'de Dede Korkut, Banı Çiçek'i Deli Karçar'dan istemeye gittiğinde bir an Deli Karçar'ın kendisine kılıç çekmesiyle karşılaşır. Bu durumda kendisine yapılmak istenen kötülüğü engellemeye yönelik olarak beddua eder. Bu durumda Deli Karçar'ın eli asılı kalır. Sonrasında da İsm-i Azam duası okumasıyla eli çözülür. "Dede Korkut ayıtdı: Çalar-iseñ elüñ kırısun didi. Hax Ta'alanuñ emri-y-ile Delü Karçaruñ eli yukaruda asılı kaldı. Zırā Dede Korkut velāyet issi -idi, dileği kabul oldu." (Ergin, 1994: 126).

YSM₁₂'de kendisine iyilik yapan Bey Böyrek'e dev karısı, evlatlarının kötülük yapacaklarını ve onu cezalandıracaklarını sezer. Bu durumda dev karısı kendisine yapılan iyiliği unutmuyarak çocuklarının yapmak istediği kötülüğü kargış ile durdurma yoluna gider ve bu işte başarılı olur. Çünkü anne veya babanın ettiği kargışın ne kadar etkili olduğunu dev karısının çocukları bilmektedir. "Ana bu kim" felan dedilerse, ellerine aldılar top oynar kimi Bey Böyreklen. Oğlum size südümü haram ederim, buna dokanmayın!" dedi. "Bu kim, nerden geliyor bu?" dediler (Erol, 2006: ?).

4.7.2.4. Yapılan kötülüklere karşı söylenen kargışlar

İnsanlar, yapılacak bir kötülüğü engellemek için çareler arar. Ancak kötülüğü engelleyemediği durumda içindeki isyanı kargış ile dile getirir. Burada genellikle kötülüğü yapan kişinin de yine kötülükle cezalandırılmasını istemeye yönelik bir kargıştır.

YSM₂'de cadı Alpamış'ın atı Bayşubar'ın sırtına binerek yolculuk yapmak ister. Ancak at onun kötü niyetini bildiği için sırtına almak istemez ve onu sırtından yere atar. At burada cadının gözü ile değerlendirdiğimizde ona kötülük yapmıştır. Atın yaptığı davranış karşısında cadı ata beddua etmeye başlar.

"Dağda yetişen andızım

Suda yetişen nanem

Döşeği düşmana koymuş gibi

Kaçtın sen bir tanem?

Bela yeni başlar." (Üçüncü, 2006: 91) diyerek at hakkında Alpamış'ın fikrini değiştirmeye çalışır.

YSM₂'de Ultan; Alpamış'ın oğlu Jediger'i ve kız kardeşi Karlığaş'ı yolda görüp her ikisine de kılıçla vurur. Sonra her ikisi de yaralanır. Alpamış'ın kız kardeşi Karlığaş bu duruma üzülür ve Ultan'ın yaptığı kötülüğün arkasından beddua ederek onun da cezalandırılmasını ister.

"Karlığaş ise ağladı,

Gözden yaşlar aktırıp.

Garip Karlığaş ağladı.

Jadiger'i kucaklayıp

Yürüyen kardeşim diye

Bindiğin at kara olsun,

Yalnızlara, Allah'ım yardım et." (Üçüncü, 2006: 147,149) diye söylenir.

YSM₄'te Alpamış, Berçin'le evlendikten sonra Baysarı'yı ikna ederek tekrar Kongırat'a götürmek isterler. Ancak Baysarı bunu hiçbir şekilde kabul etmez. Çünkü zamanında ağabeyi ile arası açılmıştır ve onun gözünde ağabeyi ondan zekât isteyerek kötülük yapmıştır. Bu durumda ağabeyinin kendisine yaptığı kötülüğü hatırlayarak kendi kendisine "Abimin yüzü kurusun, görmeyeyim." diyerek beddua eder.

"Gönlüm kırılınca, halimi bilmedi

Beni bilirsin, asla Kongırat'a gitmem,

Gitsem de eskisi gibi olmam
 Abimin yüzü kurusun, görmeyeyim.
 Gönlüm kırılınca, halimi bilmedi." (Yoldaşoğlu, 2000: 204).

YSM₂'de düğün yerinde Ultan, Alpamış'ın oğlu Jediger'i ayaklarından bağlayıp eziyet etmektedirler. Bu durumu görüp tepki göstermeyen halka Jediger beddua eder. Burada Jediger'e kötülük yapan Ultan'dır. Ancak Ultan'ın yaptığı davranışa halkın tepki göstermemesinden dolayı Jediger halka yönelik kargışta bulunuyor.

"Kapının önü kara toprak
 Açlıktan bükülüp yatadur
 Gidip, gezip, dolaşıp,
 Benim gibi ağlarsın
 Haydi çekin halkım çekin
 Keçi yaşını yaşarsın
 Ayakların aksasın
 Gidip, gezip, dolaşıp
 Boynuna ip koyulup,
 Benim gibi ağlarsın.
 Haydi çekin halkım çekin
 Hepiniz benim gibi olursunuz." (Üçüncü, 2006: 141).

4.7.2.5. Belli bir içtenliği olmayan sembolik kargışlar

Karşı taraftaki kişinin kötülüğünü istemeden yapılan bir kargış türüdür ki burada amaç beddua edilen kişiye zarar verme değildir.

YSM₄'te Cadı Surhayil, Kalmak ülkesine giderken Alpamış'ın önüne çıkar ve yalan söyleyerek oğullarını Kalmak Şahı'nın öldürdüğünü söyler. İnandırıcı olmak içinde yalan yere beddua eder. Ancak Kalmak Şahı ile ikisi Alpamış'ı tutsak etmek için anlaşma yapmaktadır. İnandırıcı olması yönünden faydalıdır.

"Benim yalvarışım kabul olsun
 Dua edeyim Kalmak Şah'ı ölsün,

O da benim gibi perişan olsun

Kalmak şahı asker toplayıp gelmiştir,

Kötü günleri başıma getirmiştir.

Kalmak şahının zulmünden oğlum ölmüştür." (Yoldaşoğlu, 2000: 258).

YSM₈'de Bey Beyrek atı sulamak için çeşmeye yanaştırır. Beş on kız da orada su doldurmaktadır. Atı suyu içmiş, dönerken atın ayağı testinin birine değmesi sonunda testi testiyle tokuşup dördü beşi birden kırılır. Kızın biri oradan demiş ki: "İlâhi yiğit, Akkavak Kızı hışmından git i mi [e mi] şöyle." (Sakaoğlu, 1998: 380) demiş.

YSM₉'da kahraman, yaşlı bir kadının testisini ok ile vurur ve kırar. İhtiyar kadın arkasına bakıp testiyi kıranın şehzade olduğunu görünce "Beddua etmeğe dilim varmıyor. Gençsin, Akkavak Kızı'nın hışmına uğrayasın." (Gökoğlu, 1936: 81,87) der. Her iki varyantta da kahramana yöneltilen bedduada Ak Kavak Kızı'nın hışmına uğraması istenmektedir. Oysa YSM₈'de Şehzade testinin parasını ödemek ister. Ancak kız kötü bir amaçla değil Ak Kavak Kızı'nın çok güzel olduğu için söylediğini dile getirir. Böylece sembolik bir beddua olduğunu söyleyerek kahramanı rahatlatır. Aynı olay örgüsü YSM₁₃'te vardır.

Sonuç olarak; incelediğimiz varyantlar geçmişten günümüze dua ve beddua geleneğinin Hazar Denizi'nin doğusunda ve batısında bütün canlılığı ile yaşadığını göstermesi açısından önemlidir. Alkış ve kargışlar içerisinde diğer folklorik unsurlarda olduğu gibi toplumun gizli kültürel kotları vardır.

4.8. Bade İçme Geleneği

Türk destancılık ve hikâyecilik geleneği içerisinde kahramanın âşık olmasını sağlayan rüya motifinin kompleks bir yapısı vardır. "Hikâye kahramanı bu rüya ile pir elinden bade içerek Tanrı aşkını, sevgilinin aşkını ve kendisine toplum içinde müstesna bir yer sağlayacak saz şairi olmak için gerekli bütün hünerleri ve bilgileri kazanmaktadır." (Günay, 2011: 129).

Kahramanların âşık olmasını sağlayan Kompleks Rüya Motifi; *Hazırlık devresi, Rüya, Uyanış ve İlk Deyiş* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır (Günay, 2011: 136). "Kerem

ile Aslı Han, Âşık Garip ile Şah Senem, Âşık Emrah ile Selvihan hikâyelerinde kahramanlar kompleks rüya ile karşılaşmakta ve âşık olmaktadır." (Günay, 2011: 139,145).

Âşık tarzı şiir geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan ve karamanı âşıklığa taşıyan rüya motifinin içeriğinde; sıkıntılı dönem, rüyada pir elinden bade içilmesi, sevgilinin görülmesi ve pir veya sevgili tarafından mahlas verilmesi yatmaktadır.

Rüyaların görüldüğü yerler normal yerler değildir. "Bu düşler mezarlıklar, evliya mezarları, ziyaret yerleri vd. tekin olmayan yerlerde görülür." (Artun, 2011: 66). YSM₄'te rüya mezarlıkta; YSM₁₂'de ise mağarada görülmüştür.

İncelediğimiz varyantlarda YSM₄ ile YSM₁₂'de hikâye kahramanının âşık olma sürecindeki rolünü net olarak görmektediriz. Diğer varyantlarda ise rüya motifi olmasına rağmen kahramanların sevgiliyi bulmak için gurbete çıkmalarına neden olan *Kompleks Rüya Motifi* yoktur.

Hazırlık Safhası kısmında kahramanı rüya görmeye sevk edecek sıkıntı YSM₄'te daha belirgin iken YSM₁₂'de o kadar belirgin değildir.

Rüya kısmında; YSM₄'te pir elinden bade içerken YSM₁₂'de badeyi derviş elinden içmektedir. YSM₄'te bade şarap iken YSM₁₂'de bir bardak doludur. YSM₄'te Alpamış sevgilisini uykudayken rüyasında görürken YSM₁₂'de ise uyku anında değil mağarada hayal ortamında görmektedir. YSM₄'te sevgilisini görüp onunla konuşurken YSM₁₂'de kızın sadece resmini görmektedir. Her iki anlatıda da kahramanların mahlas alması söz konusu değildir. YSM₄'te sevgililerin birbirleriyle söyleşmeleri varken YSM₁₂'de ise sevgili ile söyleşme yoktur.

Uyanış Safhası kısmında; YSM₄'te Alpamış, sabah uyandığında yanında kimsenin olmadığını görür ve bir an önce sevgilisine ulaşmak için yola çıkar. YSM₁₂'de ise Bey Böyrek, dervişler kaybolduktan sonra evine döner; ancak aşk hastalığına tutulup kendinden geçer ve tabipler derdine çare bulamazlar. Çevresindekilerin bütün ısrarlarına rağmen Akgavak Gızı'nı bulmak için gurbete çıkar.

İlk Deyiş kısmında; YSM₄'te Alpamış, sabah uyanıp yola çıktığı zaman ilk deyişi gerçekleştirmektedir. Ancak YSM₁₂'de herhangi bir deyiş söz konusu değildir. YSM₄'te kahramanın rüya görmesi şöyledir:

Hazırlık Safhası

- a) Baybörü ve Baysarı Beylerin Şahımerdan Piri'nin yardımıyla çocukları olur. Hakimbek yedi yaşına gelince dedesi Alpinbey'den kalan yay ile Askar Dağı'nın tepesini koparır. Bunun üzerine alpların sonuncusu anlamına gelen Alpamış adını alır.
- b) Amcası Baysarı, bir anlaşmazlıktan dolayı Kalmak ülkesine göçer. Bir gün beşik kertme nişanlısı Berçin, Alpamış'a evlilik çağında olduğu için kendisine onun için birçok taliplinin geldiğini; gelip kendisini almasını için mektup yazar.
- c) Alpamış, Kalmak ülkesine Berçin'in yanına giderken yorulur ve geceyi geçirmek için bir mezarlıkta kalır. Misafir olduğu mezarlıktaki pirlere sohbet ederken yorgun olduğu için uykusu gelir.

Rüya

- a) Ruhlar "Bu çocuk Şahımerdan Piri'nin müridiymiş. Bizimle sohbet etti; ancak biz ona rahat ettiremedik." derler.
- b) Pirlere, badeyi Berçin'e verirler. Berçin de kendisine ikram edilen şaraptan Alpamış'a ikram eder.
- c) Ruhlar, Çılbır Gölü kenarından Berçin'i getirerek sevgilileri birbirlerine gösterirler.
- d) Kahraman herhangi bir mahlas verme yoktur. Ancak sevgililerin birbirlerine deyişmeleri söz konusudur.

Uyanış

Sabah olunca akşam gördüğü kişilerin hiçbirisi Alpamış'ın yanında yoktur. Artık eski halinden daha tedirgin olup kızı düşünüp yola çıkar.

İlk Deyiş

Alpamış, yola çıkınca atına biner ve burada ilk deyişi icra eder.

"Bayçibar atına binip,
Gitti, böyle yola çıkıp,
Ruhların sohbetini görüp,
Vaktini hoş geçirip,
Doru atına kamçı vurup,
Berçinay'ım deyip arayıp..." (Yoldaşoğlu, 2000: 117).

YSM₁₂'de kahramanın rüya görmesi şöyledir:

Hazırlık Safhası

- a) Hiç çocuğu olmayan Oğuz padişahının bir dedenin (pirin) yardımı ile çocuğu olur. Çocuk değişik eğitimler alır. Ok atmayı, kılıç kullanmayı ve ava gitmeyi öğrenir.
- b) Bey Böyrek ve arkadaşları ava çıkarlar. Yolda bir geyiğe rastlarlar. Bey Böyrek, onu vurup öldürmeye kıyamaz. Bunun üzerine onu canlı yakalamak ister.
- c) Geyik bir mağaraya girer. Mağarada sakallı üç ihtiyarla karşılaşır. Onlara avını sorar. Onlar kahramanı üst kata gönderir. Orada sakallı beş ihtiyar daha vardır. İhtiyarlar Bey Böyrek'e ne aradığını sorarlar.

Rüya

- a) Dervişler, kahramana senin av olarak kovaladığın geyik bizdik, derler.

- b) Dervişler: "Aşkın için şu bir bardak doluyu iç!" derler. Oğlan bir bardak doluyu içtikten sonra ciğeri yanmaya başlar.
- c) Dervişler, kahramana: "Hele al, Şordaki resim, şu gördüğün resim de Akgavak Gızı'nın resmi, senin nişannın, onun." diyerek sevgilinin resmini gösterirler.
- d) Dervişler: "Oğlum o gızı bulana gadar, o gız Akgavak Gızı'dır. Akgavak memleketinde Akgavak Gızı, o gızı bulana gadar yanın kül olun. O gızı bulduktan sonra eyi olur. Yoksa, gızı buna gadar eyi olacan galmaz." diyerek ne yapması konusunda bilgi verirler.
- e) Kahramana herhangi bir mahlas verme ve kahramanların birbirleriyle deyişmeleri söz konusu değildir.

Uyanış

Bey Böyrek, pirlar ile konuştuktan sonra birden pirlar kaybolur. Kahraman mağaradan dışarı çıkar. Arkadaşları, "Ne var sende beğim?" derlerse de söylemez. Avdan beş on gün sonra oğlan hastalanır; ancak derdinin dermanını bulamazlar.

İlk Deyiş

Bey Böyrek Hikâyesi'nde, gördüğü rüyayı nakleden bir deyiş yoktur.

Sonuç olarak; hem Hazar Denizi'nin doğusundaki hem de batısındaki varyantlarımızda bade içime geleneği bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Ancak Doğu varyantı olan YSM₄'te geleneksel Kompleks Rüya Motifi, yapısal özelliğini korurken Batı varyantı olan YSM₁₂'de ise bazı eksilmelere uğramıştır. Sözlü gelenekte anlatının yayılması sırasında eksilmenin veya eklemelerin olması mümkündür.

4.9. Toy Geleneği

Toy; ziyafet, şölen, yemekli eğlence (Türkçe Sözlük, 1998: 2242) şeklinde tanımlanmıştır. "Türklerin ilk törenleri içerisinde en önemlisi şölen/şeylandır. Kelime ister şölen, isterse

düğün olsun ana fonksiyonu açların doyurulması çıplakların giydirilmesidir." (A.B. Alptekin, 2009c: 318). Toyların en büyük özelliği her ne zaman veya ortam da meydana gelirse gelsin birlikteliği ve paylaşımcılığı desteklemesidir.

Orhan Şaik Gökyay; toyları, Dede Korkut hikâyelerinde ne zaman ve nasıl düzenlendikleri konusunda Dede Korkut Kitabı adlı eserinde sekiz başlık altında değerlendirmiştir.

- 1) Bayındır Han'ın verdiği yıllık toylar
- 2) Her akından sonra verilen toylar
- 3) Çocuğun ilk avından dönüşündeki toylar
- 4) Hacet toyları
- 5) Çocuğa ad konacağı zaman düzenlenen toylar
- 6) Düğün için verilen toylar
- 7) Büyük sevinçlerden sonra verilen toylar
- 8) Yağma toyu (Gökyay, 2007: 1104,1105)

Ali Duymaz ise "*Türk Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı*" isimli makalesinde Türklerde genel anlamda yapılan toyları beş başlık altında değerlendirir.

- 1) Doğum öncesi toyları
- 2) Erişkinliğe geçiş toyları
 - a) İlk av toyları
 - b) Ad koyma toyları
 - c) Evlilik toyları
- 3) Akın toyları
 - a) Akına çıkış toyları
 - b) Akın dönüşü zafer toyları
- 4) Yağma toyları / potlaç / kençliyü
- 5) Ölüm toyları / yuğ (Duymaz, 2005: 37,60)

Bizde varyantlardan tespit ettiğimiz özelliklerine göre toyları kendi içersinde dört başlıkta değerlendirmeye aldık.

4.9.1. Çocuk doğumu üzerine düzenlenen toylar

Varyantlarda kahramanın doğumu üzerine toy düzenlenmektedir. Doğum, neslin devamı olduğu için hem çocuk sahibi olamayan aile hem de toplum için iyi bir haberdur. Bu mutlu haber neticesinde çocuk sahibi olamayan padişah mutluluğunu halkı ile paylaşmak için toy düzenlemektedir.

Kahramanın dünyaya gelmesi normal yollardan olmadığı için doğumun gerçekleşmesi için bazı uygulamaların yapılması gereklidir. Bunlardan birisi de toy düzenlenmesidir. Daha çok kahramanın doğumundan sonra düzenlenen bu toylar kızlardan ziyade erkek çocukların doğumundan sonra düzenlenmekteydi (Dilek, 1996: 52). Toy düzenlenmesi sonucunda açlar doyurulacak, fakirler giydirilecek, borçlular borçlarından kurtarılacak ve onların hayır duası alınacaktır.

Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu'nda çocuk sahibi olamamaları üzerine Dirse Han'ın hanımı ona bazı nasihatlerde bulunur. Aç görse doyurmasını, borçluların borcundan kurtarmasını, İç Oğuz beylerini davet etmesini, tepe gibi et yığıp göl gibi kıymız sağdırarak büyük bir toy düzenlemesini ister. (Ergin, 1994: 80,81). Dirse Han, eşinin söylediklerini harfiyen uygular ve evlat sahibi olurlar.

YSM₇'de padişahın veziri ve komutanları; padişaha çocuğun olması için toy düzenlemesi gerektiğini bunun için de en güzel günün cuma olduğunu söylerler. Ayrıca Dirse Han'ın hatunun Dirse Han'a yaptığı nasihatlerin aynısını vezirler ve komutanlar padişah için yaparlar.

YSM₇'de "Cuma günü, işte sabahleyin halk oraya yığıldı. Hacılar, hocalar, halk, fakiri, fukarası, hepsi geldiler. Onlar şimdi, bir yandan dua ediyorlar, bi yandan fakir halk, efendim şey kesildi fakir halk için develer, goçlar, goyunlar, keçiler. Onlar, gazanlar guruldu, etler pişirildi. Fakire, fukaraya, doyruldu, yedirildi. Hatta ebiseler getirildi. Açlar çıplaklar doyruldu, yedirildi, içirildi." (Kaybal, 1999: 105,106).

Çocuğunun olması için değişik çarelere başvuran padişah için en önemli haberlerden birisi de çocuğu olacağı haberini duymaktır. Çünkü toplumda değeri sarsılan padişah, bu haberle eski değerine kavuşacak hatta daha fazla değer görecektir. Bu haber çocuğu olmayan padişah için hayatının dönüm noktasıdır. Çocuğu olacağını duyan padişah bu haberi halkı ile paylaşır ve halkın yiyip içmesi için toy düzenler. YSM₄'te Baybörü ile Baysarı birlikte çocukları olmadığı için Şahımerdan Piri'nin mezarında dua edip dilekleri kabul olduktan sonra evlerine doğru yola çıkarlar. Mutlulukla üç gece üç gündüz yol gidip Baysin-Kongırat memleketine ulaşırlar. Çocuklarının olacağı mutlu haberini halkları ile paylaşmak isterler. Halkı, yabancıları toplayıp kırk gün kırk gece düğün düzenlerler (Yoldaşoğlu, 2000:26).

Çocuğu olmayan padişah için asıl önemli olan çocuğunun sağlıklı olarak dünyaya gelmesidir. Çocuk doğduktan sonra padişah mutlu haberi paylaşmak için halkı için büyük bir toy düzenler. Toya sadece kendi halkı değil, komşu halklar ve yöneticileri de çağrılmaktadır. Çocuk doğması üzerine toy verme geleneği Türklüğün en eski dönemlerinden beri vardır ve bu gelenek destanlara da yansımıştır.

Oğuz Kağan'ın ilk eşinden Gün, Ay ve Deniz adında üç çocuğu oldu. Oğuz'un çocukları olunca ülkesinde büyük bir toy düzenletip şölen verir (Bang ve Rahmeti, 2012: 94). YSM₃'te Asılhan'ın çocuğu olmamaktadır. Onun dileği kabul olur ve dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika sonra hanımı iki çocuk doğurur. Her ikisi de denk, sıhhatli doğar. Çocuklar, altın saçlı olarak doğar. İnsanlar görüp çocuklara hayran kalır. Babaları Asılhan altı şehrin padişahıdır ve bu sevinçli haber üzerine halkı toplayıp her yere haber göndererek büyük şölen düzenler (Üçay Şentürk, 2013:49). YSM₅'te de erkek çocuk sahibi olamayan Böri Bey meclisteki duaların kabul olmasıyla çocuk sahibi olur. Bundan ötürü bir toy düzenler (İ. Özkan, 1995: 299).

Toylarda birlik beraberlik ve paylaşım ruhu olduğu için toy yapma fikri bazen toy sahibinden olmasa bile karşı taraftan gelmektedir. Bu durumda toy sahibinin durumu toyun masraflarını karşılamayacak durumda olursa ona yardım ederler ve toyun gerektirdiği her şeyi kendi aralarında paylaşmaktadırlar. YSM₄'te bunu örnekleri ile görmekteyiz. On altı soylu Kongırat elinin ileri gelenleri Baysarı ve Baybörü'nün çocukları doğduğunu duyunca hayırlamak için geldiler. Toy düzenlenesi için çevredekiler yardım ederek inek kestirip, yemekler yaptırıp, fakirleri çaresizleri doyurup kırk gün kırk gece düğün yaptılar (Yoldaşoğlu, 2000: 27).

Çocuk sahibi olamayan padişah için üvey evladın öz evlattan farkı yoktur. Çünkü onun asıl sorunu öldükten sonra ülkesinin sahipsiz kalmasıdır. Eğer öz veya üvey bir erkek evlat sahibi olursa hayatta iken onu eğitecek, öldükten sonra halkı güvende olacağı için gözü arkada kalmayacaktır. Bu yüzden YSM₂'de Baybörü, kendi evladı oldikten sonra amca oğlu Kultan'ın tezek işçisinin dünyaya gelen çocuğunu evlatlık edinmesine rağmen çok mutlu olur ve Baybörü onu evlat edindikten sonra kendi çocuğu kabul edinir. Sanki kendi evladı doğuş gibi onu evine getirdiği zaman bir toy yapar (Üçüncü, 2006: 75).

Çocukların doğumu üzerine YM₁, YSM_{2,3,4,5} ve YSM₇'de toyla ilgili gelenekler hakkında bilgi vardır.

4.9.2. Ad verilirken düzenlenen toylar

"Sosyolojik anlamda bir doğum sayılabilecek erişkinler topluluğuna katılma töreni sonunda bir toy düzenlenir ve kahramana sosyal bir kabul anlamı ifade eden ad konur." (Duymaz, 2005: 51). Kahraman doğduktan sonra sırada ad verilmesi vardır ki geçiş dönemi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde yine eğlenceler ve toylar düzenlenmektedir. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde çocuğa ad konulduğu zaman aile bireyleri bir araya gelerek bir hoca yanında ad verildikten sonra yaptıkları yemekleri yemektirler. YSM₁₀'da "Sağdan soldan bütün halk toplandı. Kurbanlar kesildi. Çocuğun ismi konmak üzere yemek yedikten sonra köy imamı zamana göre dua etti." (Sakaoğlu, 1998: 397,398).

Ad verme esnasında düzenlenen toy verme geleneğine Manas Destanı'nda da rastlamaktayız. Cakıp Han, on dört yıl sonra Çırçı'dan bir erkek evlat sahibi olunca toy düzenlerler:

"Kıtay'dan gelen kırk elçi,
Kaynasını adamakıllı yiyip gitti
Manas Kıtay'ı kıracak deyip gitti
Nogoy'dan gelen on elçi,
Oturup etini yiyip gitti.
Manas kuvvetli çıkacak deyip gitti." (Yıldız, 1995: 252).

Kahramana ad verilmesi esnasında düzenlenen toy sadece YSM₁₀ varyantında vardır. Diğer varyantlarda ise bilgi yoktur.

4.9.3. Bir başarı sonrasında düzenlenen toylar

Her başarının sonrasında bir kazanan bir de kaybeden taraf vardır. Kazanan taraf için mutluluk vardır. İnsanlar mutlulukları paylaştıkça mutluluk yayılır ve daha kalıcı olur. Ülkeyi yöneten kişinin başarısı halkın gözünde çok değerlidir. Kazandığı başarılarla

halkının takdirini kazanan yönetici onlarla başarısını paylaşmak için eğlenceler düzenlemektedir. Varyantlarda kazanılan başarıların sonunda kahramanlar bu başarılarını toy düzenleyerek halkı ile paylaşmaktadırlar. Varyantlarda başarı sonunda düzenlenen toyları şu şekilde görmekteyiz.

YSM₁'de Alıp-Manaş eşine düğünde kendini tanıtır. Daha sonra zalim Ak-Köbön'ü cezalandırıp öldürür. Onu cezalandırılıp öldürülmesi üzerine halkını davet ederek toy düzenler (M. Ergun, 1998: 245). Kahraman uzun yıllar gurbette kaldığı için onun yokluğundan faydalanıp en yakın arkadaşı eşi ile evlenmek ister. Eşinin düğününe son anda yetişen kahraman eşini kurtarır ve amacına ulaşır. O gün, onun için çok özel bir gündür. Amacına ulaştığı için halkına toy düzenler. Sevgilisinin düğününe son anda yetişme ve onu kurtarma sonucunda toy düzenleme geleneğine YSM₃ ve YSM₄'te rastlamaktayız. Canış ile Bayış hanımlarını almak isteyen ve Bayış'ın oğlunu öldürmek isteyen Akçol ve Darbas'ı cezalandırmazlar. Sevinçli günlerinde onu serbest bırakırlar. Sonra kalabalıktaki kişilere koyun ve ak toynaklı kısırak keserek toy düzenlerler (Üçay Şentürk, 2013: 347). YSM₄'te Alpamış ülkesine gelip eşini Ultan'dan kurtardıktan sonra bu haber her yere yayılır. Kahramanın başarısını kutlamak için gelenlere yemek verip sınırsız hizmet ederler.

"Alpamış'ın geldiği bildirilir,
Aşçısı, yemekçisi kalmadı hepsi geldi,
Gelip buraya hepsi toplandı,
Sıra sıra kazan kurdu." (Yoldaşoğlu, 2000: 478).

Eski Türkerde tahta çıkan hükümdar için toy düzenlenmesi geleneği vardı (Mandaloglu, 2012: 214). Bu toyda padişah tahta çıkma şerefine gelenlere hediyeler verirdi. YSM₂'de Alpamış, Keykubat'ın yardımını ile zindandan kurtulduktan sonra Keykubat'ı ülkenin başına geçirir ve Alpamış ülkesine dönmek ister. Bu durumda Keykubat bir toy düzenler (Üçüncü, 2006: 108).

YSM₄'te Alpamış, Berçin'i alıp ülkesine döndükten sonra Baybörü'nün keyfi yerine gelir ve büyük bir toy düzenler.

"Pişirdiler Özbek aşı,

Hepsinin keyfi yerindeydi.
 Hakimbek yurduna gelen hakimdir,
 Kaç tane mal kesip yemek verdi."(Yoldaşoğlu, 2000: 228).

Toyların en büyük özelliklerinden biri de bolca yiyip içmenin olmasıdır. Buna bağlı olarak eldeki imkânlar ölçüsünde değişik yiyip içmeler de olmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz, meydana kırk masa sıralatır. Katılanlara bu masalarda muhtelif tatlılar, yemekler ve şaraplar ikram edilir (Bang ve Rahmeti, 2012: 95). YSM₃'te Canış ile Bayış zorlukları geçip Kara Dağ'ın eteğine çadır kurduktan sonra orada kırk yiğit çadırda bir araya gelip kısır bir tay keserek şarkı söyleyip eğlence hüküm sürdüler (Üçay Şentürk, 2013: 223).

"İpekten yapılmış tahta
 Sarı yağ kesilmiş yele,
 Kısrağı kesip
 Kahramanların tümü toplanıp
 Muhabbete daldılar." (Üçay Şentürk, 2013: 224).

Başarının büyüklüğüne göre düzenlenen toy da büyük olacaktır. YSM₃'te Şumrut Kağan için korkulu kâbus durumuna gelen Bayış'ı tutsak etmek belki de hayatının başarılması en zor sınavlarındandır. Bu zor imtihanı başarması sonucunda halkına büyük bir toy düzenler ve toya katılım da ona göre büyük olur.

"Halkına haber ulaşınca
 Ata binen yaşlıları,
 Genç küçük çocukları,
 Dişisiyle erkeği,
 Hepsi geldi eğlenceye,
 Er Bayış'a bakamaya." (Üçay Şentürk, 2013: 259).

Bir başarı neticesinde düzenlenen toylara YSM_{1,2,3,4} varyantlarında rastlamaktayız.

4.9.4. Düğünlerde düzenlenen toylar

Düğünler, bireylerin hayatlarını farklı bir hayatla birleştirip birey olmaktan toplum olma yolundaki ilk adımlarıdır. Bugün, birey için olduğu kadar toplum içinde önemli bir gündür. Yapılan eğlencelerde düğün sahibi, halka yeme içmesi için her türlü imk nını sunarak eğlenceler tertip etmektedir. Bunun yanında düğüne katılan kişiler de düğün sahibine yardım etmek amacıyla hediyeler getirmektedir.

Düğünlerin en önemli özelliklerinden birisi de düğünde yardıma muhtaç kişilere yardım edilmesidir. Öyle ki Bamsı Beyrek kendi düğünü olurken yanındaki kırk yiğidine kendi yedi kız kardeşini ve Han Kazan'ın himayesindeki kızlardan alarak toplu düğün yapmaktadır. YM₁'de:

"Pay B re Bigün oğlançuğı Beyrek, melik n kızın aldı. Ağ ban ivine ağ o ağına girü döndi. Düğüne başladı. Bu kırk yiğid n bir ka ına  an Kazan bir ka ına Bayındır  an kızlar virdiler. Beyrek da ı yidi kız karındaşını yidi yiğide virdi. Kırk yerde otak dikdi. Otuz t kuz kız t li'l  t li'ine birer o  atdı. Otuz t kuz yiğit o ının  ardın a gitdi. Kırk gün kırk gice t y düğün eylediler" (Ergin, 1994: 153).

"Toylara katılma devlete ve hana sadakat olarak değerlendirilirken katılmamak veya  ağrılmamak töreye aykırı bir iş olarak algılanmaktadır." (Duymaz, 2005: 42). Düğüne her kesimden insan çağrılarak toplumun kaynaşması sağlanmaktadır. YSM₄'te Alpamış, Berçin'i almaya hak kazandığı vakit  ılbır Gölü'nün kenarına ak çadır kurdurup düğüne başlar. Düğünde beş-on tane oğlak kesilir, keçi çekme yarışları yapılır. Kırk gün düğün yapılır. Oyuncular ve şarkıcıların hepsi gelir,  zbek şairleri şiir okur ve gelenlerin hepsi hediyeler alırlar. Kırk gün sonra düğün biter (Yoldaşoğlu, 2000: 199,200).

"Yeme içme ilgili hanlar ve beyler cömert olmak zorundadır. Halkına yedirip içirme onların görevlerindendir." (Duymaz, 2005: 43). YSM₃'te Bayış oğlunu ve karısını kurtardıktan sonra Belkıs'la nik h kıyar ve doksan gün şölen düzenler. Elde edilen başarının ve mutluluğun büyüklüğüne göre de toyun süresinde değişiklik olduğunu da görmekteyiz.

"Aslını Bayış aldı

Doksan gün ziyafet düzenleyip

Elli imam topladı,
Muazzam nikâh kıydı,
Ayçolpan sevinçle" (Üçay Şentürk, 2013: 351).

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın ölüm haberinden sonra eşi Kümüjek Aru'yu arkadaşı Ak-Köbön'le evlendirmek isterler ve bunun için toy düzenlenir (M. Ergun, 1998: 233). YSM₃'te Bayış zindanda tutsak iken Belkıs'ın yardımı ile kurtulmuştur. Ülkesine gelince Bayış, Ay Çolpan'a Belkıs ile olan durumunu anlatır ve doksan gün toy düzenleyerek Belkıs'ı da alır. Ay Çolpan kız kardeşim oldu diye çok mutlu olur (Üçay Şentürk, 2013: 351). YSM₅'te Bamsım Birek esaretten kurtulup Çiçek'le Ahmak'ın düğününe yetişince oradakilere kendini tanıtır. Bunun üzerine Ahmak düğünü bırakıp kaçar. Tellalların halkı çağırmasıyla büyük bir düğün eşliğinde toya başlanır (İ. Özkan, 1995: 300).

Kahramanın sevgilisine kavuşmasının sonucunda düzenlediği kırk gün kırk gecelik düğünler bir toy geleneğidir. Bu kırk günlük sürede açlar doyurulmakta fakirlere de çeşitli hediyeler verilmektedir. İncelediğimiz varyantlarda sevgilisinin düğününe son anda yetişen kahraman kırk gün kırk gece düğün düzenlemektedir. Ancak varyantlarda toy hakkında YM₁, YSM₁ ve 3'te ayrıntılı bilgi vardır.

Başlangıçtan günümüze Türk kültüründe doğumdan ölüme kadar her safhada insanlar yaşadıkları mutlulukları diğer insanlarla paylaşma yoluna gitmişlerdir. Bu durumda toy geleneği ortaya çıkmıştır. Toy geleneği Türk düşünce sisteminin ortak hissiyatını göstermesi açısından önemlidir.

4.10. Oyunlar

Oyunu, yaş gözetmeksizin bireyin boş vaktini değerlendirmek amacıyla bazen amaçlı bazen amaçsız etkinlikler bütünü olarak ifade edebiliriz. Oyun denilince insanların aklına çocuk oyunları gelmektedir. Oysaki oyun belli bir yaş aralığına hitap etmez. Oyunlarda evrensel değerlerin kazanılmasının yanında kültürel değerler de gelecek nesillere aktarılır.

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında oyun iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi çocukların yolda, sokakta hoşça vakit geçirdikleri çocuk oyunları;

diğeri gençlerin eğlencelerde oynadıkları içinde belli bir amaç, mücadeleyi barındıran yetişkin oyunlarıdır.

4.10.1. Çocuk oyunları

Dünyanın neresinde olursa olsun çocukların olduğu her yerde toplumun kodlarını içinde barındıran çocuk oyunları vardır. Bu oyunlar; çocukların kişiliklerinin geliştiği, birey olma yolunda ilk adım attıkları, çevreyi tanımaya başladıkları yerdir.

Oyunlar, çocukların hoşça vakit geçirmelerinin yanı sıra kendilerini tanıdıkları, çevreleriyle paylaşım hislerinin ortaya çıktığı, rekabet duygusunun tetiklendiği ve sosyalleşmenin ilk adımlarını attıkları dünyalarıdır. Burada şekillenen dünya daha sonraki dönemde birey olarak topluma yansımaktır. Oyunlarda toplumsal ilişkilerin ilk adımı atılır (Bakırcı, 2007:203).

Her ne kadar çocukların gelişimi için besinler temel ihtiyaçsa oyun da o kadar gereklidir (Gökşen, 2014: 230). Besinler, çocuğun fiziksel ve devinimsel gelişimini sağlarken oyun da çocuğun sosyal-duşusal gelişine katkı sağlar.

Varyantlarda çocuk oyunu olarak karşımıza halen Türk dünyasında ve Anadolu'nun birçok oynanan ancak teknolojinin gelişmesine bağlı olarak sosyal hayatımızda unutulmaya başlayan aşık oyunu çıkmaktadır.

"Aşık oyunu, adını oyun malzemesi olan 'aşık' kemiğinden almaktadır. Bu daha çok küçükbaş hayvanların ayak kemiklerinden biri olan yassı, dikdörtgen şeklinde ufak bir parçadır. Koyun ve keçi aşığı diğer hayvanların aşığına göre daha çok kullanılır" (Yüksel, 1998: 57). Aşık oyunundaki aşık kemiği daha çok küçükbaş hayvanların kemiğinden elde edilip en az iki kişiyle oynanır (Aslan ve Aslan, 2012: 101).

"Erkek çocuklar tarafından oynanan aşık oyununda, oyuncu sayısı 2-7 arasında değişir. Daha çok 8-14 yaş arasındaki çocuklar tarafından oynanır." (Yüksel, 1998: 58). Belli bir oynanma zamanı olmayan aşık oyunu; genellikle çocukların bir araya gelebileceği şenliklerde, düğünlerde, bayramlarda daha çok oynanma fırsatı bulmuştur. Oyun yeri

olarak harman yerleri, köyün meraları, köy meydanı gibi düz alanlar daha çok tercih edilmiştir.

YSM₄'te Karacan, Alpamış'ı kurtarmak için Kalmak ülkesine kılık değiştirerek varır. Ancak Alpamış'ın nerede olduğunu konuşmak yasaklanmıştır. Karacan yol kenarında aşık oynayan çocukları görür ve çocukların kendi aralarında Alpamış hakkında konuştuklarını duyar. Bir çocuğa Alpamış'ın nerede olduğunu sorar. Çocuktan, Çılbır Gölü'nün kenarında Murat Tepe'de zindanda olduğunu öğrenir (Yoldaşoğlu, 2000: 295).

Aşık oyunu oynamaya YSM₈'de rastlamaktayız. Çocuklar bir gün okul çıkışında bir araya gelirler. Birlikte aşık oynamaya başlarlar. Oyuna padişahın oğlu da katılır. O dönemde henüz kahramanın adı yoktur. Bu yüzden çocuklardan biri: “Ülen, koskoca padişah oğlusun, adın yok ki... ‘Ahmet, Mehmet, aşşıklarımızı bırak!’ desek” (Sakaoğlu, 1998: 375) diye söyleyince bu çocuğun zoruna gider. Benzer bir olay örgüsüne Kirmanşah Hikâyesi'nde rastlamaktayız. "Günün birinde çocuklar kendi arasında aşık oynarlarken Kirmanşah bütün çocukları yener. Bunun üzerine bütün çocuklar *babası belirsiz* diye çağırırlar.” (A.B. Alptekin, 1999: 37). Bunun üzerine çocuk eve gider ve kendisine ad verilmesini ister. Varyanttan da anlaşılacağı gibi oyun sadece eğlenip hoş vakit geçirilen bir yer değil, çocukların birbirleriyle kolayca kaynaştıkları, rekabet ettikleri, birbirlerinin eksik ve hatalarını söyledikleri sosyal bir arena gibidir.

4.10.2. Yetişkin oyunları

Yetişkinlere yönelik oyunlar karşımıza eğlencelerde çıkmaktadır. Eğlenceye katılan kişilere eğlence sahibi saçı olarak hediyeler vermektedir. Eğlenmenin yanında bu tür oyunlarda kıyasıya mücadele söz konusudur ki yarışa katılan gruplar diğer tarafın gücünü, zekasını ve çevikliğini ölçmektedir. Varyantlarda eğlencelerde en çok oğlak çekme oyunu (kökbörü), at yarışı ve ok atma oyunları hakkında bilgi vardır.

Özbek destanlarında eğlencelerde, toylarda ve düğünlerde yaygın olarak keçi çekme yarışı düzenlenir (Baydemir, 2010: 51). Düğünlerde yapılan keçi çekme yarışında adayların fiziksel gücü ölçülmekteydi. Kazanan taraf altınla ve çeşitli mükâfatlarla ödüllendirilmekteydi. Keçi çekme yarışı düğün süresince düzenlenen bir etkinliktir.

YSM₃'te yapılan eğlence tasviri şöyledir: "Eğlencede bir taraftan yiğitler kökbörü oynarken ihtiyarlar at koşmakta, atmaca salıp av yakalamakta ve pehlivanlar güreş için hazırlanmaktadır. Ayrıca domburacısı, şarkıcısı hepsi meydanda dolanmaktadır (Üçay Şentürk, 2013: 334). Bu tasvirden eğlencelerin çok canlı geçtiği ve çok farklı aktivitelerin de yapıldığının öğrenmekteyiz.

Eğlencelerde düzenlenen oyunlardan bir diğeri at yarışıdır. Oyunda, oyuncuların atları sıradan atlar değildir. Hepsinin bir diğerinden çeşitli yönleriyle üstünlüğü söz konusudur. Ancak en önemli özellikleri her türlü güçlüğe dayanabilmeleridir. YSM₄'te Alpamış'ın geldiği haberi yayılınca şehirdekiler onun düğününe gelir. Düğüne gidenler onun gelişini kutlamak için at yarışı tertip ederler. Yarışta yarışçılar hem kendi hem de diğerlerinin atlarının hünerini göstermektedirler.

"Her taraftan at yarışçıları topladı.

Bey Alpamış böyle bir handır,

Ele halka yemek verir,

Bir muazzam düğün olur,

Dulların gariplerin karnı doyar.

Karnı doyup, oğlak alma oyununa gider." (Yoldaşoğlu, 2000: 478).

Eğlenceye katılan kişilerin kendini sınadıkları, atış güçlerini ölçtükleri oyun olarak karşımıza ok atma, yay atma çıkmaktadır ki atlı-göçebe kültürün en önemli özelliklerinden biri hayatta kalabilmek için atıcılıkta başarılı olmaktır. Çünkü atıcılık, hayatta kalabilmek için hayvan avlarken ve düşmanla mücadele sırasında yine önemli bir yere sahiptir. Eğlencelerde belirlenen nişanı vurmak kişinin hem toplumda statüsünü artırmakta hem de kişi eğlence sahibi tarafından değişik hediyelerle ödüllendirilmekteydi.

YM₁'de Yalançı oğlu Yaltaçuk ile Banı Çiçek'in düğününe Bamsı Beyrek ozan kılığında gider. Hazırlık olarak en yakın arkadaşları güveyin yüzüğüne ok atmaktadırlar. Bamsı Beyrek'e düğünde ok atmasını isterler. Oku çekince ok iki parça olur. Bunun üzerine Beyrek'in okuyla atmasını isterler. Bamsı Beyrek güveyin yüzüğünü vurur. Düğündekiler ozanı alkışlayıp durumu Kazan Han'a bildirirler. Kazan Han başarısından dolayı deli ozanı tebrik eder ve onu mükâfatlandırır. "Kazan Big aydur: mere deli ozan menden ne dilersin,

çetirlü otağ-mı dilersin, kıl karavaş-mı dilersin. altun akça mı dilersin vireyim didi. " (Ergin, 1994: 145).

YSM₄'te Alpamış, düğün yerine dedesi Kultay'ın kılığında varır. Düğünün başlaması için hedefi bir kişinin vurması gereklidir. Alpamış atmak ister ancak yanındakiler yaşından dolayı Kultay'ın hedefi vurabileceğine ihtimal vermezler.

"Her biri yayı atar,
Nişanı hedefleyip çeker,
Bu topluluğu Kultay görüp
Adamlarla birlikte olup
...
Kultay mert işini gösterdi,
Kulların yayını alıp,
Nişana doğru attı,
Şakırdatı yayı çekti,
Bu oyun içinde oynanan yayın." (Yoldaşoğlu, 2000: 430,431).

Kultay, oklarla hedefe nişan almak ister ancak yayların hepsi kırılır. Kalabalıktakiler bunun üzerine Alpamış'ın yayı olduğunu söyler. Alpamış'ın Murat Tepe'deki zindanın kenarındaki yayını getirirler. Kultay kılığındaki Alpamış, yayı kaldırarak çınar ağacına nişan atar. Yaydan çıkan ok çınar ağacının bir dalını kırarak düşürür (Yoldaşoğlu, 2000: 442).

Anadolu varyantlarında da durum aynıdır. Kahraman kılık değiştirerek düğün yerine gelir. Düğünde kimse hedefteki nesneyi vuramaz. Kahraman nesneyi vurunca bulunduğu yerdeki değeri artar ve başarısı bir hediye ile mükâfatlandırılır. YSM₇'de derviş kılığında düğüne varan Bay Böyrek komutanların, paşaların vuramamasına rağmen hedefi vurur. Kel Vezir'e iyi türkü söylediğini ve kadınlar tarafına gitmek istediğini söyler. Kel Vezir de kabul ederek onu mükâfatlandır. YSM₈'de kahraman, düğün yerine abdal kılığında gider. Meydandaki kelleyi vurduktan sonra Kel Vezir hediye olarak fesini verir. YSM₉'da ise Keloğlan kılığında düğüne varan Bey Böyrek ağaçtaki gerdanlığı düşürünce düğün hazırlıklarına başlanır. Hediye verme hakkında bilgi yoktur. YSM₈'de Keloğlan kılığındaki Bey Böyrek levhayı vurunca Kel Vezir'den başındaki külahını ister.

Kökbörü oyunu, geleneksel hale geldiği için oyunla ilgili çeşitli inanışlar da ortaya çıkmıştır. bu oyunda oynanan etinin birçok hastalığa deva olduğu düşüncesi vardır (D.Kaya, 2005: 305,306). Kökbörü oyunu halk tarafından çok benimsendiği için yarışmada birinci olan tarafa ve oyuncularına eğlence sahibi tarafından çok büyük hediyeler verilmektedir. YSM₄'te Alpamış beşik kurtmesi nişanlısı Berçin'i almak için yarışmalara katılır ve hepsini kazanır. Yarışma biter bitmez eğlencelere geçilir ve eğlencede kazananlara altın hediye edilir.

"Beş- on tane oğlak kesildi
Keçi çekme yarışı yapıldı
.....
Çok tekeleri
Sayısız koyun malları kesti,
Herkes yemeğe doydı,
Her gün keçi yarışına keçi verdi
Kazananlar altın aldı." (Yoldaşoğlu, 2000: 199).

Kökbörü oyunu için özel bir eğitim yoktur. İsteyen herkes kökbörü oynayabilir. Ancak kökbörüü belirtlen noktaya bırakabilmek için güçlü, çevik ve hızlı olmak gereklidir. YSM₃'te Darbas ile Akçol hile yaparak Canış ile Bayış'ın eşlerini almak için şölen düzenlerler. Bu arada şölende kendileri de kökbörü oynarlar.

"Akcol, Darbas iki bey
Kadın erkek iki çehre
Tek elden oğlak çekişip
Halk toplanıp et çekişip." (Üçay Şentürk, 2013: 333).

Çocukluk döneminde bir temel ihtiyaç olan oyunlar daha sonraki dönemlerde bir amaç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek çocukların oynadıkları gerekse gençlerin oynadıkları oyunlarda bireysellikten kurtularak toplumsallaşma yolunda atılan adımlar vardır.

4.11. Tutsak Edilme ve Tutsaklıktan Kurtulma

Halk hikâyelerinde esir olmanın çeşitli sebepleri vardır. Bunlar çoğunlukla savaşta yenilgi, pusuya düşürülme, uyuyup kalma, sarhoş edilme, hile yapma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motif destanlarda önemli bir erginleşme motifidir.

Yaratılış, Alp Er Tunga, Ergenekon, Türeyiş, Manas, Alıp Manaş, Alpamış, Köroğlu Destanı tutsak edilme konusu işleyen destanlar olup; Latif Şah Hikâyesi, Nedim Şah Hikâyesi, Bey Böyrek Hikâyesi, Kerem ile Aslı Hikâyesi, Tahir ile Zühre Hikâyesi, Kaçak Nebi Hikâyesi, İlbeylioğlu Hikâyesi, Yusuf ile Züleyha, Şah İsmail Hikâyesi, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi tutsak edilme konusunu işleyen Anadolu'da bilinen halk hikâyeleridir.

Çeşitli nedenlerle tutsak düşen kahraman olağan bir yardımcı, olağanüstü yardımcı kalenin tekfurunun kızı vb. sayesinde kurtulabilmektedir.

4.11.1. Tutsak edilme

Türk destanlarında hapsedilmenin sebepleri çeşitlidir. "Bunların başında vakaya dayalı anlatıların çoğunda ortak konu olan eş arama (hayat arkadaşı edinme), diğer bir ifadeyle âşık-mâşuk-rakip ilişkisi gelir. Bu ilişkiler rekabeti, dolayısıyla düşmanlığı doğurur." (Köktürk, 2006: 378).

Halk hikâyesi ve destanlarda gurbete çıkan kahramanın en çok karşılaştığı sorunların başında tutsak edilme gelmektedir. Tutsak edilmede en önemli sorun kahramanın gittiği yerin özelliklerini bilmemesi, herkese güvenmesi, dikkatsiz ve tecrübesiz olmasıdır. Varyantlarda kahramanın tutsak edilmesinin dört ana nedeni vardır.

4.11.1.1. Pusuya düşürülerek tutsak edilme

Halk hikâyesi ve destanlarda kahramanlar sıradan insanlar değildir. Olağanüstü özelliklere sahiptirler. Bu yüzden onları ele geçirip tutsak etmek çok zordur. Düşmanları, kahramanı ancak pusuya düşürerek etkisiz hale getirmektedirler. Pusuya düşürülme bir tür hiledir. Kahraman normal yollardan etkisiz hale getiremeyince düşmanları bu yola başvururlar.

YM₁'de Bamsı Beyrek, düğünü olurken yanındakilerle birlikte yiyip içtiği sırada kâfirin casusları Bayburd Hisarı beyine "Ne oturusız Sultānum, Pay Piçen Big ol saña vireceği kızı Beyrege viridi, bu gice gerdeğe girür." (Ergin, 1994: 130) derler. Bunun üzerine Bamsı Beyrek ve yanındaki kırk yiğidi yiyip içtikten sonra uyku esnasında kâfir saldırıya geçer ve Nayib'i kılıçtan geçirdikten sonra otuz dokuz yiğitle Beyrek'i tutsak eder. Beyrek ve yanındaki yiğitleri her konudan eğitim almış kişilerdir. Öyle ki Bamsı Beyrek ve kırk yiğidinin üzerine beş yüz kişi saldırmaktadır. Bayburd Hisarı kâfirleri bu durumu bildikleri için sayıca fazla gelmektedirler. YSM₅'te YM₁'deki olay örgüsünün aynısı vardır. Kahraman düğün gecesi uyuduğu sırada pusuya düşürülerek tutsak edilmiştir.

YSM₃'te Canış ve Bayış, Celmayan tarafından Ala Göl kenarına av yapmak için götürülürler. Daha sonra orada Canış ve Bayış'a pusu kurar ve Bayış'ı tutsak eder. Ancak Canış kılıç darbelerine rağmen kaçır ve bir mağaraya sığınır.

"Sihircisi yakarıp,
İki yüz civarında pehlivanı
Arkasına düştü kovalayıp,
Bayış kaldı bağlı,
Ayna gibi gözü parlayıp,
Bayış kaldı bağırıp,
Daima çağırıp,
Kirli ala toz kalkıp,
Kızıl kan içinde
Bağlayıverdi Bayış'ı." (Üçay Şentürk, 2013: 250).

Canış ve Bayış'ı tutsak etmek için Celmayan bir ordu ile pusu kurmaktadır. Bayış'ı bu sayede tutsak eder ancak Canış'ı kaçıtır. Celmayan'ın bu kadar dikkatli olması ve kahramanları pusuya düşürerek tutsak etmek istemesinin sebebi onları normal yollardan ele geçiremeyeceğini bilmesidir.

YSM₈'de Bey Beyrek'in üvey annesi onun evlenip Akkavak Kızı'yla geldiğini görünce "Tü sana, utanmıyon da, diyor. Dedenin kalkanı, kılıcı tekfur gâvurunun elinde yatsın." (Sakaoğlu, 1998: 386) demesi üzerine kahraman Akkavak Kızı'nı bırakarak düşman

üzerine gider. Düşman ülkesine vardığı zaman otuz dokuz askeri bir de Bey Beyrek kırk kişi esir düşer ve Bey Beyrek ve yanındakiler orada yedi yıl tutsak hayatı yaşar.

4.11.1.2. Uyuyup kalma neticesinde tutsak edilme

Destan, halk hikâyeleri ve masallarda kahramanın esir düşme sebeplerinden biri uykudur. “Uyku bir teslimiyetin ifadesidir ve Oğuz yiğitlerinin başına gelen kötülüklerin sebebidir.” (Duvarcı, 2011: 498). Oğuzlar, uykuya küçük ölüm demektedir ve uyudukları zaman uzun süre uyanamamaktadırlar. Yedi gün, kırk gün veya dokuz ay aralıksız uyudukları görülmektedir.

Bamsı Beyrek Destanı'nın doğu ve batı varyantları mukayese edildiğinde batı varyantlarında tutsak edilme nedenleri arasında uyku motifi ile de karşılaşmaktayız. Uykuya bazen bir pınardan içilen su bazen de yorgunluk neden olmaktadır. Ancak her ne gelirse Oğuz yiğitlerinin başına uykudan gelmektedir. Burada Oğuz uykusu tabiri kullanılmaktadır ki Oğuz yiğitleriyle özdeşleşmiştir.

YM_{3a}'da Cihângir Ablak Süvar şehzadeye bir av sırasında halkın kendisi için "Şehzâde'm söyler ki bu kızı gidip cebren getürmek erlik midir, erlik oldur ki varup Engerus Kralı'nı basıp kendine muti edip kızı Dîlfûruz'u almaktır." (Boratav, 1982: 161) şeklinde söyler. Bunun üzerine şehzade ve yanındaki yiğitleri Oğuz şehrinde çıkıp on beş günde Engerus şehrine yaklaştıkları zaman hayvanlarını çayıra salıp kendileri uykuya dalarlar. Engerus'un avcıları uykuda yakalayarak şehzade ve yiğitlerini tutsak eder. YM_{2a}'da olay örgüsü YM_{3a} ile benzerlik gösterir. On beş yirmi gün gidip Engerûs Kal'asına bir menzil kala, bir otlu ve sulu yere varırlar. Orada dinlenmek için uykuya başlar "Oğuz tâifesi olmağla gâh bir yılda, gâh iki yılda bir kere uykuya yatarlardı. Tamam, kırk gün olmayınca uyanmazlar." (TDKK, No: A/87).

YSM₁'de Alıp-Manaş, Ak-Kağan'ın ülkesine ulaşmak için uzun bir gemi yolculuğu yapar çok yorgun olduğu için uyuyakalır. O uyuyunca dokuz ay uyurmuş.

"Dokuz ay uyanmadan
Hareketsiz uyudu.
Dokuz ay dolunca,

Bilinmez uykudan uyandı ."(M. Ergun, 1998: 147).

YSM₁₁'de Bay Böyreğ ve otuz dokuz arkadaşı kale zaptetmek için gittikleri yerde ormanlık bir alanda uykuya dalarlar. Derin uykudayken kralın adamları hepsini tutsak edip eder ve yedi yıl hapis yatarlar (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₁₀'da kahraman Akkavak Kızı'nı almaya hak kazandıktan sonra düğünden birkaç gün önce av yapmak için arkadaşı Mustafacık ve otuz dokuz yiğitle birlikte gurbete çıkarlar. Bir başka devlete ait bir bahçenin içindeki pınardan su içmeleri üzerine uyumaya başlarlar (Sakaoğlu, 1998: 402,403). YSM₇ ve ₁₂'de olay örgüsü YSM₁₀'la benzemektedir. Ava çıkan kahraman gittiği yabancı yerde uyku pınarından su içmesi üzerine uyur kalır. YSM₁₂'de sudan içen kişilerin kırk gün uyuyacağı ifade edilmektedir.

Oğuz yiğitlerinin yedi veya kırk gün uyumaları sembolik ölümün ifadesidir. Uyuyan kahraman uykuda gördüğü rüya veya uykunun getirdiği felaket sonucunda kendini yeni kimlikte bulur. *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy*'da, Kazan Bey uykudayken yakalanır ve tutsak edilir. "Meger hanum Oğuz bigleri yidi gün uyur-idi. Anun için küçük ölüm dirler-idi." (Ergin, 1994: 234).

Varyantlarda yorgunluk sonucunda uyunması ve tutsak düşülme YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM₁ ve YSM₁₁'de; uyku suyundan içildikten sonra tutsak olmaya ise YSM_{10,7,12}'de rastlamaktayız.

4.11.1.3. Yasağın çiğnenmesi sonucunda tutsak edilme

"Motif Index of Folk-Literature'de C₀-C₉₉₉ arasında yasaklama motifine ayrılmıştır. C₉₀₀-C₉₉₉ arasında yasağın kırılması sonucu cezalandırılma motifi vardır." (A.B. Alptekin, 2002: 291).

Köroğlu Hikâyesi'nin Bağdat Kolu'nda; Köroğlu'nun isteği üzerine Reyhan Arap, Geyik Ahmet, Topal Dursun, Kayserili Abulobut ve Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey "turna cıgası" bulmak için Bağdat'a giderler. Bağdat'ta Şahoğlu Şah Abbas vardır. Turnalara çok değer veren Şah turnalara taş atanları bile cezalandırmaktadır. Yedi kişi turnaların olduğu yere gider. Orada kendilerine çukur kazarlar ve turna avlarlar. Ancak sonra yedisi de tutsak

edilir (Kaplan, Akalın ve Bali, 1973: 278,409). Kahramanlar burada uygulanan yasağa itaat etmedikleri için tutsak edilerek cezalandırılmışlardır.

YSM₁₃'te Beybörek'in babası ülkenin sınırına Bulgar askerlerinin geldiğini söyleyince kahraman ve arkadaşları onlarla cenk etmek için yola çıkarlar. Bunlar, Bulgar sınırına varınca Bulgar kralı Osmanlılar bize saldırmış, diyerek üzerlerine askerlerini göndererek onları tutsak eder. Normal şartlarda düşman ülkenin sınırını geçmek bir yasaklamadır. Bu yüzden burada Beybörek ve arkadaşları yedi yıl tutsak olurlar.

Bir yasağın çiğnenmesi üzerine tutsak edilme motifi YSM₁₃'te vardır. Diğer varyantlarda böyle bir uygulama yoktur.

4.11.1.4. İçeceğin içerisine ilaç katılarak tutsak edilme

Kahramanın karşısındaki rakibinin zorluk derecesine göre onu alt etmek için çeşitli çareler düşünür. Karşı taraftaki kişinin içeceğinin içerisine uyku ilacı veya alkol katarak karşısındakini alt etmek yaygın hilelerdendir.

YSM₂'de Alpamış, Kalmaklardan babasının çalınan atlarını kurtarmak için yola çıktığında yolda cadı, Tayşık Han ile yaptığı anlaşma gereği Alpamış'a yalan söyler ve içki içirerek tutsak eder. Alpamış, annesi Müslüman olduğu için cadının sözlerine kolaylıkla inanır (Üçüncü, 2006: 87,91). Cadı tarafından tutsak edildikten sonra kırk kulaç derinliğindeki zindana atılır. Zindanda yedi yıl yatar (Üçüncü, 2006: 97).

YSM₄'te Kalmak ülkesine Baysarı'yı kurtarmak için giden Alpamış ve yanındaki kırk bir yiğidi Cadı Surhayıl'in onlara içki vererek uyutması sonucu tutsak düşerler.

"Alpamış yatar burada sarhoş,
Vurmaktadır kılıç hançer,
Kar etmez, Zülfikar
Kılıç geri döner çare olmaz.
Alpamış baygın sarhoştur,
Oka tutar kalmaklar,
Ok batmayıp, geri döner,

Kalmakların hepsi şaşkındır." (Yoldaşoğlu, 2000: 270).

Kahramanın içki içmesinin temelinde karşısındaki kişiye güvenmesi söz konusudur. Cadının kendisini Müslüman olarak tanıtmaması ve Alpamış'ın annesinin Müslüman olmasından dolayı kahramanın Müslümanlara karşı büyük bir güveni vardır.

4.11.2. Tutsaklıktan kurtulma

Halk hikâyesi ve destanlarda kahramanın tutsaklık dönemi kendini daha yakından tanıma ve hatalarıyla yüzleşme dönemidir. Mağara veya zindan gibi kapalı bir yerde kalan kahraman burada kaldığı süre içerisinde yeni bir kimlik kazanacak ve kurtulduğu zaman yaptığı hataların tekrarına düşmeyecektir. Esaretten kurtuluş yeniden doğuşu temsil etmektedir. Şamanların erginleşme esnasında acı çekmesi de bir tür sembolik ölümdür (T. Özkan, 2006: 57). Bu sıkıntılı dönemi tamamlayan şaman adayı esaretten kurtulmuş gibi yeni bir hayata başlamaktadır.

Bamsı Beyrek Destanı'nın batı varyantlarında kahramanın tutsaklıktan kurtulmasında tutsak olduğu kalenin kralının kızı etkilidir. Ancak doğu varyantlarında kahramanın kurtulması esir olduğu kalenin tekfurunun kızının yanında YSM_{2,3} ve YSM₄'te atı da rol almaktadır. Kız önce anlaştığı kahramanı, atın kuyruğunu zindana uzatarak yukarı çekmektedir.

YSM₁'de kahramanı kurtarma görevini sadece atı üstlenmiştir. Kalenin kralının kızı söz konusu değildir. Ayrıca YM_{2a} ve YM_{3a}'da ise kahramanı babası kurtarmaktadır. Burada da kalenin tekfurunun kızı etkili olmamıştır.

Varyantlarda kahramanın esirlikten kurtulması dört başlıkta değerlendirilmiştir.

4.11.2.1. Olağanüstü yardımcı sayesinde kurtulma

Epik anlatılarda yardımcı kahramanlar ana kahramanın güç ve başarılarında büyük etkendirler (Köksel, 2012: 74). Bu kahramanlar masallarda aksakallı ihtiyar, derviş, pir, Hızır gibi adlarla bilinmektedir (Bakırcı, 2015: 183,210). Halk anlatılarından özellikle masallarda aksakallı ihtiyar, derviş, pir, Hızır gibi adlarla ortaya çıkan kişiler, yardımcı tip

olarak yer alırlar. Onlar, kahramanların doğumunu sağladıkları gibi zor durumlarda da kahramanlara yardımcı olurlar." (Bakırcı, 2015: 183,210). Halk hikâyelerinde iki tür yardımcı vardır. Bunlar: Hızır, pir, kırklar, at, gibi olağanüstü özelliklere sahip unsurların yanında kahramanın babası, kardeşi, eşi, arkadaşı, çoban gibi olağan özelliklere sahip kişiler de karşımıza çıkar.

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın kutsal Ak-Boz atı gökyüzünden uçup gelir ve bahadırı kurtarmaya çalışır. Kuyruğunu doksan kulaç zindana uzatır. Alıp-Manaş atın kuyruğunu tutar yukarı doğru çıkarken tam ortadan atın kuyruğu kopar. Tekrar, at gökyüzüne çıkar ve kutsal bir kavağın dibine varır. Yorgunluktan dolayı orada uyumaya başlar ve rüyasında Alıp-Manaş'ı kurtarmanın yolunun gümüş boz atlı Küler Bay Kağan'ın yurdundaki üç altın dağın eteğindeki kutsal gölün ortasındaki üç tane köpükte olduğunu öğrenir. Gümüş boz atlı Küler Bayın ülkesine gelir onu orada kimse fark etmez. Ak-Boz at kutsal göle iner ve altın köpükten içer ve oradan ayrılır. Ak-Boz at köpüklerle Alıp-Manaş'ın yanına gelir. Alıp-Manaş'ı kurtarır (M. Ergun, 1998: 175,199). Kahramana yardım eden at, uçma gibi olağanüstü özelliklere sahiptir. Atın kahramanı kurtarıırken kutsal sudan içmesi ve rüya görmesi de bu durumları desteklemektedir.

4.11.2.2. Olağan yardımcı sayesinde kurtulma

YM_{3ab}'de Kamuran Şah, Hoca Mansur'u Şehzade'yi bulması konusunda görevlendirir. Hoca Mansur, Şehzade'nin Engerus Kalesi'nde tutsak olduğunu söyler. Bunun üzerine Kamuran Şah yola çıkar ve kaleyi kuşatır. Ben ki "Şâh Kâmurân'ım, sen ki Engerus Kralı'sın. Nâmem sana vusul buldukta ânide ciğer köşem Şehzâdem ile otuz dokuz tevâbiyle celb ihraç eyle. Eğer inad edersen vaktına hazır olun." (Boratav, 1982: 164) deyip tamam eylemiş. İki taraf savaş yaptıktan sonra Kamuran Şah, Engerus Kralı'nı tutsak eder ve şehzadeyi kurtarır. YM_{2a}'da aynı olay örgüsü ile karşılaşmaktayız. Kahramanı babası kendi gücü ile kurtarmakta olup herhangi bir olağanüstülük yoktur.

4.11.2.3. Belli şartta bağlı olarak kurtulma

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında kahramanın tutsaklıktan kurtulmak için en çok başvurduğu yöntemdir. Kahraman tutsak olduğu kalenin kralının öne sürdüğü şartı kabul etmek zorundadır. Çünkü kaleden konuştuğu bezirgânlardan sevgilisinin bir başkasına

verildiği ve düğününe birkaç gün kaldığını öğrenir. Ancak kahraman varyantlarda tutsak olduğu kalenin kralının kızına ilk önce ilk sevgilisini kurtaracağını sonra onunla evlenebileceğini söyleyerek kurtulur.

YM₁'de kâfirin bekâr bir kız vardır, her gün Bamsı Beyrek'i görmeye gelmektedir. Bir geldiğinde kahramanı üzgün görür ve sebebini sorar. Bamsı Beyrek on altı yıldır tutsak olduğunu, sevgilisinin Yalançı oğlu Yaltaçuk'a verildiğini söyler. Böyle söylemesi üzerine kız:

"Eğer seni hışardan aşağı urgan-ile şalınduraçak olur-istem babaña anaña sağlık-ile varaçak olur-iseñ beni bunda gelüp halallığa alur-mısın didi. Beyrek and içdi: Kılıcum toğranayın oğuma sançılaysın yir gibi kertileyin toprak gibi şavırlaysın, sağlğ- ile varaçak olur-iseñ Oğuz, gelüp seni halallığa almaz-istem didi. Kız dağı urgan getirüp Beyregi hışardan aşağı şalundurdi." (Ergin, 1994: 135,136).

Kahraman, kızın öne sürdüğü şartı kabul eder ve güvenini pekiştirmek için kıza yemin eder.

YSM₃'te Belkıs, Bayış'ı on yıl aradıktan sonra zindanda bulur. Ona aşkını anlatır. Bayış ona pek yaklaşmaz ve kızın Müslüman olmasını ister. Belkıs'ın Müslüman olması üzerine onunla arasını iyi tutar. Belkıs'ın kendisine yardım etmesine ve kendisini kurtarmasına izin verir (Üçay Şentürk, 2013: 288). Daha sonra kız Bayış'ın atı ak Tulpar'ın kuyruğuna bağladığı ip ile kahramanı yukarı asılarak kurtarır.

YSM₂'de kahraman zindandan tutsak olduğu Tayşık Han'ın kızı Karaközayım'a zindandan kendisini kurtarması neticesinde evleneceğini vaat ederek kurtulur (Üçüncü, 2006: 103). Alpamış'ı kız atının beline bağladığı iplerle onu çekerek kurtarır.

YSM₁₂'de kalenin kralının kızı, "Eğer beni almaya söz verersen seni buradan gurtarrım." dedi. Bey Böyrek "Alamam!" dedi. "Gel, sözümü diğne, beni al, seni buradan gutarım." dedi. Gene dedi Bey Böyrek, "Ben alamam!" dedi. "E alamamayın sebebi ne?" dedi. Dedi "Valla, evel olarak Akgavak gızı benim nişanım, ben bi kere onu almalıyım, ilk önce." "Peki" dedi. "Ondan sonra ikinci garılığime gabul edersen seni alırım." dedi. Gız "Tamam gabil ederim, ben de seni buradan gurtarrım." (Erol, 2006: ?).

YM_{2ab}, YM_{3ab}'de YSM_{7,8,11,13} benzer olay örgüsü ve motiflere sahip varyantlardır. Bu varyantlarda da kahraman, kıza ilk önce Akkavak Kızı'nı daha sonra ise kendisini almaya

söz vererek kurtulur. YSM₁₃'te ise kahramanın zindandan nasıl kurtulduğu hakkında bilgi yoktur.

4.12. Kılık Değiştirme

Halk anlatılarında kahraman değişik nedenlerden dolayı kılık değiştirme gereği duyar. Burada tanınmamak ve kimliğini gizlemek amacı vardır (Bakırcı, 2010: 861). Kahramanların zor duruma düştüklerinde başvurdukları çarelerden birisi de kılık değiştirmektir.

Kılık değiştirmenin bazıları uzun süreli olurken bazıları da anlık çözümler esnasında karşımıza çıkmaktadır. Kalıcı özellikler gösteren dönüşümler daha çok mitolojik dönemden izler taşır. Yakın dönem destanlarındaki değişimler ise daha çok geçici çözümler bulmaya yönelik olup kimliğin gizlenmesi ve kıyafet değiştirme olarak karşımıza çıkar (Önal, 2010: 1276).

Saim Sakaoğlu, *Bey Böyrek Hikâyesindeki Kıyafet Değiştirme Motifi İle Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi* adlı çalışmasında halk anlatımlarında kahramanların niçin kıyafet değiştirdiği konusunu altı maddede açıklamıştır.

1. Kayıp olan biri(leri)ni bulmak için.
2. Zor bir durumdan kurtulmak için.
3. Kötülük yapanları tespit etmek için.
4. Zor bir işi yapabilmek için.
5. Padişahların memlekette nelerin olup bittiğini anlaması için.
6. İsteği dışında uzak kaldığı memleketine dönen kahraman olup bitenleri görmesi için (Sakaoğlu, 1988: 124,126).

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında ise kılık değiştirme motifini Saim Sakaoğlu'nun tasnifinden faydalanarak beş başlık altında değerlendirdik.

4.12.1. Kayıp olan biri(leri)ni bulmak için kılık değiştirme

YSM₃'te Bayış, zindana atılırken şumurut Kağan'ın kızı Belkıs, kahramanı görür ve ona  şık olur. Bunun  zerine yanındaki on kız ile Bayış'ı arar. Bayış'ı bulamayınca on gün hasta yatar. İyileşip kendine geldikten sonra erkek kıyafetini giyip saçlarını tepesine topladıktan sonra Bayış'ı aramaya çıkar. (  ay şentürk, 2013: 264). Burada kayıp olan birisini bulmak için kılık değiştirme motifinden yararlanıldığını görmekteyiz.

4.12.2. Zor bir durumdan kurtulmak için kılık değiştirme

Halk hik yelerinde ve destanlarda kılık değiştirmenin birçok nedeni vardır. Bunlardan birisi de kahraman veya kahramanların zor bir durumdan kurtulmak için bu yola başvurmasıdır. YSM₃'te Belkıs, Bayış'ı bulduktan sonra Müslüman olur ve onu kurtarmak için değişik bir    m arar. Sarı başlı beyaz koyun ile ala toynaklı kırsağı kestikten boynuna sargı yapıp Bayış'ı zindandan kurtarır (  ay şentürk, 2013: 290). Burada koyun ve kırsağın midesi sayesinde Keloğlan kılığına girme vardır.

YM_{3ab}'de Engerus kralının kızı Dिल्f ruz, şehz de'yi kalede görünce  şık olur. Sonra babasına gördüğü bir rüyadan dolayı zindandaki mahk mlara helva dağıtmak istediğini söyler. şehzade'nin yanına varınca ona kadın kıyafeti giydirir. Sonra zindandan çıkarak şehrin dışına ulaştırır (Boratav, 1982: 172,173). Zor bir durumdan kurtulmak için varyantlarda görüldüğü gibi bir kadının erkek kılığına ve bir erkeğin kadın kılığına girmesi söz konusudur.

4.12.3. Zor bir işi yapabilmek için kılık değiştirme

Kahramanın yapacağı işlerin bazen zorluk derecesi, kılık değiştirmeyi zorunlu kılar. Öyle ki, YSM₄'te Alpamış, ailesindekilere zindanda tutsak olduğunu bir kazın kanadına yazdığı mektupla haber verir. Arkadaşı Karacan onu kurtarmak için Kalmak ülkesine gider. Yalnız oraya varınca kahraman tanınmamak için kıyafetlerini değiştirir. Kalmak  lkesinde Alpamış'tan ve tutsak olduğu yerin adından bahsetmek yasaklanmıştır. Karacan bu durumda zindanın yerini öğrenmesi g   olduğu için kılık değiştirerek halk arasında dolaşıp bilgi toplayarak Alpamış'ı kurtaracaktır.

"Karacan'ın geldiğini kimse anlamadı,
Düşman yurdu kimseden sormadı,
Kalpağını kaldırıp her tarafa baktı.
Her sokakta perişan gezer." (Yoldaşoğlu, 2000: 295).

YSM₂'de Tayşık Han'ın kızı Karaközayım Alpamış'a âşık olur. Onu zindandan kurtarmak için zor bir görev üstlenir. Zindandan Alpamış'ı kurtaracak tek şeyin atı olduğunu Alpamış ona söyler. At, Tayşık Han tarafından tutsak edilmiştir. Karaközayım, Alpamış'ın atı Bayşubar'ı kurtarmaya giderken Alpamış'ın nasihatleri üzerine Karaközayım, Alpamış'ın kıyafetlerini giyerek divane kılığında atı kurtarmak için Tayşık Han'ın sarayına gider (Üçüncü, 2006: 103,105).

YSM₃'te Bayış ile Cayış Şumrut Kağan'ın elinden kurtulduktan sonra ülkelerine geri döner. Yanlarında Belkıs da vardır. Yalnız Bayış ile Canış'ın ülkelerinde olan bitenden haberdar olmaları için Belkıs'ın kıyafetini değiştirerek halk içerisine göndermeleri gereklidir. Belkıs'a Bayış ülkelerine giderken nasıl giyinmesi gerektiği konusunda fikir verir ve ondan erkek kıyafeti giymesini ister.

"Erkek gibi giyin,
Saçını yukarı topla,
Bir Tulpar'a bin,
Bir dağa dereye saklan." (Üçay Şentürk, 2013: 320).

Benzer bir motifi Kazakların Kozi Körpeş Bayan Sulu Destanı'nda da görülmektedir. Yolda kalan Kozi'ya bir ihtiyar şekil değiştirecek bir dua öğretir. O da Bayan'a kavuşmak uğruna kel bir çobanın kılığına (şekline) girer (Şişman, 1997: 59).

4.12.4. Çocuksuzluğa çare aramak için kılık değiştirme

Birçok halk hikâyesi ve masalın konusu çocuksuzluktur. Çocuğu olmayan padişah ve onun yardımcısı çocuksuzluğa çare aramak için gurbete çıkar. Ancak gurbete çıkmadan önce yaptıkları en önemli şey tebdil-i kıyafet giyinmektir. Çocuksuzluk konusu içeren halk hikâyelerinde padişah gurbete çıkar. Gerek kendisi gerekse de yanındaki veziri tanınmamak için kıyafetlerini değiştirirler. Ancak yolda karşılaştığı olağanüstü özelliklere

sahip şahıs onun kim olduğu bilir ve çıkmış olduğu bu yolculukta onun derdinin çaresini de söyleyerek padişaha yardımcı olur (A.B. Alptekin, 2000: 87).

YSM_{7,8,9,11,13}'te çocuğu olmayan padişah kıyafet değiştirerek derdine derman bulmak için yollara düşer.

YSM₉'da "Günlerden bir gün, yine padişah dertli dertli vezir ile buna dair görüşürlerken aklına tebdili kıyafet edip seyahate çıkmak, derdinin devasını uzaklarda aramak gelmiş." (Gökoğlu, 1936: 61,67).

YSM₈'de yine padişah kıyafetlerini değiştirerek derdine derman aramak için yola çıkar ancak tebdil-i kıyafet olmasına rağmen derviş tarafından tanınır. "Aleykümselam Derviş Baba... Sen nereden bildin benim padişah olduğu mu? Üniformam yok, bir alâmetim yok; sen nerden bildin padişah olduğu mu?" (Sakaoğlu, 1998: 374) demesinden onun kıyafet değiştirdiğini anlamaktayız.

4.12.5. İsteği dışında uzak kaldığı memleketine dönen kahramanın olup bitenleri görmesi için kılık değiştirmesi

Çeşitli nedenlerle gurbette kalan kahraman, ülkesine dönerken tanınma tehlikesinden dolayı kılık değiştirmek zorunda kalır. Bamsı Beyrek Destanı ve onun Anadolu'da anlatılan masallaşmış şekillerinde bu motifi görmekteyiz. Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında kılık değiştirme konusunda en ortak kısım kahramanın ülkesine dönerken kılık değiştirmesidir.

YM₁'de on altı yıl tutsak olan Bamsı Beyrek'in ülkesine döndüğü zaman normal şartlarda ülkesine gitmesi onun için tehlikeli olacaktır. Ayrıca kendisi yok iken olan bitenler hakkında bilgi alamayacaktır. Bu durumda kahraman için en iyi durum kılık değiştirmek olacaktır. Kahraman yolda onu tanımayan bir ozanla karşılaşır ve onunla kıyafetlerini değiştirerek ülkesine ozan kılığında gider.

"Düğün kimün? Yalançı oğlu Yaltaçuğuñ didi. Mere kimün nesin alur didi. Ozan aydur: Hân Beyregüñ adağlusın alur didi. Beyrek aydur: Mere ozan kopuzuñ maña virgil. Atumı saña vireyim, şakla gelem bahasın getürem alam didi. Ozan aydur: Avazum gedilmedin ünüm

boğılmadın bir atdur elüme girdi, ileteyim şaklayayım didi. Ozan kopuzu Beyrege virdi." (Ergin,1994: 137).

Kahraman tanınmamak için ve çevresinde olan bitenlerden haberdar olarak kendisi hakkında söylenenleri öğrenmek için ozan kılığında düğüne gider. Ozan kılığına giren kahraman hikâyenin olduğu dönemin geleneklerini bize yansıtır (A. B. Alptekin, 2000: 46). Zaman içerisinde hikâyedeki ozan tipi yerini abdal ve derviş tipine bırakmaktadır. Bu değişimi toplum yapısındaki değişimler ve kültürel gelişmeler büyük ölçüde etkilemektedir.

YM₁'de kılık değiştirme ile ilgili farklı bir olayla daha karşılaşmaktayız. Bamsı Beyrek ozan kıyafetiyle kız kardeşlerinin yanına vardığında onlara aç olduğunu söyler. Karnını doyurduktan sonra düğüne gitmek istediğini ve üzerinin iyi olmadığını dile getirerek onlardan kıyafet ister. Düğüne gitmek için kaftan ister ve sonra kaftanı geri vereceğini dile getirir. Kızlar Bamsı Beyrek'in eski bir kaftanını verince bir an tanınma tehlikesi geçirir. Bu durumda eski bir çuvalı alarak izerine giyer sonra da düğün yerine doğru yola çıkar.

"Gördün mi, kızlar bu kaftan-ile meni tanıdılar, Kalın Oğuz bigleri dahı tanırlar didi. Göreyim Oğuzda benim dostum düşmenüm kimdir didi, kaftanı şıyırdı götürdi kızlaruñ üstine atı virdi. Ne siz *kalun* ne Beyrek kalsun, bir eski kaftan virdüñüz benüm başum beynüm alduñuz diyüp vardı bir eski deve çuvalı buldı. Deldi boynına kiçürdi. Kendiyü delülige bıraktı." (Ergin, 1994: 142).

YM_{3b}'de kahraman Pir'in yardımı ile ülkesine gelince elbiselerinden dolayı tanınacağını düşünürken yoldan giderken tanıştığı bir abdala kıyafetlerini değiştirmeyi teklif eder ve abdal kıyafetinde şehre gider (Boratav, 1982: 174). Aynı olay örgüsünü YM_{2b}'de de görmekteyiz.

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın atı onu zindandan kurtardıktan sonra ülkesine dönecektir. Yalnız tanınmamak için kılık değiştirir. Alıp-Manaş saçları yapağılanmış, sesi titreyen, sümüğü salyası akan düşkün bir garip-kel olur. Bu arada atı da kılık değiştirerek kısa kuyruklu, kemikleri sayılan hayvana benzemez bir at oluverir.

"Alıp-Manaş bahadır,
Atından inip silkindi
Saçları yapağılanmış,

Sesi titreyen
 Kürkü eskimiş,
 Sümüğü salyası akan,
 Düşkün bir Garip-kel oluverdi
 Kutsal Ak-Boz at,
 Yatıp ağnadı
 Yıpranmış gemli,
 Çatlak söğüt eyerli,
 Ottan keçeli,
 Ağaca asılmış deri gibi,
 Kemikleri sayılan,
 Tüylü bir beygircik oluverdi
 Tel kuyruğu gödekleşmiş,
 Hayvana benzemez oldu." (M. Ergun, 1998: 221,223)

Kahramanın kimliğini gizlerken ona yardımcı olan atının da kılık değiştirmesini Köroğlu Hikâyesi'nde de görmekteyiz. Hikâyelerde Köroğlu, hikâyenin kompozisyonuna uygun olarak kılık kahraman kılık değiştirdiği zaman atı da kılık değiştirmektedir. "Köroğlu, derviş kılığına büründüğü zaman, Kırat da eşsiz bir at olmaktan çıkıp uyuz bir derviş atı halin bürünür." (Bakırcı, 2010: 863).

YSM₃'te Canış ile Bayış Celmayan'ı öldürüp ülkelerine dönerken kendi aralarında normal halde ülkelerine gitmenin iyi olmayacağını konuşurlar. Bu durumda en iyi şeyin kılık değiştirerek divane kılığında gitmek olacağı konusunda mutabık olurlar. Divane kılığında ülkesine dönme motifine YSM₂'de de rastlamaktayız. Alpamış, ülkesine dönerken kel divane kılığında döner. Bu sayede kimse onun durumundan şüphelenmez.

"İkimiz aynı yere
 Divane olup varalım,
 Kötülüğü öğrenelim,
 Canış'ın arkasından gidelim
 Her eve girelim,
 Durmadan rahat gidelim,
 İyiliği bilelim,

İyiliği sayarsa
İyi bir şekilde gidelim." (Üçüncü, 2006: 320)

YSM₄'te Alpamış ülkesine gelince dedesine kendini tanıtır. Daha sonra karısı Berçin'in Ultan ile olan düğününe gitmek ister. Ancak düğüne normal olarak gitmesi mümkün değildir. Dedesi Kultay Alpamış'ın elbiselerini giyerek ve atını alarak düğün yerine gider. Aynı şekilde Alpamış da Kultay'ın giysilerini giyip, omzuna eski püskü şeyleri alıp, kepenegi üzerine alıp, beline bir şeyler bağlayıp, kalpak ve çarığını giyip, ak tekeyi kesip, etiyle ve çorbasıyla doyup, derisinden sakal burun yapıp, ucunu makasla kesip dedesine benzer (Yoldaşoğlu, 2000: 400). Alpamış düğüne dedesinin kılığında gider.

YSM₇'de Bey Böyrek Oğuz ülkesine geldiği vakit Ak Gavak Gızı ile Kel Vezir'in düğünü olacaktır. Kahramanın düğüne eski kıyafetleri ile gitmesi uygun olmayacağı için YM₁'deki gibi yolda karşılaşp düğüne giden bir dervişten eşyası ve kıyafetlerini de alarak gider. "O zaman dervişler gezermiş böyle köy köy, şehir şehir. Saygı görürmüş. Elllerinde de tef olurmuş hani. Âşık yerine onu şey yapallırmış. Âşık da varmış, derviş de. Bahtı ki bir derviş, efendime söyliyem, gırh yamalıklı bir elbise, bir işte ipliği çeksen gırh yamalığı dökülen bir elbiseyken gidiyo orda."

"Ula derviş dur, hele dur
Derviş şöyle bahtı bir bey." (Kaybal, 1999: 243).

Kahraman sevgilisinin düğününe giderken benzer yöntemler uygular. YSM₆'da çalgıcı, YSM₉'da keloğlan, YSM₁₁ ve YSM₁₂'de çoban, YSM₁₃ süvari (çalgıcı) kılığında düğün yerine gider.

Kahramanın sevgilisinin veya eşinin düğününe son anda gelirken kılık değiştirerek gelmesine birçok eserde rastlamaktayız. Altayların Kozın Erkeş Destanı'nda benzer bir motif vardır. eveleneceği kızı kutsal kitaptan öğrenen kahraman düğün yerine kendisi ve atı kılık değiştirerek varır (Dilek, 2002: 30,31). Altayların Közüyke Destanı'nda kahraman, beşik kertme nişanlısının düğününe dilenci kılığında ulaşır (Dilek, 2002: 32).

Kahraman kılık değiştirmenin faydasını gördüğü gibi bazen zararını da görebilmektedir. YSM₉'da Bey Böyrek, düğün yerine Keloğlan kılığına girerek gider. Ancak, güven veren

bir tip olmadığı için oradakiler tarafından dışlanır ve düğün yerinden uzaklaştırılır. Burada kahramanın dışlanmasının sebebi Keloğlan kıyafetinden kaynaklanmaktadır.

Önal'a göre masallarda iki türlü Keloğlan vardır. İlki halk tarafından hor görülen ve haksızlıklara uğrayan tiptir ki gerçek Keloğlan'dır. İkincisi ise düzmece Keloğlan'dır ki başına geçirdiği işkembe sayesinde kimliğini gizleyen bir tiptir (Önal, 2010: 1281).

Halk hikâyesi ve destanlarda kahramanların çaresiz kaldıkları durumda kimliklerini gizlemek suretiyle bir işi başarmak için baş vurdukları yöntemlerin başında kılık değiştirme motifi çıkmaktadır. Kahramanın kılığına girdiği nesne, hayvan veya kişi yaşanılan döneme göre değişiklik göstermektedir.

4.13. Özel Günler

Her toplumun hayatında özel günleri vardır ve bu günler nesilden nesle aktararak toplumlar var oldukça devamlılığını sürdürecektir. Türkler dünyanın dört bir yanındaki coğrafyalara yayılırken bazen yaşadıkları hayat tecrübelerinden bazen de kabul ettikleri dinin etkisiyle özel günler kabul etmişler ve asırlar boyunca diğer nesillere aktarmışlardır. Bu günler daha sonra ritüel haline dönüşerek bayramları ve festivalleri oluşturmuştur.

Türk tarihinde bu günlerden en önemlisi şüphesiz Türklerin Çinlilerle yaptıkları bir savaşta yok edilme tehlikesi yaşadıkları sonra bir dişi kurttan türeyerek Ergenekon adını verdikleri vadide çoğalmalarının ardından demir bir dağı eriterek tekrar dünyaya yayılmaları olayını yaşadıkları gündür. Bugün Göktürkler için bir bayram olur.

Eski Türkler, düzenledikleri bu törenlerde herkesin hoşgörüsünü kazanma gibi bir gayeleri söz konusuydu. Ancak en önemli amaç Tanrı'nın ve onun iyelerinin hoşgörüsünü kazanma düşüncesi vardı. Bu yüzden eğlence ve kutsal günlerde Göktanrı için adanan kurbanlar önemli yer tutmaktaydı.

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra yeni dinin gereklerini yerine getirirken İslami inanç dairesindeki günleri de bünyelerine almışlardır. İslam'da yedi önemli gece vardır ki bunlar cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece), Kurban Bayramı gecesi, Ramazan Bayramı gecesi, Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olduğu düşünülen Kadir

Gecesi, Regaib Kandili, Berat Kandili, Miraç Kandili ve bu gecelerden başka üç aylar ile oruç tuttuğumuz Ramazan ayı başlı başına kutsal günlerdendir.

Kadir Gecesi varyantlarda karşımıza çıkan özel günlerdendir. Kadir Gecesi'nin tam olarak hangi tarihte olduğu belli olmamakla beraber daha çok Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'in bu gecede indirildiği ve bu gecede yapılan dualar ve isteklerin kabul göreceği düşüncesinden dolayı tüm Müslümanlar nazarında önem arz etmektedir. Müslümanlar Kadir Gecesi'nde güneşin ilk ışıkları görünceye kadar ibadetlerini gerçekleştirirler.

YSM₄'te Alpamış, dedesi Kultay'ın kılığında düğün evine gelir. Oradakilere kendini tanıtır. Alpamış'ın geldiği haberi hızlı bir şekilde şehrin her yerine yayılır ve o gün özel bir gün havası kazanır. Ayrıca varyantta o günün Kadir Gecesi olduğu söylenmektedir. Alpamış'ın memleketine dönüş zamanı olarak Kadir Gecesi'nin seçilmesi kahramanın kişiliğine kutsiyet katmak amaçlıdır.

"Bugün Kadir Gecesi,
Bahçede açılır goncası,
Kongırat elinin çocukları,
Bağırın çağırın Alpamış gelmiş." (Yoldaşoğlu, 2000: 460).

Perşembe ve cuma günü, varyantlarda diğer günlere nazaran ön plana çıkmaktadır ki bunda İslami inanışta cumanın hayırlı gün olmasının büyük etkisi vardır. Kahramanlar yapacakları işlere cumadan bir gün önce yani perşembe günü başlatmakta ve işlerini cuma günü neticelendirmektedirler. Cuma, Müslümanların haftalık bayramı olarak kabul edilmektedir. Aylar içerisinde Ramazan ayı ne kadar önemli ise haftanın günleri arasında da cuma günü o kadar değerli bir gündür. Bu günde gerçekleştirilen alışverişlerin bereketli olacağı, doğan bebeğin kısmetinin çok olacağı, ölen kişinin de günahlarının hafif olduğuyla ilgili inanışlar vardır. İnsanlar bu yüzden haftanın diğer günü yapacakları işlerini özellikle Cuma gününe aktarırlar. Mersin'in Silifke ilçesinde insanlar yeni bir ev, araba alacaklarında veya bir işe girişeceklerinde cuma gününe denk getirmeye çalışırlar. Perşembe günü işin hazırlıklarını önceden yaparlar ve işi cuma günü neticelendirmeye çalışırlar. Öyle ki cuma günü yaptıkları her işin hayırla sonuçlanacağına inanırlar.

YSM₂'de Alpamış, Tayşık Han'ın babasından çaldığı atları kurtarmak için perşembe günü öğleyin yola çıkar ve bu işi cuma günü neticelendirir.

"Soğuk demiri taktı kuşandı
Getirdi alasını
Boynuna taktı tumsarı
Perşembe günü öğleyin
Tayşık'a doğru atlandı." (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₃'te Canış ve Bayış gurbete çıkıp geri dönmemeleri üzerine yanlarındaki uşakları Darbas ve Akçol ülkenin başına geçerler. Daha sonra onların hanımlarını almak isterler ve bir şölen düzenlerler. Şölen perşembe gün yapılmıştır. Bir gün sonra hem cuma hem de Kadir Gecesi'dir. Şölene yetişen Canış ile Bayış bir gün sonranın cuma günü olduğunu söyleyerek şöleni dağıtırlar.

"Ayçolpon olan sen idin?
Akcol, Darlas iki bey,
Bu yaptığın yanlış – deyip
Şenlik dağıtalım,
Perşembe günü imiş,
Cumanın Kadir Gecesi imiş,
Gündüz vakti gecikmeden varalım,
Ay Çolpan'ı alalım
Söylediğin doğru -deyip,
Sancağınki uygun- deyip
Şenliği dağıttı idi,
Tobu ile ata binip,
Altın tahta bindi idi." (Üçay Şentürk, 2013: 339).

Türk toplumunda bir düğün veya bir eğlence yapılmadan önce tarihlerine dikkat edilir. Öyle ki dinî günlere denk gelirse daha önceki tarihe alınır veya sonraki tarihlere ertelenir. Dinî yönden önemli günlerde bunların yapılması pek uygun görülmez. Akcol ve Darbas'ın düğün yapmak istedikleri gün Kadir Gecesi günüdür. Canış ve Bayış, bu günün önemini ve halk nazarındaki değerini bildiklerinden dolayı kolaylıkla düğünü iptal ettirebilmiştir.

Cuma günleri toplumdaki insanların bir araya gelip kaynaşma günleri olduğu için eğlenceler ve düğünlerde cuma günü yapılamaktaydı. Öyle ki YM_{3ab}'de Bey Böyrek ülkesine gelince Gül Âferîde Banu'yu Kel Vezir'le evlenmekten kurtarır. Daha sonra kız kardeşini Kel Vezir'e verir ve kendisi de Gül Âferîde Banu ile cuma gün düğüne başlar ve kırk gün kırk gece düğün yaptıktan sonra cuma gecesi gerdeğe girer (Boratav, 1982: 181).

YSM₇'de Oğuz padişahının çocuğu olmadığı için çok üzülür ve yanına yarımıcısı Kel Vezir'i de alarak çare aramaya çıkar. Kel Vezir "İşte, cuma günü, bir şey vardı orda, türbe. Ziyaret hani yatır derler ya- Oraya gidelim, oraya gidek. Bütün hacılar, hocalar, fakir-fukara, bütün halkı oraya davet edelim. Yedirelim, içirelim, dua edelim. Sabahtan ahşama kadar namazımızı gılalım. Belki bize Allah, padişahım sana Allah bir oğlan verir." der ve Oğuz padişahına cuma günü namazdan sonra eğlence tertip ettirir (Erol, 2006: ?). Çocuğu olmayan aileler genellikle türbe ve yatır mezarlarını ziyaret ederek dertlerine çare aramaktadırlar. Bu ziyaret sırasında fakir fukarayı davet edip onlar için toy düzenlenmektedir. Bu toyu cuma günü tertip ederek Allah katında daha hayra geçeceği düşüncesi vardır.

YSM₈'de hiç çocuğu olmayan padişah yanına vezirini de alarak çare aramak içi yola çıkar. "Bir subaşına varmışlar. Orada o gün kırk dervişlerin geçme günü imiş." (Sakaoğlu, 1998: 373,374). Özel gün olarak hangi günün olduğu tam olarak bilinmese de "Kırk Dervişler"in geçme günü kabul edildiği için muhtemelen Hızır-İlyas günüdür. Çünkü bu gün Anadolu'daki inanca göre bütün dileklerin kabul edilme günüdür ve insanlar özellikle akarsu kenarlarına gitmekte ve yazdığı dilekleri akarsulara atmaktadırlar.

Özel günler kısmında sadece Türklerin veya Müslümanların değil aynı zamanda kâfirlerinde özel gün ve haftalarının olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde onlar da eğlenceler tertip etmekte, yiyip içmekte, çalıp söylemekte ve tutsaklarına o günün önemine göre çeşitli mükâfatlar vermektedirler.

YM₁'de kâfirlerin özel günü vardır ve o günde Bamsı Beyrek'i zindandan çıkarıp kopuz çaldırmaktadırlar. "Bazirganlar yarağ gördiler. Gice gündüz dimeyüp yorıdılar. Nâgâh Parasaruñ Bayburd Hışarına geldiler, meger ol gün kâfirleruñ ağır günlerü-y-idi. Her biri yimek de içmekde idi. Beyregi dahı getirüp kopuz çaldururlar-idi (Ergin, 1994: 133).

Kâfirlerin bayramı konusunu YSM₆'da daha belirgin karşımıza çıkmaktadır. Bey Böyrek ve arkadaşları yedi yıl kâfirin zindanında esir kaldıktan sonra kâfirlerin bir bayramı günü kâfirin kızı tarafından hatırlanır ve o günün kendileri için değerli olduğu için zindandaki esirlere de iyilik yapmak isterler ve onları da dışarı bırakırlar. "Yedi sene sonra gâvurların bir bayramı varmış; bayram yapacaklarmış. Bak baba, biz bugün bayram kutluyor, eğleniyoruz. Sen Müslüman Türkleri yedi senedir zindanda tutuyon. Onları avluya sal da hava alsınlar: gözleri gönülleri açılsın." diyor (Sakaoğlu, 1998: 386). YSM₁₀'da kâfirin kızı babasına günlerden perşembe günü olduğunu ve tutsaklara izin verip gezmesini ister. Burada perşembe günü Hristiyanlar için kutsal sayılan Paskalya bayramıdır ki Hz. İsa'nın dirilişini temsil etmektedir.

Her toplumun kendi bünyesinde çeşitli nedenlerle ortaya çıkmış özel günleri vardır. Sosyolojik olarak değerlendirildiğinde bu günlerde toplumun şifrelerinin mevcut olduğu görülür. Bu günlerin ortaya çıkmasında toplumu derinden etkileyen bir olay ve dinî inanışlarının etkisi vardır.

4.14. Rüya

Rüya, Divanu Lügati't Türk'te " tüş (düş)" " Bundan tüş yördi denir; düşü tabir etti" (Kaşgarlı Mahmut, 2014: 399) olarak geçmektedir. Türk lehçelerinde Türkiye Türkçesi (rüya), Azerbaycan Türkçesi (rö'ya), Başkurt Türkçesi (töş), Kazak Türkçesi (tüs), Kırgız Türkçesi (tüş), Özbek Türkçesi (töş), Türkmen Türkçesi (düyş), Uygur Türkçesi (çuş) (Ercilasun vd., 2001: 726, 727) olarak bilinmektedir.

Bamsı Beyrek Destanı'nın doğu ve batı varyantlarında rüyalar ve rüyaların yorumu çok önem arz etmektedir. Geleceğe yön vermesi açısından rüya ve rüya tabiri bir tür fal gibidir. Rüyalar gelecekte olacak olaylar hakkında kestirme fikirler verdiğine inanıldığı için halk nazarında önem arz etmektedir. Bu yüzden rüyalara ve rüya yorumcularına ayrı bir önem verilmiştir. Ayrıca kahramanlar gördükleri rüyalara ve rüyaların yorumlarına göre hareket etmektedirler.

İlk dönem inanışlarında rüyaların Tanrı'lar tarafından verilen bir hediye ve ceza olduğu düşüncesi yaygın bir inanıştı. "Her kavramın hayatında ve kendi kültür çevresinde ortak

olan bazı inanış ve düşünceler mevcuttur. Özellikle rüya yorumları Türk kavimlerinde kendi inanış ve geleneklerine göre bir kalıba girmiş ve sınırlanmıştır." (Uzun, 2008: 431).

"Türk kültüründe, hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrasında rüya; inançlardan kaynaklanan bir bakış açısıyla önemsenmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde anlatılarımızda rüyaya verilen önem; rüyanın yaşam ve kişinin geleceğiyle ilgili mesajlar içermesiyle bağlantılıdır." (Alsaç, 2011: 172).

Olayın kurgusunu genişletmek, olay örgüsüne canlılık katmak için anlatmaya bağlı metinlerde rüyadan faydalanılmaktadır. Anadolu sahası halk hikâyeciliği içerisinde Âşık Garip, Şah İsmail, Karacaoğlan ve İsmikan Sultan, Elif ile Mahmaud, Melik Şah ile Güllü Hanım, Derdiyok ile Zülfisiyah, Hurşit ile Mahmiri (Elçin, 2000b: 24) rüya görme motifine yer veren halk hikâyelerindendir.

Türk destanları içinde rüyaya görmeye ilk defa Oğuz Kağan Destanı'nda rastlamaktayız. Rüya, Oğuz'un veziri Uluğ Türk tarafından görülür. Uluğ Türk rüyasında; altın bir yayın güney doğuya, gümüş okun ise kuzey yönünde gittiğini görür. Uyandıktan sonra kendi rüyasını yorumlarken; bu rüya sana kuvvet, birlik ve güvenlik versin! diyerek Oğuz Kağan için dua eder (Öztürk, 1980: 152).

Türk kültüründe gerek rüyada ağaç görmek gerekse ağaç dibinde görülen rüyaların belli bir anlamı vardır. "Rüyada kendi başına ay, yıldız, güneş doğması, bir ağacın altında bulunmak olumlu; düşmanın başına ay, yıldız, güneş doğması, ağacın dipten sallanması, denizin çalkalanması, tuğ, ordu veya ordu olumsuz yorumlanmaktadır." (Yıldız, 1995: 469). YSM₁'de kahramanın atı Ak-Boz at, Alıp-Manaş'ı nasıl kurtaracağını kutsal ağacın dibinde uyurken görür.

"Bir düş görse
Ak-boz atı tekrar,
At gücüne kavuşturmayı,
Alıp-Manaş bahadırı,
Yer altından çıkarmaya,
Onun çaresi, yolu,
Yerle göğün birleştiği yerde,

Gümüş-Boz atlı,
Küler-Bay Kağan'ın yurdundaymış." (M. Ergun, 1998: 122,123).

YSM₂'de kahramanlar gördükleri rüyayı kendileri yorumlamışlardır. Rüya anında rüyada görülen kavramalar da rüyanın yorumunda etkili olmuştur. Kara renkli deve gibi karamsarlık çağrıştıran renk ve baştaki devlet tacının dökülmesi gibi olumsuz ifadelerden yola çıkarak Tayşık Han başına kötü şeyler geleceği konusunda tedirgin olur ve yanındakileri uyarır.

"Ben bugün düş gördüm
Düşümde kötü iş gördüm
Benim zamanım bitti,
Kursaklı kara deve gelip
Bana karşı saldırdı
Gözlerimden yaş aktı
Kaburgalarım söküldü
Başımdaki tacım devletim
Hepsi yere döküldü,
Arslan gibi bana
Saldıracak göründü
Şehrime ezdi çiğnedi
Bütün varlığımı talan etti
Kapının ağzını toz etti
Oğlumu kul etti
Kızımı dul etti." (Üçüncü, 2006: 83).

Tayşık Han gördüğü rüyanın bir benzerini Abdurrahman Han Destanı'nda Hoten şehrinin Çinli yöneticisi Ambal görmektedir. Rüyasında tahtına göz diken birini görür. Bunun üzerine bütün beylerini toplayıp sorguya çeker (İ. Özkan, 1989a: 60).

Türk kültüründe herkese rüya anlatılmaz ve rüya yorumu yaptırılmaz. Görülen rüya iyi veya kötü ne türü ne olursa olsun hayra yorulur. Rüya yorumu kişinin kendisi tarafından olabileceği gibi yakın bir arkadaşı veya rüya yorumcuları tarafından da yapılabilir (Kuzubaş, 2007:315). Tayşık Han, Alpamış yola çıktığı anda, bu rüyayı görür ve rüya, açık

bir şekilde Tayşık'ın Alpamış tarafından yok edileceğini gösterir. Kara deve, rengiyle olumsuz olayları çağrıştırır ve Tayşık için tacının, devletinin gideceğine işaret eder. Altayların Katan Kökşin le Katan Mergen Destanı'nda; Katan –Kuuçin oğlu Katan-Kökşin'e eş bulmak amacıyla Ak –Kaan'ın kızını almak için yola çıkar. Ak-Kaan'ın ülkesine yaklaşınca yolda oğluyla altı geyik avlayıp yerler. Uykuya yatınca Katan-Kuuçin rüyasında, Karat-Kaan'ın ve oğlu Kara-Kıdat ile Ak-Kaan'ın ülkesine yaklaştığını ve Ak-Kaan'ın halkıyla kızını esir almaya çalıştığını rüyasında görür (Dilek, 2007b: 265). Katan-Kuuçin rüyasını kendi yorumlayarak rüyanın gerçek olacağını düşünür. Daha sonra Katan-Kuuçin rüyası gerçekleşir.

YSM₂'de Külbarşın'ın da gördüğü rüyanın yorumunu kendisi yaparak iyiye yorar. Görülen rüya yorumlanırken her zaman iyiye yorma düşüncesi vardır. Halk arasında *iyiye yoralım iyi olsun*, denir. Külbarşın'ın rüyasındaki ak doğan kuşundan yola çıkarak bahtının iyi olacağını düşünür. Tayşık Han'ın rüyasındaki kara devenin aksine ak doğanın şans getireceğine inanır.

"Düşümde acayip iş gördüm,
İyilik gördüm düşümde
Yardımcı kuvvet düş gördüm
İpek bağlı ak doğan
Kondurmuşum koluma.
Kalmaklara giden babamın
İki gözüm onun yolunda
Yardım olup tanrı'dan
Gelecek günü oldu mu'
Kondurmuşum koluma." (Üçüncü, 2006: 153).

YSM₂'de Jadiger divane kılığındaki Alpamış'a bir rüya gördüğünü ve ona bir fal açırıp gitmesini ister. Rüyası için de *devlet düştü başıma* diyerek hayra yorar (Üçüncü, 2006: 155).

YSM₃'te Bayış'ın eşi gördüğü rüyayı kahramana anlatır. Rüyada iyi şeyler görmediğini bu yüzden kaygılı olduğunu *kara gün geldi başıma* diyerek rüyada siyah rengin karamsarlığı

ifade ettiğine değinmiştir. Rüyada görülen kavramların rengine göre rüyayı yorumlamak Türk kültüründe renk kavramının ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir.

"Beyim ata binişin,
Durmadan hareket edişin.
Gece uyurken düş gördüm,
Bir acayip iş gördüm,
Kalmuk gelmiş yanına,
Kara gün geldi başıma,
Gözümde akan yaşına,
Gönül ver benim derdime,
Tekrar geri dönmezsın,
Padişahım Altı Şehir halkına." (Üçay Şentürk, 2013: 217).

Ayçolpan'ın Bayış için söyledikleri; görmüş olduğu rüya dolayısıyladır. Görmüş olduğu rüyadan etkilenen Ayçolpan, Bayış'ı sefere çıkmaması konusunda uyarır. Rüyada sevilmeyen bir kişi, aile veya hayvanın görülmesi bir gün veya daha sonra gerçekleşecek işin iyi olmayacağını belirtisidir. YSM₃'te:

"Tahtaya yatak döşeyip,
Tümü uyuyup kaldılar.
Babayiğit er Bayış,
Gece yarısı düş (rüya) gördü,
Bir acayip iş gördü.
Kalmuk geldi yanına,
Kara gün geldi başına,
Altın perçem parlar,
Altından düştü pat diye
Tekrar geri gelmemiş
Altı şehir halkına." (Üçay Şentürk, 2013: 224).

Bu rüyayı kahraman Bayış'ın kendisi görür. Rüya, kahramanın eşi Ayçolpan'ın gördüğü rüyanın aynısıdır. Kahramanın eşi rüyasında Kalmakları görünce rüyanın kötü bir olaya

neden olacağını düşünmüştür. Aynı düşünce kahraman için de geçerlidir. Bayış bırakıp gittiği halkına geri dönemeyeceğini rüyasında görür.

Bayış, rüyasından korkarak uyanmıştır. Hemen kardeşi Canış'a "Hemen buradan gidelim, başımıza bir iş gelecek." der. (Üçay Şentürk, 2013: 231) Çünkü rüyada korkarak uyanmak iyi değildir.

"Rüyadan uyandıktan sonra Canış ve Bayış
Uyuyor yayıla yayıla
Ertesi gün olunca
Yiğitlerini çağırıp,
Hepiniz gelin diye bağırıp
Tamamen geldi hepsi
Genci yaşlısı,
İstişare ediyor oturup,
İçlerinde hiçbir tasa yok,
Sağa sola bakınca." (Üçay Şentürk, 2013: 231)

YM_{2b}'de kahraman ülkesine gelince çeşmenin başında kız kardeşini görür. Derviş kılığında olduğu için onu kız ağabeyine benzetir ve ona bir gün önce hayırlı bir düş gördüğünü ve iyi haberlerle karşılaşacağını dile getirir.

"Dün gece gördüm hayırlı düşü
Gözümnden akıtdım kan ile yaşı
Abdala benzer karındaşımın revîşi
Eyvah revîşi." (TDKK, No:A/87).

dedikten sonra Şehzâde kız kardeşine karşılık şu dörtlüğü söyler:

Dün gece gördüm hayırlı düşü
Gözümnden akıldım kan ile yaşı
Var, bu günden sonra göresin işi
Var git bacım, var git ben değilim (TDKK, No:A/87)

Kahramanın kız kardeşi hayırlı bir rüya gördüğü için güzel bir şey yaşayacağını düşünmektedir. Durumu abdal kıyafetindeki ağabeyine söylediği vakit ağabeyi *Var, bugünden sonra göresin işi* diyerek rüyanın görüldükten sonra gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini dile getirmektedir. Burada aynı YSM₄, YSM₁₂'deki gibi aynı rüyayı birden fazla kahramanın ortak şekilde gördüğüne de şahit olmaktayız.

YM_{3b}'de kralın kızı Bey Beyrek'i görünce âşık olur. Kahramanın zindanda olduğunu öğrenince zindana girmek için bir bahane düşünür. Zindanın anahtarı babasında olduğu için babasına bir rüya gördüğünü bu yüzden helva yapıp zindandakilere dağıtmak istediğini söyler. Burada gördüğü rüyanın ne tür rüya olduğunu söylemez. Ancak ne olursa olsun eski dönemlerde görülen rüyanın mahiyetine göre sadaka dağıtıldığını anlamaktayız. YM_{2b}'de babasına "Benim Kral babam, bu gece bir korkulu düş gördüm. Varıp, zindanda olan esirlere taam pişirip getireyim olırsada (?) dedi." (TDDK, No: A/87).

Alpamış amca kızını görmek için giderken geceyi geçirmek için bir mezara uğrar. Mezarda mezar ehli kişilerden müsaade ister. Kendisine Şahımerdan Piri'nin müridi olduğu için izin verirler. Alpamış uyuduğu esnada ruhlar onu ve Çılbrı Çölü'nün kenarındaki Ayna Gölü'nden Berçin'in ruhunu vücutlarından alarak ortada bir yerde buluştururlar. Her iki sevgiliye birbirlerini gösterip bade içirdiler. Sonra her iki sevgiliyi eski yerlerine götürerek ruhları ile vücutlarını tekrar birleştirirler. Hem Alpamış hem de Berçin önceden birbirlerini görme fırsatı bulurlar (Yoldaşoğlu, 2000: 113,116). Halk arasında özellikle mezar veya kutsallığına inanılan bir nesnenin üzerine yatıldığı zaman uhrevi güçlerin etkisiyle rüya görüldüğü inancı vardır.

"Senin için yola çıktı Şahımerdan pirlar,
Gayretinden ağlayacak bütün Kalmaklar,
Hiç kimse olamaz seninle beraber,
Sana kısmet etti, Berçin zülüflü',
Bu sözü duydu yatan İskender,
'Merhamet etti Cenab-ı Allah,
Bütün pirlar oldu sana medetkâr,
Gönlünde kalmasın, üzüntü',
Bu sözleri söyledi resul peygamber." (Yoldaşoğlu, 2000: 120,121).

İnsanlar rüyalarından etkilenecek gerçek ve hayal dünyalarına yön verebilirler (Akot, 2010: 214). Rüyada bir din veya devlet büyüğü görmek rüyayı görenin bahtının açık olduğunu, şansının döndüğünü, bütün işlerinde başarılı olacağı düşüncesi vardır. Çoğu insan rüyaların gerçek yaşamlarını etkileyeceğine o kadar çok kendilerini kaptırırlar ki günlük hayattaki harcamadan giyim kuşama, sınavdan evliliğe kadar birçok unsuru rüyalarında gördükleri imgelere göre şekillendirir.

Dede Korkut destanları içerisinde rüya motifine yer veren bir destan da *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Boyu*'dur. Burada kâfirlerin gerçekleştireceği baskını Salur Kazan önce rüyasında görmüştür. Salur Kazan rüyasında evinin üzerine düşen bir yıldırım, evine saldıran kuduz kurtlar, kendisine saldıran kara bir deve, vücudunu kapalayan kara saçlarını ve on parmağını kana bulanmış görür. Sonra rüyayı Kara Göne'ye anlatır ve Kara Göne yorumlar (Ergin, 1994: 99).

YSM₁₂'de Çin padişahının kızı kahramandan belli bir süre haber alamamıştır. Öyle ki bu durumda endişelenmektedir. Sonra kız rüya görür ve rüyasını babasına anlatır. *Gız birez dinenmek uçun odasına getdi. Rüyesinde Bey Böyrek'in halını görüncü, fırladı babasının odasına vardı. "Nasıgaldırım babamı? dedi. Orada kendi kendine söyledi.*

"Garıb bir beğ gibi uçdu yuvadan
İner gelise nasıl gakacan aradan
Perişan gördüm halını üryamdan
Zalım yemen başucumda şimdi can gider oyy oyy

Gendisinde değel yokdur gararım
Dizgini golunda da yatar yaralım
Uyan babam uyan tezce varalım oyy oyy
Zalım yemen başucunda şimdi can gider oyy oyy

Yedi sene ben çaldım başımı daşa
Doldu gözlerimde kargadı yaşa oyyoyy
Halı bana da ayandır rüyamda oyy oyy
Uyan babam uyan ben gidiyorum." (Erol, 2006: ?).

Kız babasına rüyada gördüğü olayı manzum olarak anlatır. Babası da aynı rüyayı gördüğünü kıza aktarır.

"Ben de gördüm gızım senin düşünü
Perişan gördüm başucunda eşini
Dellallar koşturup da bitireyim işimi
Toplayım ordumu barabar gedelim oyy oyy." (Erol, 2006: ?).

YSM₁₂'de Bey Böyrek, yemen padişahının askerleri ile mücadele ederken yaralanır. Kahraman uykusunda iken Hızır Aleyhisselam gelerek rüyasında kahramanın yarasının üzerine üfler ve yara hemen iyileşir. Bunun üzerine Bey Böyrek, hemen ayağa kalkarak Yemen padişahının ordusu ile savaşmaya başlar.

Varyantlardaki rüya motifinden de görüldüğü gibi, Türk kültür hayatında başlangıçtan beri rüya çevresinde oluşan inanışlar söz konusudur. Görülen rüya kadar rüyanın yorumu da önem arz etmektedir. Rüyada görülen her renk, eşya, hayvan vb. unsurların sembolik anlamları olduğu aşikârdır.

4.15. Kült İlişkisi

4.15.1. Ağaç kültü

Türk kültüründe doğumdan ölüme kadar yaşamın hemen hemen her döneminde ağaç ve çevresinde inançlar oluşmuştur. Gerek eski Türk inanç sisteminde gerekse İslamiyette ağacın önemli olmasında bunun etkisi olmuştur. Örnek'e göre özellikle, büyük, tek ve içi kovuk ağaçlarda olağanüstü güçlerin var olduğuna inanılmış; bu nedenle bu tür ağaçlar kutsal kabul edilmiştir (Örnek, 1988: 103).

Göktanrı'nın simgeleri arasında olan ağaç, eski Türk inanç sisteminde Tanrı'nın yaşadığı yere kadar ulaştığına inanılmaktaydı (Bars, 2014c: 379). Ağaçla motifi özellikle eski Türk inanç sisteminin etkisindeki destanlarda daha belirgindir (Öztürk, 1980: 75). "İslamiyetten önceki Türklerin hayatında da yeşil, dolayısıyla ağaç önemli idi. İduk yani mukaddes yer (yir) ve su (sub) yanında, Göktürklerin *Ötüken* yış dedikleri kutsal ormanları vardı." (İ.

Özkan, 2007: 335). Bunlardan dolayı ağaçlara karşı eskiden beri değer verilmiş ve bu değer İslami inanışlarla da şekillenerek günümüze kadar gelmiştir.

Atlı-göçebe hayat tarzının ayrılmaz bir parçasını teşkil eden ağaç ve orman birçok özelliğinden dolayı kutsal sayılmıştır. Bunda en önemli özellik eski Türk inanç sisteminden kaynaklanmaktadır. “Türk kültüründe olduğu gibi, dünya kültürlerinde ağaç, bu dünyayla öteki dünyanın, yer altıyla yeryüzünün ve gökyüzünün, insanla Tanrı’nın irtibatını sağlayan bir varlıktır. Kozmiktir, kutsaldır, mukaddestir.” (P.Ergun, 2012: 54).

İncelediğimiz metinlerde ağacın kullanım itibarıyla dört değişik göreve sahip olduğunu görmekteyiz.

Ağaç ve insanın yaratılışı

"Ağaç kültürünün ve ağaca kutsallık tanınmanın temelinde kamlık inancına mensup Türklerin ilk atalarının ağaçtan türemiş olmaları düşüncesi yatmaktadır." (Z.Korkmaz, 2003: 102). Asırlar boyunca bilinçaltına yerleşmiş bu düşünce sistemi daha sonra oluşan eserlere yansımıştır.

Türk düşünce sisteminde ağaç ile yaratılış arasında sıkı bir ilişki vardır. Türk destanlarında Oğuz Kağan'ın ilk eşi göl içindeki bir ağacın kovuğu içinde peyda olmuş; yine Oğuz Kağan Destanı'nda Kıpçakların atası adını, bir kadının çocuğunu ağaç kovuğunda doğurmasından almış; Uygurların soyu Tuğla ve Selenge nehirleri arasındaki kutsal bir ağaç kovuğundaki dört kardeştan türemiştir (Banarlı, 2001: 31).

“ ‘Kozmik ağaç’ ya da ‘hayat ağacı’ ilk insanın yaratılışı ile doğrudan bağlantılıdır. Dünya topluluklarının ilk insanın yaratılışına dair mitlerinde ‘ağaçtan türeyen insan’ inancı son derece yaygındır. Dokuz dallı ağaçtan dokuz insanın türeyişi ve bu dokuz kişiden dokuz ayrı boyun meydana gelişi ile ilgili Türk inanışını, diğer dünya topluluklarında da çeşitli şekillerde görmek mümkündür.” (P. Ergun, 2012: 28).

Benzer bir ağaç ruhundan yaratılış öyküsünü Kırgızların Manas Destanı'ndan görmekteyiz.

"Karahan'ın balası
Kaplan doğmuştu Alman Bet
Bütün evliyaların toplanıp

Fatiha'sıyla doğmuştu
Ardıçlı mezar hazretlerinin
Ruhundan doğmuştu." (Yıldız, 1995:542).

Dede Korkut destanlarında *kaba ağaç* ifadesi *ata* için kullanılmaktadır. Bunda özellikle Oğuz Kağan ve Uygur destanındaki ağaçtan türeme motifi etkilidir. Öyle ki, Basat'ın Depegöz'ü öldürdüğü destanda Depegöz, Uruz'a kim olduğunu sorunca Basat:

"Kırış günü öndin depen alpumuz Ulaş oğlu Salur Kazan
Atan adın sorar olsan kaba ağaç." (Ergin, 1994: 214) der.

Kaba ağaç ifadesi Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek için kullanılmıştır. Beyrek'in kız kardeşinin on altı yıllık esaretten dönen erkek kardeşine düzdüğü soylamada kaybolan kardeşini *kaba ağaç* olarak ifade etmiştir.

"Karşu yatañ kara tağum yıkılupdur
Ozan senüñ haberüñ yok
Kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür
Ozan senüñ haberüñ yok." (Ergin, 1994: 105)

Kahramanın ailesinin gözünde Beyrek köklü bir ağaç olup çevresini dallarıyla sarmaktadır. Bamsı Beyrek Destanı'ndaki *kaba ağaç* YSM₃'te *çınar* ağacı olarak karşımıza çıkmaktadır. YSM₃'te Canış ile Bayış gurbete çıkmak istedikleri zaman Bayış'ın eşi üzülür ve ağıt yakar. "Sağlam duran çınarım / Bırakıp onu sen gittin /Altı yaşındaki evladın /Evlendiğin yarin ben kaldım." (Üçay Şentürk, 2013:217,218). Ayrıca YSM₄'te Alpamış eşinin düğününe giderken yolda deve güden kız kardeşi Kaldırkaç'ı görmüştür. Bu arada kız kardeşi onun için üzülüp, dert yanarken onu *çınar* ağacı olarak sembolleştirmiştir.

"Kongırat elinin şah çınarı devrildi
Hele deyip ay Kaldırkaç gider
Deveye yetişemeyip zavallı ağladı." (Yoldaşoğlu, 2000: 388).

Dede Korkut destanlarının sonunda Dede Korkut'un söylediği "Yöm vireyin hanum : Kara tağların yıkılmasun / Kölğelüçe kaba ağacın kesilmesün." dua faslındaki *kaba ağacın* Şamanizmin kutsal kayın ağacından başka bir şey değildir. (Z. Korkmaz, 2003: 106).

İnsan yaşamı ve ağaç ilişkisi

Ağaç, insanın doğumundan ölümüne kadar hayatının her aşamasında yer almaktadır. Öyle ki, doğduğumuz andan itibaren yattığımız beşiğimizden, ölünce son yolcuğumuzu yapacağımız tabuta kadar her şeyde ağaç vardır.

YSM₁'de ülkesinden ayrılan Alıp-Manaş gelmeyince kız kardeşi ağıt yakarken “Anamızın sıcak karnında / Birlikte yaratılan bizdik / Çam ağaçtan o beşikte / Sallanan biz bizdik” (M. Ergun, 1998: 195) diyerek ağacın beşikten mezara kadar her yerde var olduğunu görmekteyiz.

Türk kültüründe ağaçla ilgili inançların şekillenmesinde hem eski Türk inançlarının hem de İslami inançların etkisi vardır. Ağaç ve insanın hayatı arasında çeşitli benzetmeler hikâyelere yansımıştır. Her insanın kutsal ağaçta bir yaprağı olduğu, zamanı gelince insanın ölmesiyle birlikte yaprağın düşeceği rivayet edilir (Pala, 1999: 400).

Dede Korkut destanlarında kahramanlar *kaba ağaç* ile sembolleştirilmiştir. *Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu*'nda, Segrek'in ağabeyi Egrek'i kurtarmaya gitmeden önce annesine durumu anlatınca annesi sevinerek:

"Karşu yatan kara tağun
Yıkılmış -idi yüceldi ahır
Akındılı görklü suyun
Soğılmış-idi çağladı ahır,
Kaba ağaçda ta budağun
Kurmuş-idi yeşerüp gögerdi ahır." (Ergin, 1994: 227) der.

Dede Korkut'ta ağacın yeşerip kuruması ile insanlar arasında ilişki vardır. Aynı özellik Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında da görülmektedir. İsa Özkan'a göre; kaba ağaçta

dal budağın kuruduktan sonra yeşermesi ve göğermesi sözüyle tabiatın, neslin, devletin ve ikbalin dönüşü anlatılır." (İ. Özkan, 2007: 338,339)

YSM₃'te Belkıs, Bayış'ı bulup görünce âşık olur ve onu bulmak için çok çabalar. Bu sırada Bayış'a o, olmadığı zaman işinin rast gitmediğini dile getirmek için *Çınarım kurudu*, der.

"Sağlıklı yattın mı tulparım?

Kara başka dayanak

Kurudu çınarım,

İyi kapan kara kuşum,

Sağ mısın dayanağım?" (Üçay Şentürk, 2013: 286).

Ağaç Tanrı ilişkisi

Birçok toplumun kültüründe kendine ait, kendisiyle özdeşleştirdiği ağaçlar vardır. Bu ağaçlar daha çok yaşanan coğrafyaya göre şekillenmekle birlikte sağlamlığı, ekonomiye katkısı ve şekli ile karşımıza çıkar. Türk kültüründe bu *kayın* ağacıdır. "Çünkü bu ağaç merhametli ana tanrı Umay'la tanrı Ülgen tarafından gökten indirilmiş ve Türeyiş efsanesine yansıyan atalar ruhunu temsil etmiştir." (Z. Korkmaz, 2003: 102). Kayın ağacı, her coğrafyada farklı isimlerle anılmakla birlikte Türk kültüründe daima kutsallık özelliğini korumuştur. "Kutsal kayın ağacı zaman ve bölgelere göre akçaağaç, far, huş, kaba ağaç, kavak, akkavak, kavuş gibi adlarla da adlandırılmıştır." (Z. Korkmaz, 2003: 102).

Zeynep Korkmaz'a göre ağaca çok değer verilmesinin ve onu kült olarak kabul etmenin temelinde ağacı atalar ruhunu temsil eden bir varlık sayma düşüncesi vardır. Şamanizm'deki ağaçlı yerlerin ve ormanların kutsal sayılması bu inancın yansımasının sonucudur. (Z. Korkmaz, 2003: 100).

Uygurca Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan bir gün ava gider, av sırasında gölün ortasında tek bir ağacın kovuğundaki kızı görür. Kız o kadar güzeldir ki, gözleri gökten daha göktür. O bir Tanrı kızıdır (Bang ve Rahmeti, 2012: 94).

Altaylara göre, kutsiyet taşıyan kayın ağacı, evren ağacının simgesidir ve şaman göğhe yaptığı sembolik yolculukta onu kullanır (Eliade, 1999: 10). Kamın (şaman) seans esnasında kullandığı ağaç sembolik anlamlar taşımaktadır. Bütün evreni temsil eden bu ağacın kökleri yeraltı alemini, gövdesi yeryüzünü ve dalları da gökyüzü alemini temsil etmektedir (Yıldız, 1995:49). Her aleme ulaşabilen ağaç bu yönüyle Tanrı ile ilişkilidir.

Metin Ergun, *Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları* adlı makalesinde Bamsı Beyrek ile *kaba ağaç* arasında ilişki kurarak Beyrek'le Tanrısal değer arasında ilişki kurmuştur. Beyrek, kaybolduktan sonra Oğuz elinde Tanrı kutunun kesildiğini ve kargaşanın başladığına değinmiştir. Kız kardeşi ona:

“ Karşu yatan kara tağum yıkılıpudur / Ozan senüñ haberüñ yok /Kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür, /Ozan senüñ haberüñ yok.” der. Bu söyleyişte Bey soyundan gelen Beyrek, Oğuz elinde “kutsal”ın sembolü olarak gösterilmiştir. Beyrek, burada “kutsal”ın diğer bir sembolü olan “kölgelüçe kaba ağacı da sembolize etmektedir. Adeta Oğuz elinin Tanrıyla ilişkisini sağlayan tek varlıktır. Beyrek’in tutsaklığı, kölgelüçe kaba ağacın kesilmesi, yani Tanrı kutunun Oğuz elinde yok olması, dolayısıyla Oğuz elinden Tanrı’nın çekilmesi olarak verilmektedir. Beyrek’in dolayısıyla Tanrı’nın olmadığı Oğuz elinde artık kötülük, kargaşa vardır; yani şeytan vardır. (M. Ergun, 2000: 28).

Dede Korkut destanlarında Beyler tutsaklıktan kurtulup illerine döner dönmez değişiklikler baş gösterir. Bunlar içerisinde en belirgin olanı kuruyan kaba ağacın yeşermesidir. Ağacın kurumasıyla meydana gelen kargaşa, ağacın yeşermeye başlamasıyla birlikte yerini refaha ve mutluluğa bırakmıştır.

YSM₁’de Alıp-Manaş Ak-Kağan’ın ülkesine gitmek için yola çıkar. Atı ile coşkun akan bir su kenarına varır. Burada geçecek yer bulamayınca nehrin kenarında kayın kabuğundan yapılmış ters bir gemi görür (M. Ergun, 1998: 115). İhtiyar gemici sayesinde kayın kabuğundan yapılan gemi ile Ak-Kağan’ın ülkesine gider ve geri döner. Burada ağacın kayın olması tesadüfî değildir. Kayın ağacı kutsal bir ağaçtır ve içerisinde tanrının kutsiyeti olduğu için özellikle ifade edilmiştir. Çünkü Alıp-Manaş’ın Altay’a yapacağı yolculuk zor bir yolculuktur. Bu yolculuk esnasında kahraman kutsal kayın ağacının koruyucu ruhu sayesinde gitmektedir. Kayın ağacında Tanrı’nın koruyucu ruhunun etkisi vardır.

Günlük hayatları gereği ağaçlarla iç içe olan Türkler, ağaca çok değer vermişlerdir. Özellikle kayın, çam, kavak, ardıç, çınar bunlardandır (Bars, 2014c: 382). “... kutsal ağaç, Tanrı’yı sembolize etmektedir ve bu nedenle tanrısal bir varlık olarak görülmektedir.

Türklerin İslamiyet öncesi dinî sistemi, tek Tanrı inancı üzerine kurulmuştur ve tek Tanrı ‘Gök Tanrı’nın vasıfları, ‘Allah’ın sıfatları ile birebir örtüşmektedir.” (P. Ergun, 2012: 433). Bu yüzden Türkler yaşadıkları bütün coğrafyalar ağaçla ilgili kültürü de taşımışlardır.

Ağaçlar nasıl ki bir hastalığın tedavisi sırasında çocuğu olmayan kişilere deva olmak konusunda yardımcı olduğu düşünülürse darda kalan kahramana da yardım etmesi yönüyle benzediğini söyleyebiliriz. YSM₁’de Ak-Boz at zindandan Alıp-Manaş’ı kurtarmak ister. Ancak onu kuyruğu ile yukarı çekerken kuyruğu kopar. Bunun üzerine tekrar gökyüzüne yükselir ve Altayın üstünü kaplayan yetmiş dallı kavağı görür. Oraya varınca Ak-Boz atın uykusu gelir ve derin bir uykuya dalar. Uykusunda Alıp-Manaş’ı nasıl kurtarabileceğini öğrenir (M. Ergun, 1998: 177). Yetmiş dallı kavağın dibinde uyuyan Ak-Boz ata, kavak ağacı yardım eder ve rüya görmesini sağlar. Buradaki kavak ağacı, akkavak ağacından başka bir şey değildir ve bu ağaç kamların yer altına ve gökyüzüne yolculuklarına yardımcı olan ağaçtır.

Kaos sembolü olarak ağaç

Türk olumlu anlamlar çağrıştıran ağaçların bazı durumlarda olumsuzluk ifade ettiği de bilinmektedir. Özellikle birçok canlıya kucak açıp koruduğu için olumlu yaklaşılan orman; kötü ruhlara ev sahipliği yaptığı düşüncesinden dolayı olumsuzluk ifade etmektedir. İçerisinde kötü ruları koruyan ağaçlar olduğu için Tanrı tarafından bu ağaçlara ceza olması için yıldırım düşürülmektedir (İnan, 2000: 30).

Tanrı’nın terk ettiği yer olması özelliğiyle orman sürekli kargaşanın yaşandığı bir yedir. Yaşadığımız dünya ve yeraltı dünyasını birbirine bağlayan bir yer olması dolayısıyla da kargaşayı temsil eder (P. Ergun, 2010: 115). YSM₁₁’de kahraman Bay Böyrek, arkadaşı ve sırdaşı Hasan Bey ve otuz dokuz arkadaşını alarak kale zapt etmeye gider. Yorgun oldukları için Bayburt’ta Koruk denen ağaçlıkta dayanamayıp uyurlar. Derin uykudayken kralın adamları hepsini tutsak edip, zindana atar (Kızıltuğ, 1997: 15,16). Burada orman kötülük ve karmaşanın sembolü olarak karşımıza çıkıyor ve yiğitleri hiçbir şey yapmadan karanlık âleminde uykuya sevk ederek tutsak olmalarına neden olur.

Ormanın kaos olarak karşımıza çıkması Oğuz Kağan Destanı'nın Uygurca versiyonunda da görülmektedir. Oğuz yurdunda ormana birçok hayvan yaşamasına rağmen oradaki gergedan hem hayvanlara hem de insanlara zarar vermektedir (Bang ve Rahmeti, 2012:92).

Ormanlar, her zaman kaos özelliği ile karşımıza çıkmayıp içerisinde sayısız canlı türüne ev sahipliği yaptığı için bir anne olarak da düşünülebilir. İnsan hayatı için gerekli oksijen kaynağı olması dolayısıyla da faydalı olup önem arz etmektedir. Ağaçlar, Tanrı'nın sembolü olduğu için bolluk ve bereketi de simgeler (P. Ergun, 2010: 116).

YM_{2b}'de Bey Beyrek kaleden kurtulduktan sonra akşamüzeri ormanlık bir yere gelir. Bir çeşme başına varıp abdest alır sonra tekrar uyumak için ormana gider. Burada sevgilisi Gül Aferide Banu'yu düşünür ve uykuya yattığı vakit Pir'i görür (TDKK, No: A/87).

YSM₃'te Canış ve Bayış'ı avlanmak için Ala göle götüren Celmayan onları ava çıkarınca Ak Olpok'u (atı) çalar ve hemen ormana sığırır.

"Gecikmeden Celmeyan
Ormana doğru yola çıktı,
Olpok'undan ayrılıp,
İki evlat kalakaldı.
Yapılanın ayıbı yok." (Üçay Şentürk, 2013: 238).

Yeşil ağaçlar; canlılığı, gücü ve kudreti temsil ettiği gibi kuru ağaç ise ölümü ve yok oluşu ifade etmektedir. Bunu Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında da görmekteyiz. YSM₃'te Canış ile Bayış Celmayan'ı öldürmeden önce kılıcını kuru bir kavağa asarlar. Bunu gören Celmayan öleceğini anlar. (Üçay Şentürk, 2013: 318). Burada kuru ağaç ölümü haber veren bir semboldür.

Netice itibariyle ağaçlar, insanın doğumundan ölümüne kadar hayatının her döneminde var olmuştur. Bu yüzden onlarla ilgili çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır. Türk mitolojisinde ağaç denilince insanın yaratılışı ve ondaki tanrısal güç ayrı bir önem arz etmiştir. Bugün Adriyatik'ten Çin Seddi'ne yayılan Türkler gittikleri her yere ağaçlarla ilgili inançları destan, mit, efsane, masal, hikâye vb. gibi anlatılarla taşımışlardır.

4.15.2. Toprak kültü

Toprak, *Anasır-ı Erba* olarak bilinen yaşam için gerekli dört unsurdan birisidir. Ancak su, ağaç, orman, dağ gibi unsurları da kendi bünyesinde barındırdığı için daha ayrı bir değer verilmiş ve bu bağlamda *toprak ana* olarak adlandırılmıştır. Destanlardan halk hikâyelerine, efsanelere ve diğer halk anlatılarına baktığımızda içerisinde toprakla ilgili değişik inançların olduğunu görmek mümkündür. Çünkü toprak, insanların tabiatında vardır.

İnsanın topraktan yaratılmasıyla ilgili bir efsaneyi Memlûk Türklerinde görmekteyiz. Efsaneye göre; çok eski zamanlarda gök delinmiş gibi yağmur yağmaktadır. Aşırı yağmurlar neticesinde balçıklar oluşur ve bu balçıklar Kara-Dağcı dağındaki mağaranın yarıklara dolar. Bu mağaradaki yarıkların bazıları insana benzemektedir. Bu insan kalıbını andıran yarıkların içerisindeki killer güneş saratan (yengeç) burcuna geldiği zaman pişer. Dokuz ay süreyle serin rüzgârlar eser. Mağara, ana rahmi gibi insanı korur (Ögel, 2003: 483,484). Böylece insanoğlunun dünyaya geliş süreci tamamlanmış olur.

İncelediğimiz varyantlarda toprak halk hekimliği unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. YSM₈'de Bey Beyrek kaleden kurtulduktan sonra Bengiboz'u şiir okuyarak çağırır. Bey Beyrek: "Göreydim yüzünü de öpeydim tırnağını gözünü." der. At gelince, atın bir tırnağından, bir gözünden öper. Ayağının altından da biraz toz alıp eline yüzüne sürüp atına binerek yola çıkar (Sakaoğlu, 1998: 390). YSM₁₀'da Beğ Beyrek YSM₈'de olduğu gibi kaleden kurtulduktan sonra atı için üç kez aynı maniyi söyler. At gelince kahramana annesinin gözlerinin kör olduğunu ayağının altından toprak alarak annesine tedavi için götürmesini ister. (Sakaoğlu, 1998: 405).

Her iki varyantta da atın isteği üzerine ayağının altındaki topraktan alınmaktadır. Tedavide topraktan faydalanılmasının nedeni, toprak iyesinin iyileştiricilik özelliğinden faydalanılmak istenmesidir.

4.15.3. Dağ kültü

Türk kültüründe gökyüzüne yakın olmasından dolayı her zaman dağ kültü ile Tanrı arasında ilişki kurulması söz konusudur. Türkler Tanrı'yı gökyüzünde düşündükleri için

dağlar ona en yakın mekânlar olduğu için kutsal kabul etmişlerdir (Kalafat, 2006:33). Eski inanç sisteminin kalıntısı bu düşünceler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Dağın Tanrı'ya yakın olduğu düşüncesinden dolayı Türk dünyasında ve Anadolu'nun birçok yerinde evliya mezarlarının dağların yüksek yerinde olduğu görülmektedir. Bu düşünce eski Türk inanç sisteminde ölen kişinin diğer dünyada Gök Tanrı'ya yakın olabilme düşüncesinden başka bir şey değildir.

Eski inanç sisteminin devamı olan *dağ kültü* ve *yatır inancı* İslamiyet'in kabulüyle yeni bir kisveye bürünmüştür (Eröz, 1977: 368). Anadolu'nun değişik yerlerinde dağların tepelerinde bulunan evliya mezarlarında insanlar çeşitli dileklerde bulunarak dileklerinin gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Âşık Garip Hikâyesi'nin yazılı nüshasında Mısır'da olan bir dağdan bahsedilmektedir. Burada her isteyen dileği yerine gelmektedir. Üç kardeş bu dağa giderek bu dağda dilek dilerler. Büyük kardeş karnını doyurmak için pilav, ortanca kardeş at, küçük kardeş ise âşıklık ister ve üçünün de isteği yerine gelir (Türkmen, 1974a: 196).

Göç Destanı'nda Uygurlar, Çinli prenseslerle evlenme karşılığında ülkelerindeki bir dağın tepesindeki taşları Çinlilere verirler. Yalnız görünürde değersiz bir taş parçası olmasına rağmen ülkenin birlik ve beraberliğini ayakta tutan bir *mihen* taşıdır. Ülkenin mutluluğu bu taşla bağlıdır. Taşın gitmesiyle ülkenin birliği bütünlüğü gidecektir (Banarlı, 2001: 28). Kutsal taşın ülkeden gitmesiyle olumsuzluklar boy göstermeye başlar ve Uygur yöneticileri ve halkı savaş yapamadan ülkeyi terk ederler.

İncelediğimiz varyantlarda dağ kültü çevresinde oluşan gelenekler şu şekildedir:

"Yeryüzünde Gök Tanrı'nın temsilcisi olan ve onun kendisine verdiği görevi yerine getirmeye çalışan bir kişi vardır. Bu kimi zaman bir başbuğ, kimi zaman ise küçük bir topluluğun başında bulunan bir beydir. Bu beyler yeryüzünde Tanrı'yı temsil ederler, bu nedenle bunlar ile dağlar arasında da bir ilgi vardır." (İçel, 2005: 196).

Hatice İçel'e göre; Bamsı Beyrek Boyu'nda Beyrek'in ülkesine döndükten sonra kız kardeşinin ozan kılığındaki ağabeyiyle atışması sırasında dile getirdiği *Karşu yatañ kara tagum yıkılupdur / Ozan senüñ haberüñ yok mu* dizelerinde *kara dağ* ifadesi Bamsı Beyrek'in sembolüdür. Bir ilin temsilcisi olan Beyrek ile Tanrı'yı temsil eden dağ arasında yine bir ilişki vardır.

Dağ, teşbih unsuru olarak her zaman gücü ve geçilmesi imkânsız ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Öyle ki, YSM₃'te Bayış sefere çıkarken eşi arkasından ağıt yakar ve yolculuğu esnasında korkmamasını; çünkü arkasında yiğitlerin olduğunu, kendisinin ise Dede Korkut destanlarındaki gibi *kara dağlar* gibi güçlü olmasını ister.

"Sen dünyadan göçersen,
Ruhuna bağışlarım,
Sefere çıktın, yol yürüdün,
Arkanda çok yiğit var,
Kara dağlar gibi güçlü ol." (Üçay Şentürk, 2013: 219).

Ayrıca dağlar, geçilmesi güç yerler olduğu gibi koruyuculuk özelliği yönünden bir anne gibidir. Bozkurt Destanı'nda Çinlilerden kaçan kişileri dağ koruyarak bu özelliğini göstermiştir. Türk mitolojisinde dağların tanrının sembolü olduğu düşüncesine en uygun örnekten birisi de anayurtta *Tanrı Dağları*'dır.

Türk mitolojisinde eskiden beri dağ ile Tanrı arasında sıkı ilişki kurulmuş ve belli dilekleri olan insanlar buraları Tanrı'ya yakın mekânlar olarak görüp dileklerini dilemişlerdir. Dağ tepelerini kutsal kabul ettikleri için dileklerinin gerçekleşeceğine inanmışlardır. Şor destanlarından Altın Sırık Destanı'nda Altın Kağan ve eşi Altın Arık'ın çocuğu olmamaktadır. Altın Kağan altın dağa çıkarak kayın ağacının dibinde oturan Üş Çayan'dan bir erkek evlat ister (Dilek, 2010:53).

YSM₃'te Canış ile Bayış'a Celmayan ve askerleri saldırdıktan sonra Canış atıyla yaralı bir şekilde kaçır. Ancak dağ geçidine ulaşınca Canış attan yere düşer. Arkasında askerler olmasına rağmen dağ burada koruyuculuk vazifesini yine gösterir ve onun bulunmasına engel olur.

"İleride bulunan dağ geçidine ulaşınca,
Bayılıp er Canış,
Tulpardan düştü pat diye,
Altın kökül parlayıp.
Küçük kötüyü sürükleyerek." (Üçay Şentürk, 2013: 251).

Taşların birçok özelliği vardır. Kırgızların *yada taşı* ile değişik tabiat olaylarına yön verebildikleri bir gerçektir. Gerekğinde yağmur, kar yağdırmakta gerektiğinde ise rüzgar estirebilmektedirler. Taşın diğer bir özelliği de nazardan koruyucu bir yapıya sahip olmasıdır. Anadolu'da Türk dünyasının birçok yerinde görülen bu inanış varyantlarımıza da yansımıştır. Destanda Alpamış'ın boynuna beyaz taş takması nazardan korunmak ile ilgili bir inanç olmalıdır. YSM₂'de Alpamış'ın tasvirini yapılırken:

"Boynuna beyaz taş takardı
Baban deve bakardı." (Üçüncü, 2006: 133) şeklinde anlatırlar.

Taşın diğer bir özelliği olarak tedavi edici ve yaraları iyileştirici özelliğini görmekteyiz. YSM₃'te Canış ve atı Tulpar Kalmuklardan kaçarken bir mağaraya girer. Bu esnada kara bir taş her ikisini de yutar. Daha sonra bir Hızır elinde asası ile gelerek taşı kırar. At ve Canış dinç ve güçlü bir şekilde kayanın içinden çıkar.

"Hazreti Hızır peygamber
Allah diye asasını aldı eline
Kara taşa vurdu
Kırılıverdi kara taş,
Tulpar da iyi görünüp
Yarası bağlanmış
Anış çıktı kocaman." (Üçay Şentürk, 2013: 304).

Dağ kültü çevresinde ortaya çıkan gelenekler YM₁, YSM₂ ve YSM₃'te canlılığını korurken diğer varyantlarda izlerine rastlanmamıştır.

4.15.4. Mağara kültü

Dağ kültü çevresinde oluşan mağara kültü, insanlığın ilk dönemlerinden beri hayatlarını devam ettirmede etkin rol oynadığı için zamanla çevresinde birçok gelenek oluşmuştur. Bu geleneklerin oluşmasında İslamiyet öncesi Türk inanışları kadar İslamiyet'in kabulüyle Hz. Peygamber'e ilk vahinin Hira Mağarası'nda gelmesi bu kültün daha da önem kazanmasına yardımcı olmuştur.

“Mağara, destanın kuruluşundaki etkisine göre tesadüfî olmaktan ziyade dinî bir kaynağa bir inanca dayanmaktadır.” (Öztürk, 1980: 73). “Geyikli mağaraları daha çok İslami hikâye, efsane ve destanlarda görmeyeyiz. Muhammed Hanefî’nin önüne çıkan geyiğin kaçarak bir mağaraya girmesi, mağaradan geçtikten sonra cennet misali bir yere varılması olayı bilinen bir halk efsanesidir.” (Köksal, 2002: 584, 596).

Ali Öztürk, destanlardaki mağara motifinin kutsi bir anlam çerçevesinde mağaraların iki özelliği olduğuna değinmiştir.

- 1) Kurtarıcı-sığınak özelliğinde görülenler
- 2) Doğurucu-ana özelliğinde olanlar (Öztürk, 1980: 74)

Türklerde dağ kültü çevresinde mağara kültü de gelişmiştir. Bu yönüyle ikisi de ortak özelliklere sahip ve birbirinin tamamlayıcısıdır. Özellikle zor duruma düşen kahramanın veya toplumun bu zorlu yolculuğunda onu koruması ve yeni bir başlangıç sağlaması yönüyle her ikisi de ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

“Türkler ilk önce batı denizinin (ihtimal ki Hazar denizinin) batı kıyılarında oturuyorlardı. Komşu bir millet bunların hepsini yok etti. Yalnız bir genç sağ kaldı. Onu öldürmeğe kıyılamıyarak ellerini ayaklarını kesip büyük bir bataklığa bıraktılar. Burada bir dişi kurt ona baktı. Yiyecek yetirdi. Bu sırada dişi kurt ondan gebe kaldı. Komşu milletin hükümdarları bu son kalan gencide öldürmek için bir asker yolladı. Asker gittiği zaman kurdu gencin yanında gördü. Kurt, bir tanrı kendisine yardım ediyormuş gibi, genci oradan alarak denizin doğu tarafına geçip bir dağın üstüne geldi. Bu dağ Kau-çang ülkesinin şimal batısında idi. Bu dağın eteğinde bir mağara vardı. Kurt oraya girdi. Orada yeşilliklerle dolu iki yüz li genişliğinde bir yer buldu. Orada on oğlan doğurdu. Bunlardan biri aile adı olan A-se-na adını aldı.” (Atsız, 1997: 70,71).

Nihal Atsız’ın belirttiği gibi yok olma tehlikesine düşen Türklerin bir dişi kurdun yardımıyla hayatta kalabilmelerini sağlayan sığınak bir mağaradır. Burada mağara sembolik olarak var oluşun ve ikinci kez doğumu çağrıştırması yönüyle ana rahmine benzemektedir.

YSM₃’te Canış’ı; Celmayan ve Şumrut Han’ın askerleri kovalarken bir mağaraya düşer ve mağara kahramanı ansızın yutar. Celmayan ve yanındakiler ne olduğunu anlayamadan geri dönmek zorunda kalırlar. Burada mağara kahramanın kendini iyileştireceği ve eski gücüne kuvvetine döneceği bir yer olması yönüyle ana rahmi görevini üstlenirken diğer taraftan da

düşmanlardan onu koruyarak saklaması özelliği ile de kurtarıcı-sığınak yönünü göstermektedir.

"Şaşkına düştü er Canış,
Oturdu yere güçsüzce,
Kalmuklar iyice yaklaştığında
Emir geldi Allah'tan
Kara mağaranın içine
Kayıp ereni saklayıp,
Canış yok oldu böylece,
Bu mağaraya girip durunca,
Kovalayarak gelen çok fazla Kalmuk
Kaldılar şaşkın bakarak kara mağara bunu yuttu diye" (Üçay
Şentürk, 2013: 255).

YSM₁₂'de Bay Böyrek'in hayatının gidişatının değişmesinde mağara etkin bir role sahiptir. Öyle ki, avlamak için peşine düştüğü geyiği kovalarken geyik bir mağaraya girer. Kahraman orada geyiği kaybeder; ancak sakallı üç ihtiyarla karşılaşır. İhtiyarlar ona kahramanın peşine düştüğü geyiğin kendileri olduğunu söylerler. Mağarada artık sevgilisi olacak Ak Gavak Gızı'nın resmini göstererek onu badeli âşık yaparlar. Bu yönüyle mağara yeni bir hayata yön veren mekân özelliğini kazanır.

Ayrıca YSM₁₂'de aç olan dev karısına yardım etmek için Bay Böyrek keklik avına çıkar ve yola çıktığı vakit bir mağaraya girip orada gergef işleyen Çin padişahının kızını bularak kurtarır. Mağarada Çin Padişahının kızı tehlikelerden korunmaktadır. Bu yönüyle mağara koruyuculuk özelliğini göstermektedir.

Varyantlarda dağ ve mağara kültü bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Mağara kültü; YSM₃ ve YSM₁₂'de karşımıza çıkarken diğer varyantlarda mağara kültü çevresinde oluşan gelenekler yoktur.

4.15.5. Su kültü

Evreni oluşturan dört ana unsur vardır. Su, dört ana unsurdan biri olduğundan insanlar için vazgeçilmez durumdadır. Merkezi bir rol oynamasının yanında hayatın kaynağı, saflık sembolü ve bereket sağlayıcıdır. Bu yüzden insanların günlük hayatı çevresinde su ile ilgili gelenekler ortaya çıkmıştır.

Su, hayatın kaynağı olması nedeniyle bütün kültürlerde önemli bir yeri olup çevresinde çeşitli inançlar oluşmuştur. Aynı şekilde Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni *Yaradılış Destanı*'nda kâinat yokken suyun var olmasıdır. Yaradılış Destanı'nda hiçbir yer yok iken sadece uçsuz bucaksız su vardır ve ilk yaratma eylemi su çevresinde oluşmuştur. Fuzuli Bayat'a göre; yaratılışın kökenin de su vardır (Bayat, 2007: 248). Yani bütün canlılar sudan türemiştir.

Halk anlatıları içinde suyun birçok özelliği olduğunu görmekteyiz. “Türk masallarında su, su kültü doğrultusunda hayat kaynağı, başka dünyalara açılan kapı, ruhların yaşadığı yer; güzelleştiren, gençleştiren, iyileştiren, güçlendiren, diriltiren, çirkinleştiren, kör eden tedavi eden, kahramana şekil değiştiren bir tabiat parçasıdır.” (Türkan, 2012: 138). Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde Tahir ile Zühre'nin babaları -iki kardeş- yanlarındaki vezirin isteği üzerine kuşluk vakti bir dere kenarına varırlar. Dere kenarında vezir padişaha dereye akan suyu seyretmelerini ister. Çünkü akan suyun insanın sıkıntılarını unutturacağını dile getirir (Türkmen, 1983: 250). Burada suyun insanların dertlerini unutturup rahatlatma özelliğini görmekteyiz.

Varyantlarda su, değişik fonksiyonlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en önemli özelliği suyun temizleyicilik özelliğine sahip olmasıdır. Saflık ve temizlikle anılan su gökyüzünden gelmesi yönüyle Tanrı ile ilişkilendirilip rahmet olarak algılanmaktadır. Türk ve Moğollara göre bir anne hususiyetine sahip olan suyun en dikkat çekici özelliği saflık sembolü olmasıdır (Roux, 1994: 110).

"Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan inanç silsilesi içinde su arındırıcı, temizleyici özelliğe sahiptir. Suyun arındırma özelliğine Hristiyanlıkta vaftiz, İslamiyet'te de abdest uygulamalarında rastlamaktayız." (F.A. Turan, 2007:106). Bamsı Beyrek Destanı'nda suyun temizleyicilik özelliği özellikle vurgulanmaktadır. Oğuz beyleri Bayburt Hisarı'na

taarruza geçerken arı sudan abdest alarak namaz kılıp Hz. Peygamberin adını yâd etmektedirler. Sudan abdest alınmasının nedeni günahlardan arınmak içindir. Öyle ki ölen kişilerde aynı şekilde diğer dünya olarak kabul edilen ahirete intikalleri sırasında su ili yıkandırılmaktadır. YM₁'de “Kalın Oğuz bigleri atlañdılar. Bayburd Hışarına çapar yetdiler, kâfirler dahı bunları karşıladılar. Kalın Oğuz bigleri aru sudan abdest aldılar, ağ alınlarının yire kôdular iki rek‘at namaz kıldılar. Adı görkli Muhammedi yad getürdiler.” (Ergin, 1994: 152).

Varyantlarda suyun diğer bir özelliği de kaosu yaratmasıdır. Bu fonksiyonu uyku suyu üstlenmektedir. YSM₇'de kahraman Ak Gavak Gızı ile evleneceği zaman âdet gereği ava çıkıp av getirmesi gereklidir. Bey Böyrek ve otuz dokuz arkadaşı bir geyiği kovalarken yeşillikli sulu bir yere varıp yorgun oldukları için uyuyakalırlar. “Oraya girmişler, gâvur padişahın ülkesine. Vara, vara, vardılar, bahtılar bir yeşillik, sulu bir yere geldiler. Orada büyük bir çınar bir pınar vardır. Uyku suyundan içer. Geyik de gözden gayboldu.” (Kaybal, 1999: 129).

YM_{2a}'da Engerus Kralı'nın ülkesinde, YSM₁₂'de Ateş Kralı'nın ülkesinde, YSM₁₀'da yabancı bir ülke sınırında otuz dokuz arkadaşı ile birlikte ya içtikleri sudan ya da yorgunluktan dolayı su kenarında uyuyup kalmakta ve böylece tutsak düşerek kaos başlamaktadır.

Su çevresinde oluşan diğer bir kaos ise kahramanın yine ülkesinden uzaklaşıp Ak Gavak Kızı'nın peşine düşmesine neden olan testi kırma olayıdır ki kausun başlama yeri yine bir çeşme (su) başında meydana gelmektedir. YSM₈ ve YSM₁₃'te kahraman on yaşına girince “Bi gün ninenin birisi testiği doldurmuş, sudan geliyomuş, bi taş atmış, ninenin destisini kırmış. ‘Ay, dimiş ben sana bişey diyemicam, padişah çocusun dimiş. Nahha ne diyim Akkavak gızının hışımına uğra’ dimiş.” (Özer, 1982: 24, 7). Yaşlı ninenin yaptığı beddua kahramanın gurbete çıkmasına neden olacaktır. Gurbette ise tutsak düşüp başına türlü işler gelecektir.

Varyantlarda kaosa neden olan suyun ayrıca birleştirici bir yapıya da sahip olduğunu görmekteyiz. “Su, kaostan uzaklaşmanın ilk alameti olarak sembolleşmektedir. Su, ilk planda akma süreciyle, değişkenlikle ve bir halden diğer hale geçmeyle ilgilidir ve bu anlamda aynı zamanda kaostan, yani değişmezlikten uzaklaşmayı işaret etmektedir.”

(Abdullah, 1997: 33). YM₁'de Bamsı Beyrek on altı yıl tutsak kalmıştır. Bu arada ailesinden kimse hakkında bilgi sahibi değildir. Ancak ilk olarak kız kardeşi ile karşılaşır ve onu bir pınar başında görür. “Andan babasınıñ ordusına geldi. Meger ivleri öñinde bir büyük ağaç var-idi. Dibinde bir yahşı bınar var-idi. Beyrek bakdı gördi. Kim kiçi kız karındaşı bınardan şu almağa gelür, kardeş Beyrek diyü ağlar bozlar, toyuñ düğünüñ kara oldı diyü ağlar.”(Ergin, 1994: 138). Kız kardeş ile karşılaşma motifi YM_{2b},YM_{3b}'de YSM_{7,13} çeşme veya pınar başında gerçekleşmektedir. YSM₂'de Alpamış kel divane kılığında ülkesine gelince babası Baybörü ile yine çeşme başında karşılaşır (Üçüncü, 2006: 117).

Varyantlarda su, sınav unsuru olarak da karşımıza çıkmaktadır. YSM₁₃'te kahraman Akgavak Gızı'nı almak için çeşitli mücadelelere girer. Girdiği sınavları kazandıktan sonra Akgavak Gızı kahramanı yine yapılması zor bir sınava tabi tutar. Gobak Suyu'ndan su getirmektir ki sınavlar arsında en zor görev olduğu için Akgavak Gızı tarafından en sona koyulmuştur. Bu zorlu sınavı yaşlı ninenin tavsiyeleri sonucunda masalsı bir ülkeye yapılan yolculukla başarır. “Benim” diyo, “Bi tane da vâdim va bunu yapasa” diyo hemen verim,” diyo. Evleneceklemiş. Bir dağda bizim Gobak Suyu didiğimiz gibi bi su vamiş. “O sudan getirebilirse veririm.” (Özer, 1982: 24, 27) der.

Türk mitolojisinde her yerin koruyucu bir iyisi vardır. Bu iyeler bulundukları yeri korumakta ayrıca zor duruma düşen kişilere de yardım etmektedirler. YSM₂'de divane kılığındaki Alpamış halkına kendini tanıtmak için ülkesine gitmeden önce bir dua eder. Duayı su atası Süleyman aşkına dua eder. Onun yardımına başvurmaktadır. Ancak İslami inançlarda Hz. Süleyman kuşların yardımcısı olarak bilinmektedir.

"Su atası Süleyman
Eski aşkı divane
Sizden yardım istiyorum
Ey halim eyvah." (Üçüncü, 2006:161).

İnsanların yaşam kaynaklarından olan suyun çıkış şüphesiz can vericilik özelliği vardır. Türkler diğer kutsal saydıkları nesnelerin koruyucu ruhu olduğuna inandıkları gibi suyun da koruyucu ruhu olduğuna inanmışlardır. Suyun kült sayılmasında su kaynaklarının yer ve

su ruhlarını bulunduran bir yer olması düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Oymak, 2010: 44).

YSM₃'te suların normal yerler olmadığı hakkında bilgi vardır. Canış ve Bayış seksen yiğitle birlikte otururken Celmayan söze başladı. Ey gençler, “Ala Göl denilen efsunlu bir yer var, oraya gidip salıp dolaşalım.” (Üçay Şentürk, 2013: 216) der. Burada suyun bulunduğu göl normal bir su değildir efsunlu olduğu için tabiatüstü güçleri vardır. İnan'a göre; eski Türk inanç sisteminde bir insan gibi çeşitli özellikleri olduğu düşünülen suyun bazı gizli güçleri olan bir iye olduğu kabul edilir (İnan, 2000: 50,51).

Dede Korkut destanlarından *Basat'ın Depegözü Öldürdüğü Boy*'da çoban, peri kızını bir gölde görmektedir. Görülüyor ki su, perilerin ve diğer sihirli nesnelerin bulunduğu bir yerdir. YSM₃'te çocuklar on beş yaşına geldiği vakit yüce bir dağın başındaki bir göle yılda bir kez yüzmeye gelen peri kızlarını görürler. Kahramanlar Canış ile Bayış peri kızlarını ilk kez orada görmekte onlarla ilişkiye girip evlenmektedirler (Üçay Şentürk, 2013: 214).

Türk halklarının anlatılarında değişik adlarda bilinen su iyeleri insanların gözüne farklı insan veya balık şekillerinde tasavvur edilmektedir (Bayat, 2007: 248). Diğer iyelerde olduğu gibi su iyesi de İslamiyet'in kabulüyle İslami motiflere adapte olarak *su ereni* dönüştürülmüştür (Türkan, 2012: 138). YM_{3b}'de su iyesi kahramana uykusunda Pir şeklinde görülmektedir. Dulfuruz Banu şehzadeyi kadın kıyafetleriyle zindandan çıkardıktan sonra şehrin dışındaki bir çeşme başında ayrılırlar. “Velhasıl şehre avdet ettiler. Kız kavledip saraya geldi. Ve Şehzâde ol çeşmeden gusledip biraz uykuya yattı. Uyku sonunda rüyasında Pir-i uşen'i görür.” (Boratav, 1982: 173). YSM₁₂'de aynı olay örgüsü vardır. Kralın kızı sayesinde kaleden kurtulan kahraman uyku pınarının başına gelir ve orada Hz. Hızır'la karşılaşır (Erol, 2006: ?). Metinlerde çeşme ve pınar başında ortaya çıkan Hz. Hızır Türk dünyasının diğer coğrafyalarında görülen su iyesinin İslami şeklinden başka bir şey değildir.

Suyun bir özelliği de tedavi edicilik olarak varyantlarda karşımıza çıkmaktadır. YSM₁'de Alıp Manaş'ın atı kahramanı zindandan çıkarmak için bir hayli uğraşır. Ancak başarılı olamaz. Ak-Boz at rüyasında gördüğü üzere Küler-Bay Kağan'ın ülkesine giderek oradaki

kutsal sudan köpük getirir. Köpükten hem Alıp-Manaş hem de Ak-Boz atın kendisi içer. Her ikisi de önceki durumlarından altı kat daha iyileşir (M. Ergun, 1998: 201).

Asuman Güneş'e göre; su aynı zamanda cinsel bir sembol olarak kullanılır. Dede Korkut destanında Bamsı Beyrek'in Boğazça Fatma'ya söylediği sözler bu bakımından dikkat çekicidir. Boğazça Fatma'nın *kırk oynaşlı* olması, evinin arkasında bir derecik olması ile sembolik bir şekilde ifade edilmiştir (Güneş, 2012: 406).

Yine Asuman Güneş'e göre; su almaya gitmek aslında bir eş aramanın sembolüdür. Beyrek, evinde kul halayık varken su almaya çıkan Banı Çiçek'i kendine sadakatsizlikle suçlar (Güneş, 2012: 408). Türk kültüründe sevgililer genellikle ilk kez çeşme başında karşılaşır görüşürler. Onların buluşma yeri genellikle su başıdır. Kahraman gurbetten dönünce yine su başında karşılaşmaktadırlar.

"Men bu yirden gideli delü olmışsın
 Delim ağça qarlar yağmış dize yetmiş
 Han kızınıñ ivinde kul halayık dükenmiş
 Maşraba almış şuya varmış
 Bileginden on parmağın şovuk almış
 Kızıl altun getürüñ han kızına tırnak yonuñ
 'Ayıpluçā han kızı eve varmak' 'ayıb olur." (Ergin, 1994: 148).

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında su; imtihan aracı olarak, temizleyicilik, kaos, birleştiricilik, su iyesi ve tedavi edici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Su çevresinde oluşan gelenekler $YM_1, YM_{2ab}, YM_{3ab}, YSM_{1,2,3,7,8,10,12,13}$ 'te varken diğer varyantlarda yoktur.

4.15.6. Ateş kültü

İnsanlık tarihî için en önemli buluşlardan olan ateş, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Ateş, temizleyicilik ve koruyuculuk özelliğinden başta olmak üzere Türklerin günlük yaşamda çok faydalandıkları unsurlardandır. Türk inanç sisteminde ateşin Tanrı Ülgen'in bir hediyesi olduğuna inanmaları, bazı hastalıkların tedavisinde, fal bakma, nazardan korunma, temizleyicilik, koruyuculuk ve en önemlisi Ergenekon'dan ateş ile

demir dağı eritek çıkıp tusaklığa son vermek gibi görevlerinin olduğuna inanılması ateşin Türk kültüründe ne denli değerli olduğunu göstermektedir.

”... Türk boylarında birey hayatının doğumdan ölümüne kadar, hatta ruhun dünyadan ayrılış sırasında önemli fonksiyonları vardır. Bu Türk boylarında ateş, aynı zamanda kendisinden yardım beklenen, korku ve saygı duyulan bir unsur olarak karşımıza çıkar.” (Dilek, 2007c:48).

Varyantlarda YSM_{7,8,10} ve YSM₁₂'de kahraman kalenin kralının kızı tarafından kurtarılırken kız kahramana kendisi ile evlenme konusunda söz alır. Ancak gelirken tedbirli olmasını isterken babasının ateşten korktuğunu özellikle vurgular. Geri dönerken boynuzlu hayvanlardan seçmesini ve kaleye yaklaşınca hayvanların boynuzuna mum yapıştırmasını ve bu mumları yakmasını ister. YSM₁₀ ile diğer varyantlardaki olay örgüsü benzerlik göstermektedir. YSM₁₀'da kız kahramana kendisini kurtarmaya gelirken yapması gerekenleri şöyle sıralar: “Sen bu işe muvaffak olduktan sonra kırk tene keçi alacaksın, şu karşıdaki tepeye çıkacaksın. Keçilerin boynuzuna kırk tâne mum takıp yakacaksın. ‘Sen senelerden beri bu kadar kişiyi nasıl mahkûm idersin? Ya onları vireceksin, ya da ben senin memleketini yakacam!’ diyeceksin.” (Sakaoğlu, 1998: 405) dedi.

YSM₁₂'de kralının adı Ateş Kralı'dır ve ateşten korkmaktadır. Varyantlarda kalenin kralının ateşten korkmasının temelinde mitolojik kurgu vardır ve bu kurgu halen Anadolu'da insan hafızasında varlığını sürdürmektedir. Kötü ruhları kovup her şeyi temizleyen ateşle ilgili inançlar Şamanist düşünceden kaynaklanmaktadır (İnan, 2000: 67). Ateş Kralı bulunduğu yerde Erlik'in temsilcisidir ve bulunduğu yerde kötülükler yapmaktadır. Ateş, kötü ruhları kovan ve kötülükleri temizleme özelliğine sahip bir nesne olduğu için kahraman ateşlerle kaleye vardığı zaman Ateş Kralı hiçbir mücadeleye girişmeden kahramanın isteklerini yerine getirmiştir.

Türklerde ateşle ilgili inanışlar, İslamiyet'in kabulünden önceki dönemden kalan izler olsa da İslamiyet'in kabulünden sonra da yeni inanç sisteminde kendine yer edinmiş ve varlığını korumaya devam ederek dua-beddua içerisinde kendine yer edinmiştir. YSM₇'de Bay Böyrek Akkavak Kızı ile Kel Vezir'in düğününe yetiştigi zaman arkadaşı İsmail'in annesi düğünde oynayınca ona beddua eder. Ateş burada bir ceza unsurudur.

"İşte geldi İsmayılın anası
 Ağ eline yahmış Mekke gınası
 Atâşlarda çatır çatır yanası
 İsmayıl galada yasın çeksene." (Kaybal, 1999: 145).

Silifke ve yöresinde haksızlığa uğrayan bir kişi karşısındakine beddua ederken *Irast ataş gelme, yerin yedi kat dibine bat*, şelinde söyler (M. Alptekin, 2007: 30). Ateşin koruyucu ve temizleyici ruhu olduğu için kişinin bu özellikten mahrum kalarak yerin yedi kat dibine yani Erlik'in mekânına gitmesi istenir. Gerek YSM₇'de gerekse Silifke'deki bedduada ateşin hem temizleyicilik hem de cezalandırma unsuru olarak kullanılması Türk toplumunda ateşin mitolojik bir kaynaktan gelerek halen varlığını sürdürdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

4.15.7. Astral Kültler

Türkler, Tanrı'yı gökyüzünde tasavvur ettikleri için gökle ilgili her nesneye Tanrı'yla ilgili anlamlar yükleyerek kutsal gözüyle bakmışlardır. Gökle ilgili olan veya gökten geldiğini düşündükleri her objeyi kutsal kabul ettikleri için bunların çevresinde kültler oluşturmuşlardır.

Oğuz Kağan'ın ilk hanımı Gök Tanrısı'nın kızıdır ve gökyüzünden ışık şeklinde inmiştir. Kızın başında bir ben vardır ve ateş gibi çevresine ışık saçmaktadır. Ayrıca bu kız *Kutup Yıldızı* güzelliğindedir (Öztürk, 1980:146) Aynı şekilde bu eşinden doğan çocuklarına gökle ilgili isimler vermiştir. Birincisi Gün, ikincisi Ay, üçüncüsü ise Yıldız ismindedir (Öztürk, 1980: 146).

Orta Asya'da gökle ilgili inançların kökeninde Gök Tanrı inancı vardır ve Orta Asya'dan Anadolu'ya devam eden bu süreçte gök her zaman kutsal sayılmıştır (F.A. Turan, 2011:50). Bu kutsiyetten dolayı Türk dünyasında değer verilen ve sevilen unsurlar gök cisimlerine benzetilmiştir. YSM₁'de Alıp Manaş'ın annesinin tasviri yapılırken onu sabah yıldızına benzetilir. Sabah yıldızının diğer adı Çoban yıldızı veya Zühre yıldızı olup sabah vakti çevresindeki gök cisimlerine göre daha parlaktır.

"Sabah yıldızı gibi gözlü,

Gökkuşağı gibi eğik kaşlı
Erke Koo kız oldu." (M. Ergun, 1998: 101).

Güneşe ana, *aya* ata olarak bakan Altaylılara (İnan, 2000:29) göre Tanrı'nın gönderdiği iki varlıktır. Etrafında birçok efsane ve mit oluşan bu gök cisimlerinin değer görmesinde sonsuz enerji ve ışık kaynağı olmalarının yanında Tanrı'nın verdiği bir hediye olası düşüncesi de vardır (İnan, 2000: 29). Gök cisimlerine değer veren Türklerin bir işe başlamadan önce ayın, güneşin ve yıldızların durumuna bakarak yorumlamaları Hun devrine kadar uzanmaktadır (Türkmen, 1974b: 159). YSM₁'de Alıp-Manaş, Altay'daki gelişmelerden haberdar olmak ister bunun için kutsal kitabı aya ve güneşe doğru tutarak fikir edinmeye çalışır.

"Bir gün Alıp-Manaş,
Kutsal kitabını aldı
Çevirip okudu,
Aya, güneşe doğru tuttu
Altay üstünde ne olduğunu,
Bakıp göreceği geldi." (M. Ergun, 1998: 103).

YSM₃'te Belkıs, Bayış'ı bulmak için yola çıkmadan önce kıyafetlerini hazırlar ve önce yıldızların çıkmasını bekler. Çünkü yıldızların durumuna bakarak yapacağı işlerin tayinini yapacaktır.

"Sevdiğinden ayrılıp,
Efkara boğulup üzüldü,
Aspap kılıç aldı ve
Yıldızların hepsi ortaya çıkıp,
Ona doğru varayım diye
Aşkımı bulayım diye." (Üçay Şentürk, 2013: 267).

Türk kültüründe gök cisimlerine kutsiyet verildiği için *ay* ve *gün*le ilgili isimler destanlarımızdaki kahraman isimlerine yansımıştır (F.A.Turan, 2011: 51). YSM₃'te Canış ile Bayış'ın bir gölde görerek evlendikleri eşlerinin isimleri Ay Çolpan ve Gün Çolpan'dır.

Kızın her ikisi de beş yaşında ve ay gibi parlak bir vücuda sahiptir. Kahramanların eşlerini isimlerindeki özelliklerde ay ve güneşi ata olarak kabul etmelerinin ifadesini anlamaktayız.

YSM₄'te Berçin'in tasviri yapılırken sürekli yüzünün ay gibi olduğu vurgulanmaktadır.

"Dişleri cevher gibi olup,
Cemali ay gibi olup." (Yoldaşoğlu, 2000: 81).

....

"Geceyi nurlandıran dolunay
Savaşlı günde çekilir ok ile yay." (Yoldaşoğlu, 2000: 86).

Her insanın ölünce kutsal ağaçtaki yaprağının düşeceği inancı gibi her insanın da gökyüzünde bir yıldızını olduğu ve insan ölünce yıldızının düşeceği fikri halen Anadolu'da yaşamaktadır (M.Alptekin, 2007:23). YSM₄'te Alpamış Kalmak ülkesine giderken yolda Cadı Surhayil ile karşılaşır. Cadı onu kandırır. Alpamış cadının isteklerini yapmaya başladığı zaman âdeta gökte bir yıldızın kayar gibi olduğunu hisseder. Burada yıldızın kayması kahramanın başına bir iş geleceğinin belirtisidir.

"Tertipsizce kalmak at sürdü,
Yıldız kayar gibi olup,
Kervan göçer gibi olup,
Öyle birbirine girip,
Çılbır Gölü'nü toz kaplayıp." (Yoldaşoğlu, 2000: 265).

4.15.8. Hayvan kültü

Hayvanlar, insanların var oluşundan beri hayatta kalma mücadelesinde önemli yere sahip canlılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvanlar, ilk dönemlerde bazen insanların yaşamlarını zorlaştıran bir düşman iken sonraki dönemlerde ehlileştirilip insanların hayatlarını kolaylaştıran dostlar haline getirmiştir. Bu yüzden insanoğlunun içinde hayvanlara karşı bazen korku bazen de sevgiden ötürü birçok inanış ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda hayvanları; uçar hayvanlar, sürüngen ve karada yaşayan hayvanlar olarak üç grupta değerlendirdik.

4.15.8.1. Uçar hayvanlar

4.15.8.1.1. Atmaca

Yırtıcı hayvanlardan olup zamanla ehlileştirilmiştir. YSM₄'te atmacayı kendi bulunduğu bölgeye sahip çıkan, koruyan bir insan sembolü olarak verilmiştir.

" Herkes kendi yurdunda beygir, hâkimdir,
Atmaca kargaya önlük verir mi?
Önde gelirse Alplerin sağ kalır mı?" (Yoldaşoğlu, 2000: 61).

YSM₅'te Bamsım Birek ava çıkar. Kuşunu avın üstüne salar. Ancak kuşu otlu ve sulak bir yere gelir (İ. Özkan, 1995: 299). Muhtemelen buradaki av kuşu, atmaca olsa gerek.

4.15.8.1.2. Baykuş

İbrahim Dilek; Altay Türklerinde 'ükü' adıyla bilenen baykuş'un bazı şeylerin habercisi olarak kabul edildiği için kutsal sayılıp öldürülmediğini ifade eder (Dilek, 2013: 197,198). "Aladoğan ve şahin... gibi yırtıcı kuşlardan olan baykuş, Yakutlar tarafından kutsal kabul edilir ve öldürülmez." (Dilek, 2014: 131).

YSM₃'te Canış ile Bayış Ala Göl'ün kenarına vardıkları zaman kırk yiğidi bir araya gelip fikir alışverişinde bulunur. Bu esnada domuzlar sürekli hırıldamakta, ayılar çevrede yürümekte ve baykuşlar ötmektedir.

"Kırk yiğit toplanıp
Fikir alışverişine vardı
Yabani domuz dolanır hırıldayıp
Ayıları hırsıyla sallana sallana yürüyüp
Baykuşçağız öterek" (Üçay Şentürk, 2013: 223).

Bugün Anadolu'da ve Türk dünyasının birçok yerinde baykuş etrafında oluşan inançta uğursuzluk getirmesi ve ölümün habercisi olmasından dolayı pek sevilmemektedir.

4.15.8.1.3. Hüma

Türk mitolojisinde koruyucu özelliğine olduğuna inanılan kuşlardandır. Şans getirdiğine inanılan bir özelliği vardır. Ayrıca çocukların koruyucu ruhlarından olduğuna da inanılmaktadır. Yakutlar, bazen yer yüzüne yaklaşan bu kuşun gölgesinin üzerine düşen insanların talihini değiştireceğine inanır (İnan, 2000:37).

YSM₄'te Alpamış zindanda iken zindanın üzerinde uçan kazı görür ve kaza:

"Ey kuş, Kongırat elinden geldin mi,
Hüma gibi bana gölge ettin mi,
Dar zindanda beni yoklamaya geldin mi,
Akrapadan elçi olup geldin mi?" (Yoldaşoğlu, 2000: 280).

Çaresiz durumda kalan Alpamış'ın zindanın üzerinde uçan kaza Hüma kuşunu hatırlatıp *Bana gölge ettin mi?* şeklinde seslenmesi Yakutlardaki inançla ilgilidir.

4.15.8.1.4. Güvercin

"Uzun yıllar boyunca postacı olarak kullanılan gökyüzünün bu nazlı kuşları, edebî metinlerde güvercin donuna girme motifi ile karşımıza çıkar. Hacı Bektaş Veli, güvercin donunda Anadolu'ya gelir." (İçel, 2005: 203).

Güvercin, eski inanç sisteminde kendine yer bulduğu gibi İslami yönde de kendisine yer bulmuştur. Öyle Anadolu'da İslam'ın ilk yayılma yıllarında güvercinle ilgili destanlar vardır ki bir güvercini avlamak isteyen doğana Hz. Peygamber engel olur ve onu yememesi karşılığında kendi vücudundan et vereceğini söyler. Aslında hikâyede güvercin ve doğan Hz. Peygamberi sınava tabi tutan iki melektir (Aslan, 2006: 192). Türk dünyasında ve Anadolu halk arasında belki bu hikâyeden kalma bir inanç olsa gerek güvercin çok kutsal sayılmıştır.

Güvercine halkın çok değer verilmesinin nedenlerinden bir tanesi de Azrail'in Dede Korkut destanlarında güvercin donunda gelmesidir. Dede Korkut destanlarından Deli Dumrul Destanı'nda Azrail güvercin kılığına girerek pencereden uçup gider. "Bu güvercin evde

beslenen bir güvercin değil, yabani bir güvercin, bir av kuşudur.” (Gökyay, 2007: 1150). Kırğızların büyük destanı olan Manas Destanı’nda kargıştan dolayı gelecek felakete engel olmak için, uğursuzluğun önlenmesi amacıyla güvercin tüyünün kesilmesini de görmekteyiz (Yıldız, 1995: 279).

YSM₃’te Celmayan aradan on yıl geçince eski padişahını hatırlar ve dil bilen güvercin ile eski padişahına haber gönderir (Üçay Şentürk, 2013: 215). Eski dönemlerde güvercin iletişimi sağlamak için en yaygın iletişim yollarındandı. Öyle ki iyi yetiştirilmiş posta güvercinleri görevlerini yerine getirdiği için çok kıymet verilmekteydi.

YSM₇’de Bay Börek kaybolduktan sonra Kel Vezir geçici olarak ülkenin başına yönetici olur. O dönemin âdetlerine göre ülkenin başına geçek kişi devlet kuşu uçurularak seçilmektedir. Bay Börek ülkesine kıyafetini değiştirerek gelir ve ülkenin meydanındaki kalabalığın içerisine dâhil olur. Devlet kuşu uçurulduğu an Bay Börek’in başına konar. Kel Vezir ve oğlu Kel Vezir’in oğlunun başına konmasını isterler ancak kuş her seferinde Bay Börek’in başına konar. Sonra oradakiler Bay Börek’i tanır ve ülkenin başına geçirirler. Bugün Anadolu’nun birçok yerinde insanların aklına talih kuşu veya devlet kuşuyla ilgili olarak güvercin sembolü gelmektedir.

4.15.8.1.5. Karga

İntikam duygusu ön planda olan hayvanlardan olup halk arasında sesinden, renginden ve çevreye verdiği zarardan dolayı pek sevilmeyen ancak sevilmemesine rağmen kutsal sayılan kuşlardandır. Ögel, karganın Yakutların bazı boyları tarafından kutsal sayılan hayvanlardan olduğuna ve etinin kesinlikle yenmediğine dikkat çeker (Ögel, 2003:32). Emel Esin’e göree Türklerde kuzgun gök tanrısının kuşuydu (Esin, 2001:88). Bu yüzden Türk toplumunda kutsal sayılan hayvanlar arasına girebilmiştir.

YSM₄’te kargaların gül bahçesine gelerek zarar vermesi sembolik olarak anlatılmaktadır. Anadolu’da bir işte emek çekmeden pay sahibi olmak isteyen kişiler için “*Kargalar üşüşti.*” deymi kullanılır. Alpamış Destanı’nda da çalışmadan, emek çekmeden pay sahibi olmak isteyen kişiler karga ile sembolize edilmiştir.

"Hazan olsa kargalar konar gülşene,
Rastladı Karacan gibi bir pehlivana." (Yoldaşoğlu, 2000: 193).

4.15.8.1.6. Kaz

Göçmen kuşlardan olup av hayvanıdır. Ancak varyantlarda kahramana yardım ettiği için yardımcı hayvan görevindedir.

Şu Destanı'nda imparator Şu'nun her yere götürdüğü havuz içerisinde kaz ve ördekleri vardır. Destanda kaz ve ördekleri kutsal olarak değerlediren Şamanizm'den etkiler vardır (Banarlı, 2001:16). Hükümdar Şu, havuzun içindeki kazların durumuna bakarak gelecekle ilgili fikirler yürütmektedir.

“Dede Korkut hikâyelerinde bu sözcük çok yerde kızlar için yapılan bir benzetme unsuru olarak kullanılır.” (Gökyay, 2007: 1150). Zarıflığı, güzelliği ve kendini saldırılardan koruma özelliğinde dolayı diğer kuşlardan ayrılır. Bamsı Beyrek Destanı'nda Beyrek kaybolunca kız kardeşleri ve eşi yas tutmaktadır. Burada onların güzelliği kaza benzetilerek anlatılmaktadır. YM₁'de, “Kaza beñzer kıızı gelini ağ çıkarmış kara geymiş.” (Ergin, 1994: 135).

YSM₁'de Alıp-Manaş Ak-Kağan'ın ülkesine gelince yorgun düşer ve uyur. Sonra Ak-Kağan'ın adamları tarafından tutsak edilerek seksen kulaç derinliğindeki zindana atılır. Alıp- Manaş uyanınca haline üzülür ve annesinin, babasının ve karısının söylediklerini tutmayıp Ak-Kağan'ın ülkesine geldiği için üzülür ve ağıt yakmaya başlar. O civardan geçen bir kaz sürüsü onun feryatlarını duyunca zindanın başında duraklar. Kazlardan bir tanesi zindanın içine düşer. Alıp-Manaş onu tutarak sağ kandinin üzerine ailesine ulaştırması için mektup yazar (M. Ergun, 1998: 151,53). Kaz, kahramana yardımcı olan hayvanlardandır ve Alıp-Manaş'ın haberini ailesine ulaştırır.

YSM₄'te aradan uzun zaman geçtikten sonra Alpamış bir gün zindanın başında bir kaz görür. Bunun üzerine kazdan yardım ister. Kaz zindana girerek Alpamış'ın yanına girer. Kazın bir ayağı kırılmış bir de kanadı sakatlanmıştır. Günlerce zindanda kazla sohbet eder ve kazın yaraları iyileşir. Alpamış "El ve halkıma benim ölü mü, diri mi olduğum haberini

sen ulaştırır mısın?" diye mektup hazırlayıp, kazın kanadının eğe kemiğine tertiplice bağlayıp ona ulaştırması için nasihat etmiş (Yoldaşoğlu, 2000:281).

4.15.8.1.7. Keklik

“Birçok türü vardır, eti lezzetli av kuşlarındanr.” (Gökyay, 2007: 1151). Rengi doğaya uyum sağladığı için keklik kolaylıkla saklanabilmektedir. YSM₁₂'de Bey Böyrek dev karısının evine konuk olduğu zaman kadına yardım etmek için dışarı çıkıp keklik vuracağını söylediği vakit kadın keklik bulmanın zor olduğundan bahseder (Erol, 2006: ?). Günümüzde de nesli tükenmekte olan hayvanlar arasındadır.

4.15.8.1.8. Kuğu

Kuğu, renk olarak beyaz olduğu için saflığı beyazlığı temsil etmektedir. Yakut Türkçesinde *kuba*, Şamanist terminolojide *kel*, *dazlak* olarak adlandırılırsa da kutsallığından dolayı daha çok beyaz kuş denir. Kuğu öldüren kişinin neslinin tükeneceğine inandıkları için Yakutlar onu öldürmekten çekinirler (Dilek, 2014: 118).

Metinlerde daha çok aksakallı insanlar, kuğuya benzetilerek anlatılmaktadır. “Dede Korkut Kitabı'nda tek bir yerde, Kan Turalı'nın Selcan Hatun'u alıp dönerken yol üstüne rastladıkları ve oturup işaretle meşgul oldukları bir yerin tasviri dolayısıyla geçer.” (Gökyay, 2007: 1151).

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın babasının tasviri yapılırken saçlarının beyaz olmasından dolayı kuğuya benzetilmektedir.

"Başı kuğu gibi ağaran
Dişi bakır gibi sararan
Alaca ata binen,
Baybarak diye bahadır vardı." (M. Ergun, 1998: 99).

YSM₁'de Alıp-Manaş elindeki kamçısıyla yerde ters duran gemiye vurunca geminin altından kuğu gibi başı ağaran, dişleri sarı bakır gibi sararan eski elbiseli bir ihtiyar çıkar (M. Ergun, 1998: 117). Burada saçların beyaz olması sadece yaştan değil aynı zamanda

Pir, Derviş, Hz. Hızır gibi olağanüstü yardımcılarının aksakallı ve saçlı, yeşil elbiseli olarak tasavvur edilmesinden kaynaklanmaktadır.

4.15.8.1.9. Ördek

Varyantlarda av hayvanı olarak bahsedilmektedir. Dinî veya mitolojik bir özelliği yoktur. YSM₂'de Alpamış, Keykubat'a ava çıkmasını ve ördek avlamasını ister (Üçüncü, 2006: 109). YSM₈'de kahraman Akkavak Kızı ile ava çıktığı vakit sır düdüğü sayesinde bir ördek bir de seçe vurur (Sakaoğlu, 1998: 383).

4.15.8.1.10. Saksığan

“Türklerin sevmediği ve uğursuz olarak kabul ettiği kuşlardandır.” (İçel, 2005: 205). “Saksığan hıyanet, hırsızlık ve kötülüklerle tanınmış bir kuştur.” (Gökyay, 2007: 1151). Ancak Canış Bayış Destanı'nda *iyi* bir hayvan olarak ifade edilmektedir.

YSM₃'te "Saksığan gibi iyi kul." (Üçay Şentürk, 2013: 262). Yakutlarda her kavmin kutsal saydığı bir hayvanı vardı ve o hayvandan türediklerine inanırlardı. O kavmin insanları o hayvanın etini yemezken diğer kavimler için bir sakınca yoktu (Ögel, 2003: 32). Türk dünyasında saksığana uğursuz gözüyle bakılırken farklı bir kavimde iyi gözüyle bakılması Yakutlardaki inancın bir yansımasıdır. Mersin Silifke'de Kırtıl köyündeki tahtacı halk tavşan eti yemezken; yakın bir köy olan İmamuşağı köyünde ise böyle bir durum söz konusu değildir (M.Alptekin, 2007:51).

4.15.8.1.11. Serçe

Varyantlarda serçenin mitolojik bir özelliği yoktur. YSM₃'te sadece onun masum ve çaresizliğini anlatmak için kullanılmıştır. Metinde kadınlar bir araya gelerek serçe gibi titremektedirler.

"Yere yalpakladılar kadınlar,
Serçe gibi titreyerek." (Üçay Şentürk, 2013: 344).

Serçe çok küçük bir kuş olmasına rağmen YSM₈'de av hayvanı olarak kullanılmıştır. Kahraman Akkavak Kızı ile ava çıktığı vakit sır düdüğü sayesinde bir ördek bir de seçe vurur (Sakaoğlu, 1998: 383).

4.15.8.1.12. Simurg

Simurg, diğer adıyla Zümrüdüanka efsanevi bir kuştur. Kuşlar ülkesinin padişahı olan bu kuşun Kaf Dağı'nda yaşadığına inanılmaktadır. Sabrın simgesi olarak kabul edilmektedir. Çok yüksekte uçan Zümrüdüanka, Kaf Dağı'nın tepesinde yaşar. "Simurg bize İran'dan gelmiş bir kelimedir. Kuş, Kırgızların Er Töştük Destanı'nda Türkçe bir adla Alp Kara Kuş olarak çıkar." (İnan, 1998: 650).

YSM₄'te Simurg, mitolojik bir özelliğe sahip olmayıp benzetme unsuru olarak kullanılmıştır (Yoldaşoğlu, 2000: 33).

4.15.8.1.13. Şahin

Eski dönemlerde toplumlar yaşam tarzları gereği bazı hayvanları ehlileştirerek kendi yaşam tarzlarına göre yönlendirmişlerdir. Şahin, kartal bu tür yırtıcı hayvanlardandır. Öyle ki, Canış Bayış Destanı'nda yolculuğa çıkan Bayış için eşinin söylediği şiirde aslanının ve buğrasının evde kaldığını ancak şahinin onunla birlikte gurbete çıktığını görmekteyiz.

Eski Türkçede *şahin* için *şunkar* kelimesi kullanılmıştır. Ölen bir kişi için *şunkar boldı*, denirdi (Eröz, 1977: 398). *Şunkar bolmak*, şahin olmak anlamındadır. Eski Türk inanç sisteminde; bir kişinin öldükten sonra bir hayvan ruhuna girerek yaşamını devam ettireceği düşüncesi yaygın bir inançtı. Bu yüzden diğer dünya ile ilişkili olması yönüyle şahine ayrı bir değer verilmektedir.

"Kederliyim, çok üzgünüm
Hayran olduğum senden ayrıldım,
Yoluna koyuldun şahinim,
Arkanda kaldı aslanın,
Bağlı duran Burak'ın." (Üçay Şentürk, 2013: 218).

Özel günlerde insanlar bir eğlence düzenlemektedir. Bu eğlencelerde avlara çıkarlar ve avladıkları hayvanları daha sonra hep birlikte toyda yerler. Eğlencelerde avlanma yolundan biri de şahinleri alarak ava çıkmaktır.

YSM₃'te kahramanlar sevinçlerini şahin salarak dile getirmektedirler (Üçay Şentürk, 2013: 234). Ayrıca Canış ile Bayış avlanmak için şahin salmaktadırlar.

4.15.8.1.14. Turna

Turna da kaz ve ördek gibi göçmen kuşlardandır. Uzun yolculuklar yaptıkları için geçtikleri her ülkeye uğramaktadırlar. Halk hikâyesi ve destanlarda eşi veya sevdiği gurbette olan kişiler diğer ülkelerde olan bitenleri bu hayvanlar sayesinde öğrenebilmektedirler.

Sevgililerin gurbete çıkmasına değinen halk hikâyelerinin çoğunda bu hayvana rastlayabilir. Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde; Kerem, Aslı'yı ararken yoluna çıkan turnalara şiirler söyler, derdini anlatır; turnalar da gurbete çıkan Kerem ve Sofu'ya yardım ederler: "Kerem ile Sofu, gide gide Kemah kazasına gitdiler. Kerem bakdı ki bir bölük turnalar geçiyor. 'Sofu, getir sazı, şu turnalara birkaç beyit söyleyelim' didi." (Duymaz, 2001: 263).

YM_{2b} ve YM_{3b}'de Bey Beyrek sevgilisinin kına gecesine son anda Abdal kılığında yetişir ve kendini belli belirsiz ifade eder. Gül Âferîde Banu Kel Vezir'den izin alarak bir zamanlar Bey Beyrek'le buluştukları gül bahçesine gider. Orada gökyüzünde uçan turnaları gördüğü zaman onlara derdini anlatır ve gurbette zannettiği yârine selam söyler.

"Hançer-i tîğini bir kakmadan
Su gibi çağlayıp akmadan
Beni beyaz sinemi iller koçmadan
Turnalar var yârime selâm eyle
Emanettir size yar var kelâm eyle." (Boratav, 1982: 177).

YM_{2a}'da zindana düşen şehzade, Hoca Mansur ile konuşurken kendi durumunu anlatmak için turna motifine başvurur. Turna sürekli göç ettiği için evi barkı olmayan bir hayvandır

ve bulunduğu yerde her zaman yabancı durumundadır. Beg Beyrek Şehzâde bu beyti, ah edip söyledi:

"Ben bir garib turnayım,
Tuzak içre giriftârım
Babama Kâmurân Şah derler,
Ben de Şehzade-i Kâmurân'ım." (TDKK, No: A/87).

4.15.8.2. Sürüngen

4.15.8.2.1. Yılan

Türk toplumunda yılan soğuk ve sinsi hayvan olarak kabul edilir ve pek sevilmez. Ayrıca rüyada yılan görüldüğünde de işlerin kötüye gideceğine inanılır. Altay Türklerinin Yaratılış Destanı'nda yılan Tanrı'nın gönderdiği koruyucular arasındadır. Ancak bu görevini yerine getiremediği için Tanrı tarafından cezalandırılarak Cennet'ten uzaklaştırılır. (Sakaoğlu ve Duymaz, 2011: 169).

"Yılan Türk Şamanizm'inde yeraltı ilahı Erlik'le ilgili bir simgedir." (Çoruhlu, 2002: 157). Yılan, kaygan ve esnek bir yapıya sahip olduğu için her yere kolaylıkla girebilmektedir. YSM₃'te Ala Göl kenarında Kalmuklar Bayış'ı tutsak etmek istediklerinde Bayış ak yılan gibi sıçrayıp yiğitlerin arasından geçer (Üçay Şentürk, 2013: 244). Varyantta yılan, kötülüğü ile değil kıvraklığı ve her yere kolaylıkla girip çıkmasıyla karşımıza çıkmaktadır.

YSM₄'te yılan; düşmanlık ve zorlukların sembolüdür. Baysarı ülkesinden ayrılırken zorlu bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk esnasında kervan birçok güçlkle karşılaşır. Anlatıcı bu zorlukları şöyle ifade eder:

"Gitmektedir bu kervanlar katile olup
Hırsıza, yılana, akrebe galip gelip" (Yoldaşoğlu, 2000: 248).

4.15.8.3. Karada yaşayan hayvanlar

4.15.8.3.1. Aslan

Ormanların kralı olarak bilinen aslan güçlülük yönüyle diğer hayvanlardan ayrılmaktadır. Çoruhlu'ya göre aslan budist Türklerde Tanrı ve hükümdar ya da hükümdarın oturduğu tahtın simgesi olarak düşünülmüştür (Çoruhlu, 2002: 137). Güney Sibirya destanlarında yeraltının geçiş yerinde bekleyen hayvan köpek iken Modun Er Sogotoh Destanı'nda aslandır (Dilek, 2010: 50). Aslanın güçlü ve kuvvetli olmasından ötürü koruyuculukla da görevlendirildiğini görmekteyiz.

Aslan, ormanların kralı olması nedeniyle güç ve kuvveti temsil etmektedir. Aslandan türeme motifine Dede Korkut Kitabı'nda *Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy*'da rastlamaktayız. Oğuzların üzerine bir gün düşman gelir. Düşmandan kaçan Oğuzlar yoldan Aruz Koca'nın oğlunu düşürüler. Çocuğu bir aslan bulup büyütür. Aslanın beslediği çocuk yabani bir hayvandan süt emdiği için onun gibi olur. Hem saldırgan olur hem de yetiştiği doğaya dönmek ister. Basat hiçbir durumda aslını inkâr etmez. Basat, Oğuzlara musallat olan Tepegöz'e kendini tanıtırken "Atam adını sorar olsan kaba ağaç /Anam adını dersin kağan aslan" (Gökyay, 2007: 152) der.

YSM₄'te Alpamış gece kalmak için mezara vardığı vakit kendini mezardakilere tanıtırken "*Aslım aslandır.*" demektedir. Böylece bir hayvandan türeme motifine değinir. Aslandan doğma motifi bize anlatıların ortak bir kaynaktan geldiğini göstermesi açısından önemlidir.

"Yalnız yol aşıp inildiyorum,
Düşmanı görsem mahvederim,
Aslım aslandır, bir yer arıyorum,
Esselamü Aleyküm, mezar ehli!" (Yoldaşoğlu, 2000: 112).

İslam mitolojisinde Hz. Ali, Allah'ın aslanı olarak bilinmektedir. YSM₃'te Şumrut Kağan Bayış'ı tutsak ettikten sonra ülkesine getirir. Onu öldürmek istediğini söyler. Bunun üzerine Kalmukların bilgisi Bayış'ı Hz. Ali gibi aslana benzetir (Üçay Şentürk, 2013: 261) ve öldürmemesi konusunda uyarır.

4.15.8.3.2. At

Aşk ve kahramanlık konulu halk hikâyesi ve destanlarda kahramanın en büyük yardımcısı atıdır. Varlığını, kahramanlığını atına borçludur. Atı sayesinde hayatta kalmayı başarır. Aynı şekilde at da varlığını kahramana borçludur. Var olmasının yegâne sebebi kahramandır. Aynı şekilde at da sahibine bağlıdır.

Eski Türk inanç sisteminde atlar şamanları gökyüzüne taşıyan hayvanlar olarak düşünüldükleri için kanatlı olarak algılanmışlardır (Çoruhlu, 2002: 140). Şamanların ayinleri esnasında kullandıkları atlarıyla destan ve hikâyelerdeki kahramanların atları benzemektedir (Aydoğan, 2006: 54). "Kahramanın her iki dünyaya yaptığı yolculuğu sırasında atı hep onunla birlikte dir." (Dilek, 2010: 48).

At, eski Türlerin yaşam tarzlarından dolayı onlarla bütünleşmiştir (Çınar, 2000: 97). YSM₁'de kahramanı tutsak olduğu zindandan bin bir güçlüğü aşarak Ak-Boz at kurtarır. Diğer varyantlarda ise kahraman tutsak olduğu yerden kurtulur kurtulmaz ilk olarak aklına atı gelir ve türkü söyleyerek onu çağırır. YM₁'de Bamsı Beyrek atına kavuşunca söylediğı "At dimezem saña kırtaş direm kırtaşumdan yig / Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig." (Ergin, 1994: 136) cümlesi atın kahramanın katındaki değeri ifade etmektedir.

Kahramanın atı onun kolu-kanadı, her şeyi olduğu için onu sonsuz sevgi ile sevmekte ve her türlü kötülüklerden korumaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un alaca atı vardır ve atına severek binmektedir (Öztürk, 1980: 150). Oğuz'un atını karlı dağlardan kurtarıp gelen kişiye artık oraya yerleşmesini söyler. Ona *Karluk* adını vererek mükâfatlandırır.

Destanlarda, kahramanlar bazı durumlarda atlarıyla nitelenmektedir (Çınar, 2000: 100). Bamsı Beyrek Destanı'nda kahramana ikinci adı verilirken atının renginden ötürü *Boz aygırlı Bamsı Beyrek* denilir. YSM₁'de Ak-Kağan için Ak-çal ata binen Ak-Kağan, Alıp-Manaş içinde Ak-Boz ata binen Alıp-Manaş tabiri kullanılmaktadır.

YSM₇'de kahramanın en iyi yardımcısı atıdır. At, her zaman onu kötülüklerden korur. Üvey anasının gâvurla onu öldürmek istediğı sırada her zaman at, devreye girerek onu kurtarmaktadır. YSM₈'de, YSM₇'de de aynı özellikleri görmekteyiz. Üvey annesi

tarafından kahramana zehirli yemek ve elbise verilir. Atın kahramana yardım ettiğini anladıkları vakit üvey annesi öldürmek için yalandan hasta olma rolü yapar.

Türk Şamanizm’inde, at şamanı ve ruhu Tanrı’ya götüren araçtır (İnayet, 2004: 33). Türk destanlarında kahramanı tehlikeden kurtaran, sürekli kahramana yardım eden, hatta konuşan atlar ilahî bir görev icra etmektedirler (İnayet, 2004: 33). YSM₇’de kahramanın Ak Kavak Kızı ile olan mücadelelerinde at her zaman ona taktik vermekte böylece kahraman bütün mücadeleleri at sayesinde kazanmaktadır. YSM₈’de ve YSM₁₀’da kızla yaptığı av ve at yarışı hep atın fikirleri sayesinde kazanır. Bay Börek esareten kurtulup ülkesine Benli Boz ile dönünce Benli Boz artık yorulduğunu bundan sonra ona bütün görevlerinde kardeşi Hudey Tay’ın yardım edeceğini söyler. At ne olursa olsun kahramanı yalnız bırakmamaktadır.

Şamanın ayin sırasında temsili olarak göğe yolculuğunda atı onu gökyüzüne çıkarır. Bu yüzden atlar kanatlı olarak algılanmıştır (Çoruhlu, 1999: 155). “Destan kahramanlarının her birinin en yakın arkadaşı olan atların benzer özellikleri vardır. Eski Yunanlılarda ‘Pegas’, Ruslarda ‘Konek Gurbunok’, Araplarda Hz. Ali’nin ‘Düldül’ü, Azerbeycan’da Köroğlu’nun ‘Kırat’ı, Kazaklarda Kobılandı’nın ‘Tayburıl’ı ve Alpamış’ın ‘Bayşubar’ı kuş gibi uçuş özelliğine sahiptirler.” (Köksal, 2002: 584, 596). Yaşar Çoruhlu’ya göre, su kökenli olan kanatlı atların Eski Yunan mitolojisi ile alakasıdır. Çoruhlu, Türk mitolojisi ile alakalı olan atların mitolojik özelliklerini Türk-Budist dönemde de devam ettirdiğini ifade etmektedir (Çoruhlu, 1999: 157). “Boz aygır, İstanbul’dan satın alınmış, deniz kulunudur. Sudan çıkan aygır olması onun uçuşunu sağlayan etkidir. O Bayburt kalesinden uçmak suretiyle Bamsı Beyrek’i kurtarmıştır.” (Çınar, 2000: 102). YSM₄’te Hakimbek’in bindiği at, uçan kuşu bile geçmektedir (Yoldaşoğlu, 2000: 60). YSM₂’de Alpamış’ın atı uçan kuş ile yarışmaktadır (Üçüncü, 2006: 85). Yine YSM₁’de Alıp-Manaş’ın tasviri yapılırken atı *kanatlı Ak-Boz at* olarak ifade edilmektedir (M. Ergun, 1998: 107). YSM₈’de kahraman Akkavak Kızı’nı alınca ülkesine geri dönmeye karar verir ve atına biner. Bir sağa bir sola giderken atın kulağını bir kıvratır ve uçuşuyla birlikte İstanbul gibi bir şehre varır (Sakaoğlu, 1998: 383).

4.15.8.3.3. Ayı

Anadolu’da insanlar, özellikle orman köylerinde, ayının saldırganlığından korktukları için onunla ilgili değişik inanç oluşturmuşlardır. Tabu saydıklarından dolayı ayı ismini pek kullanmamaya çalışmışlardır. "Ayı orman tanrısı ya da orman ruhunun simgesidir." (Çoruhlu, 2002:140). Yakutlar ayı kafatasının üzerine yemin ederek onun kutsiyetini ortaya koymuşlardır.

İnan’a göre *ayı* şamanist Türlerde tabu olarak kabul edilmiş. Bu yüzden kutsiyet kazanmıştır. Bu inanç Anadolu’ya kadar gelmiş ve halkın ayıya *Karaoğlan* dedikleri bilinmektedir (İnan, 2000: 63). YSM₃’te ayının herhangi bir dinî ve mitolojik özelliği yoktur, sadece normal yaban hayvanı olarak kullanılmıştır. Canış ile Bayış, Ala Göl’e kırk yiğidi ile varırlar. Yanlarında kırk yiğitle fikir alışverişi yaparken ayıların hırsıyla sallana sallana yürüdüğü görürler (Üçay Şentürk, 2013: 223).

4.15.8.3.4. Boğa

Boğa ile öküz ikisi de aynı hayvanlardır. Türk mitolojisinde Oğuz Kağan’ın doğumu sırasında sanki öküz ayağı gibidir (Öztürk, 1980: 144). Fiziksel özelliğinden dolayı gücün sembolü olarak kabul edilmiştir. “Çeşitli destan ve halk hikâyelerinde gücü, kuvveti, yiğitliği temsil etmiştir. Dede Korkut Kitabı’nda geçen Boğaç Han hikâyesi bu bahiste hatırlanmalıdır.” (Karadoğan, 2003: 57).

YSM₁’de Alıp-Manaş Ak-Kağan’ın ülkesine vardığı onu karılayan Ak-Kağan’ın yardımcısı Celbegen bir boğaya binmektedir ki Celbegen gibi mitolojik bir varlığı güçlü olduğu için sadece boğa taşıyabilmektedir.

4.15.8.3.5. Camız

Camız diğer adıyla manda, sulak yerde yetiştiği için su sığırı adıyla da bilinmektedir. Varyantta herhangi dinî ve mitolojik özelliğine değinilmemiştir. YSM₈’de kahraman sevgilisinin düğününe geldiği vakit Kel Vezir’i yakalar ve ona hiçbir boynuzu eksik olmayan bin tane camız getirmesini ister (Sakaoğlu, 1998: 395).

4.15.8.3.6. Ceylan

Geyik ve ceylanlar yaşadıkları ortam, besin türleri ve yapıları itibariyle karıştırılan hayvanlardır. Bu genel yargının aksine her ikisi de farklı hayvanlardır. Ceylanlar geyiklere göre küçük yapılıdır ve geyik yavruları genellikle ceylan zannedilmektedir.

Ceylanlar, zarif bir yapıya sahip oldukları için kızlar gerek divan gerekse halk edebiyatında ceylana benzetilmektedir. YSM₁'de kahramana ülkeyi terk etmemesi için ailesi kızıl ceylan yüzlü Kırgız Kağan'ın kızını alırlar (M. Ergun, 1998: 103).

Ceylan, edebiyatta güzelliği, ürkeklik ve hoş kokusuyla etrafında benzetmeler yapılmıştır (Pala, 1999: 22). Ceylan, narinliği, güzelliği ve zarafetiyle sevgiliyle özdeşleştirilmiştir. YSM₉'da Bey Böyreğ ve arkadaşları ava gittikleri sırada bir ceylan görürler. Kahraman onu öldürmeye kıyamaz, canlı yakalamak ister. Ceylan kaçarak obanın içindeki çadırın içine girer. Kahraman ceylanı yüzün ayın on dördü gibi güzel bir kızın kollarının arasında görür. (Gökoğlu, 1936: 81,87).

4.15.8.3.7. Deve

Kin tutma, vefalı olma ve uzun süre susuzluğa dayanması ile bilinmektedir. Türk kültüründe önemli bir hayvan da devedir. Özellikle yük taşımacılığında kullanılmıştır. Ayrıca etinden de faydalanılmıştır (Karadoğan, 2003: 57). Türklerde develeri koruyan ruhların olduğuna inanılmaktadır (Ögel, 2002: 538).

YSM₄'te zamanında Alpamış'ın babası tarafından hediye ettiği bir devesi vardır ve bu deve Alpamış gideli yas tutmaktadır. Alpamış, Berçin'in düğününe giderken kız kardeşi Kaldıgaç ile karşılaşınca deve onu görür ve huysuzlanır (Yoldaşoğlu, 2000: 387). Anadolu varyantlarında ise devenin yerini kahramanın atı almaktadır. Deve, Alpamış'ı görünce çevresinde dolanır ve ona bağlılığını gösterir.

"Yedi defa bu kara buğra dolanup,
Bozlayarak etti Hakim'i ziyaret." (Yoldaşoğlu, 2000: 387,389).

YM₁'de Deli Karçar, kız kardeşini Bamsı Beyrek için istemeye gelen Dede Korkut'tan istediği kalınlar arasında bin buğra da bulunmaktadır. "Biñ ayğır dileyüpdür kim kışrağa aşmamış ola, biñdahı buğra diledi." (Ergin, 1994: 125,126). *Kanlı Koca oğlu Kanturalı Boyu*'nda da Kanturalı'nın Selcen Hatun için dövüştüğü hayvanlar arasında deve de vardır.

Deve güçlü bir hayvandır. YSM₂'de Cadı, Alpamış'ı sarhoş edince Alpamış deve gibi homurdanır (Üçüncü, 2006: 95). YSM₂'de Tayşık Han rüyasında kursaklı bir deve görür. Bu deve, kara deve aslan gibi güçlüdür (Üçüncü, 2006: 83). Mersin ve yöresinde rüyada deve görmek yolculuk ve ölümle ilişkilendirilir. Kişi rüyayı hayra yorarak fakir bir kişiye sadaka verir. Devenin yolculukla alakalandırılmasının sebebi ticaret sırasında uzun yolculuklara deveyle çıkmasındandır.

4.15.8.3.8. Domuz

Gerek eski Türk inaç sisteminde olduğu gibi İslamiyet'te sevilmeyen bir hayvandır. Bu yüzden domuz yerine *hınzır*, *böcü* kelimesi kullanılır. Evlerde, iş yerlerinde bu hayvanın adı zikredilmemeye çalışılır. Adı söylenildiği takdirde oraya uğurszluk geleceği ve işin bereketinin kaçacağına inanılır.

YM₁'de Bamsı Beyrek, kaleden kurtulup kaçarken arkasından gelen kâfirlere yönelik söylediği soylamada kâfirlerin kendisine kara domuz etinden yahni yedirdiğini dile getirmektedir.

"Mere şası dinlü kâfir

Menüm ağzuma sögüp-durur-idüñ duyamadım

Ğara toñuz etinden yahnı yidürdüñ doyamadım

Tañrımaña yol virdi gider oldum mere kâfir

Otuz toğuz yigidüm amanatı mere kâfir

Birin eksük *bulsam* yirine on öldüreyim." (Ergin, 1994:136,137).

İslam inancına göre bir kişi domuz eti yerse Cennet'e giremez. Esir düşen Müslümanlara eziyet edilmek için domuzla ilgili eşya, kıyafet ve yiyecekler kâfirler tarafından kullanılmaya maruz bırakılmıştır.

YSM₃'te Canış ile Bayış, Ala Göl'ün kenarına vardıkları zaman kırk yiğidiyle fikir alışverişi yaparken domuzlar sürekli hırıldamaktadır (Üçay Şentürk, 2013: 223). Bulundukları yerde domuzların olması ormanın ne kadar تنها olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

4.15.8.3.9. Ejderha

"Ejderha, bütün dünyada Çin mitolojisi ve sanatına ait kabul edilirse de Türk mitolojisi ve sanatında da büyük yer tutmuştur." (Çoruhlu, 2002: 132). Ejderha, on iki hayvanlı Türk takviminde bir yılı sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2002: 132,133). Bu nedenle Türklerin manevi hayatında önem arz eden hayvanlardan olduğunu anlamaktayız. "Folklorda da çok yer alan ejderhaların sarayları vardır. Bu sarayların çoğu kuyuların dibindedir... İnsan eti yerler. Genç kızları kaçırlar. Su kaynaklarını kuruturlar. Hikâyelerde, destanlarda genç kahramanların bunlarla mücadele ettiği çok görülür." (Uraz, 1994: 162).

Ejder kışın yer-su'nun derinliklerinde yaşayan baharda ise kanatlanıp uçan, böylece hem yer-su hem gök ilkelerine bağlı efsanevi bir ruh olarak algılanmıştır (Esin, 2001: 82). Yılan ve ejderhalar, Türk kültüründe ortak değerde kabul edilmektedir. Her ikisini de özellikle hazine, su yatakları, kapı eşikleri, virane evleri koruduklarına inanılır. Altay Sibirya destanlarında kahramanlar Erlik'in ya da Arsan Doulay'ın yeraltındaki yurduna ulaşmak için geçmesi gereken engeller arasında ejderha da vardır (Dilek, 2010: 48). YSM₄'te Alpamış için at yarışına katılan Karacan, Zil Dağlarına vardığı zaman ejderha görür. Ejderha bu dağın koruyucusudur. Buradan geçebilmek için onu yenmek gereklidir. Pir, Karaca'nın bedenine girmiştir. Ejderha bunu görünce selam verir ve dağdan geçmesine izin verir.

"Ejderhaya doğru Karacan bir yürüdü,
Karacan Bey bir baktı,
Orada yatan ejderhayı gördü
Atın dizginini çekip durdu
Ejderha da Karacan'ı gördü
Karacan'a ejderha selam verdi." (Yoldaşoğlu, 2000: 166) .

4.15.8.3.10. Fare

Fare deyince aklımıza kemirgen ve zararlı bir hayvan gelmesine rağmen faydalı bir hayvandır. Fare, günümüzde bilim adamlarının laboratuvarlarda kobay olarak kullandıkları bir hayvandır. Çünkü insanın gen yapısı ile farenin gen yapısı çok yakındır.

YSM₃'te Canış yaralandığı vakit bir sıçan Bayış'ı ısırarak ister. Ancak atı, sıçanı hırpalar. Daha sonra yaralanan sıçan bir bitkinin köklerini ısırır. Bitkinin bir kökünden kan diğer kökünden süt akmaktadır. Sıçan bitkinin kökündeki süttten içtikten sonra iyileşir. Burada Bayış sıçanın iyileşmesinden örnek alarak kendisi de aynısını yapar (Üçay Şentürk, 2013: 253).

4.15.8.3.11. Geyik

Türkler, günlük yaşamlarının bir parçası olarak hayvan ve bitkilerle sıkı ilişki içinde bulunmalarından dolayı bazı hayvanlar totem haline gelmesine neden olmuştur.

Türkler yaşadıkları coğrafyadaki hayvanları eserlerine yansıtmışlardır. Öyle ki Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un avladığı ilk hayvan geyiktir. Oğuz Kağan, geyik sayesinde gergedanı avlamaktadır (Öztürk, 1980: 145).

Tuba Özkan, geyiğin arketipik bir kalıntı olduğu için benzer işlevlere sahip özelliklerde halk anlatılarında sık sık kullanıldığını ifade eder (T. Özkan, 2010: 86). YM₁'de "Nagāhandan Oğuzuñ üzerine bir süri geyik geldi. Bamsı Beyrek birini kova gitdi. Kova kov bir yire geldi, ne gördi: Sulţanum gördi gök çayırñ üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş. Yā Rab bu otağ kimüñ ola didi. Haberı yok ki alacağı ala gözlü bir kızuñ otağı olsa gerek. Bu otağñ üzerine varmağa edeblendi." (Ergin, 1994: 122).

YM₁'de Bamsı Beyrek düğüne geldiğinde Banı Çiçek oynamaya çıkınca kahraman ona kendisini tanıtmaya çalışır. Bu arada bir zamanlar Banı Çiçek'in çadırının önünde avladığı geyiği anlatarak kendini ispat etmeye çalışır. Burada geyik sevgililer arasında bir semboldür.

"Alan şabağ han kıızı yirümden tırmaduñ-mı

Boz aygırñ beline binmedüm-mi

Senüñ ivüñüzlerine geyik yıkmaduñ-mı?" (Ergin, 1994: 149).

Asuman Güneş, Oğuz grubu Türk kahramanlık destanlarında geyikten türeme motifinin olmadığını ancak kadınların geyiğe benzetilmesi, geyik avına giden kahramanın güzel bir kızla karşılaşp ona âşık olması ve onunla evlenebilmek için zorlu mücadelelere girmesi, geyik avlayan bir kişinin işlerinin yolunda gitmemesi vb. durumların Türk toplumunun geyiğe verdiği önemi gösterdiğini söyler (Güneş, 2012: 332).

YSM₁₂'de kahraman on yedi yaşına gelince kırk yiğidiyle beraber ava çıkar. Biraz gittikten sonra ağacın altından bir alageyik ortaya çıkar. Geyik güzel olduğu için onu öldürmeye kıyamaz sonra canlı yakalamak ister. Takip ederek bir mağaraya girer, burada dervişler vasıtasıyla bade içirilir ve Ak Gavak Gızı'nın resmini görür (Erol, 2006: ?) .

YSM₇'de "Eski zamanlarda düğünden önce kahramanın ava çıkıp geyik avlaması bir âdetmiş. Gırkıncı gün bulur belki, düğün son günü. Bunlar bir geyiğe rastladılar, bir alageyik. Hepsi geyiği vurmak ister ancak vuramazlar." (Kaybal, 1999: 129).

Varyantlarda da görüldüğü gibi geyiğin kahramanı yeni bir maceraya sürüklenme yönüyle bir ortaklık söz konusudur.

4.15.8.3.12. İnek

İnek, kurban hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurbanın büyüklüğü, kurbanı kesen kişinin maddi durumuna ve davet edilen kişi sayısına göre değişmektedir. YSM₄'te kurban kesme sırasında genellikle koyun gibi küçükbaş hayvanlar tercih edilirken Baysarı ve Baybörü en büyük dileklerinin gerçekleşmesi üzerine inek kesmişlerdir. Dileğin ve kurbanın büyüklüğüne bağlı olarak yemekler yaptırıp fakirleri ve çaresizleri doyurmuşlardır (Yoldaşoğlu, 2000: 27).

4.15.8.3.13. Kaplan

Dede Korkut destanlarında kahramanlarının sıfatları arasında benzetme unsuru olarak yer alır. "Bir yerde Bayundur Han, iki yerde de Salur Kazan için *Karacüğün kaplanı* denir.

Bamsı Beyrek için de *erenlerün meydanı arslanı, pehlevanların kaplanı Boz Oğlan* denir.” (Gökyay, 2007: 1165).

YSM₃'te Belkıs ve Bayış, Kalmuk ülkesinden kaçarken Bayış'ın uykusu gelir. Ancak bu sırada bir kaplan gelir ona saldırmak ister. Sonra Belkıs, Bayış'ı uyandırmak ister. Ancak uyandıramaz Belkıs ok ile kaplanı vurur. Sonra Bayış Belkıs'a kendisinin kaplandan korkmadığını sadece onu denemek için yaptığını söyler. Burada kaplan zor bir durumda sevgililerin birbirlerine karşı güvenlerini ölçen bir imtihan aracıdır (Üçay Şentürk, 2013: 301).

YSM₃'te olduğu gibi Kirmanşah Hikâyesi'nde de kaplan, Kirmanşah'ın sevgilisine kavuşmak için çıktığı yolda engeldir (A.B. Alptekin, 1999: 194).

4.15.8.3.14. Karınca

Karıncalar, çalışkanlık ve birlikte hareket etme özellikleriyle bilinen hayvanlardır. YSM₃'te Canış ve Bayış, Şumrut Kağan'a cezasını vereceği sırada askerleri karınca gibi kaynaşarak bir araya gelirler (Üçay Şentürk, 2013: 307).

4.15.8.3.15. Katır

At ve eşeğin çiftleşmesinden dünyaya gelen güçlü bir hayvandır. Güçlü olması nedeniyle yük taşımacılığında kullanılmaktadır. Her türlü iklim ve bölgeye uyum sağladığı için kervancılar tarafından en çok tercih edilen hayvanlardandır.

YM_{2a} ve YM_{3a}'da Şehzade tutsak olduğu zindanın deliğinden Hoca Mansur'un katırını görür ve tanır. Böylece Şehzade daha sonra Hoca Mansur ile konuşma fırsatı bularak kendisini tanıtır ve ailesine haber gönderir. Varyantlarda Hoca Mansur'un görevi bezirgânlıktır ve bu yüzden bir katıra sahiptir.

YSM₁₂'de Yemen padişahı ve askerleri yol kenarında bekleyen bir grup insan görür. Onlara niçin oturduklarını sorar. “Ne var, ne oturunuz burada?” dediler. Onlar “Valla biz bezirgânlarık, bizim gatrılarımızı aşgıyalar aldı.” dediler (Erol, 2006: ?).

Varyantlarda katırın mitolojik tarafından ziyade güçlü bir hayvan olduğunu ve eski dönemlerde tüccarlar arasında en çok tercih edilen hayvanlardan olduğunu görmekteyiz.

4.15.8.3.16. Keçi –Teke

Teke ve keçi göçebe toplumda koyuna göre daha çok tercih edilen hayvandır. Özellikle yaşam sınırları koyundan daha geniştir. Öyle ki en sarp ve uç kısımlara kolayca çıkabilmesi bunda daha etkili olmuştur. Teke dağlarda en uç yerlere çıktığı için Tanrı'ya daha yakın düşünülmüştür. "Kırgızlarda ise keçileri koruyan bir evliyanın varlığına inanılır." (Uraz, 1994: 151).

Keçinin sadık ve vefalı bir özellikte olduğunu YSM₂'de görmekteyiz. Alpamış'ın babası Ultan'ın deve çobanıdır. Oğlu ise koyunlara çobandır. Alpamış'ın iki keçisi vardır. Alpamış gittiğinden beri keçiler dokuz yaşına gelmiştir. Alpamış ülkesine dönünce keçiler atın üzengisini koklayıp onu tanırırlar (Üçüncü, 2006: 127). Diğer varyantlarda kahramanın gelişini atı, tazısı ve devesi anlamaktadır.

YSM₂'de Kalmak Şah'ın kızı Tavka yanında kırk kız ile gezerken beyaz bir teke görürler. Sonra bu tekeyi beğenip alırlar. Tekeyi Keykubat isimli çobanın sürüsüne katarlar. Bir gün Keykubat keçileri güderken zindana tekeyi düşürür ve bu sayede Keykubat ile Alpamış tanışır (Üçüncü, 2006: 307,310). Benzer bir olay örgüsü YSM₄'te vardır. Takva kırk kızıyla pazarda gezerken bir beyaz teke görür. Bu tekeyi Takva beğenir ve satın alır. Beyaz tekeyi beslemesi için babasının çobanı Keykubat'a verir (Yoldaşoğlu, 2000: 307). Metinlerde tekenin mitolojik bir özelliği yoktur. Sadece tekenin zindana düşmesi olayın akışını değiştirmesi yönünden önemlidir.

4.15.8.3.17. Kedi

YSM₇'de Bey Böyrek'i üvey annesi öldürmek istediği vakit zehirli bir yemek yapar. Ancak daha önce onu zehirlemek istediğini atı Bengi Boz ona haber verir. Yemeği önce bir kediye yedirmesini tembihler. Kahraman atın söylediği gibi yemeği önce kediye yedirir ve kedi ölür (Kaybal, 1999: 110,111). Burada kedinin halk arasında dokuz canlı olması ile ilgili inanç vardır ve İslamî inanışların da bunda etkisi vardır.

4.15.8.3.18. Kısarak

Varyantlarda genellikle padişahın çocuğu olmadığı gibi kısrağı da doğurmaktadır. Padişahın karşılaştığı derviş, padişaha verdiği elmanın kabuklarını da kısrağa yedirmesini ister. YSM₁₁'de “Bu elmayı soyun, yarısını siz yiyin, yarısını da hanımınız yesin. Kabuklarını da kısrağınıza yedin.” (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₃'te kısarak kurban hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Canış ve Bayış ülkesine dönmeleri üzerine eğlence düzenlerler. Aynı şekilde tahta çıktıklarında yine eğlenceler düzenleyip ak toynaklı kısarak keserler (Üçay Şentürk, 2013: 347,348) .

Asuman Güneş'e göre; Oğuz grubu Türk kahramanlık destanlarında kısarak kadının sembolü olarak gösterilmiştir. Bamsı Beyrek Destanı'ndaki Kısırça Yenge ile Boğazça Fatma bunun örnekleridir.

“Oğuz grubu Türk kahramanlık destanlarında kadına ait olan at genellikle kısraaktır. Ayrıca kısarak, kadının sembolüdür. Dede Korkut Destanı'nda Bamsı Beyrek'in Kısırça Yenge'ye, ‘Ant içmişem kısır kısrağa bindiğüm yok, binübeni kazavata varduğum yok.’ demesi ve aynı şekilde Boğazça Fatma'yı da ‘boğaz kısarak’ olarak nitelemesi kadının kısarakla özdeşleştirildiğini düşündürür.” (Güneş, 2012: 366).

4.15.8.3.19. Koç

Koç, Türk ve İslam dünyasında kurban hayvanı olarak bilinmektedir. Türk mitolojisinde Tanrı Ülgen için beyaz koç kurban edilmektedirler. Yine Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmail'i Allah'a verdiği sözü yerine getirmek için keseceği anda Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla koç gönderilir. Böylece kurban kesmede koç kurban hayvanı olarak kabul edilir.

YSM₈'de Bey Böyrek, kız ile güreşmekten çekinir. Çünkü kız daha önce birçok rakibini yenmiş ve kellerinden kale yapmıştır. Kahraman bu durumda atına durumu anlatır ve ondan ne yapması konusunda bilgi alır. Atı ona bir şiirle karşılık verir: "Evlerinin önü birinci yokuş / Er meydanında da koç gibi tokuş." (Sakaoğlu, 1998: 385) diyerek koçun güçlüğünü ifade etmektedir. Anadolu'da birçok yerde koç sembolü mezar taşları vardır.

4.15.8.3.20. Koyun

“Hunların budun geleneğinde totem olarak yaşatılan koyun veya koçun, Saka budunu arasında da geleneksel bir değeri olduğu anlaşılıyor.” (Öztürk, 1980: 14). Ayrıca koyunun kültürel bir değerinin olmasının yanında maddi değeri de söz konusudur. Atlı göçebe toplumlarda yaşamın temelinde hayvancılık vardı. Hayvancılık temel geçim kaynağı olduğu için Deli Karçar kız kardeşini istemeye gelen Dede Korkut'tan bin koyun istemektedir.

Beyrek ülkesine geldiği vakit kız kardeşi ile konuşur. Kız kardeşi, Bamsı Beyrek gideli hayatlarında olan değişiklikleri şu şekilde anlatır:

"Çalma ozan ayıtma ozan
Ağam Beyrek gideli bize ozan geldüğü yok
Egnümüzden kaftanumuz alduğı yok
Başumuzdan gicelüğümüz alduğı yok
Buynuzu burma çoqlarumuz alduğı yok." (Ergin, 1994: 142).

Atlı-göçebe bir ailenin varlığını devam ettirebilmesi için hayvanlarının sayıca çok olması gereklidir. Sayıca çok olan hayvandan maddi kazanç elde edilmektedir. Hayvanların çiftleşip çoğalmaması ise azalmaya işarettir. Ağabeyinin gitmesi neticesinde koyunlarının ürememesinin kendilerini çok etkilediğini dile getirmiştir.

Koyunun diğer bir özelliği ise kurban hayvanı olmasıdır. YSM₃'te Bayış'ı görüp âşık olduktan sonra on yıl ondan hiç haber alamayan Belkıs, onun yaşadığı haberini alınca ak, sarı başlı beyaz bir koyun keser (Üçay Şentürk, 2013: 276). Yine aynı varyantta, Canış ile Bayış'ın ülkelerine sağlam bir şekilde döndüğü haberi üzerine halkı bir araya koyun keser.

YSM₄'te koyun, sembolik bir anlam ifade etmeyip göçebe toplumlarda ekonomik kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Göç ile birliktedir zenginler,
Memleketi bastı sayısız koyunlar
Ulaştığı yer talan olup." (Yoldaşoğlu, 2000: 43).

4.15.8.3.21. Köpek

Köpek, Türk toplumunda koruyuculuk simgesi olarak karşımıza çıkar. Koruyucu özelliği ile karşımıza çıkan it ve barak ilk olarak Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'la mücadele eden köpek başlı insanların kavmi olarak gösterilir. Destanda kavmin adı *İt Barak* olarak geçmektedir (Karadoğan, 2003: 114).

"İyt, köpek. On iki hayvanlı takvimde yıllardan birine adı verilen hayvan. Altay yaratılış mitinde Ülgen'in yılanla birlikte insanın başına bekçi bıraktığı hayvan." (Dilek, 2014: 91). Yaratılış Destanı'nda Tanrı Ülgen, Erlik'in kötülüklerinden insanoğlunu korumak için köpeğe bekçilik vazifesi verir. Ancak mizacı gereği köpeği kandıran Erlik insanların yanına varmayı başarır. (Sakaoğlu ve Duymaz, 2011: 162, 172). YSM₇'de ve YSM₁₀'da kahraman doğarken atı ve tazısı da doğmaktadır. Öyle ki daha sonra Bey Böyrek yıllar sonra ülkesine gelince tazı onu tanır ve kahramanın üzerine atlar. Burada köpeğin itaatkâr bir hayvan olması konusu vardır.

YM₁'de Deli Karçar'ın Dede Korkut'tan kız kardeşi için istediği kalınlar arasında bin tane de köpek olması köpeğin Türk toplumundaki değerini göstermesi açısından önemlidir. "Biñ de kıyruksuz kulaksuz köpek diledi." (Ergin, 1994: 127).

YM₁'de Bamsı Beyrek sevgilisinin düğününe vardığında Boğazça Fatma isimdeki kadın oynamak için meydana çıkar. Beyrek kadına imalı olarak sorular sorar:

"Biñübeni kazavata vardugum yok
İvüñüz ardı dereçük degül-mi-y-idi
İtüñüz adı Barak degül-mi-y-idi
Senüñ aduñ kırk oynaşlu Boğazça Faṭma degül-mi-y-idi?"(Ergin, 1994: 148).

Dîvânu Lugaṭî't Türk'te çok tüylü olan Barak'ın bir akbabanın yumutladığı iki yumutasından birinden çıktığı rivayet edilmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 2014: 162). Köpeğin adı varyantlarda *Barak*, *Baracık*, ve *Garacık* şekillerinde geçmektedir. Ancak köpekle ilgili ortak nokta köpeğin evi koruyan bekçi görevini üstlenmesidir.

YSM₁'de sahibini kurtarmak için Ak-Boz at Küler Bay Kağan'ın ülkesine giderek kutsal gölden kutsal köpüğü içer. Sonra ay kanatlı atmacası acı acı öter, aslan gibi itleri acı acı ürer, gümüş boz at acı acı kışner (M. Ergun, 1998: 185). Hayvanların sezgi özelliği çok güçlüdür. Ancak köpeğin sezgi özelliği değerlerine göre daha fazladır. Mersin ve yöresinde bir köpek sabaha kadar ulursa yakın evlerden birinde bir kişinin öleceğine inanılır.

Köpeklerin sezgicilik özelliği konusunda YSM₄'te farklı bir örnekle karşılaşmaktayız. Cadı Surhayıl oğluna Özbeklerin kızını bakmak için gittikleri zaman Özbeklerin köpeği ve enikleri kadının kurnaz kişiliğini sezdiği için kadına saldırır. Üstünü başını yırtar.

"Baysarı'nın dokuz köpeği vardı
Köpekleri bu kurnazı gördü,
Hemen gelip ortaya aldı.
Her biri bir tarafından çekiyor,
Birisini memesinden alıyor,
Öbürü hemen yapıyor.
Dokuz köpek ortaya aldı saldırı." (Yoldaşoğlu, 2000: 57,58).

4.15.8.3.22. Kurt

Etrafında birçok efsane oluşturulan kurt, Türklerde kurttan türeme motifiyle hatırlanmaktadır. Eski Türk inanç sisteminde şekillenen bu inanış daha sonra İslami motiflerle de zenginleşerek günümüze kadar gelmiştir. "Kuvvetin, yiğitliğin ve cesaretin sembolü olan bu hayvan, İslamî inanışa göre ise Hz. Ali'nin köpeği olduğu için kutsaldır ve onu öldüren zarar görür." (Uraz, 1994: 144). Yakutlarda koruyucu ruhu olduğuna inanılan kurt aynı zamanda bir büyü hayvanıdır (Ögel, 2003:41). "Türklerin totemik menkıbelerinde, bōri de gök tanrısının temsilcisi veya bir ruh olarak tanıtılıyordu ve Çin'deki kurt ruhu gibi yeraltında makam tutmuştu." (Esin, 2001:90, 91).

"Baybōri, Alpamiş'in babasının adıdır. Tarihî kökene göre Alpamiş Destanı ile bağlı olan Altay halk eposu Âlp Manas Destanı'nda, destan kahramanının babasının adı Baybarak'tı. Destanın olay örgüsüne uygun olarak Dede Korkut Kitabı'na alınan varyantında kahramanın adı Bamsi Böyreğ babasının adı Kambōri, yaşadığı yerin adı da Bayburd idi. Baybōri, Baybarak, Bamsi Bayrak, Kambōri, Bayburd gibi adların ortaya çıkışı, kurt hakkındaki totemistik tasavvurlarla ilgilidir." (Oh ve Joreyev, 2011: 151).

Türk mitolojisinde kurttan türeme ile efsaneler olduğu için birçok destan kahramanlarının kurt ile ilişkilendirilmesi normaldir. Bamsı Beyrek Destanı'nda ve varyantlarında Bamsı Beyrek'in babasının adı buna bir örnektir. Oh ve Joreyev'e göre; Alpamış'ın babasının adı Bayböri, Bamsı Beyrek'in babasının adı Kamböri, Altay varyantında Baybarak ve kahramanın adı Bamsı Bayrak adlarındaki benzerlik kurt çevresinde şekillenen totemistik inancın yansımasıdır (Oh ve Joreyev, 2011:151).

Totem döneminden kaldığı düşünülen kurttan türeme motifi varyantlarda şu şekilde görülmektedir. YSM₂'da Alpamış ülkesine döndüğü vakit yolda amcaoğluna yıkların kime ait olduğunu sorar. Amcaoğlu “Dünkü giden genç kurt / Alpamış'ın malı idi.” (Üçüncü, 2006: 113) der. Kahramanın babasının adı Bay Börü'dür ve amcaoğlu onun için genç kurt tabirini kullanmaktadır.

YSM₂'de gurbetten dönen Alpamış amcaoğlu Tortav'la konuşurken çocuğunun durumunu sorar. Amcaoğlu da Ultan'ın Alpamış'ın oğlu Yedigâr'dan *Yedi aylık Yedigâr'ı kurdun oğlu kurtluğunu yapar* diye korktuğunu dile getirir. Bu yüzden çocuğun boynuna ip bağlayıp, ayağına kelepçe takıp ellerini zincir prangaya vurduğunu söyler (Üçüncü, 2006: 117).

YSM₄'te Özbeklerde Berçin'e görücü olarak bakamaya giden annesini dönüşte gören Karacan: “*Anne, kurt olup mu geliyorsun, tilki olup mu geliyorsun?*” diye sorar. Surhayıl *Kurt olup geliyorum.* cevabını verir (Yoldaşoğlu, 2000: 63).

4.15.8.3.23. Oğlak

Keçinin yavrusudur. Varyantlarda, Türk dünyasında bilinen *Kökbörü* diğer adıyla *oğlak çekme* oyununda karşımıza çıkmaktadır. Oyunda seçilen oğlak oyuncuların tek elle taşıyabileceği ağırlıkta olmalıdır.

YSM₄'te Alpamış ülkesine döndüğünde dedesi Kultay'ın kılığına girip düğün yerine gittiğinde insanların oğlak çekme (*Kökbörü*) oynadığını görür (Yoldaşoğlu, 2000: 404).

4.15.8.3.24. Pire

Bamsı Beyrek Destanı'nda, Karçar'ın Dede Korkut'tan istediği kalınlar arasında pire de vardır. Orhan Şaik Gökyay, pirenin Karçar'ın yaptığı deliliğin ve sonuçta düştüğü gülünç durumu ifade eden bir unsur olduğunu dile getirir (Gökyay, 2007: 1172).

4.15.8.3.25. Tilki

Tilki, kurnazlığın sembolüdür. Ay Mökö Hikâyesi'ndeki iki küçük kardeş bir bozkırda açlıktan ölmek üzereyken bir tilkinin yardımıyla bir zenginin evine ulaştırıldığına değinir. Burada tilki kurtarıcı bir rol oynadığını ifade eder (Uraz, 1994: 153).

YSM₄'te Özbeklerde kıza bakmak için giden annesini dönüşte gören Karacan *Anne, kurt olup mu geliyorsun, tilki olup mu geliyorsun?* diye sorar. Sürhayil *Kurt olup geliyorum.* cevabını verir. (Yoldaşoğlu, 2000: 63).

Türk toplumunun tarih sahnesine çıkmasıyla beraber atlı göçebe yaşam tarzında, savaşçı toplum yapısında ve son olarak da yerleşik yaşama geçtikleri dönemde hayvanlarla iç içe olmuşlardır. Totem döneminden başlayarak Şamanizm, Budizm, Maniheizm ve İslamiye'tin etkisiyle hayvanlarla ilgili çeşitli inanışlar da eklenerek toplumun bakış açısı şekillenmiştir. Bu yüzden halk anlatılarına kolayca girebilen bu hayvanlar bazen mitolojik bazen dini bazen de sembolik anlamlarla varlığını devam ettirecektir.

4.16. Sayılar

Türk kültüründe başlangıçta eski Türk inançları daha sonra da İslamiyet'in etkisiyle sayılar etrafında değişik inançlar ortaya çıkmıştır. Mitolojik dönemin ürünü olan ve içerisinde mitolojik izler barındıran sayılar daha sonra İslami kılığa bürünerek günümüze kadar ulaşmıştır.

İnsanların sayılara anlam yüklemesinde çeşitli nedenler vardır. Bunda her şeyi öğrenme isteği ve bazı şeyleri anlamlandırarak çözme isteği etkili olmuştur (A.Küçük, 2013:95). Bu yüzden insanlar çevrelerindeki nesnelere olduğu gibi sayılara da çeşitli anlamlar yüklemişler ve bunları çeşitli semboller çevresinde çözmeye çalışmışlardır. Özellikle üç,

yedi, dokuz ve kırk sayıları diğer sayılara nazaran belli bir rakamı ifade etmekten ziyade sembolik anlamlar ifade etmektedir. Bu sayılar mitolojik özellikler taşımaktadırlar.

Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarında sayıları ayrı ayrı başlık altında değerlendireceğiz. *Mitolojik Sayılar* kısmında; Türklerin hayatında önemli rol oynayan yani sayısal ifadelerden ziyade sembolik anlamları olan sayılar ele alınacaktır. Ancak bunlar dışında varyantlarımızda çok çeşitli sayılar da bulunmaktadır. Bu sayılar *Diğer Sayılar* başlığı altında yorumlanacaktır. Halk bilimiyle uğraşan araştırmacılara ileride yardımcı olacağını düşündüğümüzden varyantlarda hangi sayıdan kaç tane olduğu tespit edilmiş ve metinlerden örnekler verilmiştir. Varyantlarda sayıların kullanım sıklığı şu şekildedir.

4.16.1. Mitolojik sayılar

4.16.1.1. Bir sayısı

Her sayının başlangıcı olan bir; masal, halk hikâyesi, destan ve diğer halk anlatılarında en çok kullanılan sayıdır, diyebiliriz. Öyle ki bir masalın ilk cümlesi *Bir varmış bir yokmuş* ile başlamaktadır. Yine halk hikâyelerinde *Bir ülkede*, *Bir padişahın* şeklinde başlayan giriş cümleleri bu sayının önemini halk anlatıları yönünden göstermesi açısından önemlidir.

“Bir, Allah'ın birliğinin ifadesidir.” (Çoruhlu, 2002:199). Her sayının içerisinde bulunan bir sayısı bütün sayıları bünyesinde toplamıştır ve değişmezlik özelliğiyle bilinir (Schimmel, 2011: 51). Günlük yaşamda kendine hemen hemen her yerde yer edinen bir sayısının başka bir özelliği de kendisinden önce başka bir sayının olmamasıdır (Bozkurt ve Bozkurt, 2012:719).

“İhvanın etkisi altında kaldığı ana kaynak sahiplerinden birisi olan Plotinus’a göre, dünyanın ulvî kaynağı ‘Bir- Vâhid’dir. O çokluktan uzak, değişmemiş, başkalaşmamış, sırf birlik ve vahdettir.” (Çetinkaya, 2008:64). Kendisinden öce hiçbir sayı bulunmadığı için ilk olma ve bu yönüyle de var oluşu simgelemektedir. Bütün sayılar bir sayısından türemiştir. Halk anlatılarında en çok kullanılan sayılardan biri olup incelediğimiz varyantlarda kullanım sayısı şu şekildedir:

YM₁'de 84, YM_{2a}'da 91, YM_{2b}' de 128, YM_{3a}'da 89, YM_{3b}'de 112, YSM₁'de 37, YSM₂'de 86, YSM₃'te 85, YSM₄'te 785, YSM₆'da 3, YSM₅'te 18, YSM₇'de 235, YSM₈'de 163, YSM₉'da 50, YSM₁₀'da 59, YSM₁₁'de 15, YSM₁₂'de 102, YSM₁₃'te 46 kez kullanılmıştır.

İslamiyet'in kabul edilmesinden önce eski Türk inançlarında tek (bir) *Tanrı* inancı vardır. İslami düşüncede de tek (bir) Tanrı inancı vardır. Bunun için Allah'ın sıfatı olarak her zaman bir veya tek kelimesi kullanılır.

YSM₂'de Alpamış'ın oğlu Jadiğer, annesi Ultan tarafından bir yere kapatıldıktan sonra halasına moral vermek için sabretmesini söyler. Bu arada *Bir Tanrıya* ağlayalım der.

"Gözyaşını dökme
Tevekkil edelim
Bir Tanrı'ya ağlayalım!" (Üçüncü, 2006: 149).

YSM₃'te Bayış, Celmayan'ın onları götürdüğü Ala Göl'de sabah uyanınca:

"Namaz kıldı şaşkınca
Abdest aldı sabahleyin,
Bir (tek) Allah'a yalvarıp." (Üçay Şentürk, 2013: 231).

YSM₂'de "Baybörü'nün bir kız bir erkek çocuğu olur." (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₇'de "Aksakallı ihtiyar guşagından bir elma çıkardı." (Kaybal, 1999: 107,108).

YSM₁₁'de "Vakit saat gelmiş. Padişahın bir oğlu, kısrağın bir tayı olmuş." (Kızıltuğ, 1997: 15,16)

YSM₇'de "Dua bitti, namaz bitince, öteden aksakallı, pîr-i fâni bir ihtiyar." (Kaybal, 1999: 107).

YSM₇'de “Bu çocuk bir günde büyüyeceğini bir saatte büyüdü. Bir haftada büyüyeceğini bir günde büyüdü. Bir ayda büyüyeceğini bir haftada, bir yılda büyüyeceğini bir iki ayda büyüdü.” (Kaybal, 1999: 108).

4.16.1.2. Üç sayısı

Mitolojik dönemlerden itibaren bazı sayılar, toplum nazarında bazı hususiyetlerinde dolayı farklı anlamlandırılmışlardır. Bu sayıların taşıdıkları anlamlardan dolayı kutsal özelliklerinin olduğuna inanılmaktadır (Durbilmez, 2007:177). Türk kültüründe bu sayılardan birisi üç sayısıdır. Dede Korkut destanlarında kırk üç yerde geçmekte olup inceleme konumuz olan Bamsı Beyrek Boyu'nda ise sekiz yerde geçmektedir. Türk anlatılarında üç sayısı etrafında oluşan motifleri kısaca şu şekilde görebiliriz.

"Oğuz Kağan Destanı'nda; “üç gün üç gece anne sütü emmeme”, “üç gece üst üste bir rüya görme”, “gergedanla yapılan mücadeleyi üçüncü denemesinde kazanma”, “iki eşinden üçer oğul sahibi olma” [İlk eşinden olan çocukları Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han Boz-Okları, ikinci eşinden doğan Gün Han, Ay Han ve Yıldız Han da Üç-Okları oluşturmuşlardır.], “rüyada bir altın yay ile üç gümüş ok görme” [Oğuz'un yanındaki Ulu Türk görür.], “oğullarından üçünü doğuya, üçünü batıya gönderme”, “yayı üçe bölme” [Oğuz, Gün, Ay ve Yıldız'ın getirdiği yayı üçe böler.], üç oku üçe üleştirme” [Gök, Dağ ve Deniz'in getirdiği üç oku üçe üleştirir.], gibi motifler vardır" (Durbilmez, 2005: 6).

İslamiyet'in kabulünden önce çevrelerine üç sayısı çevresinde anlam veren Türkler İslamiyet'in kabulüyle birlikte bunu devam ettirmişlerdir. Düşen ekmek veya Kur-an'ı Kerim ele alındığında üç defa öpülmesi, yalan yere yemin eden birinin üç gün oruç tutması (A.Küçük, G. Tümer, M.A. Küçük, 2010: 446) ettiği yemini bozan kişinin yine üç gün oruç tutması bunlardan bazılarıdır

Üç sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 8, YM_{2ab}'de 13, YM_{3ab}'de 9, YSM₁'de 8, YSM₂'de 4, YSM₃'te 14, YSM₄'te 35, YSM₇'de 5, YSM₈'de 11, YSM₁₁'de 1, YSM₁₀'da 11, YSM₁₂'de 6, YSM₁₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Halk anlatıları içerisinde özellikle masal ve halk hikâyelerinde kendisiyle evlenmek isteyen kahramanın teklifini kız hemen kabul etmez. Ondan öne sürdüğü üç dileği gerçekleştirmesini ister. Edilge, *Kozukürpeç*, *Koplandı Batır* ve *Köroğlu* Kırım Türkleri

arasında evlilik yolunda üç şart bulunan halk hikâyeleridir (Durbilmez, 2007: 180). Aynı özellik YSM₇'de vardır. YSM₇'de “Yoh. Benim üç şartım var işte. Biri güreşte yıktın, hendeğe atladın, bunu da yaparsan, benimle evlenirsin.” dedi.

Mitolojik dönemden beri kendini gösteren üç sayısı ve çevresindeki sembolik ifadeler Anadolu'da çeşitli gelenek, görenek ve inançlara yansımıştır (Bozkurt ve Bozkurt, 2012: 721). İncelediğimiz varyantlarda üç sayısı çevresinde oluşan üçleme geleneği şu şekilde görülmektedir:

“Varlık sahasında, üç sayısının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Zira Yaratan, var olanların birçoğunu üçlü olarak yaratmıştır.” (Çetinkaya, 2008:69). YSM₃'te Canış ve Bayış iki beydir. Onların kurtulmasına Belkıs yardım etmektedir ve artık yapacakları bütün işlerde onların yardımcısı olmaktadır. İki bey ve bir kız üç kişiyi oluştururlar (Üçay Şentürk, 2013: 311). Normalde iki bey birlik oluşturur. Ancak onların her şeyin üstesinden gelmeleri için üç olmaya ihtiyaçları vardır. Aynı özelliği YSM₁₂'de görmekteyiz. Akkavak Kızı'nı bulmak için yola çıkan Bey Böyrek Çin padişahının kızı ile tanışır. Daha sonra Akkavak Kızı'nı bulur; ancak gurbete dönecekleri sırada birçok zorlukla karşılaşır. İkisnin en zor anında Çin padişahının kızı yetişerek onları kurtarır (Erol, 2006: ?). YSM₄'te Baybörü'nin iki Baysarı'nın bir toplam üç çocukları olur. Normalde başlangıçta birer çocuk isterler (Yoldaşoğlu, 2000: 28) ancak üçleme gereği sayı üçe ulaşmak zorundadır.

Başarıya ulaşmak için bir şeyin üç kez yapılması kuralı halk edebiyatı ürünlerinde yaygın bir formeldir. Eylemin üç kez yapılması zorunluluğu diğer halk anlatılarında olduğu gibi incelediğimiz metinlerde de vardır. YM₁'de Deli Karçar'dan kız kardeşini Bamsı Beyrek için isteyen Dede Korkut'a kız kardeşini verdiğini “Peygamberün kavli-y-ile kız karındaşımı Beyrege vireyim.”(Ergin, 1994: 126) der ve bunu üç kez tekrar eyler. YSM₇'de Bey Beyrek'in babası ölünce yerine geçecek kişiyi belirlerken masallarda görülen bir özellik olarak talih kuşunu üç kez uçururlar. Her seferinde Bey Beyrek'in başına konar (Kaybal, 1999: 128). YSM₈'de Kel Vezir, abdal kılığındaki Bey Böyrek'e kelleyi üç sefer vurmasını ister ve sonrasında bahşiş vereceğini söyler (Sakaoğlu, 1998: 393). YMS₁₀'da kahramanın babası atını üvey annesini yalandan hasta olmasın üzerine kesmeye karar verir. At kahraman ile anlaşır ve onun babası bıçağı üçüncü kez çaldığında bağıracağını ve hazır olmasını söyler. YM_{3b}'de “Seni gene kendime Başpehlivan eyledim.

Çık gene Kahir-Perızâd sandalyasına otur.” (Boratav, 1982: 181) dedi. Cihangir bu keremi görüp üç kere yeri öptü. Silifke’de bir kişinin başına üst üste iki kez kötü olay gelince üçe yetmeden bitmeyeceğine inanılır. Diğer varyantlarda şöyle görebiliriz.

YSM₁ “Alıp-Manaş’ın kurtulma çaresi Küler-Bay Kağan’ın otağının yanında üç benzer altın dağ vardır. O dağların eteğindeki üç kutsal gölde imiş.” (M. Ergun, 1998: 179).

YM_{3b}’de “Anlar dahi gidip üç tane veled-i zinâlar bulup, anasının fecrinden Şeytan-ı mel’un ile çelik ve çomak oynayarak çıkmış.” (Boratav, 1982: 169).

YSM₃’te “Celmayan Altı-şehirde bir yaşlı kadın bulup onu anne belleyip üç yıl onunla kalmış.” (Üçay Şentürk, 2013: 215).

YSM₁₁’de “Tellallar etrafa dağılıp herkesi saraya çağırmışlar. Üç gün tartışmışlar fakat şehzadeye isim bulamamışlar.” (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₂’de “Ben yakın günlerde İğdeli Baysın’a gitmişim, o zaman bu at kunan imiş, anasını üç yıldır emiyormuş.” (Üçüncü, 2006: 105).

4.16.1.3. Yedi sayısı

Türk mitolojisinde yaygın olarak kullanılan sayılardandır. Bu yüzden diğer halk anlatılarında olduğu gibi varyantlarda en yaygın sayılardandır. Bilgeliliğin sütunları olarak bilinmektedir (Schimmel, 2000: 140).

Altayların tufanla ilgili bir efsanesinde tufan olacağını demir boynuzlu, gök (tüylü) teke yedi gün yeryüzünde dolaşarak haber vermiştir. Daha sonra yedi gün deprem olur, yer ateş püskürür, yağmur yağar, fırtına olup kar ve dolu yağar (Sakaoğlu ve Duymaz, 2011: 185).

“Eski Türk inancına göre gökler ve yerler yedişer kattan meydana gelmektedir. Bir haftanın yedi günden oluşması, dünyanın yedi günde yaratıldığına dair bir inancın olması ve Anadolu’nun yedi bölgeye ayrılması dikkate değerdir.” (İçel, 2005: 242,243).

Yedi sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 7, YM_{2ab}'de 7, YM_{3ab}'de 6, YSM₁'de 22, YSM₂'de 11, YSM₃'te 2, YSM₄'te 45, YSM₆'da 4, YSM₅'te 1, YSM₇'de 6, YSM₈'de 8, YSM₁₀'da 1, YSM₉'da 1, YSM₁₂'de 12, YSM₁₃'te 8 kez kullanılmıştır.

Yedi, metinlerde en çok zaman kavramını ifade etmek için kullanılmaktadır. Metinlerde kahramanın yedi yıl hapiste kalması onun olgunlaşma sürecini ifade eder. Ayrıca farklı halk hikâyelerinde kahraman tutsak olmasa bile gurbette yedi kaldıktan sonra ülkesine dönmektedir. Burada yedi yıl sadece kahramanın olgunlaşması değil aynı zamanda sevgilisinin ona bağımlılığını ölçen bir süreç olduğunu görmekteyiz. Yedi yıl tutsaklık YM_{2ab}, YSM_{8,9,11,12,13} varyantlarında vardır.

YSM₁'de “Alıp-Manaş’ın atı, yedi yolun kavşağında yetmiş dallı kavağın altına gider ve orada rüya görür.” (M. Ergun, 1998: 177).

YM₁'de “Beyrek dahı yidi kız karındaşını yidi yigide virdi.” (Ergin, 1994: 153).

YM_{3b}'de “Bu misillü yay hiç dayanır mı bir kere çekti vasatından şikest eyledi ve diğer verdiler, velhasıl yedi ok kırdı.” (Boratav, 1982: 174).

YM₁'de “Yidi kız kıardaşuñ yidi yol ayırında ağlar gördüm Bamsı.” (Ergin, 1994: 134).

YSM₃'te “Canış ile Bayış gölde yıkanan yedi peri kız görürler.” (Üçay Şentürk, 2013: 261).

YM_{2b}'de “Lâkin ol yedi vezirlerin içinde bir kâmil vezir var idi.” (TDKK, No: A/87).

YSM₄'te “Çocuklar yedi yaşına kadar okula giderler. Sonra aileleri tarafından okuldan alınırlar.” (Yoldaşoğlu, 2000: 28).

YSM₈'de “Çocuk yedi sekiz yaşlarına gelince okula gitmeye başlamış; okula gidip geliyor.” (Sakaoğlu, 1998: 375).

YM_{3a}'da “Şâh’ın yedi veziri olup gidip birinin ismi Kel Vezir idi.” (Boratav, 1982: 174).

YSM₆'da “(Y) edi yıldır yatarım / Ben de bu zındanda.” (Çimpoeş, 1997: 146).

YSM₁₂'de “Yavrum, yedi seneden belli, yedi gafalı kısır devlen, yedi oğlum harb edeler.” (Erol, 2006: ?).

4.16.1.4. Dokuz sayısı

Dokuz, kutsal üç sayısının katlarından olup *Büyütülmüş kutsal üç* olarak adlandırılır (Schimmel, 2000:177). Mitolojik bir sayı olduğu için Türk kültüründe yaygın kullanıma sahiptir. İnsanların dokuz ayda dünyaya gelmesi bu yönden önemlidir. "Dokuz, mükemmellik sayısı ya da nihai sınır olarak da kullanılırdı." (Schimmel, 2000: 188).

Dokuz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 22, YSM₂'de 2, YSM₃'te 7, YSM₄'te 14, YSM₇'de 2, YSM₈'de 5, YSM₉'da 2, YSM₁₃'te 2 kez kullanılmıştır.

YSM₇'de “Yaşlı kadın koltuğunun altından Bay Börek'i dokuz sefer geçirdi ve oğlu oldu.” (Kaybal, 1999:118).

YSM₂'de “Alpamış dokuz ay on günde doğdu.” (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₉'da “Gel zaman, git zaman, aradan dokuz ay dokuz gün geçince padişahın nur topu gibi bir erkek evlâdı dünyaya gelmiş.” (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₄'te “Baysarı ve Baybörü beylerin hanımları hamile kaldıktan dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat geçtikten sonra kadınların doğum vakti gelir.” (Yoldaşoğlu, 2000: 27).

YSM₁₃'te “Dokuz ay sona hanımı bi oğlan doğurmuş, kabuklanı da atlana vemişle. Dokuz ay sona hayvan da bi tay doğurmuş. Çocun adını Beybörek goymuşla.” (Özer, 1982: 24,27).

YSM₁'de “Alıp-Manaş yer altında dokuz aya hareketsiz uyudu, onun kolları ve ayaklarında dokuz kat zincir vardı.” (M. Ergun, 1998: 147).

YSM₃'te "Celmayan, Canış ve Bayış'ın yanında dost gibi dokuz yıl durumunu hiç belli etmeden kalmış." (Üçay Şentürk, 2013: 215).

YSM₁₃'te "Ondan sonra da artık otuz dokuz gün dolmuş, otuz dokuz gün dolunca da 'Ben' demiş 'Gidim Mustafacı alim gelim' demiş." (Özer, 1982: 24, 27).

YSM₁ "Dokuz benzer dağlı / Kara tayga koltuğunda, dokuz yuvarlak köşeli" (M. Ergun, 1998: 99).

YSM₁'de "Alıp-Manaş ihtiyar gemiciye dokuz köşeli ok vermiştir." (M. Ergun, 1998: 171).

YSM₃'te "Canış ve Bayış Alagöl adlı yere dokuz ırmağı geçerek doksan günde ulaşacaklardır." (Üçay Şentürk, 2013: 216).

4.16.1.5. Kırk sayısı

Türk halk anlatılarında masal, halk hikâyesi ve destanlarda *kırk gün kırk gece* devam eden mutlu düğünlerin mitolojik sayısı olan kırk, Annemarie Schimmel'e göre: "Büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Orta Doğu'da, özellikle de İran ve Türkiye'de yaygın biçimde kullanılır." (Schimmel, 2000: 265).

İslam mitolojisinde kırk sayısı önemli bir yere sahiptir. "İslami gelenekte 40'ın önemi hem Kur'an'dan hem de ilk vahiyini 40 yaşlarında alan hazreti Muhammed'in sözlerinden açıkça anlaşılır." (Schimmel, 200: 268).

Türk mitolojisinde başlangıçtan günümüze kırk sayısı önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, Türk destanların ilki Oğuz Kağan Destanı'nda kırk sayısı önemli bir yere sahiptir. Biyolojik ve fiziksel olarak akranlarına göre hızlı ilerleme kat eden Oğuz, kırk günde büyür, toy düzenlerken kırk masa ve sıra yaptırıp kırk gün kırk gece toy düzenler. Kurultay için diktirdiği direkler kırk kulaç uzunluğundadır (Yüksel, 1981: 17).

“Türk destanlarının birçoğunda olduğu gibi, kırk yiğit *beglerine* sadıktır. Dede Korkut Kitabı’ndaki Boğaç, Beyrek, Kanturalı ve Uruz gibi alpların kırk yiğidi; Burla Hatun, Banı Çiçek ve Selcen Hatun gibi kahramanların da kırk cariyeleri vardır.” (İ. Özkan, 1989b: 126).

Kırk sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁’de 11, YM_{2a}’da 6, YM_{2b}’de 7, YM_{3a}’da 2, YM_{3b}’de YSM₂’de 15, YSM₃’te 26, YSM₄’te 104, YSM₇’de 31, YSM₈’de 10, YSM₁₁’de 5, YSM₁₀’da 8, YSM₉’da 3, YSM₁₂’de 4 kez kullanılmıştır.

YM₁’de “Bu kırk yigidiñ bir kaçına Hın Kızan bir kaçına Bayındır Hın kızlar virdiler” (Ergin, 1994: 153).

YSM₃’te “Kırk yiğit toplanıp / fikir alışverişine vardı.” (Üçay Şentürk, 2013: 223).

YSM₁₂’ de “Gene kırk adamınnan barabar, avcı arkadaşınnan barabar galkdı bu adam, dağa getdiler.” (Erol, 2006: ?).

YSM₁₀’da “Keçilerin boynuzuna kırk tane mum takıp yakacaksın.” (Sakaoğlu, 1998: 405).

YSM₄’te “Karacan geleceği zamanı söyleyip bir söz söyledi: Gidiş kırk gün geliş beş gün bey dostum.” (Yoldaşoğlu, 2000: 159).

YSM₉’da “Tekfurun kızını alıp memleketine getiriyor. Kırk gün, kırk gece düğün yapıyor.” (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₁₂’ de “Geri düğün gurdurdu. Kırk gün şenlikler, kefler etdi.” (Erol, 2006: ?).

YSM₁₀’da “Orada kırk gün, kırk gece düğün ettikten sonra hem kiralın kızınnan, hem de Akkavak Kızı’nnan muradına irdi.” (Sakaoğlu, 1998: 405).

4.16.2. Diğer sayılar

4.16.2.1. İki sayısı

Bir sayısının karşıt özellikleriyle karşımıza çıkan iki evrendeki düalizmin simgesidir (A.Küçük, 2013: 95). Yaratılış Destanı'nda Tanrı tek başına iken evrende sonsuz bir sessizlik ve sakinlik hakimdir. Ancak Erlik'in yaratılmasıyla artık bu sakinliğin yerini kaos almıştır. “İlahî bire zıt bir şey düşünmek olanaksızdır. Böylece 2, çelişki ve antitez sayısı ve mantıksal olarak ilahi olmayan bir sayı olur.” (Schimmel, 2011: 58).

İki sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 10, YM_{2ab}'de 15, YM_{3ab}'de 5, YSM₁'de 30, YSM₂'de 16, YSM₃'te 120, YSM₄'te 139, YSM₆'da 1, YSM₅'te 3, YSM₇'de 25, YSM₈'de 14, YSM₁₀'da 2, YSM₁₂'de 9, YSM₁₃'te 4 kez kullanılmıştır.

YM₁'de “Kalın Oğuz bigleri aru sudan abdest aldılar, ağ alımlarının yire kodılar iki rek'at namaz kıldılar.” (Ergin, 1994: 152). Buradaki iki rek'ât namaz, herhangi bir zorluktan kurtulunup başarıya ulaşıldığı vakit Allah'a olan şükürleri sunmak için kılınan şükür namazından başka bir şey değildir.

YM_{2ab}'de “Yine sabah, işte böyle üç gün üç gece bu hâl üzre gidip dördüncü gün bir çeşme sâr-bânîna gelip şükr-i Yezdan edip, ol dem abdest alıp, iki rek'at namaz kılıp hulûs-ı kalb ile duâlar edip bir ormana girip yatdı.” (TDKK, No: A/87).

YM_{3ab}'de “Velhasıl câmekhâblar hazır olup Şehzâde iki rekât namaz kılıp badehu döşeğe yattılar. İki hasret birbirini buldular.” (Boratav, 1982: 168).

YSM₃'te “Bayış rüyasında Kalmukları görür ve kötü bir şekilde uyanır. Bunun üzerine abdest alarak iki rekât namaz kılar ve bir (tek) Allah'a yalvarır.” (Üçay Şentürk, 2013: 231).

Miktar (Sayı) bildirmek için

Varyantlarda sayı bildiren sıfat olarak karşımıza çıkmaktadır.

YM₁'de “Karvaşdılar, iki pehlevan olup bir birine şarmaşdılar.” (Ergin, 1994: 123).

YSM₂'de “Alpamış'ı tutsak olmasan önce ülkesinde iki keçisi varmış.” (Üçüncü, 2006: 127).

YSM₃'te “Celmayan öleceğini anlayınca: İki eli sallanıp / İki eteği uçuşup.” (Üçay Şentürk, 2013: 318).

YSM₇'de “Eski, eskimiş iki tane saman buldu.” (Kaybal, 1999: 113).

YSM₈'de “Eğer başkasına duyurursanız ikinizin de kellesini o anda vururum kişnedi.” (Sakaoğlu, 1998: 392).

YSM₈'de “Biraz sonra ikinci yaver geldi.” (Gökoğlu, 1936: 81,87).

YSM₁₂'de “Bey Böyrek şöle bakdıkiine iki tene gelen var.” (Erol, 2006: ?).

YSM₁₃'te “Gidiyo, açıyo bi de bakıyo, iki tane adam kalmış.” (Özer, 1982: 24,27).

4.16.2.2. Dört sayısı

“Dört sayısı maddi düzen sayısı olarak kabul edilmektedir.” (Schimmel, 2011: 98). Türk mitolojisinde insanlar ilk başlarda dünyayı düz bir yer olarak algıladıkları onun dört köşesi olduğunu tasavvur etmişlerdir. Bu yüzden kaybolan bir eşyayı arayıp bulamadıkları zaman insanlar, *Dünyayı dört köşe, dört bucak aradık ama bulamadık*, demektedirler. “Dört sayısının taşıdığı mitolojik izlerle ilgili olarak Göktürklerin dört yönü temsil eden dört tanrılarının ve şamanların giydiği kıyafetin sağ kolunda bulunan dört çingiraktan bahsedebiliriz.” (Uraz, 1994: 255).

Yaratılışın unsurları ateş, hava, toprak ve su dört nesneden oluşmaktadır. Dört sayısı çevresinde yön ve mevsimler de şekillenmişlerdir. İslamiyetteki dört melek, dört halife, dört kutsal kitap ve dört mezhep (A.Küçük, 2013: 100) bunlardandır.

Dört sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 1, YSM₁'de 4, YSM₂'de 5, YSM₃'te 6, YSM₄'te 32, YSM₇'de 1, YSM₈'de 5, YSM₁₂'de 1, YSM₁₃'te 2 kez kullanılmıştır.

YSM₃'te “Dört tepeli göğe / Yıldız geleceğini düşündüm.” (Üçay Şentürk, 2013: 336).

Şamanistler yeryüzünü düz ve köşeli olarak kabul etmişlerdir. Öyle ki Anadolu’da beddua edilirken *Cehennem’in dört bucağını boyla*, denir. Bugün Anadolu’nun birçok yerinde cehennem’in dört bölgeden oluştuğu düşündükleri gibi Türk dünyasının farklı coğrafyalarında da gökyüzünün dört tepesi olduğu düşüncesi de eski Türk inanç sisteminden kaynaklanan bir düşünce olsa gerektir.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₁'de “Ak-Kağan Alıp-Manaş’ı gördüğünü söyleyen *dört* çobanın başını kılıçla vurur.” (M. Ergun, 1998: 135).

YSM₂'de “Alpamış, Tayşık Han’ın babasından çaldığı atları atmak için yolda ilerlerken atının dört ayağından ateş çıkar.” (Üçüncü, 2006: 87).

YSM₇'de “Bay Böyreğ atı ağacın danına bağlayınca at, iki çekiniyor, üç çekiniyor, dört çekindi, derken ne çınarın dalı gopuyor.” (Kaybal, 1999: 125,126).

YSM₈'de “Akkavak Kızı ‘Ya yiğit, sen bu dört ördeği vurmuşsun’ der.” (Sakaoğlu, 1998: 383).

YSM₁₂'de “Yemen ölkesinin hududunda dört beş yerde beşer yüz, beşer yüz manga asker bekliyordu garıyı.” (Erol, 2006: ?).

4.16.2.3. Beş sayısı

“Yaşam ve sevgi simgesi olarak kabul edilmektedir ve bu sayı insan yaşamı ve beş duyuyuyla bağlantılıdır.” (Schimmel, 2011: 99).

Beş, Uygurların Türeyiş Destanı’nda karşımıza çıkar. “Bir gün kutsal Toğla ve Selenga ırmakları arasında bulunan iki kutsal ağacın arasına gökten bir ışık düşer. Ağaçlardan biri hamile kalır ve beş erkek çocuk doğurur. Bunların en küçüğü Uygurların başına kağan olur.” (Banarlı, 2001: 28). İslamiyet’te de beş parmağın; Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i simgelediği ve beş vakit namaz, İslamın beş şartı da İslam kültürü etkisinde oluşan inançlardır (A.Küçük, 2013: 101).

Beş sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁’de 1, YM_{2b}’de 3, YM_{3b}’de 2, YSM₂’de 9, YSM₃’te 1, YSM₄’te 14, YSM₇’de 10, YSM₈’de 7, YSM₁₂’de 13 kez kullanılmıştır

Türk kültüründe pek yaygın olmayan bir sayıdır. İnsanın organları ile ilişkilendirilmektedir. Beş duyu organımız ve parmaklarımızın gruplar halinde beşer tane olması, İslamiyet’in etkisiyle beş vakit namaz buna örnektir.

Beş parmak ve Hz. Ali sembolü YSM₄’te karşımıza çıkmaktadır. YSM₄’te “Şahımerdan Piri, oğlunun adını Hakimbek koyduktan sonra sağ omzuna elini beş kez vurdu. Elinin yeri belli olup, beş pençe izi oluştu.” (Yoldaşoğlu, 2000: 28). Bu iz kahramanı her türlü kötülüklerden korunacağı ve diğer yiğitlerden farklı olacağının sembolüdür. Alpamış ülkesine döndüğü sırada Ultan’ın koyunlarına çobanlık yapan dedesini görür. Dedesine kendisini tanıtır ancak dedesi Alpamış’ın öldüğünü söyler. Alpamış’ı nasıl tanıyabileceğini söyleyince dedesi: “Onun özelliği, sağ omzunda bir Şahımerdan pirinin beş parmağının izi, sol omzunda benim beş parmağımın izi vardı.” (Yoldaşoğlu, 2000: 398) der. Alpamış bu durumda kendisini tanıttı.

Yaş bildirmek için

YM₁'de “Pay Pürenün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi.” (Ergin, 1994: 118).

YSM₇'de “Beş altı yaşına gelince gosgocaman genç gibi oldu.” (Kaybal, 1999: 108).

Zaman bildirmek için

YSM₇'de “Ondan soona bir gün, artık beş gün derken.” (Kaybal, 1999: 116,117).

Miktar (sayı) bildirmek için

YM_{3ab}'de “Şehzade kendini tanıtırken "Bilmez misin bir ok ile beş kaz urdum.” (Boratav, 1982: 178).

YSM₂'de “Alpamış'ın amcaoğlunu çadırında beş bey oturmaktadır.” (Üçüncü, 2006: 115).

YSM₃'te “Canış ile Bayış suda yıkanan yedi peri kızı görürler. Bunların beşi uçarak kaçar.” (Üçay Şentürk, 2013: 215).

YSM₈'de “Kahraman, Bengi Boz'un üstüne binip sürüyor ama at beş adım gitmeden yıkılıyor.” (Sakaoğlu, 1998: 389).

YSM₁₂'de “Derken beş manga asker geldi.” (Erol, 2006: ?).

YSM₁₂'de “Bizden yokarda beş gardaşımız daha var.” (Erol, 2006: ?).

4.16.2.4. Altı sayısı

Üçün katı olarak karşımıza çıkan sayıda belli bir sembol anlamı yoktur. Metinlerde fazla kullanılmamıştır. Yaş ve miktar özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır.

“Dünyanın altı günde yaratılması da altı sembolü ile ilişkilendirilir. İslâm, Hristiyan ve Yahudi inancına göre Tanrı dünyayı altı günde yaratmış ve sonsuzluğu ifade eden yedinci günde de dinlenmiştir.” (A.Küçük, 2013: 102).

Altı sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 8, YSM₂'de 1, YSM₃'te 36, YSM₄'te 36, YSM₇'de 3, YSM₈'de 1, YSM₁₂'de 1, YSM₅'te 2 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₈'de “Dere tepe düz gitmişler; altı ay gündüz gitmişler.” (Sakaoğlu, 1998: 374).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₁₂'de “Bey Böyrek devin altı başını da kesince dev kendisini öldürmemesini ister.” (Erol, 2006: ?) .

YSM₃'te “Canış ve Bayış Celmayan ile birlikte Ala Göl'e giderken altı günlük yol kat ederek istedikleri yere ulaşır.” (Üçay Şentürk, 2013: 220).

YSM₃'te “Asılhan altı şehrin padişahıdır.” (Üçay Şentürk, 2013: 217). YSM₃'te Asılhan ile altı şehrin padişahı ismi kullanılmaktadır. Bu sıfat onunla özdeşleşmiş durumdadır.

4.16.2.5. Sekiz sayısı

Türk kültüründe hem eski Türk inanaçlarının hem de İslamiyet'in etkisiyle sekiz sayısı çevresinde değişik inançlar ortaya çıkmıştır.

Abdurrahman Küçük'e göre sekiz sayısı yedi sayısı ile bağlantılı olup yedi kat gökyüzü inancının uzantısı olarak Tanrı katını temsil etmektedir. (A.Küçük, 2013: 103). "Yakutlara göre dünya sekiz köşeliydi." (Ögel, 2003: 100). Her iki şekilde sekiz sayısı gökyüzüyle alakalı olup kutsal sayılmıştır.

Sekiz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 2, YSM₂'de 3, YSM₃'te 2, YSM₄'te 4, YSM₇'de 5, YSM₈'de 5 kez kullanılmıştır.

Sekiz sayısının kullanım özelliğine bakıldığında her zaman yedi-sekiz, sekiz-on şeklinde diğer sayılarla birlikte bir kullanıma sahip olduğunu görmekteyiz.

YSM₃'te Belkıs babasına cennetin sekiz hurisini anlatır (Üçay Şentürk, 2013: 310).

Zaman bildirmek için

YSM₃'te “Canış ile Bayış Alagöl'e sekiz günde ulaşabileceklerini tahmin ederler.” (Üçay Şentürk, 2013: 284).

YSM₇'de “Ne bilsin, yedi sekiz sene geçmiş aradan.” (Kaybal, 1999: 140).

YSM₈'de “Ama gel zaman, git zaman dirken aradan yedi sekiz sene geçiyor.” (Sakaoğlu, 1998: 385).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₇'de “Her evin önünde sekiz on tane çocuk oynuyor.” (Kaybal, 1999: 105).

YSM₇'de “Böyle her gün sekiz on kişi kellesini kese kese, bir de gafadan gonak yaptırdı.” (Kaybal, 1999: 119).

4.16.2.6. On sayısı

“Tamlık ve mükemmellik sayısıdır.” (Schimmel, 2000: 194). Varyantlarda miktar, mesafe, yaş ve değer bildirmek için kullanılmıştır.

On sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 5, YM_{2b}'de 1, YM_{3ab}'de 2, YSM₁'de 4, YSM₂'de 6, YSM₃'te 18, YSM₄'te 28, YSM₇'de 11, YSM₈'de 1, YSM₁₀'da 1, YSM₁₂'de 4 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YM₁'de “Bileginden on parmağın şovuk almış.” (Ergin, 1994:148).

YM₁' de “Birin eksük bulsam yirine on öldüreyim / Onın eksük bulsam yirine yüzün öldüreyim mere kâfir” (Ergin, 1994:137).

YSM₃'te “Bayış tutsak düşünce Celmayan onun iki gözünü oymayı düşünür.” (Üçay Şentürk, 2013: 262).

YSM₈'de “Hemen Bey Beyrek elini cebine atmış, on tane sarı lira vermiş.” (Sakaoğlu, 1998: 381).

Mesafe bildirmek için

YM₁'de “Dedeyi kova kova Delü Karçar on beleñ yir aşurdu.” (Ergin, 1994: 126).

YSM₇'de “Eyvah efendim, işte on metre solundan vurdun.” (Kaybal, 1999: 142, 143).

Yaş bildirmek için

YSM₂'de “Alpamış on yaşında il tutar.” (Üçüncü, 2006: 77).

YSM₇'de “On, on iki, on üç yaşlarına geldi.” (Kaybal, 1999: 108,109).

Değer bildirmek için

YSM₁₀'da “Bir on paralık at değil mi? Annem gibi bir anneye kurban olsun.” (Sakaoğlu, 1998: 400).

4.16.2.7. On bir sayısı

On bir sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₈'de 1 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₈'de "On bir ay olunca da kısraktan da bir tay olmuş." (Sakaoğlu, 1998: 375).

4.16.2.8. On iki - on üç sayıları

Ortak kullanımlara sahiptir. Kahramanın yaşı hakkında bilgi verirken anlatıcı tahmini ifadeler kullandığı için on iki- on üç sayısını birlikte kullanmaktadır.

Sayıların varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₇'de 12, YSM₈'de 1, YSM₁₂'de 1, YSM₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₃'te "Belkıs Bayış'ı şehrinde on iki yıl aramıştır ancak bulamamıştır." (Üçay Şentürk, 2013: 286).

Yaş bildirmek için

YSM₇'de "On, on iki, on üç yaşlarına geldi." (Kaybal, 1999: 108,109).

YSM₁₂'de "On iki-on üç yaşlarına geldi." (Erol, 2006: ?).

4.16.2.9. On dört sayısı

On dört sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de kez, YM_{2ab}'de 1, YSM₁'de 1, YSM₄'te 34, YSM₈'de 1, YSM₉'da 2 kez kullanılmıştır.

Mübalağa yapmak için

YSM₉'da “Şehzade atından inerek çadıra giriyor ve ceylanın ayın on dördü gibi genç bir kızın kolları arasında bulunduğunu görüyor.” (Gökoğlu, 1936: 81,87).

Yaş bildirmek için

YSM₈'de “Geldi, gitti derken Bey Beyrek on üç, on dört yaşlarına girmiş.” (Sakaoğlu, 1998: 376).

4.16.2.10. On beş sayısı

Kahramanın yaşıyla ilgili bir sayıdır, yiğitliğe geçiş yaşı gibidir (Yıldız, 1995: 447).

On beş sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 1, YM_{2ab}'de 3, YM_{3ab}'de 4, YSM₂'de 1, YSM₃'te 10, YSM₄'te 5, YSM₇'de 4, YSM₁₁'de 1, YSM₉'da 1, YSM₁₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YM₁'de “Pay Pürenüñ oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on biş yaşına girdi.” (Ergin, 1994:118).

YM_{3ab}'de “Meğer Kâmurân Şâh'ın, Bey Böyrek'ten başka bir kızı dâhil dünyaya gelip on beş yaşına kadem basmış idi.” (Boratav, 1982: 162).

YSM₂'de Alpamış çocuklarına kavuşunca: “Tanrı'm eriştirdi muradıma/ On beş yaşındaki gibi ak.” der (Üçücü, 2006: 137).

YSM₁₃'te "Çocuk on beş yaşına girince bi gün ninenin birisi testiye doldurmuş, sudan geliyomuş, bi taş atmış, ninenin destisini kırmış." (Özer, 1982: 24, 27).

YSM₁₁'de "Bay Böyrek on beş yaşına gelmiş. Bir gün babasının yanındayken, bir adam içeri girmiş" (Kızıltuğ, 1997: 15,16).

YSM₃'te "Çocuklar on beş yaşına geldi ve orada bir gölde peri kızlarını görürler. Bu dönem evlilik yaşıdır." (Üçay Şentürk 2013: 214).

Zaman bildirmek için

YSM₃'te "Canış ve Bayış'la gelen Belkıs'a çoban eskiden oraların Asılhan'ın olduğunu onun Canış ve Bayış adında iki çocuğunun olduğunu ve onların on beş yıldır gelmediğini anlatırlar." (Üçay Şentürk, 2013: 322).

YM_{3ab}'de Kamuran Şah: "Engerus Kralı'yla seferim vardır, on beş güne kadar asker cem olmakta olsun." (Boratav, 1982: 181).

YM_{3ab}'de "Şehzade Oğuz ülkesinden çıkıp Engerus şehrine on beş günde varır." (Boratav, 1982: 161).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te "Belkıs kendi üzerine gelen Kalmaklardan on beşini öldürür." (Üçay Şentürk, 2013: 349).

4.16.2.11. On altı sayısı

On altı sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 7, YSM₄'te 22, YSM₁₂'de 1 kez kullanılmıştır.

Zaman ve yaş ifade etmek için kullanılmıştır. Diğer varyantlarda Bamsı Beyrek yedi yıl tutsak olmasına rağmen Dede Korkut Kitabı'nda on altı yıl olarak geçmektedir.

Zaman bildirmek için

YM₁'de “Bunuñ üzerine on altı yıl kiçdi, Beyregüñ ölüsün dirisin bilmediler.” (Ergin, 1994: 131).

Yaş bildirmek için

YSM₁₂'de “On altı on yedi yaşlarına gelmişdi. Gene kırk adamınnan barabar, avcı arkadaşınnan barabar galkdı bu adam, dağa getdiler.” (Erol, 2006 :?).

4.16.2.12. On yedi - on sekiz sayıları

On yedi- on sekiz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2b}'de1, YSM₂'de 1,YSM₃'te 3,YSM₄'te 3,YSM₈'de 1, YSM₁₂'de 1 kez kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YSM₈'de “Tekfur gâvurun on yedi, on sekiz yaşlarında bir kızı varmış.” (Sakaoğlu, 1998: 386).

YM_{2ab}'de “Nazar edip gördik ki, bir civan, on yedi-on sekiz yaşında: devlet tacı başında; kaşlar yaya, cema(l) aya.” (TDKK, No: A/87).

YSM₂'de “Alpamış zindanda yatarken kız kardeşi Karaközayım on yedi yaşına girer.” (Üçüncü, 2006: 97).

YSM₃'te “Canış ve Bayış tutsak düştüklerinde on sekiz yaşındadır.” (Üçay Şentürk, 2013: 261).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Şumrut isimli padişahın on sekiz kapısını bağlayan seksen yiğidi vardır.” (Üçay Şentürk, 2013: 215).

4.16.2.13. Yirmi sayısı

Yirmi sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2a}'da 1, YM_{3b}'de 1, YSM₂'de 1, YSM₄'te 1, YSM₇'de 1, YSM₈'de 1 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₈'de “Al kardeşim, bunlara yirmi tane desti al.” (Sakaoğlu, 1998: 381).

Zaman bildirmek için

YM_{2ab}'de “On beş-yigirmi gün gidip, Engerûs Kal'asına bir menzil kala, bir otlu ve sulu yere geldile.” (TDKK, No: A/87).

Yaş bildirmek için

YM_{3ab}'de “Bir de Bey Böyrek'e nazarı duş olup henüz yirmi yaşında, devlet tacı başında, yanakları elma gibi.” (Boratav, 1982: 172).

YSM₂'de “Bugün kızım on yaşında yirmi yaşına gelince veririm, dedi.” (Üçüncü, 2006: 93).

4.16.2.14. Yirmi bir sayısı

Yirmi bir sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 1 kez kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YSM₃'te “Belkıs Bayış'ı bulduğunda yirmi bir yaşındadır.” (Üçay Şentürk, 2013: 287).

4.16.2.15. Yirmi dört sayısı

Sakaların Şu Destanı'nda; Şu ordusuyla çekip gittikten sonra çoluk çocuklarıyla yirmi iki kişi kalmış. Bu yirmi iki kişi yayan çekilip gitmek yahut orada kalmak üzereyken iki kişi çıkagelir. Bu yirmi iki kişi gelenlerle tanışır (Öztürk, 1980: 97). Bir araya gelen yirmi dört kişi Oğuzları oluşturur. Yirmi dört sayısı Türk dünyasında Oğuzların sembolü olmuştur.

Yeryüzünde Tanrı kutunun sembolü olan Oğuz beylerinin her biri kutlu sayılmıştır. Bu yüzden yirmi dört sayısı Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Yirmi dört sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₈'de 3, YSM₁₃'te 1 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₈'de “Yoksa yirmi dört saat yaşayamaz, diyor.” (Sakaoğlu, 1998: 379).

YSM₈'de “Bengiboz'un böbreğini yimezse yirmi dört saat içinde ölmüş.” (Sakaoğlu, 1998: 380).

YSM₁₃'te “Hemen gözlenden öpüyo. ‘Hadi yavrum, silamıza gidiyoruz’ diyo. Biniyo 24 saatte memleketine varıyo.” (Özer, 1982: 24,27).

4.16.2.16. Otuz sayısı

Otuz sayısının önemi genellikle bir ayın otuz gün olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden otuz sayısı bir aylık süreyi ifade etmek amacıyla zaman bildirmek için kullanılmıştır.

Otuz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2b}'de 1, YM_{3a}'da 1, YSM₁'de 1, YSM₃'te 4, YSM₄'te 1, YSM₁₂'de 2 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₃'te “Ala gölün kıyısında / Otuz gün çöl kat edip / Yorulup orada kaldı.” (Üçay Şentürk, 2013: 221).

YSM₁₂'de “Oğlum otuz senedir küpe binmeyom.” (Erol, 2006: ?).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Canış'ı otuz pehlivan urgan ile bağlar.” (Üçay Şentürk, 2013: 249).

4.16.2.17. Otuz iki sayısı

Otuz iki sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 1 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Belkıs, Bayış'ı kurtardıktan sonra ona verdiği otuz iki yemeğin hepsini yer.” (Üçay Şentürk, 2013: 289).

4.16.2.18. Otuz sekiz sayısı

Otuz sekiz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁₃'te 1, YM_{2b}'de 1, YM_{3b}'de 1 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₁₃'te “Hemen alalacele bir asker topluyo. Otuz sekiz kişi, bi de Beyböre otuz dokuz, bi de sevdikleri Mustafacık. Kırk kişi oluyola bunna.” (Özer, 1982: 24,27).

Zaman bildirmek için

YM_{3ab}'de “Düğün otuz sekiz gün oldu. Bu gece kına gecesidir.” (Boratav, 1982: 173).

YM_{2ab}'de “Gül Âferîde Bânû'yu kırk gün düğün edip almak üzeredir. Bugün otuz sekizci gündür.” (TDKK, No: A/87).

4.16.2.19. Otuz dokuz sayısı

Otuz dokuz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 8, YM_{2a}'da 5, YM_{2b}'de 3, YM_{3a}'da 5, YM_{3b}'de 2, YSM₈'de 4, YSM₉'da 4, YSM₁₀'da 6, YSM₁₁'de 2, YSM₁₃'te 3 kez kullanılmıştır.

Varyantlarda kahraman yanına otuz dokuz arkadaşını da alarak ava çıkar ve uyuyup kalma neticesinde tutsak düşerler. Daha sonra kalenin tekfurunun kızı tarafından kurtarılan kahraman sevgilisinin düğününe otuz dokuzuncu gün yetişir. Sevgilisi ile evlenen kahraman Tekfurun kızına geri dönme için sözü verdiği için otuz dokuzuncu gün yola çıkar ve zindandaki otuz dokuz arkadaşını ve tekfurun kızını da alarak ülkesine döner.

Zaman bildirmek için

YSM₁₃'te “Ondan sonna da artık otuz dokuz gün dolmuş, otuz dokuz gün dolunca da ‘Ben’ demiş ‘Gidim Mustafacı alim gelim’ demiş.” (Özer, 1982: 24,27).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM_{3ab}'de “Ve otuz dokuz tevâbileri dahi çıkardı. Her birine hilat-ı hâs giydirdi.” (Boratav, 1982: 181).

YSM_{3ab}'de "Âhirül'emr gayri karar edemeyip bir gün kendi itimat ettiği pehlivanlardan otuz dokuz pehlivan cem etti." (Boratav, 1982: 162).

YSM₁₀'da "Ve beraberce ava çıktılar. Yanlarında otuz dokuz kişi daha var idi." (Sakaoğlu, 1998: 402).

4.16.2.20. Kırk bir sayısı

Anadolu'da yeni doğan bir bebeğin veya yeni alınan bir eşyayı nazardan korunması için kırk bir kere maşallah sözü kullanılmaktadır. Halk hikâyesi, destan ve masallarda kahraman ve her zaman yanında kırk yiğidi vardır. Toplam kırk bir kişi olmaktadır. Kırk bir kişi birlik beraberlik, güç ve kuvveti sembolü temsil edip bir orduya bedeldir. Muhtemelen kırk bir kişinin gücü Anadolu'da inanışlara da yansımış olup herhangi bir sıkıntıda yardımcı bir güç olacağına inanılmıştır. Bu sözle kahraman ve kırk yiğidinden yardım umulma düşüncesi vardır.

Kırk bir sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₄'te 8, YSM₁₃'te 1 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₁₃'te *kırk bir* sayısı bir kez kullanılmıştır. Kalenin kralının kızı Bey Börek'e geri gelip Mustafacık ve kendisini kurtarması için *kırk bir* gün müsaade vermiştir. Sonuçta kahraman ve arkadaşları *kırk bir* kişi etmektedir ve her biri için bir gün şans vermiştir.

"Kırk gün müsaade diyo, 'Kırk birinci gün gelmedin zaman ben Mustafacın kellesini uçururum' diyo. 'Tamam' diyo bunna." (Özer, 1982: 24,27).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₄'te "Niçin ateşe verdin / Kırk bir adamını yaktı?" (Yoldaşoğlu, 2000: 270).

4.16.2.21. Kırk iki sayısı

Kırk iki sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:
YSM₄'te 6 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₄'te Baybörü : “Kırk iki yiğidim nereye gidersin?” der (Yoldaşoğlu, 2000: 254).

YSM₄'te “Yol aldı kırk iki serdar” (Yoldaşoğlu, 2000: 256).

4.16.2.22. Kırk beş sayısı

Kırk beş sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₄'te 6 kez kullanılmıştır.

Zaman bildirmek için

YSM₄'te “Nasip ederse kırk beş günde gelirim.” (Yoldaşoğlu, 2000: 159).

4.16.2.23. Elli sayısı

Elli sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₇'de 1, YSM₃'te 3 kez kullanılmıştır.

Varyantlarda bir şeyin sayısı görevinde olup dinî veya mitolojik bir mahiyeti yoktur.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₇'de “Beş deşel, elli gonak yeri, gene yaparız, sen beni bilmiyon mu yav.” dedi (Kaybal, 1999: 127).

YSM₃'te “Elli kişi bir araya gelip ak çeliği ezip kırar.” (Üçay Şentürk, 2013: 249).

4.16.2.24. Altmış sayısı

Altmış sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 7, YSM₂'de 1, YSM₃'te 7, YSM₄'te 2 kez kullanılmıştır.

YSM₂'de Alpamış doğduğunda Baba Tüklü Aziz tarafından ok batmaması, ateşte yanmaması, suda batmaması gibi özellikler verilmiştir. Burada Baba Tüklü Aziz tarafından verilen özelliğin altmış tane olduğu söylenerek olağanüstü bir mahiyet kazandırılmıştır.

“Baba Tüklü babası
Altmış çare vermişti
Aksakallı halinde” (Üçüncü, 2006: 153).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Kalmuklar altmış atlarını bırakıp kaçarlardı.” (Üçay Şentürk, 2013: 312).

YSM₄'te “Altmış arşın kumaştan yeleği” (Yoldaşoğlu, 2000: 193).

Zaman bildirmek için

YSM₃'te “Bayış'a eşi Ala göle gitmemesini oraya altmış günde varabileceğini söyler.” (Üçay Şentürk, 2013: 218).

4.16.2.25. Yetmiş sayısı

Yedinin katlarından olduğu bazı durumlarda sayı değerinden ziyade mitolojik anlamda da kullanılabilmektedir. YSM₁'de Ak-Kağan'ın yetmiş yiğidi ve altmış benzer alpi vardır (M. Ergun, 1998: 141). Burada diğer metinlerdeki kırk yiğidin yerinin yetmiş yiğidin alması buna güzel bir örnektir.

Yetmiş sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 5, YSM₃'te 7, YSM₁₂'de 2 kez kullanılmıştır

YSM₃'te “Kalmakların attığı oklar Canış'ın yetmiş yerine değer ve yaralanır.” (Üçay Şentürk, 2013: 249).

YSM₃'te “Canış, mağarada sıçanın derisinin yetmiş yerinden parça koparır.” (Üçay Şentürk, 2013: 254).

YSM₁₂'de “Yetmiş orduya karşı duran Çin gızı da ağıyı içdi.” (Erol, 2006 :?).

4.16.2.26. Yetmiş iki sayısı

Yetmiş iki sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 3 kez kullanılmıştır ve diğer varyantlarda yoktur.

YSM₁'de "Yetmiş iki tayaklı / Demir yayını tartıp" (M. Ergun, 1998: 245).

4.16.2.27. Seksen sayısı

Seksen sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₈'da 1, YSM₃'te 17, YSM₄'te 5 kez kullanılmıştır. Varyantlarda kırkın katı olan seksen, yiğitlerin sayısı, yaşı ifade etmek ve çokluk bildirmek amacıyla kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Kalmak padişahı Şumrut'un seksen yiğidi vardır.” (Üçay Şentürk 2013: 215).

YSM₃'te “Bayış seksen dönüm zindanda yatar.” (Üçay Şentürk 2013: 215).

YSM₈'de “Bey Beyrek sağı solu seyrederken bir de bakıyor ki bir kervan geliyor. Seksen, yüz katır görür.” (Sakaoğlu, 1998: 387).

Yaş bildirmek için

YSM₃'te "Kahramanın babası seksen yaşına gelmiştir." (Üçay Şentürk, 2013: 328).

4.16.2.28. Doksan sayısı

Doksan sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₇'de 1, YSM₁'de 8, YSM₃'te 14, YSM₄'te 72 kez kullanılıp; yaş, sayı ve zaman ifadesi olarak kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YMS₇'de "Garının sesi de zor çıkıy, doksan, yüz yaşında, bi beli bükülmüş garı." (Erol, 2006: ?).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te "Doksan tane kara atı / Doksanını bırakıp / Kalmukların tümü / Dağa kaçıverdiler." (Üçay Şentürk, 2013: 316).

YSM₄'te "Kalmak ülkesine varmak için doksan dağdan sürülerini geçirmek zorundadırlar." (Yoldaşoğlu, 2000: 44).

YSM₄'te "Dünyaya gelmiş doksan alptan birin adı olsun diye Hakimbek'in adını Alpamış koyarlar." (Yoldaşoğlu, 2000: 28).

Zaman bildirmek için

YSM₃'te "Çocuklar doğduktan sonra aradan şölen yapılır ve aradan doksan gün geçtikten sonra aksakallı ihtiyar ad vermek için gelir." (Üçay Şentürk, 2013: 214).

YSM₃'te "Kalmak padişahı Şumrut'un görevlendirdiği Celmayan doksan günlük yolu otuz günde gider." (Üçay Şentürk, 2013: 215).

4.16.2.29. Yüz sayısı

Yüz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2b}'de 1, YSM₆'da, YSM₇'de 1, YSM₁'de 2, YSM₂'de 1, YSM₄'te 6 kez kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YSM₇'de “Garının sesi de zor çıkıy, doksan, yüz yaşında, bi beli bükülmüş garı.” (Kaybal, 1999: 118).

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₈'de “Bey Beyrek sağı solu seyrederken bir de bakıyor ki bir kervan geliyor. Seksen, yüz katır.” (Sakaoğlu, 1998: 387).

YM_{2ab}'de “Cihângir dahî varıp üç tane atık veled-i zinâ dervişleri bulup, ahvali takrir edip, herbirine yüz altın verip tebdîl-i câme olup...” (TDKK, No: A/87).

YSM₂'de “O zamanlar kızının yüz tane keçisi varmış, onları Keykubat isimli kel otlatırmış.” (Üçüncü, 2006: 97).

4.16.2.30. Yüz yirmi sayısı

Yüz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 1 kez kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YSM₃'te “Kalmukların en yaşlısı Burtabaş'ın yüz yirmi gibi yaşı vardır.” (Üçay Şentürk, 2013: 261).

4.16.2.31. İki yüz sayısı

İki yüz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2a}’da 1, YSM₃’te 4 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YM_{2a}’da “Engerus kralı iki yüz askerini göndererek Bey Beyrek ve arkadaşlarını tutsak ettirir” (TDKK, No: A/87).

YSM₃’te “Kalmukların iki yüz civarında askeri Bayış’ın ardından peşine düşer” (Üçay Şentürk, 2013: 250).

4.16.2.32. Beş yüz sayısı

Beş yüz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁’de 3, YSM₂’te 1, YSM₄’te 23, YSM₇’de 3, YSM₁₂’de 4 kez kullanılmıştır.

YSM₄’te dizinin altında *beş yüz* batman sopası dik olup gidiyor bedbaht Kökaldaş (Yoldaşoğlu, 2000: 180).

“Ne Kalmaklar aslan gibi olup
Her omuzu tepe gibi olup
Beş yüz atlı aynı şekilde
Sıkıştırıp atını” (Yoldaşoğlu, 2000:180).

Miktar (sayı) bildirmek için

YM₁’de “Bazirgañlar yatur –iken gafil-ile biş yüz kâfir koyıldılar, çapdılar.” (Ergin, 1994: 118).

YSM₂’de “Tayşık Han ve cadı Alpamış’ın geldiği yol üzerine beş yüz bekçi bırakır.” (Üçüncü, 2006: 83).

YSM₁₂'de "Yemen ölkesinin hududunda dört beş yerde beşer yüz, beşer yüz manga asker bekliyordu garıyı." (Erol, 2006: ?).

YSM₁₂'de "Allah'ın emriyle onların alayını kesdi, beş yüzünü. Beş yüz daha geldi, onları da orda kesdi." (Erol, 2006: ?).

YSM₇'de "Beş yüz seçme atlı gönderin, dedi gumandanına." (Kaybal, 1999: 130).

4.16.2.33. Altı yüz sayısı

Altı yüz sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 4 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te "Altı yüz pehlivan vardır" (Üçay Şentürk, 2013: 309).

YSM₃'te "Altı yüz pehlivan yaklaşık kırk ata binip hızla gelirler." (Üçay Şentürk, 2013: 310).

4.16.2.34. Bin sayısı

Bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 16, YSM₃'te 1, YSM₂'de 2, YSM₄'te 11, YSM₇'de 4, YSM₁₁'de 1, YSM₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YM₁'de "Delü Çarçar aydur: Biñ buğra getirüñ kim maya görmemiş ola, biñ dahı ayğır getirüñ kim hiç kışrağa aşmamış ola, biñ dahı koyun görmemiş koç getirüñ, biñ-de kuyruksuz kulaksız köpek getirüñ, biñ dahı püre getirüñ maña didi." (Ergin, 1994: 127).

YSM₂'de “Baybörü bin türlü bin türlü düşündü karar verdi.” (Üçüncü, 2006: 75).

YSM₃'te “Canış ve Bayış'ın tasvirini yaparken bin but (Rus ağırlık ölçüsü) taşı kaldırdığını ifade ederler” (Üçay Şentürk, 2013: 227).

YSM₇'de “Bir at feda olsun bin, bir anaya de. Bin tane feda olsun de.” (Kaybal, 1999: 116).

YSM₄'te “Bin adımda demir parayı vurdu.” (Yoldaşoğlu, 2000: 191).

4.16.2.35. Üç bin sayısı

Üç bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Yaş bildirmek için

YSM₃'te “Hz. Ulukman üç bin (yıl) yaşadı” (Üçay Şentürk, 2013: 308).

4.16.2.36. Dört bin sayısı

Dört bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₈'de 2 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₈'de “Birer metre uzunluğunda dört bin tane mum yapılacak.” (Sakaoğlu, 1998: 395).

4.16.2.37. Altı bin sayısı

Altı bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 3 kez kullanılmıştır

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Darbas ve Akçol'un Canış ile Bayış'ın hanımlarını almak için düzenledikleri düğüne altı bin civarında kişi katılmıştır.” (Üçay Şentürk, 2013: 333).

4.16.2.38. On bin sayısı

On bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 2, YSM₄'te 46 kez kullanılmıştır.

YSM₄'te “On bin evli el içinden yürüyordu.” (Yoldaşoğlu, 2000: 164).

YSM₄'te “Seyir eder Baysarılı on bin evli” (Yoldaşoğlu, 2000: 187).

4.16.2.39. On sekiz bin sayısı

On sekiz bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 2 kez geçmektedir.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te Hz. Hızır, kendini tanıtırken *on sekiz bin* âlemde herkesin rızkını verdiğini söylemektedir (Üçay Şentürk, 2013: 303).

4.16.2.40. Kırk bin sayısı

Elli bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₄'te 10 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₄'te Berçin Kökemen Alp'a bakıp: “Kırk binini bir diye sayar kırarım.”dedi (Yoldaşoğlu, 2000: 73).

YSM₄'te “Önünde vardı kırk bin devesi” (Yoldaşoğlu, 2000: 73).

4.16.2.41. Elli bin sayısı

Elli bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{3ab}'de 1, YSM₃'te 3 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YM_{3ab}'de “Kamuran Şah, Engerus Kralı'nın yerine zindancı başı Kortos'u ülkenin başına her yıl elli bin altın vermesi şartıyla geçirir” (Boratav, 1982: 165).

YSM₃'te “Celmeyan'a yardım etmesi için Şumrut Kağan tarafından elli bin asker ve otuz yiğit gönderilmiş.” (Üçay Şentürk, 2013: 215).

4.16.2.42. Altmış bin sayısı

Altmış bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁'de 1, YSM₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Altmış bin askeri/ Toplamış Şumrut / Bekliyormuş kahrolası” (Üçay Şentürk, 2013: 307).

4.16.2.43. Yetmiş bin sayısı

Yetmiş bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₃'te “Ala Göl'ün çevresinde Canış ile Bayış'ı tutsak etmek için yetmiş bin asker toplanır.” (Üçay Şentürk, 2013: 238).

4.16.2.44. Yüz bin sayısı

Yetmiş bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2ab}'de 1, YSM₁₂'de 1 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YM_{2ab}'de “İki kere yüz bin asker cem’ olmuş.” (TDKK, No: A/87).

YSM₁₂'de “Toplandı ordu da yüz bini hazır.” (Erol, 2006: ?).

4.16.2.45. İki yüz bin sayısı

Yetmiş bin sayısının varyantlarda kullanım sıklığı şu şekildedir:

YSM₁₂'de 1 kez kullanılmıştır.

Miktar (sayı) bildirmek için

YSM₁₂'de “İki yüz binini de getirir vezir.” (Erol, 2006: ?).

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan sayı motifi çevresinde sayısız gelenekler oluşmuştur. Şüphesiz bunda Şamanizm başta olmak üzere Türklerin farklı dinleri kabul etmelerinin ve farklı kültürlerle karşılaşmalarının büyük etkisi vardır. Varyantlarımızda sayılar çevresinde oluşan motif zenginliği bu sürecin sonucudur.

4.17. Renkler

İnsan yaşamının her alanına girmiş olan renklere çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Türklerde renklere anlamlar yüklenin en önemli kısmını eski Türk inanç sistemi oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak İslamiyet’in kabul edilmesiyle birlikte oluşan İslam kültür ve medeniyeti çevresindeki renk olgusu da eklenince zengin bir renk haritası oluşmuştur.

“Hayatın her aşamasında insanlar, kendilerini ve doğayı tasvir ederken, duygularını ve düşüncelerini yansıtırken renklere başvurmuşlardır.” (Akkaya, 2013: 529). Renkleri

anlamlandırmalarında bireylerin eğitimi, hayat tecrübesi, psikolojik durumu, cinsiyeti ve yaşanan coğrafya vb. özellikler etkilidir. Türklerin renklere anlamlar yükleyip yorumlamalarının temelinde Türk kozmolojisi vardır (Akkaya, 2013: 529).

Bilindiği üzere dört ana renk vardır, diğer renkler bu ana renklerin karışımından meydana gelmektedir. Bu ana renkler; siyah, beyaz, mavi ve kırmızıdır. Türk kültür tarihî boyunca bu ana renkler çeşitli anlamlar ve imgeler yüklenmesinin yanı sıra yönlerin de sembolü hâline gelmişlerdir (İçel, 2005: 218).

İncelediğimiz varyantlarda renklere yüklenen anlamlar ve kullanım sıklığı şu şekildedir.

4.17.1. Kara (Siyah)

Türk toplumunda mitolojik dönemden itibaren siyah renge karşı soğuk bir yaklaşım söz konusudur. Bunun sebebinde Şamanizm’de siyah rengin Erlik’in sembolü olması ve Erlik’le bütünleşmesidir. Onun için siyah renkli hayvan keserler ve Erlik’in temsilcisi hayvanlar hava karardıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Mitolojide "Erlik'in gözleri ve kaşları kömür karasıdır. Kara çamurdan ya da kara demirden bir sarayda oturur." (Çoruhlu, 2002: 184).

Türklerde kara (siyah) kuzeyin, beyaz (ak) ise güneyin sembolüdür. Anadolu’da yaşayan Türklerin kara (siyah) renk hakkındaki düşüncesi eskiden beri olumsuz olmuştur. Kara (siyah) rengin halk üzerinde olumsuz etki yaratması karanlıktan dolaydır. Halk arasında; kara yılan, kara kedi, kara sinek, kara domuz, kara köpek, uğurlu sayılmaz (Rayman, 2002: 14). Kara (siyah) yerler Erlik’in ve adamlarının bulunduğu yerlerdir. Özellikle Erlik’in temsilcisi hayvanlar hava karardıktan sonra ortaya çıkar. Bu yüzden Anadolu’da halkı gece ortaya çıkan baykuş, yılan, yarası gibi hayvanları sevmez ve onlardan korkar.

Varyantlarda kara (siyah) rengin kullanım sıklığı şu şekildedir.

YM₁'de 33, YM_{2ab}'de 4, YM_{3ab}'de 5, YSM₁'de 29, YSM₂'de 5, YSM₃'te 35, YSM₄'te 17, YSM₇'de 11, YSM₈'de 1, YSM₉'da 2, YSM₁₀'da 1, YSM₁₂'de 5, YSM₁₃'te 2 kez kullanılmıştır.

Varyantlarda beyazdan sonra en çok kullanılan renk siyahtır. Metinlerde kara (siyah) renge eşya, bitki ve hayvanların rengini belirtmenin yanında güç-kuvvet, yas ve karamsarlık anlamları yüklendiğini görmekteyiz.

Karamsarlık fonksiyonunda YSM₁'de Alıp-Manaş Ak-Kağan'ın ormanı tasvir ederken yeşil renkten ziyade kara kelimesi kullanılır ki bu da ormanın pek tekin bir yer olmadığını anlatmak amacıyla kullanılan bir renktir. "Kara orman bitip kalmış / O kara ormandan" (M. Ergun, 1998: 131). Ayrıca YSM₂'de Alpamış, Kalmak ülkesine giderken kendisinin kara bir yoldan geldiği söylenmektedir (Üçüncü, 2006: 85). Kara renk, burada mecaz olarak kahramanın kederli, dertli ve sıkıntılı olduğunu ifade etmektedir. Benzer bir örneği de YSM₄'te görmekteyiz. Baysarı Bey abisinin ona zekâtçı gönderdiği günü, kara gün olarak nitelendirir (Yoldaşoğlu, 2000: 34). YSM₃'te Canış ile Bayış ülkesinden ayrılmadan önce Bayış'ın eşi kötü bir rüya görür ve o günü, kara gün olarak niteler. "Kara gün geldi başıma /Gözümünden akan yaşıma." (Üçay Şentürk, 2013: 217).

Türk kültüründe siyahın en önemli özelliklerinde birisi yası çağrıştırmasıdır. Türkler yüzyıllar boyunca kara (siyahı) yas rengi olarak kabul etmişlerdir (İçel, 2005: 220). YM₁'de Bamsı Beyrek tutsak olduktan sonra ondan haber alınamadığı için herkes tarafından öldü bilinmektedir. Bu durumda annesi, yedi kız kardeşi ve yavuklusu Banı Çiçek yas tutmaya başlar. Yas tutuklarını, sıkıntıları olduğunu belli etmenin belirtilerinden birisi kara renkli elbiseler giymeleridir. Yas durumunda siyah giymek bugün sadece Türklerde değil; tüm dünyada gelenek haline gelen bir davranış durumudur. "Yedi kız karadaşı ağ çıkardılar *kara* tonlar geydiler, vay bigüm *kartaş* muradına maksudına ırmeyen yalunuz *kartaş* diyüp ağlaştılar böğrişdiler. Beyregün yavuklusu haber oldu, Banı Çiçek *karalar* geydi. Ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi yañağını tırtı yırttı." (Ergin, 1994: 131). Benzer özellikleri diğer varyantlarda da görmekteyiz. YSM₇'de Ak Gavak Gızı, Bey Börek'i öldü bilmektedir. Bu yüzden karalar giyip yas bağlamaktadır. "Ama o öldüğünden beri, öldü sanıyo tabi, yas garalar içinde, garalar giyindi, yas bağlıyo, Ak Gavak Gızı." (Kaybal, 1999: 132). YSM₈'de Kaleden kervancılara ülkesindeki gelişmeler hakkında bilgi soran Bey Böyrek'e kervancı : "Kız gardaşın *gara* giydi oturdu / Malûmatım bundan böyle Bey Beyrek" (Sakaoğlu, 1998: 388) şeklinde cevap verir. YSM₁₀'da Bezirgânbaşı: "Bacını sorarsan yolun gözedir /Beyazın üstüne *kara* bezedir." (Sakaoğlu, 1998: 404) diyerek aile ortamında matem havasının olduğunu belirtir.

Kara renk elbiseler giyerek yas tutan sadece kahramanın annesi, kız kardeşleri ve yavuklusu değildir. Onu seven eş dostları da aynı davranışı sergilemektedir. YSM₁₂'de Bey Böyrek ülkesine dönerken yolda bir çobanla karşılaşır. Çobanın karalar giydiğini görür. Çobanı yanına çağırır ve sebebini sorar: "Ney ulan bu vaziyetin, kara geyiyon felan." dedi. Çoban "Aman bizim padişahın bir oğlu var. Bilmem neetiğimin." dedi. "O getdi gedeli biz bele gara yaslar içindeyik yav." diyerek Bey Böyrek gittiği günden beri yas tuttuklarını dile getirir (Erol, 2006: ?).

Kara kelimesi güç-kuvvet anlamında dağ kelimesiyle birlikte kullanıldığını görmekteyiz. YM₁'de Oğuzname'nin sonunda Dede Korkut Oğuzname'yi Bamsı Beyrek'e atfettikten sonra dua ederken "Yöm vireyin hanum: Kıra taşlarıñ yıkılmasun / Kölgelüçe kaba ağacıñ kesilmesün." (Ergin, 1994: 153) der. Aynı şekilde dağın güç sembolü olarak kara ile kullanılmasını YSM₃'te görmekteyiz. Canış ve Bayış, Celmayan'ın isteği doğrultusunda ülkesinden ayrılırken Bayış'ın eşi onun için dua eder ve duasında dağlarla ilgili benzetme unsurundan faydalanır.

"Sen dünyadan göçersen,
Ruhuna bağışlarım,
Sefere çıktın, yol yürüdün,
Arkanda çok yiğit var,
Kara dağlar gibi güçlü ol, der." (Üçay Şentürk, 2013: 219).

Burada kara renk, güçlü olmayı sembolize etmektedir.

Kara renk, halk edebiyatı ürünleri içerisinde kendine yer bulurken kötülüğü hatırlatması sebebiyle sıkıntı ve stresi de çağrıştırmaktadır. İncelediğimiz varyantlardan YSM₁₁'de yedi yıl hapiste kaldığını ifade eden Beybörök deveciye yedi yıl zorlu şartlarda kaldığını dile getirirken "Yedi yıl dedikleri yerin pi tozu / Alnıma yazıldı bir kara yazı." (Özer, 1982: 24,27) diyerek kara kelimesini deyim içerisinde kullanılmıştır. Burada *kara yazı* kötü baht, şanssızlık olarak karşımıza çıkar. Başka bir deyim örneğine de YM_{3ab}' de rastlamaktayız. Bey Böyrek'in öldü haberi gelince sarayda matem havası vardır. Kel Vezir, Kamuran Şah'ın yanına gitmeden önce kendi kendine "Şâh'a gideyim de sonra yüzüm kara çıkmasın." (Boratav, 1982: 170) diyerek söylenir. Burada karanın kötü ve utanç simgesi olduğu anlamını da görmekteyiz.

4.17.2. Ak (Beyaz)

Türklerde ak (beyaz) kara (siyah) rengin aksine rahatlığı, mutluluğu ve saflığı temsil etmiştir. Erlik'i temsil eden kara (siyah) rengin zıt hüviyetindedir. Gece siyahı temsil ederken gündüz beyazı temsil etmektedir. Çoruhlu'ya göre beyaz renk gök renginin yerine geçerek onun yerini ikinci plana bırakmıştır. Yaratılış esnasında Ülgen'e ilham veren Ak-ana göğe ait bir simge iken beyaz simgeyle karşımıza çıkar (Çoruhlu, 2002:190). Ak (beyaz), Şamanist inanıştan dolayı kutsal sayılmıştır (Genç, 2009: 13).

Türklerin sembolik anlamlar yüklediği ak (beyaz) saflığın ve temizliğin yanında bilgeliğin de sembolüdür. "Büyüklik ve yaşlılığı yani ululuğu da ifade eden bu renk, Hunlarda adalet ve gücün de sembolü olmuştur." (Heyet, 1996: 56). Türklerin ak rengi kutsal kabul etmeleri Şamanizm döneminin izlerinden başka bir şey değildir.

Varyantlarda beyaz (ak) rengin kullanım sıklığı şu şekildedir.

YM₁'de 35, YM_{2ab}'de 13, YM_{3ab}'de 8, YSM₁'de 42, YSM₂'de 8, YSM₃'te 89, YSM₄'te 16, YSM₅'te 1, YSM₇'de 61, YSM₈'de 33, YSM₉'da 13, YSM₁₀'da 5, YSM₁₁'de 9, YSM₁₂'de 37, YSM₁₃'te 13 kez kullanılmıştır.

Reşat Genç'e göre; ak (beyaz) Şamanizm'de temizlik ve yüceliğin sembolü olduğu için Tanrı ile ilişkilidir. Bu yüzden bu renk baş renk olarak değerlendirilmelidir (Genç, 2009: 8). Ak (beyaz) renk sadece Şamanizm'de değil; İslami inançla da alakalıdır. YSM₃'te Hz. Muhammed'i anlatırken ak (beyaz) renge başvurulmuştur.

"Padişah olarak hüküm süren

Allah'tan ecel gelince

Onlarda ölüp gitmiş

Ak peygamber Mustafa." (Üçay Şentürk, 2013: 247).

Ak rengi metinlerde en çok Ak Kavak Kızı'nın sembolü olarak kullanılmıştır. Kahramanın sevgilisinin Anadolu varyantlarındaki ismi Ak Kavak Kızı'dır. Kızın ismi diğer

varyantlarda farklı olsa bile merkezde tek bir kahramanın özelliklerine sahiptir. Metinlerde Ak Kavak Kızı'na bağlı olarak 185 kez ak rengi sıfat olarak kullanılmıştır. Kız ile kullanılan ak rengi saflığın, temizliğin ve sadakatin sembolüdür. Sevgilisi kaybolduktan sonra onun ölüm haberini getirip ölüm sembolü kanlı gömleği gösterecekler bile evlenmeyi kabul etmez. YM_{2,3ab}'de kendisini istemeyerek Kel Vezir'e vermek istemeleri üzerine hançeri eline alarak kendi canına kıymak bile ister.

"Hançer-i tîğini bir kakmadan
Su gibi çağlayıp akmadan
Beni beyaz sinemi iller koçmadan
Turnalar var yârime selâm eyle
Emanettir size yar var kelâm eyle." (Boratav, 1982: 178).

YSM₁'de ak rengi, sıfat olarak ters bir anlam çağrıştırmaktadır. Ak kelimesi normal hallerde kendisi için kullanılan sıfattan doğruluğu ve dürüstlüğü çağrıştırmaktadır. Ancak Alıp-Manaş'ın kendisi ile mücadele eden kişinin adı Ak-Kağan'dır. Ayrıca Alıp-Manaş'ın yakın arkadaşı olan ve ona hainlik yapan Ak-Köbön'de de ak (beyaz) renk sıfat olarak kullanılmıştır. Kahramanın ailesi tutsak olduğu haberini aldıktan sonra kurtarması için yeminli arkadaşı Ak-Köbön'ü gönderirler. Ak-Köbön Alpamış'ı tutsak olduğu yerden kurtarmadığı gibi onun öldüğü haberini yayarak eşi Kümüjek-Aru ile evlenmek ister (M. Ergun, 1998: 99,189).

Ak (beyaz) rengin Dede Korkut destanlarındaki bir fonksiyonu da talihi, bahtı ifade etmesidir. *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*'nda Bayındır Han'ın düzenlemiş olduğu ziyafette oğlu olan beyler ak otağa oturtulmuştur (Ergin, 1994: 22). YM₁'de evin tasviri yapılırken ak renk kullanılmaktadır. Burada evlerin ak olarak sembolize edilmesinin nedeni itibar ve saygınlık anlamına gelmesidir. Bamsı Beyrek boyunda ilk cümlede Bayındır Han'ın evini tasvir edilir ve *ağ ban ev* olarak anlatılır. "Kam Gam oğlu Han Bayındır yirinden tırmış-idi. Kara yirün üstüne ağ ban ivin dikdürmüş-idi." (Ergin, 1994: 116). Bayındır Han bulunduğu yerin yöneticisidir ve her yönüyle çevresindekilere örnek olacaktır. Bu yüzden onun çadırı saygınlığın, otoritenin sembolü olduğu için ak renkle tasvir edilmiştir. Aynı şekilde Banı Çiçek'in ağabeyi Deli Karçar'ın evi anlatırken de benzer bir ev tasviri görmekteyiz. Deli Karçar'ın tutum ve davranışları Oğuz geleneklerine göre biraz farklıdır. Ancak evini tasvir ederken "Delü Karçar dahı ağ ban ivini ağ otağını

kara yirüñ üzerine kırdurmuş-idi, yoldaşları ile buta atup oturu-idi, der." (Ergin, 1994: 125). Destanın sonunda da Bamsı Beyrek'in kaldığı otağı tasvir ederken yine ak (beyaz) renk kullanılmıştır. "Pay Büre Bigün oğlançuğı Beyrek, melikün kızın aldı. Ağ ban ivine ağ otağına girü döndi. Dügüne başladı." (Ergin, 1994: 153). YSM₄'te Alpamış, Berçin'i almaya hak kazandığı vakit Çılbır Gölü kenarında ak bir çadır kurarak kırk gün süren bir düğün tertipler (Yoldaşoğlu, 2000: 199).

Kahramanın dünyaya gelmesinde, ad almasında ve en zor durumda yanında olan kişi Derviş veya bir Pir'dir. Halk edebiyatı anlatılarında derviş ak saçlı ve aksakallı bir kişidir ki bu renk ona ululuk ve kutsiyet kazandırmaktadır. Ayrıca çocuğu olmayan padişahın tebdil-i kıyafet olmasına rağmen onu tanınması ve ona nasihatlerde bulunması, bu kişinin padişah tarafından da uhrevi güçlerinin olduğunun anlaşılmasını sağlar. Bu yüzden onun her söylediğini padişah harfî harfine yerine getirir. YSM₃'te Canış ve Bayış doğduktan doksan gün sonra aksakallı bir adam gelir ve çocuklardan birisi Canış biri Bayış olsun diyerek ad koyar (Üçay Şentürk, 2013:214). YSM₇'de evladı olmayan Oğuz padişahı yanındakilerin de teklifi ile toy düzenler. Cuma namazı bitince padişahın yanında aksakallı bir pir-i fani belirir ve ona neler yapması konusunda bilgi verir (Kaybal, 1999: 106,107). YSM₉'da aynı şekilde çocuğu olmayan padişah yanında veziri ile tebdil-i kıyafet yola çıktıkları vakit yeşil sarıklı aksakallı ihtiyar bir dervişe rastlar (Gökoğlu, 1936: 81,87). YSM₇'de olduğu gibi ne yapacağı konusunda derviş padişaha fikir vererek kaybolur ve zamanı gelince yine ortaya çıkarak kahramana yardım eder (Kaybal, 1999: 107,108).

YM₁'de Kazan Han, Yalançı oğlu Yaltaçuk ile Banı Çiçek'in düğünlerinde ok atarken ozan kılığındaki Bamsı Beyrek Kazan Han'a methiye düzer. Bu arada onun kaderinin talihinin açık olduğunu ve amelinin temiz olduğunu ak renkle ifade eder. YSM₁'de Ak-Kağan'ın ülkesine giden Alıp-Manaş orada kara bir orman yanında uyur ve tutsak düşer. Metinlerde renklerin şahısların kişiliklerine göre seçilerek verildiğini görmekteyiz. Ak-Kağan için kara orman sembolü varken YM₁'de Kazan Han için ak orman seçilmiştir.

"Ünüm aña sözüm diñle

Alan şabah tırımışsın

Ağ oramaña girmiştir

Ağ kavaguñ budağından

Yırgayuban kiçmiştir." (Ergin, 1994: 144).

"Büyüklik ve yaşlılığı yani ululuğu da ifade eden bu renk, Hunlarda adalet ve gücün de sembolü olmuştur." (Heyet, 1996: 56). Varyantlarda ak renk, yaşlanmanın sembolü olarak da kullanılmıştır. Hayatın dönemlerinden birini oluşturan yaşlılık döneminin en büyük özelliği saçlarda veya erkeklerin sakallarında görülen beyazlamadır. YM₁'de Bamsı Beyrek, Oğuz içinde dolaştıktan sonra kızıdan ayrılıp evlerine gelir. Aksakallı babasıyla karşılaşır. Babası ona Oğuz içindeki gelişmeleri sorar. YSM₁₃'te zindanda tutsak olan Böybörek kaleden geçen kervanı görüp deveciye ailesinin durumunu sorunca deveci:

"Baban gocadı beli büküldü

Sakalı ağardı dili döküldü." (Özer, 1982: 24, 27) der.

Ak renk, hayvanlar için seçilen renklerdenidir. Kahramanların sahip oldukları hayvanlarda genellikle beyaz renk hâkimdir. YSM₁'de "Ak-yeleli ata binen Ak-Köbön bahadır vardır." (M. Ergun, 1998: 161). Alıp-Manaş'ın atı ak boz at kutsal bir attır (M. Ergun, 1998: 115).

Kurban olarak yine ak (beyaz) renkli hayvanlar tercih edilmektedir. YSM₃'te Belkıs Bayış'ın yaşadığını öğrenince ak, sarı başlı beyaz bir koyun keser ve dua eder (Üçay Şentürk, 2013: 276). YM₁'de Bamsı Beyrek'in geldiğini Banı Çiçek haber verince müjde karşılında anası ve babası ona "Ağayıl da ağça koyunum saña şölen olsun." diyerek beyaz renkli koyunu kurban ederler. Şüphesiz sevinilen bir olay neticesinde ak (beyaz) renkli hayvan kurban etmek Şamanizm'de Göktanrı'ya ak renkli hayvan kurban etmekten gelmektedir.

"Alnı ak deyimi bu rengin temizliği, berraklığı ve ululuğu temsil ettiğini çağrıştırmaktadır." (İçel, 2005: 223). Reşt Genç'e göre; ülkemizde *yüzü ak*, *alnı ak* deyimi milli hayatta kazanılmış adalet, doğruluk, güç vb. anlamlar çağrıştırmaktadır (Genç, 2009: 11). "Kalın Oğuz bigleri atlañdılar. Bayburd Hışarına çapar yetdiler, kâfirler dañı bunları karşıladılar. Kalın Oğuz bigleri aru sudan abdest aldılar, ağ alınlarının yire kōdılar iki rek'at namaz kıldılar." (Ergin, 1994: 152). *Yüzü ak* ve *Alnı ak* deyimleri ak (beyaz) ın Türk kültüründe adalet, doğruluk, yücelik, haklılığı içerdiğini gösterir." (Rayman, 2002: 11)

4.17.3. Mavi (Gök)

"Gök (kök), renk olarak göğün rengi ve sembolüdür. Türklerde bu mukaddes renk 'Kök Tengri' ve 'Kök Türk' deyimlerinde açıklık ve haşmetiyle görülmektedir." (Ögel, 2002: 152). Varyantlarda mavi rengin kullanım sıklığı şu şekildedir.

YM₁'de 2, YSM₂'de 2, YSM₃'te 1, YSM₄'te 14 kez kullanılmıştır.

Eski Türklerde Göktanrı'nın simgesi olarak *gök* rengi kullanıldığı için bu renk şamanlar tarafından kutsal kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu renk *yeşil* rengin yerine de kullanılan bir renktir (S. Küçük, 2010:193). Anadolu ağızlarında *gök* kelimesi *yeşil* yerine kullanılan bir kelimedir. Ayrıca beyaz ve siyah karışımı ancak beyazın daha fazla olduğu renk türü de *gök* olarak anılmaktadır. Silifke yörükleri arasında bu renk keçi ve tekelere *gök* denilmektedir.

Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz ordusu ile batıda İdil üzerine akın düzenlerken rüya görür. Rüyasında tan ağarıyorken çadıra bir ışık dalar ve gök renkli erkek kurt görünür.

"Bir kurt ki gök yeleli! Bir kurt ki gömgök tüylü!
Bakıyordu Oğuz'a ışıқта uluyarak!"

Gök yeleli kurt, Oğuz'a ve ordusuna rehberlik yapacağını söyler. (Bang ve Rahmeti, 2012: 96,97). YSM₁'de Celbegen'in bindiği boğa gök renklidir. Burada gök renkli kurt Tanrı'nın temsilcisidir Gök rengin yeşil renk olarak kullanılmasına YM₁'de de rastlamaktayız. Bamsı Beyrek bir geyik kovarken yeşil çimenlerin üzerinde kırmızı renkli Banı Çiçek'in çadırını görür. "Kova kov bir yire geldi, ne gördi: Sulţanum gördi gök çayıruñ üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş." (Ergin, 1994: 121,122).

Türklerde sonsuzluğun simgesi olan bu renk Göktanrı inancı ile yakından ilişkilidir (Heyet, 1996: 59). YSM₂'de Alpamış ülkesine dönerken kendisine ait at yolkılarının yanında mavi bir çadır görür. İçerisinde amcaoğlu oturmaktadır (Üçüncü, 2006: 111). Burada bayrağın mavi renk olarak seçilmesi dostluğun, sadakatin ve temizliğin sembolü olmasıdır.

Mehmet Yardımcı, bazı hastalıkların özellikle de mavi rengin bağırsak hastalıkları, katarakt, su çiçeği, ishal, kaşınma ve sarılık gibi hastalıkların tedavisinde kullanıldığını dile getirir (<http://www.mehmetyardimci.net/img/files/akademik21.pdf>). YSM₃'te Belkıs, Bayış'ı gördükten sonra aşk hastalığına yakalanır ve sapsarı kesilir. Bunun için dinlenmesi gereklidir. Yatarken üzerine gök renkli yorgan örtmektedir. Nasıl ki nazar boncuğu mavi renge sahip olması sayesinde kötülüklerden kişiyi koruyorsa; gök renkli yorganda Tanrı'nın sembolü olarak hasta kişiyi tedavi edici özelliği vardır.

"Sarı hasta oldum yorulduğum,
Gök yorganı örttüm." (Üçay Şentürk, 2013: 266).

Mavi (gök) renk özellikle deniz kenarında yaşayan insanlar için sonsuzluğun ve rahatlığın sembolü olarak iyi bir özelliğe sahiptir. Türklerde bu durum değişkenlik göstermektedir. Salim Küçük'ün Mirali Seyidov' (1988: 35, 48) dan aktardığına göre Oğuzlarda, Kırgızlarda, Azerilerde ve Altaylarda *gök* matem, kederin ve yasın simgesi olarak da kullanılmaktadır (S.Küçük, 2010: 193). Yaşar Çoruhlu; bir matem rengi olarak siyah daha fazla matem tutmayı ölen kişiye daha yakın olmayı ifade ederken mavinin daha az derecede yas tutma ve ölen kişiyle ikinci derecede yakın oluşunu ifade ettiğini söylemektedir (Çoruhlu, 2002:189).

YM1'de Bamsı Beyrek, ülkesine dönünce kız kardeşiyle karşılaşır. Kız kardeşine ülkesinde olan bitenleri sorduğu zaman kız kardeşi:

"Ağam Beyrek gideli şölenüm yok
Karalı göklü otağı sorar olsañ
Ağam Beyregüñdür
Ağam Beyrek gideli köçerüm yok." (Ergin, 1994: 135) der.

Görünen karalı göklü çadırı göstererek ağabeyi Beyrek'in çadırı olduğunu söyler. Burada çadırın siyah ve mavi renklerden oluşması tutulan yası göstermektedir.

Silifke'de güvercin ölüm, fakirlik, yoksulluk, kıtlık sembolü bir hayvandır. Bu yüzden evde güvercin beslemek isteyen çocuklar aileleri tarafından eve uğursuzluk geleceği konusunda uyarılırlar. Dede Korkut Kitabı'nda Deli Dumrul'un yanına Azrail can almak için güvercin

donunda gelir (Ergin, 1994:182). Güvercin kelimesi *gök* kelimesinden türemiştir. Gök kelimesi eski Türk inanç sisteminde Göktenrı'yı işaret etmektedir. Aynı zamanda güvercinin göğsü gök renktedir. Gerek Göktenrı'yı gerekse Azrai'i sembolize etmesinden dolayı güvercin insanlar arasında kutsal sayılmıştır.

4.17.4. Yeşil

Türk kültüründe Şamanizm'den beri etkili olan yeşil renk, İslamiyet'in kabulüyle daha da etkili olmaya başlamıştır. Ülgen'in doğayı korumayla ilgilenen oğlu *Yaşıl*'dan türeyen yeşil kelimesi Türk mitolojisinden gelmesine rağmen İslamiyet'in kabulüyle birlikte İslami kimliğe bürünmüştür. Milli kökenli bir renk olmasına İslamiyet'in etkisiyle yeşili İslami bir renk olarak algılamışlardır (Genç, 2009: 7).

“Yeşil kavramının etimolojisi incelendiğinde sözcüğün yaş kökünden geldiği düşünülmektedir. Zamanla ‘Yaş’ kelimesine ‘-ıl’ eki gelerek yaş+ıl > ‘yaşıl’ olmuştur.” (Bayburtlu, 2015: 108). Yeşil renk, ya tabiatın canlılığını ifade etmek için ya da farklı olarak kutsiyet ifade etmek için kullanılmıştır.

Varyantlarda yeşil rengin kullanım sıklığı şu şekildedir.

YSM₁'de 3, YSM₄'de 11, YSM₇'de 3, YSM₉'da 1 kez kullanılmıştır.

Yeşil renk, Türk mitolojisinde özellikle tabiat olaylarıyla ilgilenen Tanrı Ülgen'in küçük oğlunun etkisiyle önemli hale gelmiştir. Ülgen'in oğlu Yaşıl'ın görevini İslamiyet'teki dört büyük melekten Mikail üstlenmiştir.

“Türk mitolojisine göre Ülgen'in bitkilerin yeşerip büyümesiyle ilgilenen ve koruyucu ruh olarak kabul edilen oğlunun adı Yaşıl (yeşil) Kaan idi. Ayrıca yine bu inanışla bağlantılı olarak Ülgen insanı yarattıktan sonra Kудay'a kuzgun kuşunu göndererek yarattığı insan için can ister. Kuzgun, canı alıp dönerken yerde bir leş görür. Onu yemek üzere ağzını açtığı sırada ağzındaki can, çam ormanına düşerek dağılır. Bundan dolayı çam ağaçları yaz kış daima yeşildirler, solmazlar.” (Ögel, 2002: 272).

Yer tasvirlerinde özellikle ormanların yeşil olma nedeni mitolojik yönden ele alındığında Tanrı Ülgen'in oğlu Yaşıl ile alakalıdır. YSM₁'de Destandaki Altay, destan anlatıcısı tarafından yeşil bir yer olarak tasvir edilmektedir. Diğer bir yerde de yine Altay'dan yeşil

otlu şeklinde bahsedilmektedir. “Alıp Manaş Destanı’nda yeşil kavramının çoğunlukla çimenle ilişkilendirildiği, renk olarak kullanıldığı ayrıca kurumamış, yaş anlamlarına da geldiği tespit edilmiştir.” (Bayburtlu, 2015:111).

"Yeşil görklü Altay'da
Yaz kuşları susmaz." (M. Ergun, 1998: 99).

....

"Yeşil otlu kenarından
Su almaya eğildi." (M. Ergun, 1998: 157).

YSM₇'de yine yeşil renk çevre tasvirinde karşımıza çıkmaktadır. “Vara, vara, vardılar, bahtılar bir yeşillik, sulu bir yere geldiler.” (Kaybal, 1999: 129).

Yeşil renk İslamiyet'te Peygamberimizin Ehl-i Beyti ve evlatlarının simgesidir. Bu yüzden bu renk etrafında çeşitli gelenek inanışlar oluşmuştur. YSM₉'da yeşil renk, dinî bir mahiyeti sembolleştirmek için kullanılmıştır. Çocuğu olmayan padişah ile veziri padişahın derdine derman aramak için yola çıktıklarında yeşil sarıklı, uzun beyaz sakallı bir derviş ile karşılaşır ki derviş derdine çare olacak şeyi söyleyecektir (Gökoğlu, 1936: 81,87). Nasıl ki beyaz renk uhrevi özelliklerle özdeşleşmişse yeşil renkte de bu özellikler vardır.

4.17.5. Kırmızı (Kızıl, Al)

Edebiyatta; çevresinde birçok teşbihe vesile olan kırmızı (al) renk; sevgilinin yanağı ve yüzü, kan ve gül ile ilişkilendirilmiştir (Rayman, 2002: 13,14). Kan rengi olması nedeniyle canlılığı, hareketi ve varlığı ifade etmektedir.

"Türklerde aslında al ile kızıl renkler birbirinden farklı olup, al koyu turuncuya yakın, ateş alevi rengine benzer bir renkti. Kızıl ise, açığa yakın parlak kırmızı renk anlamındadır. Ama uzun tarihi süreç içinde zaman zaman bu renkler birbirlerinin adı ile birbirinin yerine kullanılır hale gelmiştir." (Genç, 2009: 15). Bu özellik halen günümüzde de devam etmektedir.

Varyantlarda ise kırmızı, al ve kızıl şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bu renk; genel olarak hayvan, bitki, eşya, insan organı, sıfatı olarak kullanılmıştır.

Varyantlarda kırmızı (kızıl, al) rengin kullanım sıklığı şu şekildedir. YM₁'de 8, YSM₁'de 13, YSM₂'de 2, YSM₃'te 7, YSM₄'te 29 kez kullanılmıştır.

YSM₁'de Alıp-Manaş'ın annesi tasvir edilirken çok güzel olduğu değişik benzetmelerle yapılmıştır. Bunlardan birisi de iki yanağının kızıl kan olduğudur. Bu tür benzetmelere Anadolu'da renginden ötürü elma yanaklı denilmektedir. “İki yanağı kan kızıl / İki gözü ateş gibi.” (M. Ergun, 1998: 101). Aynı şekilde Alıp-Manaş'ın annesi Ak-Kağan'ın ülkesine gitmesini engellemek için onu bulundukları yerin en güzel kızı Kümüjek-Aru ile evlendirir ki Kümüjek-Aru güzelliği ile herkesi kendine hayran bırakmaktadır. “Kırgız Kağanı'nın kızını / Kızıl ceylan gibi yüzlü.” (M. Ergun, 1998: 103). YSM₃'te Belkıs'ın tasviri yapılırken *Kızıl doru güzel kız* tasviri yapılmaktadır. YSM₃'te "Ayrı olduğunu bildirdin/ Kızıl doru güzel kız." (Üçay Şentürk, 2013: 241).

Kızıl (al) renk hayvanlar için kullanılan bir sıfat olarak da karşımıza çıkmaktadır. YSM₁'de kırmızı rengi ifade eden *al* kelimesi atın rengi olarak kullanılmıştır. “Bindiğim atım al at /Kendi adım Kan-Çürenkey.” (M. Ergun, 1998: 135). YM₁'de ise Beyrek'e ait devenin rengi kızıl olarak tasvir edilmiştir. “Şahbaz atıñ qarımış-idi kılun virdi ahır / Kızıl develerüñ qarımış-idi köşek virdi ahır.” (Ergin, 1994: 150).

"Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı gelin ve evlilikle ilgili birtakım hususları ifade eder (Çoruhlu, 2002: 186). Türk kültüründe düğünlerde damada kırmızı kaftan giydirmektedirler. Ayrıca gelinin duvağının rengi de kırmızıdır. YM₁'de Düğün gecesi Bamsı Beyrek'e kırmızı renkli kaftan giydirmişlerdir. Çünkü Beyrek düğün sahibidir. Geleneklere göre bunu giymek zorundadır. Yanındaki yiğitlerine bunun üzerine her gün birisinin giyebileceğine dair söz verir. “Niye saht olduñuz didi. Ayıtdılar: Nice saht olmayalum, sen kızıl kaftan geyersin biz ağ kaftan geyerüz didiler.” (Ergin, 1994: 129). Yine YM₁'de Bamsı Beyrek kaybolunca Banı Çiçek onun arkasından yas tutmaya başlar ve ağıt yakar : “Vay al duvağum iyesi vay alnum başum umudı / Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm”der. Kızın duvağının renginin kırmızı olduğunu görmekteyiz. Bayat'a (2010: 65) göre güneşin (rengi) işareti olan kırmızı, sarı renk hem sonsuzluğun hem de mutluluğun işareti idi. Buna göre yeni evlenene mutluluk saadet dilemek maksadıyla giysilerin rengini kırmızı yaparlardı. Dede Korkut destanında Beyrek'e nişanlısından kırmızı kaftan gönderilmesi bu nedenledir.

Kırmızı rengin olumsuz anlam çağrıştırmasına Dede Korkut destanlarında şahit olmaktadır. Çocuğu olmayanları kara otağa; oğlu olmayanı kızıl otağa oturturlar (Ergin, 1994: 78). Burada erkek evladı olmayanların kırmızı otağa oturtulması bir ayıplama ve eksiklik sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.17.6. Sarı

"Türklerin inanişına göre bu renk, dünyanın merkezini sembolize etmektedir. Sarı aynı zamanda güneşin rengi ve alametidir. Rengin kutsallığı hayır ilahı Ülgen'in altın kapılı sarayı ve altın tahtından kaynaklanmaktadır." (İçel, 2005: 233). "Sarı; edebiyatta beniz, yıldız, çiçek ve giyim için kullanılır. Sonbaharı, yaşlılığı, hastalığı çağrıştırır." (Rayman, 2002: 12).

"Ülgen'in altın kapılı sarayı ve altın tahtı, Türklerde hep sarı renk (altın sarısı= sırma rengi) ile ifade edilmiş ve Ülgen'in tahtı nasıl devletin ülkenin ve dünyanın merkezine olarak algılanmış ise, tıpkı onun gibi sarı renk de dünyanın merkezinin sembol rengi olmuştur." (Genç, 2009: 35). Metinlerde mitolojik ve dinî bir mahiyet dışında bir değişim bildirmek, eşyaların ve bitkilerin rengi olarak kullanılmıştır.

Varyantlarda sarı rengin kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM_{2b}'de 1, YM_{3ab}'de 3, YSM₁'de 15, YSM₂'de 2, YSM₄'te 3, YSM₇'de 14, YSM₈'de 2, YSM₁₁'de 4, YSM₁₂'de 5, YSM₁₃'te 1 kez kullanılmıştır.

YM_{2b} ve YM_{3b}'de Bey Böyrek sevgilisi ile Kel Vezir'in düğününe vardığında Kel Vezir'in önceki karısı kalkıp oynamaya başlar. Bey Böyrek, Kel Vezir'in hanımını eleştiren bir şiir söyler. Şiirin içerisinde elbisesini tasvirini yapar. Elbisenin atlas sarısı renginde olduğunu ifade eder.

"Üstüne giydiğı atlas sarısı

Geçmiyor benim yüreğim ağrısı

Oynama Kel Vezir'in karısı

Oynama hatun oynama el yaman oldu." (Boratav, 1982: 176).

YSM₁'de de YM_{2b} ve YM_{3b}'de olduğu gibi elbise tasviri vardır. Tasvirde elbisenin sarı renkli ve ipekten olduğunu görmekteyiz. Sarı rengin, altın rengini çağrıştırdığı için genellikle günlük yaşamdaki halkın giyeceği renklerden ziyade renklerin özel günler ve özel kişilere ait renk olduğunu söyleyebiliriz.

" Sarı ipek elbisemin
Eteğinden tutmayın." (M. Ergun, 1998: 109).

YSM₁₁ ve YSM₁₂'de Bey Böyrek düğün yerine vardığında Sarı Kız ile karşılaşır. Sarı Kız, YSM₁₁'de Arkadaşı Hasan Bey'in hanımı, YSM₁₀'da ise Bey Böyrek'in tanıdığı bir avcının sevgilisidir. Her iki varyanta da kızın ismi Sarı Kız'dır ki burada kızın sarışın olmasından dolayı ailesi tarafından doğum sonrasında verilen bir isim olabileceği gibi çevresindekiler tarafından verilen bir lakap da olabilir.

Hastalığın, mutsuzluğun, sıkıntının ve korkunun sembolü olarak sarı renk insanın benzi ile kullanılmıştır. YSM₁₂'de Bey Böyrek mağarada pirlere konuştuktan sonra onlar, Ak Gavak Gızı ile badeli âşık yaptıktan kaybolurlar. Kahraman dışarı çıkınca ne olduğunu anlayamaz ve korkudan benzi sapsarı olur (Erol, 2006: ?). YSM₁₃'te Beybörek yaşlı bir kadının su testisini kırınca yaşlı kadın "Akkavak gızının hışımına uğra!" (Özer, 1982: 24,27) diyerek beddua eder. Beybörek eve gelir sıkıntıdan dolayı günden güne sararıp solar. YM_{3ab}'de Engerus Kralı'nın sarayına Şehzâde'yi görünce âşık olur ve günden güne sararıp solar. Kız aşk hastalığına yakalandığı için kötüleşir. YM_{3ab}'de Bey Böyrek kaybolduktan sonra Ak-Kavak Kızı, siyah elbiseler giyer ne güler ne kimseyle sohbet eder, durmayıp ahu gözlerinden yaşlar döker. Kızın gül benzi sıkıntı ve mutsuzluktan dolayı sararıp ayvaya döner (Boratav, 1982: 175). YSM₇'de Bey Böyrek'in üvey annesi gâvur doktorla ilişkiye başlar. Bundan atı Bengi Boz haberdar olunca onu öldürmek için doktorla anlaşarak üvey annesi hasta rolü yapar. Hastalığını inandırıcı kılmak için de eski samanlardan su kaynatıp üvey annesi bedenine sürer. Böylece vücuduna sarı bir renkle hasta şekli verir (Kaybal, 1999: 112,113).

4.17.7. Boz

Türklerin kutsal saydıkları renkler arasındadır. Türk kültüründe kurt ve at ile özdeşleşen renklerdenidir. Atlar ile özdeşleşen boz renk kahramanın atını simgeler. Eski Türklerde yılın belli dönemlerinde Tanrı için kurban verilen atlar da boz renklidir (S.Küçük, 2010:189). Birçok renk içerisinde boz renkli atların Tanrı için kurban verilmesi eski Türk inanç sisteminde boz rengin değerini göstermesi açısından önemlidir.

Varyantlarda boz rengin kullanım sıklığı şu şekildedir.

YM₁'de 8, YM_{2ab}'de 16, YM_{3ab}'de 11, YSM₁'de 13, YSM₂'de 1, YSM₇'de 26, YSM₉'da 4, YSM₁₀'da 13, YSM₁₁'de 4, YSM₁₂'de 15, YSM₁₃'te 6 kez kullanılmıştır.

Varyantlarda boz rengin yoğun olarak kullanılma nedeni YM_{2ab}, YM_{3ab} ve Anadolu varyantlarında kahramanın atının adının *Bengi Boz*, YSM₁'de *Ak-Boz* at olmasıdır.

YM₁'de Bezirgânların Pay Püre'nün oğlu için aldıkları hediyeler arasında bir deniz kulunu boz aygır, bir ağ tozlu yay bir de gürz vardır. Evnük Kalesi kâfirlerinden bezirgânların mallarını kurtarınca hediye olarak deniz kulunu boz aygırı ister. Bu at daha sonra kahramanın adını alması sırasında karşımıza çıkmaktadır. Yiğitlik gösterdikten sonra Dede Korkut gelerek kahramana ad verir. “Sen oğluñı Bamsam diyü oğşarsın / Bunuñ adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun /Adını ben virdüm yaşını Allah virsün.” (Ergin, 1994: 121) YSM₁₁'de yine kahramanın doğumuna yardımcı olan derviş ad alması sırasında da ortaya çıkarak hem ona hem de atına ad verir. Derviş:” Çocuğun adı Bay Böyrek, tayın adı da Bengi Boz olsun.”(Kızıltuğ, 1997: 15,16) der ve kaybolur.

Boz rengi sadece atı tanımlayan bir sıfat değil, Bamsı Beyrek'in de iki yerde sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır. YM₁'de Kara Dervend geçidinde Evnük Kalesi'nin beş yüz kâfiri tarafından pusuya düşürülürler ve ellerindeki malları alınır. Bir bezirgân durumu Bamsı Beyrek'e haber eder. Kâfirler malları kendi aralarında paylaşıırken Bamsı Beyrek yetişir. “Bu mağalda erenlerüñ meydanı arslanı pehlivanlaruñ kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi. Kâfirlere kılıç urdı, baş kılduran kâfirleri öldürdi, gazâ eyledi, bazirganlaruñ malını kırtardı.” (Ergin, 1994: 119). Bamsı Beyrek, Evnük Kalesi'nin beş yüz kâfirinden malları kurtardıktan sonra eve gelmesi tasvir edilirken “Boz oğlan babasınun ivine geldi.

Babasına haber oldu.” (Ergin, 1994: 120) yine boz rengi kullanılmıştır. Özçelik'e göre kahramanın adının önündeki *boz* sıfatı burada kahramanın ten renginden kaynaklanmamaktadır. Bugün Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde adları bilinmeyen çocuklara gelişigüzel *bozo* veya *boz oğlan* diye seslenilmesi ile henüz adı verilmemiş Bamsı Beyrek ile adı tam olarak bilinmeyen çocuklara boz sıfatı ile seslenilmesinde bir ortak yön söz konusudur (Özçelik, 2005:140).

4.17.8. Ala ve Alaca

Birden fazla rengin karışımından elde edilen renktir. Alaca renk kendi oluşumundaki karışıklık gibi bulunduğu yerde de bir karışıklık havasını çağırır. Metinlerde alaca renk, kaosun simgesidir. Kaosun olduğu yerde karmaşa ve hareketlilik vardır.

Varyantlarda ala (alaca) rengin kullanım sıklığı şu şekildedir:

YM₁'de 9, YSM₂'de 12, YSM₄'te 24, YSM₇'de 1, YSM₁₂'de 2 kez kullanılmıştır.

YM₁'de Bezirgânların malını Evnük Kalesi'nin beş yüz kâfiri aldıktan sonra kurtulan bezirgân Bamsı Beyrek'in ala çadırının üzerine gelir ve Bamsı Beyrek bezirgânla konuştuktan sonra onları kurtarmak için harekete geçer. Aynı şekilde Bamsı Beyrek için kurulan gerdek çadırı da alaca renklidir. Beyrek bu çadırda da fazla kalamamıştır ve Bayburd Hisarı beyinin adamları Bamsı Beyrek'in kaldığı ap alaca çadırın içerisine girerek uyku sırasında Beyrek'i tutsak eder (Ergin, 1994:130).

YSM₃'te dikkati en çok çeken olgulardan birisi renk konusunda Celmayan, Canış ve Bayış'ı kandırarak *Ala Göl* isimli bir yere götürmektedir. Burası renginden de anlaşılacağı gibi kaos ortamıdır. Celmayan kardeşleri gölün kenarına av bahanesiyle götürdükten sonra orada tutsak eder.

YM₁'de Bamsı Beyrek geyiği kovalayarak beşik kertme nişanlısı Banı Çiçek'in çadırının üzerine varır. Banı Çiçek ala gözlüdür. Bamsı Beyrek kız ile tanıştıktan sonra hayatı değişecektir. “Haberi yok ki alacağı ala gözlü bir kızuñ otağı olsa gerek. Bu otağıñ üzerine varmağa edeblendi.” (Ergin, 1994: 122). YSM₁₂'de Bey Böyrek'in dervişlerle tanışıp bade içmesine peşine düştüğü bir alageyik neden olmaktadır. Kahraman geyiği görünce avlamak

istemez onu canlı yakalamak ister. Ancak alageyik onu mağaradaki dervişlerin yanına götürmektedir. Burada dervişler sayesinde bade içen kahraman rüyasında gördüğü bulmak için yollara çıkar. “Birez getdikden sonra bakdıkına gendi, ağacın altından bir alageyik yekindi. Bunun arkası sıra sürdü Benli Boz’u. Oku atıp öldürmeye de kıymıyo, daim diri dutum deyi kemen atıyo, kemend atıyo, kemendden çıkıyo.” (Erol, 2006: ?). YSM₇’de düğün öncesi arkadaşları ile ava çıkan Bey Böyrek kırkinci gün gördüğü ala geyiği öldürmeye kıyamaz. Geyiğin peşine arkadaşları ile düşer. Ancak gittikleri yerde yorulup uyurlar ve tutsak düşerler (Kaybal, 1999: 129).

Renkler, çağrıştırdıkları anlamları içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerine göre kazanır. Türk toplumunda da renklerin anlamları değerlendirilirken Şamanizm, Budizm, Maniheizm, İslami inançlar; yaşanan coğrafya, komşu milletlerin kültürlerinin de ortak etkisi olduğunu unutmamak gerekir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BAMSİ BEYREK DESTANI'NIN DİĞER TÜRLERLE İLİŞKİSİ

Bamsı Beyrek Destanı, Hazar Denizi'nin hem doğu hem de batı taraflarında bilinen bir halk anlatısıdır. Bu halk anlatısı, Hazar Denizi'nin doğusunda destanlaşmış şekilde karşımıza çıkarken batı tarafında ise çoğunlukla halk hikâyesi yapısını koruyup çoğu yerde masallaşmış bir yapıya da büründüğü görülmektedir.

Sözlü gelenekte destanlar, yayılırken yapısında ve konusunda başlangıçta pek fazla değişim olmazken daha sonraki dönemlerde değişim kendini belli etmeye başlar. Bunun neticesinde bir türün farklı bir anlatı türüne dönüşmesi çok normaldir. Türlerin çeşitlenme nedenlerinden bir diğeri ise türün halk nazarında çok değer görmesidir. Çok beğenilen anlatı diğer halk anlatılarına dönüşerek çeşitlenmesine devam etmektedir.

Muharrem Ergin'e göre; Dede Korkut hikâyelerinden bazıları Anadolu'da bilinmekte olup bunların içerisine masal motifleri karışmış olup bazı kahramanların adları yer yer değişikliğe uğramış; genel olaydaki olaylar yönünden benzerlikler kalmıştır. Bu destani eser zamanla değişerek masalla karışık halk hikâyelerine dönüşmüştür (Ergin, 1994: 49).

Araştırmacıların destan ve halk hikâyesi etrafında vardıkları ortak görüşlerden yola çıkarsak; Bamsı Beyrek Destanı Doğu varyantlarında destan yapısını korurken Batı varyantlarında hem yapı hem de konu yönünden klasik bir halk hikâyesi yapısına bürünmüştür. Değişen yaşam şartlarına bağlı olarak konu itibarıyla destansı özelliğini kaybetmesi bunun en büyük ispatıdır. Ayrıca metinlerdeki olay kısımlarının nesir ve karşılıklı konuşma kısımlarının manzum olması bu türü tamamiyle halk hikâyesi çerçevesine katmaktadır.

Bamsı Beyrek Destanı'nın çeşitlenmesine bağlı olarak diğer türlerle ilişkilerini şu şekilde tespit ettik:

5.1. Halk Anlatıları İle İlişkisi

5.1.1. Masal

Masal, halk anlatıları içerisinde hayal unsurlarını en çok barındıran ve kendine has bir yapısı olan türdür. Müstakil masallar olabileceği gibi destan ve halk hikâyesi gibi türlerin zamanla değişime uğramasıyla oluşan masallar da vardır. *Bamsı Beyrek* çevresinde oluşan masalar buna örnektir.

Pertev Naili Boratav bu konudaki görüşlerini şu şekilde izah etmektedir: "Dede Korkut Kitabı'nda bile roman-hikâye mevzularına has bazı karakterlerin belirlediğini görüyoruz. Mesela <<Bamsı Beyrek>> hikâyesi, en az epik vasfı taşıyan parçasıdır ve bunun içindir ki Dede Korkut Kitabındaki hikâyelerden bu, Anadolu halk hikâyeleri ve masalları içinde <<Bey Beyrek>> adıyla hâlâ geniş mikyasta yer alıyor." (Boratav, 1982: 65). Boratav, Bamsı Beyrek hikâyesinin eski destansı özelliğini kaybettiği için masal özelliğini kazandığını ifade etmektedir.

Ali Berat Alptekin ise masallaşmanın belirgin özelliği olarak kahramanların adlarındaki değişimi şu şekilde açıklamaktadır: Yazma metinlerdeki kahramanların adları belliyken Kamuran Şah, Engurus Kralı, Şemse Banu vb. sözlü kaynaktaki kahramanların adları Beyrek, Bengi Boz, Ak Kavak Kızı hariç belli değildir. Sözlü kaynakta bezirgan, padişahın oğlu, kralın kızı gibi genel adlar eserin sözlü kaynakta masallaştığının dikkat çeken özellikleridir (A.B. Alptekin, 2000: 39).

İncelediğimiz varyantlarda Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarda masallaşma özelliklerini şu şekilde görmekteyiz:

Masalların en büyük özelliklerinden birisi belli formellerinin olmasıdır. Zaman formelleri, giriş, geçiş ve sonuç formelleri vardır. Öyle ki incelediğimiz varyantlarda YSM₁₃'te "Bir varmış, bir yokmuş. Bi padişah varmış, bu padişahın hiç çocuğu olmazmış." (Özer, 1982: 24). YSM₈'de Pireler berber iken; üç binbaşı, bir onbaşı sosba ekmek yirken her bir yanında yamarken, bir zamanın birinde bir memlekette bir padişah varmış (Sakaoğlu, 1998: 373). YSM₉'da Bir varmış.. Bir yokmuş.. Eski zamanda bir padişah varmış (Gökoğlu, 1936: 81) ve YSM₇'de Efendim bir vardı, bir yoğdu. Evvel zaman içinde bir

Oğuz padişahı vardı (Kaybal, 1999: 105) gibi giriş cümleleri masallara has giriş cümleleridir.

Masallarda bir olaydan diğerine geçişi veya zamanın hızlı bir şekilde değiştiğini gösteren geçiş formelleri vardır. YSM₇'de “Neyse efendim, bu çocuk bir günde büyüyeceğini bir saatte büyüdü. Bir haftada büyüyeceğini bir günde büyüdü. Bir ayda büyüyeceğini bir haftada, bir yılda büyüyeceğini bir iki ayda büyüdü. Beş altı yaşına gelince gosgocaman genç gibi oldu.” (Kaybal, 1999: 108). YSM₇'de Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler; altı ay gündüz gitmişler Bayâ bayâ epey bir yol gitmişler. Padişah çocuğunun olması için yola çıktığını zamanın hızlı bir şekilde geçtiğini ifade etmek için kullanılmıştır (Sakaoğlu, 1998: 373,374). YSM₉'da Gel zaman, git zaman, aradan dokuz ay dokuz gün geçince padişahın nur topu gibi bir erkek evlâdı dünyaya gelmiş (Gökoğlu, 1936: 81,87). Varyantlarda görülen geçiş formelleri masallaşmanın yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir.

Masallarda her zaman iyiler mükâfatlandırılır kötüler ise cezalandırılır. İncelediğimiz varyantlarda YM_{2ab} ve _{3ab}'de Kamuran Şah, şehzade Beg Böyrek'e zindancı Kurtos hapisteyken iyilik yaptığı için mükâfat olarak ülkenin başına geçirir. Ayrıca tutsak ettikleri Engerus Kalesi'nin kralını kalenin burcundan atarak cezalandırırlar.

Masallarda gerçekleşmesi güç olaylar kolaylıkla gerçekleşmektedir. YSM₇'de Bay Börek'e Akkavak Kızı tarafından içki içirilir. Atının bütün ısrarına rağmen atı bir ağaca bağlar. Sonra Bay Börek uyur ve at ağacın dalını sökerek kahramanı ağzına alır ve yarış yerine götürür (Kaybal, 1999: 125). YSM₁₃'te Bey Böyrek Akkavak Gızı ile güreşmeden önce yaşlı nine üç tane gül verir. Baş sıkıştığında birbirlerine vurmasını ister. İlk önce küçüğü, orta ve son olarak küçüğü vurmasını özellikle tembihler (Özer, 1982: 24,27). YSM₈'de kahraman Akkavak Kızı'nı alınca ülkesine geri dönmeye karar verir ve atına biner. Bir sağa bir sola giderken atın kulağını bir kıvratır ve uçuşuyla birlikte İstanbul gibi bir şehre varır (Sakaoğlu, 1998: 383). YSM₁₂'de ise Bey Böyrek Akkavak kızını bulmaya giderken dev karısı ile tanışır. Onu annesi kabul eder. Dev karsının çocuklarına yardım ederken ateş saçan palasıyla yedi başlı devi öldürür (Erol, 2006: ?).

Masal kahramanlarının dua ve bedduaları gerçekleşebilir. Kocakarı, testisini kıran gence *Üç Turunçların hışmına uğrayasın!* der ve masal bu bedduaya bağlı olarak gelişir

(Sakaoğlu ve Alptekin, 2005: 53). Anadolu’da *Üç Turunçlar* masalı olarak bilinen masalda beddua sonucunda evlenme olayı vardır. İncelediğimiz varyantlarda YSM₁₃’te kahraman on beş yaşına girince bi gün ninenin birisi testiye doldurmuş, sudan geliyomuş, bi taş atmış, ninenin destisini kırmış. “Ay, dimiş ben sana bişey diyemicam, padişah çocusun dimiş. Nahha ne diyim Akkavak kızının hışımına uğra!” dimiş (Özer, 1982: 24, 27). Aynı tarz âşık olmayı YSM₈ ve 9’da da görmekteyiz. Ancak YSM₈’de ise kahraman atını sulamaya gittiği vakit atın ayağı genç bir kızın testilerine vurunca testilerden beş-altısı kırılır. Kızın beddua etmesi üzerine kahraman gurbete çıkmaktadır. Burada kahramanın Ak Kavak Kızı’na âşık olmasını sağlayan beddua sonucu âşık olma motifi hikâyenin orijinalinde olmayıp Anadolu’da masal etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir motiftir.

Anadolu sahasında bilinen *Üç Turunç Güzeli* ve *Geyik Oğlan* masallarındaki motiflerde Bamsı Beyrek Destanı’nın etkisi olduğu görülmektedir.

5.1.2. Efsane

Halk anlatıları içerisinde efsanelerin kendine has bir yeri vardır. Efsanelerin en önemli özelliklerinden biri olağanüstü özelliklerinin olmasıdır. Buna rağmen halk ananesinde kendine yer edinen efsaneler bu özelliklerine rağmen inandırıcı olma özelliğine de sahiptirler.

Efsanelerin kaynağı ile ilgili görüşlerden birisi mitolojik kökenli olmasıdır. Bugün Anadolu coğrafyasında olduğu gibi Türkiye dışındaki Türkler arasında da anlatılan şekil değiştirme konulu pek çok efsanenin kaynağını mitolojiye götürebiliriz (Sakaoğlu ve Alptekin, 2005: 77). YSM₁’de Alıp-Manaş’ın atının kılık değiştirerek yıldıza dönüşmesini görmekteyiz. Ak-Kağan’ın ülkesine vardığı zaman Alıp-Manaş atı tarafından her konuda uyarılır. Ancak Alıp-Manaş atına kırbaç vurması üzerine Ak-Boz at gökyüzüne uçarak orada yıldız olur atın ağlaması üzerine de yağmurlar yağar.

"Parlak ak çolpan yıldızı olup
Gökyüzüne çıkıverdi.
Gözünün yaşı yağmur gibi,
Gökten dökülüp durdu." (M. Ergun, 1998:106).

YSM₄'te Alpamış, annesinden doğduğunda Şahimerdan Piri gelir ve onu kucağına alır. Adını Hekîmbek koyup, sağ omzuna elini sürer. Pir kutsadığından ateşe atsa yanmaz, kılıç vursa kesmez, silah atmakla kurşun geçmez (Yoldaşoğlu, 2000: 271). Aynı özelliği YSM₂'de de görmekteyiz. Baba Tüklü Şaştı Aziz oğlana Alpamış; kıza ise Karlığaş adını verir. "Oğlun on sekiz yaşında il tutar, bedenine ok girmez, kılıç kesmez, ateşte yanmaz ve su da batmaz." (Üçüncü, 2006: 77) der. Bütün bu özellikler efsane kahramanlarının özellikleridir. Anadolu'daki velilerin çoğunun hayat hikâyelerinde sağlığındaiken ateşten etkilenmedikleri, savaştayken bedenine kılıç ve ok girmediği hakkında değişik olağanüstü özellikler aktarılmaktadır.

Efsanelerde karşımıza çıkan motiflerden birisi taş kesilme motifidir. Saim Sakaoğlu, efsanelerde cezalandırılan kahramanların bir daha eski hallerine dönmediklerine değinirken Bamsı Beyrek Destanı'nda eli havada kalan Karçar'ın tekrar eski haline dönmesini efsane motifine hikâyede yer verilmesiyle açıklar.

"Efsanelerde bu şekilde cezalandırılanlar bir daha eski şekillerine döndürülemez. Bunun yanında masallarda eski şekillerine dönmek mümkündür. Çocuk kanı akıtılmak veya sihirli nesne dokunmak suretiyle taşa dönüşenler tekrar eski şekillerini alırlar. Hikâyemizde ise eli havada kalan yani hareket kabiliyetini kaybeden Deli Karçar'ın tövbe neticesinde tekrar eski hâlini aldığını görüyoruz. Bu da motife hikâyede yer vermenin tabii bir sonucudur." (Sakaoğlu, 1988: 138).

YSM₁'de Dede Korkut, Deli Karçar'dan kız kardeşini istemek için vardığı vakit kılıç ile Dede Korkut'a vuracağı sırada Dede Korkut Tanrıya sığınarak *İsim-i a'zam* okur ve vurursan elin kurusun, der. "Hak Ta'âlanuñ emri-y-ile Delü Karçarun eli yukarıda aşılı kaldı. Zîrâ Dede Korkut velâyet issi -idi, dileği kabul oldu." (Ergin, 1994: 126).

Anadolu sahasında Mehmet Önder'in hazırladığı *Anadolu Efsaneleri* içerisinde Afyon'da anlatılan Bey Böyrek efsanesi vardır. Konuyla alakalı olduğu için metni olduğu gibi aldık.

"Afyon'un Türkler eline geçmediği devirlerde, Türk serdengeçti Beyböğrek yanında yiğit arkadaşları olduğu halde, Kal'anın önündeki çayırığa çadır kurara, namılı atı Bengiboz'u otlağa salıverir. Olup biteni kal'anın gözetleme kulesinden seyreden Tekfur, adamlarına emir verir, Beyböyrek üzerine ani bir baskın yaptırarak onu yakalattırır ve kal'aya hapsedirir. Beyböğrek'i yakalarlar ama onun sadık küheylan atını bir türlü yakalayamazlar. At çifte atarak kal'anın önünde döner durur.

Tekfurun kızı Beyböyrek'i görür ve ona gönlünü kaptırır. Bir gece, eline şarap testisini alır, kal'anın zindanına iner. Güya muhafızlara içki ikram eder ve onarlı afyonlu şarapla uyutur. Daha sonra zindan kapısını açar, sevgilisi Beyböğrek'i kurtarır. Birlikte kal'anın burcuna

çıkarlar. Kız beline bağladığı urganı çözer fakat urgan kısa gelmiştir, o zaman altın sarısı saçlarını keserek urgana ekler ve Beybögrek'i aşağı sarkıtarak hürriyetine kavuşturur. Beybögrek, kal'anın etrafında haykırarak tozu dumana katan sevgili atı Bengiboz'a atlar, pusuda bekliyen arkadaşlarına işaret verir, kızın teslim ettiği kal'anın anahtarıyla kapıları açar, Afyon'u fetheder. Afyon'un Türkler eline geçişi, işte böyle bir Beybögrek hikâyesiyle süslenir." (Önder, 1966: 113,114).

Bu efsane etrafında oluşan bazı inanç yerlerini de unutmamak gerekir öyle ki efsanelerin en büyük özelliklerinden biri efsaneyle ilgili somut bir yerin olmasıdır. "Bugün Afyon'un musallasında namazgâh olarak kullanılan bir kaya, Beybögrek'in atının küllendiği yer olarak kabul edilir ve atının nallarının Afyon'daki Yarenler Tekkesi'nin direği altında bulunduğu söylenir." (Önder, 1966: 114).

Mehmet Önder, eski dönemlerde gözetleme kulesi olarak kullanılan kız kulesinin evlenmek isteyenlerin uğrak yeri olduğunu dile getirir. Evlenmek isteyen gençler tekfurun kızının gergef işleyip Beybögrek'in kaçmasına yardımcı olduğu bu kuleyi ziyaret ederek kismetlerinin açılacağına iananmaktadırlar. Kızlar, tepeye çıkarak şöyle derler:

"Altın tahtım,
Açılsın bahtım.
Evlenmeğe,
Geldi vaktim." (Önder, 1966: 114).

Türk dünyasında değişik adlarla bilinen Bamsı Beyrek Destanı'nın Bamsı Beyrek efsanesine dönüşmesi türlerin çeşitlenmesine güzel bir örnektir. Bamsı Beyrek Destanı konu özelliğini bozmadan efsane metnine dönüşmüştür. Ayrıca Bamsı Beyrek'in ve atının halkın düşünce dünyasında kendine yer etmesinden dolayı onlarla ilgili inanç yerlerinin olması da diğer bir özelliktir.

5.1.3. Destan

Bamsı Beyrek Destanı, Anadolu coğrafyasında masallaşma özelliği gösterirken destanın yayıldığı diğer coğrafyaların özelliğine ve halkın ihtiyacına göre yeni bir kılığa bürünerek destan yapısını korumuştur. Destan doğu varyantlarında bunu açık bir şekilde görmekteyiz. Elbette destanı yeni bir kılıfa girerken toplumda meydana gelen olayları da bünyesine almış ve destanların en büyük özelliği olan millileşme sürecini gerçekleştirmiştir.

Mehmet Naci Önal'a göre en eski destanlar bünyelerinde mitolojik yapıyı muhafaza ederken yakın dönme destanlarda bu yapı değişmiştir. Yakın dönme destanlarında mitik döneme ait unsurlar yerini çağın düşünce yapısına bırakmıştır (Önal, 2010: 1274).

İncelediğimiz varyantlarda YSM_{1,2,3,4} destan özelliğini korumaktadır. Destansı özellikleri kahramanın dünyaya gelişinden itibaren görmekteyiz. Kuruluş yönünden kahramanlık destanın kendine has özellikleri vardır. Orhan Söylemez ve Lezzet Aliyeva'ya göre bu yapı Alpamış Batır Destanı'nda görülür. Kahramanın babasının inançlı bir kişi olması ve Allah'a yalvarması daha sonra olağanüstü şekilde doğan kahramana evliyaların yardım etmesi bu açıdan önemlidir. Kahramanın doğumundan önce sadece ailenin değil tüm halkın dua etmesi bu durumu esrarlı bir hale getirir (Söylemezve Aliyeva, 2000:36).

YSM₃'te Kırgızların Asılhan isimli bir padişahı vardır. Bu padişah çok zengindir. Fakat hiç oğlu olmadığı için çok mutsuzdur. Bir gün maddi ve manevi her şeyini bırakıp Mekke - Medine'ye doğru yola çıkar. Yolda ilerlerken karşısına aksakallı bir adam çıkar. Aralarında konuştuktan sonra Asılhan, aksakallı adama dileğini söyler (Üçay Şentürk, 2013: 215,216). YSM₂'de Baybörü, erkek evladı olmadığı için Tanrı'dan gece gündüz çocuk diler. YSM₄'te Baybörü ve Baysarı çocukları olmadığı için Allah'tan çocuk diler. Erkek çocuğu olmayan babanın sıkıntısını yenmek için uğraşması kahramanlık konulu halk hikâyesi ve destanlarda buna örnektir.

Destan kahramanı sıradan bir kişi değildir. Olağanüstü ve mitolojik özelliklere sahiptir. YSM₁'de Baybarak ve Ermen-Çeçen'in iki yanağı kızıl kan, gözleri ateş gibi olan, Ak-Boz ata binen Alıp-Manaş adında bir oğlu dünyaya gelir (M. Ergun, 1998: 99). YSM₂ ve YSM₄'te kahraman on beş yaşına gelince il tutar, bedenine ok girmez, kılıç kesmez, ateşte yanmaz, suda batmaz bir özelliğe sahiptir. Destan kahramanı yine sıradan bir evliliğe sahip değildir. YSM₃'te Canış ve Bayış Ayçolpon ve Kün Çolpan adlı iki peri kızı ile evlenir.

Destanın doğu varyantlarında destanlarımızdaki milli motifleri de görmekteyiz. *Kutsal su* buna güzel bir örnektir. YSM₁'de zindanda tutsak olan Alıp-Manaş'ı Ak-Boz at, kurtarmak için gümüş boz atlı Küler Bay Kağan'ın yurdundaki üç altın dağın eteğindeki kutsal gölün ortasındaki üç tane köpükte olduğunu öğrenir. Gümüş boz atlı Küler Bayın ülkesine gelir onu orada kimse fark etmez. Ak-Boz at kutsal göle iner ve altın köpükten içer ve oradan

ayrılır. Ak-Boz at köpüklerle Alıp-Manaş'ın yanına gelir. Alıp-Manaş'ı kurtarır (M. Ergun, 1998: 181,191).

Destanlarda bireysellikten ziyade toplumsal konulara yöneliş vardır. Kahramanların çıktıkları maceralı yolculukların sonunda toplumsal bir amaç ortaya çıkar ve toplumu etkileyen bir sonuçla neticelenir. YSM₁'de Alıp-Manaş kendi istekleri için gurbete çıkmaz. Ak-Kağan'ın ve kızının yaptıklarını haber alır ve onu cezalandırmak için gurbete çıkar. Neticede Altay için sıkıntı yaratan Ak-Kağan ve kızını cezalandırarak hedefine ulaşır. YSM₂'de Alpamış, Tayşık Han'ın babasının at sürülerini zorla almak istemesi üzerine at sürülerini kurtarmak amacı ile gurbete çıkar. Dönüşünde ise kalmaklarla olan mücadelesi ve kalmak ülkesini düzelttikten sonra ülkesine dönünce Ultan'ın bozduğu düzeni onu cezalandırarak tekrar kurması toplumsal olguya dönüşümü göstermektedir. YSM₃'te kendilerin rakip olarak gören Kalmukların Şumrut isimli padişahının onları kandırması sonucunda gurbete çıkar. Diğer destanlarda olduğu gibi kahramanların Kalmaklarla olan mücadelesi ve ülkelerine geri geldiklerinde kötülerini cezalandırarak bozulan düzeni tekrar düzelttiklerini görmekteyiz. YSM₄'te Alpamış'ın Berçin'i alıp evlenmek için çıktığı bireysel yolculuğun sonucunda Kalmaklarla olan mücadelesi ve ülkesi için yaptıkları mücadeleyi bireysellikten çıkarmış ve destanlardaki toplumsal havaya katmıştır.

Alpamış Destanı Türk dünyasında *Yusuf ve Ahmet, Canış ve Bayış, Kozı Körpeş, Yadgar*⁶ destanlarına konu ve motif yönünden kaynaklık yaparak destanları konu ve motif yönünden zenginleştirdiği gibi yeni destanların oluşmasını da sağlamıştır (Paksoy, 1989:17). Hasan Paksoy'a göre Alpamış Destanı, Tahir ve Zühre Hikâyesi'ni etkileyen romantik destan örneğidir.

5.1.4. Halk hikâyesi

Hazar Denizi'nin doğu taraflarında destan yapısını koruyan Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı batı taraflarında ise halk hikâyesi yapısındadır. Özellikle mazum kısımlarının unutulmaya başlanmasından ötürüde masal da dönüşmektedir.

⁶ Alpamış Destanı'nın Orta Asya destanlarına yansımaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Jirmunskiy, V.M. (2011). Türk Kahramanlık Destanları (I.-II. Bölüm), (Çev: M. İsmail, H. Aslan Erol), Ankara: TDK Yayınları.

Anadolu’da sözlü kaynaklardan derlenmiş yüzden fazla varyantının bulunmasından dolayı bu anlatının Anadolu Türkleri arasında kendine ne kadar iyi yer edindiğini göstermektedir. Bunda anlatıdaki atlı-göçebe yaşam şeklinin Anadolu insanını yansıtmaları önemli olmaktadır.

Anlatı Bey Böyrek Hikâyesi⁷, Şah Kasım, Bey Bayram, Bey Bira, Akkavak Kızı, Dalkavak Kızı, Bengiboş, Benli Boş, Dengiboş adlarıyla da bilinmekte olup Dede Korkut destanındaki Bamsı Beyrek boyunun Anadolu sahasındaki sözlü gelenekte yaşayan şekilleri olup yapı ve konu yönünden benzemektedirler.

5.1.5. Fıkra

19. yüzyıldan itibaren edebiyatımızda *fıkra* kelimesinin kullanılmaya başladığını görüyoruz. Aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren, halkın yarattığı gerçekçi, küçük ve güldürücü hikâyelere anecdote denilmeye başlanmıştır (Sakaoğlu ve Alptekin, 2005:88).

“Zekâ timsali bir tür olan fıkralar, bazı kişilerin gülme-düşünme unsurlarına birlikte hâkim olarak faydacılığa hizmet etmesi, onun her yaptığı davranışın toplumda kabul görmesine neden olmuştur.” (Şenocak, 2005: 314). YSM₈’de Kel Vezir Akkavak Kızı ile evlenmek ister. Düğün için meydana dikilen kelleyi vurana bahşiş verdikten sonra ve düğün başlar. Birçok kişi kelleye ok atar yalnız vuramaz. Bunun üzerine Bey Beyrek atamak ister ancak abdal kıyafetinde olduğu için onu aşağılarlar. Eline aldığı yayların hepsi kırılınca Bey Beyrek’in eski yayını getirtip onunla atmasını isterler. Bey Beyrek de üç atışta da hepsini vurur. Durumu Kel Vezir’e haber ederler. Kel Vezir dileğini sorunca; ilk önce sağlığını diler ve sonra Kel Vezir’den fesini ister. Oradakiler fesi istemesine kızınca Kel Vezir abdalların her şeyi isteyen bir kişiliklerinin olduğunu söyler ve Bey Beyrek’e fesini verir. Bey Beyrek fesin içine bakınca, "Tüü. Vezirin başı da kelmiş." diyor; aldığı fesi atıyor (Sakaoğlu, 1998: 391, 394). Bey Beyrek’in yaptığı davranış uygun değildir; ancak abdal kıyafetinde olmasından dolayı yaptığı davranışlar hoş görülmektedir. Bulunduğu yerde gülme unsuruna neden olmaktadır. Bunun yanında Nasreddin Hoca fıkralarında olduğu

⁷ Bamsı Beyrek Destanı ile Bey Böyrek hikâyesinin yapı yönünden benzerlikleri için bkz: Ekici, M. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını

gibi yapılması güç bir davranışı fıkra tipi kişisi sayesinde yapmaktadır. Abdal kılığı fıkra tipinin hedefine ulaşmasına yardımcı olmaktadır.

Varyantlarda fıkralar konuyu canlı tutmakla birlikte konular arasında geçişi sağlarken dinleyiciyi sıkmamaktadır. Bu arada toplumun kanayan yarasına temas ederek bu konuda dinleyicilerin ders almasını sağlamaktadır. Varyantlardaki fıkralarda kahramanlar toplumdan hayattan kişilerdir. Ancak kahramanlardan birisi Nasreddin Hoca gibi acı gerçeği insanların yüzüne söyleyerek toplumun ayıbını göstermesi yönünden önemlidir. Burada bu görevi Bamsı Beyrek üstlenmiştir. YM₁'de Bamsı Beyrek düğün yerinde Boğazça Fatma isimli kadına yönelik bir soylama söyler. Bu soylama mesajlarla doludur. Tam bir fıkra yapısına sahiptir. Boğazça Fatma'nın toplum nazarındaki ayıbını uygun bir üslupla dile getirir.

"And içeyim bu kez boğaz kışrağa bindüğüm yok

Biñübeni kızavata vardugum yok

İvüñüz ardı dereçük degül-mi-y-idi

İtüñüz adı Barak degül-mi-y-idi

Senüñ aduñ kırk oynaşlu Boğazça Fatma degül-mi-y-idi

Dağı 'aybuñ açaram bellü bilgil." (Ergin, 1994: 146,147) dedikten

sonra Boğazça Fatma sırrının ortaya çıkacağını anlayınca hiçbir şey olmamış gibi yerine oturur.

Fıkraların en önemli özelliklerinden birisi içerisinde mizah ögesi barındırmasıdır. YSM₄'te bunu görmekteyiz:

"Uzun bir süre tutsak kalan Alpamış'ın, düğün evine gidişi sırasında komik olaylar birbirine bağlı olarak meydana gelir. Kadınların, düğün evi için hazırladığı yemekler Kultay kılığındaki Alpamış, tarafından yenir ve bohçalardan yemek yerine tezek çıkar. Yemek bohçasından tezek çıkması yine bir rahatlama teorisi içerir. Kahraman, dönüş yolculuğunda karşıt güce karşı mizahla bir rahatlama yaşar. Kahraman, yüceltilmiş bir misyonla güle oynaya düşmanla karşılaşır. Anlatıcı, kadınların düğün evine gidişi ile Alpamış'ın yolculuğunu mizah ile birleştirir." (Alsaç, 2011: 219).

Kıvrak zekânın ürünü olan fıkralar sayesinde anlatıcı, dinleyiciyi sıkmamakta, olay örgüsünü canlı tutmakta ve bir yandan güldürüken diğer yandan da düşünmeye sevk etmektedir.

5.2. Halk Şiiri ile İlişkisi

Kökeni İslamiyet öncesi Türk edebiyatına dayanan halk şiiri, günümüze kadar gelmiştir. Öyle ki av törenlerinde, ölüm merasimlerinde ve çeşitli eğlencelerde söylenen şiirlerin bir kısmı âşık tarzı şiir geleneğinde kendine yer edinirken bir kısmı da anaonim halk şiirleri içerisinde varlığı devam ettirmektedir.

5.2.1. Türkü

Türkü, hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume (Türkçe Sözlük 1998: 2021). Türkü anonim halk edebiyatının en yaygın türlerinden biri olup, konu sınırlandırması olmayıp her konuda söylenebilir.

“Türkü, Divanü Lugati’t Türk’te ‘ır’ ve ‘yır’ şeklinde yer alır. Azerbaycan Türkçesinde ‘halk yırı’, Kazak Türkçesinde ‘türki’ (türik halık anı), Kırgız Türkçesinde ‘eldik ır’, Tatar Türkçesinde ‘halık cır’, Özbek Türkçesinde ‘türki’ veya ‘halk koşığı’, Uygur Türkçesinde ‘nahşa’ veya ‘koça nahşisi’, Türkmen Türkçesinde ‘halk aydını’ türkü karşılığı terimler olarak adlandırılır.” (Çobanoğlu, 2010: ?).

Toplumlar türküler sayesinde yaşadıkları sevinçleri, dertleri, mutlulukları ve başarıları dile getirmişlerdir. Toplumun sözcüsü olan âşıklar türküyü halkın ihtiyacına göre kendileri oluşturabildikleri çeşitli halk edebiyatı türü içindeki nazım kısımları da türküyeye dönüştürerek de yapabilirler. Mehmet Sıtkı Işıtır’ın söylediği Bey Böyrek türküsü Bamsı Beyrek Destanı’nın Anadolu’da sözlü gelenekte bilinen bir varyantındaki nazım kısımların türkü formuna dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur.⁸

Türkü Bey Böyrek’in sevgilisi Akkavak Kızı’nın düğününe son anda varması ve sevgililerin birbirlerine atışmalarını konu almaktadır.

5.2.2. Cönkler

Âşıklar seçme şiirlerini *cönk* adı verilen defterlerde toplamışlardır. Buraya kaydedilen şiirler sıradan şiirler olmayıp ya dönem âşıklarının itibar ettiği ya da halk dilinde dolaşan, halk muhayyalesinde var olan şiirlerdir. Bamsı Beyrek Destanı Türk halkının zihninde

⁸ Bey Böyrek Türküsü için ayrıntılı bilgi için bkz: Alptekin, M. (2015). Bey Böyrek Türküsü, International Journal Of Eurasia Social Sciences, 6(20), 152-163.

asırlarca tüm canlılığını koruyarak varlığını sürdürdüğü gibi destanın manzum kısımlarını oluşturan dizeler âşıklar tarafından cönklere taşınmıştır. Pertev Naili Boratav, A. Şükrü Esen'in kendisine gönderdiği cönklerde Bezirgân'la Bey Böyrek'in, Kral kızı ile Bey Böyrek'in ve ülkesine dönen Bey Böyrek'in kız kardeşiyle atışmalarının olduğu bölümlerin varlığından bahseder. Boratav, İstanbul Üniversitesi edebiyat bölümü kütüphanesindeki yazma Bey Böyrek hikâyesindeki manzum kısımlar ile A. Şükrü Esen'e ait cönktekileri karşılaştırır. Boratav, manzum metinlerin muhtelif cönlere geçmiş olabileceğinden bahseder (Boratav, 1982:181). Örnek olması açısından Bey Böyrek ile kız kardeşinin karşılıklı konuşması epizotundan bir parça vereceğiz:

Bey Böyrek:	Bâri hüdâ muradına yetirdi, Ağan geldi sarayımıza oturdu. Çeşmemizin suyunu bari Hudâ getürdü Var gid ablam senin ağan ben değülem
Kız:	Abdal beni kabahate daldırdın Cümle âlemi ban güldürdün Yedi yıldır kakmayan Bengli Boz'u kaldırdın Abdan sana ağan desem nic'olur? (Boratav, 1982: 193).

5.3. Oyun ile İlişkisi

5.3.1. Ak Kavak oyunu

Türk kültüründeki çocuk oyunları içerisinde eski Türk inanç sisteminin etkileri vardır. Bu oyunlar Türklerin yayıldığı coğrafyaya göre değişik adlar almıştır. *Ak Kavak* veya *Ak Tirek* oyunu Anadolu'da daha çok *Mor Menekşe* adıyla bilinmemektedir. Ancak konumuzla ilgili olarak Ak Kavak veya Ak Kavak Kızı Anadolu varyantlarında Bey Böyrek'in sevgilisinin ismidir. Başkurtlardaki bu oyunda geçen Ak Kavak ile Ak Kavak Kızı arasında mitolojik yönden önemli bir bağ olmalıdır. Ak Kavak, Türk mitolojisinde kutsal *kayın* ağacının bir diğer adıdır. Burada kızın babası kutsal Ak Kavak olarak düşünülebilir. Oyun şu şekildedir:

Başkurt çocuk oyunu Ak Tirek ile Anadolu'da bilinen Mor Menekşe oyunu arasında benzerlik vardır. Her iki oyunda da oyucular eşit sayılarda karşı sıra halinde sıralanırlar. Gruptaki oyuncuların oluşturduğu zincir, karşı takımdan koşarak gelen bir oyuncu tarafından kırılmaya çalışılır. Aday koşmaya başlamadan önce karşı gruptaki oyuncular tarafından şu tekerleme söylenir:

"Ak kavak,
Gök kavak,
Göklerde neler var?
Rengarenk alaca kuşlar var
Kanadında neler var?
Şeker ile misk var.
Şekerini ver bana.
Niye vereyim sana?
Ak kavak!
Bizden size kim gerek?
Bize Mesture gerek." (Yazıcı Ersoy, 2010: 78, 79).

Varyantta Ak Kavaka yönelik gökyüzünde neler var denilmesi eski Türk inancı ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Eski Türk inanç sisteminde; Türklerin even ağacı olarak sembolize etikleri ağacın Başı gökyüzüne (Göktanrı'nın mekânına) kökleri de yeraltındaki dünyaya (Erlik ülkesine) kadar ulaşmaktadır. Bu yüzden bu ağaç tanrısallığın simgesi olmuştur (İçel, 2005: 195).

Türk coğrafyalarında değişik adlarla bilinen bu oyun Türkiye'de Menekşe, Edirne'de Mor Menekşe, Eskişehir'de Menekşe Mendilim Yere Düş, Mersin'de Mendilim Dört Köşe; Menekşe Mendilim Düş, Grup Yarması, Çankırı'da Kol Kırmaca, Bilecik'te Mermer Menekşe adlarıyla bilinmekte olup diğer Türk coğrafyalarında çocuklar arasında oynanan oyunla benzerlik göstermektedir (Yazıcı Ersoy, 2010: 78,79).

5.4. Modern Edebiyat ile İlişkisi

5.4.1. Roman

Araştırmacılara göre roman, edebiyatımıza Tanzimat döneminde giren bir türdür. Pakize Aytaç (2011: 14) Modern Türk romanının doğuşunda Batı etkisinin yanında, Türk klasik edebiyatındaki ve halk edebiyatındaki etkilerinin de göz ardı edilemeyeceğini ifade etmektedir.

Boratav'a göre; Bamsı Beyrek Hikâyesi işlediği konu yönünden artık bir değişimin habercisidir. Eserin konusu toplumsal konulardan ziyade bireysel konulara yönelmiştir. Böylece işlediği konu yönünden artık destandan uzaklaşan tür, romana yönelişin ilk adımlarını oluşturmaktadır.

"Sevgilisini elde etmek isteyen Beyrek'in önüne, kızın kardeşinin (Deli Karçar'ın) dikilmesi, Beyrek kâfir illerinde zindanda iken, onun öldüğüne herkesi inandırmak suretiyle nişanlısını elde etmek ve binnetice mevkiine çıkmak için, sahtekar <<Yalancı oğlu Yalancı>> ın entrikalar çevirmesi, vs. gibi; bunlar, bir epopeden çok mevzuunu cemiyet içindeki rekabetlerden, mücadeleden, zıt temayüllerden alan romana yakışan temlerdir." (Boratav, 1982: 66).

Eliuz'a (1998: 507) göre; "Türk halkının yaşam, inanç, değerler dünyası karakteristik özellikleri ile derin ve boyutlu bir işlev kazanır. Konar-göçer karakterli bir toplumun bütün unsurların taşıyan hikâye, bir roman yoğunludur."

Modern anlamda ise; Dede Korkut destanlarından *Bamsı Beyrek*'in olay örgüsünden yararlanılarak oluşturulan *Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek* adlı roman on bir bölümden oluşmaktadır. Rahmi Özen tarafından 2000 yılında kaleme alınan roman yedi bin mısradan ve 191 sayfadan ibarettir. Eser, konu olarak ana metinden kopmamakla birlikte nazım şeklinde yazılarak eserde sürükleyicilik sağlanmıştır.

İlk bölümde, Bayındır Han'ın otağında yemek vermesi ve çocuksuz olan Bay Büre'nin ağlaması üzerine Bayındır Han'ın onu dinlemesi ve Bay Bicen'in de kız evladının olmasını istemeleri üzerine Oğuz beylerinin topluca dua etmesi yer almaktadır. İkinci bölümde; duanın kabul olması, beylerin evlat sahibi olması ve Bay Büre'nin oğlu için bezirgânlardan İstanbul'a gidip hediyeler almasını istemesine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde;

İstanbul'dan dönen bezirgânların Evnük Kalesi yakınlarında pusuya düşürülmesi ve ava çıkan kahramanla karşılaşp ondan yardım istemeleri ve kahramanın onları kâfirden kurtarmasına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde; kahramanın yaptığı yiğitlik üzerine Dede Korkut tarafından ad konulması ve adının Bamsı Beyrek olması ifade edilmektedir. Beşinci bölümde; Bamsı Beyrek'in ava çıkması, bir geyiği kovalarken Bay Bicen'in kızı Banu Çiçek'le karşılaşması, yarışması ve kızla anlaşması vardır. Altıncı bölümde; Beyrek'in babasına Banu Çiçek'le karşılaştığını ve evlenmek istediğini söylemesinden bahsedilir. Yedinci bölümde; kızın ağabeyi Karçar'dan kızı istemek için Dede Korkut'un yola çıkması vardır. Sekizinci bölümde; Dede Korkut'un Karçar'ın yanına gidip şartları kabul etmesi anlatılır. Dokuzuncu bölümde; Dede Korkut'un Karçar'a istediklerini götürmesine yer verilmiştir. Onuncu bölümde; düğün hazırlıklarının başlaması, Beyrek'in kâfirler tarafından kaçırılması anlatılır. On birinci bölümde ise; Yalancı oğlu Yaltacuk'un kanlı gömleği getirmesi ve ana hikâyedeki diğer olaylar verilmiştir (Özen, 2000).

5.4.2. Çizgi roman

Serdar Demircan tarafından 2013 yılında çizilen *Dede Korkut Bamsı Beyrek* çizgi romanı iki kitaptan oluşmaktadır. Çizgi romandaki olay örgüsü Bamsı Beyrek Destanı'nın aynısıdır. Çizgi roman, içerik bakımından gerek nazım kısımları gerekse nesir kısımlarıyla asıl metne bağlı kalınarak her yaş grubunun ilgisini çekecek şekilde sunulmuştur. Çizgi romandaki görsel unsurlara etkileyicilik kazandırılmak için çizimler renklendirilmiş ve böylece çizgi roman tekdüzelikten kurtarılmıştır. İçerik olarak bakıldığında; *Dede Korkut Bamsı Beyrek I* kitabında, Bayındır Han'ın obasında yemek vermesinden Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in düğününe kadar olan olaylara yer verilmektedir. *Dede Korkut Bamsı Beyrek II* ise Beyrek'in gelin odasından kaçırılmasından başlayıp esirlikten kurtularak kâfirlerin kalesine saldırıp otuz dokuz arkadaşını kurtardıktan sonra kırk gün kırk gece düğün yapması ve Dede Korkut'un duası ile son bulur. (Demircan, 2013)

5.4.3. Hikâye

Atilla Dirim tarafından kaleme alınan *Bozkırın Atlıları* adlı eser, üç hikâyeden oluşmaktadır. Birinci hikâye *Kara Han Oğlu Oğuz Han'ın Hikâyesi*, ikinci hikâye *Kampüre Oğlu Bamsı Beyrek'in Hikâyesi*, son hikâye ise *Koca Duha Oğlu Deli Dumrul'un Hikâyesi*'dir. Kitap 252 sayfadan ibaret olup hikâyeler resimlerle zenginleştirilerek

okuyucunun zihninde hikâyenin yer edinmesi amaçlanmıştır. *Kampüre Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesi* kendi içinde 21 başlıktan oluşmuştur. Bu başlıklar; *Pay Püre Bey'in Derdi*, *Pay Püre Bey'in Oğlu Oluyor*, *Kara Derbent'te Baskın*, *Korkut Ata Bamsı'ya Ad Veriyor*, *Bamsı Beyrek'in Yavuklusu Banu Çiçek*, *Bamsı Beyrek Evlenmek İstedğini Söylüyor*, *Deli Karçar'dan Kız İstemeye Dede Korkut Gidiyor*, *Dede Korkut Deli Karçar'ın Yanında*, *Banu Çiçek'in Başlığı*, *Deli Karçar'a Pireler Tebelleş Oluyor*, *Bayburt Hisarı*, *Gece Gelen Baskın*, *Oğuz Obasında Matem*, *Yalancı Oğlu Yaltacuk*, *Pay Püre Bey*, *Oğlunu Aratıyor*, *Bayburt Zindanında*, *Beyrek Zindandan Kaçıyor*, *Beyrek Oğuz Eline Dönüyor*, *Beyrek Kudretli Oğuz Beylerinin Huzurunda*, *Beyrek Kendisini Tanıtıyor*, *Oğuzların Yiğidi Beyrek*"tir. Hikâye, anlaşılır bir dille yazılmıştır. İçerik olarak; ana metindeki olay örgüsünün bu hikâyede de aynı şekilde sunulduğunu görmekteyiz. (Dirim, 2004)

Bamsı Beyrek Destanı'nın Anadolu'da yansıması olarak karşımıza çıkan Bey Böyrek hikâyeleri de modern hikâye türünde karşımıza çıkmaktadır. *Resimli Bey Böğrek ile Akkavak Kızı Hikâyesi* adıyla Bozkurt Yayınevi tarafından basılan eserin yazarı Selami Münir Yurtatap'tır. 1948 basımı olan kitap Anadolu'da anlatılagelen Bamsı Beyrek Destanı'nın çalışmamızda kullandığımız YSM₇ (Erzurum varyantı) ile çok benzerlik göstermektedir. Ancak anlatı yazarın duygu düşüncesine göre yeni bir biçim kazanmıştır. Böylece klasik halk hikâyesi anlatma tarzından uzaklaşmıştır (Yurdatap, 1948).

5.4.4. Mensur şiir

"Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek anlatılarının geçiş türü özelliği, performans merkezli bir bakış açısıyla, icra ortamı, anlatıcı dinleyici etkisi de göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde, onların destan, halk hikâyesi ya da masal olmasından çok, bir anlatma ve dinleme ihtiyacının ürünleri olduğu konusu önem kazanır." (T. Özkan, 2006: 34). Halk arasında çok sevildiği için hangi çağda ve dönemde olursa olsun kendine türler içinde kolaylıkla yer bulabilmiştir. Bunlardan birisi de manzum şiirdir.

Manzum şiir ve hikâyenin olay çevresinde gelişen metinler olmasına rağmen ikisi arasındaki fark; hikâyenin nesir şeklinde olmasına rağmen mensur şiirin tamamıyla nazımdan oluşmasıdır.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı adlı mensur şiir, Osman Öcal tarafından Antoloji.com'da paylaşılmıştır. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek mensur şiiri, hikâye etme geleneğine bağlı olarak akıcı bir dille günümüz Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Mensur şiir toplam 998 dizeden oluşmaktadır. Dizelerde olayların geçtiği kısımlar nazımla aktarılmıştır. Ancak hikâye edilirken konuda hiçbir daralmaya uğramamıştır. Tespitlerimizi orijinal metinle mensur şiirdeki benzerlik ve farklıları göstererek değerlendireceğiz. Bezirgânların Bamsı Beyrek için hediye alıp geri dönmesi Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek boyunda şu şekildedir:

"Bunuñ üzerine bir kaç zaman kiçdi, Allah Ta'âla Pay Püre Big'e bir oğul, Pay Piçen Big'e bir kız viridi. Kalın Oğuz Bigleri bunu işitdiler, şad olup sevindiler. Pay Püre Big bazirgañlarını yanına oñıdı, buyruk itdi: Bazirgañlar dañı gice gündüz yola girdiler, İstanbula geldiler. Dan dansuñ ala yahşı armağanlar aldılar. Pay Pürenüñ oğlı içün bir deñiz kulunu boz aygır aldılar, bir ağ tozlu katı yay aldılar, bir dañı altı perlü gürz aldılar. Yol yarağın gördiler." (Ergin, 1994: 117).

Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek Boyu merkez alınarak yazılan mensur şiirde şair tarafından zamanın hızlı geçtiğini ifade etmek için metnin aslında olmayan söz kalıpları eklemiştir. Diğer halde bezirgânların İstanbul'a gönderilmesi, deniz kulunu boz aygırı, yay ve gürz almaları ve İstanbul'dan geri dönmeleri aynı olay örgüsü içinde manzum olarak aktarılmıştır.

"Güneş doğup battıkça arttı zamanın hızı,
Pay Püre'nin bir oğlu pay piçen'in bir kızı;
Geldiğinde dünya şenlendi tacı tahtı.
Beyler duyup şad oldu; 'acıkır' dedi bahtı.
Buyrun etti pay püre bezirgâncı başına,
'Bir oğlum oldu benim gelir erlik yaşına,
Varın diyarı rum'a Rum'a getirin armağanlar;
Gördüğünde kiskansın yiğitler beyler hanlar.'
Deyince, bezirgânlar yol tuttu gündüz gece,
Gezerek İstanbul'u oldukça kıymetlice;
Armağanlar aldılar boz aygır deniz tayı,
Altın dilimli gürzle ak kirişil sert yayı" (<http://www.antoloji.com/d-kam-pure-oglu-bamsi-beyrek-destani-gulce-bulusma-siiri/>).

Ayrıca destandaki manzum kısımlar sadeleştirme yoluyla birkaç kelime değişikliğiyle aktarılmıştır. Örnek olması yönünden Bamsı Beyrek'e ad konulması kısmını aşağıya aldık.

"Ünüm añla sözüm diñle Pay Püre Big
 Allah Ta'âla saña bir oğul virmiş tuta virsün
 Ağ sancak götürende müslümanlar arhası olsun.
 Karşu yatañ kara karlu tağlardan aşar olsa
 Allah Ta'âla senüñ oğluña aşut virsün.
 Kanlu kanlu şulardan kiçer olsa kiçüt virsün.
 Kalabalık kâfire girende
 Allah Ta'âla senüñ oğluña fırsat virsün.
 Sen sen oğluñı Bamsam diyü ohşarsın
 Bunüñ adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun
 Adını ben virdüm yaşını Allah virsün." (Ergin, 1994: 121).

Mensur şiir kısmında ise soylama şu şekildedir:

"Ünümü anla sözümü dinle Pay Püre Bey
 Allah Teâlâ sana bir oğul vermiş uzun yaşatsın
 Ak sancak kaldırınca Müslümanlar arkası olsun
 Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa
 Allah Teâlâ senin oğluna güç versin
 Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin
 Kalabalık kâfire girince
 Allah Teâlâ senin oğluna fırsat versin
 Sen oğlunu Bamsam, diye okşarsın
 Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun
 Adını ben verdim yaşını Allah versin" (<http://www.antoloji.com/d-kam-pure-oglu-bamsi-beyrek-destani-gulce-bulusma-siiri/>).

Destandaki nesir kısımlar orijinal metindeki cümlelerin uzunluğuna göre bazen iki dizede bazen dört dizede bazen de sekiz diye varan uzunlukta karşımıza çıkmaktadır. Mensur şiirlerin genel özelliği olarak aliterasyon ve seciler de mevcuttur.

5.5. Modern Sanatlar ile İlişkisi

5.5.1. Sinema

Bamsı Beyrek Destanı Hazar Denizi'nin hem doğusunda hem de batısında Türk coğrafyasında kendisine yer bulmuş ve çok sevilmiştir. Halk tarafında yazılı ve sözlü kaynakların haricinde gelişen teknolojiye ve halkın isteğine bağlı olarak beyaz perdeye aktarılmıştır.

Filmin Adı: Dede Korkut Hikâyeleri *Bamsı Beyrek*

Yıl: 2007

Ülke: Türkiye

Senaryo: Atilla Engin

Filmin Süresi: 92 dakika

Film 2007 yılında TRT1 ekranlarında yayınlanan *Dede Korkut Hikâyeleri Bamsı Beyrek* filminin yönetmenliğini Cem Sürücü, yapımcılığını Abdullah Yörük, senaristliğini ise Atilla Engin üstlenmiştir. Filmin müzikleri kopuzun kullanılması ile gerçekliği yansıtmayı amaçlamıştır. Gerek olay örgüsü gerekse filmde kullanılan dekorlar dönemi yansıtmayı açısından önem taşımaktadır. Büyük çoğunlukla ana metne (YM₁) bağlı kalınmakla birlikte farklılıklarda vardır. YM₁'de Bamsı Beyrek esir düşerken gerdek gecesinde Bayburt Hisarı'nın tekfurunun adamları tarafından tutsak edilir. Ancak dizi fimde Bamsı Beyrek Banu Çiçek'e düğün için hediye alıp obaya dönerken tutsak düşer. YM₁'de kâfirin kızı Beyrek'i kurtarıırken kahraman geri dönüp onunla evleneceği konusunda ant içer. Ancak dizi filmde bu unsurlar atlanmıştır. YM₁'de kahraman obaya dönünce ilk önce kız kardeşleri ile karşılaşır ve onlarla konuşur. Kıyafetini değiştirmek ister ancak tanınma korkusuyla bu fikrinden vaz geçer. Ancak dizi filmde kaleden kurtulduktan sonra kız kardeşleri ile karşılaşmasına değinilmemiştir. YM₁'de düğün yerine gelen Bamsı Beyrek ok atan Yalançı oğlu Yaltaçuk ve yanındakilere beddua eder. Dizi filmde ise bu kısım hakkında bilgi yoktur. Hikâyenin sonunda Bamsı Beyrek, Yalançı oğlu Yaltaçuk'u kılıç altından geçirerek affederken dizi filmde Yaltaçuk'u okla vurarak öldürerek cezalandırır.

Başlıca Oyuncuları

Fuat Paladov (Dede Korkut)

Demir Karahan (Bayındır Han)

Burak Sergen (Deli Karçar)

Birol Tarkan Yıldız (Bamsı Beyrek)

Lillie Lössen (Banu Çiçek)

Hikâye obadaki kadın ve erkeklerin ok ve kılıç talimi yaparken Dede Korkut'un gelmesi ve kopuz eşliğinde hikâyeyi anlatmasıyla başlar:

Han Bayındır obada şölen vermektedir. İç ve Dış Oğuz Beyleri hep bir arada toplanmışken Kam Büre Bey ağlamaya başlar. Bunun üzerine Bayındır Han neden ağladığını sorar. Büre Bey Tanrı'nın kendini lanetlediğini bu yüzden erkek evladının olmadığını dile getirir. Bayındır Han beylerle birlikte el açıp dua eder. Bay Bican Bey de benim içinde dua edin, benimde bir kızım olsun, der. Duamız kabul olursa Bay Büre Bey'in oğluyla benim kızım beşik kertmesi olsun, der. Dua ederler. Dokuz ay sonra Allah Kam Büre'ye bir erkek evlat Bay Bican Bey'e bir kız evlat verir. Bay Büre Bey bezirgânları çağırıp oğlu ve ilerideki gelini için Rum illerinden güzel hediyeler getirmelerini ister. Aradan yıllar geçer ve çocuklar hızlı büyür. Bezirgânlar dönerken yolda kâfir saldırısına uğrar. Bamsı ve arkadaşları avdayken yerde yatan bezirgânbaşının yanına gider ve durumu anlar hemen gidip kâfirleri durdurur. Kâfirlerin çaldıkları boz aygırı ve hediyeleri getirir. Bezirgânbaşı ne istersen vereceğim, der. Bamsı boz aygırı ve ak kırıli yayı ister. Bezirgânbaşı bunların Kam Büre'nin oğluna getirdiğini söyleyince Bamsı uzaklaşır. Bezirgânbaşı obaya dönünce Bay Büre dinlenmesi söyler. Akşam çadıra gelen bezirgânbaşı Bamsı'nın elini öpünce Bay Büre kızar. Bezirgânbaşı durumu anlatınca kahramanlık yapan Bamsı'ya Dede Korkut tarafından *Boz Aygırlı Bamsı Beyrek* adı verilir. Kahraman bir gün arkadaşları ile ava çıkar. Avda bir geyik görür ve vurur. Bunu gören Banu Çiçek yardımcısına gidip pay istemesini söyler. Kız gider ve geyikten pay ister. Beyrek bir bey oğlu olduğunu geyiğin hepsini almasını söyler kıza. Bu sırada Banu Çiçek'in çadırını görür ve kime ait olduğunu sorar. Banu Çiçek'e ait olduğunu duyunca hemen hızla uzaklaşır. Banu Çiçek geyiği vuranın Beyrek olduğunu öğrenince hemen Beyrek'e yetişir ve ona kendisini Banu Çiçek'in dadısı olarak tanıtır. Beyrek'e at yarışmaya, ok atmaya, güreş tutmaya var mısın? beni yenersen Banu Çiçek'i de yenersin, der. Bamsı kabul eder. Yarışlarının hepsinde Beyrek Banu'yu geçer ve onu tanıyıp nişan yüzüğünü parmağına takar. Akşam çadıra dönen Beyrek'e babası ne gördüğünü sorar. Beyrek oğlu olan evermiş, kızı olan göçürmüş,

der. Babası da gönlünde biri olup olmadığını sorar. Beyrek ben kalkmadan kalkan ata binmeden binen, baş kesmeden getiren birini isterim, der. Annesi sadece Banu'nun böyle olduğunu söyler. Beyrek ana ve babasının elini öper. Kızın abisi Deli Karçar'dan istemek için Dede Korkut'tan yardım isterler. Dede Korkut, Karçar'ın yanına gider ve niyetini söyler. Karçar Dede Korkut'u kovalamaya başlar. Tam kılıç kaldırmışken Dede Korkut'un duasıyla eli havada kalır. Kız kardeşini vereceğini ancak bazı isteklerinin olduğunu dile getirir. Bin kuyruksuz ve kulaksız köpek, bin kısrağ, bin deve ve bin de pire ister. Beyrek'in ailesi isteklerinin hepsini yapar ve Dede Korkut vermeye gelir en son bin pireyi verir ve çadırın ağzını dua ile kapatır. Karçar aman diler ve Dede Korkut açar. Hemen düğün hazırlıkları başlar. Beyrek gerdek çadırı için ok atar. Banu Çiçek için hediyeler alır. Bunları gören Yaltaçık öfkelenir ve kâfire durumu anlatır. Bayburt hisarı kralıyla iş birliği yapar. Beyrek ve yiğitleri dinlenmek için durdukları sırada kâfir saldırır ve Beyrek'i kaçırlar. Obadakilere Beyrek'in öldüğü söylenir. Banu Çiçek on altı yıl yas tutar, karalara bürünür. Ağabeyi Deli Karçar onunla konuşur. Ardından Bayındır Hanı'nın çadırına gelir. Beyrek'in dirisini getirene altın, ölüm haberini getirene kız kardeşini vereceğini söyler. Bunun üzerine Yalançı oğlu Yaltaçuk Beyrek'in ona verdiği gömleğe kanını sürer ve Bayındır Han'a verir. Banu Çiçek Yaltaçuk'a verilir. Kâfirlerin bayramında kral Kostavios Beyrek'i zindandan çıkartılıp saz çalmasını ister. Beyrek oradan geçen bezirgânlardan Banu Çiçek'in Yaltaçuk'la evleneceğini öğrenir. Beyrek'i zindanı düştüğünde görüp seven kralın kızı Elena onun kaçmasına yardımcı olur. Beyrek derviş kılığında düğüne gelir. Yaltaçık'ın elinden oku alarak hedefi vurur. Bunu gören Bayındır Han : "Ne istersen senin olsun" der. Beyrek aç olduğunu söyler. Ardından gidip gerdek çadırını ateşe verir. Herkes oraya gelir. Beyrek, oradakilere ve Banu Çiçek'e sitem etmeye başlar ve parmağını kanatarak babasının görmeyen gözünü açar. Beyrek'in olduğunu anlayan Yaltaçuk kaçarken Beyrek onu okla vurur ve oraya gerdek çadırı dikilmesini söyler. Düğün yaparlar. Ardından Oğuz Beyleri arı sudan abdest alarak kâfirle savaşa gider. Bamsı Beyrek kâfir kralını öldürür. O an da kâfirin kızı Elena'nın hayalini görür. Film Dede Korkut'un hikâyeyi bitirip Hz. Muhammed adına dua etmesiyle biter (Sürücü, 2007).

5.5.2. Çizgi film

Filmin Adı: Dede Korkut Hikâyeleri - Bamsı Beyrek'in Kahramanlığı

Yıl: 2014

Ülke: Türkiye

Süre: 13 dakika

Filmin Özeti:

Çizgi filmde, kahraman Banı Çiçek'le karşılaşınca ona âşık olur. Çizgi filmde Oğuz ülkesindeki çocukların öğretmenliğini üstlenen Bamsı Beyrek yanına çocukları da alarak Banı Çiçek'in obasına gider. Şöklı Melik ise Tepegöz'e hizmet edecek iki kadın kaçırılmasını emretmiştir. Bu amaçla Banu Çiçek'i kaçırmaya çalışan Şöklı Melik'in adamları Bamsı Beyrek yüzünden hüsrana uğrar. (<https://www.youtube.com/watch?v=K33XYs12qqQ>)

5.5.3. Senfoni

Senfoni; orkestra için bestelenmiş, birkaç bölümden oluşan uzun müzik eseri (Türkçe Sözlük 1998: 1730). Bamsı Beyrek Destanı'nın senfoni ile ilişkisi Cem İdiz'in 1989'da Bamsı Beyrek için hazırladığı bir süitten oluşmaktadır. Bamsı Beyrek (Bir Dede Korkut Masalı için süit) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Cem_%C4%B0diz)

5.5.4. Modern tiyatro

Turan Oflazoğlu tarafından kaleme alınan *Korkut Ata* adlı oyun iki perde ve dört bölümden oluşmaktadır. Eserin bölümlerini; *Boğaç Han*, *Bamsı Beyrek*, *Kan Turalı* ve *Deli Dumrul*'un hikâyelerinden oluşmaktadır. Eser; 2000 yılında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda İsmet Hürmüzlü 'nün yönetmenliği ile sahneler taşınmıştır. I. perde; Boğaç Han Destanı 1-24 Bamsı Beyrek ise 25-57 sayfalar arasındadır. II. perdede ise Kan Turalı 58-74 ve Deli Dumrul 75-105. sayfalar arasındadır (Oflazoğlu, 1998).

Konya'da sekizincisi düzenlenen *Bin Nefes Bir Ses Uluslararası Türkçe Tiyatro Yapan Ülkeler Festivalinde* 27 Nisan Pazartesi günü Hakasya Citigen Khakus Sky Dram ve Müzik Tiyatrosu tarafından *Beyreke Efsanesi* adlı oyun Konya Devlet Tiyatrosu Sahnesi'nde saat 8'de sahnelenmiştir (<http://www.devtiyatro.gov.tr/haberler-651-konya-bozkirlarinda-turkce-esintisi-16-04-2015.html>). On gün süren festivalde Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kazakistan, Dağıstan, Başkurdistan, Azerbaycan, Kosova, Hakasya ve Türkmenistan toplam on dört ülke farklı oyunlar sunmuştur. Beyreke Efsanesi; Aleksander Kotojekov tarafından yazılıp Andrea Benalo tarafından yönetilmiştir.

Oyunun afişinde Dede Korkut destanındaki Bamsı Beyrek Boyu'nun kısa özeti verilmiştir ve oyunun konusu Bamsı Beyrek boyu ile aynılık göstermektedir.

Oyuncular:

Aleksei Sagatayev

Yevgenia Kostyakova

Valeri Borgoyakov

Valeri Topoyev

Sergei Çepsarakov

Georgi Sagalakov

Victor Sagalakov

İlbekhan Asoçakov

Ancelika Ulturgaşeva

Elmira Amanbayeve

Veronica İvandayeva

Klavdia Topoyeva (http://www.devtiyatro.gov.tr/programlar-detay-bolum_oyunekibi-beyreke-efsanesi.html)

Sonuç olarak; yediden yetmişe her yaş grubuna hitap eden Bamsı Beyrek Destanı, Türk dünyasının tamamında asırlar boyunca kendine yer edinmenin ötesine geçmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bu sebepten Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarından bazıları masallaşırken, bir kısmı da efsane, türkü vb. metinler arasında kendisine yer bulmuştur. Ayrıca güzel sanatların diğer dalları olan tiyatro, senfoni, sinema, roman, çizgi roman ve çizgi film vb dallarda da değerlendirilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ

Destanlar, bir milletin tarihi süreç içerisinde başından geçen olayları, dertleri, mutlulukları, sevinçlerini kısacası milletin bütün kültür kodlarını içinde barındıran sözlü ürünlerdir. Bu yönüyle gizli bir hazine gibidir. Dede Korkut Kitabı ve içindeki destan parçaları bu özelliğiyle eşsiz bir kaynaktır. Bizde çalışmamızda Türk dünyasında daha çok destan, halk hikâyesi ve masal olarak bilinen *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı* üzerine yaptığımız çalışmayla destan, halk hikâyesi ve masal üzerine çalışma yapan araştırmacılara katkı sağlamayı amaçladık.

Tüm Türk dünyasında tanınan *Bamsı Beyrek Destanı* çevresinde sözlü kültür ortamında birçok tür icra edilmektedir. Efsane, masal, fıkra, çocuk oyunları ve türkü bunlardandır. Çalışmamızda Dede Korkut destanlarından üçüncüsü *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı* merkez alınarak bu destanın Hazar Denizi'nin doğusundaki ve batısındaki varyantlarına ulaşılarak benzerlik ve farklılıklar mukayese edilmiştir. Sonuçta varyantlardaki benzerliklerden yola çıkılarak sözlü kültürde aynı eserin yayılma sürecinde meydana gelen benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın *Birinci Bölümü*'nde, Türk dünyasında destan kavramı ve destancılık geleneği hakkında bilgi verdik. Doğu Türklüğünde destan ve Batı Türklüğünde halk hikâyesi olarak değerlendirilen anlatımımızın Türk destancılık geleneği içerisindeki yerini değerlendirdik. On altı varyantı kısaca tanıttıktan sonra Alpamış ve Bamsı Beyrek Destanı üzerinde Anadolu sahasında yapılan makale, öğrenci tezleri ve kitap ve kitap bölümlerini toplu vermeye çalıştık. Bizden sonra konuyla ilgilenecek araştırmacılara ışık bu bölümün faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Yapılan çalışmaların çokluğu bir Dede Korkut destanı olan Bamsı Beyrek'in sadece halk tarafından değil; araştırmacılar tarafından da sevildiğini göstermesi açısından önemlidir.

İkinci Bölüm'de; Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'ndaki kahramanlar hakkında bilgi verdik. Destanın yayıldığı zaman ve coğrafya göre kahramanları isimlerinde değişimler olsa bile hepsinin ortak kahramanlar olduğunu tespit ettik. On altı varyantta da olay örgüsü Bamsı Beyrek (Bey Böyrek, Bey Beyrek, Bamsım Birek; Alpamış, Alıp-Manaş,

Bayış) ve sevgilisi Banı Çiçek (Gül Aferide Banu, Ak Kavak Kızı, Ay Çolpan) çevresinde şekillenmektedir. Ancak anlatıcıya bağlı olarak olay örgüsünde ve olaydaki kahramanlarda değişiklikler görülmektedir. Çocuksuz baba, düğün gecesinde kaçırılıp daha sonra tutsak olduğu kalenin kızı tarafından kurtarılan kahraman, kahramanın eşi veya sevgilisiyle evlenmek isteyen yalancı arkadaş vb. unsurlar hemen bütün varyantlarda ortak kahramanlardır. Başkahraman Bamsı Beyrek'in her yönüyle Oğuz Kağan'ın özelliklerini kişiliğinde topladığı tespitlerimiz sonucunda göstermeye çalıştık. Böylece Oğuz Kağan'ın bütün Türk destanlarının kahramanları gibi Bamsı Beyrek'e de bazı yönlerden can verdiği görülmüştür. Yine destandaki zaman ve mekân varyantlara göre farklılık gösterse de merkezde mekânların Türklerin hâkimiyet gösterdiği coğrafyalar; zamanın ise genel anlamda Oğuz Türklerinin hâkimiyet gösterdikleri zaman olup özel anlamda destan anlatıcısının destanı oluşturduğu zaman olduğu tespit edilmiştir.

Destandaki olayların geçtiği mekân genel olarak *Oğuz ülkesi* olarak korunmuştur. Ancak folklor ürünlerinin yaşadığı ve anlatıldığı coğrafya ile bütünleştiği düşünüldüğünde; destandaki mekânların yayıldığı coğrafyaya göre ulusallaşarak yeni coğrafyaları da bünyesine alması normaldir. YSM₁₁'de olayın geçtiği yerin Bayburt olması bunun en somut örneğidir. Bu yönüyle destanın zamanla yerelleşme gösterdiğini görmekteyiz.

Varyantlarda *ilahi bakış açısı* tekniği kullanılmıştır. Anlatıcı, böylece olayın akışında söz sahibi durumundadır. Ayrıca anlatımda kullanılan leitmotif, monolog, diyalog, sahne, özetleme, geriye dönüş ve montaj teknikleri de anlatımın ne kadar zengin bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu özellikler sayesinde anlatı daha etkileyici bir tarz kazanmakta ve dinleyicinin zihninde kalıcı bir yer edinmektedir.

Anlatım sırasında varyantlardaki nesir kısımlarında görülen değişikliklere paralel olarak nazım kısımlarında da farklılıklar vardır. Şüphesiz bu durum anlatıcı ve kaynak şahsın repertuarı ve hafızasından kaynaklanmaktadır. Metinlerde düşünceyi daha etkili dile getirmek, az sözle çok şey anlatmak amacıyla deyim, atasözü, dua-beddua ve bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade etmek amacıyla çeşitli formel ifadeler kullanılmıştır. Bu durum Türk dünyası destan ve halk hikâyesi anlatılarında görülen özelliğin varyantlarımızın anlatıcılarında da olduğunu göstermektedir. Farklı coğrafyalarda yaşayan destan anlatıcılarının benzer özellikler sergilemesi, onların ortak bir kaynaktan beslenerek günümüze kadar geldiğini göstermesi açısından önemlidir.

Üçüncü Bölüm, Bamsı Beyrek Destanı'nın Epizot ve Şiir Tahlili adını taşımaktadır. Bu bölümde on altı varyant epizot ve şiirler yapısal olarak incelenmiştir. Bamsı Beyrek üzerine yaptığımız araştırmada; on altı varyant, on beş epizot üzerinde incelenmiş ve ortak bir olay örgüsü olduğu tespit edilmiştir. Eseri anlatanın yeteneğine, destanın anlatıldığı bölgenin özelliğine, kültürüne, inanışlarına bağlı olarak da farklılıklar olduğu görülmüştür. Varyantlardaki bu farklılıklar şahıs ve yer adları üzerinde daha çok olduğunu söyleyebiliriz. Şiirler incelenirken kahramanların birbirlerine karşı söyledikleri ve tek kişi etrafında söylenen şiirler olarak değerlendirilmiştir. Şiirler ölçü olarak değerlendirildiğinde milli ölçümüz olan hece ölçüsü hakimdir. Ancak, anlatıcının yeteneğine göre bazı şiirlerde hata yokken bazı şiirlerde eksilmeler veya fazlalıklar olduğu görülmüştür.

Dördüncü Bölüm'de Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanı'ndaki folklorik unsurlar değerlendirilmiştir. Geçiş dönemlerinden başlanarak, renk, sayı, rüya, fal, oyun, toy, hayvanlar, hediye geleneği, halk hekimliği, yemin alkış-kargış, kılık değiştirme ve kültlerle ilişkisi değerlendirilmiştir. Burada Türk dünyasında gelenekte yaşayan unsurlarla diğer destan metinlerindeki unsurlar da karşılaştırılmaya alınmıştır. Bu sayede Türk kültürünün ortak bir zemine sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bamsı Beyrek Destanı'nın Diğer Türlerle İlişkisi bölümünde Bamsı Beyrek Destanı'nın Türk halkı tarafından çok sevilmesi sayesinde masal, efsane, destan, halk hikâyesi, fıkra gibi halk anlatılarıyla ilişkisi olduğu gibi modern edebiyatta roman, hikâye, çizgi roman, mensur şiir ve modern sanatlarda sinema, çizgi film, senfoni ve modern tiyatroya etki ederek sanatsal bir boyut kazandığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda Bamsı Beyrek Destanı'nın nazım kısımlarının zamanla unutulması sonucunda, destanın masal formellerinin kullanımıyla masallaştığı ya da efsaneleşerek halk arasında anlatılmaya devam ettiği görülmektedir. Anlatılarda daha çok destan üslubu hâkimdir. Ancak anlatıcıya bağlı olarak mizahi üslubunda hâkim olduğunu görmekteyiz. Destan, halk hikâyesi gibi anlatılarda anlatıcı dinleyiciyi sıkmamak, dinleyicinin dikkatini canlı tutmak için böyle bir yöneme başvurmaktadır.

Netice itibariyle Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarından çıkardığımız ortak olay örgüsü ve folklorik unsurlardan hareketle, anlatıların ortak bir kompozisyona ve dile sahip

olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ortak motiflerden kaynaklanan benzerlikler Türk kültürünün geniş bir çerçeveye sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Anlatılar arasında görülen farklılığın sebebi ise tarihin bazı dönemlerinde meydana gelen kopukluklar nedeniyle zaman içerisinde komşu oldukları farklı kültürlerden etkilemiş olmaları nedeniyle bünyelerine yeni unsurları katmasından ileri gelmektedir.

METİNLER

ĞAM PÜRENÜĞ OĞLI BAMSİ BEYREK BOYINI BEYĀN İDER ĞAN'UM HEY⁹

Ğam Ğam oğlu Ğan Bayındır yirinden tırmuş-idi. Ğara yirüñ üstine ağ ban ivin dikedürmüş-idi. Ala şayvan gök yüzine aşanmış-idi. Biñ yirde ipek Ğalıçası döşenmiş-idi. İç Oğuz Taş Oğuz bigleri Bayındır Ğanuñ soĞbetine dirilmiş-idi. Pay Püre Big daĞı Bayındır Ğanuñ soĞbetine gelmiş-idi. Bayındır Ğanuñ karşıusunda Ğara Göne Oğlu Ğara Budak yay tayanup tırmuş-idi, sağ yanında Ğazan oğlu Uruz tırmuş-idi, şol yanında Ğazılık Ğoca oğlu Big Yigenek tırmuş-idi. Pay Püre Big bunları gördiginde āh eyledi, başından 'aklı gitdi, destmalın eline aldı. Bögürü bögürü ağladı. Böyle idiçek Ğalın Oğuz arkası, Bayındır Ğanuñ güyegüsi Salur Ğazan Ğaba dizinüñ üzerine çökdi, kıya tiküben Pay Püre Bigüñ yüzine baĞdı, aydur: Pay Püre Big ne aglayup buzlarsın? Pay Püre Big aydur: Ğan Ğazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın. Oğulda ortacum yok Ğartışda Ğaderüm yok, Allah Taāla meni Ğargayupdur, bigler tacum taĞtum için ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse Ğalmaya didi. Ğazan aydur: MaĞşuduñ bu mudır? Pay Püre Big aydur: Beli budur, menüm daĞı oğlum olsa, Ğan Bayınduruñ karşıusin alsa tursa Ğullık eylese, men daĞı baĞsam sevinsem kıvansam güvensen didi. Böyle digeç Ğalın Oğuz Bigleri yüz göge tıtdılar, el Ğaldurup du'ā eylediler, Allah Ta'āla saña bir oğul virsün didiler. Ol zamanda biglerüñ alkış ı alkış Ğarkış ı Ğarkış idi, du'āları müstecāb olur-idi. Pay Piçen Big daĞı yirinden örü tırdı, aydur: Bigler menüm daĞı haĞĞuma bir du'ā eyleñ, Allah Ta'āla maña da bir Ğız vire didi. Ğalın Oğuz Bigleri el Ğaldurdılar, du'ā eylediler, Allah Ta'āla saña da bir Ğız vire didiler. Pay Pıcen Big aydur: Bigler Allah Ta'āla maña bir Ğız virecek olur – ise, siz tanıĞ olun, menüm Ğızum Pay Püre Big oğlına bişik kertme yavuklu olsun didi.

Bunuñ üzerine bir Ğaç zaman kiçdi, Allah Ta'āla Pay Püre Big'e bir oğul, Pay Piçen Big'e bir Ğız virdi. Ğalın Oğuz Bigleri bunu işitdiler, şad olup sevindiler. Pay Püre Big bazirgañla rını yanına oĞıdı, buyruk itdi: Mere bazirgañlar Allah Ta'āla maña bir oğul virdi, varuñ Rum iline menüm oğlum için yahşı armaĞañlar getürüñ menüm oğlum böyüyinç didi.

⁹ Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş- Metin- Faksimile)*, Ankara: TDK Yayınları. 116-153.

Bazirgañlar dañı gice gündüz yola girdiler, İstanbula geldiler. Dan dansuñ ala yahşı armağañlar aldılar. Pay Pürenüñ oğlı içün bir deñiz kulumı boz aygır aldılar, bir ağ tozlu katı yay aldılar, bir dañı altı perlü gürz aldılar. Yol yarağın gördiler.

Pay Pürenüñ oğlı biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on biş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlı çal-kara kuş erdemlü bir gözel yahşı yigit oldı. Ol zamanda bir oğlan baş kesmeşe kan dökmese ad komazlar –idi. Pay Püre Bigüñ oğlı atlañdı, ava çıkdı. Av avarlar iken babasınıñ tavlası üzerine geldi. İmrahor başı karşıladı, indürdi, konukladı. Yiyüp içüp otururlar-idi. Bu yañadan dañı bazirgañlar gelübeni Kara Dervend ağzına konmuşlar-idi. Yarımasun yarçumasun, Evnük Qal‘asınıñ kâfirleri bunları câsusladı. Bazirgañlar yatur –iken gafil-ile biş yüz kâfir koyıldılar, çapdılar, yağmaladılar. Bazirganuñ ulusu tutıldı, kiçisi kaçarak Oğuz geldi. Baqdı gördi Oğuzuñ uçında bir ala sayvan dikilmiş, bir imirza hub yigit kırk yigit-ilen, sağında ve solunda, otururlar. Oğuzuñ bir yahşı yigidi ancak, yoruyayım meded diyeyim didi. Bazirgan aydur: Yigit yigit big yigit, sen benüm ünüm aña sözüm diñle, on altı yıldur kim Oğuz içinden gitmiş idük, dan dansuñ kâfir malın Oğuz biglerüñe getürür idük. Pasınıñ Kara Dervend ağzına döş virmiş idük, Evnük Qal‘asınıñ biş-yüz kâfiri üzerümüze koyıldı. Qardaşum tutsak oldı, malumuzu rızkımuza yağmaladılar girü döndiler, kara başum götürdüm saña geldüm, kara başuñ şadağası yigit meded maña, didi. Bu kez oğlan şarab içir-iken içmez oldı, altun ayağı elinden yire çaldı. Aydur: Ne didügümi yetürüñ, geyünümüm-ile menüm şahbaz atumı getürüñ hey, meni seven yigitler binsünler didi. Bazirgan dañı önlerüñe düşdi, kılağuz oldı.

Kâfir dañı düşüben bir yirde akça üleşmekde-y-di. Bu mañalda erenlerüñ meydanı arslanı pehlivanlaruñ kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi. Kâfirlere kılıç urdı, baş kalduran kâfirleri öldürdi, gazā eyledi, bazirganlaruñ malını kırtardı. Bazirganlar aydur: Big yigit bize sen erlik işledüñ, gel imdi begendüğüñ maldan al didiler. Yigidüñ gözi bir deñiz kulumı boz aygırı tıtdı, bir de altı perlü gürzi, bir de ağ tozlu yayı tıtdı, bu üçini beğendi. Aydur: Mere bazirganlar bu aygırı ve dañı bu yayı ve bu gürzi maña virüñ didi. Böyle digeç bazirganlar saht oldı. Yigit aydur: Mere bazirganlar çok-mı istedüm didi. Bazirganlar ayıtdılar: Ne çoğ olsun. Amma bizüm bir bigümüz oğlı vardır, bu üç nesneyi aña armağañ aparsavuz gerek idi didiler. Oğlan aydur: Mere bigüñüz oğlı kimdir? Ayıtdılar: Pay Pürenüñ oğlı vardır, adına Bamsı dirler didiler. Pay Pürenüñ oğlı olduğın bilmediler. Yigit barmağın ıırdı. Aydur: Bunda minnet-ile almakdan ise anda babam yanında

minnetsüz almak yigdür didi. Atuñ kāmçıladı, yola girdi. Bazirganlar ardından bağa kaldı, vallah yahşı yigit mürüvvetlü yigit didiler.

Boz oğlan babasınıñ ivine geldi. *Babasına haber oldı* bazirganlar geldi diyü. Babası sevindi, çetir otağ ala şayvan dikedürdi, ipek halıçalar şaldı, kiçdi, oturdı. Oğlını sağ yanına aldı. Oğlan bazirganlar huşuşundan bir söz söylemedi, kâfirleri kırdüğün añmadı. Nagâhi bazirganlar geldiler. Baş indirüp selam virdiler. Gördiler kim ol yigit kim baş kesüpdür kan döküptür Pay Püre Bigüñ sağında oturur. Bazirganlar yorıldılar. Yigidüñ elin öpdiler. Bunlar böyle idiçek Pay Püre Bigüñ acığı tıtdı, bazirganlara aydur: Mere kavat oğlu kavatlar ata turur- iken oğul elin- mi öperler. Ayıtdılar: Hanum bu yigit senüñ oğluñ- mıdır? Beli benim oğlumdur, didi. Ayıtdılar: İmdi incinme hanum evvel anuñ elin öpdüğümüze, eger senüñ oğluñ olmasa-y-idi bizüm malumuz Gürcistanda gitmiş-idi, hepümüz tutsak olmuş-idi didiler. Pay Püre Big aydur: Mere benüm oğlum baş-mı kesdi kan-mı dökdi? Beli baş kesdi, kan dökdi, adam ahtardı didiler. Mere bu oğlana ad koyasınca var-mıdır didi. Beli sulţanum artukdur, didiler.

Pay Püre Big Kalın Oğuz biglerüñi çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodu, Aydur:

Ünüm añla sözüm diñle Pay Püre Big
 Allah Ta‘āla saña bir oğul virmiş tuta virsün
 Ağ sancağ götürende müslümanlar arhası olsun.
 Karşu yatañ kara karlu tağlardan aşar olsa
 Allah Ta‘āla senüñ oğluña aşut virsün.
 Kanlu kanlu şulardan kiçer olsa kiçüt virsün.
 Kalabalık kâfire girende
 Allah Ta‘āla senüñ oğluña fırsat virsün.
 Sen sen oğluñı Bamsam diyü oğşarsın
 Bunuñ adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun
 Adını ben *virdü*m yaşını Allah virsün

didi. Kalın Oğuz bigleri el göturdiler du‘ā kıldılar, bu ad bu yigide kutlu olsun didiler. Bigler hep ava bindi. Boz aygırın çekdürdi Beyrek bindi. *Ala Tağa ala leşker ava çıkdı.*

Nagāhandan Oğuzuñ üzerine bir süri geyik geldi. Bamsı Beyrek birini kova gitdi. Kova kov bir yire geldi, ne gördi: Sulţanum gördi gök çayırñ üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş. Yā Rab bu otağ kimñ ola didi. Haberı yok ki alacağı ala gözlü bir kızuñ otağı olsa gerek. Bu otağñ üzerine varmağa edeblendi. Ayıtdı: Ne olur-ise olsun hele men avumı alayın didi. Otağñ öninde irişi geldi geyiğı siñirledi. Bağıdı gördi, bu otağ Banı Çiçek otağı-y-imiş ki Beyregññ bişik kirtme nişanlusı adağlusı-y-idi. Banı Çiçek otağdan bağıar-idi. Mere dayalar bu kavat oğı kavat mize erlik –mi gösterür didi, varñ bundan pay dileñ görñ ne dir didi. Kısırça Yinge dirler bir hatuñ var –idi. İlerü vardı pay diledi: Hey big yigit bize dağı bu giyikden pay vir didi. Beyrek aydur: Mere dadı avçı degülem big oğı bigem, hep size didi. Amma şormak ‘ayıb olmasun bu otağ kimñdür didi. Kısırça Yinge aydur: Big yigidüm bu otağ Pay Biçen Big kıızı Banı Çiçegññdür didi. Eyle olsa hanum, Beyregññ kanı kaynadı, edeb-ile yap yap girü döndi. Kıızlar geyiğı götürdiler, gözeller şahı Banı Çiçegññ önine getürdiler. Bağıdı gördi ki bir sulţan semüz şıgın bir geyikdür. Banı Çiçek aydur: Mere kıızlar bu yigit ne yigitdür? Kıızlar aydur: Vallah sulţanum bu yigit yüzi niğablu yahşı yigitdür, big oğı big imiş didiler. Banı Çiçek aydur: Hey hey dayalar *babam* maña ben seni yüzi niğablu Beyreğe virmişem dir-idi, olmaya kim bu ola, mere çağırññ haberleşeyim didi. Çağırdılar Beyrek geldi. Banı Çiçek yaşmaklandı haber şordı, aydur: Yigit gelişññ kandan? Beyrek aydur: İç Oğuzdan. İç Oğuz’da kimñ nesisin didi. Pay Püre Big oğı Bamsı Beyrek didükleri menem didi. Kıız aydur: Ya ne maşlahata geldññ yigit didi. Beyrek aydur: Pay Biçen Bigññ bir kıızı var-imiş, anı görmeğe geldüm didi. Kıız aydur: Ol öyle adam degöldür kim saña görine didi, amma men Banı Çiçegññ dadısıyam, gel imdi senññ-ile ava çıkalum, eger senññ atuñ menüm atumı kiçer-ise onuñ atunı dağı kiçersin. Hem senññ ile oğ atalum, meni kiçer-iseñ anı dağı kiçersin ve hem senññ-ile güreşelüm, meni basar-iseñ anı dağı başarsın didi. Beyrek aydur: Hoş imdi atlanuñ. İkisi atlandılar, meydana çıkdılar. At depdiler, Beyrek atı kızuñ atunı kiçdi. Oğ atdılar, Beyrek kızuñ okın yardı. Kıız aydur: Mere yigit menüm atumı kimse kiçdüğü yok, oğumı kimse yardığı yok, imdi gel senññ-ile güreş tatalum, didi. Haman Beyrek atdan indi. Karvaşdılar, iki pehlevan olup bir birine şarmaşdılar. Beyrek götürür kıızı yire urmağ ister, kıız götürür Beyregi yire urmağ ister. Beyrek buñaldı, aydur: Bu kıza başılaçağ olur-isem Kalın Oğuz içinde başuma kaçınç yüzüme toğınç iderler didi. Gayrete geldi, kavradı kızuñ bağdamasın aldı, emçiginden tutdı. Kıız koçındı. Bu kez Beyrek kızuñ ince beline girdi, bağdadı arğası üzerine yire urdu.

Ƙız aydur: Yigit Pay Piçenüñ ƙızı Banı Çiçek menem didi. Beyrek üç öpdı, bir dişledi, düğün ƙutlu olsun han ƙızı diyü parmağından altun yüzügi çıkardı ƙızuñ parmağına ƙiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han ƙızı didi. Ƙız aydur: Çün böyle oldu, heman imdi ilerü tırmaƙ gerek big oğlı didi. Beyrek dağı nola hanum baş üzerine didi.

Beyrek ƙızdan ayrılup ivlerüñe geldi. Ağ şaƙallu babası karşı geldi, aydur: Oğuldan dansuğ bu gün Oğuzda ne gördüñ? Aydur: Ne göreyim, oğlı olan ivermiş, ƙızı olan ƙöçürmiş. Babası aydur: Oğul ya seni ivermeğ-mi gerek? Beli pes ağ şaƙallu ‘aziz baba ivermeğ gerek didi. Babası aydur: Oğuzda kimüñ ƙızın alı vireyin didi. Beyrek aydur: Baba maña bir ƙız alı vir kim men yirümden tırmadın ol tırmağ gerek, men ƙaraƙoç atuma binmedin ol binmeğ gerek, men ƙarımuma varmadın ol maña baş getürmek gerek, Bunuñ kibi ƙız alı vir baba maña didi. Babası Pay Püre Han aydur: Oğul sen ƙız dilemezsin kendüñe bir hampa ister-imişsin, oğul meğer sen istediğüñ ƙız Pay Piçen Big ƙızı Banı Çiçek ola didi. Beyrek aydur: Beli pes, evet ağ şaƙallu ‘aziz baba menüm dağı istediğüm oldur didi. Babası aydur: Ay oğul Banı Çiçegüñ bir delü ƙardaşı vardır. Adına Delü Ƙarçar dirler, ƙız dileyenı öldürür. Beyrek aydur: Ya pes nidelüm? Pay Püre Big aydur: Oğul Ƙalın Oğuz biglerüñi odamuza oğıyalum, niçe maşlağat görürler-ise aña göre iş idelüm didi.

Ƙalın Oğuz biglerüñi hep oğıldılar, odalarına getürdiler, ağır ƙonukluk eylediler. Ƙalın Oğuz bigleri ayıtdılar: Bu ƙızı istemeğe kim vara bilür? Maşlağat gördiler ki Dede Ƙorƙut varsun didiler. Dede Ƙorƙut aydur: Yarenler çünki meni gönderürsiz, bilürsiz kim Delü Ƙarçar ƙız ƙardaşını dileyenı öldürür, bāri Bayındır Hanuñ tavlasından iki şahbaz yüğrük at getürüñ, bir ƙiçi başlu ƙiçer aygırı toklı başlu torı aygırı, ƙaçma ƙovma olur-ise birisini binem, birisini yedem didi. Dede Ƙorƙuduñ sözi mağbul geldi. Vardılar Bayındır Hanuñ tavlasından ol iki atı getürdiler. Dede Ƙorƙut birin bindi birin yetdi. Yarenler sizi Hağğaa ışımarladum didi gitdi.

Meğer sultānum, Delü Ƙarçar dağı ağ ban ivini ağ oğasını ƙara yirüñ üzerine ƙurdurmuş-idi, yoldaşları ile buta atup oturu-idi. Dedem Ƙorƙut öteden berü geldi. Baş indürdi, bağır başdı, ağız dilden görkli selam virdi. Delü Ƙarçar ağzın köpüklendürdi, Dede Ƙorƙuduñ yüzine bağıdı, aydur: ‘Aleyke’s-selam ay ‘ameli azmış fi’li dönmiş ƙādir Allah ağ alnına ƙada yazmış, ayaklılar buraya geldiği yok, ağızlular bu şuyumdan içdüğü yok saña noldı,

‘amelũn-mi azdı, fi’lũn-mü döndi, ecelũn-mi geldi, bu aralarda neylersin didi. Dede Korkut aydur:

Karşu yatañ kara tağun aşmağa gelmişem
Akindılı görkli şuyunı kiçmege gelmişem
Giñ etegũne tar koltuğuna kısılmağa gelmişem

Tańrının buyuruğı-ile Peygamberũn kavli-y-ile aydan aru günden görkli kız kardaşun Banı Çiçeği Bamsı Beyrege dilemeğe gelmişem didi. Dede Korkut böyle digeç Delü Karçar aydur: Mere ne didüğüm yetürũn, kara aygırı yarağ-ile getürũn didi. Kara aygırı yarağ-ile getürdiler, Delü Karçarı bindürdiler. Dede Korkut kösteği üzdi, turmadı kaçdı. Delü Karçar ardına düşdi. Toklı başlu torı aygır yoruldı, Dede Korkut kiçi başlu kiçer aygıra sıçradı bindi. Dedeyi kova kova Delü Karçar on beleñ yir aşurdı. Dede Korkudun ardından Delü Karçar irdi. Dedenũn anısı anıtdı, Tańrıya şıgındı, İsim-i a‘zam okıdı. Delü Karçar kılıcın eline aldı, yoğarusından öyke ile hamle kıldı. Delü Big diledi ki dedeyi depere çala. Dede Korkut ayıtdı: Çalar-iseñ elũn kurısun didi. Hağ Ta‘alanun emri-y-ile Delü Karçarun eli yukaruda aşılı kaldı. Zırā Dede Korkut velāyet issi -idi, dileği kabul oldu. Delü Karçar aydur: Meded aman el-aman, Tańrının birliğine yokdur güman, sen menüm elümi şağaldı gör, Tańrının buyruğı-ile Peygamberũn kavli-y-ile kız karındaşumı Beyrege vireyim didi. Üç kere ağzından ikrar eyledi, günahına tevbe eyledi, Dede Korkut du‘ā eyledi, Delünũn eli Hağ emri-y-ile şapa sağ oldu. Döndi aydur: Dede kız karındaşumun yolına ben ne ister- isem virür-misin? Dede aydur: Virelüm didi, görelüm ne istersin. Delü Karçar aydur: Biñ buğra getürũn kim maya görmemiş ola, biñ dahı aygır getürũn kim hiç kışrağa aşmamış ola, biñ dahı koyun görmemiş koç getürũn, biñ-de kuyruksuz kulaksız köpek getürũn, biñ dahı püre getürũn maña didi. Eger bu didüğüm nesneleri getürür-iseñüz hoş virdüm, amma getürmeyecek olur-iseñ bu katla öldürmedüm ol vaktın öldürürin didi.

Dede döndi Pay Püre Bigün ivlerũne geldi. Pay Püre Big aydur: Dede oğlan-mısın kız-mı- sın? Dede oğlanam didi. Ya pes niçe kurtıldıñ Delü Karçarun elinden didi. Dede aydur: Allahun ‘inayeti erenlerũn himmeti oldu, kız aldum didi. Beyrege ve anasına ve kız kardaşlarına muştuçı geldi, sevindiler, şad oldılar. Pay Püre Big aydur: Delü ne kadar mal istedi? Dede aydur: Yarumasun yarçımasun, Delü Karçar eyle mal istedi ki hiç bitmesün didi. Pay Püre Big aydur: Hele ne diledi? Dede aydur: Biñ aygır dileyüpdür kim kışrağa aşmamış ola, biñ dahı buğra diledi kim maya görmemiş ola, biñ-de koç dileyüpdür koyuna

girmemiş ola, biñ-de kıyruksuz kulaksuz köpek diledi, biñ dağı haraça karaça püreler diledi. Bu nesneleri getürecek olur-iseñüz kız karındaşımı virürem, getürmeyecek olur-iseñ gözüme görünmeyesin, yoğsa seni öldürürem didi. Pay Püre Big aydur: Men üçini bulur-isem ikisini sen bulur-mısın didi. Dede Korkut beli hanum bulayım didi. Pay Püre Big ayıtdı: İmdi dede köpek-ile püreyi sen bul didi. Dağı kendüsi tavla tavla atlarına vardı biñ aygır seçdi, develerüne vardı biñ buğra ner seçdi, koyunlarına vardı biñ koç seçdi. Dede Korkut dağı biñ kıyruksuz kulaksız köpek-ile biñ dağı püre buldı. Alup bunları Delü Karçara gitdi. *Delü Karçar* işitdi karşı geldi, göreyim dedüğümü getürdiler-mi didi. Aygırları göricek beğendi, develeri gördiginde beğendi, koçları beğendi, köpekleri göricek kaş kaş güldi, aydur: Dede ya kanı menüm pürelerüm? Dede Korkut hay oğul Karçar adama uş bögelek gibi buñludur, ol bir yavuz canavardur, hep bir yirde dirüp- duraram, gel gidelüm semüzin al aruğın ko idi. Aldı Delü Karçarı bir pürelü yire getürdi, Delü Karçarı yalnızca eyledi ağıla koydı. Püreler Delü Karçara üşdiler. Gördi beceri bilmez, aydur: Meded Dede, kerem eyle Allah ‘ışkına kapuyı aç çıkayın didi. Dede Korkut oğul Karçar ne karğaşa idersin, getürdüm. Bu ısmarladuğın nesnedür, nolduñ böyle buñalduñ, semüzin al aruğın ko idi. Delü Karçar aydur: Hay Dede Sultan Tañrı bunuñ semüzin de alsın aruğında alsun, heman beni kapudan tışarı eyle, meded didi. Dede kapuyı açdı, Delü Karçar çıktı. Dede gördi-kim Delünüñ canına kiçmiş, başı kapısı olmuş, gevdesi püreden görünmez, yüzi gözi belürmez. Dedenüñ ayağına düşdi. Allah ‘ışkına beni kurtar didi. Dede Korkut var oğul kendüni şuya ur didi. Delü Karçar segirderek vardı, şuya düşdi. Püredür şuya akdı gitdi. Geldi geyesisin *geydi*, *ivine* gitdi. Ağır düğün yarağın gördi.

Oğuz zamanında bir yigit ki evlense oğ atar-idi, okı *ne* yirde düşse anda gerdek diker-idi. Beyrek Han dağı oğın atdı, dibine gerdeğın, dikdi. Adaklusından ergenlik bir kırmızı kaftan geldi, Beyrek geydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, saht oldılar. Beyrek aydur: Niye saht olduñuz didi. Ayıtdılar: Nice saht olmayalum, sen kızıl kaftan geyersin biz ağ kaftan geyerüz didiler. Beyrek aydur: Bu kadar nesneden ötürü niye saht olursız, bugün ben geydüm yarın n’ayıb üm geysün kırk güne değin sıra vardı geyüñüz, andan soñra bir dervişe virelüm didi. Kırk yigit ilen yiyip içüp otururlar-idi. Yarımasun yarçımasun, kâfirün câsusı bunları câsusladı, varup Bayburd Hışarı bigine haber viridi, aydur: Ne oturusız Sultanum, Pay Piçen Big ol saña virecegi kızı Beyrege viridi, bu gice gerdeğe girür didi. Yarımasun yarçımasun, ol mel’un yidi yüz kâfir-ile yılğadı. Beyrek ap alaca gerdeği içinde yiyüp içüp bi-haber oturur-idi. Dün uyhusundan kâfir otağa koyıldı. Nayibi kılıcın şıyırdı eline aldı, menüm başum Beyregüñ başına kurban olsun didi. N’ayıb paralandı

şehid oldu. Derin olsa baturur kalabalık dur, at işler er öginür, yayın erüñ umudı olmaz. Otuz tokuz yigit-ilen Beyrek tutsak gitdi.

Ṭañ ötdi, gün toğdı, Beyregüñ atası anası baqdı gördi-kim gerdek görünmez olmuş. Āh itdiler, ‘ağılları başlarından gitdi. Gördiler-kim uçarda kuzgun kalmış, tazı tolaşmış yurtda kalmış, gerdek paralanmış N’ayıb şehid olmuş. Beyregüñ babası kaba şaruk götürüp yire çaldı, tırtıdı yakasın yırtıdı, oğul oğul diyüben böğürdi zārılık kıldı. Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözinüñ yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yañağın tırtıdı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı sıkılayubanı ivine geldi. Pay Püre Bigüñ dünlüğü altun ban ivine *şiven* girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yedi kız kardaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler, vay bigüm kartaş muradına maqşudına ırmeyen yaluñuz kartaş diyüp ağlaşdılar böğrişdiler. Beyregüñ yavuklısuna haber oldu, Banı Çiçek karalar geydi. Ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi yañağını tırtıdı yırtıdı.

Vay al duvağum iyesi vay alnum başum umudı
 Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm
 Toyınça yüzine bakmaduğum hanum yigit
 Kanda gitdüñ beni yaluñuz koyup canum yigit
 Göz açuban gördüğüm
 Köñül ile sevdüğüm
 Bir yasduğda baş koyduğum
 Yolında öldüğüm kurban olduğum
 Vay Kazan Bigüñ ınağı
 Vay Kalın Oğuzuñ imrencesi *Han* Beyrek

diyüp zārı zārı ağladı. Bunı işidüp kıyan Selçuk oğlu Delü Dunder ağ çıkardı kara geydi. Beyregüñ yar ve yoldaşları ağı çıkarup karalar geydiler. Kalın Oğuz Bigleri Beyrek için ‘ağım yas tıtdılar, umud üzdiler. Bunun üzerine on altı yıl kiçdi, Beyregüñ ölüsün dirisin bilmediler.

Bir gün kızuñ kardaşı Delü Karçar Bayındır Hanuñ divanına geldi, dizin çökdi, aydur: Devletlü Hanuñ ‘ömri uzun olsun, Beyrek diri olsa on altı yıldan berü gelür-idi, bir yigit olsa dirisi haberin getürse çırgap *çuha* altun akça virür-idim, ölüsü haberin getürene kız kardaşum virür-idüm didi. Böyle diğec, yarımasun yarçımasun, Yalancı oğlu Yartaçuk

aydur: Sulţanum ben varayın, ölüsi dirisi haberin getüreyin didi. Meger Beyrek buña bir kömlek bağışlamış-idi, *geymez-idi*, şaklar-idi. Vardı köñlegi kana kına baturdı, Bayındır Hanuñ öñine getürüp bıraķdı. Bayındır Han aydur: Mere bu ne kömlekdür? Beyregi Kara Dervend’de öldürmişler, uşda nişanı sulţanum didi. Kömlegi görücek bigler ögür ögür ağlaşdılar, zārılıqlara girdiler. Bayındır Han aydur: Mere niye ağlarsız, biz bunu tanımazuz, adaklusına aparuñ görsün ol yaḥşı bilür, zīrā ol diküpdür yine ol tanır didi. Vardılar kömlegi Banı Çiçege iletdiler. Gördi tanıdı oldur didi, tırtıdı yaķasın yırtıdı, acı tırnaķ ağ yüzine al çaldı, güz alması kibi al yañağın yırtıdı.

Vay göz açup gördüğüm
Köñül virüp sevdüğüm
Vay al duvağum iyesi
Vay alnum başum umudı
Han Beyrek

diyü ağladı. Babasına anasına haber oldu, ap alaca ordusına şiven girdi, ağ çıkardılar kara geydiler. Kalın Oğuz Bigleri Beyrekden umudı üzdiler. Yalançı oğlı Yaltaçuk kiçi düğünün eyledi, ulu düğünine va’de ķodı. Beyregüñ babası Pay Püre Big daḥı bazirganları kışırđı yanına getürdi, aydur: Mere bazirganlar varuñ iklim *iklim* aran, Beyregüñ ölüsi dirisi haberin getüre-y-idüñüz ola-mı dır.

Bazirganlar yaraķ gördiler. Gice gündüz dimeyüp yorıdılar. Nāgāh Parasaruñ Bayburd Hışarına geldiler, meger ol gün kāfirlerüñ ağır günlerü-y-idi. Her biri yimek de içmekde idi. Beyregi daḥı getürüp kopuz çaldururlar-idi. Beyrek yüce çartaķdan baķdı bazirganları gördi. Bunları gördüğünde haberleşdi görelüm hanum ne haberleşdi.

Aydur:

Alañ alçak hava yirden gelen argış
Big babamuñ kadın anamuñ savgatı argış
Ayağı uzun ata binen argış
Üñüm añla sözüm diñle argış
Kalın Oğuz içinde
Ulaş oğlı Salur Kazan’ı şorar olsam sağ-mı argış
Kıyan Selçük oğlı Delü Tundarı şorar olsam sağ-mı argış

Ḳara Göne oğlu Ḳara Budağı sorar olsam sağ-mı argış
 Ağ şakallu babamı, ağ pürçeklü anamı sorar olsam sağ-mı argış
Benüm yidi kız karındaşum sorar olsam sağ-mı argış
 Göz açuban gördüğüm
 Köñül ile sevdüğüm
 Pay Piçen kıızı Banı Çiçek ivde-mi argış
 Yoḥsa kimseye vardı-mı argış
 Digil maña
 Ḳara başum ḳurban olsun arguş saña

didi. Bazirganlar aydur:

Sağ mısın esen misin canum Bamsı
On altı yiluñ ḥasreti Ḥanum Bamsı
Kalın Oğuz içinde
Kazan Bigi sorar olsañ sağdur Bamsı
 Kıyan Selçük oğlu Delü Tundarı sorar san sağdur Bamsı
 Ḳara Göne oğlu Budağı sorar olsañ sağdur Bamsı
 Ol bigler ağ çıkardı ḳara geydi senüñ için bamsı
 Ağ şakallu atañı ağ pürçeklü anañı sorar olsañ sağdur Bamsı

Ağ çıkarup ḳara geydiler senüñ- için Bamsı
 Yidi kız ḳardaşuñ yidi yol ayırdında ağlar gördüm Bamsı
 Güz alması gibi al yañaḳların yırtar gördüm Bamsı
 Vardı gelmez ḳardaş diyü zārılık ider gördüm Bamsı
 Göz açuban gördüğüñ
 Köñül virüp sevdüğüñ
 Pay Piçen kıızı Banı Çiçek
 Kiçi düğünün eyledi Ulu düğünine va‘de kodı
 Yalançı oğlu Yartaçuğ’a varur gördüm
 Ḥan Beyrek
 Paraşaruñ Bayburt Hişarında uça görgil
 Ap alaca gerdeğüne gele görgil
 Gelmez olsañ Pay Piçen kıızı Banı Çiçeği aldurduñ bellü bilgil

didi. Beyrek kaldı ağlayu ağlayu kırk yigidiñ yanına geldi. Kaba şaruğ götürdi yire çaldı. Aydur: Hey menüm kırk yoldaşım bilür- misiz neler oldu? Yalançı oğlu Yaltaçuk menüm ölüm haberin iletmiş, dünlügi altun ban ivine babamuñ şiven girmiş, kaza beñzer kıızı gelini ağ çıkarmış kara geymiş. Göz açuban gördüğüm, köñül virüp sevdüğüm Banı Çiçek Yalançı oğlu Yaltaçuğa varur olmuş. Böyle digeç kırk yigidi kaba şaruğların götürdiler yire çaldılar. Bögürü bögürü aglaştılar. Zārılık kıldılar.

Meger kâfir biginüñ bir biķir kıızı var- idi. Her gün Beyreği görmege gelür-idi. Ol gün girü görmege geldi. Bakdı gördi Beyrek saht olmış. Kız aydur: Niçün sahtsın hanum yigit? Geldüğümçe seni şin görür-idim, güler-idüñ oynar-idüñ, şimdi nolduñ didi. Beyrek aydur: Niçe saht olmayayım? On altı yıldır kim babañuñ tutsakıyam, ataya anaya kavuma kardaşa hasretem, ve hem bir qaragözlü yavuklum var-idi, Yalançı oğlu Yaltaçuk dirler bir kişi var-idi varmış yalan söylemiş beni öldi dimiş, aña varur olmış didi. Böyle digeç, kız Beyregi ‘aşıklamış-idi, aydur: Eğer seni hişardan aşığa urgan-ile şalınduraçak olur-isem babaña anaña sağlıq-ile varaçak olur-iseñ beni bunda gelüp halallığa alur-mısın didi. Beyrek and içdi: Kılıcum toğranayın oğuma sançılayın yir gibi kertileyin toprak gibi şavırlayın, sağlıq- ile varaçak olur-iseñ Oğuza, gelüp seni halallığa almaz-isem didi. Kız dağı urgan getürüp Beyregi hişardan aşığa şalundurdı. Beyrek aşığı bakdı, kendüzin yir yüzinde gördi. Allah’a şükr eyledi, yola düşdi. Giderek kâfirüñ ılıkısına geldi. Bir at bulur-isem tutayım bineyim didi. Bakdı gördi kendünüñ deñiz kulunı Boz Aygır bunda otlanup turur. Boz Aygır dağı Beyregi görüp tanıdı, iki ayağınuñ üzerine tırdı kışnedi. Beyrek dağı bunı ögmiş görelüm hanum niçe ögmiş:

Aydur:

Açuk açuk meydana beñzer senüñ alınçuğüñ
İki şeb çırağa beñzer senüñ gözçügezüñ
İbrişime beñzer senüñ yiliçüğüñ
İki қоша қарташа beñzer senüñ қулачуғüñ
Eri muradına yetürür senüñ arhaçuğüñ
At dimezem saña қарташ direm қарташumdan yig
Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig

didi. At başını yukarı tutdı, bir kulağın kaldırdı Beyrege karşı geldi. Beyrek at göksin kucaqladı, iki gözün öpdü. Sıçradı biñdi, hişaruñ kapısına geldi. Otuz toköz yoldaşın ısmarladı, görelüm hanum niçe ısmarladı:

Beyrek aydur:

Mere şası dinlü kâfir
Menüm ağzuma sögüp-durur-idüñ duyamadım
Kara toñuz etinden yahnı yidürdüñ doymadım
Tañrı maña yol virdi gider oldum mere kâfir
Otuz toköz yigidüm amanatı mere kâfir
Birin eksük *bulsam* yirine on öldüreyim
Onın eksük *bulsam* yirine yüzün öldüreyim mere kâfir
Otuz toköz yigidüm amanatı mere kâfir

didi, dağı aldı yırıyu virdi. Kırık nefer kâfirler atlañdılar, ardına düşdiler. Kova gitdiler, yetmediler döndiler.

Beyrek Oğuzı geldi. Bakdı gördü bir ozan gider. Aydur: Mere ozan nireye gidersin? Ozan aydur: Big yigit düğüne giderem. Beyrek aydur: Düğün kimüñ? Yalançı oğlu Yaltaçuğüñ didi. Mere kimüñ nesin alur didi. Ozan aydur: Han Beyregüñ adağlusın alur didi. Beyrek aydur: Mere ozan kópuzuñ maña virgil. Atumı saña vireyim, şakla gelem bahasın getürem alam didi. Ozan aydur: Avazum gedilmedin ünüm boğılmadın bir atdur elüme girdi, iletayım şaklayayım didi. Ozan kópuzu Beyrege virdi. Beyrek kópuzu aldı. Babasınıñ ordusına yakın geldi. Bakdı gördü birkaç çobanlar yoluñ kıyısın almışlar ağlarlar. Benim turmayup taş yığarlar. Beyrek aydur: Mere çobanlar bir kişi yolda taş bulsa yabana atar. Siz bu yolda bu taş niçün yığarsız? Çobanlar aydur: Mere sen seni bilürsin, bizüm halumuzdan haberüñ yok didiler. Mere ne haluñuz vardur? Çobanlar aydur: Bigümüzüñ bir oğlu var-idi, on altı yıldır kim ölüsi dirisi haberin kimse bilmez, Yalançı oğlu Yaltaçuk dirler ölüsi haberin getürdi, adağlusın aña virür oldılar, gelür bundan kiçer, uralum anı, ana varmasun tekine tuşına varsun didiler. Beyrek aydur: Mere yüzüñüz ağ olsun didi. Andan babasınıñ ordusına geldi. Meger ivleri öñinde bir büyük ağaç var-idi. Dibinde bir yahşı bıñar var-idi. Beyrek bakdı gördü. Kim kiçi kız karındaşı bıñardan şu almağa gelür, kardeş Beyrek diyü ağlar bozlar, toyuñ düğünüñ kara oldu diyü ağlar. Beyrege katı firağ geldi, katlanıma. Buldur buldur gözünüñ yaşı revan oldu. Çağırubanı burada şoylar, görelüm hanum ne şoylar:

Beyrek aydur:

Mere kız ne ağlarsın *ne* bozlarsın ağa diyü
 Yandı bağrum göyindi içüm
 Meger senüñ ağañ yok olupdur
 Yüregüñe kaynar yağlar koyılupdur
 Kara bağruñ şarşılupdur
 Ağa diyü ne ağlarsın ne bozlarsın
 Yandı bağrum göyindi içüm
 Karşu yatañ kara tağı şorar olsam yaylak kimüñ
 Şovuk şovuk şuların şorar olsam içit kimüñ
 Tavla tavla şahbaz atları şorar olsam binit kimüñ
 Kaşar kaşar develeri şorar olsam yüklet kimüñ
 Ağayıl da ağça koyunı şorar olsam şölen kimüñ
 Karalu göklü otağı şorar olsam kölge kimüñ
 Ağız dilden kız kişi haber maña
 Kara başum kurban olsun bu gün saña

didi. Kız aydur:

Çalma ozan ayıtma ozan
 Karaluça men kızuñ nesine gerek ozan
 Karşu yatañ *kara* tağı şorar olsañ
 Ağam Beyregüñ yaylası-y-idi
 Ağam Beyrek gideli yaylarum yok
 Şovuk şovuk şuları şorar olsañ
 Ağam Beyregüñ içidi-y-idi
 Ağam Beyrek gideli içerüm yok
 Tavla tavla şahbaz atlarını şorar olsañ
 Ağam Beyregüñ binidi-y-idi
 Ağam Beyrek gideli binerüm yok
 Kaşar kaşar develeri şorar olsañ
 Ağam Beyregüñ yükledi-y-idi
 Ağam Beyrek gideli yükledüm yok
 Ağayıl da ağça koyunı şorar olsañ

Ağam Beyregüñ şöleni-y-idi
 Ağam Beyrek gideli şölenüm yok
 Karalu göklü otağı şorar olsañ
 Ağam Beyregüñdür
 Ağam Beyrek gideli köçerüm yok

Yine kız aydur:

Mere ozan karşı yatañ kara tağdan aşup geldüğüñde kiçdüğüñde
 Beyrek adlu bir yigide bulışmaduñ –mı
 Taşkun Taşkun şuları aşup geldüğüñde kiçdüğüñde
 Beyrek adlu bir yigide bulışmaduñ –mı
 Ağır adlu şehirlerden geldüğüñde *kiçdüğüñde*
 Beyrek adlu bir yigide bulışmaduñ-mı
 Mere ozan gördüñ-ise digil maña
 Kara başum kurban olsun ozan saña

didi. Kız gine aydur:

Karşı yatañ kara tağum yıkılupdur
 Ozan senüñ haberüñ yok
 Kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür
 Ozan senüñ haberüñ yok
 Dinyelikde bir kardaşum alınupdur
 Ozan senüñ haberüñ yok
 Çalma ozan ayıtma ozan
 Karaluçsa men kızuñ nesine gerek ozan
 İleyüñde düğün var düğüne varup ötgil

didi. Beyrek bundan kiçdi. Ulu kız karındaşları yanına geldi. Bağıdı kız karındaşları karalu göklü oturlar. Çağırıp Beyrek şoylar, görelüm hanum ne şoylar:

Aydur:

Alan şabah yirinden turan kızlar
 Ağ otağı koyuban kara otağa giren kızlar
 Ağ çıkarup kara geyen kızlar
 Bağır gibi üginende yoğurtdan ne var

Kara şakaç altında gömeçden ne var
 Kendirükde etmekden ne var
 Üç gündür yoldan geldüm toyuruñ meni
 Üç güne varmasun Allah sevündürsün sizi

didi. Kızlar vardılar yimek getürdiler, Beyregüñ karnın toyurdılar. Beyrek aydur:
 “Ağañuzuñ başı ve gözi şadaķası köhne ķaftanuñuz var ise geyeyin düğüne varayın,
 düğünde elüme ķaftan virürler, girü ķaftanuñuz vireyim.” didi. Vardılar Beyregüñ ķaftanı
 var-imiş, buña virdiler aldı geydi, boyı boyına beli beline ķolı ķolına yakışdı. Ulu kız
 ķardaşı bunı Beyrege beñzetdi, kara kıyma gözleri ķan yaşı tıldı. Şoylamış, görelüm ģanum
 ne şoylamış:

Kara kıyma gözlerüñ çöngelmese-y-idi
 Ağam Beyrek diye-y-idüm ozan saña
 Yüzüñi kara saç örtmese-y-idi ağam
 Beyrek diye-y-idüm ozan saña
 Kunt kunt bileklerüñ şolmasa-y-idi
 Ağam Beyrek diye-y-idüm ozan saña
 Apul apul yorıyışuñdan
 Aslan gibi turışuñdan
 Kanrılubañ baķışuñdan
 Ağam Beyrege beñzedürem ozan seni
 Sevindürdüñ yirindürme ozan meni

didi. Kız bir dahı şoylamış:

Aydur:

Çalma ozan ayıtma ozan
 Ağam Beyrek gideli bize ozan geldügi yok
 Egnümüzden ķaftanumuz alduğı yok
 Başumuzdan gicelügümüz alduğı yok
 Buynuzu burma ķoçlarumuz alduğı yok

didi. Beyrek aydur: Gördüñ mi, kızlar bu kaftan-ile meni tanıdılar, Kalın Oğuz bigleri dahı tanırlar didi. Göreyim Oğuzda benim dostum düşmenüm kimdir didi, kaftanı şıyırdı götürdi kızlaruñ üstine atı virdi. Ne siz *kalun* ne Beyrek kıalsun, bir eski kaftan virdüñüz benüm başum beynüm alduñuz diyüp vardı bir eski deve çuvalı buldı. Deldi boynına kiçürdi. Kendiyü delüligе bıraqtı. Sürdi düğüne geldi. Gördi düğünde güyegü oh atar. Kara Göne oğlu Budak, Kazan Big oğlu Uruz, bigler başı Yigenek, Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin, kızuñ kardaşı Delü Karçar bile oh atarlar-idi. Kaçan kim Budağı atsa Beyrek elüñ var olsun dir-idi, Uruz atsa elüñ var olsun dir-idi, yigenek atsa elüñ var olsun dir-idi, Şir Şemseddin atsa elüñ var olsun dir-idi, güyegü atsa elüñ kurısın parmaqlaruñ çürisün hay toñuz oğlu toñuz dir-idi. Güyegülere kıurban ol dir-idi. Yalançı oğlu Yaltaçuğuñ acığı tutdı, aydur: Mere kıavat oğlu delü kıavat, saña düşer mi maña bunuñ gibi söz söylemek, gel mere kıavat menüm yayumu çek, yoħsa şimdi boynıñ ururam didi. Böyle diğеç yayı aldı çekdi, kıabzasından yay iki pare oldu. Götürdi öñine bıraqtı. Daz yirde turgay atmağa yahşı didi. Yalancı oğlu Yaltaçuk yay ufanduğına kıatı kıaqtı, aydur: Mere Beyregüñ yayı vardur getürüñ didi. Vardılar getürdiler. Beyrek yayı gördüğünde yoldaşların añdı ağıladı. Aydur:

Tul tullara girdüğüm tulararı
 Duħarluyı kıoduğum yağı yurdı
 Elimde kııl kıışlüm aygır malı
 Aygır virüp aldığum ağ tozlu kıatı yayum
 Boğa virüp alduğum boğma kırişüm
 Buñlu yirde kıodum geldüm otuz toktuz yoldaşum iki argışum

didi. Andan Beyrek aydur: Bigler sizüñ ‘ışkuñuza çekeyim yayı atayım ohı didi. Meger güyegünüñ yüzü gine nişan atarlar idi. Beyrek ok-ile yüzüğü urdı paraladi. Oğuz bigleri bunu göriçek el ele çaldılar gülüşdiler. Kazan Big kıakup tamaşa ider-idi. Adam gönderdi. Beyregi kığırdı. Deli ozan geldi baş indürdi, bağır başdı, selam virdi. Beyrek aydur:

Alar şabaħ şapa yirde dikilende ah-ban ivlü
 Atlas-ile yapılanda gök sayvanlu
 Tavla tavla çekilende şahbaz atlu
 Çağıruban dat virende yol çavuşlu
 Yaykıanduğında yağ dökilen bol ni‘metlü
 Kıalmış yiğit arħası

Beze miskin umudı
 Bayındır Hanuñ güyegüsi
 Tülü kuşuñ yavrusı
 Türkistanuñ diregi
 Amıt suyuñ aslanı
 Karaçuğuñ kaplanı
 Koñur atuñ iyesi
 Han Uruzuñ babası
 Hanum Kazan
 Ünüm aña sözüm diñle
 Alan şabah tırımışsın
 Ağ oramaña girmiştir
 Ağ kavaguñ budağından yırgayuban kiçmiştir
 Can bacuğın egmiştir
 Oıcuğazın kurmiştir
 Adın gerdek kımıştır
 Sağda oturan sağ bigler
 Şol da kolda oturan şol bigler
 İşikteki inaklar
 Düpde oturan haş bigler
 Kutlu olsun devletüñüz

didi. Böyle diğec Kazan Big aydur: Mere deli ozan menden ne dilersin, çetirlü otağ-mı dilersin, kul karavaş-mı dilersin? Altun akça mı dilersin vireyim, didi. Beyrek aydur: Sultānum meni kosañ da şölen yimeginüñ yanına varsam karnum açtur toyursan didi. Kazan aydur: Deli ozan devletin depdi. Bigler bu günki beyligüm bunuñ olsun, koñ nireye gider-ise gitsün neyer ise eylesün didi. Beyrek şölen yimegüñ üzerine geldi. Karnın toyurduktan sonra kazarları depdi dökdi çevürdi. Yağnıñ kimüni sağına kimüni şolına atar. Sağdan gideni sağ alır, soldan gideni şol alır. Haqluya haqqı dege haqsuza yüzi karalığı dege. Kazan Bige haber oldu, sultānum delü ozan hep yimegi dökdi didiler, şimdi kızlar yanına varmak ister. Kazan aydur: Mere koña yanına varsun didi. Beyrek kalkdı kızlar yanına vardı. Şurnaçıları kovdı. Nakaraçıları kovdı. Kimüni döğdi. Kimünüñ başın yardı. Kızlar oturan otağa geldi. İşigin aldı oturdı. Bunu gördi Kazan Bigüñ hatunu boyı uzun Burla kağıdı, aydur: Mere kavat oğlu delü kavat, saña düşer-mi bi-tekellüf menüm

üzerime gelesin didi. Beyrek aydur: “Hanum, Kazan Bigden maña buyruk oldu, maña kimse tolaşmaz” didi. Burla Hatun aydur: “Mere çün-kim Kazan Big’den buyruk olupdur koñ otursun” didi. Yine döndi Beyrege aydur: “Mere deli ozan maşşuduñ nedir?” Aydur: “Hanum maşşudum oldur ki ere varan kız kalka oynaya men kopuz çalam” didi. Kışırça Yinge dirler bir hatun var-idi, aña ayıtdılar: Mere Kışırça Yinge tur sen oyna, ne bilür delü ozan didiler. Kışırça Yinge turdı, aydur: Mere delü ozan ere varan kız menem didi, oynamağa başladı. Beyrek kopuz çaldı soyladı, görelüm ne soyladı: Aydur:

And içmişem kışır kışrağa bindüğüm yok
 Biñübeni kazavata varduğum yok
 Öküz ardında şarvanlar saña bakar
 Aglar buldur buldur gözlerünün yaşı açar
 Sen anlaruñ yanuna vargıl
 Muraduñı añlar virür bellü bilgil
 Senüñ- ile menüm işüm yok
 Ere varan kız kalka
 Kol şaluban oynaya
 Men kopuz çalan

didi. Kışırça Yinge buy bu zaval gelecek delü beni görmüş kibi söyler didi. Vardı yirinde o turdı. Bu kez Boğazça Fatma dirler bir hatun var-idi, kalk sen oyna didiler. Kızıñ kaftanını geydi, çal mere delü ozan ere varan kız menem oynayayım didi. Delü ozan aydur:

And içeyim bu kez boğaz kışrağa bindüğüm yok
 Biñübeni kazavata vardugum yok
 İvünüz ardı dereçük degül-mi-y-idi
 İtüñüz adı Barak degül-mi-y-idi
 Senüñ aduñ kırk oynaşlu Boğazça Fatma degül-mi-y-idi
 Dağı ‘aybuñ açaram bellü bilgil

didi,

Senüñ-ile menüm oyunum yok
 Var yirüñe oturgıl
 Ere varan yirinden tura

Ben k puz  alam
K l  aluban oynaya

didi. Böyle dige  Boğazça Fatma aydur: Boy delü bogma  ıkara ak olan a ‘aybumuzı ka dı, t r kız oynar -ise  *oyna* oynamaz –ise  cehennemde oyna, Beyrekden so ra ba u a bu  al gele egin bilür-id k? didi. Burla  atun aydur: Kız ka k oyna, elünden ne gelür didi. Banı  i ek kırmızı kaftanın geydi, eller n y ine çekdi g z kmes n diyü, oyuna girdi, ayıtdı: Mere delü ozan  al, *ere varan kız menem, oynayayım didi. Beyrek* aydur:

Men bu yirden gideli delü olmu sın
Delim a  a karlar yağmış dize yetmiş
 an kızının  iwinde kul  alayık d kenmi 
Maşraba almış şuya varmış
Bileginden on parmağın şovuk almış
Kızıl altun getürün  an kızına tırnak yonu 
‘Ayıplu a  an kız  ve varmak ‘ayb olur

didi. Bunı i idi ek Banı  i ek kağıdı: Mere delü ozan mere ‘ayıblu-mıyam kim ma a ‘ayb koşarsın didi. Gümüş gibi a  bilegin a dı. Elin  ıkardı. Beyregün ki  rd gi yüzük g r ndi. Beyrek yüzügi tanıdı, burada şoylamış, görelüm  anum ne  oylamı :

Aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına  ıkdu -mı kız
Karmanup dört yanu a ba du -mı kız
Karşu gibi kara  a u  yoldu -mı kız
Kara gözden acı ya un d kd  -mı kız
G z alması gibi al ya a u  yırtdu -mı kız.
Sen ere varursın altun yüzük men md r vir ma a kız

didi. Kız aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına  ıkdu um çok
Karşu gibi kara  a um yoldu um çok
G z alması gibi al ya a um yırtı um çok
Gelen-ile gidenden sorduğum çok

Vardı gelmez Big yigidüm han yigidüm Beyrek diyü ağladuğum
çok

Sevişdügüm Bamsı Beyrek sen degülsin
Altun yüzük senüñ degüldür
Altun yüzükde çok nişan vardur
Altun yüzügi ister-iseñ nişanın söyle

didi. Beyrek aydur:

Alan şabañ han kıızı yirümden turmaduñ-mı
Boz aygıruñ beline binmedüm-mi
Senüñ ivüñ üzerine şıgın geyik yıkmaduñ-mı
Sen meni yanuña kığırmaduñ-mı
Senüñ ile meydanda at çapmaduk-mı
Senüñ atuñı menüm atum kiçmedi-mi
Oñ atañda men senüñ oñunu yarmadum-mı
Güreşde men seni başmadum-mı
Üç öpüp bir dişleyüp altun yüzigi parmağuña kiçürmedüm-mi
Sevüşdügüñ Bamsı Beyrek men degül-miyem

didi. Böyle digeç kız tanıdı, bildi-kim Beyrekdür, cübbesi-y-le çuhası-y-ile Beyregüñ
ayağına düşdi. Beyrege dayalar kaftan geyürüp tonattılar. Heman kız şıçradı ata bindi.
Beyregüñ atasına anasına muştulığa çapar gitdi. Kız aydur:

Argap argap kara tağüñ yıhılmış-idi yüceldi ahır
Kanlu kanlu şularuñ soğulmuş-idi çağladı ahır
Kaba ağacuñ kurımışidi yeşerdi ahır
Şahbaz atuñ karımış-idi kulun virdi ahır
Kızıl develerüñ karımış-idi köşek virdi ahır
Ağ koyunuñ karımış-idi kuzu virdi ahır
On altı yıllık hasretüñ oğluñ Beyrek geldi ahır
Kayın ata kayın ana, muştulık maña ne virüersiz

didi. Beyregüñ atası anası aydur:

Dilüñ içün öleyin gelinçügüm

Yoluña kurban olayın gelinçüğüm
 Yalan-ise bu sözlerüñ girçek ola gelinçüğüm
 Sağ esen çıkup gelse karşı yatañ kara tağlar saña yaylak olsun
 Sovuk şovuk şuları saña içit olsun.
 Kulüm halayığum saña kırnak olsun
 Şahbaz atlarum saña binit olsun
 Kaşar kaşar develerüm saña yüklet olsun
 Ağayıl da ağça koyunum saña şölen olsun
 Altun akçam saña harçlık olsun
 Dönlüğü altun ban ivüm saña köle olsun
 Kara başum kurban olsun saña gelinçüğüm

didi. Bu mahalda bigler Beyregi getürdiler. Kazan Big aydur: Muştuluk Pay Püre Big
 oğluñ geldi, didi. Pay Püre Big aydur: Oğlum idügin andan bileyim, sırça parmağını
 kanatsun, kanını destmala dürtsün, gözüme süreyin, açılacak olur-ise oğlum Beyrekdür
 didi. Zîrâ ağlamakdan gözleri görmez olmuş-idi. Destmalı gözine siliçek Allah Ta'alanuñ
 kudreti-y-ile gözleri açıldı. Atası anası küvlediler. Beyregüñ ayağına düşdiler. Aydur:

Oğul dölüğü altun ban ivümüñ kabzası oğul
 Kaza beñzer kızumuñ gelinümüñ çiçeği oğul
 Görür gözüm aydını oğul
 Tutar belim kuvveti oğul
 Kalın Oğuz imrençesi canum oğul

diyüben çok ağladı. Allahına şükürler eyledi. Yalançu oğlu Yaltaçuk bunu işitti, Beyregüñ
 korkusundan kaçdı özini Tana Sazına şaldı. Beyrek ardına düşdi, kova kova saza düşürdi.
 Beyrek aydur: Mere od getirüñ. Getürdiler, sazi oda urdılar. Yaltaçuk gördi kim yanar,
 sazdan çıkıldı. Beyregüñ ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi. Beyrek dağı suçundan kiçdi.
 Kazan Big aydur: Gel muradıña yetiş. Beyrek aydur: Yoldaşlarımı çıkarmayınca hışarı
 almayınca murada irmezem didi. Kazan Big Oğuzına beni seven binsün, didi.

Kalın Oğuz bigleri atlañdılar. Bayburd Hışarına çapar yetdiler, kâfirler dağı bunları
 karşıladılar. Kalın Oğuz bigleri aru sudan abdest aldılar, ağ alınlarının yire kodılar iki
 rek'at namaz kıldılar. Adı görkli Muhammedi yad getürdiler. Gümbür gümbür nağaralar

dögildi. Bir kıyamət savaşı oldu, meydan tolu baş oldu. Şökli Meliki böğürdü beni Qazan Big atdan yire şaldı. Qara Teküri Delü Tundar kılıçladı yire şaldı. Qara Aslan Meliki Qara Budak yire şaldı. Derelerde kâfire kırğun girdi. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek, Yigenek, Qazan big, Qara Budak, Deli Tundar, Qazan oğlu Uruz Big bunlar hışara yorıyış itdiler. Beyrek otuz toqız yigidinüñ üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allah’a şükür eyledi. Kâfirüñ kilisesin yıktılar. Yirine mescid yaptılar. Keşişlerün öldürdiler. Bañ bañlatdılar, ‘aziz Tañrı adına kudbe okıtdılar. Quşuñ ala qanına qumaşuñ arusını kızuñ gökçegini, toqızlama çırğap çuğa hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar. Pay Büre Bigün oğlançuğı Beyrek, meliküñ kızın aldı. Ağ ban ivine ağ otağına girü döndi. Dügüne başladı. Bu kırk yigiduñ bir kaçına Han Qazan bir kaçına Bayındır Han kızlar virdiler. Beyrek dağı yidi kız qarındaşını yidi yigide virdi. Kırk yirde otak dikdi. Otuz toqız kız tãli‘lü tãli‘ine birer oğ atdı. Otuz toqız yigit oğınuñ ardınca gitdi. Kırk gün kırk gice toq düğün eylediler. Beyrek yigitleri-y-ile murad virdi murad aldı. Dedem Qorqut geldi şadılık çaldı, boy boyladı soy şoyladı, gãzi erenler başına ne geldüğün söyledi. Bu Oğuz-nãme Beyregüñ olsun didi.

Yöm vireyin hanum : Qara tağlaruñ yıqılmasun,
 Kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün,
 Ağ şakallu babañ yiri Uçmak olsun,
 Ağ pürçeklü anañ yiri Behişt olsun,
 Oğul –ile qarındaşdan ayurmasun,
 Añır vaqtında aru imandan ayırmasun,
 Āmin āmin diyenler dīdār görsün,
 Yıǵışdursun dürişdürsün günahuñuzı
 Adı gökli Muḥammed Muştafa yüzi şuyuna bağışlasun
 Hanum hey.

HİKÂYÂT-İ BEG BEYREK CİLD-İ SÂNİSİDİR BEYÂN OLUNUR¹⁰

Rivâyet: 1

Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr bu kıssa-i bir ibret-i âyân ve beyân eder ki işte Beg Beyrek Şehzâde Ak Kavak Şah'ın kızı Gül-Âferide Bânû ile bu nice mâceraları geçip, âkıbet üç şartını icra etdikde, sonra nikâh olub Ak-Kavak Şah'a veda' edip. Gül Âfrîde Bânû'yu alıp pederi Kâmurân Şah'ın, gidip mukaddem pederine bir nâme inşa edip, ahvâli (2b) takrîr eyledi. Ba'de üç konak yer kaldıkda konu. Beg Beyrek gezerken harem çadırına geldi, gördü ki, içeriden bir hazin hazin ağlamak sadâsı gelir. Dinleyip bildi ki, bu nice zamandan beri hatırını sormadığın melûldür. Hemen tâye kadını çağırıldı. Ol dem şehzâde dutup tâyeye ayıttı:

- “Ey tâye, var benden Bânû-yı Cihân'ıma selâmlar edip, hâtır-ı şerîfin suâl edip kalbinden teşvişi gidersin.” deyip tâyeye vâfir ihsanlar eyledi. “Var imdi ey tâye,” deyip gönderdi.

Tâye dahi zemîni bûs edip çadır kapsından taşra oldu. Biraz ileriye gidip, Bânû'ya rast gelip, ikisi maan çadıra geldiler. Ba'de Şehzâdenin cevaplarını (3a) takrir eyledi ve hem Bânû kendi kulağıyla da dinlemişdi. Biraz teselli-i hâtır oldu.

Çün sabah oldu. Kâmurân Şahın gönderdiği vezirler ve erbâb-ı devlet gelip, cümle istikbâl edip, şehzâde ile görüşdüler. Andan, ol aradan göçüp bir konak kala gelip kondular. Amma, Beg Beyrek Şehzâde, vâlidesi bir gümüşden koçuya süvâr olup karşı geldi. İleriden şehzâdeye haber eylediler:

- “Ey şehzâdem, Vâlîde Sultan geliyor.” dediler.

Tez, Şehzâde Bengi Boz'a süvâr olup, karşı varıp, piyâde olup, vâlidesine istikbâl edip, harem bâr-gâhına varınca getirip kondurdu ve dest-i şerîfini bûs edip (3b) ayağ üzre turdu: “Ey ciğerköşem” deyip, şehzâde edebile diz çöküp oturdu. Vâlîde Sultan ahvâlinden suâl edince, şehzâde dahi sergüzeştin nakledip tururken, haber geldi ki:

¹⁰ Türk Dil Kurumu Yazmalar Katalogu A/87

- “Şehzâdem, pederiniz Kâmurân Şah geliyor.” dediler.

Hemen şehzâde yerinden turup, rahşına süvar olup, biraz gitdi. Karşıdan padişah ayân olacak, şehzâde rahşından zemîne inip, atası Kâmurân Şah’a karşı varıp, önünde yer öpüp, andan Padişah-ı Âlem dahi şehzâdenin gözlerinden bûs edip bunlar musahabet ederek bârgâha geldiler. Ol dem padişah dönüp ayıtdı:

- “Otur imdi, ey ciğerköşem.” dedi.

Şehzâde dahî (4a) duâlar edip oturdu. Ol dem kendi sergüzeştinden bir fasıl hikâyât edip karar eylediler. Çün bir taraftan Beg Beyrek Şehzâde’nin vâlidesi, Gül Âferîde Bânû’nun tâyesine haber gönderdi. Ol de gelip, zemîn bûs eyledi. Vâlîde Sultan dönüp ayıtdı:

- “Var benim oğlumun ma’şukası olan Gül Âferîde Banû’nun getir göreyim.” dedi.

Taye dahi, “pes-i çeşmim” deyip, ol dem varup, Bânû-yı Cihân’e ta’rif eyledi. Bânû dahi: “baş üstüne” deyip. Tâye, Bânû’nun önüne düşüp Vâlîde Sultan’ın çadırına geldiler. İçeriye girip Vâlîde Sultan’ın dest-i şerîfin bûs eyledi. Ol da Bânû’nun gözlerinden bûs (4b) edip; “Hoş geldin, safa geldin” deyip yer gösterdi. Bânû dahî geçip oturdu. Ol da, Vâlîde Sultan dahî Kâmurân Şah’a adam gönderdi. Dahî yerinden kalkıp, Bânû’nun olduğu yere geldi. Gül Âferîde Bânû, çün Padişahın geldiğin görüp ayak üzre turdı. Padişahın dest-i şerîfini bûs edip.

İşte, bunlar ol arada görüp karar eylediler. Çün, ol gice geçüb sabah oldu. Vâlîde Sultan ile Bânû-yı Cihân, bir koçuya süvâr olup. Andan; padişah dahî şehzâde ve cümle erbâb-ı dîvân ve alayla şehzâde dâhil olup saraya geldiler. Ol dem padişah, oğluna bir saray yakın eyledi ve Ak Kavak Şah’ın vezirine (5a) vesâir belli başlı olanlara saray ta’yin eyledi. Ve gerüde kalan askere şehzade önünde çadırlar ve otaklar kurdular.

İşte, üç gün ziyafet olundu. Dördüncü gün Ak Kavak Şah’ın veziri, alayla Kâmurân Şah’ın divanına gelip, âdâb-ı şâhî yerine getirip peşkeş ve nâmesin arz edip amma Şâh-ı Âlem bir dîvân tertîp eyledi kim. Bundan ziyade dîvan olmamışdı. Ol divanda Beg Beyrek şehzâde dahî gelip Kâhir-Perizâde sandalyesinde karar edip oturdu, Cihangîr-Ablak-Süvar dahi alt yanında oturup vesairleri dahi yerli yerinde oturup karar edip, divan germâ-ger oldu. Ol dem, Ak Kavak

(5b) Şahı dahi baş vezirine izin alıp, ol dahi gelip zemîn bus edip yer gösterdiler. Ol dahî geçip oturdu.

Bu mahalde, Kâmurân Şah dahî nâme’i alıp dâna eline verdi. Ol dahî ayağ üzerine kalkub bülend-i âvâz ile okudu. Arz-ı muhabbet ma’lûm oldu. Andan dîvân tağıldı, herkes mekânlarına gittiler. Bu mahalde, Kâmurân Şah dahî harem-i hâsına girip, hemen hârunuyla müşavere edip:

- “Ey hârun, şimden geri sürûr-ı hümâyûn idelim,” dedi,

Vâlîde Sultan dahî; “pek makbul” deyip karar eylediler. Amma, anların dediği olmasın. Kıssayı bir gayrı yüzden dinle. Râvi-yi üstad öyle rivâyet eder ki: Çün ol zaman ki Beg (6a) Beyrek, Bânâ’yu basıp, alıp getirdi. Cihângîr-Ablak-Süvâr gördü ki, Beg Beyrek gene geldi. Ah edip, kendüye ayıtdı:

“Ey Cihângîr, bu da olmadı. Buna bir şey dahi edip, bir tarafa dahi göndereyim. Bâri helâk olsun, bana yine Kâhir-Perizâd sandalyesi kalsın. İşte, bu etdiğim çile başa varmadı.” deyip gece gündüz haremzâde bu fikirde oldu.

Amma, bu yanandan Gül Âferîde Bânû; “Ah! ne zaman ber-murada olurum.” deyüp karar etmede. Amma bir gün Beğ Beyrek Şehzâde adam gönderüp, Cihângîr-Ablak-Süvâr’ı çağırıp, haber gönderdi ki: “Şehzâde bugün şikare binse gerek.” dediler. Hemen ol dem, haremzâde, şad ü handan (6b) oldu: “Ola ki, bir ruhsat (?) bulam” deyip, bir şuûn-ı hümâyûn kalkıp rahşîma süvâr olup, gelip şehzâde ile maan bir mikdar asker ile şikâr-gâha varıp, biraz şikârlar edip, andan bir mesîr(e)-gâh yerde karar edip, kebâb pişirip, oturup yediler. Ve biraz musâhabet idip, bu mahalde şehzâde dönüp Cihângîr-Ablak-Süvâr’e ayıtdı:

- “Ey pehlivan, hiç benden ötürü divan halkı ne söylediler?” dedi.

Bu kere, Ablak-Süvâr fırsatı ganimet bilip ayıtdı:

- “Ey şehzâde, neylersiniz, bir gayrı musâhabet görelim.” dedi.

Şehzâde ayıtdı:

- “Ey pehlivan, lûtf-i kerem eyle, elbetde söyle.” dedikde, ol dem Cihângir ayıtdı:
- “Baka, sır (7a) verem şehzâdem!

Cümle âlem dediler ki: “Şehzâde varıp, ol kızı basıp getirmek erlik değildir. Erlik oldur ki: eğer varıp Engerûs Kralı’nı darb-ı destile basıp kendüye tâbi edip ve kızı Dilfirûz Bânû’yu alıp götürebilirse, ebrâk-ı sâhib-kırân olup, dillerde dâstân olur” deyü söylerler. Amma benim şehzâdem, vâkıâ anların sözleri gerçektir. Zîrâ, sende gelen sâhib-kırânların birisi mâlik olmuşlur (?)” deyip Engerûs Kralı’nın kızı Dilfirûz Bânû’yı ol kadar medh eyledi ki, olmaz. Hemen Şehzâde, Gül Âferîde Bânû’dan muhabbeti ferâmûş edip, gönli Dilfiruz’e düşdü. Âhirül’emr gayrı karâr etmeyi(p), hemen sarayına gelip (7b) ertesi seheri kendi etbâından biraz adam alıp, şikâr bahâne edip, örügü, şikârı bırakıp, o şikârına gitdi. Kendü tevâbi’ından otuz tokuz nefer adam alıp, ol aradan: “Kandesin Engerûs Kralı?” deyip, revân oldular.

Onbeş-yigirmi gün gidip, Engerûs Kal’asına bir menzil kala, bir otlı ve sulu yere geldiler. Şehzâde, ol arada inip, atlarını ota salıp, kendileri bir dıraht sâyesinde, karâr edip, taamların yiyip, andan yatıp, bunların kırkı da hâba vardılar.

Râvi-i üstâd, öyle rivâyet eder ki: meger bunlar Oğuz tâifesi olmağla gâh bir yılda, gâh iki yılda bir kere uykuya yatarlardı. (8a) Tamam kırk gün olmayınca uyanmazlardı. Oğuzların uykuları böyle idi. İşte, bunlar ol arada yatıp onbeş gün mikdarı uyudular. Amma, bir gün Engerûs Kralı’nın avcıları kal’adan çıkub şikar aralarken bunların atlarını görüp, ileri varıp gördüler, biraz adam yatub uyurlar! Bunlar hemen ol aradan sürüp Engerûs Kralı’na gelip haber verdiler. Kral dahi, bu iki yüz adam ile süvar olup, ol araya gelip, bunları görüp uyurlar. Hemen, bunların cümlesini tutarlar, atlarını dahi tutarlar. Amma, Bengi Boz’ı, Kral görüp, akli başından gidip, ayıtdı:

- “Bana, şol rahşı ala getüre idiniz,” dedi.

Yanında (8b) olan cümle bir araya gelüb tutmak murâd eylediler. Bengi Boz bir levn-i demin âlem, ve kulakların kalem edip, bir kez bir sahîl öyle urdu ki, ol sayhâ dürlü dürlü sadalar verdi. Bengi Boz. Şehzâde’nin ahvâlini bildirdi. Kendinin başına geleceğin tuydı. Hemen bir yol bunların içine girip, vâfir askerin helâk edip, bir baş: “Kandesin Oğuzlar diyarı?” deyip revân oldu.

Engerûs Kralı, rahşın böyle etdiğine hayrân olup, dönüp ayıtdı:

- “Bu at böyle olunca, sahibi nice olmak gerek?” deyip, emredip otuz tokuz adam ile

Beg Beyrek Şehzâde'yi bir ata yükledip, kal'alarına getirip, bend üstüne bend urup zindana gönderdi.

(9a) İşte, bunlar bu tarafda, zindanda mahbus olmakda. Amma, râviyi istâd öyle rivâyet eder ki, çün Bengi Boz bir yerde karar etmeyip, gece gündüz bir gün Oğuzlar diyarına geldi. Doğru saray kapısına varıp, öyle bir sahîl urdı ki, âlem sadâ ile toldı. Ol dem, kapıcılar seğirdip geldiler, gördiler, üzerinde şehzâde yok! Gelip, Kâmurân Şah'a haber verdiler. Padişahın aklı gidip, hemen kendi dahî gördü, şehzade yok! Ah edip çâk-i girîbân edip emr eyledi, ahır kapısını açdılar, Bengi Boz'u ahıra aldılar. Ol aradan Kâmurân Şah harem-i hâsına girip, ahvâli Şehzâdenin vâlidesine (9b) ve Gül Âferîde Bânû'ya takrîr eyledi. Amma, cümleden ziyâde Bânû-yı Cihân âh edip; “Ey dirigâ, ne müşkil kare uğradım efendim. Cânım yarısı şehzâdenin cemâlini görmedim” deyip hasret yaşların bârân misâli gözlerinden akıdırdı. Amma, tâye Bânû-yı Cihân'a teselli verip:

- “Elem çekme, ey Bânû-yı Cihân. Ben varıp, bir iyi haber alayım.” deyip gelip birinden ahvâli suâl eyledi. Ol da:
- “Eyvah, kestâne(?) üste, biz de bilmeziz nice oldu.” dedi.

Çün tâye gelip, bu cevabı Gül Âferîde Bânû'ya takrîr eyledi. Bânû, feryâd edip, kendi kendinden geçip, bîhûş oldu. Tâye, bu hâli görüp, “Bânû, noldu?” deyip tez yerinden kalkıp, gülâp alıp (10a), Bânû'nun yanına gelip, yüzüne gözine gülâp serpti. Hele Bânû'nun biraz aklı başına gelip, tâye koltuğuna girip, odasına getirip yatırdı.

Amma, bu taraftan Vâlîde Sultan dahî feryâd-ı figân ederken Kâmurân Şah gelip ayırdı:

- “Ey hâtûn, elem çekme, inşaallah u Ta'âlâ sağdur.

Bakalım, bir haber alalım.” deyip bunları cer' u fer (?) etmeden men eyledi. Amma, râvî-yi üstâd öyle rivâyet eder ki;

Beg Beyrek'den sonra Kâmurân Şah'ın bir kızı olup ondört-onbeş yaşına kadem basmışdı. Ve birinin ismini Şemse Bânû komuşlardı. Ol dem, Şemse Bânû, Bengi Boz'un yanına varıp ohşadı. Ol da Bânû'dan kaçmayıp (10b) râm oldu. Bânû dahî getirip bir yere bend edip, üzerinden eğerini alıp, önüne alefini kovup gözedirdi. Amma, yürüsün, çün Cihangîr-Ablak-Süvâr, bu hâli görüp şâd oldu. Sureta hazîn sûret gösterip, lâkin gönlünden, böyle

hâl olduğuna gayet mesrûr-ı handân olup, bu dem bide (bin) canı olsa, vermeğe kail oldu. Kendüye ayıtdı;

- “Ey Cihângir, işte şehzâde ya esir olmuştur, ya helâk olmuştur. Şimden sonra, gayrı bu sandalye benimdir.” deyip, safâ ile karar eyledi.

Kâmurân Şah ol dem emredip etraf-ı âleme adamlar gönderip, bir ay mikdarı aradılar.

Asla Şehzâde’den nam-nişân (11a) bulmayıp, dönüp Padişah’a gelip ahvâli haber verdiler. Kâmurân Şah, elem üzre kalıp, fikir deryasına dalıp, kendüye ayıtdı:

- “Bütün etrafa adam irsal eyledim. Lâkin, Engerûs Kal’asına adam göndermedim. Belki ol tarafa gitmiştir.”

deyip bu fikri eyledi. Amma, bu Kâmurân Şah’ın bir âkıl ve sahib-i tedbir bir dâne bezirgânbaşısı var idi, ismine Hoca Mansur derlerdi. Ol dem Padişah’ın bezirgânbaşı geldi. Adam gönderdi, anı tenhasına çağırıp. Bezirgânbaşı gelip, zemîn bus eyledi. Padişah, hilat eyleyip, dönüp ayıtdı:

- “Ey Hoca Mansur, senden bir murâdım var. Muradım budur ki; ticaret tarîkıyla Engerûs Kralı’nın Kal’asına (11b) varıp, ticaret edip ve hem benim ciğerköşem ol diyarda ise, gereği nefer tahsis (?) edesin. Eğer anda ise bulub bana bir haber getüresin, kendime vezir edeyim. Lâkin bu sözi kimseye ifşa eyleme.” dedi.

Bezirgânbaşı, zemîn bûs edip; “N’ola, ferman Padişah’ımındır.” deyip taşra olup, hânesine gelip, tedâriklerini görüp, ol diyara göre metalar hazır edip, bir gün emredip hizmetkârları yükleri ve katar u baharını yükledip, bir gün ol şehir-i Oğuz’dan çıkıp: “Kandesin Engerûs Kralı”, deyip gitdiler.

İşte, bunlar gitmekde, amma bizim hikâyetimiz ol şehzadeye geldi. Ol zaman Beg Beyrek Şehzade, ol murg-ı zârda yatıp uyurken (12a) Engerûs Kralı gelip, bunları tutup, kırk kişiye bend çekip, getirip vazı-ı zindan eyledi. Lâkin, bunların asla bundan haberleri olmadı. Zirâ, bunlar. Oğuz uyhusunda idiler. Çün, kırk gün tamam oldu, bunlar bir kezden iste (işte) berk uyanıp gördüler, bir karanlık yerde, ellerinde, ayaklarında zincirler var! Bildiler ki; uyurken tutup esir etmişler. Gayrı, ahvâli bunlar bilip; “Ne çâre, kazaya rıza,” deyip oturdular. Amma, Şehzâde bir ah edip, bu beyti söyledi:

Böyledir ahvâl-i âlem, gah şâd i gâh gam

(12b) deyip kendi tevâbiyle otuz tokuz kişi bu zindanda oturup Hüdâ'ya hamd ü senâ edip kaldılar. Amma, ez-ân canip bizim kıssamız bezirgânbaşıya geldi. Çün, Kâmurân Şah, bütün oğlu için gönderdi. Hoca Mansur, katırların yükledip, yola revân olup, yolda yiye içe, kona göçe, günlerde bir gün Engerûs diyârına gelip, vusûl bulup ve bir kerbânsarayına dâhil olup, andan bir mikdâr meta ve cevâhir alıp Engurus Kralı'ya (na) hedâye getirip arz eyledi, Ol dem, makbule geçüb Hoca Mansur'a ikram eyledi. Kalkıp, Kralına veda' edip, hânesine gelip bir iki gün yüklerini (13a) açmayıp, Beg Beyrek'in aradı. Ol kadar aradı ki, bütün şehri tamam edip, bir haberin almadı. Ammâ, Hoca Mansûr'un kondığı. Meger kerbânsarayının havlısı zindana müfâdın ve ol araya bakar idi, bir delik var idi. Bu Hoca Mansûr'un bir katırı var idi. Ol delik önünde bağlı. Her gün kendi varıp yemini ve suyunu verir idi. Kimselere inanmazdı.

Çün, bir gün Beg Beyrek şehzâde ol delikden bakarken gördü ki, delik önünde bir katır bağlı turır. Nazar edip gördü ki: Cüce (Hoca) Mansûr'un katırındır bildi. Zîrâ, bu katırı Hoca Mansûr'a atası Kâmurân Şah vermişdi. Andan ötürü bildi. Kendisine: "Aceb, bunda bu katır ne (13b) arar ola?" derken, Hoca Mansûr dahî ol araya gelip, katıra yemini ve suyunu da verip biraz eğlendi. Beg Beyrek şehzâde ayıtdı: "Bunun, bunda ne işi vardır. Bir şuna bâri bir söz atıp, ola kim atam ve vâlidem ve ma'sukamdan bir haber alaydım." deyip, andan yüzün ol tarafa edip, bir kez bir ah edip, hemen ol dem bu beyti hasb-i hâl edip söyledi:

Bezirgânım, bezirgânım,
Ey Hoha (hoca)-i namdarım
Sorarım, haber sorarım
Ben sana, şah atam sorarım

dedikde, çün Hoca Mansûr işidip, bu kez hayrân olup kendüye ayıtdı: "Elbetde bunda (14a) bir sır vardır. Ayâ, bu maniye söyleyen kim ola? Ben de buna bir karşılık cevap vereyim" deyip ol mahalde bu mani-i kâle getürüb söyledi:

Beyt
Bezirgânım, bezirgânım

Bir Hoha (hoca) nâmdârım
 Şah atan dediğin kimdir,
 Sana ben andan sorarım

Dedikde, Beg Beyrek Şehzâde kendüye ayıtdı:

- “Şimdi, kendimi bildirsem, kral la’în duya da, bir zarar ede. Hemen, iyisi rumûz ile bildireyim” diye, tekrar Beg Beyrek Şehzâde bu beyti, ah edip söyledi:

Ben bir garib turnayım,
 Tuzak içre giriftârım
 Babama Kâmurân Şah derler,
 Ben de Şehzade-i Kâmurân’ım

(14b) dedi.

Ol dem Hoha (Hoca) Mansûr bunu bilip, ol dem o da, ana rumûz ile bu beytile cevâb verdi:

Budur Cüce (Hoca) Mansûr adım,
 Şehr-i Oğuz’dan yâdım,
 Sabıka gamda idik,
 Şimdi hamd olsun şâdım

deyip, gayrı Bezirgânbaşı bildi ki, bu Beg Beyrek Şehzâde kendisidir. Ol dem etrafına bakıp gördü ki, yanında bir kimse yok. Dönüp ayıtdı:

“Baka Şehzâdem, sen gideli üç sene oldu. Kâmurân Şah atanız yemekden içmekden kesilip, gözlerinden yaş yerine kan akıdıp, tâc-taht dahî aynından değil. Etrâf-ı âleme adam salıp, olmadı senden bir haber almadı. Âhır beni تنها çağırıp: “Bezirgân tarîkıyla varıp bir haber alalım” deyip gönderdi. (15a) Ben de bu diyâre, gelip, bütün şehri aradım, asla bir haber almadım. Bi-hamdi lillâh-ı Teâlâ, işte sizi bunda buldum. Benim Şehzâdem, şimden sonra sakıyub, bir elem üzre olmayasın. İnşallah-ı Teâlâ ben varıp atanız Kâmurân Şah’a haber verdikde, ol da bu cânibe an-karîb geldi. Sîzleri bundan halâs edip düşmanların hakkından gelip yine mesrûr olursunuz.” deyip.

Beg Beyrek Şehzâdem dahî veda edip andan üç güne dek tedâriklerini dahî görüp, ayrık (?) turmayıp, geceyi gündüze katıp, bir gün Oğuzlar diyarına dâhil olup, kendüsin arz eyledi. Hemen Padişah, Hoca Mansûr'un geldiğini işidip, şâd-ı handan olup (15b) azîn olup, Hoca Mansûr içerü girüp, zemîn bûs edip, ayak üzre turdı. Andan Kâmurân Şah, ortalığı halvet edip:

“Hoş geldin, safâ geldin, ne haber benim ciğerköşemden?” dedikde, Hoca tekrar zemîn bûs edip, bâlâda geçen minvâl, üzre, Esgerûs (Engerûs) diyarına varıp, ne güne muâmele edip ve ne yüzden cevap eyledilerse tafsîlen cümlesin padişaha takrîr edip, zemîn bûs edip hâmûş oldu. Padişah, Hoca Mansûr'dan bu kelâmı gûş edip, şâd-ı handan olup, Hoca Mansûr'a azîn verip, kendisi harem-i hâsına girüp, hâtunı padişaha karşı geldi. Gördi ki; Padişahın yüzü (16a) güler. Dönüp:

- “Ey hâtûn, bi-hamdilillâh, ciğerköşemiz sağ ve sâlim imiş. Lâkin, Engerûs Kralı tutup, vazı-ı zindân eylemiş, İnşâ’alah-ı Teâlâ, ben varıp, halâs ederim” dedi.

Çün, Şehzâde'nin vâlidesi, oğlunun sıhhat haber(ini) gûş edip, hemşîresi ve ma'sûkası olan Gül Âferîde Bânû'ya haber oldu. Anlar dahî gelip, çün Şehzâde'nin sağ olduğu(nı) bilip şükürler eylediler. Andan Kâmurân Şah taşra çıkıp emreyledi. Divan kösler çaldılar. Bütün ehl-i dîvân âghah olup, yerlerinde karâr eylediler. Andan, padişah, dîvan kâtibine emredip ayıtdı:

“Benim bütün hükmeylediğim vilâyetlerde ne kadar vüzerâ ve begzâdeler var (16b) ise birer fermanlar tahrîr eyle. Engerûs Kralı üz(r)erine sefer etsem gerek. Bir kaç ay içinde gelip, bunda hâzır-müheyyâ olsunlar.” deyip emrolundu.

Ol dem dîvan kâtibi dahî; “Pes-i çeşmim” deyip, padişahın emri üzerine birer ferman tahrîr eyledi. Ol dem padişah bakıp beğenip, üzerine mührin urup, herbiri bir belli başlı ağalara verilip gönderdi. Andan, şehir içinde tellallar nidâ etdirip, herkes hâzır-müheyyâ oldular.

Andan bir gün padişah emredip otaklar taşra çıkdılar. Ertesi gün padişah kendi dahî alayla taşra çıkıp karâr eyledi. Andan her tarafa giden fermanlar varıp vusûl buldukda “pes-i çeşmim” deyip (17a) her biri askerlerini alıp, akın akın gelip ol sahrâları çadırlar, otaklar ile zîn oldu. Ol dem bunları hesap edip gördiler. İki kere yüz bin asker cem' olmuş. Ol dem

Padişah emredip, boruları çalmayıp, ertesi gün göç eyledi. Amma, Padişah da ahdin üzre Hoca Mansûr'ı getirip, üç tuğuyla vezir edip şehir içinde kendi yerine nasbedip ve her ümûrunu ana ısmarlayıp, bir gün göçedip: “Kandesin Engerûs Kralı” deyip revân oldular. Bir yerde ârâm etmeyip günlerde bir gün, Engerûs Kralının serhaddine kadem basdı. Ol dem, heman bir muhtasarcan nâme yazıp, müteayyin bir adam ile krala gönderdi.

(17b) Nâme krala geldikde, mührünü yazıp okutdu. Nâmede öyle yazmış ki: “Ben ki Kâmurân Şahım. Sen ki Engerûs Kralının kralısın. Nâmım vusûl buldukda, oğlum Beg Beyrek Şehzâdem ile otuz tokuz adam ile mahbusundan halâs edip gönderirsen, yohsa göndermezsen? Öyle bilesin ki üzerine geldim, kal'anı başına yıkarım.” deyip kelâmın tamam etmiş.

Engerûs Kralı çünkü nâmeden böyle söz işidicek, ol gelen adama ayıtdı;

“Var, Padişahınıza öyle cevap ver ki; benim hapsimde öyle adamlar yokdur.” deyip cevap verip gönderdi.

Ol adam dahî gelip Kâmurân Şah'a haber virdi. Ol dem padişah emredip, bu kadar asker (18a) ile gelip kal'anın önünde bâr-gâhların kurup karar eylediler.

Ol gece geçüb, sabah bunlar cenge başladılar. Hak Sübhâne ve Teâlâ Hazretleri Kâmurân Şah'a fırsat verip, Engerûs Kralının askerini bozup, Kralı tutup esir eylediler. Padişah emredip, kal'aya yürüyüş edip, fethedip, içeriye girip kal'a kavmîne bir iyi kılıç kodılar. Gördiler ki, kral esir olmuş. Ama(n) dileyip.....(?) dediler. Bu kerre Kâmurân Şah, ama(n) verip ol dem zindanbânı çağırıp.....(?) takrîr eyledi. Ol dem, hemen zindanbân varıp, Beg Beyrek Şehzâdenin önünde zemîn bûs edip müjde eyledi:

“Pederiniz Kâmurân Şah (18b) gelip, Engerûs Kralını tutup, esir eyleyip, kal'ayı feth eyledi. Hâlâ taşrada, sizi ere muntazırdır.” deyip Şehzâde'nin bendini alıp, önüne düşüp huzur-ı padişaha getürdi, Beg Beyrek şehzâde, padişahı görüp hâk-i pâyine yüz sürüp sarıldı. Padişah dahî oğlunu görüp, bağrına basıp, gözlerinden bûsedip şükr-i yezdan eyledi. Andan sonra, Engerûs Kralı'nın sarayına girip, tahtını kılıçlayıp, geçip karar eyledi. Oğlunu yanına alıp, ol dem gördü ki; saç sakal uzayıp kuşağına inip, libasların dire dire olup, benzi zağferana dönmüş. Ol dem yine, zindanbân varıp otuz tokuz (19a) kişiyi

zindandan der-akeb çıkarıp ve alıp huzura getürdi. Bunlar, padişah öninde zemîn bûs edip, müjdeler olsun kim Şehzâde-i Kâmurân'dan geliyor diye haber gitdi ki: “Müşeddid kâfir olsun ki, işte oğlumdan kâğıd,” deyip çıkarıp kâğıdı okudu. Bânû-yı Cihân işidip, sürûrundan ağladı.

İşte bunlar bunda, bizim kıssamız Kâmurân Şah'a ol zamanda baş vezirini gönderip tahtgâhına gitmek murâd eyledi. Amma, düşünüb fetheylediği vilayete bir kral lâzım. Heman ol dem, hatırına ol zindanbân gelip, hemen oğlu Beg Beyrek('e) ayıtdı:

“Bakâ oğlum, bu diyar şimdi bizim oldu. Bu diyar Kralın olman(?). Lâkin şöyle (19b) dilerim ki, ol zindanbân sizlere bunca zaman hıdmet-i rihayetler eylemiş. İsterim ki, anı bu diyara kral edem.” dedi.

Beg Beyrek Şehzâde hemen zemîn bûs edip; “Ferman Şah'ındır” dedikde, Kâmurân Şah zindanbâna adam gönderip çağırdı. Ol da gelip, zemîn bûs edip, ayağ üzre turdu. Padişah emredip buna bir hil'at giydirip, ba'de dutup ayıtdı:

“Ey Kurtos, seni bu diyara kral eyledim. Senede ellüç bin altun haraç göndermek üzre,” dedikde hemân Kurtos tekrar zemîn bûs edip kâil oldu.

İşte, iki taraftan ahdnâmeler yazılıp karar eylediler. Kâmurân Şah emr edip; “Bârgâhlar taşra kurulsun” (20a) deyip, hemen, ol dem kendi eliyle zindanbânı, ol Engerûs Kralının tahtına cülûs ettirdi. Ol dem Beg Beyrek Şehzâde dönüp Kurtos'a ayıtdı:

“Sen, bunda kral oldun. Lâkin Engerûs Kralı'nın kızını alıp kendi diyarıma getürün gerekdir. Ben evvelinden dahî bu diyara anun çün geldim.” dedi.

Ol dahî Kurtos zemîn bus edip; “N'ola Şehzâdem?” deyip, Şehzâde'nin yanından kalkıp doğru Engerûs Kralı'nın haremine girip, ahvâli Dîlfirûz Bânû'ya söyledi. Amma, mukeddemâ, Dîlfirûz Bânû, meger Beg Beyrek Şehzâde'yi görüp âşık âvâresi olup fikr-i hayâliyle gönlünü eyleyip turırken Kurtos içerü, Bânû'nın yanına girüb, ahvâli takrîr eyledi.

(20b) Bânû'yı Cihân şad olub, lâkin biraz istiğnâ eyledi. Kurtos dönüp ayıtdı:

“Ey Dîlfîrûz Bânû-yı Cihân! Eger sen iyilik ile gitmezsen, ol seni zor ile alıp götürür. Lâkin hüsn-i rızanla olmak pek makuldur.” dedi.

Ol dem, Dîlfîrûz Bânû, gayrı evvelinden dahî âşık idi. Bu dem böyle cânâna lâyük civânı işidip can-ı gönülden rızâ verdi. Andan Kurtos, bu sürur(?) ile Şehzâdeye haber verdi. Şehzâde mesrûr olub emr eyledi: “Üç güne dek göçelim.” deyip, bunlar hemen süvâr olup çadırlarına gelip bakdılar. Andan, pederine bu cevabı söyledi, padişah dahi razı olup, andan çadırlar (21a) taşra çıkıp, üç gün kal'a önünde karar edip, dördüncü gün bâr-gâhların bozup, katar u baharların yükledip göç etse gerekdir. Ol dem Şehzâde, Kurtos Kral'a haber gönderip Dîlfîrûz Bânû için bir tahterrevân hâzır edip. Bânû'ya haber gönderdi. Ol da, hâzır-ı müheyyâ bütün ne şeyleri var ise, gerk incün (inci ve) cevâhir ve cihâzan bütün levâzımının alıp ve kızlar ağasıyla kal'adan taşra çıkıp toğrı Bânû'yı getirip kondurdılar. Bu dem Kurtos, bütün kendinün divan halkı ile askeri, İslam'a hizmet iderek tâ ki diyarına, ucuna gelip, ol arada karar edip (21b) kondular.

Ertesi gün Kâmurân Şah, Kurtos Kral'ı yanına çağırıp vâfir nasihatler eyledi. Ol dem, kral dahî zemîn bûs edip duâsını aldı. Kâmurân Şah, Kurtos Kral'a veda' eyledi. Kurtos Kral zemîn bûs edip gerisine dönüp, vilâyeteye (vilayetine) gelip, hükm-i hükümet etmekte. Amma, râvi-yi üstâd öyle rivâyet eder ki, Kâmurân Şah dahî ol aradan göç edip: “Kandesin şehr-i Oğuz?” deyip revân oldular. Şehzâde Beg Beyrek gelip, toğrı harem-i hâsına girip, vâlîde sultanın dest-i şerîfin bûs (22a) edip dahî hâk-i pâyine yüz sürüp, ol dem Gül Âferîde Bânû'ya Beg Beyrek şehzâde, vâfir iştiyâk ve muhabbetnâmeler yazıp, hâl-hatırını sordu. Amma, bu mahalde Dîlfîrûz Bânû'yu bir gayrı saray-ı hâsa kondurub ve kendüleri dahî karar eylediler. Kâmurân Şah emredip, sürûr-ı hümâyûya bünyâd urup, kırk gün kırk gice düğün edip, andan bir gün Gül Âferîde Bânû'yu hammâma koyup, yüzünü yazıp(?), bu kadar tazîm ile getirip gerdek-hâneye kodılar.

Amma, bu taraftan Beg Beyrek Şehzâde dahî, üzerine mülûkî libâslar giyip, ahşam olup; ulemâ, vüzerâ, erbab-ı dîvan, Beg Beyrek Şehzâde'nin önüne düşüp, getirip; “Mübarek (22b) bâd” deyip gerdek-hâneye kodılar. Ol dem yengeler, Beg Beyrek Şehzâde'ye karşı geldiler. Gül Âferîde Bânû ile el ele verip, Şehzâde Bânû'nun yüzünden nikâbın alıp, ol dem Bânû'da bir cemâl gördü ki, olmaz! Hemen câm-ı hâbler döşenip, ol iki âşıklar döşeğe girip, gayrı bunlar birbirinden murad alıp murad verdiler.

İşte bunlar, sabah olunca, zevk-ı sefâda oldular. Çün sabah olup âlem nûr ile münevver ve müzeyyen oldukda. Beg Beyrek Şehzâde de hammâma girip, gusledip, varıp Peder-i Şahın, vâlidesi Sultanın önünde zemîn bus edip, dest-i şerîflerin bûs eyledi. Anlar dahî Şehzâde’ye nevaht edip: “Mübarek-bâd” dediler.

Bir hafta, gece (23a) gündüz Gül Aferîde Bânû ile ayş-ı işaret eyledi. Andan ertesi hafta dahî Engerus Kralı’nın kızı Dîlfîrûz Bânû ile gerdek olup, birbirlerinden murad alıp, murad verdiler. Andan Kâmurân Şah dahî ihtiyâr olup, oğlu Beg Beyrek Şehzâde’yi kendi yerine cülûs ettirip, ol dem Kâmurân Şah, kendi vahdet-hânesinde oturup rahatında oldu.

Günlerde bir gün hasta olup, ecel gelip dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya rıhlet edip, Şah’ı defneylediler. Oğlu Beg Beyrek Şehzâde, birkaç gün atası merhûm için yas, matem eyleyip, andan tahta geçip adl-i adalet eyledi.

Rivâyet: 2

İşte, bir rivâyet böyle olup, Engerus (23b) Kralı’nın kızını alıp, bâkî kalan ömürlerini zevk-ı sefâ ile geçirdi derler. Lâkin essah olan bir rivâyet budur: Benim cânım; ol zaman, ol Engerus Kralı, Şehzâde’yi otuz tokuz nefer adam ile esir edip, vazı-ı zindân eyledi. Kâmil yedi sene hapislik çekdi. Çün Kâmurân Şah bu yedi sene, bütün çâr-ı etrafı arayıp asla nâm ü nişan bulmadı. Gayrı naçar olup, hükm-i hükümet edemeyip, halk-ı âlem başlı başlarına yine bûy çekip bile yeldüklerinde (?) oldular. Lâkin ol yedi vezirlerin içinde bir kâmil vezir var idi. Ziyadesiyle cabbâr idi. Ol dem, Cihângîr Ablak-Süvâr bunun örfine girip ayıtdı:

“Ey Vezîr-i hâs, Şehzâde (24a) bu hususda varıp Engerus Kralı elinde ya esir, ya helâk olmuşdur. Zîrâ, benim haberim vardır. Şimden gerü Gül Âferîde Bânû’yu bir ere verdiler. Lâkin senden iyi olmaz. Kâmurân Şah’a söyleyip, bir iyice düğün edip alalım.” deyip, Cihângîr Ablak-Süvâr, lakin Kel Vezir’i aslan eyledi. Ol da yani(?), Kel Vezir’in bir bildiği avrat var idi. Anı tenhasına çağırıp ahvâli takrîr eyledi. Ol da; “Baş üstüne” deyip, Gül Âferîde’nin sarayına gelip, bir usûl ile ahvâli Bânû’ya takrir eyledi. Bânû-yı Cihân, avratdân bu kelâmı gûş edince; avrata bir bakış bakdı ki, avrat korkusundan tumanına işedi. Bânû-yı (24b) Cihân, dönüp ayıtdı:

“Hâlâ benim efendim olan Beg Beyrek Şehzâdem hayatda olup, gelip ol zamanda ne cevap verse gerek? Var, ana söyle; yerinde öyle otursun. Sonra kendi bilir” deyi avratı kovdı.

Avrat gelip Kel Vezir’e Bânû’nın cevâbın takrîr eyledi. Kel Vezir “âh” edip, elinde ne gelir? Zor eylese olmaz. Hemen Cihângirin yanna gelip, ahvâli takrir eyledi. Cihângîr Ablak-Süvâr ayıtdı:

“Ben buna bir hile buldum. Bundan ra’nâ hile olmaz.” dedi.

Vezir dönüp ayıtdı:

“Tez ol, söyle. Zîrâ benim aklını başımdan gitdi.” dedi.

Ol dem lain Ablak-Süvâr dönüp ayıtdı:

“Ey Vezir, işte Beg Beyrek Şehzâde, beş-altı sene (25a) oldu, bir haber zuhur etmedi. Lâkin benim birkaç dane dervişlerim vardır. Anları kimseler bilmezler. Bunlar bir kahve köşesinde oturup, anları şehrîli gördükde haber sorurlar. Anlar cevap versinler ki; “Bizler seyyah-ı âlem dervişleriz. Engerus Kralı’nın kal’asından geliyoruz. Ânda bir hengâme gördük, suâl eyledik, Zinandan bir (?) meyyit çıkarıp otuz-kırk nefer kimse ile ayaklarında ağır bendler var. Bizler görüp suâl eyledikde, bizlere cevap verdiler ki; “Hâliyâ Kâmurân Şah oğlu Beg Beyrek,” deyip, götürüb defneylediler. Ol otuz dokuz adamları, Engerûs Kralı her birini bir köşede katlettirdi,” deyi anlar böyle cevap eyledikde, (25b) bu söz şehrin içinde yayılıp, tâ kim bunun kulağına değer. Gayrı iş asan olup Bânû dahî ümidin kat ider deyü cevap eyledi.

Ol dem, Kel Vezir bu tedbirden, beğenip, Cihângir dahî varıp üç tane atik veled-i zinâ dervişleri bulup, ahvali takrir edip, herbirine yüz altın verip tebdîl-i câme olup, şehrin ortasından bir büyük kahve var idi. Bunlar ol kahveye girip karar eylediler. Amma, bunlar böyle turfa kıyafet, anda olan ahbab bunları görüp suâl eylediler; “İşte, benim canım bunlar dahî bâlâda geçeni takriz eylediler. Amma, çünkü bu muvahhiş cevap, şehrin içine yayılıp râygân oldu. Gayrı herkes işin gücün (26a) bırağıp bu hâli söyler oldılar. Husûsâ o da kadınların ağzına düşse maâz- Allah günlerde bir gün bu muvahhiş cevap Beg Beyrek’in vâlidesi, ma’şukası Gül-i Âferîde Bânû’nun kulağına değdi. İkisinin akılları başlarından

gidip; “Aya, bu sözler gerçek midir?” deyip, hemen adamlar gönderip der-akab dervişleri kahveden alıp Vâlîde Sultan’ın huzuruna getürdiler. Vâlîde Sultan, bunlara suâl edip:

“Nice oldu, oğlumı sizler gördünüz mi?” dedikde anlar dahî zemîn bûs edip minvâl-i meşrûh üzre takrîr eylediler.

Amma Kâmurân Şah, Vâlîde Sultan ve Gül Âferîde Bânû dervişlerden böyle (26b) muvahhiş cevabları gûş edince, bunların akılları başlarından gidip. Kızlar Ağası bu hali görüp, bunları kapıdan taşra edip, gerisine dönüp, bunların yüzlerine gülâb sürüp, güçle akılları başlarına gelip andan cer’ u fer’ eyleyip bu hâl üzre kaldılar.

İşte bunun üzerine birkaç gün geçti. Bir gün Kel Vezir yine avratı. Bânû'ya gönderdi:

“İşte, şimden gerü özür etmesin. Şehzâde ölmüş,” dedikde, hemen Gül Âferîde Bânû dahî bu cevâbı işidip, nâçar olup, dönüp ayıtdı:

“Var, Vezir Ağaya söyle; kırk gün yasım vardır. Kırk gün tamam oldukda, muradı ne ise hâsıl olur,” deyip haber gönder(27a)di.

Ol avrat dahî sürûr ile gelip. Kel Vezir’e ahvâlî takrîr eyledi. Kel Vezir avratdan bu meserret cevabı işidip bir mertebe mesrûr oldu ki, Bânû’nun hayâlî gerçek zuhûfa geldi. Hemen yanında kıyas eyledi. Göz kızdırıp, hemen ol avratı, Bânû’nun ateş-i aşkıyla yefal yayına çekdi; yürükçe avrat vakitsiz gebe kalıp, bir tâne mehter zuması doğurdu. Çün vezir, ol sürûr ile taşra çıkıp, ol dem düğüne mübaşeret eyledi. Ol mahal, ol araya bir karbân uğradı. Bu düğünü görüp suâl eyledi. Anda hâzır olanlar, yani Şehzade’nin âh idüb Kel Vezir’in etdiği işleri, bâlâda geçen işleri takrîr eylediler.

Kârbân (27b) dahi ol aradan geçip, yollarına revân yolup gildiler. Amma, bir gün Engerus Kralı’nın bir bed-nâm günü olup, emredip, zindanda olan cümle mahpusları azâd edip koyuverdi. Bunlar bir araya gelip, gezişip tururlarken, ol dem Oğuz diyarından bir karbân geçiyor, Şehzâde anları görüp, kendine ayıtdı; “Şol Kârbân başıya bir söz atayım, göreyim bir haber var mıdır acaba?” deyip, hemen hasbihâl edip bu beyti söyledi:

Beyt-i şehzâde:

Bize mekân oldu zindanın taşı
 Akar dîdelerimde(n) kan ile yaşı
 Gelişin nereden bezirgânbaşı
 Nereden gelürsüz hocalar eyyâh hacılar

(28a) dedikde, ol dem Bezirgânbaşı cevaba kadir olmadı. Amma bunların içinde bir Keloğlan var idi. Ol oğlan dönüp, Kârbûnbaşıya ayıtdı:

“Ey hocalar, sizler durunuz, ben şuna cevâp vereyim,” deyip hemen Keloğlan, buna karşılık söyledi:

Beyt-i Keloğlan:

Bezirgânlar gelir doğru yolundan
 Alırlar, satarlar dünya malından
 Geldiğimiz sorarsan Oğuz elinden
 Söyle yığıl söyle ne yerlisin

dedikde Beg Beyrek Şehzâde dahi derûn-i dilden bir ah çekip bu beyti söyledi:

Beyt-i Şehzâde:

Ben de bildim Oğuz elinden gelirsin (28b)
 Kasâvetli gönlümün gamun alırsın
 Benim atamdan sen ne bilürsün
 Bana doğru haber virîn hocalar cânım cüce (hoca)ler

didikde, Keloğlan dahî Beg Beyrek Şehzade’ye karşılık bu beyti söyledi.

Beyt-i Keloğlan:

Katı yüksekdesin fırsat dağısın
 Söyle yiğit söyle gamın dağılsın
 Ba(ha)na ne derler sen ne verirsın

dedikde, Beg Beyrek dahi bu beyti oğlana karşılık hasbihâl söyledi.

Beyt-i Şehzâde:

Çıkarım bakarım zahmetim(?) ırak
Hatırına gelür cûş ider yürek (29a)
Babam Kâmurân Şah'dır, benim adım Beg Beyrek
Lütfedip bir cevap verin hocalar, cânım cüce(hoca)lar

dedikde Keloğlan, bu beyti söyledi.

Beyt-i Keloğlan:

Şu yakında düğün olur dediler
Kimden kime nasîb olur dediler
Bânû'yu Kel Vezir alır dediler
Elveda yiğidim, kelâmın dursun
Allah sana begim selâmet versin

deyip yollarına revân oldular. Beg Beyrek Şehzâde ardlarınca bakakaldı. Ve Gül Âferîde Bânû, Kel Vezir ile gerdek olacağıın işidip, ah edip, bu elem ile düşünüp dururken, halk ol aradan kaçıp (29b) giderler.

Beg Beyrek Şehzâde, kendi halinde düşünüp, yanında kimse kalmamış. Meger bu gelen Engerus Kralı'nın kızı Dîlfîrûz Bânû idi. Beg Beyrek, bu elem ile ağlayıp, gözleri dünyayı görmeden kaldı. Ol ecelden kaçmayıp, Engerus Kralı'nın kızı bir pekalâ huşûya yatıp, yanında bu kadar kızlar ile şehirden taşra bir gül bahçesi var idi, anda giderdi. "Ey Bânû-yı Cihân, ol taze nev-civan Oğuzlar diyarının oğludur. Otuz tokuz nefer adam ile yedi sene, bunlar zindan çekerler." dedi.

Ol dem Bânû, (30a) bu cevâbı Zindanbândan işidip, Zindanbâna hayli altın verip, gayrı gerisine dönüp âh-vâh ile kaldı. Amma, kendi kendüye ayıtdı:

“Ey Bânû, böyle âh-vâh ile olmaz. Kişi, kendi derdine dermanı arayub bulmak gerekdir,” deyip bu fikri eyledi, zindana varıp, Şehzâde’nin cemâlini temaşa ede. Ammâ, bir-iki gün sabredip, bir gün babası, evvelâ Kral Engerûs’a ayıtdı:

“Benim Kral babam, bu gece bir korkulu düş gördüm. Varıp, zindanda olan esirlere taam pişirip getireyim olırsarda(?)” dedi. Kral dahi:

“N’ola ey gözüm nûrî kızım deyip, çıkarıp zindanın miftâhını verdi. Zîrâ zindanın miftâhı Kralda tururdu (30b). Andan Bânû-yu Cihân miftâhı alıp, sarayına gelip, biraz ta’am pişirip, Kendinin sırdaşları birkaç dâne kızlar var idi. Anlara ecvâli(ahvâli) takrîr-i beyân edip, hemen bir bohça avrat libâsını ve ferace ile alıp, bir cariyenin kolluğuna verip, toğru zindana geldiler. Dildirûz Bânû, zindana gelmeyip, hemen Bânû-yı Cihân karşılayıp, duâlar eyledi. Bânû dahi zindânâna ahvâli ifade eyledi. Ol dem diledi kim, miftâhı sokup kapıyı açsın. Ammâ, bu mahalde Bânû’nun gûşûna bir saz-söz sadâsı ve avazı geldi. Kapıyı açmayıp, kulak urup ol sadâyı dinledi. Amma meger bu faslı eden Beg Beyrek idi. Ol gün kâr-bân ile bir yere geldi, nazar edip gördük ki, bir civan, on yedi-on sekiz yaşında: devlet tacı başında; kaşlar yaya, cema(l) aya, lebler mercana, dişler dürdâne, bir karış gerdan, püskürme ben, sim pazular penbe, eller gümüş kaleme benzer; parmaklar iki (31a) taraftan bölük bölük saçları gül yüzün üzerine dağıdıp ağlar, kendini bilmez. Bânû-yı Cihân, bunda bir hüsn-i cemâl gördü ki, akli başından gidip, bin can ile âşık oldu. Ol dem kendüye ayıtdı: “Bu nev-civan gâlibâ esir olmak gerek.” deyip, geçip gitdi.

Hemen bahçeye varıp, asla yiyip ve içmedi. Dünya bunun gözüne zindân oldu. Çün ol gün, ikinci zamanı oldu. Andan Kral lain emredip, tekrar Şehzâde’yi tevâbiyle zindana koyup yine mahpus eyledi. Bunlar neylesinler, “kazaya rıza” deyip oturdular, Amma, öte taraftan, Kral ol aradan ârâm edemeyip, huşûya yatıp (31b) gönlünden ayıtdı: “Bâri, şol nev-civânı, bir dahî gül cemâlini görsem.” deyip zindan önünden geçdi. Gördü kim, ne yâr var, ne ağyâr var! Ol dem sarayına gelip, tez Zindanbân’ı çağırıp ayıtdı:

“Ben, gül bahçesine giderken bir taze esir gördüm. Ol esîr aceb nice oldu?” dedi.

Zindanbân ayıtdı:

“Benim sultânım, babanız Şah, yine zindana mahpus etdirdi,” dedi.

Ol dem Bânû ayıtdı:

“Bunlar ne zaman esîr oldılar?” dedikte, Zindanbân ayıtdı:

(32a) Keloğlan’dan kendünün ma’şukası olan Gül Âferîde Bânû Kel Vezir’in alacağını bilir. Gayrı günâ gün kendi ile hasbîhaller söyleyib, hem çalıp, hem çağırđı, bilip anladı. Dönüp kendüye ayıtdı:

“Var ise bir civan, bir kıza âşıkđır,” deyip çağırđıđı türkülerden ağlayıp Akkavak Şahı’nın kızına âşıkđır.

Ol dem hemen Engerûs Kralı’nın kızı zindanı açıp içeriye girdi. Taâmları getirip, ol zindanda olan mahpuslara üleşdirdi. Amma, gördü kim, Şehzâdenin asla taâma misli yok ve Bânû’ya dahî bakmaz. Hemen Şehzâdenin aklı ve fikri dâim Akkavak Kızı’dır. Ol dem. Engerûs Kralı’nın (32b) kızı Dîlfirûz Bânû dönüp Şehzâde’ye ay(ıt)dı:

“Ey Şehzâde, işte sana bir kat zenne libâsı getirdim. Hemen bunları giyip, seni bundan halâs edeyim.” deyip Şehzâde dahî râzı olup ve giyinip, cariyeler ile zindandan taşra çıkıp, Bânû kapıyı kapayıp Zindanbâna vâfir altun verip sarayına getirdi. Şehzade’nin, buna muhabbeti ziyade oldu. Amma, ol mahalde Kral Kızı emredip. Şehzâde’nin önüne nefis ü enfes (?) taâmlar getirip. Şehzâde yiyip, şükrün dedi. Andan kral kızı Dîlfirûz Bânû, dönüp Şehzâdeye ayıtdı;

“Ey civan, eğer benim dinime dönersen, ben de sana varıp, ölünce sana Bânû-yı Cihân olayım.” dedi. (33a) Şehzâde ayıtdı:

“Ey nigâr-i âlem-i âfitâb, senin gibi bin dâne kız olsa, ben dinimden dönmezem. Eğer senin aklın var ise Müslüman olup, dünyada ve ahiretde devlet-i saâdet bulursun,” dedikte, hemen Bânû-yı Cihân yerinden kalkıp Şehzade'nin iki dîdesin bûs edip ayıtdı:

“Ey Şehzâde, bu hususda gerçek söylersin. Lâkin ben senin dinin Hak olduğım bildim. Eğer, beni cariyeliğe kabul eylersen dinine gireyim,” dedi. Beg Beyrek Şehzâde aytdı:

“N’ola ey Bânû, başım üstüne. Lâkin benim atam vilâyetinde bir ma’sukam vardır. Ol dahî bir padişah kızıdır ve bunca zaman benim için âh-vâh üzre kalmıştır. Lâkin (33b) bundan halâs ile atamın bir Kel Vezir’i vardır. Benim, ma’sukamı alacak olmuş. Allah Taâlâ selâmetle vileyetime varmak müyesser eyleyip, anı ol Kel Vezir almadan yetişebilirim, ahd olsun bunda askerimle gelip, seni alıp, Bânû-yı Sebistân (?) edeyim,” dedi. Kral Kızı dahî bu savâya (?) râzı olup ayıtdı:

“N’ola Şehzâdem, can-başüstüne. Şimden sonra başım yoluna feda olsun,” deyip, ol dem emredip ol sırdaşları bir uzun urgan getirdiler, Şehzâdenin beline bend edip kal’a burcundan aşağı sallayıverdiler, Tamam aşağı bir adam boyunca kalıp, ucu bilmişti. “Şimdi beni yukarıya (34a) çekerler” deyip bir kerre; “Yâ Huda, sen inayet eyle,” deyip, kendisini silkip zemîne düşdi, Hûda saklayıp, bir yerine bir zarar gelmedi. Şükr-i Yezdan eyleyip, ol dem belinden urganı çözüp, yoluna revâne olup gitdi.

Ol gece sabah olunca gidip. Çün sabah oldu bir ormana girip, ahşam olunca yatıp rahat eyledi. Ahşam yine yoluna revân oldu. Yine sabah, işte böyle üç gün üç gece bu hâl üzre gidip dördüncü gün bir çeşme sâr-bânîna gelip şükr-i Yezdan edip, ol dem abdest alıp, iki rek’at namaz kılıp hulûs-ı kalb ile duâlar edip bir ormana girip yatdı. Amma, gözlerine asla (34b) uyhu girmeyip hemen maşukası Gül Âferîde Bânû hatırına gelip; “Aceb Kel Vezir aldı m’ola?” deyip, ol arada âh-vâh ile bu beyti hasb-i hâl edip söyledi. Beyt:

Şükürler olsun çıkdık kaleden

Başımız kurtuldu dert beladan

.....tamâm etmeden, ol dem hemen.....

beyân oldu. Yakın (35a) gelip, ol dem Şehzâde buna nazar edip gördü ki; evvel kendüye ta’lim eden Pîr-i mübarekdir. Amma, ol derviş, ol arada abdest alıp iki rek’at namaz kılıp, duâ edip, el yüze sürdükde Beg Beyrek Şehzâde sabredemeyip, yanına varıp, ayağına düşdi. Hâl-i ahvalin takrîr eyledi. Ol Pir-i nûrânî dahî Beg Beyrek Şehzâde’yi bağrına basıp ayıtdı:

“Ey Şehzâdem, elem üzre olma. Şimden gerü senin üzerinde olan nuhuset gitdi. Gayrı rahata mübeddel oldun. Ve atan Kâmurân Şah ve vâliden ahirete intikâl eylediler. Lâkin Kel Vezir, ol senin ma’sukan olan Gül Âferîde Bânû’yı kırk gün düğün edip (35b) almak üzredir. Bugün otuz sekiz gündür. Lakin ezan hakkıyla varıp yetişirsen, Gül Âferîde

Bânû'yı sen alırsın, dahî Kral Kızını dahî varub alırsın. Lâkin kız karındaşını Kel Vezir alır. Emr-i Hûda böyledir. Gel imdi, şol benim ayağıma bas.” dedi.

Ol dem Beg Beyrek Şehzâde, dervişin ayağına basdı. Derviş: “Yum gözün” dedi. Beg Beyrek Şehzâde gözün yumdu. Bu dem derviş; “Aç gözün” dedi, açdı. Kendisini Oğuzlar şehrine yakın bir yerde buldu. Şükr- i Yezdân edip yüzünü yerlere sür(ül)dü, dutub kendüye ayıtdı:

“Şimdi, ben bu kıyafetle şehre varsam, beni bilirler. (36a) Bâri tebdîl-i sûret olup öyle görsem işim tamâm olur.” deyip tururken nâgâh karşusından bir dâne abdal nümâyân oldu. Şehzâde'nin yanına gelip selâm verdi. Şehzâde dahî aleyk alıp ayıtdı:

“Ey derviş, senden bir niyazım var. Lütfedip diriğ eyleme. Dilerim ki, senin üzerinde olan libasları çıkarıp bana ver. Benim libaslarımı sen al.” dedi. Abdalın ise canına minnet, ayıtdı:

“N'ola ey civan-ı baht,” deyip, ol dem soyunup Beg Beyrek Şehzâdenin önüne kodu. Şehzâde dahî libasların çıkarıp dervişe verdi. Ol dem Şehzâde, dervişin libasların giyip şehre (36b) doğru revân oldu. Yakın varıncak kulağına tabl-zuma sadâsı geldi. Ol dem, düğün olan yere geldi. Amma, ol şehirde bir ulu meydan yeri var idi, Halk-ı âlem ol araya cem' olup, öyle ahenk edip, gün a gün oyunlar oynarlar ki, bir şeye kıyas olmaz. Lâkin, ol meydan oltasında bir تنها kavak veyahud bir çınar ağacı var idi. Ana bir dâne kabak asa komışlar. Herkes ol kabağa ok atıp nişan alırlar. Lâkin, urmak değil yanına bile urmağa kadir olamazlar. Ammâ, Beg Beyrek Şehzâde ol araya gelip bunları seyrederken, Kel Vezir'in gözü Şehzâde'ye dûşa geldi. Ol dem Kel Vezir'in yanında, baş (37a) pehlivan olan Cihângir Ablak-Süvar'e bakıp ayıtdı:

“Pehlivan, şol derviş çağırın, ana da bir ok virin. Ol da görelim urabilir mi?” dedi.

Cihângir Ablak-Süvâr:

“Pek ma'kul buyurdunuz” deyip, ol dem dönüp:

“Ey derviş, gel sen de bir ok at görelim,” dedi.

Lâkin Şehzâde timür yay kullanırdı. Ol aldıkları yayı eline alıp bir kez çekdikde kırıldı. Bir dahî verdiler. Anı da bir çekişde kırıdı. Tamam yedi yay kırıdı; Amma, ol arada hâzır olan ehl-i dîvân bakıp hayrân oldu. Ol dem Kel Vezir, Cihângir Ablak-Süvâr'e dönüp ayıtdı:

“Varınız, şuna Beg Beyrek’in yayım getürünüz,” dedi.

Ol dem (37b) varıp bütün terkeşi ile getirdiler. Ol dem Şehzâde, şükr-i Yezdan edip terkişden bir ok çıkarıp, amma bu oku den iş tekyede verdiği ok idi. Kemane gizleyip, çekip, güşâd verip rast-ı kabağı urup yere düşürdü. Hemen ol dem anda olan cümle pehlivanlar hacîl olup, cümlesi Beg Beyrek’in üzerine hücûm edip ayıtdılar:

“Biz pehlivandanız olavuz da, uramayuz da, bu abdâl gelip ura.” deyip bu ol aradan sürdüler.

Beg Beyrek, ol aradan gidip, atasının sarayına karîb bir çeşme var idi. “Varıp, anda su içeyim.” deyip durmuşdu. Anı gördi ki; kız karındaşı (38a) elinde Benli Bozu, ol çeşmeye getürdü. Lakin, ol gün Benli Boz gayet ahırda kişneyip sıçradı. Bânû, kendüye ayıtdı;

“Varıp biraz gezdireyim” deyip ol araya getirmişdi. Çün yakın varıp Benli Boz, şehzâdeyi görüp, biraz sudan içip kendisini yollara urup sıçradı. Bânû dönüp;

“Ey nâ-bekâr benim karındâbşımın ma’sukasın eller alıyor, sen oynarsın,” deyip ana urmağa başladı.

-Ol dem, Benli Boz Şehzâde’ye bakıp, bir sahîl urup, gûya; “ Beni kurtar” deyip lisân-ı hâliyle cevap eyledi. Ol dem, hemen Şehzâde ayıtdı:

“Ey kız, bu atı niçün urursın?” dedikde Banû (38b) bakıp gördü ki, bir abdal. Hemen cümle sîmâsı karındaşına benze(r). Kanı kaynadı. Ol dem Şehzâde ayıtdı:

Ey Bânû, “Lütfedip bana bir pâre nan getir. Zîrâ gayet kamım açdı, dedi.”

Amma, Bânû bunun yüzine bakıp günlünden ayıtdı; “Eğer, bu abdalda bu kıyafet olmasa, ben bunu karındaşımdır derdim” deyip, Benli Bozu buna verip, ol dem hemen Benli Boz,

Şehzâdenin yanına varıp, bir kez ayağına yüzün sürüp. Bânû, bu ahvâli gördükde hayrân oldu. Ol dem varıp, biraz laâm gelip önüne kodı. Andan Benli Bozu alıp toğrı saraya getirip bağladı. Lâkin gözleri abdalda kaldı. Dönüp (39a) kendüye ayıtdı:

“Varıp, bâri şol abdala bu dem bir söz atayım” deyip ol aradan sürüp geldi. Ve Beg Beyrek de taamı yemiş, ol dem sahanları alıp, andan ol dem giriye çekilip, hemen bu dem bu beytleri hasb-i hâl edip, Şehzâde’ye söyledi. Beyt:

Aceb karındaşımı gözüm göre mi
Bu gam ile efkâr beni ala mı
Acebâ hasret kıyamete kala mı
Abdala karındaşım desem ola mı
Eyvah ola mı

dedikde Beg Bevrek de bu beyti söyledi. Beyt:

Bülbülün goncası, arzusu güle
(39b) Şeyhimin himmeti benimle bile
Mevlam nasîb edip karındaşım gele
Var git bacım var git, ben değilim
Eyvâh değilim

dedikde, Bânû dahî bu beyti söyledi:

Dün gece gördüm hayırlı düşü
Gözümnden akıtdım kan ile yaşı
Abdala benzer karındaşımın revîşi
Eyvah revîşi

dedikde, Şehzâde dahî bu beyti söyledi;

Dün gece gördüm hayırlı düşü
Gözümnden akıldım kan ile yaşı
Var, bu günden sonra göresin işi

Var git bacım, var git ben değilim

(40a) dedikde Bânû dahî kendüye ayıtdı:

“Benim derdim, bu dem ziyade oldu. Bâri bir söz dahî sorayım” deyip ol dem yine Bânû, bu beyti hasb-i hâl edip söyledi.

Beyt-i Bânû;

Yenile bir haber geldi sıladan
Benli Bozum yetiş büküldi belim

Şükürler olsun dünya yüzüne
Yüzüm süreyim yerin tozuna
Benim sevdiğim Akkavak Kızı’na
Benli Bozum yetiş, büküldü belim
Abdal senin neferdedir vatanın
Ağlamakdan gözümden kalmadı ferim
Eger belinde olmayaydı borun
Ben saña garındaşım desem olurdu
Eyvâh olurdu

dedikde, Şehzâde dahî bu beyti söyledi.

Beyt-i Şehzâde:

Bir garibçe abdalım, geldim elimden
Kem cevap mı gelir benim dilimden
Neylersin bacım benim borumdan(40b)
Var git bacım, var git ben değilim
Eyvah değilim

dedikde, ol dem Bânû ana nazîre, bu kelâmı takrîr edip hasb-i hâl edip söyledi.

Nazîre-i Bânû:

Abdal senin zâtın hünkârî zâtı
 Yüreğim bir pare kan ile yayı
 Bu ayrılık bana zehirden katı
 Abdala karındaşım desem olurdu

dedikde Şehzâde dahî bu beyti söyledi.

Beyt-i Şehzâde:

Yedi yıldır görmedim baharı yazı
 Eller avladılar ol yavru bazı
 Ben bir carib abdal, sen Hünkâr kızı
 Var git bacım, var git, ben değilim

dedikde, ol dem kız karındaşı nâ-ümîd (41a) olup, sarayına gitdi. Ol dem Beg Beyrek, kız karındaşı gittikten sonra ol da kalkıp düğün evine gelip, içeriye girdi. Amma, meger ol diyarda âdet bu imiş; er ve avratlar yarısı evlisi (?) otururlarmış. Şehzâde içeriye girdikde cümleye selâm verip, ba'de bir köşede oturup etrafına nazar eyledi. Gördi kim, bunca kızlar; kimi güler, kimi oynar. Ol dem gördü ki, bir köşede kendünün ma'sukası olan Gül -i Âferîde Bânû oturmuş üzerinde olan etimle libâsı siyah ve başına siyah bağlamış, ne güler, ne oynar, daim ol ahû gözlerinden yaş revân edip benzi zağfirâne dönmüş, mest-i medhûş (41b) olup oturur. Ol dem Beg Beyrek, bunu bu halde görüp ol dem diledi kim, hemen bir kez âh edip, kendisini aşkâr ede. Yine sabredip durdu. Amma, meger bu dem Beg Beyrek Şehzâdenin yanında kara düzeni bile idi. Oturduğu definin yanında tanburasını görmüşlerdi. İşte herkes günü gün oynadılar. Ol dem yanında olanın biri ayıtdı:

“Ey abdal, lutf-ı kerem edip şol yanında olan kara düze(ni) çıkarıp biraz çal,” deyip niyaz edince, Beg Beyrek bahâne isterdi, ol dem hemen belinden kara düzeni çıkarıp, düzen verip bir iyi ra'na-i peşrev çalıp derûn içre bir âh edip bu beyti söyledi (42a):

Beyt-i şehzâde:

A baksan(?) gül, gül-i ranadan ırakdır.

Ol âşık-ı zad gül-i hemradan ıraktır.
 Bu âlemde beyhûde gezip hem nefes
 ... ola nâle ü firkat dil-i şeydadan ıraktır

Âşık geçinir her dem bir bülbül-i şeyda
 Kanın döker ol gonca emden ıraktır,
 Mecnun geçinir âşıkların gerçi çok amma
 Her biri aşk gam-ı Leylâ'dan ıraktır

dedikde amma; ol arada bir yiğit vardı. Bir kız severdi. Ol yiğit işaret eyledi. Ol dem hemen kız yerinden kalkıp oynamağa başladı. Ol mahalde Beg Beyrek Şehzâde, ol kızıdan oynadığın gördükde bu beyti söyledi (42b):

Beyt-i Şehzâde budur:

Evlerinin öni derecik değil mi
 Atanızın adı Parecik değil mi
 Seni seven Mustafacık değil mi
 Oyna kızım oyna demidir şimdi

Dedikde, ol dem kız bu cevabı işidip hemen dönüp ayıtdı:

“Bu, Beğ Beyrek kendidir. Zira, beni Beg Beyrek'den gayrı, Mustafa'nın sevdiğini bir kimse bilmez.” deyip, varıp yerinde oturdu. Ol dem hemen Kel Vezir'in evvelki karısı yerinden turup oynamağa başladı. Şehzâde, bunu gördükde, ol mahalde bu beyti söyledi:

Beyt-i Şehzâde:

Üstüne giydiği atlas sarısı (43a)
 Geçmiyor benim yüreğim ağrısı
 Oynama Kel Vezir'in karısı
 Oynama hatun oynama el yaman oldu

Güller verir gülistanın ziynetin
 Aşüfteler çeker anın muhannetin

Kel Vezir bilmiyor senin kıymetin
Oynama Hatun, oynama, el yaman oldu

deyip, bu cevabı Şehzâde takrîr eyledikde, Hâtun dönüp ayıtdı:

“Öyledir oğul, öyledir” deyip yerinde oturdu. Amma, ol arada bir avrat var idi. Şehzâde ana işaret eyledi. Ol dem, ol avrat yerinden kalkıp Gül Âferîde Bânû’nın yanına varıp Bânû’ya ayıtdı:

“Ey Bânû-yı Cihân biraz sen de oyna,” (43b) deyip söyledi.

Gül Âferîde Bânû neylesün, âdet öyle imiş. Bir avrat oynasa anı ta’yîb ederler imiş. Ol dem nâçar Tâvûs-i Cihân şalı yüzüne tutup oynamağa başladı. Sahrada dahî anı görüp bir ah-ı ser çekip bu beyti söyledi:

Beyt-i Şehzâde:

Geldi bu derdimin dermanı geldi
Geldi yüreğimin gamı geldi
Çok şükür yârımı gördüm
Oyna gelin oyna, demidir şimdi

Kapınıza abdal kulunuz geldi
Eşinden ayrılmış, yalnız geldi
Senin aşkın için tolanı geldi
Oyna gelin oyna, demidir şimdi

(44a) dedikde, ol dem hemen Gül Âferîde Bânû, bu cevabı Beg Beyrek Şehzâde’den işidip, Şehzâde’ye mestâne gözlerini süzüp bakdı. Ol dem, Şehzâde der-akab bir âh-ı ser çekip bu beyti hasb-i hâl söyledi.

Beyt-i Şehzâde;

Ne bakarsın kinli kinli
Aşkın öldürmüş kanlı

Hercâyî ıkı dinli
Oyna gelin oyna, devran senindir

Gör Mevlâm abdal idi(etdi) bizi
Unutdun mu âhd ile sözi
Aşkındır gelen Akkavak kızı
Oyna gelin oyna, devran senindir

dedikde, ol dem anda hazır bulunan genç-civan pir-koca bir ağızdan dönüp ayıtdılar:

“Gördünüz mü, abdal geline söz atdı.” deyip hemen gecenin bir vaktinde Beg Beyrek Şehzâde’yi kapıdan taşra aldılar. Beg Beyrek Şehzâde, ol aradan taşra oluncak kendüye ayıtdı:

“Şimdi, ben kande gideyim? deyip hatırına gül bahçesi geldi. Bâri anda yatayım,” deyip ol aradan sürüp, ol gül bahçesine varıp, güller arasında girip yatdı. Amma, gözlerine asla uyhu girmedi. Gül Âferîde Bânû’nun hayaliyle ah-vah edip kaldı.

Amma, beri taraftan Gül Âferîde Bânû fikredip kendüye ayıtdı:

“Ey Bânû, aceb ol (45a) abdal, benim yedi sene hasretim çeken olmasın? deyip, bunu fikr etdi ki; “Yarın gül bahçesine varıp oturayım. Ol kendiyse gelip, kendisini zâhir ider. Ve eğer ol değil ise kendüyi urub helâk edeyim.” deyip anda yanında olanlara ayıtdı:

“Bugün, gönlüm biraz varıp gül bahçesini temaşa edip göñlümiñ gamı def olsun,” dedikde, evvelden gelen avrat, Kel Vezir’e müjde eyledi. Ol da, sürûrundan azîn virdi, Bânû dönüp ayıtdı:

“Güzel buyurmuş lâkin böyle çokluk ile gitmem. Hemen tayemi alıp, andan gayrı bir kimse istemem,” deyip, yanma tavesini alıp maan ikisi (45b) tahterrevâne binip, hemen gül bahçesine varıp dâhil oldular. Bânû ile birkaç adamlar gelmiş idi. Anlara ayıtdı:

“Varın, sizler gidiniz. Sonra beni gelip alınız,” deyip, hemen kendi tâyesiyle kaldı.

Tamam öyle zamanı oldu. Ol dem, gördü ki Şehzâde'den bir eser vok. Yerinden durup, tâyesine ayıtdı:

“Canım tâye, ben varıp, biraz şol gülistan(ı) yalnız gezeyim,” deyip, bahçe içine girip, ol bahçe kapısını kapayıp, ileriye, ya’ni ol şehzâdeye yakın vardı. Ol dem cevânib-i erbaasına nazar edip anı gördi kim, hava yüzünden bir alay tuma uçup, gitdi. Ol dem, Gül Âferîde Bânû (46a) dönüp kendüye ayıtdı:

“Bâri, efendim Beg Beyrek Şehzâde’me bir selâm tahrîr edip göndereyim,” deyip, bu beyti kendüye hasb-i hâl edip söyledi.

Beyt-i Bânû:

Gök yüzünde uçan telli turnalar
Yârime var selâm eyle
Hançerim tığın yere kakmadan
Sular gibi çağlayıp kanım akmadan
Benim beyazlenim eller koçmadan
Turnalar yârime var selâm eyle.

Gül bahçesine vardı diyesin
Ecel şarabından içdi diyesin
Yar yolunda şehid oldu diyesin
Turnalar, yârime var selam, eyle.

(46b) deyip, ol dem nigârdan belinde bir hançer var idi. Dest urup miyanından üryan edip, kendisine ayıtdı:

“Ben umarım ki benim efendim bu ana dek bâri bir haberi gele der idim. Çünkü gelmedi, bâri vücudum vücuduna yâd eller dokunmadan bana ölmek, hayal câvidândır deyip, hemen kendisini hançer ile urup helâk ede. Beg Beyrek Şehzâde bu hali görüp, bir kere gülistan arasından nice çıkıp ayıtdı:

“Ey Bânû-yı Cihân, sen sabrile arzu-çektiğin bundadır.” dedikde, ol dem Bânû, bu sadayı işidip durdu. İtirafına bakıp dururken anı ördi kim, şehzâde güller arasından nümâyân (47a) oldu. Bânû gördü ki, düğün evinde gördüğü abdal budur. Ol dem Beg Beyrek Şehzâde Bânû’ya karşı hemen bu beyti hasb-i hâl edip, karşı söyledi.

Beyt-i Şehzâde:

Gelip oturmuşsun sevdiğim dostuna
Selâm gönder nâzile dostuna
Beg Beyrek Şehzade gelmiş yarin destine
Bilmiş beni amma yine bilmezlenir

didikde, ol dem Bânû dahî Beg Beyrek Şehzâde’ye karşılık bu beyti söyledi.

Beyt-i Bânû:

Yeter, hey abdalım yeter
Gökde tumalar öter
Benim derdim bana yeter

(47b) Var git abdal, var git, sen ol değilsin

dedikde, ol dem Beg Beyrek Şehzâde Bânû’ya karşılık bu beyti hasb-i hâl söyledi.

Beyt-i Şehzâde:

Öyle deme gelin, uzandım geldim
Arayıp seni bunda buldum
Bilmez misin beni, bir ok ile beş kazı birden urdum
Bilmiş beni amma yine bilmezlenir

dedikde, Bânû, Beg Beyrek Şehzâde’ye karşılık bu beyti hasb-i hal söyledi.

Beyt-i Bânû:

Bu düğün evidir, sende gelmişsin
 Arayı arayı beni bulmuşsun
 Bir ok ile beş kaz urub düşürmüşsün (48a-1)

dedikde, hemen Beg Beyrek Şehzâde dahi Bânû'ya karşılık bu beyti söyledi.

Beyt-i Şehzâde:

Âşık oldum ben, bu derde düşeli
 Var mıdır canım ördeğin nişanı
 Gül Âferîde Bânû bilir amma bilmezlenir

dedikde Banû dahî Beg Beyrek Şehzâde'ye karşuluk bu beyti söyledi.

Beyt-i Bânû:

Yüzüme tutdum ben nikâbı
 Aradan kaldırdım ben de hicabı
 Nûş etmez gayrı şarâbı
 Var git abdal, var git, sen o değilsin

dedikde, Bânû tekrar bu beyti söyledi.

Beyt-i Bânû (48b-1)

Çâr - etrafına Beg Beyrek bakın
 Feramuş etme, yüz etme sakın
 Hüdâ'yı seversen kaldır nikâbın
 Gel hey ömrimin vârı sen gel

dedikde, ol dem Bânû'nun sabra mecâli kalmayıp, bir kez kendisini Beg Beyrek'in üzerine atıp, iki hasret birbirlerine sarılıp kendilerinden geçip bî-hûs oldukları yerin tasviri budur:

Kitâbe

(48a-2) Râvî-yi üstâd, öyle rivâyet eder ki biraz yatıp, akılları(n) başlarına gelip, andan birbirlerinin busesin alıp, gayrı bunlar el ele verip hasb-i hâllerin yâd ederek, bahçe kapısını açıp, tâye gördü kim: derviş ile Bânû, el ele verip geliyor. Tâye, ol dem hemen pek pek dervişe bakıp bildi:

Ey Şehzâde-i civanım, “Şükürler olsun Hûda’ya. Senin gül cemâlin gördüm,” dedi.

Andan Beg Beyrek ayıtdı:

“Baka, canım paresi, şimdi ben doğru varıp atanı taht(ın)a cûlus ederim. Sen de bundan, toğrı sara-yı hâsına gelesin.” deyip Banûnun yanından kalkıp (48b-2) hemen bahçe kapısından taşra olup, varıp peder-i şahın sarayına girip. Kulları görüp, bu derviş sarayda ne arar deyip yanına geldiler. Ol dem Beg Beyrek Şehzâde kendisini bildirip, cümlesi ayağına düşdüler. Ol dem Şehzâde, üzerinde olan derviş libasların çıkarıp melûkâne libâslar giyip, başına mücevherli tâç ve beline kemer-i şâhâne kuşanıp andan atasının tahta cûlûs eyledi. Ol dem, Vâlîde Sultan’a Kızlar Ağası müjde eyledi. Vâlîde Sultan meşrûr-ı handân olup, nice nice kurbanlar edip ve cariyeler azâd eyledi. Ol dem Beg Beyrek Şehzâde (49a)emredip dîvan kôslerine tura(?)lar urdurdu. Bütün ehl-i dîvân:

“Aya, aslı nedir? Kel Vezir’in bir muradı var, ancak bir şey mi zuhur eyledi?” dediler.

Zîrâ, halk-ı âlem, Beg-Beyrek Şehzâde’nin geldiğini bilmezler idi. Ol dem, cümle ehl-i dîvân, Müftî Efendi, cümle ulemâ-i vüzerâ ve ehl-i dîvân gelip biat eylediler. Cümlesi; “Mübarek-bâd” dediler. Ol dem Beg Beyrek Şehzâde gördü kim, Kel Vezir, bu kadar vezirlerden suâl eyledi. Başlarını cümle aşağı edip, herkes önüne bakmağa başladı. Hemen, Başvezir yerinden durup zemîn bûs edip ayıtdı:

“Ey Padişah-ı Âlem, cümle sizden havf (49b) ederler,” deyip hâmûş oldu. Ol dem Beg Beyrek Şehzâde dönüp ayıtdı:

“Ey vezîr-i hâs ma’ni değil öyle olur. Varın, anı bana getirin,” dedi. Başvezir yerinden turup; “piş-i çeşmim” deyip dîvan taşra olup toğrı Kel Vezir’in sarayına varıp, ahvali haber

verdi. Kel vezir havf eyledi. Başvezir buna vâfir nasihat eyledi; “Elem üzre olma,” deyip maan beraber, dîvânı Şaha gelip zemîn bûs edip Başvezir yine yerine geçip karar eyledi, Amma Kel Vezir ayak üzerinde medhûş olup durdu. Bütün ehl-i dîvân;

“Aceb şimdi Kel Vezir’in hali nice olur?” deyip (50a) tururker hemen Beg Beyrek Şehzâde emr edip, bir hil’at-i hâs getirtip Kel Vezir’e giydirdi. Baş kaldırıp ayıtdı:

“Ey Vezir, bu senin etdiğin işler kendi fi’lin ile değildir. Bir igvâ ile uğramışsın. Hoş, imdi herkes etdiğin bulur, yine benim vezirimsin, benim karındaşım sana. Allah’ın emri üzere verdim.” deyip tekrar damatlık hil’atin giydirdi.

Gayrı, Kel Vezir şâd olup, etdiği işe de pişman olup, zemîn bûs edip, varıp yerinde karâr eyledi. Lâkin, bütün ehl-i divan, Şehzâdenin bu keremini görüp aferin eylediler. Ol dem, Cihângîr-i Şehzâde’den bu cevaplan işidip (50b) oturduğu yerde kadîd-i mahz oldu. Hemen şehzâdeye işaret edip, bir hil’at-i hâs dahî Cihângîr Ablak-Süvâr’e giydirdi. Dönüp, Cihângîr’e:

“Yine seni başpehlivan edip, Kahir Perîzâd sandalyesi senindir, otur.” dedi.

Cihângîr Ablak-Süvâr dahî şâd olup, zemîn bûs edip, dahî varıp sandalyesinde karar eyledi.

İşte, cümle ehl-i dîvân şâd oldular. Andan, eski vezîri üzerine gelip ayıtdı:

“Ey Beğler ve ey serverler veya ehl-i dîvân, cümlenizin ma’lumu olsun ki, Engerûs Kralı üzerine seferim vardır. On güne dek tedarik göresiz” deyip, ol dem (51a) hemen hükmetdiği vilayetlere nâmeler parâkende edip asker cem’ olmağa başladı.

Bunlar gelip cem’ olmada, ezîn cânib bizim hikâyemiz Bânû’ya geldi. Râvî-yi üstâd öyle rivâyet eder ki, ol zamanki şehzâde Gül Âferîde Bânû’dan ayrılıp andan Bânû da tâye ile tahtırrevâne binip doğru sarayına gelip karar eyledi. Andan Beg Beyrek Şehzâde hareme girip kız karındaşı Şehzâde’ye karşı çıkıp elini öpdü. Andan Gül Âferîde Bânû’ya ayıtdı:

“Ey nâzenîn, sakınıp hatırına bir şey gelmesin. Beni Engerûs Kralı’nın kızı zindandan halâs eyledi. Ben de; “Kırk güne değin elbette seni, gelir alırım” dedim. (51b) İnşa’allah-ı Ta’âlâ geldikde ber-murâd olsam gerek.” dedi.

İşte, tamâm asâkîr gelip cem' oldular. Beg Beyrek şehzâde emredip, göç boruları çalınıp, göç edip; yiyip içe, kona göçe günlerde bir gün Engerûs Kal’asına varıp dâhil oldular.

Günlerde bir gün çeng-i harbîlere turreler urup cenk eylediler. Allah-u Ta’âlâ, fursatı bunlara verip Engerûs Kralı’nı tutup esîr eylediler. Kal’a halkı aman çağırıp, bunlar aman verdi. Şehzâde, Kralın tahtın kılıçlayıp karar eyledi. Ol dem, Dilfirûz Bânû hemen yüzüne nikâh çekip ba’de Beg Beyrek Şehzâde’nin huzûrına gelip, zemîn bûs edip ayağına (52a) düşdü. Şehzâde ayıttı:

“ Ey Bânû-yı Cihânım, rican nedir?” diye suâl eyledi.

Bânû dahî Engerûs Kralı’nı rica eyledi. Beg Beyrek Şehzâde kabul edip, zindandan Engerûs Kralı’nı tevâbıyla çıkarıp Şehzâde’nin huzûrına getirdiler. Şehzâde, bunların bendin alıp arkalarına hıl’atler giydirip tekrar emredip yeni başdan tahta cûlus eldirdi.

Ol dem. Dilfirûz Bânû’yu tahtırrevânlarla ile otağa gelirdi. Ayırık (?) şehzâde şâd u ferah karar eyledi. Arası bir-iki gün geçip Engerûs Kralı bütün cânâdânlar ile bu kadar peşkeş ile Şehzâde’ye geldi. Beg Beyrek Şehzâde, hatır için emreyledi. Kralı (52b) alay ile getirdiler. Ol dem Engerûs Kralı divan-ı Pâdişahiye girip peşkeşlerini arz eyledi. Makbule geçüb, buna yer gösterdiler. Sandalye üzerine turdu. Der-akeb dîvan ta’âmı gelip yendi. Şükrünü dediler. İki taraftan nâmeler yazıldı, andan dîvan bozulup, üç gün şehzâde oturup, bir gün emredip, hemen göç boruları çalınıp, Engerûs Kralı Dilfirûz Bânû için bir tahtırrevân hazır olup Krala duâ edip, ol diyardan kalkıp: “Kandesin Oğuzlar diyarı?” deyip, yiye-içe, kona-göçe günlerde bir gün Oğuzlar diyarına kadem basdı. Gül Âferîde Bânû’ya müjde(53a) eylediler. Beg Beyrek Şehzâde gelip karar eyledi. Ol dem sûr-ı hümayûna bünyâd urulup, kırk gün, kırk gece düğün olup, hokkabâz kuklabâz raksbâz hayalbâz envâ’ meadıklar(?) san’atların icra edip cuma gece, cümle ulemâ - vüzerâ Beg Beyrek Şehzâde’nin önüne düşüp gerdek-hâneye getirip: “Mübârek-bad” dediler . Beg Beyrek Şehzâde’yi içeriye kodular. Şehzâde içeriye girip iki rek’at hacet namazı edadan sonra nigârın bir.... (?) üryan eyledikde bir hüsn-i cemâl gördü ki kaşlar yaya, cemâl aya,

lebler mercana, dişler dürdâne, bir karış gerdan, püskürme benler, sîm (53b) pazûlar, penbe eller, gümüş kaleme benzer parmaklar, kaş siyah, kirpik siyah. Olmaz, derhal Beg Beyrek Şehzâde câme-hâbe girip canı cana, gönlini yabana atıp göbek göbeğe, söbek söbeğe, otaze otaze(?) başladı taze cemî'an, taze mermerden katı sîm havzını kenarını (?) dutdı. La'l ile merce dökilen kâkülü perçem değildir. Kadd-ı dildâr nehnek mecma-i bahreyn hurûc etdi. Mina tenden sade f ağzındaki dūrri burakdı. Kaâr-i deryaya fehvasınca (?) ber-murâd olup, ertesi cuma gecesi. Kral kızı Dilfirûz Bânû ile dahî ber-murâd oldu. Andan dahî ertesi Cuma gecesi kız karındaşını Kel Vezir ile gerdek eyledi.

Gayrı Beg Beyrek Şehzâde Gül Âferîde Banû'dan birkaç eylâd dünyaya getirerek adl ü adâlet(?), ıyş u işret ederek bakî ömürlerini zevk-ı sefâ ile geçirdi diye naklederler. Şikeste ve beste ma'zur olsun.

Bunu yazdım, yâdigâr olmak için, okıyanlar bir hayır duâ ile anlamak (anmak) için.....

Yüzinin biz buna akçe virirsen 1205 sene, Ramazan-17

CİLD-İ SANİ HAZ HİKÂYE-İ BEY BÖYREK¹¹

Rivâyet:1

Râvîyan-ı akhbâr ve nâkılân-ı âsâr ve muhaddisât-ı rûzigâr şöyle rivâyet ederler ki işte Bey Böyrek babasının vilâyetine üç konak yere gelip andan yerine pederine müjdeci gönderip dahi vezirlerini karşı göndermişti. Amma bu tarafından Bey Böyrek gece yarısı harem otağının yanına gelip bir feryad-u figan işidip bâdehu Taya Kadın'ı çağırıp Gül-Âferîde Banu dahi çadırın varâsından dikilir idi. Şehzâde dayeye etti: “Ol benim ruh-u revânım, cismimdeki kanım kandedir. Yanına gittiğimden mahzun olmassun. Allah aşkı için daima ateş-i aşkıyla vücudum yanar. Ancak sohbet etmediğim sebebi Ak-Kavak Şâh nikâh edip gerdek olsun dediği zaman ahd eyledim ki vilâyetime varıp peder ve validemin rızâsıyla düğün olmayınca yanına varmayayım demiştim. İşte sebep budur. Hamden lillâh pederimin vilâyetine geldim, gayrı ol benim ve ben anınım.” Amma “inşaâllah” demedi. O ecelden bir sene ayrılık vâkî olup nice felâketlere düçar olup bâdehu bermutâd olsa gerektir. “Ey daye Sultanıma selâm eyle” dedi. Daye dahi zemini bûs edip çıktı. Harem çadırına giderken Gül -Âferîde Banu'yu gö (3)rüp ikisi birden obaya girip Şehzâde'nin cevaplarını bir bir *söyledi. Kız dahi memnun olup çün sabah oldu. Şâh Kâmurân Başvezir'i ve sair erkân-ı Devlet Şehzâde'nin ordusuna mülâki oldular. Ve cümlesi tebrik edip o gece anda karar ...sabah oldu. Ol mahâlleden geçip bir menzile, bâdehu diğere, nihayeti bir menzil yere karib olup bu tarafından Bey Böyrek'in validesi altın ve gümüş ile müzeyyen arabaya süvâr ve Şehzâdeye haber îsal olup ol dahi Bengli Boz'a süvâr olup validesini istikbal, bâdehu rikâbında yürüyüp harem tarafından diğere, otağa karar eylediler. Velhasıl ağlaşıp gülüştiler. Biraz sergüzeştin nakleylerken Hadim Ağa gelip: “Efendim pederiniz karip oldu” dedikte hemen piyade olarak Şâhi istikbal cümle ulemâ ve etbâ gelip tebrik ettiler. Herkes yerli yerine karar edip oturdular. Şâh etti: “ Oğlum hoş geldin, elhamdülillâh daha görecekmışidim, gördüm” dedi. Bey Böyrek dahi sergüzeştin beyân ve nakleydi. Ve Gül-Âferîde Banu geçen macerasını nakleyledi. Bâdehu musahabete mübaşeret ettiler... Ve bu tarafından Şehzâde'nin validesi Daye'ye haber gönderip “var, ciğer köşemin mâşûkasını al gel göreyim” dedi daye dahi kızı ifade edip, “ Buyurun Efendim” deyip alıp validenin yanına geldi. Âdâb ile zemini bûs edip ol dahi gözlerinden bûs etti. Bâdelhoş velbeş Şâh Kâmurân çadırdan hareket ve harem canibine revân bâdehu

¹¹ Boratav, P.N.(1982).Folklor ve Edebiyat II, 159-181,

kızı görüp âdâb icra olunduktan sonra cümlesi hareket ettirilip saraya revân oldular. Bu taraftan saray döşenip düğün levâzımı hazır olmakta ve bir taraftan Başvezire ziyafet ve bir bir taraftan mesrurluk (4) olmakta ferdâsı Ak-Kavak Şâh'ın nâmesini verip ve hedâyâlarını takdim eyledi. Pes Şâh divan icra, bâdelcem Şehzâde dahi gelip bir yerde karar eyledi. Kâhir-peri sandalyasında karargir, Cihângir- Ablak-Süvar alt yanında ve sair pehlivanlar dahi yerli yerince oturdular. Bâdehu Kâmurân Şâh gelip tâht-ı ali bahta cûlûs edip bâdehu Sadırâzam gelip Ak-Kavak Şâh'ın muhabbetnâmesini ve hedâyâları takdim eyledi. Taraf-ı Şâh'tan kabul olup hazineye yolladılar. Ve nâme-i mezkûru Kâtip Efendi eline alıp bâdel kırâat mefhumu malûm oldu. Ehl-i divana alkış olup herkes dağıldıktan sonra Şâh'tır. Düğün tedarikini emredip bir saat evvel olsun deyü tacil ederdi. Lâkin kulun dediği olmaz, ancak Hakk'ın dediği olur. Sen kıssayı bir başka yüzden istima buyur. Râvîler öyle rivâyet ederler ki: çünkü Şehzâde Gül -Âferîde Banu'yu kendi destiyle basıp kendüye nikâh etti idi, bu taraftan Cihângir-Ablak- Süvar kendü kendüye etti ki: “ Bu Şehzâde Kâhir-Perizâd'ın sandalyasında oturup gayri sahipkıran ve pehlivan oldu, çünkü bu sefer de kendüye bir ziyan gelmedi bâri bir belâyâ salam ki anda olsun bir kazaya düçar olur” deyü haramzade böyle bâtıl efkârında oldu, çünkü nâr-ı haset ciğer-i murdarını yakmakta idi. Sûreta Şehzâde'ye güler yüz gösterdi, her ne hâl ise böyle müfsitlikte nihâyetül'emr bir hile düzüp fırsat arar idi. Amma bu taraftan Gül-Âferîde Banu dahi Şehzâde'nin aşkıyla yanmakta, “ aceba ne zaman düğün olur da balı yağa, yağı bala katarız” deyü gece gündüz “Ah ah, vah vah, oh oh!” diyip yanmakta... ittifaka günlerden bir gün Cihângir - Ablak-Süvar'a Şehzâde haber gönderip “Kendi tevâbiyle gelsin.” dedi. Haramzade bu haberi işittiği vâkît “ Şâh olup bugün hilemi icra ederim” ... Atına süvâr oldu. Şehzâde dahi süvâr olup şehirden taşra çıktı. Şikâr yerine bir miktar şikâr edip bir miktar mesiregâhta inip oturdular. Bir miktar kebab pişirip yediler ve kahve duhan içtiler. Ey yârân sizler dahi burada bir buçuk ve bir kahve için. Müjde biraderler, müjde... kahve ve duhan var... Bâdehu musahabete mübaşeret edip esnayı musahabette Şehzâde Cihângir'e etti: “ Ey pehlivan, şehrin hâlkı benim için ne söyler?” dedi. Haramzade dahi fırsat ganimettir deyip şeytan aleyhüllâ'nenin iğvasıyla başladı: “ Şehzâdem, hâlkın söylediği Efendime söylenmez, başka bir müsahabet edelim” dedi. Şehzâde bu müfsidin lakırdısından gazaba gelip : “ Ey pehlivan, söyle biz de işitelim, ne söylerler” dedi. Cihângir - Ablak - Süvar etti: “ Şehzâde'm söyler ki bu kızı gidip cebren getürmek erlik midir, erlik oldur ki varup Engerus Kralı'nı basıp kendine muti edip kızı Dîlfûruz'u (6) almaktır. Lâkin iyilik ile ve hemlik ile olsun, getürse ol vâkît sâhipkıran namıyla maruf olur diyorlar. Vâkîde Şehzâdem selefte mürur eden sâhipkıran dahi böyle söylerler. Şehzâde'm, bunlar böyle

söyleyince tecessüs eyledim... Engerus Kralı'nın duhteri Dîlfürûz Banu öyle dünyada misli yok imiş” deyü medh etti. Şehzâde bizzarur ol kıza aşık oldu. Âhirül'emr gayri karar edemeyip bir gün kendi itimat ettiği pehlivanlardan otuz dokuz pehlivan cem etti. Velhasıl anlar ile karar verip, şikâr bahanesiyle Oğuz şehrinden çıkıp, al beni Engerus memleketi deyip, on beş gün gidip, Engerus şehrine bir menzil mahâl kalıp müferrih olduğundan hayvanları çayıra, kendileri uykhuya varıp, bir saat mürurunda Engerus'un avcıları gelip hayvanları buldular. “ Aceba bunların adamları nerde” der iken baktılar ki bir miktar yorgun adamlar uyurlar. Şâh da şikârda olmağın haber verdiler. Emredip cümlesini bende çektiler. Bâdehu atların etrafını çevirip cümlesin bağladılar. Lâkin Bengli Boz mümkün değil... bir nara urdu ki zemin, zaman aman aman deyü nidâ ettiler. Bengli Boz ise önden geleni ağzı ile, arkadan geleni depme urarak Oğuz vilâyetine doğru gitti. Kral ise “ Bu at böyledir, ya buna binen ne şekil pehlivandır” diyerek emretti, cümlesini kaleye götürürler. Kral Şehzâdeyi görünce: “ Bu ne güzel şeydir” deyip velhasıl cümle demire urdular.

(7) Amma bu taraftan Bengli Boz ise gece gündüz hiçbir tarafda âram etmeyip, Oğuz şehrine gelip saray kapısında bir nara urdu ki... Meğer Şâh dahi oğlunu bulmak için divan kurmuş, birdir nara Kâmurân Şâh'ın kulağına gidip bir “ Aman oğlum mu geldi?” dedikte hüddamlar seğirdip gördüler ki... sürüp gelir. Şâh'a Bengli Boz'un geldiğini ve Şehzâde'nin olmadığını haber veren de Şâh'tır: “ Aman oğlum, ne hâl eder oldu?”, bu felek, felek kimine kavun yedirir, kini kelek fehvasınca... Velhasıl Bengli Boz'u ahıra bent, Şâh dai hareme gidip ahvâli Şehzâde'nin validesine beyân edip bir kat dahi meyus oldular. Bu haber Gül -Âferîde Banu'nun haberi olunca “ Ah, bermurad olamadım, deyü, bâri gül cemalin bir iyice göre idim” deyü zarı zarı ağladı. Nihayetül emir bîhûş olup yattı. Daye'dir gürültüyü duyunca gelip “ Ne hâl oldu siz” diyerek, “Herkes figan içinde, hele bakalım hâl neye münce olur? “ deyip Gül-Âferîde nazenin yüzüne gülâp ve biraz şerbet içirip “ Aklını başına topl” deyü nash-u pende mübaşeret ve “Ne oldu sana, bana bildir” dedikte Gül -Âferîde Banu, Bengli Boz'un gelip Şehzâde'nin olmadığını haber verince Daye dahi figana başlayıp tekrar bir figan dahi kopup her birisi sefil ve sergerdan oldular. Velhasıl Şâh Gül -Âferîde Banu'ya gelip “ Kızım sabreyle, bir (8) kerre öteye ve beriye haber gönderelim, belki bir taraftan bir haber şayan olur” deyip teselli hatır etmekte. Meğer Kâmurân Şâh'ın, Bey Böyrek'ten başka bir kızı dâhil dünyaya gelip on beş yaşına kadem basmış idi. Kalkıp Bengli Boz'un olduğu mahâlle gelip Bengli Boz dahi Şemse Banu'ya ram olup Şehzâde'nin kız karındaşı Şemse Banu dahi bir er ve bâdehu yem ve su verdikten

sonra bir yere bağlayıp rahat oldu. Çün haramzade Cihângir - Ablak - Süvar bir kara haberi işidip sureta mahzun ve bâtınan memnun oldu ve kendü kendüye etti ki “Yahut ölmüştür, yahut esir olup bir berzaha düçar olmuştur, hele ben muradıma erdim. Ve ben anı bir yere gönderdim ki bin canı olsa birini hâlâs etmeye kâdir olamaz, gele inşaâllah bir belâya düçar olmuştur” deyü kalbiyle velinimet biminnet zadesine böyle buğzeder idi. Ve “ Kâhîr Perîzâd sandalyası bana kalır, görsün ki adamı nasıl ederler” deyip böyle bâtıl efkâr ile teselli bulmakta dursun, bu taraftan Kâmurân Şâh tekrar etrafı eknâfa adamlar irsal edip memâtından olsun bir haber versinler deyip haberler gönderdi. Mezkûr adamlar gidip etrafı eknâfta olan memleketleri keştü güzar edip nihayeti bir ay kadar (9) gezip yok haberi Şâh’a ifade edince Şâh dahi kat’ı ümîd olup gayri meysus karar etti. Başladı tefekküre. Nihayet derhatır etti ki “ Engerus Kralı’nın kalasına adam irsal etmedim” deyip huzuruna celp edip etti: “Ey hoca! Seni davetten muradım, zira sen bir âkıl-i dânâsın, anın için idi ey Hoca Mansur. Buradan hareket doğru Engerus Kralının kalasına ... Bâdelvusûl hem ticaret, hem casusluk tarikîyle gidip bak Şehzâde-i Bey Böyrek yâni ciğer köşem orada ise haberini derhâl tarafı şâhaneme getüresin”deyip ferman eyledi. Bazirgân’dır “ Ferman, Şâh-ı Cihânındır” deyip bâdehu Engerus Kralı’nın memleketinde geçen metaldan alıp yola revân olup gitmekte... Amma bizim kıssamız Şehzâde-i Bey Böyrek’e geldi...

Râvîler böyle rivâyet ederler ki: Ol zaman ki Şehzâde-i Bey Böyrek otuz dokuz tevâbiiyle sahrây-ı cennet âsâda uykuya varıp Kral’a haber olup cümlesini giriftar edip zındana koyup ellerine ve ayaklarına demir koyup hapsettiler idi. Nihayetül emir kelâmı uzatmayalım (10) Şehzâde ve sairleri kazâyâ rızâ deyip Hak’tan gelene râzı olup şu beyti cân-ı yürekten ve ciğergâhtan okudu:

Tâ ezelden yazı imiş böyle çalınmış kâlem
Böyledir ahvâl-i âlem gâh şâd u gâh gam

deyip zındanda bu hâline münasip beyitler okuyup kendisini ve tevâbilerini teselli etmekte... Ezin cânip bu taraftan Hoca Mansur Kâmurân Şâh’ın emriyle Engerus Kralı’nın şehrinde geçen metaldan alıp yüklerini bend ve biraz adamlar alıp yola revân oldular idi. Bunlardan şehr-i Oğuz’dan çıkıp “ Kandesin Engerus Kralı’nın şehri!” deyip yiye içe, osura sıça, kona göçe şehir başşehir, kariye be kariye dağ tepe ve dere demeyip nihayetül emir kelâmı tavîl etmeyelim, baş ağrısı olmasın velhâsıl Engerus Kralı’nın şehrine dâhil oldular. Her ne hâl ise bir han odası istikrâ edip birkaç gün istirahat edip bâdehu bir

dükkan tutup birkaç Oğuz metainın âlâsından birkaç tuhaf hediye Kral'a götürüp verip Kral'dır hediye kabul edip Bezirgân'a hilat giydirip gönderdi. ol esnada odasına (11) avdet edip yüklerini küşâd edip hem malını satmaya, hem Şehzâde-i Bey Böyreğ'i tecessüs ve teftişe ve istifsâra başladı. Ol kadar arayıp tarayıp hiç kimesneden haber alamadı. Zira kimsenin haberi yok idi. Niçin deyü sual buyururlar ise, Kral mezkûr Şehzâdeyi giriftar-ı belâ ettiği vâkî kimsenin haberi yok idi, malûmdur. Gayri Hoca Mansur nâ ümid olup yâni kat'ı ümid edip oturdu. Amma Bezirgân-ı merkumun istikrâ ettiği han odası sarayın havlısına nâzır idi. Hoca Mansur'un bir acayip katırı var idi, ol deliğe bağlanmış idi. Her sabah ve her akşam ve öğle vaktında ve her ikindide hizmetkârlara itimad etmeyip daima kendisi bizzat yemini ve suyunu verip tımar eder idi. İttifaka, günlerde bir gün ciğer küşe-i Şâh Kâmurân olan Şehzâde-i Bey Böyreğ sarayın havlısına nazar eder iken deliğe düş olup bir de baktı ki Hoca Mansur'un katırını görüp : “Allah Allah ! Acayip bu katır Hoca Mansur'un katırına müşabihtir, acaba bu katır buraya (12) nereden geldi ?” deyü endişe varıp zira ki Şehzâde'nin evvelki seferinde Kâmurân Şâh, Hoca Mansur'a bahşetmiş idi. Anın için endişeye varıp nihayetül emir: “Bakayım, bir kerre çağırayım” deyip “Ey Hoca Mansur Efendi!” deyü nidâ edince bir kerre Mansur: “Aceba beni kim çağırıyor” deyü etraf-ı eknâfa bakıp kimseye mülâki olamayınca: “Aceba kimdir” der iken tekrar avâz-ı merkumu işidip delikten olduğunu bilip yanına gelip “kimdir o” deyip istifsâr edince Şehzâde'dir: “Baksana ey Hoca!” deyip Bezirgân bakıp görünce fehmedip, yâni anlayıp: “Vay Şehzâde'm, Efendim, Velinimetim! Ben seni gökte arar iken yerde buldum. Nedir hâl? Sen gittin gideli pederin yemekten ve içmekten kesildi, gece ve gündüz ağlamaktadır. Efendim, nedir hâl? deyip, Şehzâde dahi başına gelen macerayı yâni seferden gelip Cihângir - Ablak – Süvar'ın müfsitliğiyle Engerus Kralı'nın kızına kulaktan âşık olup bir gün şikâr bahanesiyle yanına adamlar alıp doğru firar edip gelip mezkûr sahrada uykhuya yatıp uykhuda iken Kral'ın emriyle bunlar giriftâr-ı belâ olduklarını velhasıl zındana ilka olunduklarını min evvel ilel'âhir naklû beyân eyledi. Hoca Mansur taaccüp edip bir (13) miktar tefekkürden kendisi dahi ahvâlini yâni Kâmurân Şâh etraf-ı eknâfa adamlar irsâl edip hiçbir taraftan haber alamayınca gayrı kat'ı ümid edip âhir “Engerus Kralı'nın memleketine adam göndermedik” deyüp bir kasit gönderip bâdehu kasit gerüye avdet ettirip bendenizi âkıldır deyip çekârinizi ihzâr edip emri tenbih edip ben de mal aldığını ve şehir-i Oğuz'dan çıkıp oraya geldiğini ve sonra Kral'a hediye verdiğini ve kabul ettiğini ve sonra deliğe gelip Şehzâde'nin çağırdığını ifade eyledi. Nihayetül emir, kelâmı dıraz etmeyelim, ahibbâya sıkındı olmasın, velhasıl Hoca Mansur Bezirgân, Şehzâde'ye teselli bulunca, “Oğlum sen hiç gam yemeyesin; zira bilmez misin ki

zaman-ı sabıkta ol kadar pehlivanlar, yâni Rüstem ibn Zâl gibi kahreman sahipkırânları dahi böyle ezalara ve zindanlara attılar. Oğlum! gam yeme, duaya meşgul olup kusur etme. Allah taâlâ, inşaâllah taâlâ an karip hâlâs olursun” deyip Şehzâde dahi mensuh olup gayrı Bezirgân etti: “Şehzade’m bana ruhsat verip bendeniz bir ayak evvel Şâh’a gidip haber vereyim” deyince, Şehzâde dahi: Canânı olan Gül-Âferîde Banu’ya bu hâlimi haber vermesinler, zira evvelden mahzundur, bir kat daha melûl olmasın ve pederime selâm eyle valideme selâm (14) eyle ve cümlesine haber götür, lâkin bu haberi Cihângir - Ablak - Süvar haramzadeye söyleme, düşmanımdır” deyü ısmarladı. Ve Bezirgân Hoca Mansur dahi gayrı Şehzâde’ye vedâ edip gelip borcunu îtâ ve alacağını ahz edip üç gün zarfında barhanesine toplayıp kandenin şehr-i Oğuz deyip yola revân oldular. Velhâsıl hiçbir yerde ârâm etmeyip az gün mürurunda Oğuz vilâyetinde dâhil oldular. Hele bir çubuk için biraderler! Velhâsıl hiç teneffüs etmeksizin doğru Kâmurân Şâh’ın sarayına karib olup müjdeciler haber verdiler ki Hoca Mansur geldi deyip Şâh’tır memnun olup huzura ihzar edip “Ey Hoca! Ciğer köşemden bir haber getirdin mi?” dedikte, Mansur Efendi dahi Engerus Kralı’nın kalasına varıp hediye verip kimesneden haber almayıp bâdehu zındandan bir delik vasıtasıyla haber alıp uykhuda iken tutulup giriftâr-ı belâ olduklarını tek mil beyan eyledi. Bâdehu etti: “Şâh’ım! her ne kadar bu mevhum haberi söylemek murdar ise bendeniz bir ayak evvel hâlâs bulsun için haber verdim” deyip özür diledi. “Bâkî fermân Şâh’dır” deyüp sükût eyledi. Şâh’tır bu haberi işidip hayran (15) olup ağlayarak dâhil-i harem oldu. Bu taraftan validesini çağırıp Bey Böyrek’in hâl-i hayatta olduğunu ve Engerus Kral-ı melunun hapseylediğini beyan etti. Biraz cüz’i feza oldu ise de “ Elhamdülillâh sağdır” deyip ahvâl Daye’ye ve Gül -Âferîde Banu Billûr-Ten’e haber gönderip anlar da biraz figan edip şükr-ü Yezdân edip iskân oldular. Bu taraftan Şâh Kâmurân taht-ı âli bahta culûs edip vezir vüzerasını ihzar edip bir âli divan kurup ahvâl beyân edip Engerus Kralı ile gavga edeceğini beyân etti. Velhasıl Başkâtibi ihzar ve bir nâme-i hümayun kaleme aldırıp bâdehu kura çekip iki kerre yüz bin asker cem edip ve şehir içinde münâdiler nidâ edip herkes muharebeden agâh olup hazırlandılar. Ve otağ kurulmasına emredip nihayetül emir on beş günde... Bir gün Şâh alay ile otağı seyr için gelip ve mumaileyh Bezirgân Hoca Mansureddin ihzar ve rütbe-i vezareti îtâh ve nâme-i âli yeddine teslim ve üç tuğ verip serasker eyledi. Alettâcîl iki günde Kral melunun hududuna kadem basıp nâmeyi verip Kral’dır nâmeyi alıp okudu. Şöyle yazmış ki, Kâmurân Şâh’ın Kral’a gönderdiği nâmenin (16) suretidir: “Ben ki Şâh Kâmurân’ım, sen ki Engerus Kralı’sın. Nâmem sana vusul buldukta ânide ciğer köşem Şehzâdem ile otuz dokuz tevâbiiyle celb ihraç eyle. Eğer inad edersen vaktına hazır olun” deyip tamam

eylemiş. Bir de Kral nâme-yi okuyup mefhumu beyân olduğunda suâl etti ki: Bizim zındanda öyle Şâh evlâdı var mıdır” dedikte vüzerası: “ Bir kerre teftiş edelim” deyip haber gönderdi. Ol gün herif mukayyed olmayıp yok deyip yalan söyledi. İşte iki taraftan asker saf bağlayıp durdular. Eğer mufassal yazılmak lazım gelse on cilt kitab olur, lâkin muhtasar geçtik. Elkıssa Engerus Kralı’nın askerini bozup Kral melunu diri tutup Kâmurân Şâh’a emreyledi. Kral’ı hapseylediler. Andan sonra kalaya yürüyüş edip biraz kalanın kavmıyla muharebe edip âhir onlar da elaman! elaman! deyü esir oldular. Velhasıl kalada onlar malları alıp herkes dağıldılar. Bâdehu Kâmurân Şâh evlâdı olduğu zındana gelip ciğer köşesi olan evlâdını hâlâs ettiler. Elhamdülillâh mübarek cemâlini gördüm de(17) yip tekrar ayağına yüz sürüp ol mahâlde Kâmurân Şâh dahi oğlunun gözlerinden bûs edip bağrına bastı. Tekrar Engerus Kralı’nın sarayına Şehzâde’yi tahtın üzerine alıp oturdu. Gördü ki oğlunun kıyafetine nazar edip gördü ki libasları pâre pâre olmuş ve sararıp solmuş, insan kıyafetinden çıkmış. Ve bâdehu zındandan otuz tevâbilerini zındancı alıp huzur-u Şâh’a irsal etti. Ve Şâh sorup” Bu kimdir?” dedikte: “ Buyurun Efendim, bu zındancıdır ki bizi türlü nimetler ile hoş tutar idi.” Şâh dahi otuz dokuz tevâbilerin ahvâlini müşahede edip Engerus Kralı’nın hain olduğunu idrâk edip bâdehu gazalar gelip cellâtlara emredip “Tez var, zındandan Engerus Kral-ı melununu kala burcuna berdâr edin” deyip emreyledi. Cellâtlar dahi varıp Engerus Kralı’nı hapisten ihrâç edip aman dilediyse de “Şâh’ın emri böyledir, bre melun” deyip kalanın burc-u bârusuna berdâr eylediler. Ve canı cehenneme irsal eyledi. Beyit:

Sanma ki hâin berkhudâr olur

Ya kesilir başı, ya berdâr olur

(18)fethvası üzere melun ettiklerinin cezasını... Ol mahâlde Şâh emreyledi ciğer köşesi Şehzâdesiyle beraber otuz dokuz tevâbileriyle hamama koyup bâdelhamam cümlesi gelip huzur-u Şâhta durdular. Bâdehu Şâh emredip taht üzerine çıkarıp otur deyip ol dahi oturdu. Bâdehu Engerus Kralının hazinesini alıp bâdehu Bey Böyrek’in vâlidesine bir müjdecî ile beraber bir mektup yazıp kasıdı irsal eyledi. Günlerden bir gün kasıt Oğuz şehrine vasil olup mektubu Şehzâde’nin vâlidesine verip müjde eyledi. Ol dahi mektubu alıp mühürünü açıp mefhumu malûm oldukta çabuk Gül-Âferîde Banu Billur-Ten’e haber verdiler. Ol dahi zarı zarı ağlamakta idi. Haber verip müjde haberi gelince mesrur olup müjdecîye hediye verdi. Bâdehu Vâlide Sultan etti: “Kızım bu âna kadar ben dahi endişe idim. Elhamdülillâh taâlâ sıhhat haberi şimdi geldi.” Tekrar secde-i şükredip biraz rahat oldu.

Amma bu taraftan bizim kıssamız Şâh'a geldi. Râvîler böyle rivayet ederler ki, amma Şâh ol vakit mektubu irsal ettiği vakit kendisi dahi gitmek murad eyledi, amma “Şu memlekete bir kral nasbedeyim de bâdehu gideyim.” deyip endişede iken bir de hatırına oğluna iyilik eden zındancı geldi, ve Şehzâdeyi ihzar edip “ Oğlum (19), zındancıyı kalaya kral etmek muradımdır.” dedikte Şehzâde dahi: “ Of Efendim, bendeniz dahi kalbimden geçen böyledir gine emir siz Şâh'ındır.” deyip sâkin oldu. Derken Kâmurân Şâh emreyledi, zındancıyı ihzar edip krallık hilatını giydirip:” Seni Engerus Kral-ı melunun yerine padişah nasbetmek muradımdır, şimdi seni Kral tayin ettim, var otur.” Bâdehu dedi ki: “ Senden senede elli bin altın isterim.” deyince emredip tahta cülûs ettirdiler. Zındancı tahta çıkınca az kaldı ki mürd olup canı cehenneme gideyazdı. Tekrar inip, tekrar zemin-i bûs edip durdu. Bâdehu şurutlar ve nâmeler ve kanunlar tahrir olunup bâdehu emredip otağa çıkmaktan evvel... meğer zındancının adı Kurtos(?) imiş idi. Kral oldu. Amma Şehzâde Kurtos etti:” Engerus Kral-ı merdûdun kızını alıp götürsem gerektir.” dedikte, bâdehu Kurtos etti: “Baş üstüne Efendim” dedikte Kral'ın kızını cümle cihaz ile hazır edip ve kıza ifade ettikte kız dahi etti:” Ben bir kerre Şehzâde-i Bey Böyrek'i gördü idim, aşık olmuş idim, sen hâlâ ne diyorsun?” dedikte Kurtos dahi memnun olup Şehzâde'ye ifade etti. Şehzâde dahi “ üç güne değin (20) hazır olsun” deyip bâdehu pederine bu haberi arz eyledi. Pederi dahi memnun olup üç gün oturup bâdehu dördüncü gün çadırları yıkıp yükleri yağmaya başladılar. Bâdehu Banu için bir tahterrevan irsal edip kız dahi kendine müteallik eşya ve biraz cariyeler ve hazinesini alıp tahterrevana binip azm-i Şehzâde edip gelip karar eyledi. Ve bu taraftan Bey Böyrek dahi Banu için bir zâbit bey nasbedip Banu'nun otağını kendi otağı yanına kurup Kurtos Kral dahi Şâh Kâmurân'a bir azim ziyafet edip üç gün dahi âram edip bâdehu Kurtos Kral cümle askeriyle asker-i İslâm'a iane ederek yola revan oldular. Yollarda yiye içe, osura sıça, kona göçe, velhasıl bir gün Oğuz vilâyetine karîb gelip Kâmurân Şâh dahi Kurtos'a vâfir nasihat edip Kurtos dahi vedâ edip gitmekte... Bu taraftan Şehzâde dahi varıp Vâlîde Sultanın elini öpüp Gül -Âferîde Banu'dan suâl ettikte iyidir haberini alıp bâdehu dukhter-i Kral-ı Engerus'u bir diğer saraya koyup Şâh dahi emredip” Düğün tedarikini görün, zira evlâdımı göreyim, o bir sefer düğün olacak, vakitte bir bedbahtın sözüyle kendini bir dam-ı belâya duçar etti” (21) deyü misaller getirdi. Bâdehu sûr-u hümayuna mübaşeret kırk gün kırk gece düğün tamam oldu. Gül -Âferîde Banu'yu hamama koyup pâk yıkadılar. Mülûkâne libaslar ve türlü türlü cevahir ile müzeyyen eylediler. Velhasıl bir mübarek Cuma gecesi Bey Böyrek'i gerdek odasına Şâh'ın ulemasıyla ve vüzerasıyla dua olup, bâdehu “mübarek bâd” deyip zifaf etti. Yenge

kadın Bey Böyrek'i karşılayıp, başından duvağını açıp Şehzâde evvel pek açık görmedi idi, birdir bakıp aklı başından gideyazdı. Bâdehu yenge kadın eline bir tabholunmuş bir tavuk getirüp ortaya koydu. Hâlbuki tavuğa kim bakar.... Velhasıl câmekhâblar hazır olup Şehzâde iki rekât namaz kılıp badehu döşeğe yattılar. İki hasret birbirini buldular. Velhasıl sabah olup âlem Şehzâde'nin kalbi gibi nur ile münevver olduklarını gördüler. Hamama gidip bâdelgusül ikisi bile Şâh'a azimet ve pederinin validesinin ellerini bûs ettiler. Bâdehu Şehzâde Gül -Âferîde Banu ile beraber olup badehu Engerus Kralı'nın kızı Dîlfîrûz ile dahi bermurad olup, murad alıp murad verdiler. Pederi Kâmurân Şâh pir olup ihtiyar olmağıla Şehzedeyi kendi eliyle takht-ı (22) âli bakhta cûlûs ettirip iptida kendi biat etip badehu cümle âyân u eşraf u vüzerâ biat eylediler. Bir gün Kâmurân Şâh'ın veda-i ömrü tamam olup dar-ı fenâdan dar-ı bakaya rihlet etti. Rahmetullah taâlâ aleyh. Bâdehu birkaç gün cûzi feza'ı fîğan olup Hak sabrını verip sâkin oldular. Bâdehu Sultan Bey Böyrek Şâh dahi adl ü dâda başladı. Lâkin Bey Böyrek ve Gül -Âferîde Banu ve Dîlfûruz kıssalar sahih rivayet böyledir. Lâkin diğerrivâyet vardır, anı dahi nakledelim, inşaâllah taâlâ...

Rivâyet: 2

Râvîyan-ı akhbâr ve nâkılân-ı âsâr ve muhaddisan-ı ruzigar şöyle rivayet ve bu yüzden hikâyet ederler ki: Ol zaman kim Engerus Kralı Şehzâde'yi uykhuda giriftar edip zındana ilka edip bir müddet kalmışlar idi. Amma Kâmurân Şâh ol esnada bir haber alamayıp gayrı ağlamaktan gözleri âlil mertebesine varıp ve şehir hâlkı fırka fırka olup herkes başlıca hüküm etmeye başladılar. Şâh'ın yedi veziri olup birinin ismi Kel Vezir idi. Ziyade cebbardan idi. Cihângir -Ablak -Süvar ol Kel Vezir'e etti: "Ey Vezir-i hâs, Şehzâde hâlâ Engerus Kralı hapishanesindedir. Benim sahih haberim vardır. (23) Mâşûkası Gül -Âferîde Banu elbette kocaya varsa gerektir. Senden eyü kimseye varacak değil ya... ister düğün edip öyle mahbube-i zamanı sinene sar. Bu dünyada bermurad ol" deyüp her ne dediyse dedi Kel Vezir'i idlâl eyledi. Kel Vezir dahi kendi tarafından Banu'yu Cihâna bir acuze-i mekkâre ve müfside-i fâcireyi irsal edip ahvâli Gül Banu'ya beyan ve ifade eyledi. Gül-Banu dahi gelen acuzeyi azarlayıp " bire hâin cazu! Benim Şehzâde'm sağdır. Bir gün gelip, Kel Vezir ne deyü cevap verir. Edebiyle otursun, sonra kendisi bilir. Eğer Şehzâdem'e bir hâl olursa gayrı bana dünya haram olsun!" Mekkareyi geri irsâl eyledi. (?) dahi gelip Kel Vezir'e Gül'ün cevaplarını söyledi. Vezir mülâhazaya varıp, şeytan aleyhüllâne iğvaya iane edip " ne yapsam, bu zor ile olmaz, ancak bir hile tarikiyle alsam" deyip arasından birkaç gün mürurundan sonra Cihangir Ablak -Süvar'ı yanına celb eyledi.

Ol vâkît Cihangir melun etti: “Ey vezir! Bu tarikte bir hile efkâr eyledim. Anı beyana çıkarayım” deyip meğer Cihangir hainin sırdaşları var idi. Anlara: “Siz bu şehirden taşra çıkıp birkaç veled-i zinâları seyyah dervişler heyetine koyup her birine yüzer altın ver. Bir gün bunlar şehre gelip kahvehanede otursunlar. Herkese desinler ki: “Biz Engerus Kralı’nın memleketinden geliyoruz, desinler. Bir gün şehir-i (24) mezkûrda bir hengâmet oldu. Acaba nedir ol deyip gidip baktık. Gördük ki zındandan bir cenaze çıkardılar. Daha yanında otuz dokuz tevâbileriyle ayaklarında demirler gidiyorlar. Bâdehu birden sual ettim. Dedi ki: Bu Oğuz Padişahı Kâmurân Şâh’ın oğlu Bey Böyreğ’tir, dediler. Bâdehu kala haricinde bir mahâlle defnettiler. Andan sonra istismâ ettik. Meğer Engerus Kralı bir anları katletmiş dediler. Lâkin Şehzâde’ye çok esef ettik, desinler, gayrı bu söz kâfidir. Şehre ol ân ilân olur. Ol vakit Gül- Aferîde diyar, badehu rızasıyla teslim olur.” deyip ol kâfirünniam melun ol kâfirleri irsal eyledi. Anlar dahi gidip üç tane veled-i zinâlar bulup, anasının fecrinden Şeytan-ı mel’un ile çelik ve çomak oynayarak çıkmış... Bu ahvâli anlara beyan, bâdehu yüzer altın ihda edip ol namussuzlar başladılar fesada... Velhasıl bir gün bir kahveye gelip dağarcıklarını baş üzerine asıp ahibba cem olup: “Ey dedeler! Kanden gelirsiniz” dediler. Velhasıl yukarıda tahrir olunduğuna göre kelâma âgaz edip, işiden vah deyip “hayf şol nazenine, nâmurad gitti” deyip ağlarlar idi. Bu söz giderek Vâlîde Sultan’a ve Gül Âferîde Banu’ya velhasıl saray-ı hümayuma gidip, bir gün Valide ol dervişleri (25) ihzar edip sual eyledikte işte ol haramzadeler balâda tahrir olduğu veçhile beyan ve ifade ettiler: “Hattâ kendi tevâbileri bizim şeriatımızda cenazemizin namazını edâ ederiz dedikte, kral-ı melun kılınsınlar dedi. Biz dahi namazı beraber kıldık” deyü ağladılar. Valide Sultan’dır bu haberi suretâ sâlik dervişlerden istimâ ettikte bîhuş olup yattı. Bu taraftan Kâmurân Şâh’a istimâ edip kendini yerlere vurup efganı asumana çıktı. Ve bu matem haberini Dukhter-i Akşah kızına, yâni mahbube-i Şehzade olan Gül-Âferîde Banu Billûr-Ten’in sem’ine erişince başladı feryada. Velhasıl sarayın içi figan ile memlû oldu. Her ne hâl ise birkaç gün matem teskin olup bu taraftan kâfirünnimet olan Kel Vezir, Banu’ya tekrar haber irsal edip: “İşte Banu Cihân, geçen defa Şehzâde sağdır deyü özür bahane eyledin. Şimdi kızım Allahın emri böyle oldu. Ne çare sen dahi acı ile kendine bir hâl edersin. Kızım gel gayrı kız kısmına yalnız durmak herkes bir şey söyler. Gel kızım bu Kel Vezir dahi bir vezirdir ve hem gençtir. Allah’ın emriyle var” deyip, ol acuze-i mekkâre kızın damarına şeytan gibi girdi. Kızdır: “Bak, valide akıllı, benim kırk gün matemim vardır. Bâdettekmi öyle olsun” dedi. Acuze-i kâfire bu rıza haberi gûşa erince tez varıp Kel Vezir’e ifade ve ol dahi mülâhaza edip “Şâh’a gideyim de sonra yüzüm kara çıkmasın” deyip Şâh’a gitti Şâh’ın ise gözü dünyayı görmez.(26) Oğlu için matemde...

Vezir'dir. Şâh'ı ağlar görünce güya teselli tarafına zâhib olup her ne ise sohbeti sırasına getirip “Gül Âferîde Banu dahi, Şehzâde'nin vefatı vâkide unutulmaz, lâkin Allah'ın emri böyle imiş, ne çare benim de yazım böyle imiş, ol vefat etti deyü beni de böyle bırakmak lââyık değildir. Beni de baş göz etsinler, der imiş. Şâh'ın fermanı nasıl ise öyle olsun” deyip kabahatı kendi üzerinden külliye atıp kıza yükletti. Şâh'tır kendi kendiye fikredip: “Benim ciğer köşem acısını mülâhaza ediyorum. Bak a şu kız koca düşünmede. Lâhavle!” deyip tekrar Vezir'e etti: “Bak a Kel Vezir . Ol Ak-Kavak Şâh'ın kızına söyle, her kimi ister ise varsın benim gayrı gözlerimden hatır yoktur. Ben kendi müşkülüm, kendi derdim... Bana gelip te sual etmesin” dedi. Bilmez aslını kızın böyle fesattan haberi olmadığını... Amma Hak güzel yapar. Vezir bu haberi işidince derhalhuzurdan çıkıp düğüne mübaşeret etti. Düğün olmakta... Bu taraftan Oğuz şehrine birtakım bezirgânlar gelip düğünden sual ettiler. Onlar dahi: “Bu düğün aslı pek eseflidir” dedikte, bezirgânlar tekrar teftiş edince, şehrin halkı böyle cevap verdiler ki “hâlâ şehrimizin Padişahı Kâmurân Şâh'tır. Anın Bey Böyreğ namında bir Şehzâdesi var idi. Engerus Kralı'nın hapisanesinde vefat etti. Anın bir mâşûkası olup ismine Ak-Kavak Şâh'ın dukhteri Gül-Âferîde Banu derler. Ol dahi vezirlerden (27) bir Kel Vezir namında birisine nikâh olup işte bu düğün odur. Lâkin Kâmurân Şâh'ın gözleri alil olmuştur.” dediler. Ol bezirgânlar dahi ol aradan göç edip yollarına revan olup gitmekte... Amma bizim kıssamız başka tarafa geldi... Râvîler şöyle rivayet ederler ki günlerden bir gün Engerus Kralı'nın bir huyu tutup hemen melunun zindanına olanlar hatırına gelip: “Cümlesini çıkarın, varsınlar, biraz gezsinler” dedi. Tez varıp zındancıya haber gidip “ Emir Kral'ındır” deyip cümlesinin bendin alıp taşraya huruc ettiler. Güya bunlar mürde idi, taze hayat buldular. Cümlesi cem olup “Acaba Rabbülâlemîn bizi esirlikten halâs eder mi? deyip gezmeye başladılar. Bunlar gezer iken baktı ki bir kervan gelir, kıyafetleri Oğuz şehri kıyafetlerindendir “ acaba bir haber var mı” dedikte, bakalım bir kerre şunlara bir söz atayım” deyip bakalım kervana ne söyledi. Aldı Bey Böyreğ:

Bize mekân oldu zindanın başı
Gayetle çoktur Mevlâ'nın işi
Doğru söyle ey Bezirgânbaşı
Gelişiniz neredendir hocalar
Sağ esen sılaya varın hocalar

deyip kesti.

Bu taraftan Bezirgânbaşı ve sairleri Şehzâde'nin bu kelâmına cevap vermeyip dembeste ve hayrân oldular. Meğer Bezirgânların (28) içinde Kel-Oğlan var idi. Gördü kim hiçbirisi Şehzâde'nin bu sualine cevap vermediler, hemen Kel etti: “ Ben ana cevap vereyim” deyip Şehzâde'nin sualinin mânasını şâirane verdi, bakalım ne dedi:

Bezirgânlar gelir doğru yolundan
Alırlar, satarlar dünya malından
Gelişimiz sorarsan, Oğuz elinden
Söyle git kelâmı gelsin dilinden

Aldı Bey Böyrek:

Ben de bilirim Oğuz elinden gelirsiniz
Kasavetli gönlüm gamını alırsız
Benim babamdan siz ne bilirsiniz
Bana doğru haber verin hocalar
Selâmet sılaya varın hocalar

Aldı Kel-Oğlan:

Katı yüksekten firkat dağısın (?)
Mevlâm senin kasavetin dağıtsın
Babana ne derler, sen ne yiğitsin?
Söyle git gelsin kelâm dilinden

Aldı Şehzâde:

Çıkarım bakarım memleketim ırak
Hatıra geldikçe cuş eyler yürek
Babam Kâmurân Şâh, adım Bey Böyrek
Lütfedip bir haber verin hocalar
Selâmet sılaya varın hocalar

Aldı Kel-Oğlan:

(29) Yedi yıldır baban ah edip ağlar
Gözleri âmâ olmuş ciğerin dağlar
Anan çeşmine karalar bağlar

Baban bilmez oldu kendi hâinden

Aldı Bey Böyrek:

Kolumdan uçurdum ben yavru bazı
Yedi padişahlık yaylası yazı
Bengli Boz ile Ak-Kavak Şâh kızı
Andan bir haber verin hocalar
Sağ esen sılaya varın hocalar

Aldı Kel-Oğlan:

Şu yakında düğün olur dediler
Kimden kime nasib oldu dediler
Banu'yu Kel Vezir alır dediler
Öyle bir haber işittik geldik

deyip kesti. Birdir Kervanbaşı Kel-Oğlan'ın böyle şiirini görüp hayran oldular, “aferin” dediler. Artık yollarına revan oldular. Bey Böyrek ol kervan halkından ardına baka kaldı, çünkü maşukası Gül -Âferîde Banu'yu Kel Vezir alacağını işidince bir miktar hayrân ve sergerdân olup böyle düşünürken ol vakıt herkes kaçana kaçana (30) oldular. Şehzâde ise hayran olduğunda haberi yoktu. * Meğer ahâlinin kaçıştıklarının aslı bu imiş: Engerus Kralı'nın kızı Dîlfûruz haftada bir gün, bazı ayda bir, on günde bir koçoğa (?) binip ve sair cariyeler alıp gezer imiş. Meğer bu imiş... Meğer bu gül bahçesi var imiş, oraya gidip iş ü işret eder imiş. Bir de Şehzâde kendisinden haberi yok, velhasıl herkes kaçtı. Şehzâde kalıp hayran durur iken kız araba ile geldi. Bir de Bey Böyrek'e nazarı düş olup henüz yirmi yaşında, devlet tacı başında, yanakları elma gibi, velhasıl fıstık gibi şöyle oğlan ki aman efendim aman... Ben bile bu kitabı yazar iken oğlana bittim. Velhasıl kız âşık oldu ve Şehzâde'nin yanına geldi. Dikkat ile bakıp gördü ki saçları gerdanının üzerinde ve yüzü nur gibi, güya efendim bulut arasından ay doğar gibi. Yâ Müyessir! Dîlfûruz Şehzâde'yi öyle bir hüsn ü cemâl ile görüp hemen bin cân ile âşık oldu ve biraz mülâhaza edip der ki: “Acaba bu nevcivan ne zaman esir oldu?” velhasıl bahçe tarafından gitti, amma canı geride kaldı. Kızdır bahçeye varıp durmayıp canı sıkıldı. Bu taraftan Kral murdar tekrar emredip Bey Böyrek'i ve tevâbileri tekrar zındana koydular. Şehzâde ise bakıp gayrı halâstan ümitlerini kesip aman Allah deyip sâkin oldular. Amma bu taraftan Engerus Kralı'nın kızı ol makamda durmayıp arabasına (31) bindi. Hem gelir hem fikreder ki “ o âfîtâbın ay

yüzünü bir dahi görebilir miyim?” deyip efkârda. Zindan önüne gelip gördü ki ne oğlan ne kimesne var. Velhasıl fâş olmasın deyü orada doğru saraya geldi ve zındancıyı huzuruna getirdi. “Kani sabahtan gördüğüm esirler nerede?” Ol dahi cevap verip: “Sultanım, Kralın emreyledi, tekrar zındana koyduk” Banu etti: “Acaba bunlar ne vakıttan beri esirdirler, hiç bilir misin?” Zındancı etti: “Evet, gâliba Oğuz Şâhı Kâmurân Şâh’ın oğlu imiş” haber verdi. Hemen Banu zındancıya bir miktar altın verip gönderdi. Arası bir iki gün geçip şöyle mülâhaza etti ki: Bir miktar helva ve ekmek alıp da zındanda dağıtmak üzere tiz emreyledi. Pişirdiler. Meğer zindanın miftahı Kral’da idi. Velhasıl istedi ve dedi ki: “Hapishaneye varıp bir rüya gördüm. Biraz helva pişirdim, varıp bezledeyim” dedi. Kral dahi anahtarı verip, Banu dahi saraya gelip vâfir taâm ve helva alıp doğru zındana geldi. Zındancı dahi çabuk karşı çıktı. Velhasıl taâmı bezletti. Ve zındancı rehnüma olup her tarafı gezdirdi. Bâdehu Şehzâde’nin yanına geldiler. Vâfir sohbet eyledi. Banu etti: “Efendim sizin(32) bu zındanda olmanız iyi * değildir, ben sizi halâs edeyim” deyip kız kıyafetine koyup zındandan alıp taşra çıkarıp şehrin haricinde bir çeşmesâr var idi, ve gene oğlan kıyafetine koyup etti: “Benim size pek âlâkam var, nasıl isen et, beni buradan götür” dedi. Şehzâde etti: “İnşallah sağ esen memleketime varır isem gelir seni alırım” dedi. Böyle kavl ü karar verdiler. Velhasıl şehre avdet ettiler. Kız kavledip saraya geldi. Ve Şehzâde ol çeşmeden gusledip biraz uykuya yattı. Nâgâh uykuda iken kulağına bir ayak sadası geldi. Şehzâde baktı kim bir nurani derviş zâhir oldu. Karîb geldikte selâm verdi, ol dahi elini öptü ve ayaklarına yüzler sürüp bu beyti okudu:

Hayli demdir müştak idi görmeye bu can sizleri

Kıldın ihya Hazret-i İsa gibi cansızları

deyip tekrar mübarek ellerini bûs eyledi. Ol Pîr-i ruşen zamir dahi Şehzâde’nin gözlerinden öpüp etti: “Şehzâdem, bundan sonra üzerinde olan nuhuset nihayet buldu. Ve baban Kâmurân Şâh’ın gözü âlil oldu ve anan hasta olup kaldı. İnşallah âlâ olurlar. Ve Kel Vezir ortalığı hâli buldu, mâşukan Gül -Âferîde Banu’yu almak ister. Düğ(33)gün otuz sekiz gün * oldu. Bu gece kına gecesidir. Biiznillâh-i taâlâ varıp yetişirsin. Gül -Âferîde Banu yine senin nasibindir. Anın ile bermurad olursun. Lâkin hemşiren Şemse Banu Kel Vezir’in nasibidir. Sakınip ona bir yaramazlık etmeyesin. Zira emr-i Hak böyledir. İyiliğe kemlik her adamın işidir, lâkin kemliğe iyilik her adamın işi değildir.” deyip “gel sol ayağımın üzerine bas” dedi. Bastı. “Yum gözünü” dedi. Yumdu. Ve “Aç” dedi. Açtı. Kendisini Oğuz şehrinin bağları başında buldu. Hamd-i firâvân eyledi. Ama tefekkür edip

“ eğer ben bu لباسlar ile şehre gider isem beni bilirler, bir kere tebdil-i câme etsem gerektir... Derken ol mahalde bir Abdal zuhur eyledi. Abdal, Şehzâde'nin yanına geldi. Selâm ve aleykten sonra:” Ey Dede Sultan, şol benim üzerimde olan câmeler ilen kendi elbiseni becayiş eder misin?” dedikte razı olup tranpa ettiler. Şehzâde hemen Abdal'ın esvabını giyip şehre doğru yürüdü. Şehre yakın yere geldikte kulağına zurna sadası geldi. Hemen şehre girip doğru düğün olan mahalle gelip gördü ki azim cemiyet meydanda... Dürlü bedürlü hünerler icra olunur. Ama altından masnu bir kabak tasvirinde yapmışlar idi, daima ana tirendâz olur idi, zira urması kabil değil idi. Şehzâde dahi ol mahalde kalbi mahzun geşt-ü güzâr eder iken (34) Kel Vezir'in gözü suretâ Abdal olan Şehzâde'ye düştü.* Paşpehlivan olan Cihângir- Ablak-Süvar'a bakıp etti: “Şol Abdal'a dahi bir ok ve yay verin, belki urur ise biraz dünyalık vereyim.” dedi. Ablak haramzade ok ve yay verdi. Şehzâde ise pulada benzer yay kullanır idi. Bu misillü yay hiç dayanır mı bir kerre?... Çekti vasatından şikest eyledi ve diğer verdiler, velhasıl yedi ok kırdı. Bâdehu Vezir etti: “Bu Abdal zannım vuracak gibidir, buna Bey Böyrek'in yayını getirin” dedi ve getirdiler. Bir kerre yayı eline alıp okları takıp bir kerre çekti, salıverdi. Ok hemen gidip vasatından iki şak eyledi. Zehi pehlivan! Bir de sair pehlivanlar hücum ettiler ki: “Biz bu kadar pehlivanlarız, hiçbirimiz uramadı, sen dahi geldin urdun. Bizi Vezir'in yanında hacîl düşürdün “ dedikte hepsi birden hücum edip Şehzâdeyi ol aradan kaçırdılar. Şehzâde doğru Şâh'ın sarayı önünde bir çeşme var idi, gelip anda karar eyledi. Bir de baktı ki kendi kız karındaşı Bengli Boz'u suya getirir. Zehi cesaret! Meğer Şehzâde olmayalıdan beri Bengli Boz asla su içmemiş idi. Bir de suyu içti, başladı oynamaya. Şemse Banu dahi itap yüzünden hayvana dedi ki: “Behey hâin hayvan! Benim karındaşımin maşukasını alıyorlar, nedir bu senin mesrurluğun?” deyip bir iki urdu. Ol vakıt Abdal suretinde olan Şehzâde dedi ki: “Ey (35) Banu-yu Cihân! *Senden niyaze ederim ki minba'd bu atı döğmeyesin” dedikte bir de Banu başını kaldırıp geriye nazar eyledi ki bir Abdal... “Ama karındaşıma benzer” deyip kanı kaynadı, Şehzâde etti: “Cânım Banu! Karnım pek açtır. Kerem eyle bir mıkdar nân getir” dedi. Banu etti: “Eğer şu Abdal abdal olmasa, karındaşımin der idim.” deyip bir küçük tabla içinde biraz taâm getirdi, Abdalın önüne koydu. Ba'deleki vâfir dua etti. Bâdehu atı ağıra bağladı. Tekrar baktı ki Abdal anda durur, “hemen gideyim, bir söz atayım” deyip ol mahalde bu beyti okudu:

Acap karındaşıımı gözlerim görür mü

Bu gam efkârı beni alır mı

Bu hasretlik kıyamete kalır mı?

Bu ayrılık bana zehirden katı
Abdal karındaşım desem olur mu

deyince Şehzâde dahi karşılık bunu söyledi. Beyit:

Yedi yıl görmedim bahar yazı
İller alıyor ol yavru kızı
Ben garib Abdal'ım, sen Şâh'ın kızı
Var git Sultan ben o değilim

deyüp kesti. Kız gayri ümidin kat'edip sarayına revane oldu. Şehzâde dahi ağlayarak kalkıp doğru kına gecesine geldi. Meğer ol zaman kına gecesinde âdet böyle imiş, bir tarafından erkek diğer ta(36)rafında zenân tâifesi otururlar imiş. *Pes Şehzâde-i Bey Böyrek düğün evinin içine girdi. Cümleyle selâm ve anlar dahi aleyk alıp yer gösterdiler. Oturdu, etraf-ı eknâfa nazar etti. Gördü ki birtakım kızlar cem olmuşlar, oturuyorlar. Bir de baktı ki kendi cânânesi ile bir iki kız sohbet ederler. Dikkat ettikte Ak-Kavak Şâh kızı, siyah câmelere müstağrak olmuş ne güler ne kimseyle sohbet eder, durmayıp ahu gözlerinden yaşlar döker. Ol gül benzi sararıp ayvaya dönmüş. Bey Böyrek maşukunu bu halde gördükte ah etmek istedi. Hele aklını cem edip sâkin oldu. Meğer Şehzâde Engerus Kralı'nın kalasında hapis iken bir kara düzen getirmiş idi, kılıf ile belinde asılı idi. Görenler:" Lüfteyle şol belindeki sazı çal da işidelim" deyip rica ettiler. Bey Böyrek dahi bahane isterdi, biraz istiğnadan sonra ol mahalde bakalım ne söyledi. Aldı Şehzâde:

İraktır Gül-ü rânâdan ıraktır.
Bu âşık-ı zâr ol gül-ü hamradan ıraktır.
Bu âlemde beyhude gezip hem nakış ola
Vallah firkat ol dil-i şeydâdan ıraktır:
Âşık geçinir her güle bir bülbül-ü şeydâ
Kanın dökülür ol gonca-i femden ıraktır.
Gül dalına arzu çeker ol bülbül amma
Bu demde acap seyr-ü temaşâdan ıraktır.
Mecnun geçinir âşık gerçi çok amma
Her biri aşk-ı gam-ı Leylâ'dan ıraktır.

(37)* Böyle deyip kesti. Meğer Mustafacık derler bir yiğit bir kızı severdi. Anda olanlar ettiler: “ Mustafa’nın maşukasını kaldırıp oynadalım. Şehzâde işitti. Hemen işaret ettiler. Kız kalktı. Bey Böyrek aldı, bakalım ne dedi:

Evlerinin önü derecek değil mi
Anayı kızdan ayıran yaracık değil mi
Seni seven Mustafacık değil mi
Oynama kız il yaman oldu

Böyle dediği gibi hemen kız etti: “Vallah bu Abdal olan Bey Böyrek’tir. Zira beni Mustafacık olduğunu ol bilirdi.” Anda olan ettiler: “Sus bre kahbe! Seni Mustafacık sevdiğini herkes bilir” dediler. Hemen Kel Vezir’in evvelki karısı kalkıp oynamaya başladı. Ol zaman aldı Bey

Böyrek:

Üstüne giyer atlazın sarısını
Savamadım yüreğimin ağrısını
Gel oynama Kel Vezir’in eski karısı
Oynama hatun oynama il yaman oldu

Kötüler(güller) verip gülüstanın ziynetin
Aşüfteler çeker anın mihnetin
Kel Vezir bilmemiş senin kıymetin
Oynama hatun il yaman oldu hey

Böyle deyince “ öyledir oğlum” deyip oturdu. Meğer bir Topal Selçik dediler bir karı var idi. Ol dahi meydana çıkıp oynamaya başla(38)dı.

Aldı Bey Böyrek:

Gel çık hey derdimin dermanı gel çık
Elâ gözlerini göreyim biricik
Oynayana derler imiş şimdi Selçik
Oynama Selçik oynama il yaman oldu hey

Ol mahalde Selçik dediğine darılıp “ Herkes bir şeyler söyler iken sen de şimdi bir isim taktın” deyip oturdu. Derken Kel Vezir’in adamları Gül -Âferîde Banu Billûr-Ten’e “Buyurun siz dahi oynayın” deyip Banu kalkmamak istedi. Meğer âdet böyle imiş. Tefekkür edip: “ Hele bir kerre oynayım, bakalım âyine-i devrân ne suret gösterir” deyip ol vakıt ayak üzerine kalktı ve oynamaya başladı. Şehzâde dahi bakalım ne dedi:

Geldi bir derdimin dermanı geldi
Gelip de yüreğimin gamını aldı
Çok şükür yârımı bu gözler gördü
Oynayan geline olayım kurban hey!

Kapınıza Abdal kulunuz geldi
Eşinden ayrılmış yalnız geldi
Gemnâk gönlüm bu dem hem güle geldi
Oynayan geline olayım kurban hey!

deyip kesti. “ Hay Abdal geline söz attı” deyip Şehzâde’yi düğünden sürüp çıkardılar. Gece vakti acaba ne yerde yatsam deyip tefekkür eder iken ol mahalde Banu’nun bir gül bahçesi var idi. Gidip anda bir miktar istirahat eyledi. Ama ne mümkün, rahat mı edebilir? Ama bu taraftan hane-i düğünde gâh gülüş, gâh oyunlar böyle eğlenmekte... Şehzâde ise “ Acaba sabah ne vakıt olur?” deyip efkârda. Ama Gül -Âferîde Banu, Abdal’ın bu gûna kelâmından şüpheyne varıp “ Acaba ol Abdal kıyafetinde olan püser-i Şâh Kâmurân mıdır? Eğer ol Şehzâde ise kendüye zuhur eyler, ve bana gücenir. Ve eğer değil ise kendime hançeri sokup helâk ederim” hülyalarında iken hemen Gül, Vezir’in tarafında olanlara etti: “ Cânım pek sıkıldı. Bugün ikindiye kadar gül bahçesine varıp geleyim.” Kel Vezir’e ifade ettiler, ol dahi izin verdi. “Kalabalık yanımda istemem” dedi. Yalnız tahterrevâna binip doğru gül bahçesine vardı. Ol gelenleri (40) geri yollayıp “mezkûr vakıta beni alın” dedi. Yalnız daye* ile kaldı. Çün öğle vakti oldu, bir taraftan bir haber ve Şehzâde’den bir eser zuhur etmedi. Alıp güller içine yürüyüverdi. Daye dahi beraber gitmek murad eylediyse men edip bir bahçe ardından muhkem kapadı. Ama bu taraftan Kel Vezir akşam olup Banu ile bermurad olurum deyü muntazır idi. Banu ise gördü ki bir bölük turnalar hem öterler, hem giderler... Bu taraftan Banu “ Bari şol turnalara bir hane türkû söyleyeyim, bâdehu helâk edeyim” meğer efkârı bu idi. Bakalım ne dedi.

Aldı Gül -Âferîde Banu:
 Gök yüzünden uçan telli turnalar
 Turnalar var yârime selâm eyle
 İki gözlerini bûs ederim telli turnalar
 Turnalar var yârime selâm eyle
 Emanettir size yâr var kelâm eyle

Hançer-i tîğini bir kakmadan
 Su gibi çağlayıp akmadan
 Beni beyaz sinemi iller koçmadan
 Turnalar var yârime selâm eyle
 Emanettir size yar var kelâm eyle

Gül bahçesine derilin varın
 Ecel şerbetini içti deng varın
 Öğle vaktında tîge düştü deng varın
 Turnalar canıma var selâm eyle
 (41)Ben dilimden var kelâm eyle

Uğrar ise sevdiğimin şehrine yolun
 Bülbül olup şakısın hem dilin
 Bahçede şehit oldu deng gülün
 Turnalar var dostuma selâm eyle
 Emanettir var benden bir kelâm eyle

deyip elinde olan hançeri aynı Ferhat ile şirin kıssası gibi kendini helâk ededeyip kesti. Gül -Âferîde Banu hemen elini hançerin kabzesini çekip çıkardı ve etti: “Ey benim âşık-ı müstemendim! Bu âna kadar umardım, ya kendin, ya haberin geleydi, bir haber zuhur etmedi, vuslatımız müyesser olmadı. İllerin desti, vücuduma el urması revâ görmeyip helâkimi revâ gördüm. Ey Şehzâde’m! Dünyada görmek bir dahi müyesser olmadı ve bu hasret kıyamete kaldı.” deyip bu beyti candan okudu:

Ey felek kaddin bükülsün nâmurad ettin beni
 Ben murada ermiş iken nâmurad ettin beni.

deyip elinde olan hançeri aynı Ferhâd ile Şirin kıssası gibi kendini helâk edecek hançerin ucunu yere ve sivri tarafını göbeyi üstüne ... Bey Böyrek baktı ki helâk oluyor, bir de sabra mecâli kalmayıp “ Ey Banu-yu Cihân, kendüye kıyma” deyip can-ı gönülden bir nara urdu kim “senin yâr-ı kadîmin bundadır” deyip tuttu. Banu etti: “ Acaba benim yârim midir?” deyip güller tarafına gitti. Şehzâde kendisini izhar edince baktı ki düğün evinde olan Abdaldır: “Ay Ab(42)dal sen burada ne ararsın?” Â deyip hemen arkasını servi ağacına verip yüzüne nikabı çekip durdu ve ol vakit Şehzâde bunu söyledi.

Aldı Bey Böyrek:

Gelip oturmuş sevdiğim postuna
Selâm gönderir naz ile dostuna
Bey Böyrek gelmiş yârin destine
Bilmiş ama beni bilir bilmezlenir hey!

Aldı Gül -Âferîde Banu:

Yeter hey Abdal’ım yeter
Gökyüzünde turnalar öter
Benim derdim bana yeter
Var git Abdal sen o değilsin

deyip Banu elinde hançer servi ağacına dayanıp karşısında Abdal kıyafetinde Bey Böyrek, Banu’ya söyledi.

Aldı Şehzâde-i Bey Böyrek:

Öyle deme gülün özendim geldim.
Araya araya seni burada buldum
Bilmez misin bir ok ile beş kaz urdum
Bilmiş ama beni bilir bilmezlenir hey

Aldı Banu:

Bu düğün evidir sen de gelmişsin
Araya araya beni burada bulmuşsun
(43)Bir ok ile beş kaz urduğunu ilden *duymuşsun

Var git Abdal sen o değilsin

Aldı Şehzâde-i Bay Böyrek:

Âşık oldum bu dağları aşalı
Abdal oldum derdine düşeli
Var mıdır yârin hâtem nişanı
Bilmiş ama beni bilmez bilmezlenir hey

Aldı Banu-yu Cihân:

Nerededir Abdal senin vatanın yerin
Ağlamaktan gitti gözlerim ferin
Var mıdır Abdal bir hâtem yerin
Var git Abdal sen o değilsin.

Piyadeler yürüsün biz gene sâkin
Ferâmuş eyleme tuz etmek hakkın
Mevlâyı seversen kaldır nikabın
Gel ömrümün sermayesi bilmiş bilmezlenir hey!

deyip kesti. Banu'nun sabre mecâli kalmayıp bir kerre kendisini Bey Böyrek üzerine atıp yedi yıllık hasret birbirine kavuşup bîhuş yattılar. Biraz akılları başlarına gelip sururluklarından ağlaştılar. Bâdehu el ele tutup kasra geldiler ve biraz şeftalilerinden âlâlarından alıp biraz aşağı yukarı oynastılar. Şehzâde etti: “Pederime gideyim, sen dahi doğru saraya gel” dedi. Bey Böyrek doğru gidip pederine (44) kendisini bildirdi. Babası bu haberi işidip “Kani oğlum?” deyip koştu. Bey Böyrek varıp Kâmurân Şâh'ın ayağını öpüp sarıldılar. Ve validesi bir taraftan, bir mesrurluk ki gayrı... Hariçte olanlar bütün duydular. Bâdehu Kâmurân Şâh etti: “Oğlum böyle ahd eyledim ki seni bir dahi sağ görürsem tahtı sana vereceğim dedim. Hamdüllilâh ki gördüm” deyip divân kuruldu. Bâdehu Bey Böyrek'i taht-ı âlî bahta cülûs ettirip evvelâ kendisi bâdehu erkân-ı devlet bî'at edip pederi ibadethanesine çekilip oturdu. Ve Sultan Bey Böyrek herkese hilatlar giydirdi ve cümlesi razı oldular, tahsin ve aferinler eylediler. Sultan Bey Böyrek ülemanın ve vüzeranın saflarına bakıp Kel Vezir yoktur. Sadırâzam'ına etti: “Ey benim Maâlîsimîrim Vezir'im! Kel Vezir nerededir?” dedikte cümle erkân-ı devlet baş saldılar. Hemen sual tekrar edince Başvezir etti: “Şâh'ımın gazabından havfeder.” Hemen Bey Böyrek Şâh etti: “Her nerde

ise huzuruma getir.” “Ferman Şâh’ımın” deyip Başvezir , Kel Vezir’in konağına varıp sual eyledi. Haremedir, dediler. Taşra çıktı. Başvezir ile isti’câline verip doğru huzûr-u Şâh’a gelip zemini bûs etti. Kel Vezir tahtın önünde lâya’kal dururken herkes der idi ki: “acaba şimdi nasıl kat ile emreder” der iken Bey Böyrek Şâh emreyledi. Bir hilat-ı hâs getiriler. Kel Vezir’e işaret eyledi, giydirdiler. Bâdehu etti: “Ey Kel Vezir! Bu işi kendin mi ettin? Yoksa bir iğvaya mı uğradın? Ey hoş, imdi, eden cezasını bulur” deyip etti: “ Ey vezir! Kız karındaşım Şemse Banu’yu Allahın emriyle sana ver(45)dim” dedikte Kel hemen ayağa kalkıp * etti: “Şâh’ım! Benim bu kadar melanetim var iken bendenize bu ihsanı... Zehi insaniyet” deyip Şâh’ın ayaklarına kapandı. Ve ağlayarak yerine oturdu. Ol vakıt Cihangir haramzade bu cevapları işidip kadid oldu. Ve bir hilat dahi Cihângir’e giydirdi. “Seni gene kendime Başpehlivan eyledim. Çık gene Kahir-Perızâd sandalyasına otur.” dedi. Cihangir bu keremi görüp üç kerre yeri öptü. Bâdehu yerine oturdu ve cümleye hitab etti ki: “Engerus Kralı’yla seferim vardır, on beş güne kadar asker cem olmakta olsun” deyip emreyledi. Bunlardır: “Baş üstüne” deyip askeri cem etmekte... Biz gelelim, ezin cânib ol zaman kim Şehzâde Gül Banu’dan ayrılıp saraya gel deyü emretti idi. Banu’dur saraya gelip Daye’siyle beraber odada oturdu. Bu taraftan Şemse Banu gelip karındaşına bî’at eyledi. Ve Şehzâde etti Gül Banu’ya: “Bak a Efendim! Benim hâlâ yâr ve arkadaşlarım zındandadır. Ve Engerus Kralı’nın kızı beni çıkardı. Ve ahd eyledim ki kırk güne değin gelir seni alırım dedim. Hem askerimi hem Dîlfürüz’u halâs edip geleyim, bâdehu bermurad olalım” deyip vedâ edip bir gün Oğuzlar vilâyetinden çıkıp askerleriyle birlikte az vakıtta Engerus’a geldiler. Velhasıl nâmelerden sonra birbirine mukabil olup ol cenkte Kral esir düştü. Ve Şâh haber gönderip: “Kralınız esir oldu, daha kimin için edersiz?” dediler. Banu bu haberi işidip şâd oldu. Şâh emredip kalaya girdiler. Ve hazineyi ve her ne var ise külliye akhtarı ettiler. Ve Bey Böyrek Şâh, Kral’ın tahtını kılıçlayıp(46) üzerinde karar eyledi.* Ve Kral’ın kızını nikab ille getirip kız babasını rica eyledi. Ol dahi kabul eyleyip zındandan çıkardılar. Ve otuz dokuz tevâbileri dahi çıkardı. Her birine hilat-ı hâs giydirdi. Andan kızı taşra otağına götürdü. Ve Engerus Kralı tahtına cûlûs edip haracı kabul etti. Ve Dîlfürüz’u kendi hüsnü rızasıyla Bey Böyrek Şâh’a Allahın emriyle nikâh ile verdi. İki taraftan şurutlar bağladılar. Üç gün ol arada kalıp, dördüncü gün yola revân olup kandesin Oğuz ili deyip gittiler. Bir gün şehirlerine geldiler, müjdeciler gönderdiler, bâdehu kırk gün kırk gece düğün olup bir mübarek cuma gecesi evvelâ hemşiresini Kel Vezir ile, bâdehu bir mübarek cuma gecesi dahi Gül -Âferîde Banu ile diğer hafta Dîlfürüz ile murad alıp murad verdiler. Andan sonra askere izin verdi. Herkes Şâh’tan memnun oldu

ve askerler dahi memleketlerine gittiler ve ol iki Banu'dan nice evlâtlar olup bu dünyada ömür sürdüler. Bu hikâye-i acîbe anlardan yadigâr kaldı.

Elhamdülillâhi Rabbelâlemîn! Okuyanı, dinleyeni, yazanı rahmetle yarlıgagıl yâ ganî!
Âmin.

ALIP- MANAŞ¹²

Altay, ağaçların yaprağını dökmediği yaz kuşlarının susmadığı neşeli bir yerdir. Çok eski dönemlerde başı kuğu gibi ağaran, dişi bakır gibi sararan Baybarak adlı bir bahadır varmış. Onun orman gibi kirpikli, kolan gibi saçlı, süslendiği zaman tanınmayacak kadar güzel Ermen-Çeçen isminde hanımı varmış. Bir gün İkisinin iki yanağı kızıl kan, gözleri ateş gibi olan, Ak-Boz ata binen Alıp-Manaş adında bir oğlu dünyaya gelir.

Alıp-Manaş, büyüüp yiğit bir delikanlı olunca anne ve babası onu yabancı diyarlara göndermemek için Kırgız Kağanı'nın kızı kızıl ceylan gibi yüzlü, gümüş gibi sarı saçlı Kümüjek -Aru'yla evlendirirler.

Bir gün Alıp-Manaş kutsal kitabını okurken çok uzaklarda zalimliğiyle tanınan, ak-çal ata binen Ak-Kağan adlı zalim bir kağanın varlığını öğrenir. Ak-Kağan'ın henüz hiçbir erkeğin görmediği dünya güzeli Erke-Karakçı adında bir kızının olduğunu okur. Ak-Kağan'dan o zamana kadar öldürdüğü yiğitlerin intikamını ve kızını da almak için onun ülkesine gitmeye karar verir.

O güzel kızı almak için giden nice yiğit, Ak-Kağan'ın kılıcıyla ölmüştür. Ak Kağan kızını hiç kimseye vermemektedir. Annesi, babası ve eşi Kümüjük-Aru, Ak-Kağan'ın ülkesine gitmemesi için Alıp-Manaş'a çok yalvarırlar, fakat engelleyemezler.

Alıp-Manaş, Ak-Boz atıyla denizler aşar, sayısız dağlar geçer, şimşek gibi uçup bir nehrin kıyısına gelir. Ak-Boz at kanatlı atların bile geçemediği, boran gibi savrulan sudan geçmek ister. Bahadır, Ak-Boz atıyla o nehri geçmeye çalışır, fakat başaramaz. Nehrin kenarında kayın ağacından yapılmış ters durumda bir gemi bulur onu kamçısıyla çevirir. Geminin altından kuğu gibi beyaz saçlı, bakır gibi sarı dişli, eski elbiseli bir adam çıkar. İhtiyar, Alıp-Manaş'a Ak-Kağan'ın ülkesindeki bütün sırları anlatır ve gitmemesi konusunda onu ikna etmeye çalışır. Alıp-Manaş ihtiyar gemiciye kendisi için üzülmemesini ister ve ona dokuz köşeli okunu hediye eder. İhtiyar gemiciye, kendisinin

¹²Ergun, M. (1998). Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ölü veya diri olduğumu oktan anlayabileceğini söyler. Eğer ölürsem bakır okum paslanır; Ak-Kağan'ı yenersem, sağ olursam okum güneş gibi parlar, der.

Alıp-Manaş, uzun bir yolculuktan sonra Ak-Kağan'ın ülkesine ulaşabilir. Bu ülkeye gelince Ak-Boz at birden endişenir ve huysuzluk yapmaya başlar. At, sıkıntısını Alıp-Manaş'a bildirir. Alıp-Manaş, Ak-Boz atın bu sözlerine kızar ve atına dokuz boğa derisinden yapılmış kamçısıyla vurur. Atın vücudunda yaralar oluşur. At yaralarını iyileşinceye kadar senin yanına gelmeyeceğim, diyerek gökyüzüne uçar ve bulutların altına saklanır.

Alıp-Manaş çok yorulduğu için Ak-Kağan'ın ülkesine varır varmaz uyuyakalır. O uyuyunca dokuz ay uyurmuş. Uyuyan bahadırı, Ak-Kağan'ın çobanları görür ve gidip kağanlarına haber verirler. Ak-Kağan, Alıp-Manaş'ın yanına yardımcısı yedi başlı Celbegen'i gönderir. Celbegen, Alıp-Manaş'ın yanına yaklaştığı an onun güçlü nefesine kapılır ve nefesiyle birlikte burnundan girip tekrar geri çıkar. Gök boğasıyla birlikte yedi başlı Celbegen perişan olur. Celbegen, Ak-Kağan'ın yanına varır. Bu olayı duyan Ak-Kağan çok kızar ve yanına yetmiş yiğidini yanına alarak ak çal atına biner ve Alıp-Manaş'ın olduğu yere varır. Fakat, onlar Alıp-Manaş'a ok atsalar okları batmaz, kılıç vursalar Alıp-Manaş'ı kılıçları kesmez. Ak-Kağan'ın kendisi de kara pulat kılıcını Alıp-Manaş'a çalar ama kılıç paramparça olur. Bunun üzerine Ak-Kağan doksan kulaç derinliğinde bir çukur kazdırarak Alıp-Manaş'ı içine atarlar. Bahadırın uzunluğu altmış kulaç olan kılıcıyla, demirden bir dağ gibi olan yayını götüremezler ve olduğu yere bırakırlar.

Alıp-Manaş, zindanda dokuz ay uyur. Uyanınca ellerinin, kollarının bağlanmış olduğunu görür. Kendi durumuna üzülen ağır yakar. Onun ağırını duyan hayvanların yürekleri parçalanır. Doksan kulaç zindanın içerisinde günler, haftalar, aylar, yıllar geçer. Bir gün gökyüzünde bir kaz sürüsü uçarken Alıp-Manaş'ın ağırını duydular. Zindanın kenarına gelip konarlar, kazlardan bir tanesi aşağı düşer. Kaz duramayıp Alıp-Manaş'ın sağ koluna konar. Alıp-Manaş kazı tutar ve onun kanadını üzerine mektup yazar ve ailesine gönderir.

Kaz, Alıp-Manaş'ın ülkesine varır ve evlerinin yakınındaki kutsal suyun içerisine konar. Alıp-Manaş'ın kız kardeşi kutsal suyun içerisinde kazı görür babasına haber verir. Baybarak kazı yakalar kanadındaki yazıyı tanırlar ve okurlar. Mektupta Alıp-Manaş'ın kendisinin zindanda tutsak olduğu yazmaktadır. Baybarak artık eskisi gibi güçlü

olmadığını; oğlunu kurtarmasının mümkün olmadığını söyler. Bunun üzerine gelini eskiden beri Alıp-Manaş'ın yakın arkadaşı ak yeleli ata binen Ak-Köbön'ün olduğunu söyler. Ailesi ondan Alıp-Manaş'ı kurtarması için yardım isterler. Ak-Köbön'ün de uzun bir yolculuktan sonra Ak-Kağan'ın ülkesine ulaşır. Ak-Köbön, Alıp-Manaş'ı bulunca yazdığı mektupta herkese selam gönderdiğini ancak kendisine mesaj göndermediğini dile getirerek ona kızar. Alıp-Manaş'ı çıkarmaz, kopardığı bir dağın tepesini zindanın ağzına koyar. Ülkesine dönerken de Ak-Kağan'ın ölen yiğitlerinden birinin kemiklerini yanına alır. Oradakiler ak yeleli ata binen Ak-Köbön'ün geldiğini görünce koşarlar. Alıp-Manaş'ın nerde olduğunu sorarlar. O da Alıp-Manaş'ın ve Ak-Boz atın öldüğünü söyler. Onlara getirdiği kemikleri gösterir. Bunu duyunca Alıp-Manaş'ın anası, babası, kız kardeşi ve karısı ağıt yakarlar. Ak-Köbön'ün niyeti, Alıp-Manaş'ın genç ve güzel karısı Kümüjek-Aru ile evlenmektir. Alıp-Manaş'ın babası artık onun eşinin dul kaldığını uygun olursa Ak-Köbön ile evlenebileceğini söyler.

Bu arada Alıp-Manaş'ın kutsal Ak-Boz atı gökyüzünden uçup gelir ve onu kurtarmaya çalışır. Kuyruğunu doksan kulaç zindana uzatır. Alıp-Manaş atın kuyruğunu tutar yukarı doğru çıkarken tam ortadan atın kuyruğu kopar. Tekrar at gökyüzüne çıkar ve kutsal bir kavağın dibine varır. Yorgunluktan dolayı orada uyumaya başlar ve rüyasında Alıp-Manaş'ı kurtarmanın yolunun Gümüş-Boz atlı Küler Bay Kağan'ın yurdundaki üç altın dağın eteğindeki kutsal gölün ortasındaki üç tane köpükte olduğunu öğrenir. Gümüş-Boz atlı Küler Bayın ülkesine gelir onu orada kimse fark etmez. Ak-Boz at kutsal göle iner ve altın köpükten içer ve oradan ayrılır. Ak-Boz at köpüklerle Alıp-Manaş'ın yanına gelir. Alıp-Manaş'ı kurtarır. Alıp-Manaş dev yayını ve altmış kulaçlık mızrağını alıp Ak-Kağan'ın üzerine yürür. Bunu duyan Ak-Kağan'ın yiğitleri ve yedi başlı Celbegen gök boğasına binerek Alıp-Manaş'a karşı giderler. Ak-Kağan ile Alıp-Manaş arasında büyük bir mücadele olur. Alıp-Manaş üstün gelir ve Ak-Kağan boyun eğerek çobanın olayım diye af diler; ama Alıp-Manaş onu bağışlamaz sonra atına binerek yedi başlı Celbegen'i yakalar ve onu da öldürür.

Alıp-Manaş, ülkesine dönerken yine ihtiyar gemiciyle karşılaşır. İhtiyar gemici ilk önce onu tanıyamaz ve onun arkadaşı Ak-Köbön'ün Alıp-Manaş'ın öldüğünü söylediğini ve ona ait kemikleri gösterip Alıp-Manaş'ın gemiciye hediye ettiği oku zorla alıp denize attığını ancak ihtiyar gemicinin oku sonra bulduğunu ve okun ay gibi parladığını anlatır. Ayrıca Kümüjek-Aru'nun bir başkasıyla evleneceğinden dolayı üzgün olup ağladığını söyler.

Alıp-Manaş yolculuk boyunca garip-kel kılığına, atı ise sıska bir at kılığına girmiştir. Diğer kıyıya varınca at çimenlerin üzerinde dolaşır ve eski Ak-Boz at şekline dönüşür. İhtiyar gemici atından Alıp-Manaş'ı tanır. Ona bugün hanımı Kümüjek-Aru ile arkadaşı Ak-Köbön'ün düğünü olduğunu söyler. Bunun üzerine Alıp-Manaş, tekrardan garip-kel atı ise tüylü halsiz beygir kılığına girer. Düğün yerine yaklaşırken yolda kayını Kan-Kürenkey'i görür. Kan-Kürenkey onu tanımaz ve düğünü istemediği için düğün yerinden uzak bir yerde gezdiğini söyler. Alıp-Manaş garip-kel kılığında ilk önce uzaktan Ak-Köbön bahadırı görür. Sonra yaklaşarak Kümüjek-Aru'yla atışır. Sözleri arasında Alıp-Manaş ölmeğe geri dönse ne yaparsın diye sorar. Hanımı, güzel dudaklarını öperim, deyince Alıp-Manaş eski kılığına döner. Ak-Köbön de gelenin Alıp-Manaş olduğunu anlar ve turna kılığına girerek çadırın bacasından kaçmaya çalışır. O zaman Alıp-Manaş gerçek haline dönerek onu okuyla vurur. Yetmiş iki dayaklı demir yayını alarak Ak-Köbön'ü öldürür. Oradakiler zalim Ak-Kağan ile kötü niyetli Ak-Köbön'ü acımadan öldürdüğü için emsalsiz bir toy yaparlar.

ALPAMIŞ BATIR DESTANI¹³

Eskiden, Müslümanlık kuvvetliken Jiğdeli Baysun elinde Konrat adlı ülkede Baybörü denilen zengin varmış. Baybörü'nün malı çok ama çocuğu olmazmış. Baybörü'nün Kultay adındaki amcaoğlu ağabeyi varmış, onun da çocuğu yokmuş. Baybörü'nün ağabeyi, Kultay ve Şimbay üçü bir anadan kardeşmiş. Şimbay ve onun hanımı ölür, onlardan Tortay adlı çocuk kalır. Onu Kultay büyüttüğü için onda kalır.

Baybörü bir gün hayvanlarını otlatırken benimde bir oğlum olsaydı mallarımın sahibi olurdu diye düşünür. Böylece mallarımın çocuğuma faydası olur ben ölürsem mallarım kime kalacak diyerek dert yanar. Çocuksuzluk acısıyla Tanrı'ya yalvarıp durduğu bir sırada Kutlay'ın tezek işçisi bir çocuk doğurur. Baybörü onu evlatlık edinir evine getirip sanki çocuğu gibi toy düzenler. Ultan'ın gövdesi koç, burnu tepe, ön dişleri kazma küreği, kulakları kalkan gibidir. Çocuk aptal gibi yetişir ve Baybörü'ye kızdığı zaman ona zürriyetsiz der ve Baybörü'nün kalbini kırar. Bunu üzerine Baybörü, çocuğu olması isteğiyle eline bir sopa alır ve bütün evliya mezarlarını ziyaret eder. Evliya Baba Tüklü Şaştı Aziz'in kabrinde geceler. Allah onun dileğini kabul eder. Evliya ona bir kız bir de erkek evladının olacağını söyler. Erkek çocuğuna Alpamış; kız çocuğuna Karlıgaş adını vermesini ister. Evliya, "Oğlun on beş yaşına gelince il tutar, bedenine ok girmez, kılıç kesmez, ateşte yanmaz, suda batmaz" der. Bunun üzerine Baybörü evine gelir ve eşi hamile kalır. On ay sonra erkek evladı doğar adını Alpamış daha sora kız evladı doğar adını Karlıgaş koyar.

Baybörü, oğlunu Şekti adlı ülkede Sarıbay adlı beyin Külbarşın adlı kızı ile nişanlar. Alpamış on yaşına geldiğinde nişanlısının babası Baybörü'nün çok geç çocuk sahibi olduğundan hareketle damadının da kısır olabileceğini düşünerek ailesiyle birlikte Çin'e göç eder. Güçlü bir bahadır olan Alpamış on yedi yaşında Konirat adlı ülkeye hâkim olur. Babasına laf söylediği için Ultan'ın kulaklarını ve ayaklarını kesip kuyuya atar. O yaşlarda bütün çocukları döver. Bir gün ihtiyar bir kadının çocuğu ile oynarken çocuğa vurur ve çocuk ölür. Bunun üzerine yaşlı kadın Alpamış'a elin garbini öldüreceğine Çin'e giden nişanlın Gülbarşın'ı bulup da evlensene der. Bu söz üzerine Alpamış asker toplayıp gece

¹³ Üçüncü, K.(2006). Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı, İstanbul: Töre Yayın Grubu. 72-181.

gündüz demeyip giderek kırk erkek köle ve kırk cariyesiyle nişanlısını alıp geri ülkesine döner.

Alpamış sevgilisini almaya sefere çıktığında Kalmak hanı Tayşık gelerek babası Baybörü'nün atlarını zorla elinden alır. Alpamış eve gelince babası ona artık gözünde eski değerinin olmadığını çünkü Tayşık'ın onların her şeyini aldığını söyler. Bunun üzerine Alpamış alaca atın Bayşubar'a binerek durmayıp at sürülerinin peşinden gideceği esnada halk önüne geçer ve yalnız gitmemesini söyler. Alpamış, oradakilere düşmanı yenip geleceğini yalnız ihtiyar ana ve babasına bakmalarını ister. Alpamış yola çıktığı anda Kalmak Han'ı Tayşık kötü bir rüya görür. Halkını toplar rüyasında alaca bir atın üzerinde bir yiğidin geldiğini ve tacını, tahtını elinden aldığını söyler. Halkın içinden bir yaşlı cadı kadın ben isterseniz düşmanınızı kul edip getireyim, der.

Cadı şart olarak kel bir oğlunun olduğunu ve ona Tayşık Han'ın kızı Karaközayım'ı vermesini ister. Kalmak Hanı bu isteği kabul eder. Cadı Alpamış'ın geldiği yolun önünde plan yaparak onu bekler. Alpamış çölün ortasında ağlayan bir kadın görünce durur ve ona yardım etmek ister. Cadı Alpamış'a kendinin kırk yiğit oğlu olduğunu ama onları Kalmak hanının öldürdüğünü söyler. Alpamış'la gelen kırk yiğidin dinlenmesi için kırk gelinin yardım edeceğini söyler. Alpamış cadıyı Müslüman zanneder. Kendi annesi de Müslüman olduğu için ona çok çabuk inanır. Onu atı Bayşubar'a bindirmek ister fakat at onun kötü niyetini sezdiği için ona çifte atar. Bunun üzerine cadı ata beddua eder ve Alpamış'tan bu atı kesip kurtulmalarını aksi takdirde onu belki Kalmaklarla savaşırken zor duruma düşürebileceğini söyler. Cadının sözlerinden dolayı atına kızar. Kılıcını çıkarır ve tam boynuna vuracağı sırada şu ana kadar hiç kötülüğünü görmedim diyerek atı öldürmekten vazgeçer. Sonra Alpamış ile cadı onun evine doğru yola çıkarlar. Eve gelince cadı tatlı sözlerle Alpamış'a içkiyi sunar, içkiyi içer içmez Alpamış sarhoş olup bayılır. Onu baygın halde Tayşık Han'a götürüler ve tutsak ederler.

Alpamış'ı bu halde görünce han cellatlarına onu öldürün diye emir verir. Alpamış'ı ateşe atarlar yanmaz, suya atarlar batmaz, kılıç kesmez, derisinden ok geçmez, dara asarlar ölmez. Ne yapsalar bir şey olmaz. Alaca at ise önüne geleni ısırır, arkasından yaklaşıp çifte atar. Çare bulamayınca cadının fikrini alırlar. O da Alpamış'ı kırk kulaç derinliğindeki zindana attırır. Alaca atı ise demir bir eve bağlarlar. Ayda, haftada bir yemek verirler.

Alpamiş zindanda yedi yıl yatar. Bu arada hanın kızı Karaközayım on yedi yaşına girer. Kızın yüz tane kahverengi keçisi vardır. Onları Keykubat adında kel bir çoban otlatır. Bir gün keçileri otlatırken iki tanesi Alpamiş'ın yattığı yere düşer. Keykubat Alpamiş'tan keçileri geri vermesini ister bahadır ondan her gün yemek için bir keçi verirse her muradına erdireceğini söyler. Keykubat bir değirmen taşı bulup Alpamiş'ı öldürmek için üzerine atar ama Alpamiş taşı aldığı gibi geri fırlatır. Bunun üzerine Keykubat kabul eder ve her gün bir tane keçi verir. Yüz keçinin hepsi biter sonra çoban kıza ne söyleyeceğim diye düşünürken Alpamiş'a sorar o da yediği keçilerden bir tanesinin kemiklerinden bir düdük yapar. Kızı görünce çalmasını ister. Keykubat söylenenleri yapar ve kız bu düdüğü kimin yaptığını sorunca o da sırrı açıklar. Kız Alpamiş'ın yanına zindana gider. Alpamiş kıza beni buradan kurtarırsan seninle evlenirim, der. Kız seni nasıl kurtaracağım diye sorunca beni atımdan başkası kurtarmaz, der. Kız Alpamiş'ın kokusu olan bir bezi alarak kel adam kılığına girer ve hanın sarayına gider. Alaca at Alpamiş'ın kokusunu alınca demir evi altüst eder. At kurtularak Alpamiş'ı bulmak için kaçır. Bu sırada kız Alpamiş'a çok aşık olur. Alpamiş kıza ilk önce ben senin ülkeni Müslüman edeceğim sonra seninle evleneceğim, der. Alpamiş silahlanır ve Kalmaklara karşı yürür. Onlarla mücadele sonucu şehir ağzıyla kan dolar. Tayşık Han bir zamanlar gördüğü rüyanın gerçek olacağını düşünür ve kaçmaya başlar ama Alpamiş onu kovalar ve şehrin kapısında yakalayarak kılıçtan geçirir. Ayrıca cadıyı da yakalayarak kulaklarını keser, burnunu koparır, kafasını keser. Sonra hanın kızı Karaközayım'la evlenir ve kırk kızın başı Harzangül'ü Keykubat'a verir. Çadırları tamamen yıkarak Keykubat'ı yönetici yapar.

Aradan uzun süre geçtikten sonra Alpamiş ailesini özler. Geri ülkesine gelmek ister. Keykubat bunu kabul etmez. Çünkü Alpamiş ülkeden ayrılırsa halk Keykubat'ı istemeyecektir. Alpamiş ona bir fikir verir ve uygulamasını ister. Keykubat bir toy düzeler toya Alpamiş'ı çağırır. Ondandır kırk ördek avlayıp ciğerlerini ona getirmesini ister. Alpamiş bunu benim yapamam mümkün değil deyince sen bu ülkeye yakışmıyorsun. Ben zamanında zindandan seni çıkarıp adam ettim sen benim için bunu yapmıyorsun diyerek ülkesinden kovar. Alpamiş'ın yaptığı plan tutar ve rahat bir şekilde ülkesine döner.

Bir ay sonra Alpamiş, Karaközayım'ı bırakıp kendi ülkesi Jiğdeli-Baysın'a döner. Alpamiş, kimse tanımasın diye divane kılığına girer. Ülkesine dönünce ilk önce amcası oğlunu görür konuşurlar ama o Alpamiş'ı tanımaz. Alpamiş ona ailesinin durumunu sorar

Tortan onu tanıyınca her şeyi konuşurlar. Alpamış'a çoban Ultan'ın ülkenin hanı olduğunu dedesinin onun yanında çoban olduğunu anlatır. Alpamış'ın çocuğunu esir edip elini kolunu bağladığını bugün hanımı Külbarşın'la düğünü olduğunu söyler. Alpamış oradan ayrılır ve yolda babası Baybörü'yü görür o da beli bükülmüş, tırnakları sökülmüş, boynu ince ip şekline dönmüş bir haldedir. Babası sürekli Alpamış'ım gelir mi diye ağlamaktadır. Deve sürüsünün arkasından Alpamış gelir babasıyla konuşur. Babası çok sevinir. Konırat, Ultan'ın olduğundan beri kimsenin ona selam vermediğini söyler. Babası git, deden Kultay keçilere çoban oldu onu sevindir, der. Aynı şekilde dedesi Kultay keçilere Alpamış'ın gelmediğini söyleyip dert yanmaktadır. Dedesine kendini tanıtır ve oradan ayrılarak halkın içerisine karışır.

Bu sırada Alpamış ülkesinden ayrılmadan önce eşi hamile olmuştur. O gittikten sonra bir tane erkek evladı olur. Çocuğun adını Jediger koyarlar. Kultay, Bayşubar'a binip düğün yerine varır ve oğlak oyununda oğlağı alıp kaçar. O sırada zalim Ultan, Jadiger'in ellerini ve ayaklarını zincirle bağlayıp kırdaki koyun baktırmaktadır. Kultay oğlağı alıp kaçınca Ultan, adamlarına oğlağın yerine oynamaları için Jediger'i verir. Cadiger divane Alpamış'la konuşur sonra babası olduğunu öğrenir. Alpamış düğün yerine gider. Orada bir şiir söyler bu divanenin söyledikleri Ultan'ın hoşuna gitmez.

Divane kılığındaki Alpamış, düğüne varıp Mafiya adlı hizmetçi kadınla atışır. Ondan sonra Ultan'ın karısı Badamşa ile atışır. Sonunda Alpamış, Gülbarşın'ın kendisiyle atışır. Atışmayla onun hâlâ kendisine sadık olduğunu anlar.

Düğündeki yarışmayı Alpamış kazanır. Bunun üzerine Ultan, divanenin Alpamış olduğunu anlar ve kaçmaya başlar. Onu Jediger yakalayıp öldürür. Ondan sonra Baybörü, tekrar yurduna han olur. Alpamış da muradına nail olur. Yılda iki defa da Karaközü'ye gider.

CANIŞ BAYIŞ DESTANI ¹⁴

Kırgızların Asılhan isimli bir padişahı vardır. Bu padişah çok zengindir. Fakat hiç oğlu olmadığı için çok mutsuzdur. Bir gün maddi ve manevi her şeyini bırakıp Mekke - Medine'ye doğru yola çıkar. Yolda ilerlerken karşısına aksakallı bir adam çıkar. Aralarında konuştuktan sonra padişah Asılhan aksakallı adama dileğini söyler, bunun üzerine aksakallı adam Asılhan'ın dileği için dua eder ve ortadan kaybolur.

Padişahın dileği bir oğlunun olmasıdır. Padişahın dileği kabul olur ve dokuz ay, dokuz gün ve dokuz saat sonra hanımı ikiz çocuk doğurur. Çocukların ikisi de sağlıklı ve altın saçlı olarak doğar. Çok mutlu olan Asılhan padişah büyük bir şölen yapar. Şölenin üzerinden doksan gün geçince aksakallı bir adam çocukların adını Canış ve Bayiş koyar. Daha sonra aksakallı adam aniden gözden kaybolur. Padişah bu aksakallı ihtiyarı iyice düşününce onun Hızır İlyas olduğunu anlar.

Çocuklar hızlı büyüyerek on beş yaşına gelirler. Yüce dağ başında bulunan bir göl vardır. O gölün padişahının adı Nur Hoca'dır. Bu göle Ramak isimli perinin kızları yılda bir defa gelir, dolanır ve giderler. Canış ve Bayiş yanlarında seksen yiğidiyle birlikte bozkıra çıktıklarında gölde oynayan kızları görürler. Canış ile Bayiş kızları görür görmez aşık olurlar. Ne yapacaklarını düşünürlerken karşılına kuş suretli bir adam çıkar ve Canış ile Bayiş'a nasıl davranacaklarını söyler. Kuş suretli adamın söylediklerini yapan Canış ve Bayiş iki peri kızını alırlar ve bu kızlarla evlenirler. Kızların isimleri Ayçolpon ve Küñçolpon'dır.

Canış ve Bayiş ile düşman olan Kalmukların, Şumrut isimli bir padişahı vardır. Padişah etrafındaki yiğitlerini toplar ve Asılhan padişahın iki oğlunu alıp kendisine getirmelerini emreder. Ama bu işe kimse razı olmaz. Bunun üzerine Şumrut padişah, bu işe razı olana kızı Belkıs'ı vereceğini vaat eder. Celmayan isimli bir yiğit bunu kabul eder. Ancak bu iş için on yıl müsaade ister.

Celmayan yürüyerek doksan günlük yolu otuz günde gider ve gittiği yerde bir dul yaşlı kadın bulur ve onu anne kabul ederek yanında üç yıl kalır. Canış ve Bayiş Celmayan'ı

¹⁴Üçay Şentürk, Z. (2013). Canış Bayiş Destanı Moldobasan Musulmankulov Varyantı (Metin-Aktarma-İnceleme), s Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 214-351,

görür ve onu yanlarına alıp, kendilerine serdar yaparlar. Celmayan, Canış ile Bayış'ın en güvendiği kimse olur, orada kendine bir kız bulup evlenir ve oraya yerleşir. Bu şekilde dokuz yıl geçer ve Celmayan, Şumrut padişaha verdiği sözü hatırlar, dil bilen bir güvercin bulup padişaha yazı yazarak gönderir. On beş güne kadar geliyorum, Ala Göl'ün yanında gizlenip beklemelerini söyler.

Celmayan, türlü sözlerle Canış ve Bayış'ı sefere çıkmaya ikna eder. Canış ile Bayış Celmayan'a inanarak eşlerini, anne ve babalarını, çocuklarını, servetlerini geride bırakarak sefere çıkmaya hazırlanır. Ülkelerinin bilgisi Canış ile Bayış'ı Celmayan'a dikkate etmeleri konusunda uyarır. Ama bu sözlere inanmayan Canış ile Bayış Celmayan'ın peşinden sefere çıkar. Canış ile Bayış yola çıkarken Bayış'ın eşi Ayçolpon rüya gördüğünü, Kalmukların Canış ile Bayış'a zarar vermek istediklerini ve onların bir daha kendi halklarına geri dönemeyeceklerinden bahseder.

Sefere çıktıklarında Celmayan planlarını uygulamaya başlar. Coşkun akan bir ırmağa gelinceye kadar, zorlu günler geçirirler ve çok yorulurlar. Celmayan, Canış ve Bayış'ı orada bekletir. Ala Göl'ün kıyısında gizlice bekleyen Kalmuklar ise planlarını uygulamaya başlarlar. Gece Bayış rüyasında Kalmukların kendilerine saldırdıklarını ve boyuna geri dönemediklerini görür. Celmayan geceleyin Şumrut Han ile gizlice görüşerek Canış ile Bayış'ı getirdiğini söyler. Onları gizlice avlamalarını gerektiğini ifade eder ve planını Şumrut Han'a anlatır. Şumrut Han'la görüşükten sonra Celmayan, Canış ile Bayış'ın yanına gelir. Tehlikeyi sezen Canış ile Bayış yine kötü düşünmek istemez. Ancak Şumrut Han'ın askerleri Canış ile Bayış'ın üzerine saldırır ve savaşır. Celmayan ortalıktan kaybolur. Bayış çaresiz kalır, ne yapacağını bilemez, Canış ise kaybolmuştur. Bayış yetmiş bin Kalmuk'la kan ter içinde savaşır. Kalmuklar çok fazladır ve Celmayan'ın tuzağına düşmüştür. Canış tekrar ortaya çıktığında o da savaşa katılır ve otuz yerinden yaralanır. Kalmuklar, Canış'ın öldüğünü sanıp onu orada bırakırken Bayış'ı esir alırlar. Canış, Kalmuklar bulundukları yerden uzaklaşınca yavaşça arkalarından bakar ve yanına bir sıçan gelerek Canış'ı kemirmeye başlar, Canış'ın atı ise sıçanı yaralar, bunun üzerine sıçan koşarak bir otun dibini kazar ve oradan çıktığında iyi olur. Bunu gören Canış, sıçanın kazdığı otun dibine bakar ve orada bulunan otun bir bölümünden kan bir bölümünden ise süt akar. Süt akan kökü ağzına aldığı anda Canış hemen iyileşir. Daha sonra bir mağaraya saklanarak orada kalır. Şumrut Han, Bayış'ı esir aldığını Canış'ı ise öldürdüğünü halklarına iletilmesini ister ve Bayış'ı da kendi halkının önünde öldüreceğini söyler.

Kalmukların Burtabaş isimli yiğidi ise Bayış'ı öldürtmek istemez. Bunun üzerine Celmayan, Bayış'ı öldürmezlerse kendilerinden intikam alacağını ifade eder. Şumrut Han'ın kızı Belkıs ise zindana girmeden önce Bayış'ı görür ve ona âşık olur. Bayış'ın zindana atıldığını bilmeyen Belkıs, onu göremeyince merak eder ve erkek kılığına girip Bayış'ı aramaya başlar. Tam on yıl arar ama bulamaz. Bulamayınca sararıp solar ve hastalanıp yataklara düşer. Bunun üzerine padişah babası falcılar, büyücüler ve muskacılar çağırıp, kızının derdine deva bulmalarını ister. Başarılı olamayan falcı, büyücü ve muskacıları padişah zindana attırır. Padişahın kızının hasta olduğunu duyan yaşlı bir kadın uzak diyarlardan gelir ve Belkıs ile kırk gün geçireceğini söyler. Yaşlı kadın Belkıs'ın Bayış'a âşık olduğunu ve bu yüzden hastalandığını anlatınca Belkıs yaşlı kadının dilini kökünden keser ve kadını zindana attırır. Bunun üzerine Belkıs kırk tane hizmetçisini toplayıp Bayış'ı bulmak ister. Celmayan ile vedalaşır ve o esnada Belkıs'ın yanına bir çocuk gelir ve Belkıs'a Bayış'ı ben bulacağım diye söyler. Dediğini yapamayan çocuğu öldürdükten sonra Belkıs babasının yanına gider ve sitem eder. Daha sonra kırk kızıyla beraber Belkıs, Bayış'ın bulunduğu zindana gider ve ona olan aşkını Bayış'a anlatır. Ama Bayış bu kâfir kızına inanmaz ve onun müslüman olmasını ister. Bunun üzerine Belkıs Müslüman olur ve zindandan birlikte kaçarlar. Bayış ile Belkıs'ın Ak Tulpar ile beraber kaçtıklarını fark eden Burtabaş, yiğitlerini toplar, onların peşinden gider. Bayış'ın uykusu gelince bir ormanın içinde uyumaya başlarlar. Onlara doğru yaklaşan kaplanı fark eden Belkıs, Bayış'ı uyandırır ve kaplanın derisini yüzerek ikisi yollarına devam ederler. Yola devam ederken Bayış ile Belkıs'ın karşısına Hızır çıkar ve onlara yardım edeceğini söyler. Canış'ı saklandığı mağaradan çıkarır ve iki kardeş kavuşur. Belkıs da bu duruma çok sevinir. Daha sonra Hızır ortadan kaybolur. İki kardeş sevinirken altmış bin askerini toplayan Şumrut Han Ala Gö'lün başında onları bekler.

Canış ile Bayış bekleyen Kalmuklarla savaşa başlar. Bayış atuyla birlikte çok iyi savaşır ve Kalmuklar atlarını bırakarak dağa kaçarlar. Celmayan'ı ise ağaca asarak öldürürler. Bunun üzerine Canış ve Bayış tekrar halkına dönmek isterler. Kırk gün yürüdükten sonra on beş yıldır halkından ayrı olan Canış ve Bayış halkının son durumunu öğrenmek için Belkıs'ı erkek kılığına sokarak yolcu ederler. Belkıs yolda bir çobanla karşılaşır. Çoban, ona Asılhan'ın, Canış ve Bayış'ın üzüntüsüne dayanamadığını ve halkının dağıldığını söyler. Canış ile Bayış yollarında ilerlerken kendilerini şenlikte bulurlar. Ayçolpon ile Künçolpon Akcol ile Darbas adında kişilerle zorla evlendirilmek istenmektedir. Eşleri başlarına gelenleri birbirlerine anlattıktan sonra birbirlerine sarılıp ağlarlar. Kahramanlar Akçol ve

Darbas'ı kılıç altından geçirerek affederler. Ayrıca kendisinin güç durumlardan kurtulmasına yardım eden Belkıs ile de nikâh kıyan Bayış mutludur. Ayçolpon Belkıs'ın varlığını sevinerek kabul eder. Canış ile Bayış saadet içerisinde ailelerinin yanında halkı ile beraber yaşamaya devam ederler ve destan da burada biter.

ALPAMIŞ DESTANI¹⁵

Birinci Bölüm

Eski zamanlarda on altı soylu Kongırat ilinde Dabanbiy adlı birisi yaşarmış. Dabanbiy'in Alpinbiy adında bir oğlu dünyaya gelmiş. Alpinbiy'in de iki oğlu dünyaya gelmiş. Büyük oğlunun adını Baybörü, küçük oğlunun adını da Baysarı koymuş. Baysarı varlıklı bir bey olurken Baybörü de bir şah olmuş. Ancak bu iki kardeşin çocukları olmamış.

Bir gün Kongırat ilinde bütün halkın davet edildiği sünnet düğününe Baybörü ve Baysarı da katılır. Ancak bu beylerle eskiden olduğu gibi ilgilenilmez ve hizmette kusur yapılır. Altlarına minder konulmaz, yemeklerin artıkları önlerine konulur. Baybörü ve Baysarı bu davranışlarının sebebini kendi aralarında konuşurken, on altı soy ilinden biri, "Hürmet ve iltifat ancak çocuk sahibi olanlara yapılır" der. Beyler bu sözlere çok sinirlenerek evlerine dönerler ve duydukları sözlerden etkilenerek çok üzülrler.

Bu iki kardeş sürekli neden çocuklarının olmadığını düşünüp üzülrken, Şahımerdan Piri'nin yanına gitmeye karar verirler. İnaniş'a göre; bu Pir'in bahçesinde kırk gün geceleyen kişinin istekleri olurmuş. Baybörü ve Baysarı atlarına binerek Şahımerdan Piri'nin bahçesine ulaşırlar. Yanlarında getirdikleri hediyeleri pire verip orada gecelemeğe başlarlar.

Aradan bir eksik kırk gün geçince bahçeden bir ses gelir :“Ey Baybörü ve Baysarı ! Bir eksik kırk günden beri sizlere Allah'tan çocuk diliyorum. Ancak yaratıcı Tanrı çocuk vermiyor,” der. Beyler bu sözler üzerine: “Biz bir eksik kırk günden beri burada geceliyoruz. Bizler için araya Allah'tan bizim adımıza girip birer çocuk dileyip kabul olunmazsa biz senin Allah'ın aslanı olduğuna inanmayız.” derler ve bahçede türbenin altına yatarlar. Aradan kırk gün daha geçtikten sonra bahçeden yine bir ses gelir:

Baybörü! “Sana Tanrım bir kız bir oğul verdi. Baysarı! Sana Tanrı bir kız verdi. Şimdi buradan gidip halkı toplayın, sofralar açıp düğünler eğlenceler yapın. Düğüne derviş olarak gelip çocukların adını koyacağım" der.

¹⁵Yoldaşoğlu, F.(2000). Alpamiş Destanı (Çev.Aysu Şimşek-Canpolat, Aynur Öz), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 25-491.

Beyler bu sözlere çok sevinip dileğimiz kabul oldu, derler ve cins atlarına binip eve doğru yola çıkarlar. Mutlulukla üç gece ve üç gündüz yol gidip memleketine ulaşırlar. Halkı, yabancıları toplayıp kırk gün kırk gece düğünler, eğlenceler yaparlar. Aradan kırk gün kırk gece geçince, düğün biter ve herkes evine döner. Aradan dokuz ay dokuz gün dokuz saat geçtikten sonra kadınların doğumu yaklaşır. Bunun üzerine beyler birilerinin müjdeli haberi getirip, “muştuluk” altın hediye alması için ava çıkarlar.

Beyler avdayken hanımları doğum yapar. Baysarı’nın bir kızı, Baybörü’nin bir kızı birde erkek evladı olur. Beyler müjdeli haberi avdan dönerken alırlar. Bu haber sonra tüm memlekete yayılır. Yurdun dört bir yanından kutlu olsuna gelirler. Düşmanları da memnun olmasa bile memnunmuş gibi görünüp mübârek olsuna gelirler. Beyler toy düzenleyip yemekler yaptırıp, fakirleri kimsesizleri doyurup Kongırat’ın bekâr erkeklerini evlendirip kırk gün kırk gece düğün yaparlar. Düğünden sonra bakarlar ki bir derviş topluluğa doğru geliyor. Beyler bahçede Şahımerdan Piri’nin "Çocukların adını kendim koyacağım." diyen sesini hatırlarlar. Hemen Şahımerdan Piri’ni karşılamaya giderler. Çocukların üçünü de Şahımerdan Piri’n kucığına koyarlar. Şahımerdan Piri, Baybörü’nin oğlunun adını Hekimbek koyar ve sağ omzuna beş parmağını vurur. Pençenin yeri belli olur. Kızının adı ise Kaldırkaç konur. Baysarı’nın kızının adını da Ay Berçin koyar. Şahımerdan Piri Hekimbek’le Ay Berçin’i beşik kertmesi yapıp: “Bu ikisi karı koca olsun, Hekimbek’le kimse beraber olmasın, âmin Allah ü Ekber!” deyip elini yüzüne sürer ve ortadan kaybolur.

Çocuklar çok hızlı büyürler. Okula birlikte gidip hızlı bir şekilde okuma yazmayı öğrenirler. Berçinay’ın babası onu okuldan alarak çiftlik işlerini öğrenmesi için Kökkamış’a dönderir. Hekimbek yedi yaşına girer. Alpinbey’in dedesinden kalan on dört tunçtan yapılmış yayı vardır. Daha yedi yaşında bir çocuk olan Hekimbek yayı eline alıp çeker ve bırakır. Ok yaydan fırlar ve Askar Dağı’n tepesini koparır. Halk en son ve büyük yiğidin Rüstem-i Dastan olduğunu sonuncusunun da Hekimbek olduğunu söylerek ona “Alpamış” “Alp” adını verirler.

Hekimbek kitap okurken cimrilikten cömertlikten söz açılır ve Baybörü oğluna; insan nasıl cimri olur, diye sorar. Hekimbek: “Vakitsiz bir misafir geldiğinde, ev sahibi onun gölünü hoş edip gönderirse bu cömert; eğer yeri olduğu halde yer yok diye geri çevirirse bu insan cimridir. Bir kişi mezardan geçtiğinde sol ayağını üzengiden çıkartıp, mezardakilere dua

ederse cömert, etmezse cimridir. İnsanın malı zekâta yeterse ve zekât verirse bu da cömerttir, vermezse cimridir.” der.

Baybörü bu sözleri düşünür ve “Ben on altı Kongırat elinin hem zengini hem şahıyım. Benim devletimde yalnız kardeşim Baysarı’nın adı cimriliğe çıkmasın diye düşünür ve adamlarına, Baysarı’ya gidin kendi rızasıyla ufak bir oğlağı zekât olarak bana versin” der. Baybörü’nin isteğiyle adamları Baysarı’nın yanına giderler. Baysarı da, bu adamlara nereden gelip nereye gittiklerini sorar. Onlar da: “Biz ağabeyinden gelen zekâtçılarız, malının zekâtını almaya geldik,” derler. Baysarı bu sözler üzerine bizim malımız bu vakte kadar zekât olmadı, şimdi ağabeyimiz oğul sahibi oldu malımızı zekât olarak mı istiyor” der. Ayrıca, zekât sözü Baysarı’nın çok gücüne gider. Bu yüzden gelen görevlileri yakalatıp yedisinin karnına kazık çaktırarak öldürür. Diğer yedisinine de değişik işkenceler yaparak “işte zekât budur” deyip Kongırat’a doğru gönderir.

Ağabeyinin yaptıkları Baysarı'nın zoruna gider. Kendi ağabeyine zekât vermektense başka yurttan vergi vermenin daha iyi olduğunu düşünerek halkın ileri gelenlerine başka bir yurda taşınma konusunda bilgi ister. Ancak halkından hiç ses çıkmaz. Bu topluluk içinde de Yartıbay adında yaşlı birisi vardır. Baysarı’nın etrafındaki zenginlerden ses çıkmayınca Yartıbay yerinden kalkarak Baysarı’ya: “Sen beysin biz sana öğüt veremeyiz. Böyle söylersin bizi de üzersin. Biriniz ağabey biriniz kardeşsiniz her ne gerekirse şahım kendin bilirsın” der. Bunun üzerine Baysarı da ağabeyinin kendisinin erkek çocuğu olmamasından zekât istediğini dile getirir. Baysarı "Ağabeyime zekât vereceğime Kalmak yurduna gidip vergi veririm daha iyidir" der. Baysarı’nın zengin olan halkı da, kal dersen kalırsız öl dersen ölürüz sen nereye gidersen biz de geliriz Kongırat’ı Baysarı’ya bırakırsız, derler. Baysarı’nın ahlâkı bozulmuş, kardeşinden zekât istemişse bizden zorla alır derler ve o bölgeden topluca göçerler.

Mallarını hayvanlara yükleyip göçüp mallarını Kongırat ilinden çıkarıp oradan altı ay geçip her yeri toza bulayıp doksan dağdan sürülerini geçirip cefalı bir yolculuk yapıp Kalmak yurduna, Çılbır Çölü’ne ulaşırlar. Kalmak yurdunun Tayçi vilayetinin Çılbır Çölü’nde de Kalmak halkının ekinleri vardır. Baysarı’nın halkındaki zenginler ise ekini bilmemektedir. Bu ekinleri görüp Kalmakların yerleri iyi olurmuş deyip ekinlere Türkistan’dan gelen sürüleri bırakırlar. Sürülerle birlikte gelen aileler ise, Çılbır Çölü’nde ve Ayna Gölü’nde konaklar. Bu zenginlerin geleceğinden Kalmak halkı habersizdir.

Ekinlerinin halini merak eden Kalmak halkı çok şaşırır. Hemen Kalmak Şahına Türkistan'dan zengin bir grubun geldiğini ve ekinleri harap ettiğini söylerler. Kalmak Şahı gelen zenginlerin başlarının getirilmesini emreder. Cellatlar Ayna Gölü'ne gelirler ve kadife çadırından anlayarak gelenlerin büyüğü burada olmalıdır diyerek Baysarı'yı yakalayıp eline kelepçe takarlar. Baysarı bunun üzerine, oraya misâfir olarak geldiklerini dile getirir. Cellatlar da çiftçilerin ekinlerini mahvettiniz kelepçenin sebebi budur, derler. Ancak Baysarı Kalmak Şah'ın huzuruna çıkartılırsa hemen başı vurulacaktır. Baysarı cellatlara bir ricada bulunarak ekinleri ot zannettiklerini ve çiftçilerin zararını altınlarım ve develerimle karşılarım yetmezse kızım Berçinay'ı veririm der. Cellatlar Kalmak Şaha iki haberci göndererek olan biteni anlatırlar. Kalmak Şahı bu ricaya memnun olur. Baysarı ve halkını affederek Çılbır Çölü'ne ve Aynalı Gölü'ne yerleşmeleri için izin verir.

Kalmak şehrinde Surhayıl adında yaşlı bir kadın yaşamaktadır. Bu kadının de yedi tane oğlu vardır. Oğlanları çok güçlü olduğundan kadının herkesten vergi almasına Kalmak Hanı'da hiçbir şey diyemez. Bir gün Surhayıl yeni gelenlerin yanına gider. Burada Berçinay'ı görür ve en küçük oğlu olan Karacan'a Berçin'i beğenir ve ona bir yazma verir. Ancak Karacan'ın ağabeyi Kökemen'in de Berçin'de gözü vardır. Kökemen sürekli Berçin'i kendisine almak için uğraşır. Berçin Kökemen'in kabalıklarına, onunla uğraşmasına dayanamayıp çok ağır sözler söyler. Bu sözler Kökemen'in zoruna gider ve gözü yaşlı bir şekilde ağabeyi Kökeldaş'a gelir. Onun bu halini gören Kökeldaş Kökemen'in halini sorar ve Kökemen olan biteni anlatır. Kökeldaş sinirlenerek yengen olacak kıza böyle şeyler söylersen sana elbette zulüm eder, der. Bu konuşmanın üzerine Karacan gelir bizim istemeye gittiğimiz kıza sizde mi gittiniz der ve birbirlerine vurmaya başlarlar. Daha sonra gidip babasından isteyelim hangimize verirse o alsın derler. Kardeşlerle beraber doksan alp Türkmenler'in yanına gelirler. Baysarı'yı çağırıp kızını isterler. Baysarı da düşünmek için bir gün süre ister. Bu doksan alp kavga etmemek için Kağatan Dağı'ndaki doksan çaya dağılırlar. Ertesi gün tekrar toplanarak Baysarı'ya gelirler. Baysarı kızını bunlara vermek istememek için "Bizde âdettir kız on dördüne basınca evleneceği kişiyi kendisi seçer." diyerek doksan alpi gönderir. Bu doksan alp Berçin'in çadırına gelerek hangimizle evlenmek istiyorsun, diye sorarlar. Berçin de Kongırat Baysın ilinde benim sevdiğim Hekimbek var, diyerek hepsini reddeder. Ancak alpler kızı zorlarlar. Bunun üzerine Berçin de düşünmek için altı ay zaman ister. Bu sürede Hekimbek'e haber gönderecektir. Eğer Hekimbek gelmezse sizden birisiyle evlenirim, der. Bunu duyan Alpler de kabul eder.

Berçin Kongırat'ın yiğitlerinden on kişi seçerek Hekimbek'e mektupla haber gönderir. Bu on kişi uzun bir yolculuktan sonra Kongırat'taki Baybörü'nin sarayına ulaşırlar ve her şeyi anlatırlar. Ancak Baybörü bu işe kızar ve oğlunu göndermek istemez. Gelen mektubu kimseye göstermeden mektup sandığına koyar ve haberciler gönderir. Hekimbek'in kız kardeşi Kaldırkaç Hanım sandık içindeki mektubu görüp Berçin'den geldiğini anlar ve Hekimbek'e verir. Hekimbek mektubu okur ve hemen yola çıkmak için hazırlıklara koyulur. Bu arada olup biteni babası öğrenir ve Hekimbek'in yola çıkmaması için atlara bakan Kultay'a giderek ona her şeyi anlatır ve Hekimbek at isterse vermemesini söyler. Babası gittikten sonra Hekimbek gelir ancak Kultay at vermez. Hekimbek üzgün bir şekilde geri dönerken karşıdan kız kardeşi Kaldırkaç ve kırk hizmetçi kızın geldiğini görür ve utanır. Kardeşine Kultay'ın at vermediğini söyler. Kaldırkaç, tekrar gidip istemesini söyler. Hekimbek bu sefer Kultay'a sert çıkar. Kultay da Bayçıbar adında en iyi atı Hekimbek'e vermek zorunda kalır. Hekimbek'e seçilen at görünüşte cılız ve uyuzdur. Ancak gerçekte sürüdeki bütün atlardan güçlü ve asildir. Hekimbek Kalmak iline doğru yola çıkar. Bir süre gittikten sonra çölde bir karartı görür. Yaklaşınca bu karartının Kalmak'a dönen on haberci olduğunu anlar. Hekimbek yaklaşınca, selam verirler. Hekimbek, siz yavaş yavaş gidin, der. Çünkü o, geceyi geçireceği bir yer aramaktadır. Biraz sonra bir ışık görür. Yaklaşınca ışığın eski bir mezardan çıktığını görür. Burası ruhların yeridir. "Esselem ü Aleyküm ey mezar ehli" diyerek yaklaşır ve yatmak için yer ister. O ışıktan çıkan kişi "burada atınıza yer var, size yer yok" der. Hekimbek, "bunun bana faydası yok" der. Oradan bir başka kişi çıkar ve "gelin ikinize de yer var" der. Burası ruhların yeridir. Şahımerdan Piri ruhlarla sohbet eder ve bahçesine gitmek üzeredir. Şahımerdan, ruhlara "bu çocuk bizim müridimizdir iyi misafir edin" der. Ruhlar Hekimbek ile sohbet ederken Hekimbek'in uykusu gelir. Ruhlar ilm-i keramet ile Çılbrı Çölü'nden Berçin'in ruhunu bedeninden alıp gelirler Bu sırada. Hekimbek uyumaktadır. Yattığı yerden onun da ruhunu alırlar ve bu ikisinin ruhunu bir araya getirirler. Burada beraberce konuşurlar. Seher vakti olunca ruhlar Berçin'in ruhunu geri götürürler. Hekimbek'in de ruhu bedeniyle birleşir. Sabah olur. Hekimbek düşünde gördüğü kızı sandığı Berçin zanneder. Berçin de etrafındaki kızlara rüyasındaki amcaoğlunu anlatır.

Hekimbek yola çıkar ve yolda bir çobana rastlar. Karşılaştığı çobana Baysarı'yı sorar. Çoban da enişterleri olacak Hekimbek'i tanıyıp misafir eder. Hekimbek, Berçin ve Karacan seher vaktinde aynı düş görmüştü. Üçünün düşü de ard arda olmuştu. Hekimbek düşünde

Peygamber Efendimiz'i görür. Ona üzülmemesini Berçin'i alacağını söyler. Berçin de düşünde Peygamber Efendimiz'i dört halifeyi görür. Ona da Hekimbek'in geleceği müjdesi verilir. Ruhlar ile Peygamber Efendimiz Karacan'ı düşünde Müslüman yapar ve Hekimbek'i de ruhuna dost, arkadaş gösterir. Karacan'la Hekimbek Murat Tepe adlı bir tepede karşılaşır. Karacan Hekimbek'i tanıdığını söyler. Hekimbek Karacan'a kendisini nereden tanıdığını sorar. Karacan ise benim seni gördüğüm yok, seninle sohbet ettiğim de yok. Ben senin hatununu almaya çalışan doksan alpten birisiyim. Gönlümü Allah açtı, Müslüman oldum, der. Kırk ruh ile Resul Peygamber seni ve akrabalarını düşümde gösterip seninle dost yaptı, der. Karacan Hekimbek'i misafir edip çadırına götürür. Hekimbek, Karacan'ın Baysarı'ya giderek kendisinin dünürü olarak geldiğini haber vermesini ister. Karacan Hekimbek'in atını alıp dünürü olarak yola çıkar. Karacan Berçin ile görüşür ve olan biteni anlatır. Ancak Berçin Karacan'a inanmaz ve onu denemek için, ben seninle evlenmeye karar verdim der. Karacan bu sözlere çok üzülür ve eğer gönlün Kalmak'taysa, Kalmaklar'ın benden başka doksan alpi var deyip gitmek için hazırlanır. Berçin Karacan'ın Müslüman olduğunu anlar ve bunları denemek için söylediğini belirtir. Ancak Berçin'in Hekimbek'le gitmesi uygun değildir. Çünkü Kalmaklar'a bir söz vermiştir. Böylece giderse ortalık karışacaktır. Bu sebeple bir yarışma düzenleyip kim birinci gelirse onunla evleneceğini söyler. Bu yarışmayı Kalmak Şahına mektupla bildirirler. O da tüm halka duyurur.

Yarışa Hekimbek'in yerine onun atıyla Karacan katılacaktır. Önce at yarışı yapılır. Bunlar, kırk beş gün içerisinde döneceklerdir. Bu arada Hekimbek gizlice Berçin'in yanına gidip gelir. Yarışmada Karacan'ın önde olmasını Kalmaklar çekememektedir. Bu sebepten Babahan Dağı'na geldiklerinde Karacan'ı yakalayıp bağlarlar, Bayçibar'a da akıl almaz işkenceler yaparlar. Daha sonra da ikisini birlikte ölüme terk ederler. Tek çareleri evliyalardan yardım istemektir. Duaya başlarlar ve duanın sonunda Karacan'ın bağları çözülür. Hemen Bayçibar'ın da ayaklarındaki ipleri çözerek üzerine binerler. Ancak at ayağının üzerine basamamaktadır. Karacan çok üzülür. Çünkü Hekimbek'e ne diyeceğini bilmemektedir. Bir anda Bayçibar dile gelir ve Karacan'dan uyluğuna kamçı vurmasını ister. Karacan kamçıyı vurduğunda Bayçibar'dan dört buçuk arşın kanat açılır. Havalanarak yol alır ve Kalmaklar'a ulaşır. Yarışın sonlarına doğru birçoğu yarışmayı bırakır. Karacan ile ağabeyi Kökeldaş baş başa giderler. Ancak yarışmayı Karacan birinci bitirmiştir. Daha sonra yapılan ok atma yarışında ve bin adımda demir parayı vurma yarışlarında da o birinci gelmiştir. Sırada güreş vardır. Karacan yine Hekimbek'in yerine

güreşe katılır ve rakiplerinin hepsini dize getirir. Gün battığından güreş ertesi güne sarkar. Ancak ertesi güne Kalmaklar'ın en güçlüleri kalmıştır. Gün doğmuştur ancak Karacan güreşe devam etmek istemez. Çünkü ağabeyi Kökalmış bugüne kalmıştır. Onun karşısına Hekimbek çıkar. Kökeldaş'ın karşısında biraz zorlanır ama Hekimbek onu havaya fırlatır ve yere düşerken başı bir kayaya çarpma sonucunda ölür. Kalmaklar, Berçin'i, Hekimbek'in hakkı olduğunun farkına varırlar. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Hekimbek ile Berçin yurtlarına dönmek isterler. Ancak Baysarı ağabeyine kırıldığından gitmek istemez. Ancak on bin evli Kongırat halkı da yurtlarına dönmek isterler. Kırk gün düşündükten sonra karar verirler. On bin evli Kongırat ile Berçin dönecek Baysarı ise orada kalacaktır.

Karacan'ın annesi yarış meydanına gelip de oğullarının cesetlerini görünce çok üzülür ve oç alma ateşiyle içi yanar. Kalmak Şahı'na şikâyet gider. Kongıratlılar'ın oğullarını öldürdüğünü ve Kalmak Şahı'ndan habersiz ülkeyi terk ettiklerini söyler. Bunun üzerine Kalmak Şahı askerlerin toplanması için emir verir ve askerler Türkmenler 'in peşine takılır. Hekimbek ile Karacan gelen askerleri görürler ve beraberce hepsini darmadağın ederler.

Uzun bir yolculuktan sonra Kongırat iline ulaşırlar. Bayböri oğlunun sağ döndüğüne çok sevinir ve yemekler verir, eğlenceler düzenler.

İkinci Bölüm

Savaştan yaralı kurtulan Kalmak askerleri Kalmak Şahı'na giderek olan biteni anlatırlar. Kalmak Şahı çok sinirlenir ve bütün bu olanlardan Baysarı'yı sorumlu tutar. Baysarı'nın tüm malına el konur ve Baysarı da apar topar saraya getirilir. Baysarı olanlara bir anlam veremez. Kalmak Şahı her şeyi Baysarı'ya anlatır ve tek sorumlunun da kendisinin olduğunu söyler. Baysarı canın bağışlanmasını ister. Kalmak Şahı Baysarı'nın canını bağışlar ve kendi sürüsünün başına da çoban yapar. Ancak bu karara Surhayil cadısı karşı çıkar. Oğullarının öcü için Baysarı'nın öldürülmesini ister. Surhayil çocuklarının öcünü almakta kararlıdır. Bunun için Kalmak Şahı'ndan işçi, usta, malzeme, uyku hapı ve para ister. Bu malzemelerle çok güzel bir saray yaptıracak ve Türkmenleri bu saraya çağırarak tuzağa düşürecektir. Bu arada Baysarı içine düştüğü duruma üzülmemektedir. Bütün akrabaları gitmiş, yalnız kalmıştır.

Baysarı bir gün kendi malının çobanlığını yaparken bir kervan görür ve nereye gittiğini sorar. Kervancı da Kalmak iline gideceğini söyler. Baysarı kızına bir mektup yazarak başından geçenleri anlatır ve mektubu kızına teslim etmesi amacıyla kervancıya emanet eder. Kervancı Baysin şehrine ulaşır ve mektubu Berçinay'a teslim eder. Berçinay mektubu okuyunca babasının durumunu öğrenir ve çok üzülür. Hekimbek'e mektuptan bahseder ve babasını kurtarmasını ister. Hekimbek Baysarı'yı getirmek için Baybörü'den izin ister. Ancak Baybörü oğlunu zalim Kalmak iline göndermek istemez. Hekimbek de karısının durumuna çok üzülmemektedir. Hekimbek buna daha fazla dayanamaz ve kız kardeşi Kaldırğaç'ın nişanlısı Bektemir ile kırk yiğit izinsiz olarak gitmeye karar verirler. Ancak Baybörü giderken bunları görür ve önlerine çıkar. Ancak ne yaparsa yapsın bu kırk iki yiğit Baybörü'yi dinlemez, yollarına devam ederler.

Günlerden bir gün cadı Surhayıl dürbünle etrafa bakarken kırk iki serdarın geldiğini görür. Hemen saçını başını dağıtıp, ağlayıp sızlayıp gelenlerin önüne çıkar. Kırk iki yiğit bu yaşlı nineyi görüp durular ve niçin ağlayıp sızladığını sorarlar. Cadı Surhayıl de Kalmak Şahı'ndan şikâyetçi olmuş ve Kalmak askerlerinin oğullarını öldürdüğünü, malını talan ettiğini söyler. Hekimbek üzülmemesini Kalmak Şahı ile savaşımaya geldiğini söyler. Bunun üzerine Surhayıl bu kırk iki yiğidi sarayına davet eder. Beyler bu ihtiyardan şüphelenmezler ve ona ana diyerek saraya doğru giderler. Sarayda birbirinden güzel kırk tane güzel kız vardır. Bu kızlara bakanların, güzellikten gözleri kamaşmaktadır. Yaşlı nine bu kızlara seslenerek beylere iyi hizmet etmelerini söyler. Kızlar bu yaşlı cadının içindeki şeytanlığı bilmektedirler. Ancak korkudan bir şey söyleyemezler. Beyler saraya hayran kalırlar. Kızlar altın kâselerde şaraplar getirerek şarkılar söylerler. Beyler sarhoş olana kadar içerler. Kırk bir yiğit kendinden geçerek uyumuş. Fakat Hekimbek şaraptan fazla etkilenmez ama uykusu gelir. İhtiyar cadı hemen Kalmak Şahı'na haber gönderir ve askerlerin gelmesini söyler. Bu arada cadı Surhayıl beylerin bulunduğu yeri ateşe verir. Kırk bir Türkmen beyi burada yanarak ölür. Hekimbek ateşten etkilenmez. Kılıç vururlar kılıç işlemez, ok atarlar batmaz. Bunu gören Kalmaklar Surhayıl'e başlarına iş açtıklarına bu Alp'in tüm Kalmak'ı yok edeceğini söylerler.

Hekimbek anasından doğduğunda Şahımerdan Piri gelip kucağına almış adını Hekimbek koyup sağ omzuna elini sürmüştü. Pir kutsadığından ateşe atılsa yanmaz, kılıç vursa kesmez, silah sıkılsa kurşun işlemez. Fakat Kalmaklar bundan habersizdir. Cadı Surhayıl

yine bir şeytanlık düşünür ve Hekimbek ayılmadan Murat Tepe'nin başına derin bir zindan kazdırılır ve bu zindana atılır, nemli yerde çürüyüp ölür, diye düşünür. Bu fikir Kalmak Şahı'na makul gelir. Zindan kazılmış fakat Hekimbek'i zindana atmak için yerinden oynatamamışlar. Bayçıbar sahibinin bu haline çok üzülür ve gözlerinden yaşlar boşanır. Kalmaklar Hekimbek'i Bayçıbar'ın kuyruğuna bağlarlar ve çektirirler. Hekimbek'i zindana kadar getirirler ve baygın bir şekilde zindana atarlar. Bayçıbar'ın da boynuna doksan batman ağırlığındaki çelik halkayı geçirirler. Altmış batman demir toplayıp ayağına çivilerler.

Bir gün Hekimbek uykusundan uyanır ve zindana kapatıldığını görür. Oturup haline ağlamaya başlar. Kırk iki yiğidin Kalmak ilinde öldüğü haberi memleketlerine ulaşmıştır. Herkes ağlayıp sızlar. Ancak Berçin'e haber etmezler ama kız daha sonra öğrenir ve karalar giyerek yas tutar.

Baybörü'nin Badam câriyeden Ultantaz adında bir oğlu vardır. Cariyenin oğlu diye kimse önemsemezmiş, sevmezmiş. Hizmetçiler arasında yaşarmış. Ancak yine de Baybörü'nin oğlu diye hizmetkârlar hürmet ederlermiş. Alpamış'ın ölüm haberi gelince ortalık Ultantaz'a kalmıştır. Şimdi herkes Ultantaz Karacanı köyden çıkartıp Alatağ Dağı'na, Hekimbek'in kız kardeşi Kaldırğaç Hanım'ı da Bâbürl Gölü'ne gönderir.

Hekimbek esir düşeli epey zaman geçer ve hiç kimsenin aklından kolay kolay çıkmaz. Hekimbek esir düştüğü sırada Berçin hamiledir. Doğum yapmış, bir erkek çocuğu olur. Hekimbek'in yerini tutar diye adını Yedigâr koyar. Bu arada Hekimbek zindanda iyice kötü olur.

Bir gün zindana yaralı bir kaz iner. Hekimbek bu kazı zindana alıp iyileştirir, zaman zaman da dertleşir. Kaz uçacak kadar iyileşince bir mektup yazar ve bu mektubu babam Baybörü'ye götür der. Kaz uçarak gözden kaybolur. Uzun bir süre uçtuktan sonra dinlenmek için Bâbürl Gölü'ne iner. Ancak kaz Kaldırğaç'ı görünce ürküp uçar. Allah'ın hikmeti kaz havalanırken kanadındaki mektubu düşürür. Kaldırğaç mektubu okur ve çok sevinir. Hemen Karacan'ın yanına gider ve mektupta yazılanları ona anlatır. Karacan Hekimbek'i bulmak için Kalmak iline gider ve uzun süren bir yolculuktan sonra Hekimbek'in zindanına gelir. Ancak Hekimbek Karacan'ı tanımaz. Çünkü zindan çok derindir. Hekimbek Kalmak Şahı'n habercilerinden birisi olduğunu zanneder. Karacan

konusunca onu tanır. Ancak Karacan'ın gitmesi için yalvarır. Çünkü Kalmaklar duyarsa Karacan da tutsak olacaktır. Karacan Hekimbek'i dinleyip üzüntüyle geri döner.

Tayçi ilinde Yengibazar adında küçük bir pazar yeri vardır. Kalmak Şahı'n da Tavka adında bir kızı vardır. Tavka'nın görevi pazar yerini denetlemektir. Tavka kırk tane kızı denetim için pazara gönderir. Onlar terâzileri ve kâr oranlarını denetlerler. Tavka'nın kızları koyun pazarında bir teke görürler. Bembeyaz ve uzun boynuzlu bir tekedir. Kızlar bu tekeyi çok beğenir ve satın alarak Tavka'ya götürürler. Tavka da tekeyi çok beğenir ve her kılına bir çingirak bağlayarak saraya bırakır. Fakat teke sarayda hastalanarak zayıflamaya başlar. Tavka kırk kızıyla beraber Keykubat'ın yanına gider. Keykubat önceleri Baysarı'nın koyunlarını güdermiş. Bu tekeyi koyunlara katıp semizleştirmesini söylemiş. Ancak tekeye bir şey olursa kellen vurulacaktır, der.

Bir gün teke Murat Tepe'de zıplarken Hekimbek'in zindanına düşer. Hekimbek tekeyi yer. Keykubat akşam tekenin gelmediğini görünce aramaya başlar. Tekenin izlerine bakarak zindana düştüğünü anlar. Ancak burada Hekimbek'in olduğundan haberi yoktur. Hekimbek'in tekeyi yediğini anlar ve ne yapacağını bilmez. Çünkü Tavka, tekeye bir şey olursa kelleni vurdururum demiştir. Hekimbek tekenin bu zindana düştüğünü söylemesi için Keykubat'ı Tavka'ya gönderir. Keykubat olan biteni Tavka'ya anlatır. Tabi Tavka'nın da Hekimbek'in varlığından haberi yoktur. Zindana gitmek için Keykubat'la yola çıkarlar. Bundan kimsenin haberi yoktur. Zindana gelirler. Tavka Hekimbek'i görürünce ona âşık olur ve bana koca olursan seni buradan kurtarırım, der. Hekimbek buna razı olur ve Tavka ile Keykubat geri dönerler. Tavka kızlara danışarak dört işçi alır ve oturduğu saraydan zindana kadar tünel kazdırır. Tünel bittikten sonra Tavka her gün Hekimbek'in yanına gitmektedir. Tavka bir gün zindandayken cadı Surhayil bu saraya gelir. Kızlar onu yukarıya davet ederler. Surhayil yukarıya çıkarken tünelin girişine basarak aşağıya yuvarlanır. Kalkıp tünelde yürümeye başlar ve zindana ulaşır. Alpamış ve Tavka'yı yan yana görür. İhtiyar cadı Tavkaya hakaret ederek saraya doğru koşmaya başlar. Tavka arkasından koşarak eteğinden yakalar. Ancak etek elinde kalır. Cadı tünelden kurtulur ve Kalmak Şah'a gördüklerini anlatır. Kalmak Şah'ı cadıya kızar. Çünkü zindana atma fikri cadıdan çıkmıştır. Cadı bu arada bir şeytanlık daha düşünür. Beş yüz arabayı Zil Dağı'na gönderip buradan taş yükletip zindanı kapatalım böylece Hekimbek taşların arasında sıkışarak ölür, der. Bu fikir de Kalmak Şah'na makul gelir. Ancak Tavka duyduklarına çok üzülür ve tünelden zindana geçerek Hekimbek'e her şeyi anlatır.

Alpamış Allah'ın alamadığı canı kimse alamaz deyip üzerindeki elbiseyi çıkartarak Tavka'ya verir. Bunu, öldüğümü zanneden ve yas tutan Bayçıbar'a götür kokumu alsın da yanıma gelsin, der. Tavka Bayçıbar'ın yanına gelir ve elbiseyi onun yanına koyar. Sahibinin kokusunu alan Bayçıbar birden canlanır ve üzerindeki çelik halkayı ve ayağındaki demirleri parçalayarak Murat Tepe'ye doğru koşar. Hekimbek zindandan kurtulmak için pirlere dua eder. Pirlere de ellerini açarak Allah'a dua ederler ve Bayçıbar'ın kuyruğu bu dualarla kırk kulaç olur. Hekimbek Bayçıbar'ın kuyruğuyla dışarıya çıkar. Kalmaklar görür ancak yaklaşmaya cesaret edemezler. Hekimbek'in zindandan çıktığını duyanların yüreği ağzına gelir. Kalmak yurdu bir anda karışır. Kalmak Şahı Hekimbek'e karşı tabur tabur asker hazırlar. Hekimbek'in silahını kerâmet ile pirlere verir. Hekimbek askerlerin içine dalarak onları darmadağın eder. Kiminin kellesini yere düşürür kimisini de süngüler. Cadı Surhayıl'ın kafasını ikiye bölerek öldürür. Kalmak Şahı'nı da öldürerek kalanlarını sözlerine razı eder. Bir yerde Keykubat ile karşılaşır. Hekimbek zindandayken Keykubat yardım etmiştir. Bu nedenle Hekimbek onu bu yurda padişah yapacak ve Tavka kızını da ona alıp gider. Ancak Keykubat ile Hekimbek önceden anlaşmışlardır. Bu anlaşmadan halkın haberi yoktur. Anlaşma gereğince Keykubat Hekimbek'e karşı çıkacak ve onu tehdit edecektir. Hekimbek'te Keykubat'tan korkmuş gibi yapacak, Tavka kızı ona bırakacaktır. Daha sonra da hizmetine her zaman hazırım emredin diyecektir. Halk Keykubat'ın bu cesaretine hayran kalır ve Keykubat neymiş de haberimiz yokmuş diye konuşurlar. Bundan dolayı onu padişah yapmaya karar verirler. Tavka tahtta oturan Keykubat'a aşık olur. Tavka ile Keykubat'ın düğünü için bütün memlekete haber ulaştırırlar. Bu düğüne varını yoğunu kaybeden Baysarı da gelir. Hekimbek Baysarı'yı görünce sevinçten ayaklarına kapanır ve birbirlerine sarılırlar ve hasret giderirler. Keykubat Baysarı'nın malını ayırıp teslim eder.

Hekimbek Keykubat'la selamlaştıktan sonra Baysin'e doğru yola çıkar. Baysarı ağabeyine dargın olduğundan dönmez. Hekimbek günlerce yol alır. Kaldırkaç hanımın deve güttüğü yere gelir. Hekimbek'in bir devesi vardır. Bu deve sahibi ölmüştür diye yedi yıldan beri yas tutar. Hekimbek'in kokusunu alınca birden canlanarak sahibine doğru koşmaya başlar. Kaldırkaç bu deveye ne oldu diye şaşırılmış ve arkasından koşmaya başlamış. Deve Hekimbek'in yanına vardığında Kaldırkaç Hekimbek'i görür ancak tanıyamaz. Hekimbek'e kimsin diye sorduğunda kardeşi olduğunu söylemez.

Ağabeyinin zindan arkadaşıym der. Hekimbek'in yaşadığını ve Baysın'a doğru yola çıktığını söyler. Kaldırkaç bu yabancıнын söylediklerine çok sevinir. Daha sonra Hekimbek şehre doğru gider. Yolda Kultay'a rastlar ama Kultay da onu tanıyamaz. Hekimbek sağ omzundaki Şahımerdan Piri'nin beş parmak izini gösterdiğinde Kultay onu tanır ve ağlayarak yavrum diye bağırına basar. Ultantaz'ın halka yaptığı zulmü ve haksızlığı anlattır. Ayrıca Ultantaz'ın düğün yaparak Berçinay'ı zorla alacağını da söyler. Hekimbek Kultay ile yer değiştirir. Hekimbek Kultay olarak düğüne gider. Kultay Hekimbek'in elbiselerini giyer ve Bayçibar'a biner. Hekimbek de beyaz bir keçi keserek etiyle doyar kılırlarıyla de bıyık ve sakal yapar. Tıpkı Kultay'a benzer. Hekimbek Kultay'ın kılığında köye gelir. Berçinay'ın kadife çadırına yaklaşır ve Yâdigâr'ı görür. Sen kimin oğlusun diye sorduğunda Yâdigâr üzülür. Dede babam yok diye sende mi beni unuttun, der. Yâdigâr Kultay'dan şüphelenir. Eğer benim babamsan beni üzme söyle, der. Kultay kılığındaki Hekimbek Yâdigâr'a gerçeği söylemez. Ancak beraberce düğünü bozmaya karar verirler. Hekimbek düğün evine gider ve burada anasını görür. Anası düğün için kesilen koyunların bağırsaklarını ve kellerini temizlemekle meşgul olur. Hekimbek: "Küntogmuş yenge nasılsınız? diye sorar. Anasının içi bu sesle ateş gibi yanar. Oğlunun sesini tanır. Ancak baktığında karşısında Kultay'ı görür. Oğlumsan söyle içimi daha da yakma, der. Hekimbek gelse neden kılık değiştirsin, Hekimbek gibi gelir demiş. Anasıyla dertleştikten sonra düğün evine girer. Ultantaz tahtta oturmaktadır. Babası Bayböri de ona hizmet etmekte ve omzunda kara tulumla su taşır. Bazıları Ultanaz'a yaranmak için Bayböri'yi kötülüyorlar ve ona küfrederek. Önceleri Ultanaz'ın annesine Badam Cârîye derler idi. Şimdi Badam Vâlîde demektedirler. Düğün evinde Kultay ile Berçin'e ölen söylettirirler. Bu atışma içinde Hekimbek gerçekleri Berçine anlatır. Atışmayı dinleyenlerin içine bir korku düşer. Bayböri koşarak oğluna sarılır ve ağlayarak bağırına basar. Deve gütmeden dönen Kaldırkaç Hanım da Hekimbek'e sarılır. Hekimbek beline altın kemeri takar. Düğün evindekiler şimdi halimiz ne olacak diyerek birbirlerini arayıp, bağırıp, çağırıp, şaşırp kalabalık oluştururlar. Hekimbek Ultanaz'ı tahttan indirerek kendisi oturur. Ultantaz yaptıklarına çok pişman olmuştur. Yâdigâr Ultantaz'ın yaptıklarını gözünün önüne getirerek bağırıp çağırmasını işitmeyerek ellerini bağlar. Döve ite babasına yaklaştıır. Ultantaz Hekimbek'e hayırlı olsun diye eğilip selam verir. Askerler ayaklarını zincirleyip zindana götürürler. Ultantaz başıma bu kibirlilik bela olmuştur diye kendi kendine söylenir. Hekimbek can arkadaşı olan Karacan'ın neden gelmediğini sorar. Halk da onu Ultanaz, Alatağa gönderdi el içinde gezmesi yasaklandı. Onunla kim konuşursa ya da görürse kellesi vurulacaktır dediler. Hemen gidip Karacan'ı bulun üst baş giydirin diye

emreder. Karacan bulunur ve Hekimbek'le kucaklaşırlar. Hekimbek bütün halka haber verir. Kırk gün kırk gece düğün vardır. Böylece bir kez daha gücünü halka gösterir. Kırk gün boyunca Ultantaz'ı her gün dövüp kırk gün sora başını cellat kestirdi, leşini darağacına çektirdi ve onun etini kuzgunlar, kargalar yedi. Baybörü ünlü beylerce on kişi Baysarı'yı getirmeye gönderdi. Bu on kişi nasihatlerle Baysarı'yı gelmeye razı ederler. Berçin anasını ve babasını görünce sevincinden içi boşalmış, gözünden boncuk gibi yaşlar akmış. Koşarak onlara sarılmış. Baybörü ile Baysarı da ağlaşıp sarılırlar. Böylece sözün sonu gelir.

BAMSIM BİREK (BAMSI BEYREK)¹⁶

Bir varmış, bir de yokmuş. Eski zamanlarda Böri Bey denilen beyin oğlu yoktur; ama pek çok kızı vardır. Bu obada bir beyin de pek çok oğlu olmasına rağmen hiç kızı yoktur. Günlerin birinde beylerbeyi, Türkmen beylerini “müşavere meclisim var” diye çağırır. Söz konusu davete Böri Bey ile kız çocuğu olmayan bey de katılır. Bu müşavere meclisi pek büyük olur. Hizmetkârlar yemek taşırlar, cariyeler beylere şarap sunarlar. Meclisteki beyler mest olmuşlar, kendilerinden geçmişlerdir. Fakat Böri Bey ile hiç kızı olmayan diğer bey ağlamaktadır. Bu durumu öbür beyler görüp, öfkelenirler. “Ne için ağlıyorsunuz diye sorarlar. O zaman Böri Bey:

- Benim kızım çok, oğlum yok diye cevap verir.

Diğer bey:

- Benim oğlum çok, kızım yok, diye söyler. Bu sözleri duyan beylerin hepsi:
- Bunların ikisinin de arzuları kabul olsun diye dilekte bulunurlar. Halkın dileği kabul olur.

Bu duadan sonra vakti gelir Böri Bey’in bir oğlu, öteki beyinde bir kızı doğar. Böri Bey oğlunun doğumu dolayısıyla bir ziyafet verir. Bu ziyafete Korkut Pir de gelir. Saz çalar, söz söyler, deyiş okur. “ Bu oğlan koç yiğit olsun” diye dilekte bulunur. Ziyafet sona erer. Sonra Korkut, bu oğlana Birek adı verir. Böri Bey, oğlunun doğduğuna sevinir. Koluna oğlunu alıp “Bamsım” diyerek sever. Halk bunu iştir ve bundan sonra oğlana “Bamsım Birek” derler ve oğlanının adı Bamsım Birek olarak kalır.

Bu oğlan at süren bayrak alan, av avlayan, güreşde rakiplerini yıkan, ergin insanların göğsüne yetişemedikleri bir koç yiğit olarak büyür. Bu oğlanın adı dünyaya yayılır.

Günlerden birinde Bamsım Birek ava çıkar. Kuşunu avının üstüne salar. Kuş avın üstüne yönelmeyip hava da uçup gider. Bamsım Birek kuşunu takip eder. Çayır çimenli, otlu ve sulak bir yere gelir. Burada sadece cariyeleriyle av avlayan ve seyran eden söz konusu beyin kızının sesi vardır.

¹⁶Özkan İ. (1995), Türkmenistan’dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995, Ankara , 263-314.

Birek bu kızlara sataşır. Beyin kızı, Bamsım Birek ile ok atışırlar; kızın oku vurulur. At yarıştırlar, Birek'in atı geçer. Güreş tutuşurlar, kız yıkılır. Bamsım Birek, kızı yıkınca her iki yanağından birer buse alıp, çekip gider. İkisi birbirine âşık olurlar.

Bu kızın adı Çiçek'tir. Bamsım Birek avdan evlerine neşesiz, kaygılı gelir. Börü Bey oğlundan:

- Nerede kaldın, kuşuna ne oldu, ne için kaygılanırsın, diye sorar. Oğlan:
- Ben Çiçek'e âşık oldum, der. Börü Bey:
- Banu'nun Deli kardeşi sana vermez. Kim ona elçi gönderse öldürür, diye ikaz eder. Birek, delinin yanına kendi gitmek ister ama Börü Bey oğlunu bırakmaz. Oğlu dinlemez. Daha sonra Börü Bey evine, Korkut Pir'i çağırır.

Korkut Pir, Bamsım Birek'e izin vermez, elçiliğe kendi gider. Çiçek'in Deli ağabeyi Korkut Pir'im geldiğini görür ve utanır. Bu Deli, Korkut Pir'i misafir eder, yemek verir karnını doyurur. Sonra ne için geldiğini sorar? Korkut Pir elçiliğe geldiğini söyler. Deli pek öfkelenir. Derken konuşmaya başlar; fakat ne söyleyeceğini bilemez. Utanır ve Çiçek'i Bamsı Beyrek'e vermeye razı olur. Dede Korkut hısımlar olup döner ve başlık verirler. Ertesi sabah gelin alınacaktır. Bamsım Birek'in ak gerdek çadırını bayrak meydanında kurdururlar. Bu meydana Bamsım Beyrek yiğitleriyle girer, rakı, şarap içip sarhoş halde yatarlar.

Gece vakti bunları düşman basar. Bamsım Birek'in yiğitlerini öldürürler, kendisini esir edip, alıp giderler. O gece çok kuvvetli kuzey rüzgârları eser; çölde düşmanın izini bozar. Daha sonra düşmanlar Bamsım Birek'i yanlarına alıp, yurtlarına dönerler. Beyrek'i zindana atarlar.

Sonraki gün ezan vakti gelin almaya gidenler Bamsım Biyrek'e müjdeciler gönderirler. Bu atlı müjdeciler, bayrak verilen yere gelir; yerde cesetlerin yattığını görür. Cesetleri bir bir aralayıp, Bamsım Biyrek'in yiğitlerinden birini bulur ve süratle obaya dönerek durumu haber verir. Daha sonra Börü Bey adamları ile cenazelere bir bir bakarak oğlunun yiğitlerini arar, cesetleri kontrol eder eder akşam oluri oğlunun yiğitlerini teşhis eder, fakat Beyrek'i bulamaz. Börü Bey iz sürer; ancak düşmanın hangi taraftan geldiği tespit edemez. Perişan, çaresiz ve kaygılı halde evine döner. Aradan yedi yıl geçer. Bamsım Biyrek'ten hiç haber

alınamaz. Sonra ağabeyi Çiçeği budala birine vermek ister. Bu ahmak düğüne başlar. O gün evde karanlık köşede oturur.

Orta yere sorulan soruların hepsine cevap verir; meclistikilerin söz ile hakkından gelir. Ancak hiç kimse bunun kim olduğunu bilemez. Daha sonra birisi kalkar “bu yiğit bize yüzünü gösterebilir” diye söyler. Bamsım Birek yerinden kalkar, orta yere gelir. Çiçeği alan ahmak onu görür ve evden dışarıya çıkıp kaçar. Oradakiler onun Bamsım Birek olduğunu anlarlar. Tellallar yeniden bağırırlar. Çok büyük bir düğüne başlanır. Atlar yarıştırılır, güreş tutulur, ok atma müsabakası yapılır, ozanlar saz çalıp şiirler söylerler. Bu düğüne ozanların piri Dede Korkut da gelir. Söz söyler, nasihat eder, saz çalar, deyişler okur. Düğün bittiğinde dua eder. Korkut Pir’in dilekleri kabul olur, kahramanlar maksat ve muratlarına yeterler.

DENGİ BOZ ¹⁷

Ne zaman bu işler olmuş, kimsey bilmer. Varmış nası-sa padişaalık “Uzi eli” yaklaşer. O padişaanın yanına bir olan, angı erlerden gelme, kimin soyu, kimsey bilmer.

Gelmiş bu olan uzak erlerden kendi taycazınnan, edeeande götürerek. Ne-se isleee padişaaada, taycazını hep bakaa. Buve ne kadarsa padişaanın kızı, başlarla isteşmee geçiler. Padişaa da beenee bu çocu, kızını veree kocaya.

O padişanın kızını taa bir çocuk-irints istee. Padişaa ona istemee vermee.

Tutaala çocu, kapala zındana, ayıralaa edi yıla. Edi yıl edi da ay kız leezım tutsun vaade. Evlenmee kız, duraa bekle. O çocuk ta kapalı. Açan çocuun umudu kesiler kabletmee bir haber, geçe nasısaydı göçler oradan. Duraala neredese yakında dinnenmee.

Çocuk ataa onnara diiş o zaman:

Bir vatan oldu bize, hey,
Zıندانın taşı.
Nerden geler-geçersiniz,
Bezirgân başı.
Nerden alır-satarsınız,
Hem de bu kumaşı?

Göçler çevirerler geeri:

Geliiz, sorunuz, çocuk hey,
Uzi da elide.
Hind içinden alırsız,
Burada da satırız.

Çocuk başlar annatmaa:

Edi yıldır yatarım,

¹⁷Çimpoş, L.S.(1997). Dastnıy Epos Gagazov, Kişinev, 146-148.

Ben de bu zındanda
 Yoktur kimsey gelsin-sorsun,
 Halım hatırmı.
 Edi yıldır yatarım
 Ben de bu yastıylan
 Altın kılıç duruyor
 Küfü da paslanıyor
 Çok selemner götürün
 Paduşah bobama
 Nicel gördünüz evimi, hey,
 Öle da söyleyin,

Göççüler kahırlı annadar çocaa:

Padişah boban, çocuk, hey,
 Düştü da tahtından
 Koca ninen mahrım kaldı,
 İki da gözünden.
 Hem küçük kız kardaşın
 Geçti dünna halından

Çocuk aalar, atını çaarar:

Dengibozum, Dengboz,
 Çatıktır kaşın.
 Çatıktır kaşın, Dengiboz,
 Ella (r)dır gözünü
 Elleinde, Dengiboz,
 Dizili altın.
 Dooru mayılda, Dengiboz,
 Dizili altın.
 Dön geeri, Dengibozum, dön.
 Göreyim üzünü.
 Elimizden kaçırdık, Ak Kavak kızını.
 Dön geeri, Dengibozum,

Sarılıum-sarmaşım,
Dizinden tozu sileyim,
Gözünü de öpeyim.

BAY BÖYREK¹⁸

Efendim bir vardı, bir yoğdu. Evvel zaman içinde bir Oğuz padişahı vardı. Bu Oğuz padişahı bir gün, vezirlerni, padişelerni, gumandanlarını aldı, paşalarını yanna aldı. Tebdili kıyafet edip halkın içine çıktı. Yani elbiselerini değiştirdiler çıktılar, gezmeye.. Bunlar orda burda gezerken işte, halkın içinde kenar mahallelere geldiler. Baktı ki Oğuz padişahı, orda çocuklar evlerin önünde bir sürü çocuklar oynuyor. Kimi gülüşüyor, kimi işte birbiriyle güleşiyor, şakalaşiyor. Çocuklar oynuyor. Padişahın da çocuğu yok. O zamana kadar, padişah hiç bunu aklına getirmede. Yani çocuğun olmadığını kendi aklına getirmede, devlet işinden şundan bundan. O zaman aklına düştü:

- “Eyvah, dedi, yav benim hiç oğlum, kızım, dünyada bi tene neslim yok.”
- “Evet.”
- “Acaba, ben ölürsem, yerime kim padişah olur, neslimi kim devam ettirir?”

Hani o zaman padişah ölünce, yerine oğlu geçerde. Eğer oğlu yoksa kardeşinin oğlu veya sülalesinden biri padişah olurdu. Yani sülale sürülürdü. Padişah hemen geziyi yarım bıraktı. Vezirlerini, gumandanlarını, ondan sona adamlarını yanna aldı, dooru saraya geldi.

Tabi anladılar padişahın şeyini değiştirdiğini, bozulduğunu, huyunun değiştiğini.

- “Padişahım niye, -dediler- böyle üzöldün? Birdenbire geziyi bırakıp geldin.” dediler. Padişah dedi ki:

“Vezirlerim bahın, işte, gumandanlarım. Ben çocuğumun olmadığını daha yeni farhına vardım. Halhın arasına girdim. Her evin önünde sekiz on tane çocuk oynuyor. Hepsi efendim, neşeli, güler yüzlü, ne güzel şen şahrak, oynuyor, geziyorlar, eğleniyorlar. Çocuklar cıvıl cıvıl. Benimse tahtıma geçecek bir çocuk yoh, ben öldükten sonra. Evet,”

Kel Vezir vardı, padişahın veziri, baş vezir. O da gardeşiydi, kendi gardeşiydi. Ama onun da oğlu varıdı. Onu da,

¹⁸Kaybal, D. (1999). Adana ve Osmaniye İllerinden Halk Edebiyatı Örnekleri, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Konya, 105-148.

- “Fakat ben kendi oğlum olmasını istiyorum tahta geçecek.” dedi.
- “Haklısın, ama padişahım ne yapalım? Çaresizlik, Allah vermedi. Ne yapalım, ne edelim?”

Dediler ki:

-“İşte, cuma günü, bir şey vardı orda, türbe. Ziyaret -hani yatır derler ya- Oraya gidelim, oraya gidek. Bütün hacılar, hocalar, fakir-fukara, bütün halkı oraya davet edelim. Yedirelim, içirelim, dua edelim. Sabahtan ahşama kadar namazımızı gılalım. Belki bize Allah, padişahım sana Allah bir oğlan verir. Sen de sevinirsin, biz de sevinirik, padişahsız galmayız.” dediler.

-“ Peki.”

Padişahın bu hoşuna gitti.

-“Olur” dedi.

Bunlar cuma günü padişah bi ilan verdi, ilanet verdi ki:

-“İşte filan türbede, filan işte ziyarette herkes toplansın. Padişahın orda ziyafeti var. Herkes oraya gelecek. Abdesini alsın, efendim, dua edilecek. Padişahın oğlu olması için Allah’a yalvaracağız.”

Efendim, dedikleri cuma günü, işte sabahleyin halk oraya yığıldı. Hacılar, hocalar, halk, fakiri, fukarası, hepsi geldiler. Onlar şimdi, bir yandan dua ediyorlar, bi yandan fakir halk, efendim şey kesildi fakir halk için develer, goçlar, goyunlar, keçiler. Onlar, gazanlar guruldu, etler pişirildi. Fakire, fukaraya, doyuruldu, yedirildi. Hatta ebiseler getirildi. Açlar çıplaklar doyuruldu, yedirildi, içirildi. Cuma namazı zamanı geldi, cuma namazına durdular. Şimdi, namazı gıldılar, tam cumayı topladılar. Dua bitti, namaz bitince, öteden aksakallı, pîr-i fâni bir ihtiyar:

- “Selamıaleyküm padişahım, vezirim.” dedi. Geldi, yanlarında bitiverdi, hemen anında:

- “Aleykümselaam” dedi. Padişah, vezir:
- “Sen bizim... “ dedi.
- “Baba, padişah olduğumuzu, vezir olduğumuzu ne biliyorsun?” dedi.

Dedi ki: “Padişahım, sen şu gadar yıllık padişahsın. Senin hiç oğlun olmuyomuş. Sen buna üzölmüşsün. Keşke benim oğlum olsaydı demişsin, doğru mu?” dedi.

“Doğru.” dedi padişah.

- “Senin bir de, küheylan atın vardı eğerde, gısrak. O bile doğurmuyormuş. Doğru mu?”
- “Valla doğru” dedi padişah.
- “Bi de itin var, zağarın. Av, av, av itine zağar dirlermiş. O da doğurmuyormuş. Doğru mu?”
- “Doğru” dedi padişah.

Hemen o aksakallı ihtiyar guşagandan bir elma çıkardı ki, bu dünya elmasına hiç benzemiyo. Parıl parıl ediyo. Dedi ki:

-“Padişah, bu elmayı al. Altın terazisinde bunu. Altın dartılan terazide yani, hassas terazide. Bunu ortadan ikiye tam böleceksin. Gabuklarını da soyacaksın. Gabuklarını o gunlamaz yani, hayvana öyle, gunlamaz, gısrakana vereceksin. O gunlar. Çekirdeğini o gunlamaz tazıya vereceksin, yedireceksin” dedi.

-“ O da bi it doğurur. Galan elmayı da, yarısını alıp, yarısını sen yiyeceksin. Evvel Allah’ın izniyle dohuz ay, on gün soona senin de, bir oğlun olur. Adını da Bay Börek koyacaksın. Unutma ha!”

- “Şimdi, böyle amma ula bu Hızır mıydı, Hızır mıydı neydi, hoca mıydı, ermiş miydi” derken, bir bahtılar ki, adam gözden gayboldu.

- “Aran şunu, nerdeydi?” Kalabalık tabi.

- “Şurda mıydı, burda mıydı?” Bulamadılar. Şimdi, padişah dedi ki, vezirler de var.

“Heralde duamız kabul oldu. İnşallah duamız kabul oldu. Bu heralde, Hızır’dı. Bunun dediğini yapalım.” Şimdi bizim hanımın babası da bu şekilde olmuş. Biraz buna benziyo. Hanımın babası, şimdi, dedesinin oğlu oluyomuş. Şey çocukları olur, ölürümüş. Öyle bir aksakallı bir adam geliyor. İşte gendi anlattı hanım. Efendime söylüyim, senin -diyo- çocuğun olurmuş, amma ölürümüş –diyor- Daha hacca, hacı, şo hacı şeyini getireceksin, kaftanını. Doğan erkek çocuğunun, gulağını az keseceksin, giydireceksin. O yaşar. Gerçekten dedikleri gibi yapıyor, yaşıyor yani, benim hanımın babası o şekilde yaşamış. Evet. Neyse, biz dönelim hikâyemize...

Şimdi efendim vardılar saraya. Padişah, veziri, gumandanı, ulemâsı, âlimi hepsi birden. İhtiyarın dediği gibi, elmayı altın terazisinde tarttılar. Gabuğu soydular. Gabuğunu, efendim, küheylan gısrığa verdiler. Çekirdeğini de hamurun içine, şeye goydular, yiyeceğe, yalın içine, ite verdiler, yedirdiler. Galan elmayı da yarısını da padişahın hanımı yedi, yarısını padişah yedi.

Efendim uzatmıyalım lafı. Dohuz ay, on gün soora padişahın bir oğlu dünyaya geldi. Ama dünya güzeli. Güzel mi güzel, nur topu gibi bi çocuk. Ee, at da doğurdu, it de doğurdu. Hepsi doğurdu. Şimdi, tabi padişahın oğlunun adın Bay Börek goydular, ihtiyarın dediği gibi. Hep, o ihtiyar demişti ki:

- “At doğurduğu zaman onun adını da Benli Boz koyun” demişti.

Atın adını da, tayın adını da Benli Boz koydular. Tabi itin adı yok, itin adı pek o kadar, hıh!.. Neyse efendim, bu çocuk bir günde büyüyeceğini bir saatte büyüdü. Bir haftada büyüyeceğini bir günde büyüdü. Bir ayda büyüyeceğini bir haftada, bir yılda büyüyeceğini bir iki ayda büyüdü. Beş altı yaşına gelince gosgocaman genç gibi oldu. Genç kadar, yani gösterişli, yakışıklı, güzel bir çocuk. Tabi Allah vergisi.

Bu ara, padişah da bir daha evlendi. Bi hanım daha aldı. Efendime söylüyem, dediler ki:

-“Padişah hanımı, -yani büyük hanımı- Büyük hanım da bi çocuk daha doğurdu, bi kız doğurdu. Büyük hanım, bu şeyle, bebeğiyle uğraşsın, çocukla uğraşsın. Küçük hanım da çocuğ mocug yok, o da Bay Börekle ilgilensin. Tamam, uygun.” dediler.

Efendim, şimdi Bay Börek, tabi kendi annesinin yanına da gider, ama en çok ikinci anası, analığının yanına varır. Ohula gider, mektebe sabahleyin. Ohula, ohuldan eve gelir. Önce aşşada, atı var, alt damda. Alt damdaki atını öper, şeyi Benli Boz’u öper, sever, tımar eder. Ondan sona yuharı çıkar, işte küçük anası, ikinci anasının yanına, orda yatar, yer, içer.

Bir gün artık ahli ermeye başladı. On, on iki, on üç yaşlarına geldi. Bu sıra gısrak bir at daha doğurdu. Onun adını da “Hudey Tay” goydular.

On beş yaşlarına filan geldi, Bay Börek. Bir gün geldi ki, ikinci anası, işte analığının yanında yabancı gâvur oturuyor. İkinci gün geldi öyle, üçüncü gün geldi öyle. Bay Börek bundan şüpelendi, hilelendi. Her gün orda oturuyo gâvur. Dedi ki:

- “Ana, bu kim, ney bu?”
- “Oğlum işte bu, şudur budur, şöyle böyle, falan filan,” uydurmaya başladı. Dedi ki:
- “Ana bah, bir daha bunu yanında görürsem, seni de, o goca gâvuru da keserim bilmiş ol. Sahın bu bir daha burıya gelmesin.” dedi. Şimdi, tabi goca gâvur dedi ki:

-“Bay Börek gedince - bu dedi- bu oğlanı eğer ortadan galdırmassah, biz ikimiz baş başa olamayız.”

- “Ne yapalım?”
- “Ben guvvetli bir zehir getiriyim” dedi. Zehir o zaman gâvurlar daha, en iyisini yapıyormuş.
- “Ben çok guvvetli bir zehir getiririm, o bilmez, onun yemeenin içine goy. O, ilk lokmada hemen ölür gider. İlkin böylece gurtuluruz bundan.” dedi.
- “Peki.” dedi analık.

Gâvur gitti, efendime söyleyem, guvvetli bir zehir getirdi. Analık da onun en sevdii, Bay Börek’in en sevdii yemeklerden yaptı. Oğlan gelece zaman sıcak ılık bi şekilde, soğumasın diye dolaba koydu. Gelmeden az önce yaptı yemeği, dolaba koydu.

Bay Börek geldi. Tabi önce atın yanına geldi, ahşam ohuldan, mektepten geldi. Atın yanına geldi ki, at huysuzlanıyo, şaha kalkıyo, heç yerinde durmuyor.

- “Lan gardaş n’oldun?” dedi ata. At dile geldi:
- “Gardaş” dedi at.
- “Buyur, dedi Bay Börek- Senin analık var ya, o analık.”
- “Ee? O analık, gâvur bi işte o gâvurla arayı uydurmuş. Haberin var mı?”
- “Var” dedi.
- “O, sana efendim, beraber galmah için seni öldürmeyi plânladılar.”
- “Ee? Bir zehir getirdi. Senin için en güzel yemekleri yaptı, dolaba goydu. Varınca onu sen yiyeceksin, öleceksin, ilk lokmada.”
- “Ee ya gardaş, onu yemem ben. O kolay, o gâvuru keserim ben yav” dedi.
- “Yook gardaşım. Hiç malamat olmalıym. Kimseye söyleme. Sen gosgoca Oğuz padşahının oğlusun. Eğer söylersen, dünyaya rezil, malamat oluruz” dedi.
- “E gardaşım, ben onlara o zaman yüzlerine söylerim. Böyle böyle yapmışsınız diye.”
- “Yok gardaşım. Gulunun garasını yüzüne vuran, Allah gulun değilmiş.” dedi.
- “E ne yapayım gardaşım” dedi.
- “Sen oraya var. O, sen varınca, oo hoşamat ider. Oğlum a işte, geç galdın. Senin sevdiin yemeklerden yaptım, şudur, budur der. Sen de, dersin ki ana, yav işte bi kedi var evde ya, benim garnım pek aç deel. Şu kediye önce şu yemekten bi veriyim de, o yesin bu yemekleri ben. Kediye de seviyo tabi, dersin, ondan sonra o kedi de ilk lokmada onu yer, ölür. O zaman anlar. Utancından bi şey yapamaz daha” dedi.
- “Peki,” dedi.

Şimdi, Bay Börek yukarı çıktı. Yukarı çıkınca analık:

- “O aman oğlum sen işte, acıktın geciktin, nerde galdın?” dedi.

Analık, boynuna sarıldı Bay Börek, tabi yalandan.

- “Senin için en iy yemekleri yaptım, sevdiin yemeklerden yaptım, dolaba goydum oğlum. Bah efendim, kimse ellemesin, yemesin diye,” dedi.

Bay Börek dedi ki:

- “Ana, getir bahalım da, yalnız şu kediye, çağarak da benim hani bi kedim var ya, işte falan kedi.”
- “Hee. Ben onu çok seviyorum. Ben önce şu kediye veriyim.” dedi.

Anası dedi ki:

- “Oğlum olur mu? O pis kediye niye vercen sana yaptım yemeklerden yav,” dedi.
- “Ana olsun. Ben o kediye çok seviyom “dedi.
- “İy.”

Gadın bişey diyemedi tabi ısrar edince. Bir gaşık duttu, kedinin çanaana yemeği koydu, kedi miyavlayarak geldi tabi. Kedi daha, ilk dilini, yemee alır almaz ağzına, hemen guyrugnu sal, titiretti, orda ölüverdi. Hiç Bay Börek de, “bu neydi, ney falan” bi şey demedi, seslenmedi. Anası da bi şey demedi.

-“Ana, bunda bi şey var herhalde! Buna, bir zehirli böcek mi düştüü, biri getirdi bir zehir mi attı.” dedi.

Yani hiç anasına öyle, açıktan yüzüne vurmadi. Efendim, şimdi öbür gün oldu. Gene Bay Börek ohula gitti, mektebe. Gâvur gene geldi tabi.

Goca gâvur dedi ki:

- “N’oldu , öldü mü?”
- “Şey... Bay Börek?”
- “ Valla ölmedi.” dedi.
- “Yav nasıl ölmedi?” dedi.
- “Kediye verdi yemee.” dedi.
- “Ee?”
- “Kedi öldü tabi. Zehirli olduğnu anladı, yemedi” dedi.
- “Peki, anladı mı?”

-“Yoh anlamadı, heralda bunun içine bir böcek, zehirli böcek falan düşmüş. Veya biri, işte yiyeceğe zehir karıştırmış, bilerek, bilmeyerek diyo.” dedi.

- “İy.” dedi, gâvur.
- “E, ne yapalım?” dedi.

Gâvur dedi ki:

“Yarın, ben bunun golayı var. Bi en güzel elbiselerden, altın işlemeli, sırmalı elbiseler, elbise getirrim. Elbise getirrim. Burda da daha iy işlersin elbiseyi. Ona bi gene bi zehir alıruz. O elbiseye bulaştırırım. Köynek, yani köynek. Eskiden köynek derlerdi. Köynek alırım. Onu efendime söyliyeyim, Bay Börek’e giydirirsin, giyer giymez, o hemen güverir ölür. Bundan da gurtuluruk böyle.” Dedi, gâvur.

- “Peki olur, çok güzel.”

Neyse efendim, gâvur gitti. Dediği gibi bir güzel elbise aldı, köynek aldı. Onu saraya getirdi, analığın yanna. Tabi analığın cariyeleri var, hizmetçileri var. Hemen bunu altınla, sırmayla, şununla, bununla işlemeğe başladılar. Gâvur her işlemesi bitince, gitti, zehirini getirdi, eeyce zehre buladı.

-“Ama buna elini değdirme, analığa. Eline değdirmeden dolaba as. O gelince o daha giyer giymez ölür gider. Gurtuluruz.”

-“ Peki.”

Şimdi, ahşam gene tabi Bay Börek geldi. Önce atın yanna vardı. At gene, efendim huysuzlanmış, şaha kalkıyo, kişniyo, depiniyo, yerinde duramıyo Benli Boz. Atın gözünden öptü.

- “Gardaş” dedi.

- “N’oldun yav?” dedi.

“Vallaha gardaş, n’olacağam işte böyle böyle. Senin analık bu gâvur gitti, analığa söyledi senin şeyini. Gâvur da gitti, bir şey aldı, köynek aldı. Onu iyce işlediler altınnan, sırmaynan, çok güzel bi şekilde. Onu, gâvur şeye buladı, zehire buladı. Sen giyer giymez öleceksin. Sen sahnı onu giyme.” dedi.

- “E ne yapıyım ya?” dedi.

“Onu bi, hizmetçiye giydir. Seğmediğin bi hizmetçiye giydir, deneme yapar gibi. O, ölür. Ama gulunun yüz, işte hatasını yüzüne vurma, Allah demiş ki, gulumun garasını yüzüne vuran gulum değildir demiş.” dedi.

- “Peki gardaşım.” dedi.

Bay Börek. Atın gözünden öptü, geri yoharı çıktı. Şimdi, gelince geni analık tabi hoşamat, hoşamat, etti.

-“Aman oğlum nerde galdın, efendim sen geç galdın, işte hoş geldin, falan, beş gittin. Sana bugün en sevdiğin elbiselerden, elbiseden aldım. En sevdiğin şekilde işlettim, bir köynek getirttim. Bunu eliminen işledim çoğunu. Bunu dolaba goydum. Şunu bir gey de bahıyım. Oluruna bahalım. Yalnız, benim ölçümde. Ben bunu pek giyesim yok. Yarın giyeyim. Ama benim ölçüme uygun bir hizmetçi var ya, falan hizmetçi. Hele bir ona giydirelim. Ben de yarın giyerim onu” dedi.

- “Yav oğlum olur mu? Pis hizmetçiye giydirirsen giyer misin sen? Gosgoca bir padişah olmuşsun.”
- “Ana o da Allah gulu, ben de Allah guluyum. Niye giymiyem ki?” dedi Bay Börek.

Neyse, ısrar edince gittiler, hizmetçiye getirdiler. Hizmetçi köyneği giyer giymez hemen orada yılıldı kaldı, öldü, ölüverdi, canı çıktı. Şimdi tabi analık bi şey diyemedi. Bay Börek de hatasını yüzüne vurmadı, hiç seslenmedi.

-“Ana, buğa n’oldu, bu elbisede bir hal var. Bu, ya şey, bu galbi durdu öldü hizmetçi.” dedi.

-“Ya elbisede bi şey var. Hemen galbi durdu bu hizmetçi” dedi.

Hiç yani açık vermedi. Analığın şeyini de, hatasını yüzüne vurmadı. Neyse efendim gene sabah oldu. Bay Börek ohula gitti. Gâvur gene geldi, tabi bizim goca gâvur.

Gâvur dedi ki:

- “N’oldu, Bay börek öldü mü? Giydi mi köyneği?”
- “Valla Bay Börek giymedi.” dedi.
- “N’oldu?”
- “Hizmetçiye giydirdi. Hizmetçi de giyer giymez öldü.”
- “Ee sağa bi şey dedi mi?”
- “Yok” dedi.
- “Heç bişey demedi mi?”
- “Demedi.”
- “Demek ki bilmiyo” dedi.

O zaman, ama gâvur o an anladı.

-“Bak bunu, Bay Börek’e söyliyeni atı söylüyo. İşte aşşadaki at var ya. Küheylan, asil olan işte aşşadaki at. Benli Boz, söylüyo. Biz onu, o atı kesmesek, Bay Börek’den gurtulamak.” dedi.

-“Peki ne yapalım?” dedi. Şey, analık.

Gâvur dedi ki:

-“O kolay. Ben hem doktorum biliyosun.” dedi.

Doktor, biraz doktorluğu varmış gâvurun.

-“Ee?”

“Sen, yıllamış eski saman var ya saman, sarı saman, ondan bir don gazanı, yani çamaşır gazanı, don gazanı. Don gazanına goy, gaynat suynan.” dedi.

-“Ee... sapsarı olur. Onunla bir yıkanırsın, onun suyuyla, sarı suyuyla. Vücudun sapsarı olur. Her tarafın sapsarı olur, ben ölüyüm, ben hastayım diye, padişaha haber gönderirsin. Tabi, bütün doktorlar gelir, senin derdinden çare, çare olmaz. İlaç verirler, iy olmazsın. Sen ara sıra gene bu sarı samannan yıkan, suyuylan. De ki, padişahım, falan yerde bir işte gâvur şey var, doktor var, emci var. Eskiden öyle şeye emci derlerdi bizim orda, işte tedavi edene, emci. Bir emci var de,o emci çoh iy biliyormuş ben duydum, onu çağar de. Ben de gelirim. Gâvur, ben de yanına gelirim. Seni muayene etmiş olurum, ondan sonra derim ki; padişahım işte ben bunun derdinden anladım derim. Bunun çaresi şu, bu tedavi olması için, anası babası asil, çok asil, soylu, küheylan bir at kesilecek. Atın da yüreğni yüreğnin üstüne gorum, ben bunu iy ederim. Eğer padişahım iy etmessem senin hanımını, benim kelleme kes derim. O zaman, düşünür herkes, daşınır, anası babası saf küheylan olan, asil olan, soylu olan, yani dünyada bi tek Benli Boz var. Bundan başka asil bir at yok. O zaman, bunu mecburen kesseller, biz de böylece gurtuluruk.” dedi.

- “Olur” dedi. analık.

Çok güzel hoşunu gitti tabi analığın. Hemen analık getti, yıllanmış eski sarı samanlardan buldu. Tabi saman çok padişah, şey için. Her yerde saman bol. Eski, eskimiş iki tane saman buldu. Bunu don gazanlarında gaynattı. İlyce sapsarı suyuynan şimdi. Saapsarı oldu vücudu. Benzi sarardı, soldu. Şimdi:

- “Oy, öldüm, galdım, hastayım, ölüyüm” demeye başladı analık.

Herkes goşuştular: “Aman n’oldu buna, acaba n’oldu, n’olacak?”

Goştular, geldiler. Geldiler ki, tabi padişahın hanımının hep benzi sapsarı olmuş, vücudu sararmış, soluyor, bağırıyo, çağırıyor.

Dedi ki:

- “Padişaha haber iletin çabuk, ben ölüyüm.”
- “Olur” dediler.

Padişaha haber iletiler, goştular. Hep tabi padişah geldi hanımının yanına:

- “Aman hanım n’oldun, hasta mısın n’oldun böyle? Birden bire, falan filan, benzin saramış solmuş, falan filan.”

Tabi padişah üzüldü. Hemen dedi:

- “Doktorlar gelsin, emciler gelsin.”

Efendim sağa sola goştular. Doktorlar emciler geldi. Herkes muayne ediyo, tabi bi şey anlamıyo hastalıktan. Hani ilaç veriyolar, iki üç, bir kaç gün gullanıyo, şu kadar gullansın. Gullanıyor, hiç hastalığı öyle duruyor. Benzi sapsarı analığın. Şimdi, aradan bir müddet geçti, gene tabi padişahın hanımı öyle hasta. Benzi sapsarı, bağıyor, çağırıyor. Ondan sonra padişah da başucundan ayrılmıyo tabi. İkinci hanım daha kıymetli olduğu için başucunda duruyor. Padişah garısı dedi ki:

- “Padişahım ben bir yerden duydum. Filan yerde bir emci, varmış, doktor varmış.”
- “Ee?”
- “Onun, iy edemediği hiç bir hastalık yokmuş. Onu, buraya çağar, beni iy tedavi etse etse, beni iy etse, o iy eder.” dedi.
- “Olur –dedi- padişah tabi. Senin için dünyalar feda” dedi.

Hemen emir buyurdu. Hemen oradaki doktoru aldılar, geldiler. Yani bizim goca gâvuru getirdiler. Gâvur geldi:

- “Buyur padişahım,” dedi gâvur.

Padişah dedi ki:

- “Oğlum, bak benim hanım hasta.”

Tabi padişahın haberi yok o gâvurun, analığın işlerinden.

- “Sen şey ünlü bir doktormuşsun. Her hastalığı iy edermişsin. Doğru mu?”
- “Doğru padişahım.” dedi.

- “Benim hanım hasta işte, görüyon. O kadar doktorlar geldi, emciler geldi. O kadar insanlar ben biliyom diyen insanlar geldi. Hiç biri tedavi edemedi, iy edemedi benim hanımı. Benzi sapsarı. Ölüp gidiyor, buna bi çare bul.” dedi.
- “Şöyle bi padişahım. Şöyle bir muayne edeyim, bahayım da ondan sonra. Ben onun şeyni, söylerim size .” dedi.
- “Olur.”

Şimdi, gâvur analığı iyce bir muayne etti. Yalandan tabi. Muayne ettikten sonra dedi ki:

- “Padişahım, ben bunu tedavi iderim, ben bunu iyleştiririm. Bu golay, Bunu ne var ki?” dedi.
- “Pekiy, doğru mu?”
- “Doğru. Eğer tedavi edmessem kellemi kes. Allah Allah yav.” dedi.
- “Bütün Türkiye’deki doktorlar, emciler geldi, iy edemedi de, sen nası iy edeceksin oğlum.” dedi.
- “Valla ben söz veriyom. Eğer iy edemessem kellemi kes” dedi.
- “Dediğim yapılacak amma.” dedi, dedi:
- “Pekiy, dediğin, yapılacak bi şeyse yaparım. Eğer elimizden gelmiyen bi şeyse, tabi yapamayız” dedi Padişah.
- “Padişahım, bilmiyom elinden gelir mi gelmez mi? Golay.” dedi.
- “Peki, nasıl olacak?”

Dedi:

- “Ne yapacağaz?”

Dedi ki:

-“Padişahım anası babası asil, soylu, en soylu küheylan bir at lazım. Bu atı keseceğiz. Bu atın yüreğni bu hanımın yüreğnin üzerine goy, goyarım ben. Eğğer bir iki gün içinde iy olmassa o zaman benim kellemi kes.” dedi.

- “O golay oğlum” dedi

Padişah:

- “Tamam.”

Sağa sola emirler verdiler, soruşturdular, araştırdılar. Tabi padişahın adamları her tarafı sordular, soruşturdular, heç bir tane asil at yok. Anası asil, ama babası asil değıel. Babası asil, amma anası asil değıel. Buldukları atlar hep öyle.

Biri dedi ki:

- “Yav, padişahım ne arıyon, senin aradığın yav senin şeyinde, ahırında duruyor.” dedi.
- “Ne, kim?” dedi.
- “Benli Boz yoh mu? Yav Bay Börek’in atı, Benli Boz yoh mu onunla doğan?”
- “Ee?”
- “İşte o, en saf, en asil, en küheylân at o.” dedi.
- “Allah... Allah Allah heç aklıma düşmedi. Gerçekten doğru söylüyorsunuz Ama o
- Bay Börek onu, şeyden, gardaşından, benden çok sever nerdeyse. Onu nasıl, acaba razı ederik?” dedi.
- “Yav, padişahım bir at mı önemli, bir can mı, bir hanım mı önemli? Onu, razı ederik.

Hemi ki o ufak çocuk pek anlamaz da. Daha tam aklı da ermiyo, falan” dediler.

- “Peki, bir önce çocuğa danışalım da, bi gönlünü edelim. Ondan sonra, yarın keseriz.” dedi.
- “Peki olur.” dediler.

Şimdi Bay Börek gine ahşam geldi. Geldi ki at bu sefer bir huysuzlaşcağı yere, iki huysuzlaşmış, şaha kalkıyo, yerinde duramıyo, ahırda şaha kalkmış. Girdi içeri gözünü gırttı.

- “Gardaş, n’oldu? Niye böyle huysuzlanıyon gene. Ne var?”
- “Vallaha gardaşım, her zaman senin başınaydı bu ölüm, bu sefer benim başıma” dedi.
- “Yav n’oldu?”

Bay Börek ata:

- “Gardaş bu senin analıkla gâvur var ya?”
- “He...”

-“ Onlar, senin bu işin benden olduğunu hilektiler, anladılar. Gâvur, getti. Dedi ki, senin analığa, işte, sarı saman suyuyla yıkan. Gaynat, yıkan. Anan da, yıkandı. Hani o zaman çocuk analığın evine gelmemiş, pek haberi yok tabi. Büyük annesinin yanında. Ondan sonra bu, tabi doktorlar getirdiler iy olmadı. Haberin de var, belki, dedi. Bu, gâvuru çağardılar. Analık, gâvurla arayı uydurdu tabi, plân gurdular. Gâvur geldi, padişaha dedi ki, padişahım, anası babası saf, asil, küheylân bir at kesilmesi gerekiyor. Ben bunu tedavi ederim. Efendime söyliyeyim, tedavi edemessem kellemi uçur. Padişah kabul etti, dedi. Araştırdılar, soruşturdular. Benden asil, benden soylu, Türkiye’de olduğu gibi, dünyada da böyle at yoğunmuş benim gibi dedi. Beni, yarın kesecekle. Onun için, huysuzlanıyom.”

Hemen Bay Börek şey yaptı, hemen diklendi.

-“Gardaş ben seni vermem. Analık olmasa babalık olsun. Kim olursa olsun. Ben seni kestirmem olur mu ? Sen benim gözüm gibisin.” dedi.

-“Yok gardaş, dedi at. Sakın, öyle vermem deme! Sen padişah oğlusun. Türkiye’ye rezil olduğumuz gibi, dünyaya malamat oluruk” dedi.

-“Ya ne yapak gardaş.” dedi.

-“Onun golayı var, dedi at. Şimdi sen baban danışmaya gelecek sağa, sormıya gelecek, daha sormadı. Senin atını isteyecek, kesmek için işte. Oğlum bu atı verin mi? Analık için keseceğiz, onu tedavi edeceğiz, galbini çıkartacak, galbi işte üzerine gonacak, iy olacakmış diyecek. Sen de de ki, ‘yav baba bi at önemli mi? Benim anam mı önemli, at mı önemli’ de. Bir at feda olsun bin, bir anaya de. Bin tane feda olsun de. Fağat ben şu dünyada daha bu atıma binip doya doya gezemedim. Şöyle bi, efendim bağa işte bey elbisesi geydirin, padişah oğlunun elbisesini geydirin. Silahımı verin. Geydirin, guşatın, atımı da eyerleyin. Atımın terkisine de bir heybe dolusu altın goyun . Ondan soora sen benim üzerime bin, dedi at, Benli Boz. Sen benim üzerime binince, hemen gılıcını çekersin. Ben, hızla varrım. O da meydan yerinde, yani şey yattığı yerde analıkla şey orda, yani meydan yerinde, orda kesilecek at, gâvur. Bir gılıç, analığa vurursun, bir gılıç da gâvura vurucaksın. Ondan sonra ben seni Allah’ın izniyle, bu galeden şey gibi (rüzgâr gibi) seni sağnar götürürüm, kaçarık burdan. Başka çaremiz yok gardaş. Bunu söylersek, baban dünyaya rezil olur. Ama kaçarsak, n’olacak? Belki soora geri gelirik” dedi.

-“Olur gardaş” dedi.

Şimdi ahşam padişah, vezirleri, gumandanları, geldiler Bay Börek’in yanna.

-“Bay Börek!”

-“Buyur baba!” dedi.

Hemen ayağa kalktı, elini öptü.

-“Oğlum, senden bi ricamız var, bi isteğimiz var.”

-“Buyur baba. Emrin baş üstüne.”

-“İşte biliyosun analığın hasta.”

-“Biliyom.”

-“ Hiç iy olmuyo.”

-“ Ee?”

-“ Bir doktor bulduk. O, iy edecek oluyor. Eğer iy etmessem kellemi kesin, diyor.

Senin at kesilmesi gerekiyormuş. O atın yüreğe, işte analığın yüreğnin üzerine gonacakmış, aneyin. Bu şekilde tedavi olacaktı. Yoksa anan ölüp gidiyor oğlum. Ne diyorsun? Bu atı almamız gerekiyor dedi” padişah.

Oğlan tabi biraz üzüntülü şekilde dedi ki:

-“Baba, at benim gözüm gibi amma, atı tabi çok severim biliyosun. Ama, anama, bin tane at feda olsun. Nedir ki yav at? Alın götürün, kesin. Yalnız ben muradıma eremedim, yani dooru dürüs bu atıma binemedim. Geyinip kuşanıp şöyle atlı pusatlı meydan gezemedim. Şe yapamadım, meydanda dolaşamadım. Onun için yarın sabahleyin böyle, o doktor da gelsin, analık da gelsin, meydan gurulsun. Meydana gelsin. Orda kesilecek nasıl olsa atım. Kesilmeden önce ben elimle eğerini vurayım, bey elbisesini giyeyim. Ondan soona hazinenden de, gendi parandan da bir heybe dolusu atın terkisine altın goy. Şöyle bi gezeyim. Herkes bi görsün de. Şöyle atımınan son bir sefer dolaşıyım bari.”

-“Olur oğlum o golay.” dedi padişah.

Hemen emir verdi tabi.

-“Sen bugün yat, sabah onlar olur.” dedi padişah.

O gün yattı. Sabah olunca, şimdi meydan guruldu tabi. Halk birikti. Herkes duymuş. Padişahın oğlu ata binecek, efendime söylüyem, şöyle bir dolaşacak. Bey elbisesini giyecek, ondan soora at kesilecek. Ulan şu padişahın oğlunu bir de öyle görek diyo m illet,

biliyo musun? Nasılmış bakalım. Ha biliyolar az çok da tabi, ohula gidiyor, ohuldan geliyor, talim alıyor, savaş talimi, şudur budur. Çok iy yetiştiriliyor. Ama meydanda millet Benli Boz’a bindiğini pek görmemiş. Şunu bi de öyle görek diyo herkes.

Neyse efendim, sabah oluca, meydan gurulduktan soora hemen padişah emir verdi:

-“Bir heybe dolusu altın getirin bahalım.”

Bir heybe dolusu altın geldi. Oğluna en kıymetli, en pahalı elbiselerden getirdiler.

-“Geydirin bahalım.”

Geydirdiler.

- “Atın, gümüş, altın kakmalı işte nakışlı şeyini eğerini vurun bahalım.”

Eğeri de vurdular ata.

Oğlan, oğluna dedi:

-“Oğlum bin bahalım gel şöyle bi dolan.”

Oğlan şimdi ata bindi efendime söylüyem. Şöyle bir meydana bir tur attı, dolandı. İkinci turda, tabi bildirmiyor, ikinci turda gılcını çekti, ya Allah bismillah, dedi, bi tane goca gâvurun kellesine vurdu, armut gibi. Bir de analığın kellesine vurdu, ikisinin de canı cehenneme gitti.

-“Ulan n’oldu, ne o, neydi?”

Herkes tabi şaşırdı galdı.

-“N’oldu, ne yapıyor?” falan, ortalık garişti, amma dutun yakalan makalan diyene gadar, efendime söylüyem, Benli Boz galeden sağnadı, uçtu gitti. Allah’ın izniyle tabi

Dedi ki: “Gardaş gılcı vurduktan soona gözlerini yum. Gözlerin yum, gözün gararmasın” dedi.

-Bunlar uzatmıyalım, galeden uçtular. Sağnadı getti. Efendime söylüyem, direktir zamana geç, gide, gide, gide, gide, gide, gide, bi yere vardılar. Sınırı çıktılar yani. Memleketin sınırını çıktılar. Başga bir memlekete geldiler. Geldiler ki bir şehir görünüyö uzaktan, güzel bir şehir. Ağaçalı, yeşillikli.

Şimdi Bay Börek dedi ki:

-“Yav benim tanımadım bir yer bura. Bizim memlekete de benzemiyo. Memleketin şehirleri olsa tanırdım, köyü veya şehri. Ben nerde galayım acaba? Bahtı ki bir goca garı, elinde bir baston büküle büküle geliyo.

Dedi:

-Şunun evinde galayım yav” dedi.

Hemen önüne geçti.

-“Ebe.” dedi.

-“Buyur” dedi garı.

Garının sesi de zor çıkıy, doksan, yüz yaşında, bi beli bükülmüş garı.

-“Ebe, beni bugün misafir alın mı ebe?” dedi.

-“Vay yavrum vay dedi garı. Ben bi göz, bi toprah damlı evim var. O dam bana zor yetiyo. Ondan soora misafir almayı bira, bugün aha komşular benle işte komşular verir benim yemeemi. Bir öğön o veriyo, bir öğön bu veriyo. .Ahşam yemek gelecek mi onu düşünüyom yavrum. Yohsa seni ben niye misafir almıyam.” dedi garı. Garı amma tabi beli bükük, görmüyo, Bay Börek’i. Bay Börek dedi ki:

-“Ebe o senin evini saray yaparım. Sağa da istediin gibi yemek alırım, hele bi bah.” dedi.

Şöyle bi bahtı ki, bir avuç altını şeyin, bi paça altını garının önüne serpiverdi. Garı hemen, beli bükük garı doğruldu:

-“Guzum, atın arpa yesin. Sende, yağnan, balnan, gavurma yiyesin, guzum. Hemen gel buyur guzum. Seni kim misafir almaz.” dedi garı.

Yalnız o zaman âdetimiş:

-“Bir köynek al gel de, seni şeyinden geçiriyim, köyneenin içinden, öyleymiş işte, neyse seni evlatlık ediniyim.” dedi.

-“Olur, ebe” dedi.

Hemen gitti, efendim çarşıdan Bay Börek yiyecekler aldı. Garıya da giyecekler aldı. Efendime söyleyem bir de köynek aldı iysinden. Efendime söyleyem bu köynekten garı Bay Börek’i dokuz sefer geçirdi. Ve oğlu oldu. O zaman âdet öyleymiş, dokuz sefer geçirdi.

Şimdi Bay Börek orda bir gün iki gün orda istirağat etti. Şehirdeki, şehrin gençleri de duymuşlar.

“Yahu, demişler, işte falan garının evine bir misafir gelmiş ki, genç, yahışıklı bir deliganlı, dünya güzeli. Yiğit, mert, cesur. Şunu bir görek.” demişler.

Şehrin gençleri toplandılar, geldiler.

-“Selâm”

-“Aleykümselâm.”

-“Adın ne gardaş?” Tanıştılar.

-“Adım Bay Börek”

-“İşte gardaş, şöyle senle gezmiye çıkak yav” dediler.

-“Olur çıkak. Biz de işte gencik görüyon. Genç gencin hâlinden anlar. Anlar, haydi bahalım gezek.”

Şimdi Bay Börek’in atına tabi bahtılar, atı bambaşka. Bay Börek de bambaşka. Bunlar gezmiye çıktılar. Şehrin ortasına doğru vardı ki bir gonak var. Orda efendime söyliyim halg birikmiş. Saray, gonak, gonağın önünde davullar çalıyo durmadan. Zurnalar ötüyor, sekiz-on davul, sekiz-on zurna. Şimdi bundan....

Dedi ki: “Gardaş, bu şehrinizde düğün de var heral.” dedi. Bay Börek.

Gençler dedi ki:

-“Aman gardaş, bu düğün olmaz olsun. Batsın böyle düğün.” dediler.

-“Yav niye?” dedi Bay Börek.

-“Bu yıllardan beri devam eder bu düğün, heç bitmez, her gün devam eder, dediler. Bu düğün değel” dediler gençler.

-“Peki ney bu?”

-“Bizim, gardaş şehrimize Ak Gavak Şehri derler. Bizi de yöneten, Ak Gavak Gızı diye bir bey.”

-“Ee?”

-“Aynı zamanda beyimizin gızı. Beyimiz yaşlı, hasta. Bizi Ak Gavak Gızı yönetir.

Dünya üzerine onun gibi pehlivan, onun gibi cesur, onun gibi yiğit bir kız yoh.” dediler.

-“E olsun.” dedi.

-“Bu gız, her gün haber salar, yani dünyanın her tarafına. Sen, belki siz duymamışsınız, uzak olduğunuzdan. Beni kim yıkarsa, kim yenerse, ben oğa varacağam der. Her gün buriya günde bir kaç pehlivan gelir, hepisini de yıkar. Ama şartı şu, yıkılırsa, kim erkek yıkılırsa, onun kellesini keseceğim der. Şartı bu. Yıkarsa, erkek yıkarsa pehlivan, gızı alacak Ak Gavak Gızı’nı.”

-“Ee?”

- “İşte çoktan beri, on-onbeş seneden beri böyle her gün sekiz on kişi kellesini kese kese, bir de gafadan gonak yaptırdı bu. İşte şo gördüğün gonak var ya.”

-“He.”

-“Bu işte pehlivan gafalarının gonağa.”

-“Allah Allah” dedi Bay Börek. Ama içine de bir ateş düştü.

-“Ulan, bu gız böyle pehlivan, cesur, yiğit, mert bir gız ımış madem, ben bunu alırım yav, dedi gendi gendine. Ben bunu alıram. Ben bunlan güreşirim.”

Ama kimseye demiyo tabi. Şimdi, neyse ahşam oldu, garının evine geldi. Ama yemiyor, içmiyor. Garı yiyecekler getiriyor tabi.

-“Oğlum ye.” yemiyor.

-“Oğlum sende bir hâl var -dedi garı- n’oluyon? Bugün, her gün yemek yerdin yav! Ne güzel. Her gün yerdin, içerdin, neşeli, güler yüzlüydün. Bugün n’oldu sağa?”

-“Valla ebe, bugün burda, bir Ak Gavak Gızı varmış.”

-“ He, guzum” dedi.

-“Ben, onlan güreşip, onu yıkacağam, onla evleneceğim.” dedi.

Ama padişah oğlu olduğunu falan kimseye söylemiyor, böyle şey olduğunu, gendinin kim olduğunu kimseye anlatmıyor yani.

-“Vay guzum, sen onu yıkaman. Onu, dedi, oo!.. O, yıktığı kellelerden gonak yaptı” dedi garı.

-“Olsun.” dedi, Bay Börek.

Neyse sabah olunca atını aldı Bay Börek, atına bindi, meydan yerine vardı. Sabah namazı vardı tabi, sabah namazı. Şimdi, bir binek daşı varmış. Ak Gavak Gızı’nın gonağının önünde bir binek daşı. Binek daşının üzerine güreşmek isteyen pehlivan gelir oturmuş. Ondan soona, sabahleyin Ak Gavak Gızı da gonağan, sarayın penceresinden şöyle bir

bakarmış. Kim oturuyor orada kim, oturuyorsa onla güreşirmiş. Oğlan sabahleyin erkenden vardı, binek daşının üzerine bağdaş gurdu, oturdu. Hani güreşecek, kesin belli artık. Oraya oturan güreşecek. Sabah erken işte şafak söktükten soora ışıyınca, Ak Gavak Gızı şöyle bir pencereyi açtı, bahtı. Gene kim var gelen? Birinin kellesini gene kestiriyim, diyo tabi. Bahtı ki orada biri oturuyo, amma fazla büyük de değil, fazla küçük de değil, çocuk büyüğü gibi yani görünüşü.

Dedi ki cariyelerine: “Yav gidin, gırh tane cariyesi var, hizmetçileri. Gidin, şurıya bir yaramaz adamın biri heralde, oynatmış, gözleri çatık. Orda birini göndermiş şuna yazzık. Acı, acıdım. Kellesini kesmiyelim bunun. Savuşturun da kimse görmeden, canından olmasın. Söyleyin gidin.” dedi.

Gırh cariye geldiler. Şimdi dediler ki:

-“Yiğit, sen burıya niye oturdun? Burıya oturanın başına ne geleceğini biliyon mu?” dediler.

-“Ben, biliyom, dedi Bay Börek. Ben, beyinizle görüşecem. Onu Allah’ın izniyle yıkacağam hanımım olaçak. Onun için oturdum” dedi.

Gızlar gülüştü tabi, lakır lakır lakır ettiler. Yav, sen daha çocuksun, senin gibi on, sana on bedel pehlivanlar, niçeleri geldi on, on beş senedir. Hepsinin kellesini kesti. Aha şu gonağı da ondan yaptı. Sen deli misin nesen? Seni dutar dutmaz cücük gibi altına alıverir. Hem, beyimiz işte Ak Gavak Gızı’nın selamı var. Ordan gitsin diyo. Ona yazzık acıdım, ona gıymayım diyo.” dediler gızlar.

-“Şey,”

Bay Börek yerinden doğruldu, tabi gızdı hiddetlendi:

-“Defolun burdan.” dedi gızlara.

-“Defolun, beyinize söyleyin, beyinizin gızına, ben burdan gıkmıyacağım, burdan gitmiyeceğim. Burda oturuyom gelsin, meydan gurulsun.” dedi.

-“Davullar çalınsın, güreş başlasın hemen” dedi.

Gızlar tabi gettiler:

-“N’oldu?” dedi Ak Gavak Gızı gızlara.

-“Vallaha beyim, bu bildiğiniz gibi değil” dediler.

-“Ha!”

-“Yalnız, zor bi çocuk. Hayır hayır, çocuk amma, onda bir yürek, cesaret var ki!” dediler.

-“E, ne diyor?”

-“Ben beyinizi, güreşecem beyinizle, onu yıkacağam. Allah’ın izniyle de hanımım edeceğem.” diyo dediler.

-“Allah Allah! Günah benden gitti öyleyse.” dedi. Ak Gavak Gızı tabi.

Hemen emir verir tabi:

- “Meydan gurulsun, davulcular gelsin, zurnacılar gelsin.”

Şimdi davulcular geldi tabi, zurnacılar geldi, millet de birikti tabi, seyre geliyor. Efendim davullar ötmeye başladı. Şimdi Ak Gavak Gızı da kispetini, güreş elbisesini, donunu geydi geldi. Şimdi, oğlanla bunlar haphap tutuştular. Haphap oldular dutuştular. Şimdi, güreşiyorlar tabi. Başladılar güreşe, ama oğlan gızı yıkamıyo. Ama gız oğlanı yıktı yıkacak gibi. Bahtı ki gız çok güçlü.

- “Dur hatun,” dedi.

Durdu gız:

- “Ne diyon yav?” dedi.

- “Bak, ben, yabancı bir ülkeden geldim,” dedi.

- “Ee?”

-“Benim heç adamım yok. Bunların hepsi senin adamın. (Şorda bir at var ya. Atı da serbes bıraktı şeye, meydanın kenarının oraya.) O da benim atım. Benim seyircim tek o. Gedyim, şunu iki seviyim, öpiyim, bir iki bi şey diyim de geliyim.” dedi.

- “Ulan bu deli mi nedir? Heral zırdeliymiş. Atınan gonuşulur mu?”

Dediler:

- “Biliyon mu?” “E şu, yazzık bunu gönderiyim. Belki kaçacak maçacak dedi, Ak Gavak Gızı. Gitsin,” dedi.

Efendime söyliyem, bu şimdi atın yanna geldi. Şimdi at, Bay Börek atı, sazi, aldı eline sazi. Bay Börek'in sazi var. Tabi saz sırtında, orda. O anda atın şeyinde, terkisinde. Ata bahalım ne dedi, dinleyiciler ne dinledi:

Vardım ki gardaşım meydan guruldu
İşidenler cümle cümle âlem derildi
Ben gızı yıkamayınca gardaşım, belim gırıldı
Gaçalam mı ne edelim gardaşım

Ben gızı yıkamayınca gardaşım belim gırıldı
Gaçalım mı gaçalım mı ne edelim gardaşım

At dedi ki:

- “Ulan gardaş, sen adam, erkek değel misin? Heç gızdan gaçılır mı yav. O bir gız be!”

At cesaret verdi tabi:

- “Ulan gardaşım, bu bildiğin gibi değel” dedi. At. şey tabi.

Aat aldı ne dedi bahalım:

Varınca gardaşım el ele dutuş
Goyur ellerini de gardaşım, göğsünden yapış
Yıkarsın iyşallah gardaşım al bir çift öpüş
Gorhma gardaş gorhma gorhma meydan senindir

Yiharsın iyşallah gardaşım al bir çift öpüş
Gorhma gardaş gorhma meydan senindir

Bay Börek dedi ki:

-“Bah gardaşım bu senin bildiğin gibi değil. Bu, bildiğin pehlivanlardan değil. Eğer, ben bu gızı yıkamassam, kellemi kesecek. Çoh da guvvetli bir pehlivan. Ondan gorhuyom gardaşım.” dedi.

Aldı, bahalım Bay Börek gene ne dedi ata:

Aslını sordum da Ak Gavak Gızı
 Yanal almalarından gardaşım güzeldir yüzü
 Yıkarsa gardaşım da kesecek bizi
 Gaçalım mı ne edelim gardaşım

Yıkarsa gardaşım da kesecek bizi
 Gaçalım mı ne edelim gardaşım

At dedi ki gene:

-“Gardaş niye kaçacahsın yav? Sen erkek değıel misin? Efendime söyliyem, gızdan kaçılır mı heç. Kaçma maçma yok.” dedi.

Bahalım at gene aldı, ne dedi Bay Börek’e:

Varınca gardaşım meydan gezilir
 Ağ göğsünün düğmeleri çözülür
 İyşallah Mevlam da onu şaşırır
 Gorhma gardaş gorhma gorhma meydan senindir

İyşallah Mevlam da onu şaşırır
 Gorhma gardaş gorhma meydan senindi

Şimdi Bay Börek dedi ki:

-“Gardaş bu senin bildiğın gibi değıil. Evet, ben de güçlüyüm amma, gızı yıkamıyorum. Ne gadar uğraşsam, gızı yıkamıyorum. Çok guvvetli geliyor. Ne yapalım, ne edelim?” dedi.

At dedi ki:

-“Ula gardaş, sen beni burda serbes bırak. Beni bi yere bağlama. Şimdi varınca varır varmaz gızın elinden dut. Ondan sonra, göğsüne bir avuçla, pançeyle vur. Elini bi tane hızla vur O, vıyyk eder, hemen yıkılır. Ondan soona yıkarsın. Bir çift öpüş alırsın. Ondan soona efendime söyleyim, işte bu gadar. Eğer yıkamassan, yani dediğımız olmassa, sen bu tarafa kaç, ben de senden tarafa seni ağzıma, alırım veya üstüme binersin.

Burdan, biz Allah'ın izniyle guş gibi uçar, seni götürürüm. Seni bunlara vermem. Öldürtmem, gorhma.” dedi.

- “Olur gardaş” dedi.

Bay Börek'in bele berke geldi. Efendim cesaretlendi. Hemen geri döndü. Geldi, işte davullar gene vurulmaya başladı, zurnalar çalınıyo. Şimdi, bunlar meydanda gene bir tur attılar, dolandılar. Ha babam ha diye birbirine girdiler, güreşmiye başladılar. Bay Börek öteden gelir gelmez, hemen gızın elinden duttu, var gücüyle gızın göğsüne bi tane vurdu eliyle, bi paça vurdu. Gız vıyyk etti, can havliyle yere düştü. Yere düşer düşmez bir çift öptü, ondan soona üstüne oturdu, omuzları yere geldi, gız yıkıldı. Şimdi bunu gören ahali halg şaşkına döndü. Millet şaşırdı. Davulcular davulu yere çaldı, zurnacılar zurnayı gırdı. Hepsi, millet efendime söyliyem, söylene söylene dağaldı gitti.

-“Yav bunun zaten gönlü varmış heralda. Tamam ilkinde acık güreşiyö gibi ettiler, amma ikinci güreşte, gız zaten varır varmaz, oğlanın altına nerdeyse yatıverdi. Bunda bir iş var.” dediler.

Neyse oğlan dedi ki (Bay Börek, şey Bay Börek dedi ki:)

-“Ak Gavak Gızı, vaadini duttun, dutuyon mu? Bah seni yıhana varacahmışsın, varacaktın. Bunu böyle biliyoruz. Şimdi sen benimle evlenecek misin? Benim hanımım olacak mısın? Sözünü duttun, dutuyor musun?” dedi.

Ak Gavak Gızı da oğlanın elinden öptü.

Oğlan dedi:

- “Bravo yiğitmişsin, pehlivanmışsın. Ama, benim bir vaadim, bir şartım daha var.” dedi.

-“Peki o ney? Gırk arşın hendek atlatacağaz atlara. Benim atım atlarsa, senin atın atlıyamassa, ben gene senin kelleni keserim. Yoh, senin atın atlarsa benim atlasın atlamasın, beni alırsın. Yoksa benimle evlenemessin,” dedi.

Ak Gavak Gızı:

- “Peki, ama önce bir atıma danışayım.”
- “Yav bu da deli mi, divane mi, ne, gız biliyo musun? İkide bir atıma danışayım.”
- “Neyse, olur git danış.”

Oğlan geldi, ata dedi ki:

- “Gardaş, böyle böyle, Gırk arşın hendek atlamamız gerekiyor. Atlıya bilir misin?”
- “ Ooğ gardaş, ben gırkı bırah, gırk arşın gene atlarım. Yalınız, önce o atlasın. Ona göre bahalım.”

“Peki gardaş. Dizginimi de şe yap bırah.” dedi.

“Olur gardaş.”

Şimdi, Ak Gavak Gızı zannediyo ki, gendi atının üzerine at yoh.

Dediler ki:

- “İşte filan hendek.” Bi hendek gazmış zaten hazır. Millet diyor ki:
- “Yav, efendime söylüyem, bu sefer bu oğlan bunu yenemez. Bu at, işte n’olacak şeyi atlıyamaz hendeğe,” diyorlar.

Neyse hendeğin kenarına öteden beriye önce:

- “Aa”

Şey dedi ki:

- “Önce sen atlıyacaksın.” dedi. Şey Bay Börek, Ak Gavak Gızı’na:
- “Önce sen atla, ben bilmiyorum, soona ben atlarım.”
- “Olur, dedi Ak Gavak Gızı.”

Ak Gavak Gızı atı sürdü. At, işte hendeğin öbür tarafına zor atladı. Hatta arka ayağı nerdeyse çukura, hendeğe düşecekti. Şimdi, Bay Börek atını öteden, dizgin, mahmuzladı, ata bir gırbaç. At gırh arşından daha öte atladı.

Ak Gavak Gızı dedi ki: “Yiğit, bunu da gazandın, bravo. Yalnız, daha şeyimiz mi var.

- “Şartı var mı bunun?” dedi Bay Börek.

Daha benim bir şartım daha var. Eğer, onu da kazanırsan seninle kesinlikle evlenirim. Eğer kazanamassan, senin kelleni keserim gene.” dedi.

- “Allah Allah. Yav, hani şartın senin bu gadar çoh değildi.”

“Yoh. Benim üç şartım var işte. Biri güreşte yıktın, hendeğe atladın, bunu da yaparsan, benimle evlenirsin.” dedi.

- “Neyimiş şartın?”

Dedi ki:

-“Beş gonak geri atları yarıştıracāğaz. İşte filan yere varacağaz yarın, orda başlıyacak yarış ikimiz de. Kimin atı geçerse kim önce varırsa, varış yerine, sen varırsan beni alırsın. Ben varırsam, sen benden geç galırsan, kelleni gene keserim senin.”

- “Olur, amma gene atıma bir danışayım.” dedi.
- “Danış,” dedi.

Vardı.

- “Gardaş, Benli Boz’a, böyle böyle diyor, dedi. İşte beş gonak yere at yarışı yapacağaz” diyor.
- “Nasıl? Yapabilir miyiz?”

Gardaş dedi:

- “Beş değel, elli gonak yeri, gene yaparız, sen beni bilmiyon mu yav.” dedi.
- “Tamam.” Neyse geldi gızın yanna:
- “Tamam yarın yarışa varım, yarışacağaz, oldu.”
- Gız her ne kadar gaybetti ama, fagat oğlan küçük. Bunu gururuna yediremedi. Halgtan da duydu ki, ‘yav bu gız zaten gendi gönlüyle bu oğlana yeniliyor,’ diye duyunca gururuna yediremedi.

“Yıllarca, yılların pehlivanı, bu oğlanın on gatı gücünde, on gatı ağırlığında pehlivanlara, nicelerini bu gız yıktı. Hepsini yıktı. On, on beş senedir hiçbir pehlivana yenilmedi. Bir ufak çocuğa yenildi. Bu lâf tabi hep şeyde dolaşıyor. Demek ki bu gızın bu oğlana gönlü varmış, bu çocuktan ne anlıyomuş, ne ediyomuş” falan deyince, gızın tabi buna canı sığıldı. Gururuna yediremedi. Dedi ki:

- “Ben bu oğlana bi hile yapayım?”

Ondan soona, ne yapayım düşündü taşındı. Saraya vardı, gonakdan yıllamış rakı buldu bi tane, bi şişe doldurdu. Aynı ona benzer bi şişeye de, şeker şerbeti koydu. Sabahleyin, gelince yarış yerine şeker şerbetini oğlanın cebine koydu.

- “Yiğit, bunları içelim de öyle gidelim.”

Yıllamış rakıyı da gendi cebine koydu.

-“Önce şu, şeylerimizi içelim, içeceklerimizi içelim de, bi gendimize gelelim. Ondan soona yarış yaparık.” dedi.

- “Olur.”

Ak Gavak Gızı dedi:

- “Bay Börek, hele bi bakıym, neymiş falan.”

Gendi cebine hani gız şe yaptı ya, şeker şerbetini goydu ya. Bir içti ki şerbet, datlı oh güzel. Ondan soona:

- “Ben, cebimdekini sağa vereceğem, ağzıma vereceksin. Nasılsa evleneceğek. Heralda evlenirik. Sen, böyle yiğit bir kişisin. Benim cebimden de sağa içiriceğem. Ama bu neymiş demiyeceksin. Bizim çeşitli içeciklerimiz var.”

Oğlan rakı içmemiş, içki bilmiyor.

- “Peki.”

Şimdi, oğlan cebindeki şeker şerbetini çıkardı gıza içiriyor. Gız da cebindeki yıllamış rakıyı oğlana içiriyor. İçe, içe, içe, içe, oğlan sarhoş oldu, carkıdan yattı. Bi çınarlı yer, ama çınarlı, dibinde pınar var. Yarış yeri orası. Gölgede oturuyorlar. Ee, Bay Börek atı duttu, çınarın da goluna bağladı.

Ama her zaman der ki:

- “Benli Boz gardaş beni dizginimden, beni yularımdan hiç bi yere bağlama, serbes bırak.” der.

Amma Bay Börek’in alışkanlığı. Duttu, çınarın goluna böyle sıkı sıkıya bağladı. Gız ata vurdu, ata bindi, gendi atına, şu oğlandan önce varayım, diye. Depikledi gitti, sürdü gitti atı. Oğlan tabi sarhoş oldu, bayıldı. Benli Boz bir çekiniyo, efendime söyliyem, şu oğlanı, diyo, gurtarayım. Şu oğlana bir şe yapıyor, yuları çekiyor çınarın golundan. Galın gola bağlamış, ne çınarın golu gopuyor, dalı gopuyor, ne de yular gopuyor. İki çekiniyor, üç çekiniyor, dört çekindi, derken ne çınarın dalı gopuyor, ne yular gopuyor. Orda at aldı bahalım Bay Börek’e ne dedi:

Memleketten gardaşım ikimiz kaçtık

Gaçtık da gardaşım gardaşım deryalar geçtik

Ak Gavak Gızı'ynan gardaşım belaya düştük
Uyan hele gardaş uyan biz de gedelim

Ak Gavak Gızı'ynan gardaşım belaya düştük
Uyan hele gardaş uyan biz de gedelim

- “Eyvah, diyo at.”

Çekiniyo, amma ne gopuyor, ne de çınarın dalı gırılıyor. Gene at aldı bahalım, devam ediyor tabi:

Ne etti de gardaşım gardaşım o sana ne etti
Verdi rakıyı da gardaşım seni sarhoş mu etti
Ak Gavak Gızı dediğin de gardaşım kaçtı da getti
Uyan hele gardaş uyan biz de gedelim

Ak Gavak Gızı dediğin de gardaşım kaçtı da getti
Uyan hele gardaş uyan biz de gedelim

Efendim at gene çekiniyo tabi. Çekiniyo yuları, çekiyor, çekiyor, çekiyor, oğlan öyle sağlam bağlamış ki, ne atın yuları gırılıyor, ne de çınarın dalı.

- “Eyvah, bu sefer Ak Gavak Gızı bunu öldürür.” dedi.

Ak Gavak Gızı önce vardı.

- “Bu oğlan da ayıkmaz. Bu sefer hapı yuttuk iş kötü. Gene at aldı, bahalım ne dedi:

Yuları bağladın gardaşım çınar goluna
Uzanırım varamıyom yanına
Bu sefer Ak Gavak Gızı da gardaşım gıyar canına
Uyan hele gardaş uyan biz de gedelim

Bu sefer Ak Gavak Gızı da gardaşım gıyar canına
Uyan hele gardaş uyan biz de gedelim

At gene çekindi, efendim ne yular gırılıyor, ne de çınarın dalı. Derken at var gücüyle bir çekti yuları gırdı. Yuları gırar gırmaz, yuları gırdıktan soona hemen Bay Börek'i ağzına aldı, guş gibi uçtu getti vardı yarış yerine. Orda Bay Börek'i pat diye yere bıraktı. Bu sıra Bay Börek de, rüzgârın şeyiynen yeliynen, oğlan da yere at, şey, oğlanı yere atınca at, gendine geldi, ayıktı. Hemen gözünü açtı.

- “Gardaş, biz nerdeyik, n’oluyo?”

-“Ulan Allah belanı virsin gardaş. Yav sağa her zaman diyom, beni yularımdan böyle bağlama. Hele böyle galın ağaç dalına, gövdesine bağlama derim. Gene heç sözümü dutmuyon yav. Her zaman derim beni böyle bağlama, eğerime bağlama, dala ağaca bağlama derim. Biz efendim sen ben o yuları, zor gırdım. Eğer gırmasaydım senin kellen gittiymiş şimdi.” dedi.

- “Nerdiyek?”

- “Yav nerde olacağak?” dedi.

- “N’olduk? İşte falan. Sağa Ak Gavak Gızı var ya?”

- “Ee?”

-“Yıllamış rakı içirdi orda. Sen oğa şeker şerbeti içirdin. Senin içtiğin de yıllamış rakı. Seni sarhoş etti, senden evvel burıya gelmek için. Efendime söylüyem, senin kelleni kesmek için. Fagat, biz Allah’ın izniyle ondan erken geldik işte. Bura geleceğemiz varış yeri. İşte bu da binek daşı, çık otur orıya.”

O binek daşı varımış, orıya oturan, evvelce gelen, ortada orıya oturacahmış, oturması gerekiyor.

- “Olur gardaş”

Bay Börek çıktı, binek daşının üstüne oturdu. Ta bir iki saat soona, belki de daha geç Ak Gavak Gızı öteden gapır güpür efendim atı toz duman içinde, gan ter içinde galmış, yorulmuş öteden geldi. Geldi ki oğlan orıya çoktan gelmiş oturmuş. Şaşırdı tabi Ak Gavak Gızı.

-“Allah Allah, ben bunu böyle sarhoş etmişim. N’oldu falan, nasıl geldi? Yiğit, sen nasıl oldu da benden evvel geldin?”

- “Valla geldim işte. Sen yarışı gazandın ya ona bah.” dedi.

- “Ne yapacağan? Geldim işte. Nasıl geldiysem geldim.”

- “Peki daha bi şartın var mı daha?”
- “Yoh, bitti şartım, söylediğim gibi.” dedi.

-“Peki bundan soona, sen benim beyimsin. Ben senin hanımınım. Taht da senin, şehir de senin, bu ülke de senin. . Efendime söyleyem ben, sen. Artık dediğin olur. Her şey, buranın beyisin, padişahısın. Ne istersen o olur.”

- “ Peki.” dedi Bay Börek.

Şimdi yalnız eve gelince dedi ki:

-“Saraya, bah! Ben de bir bey oğluyum, Oğuz padişahının oğluyum. Ben böyle böyle işte anlattı bir dargınlıkla çıktım memleketten, bir küskünlükle. Geldim buralara gadar. Efendime söyleyem şimdi, memlekette benim anam babam var, halgım var. İstersen benimle gel. Ben memlekete gitmek istiyom. İstersen gel, ister gelme” dedi Ak Gavak Gızı’na.

- “Ben gidiyom, orda evlenek.” dedi.

Ak Gavak Gızı gene dedi ki:

-“Yiğit sen nereye istersen. Dünyanın öte ucuna gitsen gene arhandan gelirim.” dedi. Bütün her dediğimi yaptın. Sana hile yaptım, gene efendime söyleyem, başardın bu işi. Yiğit adamsın. Ben senin bundan soona hanımınım. Orda evlenelim peki.”

Neyse efendim bunlar hazırlık yaptılar. Yükte hafif, pahada ağır ne gadar eşya varsa aldılar. Ufak tefek bi kervan düzdüler. Ordan bunlar yola çıktı memlekete. Bunlar gele, gele, gele, gele memlekete geldiler. Geldiler ki Bay Börek’in babası yeni ölmüş.

Bay Börek’in işte amcası Kel Vezir varmış. Kel Vezir babasının yardımcısı, aynı zamanda amcası. Kel Vezir. Efendim şimdi babası, tabi sülâlesi ölüyor ya, padişah ölünce, yerine oğlu padişah oluyor. Tabi Bay Börek olmadığı için, memleketten gayıp, demişler ki:

- “Yav gelin Kel Vezir’in oğlunu padişah edek”.

Kimi ırız olmuş, kimi olmamış. Demişler ki:

- “Ne yapalım? Devlet guşu, demişler uçuralım.”

O zaman devlet guşu uçururlarmış, kimin gafasına gonarsa o padişah olurmuş. Tabi aradan da bir müddet zaman geçtiğinden Bay Börek de biraz tanınmaz olmuş. Efendime söyleyem, demişler:

Haydin bir devlet guşu uçurak. Halg toplanmış ileri gelenler. O sıra Bay Börek de meydan yerine geldi. Şimdi devlet guşunu uçurdular, dooru vardı devlet guşu, heç kimsenin gafasına gonmadan geldi, Bay Börek'in gafasına gondur. Tabi Bay Börek de tebdil-i kıyafet eylemiş. Biraz değıştirmiş elbisesini. Yüzünü örtmüş. Yani, bahalım ne var ne yoh, olur ya. Biraz gendini tebdil-i kıyafet eylemiş.

Neyse, dediler:

- “Yav bu yabancıya gondur, bunu bi daha uçurak, bu olmaz.”

Bi daha uçurdular. Gene geldi bu devlet guşu, Bay Börek'in gafasına gondur.

Dediler:

- “Yav Allah Allah, bunda nedir, gelip gelip bunun gafasına gonuyo?”

Bir daha uçurdular. Gene geldi, Bay Börek'in gafasına gondur.

Şimdi dediler:

- “Arkadaş bu üç sefer bunun başına gonuyo. E bu oldu, artık. Bizim padişahımız olsun.”

Şimdi, Bay Börek üstündeki örtüleri çıkardı, altında esas o giydiğı bi elbiseleri, şeyi, nişanları, şuyu buyu varmış. Bahtılar ki zaten Bay Börek, gendi padişahları.

- “Oo yav zaten bizim padişahımızın oğlu Bay Börek'miş bu.”

Kimi ayağna düştü, kimi eline düştü, ‘hoş geldin,’ kimi atına sarıldı.

- “Hoş geldin padişahım, hayırlı olsun, uğurlu olsun.”

Efendim, uzatmıyalım lâfi. Efendim, Bay Börek babasının yerine padişah oldu. Ondan soona amcasının oğlu, amcasının adı Kel Vezir, oğlunun adı da Kel Vezir. Oğlunu da gendine vezir yaptı gene.

- “Sen, emmioğlu vezir ol, benim işte yardımcım ol.”
- “Peki emmoğlu.”

O da vezir oldu. O da Kel Vezir.

Neyse dedi ki:

-“Arkadaşlar böyle böyle. Ben bahın bu kızla evleneceğim. Ak Gavak Gızı’ylan evleneceğim. Düğünler gurulsun, davullar çalınsın, işte, zurnalar ötsün. Gırk gün, gırk gece davullar vurulsun, çalınsın.”

- “Peki.”

Emir verildi ki:

- “Padişahımız evleniyo, evlenecek. Şimdi gırk, başladı düğüne.”

Düğün başladı. Gırk gün, gırk gece sürmüş eskiden düğünler. Tabi padişah düğünü. Fagat düğün sırasında, eskiden bir gelenek varmış bu Oğuz beylerinde. Gerdek gecesinden önce mutlaka evlenecek olan işte padişah veya beyin, ileri gelenler, bir yiğitlik yapacak, yapması gerekiyormuş. En azından bi ava çıarmış, bi geyik avlar getirirmiş.

Ondan soona arkadaşları dediler ki:

- “Yav Bay Börek haydi bahalım bir işte, biliyosun geleneğimizi, töremizi yaşayalım. Atlanak, silahlanak. . Bir geyik avına çıkak, bir av avıylak.”

-“Peki,” dedi. Bunlar, efendim, Bay Börek en iyi gırk adamını seçti. Bunlar atlı pusatlı yola çıktılar. Bunlar gide, gide, gide, gide, orda avlanıp, burda avlanıp derken, pek bir av bulamadılar. Yani dişe dohundur bir av bulamadılar. Ama aradan bir iki gün de geçti. Yani o gün geçmesi önemli değil. Belki bir hafta soona av bulup gelirler. Ne zaman av bulursa o zaman gelecek. Belki otuz dohuzuncu gün bulurlar. Gırkınıcı gün bulur belki, düğün son günü. Bunlar bir geyiğe rasladılar, bir ala geyik. Dediler:

- “Yav şu güzel de bir geyikmiş, şunu vuralım, götürelim.” dediler.

Tabi Bay Börek ohunu, yayını şe yaptı, gurdu. Ohu attı vuramadı. Öbürleri attı, vuramadı. Geyik öyle kaçıyo ki kimse. Kemend attılar, vuramadılar. Gargı attılar, mızrag attılar. Her şeyi attılar, denediler. Geyiği bir türlü yahalamıyorlar da, vuramıyorlar da, ne canlı, ne diri. Ne ölüsünü yahalıyorlar, ne dirisini. Efendime söylüyüm, bu geyik avı heyecanında, bunun arhasında orda kaçıp, burda govalayıp, geyik kaçıyo, bunlar govalıyor bunlar govalıyor, geyik kaçıyor. Kaçakan, govalıyakan, govalarken, kaçarken, bunlar heç farhına varmadan bi gâvur padişahın ülkesine girdiler. Ama farhında değiller. Oraya girmişler, gâvur padişahın ülkesine. Vara, vara, vardılar, bahtılar bir yeşillik, sulu bir yere geldiler. Geyik de gözden gayboldu. Gayboldu getti. Bunlar da biraz yoruldular tabi.

- “Yav bu geyiği soona avlarık. İşte kaçtığı yer belli. Şu dağ yuharı kaçtı.”

Bahtılar ki güzel bir koruluk. Her taraf efendim, güller var. Bağ, bahçe, yeşillik, sular ahıyor. Bir çınar var, büyük bir çınar. Çınarın dibinden bir de pınar çıkıyor, su akıyor, buz gibi su.

- “Şu sudan içek, atlarımızı da suluyak. Ondan soona biraz yemek yiyek, istirahat edek, şu geyiğin peşine tekrar tahılak gidek.” dediler.
- “Olur.

Şimdi, Bay Börek gene atı, dizginini yuları duttu, atın gaşına bağladı. Efendime söyliyem, bunlar sudan, o çınarın dibindeki sudan içiyolar. İçen “Uyhum geldi” diyor, çarkadan düşüp yatıyor. İçen: “Uyhum geldi yav, yorulmuşum” yatıyor. İçen: “Uyhum geldi” yatıyor. Bay Börek de içti. O da:

-“Yav, heral yorulmuşum, uyhusu geldi” cart yattı. Meğer ora, işte dediğimiz gibi gâvur padişahının goruluğuymuş. İçtiği, içtikleri su da uyhu suyuymuş. O sudan içen, hemen uyurmuş. Sarhoş olur, bayılır uyurmuş, bir müddet de uyanmaz, öyle uyanık galmaz, işte uyur gidermiş. Bunlar orda derin uyhuya daldılar. Gâvur padişahının goru, işte goru bekçisi bunları gördü. Bahtı ki, baba o kırk tane adam, kırk tane at orda yatıyor. Hemen elbiselerinden bildi.

- “Yav bunlar Türk beyleri yav bunları hemen padişahımıza haber vereyim.”

Getti, gâvur padişahının galasin:

-“Padişahım, vallaha kırk tane Oğuz beyi, adamları bizim uyhu suyundan goruluğa gelmiş. Bilmeden uyhu suyundan içmişler. Hepsi yatıyo, çınarın dibinde kölgede. Mışıl mışıl, uyuyolar.”

- “Etme yav!”
- “Vallaha öyle.”

-“Hemen beş yüz adam gönderin. N’olur n’olmaz onlar uyanır muyanır. Onların işi belli olmaz. Onlarlan baş edemeyiz oğlum.” dedi.

- “Beş yüz seçme atlı gönderin, dedi gumandanına. Al hemen hemen onları yahala, iyce bağla sıkı sıkıya, n’olur n’olmaz. Gendileri de, atı da al, doğru getir.”
- “Peki. Efendim.”

Gâvur beş yüz tane seçme atlı gönderdi. Bu atlılar geldiler ki, Türk beyleri mışıl mışıl uyuyo. Bunları çeke, çeke kendirinen, zencirinen bağladılar. Ondan soona tabi bunların haberi yoh. Atları da dutun. Atları da duttular, ama Bay Börek'in atı Benli Boz, şu oğlanı bi gapabilsem, Benli Boz'u gapmak için çalışıyor, fagat dizgin, yular, atın dizginle yuları, eğerin gaşına bağlı olduğ için sıkı sıkıya, gafasını yere eğemiyor. Eğemediği içinde tabi gapamıyor. Uğraştı uğraştı, eğemedi. Gelen gâvurların kimine çifte attı, önden geleni gaptı.

- “Yav, şu at da ne gadar huysuzumuş.” dediler.

Uğraştılar uğraştılar. O, halbuki Bay Börek'i gapmak için çalışıyor ağzıyla.

- “Şu atı da yahalıyak. Gözelimiş, iyiyimiş.”

Diğer atları zaten yahaladılar.

- “O, efendime söyliyem, yav bu at huysuzumuş, bırah, boşver.” dediler.

Benli Boz, efendime söyliyem, çifte atarak kaçtı gitti. Heç olmassa ben kaçayım da, belki bir gün faydam olur.”

At kaçtı gitti.

- “Yav bu da huysuzumuş. Bırahalım, boş ver bize adam lâzım.”

Efendim, otuz dohuz at, kırk tane yiğidi galenin zindanına dolduragodular. Bunların boğazına efendim zencir ayaklarına da geçirdiler. Ellerini, gollarını, boğazını zencirinen iyice bağladılar, kaçmasın diye sıkı sıkıya.

Bizim beyler ayıktılar. Ayıktılar ki ulan bir zindandalar. Elleri, golları, sıkı sıkıya zencirinen bağlı.

- “Eyvah.” Valla duyarlardı, yani uyhu pınarını, gâvurun goruluğunu da:
- “Ulan biz nerdeyik, n'olduk? Falan filan.”

Anladılar ki gâvurun zindanındalar, gâvur padişahının zindanındalar. Gendilerinin hasmı, düşmanı olan gâvur padişahının zindanındalar. Her yerleri bağlı. Ayakları, elleri, vücutları bağlı zencirle.

Şimdi bunlar uzatmıyalım lâfi, düğün bitti. Gelelim alalım haberi Oğuz memleketinden. Kırk gün oldu, atlılar gelmedi, ava giden.

- “Yav bunlar nereye gitti. Bunların acaba başına bi iş mi geldi, n'oldu. Hele bir aramaya çıhalım.”

Efendim işte biraz atlı çıhardılar aramak için. Aradılar taradılar. Ne Bay Börek, ne adamları, ne atları heç bir iz yok. Tabi gâvur memleketine giremiyorlar, orıya girmek yasak. Aramadık delik, aramadık yer gomadılar. Her tarafı daş; daş altını bile aradılar. Daş daş üstüne gomadılar. Heç bi yerde bulamadılar. Efendim, düğün tabi bozuldu. Düğün iptal oldu. Neyse, Ak Gavak Gızı bekliyor tabi. Bir gün gelir heralde, çıhar gelir diye. Uzatmıyalım gameti, goparmayalım gıyameti. Aradan yedi sene geçti. Ne Oğuz, aradan beş, altı sene geçti pardon. Efendim, ne Bay Börek'ten, ne adamlarından haber, bir kaç sene soona duyuldu. Beş altı sene soona geldi ki:

- “O Bay Börek ve adamları gâvur padişahının galesinde esir olmuş, yatıyor.”

Ondan sonra bir haber geldi ki:

- “Gâvur padişahı Bay Börek'le adamlarını kesmiş.” dediler.

Şimdi, Oğuz beyleri dedi ki:

- “Ula zaten seçme adamlarımız gitti. Biz gâvurla başa çıhamak. Ne edek?”

Bunlar dedi ki:

- “Efendime söyliyem, hele bir baş gendimize.”

O zamana gadar Kel Vezir şe yapıyor, Bay Börek'in yerine, o vekâleten bahıyormuş yani. Umut kesildi. Bay Börek ve adamları kesildi haberi geldi. Kesilmedi de, öyle haber geldi yani. Bir yalancının biri böyle.

Gâvur padişahı dedi ki:

- “İşte, böyle bir haber salak. Bunlar burda dursun gene.”

Yalan bir adam gönderdiler işte. De ki:

- “Yay, Oğuz padişahı Bay Börek ve adamları kesildi.” de.

Yani öyle haber geldi. Neyse, umut kesildi. Bu umut kesilince, aradan yedi sene geçti. Artık Kel Veziri padişah yaptılar.

Ak Gavak Gızına da durmadan dünürücü gönderiyo Kendilerine:

- “Bana gel. Artık işte senin Bay Börek’ten umudu kes. O kesildi. Arkadaşlarıyla biliyosun, gâvur padişahı öldürdü, getti. Onu düşünme, onun yasını dutup durma.”

Ama o öldüğü günden beri, öldü sanıyo tabi, yas garalar içinde, garalar giyindi, yas bağlıyo, Ak Gavak Gızı.

Efendime söyleyem bu ara anası da tabi yedi senedir ağılya ağılya, gözünün güveri yere döküldü. Gözü kör oldu garı, Bay Börek’in anası. Ondan soona bir gün, artık beş gün derken, dünür bir gaç sene gönderdi, gönderdi. Artık Ak Gavak Gızı da umudu kesti. Dedi ki:

-“Ne yapayım? Memleket, zaten memleket de uzak. Ordan çıktım, geldim. Oriya gidemem. E burda da yalınızım. En iysi bu Kel Vezire varıyım da, gurtuluyum. Başım bağlansın. Ondan soona, tamam Kel Vezir’e varıyom.” dedi.

Razı oldu. “Düğün gurulsun.” dedi.

Gene işte düğün kuruldu. Efendim, kırk gün, kırk gece düğün gurulsun.

Kel Vezir:

- “Düğünümüz var. İşte, Ak Gavak Gızı’yla evleniyoruz.”

Efendim, şimdi alalım habarı Bay Börek’ten. Bay Börek’e, adamları, bir gün gale, arada bir gâvur padişahı bunlara izin verir.

Zindancısına der ki: “İşte şunları çıkar. Gerek olur, küflendi şeyleri garanlık bodrumda. Ara sıra galenin burcuna çıhsınlar da, güneşlensinler.” diye.

Bunlar galenin burcuna çıkarlar. Arada bi güneşlenirler, çıkarlar. Ula bir gün bahtı ki Bay Börek, galenin burcuna çıktı. Şöyle değnedi ki, şehrin galeye giriş yerinden bir kervan geliyor. Bahtı, yav kervanın önünde bir adam geliyor. Tanıdı, bu bahtı ki Bezirgân Hoca. Gendi memleketine de gelirdi babasının zamanında. Sık sık gelirdi. Babasının yanına gelirdi. İşte mal getirir, mal götürürdü, Bezirgân Hoca. Ünlü bir bezirgândı. Kervanla ülke ülke gezerdi, memleket memleket. Gâvur ülkesine de gidiyor, Türk ülkesine de gidiyor tabi. O zamanın ticaretcisi. Bahtı ki ona benziyor. Yahlaştı, iyce bahtı ki, o. Şimdi, yedi senedir tabi, Bay Börek memlekettten bir haber alamadı. İlk defa tanıdığı bir adam çıktı garşısına, gördü.

- “Yav hele şuna bir türkü söylesem. Acaba beni tanır mı? Şurda bi türkü söyleyim.” dedi.

Tabi saz yok, amma eli gulagna attı veya eline bir sopa aldı saz gibi, aldı bahalım Bay Börek Bezirgân Hoca’ya ne dedi:

Bezirgân Hocam da nereden geldin
Eğlen hocam eğlen eğlen gadanı alam
Hiç bizim ellere de Bezirgân Hocam düştü mü yolun
Söyle hocam söyle söyle haber ver bana

Heç bizim ellere hocam düştü mü yolun
Söyle hocam söyle söyle haber ver bana

Bezirgân Hoca bahtı ki, ulan galeden biri gendine türkü söylüyor. Elinde tabi bir sopası, asası var.

- “Dur kervan” dedi adam, elini galdırdı. Çüüş develer, şey eşşekler, falan gatırlar durdu. Kervanı durdurdu.

-“Acaba bu kimmiş yav. Bu benden, benim adımlı bilen biri. Galeden bağa türkü söylüyor. Şimdi aldı bahalım Bezirgân Hoca ne dedi Bay Börek’e, bilmiyor tabi Bay Börek olduğunu:

Oturup da oğlum dertli dertli ne var söylersin
Söyledikçe oğlum ciğerimi dağlarsın
Sen kimsin de oğlum benden sual sorarsın
Söylen oğlum söyle söyle aslını söyle

Sen kimsin de oğlum benden sual sorarsın
Söylen oğlum söyle söyle aslını söyle

Efendime söyliyem

-“Ulan Bay Börek. Demek ki düşenin dostluğu yoğmuş. Benim burda olduğmu demek bunlar bilmiyor mu? Yoksa, unuttu mu? Efendime söyliyem, Bay Börek, şimdi ağlıyarak aldı bahalım ne dedi.

Bezîrgân Hoca'ya:

Galadan değnerim de hocam yollarım yırak
Ağlıyor gözlerim gözlerim dayanmaz yürek
Oğuz padişahının oğluyum da hocam adım Bay Börek
Ak Gavak Gızı da hocam hocam gelin oldu mu

Oğuz padişahının oğluyum da hocam adım Bay Börek
Ak Gavak Gızı da hocam gelin oldu mu

Efendim:

-“İşte Oğuz padişahının oğluyum, adım Bay Börek, Ak Gavak Gızı da gelin oldu mu, deyince, Allah Allah, dedi Bezîrgân Hoca. Yav ta kaç sene önce bu Bay Börek ve adamları, tabi biliyor duymuştur Bezîrgân Hoca, gâvur padişahının esir aldığı, uyhu pınarında işte uyuduhlarını. Onları da gâvur padişahının kestiğini duydu. Böyle bir haber gelmişti yani. Demek ki acaba bu ölmedi mi yav. Burda esir duruyor, esir tutuyolar, bu haber yalanmış mı acaba falan.” dedi.

Şimdi, efendime söyliyem, aldı bahalım Bezîrgân Hoca.

- “Olduğu gibi, şuna ne var ne yok söyliyem, memleketten.”

Zaten o da gelirken Bay Börek'in memleketine uğramış, ordan geliyordu yani. Ordan dooru Kel Vezir'in şeylerini biliyordu, işte Ak Gavak Gızı'na düğün gurduğunu. Düğünün yeni gurulduğunu, kırk gün önce gurulduğunu. Tabi ara uzun olduğu için o zamana kadar ancak gelmiş. Olduğu gibi söyliyem, dedi.

Aldı bahalım hoca, şeyini eline aldı, esasını, Bay Börek'e ne dedi:

Öldü deyi de oğlum haberin aldılar
Ben gelirken oğlum düğününü gurdular
Emminoğlu Kel Vezire verdiler
Böyle haberim var haber m'olur nazlı yârinden

Emminoğlu Kel Vezire verdiler

Böyle haber var haberim nazlı yârinden

Eyvah! Bizim nişanlı demek elden gitmiş, dedi Bay Börek. O getti bari, dedi, anam nasıl oldu acaba, dedi. Anamdan bir haber alayım, dedi he. Gaç gün oldu, dedi, düğün kurulmuş. Ne zaman olmuş düğün? Ne zaman, dedi, başlamış, bir, dedi, haber alıyım bahalım, şu hocadan, dedi. Şimdi aldı bahalım Bay Börek hocaya ne söyledi gene:

Gelirken de hocam bizim eve geldin mi
Sağ mıydı garı garı garı anamı gördün mü
Düğün mü kuruldu hocam gelin oldu mu
Söyle hocam söyle söyle haber ver bana

Düğün mü kuruldu hocam gelin oldu mu
Söyle hocam söyle söyle haber ver bana

Hoca gene, efendim esasını eline aldı:

-“Ulan, ne yalan söyliyem, her şeyi olduğu gibi söyliyem, bu adama. Bu, memleketten haber almamış demek ki. Memleketin bundan haberi yok, bunun memleketten haberi yok.” dedi.

Gene hoca aldı bahalım Bay Börek’e ne dedi:

Garı anayın da oğlum beli büküldü
Gözünün güverin oğlum yere döküldü
Gelin olmadıydı amma oğlum bayrah dikildi
Böyle haberim var haberim nazlı yârinden

Gelin olmadıydı amma oğlum bayrah dikildi
Böyle haberim var haberim nazlı yârinden

Efendime söyliyem, gelin olmadıydı, amma bayrak dikildi, deyince, Bay Börek’te bir umut belirdi. Demek ki, dedi:

- “Benden umudu kesmiş bunlar. Kesildi deyi haberimi almışlar.”

Efendime söyliyem:

-“Bu da, mecbur galıp, Kel Vezire galıp bizim nişanlı, düğün de yeni başlamış demek ki.” dedi.

O zaman tabi. Şimdi Bezirgân Hoca dedi ki gendi gendine:

- “Yahu, memlekete gitsem, gedemem uzah. Bunun memleketine gidip haber etsem, uzah. Galeden gurtarsam, gurtaramam, gücüm yetmez.”

Efendime söyliyem gendi gendine diyo:

- “Şimdi, ya çek, çekiyim gideyim.” dedi.

Kervana yürü emrini verdi. En önde Bezirgân Hoca, sopasına basa basa, çöke çöke gitti. Şimdi bunlar, Bay Börek burda Bezirgân Hoca’ya söyleyip, Bezirgân hoca da Bay Börek’e böyle türkü söylerken, bu bi gâvurun gızı vardı bi tane, gâvur padişahının gızı. O da bir burca çıkmış, ortalığı seyrediyodu. Bunların böyle türkülerini böyle garşılıhlı söylemelerini gördü, duydu. Böyle türkü arasında işte, “adım Bay Börek falan filan,” bunları duydu.

Duymuştu zaten önce işte Bay Börek Oğuz padişahının olduğnu. Çok yiğit, cesur olduğnu, yiğit olduğnu, babasının bunları uyhu pınarında, işte bağladığnı, bir iki de işte öyle bağlayıp getirdiğni, zindana attığnı duymuştu gâvur padişahının gızı. Şöyle bahtı ki cesur, yiğit bir oğlan. Gız buna aşılı oldu görür görmez, Bay Börek’e aşılı oldu.

- “Ben, ne yapar, ne eder, bu oğlana varırım, bu oğlanla evlenirim. Ondan soona bunu da galeden gurtarırım.”

Gız gafasına goydu. Gece olunca hemen bir değışik elbise giydi, tebdil gıyafet. Kendi elbisesini çıkardı, dooru zindancının yanna geldi:

- “Zindancı başı!”
- “Buyur hanım.”

Tabi yüzünü açtı, tanıdı. Bahtı ki gırallarının şeyi, gızı.

“Yav, şurda bi esir varımış. Ona, bir iki şey, hakaret de ben edeyim, biliyo musun? (Tabi böyle bu işi gurnazlığa vuruyor.) Bir iki de ben sövüyüm.” Bay Börek neyimiş, yeni duydum. Dooru, var mı, öyle biri, Türklerin padişahı?”

- “Var hatun. İki yüzüne de ben tükürüyüm şunun.” dedi.
- “Olur, hatun git.”

- Şimdi Bay Börek'i çağardı kız tabi, Bay Börek'in yanna vardı.

Dedi ki:

- “Sen Türk padişahı Bay Börek misin?”
- “Evet, ben Bay Börek'im.”
- “Peki, sen beni tanıdın mı?”
- “Yok, ben seni tanımıyorum.”
- “Ben de, bu gâvur gıralının kızıyım.” dedi.
- “İyi de, niye geldin?”

Bay Börek dedi ki:

-“Bah dedi, yiğit, ben seni işte bu galede bu gün gündüz Bezirgân'la garşılıhlı türkü söylediğini duydum. Türküyün hepsini dinledim. Çok sağa, acıdım. Sen yiğit bir adama benziyon, nişanlın orda galmış, yedi senedir burdaymışsın. Nişanlını işte evermiş, şey everiyorlarmış, amcanın oğluyla falan, bu türküde duydum. Anlattılar, işte söyledi Kel Vezirle ikiniz garşılıhlı. Ben, seni görür görmez aşış oldum, sevdim, sevdim seni, hoşuma gittin.” dedi.

Gız biraz da şey yapıyor amma, gururlanıyo tabi, gururuna da yediremiyo.

-“Eğer, benim dinime dönersen, hrıstıyan olursan, seni bu galeden, şey, seni, babama söylerim. Seni, babamın baş veziri yaparım. Ondan soona seninle evlenirim. Yoh, dedi, dinimize dönmessen seni, parça parça ederim. Babama söylerim, seni, öldürürüm.” dedi.

Oğlan dedi ki:

-“Bağa bah, biz müslümanık. Bizi, parça parça da etsen, gıyma gıyma da doğrasan, biz dinimizden dönmek. Bizim dinimiz sağlam, sizin dininiz çürük. E sen, beni istiyosan, bizim dinimize dön.”

-“Yav...”

Gız gendine:

-“Allah Allah bak, parça parça olmaya razı oluyor, her şeye razı oluyor, dinin dönmüyor. Bunların dini demek ki, güzel iyi bir din. Dönsem n'olur ki yav? Peki, dedi,

gıral gızı. Ben senin dinine dönerim, dönsem Ama önce, o Ak Gavak Gızı mı neyse ondan önce, benimle evlenir misin?” dedi.

- “Evlenirim tabi. Beni burdan gurtar. Ben, seninle, önce seninle evlenirim.” dedi.
- “Peki.”

Dedi ki:

- “Ne yapalım?”

Şey dedi ki gıral gızı:

-“Ben, şimdi gidiyorum. Çarşıdan, işte bir top kendir alırım. Bu gece getiririm, seni, bu galenin burcuna çıkarsın. Filan gün işte gel. Orda seni kendire bağlar, ordan aşşağa indiririm. Sarkıtır, indiririm. Ondan soona da ne yapıyosan yap. Hah! Gendini gurtarırısın. Fagat, memlekete varınca, şimdi benim orda, gece gel bu galenin önüne ne gadar adamın, efendim eşşek, davar goyun, geçi, ne varsa hayvan, insan buraya getireceksin. Hatta yürüyen tosbağa bile bulsan getir bizim galenin garşısına. Gece onların üzere birer mum goy. Mum, ışık, ışıktandır böyle. Ondan soona babama bi elçi sal. Bak ben işte Türk padişahıyım geldim. Garşıda garşına gondum, askerlerimle. O gördükleriyyin her biri çadır, o ışıklar var ya onların her biri çadır. Benim babam bahar, ooo binlerce on binlerce çadır var. Babam zaten gorhağan biri tanrı canını alsın. O, çok gorhak. Onun öyle olduğna bahma sizi, böyle uyurken yakaladığına bahma. O, gorhağan biri. Öyle diyince, hemen sizi salar. Sen, de ki; benim gırh adamım var, otuz dohuz tane istemiyom, gırh adam istiyom, diyeceksin. Bunlar sayar ki sen yohsun. Onun yerine efendime söyliyem işte, ben gırh adamımı isterim, deyince işte, otuz dohuz kişi var der. Sen de de ki, onun yerine gızını istiyom, yohsa varır, efendim galeni başına geçirrim de. Sabah, sabaha gomam yıharım de. Hepinizi keserim de. Asarım de, gorhut. Babam gorhağan biri. O zaman, sanan, babam beni verir rahatlıkla. Böylece ben de sana varırım, evleniriz.”

- “Peki,” dedi Bay Börek.

Şimdi, gece olunca, gece yarısı işte, anlaştıkları zaman Bay Börek galenin burcuna çıktı. Gız da geldi tabi kendirle. Kendiri oğlanın şeyine bağladı, beline bağladı, galenin burcundan aşşağa sarkıttı. Gız ne gadar da hesap ettiyse de, kendiri biraz gısa almış, gısaymış kendir. Sarkıttı, sarkıttı sarkıttı, oğlan, daha, yani, galenin dibine varamadı. Anladı tabi.

- “Şunu geri çekiyim de, biraz daha kendir alıyım, bulıyım sağdan soldan.” dedi.

Geri yuharı çekerken oğlan dedi ki:

-“Eyvah heralde gız pişman oldu. Beni geri çekecek veya biri geldi, gördüler. Beni öldürür bunlar. Ölmektense, (cebinde bir bıçah vardı,) şunu, kendire bi çalayım, gâvura yahalanmaktansa ölmek daha iy.” dedi.

Kendire bi tane bıçağa çaldı, kendir kesildi tabi. Oğlan paldır küldür, ğayalıhmış düştüğ yer. Düştü bacağa golu, her tarafı gırıldı oğlanın, galenin dibine düştü. Gız da:

- “Eyvah oğlan gitti,” dedi o da ağlaya ağlaya gitti.

Şimdi oğlan ne yapacağını şaşırdı tabi. Sabah yakın.

Dedi ki:

- “Evel Allah önce Allah yardımcısı, soona şu benim ata bir türkü söyliyem, bahalım, o hak verir bize. Belki, dedi, duyar da sesimi gelir, dedi. Bahalım Bay Börek aldı ata ne dedi:

Galadan düştüm de gırıldı dizim
Söyleye söyleye galmadı sözüm
İmdatçımız olsun yaradan bizim
Ulaş Benli Benli Bozum can elden getti

İmdatçımız olsun yaradan bizim
Ulaş Benli Benli Bozum can elden getti
[Tabi oğlan çaresiz]

Eğer atım sen de göllerde isen
Eğer ağça ceren gibi gibi çöllerde isen
Eğer gırh günlük yollarda isen
Ulaş Benli Benli Bozum can elden gitti

Eğer gırh günlük yollarda isen
Ulaş Benli Benli Bozum can elden getti

Sabah olup da davulu vurmada

Gaçalım bu elden elden kimse görmeden
 Gâvur padişahı da bizi bulmadan
 Ulaş Benli Benli Bozum can elden getti

Gâvur padişahı da bizi bulmadan
 Ulaş Benli Benli Bozum can elden getti

Efendim, böyle deyince at anca şapırt şapırt etti. Bay Börek'in baş ucuna geliverdi.

-“Ulan gardaş iy yetiştin valla, şafag sökmek üzere, şimdi bizi gavurun bekçileri, dana çobanları görür, valla keseller. Beni al da, her yerim gırh içinde. Ben gıyırdıyamıyom.”

- “Ulan gardaşım keşke, her tarafın parça penik olsaydı!”

- “Niye lan?”

-“ Yav her zaman sağa derim ki, benim yularımı, dizginimi orıya, burıya bağlama. Ağaca bağlama, işte, eyerin başına bağlama derim. Duttun, uyhu pınarında bu gâvur goruluğunda beni duttun, bak eğerimi şeyi, yularımı, dizginimi eğerin gaşına bağladın. Seni burdan gapar götürürdüm, o zaman götürürdüm yav. Hiç sözümü dutmadın.” dedi.

-“Neyse, sen şöyle dutunarak dizimden şöyle kalk, benim ağzımın köpüğünden yaralarına sür, iyşallah Tanrının izniyle, iyileşirsin. Hele bir ayağa kalk.”

- “Olur,” dedi Bay Börek.

Şimdi atın, efendim bacağından, ön bacağından yavaş yavaş duttu, yuharı kalktı. Atın köpüğünden şöyle eliyle her tarafına sürdü. Atın ağzı köpürmüş. Allah'ın izniyle Bay Börek anasından yeni doğmuş gibi oldu. Sapasağlam oldu.

Ondan soona:

- “Gardaşım şu gaşımı şey et bahalım.”

- “Çöz. Şu yularımı, çöz bahalım eyerin gaşından.”

Bay Börek eyerin gaşından, yularından şeyi çözdü. Bahtı ki mahmuzları atın, yani ağzına verilen dizginleri, mahmuzları ta yırtta yırtta atın gulağna gelmiş.

- “Eyerimi gardaş galdır.”

Galdırdı ki eyer şeye, derisine yapışmış. Geri gapa, gapadı. Ondan soona:

- “Bin üstüme.” dedi.

Bindi:

- “Yum gözünü. Gözün gararır.”

Efendim Bay Börek gözünü yumdu:

- “Aç gözünü.”

Açtı.

- “Bak bahalım nerdeyiz?” dedi.

Bahtı ki gendi şehirleri, Bay Börek gendi şehirlerinin dışında, kenarına gelmişler.

- “Gardaş! Sağol. Memlekete geldik işte.”

-“Gardaş, bah ben artık yaşlandım. Bi de artıh yedi senedir aha bah. Böyle Ot mot da yiyemiyorum. Şe yapayım. Benden iş getti. Sen beni serbes bırak. Sen hani bi Hudey Tay vardı ya benim ufağam, küçüğüm, o şimdi güzel yetişmiş. Sen oğa binersin artıh. Ben gendi hâlimde yayılacam gidecem uzaklara. Ben bir tahım deniz adalarında otlar gördüm, kenarlarda falan. Onu yersem iyileşirim belki.”

- “Olur.”

- “Efendime söyliyem, eyerimi al, yularımı al.”

Eyerini, yularını işte gendi şeyini aldı, at da oynıyarak gitti.

Efendim şimdi, Bay Börek dinledi, acaba davul sesi geliyo mu? Hani nişanlısının düğünü gurulmuştu ya. Öyle dedi Bezirgân Hoca. Yav, şehirden de bi davul sesi geliyo yani. Tabii bey düğnü. Davul çoh olur, iy epey davul sesi goygun geliyor. Goygun goygun davul sesi geliyor.

Şimdi dedi ki:

-“Ben bu memlekete böyle gendimi belli etmeden gideyim. Bahalım neler olmuş, n’olmuş bi haber alayım, böyle gitmiyeyim.”

Daha bey elbisesi eskimişse de duruyo üstünde. Memleketten çıktığı gibi duruyo üstünde. Memleketten çıktığı gibi o elbise duruyo.

- “Ondan soona bi adam buluyım da şunu değişiyim. Kimi bulurum, ne ederim?”
derken bahtı ki garşıdan bir derviş geliyor.

O zaman dervişler gezermiş böyle köy köy, şehir şehir. Saygı görürmüş. Elllerinde de tef olurmuş hani. Aşık yerine onu şey yapallırmış. Aşık da varmış, derviş de. Bahtı ki bir

derviş, efendime söyliyem, gırh yamalıklı bir elbise, bir işte ipliği çeksen gırh yamalığı dökülen bir elbiseynen gidiyo orda.

- “Ula derviş dur, hele dur.”

Derviş şöyle bahtı bir bey.

Durdu:

- “Buyur beyim” dedi.
- “Yav gel hele gel.”

Geldi derviş:

- “Şu elbiseleri değişsek olur mu yav?” dedi.
- “Yav benimle dalga geçme beyim. Benimkini, bi dilenciye versen almaz. Seninki işte bin altın eder, seninki bey elbisesi, sırmalı gaftanlı, bilmem ney. Seninki, yav bir işe yaramaz. Benle dalga geçme. Benimle alay etme, falan.”
- “Yok, ciddiyim.” dedi.
- “Ee?”
- “Gerçek mi?”
- “Gerçek.”
- “Sağa üstlerini de veriyom ulan al bir altın.”

Yani bir altın maltın varmış daha. Derviş tabi sevindi. Dervişe bey elbisesini şe yaptı, verdi. Gendi de bi yerde soyundular.

- “Tefi de verin mi baba?”
- “Virrim, tefi ne ediyim yav?” dedi.

Derviş tefi de verdi. Bay Börek bi oldu derviş. Derviş amma arhasına bahmadan kaçtı. Belki pişman olur, geri elbisesini alabilir. Kaçtı getti derviş. Şimdi, Bay Börek şehre yaklaştı. O şehrin girişinde bi pınar varıdı. Pınarın başına geldi;

- “Şurdan bi su içeyim, elimi yüzümü yıkayım.” dedi.

Bir su içti, elini yüzünü yıkadı. Bahtı ki öteden bir gız. Gızın arhasında bir tay, yani at. Ama tay büyümüş, arhasında bir zağar, it. Ula tanıdı, bu küçük bacısı, hani anası bi daha doğurmuştu ya, bi gız doğormuştu. Bahtı ki bu atı getiren bu gız gardeşi. At da Hudey Tay diyen atı. Arhasındaki de o it, zağar. Bunlar şimdi yaklaştılar. Bay Börek çeşmenin

başında. Yaklaşınca at şaha kalkmaya başladı. Zağar geldi şeyin, Bay Börek'in yüzünden yalıyor, öpüyor, efendime söylüyem guyruk sallıyor. Şimdi utanıyor tabi. Tanımıyor, bilmiyor. Ne bilsin, yedi sekiz sene geçmiş aradan. Ağzını, burnunu yumduklarım, ocağı batasicalar, diyor. Heralde bunlar gardeşimin nişanlısının düğününü yapacak, evlenecek ona seviniyor. Gız da gızıyor, öfkeleniyor, taşıyor tabi. Aldığı daşı vuruyor, birini taya. Hudey Taya. Tabi at gene şaha kalkıyor, it geliyor Bay Börek'in yüzünü yalıyor, efendime söyliyem, öpüyor. Gız gene aldığı daşı vuruyor bunlara. Şimdi orda Bay Börek aldı bahalım gıza ne dedi:

Vurma bacım vurma taziya daşı
Ahıttın gözümde de bacım gan ile yaşı
Hudiye tay da Benli Bozun gardaşı
Adam gardaşını bilmez miyimiş

Hudiye tay Benli Bozun gardaşı
Adam gardaşını bilmez miyimiş

Şimdi, aldı gız. Hudiye tay Benli Bozun gardaşı, falan diyince:

- “Yav, bu biliyo demek ki bizi,”

Aldı bahalım gız, dervişe ne söyledi:

Ya bre gardaşım buralı mısın
Benim gibi sen de yaralı mısın
Bilmiyom gardaşım sen nerelisin
Gardaşım Bay Börek'i bilir miydin

Bilmiyom gardaşım sen nerelisin
Gardaşım Bay Böreki bilir miydin

“Bu gız beni bilmiyor, Bay Börek olduğmu, Bay Börek. Demek ki, gardaşım Bay Börek'i bilir miyidin, dediğne göre bi iş var. Bunlar bilmiyor.

Aldı bahalım şimdi, efendime söyliyem, Bay Börek gıza ne dedi:

Gardaşın ölmedi bacım diri duruyor
 Yürekleri erim erim eriyor
 Umudum var da bu günler de geliyor
 Adam gardaşını bilmez miyimiş

Umudum var da bugünler de geliyor
 Adam gardaşını bilmez miyimiş

Gız gene bilemedi tabî. Gız aldı bahalım ne dedi:

Yahtı gardaşım da gardaşım deletti bizi
 Anamın ağlaya ağlaya kör oldu gözü
 Yarın gelin olur Ak Gavak Gızı
 Gâvur gardaşımı kesti dediler

Yarın gelin olur Ak Gavak Gızı
 Gâvur gardaşımı kesti dediler

-“Yarın gelin olur Ak Gavak Gızı, gâvur gardaşımı kesti dediler, deyince, demek ki şey efendime söyliyem Bay Börek, bunlar beni kesildi biliyor. Demek ki, öyle haber almışlar. Hı, millet haber almış, suçu yok tabî.” dedi.

Neyse, gız tabî heç bilmiyor. Efendime söyliyem, derviş gene tefe vurdu:

Geldim bacım da kırk gün arası
 Geçip geldiğim de bacım deniz deryası
 Var mıydı gardaşının nerede sesi
 Adam gardaşını bilmez miyimiş

Var mıydı gardaşının nerede sesi
 Adam gardaşını bilmez miyimiş

Şimdi gız duyar da, “Benli oğlum” diye ağlarmış anası. “Döşünde de benleri varıdı” diye ağlarmış. Aldı bahalım gız ne dedi:

Nasıl geçip geldin gırk gün arası
 Heyle geçip geldin gardaşım deniz deryası
 Ama benli oğlum deyin ağıardı
 Benliyimiş dşlerinin arası

Anam benli oğlum deyin ağıardı
 Benliyimiş dşlerinin arası

Oğlan da öyle deyince, Bay Börek hemen dşn açtı. atır atır düğmeleri yırttı. Gız görür görmez:

- “Gardaşım.” dedi boynuna sarıldı.

Ama oğlan, şimdi tanınmayım diye:

“te git gız. Sade senin gardeşiyin dşnde mi şey var, ben var. Ben, gardaşın, mardaşın değelem, hadi git.”

Gız da bir utandı, elin adamına sarıldım diye utandı tabi. ekti gitti gız, ağılyı ağılyı gitti. Neyise derviş tefi eline aldı, dooru düğün evine geldi. Tabi öğrendi gızdan her şeyi. Ordan burdan da sordu. Düğün evine Kel Vezir’in yanna geldi. Millet, oradaki millet birikmiş, kimi güreşiyor, efendime söyliyem, kimi cirit yapıyor, yani at goşturuyor. İleri gelen beyler, Kel Vezir de orıya gelmiş işte, toplanmışlar. Onlar da ok atıyorlar hedefe. şimdi derviş geldi, Kel Vezir’in yanna. Efendime söyliyem, Kel Vezir şimdi dedi ki:

- “Hedefe ben atacam,” dedi. Kel Vezir bir attı:
- “Eyvah efendim,” dedi derviş.
- “Bir dönüm yandan vurdun, yoksa tam hedefe vuracahtın.” dedi.
- “Lan derviş rahat dur ha, bak keserim, fağat düğün benim.”

Bir daha attı.

- “Eyvah efendim, işte on metre solundan vurdun, yoksa tam hedefe vuracahtın.”
- “Ulan derviş bak keserim, yoksa düğün benim,” dedi.

Niyise:

- “Bu vurmuyor. Bağa, şeye getirin, Bay Börek rahmekliğın ohunu yayını getirin.” dedi.
- “Ulan, demek ki bunlar derviş” dedi gendi gendine:
- “Bunlar beni gerçekten öldü biliyor, demek öyle haber gelmiş. Demek, bizim nişanlının, Kel Vezir’in suçu yohmuş. Yohsa hep öldürecek. Demek ki adamların suçu yohmuş.

Tamam galbi ganaat getirdi. Gene tabii derviş kıyafetinde. Neyse, efendime söyliyem, Bay Börek’in ohunu getirdiler, gendi ohunu. O attı vuramadı, bu attı vuramıdı.

Derviş dedi ki:

- “Yahu, gelin bi de ben atıyım şu ohla. Belki ben de vururum.”
- “Lan git yav. Bizim niçe beylerimiz, paşalarımız, gomutanlarımız vuramadı, sen nası vuracahsın!”
- “Yav belki isabet eder, canım Allah Allah!”
- “Neyse vererek yav,” dediler. Verdiler.

Derviş, efendime söyliyem, bir atmıya hedefi vurdu.

- “Allah Allah, yav bu dervişde iş var, bu derviş, amma iy oh atıyor. Ula derviş başga şeyin var mı, marifetin?”
- “Valla ben iy şey atarım. Böyle gına gecesinde, tefle de söylerim, efendime söyliyem, türkü söylerim gendi gendime söylerim. Ben güzel türkü söylerim, gadınlara hele özellikle. Düğün günlerinde eğlendiririm. Ben ümmi biriyim böyle.
- “İy, o zaman bunu zaten bi de aşık aranıyo. Baba aşık nerde? İşte hazır aşık. Bunu, şeye gönderek gadınların orıya.”

Gına gecesiymiş zaten, o gün gına gecesi, yarın bitiyo düğün.

- “Bu aşığı gönderek işte derviş. Hem tef çalar, hem bilmem türkü söyler. Gadınları eğlendirişin.”
- “Oldu.”

Şimdi, derviş geldi düğün evine. Gadınların içine oturdu.

- “Oo! Hoş da geldin, aşık, derviş geldi. Tefi de varmış, falan. Otur.”

Oturdular, derviş oturdu. Şimdi derviş bahtı ki efendime söyliyem:

- “Derviş gel otur bahalım, işte söyle çal, söyle.”
- “Tamam,” dedi derviş, tefe vurmuş başlandı. Bahtı ki, tefe vuruncu bi kadın çıhtı, yaşlı bir kadın, yaşlıca işte, oynuyor. O da galedeki İsmail adlı bir arhadaşının anası.

Bahalım ona ne dedi derviş:

İşte geldi İsmayılın anası
Ağ eline yahmış Mekke gınası
Ataşlarda çatır çatır yanası
İsmayıl galada yasın çeksene

Ataşlarda çatır çatır yanası
İsmayıl galada yasın çeksene

Garı küstü, oturdu küp gibi.

- “Yav, ana güzel oynuyordun. İşte, niye küstün.” dediler.
- “Yav, ocağını batırman bu derviş de, bu gara bilecen.”
- “Niye ana?”
- “Yav, benim hani Bay Börek rahmetlikle oğlum, gitmişti ya ava, işte Bay Börek evlendiği zaman?”
- “Ee?”
- “İşte o da galada, galeye esir olmuştu gâvur galesine . Orda gâvurlar kesti ya, benim oğlum da içindeydi. E onu başıma kahıyor bu. Nerden biliyor bilmiyom ki?” dedi.

Ondan soona bi gelin çıhtı oyuna. Derviş bu sefer geline ne dedi bahalım:

Evinizin önü derecik değil mi
İtinizin adı Garacık değil mi
Seni seven Mustafacık değil mi
Mustafa galada yasın çeksene

Seni seven Mustafacık değil mi

Mustafa galada yasın çeksene

Gelin de küstü.

- “Ocağnı söndürün, bu derviş değil yav. Bu kâin. Bu gara bilecenin biri.”
- “Niye, ne güzel oynuyon yav.” dediler.
- “Yav, hani Bay Börek rahmetlikle galede kestik, gâvurun kestiği Mustafa diye biri vardı ya?!”
- “Ee?”
- “Bay Börek rahmatlığın arhadaşı. İşte o. Eskiden beri, seviyom meviyom diye, hâlbuki bilmezdi kimse. Onu sadece Mustafa bilirdi. İkimiz bilirdik. Bu nerden biliyo. Bunun heralde şey . Derviş merviş değil.”

Efendime söylüyem, şimdi bu sefer Kel Vezir’in hatunu çıktı. Ama arhada şeyler, Ak Gavak Gızı’ynan bacısı ağlıyor tabî. Onlar tabi gönüllü değil, düğün oluyo, amma Ak Gavak Gızı gönüllü getmiyor. Neyse, Kel Vezir’in hatunu çıktı, efendime söylüyem, yaşlı garı. Bahalım dönmiye başladı oynuyor. Şimdi derviş buna ne söyledi bahalım:

Çarşıdan almış etini geldin yitini yitini
Ötede salla botunu sen çıhta gelin oynasın
Ötede salla botunu sen çıhda gelin oynasın

Garı heç aldırıyor oynamıya devam ediyo. Kel Vezir’in hatununa ne dedi bahalım:

Zatını da goca garı zatını
Gel edeyim goca cazı metini
Sana diyom Kel Vezir’in hatunu
Bartıl alıp gız sevdiren sen değil miydin

Sağa diyom Kel Vezir’in hatunu
Bartıl alıp gız sevdiren sen değil miydin

Goca garı da küstü oturdu.

- “Ocağı sönsün böyle dervişin. Bu gara bilecen midir nedir?”
- “Ya ana işte, ne güzel oynuyodun falan” dedilir.

- “Yav, Bay Börek rahmatlık, kesilen işte bizim, eski padişah var ya?”
- “Ee?”

-“O, on beş yaşında iken, bağa gelirdi. İşte ben kızlarını biliyom yadedi, memleketin. Para verirdi, şey eşya verirdi, bartıl işte, bahşış verirdi bağa. Ben de, oğa bir kız getirirdim. Benden ondan başka kimse bilmezdi. Bu, bu öyle hepimizin açığını biliyor. Efendime söyliyem, bu derviş merviş değil. Bu olsa olsa, gara bilecen.”

Efendime söyliyem, anası bacısı ağlıyor şey tabî, Bay Börek’in anası bacısı, şeyi, eski nişanlısı ağlıyor.

Şey dedi ki:

-“Ak Gavak Gızı, vay sizi, bilmem ne kadınlar! Hepinizin bir açığı varmış. Ben çılıyom. Bahalım bu derviş bağa, ben oyuna çılıyom, ne diyecek? Benim de açığım var mı? Benim hiç açığım yoh. Şimdi Ak Gavak Gızı oyuna çıktı. Bahalım Ak Gavak Gızı’na ne dedi derviş:

Oyna gelin oyna sen eyi oyna
Ne söylersem gelin sözümü
Galdır ızarıda gelin düşümü değne
Oyna gelin oyna meydan senindir

Galdır örtünüde düşümü değne
Oyna gelin oyna meydan senindir

-“Oyna gelin oyna, işte galdır ızarı, işte örtüyü de düşümü deyne, oyna gelin oyna, meydan senindir” deyince. Ondan soona derviş düşünü yırtmaya başladı, düş. Şimdi Ak Gavak Gızı:

- “Ulan millet, bu derviş de bit mi var? Ne yapıyo böyle? Gaşınıyo mu ne yapıyo, falan. Açtı düşünü.”

Ak Gavak Gızı bahtı ki:

- “Bay Börek ana bu. Bay Börek. Ölmemiş.”

Şimdi geldi üzerine atıldı. Anası geldi, efendime söyliyem, bacısı geldi. Hemen herkes kimi ayağına, kimi işti yüzünü öpüyor. Herkes bi hoş geldin, beş gittin. Millet çok sevindi tabii. O ara tabi Kel Vezire haber ettiler:

- “Ya o derviş var ya?”
- “Ha. O Bay Börek’miş.”
- “Ula.”

Kel Vezir şimdi gaz damına kaçtı, efendim, kümese. Bay Börek’den kaçtıymıydı o şeye gidermiş dayıma, gorhusundan kümese, gaz damına. Şimdi millet toplandı tabi Bay Börek’in. Bay Börek dedi ki:

- “Arhadaşlar düğün devam itsin. Bağa Emmim oğlu Kel Veziri bulun.”

Aradılar, taradılar:

- “Valla yoh, Kel Vezir yoh.”
- “Yav eskiden, ufakken döverdim onu. O gaz damına kaçardı. Gene orıya gelir, bulun.”dedi.

Şimdi millet, vardılar ki gerçekten kümesin arhasına sohumuş. Orda:

- “Öldüm, öldürdüler beni, diye bağırıyo adam gendi gendine.”

Neyse, onu da aldılar, getirdiler.

Dedi ki:

- “Emmoğlu, gorhma. Düğün devam edecek. Benim bacım var ya?”
- “Ee?”
- “O bacımı sağa verecem. Benim bacım var, hazır. Ak Gavak Gızı’nnan ben evlenecem. Sen de gene benim vezirimsin.”

BEY BEYREK¹⁹

Pireler berber iken; üç binbaşı, bir onbaşı sosba ekmek yirken her bir yanında yamarken, bir zamanın birinde bir memlekette bir padişah varmış. Bu padişah bir taraftan çok mutlu, bir taraftan da çok mutsuz bir padişahmış. Mutsuzluğunun yegâne sebebi de evladı olmamasıymış.

Bir gün padişah sarayının bir köşesine çekilmiş, orada arpa cuğumlunu gibi düşünüp dururken karısı gelmiş:

-“Ya şevketli hünkârım, bu kadar saltanata, mala, mülke sahipsin. Ne düşünüyorsun?” demiş.

-“Ey ya hatun, demiş padişah, bu malda ne var, mülkte ne var; hepsi yalandır. Dünyada evlâdımız yok. Biz öldükten sonra çıramızı yakacak, yahut da tahtımıza oturacak kimimiz var ki? Ben onu düşünüyorum.”

-“Ey şevketli hünkârım, düşünmekten ne çıkar! Bir dahi evlen. Belki bendedir kabahat; belki bir çocuğun olur.”

Padişah tutmuş, bir daha evlenmiş. Evlenmiş amma o aileden de çocuk olmamış. Ne yazık, padişah yine fena halde düşünceye dalmış. Hanım sultan gelmiş:

-“Ne düşünün? Düşünmekten iş çıkmaz. Vezirini de yanına al; bir seyhata çık da bir gezin. Nice senin gibi dertliler var. Onlarla anlaş, tanış; üzüntün kalmasın padişahım, demiş. Belki dertlilere deva olursun, belki derdine deva bulursun.” demiş. Padişah, “Pekâlâ.” deyip kıymetli vezirini almış yanma, binmiş devlet malına, düşmüşler yola.

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler; altı ay gündüz gitmişler. Bayâ bayâ epey bir yol gitmişler. Gitmişler ama, bir gün bir su başına varmışlar.

- “Su başına, şuraya inelim de abdest alalım, namazları kılalım; ondan sonra da yola revan oluruz.” demişler.

¹⁹ Sakaoğlu, S. (1998). Dede Korkut Kitabı I-II (İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar) (Birinci Baskı). Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları. 373-396,

Abdestlerini almışlar, namaz kılarlarken oradan senede bir defa geçen Kırk Dervişler in geçme günüymüş. Padişah namazını kılıp sağa selâm vermiş; sola selâm vermiş. Soluna bakınca meşin sarıklı Derviş Baba'yı görmüş.

-“Selâmünaleyküm padişahım.” demiş.

-“Aleykümselam Derviş Baba... Sen nerden bildin benim padişah olduğumu? İniformam yok, bir alâmetim yok; sen nerden bildin padişah olduğumu?”

Derviş Baba gülmüş: "Eh padişahım, biz sizin padişahlığınızı bilmezsek bu mertebeye gelebilir miyiz?" demiş.

- “Madem padişah olduğumu bildin, derdimi de bilirsindir.” demiş.
- “Elbette padişahım.” demiş.
- “Nedir derdim?”
- "Dünyada evlâdın olmamış, derdin budur padişahım." demiş.
- "Aman Derviş Baba, derdimi bildin, dermanı da bilirsin." demiş.
- "Elbette..." demiş.
- "Nedir?"

Derviş Baba koynundan bir elma çıkartıp padişaha ikram etmiş.

-“Bu elmayı alacaksın. Elmanın kabuğunu soyup ikiye ayıracaksın. Elmanın yarısını ilk sultan, öbür yarısını da sen yiyeceksin. [Kabuklarını da ahırındaki Bengibez'e yedireceksin.] Hanım sultandan bir oğlan çocuğu olacak; attan da bir tay dünyaya gelecek. Sakın sakın, ben olmayınca ismini bırakmayın.” demiş. "Pekâlâ..." Bir de bakmış ki Derviş Baba gözden kaybolmuş. Hemen vezirine-. "Biz aradığımızı bulduk." demiş.

Hemen ata binmişler. O gittikleri yolu bir günde almışlar. Eve gelmişler. Nitekim Derviş Babanın dediği gibi muamelesini yapmış padişah. Dokuz ay sonra sultan hanımdan nur topu gibi bir oğlan çocuğu dünyaya gelmiş. On bir ay olunca da kısraktan da bir tay olmuş. Bunlar usul usul büyüyedursun, tabii isimleri yok. Çocuk yedi sekiz yaşlarına gelince okula gitmeye başlamış; okula gidip geliyor.

- "Adsız bey geldi!"
- "Adsız bey gitti!"

Başka bir şey demiyorlar.

Bir gün okuldan gelirken çocuklar aşşık oyunu oynuyormuş; aşşıklannı kapmış padişahın oğlu. Çocuklardan bir tanesi demiş ki:

- "Ülen, koskoca padişah oğlusun, adın yok ki... ‘Ahmet, Mehmet, aşşıklarımızı bırak!’ desek. Nerenin piçisin?” demiş.

Bu, çocuğun gücüne gitmiş. Eve gelmiş. Baba:

- "Ne oldu?"
- "Benim ismimi bırakacaksın, ismimi koyun. İsmimi koymazsanız ben kendimi helâk edeceğim."

Padişah ne yapsın, naçar kalmış; oğlan kendini öldürecek.

- " Pekâlâ oğlum, demiş, seni bir Derviş Baba verdi bize. O gelecek, ismini verecek." demiş.
- "Yok baba yok, Derviş Baba nerde... Ben bu dünyada yaşamam ismim olmasa." demiş.

Padişah bütün vezirlerini, o günün hükümet erkânını çağırmış:

- "Ne yapalım?"
- "Ne yapalım?"

Son zamanda bir karara bağlamışlar:

- "Tellâl bağirtalım. Şuraya üç beş tane kâtip oturtalım, herkes gelip isimler söylesin. Hangi isimler fazla gelirse o ismi bırakalım." demişler.

Bir tellâl bağirtmışlar. Bütün şehir halkı oraya gelmiş.

- "Hasan olsun."
- "Hüseyin olsun."
- "Mehmet olsun."

Falan böyle herkes aklına geleni söylerken kapı çalınmış. O da kim? Derviş Baba gelmesin mi?

- "Buyurun Derviş Baba..”

- "Buyurun Derviş Baba..."
- "Çocuğun ismini bırakıyordunuz. Çağırın bakayım bu çocuğu."

Çocuğu üstünden tutmuş.

- "Tay nerede?"
- "Tay ahırda."

Ahıra varmışlar.

- "Tamam", demiş "Tamam!"

Tayın kulağından tutmuş, kuyruğunun ucuna kadar sıvazlamış:

- "Bundan sonra arkana düşen yetişmesin, önünde koşan kurtulamasın. Bunun ismi Bengibul [Bengiboz olacaktı]." demiş.

Oğlanın sırtını okşamış:

- "Gayri dünyada sırtın yere gelmesin. Bunun ismi de bundan sonra Beyrek." demiş.

Derviş Baba sır olmuş, geçmiş gitmiş. Padişah o kadar mutlu olmuş ki davullar doğdurmuş, pilavlar döktürmüş. Oğlunun ismi konu.

- "Bey Beyrek geldi."
- "Bey Beyrek gitti."

Bey Beyrek okula devam ediyor, avcılıkta ava gidiyor, binicilikte ata biniyor; hepsini öğrenmeye başlıyor. Geldi, gitti derken Bey Beyrek on üç, on dört yaşlarına girmiş. Girmiş ama padişah sonradan evlendi ya, o kadın bir gavurdan dost tutmuş. Gâvurkadına demiş ki:

- "Bu oğlan yaşadıkça, padişah ölünce yerine geçecek. Bizim elimize hiç fırsat geçmez; mal melâl geçmeyecek."
- "Ne yapalım?"
- "Ne yapalım?"
- "Bir yemek pişirelim, yemeğe ağı katalım, ağlayıp öldürelim."

Bir yemek komuş kadın; içine de iki kaşık ağı katmış. Oğlan mektepten gelecek, yemeği yiyip ölecek.

Bey Böyrek'in de bir huyu varmış ki günde okuldan geldi mi, sevgisi taya düşmüş, ahıra girer, atının tımarını yapar, altına üstüne bakar, kimseyi de yanına koymazmış. Kendisi eliyle bakar, ondan sonra gideceği yere gidermiş.

Yine  yle ahıra girmiş; bakmış ki atın gözünden yaşlar akıyor.

- "Aman atım, sana ne oldu böyle, derdin nedir?"

At lisana gelip: "Sorma Bey Böyrek, demiş, zalim analığın sana bir yemek yaptı. Yemeğin i ine iki kaşık ağı kattı. Seni ağılayıp öldürecek." demiş.

- "Ne yapalım?"

Ne yapması yok, demiş. Yemeğin yanına kedi gelir. Kediye bir kaşık yemek verirsin; kedi ölürse yemezsin,  lmezse yemeği yersin."

- "Pek l ."

 ceriye varınca anası: "Gel oğlum, gel Bey Beyrek gel, koş, diyor; soğumadan şu yemeğini yiyiver." der.

Kedi hemen gelince ona bir kaşık yemek verir. Kedi yalar yalamaz hemen tepe taklak gelip ölür.

- "Aman ana ben bunu yemeyeceğim. Kap  algını mı var, ne var? Bak, kedi yiyince öldü." deyip gider.

G vurda  yle kulak kabartmış, oğlan ölecek' diye.  lmez... Hemen karıya gelir.

- "Ne oldu?"
- "Yemeği yemedi, kediye verdi. Kedi ölünce koydu, gitti."
- "Olmadı! Biz başka bir çare düşünelim. Elbise yaptıralım. Yakasına iki parmak ağı koyalım; boynundan ağılanıp  ls n."

Elbiseyi terziye diktirirler; yakasına da iki parmak ağı korlar. Bey Beyrek yine ahıra gelir. Okula devam ediyor. Ahıra gelince at yine ağlamaya başlamış.

- "Aman atım ne ağlırsın?"
- "Niçin ağlamayayım. Zalim analığın sana bir elbise yaptı. Yakasına iki parmak ağı koydu. Seni onunla ağılayıp öldürecek. Ona ağlarım." demiş.

- "Ne yapayım?"
- "Sana, 'Elbiseyi giy! deyince, 'Canım ana, benim giyecek kadar elbisem mi yok! Benim birçok ihtiyacım [elbisem' olmalı] var. Bir fakire ver de sevabına nail ol.' de." demiş.

İçeri girince yemeği yemiş. Annesi:

- "Oğlum Bey Böyrek, serpildin, büyüdün. Gayri bu giy de yakışacak mı bakayım." demiş.
- "Canım ana benim giyecek kadar elbisem yok mu da yaptın! Bir fukaraya ver de sevabına nail ol!" deyip gitmiş.

Allah Allah, yine olmadı. Gâvurgelmiş:

- "Ne oldu?"
- "Giymedi, böyle böyle." demiş.
- "Olmaz demiş gavur; buna bir söyleyen var."

Kadın demiş ki: "Kim söyleyecek... Bunun bir atı var, ikisi birbirini çok sever. Muhakkak o at."

- "Tamam, demiş tamam. Biz bu atı öldürmedikten sonra Bey Böyrek'i öldüre[meye]ceğiz."
- "Na yapalım?"
- "Sen yalandan hastalan. Doktorlar sana çare bulamazlar. Ben de "Doktorum." diyerek gelirim. Ben atı öldürme emrini veririm."
- "Pekâlâ."

Kadın, sekiz yumurtadan bir yağ içinde yumurta yapar. Karnını iyice doyurup yatağa yatar ve:

- "Aman, öldüm, tutuştum..."

Hemen padişaha haber verirler.

- "Şöyle hastalandım, böyle hastalandım da bakmıyorsun!"

Padişah hemen doktoru çağırır. Üç beş tane doktor gelir. Bir muayene, bir muayene; hiçbir hastalık göremezler.

O anda elinde bir sıhhiye çantası tutmuş, doktor gidiyor.

- "Doktor gidiyorrrr..." diye bağırır. Padişah:
- "Çağırın şu doktoru." der.
- "Doktor musun?"
- "Evet doktorum." der.
- "Şu hastayı bir muayene at bakalım."

Kadının elini eline alıyor; bir elini de kadının karnına koyuyor.

- "Eyvah, diyor, bu demir aygırının tayının böbreğini emecek, ondan sonra iyi olur. Yoksa yirmi dört saat yaşayamaz." diyor.
- "Ne yapalım?"
- "Ahırda Bengibez'in tayı var."

Padişah diyor ki: "Bey Böyrek'e danışalım. Onun da rızasını alıp öyle keselim."

Bey Böyrek okuldan gelip ahıra girer. Baksa ki atın iki gözü bir ırmak.

- "Aman atım, ne oldu yine? Niye ağlıyorsun?"
- "Sorma halimi. Zalim anan sekiz yumurtadan yağ içinde yumurta yapıp yedi.

Doktorlar geldi; çare bulamadılar. Kavur doktoru da beni kes emrini verdi. Evvelâ beni öldürecekler, sonra da seni öldürecekler."

- "Ne yapalım?"

"Şimdi baban senden beni isteyecek. Versen bir türlü, vermesen bir türlü; babana isyan etmiş gibi. Baban isteyince de ki: 'Canım baba, bir topuğu kıllı beygiri anama mı değişecem ben. Keselim, de. Bey Böyrek Bey Böyrek olalı, Bengiboş Bengi boz olalı üstüne binip murat almadım. Hiç olmazsa bir bineyim de murat alayım. Bir de. Yanma biraz para alıp üstüme bindikten sonra sağ kulağımı kıvrar.'" diyor.

- "Tamam mı?"
- "Tamam."

Bey Böyrek içeriye giriyor.

- "Aman baba, nedir bu?"
- "Gel oğlum, diyor, bak annen hastalandı. Bengiboş'un böbreğini yimezse yirmi dört saat içinde ölmüş. Senden ricamız, tayı keseceğiz."

- "Canım baba, diyor, ben bir tayı anama mı değişeceğim; keselini bu tayı. Yalnız, Bey Beyrek Bey Beyrek olalı, Bengiboş Bengi boz olalı üstüne binip de murat almadım. Hiç olmazsa biniyim de muradımı alayım."

- "Peki, olur." diyor. Yanına biraz para alıyor. Bey Beyrek atın üzerine biniyor. Cellatlar da kılıçlarını çekmiş, hazır bekliyorlar. Bir sağa bir sola giderken atın kulağını bir kıvratıyor. "Pırr" uçtuğunan İstanbul gibi bir memlekete varıyor.

Varıyor ama o kadar hanları koyup, otelleri koyup doğru gidip bir bağ bahçesinin kapısına alınını dayıyor. Bey Beyrek, "Be hayvan, bu kadar hanları, otelleri bıraktın; buraya geldin. Bunda bir hikmet vardır." diyor.

İnip kapıyı çakıyor. Bir de baksa ki koca nine çıkıyor.

- "Nine, beni Tanrı misafiri alır mısın?"

- "Aman oğlum, benim yatacak yerim yok; atını koyacak yerim yok. Ben bir fakirim, yiyecek bir şeyim yok. Atını koyacak yerim yok. Ben ne yapayım seni." diyor.

- "Nine, al şunu; sana bir avuç sarı lira."

- "Gel yavrum gel, sana da yer var, atına da..." diyor.

- "Pekâlâ."

- "Atını çek şuraya, ben de yemek yapıyordum." diyor.

- "Peki nine; ben de atı bir tımar edeyim." diyor.

Bey Beyrek atını tımar ediyor.

- "Nine, burada atı sulayacak yer var mı?" diyor.

- "Vay yavrum, nasıl olmasın? Bak, gelinler kızlar çeşmede su dolduruyorlar. Git orada sula gel, diyor. Bütün mahalle oradan suluyor."

Bey Beyrek atı alıp oraya gidiyor. Atı sulamak için atı yanaştırıyor. Beş on kız da orada su dolduruyorlarmış. Atı suyu içmiş, dönerken ayağı destinin birine değdiğinen desti destiyle tokuşup dördü beşi birden kırılmış. Kızın biri oradan demiş ki:

- "İlâhi yiğit, Akkavak Kızı hışmından git i mi [e mi] şöyle." demiş.

Hemen Bey Beyrek elini cebine atmış, on tane sarı lira vermiş:

- "Al kardeşim, bunlara yirmi tane desti al. Ben buranın garibiyim; bana inkisar etme." demiş.

- "Yok kardeşim yok, ben sana inkisar etmedim."

- "Ya ni didin?"

- "Bizim buranın bir padişahı var, Akkavak Kızı dirler. Ben sana onu lâıyk gördüm de bunu demek istedim."

- "Ya, öyle mi? Peki..."

Eve geliyor:

- "Nine, burda Akkavak Kızı var mı?"

- "Var oğlum, bizim padişahımız." diyor.

- "Bana dünür gitsen olmaz mı?"

- "Aman yavrum, nasıl olur? Ben günde onun kapısında dilenirim. Ben onun nimetleriyle geçinirim. Ben şimdi ne diyeyim."

- "Yok, gideceksin!" diyor.

- "Hay Allah'ım, bu da başıma nereden geldi, diyor, bana bunu zalim mi yolladın?" diyor.

Koca karı gölgelerden sakınarak, korkarak gidiyor. Meğer ki Akkavak Kızı'nın sarayının bahçesinde pencereye bakar bir dikili taş varmış. Taşın yanında bir halı seccade serili, dünür olanlar o seccadeye oturuyor. Padişah pencereden görür, dünür geldiğini bilirmiş.

Bizim Fatma Apla varmış, seccadeye ters oturmuş. Padişah bir bakmış:

- "Ya, bir dünür gelen olmuş. Gidin bakın kim?" demiş.

Baksalar ki günde gelen Fatma Apla...

- "Aman Fatma Apla, niye geldin?"

- "Yok..." Bir şey diyemez.

- "Yine yağa, peynire mi geldin?"

Biraz yağ, peynir verirler.

- "Haydi git!"

Fatma Apla eve gelir.

- "Ne oldu nine?"

- "Yavrum, diyemedim. Yok diyemedim. Filân yok."

- "Eğer diyemezsen boynunu kılıçlarım, hiç acımam. Gideceksin dünürlüğe." diyor.

- "Hey Allah'ım, benim başıma zalim mi, zulüm mu?"

Bir daha gidip oraya taşa oturuyor. Akkavak Kızı bir daha görür: "Allah Allah, bu da ne? Çağırın bakalım şu Fatma nineyi canım. Gelsin, maksadı neyse söylesin bakalım."

Çağırırlar nineyi. Bin bir merdiven çıkıp saraya getirirler.

- "Fatma nine oturduğun yerin ne olduğunu biliyor misin?"
- "Biliyorum yavrum."
- "Neresi?"
- "Dünür taşı..."
- "Kime geldin? Madem ki oğlun vardı da bugüne kadar niye dilenirdin?"
- "Allah bugün bana bir oğul verdi. Bu oğlan için dünür geldim." diyor.
- "Pekâlâ... Benim bir vaadim var. Yarın ben ava çıkacağım. Şehrin filân yerine gelsin; sabah yedide buluşalım." demiş.

Fatma Nine oradan çıkar, gelir:

- "Ne oldu nine?" diye Bey Beyrek sorar.
- "Yavrum, o ava gidecekmiş; sen de onunla gidecekmişsin."
- "Pekâlâ; Allah Kerim'dir..." der.

Sabah olur; kalkarlar. Atma biner, yola çıkar. Beklerken bir de bakar ki bir alay askerle Akkavak Kızı geliyor.

- "Esselâmün aleyküm yiğit..."
- "Ve aleyküm selâm padişahım." diyor.
- "Akşam dünür gelen Fatma Nine'nin oğlu siz misiniz?"
- "Benim efendim." diyor.
- "Yürüyelim bakalım."

Yürürlerken az bir zaman gidince Akkavak Kızı dalda bir serçe görüyor.

- "Ya yiğit, vur bakalım serçeyi..." diyor.
- "Ben niye atayım; sen gördün, sen vur." diyor.

Akkavak Kızı, daha hiç hedef almadan bir atıyor, serçeyi "Güp" düşürüyor. Hemen serçeyi getirip Akkavak Kızı'nın atının terkisine bağlıyorlar.

Az daha gittikten sonra yollar ikileşiyor. Akkavak Kızı diyor ki:

- "Sen şu yoldan gideceksin, ben bu yoldan gideceğim. İkinci ezanı okunurken yine burada birleşeceğiz. Tamam mı?"
- Tamam." diyor.

Yollarına revan olup ayrılıyorlar. Biraz gözden ırak olduktan sonra at duruyor. Bey Beyrek'e:

- "Akkavak Kızı'nın bir sır düdüğü var. Sır düdüğünü çaldı mıydı ya denizdeki balıklar denizin dibine çekilir; karıncalar yerin dibine çekilir; bütün uçan mahlukat göğe çekilir. Bunun hükmettiği topraktan çıkalım." diyor.

Atın kulağını bir kıvratıyor; at "Pırr." Ta başka bir memleketin göl kenarına gidiyor. Bir de bakıyor ki ördekler yüzüyor, av hayvanları geziyor. Bey Beyrek atıyor okunu... Dört tane ördek vuruyor. Ördekleri atın tergisine bağlıyor. Atın kulağını yine kıvratıp ikinci ezanı okunurken buluşacakları yere yine geliyor. Gelse baksa ki Bey Böyrek'te dört tane ördek, kendisindeyse sabahki vurduğu serçe var. Serçe de sıcaktan parmak kadar kalmış. 'Yiğit bu ördekleri nerede vurdu? Benim düdüğün gücüne ne oldu?'

- "Ya yiğit, sen bu dört ördeği vurmuşsun... Ben de bir tane serçeyle acaiptir. Şu avın ikisini bana ver." diyor.
- "Olmaz, olmaz... Ben sabahtan senin avını istedim mi? Benim nasibim bu, senin nasibin o." dir.
- "Pekâlâ."

Doğrudan doğruya eve gelir.

- "Nine, ben ördekleri ayıklayayım; sen de Akkavak Kızı'na dünür git." diyor. "Aman yarabbi, bu da başıma belâ geldi. Nasıl yapacağım, ne yapacağımı şaşırdım ben?" diyor. Gölgelelerden sakınarak gidip dünür taşma yine ters oturuyor. Akkavak Kızı pencereden bakar.

- "Çağırın Fatma Nine 'yi..." dir.

Çağırılar Nine'yi.

- "Nine, senin oğlun avdan geldi mi?"
- "Geldi padişahım."
- "Ne getirdi."
- "Dört tane ördek getirdi."

- "Bir vaadim daha var; onu da yaparsa muhakkak varacağım. Sabahtan ben güreş kuracağım. Beni kim yenerse ona varacağım. Amma yenilirse muhakkak boynunu vuracağım; sözüm söz, diyor. Haydi oğluna selâm söyle." diyor.

Fatma Nine eve geliyor. Bey Beyrek:

- "Ne oldu nine?" diye sorar.
- "Yavrum, kaltak karı yarın bir de güreş kuracakmış. Ege: sen onu yenersen sana gelecekmış. Yenmezsen boynunu vuracakmış." Diyor
- "Sabah ola, Allah Kerim'dir." diyerek yiyip içip yatıyorlar.

Bey Beyrek sabahtan kalkıyor, varıyor o alana; bakıyor ki binlerce insan toplanmış. Dev gibi pehlivanlar ortaya çıkmış, güreş yapıyorlar ki ne bakarsın. O pehlivanların elinden kurtuluş mu var. Bunlar kendilerine güvenemiyorlar da ben nasıl güveneyim?" diyip eve geri dönüyor. Eve gelip ahıra giriyor. Atın yanına geliyor. Elini kulağına koyup ata bir türkü söylüyor.

Bilindiler, bilindiler,
Bir araya geldiler,
Duralım mı, kaçalım mı,
Ne dersin atım!

At yine lisana geliyor.

Evlerinin önü birinci yokuş,
Er meydanında da koç gibi tokuş,
Memesinden dut da saçından yapış,
Gitmeyip gitme, meydan bizimdir.
Memesinden tut da saçından yapış.

diye duyunca Bey Beyrek meydana geliyor. Pehlivanlar çekildikten sonra Akkavak Kızı orta yere çıkıyor:

- "Ey cemaat, benimle güreşecek var mı? Diyor. Varsa çıksın. Ama sözüm söz, beni yenene varacağım. Eğer yenilirse boynunu vuracağım. Cellâtlar hazırlansın." diyor.

Cellâtlar hemen kılıçlarını parlatırlar. Bey Beyrek hemen atlıyor. Ama herkes "Vah, bu civan delikanlı gitti, vah." diyor.

Güreş başlayınca bir sağa, bir sola geldi; gitti dirken nasıl bir fırsat buluyor, kızın memesinden yapışıp saçından tutup altına basıyor. Şakır, şakır, şakır...

- "Tamam, tamam oldu." diyorlar.

El ele tutuşup doğru Akkavak Kızı'nın sarayına çıkıyorlar. Orada bir çay kahve yapıp içiyorlar.

- "Nene durma!"
- "Ne oldu?"
- "Akkavak Kızı'nı yendim." diyor.

Koca karı çok seviniyor. Papuçlarını çıkartıp koş babam koş, doğru Akkavak Kızı'nın sarayına. Dünür taşının tepesine oturur. Padişah Fatma Nine'yi görünce hemen çağırır. Kendisine düğün hazırlıklarına başlanacağını söyler. Düğün hazırlıklarına başlarlar. Kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar. Murat alıp murat veriyorlar.

Ama gel zaman, git zaman dirken aradan yedi sekiz sene geçiyor. Bir gün Bey Beyrek öyle düşünüyor ki sorma gitsin. Akkavak Kızı:

- "Ne düşünüyorsun yiğit?" diye sorar.
- "Ey mübarek kadın, bugüne kadar gelip de beni hiç sordun mu? 'Sen kimsin, necisin, nereden geldin?' diye; ha bir soraydın. Ben koskoca bir padişahın oğluyum. Benim de anam babam vardı. Kaya yarığından çıkmadım ya." diyor.
- "Eee... Ne demek istiyon? Annene, babana gitmek mi istiyon?" diyor.
- "Eh, göresim geldi." diyor.
- "Yarımdan tezi yok, hemen gidelim. Er nerde, avrat orda." diyor.

Hükümeti vezirlerine emanet ediyorlar. Sabahtan atlara binip yola revan oluyorlar. Yola çıktıktan sonra Bey Beyrek diyor ki Akkavak Kızı'na:

- "Senin o atla yola filan gidilmez. Onu salıvır da benim atımın arkasına bin, sıkıca tutun ve gözlerini yum." diyor.

Atın arkasına bindiriyor. Bey Beyrek atın kulağını bir kıvratıyor ki ta babasının memleketinde bir yere konuyor. Doğru evlerinin önüne geliyor. Ama yirmi dört saat yaşamayasica analığı kapının önündeymiş. Bey Beyrek'in bir kadınla geldiğini görünce:

"Tü sana, utanmıyon da, diyor. Dedenin kalkanı, kılıcı tekfur gavurunun elinde yatsın, sen de git İstanbul'un uruspulannı topla. Bu senin şanına, şerefine yakışır mı?" diyor. Akkavak Kızı na: "İn de benim yolumu bekle! bi diyor. Oradan asker topluyor. Haydi, tekfur gavurunun üstüne harbe gidiyor. Gidiyor ama ne yazık otuz dokuz asker, bir de Bey Beyrek kırk kişi esir düşüyor. Tekfur gâvuradamları bir zindana atıyor. Yat bakalım ya-tabilirsen, tam yedi sene... Bu sürede sadece yiyecek ve içeceklerini vermişler. Ne bir tıraş oluyorlar, ne bir çamaşır değiştiriyorlar. Allah kimseyi düşürmesin oralara.

Yedi sene sonra gavurların bir bayramı varmış; bayram yapacaklarmış. Tekfur gavurun on yedi, on sekiz yaşlarında bir kızı varmış. Babasına:

- "Bak baba, biz bugün bayram kutluyor, eğleniyoruz. Sen Müslüman Türkleri yedi senedir zindanda tutuyon. Onlan avluya sal da hava alsınlar: gözleri gönülleri açılsın." diyor.

- "Münasip kızım." diyor.

Vicdana gelip zindana başına emir verir:

- "Otuz dokuz esir avluya salınacak; Bey Beyrek'in eli ayağı zencirleyip kalenin tepesine çıkartılacak." Diyor.

Zindancıbaşı da aldığı emiri yerine getiriyor. Bey Beyrek'in elini ayağını zencirleyip kalenin tepesine çıkartıyor. Bey Beyrek sağı solu seyrederken bir de bakıyor ki bir kervan geliyor. Seksen, yüz katır...

- "Olan, kervancıbaşı olsun da gezmediği memleket olsun. 'Acep bizim oralardan haber var mı ki' diye sorayım." diyor. Kervancı gelirken Bey Beyrek atıyor elini kulağına, söylüyor:

Gelişin nereden bezirgânbaşı,
Alıp da sattığın nere kumaşı?
Akıttın gözümde kan ile yaşı,

Eğlenin de haber soram hocalar.

Bezirgânbaşı diyor: "Bu ne yav? Çevirin katırları yıkın yükleri bakayım. Şu oğlanın az buçuk şairliği varmış kendi kendine."

Atıyor bezirgânbaşı elini kulağına:
Gelişim sorarsan Oğuz elinden,
Alıp da sattığım dünya malinden,
Söyleyip gelen gelsin dilinden.

‘Oğula eli ni duyunca Bey Beyrek: Tamam yav, bunlar bizim memleketten geliyorlar. Anamı, babamı bilirler mi ki sorayım." diyor. Alıyor Bey Beyrek:

Ağam böyle bizim evden gelirsin,
Gelip benim tatlı canım alırsın,
Annemlen babamı kimi bilirsin,
Bana da bir haber verin hocalar.

"Ulen, bu anasını, babasını soruyor ama bu kimin nesi ki? Bir sorayım." diye bezirgânbaşı alıyor.

Gayet yüksektelin, Ferhat dağısın,
Haber verem gamın, gasavetin dağılsın
Bilmem kimin nesi, kimin oğlusun?
Aslından bir haber ver ağabey.

Bey Beyrek, "Ulan bu aslımı bilemedi, her halde aslımı soruyor. Söyleyeyim, aslını söylemeyen avamzadedir." diyor.

Gayet yükseklerde durmamız gerek,
Aslımı söylesem dayanmaz yürek,
Şayet ismimi sorarsan Bey Beyrek,
Bana da haber verin Hocalar.

Bezirgânbaşı, "Eyvah, bu bizim padişahın oğluymuş; burda esirmiş. Vay anasını vay, diyor. Yalan söylemek olmaz, işin esasını anlatmak lâzım; verelim cevabını." diyor.

Anneni sorarsan beli büküldü (yani 'öldü" diyor.)
 Babanı sorarsan gözü çekildi (yani 'o da öldü" diyor.)
 Kız gardaşın gara giydi oturdu,
 Malûmatım bundan böyle Bey Beyrek.

Meğer ki gavurunan analığı sevişirdi ya, ondan bir kızı olmuş. Kız kardeş dediği oymuş. 'Eyvah, anam babam ölmüş; bir de Akkavak Kızı'nı sorayım bakalım." diyor. Alıyor Bey Beyrek:

Ağam niçin söylediniz bu sözü,
 Yüreğime bastın zarfınan tozu,
 Bengi boz ile de Akkavak Kızı,
 Ondan da haber verin hocalar.

- "Ulan, bu Akkavak Kızı nı soruyor." Meğer ki orda bir Kel Vezir varmış. Babasının günündeyken Akkavak Kızı na oğlu için dünür olmuş. Akkavak Kızı da, "Üç ay, üç güne kadar Bey Beyrek geldi geldi; gelmezse varayım. Sözüm söz." diye cevap vermiş. Şimdi bezirgânbaşı alıyor:

Atları e[ğ]rlendi, gemler vuruldu,
 Akkavak Kızı da Kel Vezir'e verildi,
 Üç ay üç güne de karar kuruldu,
 Üç ayı gitti de üç günü kaldı.
 Böyle bir durumdan duydun Bey Böyrek.

Bey Beyrek bunu duyunca hemen bayılır. Bezirgânbaşı bir iki beyit daha söylüyor. Amma ses gelmeyince, "yolcu yolunda gerek, yükleyin katırları, yola revan olalım." diyor. Katırları yükleyip yola revan oluyorlar. Bey Beyrek hayli bir zaman sonra ayılıp aklı başına geliyor. Amma kervanın yerinde yeller esiyor. Kervan gitmiş, yol kalmış. Şimdi artıyor elini kulağına, kendi kendine söylenmeye başlıyor.

Zindan kapısı taşlı, yıkılmaz,
 Penceresi yüksek, yere takılmaz,

Bir biz ölmekle dünya yıkılmaz,
Aziz mübarek gün zindanda kaldım.

Böyle dirken zindancıbaşı, "Haydi, haydi içeriye!" diye bağırmaya başlayınca bir beyit daha söylüyor:

Zindancıbaşı da kapıyı kilitler,
Aziz mübarek gün zindanda kaldım.
"Girin içeri, haydin hemen."

Bunları içeriye kilitliyor zindancıbaşı. Kilitliyor ama tekfur gavurunun kızı sarayın penceresinden Bey Beyrek'in zindancıbaşıyla konuştuklarını tek tek not ediyor, "Ulan şu Bey Beyrek i nasıl çıkartırsam çıkartayım." diyor. Zindancıbaşına bir mektup yazıyor ki, "Bu akşam benim odama misafir gelmeni rica ederim." diyor.

Zindancıbaşı da zaten, "Şu tekfur kızını bir elde etsem." diye göbek atarmış. Mektubu alır almaz, 'Dünya benim oldu.' diyerek koşuyor. Kız bunu 'Buyur edip içeriye alıyor. Bir sofrayı kuruyor orta yere. Açıyor kırk yıllık şarapların ağzını. Al takkayı, ver külâhi; al takkayı, ver külâhi, zindancıbaşım iyice sarhoş edip cebinden anahtarı alıp koşuyor zindana. Zindana varıyor ama açılınca hepsi kaçacak. Babası duyarsa kendisini idam eder. 'Ne yapayım, bir Bey Beyrek'i çıkartayım.' Gidiyor, büyük bir kendir getiriyor. Zindanın bacasından sallıyor:

- "Kim Bey Beyrek'se şuna bağlansın!"

- Hepsi "Benim." diyor.

Bey Beyrek: "Durun arkadaşlar; siz çıkarsanız bir şey yapamazsınız. Ben çıkarsam belki sizi kurtarırım." diyip ipe bağlanıyor. Tam yukarı çıkarken:

- "Bey Beyrek! diyince, ey, buradan çıkınca benim mi olacan, Akkavak Kızı'nı mı olacan?" diye sorar. O da:

- "Nasip olursa Akkavak Kızı, ondan sonra senin." der.

- "Böyle demeseydin yedi sene daha yataydın." diyor.

Çıkarıp bir tane mendili de hediye olarak veriyor. Düşüyor bir yola ... Yarabbim, ben nereye gidiyim?" diyor. Atıyor elini kulağına:

Göreydim Bengiboz'un yüzünü,
 Öpeydim tırnağıyla gözünü,
 Yüzüme süreydim ayağının tozunu,
 Yetiş Bengiboz'um yâr elden gitti.

Sabah olup tan yerleri atmadan,
 Bütün kuşlar destur alıp ötmeden,
 Yağır gıralı da sarayına gitmeden,
 Yetiş Bengiboz'um yâr elden gitti.

Bir de bakıyor ki atı “Pırr” gelmiş. "Vay atım!" diyor. Yedi senedir bakımsız olduğu için iyice zayıflamış. Bengi boz atının üstüne binip sürüyor ama at beş adım gitmeden yıkılıyor.

- "Aman atım ne yaptın. Vadini yerine vardır." diyor.

Hani dediydi ya, ‘Göreydim yüzünü de öpeydim tırnağını gözünü, diye. Hemen inip atın bir tırnağından, bir gözünden öpüyor. Ayağının altından da biraz toz alıp eline yüzüne sürüp ata atlıyor. Kulağını bir kıvratıyor, tam kendi memleketine varıyor ama gün de doğuyor. Attan inip şehrin kıyısına gidiyor. Şehrin kıyısında da bostan varmış. Atı oraya salıyor. Bostan bekçisi bunu görünce:

- “Ne len bu, yamyam mı ne?” diyor. Aklı çıkıyor; kaçmaya başlıyor. Bey Beyrek:

-“Kaçma kardeşim kaçma, biz de Allah'ın kuluyuz; niye kaçan?” der. Bekçi nerdeyse donunun içini dolduracak. Bey Beyrek'e geliyor. “Merhaba, hoş beş'ten sonra şehrin içinden davul sesleri gelmeye başlıyor. Bey Beyrek:

- "Bu da ne?" diyor. Bekçi:

- “Efendim, buranın Kel Vezir diye bir veziri var. Onun oğlu Akkavak Kızı'nı alıyor da onun düğünü var.”

Bostan bekçisi et kabağından bir saz yapmış, kendi kendine eğlenirmiş. Bey Beyrek:

-“Ya bekçi baba, benim at burda yayılsa; şu sazı da bana versen de düğünlerde çalıp üç beş kuruş kazansam, olmaz mı?” diyor.

Kabaktan sazını alıp doğru şehrin içine gidiyor. Kendi evine doğru varırken o analıktan olma kız kardaşı [meğer] kısarak bir daha gunlamış. O tayı yediği almış, suya

götürüyormuş. Evvelden beri de bir tazıları varmış. Varmış Bey Beyrek in boynuna atlamış. Köpekler çok tanışkan olur. Kız bir taş alıp tazıya atmış.

-“Gavurun tazısı, bugün kardaşımın karısının gına gecesi; sen de giden abdalın üstüne üstüne mi atlan.” demiş. Bu da Bey Beyrek'in ağırlığına gitmiş:

“Vurma bacım vurma tazıya taşı,
Akıttın gözümünden kan ile yaşı,
Elindeki tay da Bengiboz'un kardaşı,
Karnım aç bir parça ekmek getir.” demiş.

Kız atı koyduğunun kaçmış içeriye:

-“Aman anne, şöyle saçlı, böyle başlı bir adam geldi. Tazı vardı, vardı, üstüne atladı. Ben de yerden bir taş alıp atınca bana böyle böyle söyledi. Sakın ağam olmasın.” demiş. Ekmek istediğini de söylemiş. Kadın bir ekmeğe yağ sürmüştü:

-Bu ekmeği al, git. De ki: “Amca, ekmeği sağ göğsünün üstüne çıplak tenine koymazsan, biz sevaba nail olamayız.” de.

Bunun üstüne Bey Beyrek hemen düşünüyü açıp kız beni görünce, "Aman ağam sen misin?" der.

-“Sus, kimseye duyurma. Bir annen duysun, bir de sen. Eğer başkasına duyurursanız ikinizin de kellesini o anda vururum. Yalnız, benim okuma, yayıma gelen olursa verin.” diyor.

Ekmeği yiyerek doğru düğün evine gider. Oraya varır. Baksa ki delikanlılar bir kelleyi dikmişler, ok atıp kelleyi vurmaya çalışıyorlarmış. Oranın âdetiymiş, kelleyi vuran bahşiş almış. Atıyorlar, atıyorlar ama vuramıyorlarmış. Bey Beyrek:

- “Ulen, siz de delikanlı olacaksınız, yazıklar olsun sizlere.” diyor.
- "Eee, sen vurabilin mi?"
- "Verin bakalım."

Bir yayla ok veriyorlar; kırıdıyla atıverir.

- "Bu da ok, yay mı, diyor, bir ok, yay getirin."

Bir daha veriyorlar, onu da kırıp atıyor.

- "Ulan şu Bey Beyrek'in okunu, yayını getirin de onu da beğenmezse şu abdala iyi bir sopa atalım." diyorlar.

Bey Beyrek'in okunu yayını getiriyorlar. Okunu, yayını eline alınca gözleri yaşarıp ağlamaya başlıyor.

- "Ne oldu, niye ağlıyorsun abdaloğlu?"
- "Yahu, bu ok, yay çok güzelmiş ama sahibi buna hiç bakmamış." diyor.
- "Ulan, bu ok, yay kıymetini de biliyor... At bakalım, lafa bakma." diyorlar.

Bir atıyor, hemen kelleyi düşürüyor.

- "Bu isabet..."

Bir daha atıp yine vuruyor.

- "Tamam, tamam." diyorlar.
- "Git, hemen bahşışını al..."
- "Ben gitmem, utanırım."
- "Git aslanım... şöyle olur, böyle olur..."
- "Ben istemem..."
- "Gideceksin." Diyip elinden, ayağından tutup götürüyorlar. İçerde Vezir Bey köşeye geçmiş, hükümet erkânı da etrafına dizilmişler, oturuyorlarmış.
- "Vezir Bey, Vezir Bey... şu abdal kelleyi üç sefer vur da, bahşışını ver." "Sen mi vurdun abdal oğlan?" diyor.
- "Evet."
- "Dile benden ne dilersen ?"
- "Sağlığınızı dilerim, ne dileyeyim." diyor.
- "Benim sağlığımdan sana fayda yok; dile benden ne dilersen ?" "Sağlığının dilerim."
- "Ulan, dile dileyeyeğini..."
- "Bir vaadim var, diyor, başınızdaki fesi dilerim."
- "Fesi ne yapacaksın ?"
- "Gel, verirsen o fesi ver."

Yanındaki yardımcıları: "Abdal kısmı fese müptelâ olur. Sen var, bir daha alırsın." diyorlar.

Fesi alıp atıyor. Bey Beyrek fesin içine bakınca,

- "Tüü. Vezirin başı da kelmiş." Diyor; aldığı fesi atıyor.
- "Ah eşsekoğlu eşsek, bu da ne ?"

Çat Pat Bey Beyrek'e girişiyorlar. Beş on tokat atıp,

- "Çık şurdan..." diyorlar.
- "Nereye?"

Bey Beyrek düşünceli düşünceli giderken kınaya giden kadınlar, elindeki saziyla onu görünce sorarlar:

- "Amcanın sazi, sözü de varmış ama..."
- "Sazım sözüm var ama dinleyecek cemaatı bana bir gösterin, kim ?" diyor.
- "Kınaya gidip çalsan, biz de çağırsak olur mu ?"
- "Pekâla."
- "'Düş öyleyse arkamıza" diyorlar.

Arkalarına düşüyor, varıyor kına yerine.

- "Biz bir abdal getirdik, o çalgı çalacak, biz oynayacağız. Razi mısınız ?" "Razıyız." diyorlar.
- "Çal bakalım birini."
- "Ne çalayım ? Kim oynayacaksa ona göre çalayım." diyor.

Ortaya Vezir beyin en büyük gelini oynamak için geliyor. Bey Beyrek çalmaya başlıyor.

Evlerin önü daracık,
Daracık da asılı Saracık,
Kız seni seven mapustaki Mustafacık,
Sen oynayamadın, kim oynasın?

diyince kız hemen küsüyor, kendi kendine kahırlanıp bir yere oturuyor. "Kimin Mustafa'sıymış, kimin nesiymiş ? Ben böyle bir şey duymadım." Vezirin ikinci gelinin. Çıkartıyorlar; o çıkıyor oynamaya.

Ayağına giymiş nalini,

Gelir şalini şalini,
Bu da Kel Vezir in puşt gelini,
Sen oynamadın, gelin oynasın. diyor.

- "Aman bu nerden duymuş puştluğumu da, bilmem şey mi de başımı mı tutmuş şu abdal. O da küsüyor.

- "Şuna bir papuç döşeyelim." diyorlar.
- "Çık bakalım kız." deyince Akkavak Kızı çıkıyor. Bey Beyrek'le "Çal bakalım." diyorlar. O da:

Ayağına giymiş nalini,
Gelir şalini şalini,
Bu da Kel Vezir in üçüncü gelini,
Oyna gelin oyna. diyor.
"Seni beğendi, oyna"

diyorlar. Ama Akkavak Kızı, Bey Beyrek'in sesini tanıır gibi olmuş. Dikkatle bakmış şöyle bir. Bey Beyrek başlamış:

Giderim yoluma ne bakan kinli kinli,
Gelin mi oldun iki dinli,
Oyna gelin oyna.

deyince Akkavak Kızı tanıyıp Bey Beyrek'in üstüne atılır. "Vay, sen bu hallere düşüp mü geldin? Nedir bu halin?" diyor.

Onlar sarmaş dolaş olunca bütün kadınlar, papucu koyan kaçıyor; kimse kalmadı. Bir günde şehrin her tarafından duyuluyor.

- "O gelen abdal değil Bey Beyrek'miş."

Bey Beyrek eve gidiyor. Bir berber çağırıp traş oluyor. Bir hamamda yıkanıyor.

- "Çağırın bakalım veziri!"

Vezir beyi ararlar, ararlar, yok. Çocuklar:

- "Amca vezir beyi mi aran?" diyorlar.
- "Evet."
- "Vezir bey kaçıp kaz kümesine gitti."

Varıyorlar kaz kümesine:

- "Çık len eşşekoğlu eşşek, çık. Demek biz hapse düşünce böyle namusa el atmak mı lâzım; pezevenk herif. Sana bir ceza vereceğim. Bin tane camız alacaksın ki bir boynuzu eksik olmayacak. Hiç hâzineden para almayacaksın!" diyor.

- "Peki efendim."
- Bin tane camız alıyor; hiç eksik boynuzlu yok.
- "Bin tane de kıl keçi alacaksın-, hiç birinin boynuzu eksik olmayacak!"
- Bin tane de keçi alıyor.
- "Şimdi dört bin tane birer metre uzunluğunda mum alacaksın; hâzineden para alamadan." diyor.
- "Aman efendim,işte boynum, işte kılmam... Bir kuruş kalmadı." diyor.

Birer metre uzunluğunda dört bin tane mum yapılacak. Mumcular hemen yaparlar. Bir gün akşam üzeri camızların boynuzlarına, keçilerin boynuzlarına sanıyor [mumları]. Hepsini ateşleyip camızları denize, keçileri de dağın yamacına sürüp tekfur gavuruna bir mektup yazıyor ki: "Dedemden kalma kalkan ile kılıçla kırk esiri gönderdi, gönderdi; göndermezse varıyorum."

Tekfur gavuru bakıyor ki ne bakarsın!.. Dağlar yanıyor, denizler yanıyor.

- "Eyvah... Bu ne kadar asker." diyor. (Bunları asker sanıyor). Hemen gönderiyorum."

Kalkan kılıcı teslim ediyor. Zindana varıyor. Bir, iki, üç... otuz dokuz.

- "Aman, biri eksik." diyor.

Tekfurun kızı: "Ne korkarsın baba, sen beni giyindir, kuşandır, teslim et. Ben kaçır gelirim." der.

- "Aman kızım sen beni kurtaracaksın." diyor.

Kızı giyindirip kuşatıp otuz dokuz esirle gönderiyor. Bey Beyrek teslim alıyor. Kırk gün, kırk gece düğün yapıp Akkavak Kızıyla yeniden evleniyorlar. Ondan sonra kırk gün, kırk gece yine düğün yapıp tekfur gavurunun kızıyla evlenir. Onlar ermiş muradına, biz de gidelim pilâvına.

BEY BÖYREĞİN ERZURUM VARYANTI ²⁰

Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanda bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmazmış. Kendi taç ve tahtına varis olacak bir çocuğu dünyaya gelmediği için padişah çok merak eder daima yeis içinde yaşarmış. Günlerden bir gün, yine padişah dertle dertli vezir ile buna dair görüşürlerken aklına tebdili kıyafet edip seyahate çıkmak, derdinin devasını uzaklarda aramak gelmiş. Ertesi gün padişahla vezir tebdil kıyafet ederek yola çıkmışlar. Bir müddet yol alıp paytahtan uzaklaşınca yollarının üzerinde yeşil sarıklı, abalı uzun beyaz sakallı bir ihtiyar dervişe rastlamışlar.

Padişah:

- Selâmünaleyküm derviş baba! demiş.

Derviş:

- Ve aleykümüsselâm padişahım, diye mukabelede bulunmuş.

Padişah bu tebdil kıyafet halile dervişin kendisini tanımasından çok hayrete düşerek:

- Baba sen beni nasıl tanıdın? Mademki benim kim olduğumu biliyorsun benim derdimi ve onun devasını bilirsin, diyor.

Derviş:

- Padişahım derdin bize malûmdur. Şu elmayı al. Bunu soyarak yarısını sen ye; yarısını da karına yedir. Kabuklarını da atına verirsin. Şu kadar ki dokuz ay sonra dünyaya gelecek olan oğluna ben gelinceye kadar ad takmayacaksın, demiş.

Dervişe bir ikramda bulunmak için padişah elini cebine sokup çıkarıncaya kadar derviş gözden nihan olmuş.

Padişah atını geri döndürerek vezirle saraya gelmişler, padişah dervişin verdiği elmayı soyarak yarısını sultana vermiş. Yarısını da kendi yemiş, kabuklarını da atına yedirtmiş.

Gel zaman, git zaman, aradan dokuz ay dokuz gün geçince padişahın nur topu gibi bir erkek evlâdı dünyaya gelmiş. At da bir erkek yavru doğurmuş. Padişah sevincinden her tarafta şenlikler yaptırmış.

²⁰Gökoğlu, A. B. (1936). Bey Böyreğin Erzurum Varyantı. HBH, (5), 54, 81-86.

Gel zaman, git zaman, şehzade büyümüş okuma çağına gelmiş. Padişah dervişin nasihatlerini yerine getirmek için şehzadeyi bir oda içinde kapatarak kendisini bir hoca tarafından okutmağa başlıyor. Böylece bir kaç sene geçiyor.

Bir gün şehzade yemeğin içinden çıkan kemiği fırlatıyor. Kemik camlara rastlıyor. Ve camı kırıyor. Kırık camdan güneş ziyası odaya doluyor. Güneşin ne olduğunu bilmeyen şehzade, bunu mualliminden öğrendiği tarihteki düşmanlar ve devler zannederek, zıya ile cenk etmeğe başlıyor. Bir müddet sonra güneşin ziyası çekilmiş fakat şehzade de yorgun ve takatsiz olarak bir tarafa serilmiş bulunuyor. Bu sırada derse gelen muallim şehzadenin halini görerek sebebini soruyor. Şehzade de dev ve düşman ile cenk ettiğini söylüyor... Hoca şehzadeye bunun güneş ziyası olduğunu ve düşman olmadığını öğretiyor. Bilahare padişaha giderek gördüğünü anlatıyor ve şehzadenin bu gidişle hep çocuk kalacağını biraz akıllanması, hayatı tanınması için mektebe verilmesi lâzım geldiğini söylüyor ve padişahı ikna ediyor. Mektebde şehzadeyi arkadaşları “Atsız sultan” diye çağırırlar.

Bundan daima mütessir olan şehzadenin halini gören babası çocuğuna bir ad takmak kararını veriyor. Bunun üzerine büyük bir şenlik yapılıyor. Memleketin ileri gelenleri uleması çağırılıyor. Herkes şehzadeye bir ad arayıp bulamazken, uzaklardan kara bir duman beliriyor. Ve bu kara dumanın şehre yaklaşmakta olan bir atlı olduğu anlaşılıyor. Atlı yaklaşınca bunun elmayı veren derviş olduğunu padişah görüyor. Ve heman istikbaline koşuyor.

Derviş selâm verip aldıktan sonra:

-Padişahım niçin acele ettin? korkarım ki bundan şehzadene bir zarar gelmesin şehzadenin adı Beybörek; atın adı Bengiboz olsun, diyor. Ve padişah kendisine bir ikramda bulunmak için meşgul olurken derviş gözden nihan oluyor.

Bey Böyreğe zamanın adetlerine göre cenk talimleri yaptırılıyor. Ata binmeği, ok atmağı öğrenince de şehzade elinde bir yay şehrin sokaklarında at koşturmağa başlıyor. Günlerden bir gün şehzade, elinde desti ile bir ihtiyarın çeşmeye gitmekte olduğunu görüyor. Yayına bir ok koyarak destiye nişan alıp atıyor. Ok destiyi kırıyor. İhtiyar kadın arkasına bakup destisini kıranın şehzade olduğunu görünce:

- Ne diyeyim a şehzadem beddua etmeğe dilim varmıyor. Gençsin, Akkavak Kızı'nın hışmına uğrayasın, diyor.

Şehzade ile İhtiyar kadının bu sözlerinde mütessir oluyor. Ve kendi yanında hiç ayırmadığı silahşoru "Mustafa" ya "Akkavak Kızı"nın kim olduğunu soruyor. Nihayet bu kızın ayın on dördü, günün on beşi gibi güzel olduğunu ve çadırlarda yaşayan bir beyin kızı olduğunu öğrenerek âşık oluyor ve babasının gözyaşlarına rağmen bu kızı arayıp bulmağa gidiyor.

Yolda bir ceylana rastlıyor. Güzel olduğu için öldürmeğe kıyamıyor. Arkasından atını sürerek yakalamak istiyor. Ceylân kaçıyor, o kovalıyor. Ceylân nihayet bir obada kurulmuş bir çadırın içine giriyor. Şehzade atından inerek çadıra giriyor ve ceylanın ayın on dördü gibi genç bir kızın kolları arasında bulunduğunu görüyor.

Kızdan geyiği istiyor. Kız bunun kendisine ait bulunduğunu söylüyor. Bey Böyreğ kızın güzelliğine âşık oluyor. Ve kıza kendisini ceylânı ile birlikte almak isterse ne söyleyeceğini soruyor.

Kız:

- “Beni babamdan istersin .” diyor.

Bey Böyreğ kızı babasından isteyip alarak memleketine dönüyor. Sarayda düğün tedarik ile meşgul olurlarken civar hükümdarlardan bir Rum kralının hudutlara asker gönderdiği haber alınıyor. Padişah dellallar bağırtarak asker çağırıyor ve muharebeye gitmek üzere hazırlanıyor. Fakat Bey Böyreğ:

- Baba! Sen ihtiyarsın. Sen paytahtda kal. Ben giderim, diyerek babasının muharebeye gitmesine mani oluyor. Ve kendisi askerin önünde düşmana karşı çıkıyor. Düşmanla cenk başlıyor. Nihayet düşman mağlûp olup kaçıyor. Fakat şehzade yanındaki 39 askerle bir yerde uykuya dalarak düşmana esir düşüyor. Bengiboz kişneyip her ne kadar Bey Böyreği uyandırmak istiyorsa da şehzade uyanmayınca ipini dişle keserek kaçıyor.

Düşman esirleri memleketine getiriyor. Ve bir zindanda hapsediyor. Gel zaman, git zaman aradan yedi yıl geçiyor. Zindanda bu 40 esirin saçları, sakalları, tırnakları büyüyor. Bunları tıraş edip temizlemek için zindanın üstüne çıkarıyorlar. Zindanın üstünde bunlar otururken

aşağıdan bir kervanın geçmekte olduğunu görüyorlar. Şehzade bunlara hitaben saz ile şunları söylüyor:

Bey Böyrek:

Gelişin nereden bezirgân başı
Alırsın satarsın türlü kumaşı
Size kimler derler kimin kardaşı
Bize haber verin bizim illerden
Bezirgân-Gayet yüksektesin Ferhad dağısın
Size kimler derler kimin oğlusun

Bey Böyrek:

Gayet yüksekteyim mekânım Irak
Durup dinlenmiyor coşuyor yürek
Babam padişaktır ben de Bey Böyrek
Bize de bir haber verin ağalar

Bezirgân:

Babanı sorarsan kadi büküldü
Gözlerinde nur kalmadı döküldü
Baltacı kel vezir tahta oturdu
Böyle haber aldık kölelerimizden

Bey Böyrek:

Demen Beyler demen daldım sözüzden
Yaş yerine kan damladı gözümünden
Akkavak kızından Bengibozumdan
Bize de bir haber verin ağalar

Bey Böyreğin kalenin kalenin dibinde geçmekte olan bezirgânlarla konuştuğunu gören zindancı gelip şehzadeye bir tokat vuruyor. Şehzadenin gözleri yaşla doluyor. Ve gönülden bir ah çekiyor. Bütün bunları sarayın pençeresinden seyreden Tekfurun kızı şehzadeye acıyor ve zindancıyı çağırarak attığı dayanın sebebini soruyor. Haksız olduğuna görerek zindancıyı azarlıyor şehzadeyi çağırarak kim olduğunu zindana nasıl düştüğünü soruyor.

Şehzade başından geçenleri Tekfur kızına birer birer anlatıyor. Tekfurun kızı şehzadeye âşık oluyor. Ve diyor ki:

- Şehzadem ben seni buradan kaçırırsam beni alır mısın?

Bu konuşma esnasında çok güzel olan Tekfurun kızı da şehzadenin hoşuna gitmişti.

Şehzade:

- Alırım amma, Akkavak kızından sonra, buna razı olur musun? diyor.

Ve kız da buna razı olarak kararlaştırdıkları üzere şehzade gece kızıdan aldığı anahtarlarla zindan kapısını açarak saraya giriyor ve orada kendisini bekleyen kızın yanına geliyor. Bir müddet konuşuyorlar ve kız şehzadeye:

-Sen memleketine gider babanın tahtına oturursun ve asker topluyarak bizim tarafa gelirsın.Yalnız gelirken sürülerce keçi ve mum tedarik etmeği unutma !

Mumları şehre gece vakti dahil olacağın zaman keçilerin boynuzlarına dikerek yak ve keçileri ormanlara salıver. Bu suretle sizin askerlerinizin miktarı olduğundan pek çok olarak görünür. Sonra babama adam göndererek 39 askerle şehzadeyi istersin. Tabî sen burada bulunmayacağın için esirler eksik çıkacak. Bu sefer sen şehzadeye bedel Tekfurun kızını isterim yoksa şehri yakar yıkar esirleri keserim diye haber gönderirsin böylece konuşıp kararlaştırdıktan sonra, kız şehzadenin beline bir ip bağlayıp pençereden aşağı salar. İp kısa gelir. Kız saçlarını keser ve ipe bağlar.İp yine kısa gelir. Şehzade belinden çakısını çıkararak ipi keser ve yere baygın olarak düşer. Bir müddet sonra kendisine gelerek yoluna revan olur.Yolda Bengiboz'u hatırlayarak türkülerle hatırasını anar. Bu sıra da ormanın içinden kişneyerek Bengiboz koşa koşa gelir. Bey Böyrek sarılıp atının gözlerinden öper. Eğerini kaldırır yosunlarını sıyırır,yaralarını tımar eder.

Yolda bir çobana rastlar. Çobana kendi elbiselerini vererek çobaninkini de kendi geyer yine yoluna revan olur. Nihayet memleketinin kapısına gelir. Bir kulübenin kapısını çalar. İhtiyar bir kadın sorar: “Kimsin?” Bey Böyrek:

-Tanrı misafiri. Yatacak yer ve yiyecek bir şey arıyorum. İhtiyar “yerim de yok, yiyeceğim de yok” diye cevap verir. Şehzade para vereceğini söyleyince ihtiyar kadın “yerim de var, yiyeceğim de var, atın için ahırım da var” deyip kapıyı açar.

Bey Böyrek evde ihtiyar kadından “Akkavak Kızı’nı, tahta geçen Kel Vezir’in oğluna vermek istediklerini fakat Akkavak Kızı’nın onu kabul etmediğini, nihayet meydanda yüksek bir kavak ağacı üzerindeki gerdanlığı ok ile düşürecek olana varacağını ilân eylediğini” öğrenir.

Bey Böyrek sabahleyin kavak ağacının bulunduğu meydana varıyor. Memleketin beyzadeleri ellerindeki yayları kavaktaki gerdanlığa nişan atıyorlardı. Kel Vezir’in oğlu 39’uncu oku atmıştı. Sonuncu oka gelmişti. Keloğlan kıyafetindeki Bey Böyrek bu son oku onun namına kendisini atmasını teklif ve ısrar ediyor. Nihayet Bey Böyrek alıp atıyor ve gerdanlığı düşürüyor Derhal Kel Vezir’in oğlunun gerdanlığı düşürdüğü ilân ve düğün hazırlıklarına başlanıyor.

Keloğlan kıyafetindeki Bey Böyrek saraya gidiyor, kendisine ehemmiyet verilmediği için kadınlar tarafına giriyor. Bir aralık duvarda kendisini eski sazını görerek çalmak için istiyor. Herkes gülüşüyor ve sazı veriyorlar.

Sazı eline alan Bey Böyrek tozlarını siliyor ve etrafa türküler atmağa başlıyor. Bu sırada Kel Vezir’in karısı gülüşmeler üzerine geliyor. Bey Böyrek saz ile ona gülünç bir şarkı söylüyor düğün evindeki kadınlar hep gülüşüyorlar.

Bir aralık, Akkavak Kızı kendi nedimesi olan kızı gönderiyor. Kız meclise geliyor. Bunu gören Bey Böyrek şöylece ona lâf atıyor.

Evlerinin önü daracık
Mustafa’nın sevdiği Sarıcık
Gel oyna hanum sen oyna
Gel oyna kancık sen oyna

diyor.

Kendisini Mustafa’nın sevdiğini Bey Böyrek’ten başka bir yabancının bilmediğinden emin olan kız hemen Akkavak Kızı’nın yanına koşarak bu Keloğlan’ın tekin olmadığını ve türkünün manâsını anlatıyor.

Akkavak kızı merak ederek aşığıya iniyor. Bey Böyreğ Akkavak Kızı'na kendini şu türkü ile tanıtıyor.

Çıkmiş inciler nalına
Gelir salına salına
Girmiş âşıkın kanına
Gel oyna yârim sen oyna
Gel oyna hatun sen oyna

Ve yüzündeki nikabı açarak kendini meydana veriyor. Her tarafta Bey Böyreğin gelişi bir heyecan uyandırıyor. Taraftarları Bey Böyreği tahta geçiriyorlar. Akkavak Kızı Bey Böyreğin Tekfur kızını almasına razı oluyor. Bey Böyreğ Tekfur kız ile kararlaştırdıkları gibi yapıyor. Gidip esir olan otuz dokuz arkadaşını ve Tekfurun kızını alıp memleketine getiriyor. Kırk gün, kırk gece düğün yapıyor, Akkavak kızı ve Tekfur kızını alıyor. Mustafa da Sarıcık ile evleniyor. Onlar ermiş muradına...

BEĞ BÖREK'LE KARATAY²¹

Zaman-ı saadetde bir hükümdar var idi. Hükümdar üzgün ve yorgun idi. Çünkü hükümdarın oğlan evladı olmuyor idi. Hükümdarın bir kırsığı, bir de tazısı var idi. Bunlar da asla yavrulamıyor idi.

Bir gün ikindi üzeri hükümdar sarayın bahçesini gezerken bir Pirzâde ona peydah oldu. Ve cebinden çıkartıp elma verdi. Hükümdara:

"Bu elmayı soyacaksın; kabuğunun yarısını atına, yarısını da tazına vereceksin dedi. Ve içini de ailenen kendin yiyeceksin. Ailen doğum yapacak; atın da yavrulayacak. Tazın da aynı zamanda yavru yapacak." dedi. O adam kayboldu. Zaman biraz geçtikten sonra, aynı Pirzâde'nin dediği gibi hükümdarın ailesi doğum yaptı. Ve tazı da aynı doğumu yaptı. Atı da aynı şekilde bir yavruya kavuştu.

Fakat Pirzâde ona şöyle demişdi: "Ben gelmeden çocuğun ismini koymayacaksınız." demişidi. Çocuk büyüdü, okul dönüşünde bir ihtiyar ninenin desdisine daş attı. Daş tesadüf icabı desdiye değdi. Desdi girildi. İhtiyar kadın çocuğun arkasından:

- "Çocuğun attı, benim destimi kırdı." diyerek govaladı.

Ve çocuk eve geldi. Annesine:

- "Anneciğim, ben koskoca bir hükümdarın oğlu olarak benim adım olmasın; bu beni çok üzüyor."

Ve bu hükümdara kadar geldi. Hükümdar ertesi gün tellâllar çağırttırarak çocuğun isminin konulmasını herkese duyurdu. Sağdan soldan bütün halk toplandı. Kurbanlar kesildi. Çocuğun ismi konmak üzere yimek yidikten sonra köy imamı zamana göre dua yapmak üzere ikene o Pirzâde tekrar ortaya belirdi ve şöyle dedi:

- "Oğluyun adı Beg Börek, tazıyın adı Geltazı, atıyın adı Benliboz."dedi.

²¹ Sakaoglu, S. (1998). Dede Korkut Kitabı I-II (İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar) (Birinci Baskı). Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.397-410.

"Buyur." filân ettilerse de adam kayboldu.

O günden sonra çocuk büyüdü ve okula devam etmeye başladı. Bu arada okulu bitirdikten sonra başka büyük okullara devam etti. Bu sırada o beldede bir yabancı dokdur var idi. O dokdur bu hükümdarın hanımı ile anlaşır bir vaziyete girdi. Çocuk okuldan döndüğü zaman her gün atın yanına gelir, atını tımar ider, atma yem verir ve ondan sonra eve gelir, yime giderdi. Dokdur şöyle demişti çocuğun annesine:

- "Biz bu Beğ Börek'i öldürelim, ondan sonra sennen ilişki kurup evleniriz." demişti.

Bir gün çocuk döndüğü zaman çocuğu yanına gomadı. Ve ona olan işkenceyi yaptı. Beğ Börek başladı ağlamaya. O arada at:

- "Ne ağlıyorsun, annen seni senelerden beri istiyordu. Sen Allah'ın bir yadigârı olarak memlekete geldin. Fakat şimdi annen seni öldürüp dokdurla evlenmek istiyor. Bunun için seni yanına komuyor." dedi.

Çocuk:

- "Ne olacak, bunun çaresi nedir?" dedi.

- "Şimdi annen sene yimek hazırladı. O yimeği dokdur zihirledi. 'Oğlumsan yavan yemek [yime], yağlı yimek yi, ayıp olur.' diyecek. Sen yiyeceksin; öleceksin." dedi. Fakat annen öyle söylediği zaman 'Getir anne yiyim diyeceksin.' Onu dışarı çıkarıp köpeklere atacaksın. Yiyen köpek ölecek." dedi.

Çocuk eve geldiği zaman annesi: "Oğlum çok acıkmışsındır-, gel, sene yimekler hazırladım. Bol etli yimekler var." dedi.

Çocuk geldi: "Olur anne, dedi, getir yiyim. Ben de böyle bir şey arzu ediyordum."

Ve yimeği getirdiler. Çocuk dışarı çıktı, köpeklere attı. Aynı şekilde köpekler öldü.

Çocuk:

- "Benim yavan ekmek çok bile anneciğim." diyerek okula gitti.

Ertesi günü dokdur yine dokdur olarak kadının yanına gelmişti. Durumu öğrendikten sonra tekrar be sefer bir elbise, iç çamaşırı hazırlattı. Bunu zehirledi:

- 'Elbiselerini değiştir, sırtın kirlendi.' dersin. Bunu giyer ölür. Ondan sonra biz hükmümüze muvaffak oluruz." [dedi].

Yine atın yanına çocuk dönüşde okuldan, yine at koymadı ve bu ara yine ağladı çocuk. Yine durumu anlattı.

- "Bunun kolayı?" diye sorduğu zaman at buna şöyle dedi: 'Getir anne giyyim, benim de tam sırtım kirlendi.' diyeceksin ve elbiseleri ateşe atıp, yakıp, çıkıp gideceksin." dedi. Çocuk geldiği zaman annesi aynı şekilde:

"Oğulcuğum, elbiseler hazırladım sene. Verdiklerimi giy, kirlenmişsin. Sen bi padişah oğlusun. Bu elbise sene yakışmaz."

Çocuk da:

- "Olur anneciğim, derhal." dedi.

Ve geldiği zaman elbiseleri ateşe attı, kodu, gitti.

Ertesi gün yine dokdur, yine dosdunun yanına geldiğinde durumu öğrenince anladı ki çocuğa başka bir taraftan akıl viren ve onu idare eden kişi olduğunu öğrenmek istedi.

- "Biz, dedi, evvelâ o Benliboz olan atı öldürmedikten sonra bu işe muvaffak olmayız." dedi.

O zaman çocuk yine okula gitti. Okuldan döndüğü zaman bu sefer at hiç komadı. Tekrar çiftteyi çocuğa savırdı.

Çocuk yine ağladı:

- "Ne ağlıyorsun Beğ Börek, ağlama! Çünkü ikinci suikast sene idi. Üçüncü suikast bene oldu. Annen şimdi beni öldürecek. Ondan sonra sıra sene gelecek." dedi.

Beğ Börek sordu: "Ya dosdum, acaba nedir bunun çaresi?" dediği anda at dedi ki:

- "Annen şimdi yalandan hasta olacak. Hatuna bi sürü Türkmen âdedi yufkalan yaptırdı. Yatağının altına serdi. Sağa sola topladıkça çatır çatır idecek, 'Sırtım ağnyor.' diyecek. Baban annenin hastalığını soracak ve dohdura görünmesini söyleyecek. Dokdur gelecek.

Dokdur geldiği zaman:

- 'Şevketli padişahım, bu hasta çocuk çok ağır bir hastadır. Sadece bunun çaresi bir at ciğeri yerse öyle iyi olacak, yoksa hasta elden gidiyor.' diyecek. O zaman baban

diyecekkine, ‘Bir atımız var amma, fakat o atımız oğlum Beğ Börek’e aittir. Eğer oğlum musaade ederse o atı o zaman kesebiliriz. Ciğerini hastaya ikram edebiliriz.’ diyecek. O anda baban sene danışacak. Sen diyeceksin ki: ‘Hay hay! Bir on paralık at değil mi? Annem gibi bir anneye kurban olsun.’ diyeceğin. o zaman beni getirecekler, yatırıp kesmeye. Bi çalacaklar, bıçak kesmeyecek. İkinci çalacak, bıçak kesmeyecek. Üçüncü de kişneyeceğim, sen de ağlayacaksın. O zaman baban soracak, ‘Oğlum ne ağlıyorsun?’ dediği anda , ‘Baba, ben bi Beğ Börek olalı, bu da bir Benliboz olalı üstüne binip de bir cirit atmadım. Onun için ağlıyorum.’ diyeceksin. O zaman baban, ‘Kaldırın binsin’ diyecek. Sen o zaman hazırlıklı ol. Kendine göre iaşeni al. Ben seni bu topraktan çıkarırım. O zaman muvafakata çalışacağız [muvaffak olacağız.’ dedi ve Beğ Börek vardı. Vardığı zaman annesini yatakta buldu. Ammesi sağa sola döndükçe, “Ölüyorum! Gidiyorum! mahvoldum.” Diyordu.

Beğ Börek babasına:

- “Babacığım, ne duruyorsun; anneme hemen bir dokdur çağıralım.”dedi.

Ve gittiler dostu olan dokduru hastanın yanına getirdiler. Dokdur hastayı iyiden iyiye muayene ettikten sonra:

-“Şevketli hükümdarım, bu sizin hastanız çok iyi olmaz bir derde düşmüştür. Bunun çaresi, sadece benim görüşüm ve bilişime göre bir at ciğeri yemek.”diyi cevap verdi.

Hükümdar:

- “Bir atımız var amma, fakat oğlum Beğ Börek’e ait, dedi ve ona soralım.”dedi.

Beğ Börek’e sordular. Beğ Börek de aynı cevaben:

- “Bir at, annem gibi kadına kurban olsun.”dedi.

Ve atı kesmeye götürdüler. Dedikleri üzere bıçak çaldı kesmedi. İkinci defa yine kesmedi. Üçüncü defa bıçağı çaldıklarında at haykırdı ve Beğ Börek de ağlamaya başladı. Hükümdar sordu:

- “Oğlum, niye ağlıyorsun?”
- “Babacığım ben bi Beğ Börek olalı, bu da bi Benliboz olalı, üstüne binip de bi cirit atmadım. Onun için ağlıyorum.”dedi.

Hükümdar emir verdi: “kaldırın binsin oğlum, dolaşsın.”dedi.

Ve ata bindi. Zaten üzerine altın falan, neyse zamanın geçerli paralarından almıştı. Bindi ata gitti. Ve aynı dediği gibi uzak topraklara gitti.

Orada akşamüzeri idi. Yani ikindi olmak zamanı idi. Bi koca karının evine geldi. Koca karıya dedi ki: “Nineciğim beni misafir alır mısın?”dedi.

- “Alamam yavrum, dedi, çünkü atına yer bulsam sene bulamam sene bulsam atına bulamam.”dedi.
- Nineceğim, sana birkaç altın versem olur mu?”dedi.
- “Oldu oğlum sene de yer var atına da yer var.”dedi ve Beğ Börek’i evine misafir aldı.

O mevkide Akkavak Kızı diye bir delikanlı kız yaşıyordu. O ninenin evine yakın yerde bahçesi vardı. Beğ Börek atın bağlayıp filan ittikten sonra ağşam bahçeye dolaşmaya çıktı. Akkavak Kızı da bahçeye giren kişilerle, onlarla münakaşa yapardı ve orada bir yabancının dolaştığını görüncü geldi. Beğ Börek’le bir yarış yaptı ve Beğ Börek’i birkaç yerinden de yaraladı. Beğ Börek döndü ve ertesi gün yarış yapacaklarını söyledi.

Yine atın yanına geldiğinde, at Beğ Börek’i yanına gomadı. Beğ Börek üzüldü.

- “Neden gomuyorsun beni yanına?”dedi.
- “Sen niçin bene danışmadan gittin de karnına yidin, yani bumuydu senin şöhretin bizim buraya gelmemiz?”dedi.

O arada ata: “Ne olacak?”dedi.

-“Yarın sabah erkenden o sana bir şey gönderecek... Davet, yaver geldiği zaman. “Daha ben yerimden kalkmadım.”diyeceksin. İkinci bir kere geldiğinde, “Daha ben çayımı içmedim.” Üçüncü de geldiğinde, “Hazırım.”diyeceksin. Çünkü o zivte benzer, sıcağa dayanamaz. Ve o zaman hemen geleceksin, davayı kazanacaksın.”dedi.

Orada misafir olarak yattı. Sabahtan Akkavak Kızının göndermiş olduğu nöbetçi: “Hadi, seni Akkavak Kızı istiyö, onunla yarış yapacaksınız.”[dedi.]

Beğ Börek,

- "Daha ben yerimden kalkmadım." [dedi].

Biraz sonra ikinci yaver geldi. "Daha ben kahvaltı yapmadım." dedi. Üçüncüde, "Hazırım" dedi ve gitdiler. Okla yarış yaptılar. Beğ Börek onu ok yarışında yendi. "Olmaz, dedi,

güreşeceğiz! Eğer güreşte ben seni yenersem ben seni öldüreceğim; fakat sen beni yenersen ben sana varacağım." dedi.

Ve güreşte Beğ Börek birinci hamlede Akkavak kızını yere vurdu. Akkavak Kızı yine, ben sana varmam. Fakat benim başka bir yerde şu kadar mesafe uzaklıkta bir bağçem daha var. Orada benim bir gül ağacım var. O gül ağacımdan, sen atına bineceksin, ben atıma binecâm. Fakat yol çatal... Sen sağ yoldan, ben sol yoldan gidecem. Kim evvel alırsa gülü, gelirse ben sene varacam. Yoksa ben evvel alırsam seni öldürürüm." dedi.

Razı oldu. Beğ Börek Benliboz'a bindi. Akkavak Kızı da kendi atına bindi. Ayrı ayrı yoldan devam ettiler. İkinci üzere oldu. Beğ Börek bi çeşme başına varınca Beğ Börekin atı yürümedi. Beğ Börek şaşaladı, hüznünlendi, ağlamaya başladı.

- Ne ağlıyorsun?" dedi.
- "Korkma yiğidim, bi abdest al, bi namaz kıl; meydan şenindir." dedi.

Beğ Börek abdest alıp namaz kıldıktan sonra atma bindi, yoluna devam itti. Vardı ki bağçede güller duruyo. Gülleri koparttı, karşıki yoldan yola çıktı ki na baksın! Akkavak Kızının atı çatlamış; Akkavak Kızı yaya yola düşmüş. Onu atının terkisine alarak giri babasının memleketine döndü. Çünkü davayı kazanmıştı. Akkavak Kızı ona teslim olmuştu.

Eve geldikten sonra düğün olacağını ve herkese Akkavak kızıyla evleneceğini söyledi. O akşam arkadaşı olan güççük Mustafa'nın evine geldi.

- "Arkadaş, biz evlenecek, fakat bi kaç gün daha buralarda bi av yapalım."
- "Oldu." Dedi.

Arkadaşı Mustafacık. Ve beraberce ava çıktılar. Yanlarında otuz dokuz kişi daha var idi. Yani kırk kişiler idi. Bunlar ava çıktıkları zaman avlandılar. Fakat o avlandıkları mıntıka, uzak bir yirlere kadar gitmişlerdi. Bir başka devlete ait olduğu üzere, orada bir bağça var idi. O bağçanın içerisinde bir pınar... O pınardan su içenler birkaç dakika uyuyorlardı. Oradan su içtiler. Dinlenmek üzere iken hepsi uyuyakaldılar.

Bir de o girmiş oldukları mıntıkanın baktı ki ne görsün! Onun bahçesinde bir sürü kalabalık işgal etmiş! Hemen askerleri göndererek Beğ Börek'i ve otuz dokuz atı

yakaladılar. Sadece Benliboz'u yakalayamadılar. O, onlara teslim olmadı; kaçtı. Bunları götürdü, ceza olarak hapse attırdı.

Hapiste bunları yatmak üzere iken, bir gün Beğ Börek'in memleketinden bir kervancı geliyor idi. O hapse atan kralın kızı:

- "Babacığım, bugün Perşembedir; mahkumları çıkaralım da biraz gezinsinler." dedi. ve dışarı çıkıp gezinirken Bey Börek gelen kervancıyı gördü. "Şu kervancılardan bizim memleketi bi sorsam." diye Bey Börek şöyle söze başladı:

Oğuz ellerinden beri gelirsın,
Dertli yüreğimin kâmin alırsın,
Anamdan, babamdan haber verirsın,
Söyle bezirgânbaşı nedir bu haller.

dedi. Bezirgânbaşı şöyle cevap verdi:

Oğuz ellerinden beri gelirim,
Dertli yüreğiyin kâmin alırım,
Anan, baban kimdi, ben ne bilirim,
Söyle de haber vereyim yiğit.

dedi.

Beğ Börek o zaman şöyle cevap verdi:
Oğuz ellerinde çoğolur börek,
Babam padişah, ben de Beğ Börek,
Buna da bi hal ver bezirgânbaşı.

[dedi].Bezirgânbaşı o zaman şöyle dedi:

Babanı sorarsan ömrü döküldü,
Ananı sorarsan bili büküldü,
Kel Vezir de çıktı tahta oturdu,
Buna da bir cevap sayın Beğ Börek

dedi. Ondan sonra Beğ Börek'e bir de nişanlım olan Akkavak kızını sorayım.' dedi.

Yerin menevşeyi göğün yıldızı,
Benli Boz ile Akkavak Kızı,
Buna da bir cevap bezirgânbaşı.

dedi ve aldı bezirgânbaşı:

Çokuşdular mul[la]lar da bir araya geldiler,
Akkavak Kızı'nı Kel Vezir'e verdiler,
Onu da ona münasip gördüler,
Üç ayınan üç günde karar kıldılar.

dedi. Bundan sonra, e bir de benim kardeşim olmuştu. Bi de kardeşimi sorayım.' dedi.

İllerin eyisi ey sultan bacım,
Kimlere kaldı tahtınan tacın,
Buna da bi haber bezirgânbaşı.

[dedi]. O arada bezirgânbaşı:

Bacını sorarsan yolun gözedir,
Beyazın üstüne kara bezedir.

dedi. Ve o arada o kiral askeri gelerek Beğ Börek'e bir tokat atarak:

"Terbiyesiz herif, sen çok terbiyesiz bir kişiymişsin." diyerek giri zindana götürdü. Buna gören o kiralın bir kızı vardı. O kız orada Beğ Börek'i içten içe sevmişti. O zaman akşam olunca:

- "Babacığım, dedi, bana müsaade idersen şu zindana atmış olduğun mahkumlara biraz hediye dağıdayım." diyerekten babasından izin aldı ve içeri girip mahkumlara biraz öte beri dağıttıktan sonra:
- "O şarkı söyleyen genç kim?" diye sordu.

Arkadaşları Beğ Börek'e bir ziyan gelir diyerekten, 'Biz diyelim dediler.

- "Hayır benim yerime başkası bir zarar görmesin." dedi.

Ve kız onu nöbetçiler görmeden gizlice zindandan kaçırdı ve evine götürdü. Götürdükten sonra Beğ Börek'e şöyle dedi:

- "Ben seni burdan salacam. Fakat sen nişanlını ordan aldıktan sonra gelip beni almana söz verir isen ben de seni bırakacam. Fakat benim babam ateşten korkar. Sen bu işe muvaffak olduktan sonra kırk tene keçi alacaksın, şu karşıdaki tepeye çıkacaksın. Keçilerin boynuzuna kırk tâne mum takıp yakacaksın. 'Sen senelerden beri bu kadar kişiyi nasıl mahkum idersin? Ya onları vireceksin, ya da ben senin memleketini yakacam!' diyeceksin, dedi. O zaman, otuz dokuz kişi çıktığı zaman, 'Ya burayı yakacam, ya beni [kızını] vereceksin! diyeceksin. O zaman beni de alırsın. İkimiz beraber giderik." dedi.

Beğ Börek'i saraydan saçına bağlayarak salladı. Beğ Börek baktı ki aşağıya uzak; "Saçını acıtmayayım." diyerekten aşağı kendini attı ve yoluna devam etti.

Birez geldikten sonra ayağı ağrımış idi. Beğ Börek birez gitti, yoruldu. Yorulduktan sonra atı olan Benliboz aklına düşdü ve şöyle dedi:

Ağzın barabar çöllerde isen,
Dizin barabar çöllerde isen,
Yetiş Benliboz'um yetiş yar elden gitti.

Ses yok. Biraz geçtikten sonra aynı maniyi tekrar söyledi. Yine birez gittikten sonra yine söyledi. Üçüncü seferde at haykırarak Beğ Börek'in yanına geldi. Beğ Börek ata binmeye davrandığı zaman Benliboz:

- "Yiğidim binme, dedi, anayın gözleri gapanmış, benim ayaklarımdan biraz toprak al ve anana götür, gözü açılsın." dedi.
- "Olmaz, dedi, ben toprak almam. Çünkü anam bana çok yaptı."
- "Alacaksın, anne sütü, helâl etmez." dedi.

Israr etdiyse de Benliboz zornan aldırdı ve binmeye davranıncı. Binmeye davranma: olayım."

- "Ben Beğ Börek'in arkadaşıyım. Beğ Börek de yakında gelecek." dedi.

Ve o arada Kel Vezir'in de üç ayı gidip üç günü kaldığı için orada bir

- "Yiğidim, nire biniyorsun? Ben kaç senedir dışda geziyom. Egeri bi gevşet de öyle bin." dedi.

Ve Beğ Börek egeri gevşetinci bilinin derisi gopdu; yani yüzüldü. O anda bilinin ortasına gavır gızından almış olduğu, "O hediye mendili bilinin üzerine koyarak bin.bi dedi ve mendili kodu. Binerken gavır gizi pencereden bakıyordu.

- "Ah, beni aldattı Beğ Börek. Benim yedi senede örmüş olduğum - başka nişanlıma - mendili atın üstüne attı." dedi ve Beğ Börek böylece de gitti.

Memleketi olan Oğuzeli'ne vardığı zaman kenarda, çeşmede bi hanım pırtı yıkıyordu. Ve o da kardeşi Sultan Hanım'dı. Bir de baktı ki ne görsün Tazı çalımına vardı. Günlerce su içmiyordu ve orada suya yanaşdı. Olukdaki suları bitirdi. Sultan hanım bir taş aldı; tazıya attı. Tazının ayağına değdi. Tazı bağırdı. Beğ Börek o zaman;

Atma bacım atma tazıya taşı,
Gözümnden akıtdın kan ile yaşı,
Benliboz da Geltazı'nın gardaşı.

O zaman sultan hanım içlenerek, ağlayarak:

- "Ah kardeşim, abim; sen kimsin? Beğ Börek'in kim olduğunu ve Geltazı'nın, Benlibozun gardaşı olduğunu nerden biliyorsun?" dedi.
- "İşte ben Beğ Börek'in arkadaşıyım. Beğ Börek'in yan[ın]dan geliyorum. Onlar da yakında gelecek." dedi.

Onu evine misafire götürdü. Beğ Börek memleketinden ayrılırkana evinde bi yayı, bi de sazı varmışdı. 'Eğer benim yayım ve sazım olduğu gibi yirinde duruyorsa Akkavak Kızı da öylece duruyordur. Kimse benim evime gelmemiştir." diye içinden geçirdi.

Eve vardktan sonra annesine: "Anneciğim, al sene oğlun Beğ Börek'den toprak getirdi. Bunu gözüne sür." dedi.

Ve sürdü. Gözü açıldı:

- "Oğlum, sen kimsin? dedi, sana kurban olayım."
- "Ben Beğ Börek'in arkadaşıyım. Beğ Börek de yakında gelecek." dedi.

Ve o sırada Kel Vezir'in de üç ayı gidip üç günü kaldığı için orada bir ok meydanı-, oraya bir lavhe dikmiş: "Bunu kim vurur düşürürse düğün başlayacak." diyi bütün ahaliyi toplamış, yarış yapıyorlarmış.

Beğ Börek annesine yine: "Beğ Börek'in okunu ver de bi de ben gideyim."

- "Oğlum, Beğ Börek bene darılır. Kimseye almamasını rica etti."
- "Nine, bene darılmaz. Ben Beğ Börek'in samimi arkadaşıyım." didi.

Israrla o da oku alarak ahalinin toplu olduğu yire geldi. O arada:

- "Ey ahali! Müsaade iderseniz bir de ben şansımı deniyecem." dedi.

Fakat orda bulunan godamanlar:

- "Yavrum kel, burdaki ağalar, beyler vuramadı da sen mi vuracaksın?" dediler.

Ve bazı ona acıyan kişiler: "Burası er meydanıdır; kel de atar, kör de atar." dediler.

Böylelikle Beğ Börek'e musâde itdiler. Beğ Börek, Allah'ına sığınarak sol taraftan geçti, dikilen lavheyi yarısını uçurdu. Ve tekrar sağa geçti. Yine Allah'a sığınarakdan lavheyi tamamen düşürdü.

"Keloğlan vurdu!"

"Keloğlan vurdu!" diyi tüm kalabalık mahşer yerine döndü. O arada düğün yapacak olan Kel Vezir Beğ Börek'i makamına çağırdı.

- "Dile benden ne dilerse?" dedi.

Beğ Börek: "Senin külâhında gözüm var." dedi. Ve Kel Vezir çıkardı, verdi.

- "Bu da kelsi kelsi kokuyor." dedi.
- "Gakarsam depelerim; böyle şey olmaz." dedi.

- "Afedersin ağabey, ağabeylerin kalb gözü geniş olur; cekedinde gözüm var." dedi. Ceketi verdi.
- "Bu da kelsi kelsi kokuyor." dedi.
- "Galkarsam depelerim, güzel konuş." dedi.
- "Afedersin ağabey, dedi, sizin geniş olmanız lâzım."
- "Söyle bakalım." dedi.
- "Ben hiç bi şey yemiyorum. Sadece gidip kadınlara türkü söylerim." dedi.

O zaman Kel Vezir, 'Tamam, dedi, gönderin Keloğlan'ı.' dedi. Keloğlan kadınların içine vardı. Oradan sazını aldı. Ve başladı çalmaya. Evvelâ Kel Vezir'in anası olan kadın oynamaya çıktı. Beğ Börek şöyle dedi:

Kel Vezir in anası,
Elinde düğün kınası,
Oyna cadı oyna, düğün şenindir,
Oyna hartlak oyna, düğün şenindir.

Ve Kel Vezir'in anası: "Oğlum beni beğenmedin mi? Başka birilerini mi çıkaralım; onlara çağır." dedi ve arkadaşı Güççük Mustafa'nın garısını çıkarttı. Beğ Börek sazını eline alarak şu beyiti söyledi:

Evinizin önü daracık de mi?
İşinizin adı paracık de mi?
Seni seven oğlan Güççük Mustafa de mi?

Şarkısını konuştuktan sonra kadın hemen düğünü terk ederek evine gitti.

- "Bu saz çalan kişi ya Beğ Börek, ya benim kocam Güççük Mustafacık. dedi.

O arada: "Oğlum bunu da mı beğenmedin?" dedi.

Kel Vezir'in anası, "Bir de gelin gizi çıkanfı da o oynasın." dedi. Ve Akkavak Kızı çıktı ve Beğ Börek sazına düzen virdikten kiri başladı çalmaya:

Kıratıma bindim, aşdım gediği,

Şekerden tatlıdır yarın yediği,
Kolların boynumda kan gediği,
Sözlerin aklıma düşdü, söyler misin? dedi.

Akkavak Kızı Beğ Börek'i anlayamadı: "Gözel söyle, edepsiz; terbiyesizliğin âlemi yok." dedi. Beğ Börek de:

- "Hanım kısıminın kalbi, gözü yiğni olur. Hanım kısmı herkesi bağışlar, kusura bakmayın; yeniden çalayım." Tekrara sazını düzenledikten sonra şöyle dedi:

Ne bakan kinni kinni
A can örtmüşsün gamlısın gamlı,
Maremin (meramın) bu mudur hey gidi.

diyinci. Akkavak Kızı kendini Beğ Börek'in kucağına atdı. Ve oradan Beğ Börek'in öldü zannettiği kardeşini anlayarak oradan bütün düğün ahalisi "Beğ Börek geldi." diyerek şad oldular. Bunu duyan Kel Vezir korkusundan kaçarken tuvaletin lağımına düşmüştü ve Beğ Börek:

- "Çağırın." dedi.

Ve Kel Vezir i çağırdılar. Titreyerek, korkarak yanına geldi. Beğ Börek gayet serinlikle:

- "Buyurun, baş köşeye geçin, bizde asma kesme yok." dedi ve şöyle hitap etti:
- "Sen dürüst bir adamsın. Bizim tahtımızı, tacımızı dağıtmamışsın. Düğüne devam et; sana kardeşim Sultan'ı veriyorum." dedi ve düğün devam etti.

Beğ Börek tekrar geldi arkadaşlarına, tutsak olan arkadaşlarını kurtarmak için. Aynı o tutsaklık yapan kiralın kızının dediklerini, kırk keçiyi aldı ve kırk keçinin boynuzlarına mum takarak o tepeye çıktı. O şehrin karşısına geçerekten:

- "Senelerdir tutsak etmiş olduğun kırk kişiyi, otuz dokuz atı neden serbest bırakmıyorsun? Ne hakla sahiptin?" diyerekten ona hitabe gönderdi ve:
- "Ya onlan çıkartırsın veya senin şehrini yakacam." dedi.

Kıral ise onu görünce korktu ve çıkarmaya karar verdi. Fakat baktılar ki saydılar otuz dokuz at, otuz dokuz kişi!

- "Hani bunun bir tanesi ne oldu? Galiba onu öldürdün." diyerekten ona sert davrandı.

- “Ya kızını verirsin veyahut da bu şehri yakarım.”dedi.

Kıral da istemeyerekten, şehrin yanmasındansa kızını teslim etti ve Beğ Börek arkadaşlarının hepsini alıp gelerek memleketi olan Oğuzeli’ne döndü.

Orada kırk gün, kırk gece düğün ettikten sonra hem kıralın kızınnan , hem de Akkavak Kızı'nnan muradına irdi. Biz de muradımıza irelim.

BAY BÖYREK²²

Eski zamanlarda Bayburt'un Saraycık köyünde bir padişah varmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmazmış. Lalasıyla tebdil-i kıyafet edip, taşrada gezerken yorulmuşlar. Lala yiyecek hazırlarken padişah da namaza durmuş. Namazdan sonra düşünmeye başlamış. Padişah derin düşüncedeyken bir derviş yaklaşmış. Salam vermiş. “Nasılsınız padişahım? Niçin düşünüyorsunuz?” diye sormuş. Padişah: “Mademki padişah olduğumu bildin, düşüncemi de bilirsin.” demiş.

Derviş cebinden bir elma çıkarıp vermiş ve ilave etmiş:

“Bu elmayı soyun, yarısını siz yiyin, yarısını da hanımınız yesin. Kabuklarını da kısırağınıza yedirin. İnşallah, sizin çocuğunuz olur, atınızın da tayı. Yalnız ben gelmeden ad koymayınız.” Derviş bunları söyledikten sonra kaybolmuş. Padişah sevinç ve ümitle sarayına koşmuş. Dervişin dediklerini yerine getirmiş.

Vakit saat gelmiş. Padişahın bir oğlu, kısırağın bir tayı olmuş. Çocuk büyümüş, mektebe başlamış bir gün öteki çocuklar, şehzadeye; “adı yok” diye ileri geri konuşmuşlar. Saraycık'ın ileri gelenleri padişahın çocuğa ad koymasını rica etmişler.

Tellallar etrafa dağılıp herkesi saraya çağırmışlar. Üç gün tartışmışlar fakat şehzadeye isim bulamamışlar. Son gün derviş aniden peyda olmuş. “Çocuğun adı Bay Böyrek, tayın adı da Bengi Boz olsun” demiş ve kaybolmuş. Bay Böyrek 15 yaşına gelmiş. Bir gün babasının yanındayken, bir adam içeri girmiş.

Bay Böyrek:

“Baba! Sen kimseyi ayağa kalkarak karşılamazsın. Bu zatın hususiyeti ne?”

“Oğlum bu zat kale fethetmiştir.”

Bay Böyrek:

“Öyleyse ben de kale fethedeceğim.”

²²Kızıltuğ, F. (1997). Bir Bayburt Masalı: Bay Böyrek. Tarla, (97/3), 15,16.

Padişah, bin dereden su getirmiş, kale zaptetmenin zorluğunu, savaşın etinliğini anlatmış. Oğlunu caydıramamış. Ak Kavak padişahının kızıyla nişanlanmış, yine fikrinden döndürememiş.

Bay Böyrek arkadaşı ve sırdaşı Hasan Bey ve 39 arkadaşını alarak kale zaptetmeye gitmişler. Bayburt'ta Koruk denen ağaçlıkta gecelemişler. Derin uykudayken kralın adamları hepsini tutsak edip, zindana atmışlar. Tam 7 yıl güneş yüzü görmemişler.

7 yılın üstüne tıraş etmek için dışarı çıkarmışlar. Bay Böyrek bir fırsatın bulup kale burcuna çıkmış, bakmış ki bezirgânlar geçiyor. Oğuz dilinde bir türkü tutturmuş. Aslında türkünün sözleri haber sorma gayesi gidiyormuş.

Gelişin nereden bezirgân başı
Alıp sattığın türlü kumaşı
Ondan bana haber verin yolcular.

Bezirgân başı bu manidar sözlere cevap verebilene bir yük mal vaat edince Keloğlan ortaya atılmış.

Keloğlan:

Gelişim sorarsan Oğuz elinden
Alıp sattığım dünya malından
Söyle beyim söyle kelim gelsin dilinden

Bay Böyrek :

Oğuz ellerinden beri gelirsiniz
Atamdan, anamdan haber verirsiniz
Ondan da haber verin yolcular.

Keloğlan:

Gayet yüksektelin yüce damdasın
Sana kimler derler, kimin oğlusun
Söyle beyim söyle kimin oğlusun?

Bay Böyrek:

Gayet yüksekteyim vatanım ırak
 Bir dalga vurdu cûş etti yürek
 Babam Oğuz Han, adım Bay Böyrek
 Ondan da haber verin yolcular.

Keloğlan:

Babanı sorarsan beli bükülmüş
 Dizi tutmaz, kemikleri sökülmüş
 Kelce Vezir çıkmış, tahta oturmuş
 Böyle haber aldım ilinden
 İlinden beyin, kölelerinizden

Bay Böyrek:

Ateş tutanam, ad arayanam
 Acep ne haldedir o hatun anam
 Anamın evladı Bay Böyrek benem
 Ondan da haber verin yolcular

Keloğlan:

Ananı sorarsan geldi de geçti
 Ecel şerbetini babandan evvel içti
 Böylece haber aldım ilinden
 İlinizden beyim, kölelerinizden

Bay Böyrek:

Acep ne haldedir taht ile tacım
 Acep ne haldedir o Nigar bacım
 Ondan da haber verin yolcular

Keloğlan:

Bacını sorarsan elinde desti
 Kırk örük saçını dalından kesti
 Senden başka yoktur Böy Böyrek dostu

Böyle haber aldım ilinizden
İlinizden beyim, kölelerinizden

Bay Böyrek:

Demeyin ağalar söz sizden
Yaş yerine kanlar aktı gözümde
Ak Kavak kızından Bengi Buz’umdan
Onlardan da haber verin yolcular

Keloğlan:

İşittim ki beyim, düğün dediler
Ak Kavak Kızı’nı Kel Vezir’in oğluna verdiler
Kırk güne dek kavli karar kıldılar
Böylece haber aldım ilinizden
İlinizden beyim, kölelerinizden

Bay Böyrek:

Bezirgânlar gelir geçer yolundan
Haber aldım, yurdum Oğuz ilinden
Ne gelir elimden, geçin yolcular

Meğerse kralın kızı, bu söylemeyi duymuş. Bay Böyrek’in sesine vurulmuş, gönül koymuş. Akşam olunca zindancı başına emretmiş:
“Bugün burçta türkü söyleyen yiğidi bana getirin.”

Zindancı başı, Bay Böyrek’i kızın yanına getirmiş.

Kral kızı:

“Kalenin burcunda söylediğin türkülerden bana da söyler misin?”
“Ben türkü bilmem. Anam babam aklıma geldi de birkaç söz söyledim.”

Kral kızı kanmamış ısrarına devam etmiş:

Bay Böyrek:

Zindan kapısında itler
Yakamızı yedi bitler
Zindandaki koç yiğitler

Hanım destur ver çıkayım
Çıkın vatana bakayım

Zindanın kapısı taştır
Yatamazam yerim yaştır
Zindancı bir karabaştır

Hanım destur ver çıkayım
Çıkıp vatana bakayım

Zindanın orta direği
Bölüştük arpa çöreği
Yıkılsın orta direği

Hanım destur ver çıkayım
Çıkıp vatana bakayım

Kral kızı:

“Eğer gelir beni alırsan seni salıveririm” deyince, Bay Böyrek “kabul” cevabını vermiş.
Bay Böyrek kurtulmuş.

Kral kız:

“Geri gelirken iyi tedbir al. Babam ateşten korkar. Savaş düzenini ona göre kur.”
Memleketi Saraycık’ta giderken Varıcna yokuşunda takati kesilmiş, söylemiş:

Bay Böyrek:

Dizim tutmaz, çöl yokuşu
Elim tutmaz çıkayım
Kolum tutmaz kalkayım
Yetiş imdadıma Bengi Boz

Bengi Boz kişneyerek gelmiş. Bay Böyrek atın boynuna sarılmış. Kır perçeminden, alma gözlerinden öpmüş. Üstüne binmiş, kuş olup kanatlanmış. Köyüne yaklaşırken taş toplayan bir çobana rast gelmiş. Ne yaptığını sorunca Çoban:

“Bay Böyrek, adında bir şehzademiz vardı. Kale fethetmeye gitti, hâlâ dönmedi. Kel vezir padişahı tahtından indirdi. Ak Kavak kızını da oğluna alıyor. Bugün düğün var. Bu yığınla onları taşa tutacağım, paralayacağım.”

Bay Böyrek çobanın sözlerine sevinmiş. Çobanla kıyafetlerini değiştirmiş. Doğru düğün evine gelmiş. Arkadaşı Hasan beyin hanımı Sarı Kız, Bay Böyrek’e saz çalmasını ve türkü söylemesini teklif etmiş:

Bay Böyrek:

Gelin itini itini
Araba çekmez...
Kelce vezirin hatunu
Sen oyna kösnük sen oyna

Kelce vezirin hatunu çok sevinmiş. “Atın dışarı” demiş. Sarı kız mani olmuş.

Bay Böyrek:

Köyümün adı Saraycık
İtinin adı Karacık
Hasan Beyin hatunu Sarı kız
Sen oyna hanım sen oyna

Sarı kız türküyü söyleyenin Bay Böyrek olduğunu anlamış. Ak Kavak padişahının evine haber vermiş. Ak Kavak kızı konaktan inerken, Bay Böyrek şu türküyü söylemiş:

Ayağına giymiş altın nalını
Gelir salını salını
Kelce vezirin gelini
Gel oyna hamın sen oyna

Bilir misin ahdimizi
Kırk güne dek karar kıldığımızı
Nişanlım Ak Kavak kızı
Gel oyna hanım, sen oyna.

Türküyü duyan Ak Kavak kızı, Bay Böyrek'i tanımış. Düğündekiler de tanımış. Kel Vezir'in oğlu tavuk kümesine kaçmış. Bay Böyrek babasının eline öpmüş. Kel veziri affetmiş.

Sonra yoldaşlarını toplamış. Bayburt kalesini sarmış. Gece keçilerin boynuzlarına mum takmış. Kral ateşten korktuğu için elçi göndermiş. Şartları kabul etmiş. Kalenin anahtarıyla 39 arkadaşını göndermiş.

Bay Böyrek kralın kızını da alarak dönmüş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Hem Ak Kavak kızını, hem de kral kızını almış. Murada ermişler.

BEY BÖYREK²³

Oğuz ölkesinin bir padişahı varıdı. Oğuz padişahının heç uşağı olmazdı. Bu adam zengindi, eyi adamdı. İşde, herkes kendini severdi. Gel görelim çocuğu yoktu. Adam buna çok üzülüyo, çok düşünüyodu. Bir gün –şeyi de çok sevmezdi ya kel veziri ne yapsın- Kel Vezir’e dedi ki, “Sennen diyarı gurbete bir gezek.” dedi. “Belki derdimize bir derman buluruk.” Dedi. -Olur mu olur- Günün biri geldi, bunnar hazırlandılar bir bahar ayında. Dolanıp, bir dolam dolandı, bir gün akşamaca konân etrafını dolandı, ayrılamadı o gün. Devlisi gün gene hazırlandılar, atlarına bindiler, memleketten ayrıldılar.

Deha deha, bir güzel çeşmeli, sulu-summatlı yere geldiler. “Şurda bir istirahat edek de birer yemek yiyek, bibrer namazımızı gılak.” dediler. Gakdılar bunnar, abdezlerini aldılar, namazlarını gıldılar. Namazlarını bitiri bitirmez ossun bir pir ihtiyar “selam aleykim” deyin geldi. “Aleykim selam emi!” dediler. “Nere gediyouz vezirle padişah.” dedi. O zaman bunar dedi ki, “Yav vezirle padişah olduğumuzu biliyon sen.” dediler. “Dede, sen benim derdimi de bilin eyleyse?” dedi. “Bilirim ya oğlum.” dedi. “Ne var, derdimiz ne eyleyse?” dedi. “Derdin, senin uşân olmuyor, onun uçun.” dedi. “Eee” dedi. “Ondan golayı ne var” dedi. “Aha sene bir alma, bunu get soy, yarısını sen yi, yarını da sultan hanıma yidir. Gabıgını da ata yidir. Attan bir tay olur, sizden de bir altın topu kimin bir oğlan olur. Ben gelmeyinçi ismini de gomayın!” dedi. Gözden gayboldu getti. Bu herifler neye oğradığını bilmediler yoorum. O zaman bunnar getmeden vazgeçdiler, geri döndüler, geldiler. Bu adam akşamlıyın almayı soydu, gabıgını ata verdi, yarısını gendi yedi, yarısını da hanımına verdi.

Günner geçdi canım işde. Günner geçdi, hagigaten de, ola ola oldukına, altın topu kimin bir oğlan. Atın da bir tayı oldu. Bu oğlanı işde, yemekler şennikler, mevlütler okutdular, kefler ettiler ki, padişahın oğlu olmuş. Bir gün beş gün, oğlanı hocaya goydular. Oğlan üç-beş yaşına geldi. Daha bunun adı yok, “adsız beğ, adsız beğ” deyiler yoorum. Padişaha getdiler. “ Padişahım, bu çocuğun adı sanı yok. Goca ihtiyar gelici, gelici... Hanı gelen yok geden yok. Gelin şunun adını goyak.” dediler. Bunnar saraya toplandılar, adını goyucular. Gayıpdan çıkdı geldi ihtiyar. Padişah hemen gakdı, gendi eline vardı, yerine oturtdu. Birez söhbetden sonra, “Oğlunuzun adı Bey Böyrek, atının adı Benli Boz.” dedi.

²³Erol, M. (2006). "Kilis'te Derlenmiş Bir Bey Böyrek Hikâyesi", VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/13851,55pdf.pdf?>

Tay da böyümüşdü. “Aha şu palayı da alın. Büyükden sonra verin gendine, belinde daşısın.” dedi. Adam gözden gayboldu getdi. Bu oğlan hocada okurkan filan, hocadan çıkdı artı, on iki-on üç yaşlarına geldi. Bu sefer de ata binmeyi merak etti, kılıç felan gullanmayı, ok atmayı, ava mava getmeyi, bele devam etdi. On altı on yedi yaşlarına gelmişdi. Gene kırk adamınnan barabar, avcı arkadaşınnan barabar galkdı bu adam, dağa getdiler. Avcı koluna yayıldılar. Birez getdikden sonra bakdıkına gendi, ağacın altından bir ala geyik yekindi. Bunun arkası sıra sürdü Benli Boz’u. Oku atıp öldürmeye de kıymıyo, daim diri dutum deyî kemen atıyo, kemend atıyo, kemendden çıkıyo. “Ya Allah Allah... Benim kemendimden heçbir av gurtulmazdı, bu nası olur?” dedi. Deha deha getdi, bir mağaraya girdi. Mağaraya, dışarı atı bağladı içeri girdikene, üç tene sakkallı adam var. “Selami aleykim, dedeler!” dedi. “Bura benim bir avım geldi, görmediniz mi?” “Oğlum, biz görmedik. Bizden yokarda beş gardaşımız daha var. Hele ora çık, belki onnarın haberi olur.” dediler. Yokarı çıkdıkına beş dene sakkallı oturuyo. Duvarda bir resim asılıkına, anca o gadar olur. Oğlan resmi görü görmez aşık oldu. “Ne geziyon Bey Böyreğ?” dediler. “Size telden mi söyleyeyin, dilden mi söyleyeyin?” dedi. “Telden söyle de diineyek.” dediler. O zaman Bey Böyreğ eline saz kimi bir şey alır, saz değilse de işde, elinde değnek mi var, kamçısı mı var, neyi varsa eline alır. Orda söyler:

Sabah namazını burada gıldım burada gıldım
Hakk’ın duvanına namaza durdum
Kova kova avım bura getirdim
Söyleyin pirlirim avım nerede görmediniz mi oyy oyy

Ok atmadım kıza öldürürüm deyin
Kemend attım da diri dutarım deyin
Söylerim söylemezsiniz niçin avımıoy oyy
Söyleyin pirlirim avım nerede oyy oyy
Söylerim söylerimoy oy oyy

Avım burada buradaoyy oyy
Söylerim söylerim de söylemezsiniz avımı oyy oyy

Kova kova Benli Bozumu yordum
Takıldım alaca geyiğe de buraya geldim

Gaşı gözü kemadı da sevgilime benzerdi
 Söyleyin pirlerim avım nerede görmediniz mi oyy
Sorarım söylerim de niçin söylemezsiniz oyy oyy

“Oğlum, senin av deyi govaladığın bizlik daha doğrusu.” dedi. “Hele al’ Şordakı resim, şu gördüğün resim de Akgavak gızının resmi, senin nişannın, onun.” dedi. “Aşk için şu bir bardak doluyu iç!” dedi. Verdiler içirdiler. Oğlan bir bardak doluyu içtikden sonra ciğeri yanmaya başladı. Dedi, “Oğlum o gızı bulana gadar, o gız Akgavak gızıdır. Akgavak memleketinde Akgavak gızı, o gızı bulana gadar yanın kül olun. O gızı buldukdan sonra eyi olur. Yoksa, gızı buna gadar eyi olacan galmaz.” dediler. Oğlan, eyle dediler baktı, pirlerin tozu dumanı yok heç.

Dışarı çıktıkına benzi sapsarı. Atına bindi, sürüp arkadaşlarının yanını buldu. Arkadaşları, “Ne var sende beğim?” dedilerse de söylemedi. “Bi şi yok, gidek!” dedi. Avdan yarım geldiler, oğlan bir gün, beş gün, on gün haste yatmaya başladı. Eee, bunun derdini ne dokturlar biliyoo, ne hekimler biliyoo. Bu oğlanı, bir gün işde, arakıcı marakıcı dakımı kendini eğlemek için götürdüler. Bahçada arakı felan içirdiler, gafası birez keş oldukdan sonra, bunu ağzından geçirdi. Padişaha dediler ki, “Oğlun aşık, bir Akgavak gızı deyip duruyo.” dediler. Vezir vüzera, “Ondan golay ne var baba! Oğuz’da ne gadar gız varsa dellan çağırın, toplansınlar, verin gendine yav. Akgavak gızını nerde bulucun?” dediler. Dellal çağırdı Oğuz’un içine. Zenginlerin kızları, o diyor “Allah vere beni beğene”, öteki diyo “beni beğene.” Altınnar maltınnar dakındılar. Fukaranın kızları geçiyo, zenginnerinki de dolanıyo. Oğlanı da salamlığa getirdiler şeale, bahçadan geçiyo. Seyretsin de bir tenesini alsın deye. Oğlan kime bakarkına. O zaman orda sazını gene eline alır söyler:

Oğuz’un içi de gızınan doldu
 Açılan güllerim domurcak soldu oyy
 Geçin bacım da geçin hanı Akgavak gızı noldu oyy oyy
 Çok bekledim Akgavağım geçmedi oyy oyy

Geçirdik gışı da getirdik yazı oyy oyy
 Bene yoldaş ettin de bu dertli sazı oyy
 Geçin bacım da geçin hanı Akgavak gızı oyy oy
 Yörüşü benzerse duruşu değil oyy oyy

Çala çala yorulmuşum sazımı oyy oyy
 Aşk halından yoğurmuşum özümü oyy oyy
 Yeter arkadaşlar burada bitirek sözümü oyy
 Gorkarım da bene bu ellerden ayrılık geldi oyy

Ağaların, vezir vüzeranın hep kızları altın dakınmış geçiyorlar:

Şimdi geçdi de kızların sürüsü hele sürüsü
 Siz meleksiniz o cennet hürüsü
 Baba sen ettin de beni Oğuz delisi
 Çok bekledim de Akgavağım gelmedi oyy oyy

Beline bağlamış altın gümüş guşağı
 Deli mi sandınız da söylediyonuz uşağı
 Bunlar olmuş da altın gümüş eşeği oyy oyy
 Çok bekledim de Akgavağım gelmedi oyy oyy

Öyle dedi, oğlan getdi geri odasına gapandı, yatdı. Haber verdiler kına padişaha, “Padişahım, oğlun heç birini beğenmedi.” deyî. Padişah da şaşdı nedeceni. Encamı, Günler geçdi. Bakdı kî oğlan, oluş oluş değil. Gakdı, bi gün getmeye teperiklendi. Babasının yanına getdi, babası yol vermedi. O zaman “Oğlum get anandan izin al!” dedi. Anasının yanına getdi. Anası dedi “Oğlum bu vaziyetin ne? Napıcaz senin elinden, bizi neye bele kükün goyon yavırım?”, gurbanın falan olum deyî ağlamaya başladı. Gendi sazı eline aldı:

Amman sabah namazımı gıldım oturdum
 Son namazda bir salavat getirdim
 Böğün ben rızkımı da buradan bitirdim
 Hakın halal eyle anam ben gidiyorum oyy oyy

Yeter anam yeter aşk için çektiğim yeter
 Akgavak’ın hasreti de burnumda tüter
 Bari beni sen elininen gönder
 Hakın halal eyle anam ben gidiyorum oyy oyy

Eğer gider de Akgavak'ı varı bulursam
 Südün haram olsun senden izinsiz alırsam
 Ölmeden ben de buraya geri dönersem
 Düğün ister de muradım bizim ellerde oyy oyy

Anası buna ne gader etdiyse fayda bulamadı, bi kele gafasına gomuş getmeyi. Ne gadar yalvardılarsa, ne gadar etdilerse buna, heç duraca yok. Hazırlığını tedarik etdi. Benli Boz atına bindi. Anasının, babasının elini öpdü. Dehaleşdi, “Allah gulunu zapteyle!” deyip, atını bir yana sürüp getdi. Epey günler getdi. Bir gün akşam üstü, yüksek bir dağın eteğinden geçerken bakdıkına, bir ataş yanıyor. Ora getdi. Geriden gördü ki, bir garı amma, bir harman kimi oturuyo. Şöyle dikkat ettikine, memesinin birini sağa atmış, birini sola atmış. Dedi: “Bene hocanın da söylediğine göre bu dev garısı olsa gerek.” Benli Boz atı bağladı, görülmeyerek iki memesinden yanaşdı, öpdü arkadan. Emmeye başladı. Garı geri döndükine insan oğlu. “İnsan oğlu, usta geldin.” dedi. Yanına oturtdu, nerden gelip nere geldiğini sordu. Dedi “Valla, ben de bilmiyom nere gedip nere geldiğimi.” dedi. “Sen de anal!” dedi, “Niye ağlıyon?” dedi. “Yavrım, yedi seneden belli, yedi gafalı kısır devlen, yedi oğlum harb edeller, böğün bakdımına, -remili atmış- dördü ölmüş, üçü galmış; onun uçun ağlıyom.” dedi. “E bu dev nerde yatar, nerde galkar ana?” dedi. “Oğlum, bu dev şu dağın başında, sarp bir yer var, ne yolu var ne izi var, orda bir mağarada yatar.” dedi. “Bu dağın başına çıkılmaz mı ana?” dedi. “Oğlum çıkılır amma zor.” dedi. “Nasıl?” “Bir garınça körüğü işler dağa, başını bulmak için. O garınça körüğünü sürer gidersen dağın başını bulun.” dedi. Ağşam oldu, gün aşdı. Uşaklar geldiler. Homurdana homurdana geldiler kine, hakgaten de dördü yok üçü var. Geldiler. Anaları da hallede yemek yedirdi gendilerine. “Ana bu kim?” felan dedilerse, ellerine aldılar top oynar kimi Bey Böyreklen. “Oğlum size südümü haram ederim, buna dokanmayın!” dedi. “Bu kim, nerden geliyor bu?” dediler. “Bu gardaşınız” dedi anaları. “Nasıl gardaşımız oluyor bu?” dediler. “Oğlum, ben kızkana dağa çalıya gettiğimde, Oğuz padişaa beni dağda ele aldı. Getdiler, onnar dağa çıkmışlardı. Yannarında birkaçsene galdım, çocuğum olmuşdu, sonra da dedengil beni aldılar geldiler. Bu çocuğum orda galmış. Bu gün de bizi aramış, bulmuş, garışmayın” dedi. “Ana, biz sen yatdıktan sonra onu bunu bilmek” dediler. “Oğlum size südümü haram ederim buna dokanırsanız” dedi. Yemeklerini filan yediler, işde, birez de garının garnı doydu, doymadı. O zaman Bey Böyrek dedikine, “garı ana, senin garnın aç galdı, ben sene birkaç keklik vurum da gelim” dedi. “Amman oğlum, geceliyin kekliği nerde bulucun,

yyice nerde bulucun, otur şurda” dedi. Bey Böyrek “ben bulurum” dedi. Benli Boz’a bindi. Dağın dibine sürdü.

Garınça körüğünü buldu, atı ora bağladı, yavaş yavaş garınça körüğünün izinden doğru dağın depesini buldu. O yana bakarkan, bu yana bakarkan baktıkına, mağarayı buldu. İçeri girdi, bir yerden bir ışık gelir. Şöyle baktıkına, bir kız gezgah (gergef) işliyer. Hemen gapıyı açdı. Kendini nişannısı belledi. Kıza orda söyler:

Nirelisin ne işlersin orada
Bir dev var burada söyle nerede
Bura değil yatağın güzel ne gezersin söyle burada
Söyle dev nerede ben harbe geldim oyy oyy

Gız oğlana baktıkına bir kıyım bakılmaya. “Eyvah, bu yiğit nerden düşdü.” dedi. Çıkırığın sapını eline aldı, saz etdi. Gendi de ona söyler:

Bene derler de bene Çin’in gızı
Bu gâvurnası buraya getirdi ben de bilemedim ki
Sen get buradan, di get buradan oyy
Görmesin zalımın da yüzü yüzünü
Şimdi çıkar da yir seni de oyy oyy
Yiğit get buradan buradan oyy oyy

O zaman Bey Böyrek söyler:

Gözel ben de geldim seni gayıram
Ben galmadım da aç garnına doyuram
Gadir Mevlam canını cesaddan ayıram
Söyle güzel söyle dev nerde ben harbe geldim oyy oyy

Gıza ne gadar söledise, gız söylemedi. “E bari, ben belki yanış giderim.” dedi. Gıza Bey Böyrek, “Beni yolcu et, belki devin üstüne giderim.” dedi. Dışarı çıktılar, “Hanı yüze gideyin, hu yüze mi?” deyinçi gız, “Yok yok!” dedi. Oğlan dışarı çıkıp gedince gız da içeri girdi. Bey Böyrek yeniden mağaranın içene girdi. Ho yanı, bu yanı derken vardı ki dev

uyur. Dev oğlanın kokusuna uykusundan uyandı. “Böğün Allah rızkımızı ayamıza gönderdi.” dedi. Birez güldü oynadı gendi gendine. Bey Böyreği somurmaya başladı. Bey Böyrek baktıkına gidiyor, palayı çıkardı, şöyle duttu. Paladan ataş saçıldı. O zaman somuramadı. Dev dedi ki kendi gendine, “Allah Allah, bunu bene Hızır Aleyhisselam mı gönderdi?” dedi. O zaman dev dedi ki, “Bakıyom yanında eşin de var ha!” deyinçi gız aklına geldi. Höyle dönünçü, dev bir gürz attı. Bey Böyrek geri çekilinçi gürz dışarı getdi. Dağları iniletti. Bunu duyunçu gız ağladı. “Eyvah oğlan öldü!” dedi. O zaman Bey Böyrek dedi, “Çok puştmuşsun!” dedi. “Attığın kesek değmez ki, bir yerime.” dedi. Dev düşündü: “Attığım gürze bak, kesek diyor. Allah Allah, başıma bela mı geldi?” dedi. Gene somurdu. O zaman palayı gene tuttu, paladan ataşlar saçıldı, gene somuramadı. Bey Böyrek dedi, “Bu sefer sıra bene geldi, bismillah!” deyip şöyle palayı üstüne kütelediğinnen kellerin beri başından fir fir başladıp, altıncı kelleyi kesinci durdu. Bi kellesi galdı. Dev yalvardı: “Aman insanoğlu, ben bi kelleye yaşarım, bene acı, beni bırak.” dedi. Beyrek “Kâfir! Biz buradan inemek, çok sarptır. Bizi endir de seni öyle bağışlayayım.” dedi. Dev, “Götürüm” dedi. Gakdı, kelleri aldı, gızı aldı. Devın üsdüne bindiler aşağı indiler. “Sen atın yana get de ben geliyom.” dedi gıza, Çin gızına. Orda bir pala da devin ötee gafasına attı. Dev harman gibi yığıla galdı.

Bindiler ata, dev anasının gonana geldiler. Bey Böyrek içeri girdi gızla. Garı: “Oğlum eşin de mi var?” dedi. “Eşsiz olur mu? Bu benim yoldaşım” dedi. O zaman dedi: “Bir kaç keklik vurdum, acı uşaklar şunnarı getirsinler atın terkisinden.” Getti oğlannar atın terkisinden kelleri içeri attılar ki, aboov, devin kelleleri. Bunnar hemin oğlana hürmet etmeye başladılar. Hem bu sefer de oğlandan gorkuyorlar. Oğlana birez hörmet ikram ettiler. Sabah odu, bunarı yolcu ediyollar. Garı, “Dile oğlum dileğini!” dedi. Bey Böyrek, “Ana senden ne dileyim, ben Akgavak memleketini bilmiyom.” dedi. Garı, “Valla oğlum ben de bilmiyom, daha adını duymadım.” dedi. Neyse bunlar yola çıkdılar. Şurası senin burası benim derken, günlerden birinde Çin padişahının memleketine ulaşıldılar. Çin padişahı bunları garşıladı. Bir kaç gün dinlendiler, yemekler, şennikler oldu. Bey Böyrek dedi ki, “Ben gidecem, Akgavak melmekitini bene salıkla gideceğim.” dedi. O zaman Çin padişahı “Oğlum, bu gızımı sene veriyim, sen getirdin; sene verim, senin gibi bir yiğide layık. O da senin gibi yiğit.” dedi. “İkinci garlığıma gabil edersen alırım. Yoksa ben Akgavak gızı için çıkmışım.” dedi. “Olur, ikinci garılığına veririm.” dedi. O zaman gız dedi ki, “ Ben de senininen giderim Bey Böyrek.” dedi. Bey Böyrek “Ben bura yalnız geldim yalnız giderim.” dedi. Gız, “Heç olmazsa hududa gadar senin ilen gedeyim,

hudutda beklerim seni, bir harbin olursa sene yardıma gelirim.” dedi. “Olur” dedi. Hazırlandılar, saraydan ayrıldılar, Akgavak memleketinin hududuna ulaşıldılar. Bey Böyrek hudutdan içeri girdi. Gendi orda, ordusunun başında bekliyor kız.

Bey Böyrek memlekete ulaştı. Bakdı gördüküne bir garı su götürüyor. Garıya “Ana beni müsafir alman mı sen?” dedi. “Oğlum, sene yerim var, atına yerim yok.” Deyinçi, Bey Böyrek bir pençe altın verdi garıya. Altını görünçü garı “Oğlum gel, sene de atına da yer buluruk, ardım sıra gel.” dedi. Getdiler. Kötü bir ahır varıdı. Benli Boz’u ora bağladılar. Bey Böyreklen içerde orturdular. Melmeketde de keף vardı; düğün, davul. Dedi ki “Ana bu davul ney?” “Aman ne bilim oğlum, Akgavak gızını emmisi oğluna veriyollar. O da yas dutup duru. İşde gırk günden belli böyle düğünler çalınıp duruyor, yası var” dedi. “Hele ana bi pençe daha altın al hele” dedi. Garıya bir pençe daha altın verdi. Garı bunun daha bi mangırını görmemiş, sevincinden deli oldu. “Garı ana, ben sene bişey anatsam sen benim işimi yapabilin mi?” dedi. “Oğlum yapılacak işse nasıl yapamam senin uçun.” dedi. “Ana, ben bu Akgavak gızına pirlers elinden badeliyim, aşığım. Bunu aramak uçun çıkdım, işde burada buldum. Bunu nasıl edersen et.” dedi. “Allah heyrini vere. Ondan golayı ne var oğlum?” dedi. Gakdı getdi. “Hele ben gelinin yanına getcem.” deyi zorlan gelinin yanına ulaştı. Gıza “Yalınız galsak seninlen konuşurum ancak.” dedi. Gelin hepisini dışarı çıkartdı. “Ne var garı ana?” dedi. “Noolucu, Bey Böyrek geldi.” dedi gulana eğilerekden. “Ana gurbanım senin diline, nerde?” dedi. “Bizde yavrum.” dedi. “Nasıl edicez?” dedi. “Böğün sen izin ver gınayın yanmasına, sabahleyin erken Hasbahçe’ye en gel, sizi bindirim de gedin.” dedi. Onnar öyle galsın, Akgavak gızının yası gakmış, gınası yakılıcak. Garı geldi oğlana da söyledi vaziyeti.

Biz kime gelek? Yemen padişahı da vezir vüzerasına dedi ki, “Ben evlenecem, bana layık bir gız nerde var?” Dediler. “Ne bilek biz. Anca bezirgenciler bilir, sağı solu onlar geziyorlar.” Çağırdılar bezirgencileri, dediler ki, “Beyim, Akgavak memleketinde Akgavak gızı var. Anca senin layığın odur.” dedi “Nasıl edek? Çağırın küpçüleri!” Küpçü garıları çağırdılar. Garılar remili atdılar. Dediler ki, “Bu gece sabahleyin, bir garının evin de Oğuz padişahının oğlu Bey Böyrek bekliyo, bunnar sabahleyin ata binip gidecekler.” dedi: “Bundan evel bu gızı kim getirebilir?” Biri dedi ben üç günde getirrim, biri dedi ben beş günde getirrim. Hiddetlendi, iki üç tenesinin kellesini kesdirdi. Garılardan biri dedi: “Ben bu gızı Bey Böyreğin yanına ulaşmazdan evel getiririm.” Garıya paralar verildi. Garı remili atdı. O garıyı garşısına getirdi. O garı ne biçim geymişse ondan geydi. Saçını öyle

boyaladı, yüzünü gözünü o biçim yaptı, o garı kimi. Küpü yağlatdı, vızılattı, sürdü, doğru Hasbahçe'ye endi. Akgavak gızı sabah erkenden geldi. "Hani ana Bey Böyrek?" dedi. "Gızım gel hele, ben Bey Böyrek'i aha çağırım da binin gedin." dedi. O zaman gız yanına geli gelmez yitti küpün içine. Gendi de küpe bindi, gamçıyı çarpdı, vızılattı. O zaman Bey Böyrek evinde olduğu garıya, "Hani ana noldu gız?" dedi. Garı hemen remili atdı. "Daha bu halnan gızı almayı mı den? Gız getdi" dedi. "Nere anam, gulun gurbanın olam senin nere getdi?" dedi. "Yemen padişahı uçuruk, aha gediyo gız." dedi. "Aman garı ana!" dedi, eline, ayağına düşdü. Garı, "Oğlum ben otuz senedir küpe binmeyom." dedi. O zamana heybenen altını önüne boşaltdı. "Oğlum otuz senedir küpe binmeyom, beni mecbur godun." dedi garı. -Çok keskinmiş bu garı- Bir gırık küpü varıdı, onu yağladı. Onnar iki sahat olmuşudu çıkalı. Bey Böyrek'i küpe bindirdi, yallah. Yemen ölkesinin hududunda dört beş yerde beşer yüz, beşer yüz manga asker bekliyordu garıyı. Bunnar onlardan evel endiler. Yemen padişahının galasının öğünde oviya. Bey Böyrek'i garı ora endirdi, gendi geri getdi.

O zaman ötee garı, gızı da endirdi oviya. Garı gızın elinden dutdu, galiye doğru geliyo. Bey Böyrek şöle bakdıkine iki tene gelen var. "Onlar gelsin de barabar girim, bakalım galanın içinde ne var ne yok, ağnayım." dedi. Gele gele bakdıkına Akgavak gızı. Bunnar hemen birbirine goşdular, sarışdılar. Garı bakdı, dona galdı. Bunnar hemen garının ayaklarından çekdiler ayırdılar, atdılar şora. Orda bi punar varıdı. "Hele oturak birez dinenek." dediler. O zamana gadar Yemen padişahının garısını bekleyen askerlerinden bir mangası başlarında gomutanlarıynan ora geldi. Bakdılar ki bi güzel gızınan bi adanm oturur. "Ne var, ne oturunuz burada?" dediler. Onar "Valla biz bezirgânlarık, bizim gatırlarımızı aşgıyalar aldı." dediler. Gomutan "Ulan sen bene o gızı gönder, ben senin gatırların neredese yaradırım." dedi. Netsin bu adam. Bakdı kı gızı elinden alıcılar. "Ya Resulallah sene sığındım!" dedi. Gızın da elinden dutdu, palayı çekdi bunnara. Şu yandan vurdu, bu yandan vurdu, Allah'ın emriyle onların alayını kesdi, beş yüzünü. Beş yüz daha geldi, onarı da orda kesdi. Derken beş manga asker geldi. Hepisini kesdi. İki tenesi gurtuldu. Getdi Yemen padişahına haber verdiler. "Ulan siz nasıl adammışsınız?" dedi. Huylandı. Onun ikisini de orda cellat etdirdi padişah. Alarım vurdu, yazı bütün asker doldu. "Ulan sen misin bu gadar askeri gıran?" deyi başına birikdiler. Gene bakdı gız gidici elinden, gendini öldürücüler. Gızın elinden dutdu. "Ya Resulullah sana sığındım!" dedi. Girişdi bunnara. Vurarkan vurarkan yardı, getdi böyük bi daşın arkasına gızı otutdu. Gendi geridöndü. Vurarkan vurarkan gafalar fır fır firliyo. Allah'ın emriylen bir çalmıyor mu on

tenesi birden düşüyor. Beş gün harb etdi bu oğlan. Aç susuz, yaralandı. Bir gün bakdı ki yazıda asker galmadı, elini şöyle gözünün üstüne godu, gızı arıyor. Akgavak gızı da, “Acep Beyrek bunnarın içinde sağ galı mı?” deyi bakıyordu. Bakdı ki bi adam dolanıyo tek başına. “Acebe gendi mi?” deyi ilerledi. Bakdıkına yaklaştı, gendi. Çağırdı. Bey Böyrek sesine geldi gızın. Daşın ardına gelince Bey Böyrek düşdü. Ne gadar esbabı varsa soydu gız. Bir tek donu galdı. Bunnarı Beyrek’in yaralarına sardı. Ganını durduramıyor daha da.

Bunnar burada galsın biz gelek Çin gızına. Gırk gün olmuşdu, Çin gızı ordusunun başında uykusuz bekliyo. Askerin gumandanına dedi ki, “Sen burada dur, bunnara mugayyet ol. Ben babama bi gideyim. Bey Böyrek gelmedi, acep eve mi geçdi, biz görmedik mi?” dedi. O zaman geldi banasına sordu: “Baba, Bey Böyrek’den bi haber yok mu?” “Gızım benim de haberim yok.” dedi. Gız birez dinenmek uçun odasına getdi. Rüyesinde Bey Böyrek’in halını görücü, fırladı babasının odasına vardı. “Nası galdırım babamı?” dedi. Gendi gendine söyler orda:

Garıb bir beğ gibi uçdu yuvadan
İner gelise nasıl gakacan aradan
Perişan gördüm halını üryamdan
Zalım yemen başucumda şimdi can gider oyy oyy

Gendisinde değel yokdur gararım
Dizgini golunda da yatar yaralım
Uyan babam uyan tezce varalım oyy oyy
Zalım yemen başucunda şimdi can gider oyy oyy

Yedi sene ben çaldım başımı daşa
Doldu gözlerimde kargadı yaşa oyy oyy
Halı bana da ayandır rüyamda oyy oyy
Uyan babam uyan ben gidiyorum

O zaman babası uyandıkına kızı böyle söylüyor, bir kakım babası da garşılığına söyler:

Ben de gördüm gızım senin düşünü
Perişan gördüm başucunda eşini

Dellallar koşdurup da bitireyim işimi
Toplayım ordumu barabar gedelim oyy oyy

O zaman gız söyler bakalım:

Geç galırsın topluyamazsın ordunu
Gel izin ver bene dermansız goyma derdimi
Sen ordununan takıbeyle ardımı oyy oyy
Yetişemen şimdi glana can gider oyy oyy

O zaman da babası söyler:

Toplandı ordu da yüz bini hazır
İki yüz binini de getirir vezir
Gorkma gızım gorkma yardım eder de ona Boz atlı Hızır
ekdirin atları atları binek de gidek oyy oyy

O zaman kız söyler:

Yedi sene müddet galbim yaralı oyy
evirmiş gelini de yemen gıralı oyy
Al ganlar içinde yatar yaralı oyy
Hazırdır atlarımız bin de gidek bey babam oyy oyy

Hemin atlarına bindiler. Gız yde, gendi ordusunun başına geçdi, babası ardlarından geliyor amma. At da böyle kişneyi kişneyi zencirleri gırmış o da yetişdi, Benli Boz. Gızın ordusu nde, Benli Boz gızın yanı sıra. Babası da arkadan sürerken, Yemen padişahının memleketine epey getmede olsun.

Gız bir de baktıkına (Akgavak), garşıdan bir duman çıkdı, ilerden yırakdan amma, anca o gadar olur. “Eyvah, gurtulacamız galmadı!” dedi, ağılaya ağılaya ağıladığı yerde söyler bakalım:

Muhabire ediyor yokdur bineği

Olmaz da gancık iderin bu gün döneği
 Dayanmaz Akgavak'ın da buna yüreği
 Niçin öte döndün sevdiğim yönünü oyy oyy

Bene bak da yiğit öte döndün yönünü
 Ne yapımdısa durduramadım ganını oyy oyy
 İzin ver de çıkarayım bir tek galmış donumu
 Sileyim ganını oyy oyy ben de gizleneyirim oyy oyy

Bunun böyle söylemesine dayanamadı Bey Böyreğ, yaralı yaralı gaktı. Bir haneni söyler:

Her yerini çıkar sevdiğim
 Ben de öte döndüm yönümü
 Ne yapsan durduramazsın ganımı
 Ben ölürsem de sen de sakın çıkarma donunu oyy
 Amanın silme ganımı oyy oyy
 Çıkarıp da dosta düşmana rüsvay eyleme beni oyy oyy

Oğlan yönünü ötü yüze döndü, çevirdi. Bakamıyor, “Bene haramdır.” deyi gıza. O zamana kadar atlılar yaklaşmışdı. Akgavak gızı gördü, en öyde gelen Çin gızını. Ona da onu söyler:

Gelmeyin de gelmeyin amanın her yerim açık
 Birez önden get de gizlenim acık
 Sevgilim Bey Böyreğ de canından geçik
 Dost musun düşman mısın gelmen üstüme
Ben de bir kadınım, bir kızımoyy oyy

O zamanaça Çin gızı atın başını çekdi. “Beni düşman belledi deyi, icabında zehir içer.” dedi. O zaman Çin gızı bir hana da gendi söyler:

Dün gece rüyamda gördüm halınızı
 İki gat aldım yanıma elbisenizi

Bene derler yetmiş orduya garşı duran Çin Gızı

Ben de size yardımcıyım sen gorkma ben de bir gızım

Çin gızı elbisesini attı, asger gelip de gendini böyle görmesin deyin. “Sen şu elbiseyi gey!” dedi. Kendi de Bey Böyrek’e sarıldı. Bey Böyrek’i çevirdi ki, uykudan uyanmış gibi. Bey Böyrek salavatını getirdi. “Ben ne gadar yatmışım?” dedi. Gız “Heye, Bey Böyrek, uykusuzsun da çok yatıksın.” dedi. Hızır Aleyhisselam gendi gelmiş, rüyada o dakkada öfelemiş, heçbir yarası marası galmamış. “Bey Böyrek, şimdi burada otur bene seyr et. Ben Yemen padişahınan bir harb edim. Sen de bene bak.” dedi. Asgeri çekdi, galayı guşatdı. Bir borazan vurdu, herkes atının üzerinde hazırlandı. Bir borazan daha vurdu. Asgere “Girin içeri!” dedi. Asger içeri girdikine heç kimse sağ yok. Geri çıkdılar. Çin gızı geldi, Bey Böyrek’e “Ne yapım Bey Böyrek, içeri girdim, sağ kimseyi bulamadım.” dedi. Bunlar atlarına bindiler. Bey Böyrek, Akgavak gızı, Çin gızı, babası Çin gızının. Doğru çekdiler Çin padişahının memleketine geri geldiler. Bunlar birkaç gün istirahat galdıktan sonra, o zaman müsaade istedi, getmek için. Ne gadar “Burada gal oğlum, yerime padişah ol!” dediyse de gabul etmedi. Dedi: “Benim anam babam beni bekliyo, benim germem lazım.”. Gakdılar bunlar, yükde hafif pahada ağır mallarınan bunları yolçu ettiler. Çin gızını, Akgacak gızını Bey Böyrek’i. Yollarda bunlar, günler geçip, sohbet ederek geliyorlar. Bir gün gene ağşam olu. Dedi ki, “Burada galak böğün.” dedi. Bey Böyrek, “Bura dev mintıkası, gece getmek eyi değel.” Onlar istirahat ede dursun bir tarafta garı boyuna remili atıyor. Garı bir de bakdıkına, uşaklarına “Gakın lan!” dedi. “Ne var ana!” dedi çocuklar. “Ne var, Bey Böyrek gelmiş, orda çalılarn, çıyanların içinde yatacana, gedın alın gelin uşakları!” dedi. Devler getdiler hömürdene hömürde. O zaman Akgavak gızı dedi ki, “Bey Böyrek bunlar kim?” dedi. Dedi “Gorkma, onnar gardaşım” dedi. “Ney ki, bunlar nerden senin gardaşın oluyor?” dedi. Dedi, “Sen gorkma, onlar benim gardaşım, bizi götürmeye geliyorlar.” dedi. Geldiler bunlar, hoş beşden sonra bunları doğru devlerin gonana getirdiler. O gece bunlara izzetler hürmetler oldu ku, haddinden fazla. Sabahleyin bunları yolcu etmede olsun, Bey Böyrek bakdı ki, insan gafasından galayapmışlar. “Bunlar ney?” dedi, sordu anasına. Dedi “Oğlum sen orda haste yatarken uşaklar getdiler, galanın içinde sağ galanları kendileri öldürdüler. Getirdiklerini getirdiler, getiremedikleri orda kaldı.” dedi.

Bunları ordan yolçu etdiler, bunlar epey geldikden sonra, Bey Böyrek babasının memleketine yaklaştı. Baktıkına bir çoban. “Çoban, gel oğlum, gel!” dedi. “Ney ulan bu

vaziyetin, kara geyiyon felan.” dedi. “Aman bizim padişahın bir oğlu var. Bilmem neetiğimin.” dedi. “O getdi gedeli biz bele gara yaslar içindeyik yav.” dedi. “Lan oğlum senin gonuşman çok hoşuma geldi.” dedi. “Bey Böyreğ benım gorkma.” dedi. O zaman çoban gorkdu. “Gorkma oğlum, get, babama haber ver, hem bahşışını alın.” dedi. Davar varıdı. Davarı bırakdı çoban ya Allah... Seğitti padişaha, getdi haberi verdi, bahşışını aldı. Padişah askerilen şenlikilen garşıladı bunu, getirdiler saraya. Gelen gedenin haddi hesebi yok. Gurbanlar kesiliyor, yemekler oluyor, kefler oluyor, bunlar birkaç gün sürdükden sonra, bu oğlan düğün tederiğine bakdı. Düğün tederiğini yaptı, her şeyisini bitirdi. Düğünler davullar çalınıyor. Gırk gün davul çalınacak. Bu sırada bir nama geldi ki Bey Böyreğ, Ataş kiralı baş galdırmış. Bey Böyreğ namamı aldı okudu ku, “Şimdiye gadar benden haraç yiyordunuz amma, şimden sonra ben sizden haraç isdiyom, haraç verdin verdin, yoksa harbim var sennen.” diyor. Aha buna da Bey Böyreğ’in canı sıkıldı, hiddetlendi. Gakdı davulu düğünü bırakdı, asgeri guşatdı; doğru harbe çekdi Ataş kiralına. Ataş kiralıynan ganlı bir harb yapmaya başladı. O yana vururkan, bu yana vururkan, kılıçların önünde gafalar fır fir fir, gövdeler bir yana, gafalar bir yana. Dünya gan çalkanıyor. Ölen öldü. Bakdılar kı ardı arkası yok bu işin, ölmeyen de gakdı gaçdı getdiler. Meydanda kimse galmayınçı Bey Böyreğ asgerini çekdi geri geliyo. Birez geri geldikten sonra dedi ki, “Ulan, ben niye geri gedip de galanın içine girip bunların hepsini öldürmedim?” dedi. O zaman kırk tene eyi pehlivanından aldı yanına getdi. Getdi, galanın kapıları gapalı. Giricek yer bulamadı, geri döndü. O zaman “Birez avlanak gidek.” dedi. Derken gözel bir dağın dibinde, sulu-summatlı bi yer, çayırılı, çimenli. İmrendiler. Dediler, “Şurda bir yemek yiyek, atlarımız da birez istirahat etsin.” Gendin atı heç otnan, samannan, arpaynan böyütmemişdi. Sade şekernen, fıstık içinen, payamnan böyütmüşdü. Efendime söyleyim, atın dizginini de yokarda bi haklıya bağladı. Ötekiler de atları döğütdüler. Yemek yedi, su içdiler. Suyu içende uyudur pınarmış. Suyunu içen gırk gün uyurmuş. Dürbünnen bakdılar ki başında adamlar var. Ataş kiralı adamlarını gönderdi, getirdiler ki bunlar. Ellerini gollarını bağladılar, eletdiler zındana atdılar. Benli Boz’u dutamadılar yalnız. Na gadar etdilerse dutamadılar. Kemend atdılar, kemenden çıkdı getdi. Ondan sonra gözlerini açdı Bey Böyreğ, zındandalar. Amma fayda ne. Bi kele iş işden geçdi. Bunları senede bi kere bırakırlar. Herkeş işde ehtiyacını görür, tıraşını olur. Geri içeri gollar zındana. Yedi sene devam etdi. Her sene oğlan galanın burcuna çıkar, “Aceb bizim ordan gelen olur da haber alabilir miyim?” deydi. Bu da Ataş gralının gızının dıkkatını çekdi. Gızın sarayı ayrı, galanın üstünde. Her sene, her sene bele. Yedinci sene gene ora çıkdı. Bakdıkına gendileri tarafından gelen bir galabalık var. Gele gele geldi ki bir

bezirgen. “Ney ki bunlar, bir haber alamam mı?” deyin, bezirgân galanın altından geçerken sazını eline alır. “Şunlardan bir haber alamam mı” deyin sazlan söyledi:

Sene derim de sene ya bezirgân başı
Nerden alıp nere satarsın kutu gumaşı
Dur hele dur dur
Acep sorsam bilir misin de Oğuz şahını
O bizim ellerden haber ver de get oyyy

O zaman bezirgân baktıkına, bi tenesi gözünün ağdınan söylüyor amma ciğerden. Adamlara çağırdı, “Durdurun bakalım ulan atları!” dedi. Adamlar hayvanların başını dutdular. “Ulan şu söyleyen adama kim cevap verise gendine beş gatır bahşiş vereceem.” dedi. Azaplar bir güvenip de karşılığına söyleyemediler. Söylemek ele kolay mı? Keloğlan “Lan ne diyor ağa?” dedi. Dediler yoorum, “Kim şu adama karşılık söylerse beş gatır gendine bahşiş vericimiş.” dediler. “Yok ağam ben beş gatırı nidicim, başımla ikisini bene verise ben söylerim.” dedi. Ağaya dediler. “Ulan gendine gurban olsun, yeter ki şu adama cevap versin.” dedi. O zaman Kel Oğlan Bey Böyreğe karşılık verir:

Bize derler de bize bezirgân başı
Alır satarım da kutu kumaşı
Söyle niçin sorarsın Oğuz şahını
Gelirken uğradım ora senin eline oyy oyy

O zaman alır Bey Böyrek, anasından babasından haber soracak:

Söylen ağam söylen ben de bileyim
Oğuz şahından da bir haber alayım
Oğuz şahının oğlu Bey Böyrek'im
Anamdan babamdan haber ver de get

Bezirgân başına Keloğlan dedi ki, “Demek ki Bey Böyrek daha sağımış.” dedi. Çünkü Bey Böyrek'in dünyaya öldü haberi şahya olmuşdu. “Oğlum doğru haber söyle, nasıl gördüysen öyle söyle dedi.

O zaman Keloğlan söyler:

Nettiler de oğul Bey Böyrek nettiler
Yıktdılar babayın tahtını kara verdiler
Baltacı Kel Vezir'i Oğuz'a şah ettiler
Öldü anan baban öldü böyle gördüm oyy oyy

Anasından babasından haber aldı, bir de kızlardan haber alıcı.

Alır Bey Böyrek:

Evimizin önü bir ova yazı
Gölümüzde yayılır da ördeği gazı
Can gardaşım Benli Boz atım Çin gızı
Akgavak gızından haber ver de get

Keloğlan alır:

Oğradı yolumuzda senin şehirinden geçtim
Akgavak gızının nişan olacak bezirgândan biçdim
Yetmiş orduya karşı duran Çin gızı da ağıyı içdi
Öldü Çin gızı da Benli Bozdan yok haberim oyy oyy

Bey Böyrek inanmak isdemez. Bir daha alır:

Demek emmi sen de bizim elden geçdin mi
Akgavak gızının bazarlığını da sen de biçdin mi
Aman o mah yüzünü sen de gördün mü
Söyle emmi nasıl gördün bizim elleri oyy oyy

Alır Keloğlan:

Kel Vezire de gelin gidiyor güzel nişanın güzel
Gördüm gözümle de oğlum değmesin nazar

Eğer ulaşmazsan anan baban gibi olursun sen de bir mezar
Tama guruldu düğünü ben de böyle gördüm sizin elleri oyy oyy

Ondan sonra Bey Böyrek, gözünün ağdınınan ağşam olmuşdu. Argadaşları da gene herkeş ihtiyacını görmüşdü memleketin içinde. Gendi ne ihtiyacını gördü, ne bişe etdi. Sakkalınan felannan içeri girdi. Zindana geri goydu, gapıyı kitlediler. Ağşam olmuşdu. Kırılın gızı hizmetçisine dedi ki “Bir sini donat, arakısınan, mezesinnen, götür. Zındancılara ver içsinler, zındancılar sarhoş olduktan sonra kilidi ceplerinden al, zindanın kapısını aç. Sen orda Bey Böyrek hanısı dediğin zaman, “Ağamızın yerine biz gidek, ölüsek de biz ölek deyin, o der ki benim, o der ki benim. Sen sakkallıyı tut al gel, o sakkallı galdı” dedi. Bunlara arakıyı götürdü hizmetçi, zındancılar da keflendiler, “Bize böğün ziyafet gelmiş.” deyi. Al gaddeh, vur gaddeh içdiler. Epey içdikden sonra her biri bi yana sarhoş oldu düşdüler. Gız ceplerinden enahdarı aldı, zindanın gapısını vurdu, açdı. İçeri girdi. “Bey Böyrek kimise gelsin!” dedi. O dedi “Benim!”, o dedi “Benim!” Ozaman getdi gız hemin sakkallının yakasından dutdu. Sakallı bey Böyrek’di işde. Çünkü Bey Böyrek tıraş olmadı. Ağşamaca bezirgenle şöyleşdi durdu. “Argadaşlar, getme var amma gelmeyi Allah bilir, ölüm var, galım var.” dedi. Dualaşıdılar. Gendileri de dışarı çıkdı ağlayarak. Hizmetçi zindanın gapısını kitledi, kilitleri geri zındancıların cebine goydu. Ondan sonra Bey Böyrek’i getirdi, gıralın gızının odasına. O zaman gız dedi ki hizmetçiye, “Sen çık!” dedi. Gapıyı da örtdüler. “Bey Böyrek sene bir şey söyleycem, eğer sözümü dutarsan seni bu galeden gurtarrım; nettin, ne söyledin hepsini ben duydum.” dedi. “Eğer beni almaya söz verirsen seni buradan gurtarrım.” dedi. Bey Böyrek “Alamam!” dedi. “Gel, sözümü diğne, beni al, seni buradan gutarım.” dedi. Gene dedi Bey Böyrek, “Ben alamam!” dedi. “E alamamayın sebebi ne?” dedi. Dedi “Valla, evel olarak Akgavak gızı benim nişanım, ben bi kere onu almalıyım, ilk önce.” “Peki” dedi. “Ondan sonra ikinci garılığime gabul edersen seni alırım.” dedi. Gız “Tamam gabil ederim, ben de seni buradan gurtarrım. Geden, nişannını alın, tahtını tacını geri guran, yerine oturun, asgerini çeken gelin. Geçileri getirin, her geçinin buynuzuna birer mum yakan, galayı saran, babam ataşdan yeğın gorkar, sene amana gelir. O zaman dekine, ben sende tutsak olan adamlarımı isderim de, o zaman esik olan adamıymın yerine bi can isderim de.” dedi. Oğlanı örgetdi eyice. Gakdı, ipi bağladı galadan aşağı salladı. Perdeleri merdeleri bağladı, derken gız saçını bağlar yukarıdan ayın ışığında. Pıçaklan ipi kesdiğinen oğlan düşdü birez aşşaa. Düşdü birez yanı, sağrısı ağrıdısa da –o kadar da olur- heç aramadı. Gakdı at yok beşi yok, yayan yapıldak yola düşdü. Deha

de sabah namazı açılmazdan evel -şafak atdım, atıcım deyo- o zaman ta nere ulaştı, uyku pınarının başına ulaştı. Adam yayan ne yol alı? Efkârlandı. Orda söyler bakalım gene:

Gecenin de şavkı yıldız doğmadan
Zalım gıral da yatağından gakmadan
Gâvurgıral gelip beni dutmadan
Yetiş Benli Boz'um sen bene yetiş

Sabah oldu dağda şafak yıldızı
Berat etdi beni gralın gızı
Şimdi geldi hatırıma Akgavak gızı
Yetiş Benli Boz'um sen bene yetiş

O zaman mübarek hayvancağız gemi ağzında dolanıyordu. Yedi sene olmuşdu. Kişneye kişneye geldikine vay mübarek, bi inne bi iplik galmış. Berdahıyayı sırtından indirdikine beline yapışmış, gem ağzına dillerine oturmuş. O zaman gene efkârlandı söyledi bakalım:

Berdahıya yapışmış senin beline
Gemler oturmuş da onmadık diline
Ey dost barabar gedek babam eline
Yetiş Hızır yetiş dar günlerime

Her yerin senin yare yare olmuş
Beni götürmeye mecelin galmamış
Kel Vezir Akgavaka düğün gürmüş
Yetiş Hızır yetiş dar günlerime

Hızır Aleyhisselam gaipden çıkdı geldikına, selam verdi. Şöyle bakdıkına ak sakallı bir adam. “Nine oturuyon oğlum burada Bey Böyreğ?” dedi. “Valla, baksana atımın heç halı galmamış.” dedi gendi. “Oğlum ne var atında?” dedi. O zamanaça atı sıvadı gendi. “Lan oğlum bin de get atında bişi yok.” dedi. Oğlan baktıkına atına, maşallah, sanki gendine yedi sene hurma yidiriksin. “Yeri işin rast gelsin, şo gelen kim?” dedi. Bey Böyreğ o yüzü bakınç, gözden gayboldu getdi. Atına bindi -ammaherif vurdu dizgini. Ganat vurdu Benli Boz. Memlekete yaklaştı, baktıkına bir çoban davar yayyor. “Lan çoban, gel senin ile

elbiseleri değişek herif!” dedi. “Ağa, sen de benim ile g l yon mu? Sen benim ile elbiseleri değişin mi? Biz fukara bi adamık, bizim ilen eğlenme.” dedi. O zamanaça elbselerini  ıkattı. “Ver senikini de bene.” dedi.  oban sevindi, kötü elbiselerini verdigendine, abesini, keçesini. Para verdi, goyun aldı, kesdi, garnını  ıkatdı, başına geydi. Keloğlan olarak memlekete getdi. Atını bi yere bağladı. O gece de kına yakıyorlar Akgavak gızına. Bu sazını aldı, kına yerine sazcı olarak, “Aşık gelmiş, aşık gelmiş, öte gedin söylesin!” deyin sazını eline aldı. Kel Vezir’in eski avradı da hıızmat ediyor. Ona buna et dağıdıyor kınada.

Bu söyler şimdi Bey Böyrek: Bakdı ki bir garı oynuyor, o da gendi arkgadaşlarının birinin anası.

Kadir Mevl m da üstümüzde delil
K be’yi yapıdıran da İbrahim Halil
Yoldadır Mehmed’in inşallah gelir
Otur garı otur gelin oynasın oyy oyy

Garı utandı. “Bu ne biçim aşık, benim oğlumun adını ne bilir?” dedi. C bbeden gendini yere atdı. O zaman bir Sarı gız gakdı, gız oynuyor şindi. Gene söyler Bey Böyrek:

Gakdı da bu gün sazımın yası
Eline geçdi go  yiğidin deli sazı
Argadaşım avcı severdi bu sarı gızı
Otur güzel otur gelin oynasın oyy oyy

Sarı gız g pbedenek gendi gendini yere atdı. Gendi gendine dedi ki, “Acep bu kim, benim sıırımı nerden bilir? Benim sıırımı Bey Böyrek bilirdi, kimdir bu? Avcıylan benim sevişdiğimizi anca Bey Böyrek bilirdi.” dedi. Sona başga bir garı gakdı. Kel Vezir’in garısı da bunun söylemesinden gıcıkalıyodu.

Bazardan almış da Yağgarın etini
Cazı garı seni dağdırsın da yitini yitini
Sene dirim de Kel Vezir’in puşt hatunu
Gel birez de sen oyna göynüm eplensin oyy oyy

Bişey de diyemiyo, getdi hora oturdu Kel Vezir'in avradı. Govamıyo da aşığı. Sona başga bir garı gakdı oynuyodu:

Zindanın kapusunda dikili direk
Yedi yıldır çekdiğime de dayanmaz yürek
Gavuşdu Akgavaka böğün Bey Böyrek
Birez de gelin oynasın göynüm eylensin oyy oyy

O zaman gız perdeyi galdırdı, meydana çıkdı. Bey Böyrek olduğunu tamamen ağnadı. Bunlar boyun boyuna sarıldı. Ahoo... Orda kim galırkına yav... Haber getdikine Bey Böyrek gelmiş, tas yitmiş. Eee netcek şimdi Kel Vezir? Nere kaçıp gurtulucu, saklanacak yer arıyo, bulamıyo da. “Nere getsem beni bulmaz?” dedi. Yüz numaraya, abdeshananın içine girdi getdi. Bey Böyrek şimdi gızı da aldı, sarayına getdi. Veziri vüzerayı topladı. “Yoorum ben bele getdim” dedi, “Hele siz şurda oturun, oturun hele.” “Şu adamı bulun!” O yanı, bu yanı aradılar, yok. Aradılar, daradılar, bakdıkına yüz numaranın içine girmiş. Abovv... “Ulan Kel, ben getdim, yedi sene yatdım. Ne arkamdan bi harbe çıkdın, ne bir sordun, ne sual etdin. Anamı, babamı ağladı ağladı kör etdin, satraydan aşağı atdın, onlar öyle öldü. Nişannımı da aldın, patışah oldun” dedi. Tititreyo, ses soluk çıkacağı galmayık, bet beniz galmayık. “Seni ben çeşitli öldürücüm de şimdi onun zamanı deel.” dedi. Sonra palayı çıkarıp da gendinin başına bi tene godudu, -şo gasap Gara Ahmed'in goyunu şakılayıp da ikiye yardığı kimiortadan ikiye yardı. Aboovv... Gara südüklerin içinde bıraktı, getdi. Vezirlere dedi, “Oğlum size noluyo lan, siz ne uçun benim peşime düşmediniz?” dedi. Vezirler -babaaa- sarardı, soldu, titremeye, can atmaya başladılar. Birer de onnara godu, vezirleri mezirleri, sarayda işe yarayan adamların alayını kesdi. Ondan sonra yeniden vezir vüzerayı seçti. Böyük Millet Meclisi'ni kurdu. Padışahlığının tahtına çıkdı. Geri düğün gurdurdu. Kırk gün şenlikler, kefler etdi. “Gözümde gamlasın edeceğim.” dedi. Akgavak gızını aldı, mesud oldu.

Şimdi biz gelek, ordakı adamları gurtarıcı. Gakdı bu, asgerini de aldı geceleyin. Her geçinin buynuzuna birer mum yakdı, galayı guşatdı. Ataş gıralının galasını. Haber getdikına “Padışahım, galanın etirafı bütün ataş!” deye. Bey Böyrek geriden “Eey Ataş Gıralı, sendeki yedi senedir tutsak olan kırk tene adamımı isderim, yoksa yakarım seni!” dedi. “Başım üstüne, başım üstüne, hemin techizatıynan bırakacaam.” dedi. Getdi, hemen zındandan adamları çıkaddı. Birer at, gılıç, galkan, neyse, hepsine. Bindirdi. E adamın bir

tenesi eksik. “Adamımın bir tenesi eksik, hanı nerde? Onun yerine can isderim, heç başka bişi isdemem.” dedi. Elin adamı gelir mi? Böyük gızına dedi. Gız, “Ben onların dinine giremem.” dedi. Orta gızına dedi. Gız, “ Ben de giremem.” dedi. Güçcük gızına car dedi. Gız, “Baba, senin canın sağ olsun, benim canım sene feda olsun, ben gederim.” dedi. gızı da eyle aldı. Asgerini de çekdi, adamlarını da gurtardı. Geldi tahtına, tacına oturdu. Dilime sağlık

AKKAVAK KIZI²⁴

Bir varmış, bir yokmuş. Bi padişah varmış, bu padişahın hiç çocuğu olmazmış. Bi gün düşünmüş düşünmüş, gideyim demiş, kendime bi çocuk olcak ilaç arıyım demiş. Soyunmuş tebdil-i kıyafet olmuş, vezirini almış. Gel bakalım, git bakalım çeşmenin başına varmış. Varınca “ Urda demiş bi abdest alalım, namazımızı kılalım, ondan sonra yolumuza devam edelim” demiş.

Bununla abdest alırken, yanlana bakmışla bi derviş gelmiş. “Selamünaleyküm padişahım” demiş. “Aleyküm selam, sen benim padişah oldumu nerden bildin?” demiş. Çocunun olmadığını söylemiş. Derviş koynundan çıkarmış bi elma vemiş. Elmayı almış, geri dönmüş gemiş. Gelince hanımıyla beraber otumuşla elmayı yimişle. Dokuz ay sona hanımı bi oğlan doğurmuş, kabuklanı da atlana vemişle. Dokuz ay sona hayvan da bi tay doğurmuş. Çocun adını Beybörek goymuşla, tayın adını da Bengiboz goymuşla.

Gel zaman git zaman bunna ikisi büyüyolamış. 15 yaşına girmiş. Masalda senele çabuk geçiyo tabi. Çocuk 15 yaşına girince bi gün ninenin birisi testiye doldurmuş, sudan geliyomuş, bi taş atmış, ninenin destisini kırmış. “Ay, demiş ben sana bişey diyemicam, padişah çocusun demiş. Nahha ne diyim Akkavak kızının hışımına uğra” demiş. Çocuk eve gemiş, gündün güne sararmış, solmuş. Bu Akkavak gızı kimdir, diye. “Baba” demiş, “Ben gitcam bu Akkavak kızını bulcam” demiş. “Oğlum gitme” demiş, gidenle eli boş dönüyo” dideyse de meram anlatamamış. En sonunda bi hibe altın doldurmuş. Oğlu alıp gidiyo. Git bahalım, git bahalım, Akkavak kızının memleketine varıyo. Gene urda bi nine görüyo. “Nine” diyo, “bu ağşam beni misafir alsana” diyo. “Ah oğlum, ne yerim va, ne yatam va, ne de hayvanını bağlıcak yerim va” diyo. Hemen çocuk bi avuç altın veriyo. “Ge oğlum ge, yerim de va, yatam da va, hayvanını bağliyacık yerim de va” diyo. Bunna oturuyola gece sabah olup akşam konuşuyola, “Ne için geldin bure?” “Nine” diyo “Ben Akkavak gızı için geldim,” diyo. “Ah oğlum, ona pek çok gelenle va ama hepsi de boş dönüyola,” diyo. “Yarın unun günü, at yarışı va,” diyo. “At yarışına çıkasın” diyo. “İnşallah geçesin kazanırsın,” diyo. Sabah oluyo davulla başlıyo çalışma. Çocuk atını alıp gitcek diyo, nine

²⁴ Özer, S.(1982). Çad’dan İki Halk Hikâyesi I: Akkavak kızı, Türk Folkloru, 37, 24-27.

buna üç tane gül çubuğu koparıyo. “İlk önce küçünü vurursun, sonra ortayı, sonra büyü vurusun” diyo. Bunları hayır duanan nine yolluyo.

Yarış yerine varıyo, çocuk ninenin didi gibi yapıyo, gızı geçiyo. Gızın babası da uranın padişahımış. Alkışla başlıyo, “Gızın yenildi padişahım, gızın yenildi, gızın yenildi” diyola. “Yarım da” diyo “İkisi güreşcekle” diyo, “Onu da yenebilirse veririm” diyo. Ertesi gün gene davulla çalınıyo, çocuk çıkıyo. Nine diyo ki, “Amman oğlum, yüzüne bir maske taka, sakın çıkarıp da yüzüne bakma” diyo, çok güzelmiş, “Bayılırsın” diyo. Ninenin didi gibi yapıyo, hiç bakmadan gızı gene yeniyo. Hadi gene “padişahım müzdele, padişahım gızın yenildi.” “Benim” diyo, “Bi tane da vâdim va bunu yapasa” diyo hemen verim,” diyo. Evleneceklemiş. Bir dağda bizim Gobak Suyu didiğimiz gibi bi su vamiş. “O sudan getirebilirse veririm” dimiş. “Nine dimiş, bu çok zor ne’pcam şimdi” dimiş. “Hiç üzülme” dimiş, “Sabah Pazar” dimiş. “İki tulum piynir alırız” dimiş. “Atın iki tarafına sararız” dimiş. “Birinin giderken ağzını açıverisin” dimiş. “Yırtıcı hayvanla unu yerkene” dimiş, “Dönüşte de ötekinin ağzını açasın” dimiş. “Onla yirken sana bakmadan. Çocuk, o suyu da getiriyo.

“Hadi tamam artık benim vaadim bitti” diyo. O tarafın padişahı bu tarafın padişahına telgraf çekiyo. “Oğlun gızı aldı geliyo” diyo. O tarafta şenlik, bu tarafta üzüntü. Padişah efendinin garnına gurt girmiş. “Vay oğlumun adını ben alsaydım” diye üzölmüş. Hemen bi goca gılıç almış eline, gapının arkasına dikilmiş, boyun biliyomuş çocuk onun dikildi gapıdan girmiyo, başka bir gapıdan giriyo. O zaman gılıcını koyuyo, belli itmemiş gibi. Sultanla, hanım sultanla falan artık “Hoş geldiniz.” İki gün kalıyola da düğün olmadan. Sabah bizim padişah namaza gidiyo, namazda diyo ki “ Ey cemaat diyo, “Bulgar falan yerden başgaldırmış, bunu ne’pcaz” diyo. “Aman padişahım” diyola; “Bunun sözümü olur” diyola; “Beybörek nasıssa büyüdü, gidip fethede gelir” diyola. “Baba ben giderim” diyo. Beybörek. Hemen alelacele bir asker topluyo. 38 kişi, bi de Beybörek otuz dokuz, bi de sevdikleri Mustafacık. Kırk kişi oluyola bunna. Kırk kişi ge baham, giderken çocuk dimiş ki annesine çok güzel saz çalıyomuş, “Aman anne sazımı asıyom buri, ne zaman bunun bi teli kopasa”dimiş, “O zaman benim öldümü bilirsın” dimiş.

Onla gidiyola Bulgar sınırlarının içine giriyola. Ne baş kaldıran va, ne bi şey va, ondan sona Bulgar sınırlarının içine girince kralın gızı bi bakoyo, “Eyvah” diyo, “Baba bizi

Osmannıla basmış ya” diyo. Kral da bi bakıyo hakkat doğru. Hemen kırk kişinin nesi olcek? Bi tabur asker yolluyo. Bunnarın hepsini toplatıyo, atlatıyola, bi zindana.

Ge baham, git baham aradan yedi sene geçiyo. Yedi seni aç kalanla dirileri işte ölenleri yemişle. Öle böle zindanda bi Mustafacık’la Beyböre kalmış. Bi gün kralın kızının aklına gelmiş, “Baba” demiş, “Biz bu zindana Osmanlıları attıydık, acaba n’ldu” demiş, gidip açıp bakcam demiş. Gidiyo, açıyo bi de bakıyo, iki tane adam kalmış. Hemen bi berber çağırıyo, bi güzel traş ettiriyo onları; traş ittirince kız Beyböreğe aşık olmuş. Bunları çıkarmışla, şöyle bizim çeşmenin önüne oturu gibi oturmuşla; bana öyle geliyo. O zaman da bizim bu taraftan devede Bulgaristan’a geçiyolamış, mal alma gidilemiş. Beyböre k demiş ki; “Mustafacık” demiş, “Şu gelen devede bizim kervanlara benziyo.” O zamanda öyle methelle soruyolamış, birbirlerine dertlerini anlatıyolamış. “Ben” demiş, “İlle memlekette ne va ne yok sorcam, öğrencem” demiş. “Amman” demiş Beyböre k bi geldik yedi sene yattık, zor çıktık buri, n’olursun bi da girsek ölürük zaten demiş. Kralın gızı onlara pencereden bakıyomuş. Hemen dikilmiş:

Mekânım oldu zindan taşı,
Akıttım gözümden kan ile yaşı,
Gelişin neredendir Bezirgân başı
Böylece haber verin ağalar beyler

demiş. Deveci hemen löngürtek develeri durdurmuş. Bu sefer deveci diyo ki:

Uğuz illerinden esip gelirim
Taşını toprağını basıp gelirim
Sana kim derler, sen ne yiğitsin
Söyle be yiğit, kelam gelsin dilinden

demiş. Söyle diyo, kimsin bana bildir diyo.

“Bir dalga gelince coş eyler yürek ,
Çıkarım bakarım sılam pek ırak
Babam padişahtır, adım Beyböre k,
Böylece haber verin ağalar beyler.”

dimiş. Be sefer de deveci diyo:

Baban gocadı beli büküldü
Sakalı ağardı dili döküldü
Kız kardeşin kafeslerde çürüdü.
Böylece işittim kendi hanemden

dimiş. Hadi bi de nişanlımı sorem bakalım. Ne diyo, diyo:

Yedi yıl dedikleri yerin pi tozu
Alnıma yazıldı bir kara yazı
Adını sevdiğim Akgavak gızı
Böylece haber verin ağalar beyler

diyo. Çek deveci çek diyo, deveci alıp gidiyo. İki süngülü düşman askeri geliyo, “Hadi” diyo, “Sizi kralın kızı çağırıyo” diyo. “İşte” diyo Mustafacık; “Ben sana demedim mi, gene başımıza geldi gelenle.”

Çıkıyola yukarı saraya. Gız diyo; “Ne söylediniz devecilere” diyo, “Bişey söylemedim” diyo. “Söyledin” diyo, “Ne söyledinse söyle” diyo. “E” diyo. “Biz de yer kovduğundan çıkmadık ya” diyo. “Anamı sordum, babamı sordum” diyo. “Yok” diyo. “Sen bi şey da sordun” diyo. “Nişanlımı sordum” diyo. “N’olmuş?” diyo. “Evleniyomuş”, diyo. “Ben seni buradan salsam” diyo. “Ordan onu alıp buradan da beni alır mısın?” diyo. Alırım diyo. “Bana ne liğem (rehin) bırakır sın” diyo. “Yedi sene zindanda yatmış adamın ne liğemi olur” diyo, “Allah’a güvenir gibi Mustafacığa güveniyorum” diyo. “Mustafacı bırakırsın” diyo, “Kırk gün müsaade” diyo, “Kırk birinci gün gelmedin zaman ben Mustafacın kellesini uçururum” diyo. “Tamam” diyo bunna. Mustafacık; “Aman Beybörek beni bırakma” diyomuş, yalvarsa da bırakmış onu. Çıkmış mesela bizim panayır yeri gibi zaten yedi sene aç susuz kalmış yöriyecek hali yok. “Bakam” diyo, “Bi Bengiboz’u çağırım” diyo, “Gelirse giderim” diyo.

Bengiboz gelirse işim bilirim
Bengiboz gelmezse ben burada kalırım

Yolla Allah'ım Bengiboz'umu

dimiş. Hemen o da gökten iner gibi kişneyerekten önüne geliyo. Hemen gözlerden öpüyo. “Hadi yavrum, silamıza gidiyoruz” diyo. Biniyo 24 saatte memleketine varıyo. Bi de gelmiş, kız gardeşi de o tayın anasını dört kişiyle yerinden galdırmış suya çıkarmış. Tay gene o atı görünce kişnemeye başlamış. “Bak” demiş, “Ben seni dört kişiynen galdırdım yerinden, tayı görünce kişniyon” demiş. “Gız gardeş beni bu akşam misafir alsanız ya” demiş. “Ay” demiş, “Annemin gözleri kör bilmem alır mı ?” demiş. “Git sen annene söyle, sizin de benim gibi gurbette bir insanınız vardır, n’olur alın beni” demiş. Gitmiş anasına söylemiş. “Amman gızım” demiş, “Benim gözlem görmüyo, sevdin midir, oynaşın mıdır, ne bokdur, istemem ben elin genç adamını” demiş. Öyle diyince kız gene aynısını gemiş, söylemiş. “Hadi gız gardeş demiş alın beni bu akşam” demiş. “Gelsin, gelsin” demiş gızın anası. Akşam olmuş bunna yemek yemişle. “Validanım sazınız da vamiş” demiş. “Ya” demiş, “Oğlum giderken astı da gitti, bi teli ne zaman kopasa oğlumun o zaman öldünü bilcam” demiş. “Ben sazdan çok güze annarım, acık temizliyiverim” demiş. “Amman evladım elleme” didiyse de dinememiş almış güzelcene silmiş, hazırlamış. Davulla dom dom ötme başlamış.

“Ne o kız gardeş malenizde düğün mü va?” demiş. “Düğün düğün diğil bize kara gün” demiş. “Neden?” demiş. “Benim abimin nişannısını başkası alıyo” demiş. “E” demiş, “Sen beni düğüne götürmez misin?” demiş. “Götürüm” demiş, “Ben bulaşıkları dışarı koyuverem” demiş. “Onları annem tıngırdatırkene ben de seni seni düğüne götürürüm” demiş. Ondan sona bunan ikisi berabe gidiyola.

Gız hemen merdiven başına oturyo. “İşte burda da va bir süvari” diyolamış çalanlara o zaman. Erkeklerle çalıyomuş, kadınla da bir perde gerip öbür tarafta oynuyomuş. “İlk önce bu çalsın, yeni gelen misafir çalsın” diyolamış.

Neyse; “Ben biraz serpmeye gara atarım ben çalmıyım, sona çalarım” demiş. Didiyse de meram anlatamamış. “Hadi sen çal” demişle. Orda bıraktığı Mustafacın yedi sene evvel sevdi bi sevgilisi varmış, o kalkıyo oyuna:

Evlerinin önü derecik değil mi

Köpeğinin adı paracık değil mi

A gız seni seven Mustafacık değil mi
Oyniyen gelin, sallan canım kiminsin?

dimiş. “Aman” dimiş, “Valla da oynamam bile oynamam” dimiş; “Yedi sene evvel bi Mustafacık sevdim, başıma kakıyo” dimiş. “Ben size dimedim mi?” dimiş Beyböreğ. Dirken vezirin garısı galkmış:

Ayağına giyer nalini
Çıkar ortaya salını
Vezir de bilmemiş kıymetini
Oyniyen gelin, sallan canım kiminsin?

dimiş. “Bilmedi oğlum bilmedi “dimiş, o da oturmuş yerine. Dirkene Akgavak gızı kalkmış:

Ayağına giyer nalini
Çıkar ortaya salını
Kel Paltacı’nın gelini
Oyniyen gelin sallan canım kiminsin?

dimiş. Akgavak gızı annamış, “bi da dönim” dimiş. Bi da dönmiş:

Bengiboz tavlada kaldı
Beyböreğ karşına geldi
Oyniyen gelin sallan canım benimsin

dimiş, dime kalmamış. Perdele yırtılmış, “Ne oturuyunuz Beyböreğ geldi” demişle. Beyböreğlen Akgavak gızı birbirine sarmaş dolaş olmuşla. Ondan sonna da artık otuz dokuz gün dolmuş, otuz dokuz gün dolunca da “Ben” dimiş “Gidim Mustafacı alim gelim” demiş. Mustafacı alıp geliyo, sevgilisine veriyo, kendi gız gardeşini düğünü olan yere veriyo, kendi de Akgavak gızını alıyo. Bi düğün bi düğün üç düğün bi arada. Ben de size keşkek getiriyodum, gargala gag didi, ben, bırak anladım getiremedim.

SÖZLÜK

-A-

adaḥlu: nişanlı

adaku: sözlü

ağ: ak, beyaz

ağayıl: ağıl, koyun ağılı

ağlaş-: ağlamak

ahir: artık, nihayet, akibet

akındı: akıntı

alaca: karışık renk

alan: sabahın ilk aydınlığı, alaca karanlık

alkış: hayır dua

aman: aman, müsaade

and: ant, yemin

apul apul: iki tarafa sallanarak, yalpa yaprak, yuvarlanarak yürümek

arğap: halka (?)

argap argap: sırt sırta verilmiş, sıralı, arka arkaya sıralanmış

argış: kervancı, bezirgân, kervan

aru: arı, temiz, saf

aruk: yorgun

aşut: aşıt, aşılacak yer

atlas: atlas kumaş

ayıt- : söylemek

-B-

badehu: ondan sonra

bağda-: güreşte sarıl-

bahadır: yiğit, cesur

ban: çok süslü, altın başlı büyük çadır

bañlat-: ezan okutmak, bağirtmek

barak: bir cins köpek

batman: altı okkalı veya sekiz kiloluk ağırlık ölçüsü

bazırgan: tacir, alışverişçi, tüccar

behişt: cennet

belen: tepe, sırt, dağ beli

bellü: belli

berdar: asılmış

berkhudar: mutlu

bermutâd: alışıldığı gibi

bñar: pınar, çeşme

big: bey

bihuş: şaşkın, deli

bikir: bekar, bakire

binit: binilecek şey, binek hayvanı

boğaz: gebe hayvan, hayvanın gebeliği

boy: eyvah

boy: destan

boyla-: destan söylemek, hikâye anlatmak,

boz: boz, kurşuni renk

bozla-: çılgılık koparmak

böğrüş-: böğürmek, böğüre böğüre ağlamak, bağıra bağıra ağalamak

buğra: erkek deve

buldur: iri göz yaşı damalası, tane tane göz yaşı

-C-

casusla-: casusluk etmek

cümle: bütün, hepsi

-Ç-

çapar: postacı

çetir: çadır

çırğap: elbise, altın işlemeli süslü elbise, çargap

çuha: cübbe, palto

çuval: çul, çuval

-D-

dahı: dahi, ve artık

dan dansuh: şaşılacak, hayret verici

daye: dadı

daz: çıplak, boş

delü: deli, deli dolu, yaman, cesur

dem: an, zaman

depere: tepeden aşağı

dervend: derbent, dağ geçidi

destmal: mendil

dıraz: uzun

dinyelik: mal mülk, servet, para

döş: göğüs

duhan: tütün

duvağ: gelinin yüzünü kaplayan tül

düçar: müptela olmak

düriş-: çalışmak, çabalamak, mücadele etmek

dürlü: türlü, çeşitli

-E-

ecel: ecel, ölüm vakti

emci: eczacı

emçek: meme

eren: yiğit, kahraman; derviş

erlik: erkeklik, yiğitlik

esen: sağ, sağ sağlim

eyer: at eyeri

-F-

fi`l: amel, hareket, iş

-G-

ğafil: habersiz

gah: bazen

ğazā: Allah yolunda yapılan savaş

ğazî: Allah için yapılan savaşa katılan kimse

gerdek: zifaf odası,

gey-: giymek

geyim: elbise, zırh, giyim kuşam

gice: gece

giriftar et-: tutulmuş, yakalanmış

göğ-: yeşermek

gökçek: güzel, hoş, iyi

görk: güzellik

gûş: kulak

güman: şüphe

gürz: savaş aleti

güvegü: güveyi

-H-

halayık: kul, köle

halıça: küçük halı

haman: hemen

hampa: arkadaş, eş

hamra: kızıl, kırmızı

haramzade: yasak ilişki sonucunda dünyaya gelen çocuk

helak: telef olmak, ölmek

heybetli: görkemli

hilat: süslü elbise

hışar: kale

hub: güzel

-I-

ılğa: atlarla dört nala hücum etmek

ınak: maiyetteki en inanılır ve güvenilir kimse

-İ-

ihzar: hazır

ikrar: tekrar

imrahor: ahırcı başı, atalara bakan kimse

istima: ziyaret et-

ivermeh: evlendirmek

-K-

ķaba: büyük, iri, kocaman

ķaftan: cübbe, entari, uzun elbise

ķahınç: başa kakmak

ķanda: nerede

ķaravaş: hizmetçi

ķargu: ok ve mızrak yapılan sağlam kamış

ķarındaş: kardeş

ķargış: beddua

ķayın: kayın ağacı

ķıgır-: çağırarak

ķıyma: yarı kapalı, süzgün, çekik göz

ķöşek: deve yavrusu

ķudbe: hutbe

ķulan: yaban eşegı

ķunt: sağlam, kuvvetli

-K-

kâfir: müslüman olmayan

karban: kervan

kertil-: çentilmek, gedik açılmak

ķıgır-: çağırarak, seslenmek

ķiçit: geçit

kimsene: kimse

köñlek: gömlek

küheylan: soylu Arap atı

-L-

lekler: asker

levazım: eşya, araç-gereç

libas: elbise

-M-

maḵṣud: maksat, murat,

maña: bana

maslahat: uygun iş, uygun, muvafık

maşraba: su tası, su kabı

meded: yardım isteme

melik: hükümdar

melul: kederli, üzgün

men: ben

mere: bre (seslenme edatı)

mesiregah: gezi yeri

meyus ol- : ümitsiz olmak

mezkur: eskimiş

miskin: zavallı

mufassal: ayrıntılı

murdar: kirli, pis

muştucu: müjdeci

muştula-: müjdelemek

mübaşeret et-: başlamak, girişmek

müferrih: ferahlık verici, iç açıcı

mülaki: konuşan

müstecāb: kabul olunmuş

mürüvvetlü: iyiliksever, insaniyetli

müşabih: benzer

müzeyyen: bezenmiş, süslenmiş

-N-

nagahandan: ansızın

nayib: vekil, yardımcı

nefer : er

niçe: nice, ne kadar

nikab: yüz örtüsü

-O-**oba:** oymak, kabile**ohla-:** okla vurmak**ortaç:** ortada olan**otağ:** büyük, süslü çadır**oynaş:** ahlaksız kadının oynadığı dostu**-P-****pay:** hisse, hisseye düşen parça**pençik:** beşte bir hisse**pulat:** çelik**puta:** nişan alınan şey, nişan tahtası**pürçek:** alına ve şakağa sarkan saç, baş örtüsünün altından şakaklardan çıkan ve görünen saç**-R-****revan:** yürüyen, akan**-S-****sahipkıran:** güçlü ve üstün hükümdar**saht ol-:** cesaretli olmak**şag:** canlı, yaşayan, sıhhatli**şagal-:** tedavi etmek**şakaç:** ekmek pişirilen sac**şapa:** تنها**şarvan:** deveci, deve güden kişi, kervancı, deve çobanı**şayvan:** gölgelik, güneşlik, büyük şemsiye**saz:** sazlık**segirt-:** koşmak**selef:** eskimiş, öncel**semüz:** besili, yağlı, etli**serdar:** komutan**sergüzeşt:** macera

şığın: büyük cins geyik, dağ keçisi

sırma: altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel

şırça parmak: serçe (parmak)

siñirle-: hayvanın arka ayaklarından vurarak hareketsiz bırakmak

şovuk: soğuk

soyla-: destan manzumesi söylemek, makamla manzum söylemek

sureta: görünüşte

şurnaçı: zurnacı

süvar ol-: binmiş, binen

-Ş-

şad: sevinçli, neşeli

şad ol- : mutlu olmak

şadılık: sevinçli, şenlik, eğlence

şahbaz: yiğit, güzel

şah-ı merdan: Hz. Ali'nin ünvanı (yiğitler şahı)

şikar: av

şiven: feryat figan, ağlaşma

şölen: büyük ziyafet, toy

T

ṭāli': talih

ṭağ: dağ

tahterrevan: insan omzunda veya fil, at vb. yüklenerek götürülen üstü örtülü tekerleksiz taşıt.

ṭart- : çekmek

tavla: at ahır

tebdil-i kıyafet: kılık değiştirmek

tekür: tekfur, melik, kâfir beyi

tevabi: tabi olanlar, maiyet

ṭışarı: dışarı

ṭoğran- : doğranmak

tohınç: kakınç, dokunç

ṭorı: doru, kızıl kahverengi (at)

ton: giysi, elbise

toy: eğlence, şölen

toz: yayın kabzası üzerine sarılan kırıış

-U-

uçmak: cennet

ufan-: ufanmak, parçalanmak

ulu: büyük, yüce

ur-: vurmak

urğan: kendir, ip

uyhu: uyku

-V-

vade: müddet, mühlet, tayin edilen zaman

vâfir: bol

velâyet: velilik, keramet

-Y-

yad: hatır

yağı: düşman

yağşı: güzel

yalıncak: üstü başı çıplak, eksik giyimli

yaren: dost, arkadaş, ahbap

yaşmak: gizlemek, saklamak

yavuklu: sözlü, nişanlı

yazu: ova, sahra

yılga: atlarla dört nala hücum etmek

yiğ: iyi, daha iyi

yöm: dua, hayır dua

yügrük: hızlı giden, süratli

yüklet: yük taşıyan yük vurulan

-Z-

zağar: av köpeği, tazi

zarı: sesli ağlamak, inleme, feryat figan

zenân: kadınlar

KAYNAKLAR

- Abdullah, K. (1997). *Gizli Dede Korkut* (Çev. A. Duymaz). İstanbul: Ötüken Neşriyat Anonim Şirketi. (Eserin orijinali 1991 yılında yayımlandı).
- Abdurrahman, V. (2004). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *Milli Folklor*, 16 (61), 124-133, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/varis_abdurrahman_ad_koyma_gelenekleri_uzerine.pdf adresinden 2 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk Kültüründe "Ad Koyma Folkloru"nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. *IV. Milletlerarası Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4, Ankara: Ofset Repromat Matbaası.
- Aça, M. (1997). Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı: Alıp Manas. *Milli Folklor*, 11 (85), 109-111.
- Aça, M. (2002). *Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği* (Birinci Baskı). Konya: Kömen Yayınları.
- Aça, M. (2011). Altay Türklerinin Destanlarındaki Ölüm Teması Üzerine Bazı Tespitler. *Bilig*, 59, 1-20, Web: <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig-59-guz-2011.pdf> adresinden 10 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Açık, F. (2004). Özbekistan'da Defin ve Taziye Merasimleri. *Milli Folklor*, 8(61), 142-148.
- Akbaş, S. B. (1988). Bey Böyreğ Hikâyesi'nin Bünyan ve Felahiye Rivayetleri. *Erciyes*, 10, 28.
- Akın, B. (2012). Alpamış Destanında Hz.Ali Tasavvuru. *Millî Folklor*, (96), 19-28.
- Akkaya, A. (2013). Alıp Manaş Destanında Renkler. *Tarih Okulu Dergisi*, 6(15), 527-544, Web: <https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#q=a.%20akkaya%20al%C4%B1p%20mana%C5%9F%20destan%C4%B1nda%20renkler> adresinden 18 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Akot, B. (2010). Freud'un Rüya Yorum Metodu. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (1), 213-235, Web: http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/2116054594_1001100121.pdf adresinden 4 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.
- Aksan, D. (1990). *Türkçenin Gücü* (İkinci Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Akyüz Ç. (2011). Düünden Bugüne Türk Dünyası Destan Anlatıcıları. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (4), 15-26, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/485805959_1_1aky%C3%BCz%C3%A7i%C4%9Fdem_t.pdf adresinden 2 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü* (İkinci Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.

- Alptekin, A. B. (1999). *Kirmenşah Hikâyesi* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2000). Bamsı Beyrek Hikâyesinin Motif Yapısı. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2001). Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Elazığ Varyantı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 255-270. Web: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/160/155> 30 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Alptekin, A. B. (2002). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* (İkinci Baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2008). *Doğu Anadolu Bölgesinde Anlatılan Halk Hikâyelerinde Dede Korkut Hikâyelerinin Etkileri*. Web: <http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/2008s683/2008s68305ALPTEKIN.pdf> 30 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Alptekin, A. B. (2009a).Türk Masal ve Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Motifi Üzerine. *Millî Folklor*, 21(81), 18-26, Web: <http://www.millifolklor.com.tr/sayfalar/81/18-26.pdf> adresinden 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Alptekin, A. B. (2009b). Osmaniye Örneğinden Hareketle Batı Türkleri (Azerbaycan-Türkiye) Destan ve Hikâyelerinde Ant(Yemin)lar. *Millî Folklor*, 8(84), 23-34, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ali_berat_alptekin_osmaniye_ant.pdf adresinden 2 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Alptekin, A. B. (2009c). Ceyhun'dan Ceyhan'a Evlenme İle İlgili Bazı Kavramlar (Kalın, Saçı, Okuntu, Aşerme, Toy). *Üzerine Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, (39), Erzurum.
- Alptekin, A. B. (2010). Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği. *Milli Folklor*, 11 (86), 5-20, Web: <http://www.millifolklor.com.tr/sayfalar/86%20pdf/01.pdf> adresinden 14 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Alptekin, M. (2007). *Silifke'de Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Alptekin, M. (2014, 8 Şubat). *Ali İdare ile halk kültürü üzerine bir söyleşi*.Gaziantep-Mersin Yolculuğu, Gaziantep.
- Alptekin, M. (2015). Bey Böyreğ Türküsü. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6(20), 152-163,Web:http://www.ijoess.com/Makaleler/1944686023_152-163%20Mehmet%20alptekin.pdf adresinden 06.11.2015 tarihinde alınmıştır.
- Alsaç, F. (2011). *Alpamış Destanı Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- Ana Britannica (1994). *Genel Kültür Ansiklopedisi* (Birinci Baskı). İstanbul: Ana Yayıncılık, 10.
- Arı B., Karateke, E. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın ve Çocuk Eğitimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 275 – 284, Web: <http://sbed.mku.edu.tr/article/viewFile/1038000642/1038000422> adresinden 11 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Artun, E. (2008). Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar. *Karadeniz*, 1(1), 52-72.
- Artun, E. (2009). *Türk Halk Edebiyatına Giriş* (Beşinci Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2011). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, (Dördüncü Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Arvas, A. (2009). *Dede Korkut ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Arvas, A. (2013). “Alıp-Manaş” ve “Bamsı Beyrek” Destanlarının Ortak Motifleri. *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, 6(2), 63-71, Web: <http://www.jasstudies.com/DergiTamDetay.aspx?ID=543> adresinden 30 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Aslan, E., Aslan, E. (2012). Karapapak-Terekeme Türklerinde Aşık Kemiği Oyunları. *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları Konulu 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Web: <http://www.sonseslerduyulmadan.hacettepe.edu.tr/tehlikedekidillerbildirileri.pdf2012> adresinden 16 Haziran 2015’te alınmıştır.
- Aslan, N. (1995). Beyrek Hikâyesinin Yozgat’ta Derlenen İki Yeni Varyantı Üzerine. *Milli Folklor*, 4 (27), 70-72.
- Aslan, N. (2006). Manzum Dini Hikâyeler ve Kirdecî Ali’ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güverin ve Geyik Destanları). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 189-207, Web: http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_20/15_%20189-207_%20syf.pdf adresinden 20 Şubat 2015’te alınmıştır.
- Atnur, G. (2010). Sibirya’daki Bazı Türk Boylarının Destanlarında Halk Hekimliği Uygulamaları. *Bilgi*, 55, 51-70. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/gulhan_atnur_sibirya_halk_hekimligi.pdf adresinden 10 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.
- Atsız, H. N. (1997). *Türk Edebiyatı Tarihi* (Dördüncü Baskı). İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Tanıtım Limited Şirketi.

- Aydemir, A. (2013). Türk Dünyasında Bazı Dügün Terimleri ve ‘Al Duvak’ Geleneği Üzerine. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (9), 619-655, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/2026772916_045Aydemir%20Adem-619-655.pdf adresinden 23 Nisan 2014 tarihinde alınmıştır.
- Aydoğan, E. (2006). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler* (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, P. (2011). *Realist Halk Hikâyelerinden Tayyarzâde Hikâyesi ile Hançerli Hanım Hikâyesi Üzerine Bir Tahlil Denemesi* (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Aytekin, S. (1938). Bey Böğrek Hikâyesi, Samsun Rivayeti. *19 Mayıs (Samsun) Mecmuası*, 3(33), 29-30.
- Babayeva, K. (1999). *Alpamış'ın Karakalpak Varyantıyla Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek'in Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi Tarih-Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkistan.
- Bahadırova, S. (2005). Dede Korkut Kitabı ve Alpamış Destanı'nın Karakalpak Varyantı, (Çev. P. Dönmez Fedakar). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 5(1), 113-120, Web: http://www.elibrary.az/cgi/azirbis64r_ft/cgiirbis_64_ft.exe?C21COM=2&I21DBN=JURNAL_fulltext&P21DBN=JURNAL&Image_file_name=.%5Cjurnal15%5C541.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 adresinden 5 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bakırcı, N. (2007). Niğde Folklorunda Çocuk Oyunları. *Millî Folklor*, (76), 202-209, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/76/202-209.pdf> adresinden 19 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bakırcı, N. (2010). Köroğlu Destanlarında Köroğlu ve Binitinin Kıyafet (Şekil) Değiştirmesi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5 (4), 860-878, Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/443485562_40bak%C4%B1rc%C4%B1_nedim.pdf adresinden 20 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bakırcı, N. (2015). Ignacz Kunos'un Derlediği Masal Metinlerinde Yer Alan Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6 (20), 183-210. Web: http://www.ijoess.com/Makaleler/1703501530_183-210%20nedim%20bak%C4%B1rc%C4%B1.pdf adresinden 15 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.
- Balcıoğlu, E. (2010). *Yabancı Seyahatnamelerde Geçiş Dönemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

- Balkaya, A. (2008). Oğuz Kağan Destanı'nda Mekân. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3 (2), 150-163, Web: <http://abs.kafkas.edu.tr/upload/211/balkayaadem.pdf> adresinden 14 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Banarlı, N. S. (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihî I* (Birinci Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bang, W., G.R. Rahmeti (2012). *Oğuz Kağan Destanı* (Birinci Baskı). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Bars, M. E. (2014a). Manas Destan'ında Alkış ve Kargışlar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, (2/1), 200-213, Web: http://www.asosjournal.com/Makaleler/934675461_77%20MEHMET%20EM%C4%B0N%20BARS.pdf adresinden 2 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bars, M. E. (2014b). Epik Anlatıdan Masala Ana-Metinlerin Ciddi Düzendeki Dönüşümüne Bir Örnek: Bey Böyrek. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (6), 133-146, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1276610449_09BarsMehmetEmin-edb-133-146.pdf adresinden 14 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bars, M. E. (2014c). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 27, 379-398, Web: http://www.jasstudies.com/Makaleler/1516172090_24%20Dr.%20Mehmet%20Emin%20BARS.pdf adresinden 04 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bayat, F. (2002). *Oğuz Kağan Üzerine Yeni Düşünceler*. Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2* (Birinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye Giriş* (Üçüncü Baskı). Ankara: Ötüken Neşriyat Anonim Şirketi.
- Bayburtlu, Y.S. (2015). Renkler Bağlamında Türk Kültüründe Yeşil. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (12), 105-116, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/903782435_7BayburtluYavuzSelim-tde-105-116.pdf adresinden 25 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.
- Baydemir, H. (2010). Özbek Folklorunda Rekabet ve Yarış. *Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 47-58, Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423866448.pdf> adresinden 3 Ekim 2014 tarihinde alınmıştır.
- Bekki, S. (2015). *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar 1916-2013)* (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.

- Benola, A. (Yönetmen) (2015). *Beyrek Efsanesi* [Tiyatro], Web: http://www.devtiyatro.gov.tr/programlar-detay-bolum_oyunekibi-beyreke-efsanesi.html 10 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.
- Berber, O. (2009). Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, Web: <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/oktay-berber-27022013.pdf> adresinden 8 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bey Böyrek Hikâyesi'nin Türk Dil Kurumundaki Yazma Nüshası. *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi. No: A/87*
- Boratav, P.N. (1939). *Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler*. Ankara.
- Boratav, P.N. (1982). *Folklor ve Edebiyat I-II* (İkinci Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
- Bozkurt, K., Bozkurt, H. (2012). Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi. 1 (1), 717-728, Web: <http://www.yasambilimleridergisi.com/makale/pdf/1356270130.pdf> adresinden 20 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Can, A. (2011). Homeros Destanları ile Dede Korkut Hikâyeleri Arasındaki Kurgu, Yapı, Tip ve Tema Benzerlikleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(2), 263-286, Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/435959781_19Can%20Adem.pdf adresinden 27 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Çağırın, M. Ö. (1989). Ba-Börek Destan Hikâyesi'nin Dede Korkut Hikâyeleri'nden Bamsı Beyrek'le Karşılaştırılması. *Erciyes*, (12), 143, 30-31.
- Çetindağ, G.(2007). Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme. *Millî Folklor*, 19(76), 212-231, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/gulda_cetindag_kazak_turkleri_evlenme_gelenegi_hediye.pdf adresinden 7 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Çetinkaya, B. A. (2008). *Sayıların Gizemi ve Tasavvufun Dinamikleri –İhvân-ı Safâ Modeli-* (Birinci Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Çınar, A. A. (2000). Dede Korkut Destanı'nda At Kültürü. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Çimen, M. (2004). *Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Türkiye Varyantları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çimpoş, L. (1997). *Dastanîy Epos Gagauzov*, (Çev: M. Duranlı). Kişinev.
- Çobanolu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınlar.

- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul* (Birinci Baskı). İstanbul: 3F Yayınevi
- Çobanoğlu, Ö. (2010). Türkü Olgusu Bağlamında “Türkü” ve “Şarkı”. *Türk Yurdu*, 99(269). Web:<http://turkyurdu.com.tr/1823/turku-olgusu-baglaminda-turku-ve-sarki.html> adresinden 7 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır
- Çobanoğlu, Ö. (2011). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* (Üçüncü Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (1999). *Türk Mitolojisi'nin ABC'si* (Birinci Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (Birinci Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Dağı, F. (2013). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dalar, T. (2014). Karakter Sentezleyici Bir Roman Olarak Osmancık'ta Yapı Unsurları. 42-57, Web:<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kdeniz/article/viewFile/5000113426/5000105619> adresinden 5 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.
- Defne, Z.Ö. (1988). *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demircan, S. (2013). *Dede Korkut Bamsı Beyrek 1-2*, İstanbul: Bilgeoğuz.
- Dilek, İ. (1996). Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar. *Bilig*, 1 (3), 51-55.
- Dilek, İ. (1997). Altay-Türk Kayçılık Geleneği ile Türkiye'deki Âşık Tarzı Şiir Geleneği Arasındaki Benzerlikler., E. Gürsoy Naskali (Editör). *Sibiryaya Araştırmaları*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Dilek, İ. (1998). Altay Türk Kayçılık Geleneği ve N. U. Ulagaşev. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (5), 309-361, Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tdded/article/view/5000132682/5000121533> adresinden 11 Haziran 2014 yılında alınmıştır.
- Dilek, İ. (2002). *Altay Destanları I*. (Birinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Dilek, İ. (2007a). *Altay Destanları II. (Birinci Baskı)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dilek, İ. (2007b). *Altay Destanları III (Birinci Baskı)*. Ankara: TDK Yayınları.

- Dilek, İ. (2007c). Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler, *Bilig*, Güz, 43, 33-54, Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873255.pdf> adresinden 4 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Dilek, İ. (2010). Sibirya Türk Destanlarında Kahramanın Yeraltı ve Gökyüzü Dünyalarıyla İlişkileri Üzerine Bazı Tespitler. *Millî Folklor*, (85), 46-56, Web: http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/85/07_.pdf adresinden 29 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Dilek, İ. (2013). *Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay- Yakut)* (Birinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dilek, İ. (2014). *Resimli Türk Mitoloji Sözlüğü Altay/ Yakut*. Ankara: Grafik- Ofset Matbaacılık Reklamcılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.
- Dingeç, E. (2009). Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(8), 1055-1073, Web: [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1238878654_58dinge%C3%A7emine1487\(D%C3%BCzeltme\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1238878654_58dinge%C3%A7emine1487(D%C3%BCzeltme).pdf) adresinden 23 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Dirim, A. (2004). *Oğuz... Beyrek... Dumrul... Bozkırın Atlıları* (Birinci baskı). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Doğan, İ. (1997). Manas Destanına Türk Aile Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım Denemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 229-247.
- Dorson, M. R. (1984). *Günümüz Folklor Kuramları* (Çev. N. Ulutaş). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (Eserin orijinali 1974'te yayımlandı).
- Durbilmez, B. (2005). Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Üç Sayısı. *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), Kırşehir.
- Durbilmez, B. (2007). Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciligi. *Millî Folklor*, (76), 177-190, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/76/177-190.pdf> adresinden 22 Temmuz 2014 tarihinde alınmıştır.
- Durmuş, İ. (2009). Türk Kültür Çevresinde Ant. *Millî Folklor*, (84), 97-106, Web: http://millifolklor.com/tr/sayfalar/84/11_.pdf adresinden 28 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.
- Durmuş, İ. (2011). Türklerde Kan Kardeşliği Ve Antla İlgili Unsurlar. *Millî Folklor*, 12 (89), 100-108, Web: http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/89/11_.pdf adresinden 28 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.
- Dursun, A. (2011). Dede Korkut Hikâyelerinde Halk Hukuku. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (4), 107-122, Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/197099231_1_dursunaysun_t.pdf adresinden 13 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.

- Duvarcı, A. (2011). Uyku Folkloru. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana, 495-512.
- Duymaz, A. (1996). *Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme-Metin)* (Birinci Baskı). Aydın: Milli Folklor Yayınları.
- Duymaz, A. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Alplarin Eğitimi ve Geçiş Törenleri. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* (Birinci Baskı). Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Duymaz, A. (2005). Oğuz Kağan Destanından Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli. *Karadeniz Araştırmaları*, 5, 37-60.
- Duymaz, A. (2007). Oğuz Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları üzerine Değerlendirmeler. *Milli Folklor*, 10 (76), 50-58, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/76/50-58.pdf> adresinden 3 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Duymaz, A. (2008). Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı. *Bilig*, 45, 1-22, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ali_duymaz_turk_folkloru_dis_ruh_tasarimi.pdf adresinden 14 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ekici, M. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri* (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ekici, M. (2000). Dede Korkut Kitabında Kadın Tipleri. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 123-139.
- Ekici, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu* (Birinci baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (2000a). *Halk Edebîyatına Giriş (Altıncı Baskı)*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Elçin, Ş. (2000b). *Kerem ile Aslı Hikâyesi* (Üçüncü Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm* (Çev. İ. Birkan). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları (Eserin orijinali 1951'de yayımlandı).
- Eliuz, Ü. (1998). Toplumdan Bireye Geçiş Sürecinde Bamsı Beyrek. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (558), 507-517.
- Eliuz, Ü. (2000). Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımdan İncelenmesi. *Bilig*, (18), 63-83. Web: <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig18iaz2001.pdf> adresinden 20 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.

- Eliuz, Ü. (2009). Orhan Kemal'in Romanlarında Bakış Açısı ve Anlatıcı. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (8), 1134-1165, Web: [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1337339128_63_eliuz%C3%BClk%C3%BC1734\(D%C3%BCzeltme\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1337339128_63_eliuz%C3%BClk%C3%BC1734(D%C3%BCzeltme).pdf) adresinden 12 Eylül 2014 tarihinde alınmıştır.
- Ercilasun, A.B., Aliyev, A.M., Şayhulov, A., Kajıbek, E.Z., Konkobay Uulu, K., Yusuf, B., Göklenov, C., Mahpir, V.U., Çeçenov, A., (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I* (İkinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (2007). Dede Korkut Kitabı ile Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler, *Makaleler (Dil-Destan- Tarih- Edebiyat)*, (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi, 460-486.
- Ercilasun, A.B. (2007). Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması, *Makaleler (Dil-Destan- Tarih- Edebiyat)*, (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi, 496-505.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I* (Üçüncü Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Ergun, M. (1989). Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanının Mukayesesi., *23-25 Mayıs 1988 Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu*, R. Yıldız (Editör). *Birinci Kitap: Dil-Edebiyat, Sosyoloji-Ekonomi-Ziraat*, Erzurum: Fen-Edebiyat Ofset Tesisleri, 170-178.
- Ergun, M. (1990). Alpamış Destanı'nın Varyantlarında Ad Verme Geleneği ve Bu Geleneğin Türk Kültürü İçindeki Yeri. *Erciyes*, 149, 19-20.
- Ergun, M. (1995). Bamsı Beyrek ile Alpamış Destanının Coğrafyası. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, 75-80.
- Ergun, M. (1998). *Altay Türkleri'nin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, M. (2000). Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları. *Millî Folklor*, 6(47), 22-30, Web: http://www.tdkdergi.gov.tr/TDA/1998_1/1998_1_14_Ergun.pdf adresinden 12 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ergun, P. (2010). Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü. *Millî Folklor*, 22 (87), 113-121. Web: http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/87/12_.pdf adresinden 29 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ergun, P. (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü* (Birinci baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erol, M. (2006). *Kilis'te Derlenmiş Bir Bey Böyrek Hikâyesi*. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Web: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/13851,55pdf.pdf> adresinden 2 Aralık 2013 tarihinde alınmıştır.

- Erol, M. (2012). *Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması* (Birinci Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eröz, M. (1977). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik* (Birinci Baskı). İstanbul: Otağ Matbaacılık.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş* (Birinci Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Fedakar, S. (2001). Alpamış Destanı ve Bey Börek Hikâyesi Arasında Bir Karşılaştırma. *Milli Folklor*, 7 (51), 51-64, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/selami_fedakar_alpamis_destani_bey_boerek_hikayesi.pdf adresinden 26 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır
- Fedakar, S. (2003). *Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Fedakar, S. (2004). Alpamış Destanı ile Dede Korkut Kitabı’nda Kahramanların Ortaya Çıkışı. *Milli Folklor*, 8 (61), 134-141, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/selami_fedakar_alpamis_destani_dede_korkut_kahramanlarin_ortaya_cikisi.pdf adresinden 10 Eylül 2014 tarihinde alınmıştır.
- Genç, R. (2009). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil* (Dördüncü Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihî* (Haz. İ. Aka., K.Y. Koprman), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökdemir, G. (2003). Türk Mitolojisinde Yemin-Ant Müessesesi. *Milli Folklor*, 8 (59), 60-73, Web: <http://www.millifolklor.com.tr/sayfalar/59/59.pdf#page=60> adresinden 10 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Gökoğlu, A. B. (1936). Bey Böreğin Erzurum Varyantı. *HBH*, (5), 54, 81-86.
- Gökoğlu, A. B. (1941). *Bey Börek - Oğuz Destanları- İzlerinin Anadolu Halkı Arasında Yaşadığını İsbat*, Ankara, 1.
- Gökşen, C. (2014). Çocukların Gelişimine Katkıları ve Gaziantep Çocuk Oyunları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 52, 229-259, Web: http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/923333675_11.pdf adresinden 2 Şubat 2015 tarihinden alınmıştır.
- Gökyay, O. Ş. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı* (Birinci Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Gönen, S. (2005). Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Doğum Adetleri, *TÜBAR*, 18, 103-112. Web: <http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2005GUZ/6.sinan%20gonen.18.103-112.pdf> adresinden 18 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

- Görkem, İ. (2000). *Halk Hikâyeleri Araştırmaları: Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuvarı* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Görkem, İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gupta, S. C.S. (1982). Bir Orta Asya Özbek Türk Destanı Alpamış: Menşei ve Varyantları (Çev. Ç. Yıldırım). *Türk Folkloru Araştırmaları*, Ankara, 177-189.
- Gülensoy, T. (1983). Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nın Poyraz (Elazığ) Varyantı. *Türk Kültürü*, 244, 547-558.
- Gülensoy, T. (1988). Dede Korkut Hikâyelerinin Anadolu ve Rumeli'deki İzleri ☐ Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nın Bünyan; Deli Dumrul Destanı'nın Rumeli Varyantı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 97-111, Web: http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/1988/1988_10_Gulensoy.pdf 30 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Gülensoy, T. (1998). Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Salur Kazan ve Tepegöz Boylarının Anadolu Varyantları ve Dede Korkut Hikâyeleri Coğrafyasının Tespiti Sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 81-92.
- Günay, U. (2011). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* (Altıncı Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güneş, A. (2012). *Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın* (Birinci Baskı). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Güzel, A. (2008). Dede Korkut Hikâyeleri Bağlamında Dua. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (2), 438-446, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/abdurrahman_guzel_dedekorkut_dua.pdf adresinden 12 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Hacıgökmen, M. A. (2013). Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları. *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları, 393-423.
- Hamzaoglu, F. (2010). *Epik ve Mitolojik Destanlarda Geçiş Dönemleri, Âdet ve İnanmalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Harmancı, M. (2012). Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 1-17. Web: http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi23/Meric_Harmanci.pdf adresinden 11 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Heyet, C. (1996). Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri. *Nevruz ve Renkler, Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri* (19-21 Mart 1996) (Haz. S. Tural, E. Kılıç), Ankara: TDK Yayınları, 55-61.

- İçel, H. (2005). *Batı Türklerinin Dörtlüklerden Oluşan Bilmeceleri Üzerinde Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İçli, A. (2008). Yusuf u Züleyha Mesnevisinde Mekân. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 339-351.
- İçli, A. (2013). Yusuf Kıssası ve Beyrek Hikâyesinde Gömlek Sembolizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 267-274, Web: http://www.sosyal-arastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi26_pdf/icli_ahmet.pdf adresinden 13 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- İdiz, C. (1989). *Bamsı Beyrek (Bir Dede Korkut Masalı için süit)* Web: https://tr.wikipedia.org/wiki/Cem_%C4%B0diz adresinden 20 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.
- İnan, A. (1954). Türk Destanlarına Genel Bir Bakış. *Türk Dili Yıllığı*, Web: http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/1954/1954_10_Inan.pdf adresinden 4 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihî* (Birinci Baskı). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler 1-2* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (Beşinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnayet, A. (2004). Uygur Sahasındaki “Emir Gör Oğlu” Destanının Olay Örgüsü ve Bazı Motifleri Üzerine. *Millî Folklor*, 16 (61), 30-43. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ HALKBILIM/alimcan_inayet_uygur_sahasi_destan_olay_orgusu.pdf adresinden 23 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- İnci, H. G. (2011). Alpamış Destanının İzahlı Lügatı Üzerine Bir İnceleme. *Milli Folklor*, 12 (89), 304-30. Web: http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/89/32_.pdf adresinden 27 Ekim 2014 tarihinde alınmıştır.
- İslâm Ansiklopedisi (1994). 9, İstanbul.
- İşankul, C. (2001). Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabındaki Mitolojik Motifler (Çev: S. Fedakâr). *Milli Folklor*, 7 (52), 60-67.
- Jirmunskiy, V.M. (2011). *Türk Kahramanlık Destanları (I-II. Bölüm)* (Çev. M. İsmail., H. Aslan Erol). Ankara:TDK Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2011). *Türk Milli Kültürü* (Otuz Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.

- Kalafat, Y. (1994). *Makedonya Türkleri (Türkmenler, Torbesler / Türkbas Çenkeriler ve Yörükler) Arasında Yasayan Halk İnançları* (Birinci Baskı). İstanbul: Kalcı Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2006). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* (Beşinci Baskı). Ankara: Babil Yayıncılık.
- Kalafat, Y., Bayatlı, N. Y. (2011). *Türk Kültürü Halklarında Alkışlar- Kargışlar* (Birinci Baskı), Ankara: Berikan Ofset- Matbaacılık.
- Kahya Birgül, A. (2000). Dede Korkut Hikâyelerinde Kadının Konumu. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kaplan, M., Akalın, M., Bali, M. (1973). *Köroğlu Destanı* (Birinci Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, M. (1996). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3/ Tip Tahlilleri* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Dergah yayınları.
- Karabulut, M. (2012).Yusuf Atılgan'ın 'AylakAdam' Romanında Anlatım Teknikleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1375-1387, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/855767732_72_karabulutmustafa_t.pdf adresinden 4 Mart 2014 tarihinde alınmıştır.
- Karadoğan, A. (2003). Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü. *Milli Folklor*, 8(57), 109-116. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ahmet_karadogan_adlar_hayvan_kultu.pdf adresinden 15 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Kaşgarlı Mahmud (2014). *Divanu Lügat'it Türk Tercümesi, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin* (Çev. A. B. Ercilasun, Z. Akkoyunlu) Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, C. (2008). *Kültür Tarihîmizde Gizli Diller ve Şifreler (İrk Bitig'de Falcılık)* (Birinci Baskı), E. Gürsoy Naskali, E. Şahin (Editörler) İstanbul: Picus Yayınları, 359-368.
- Kaya, D. (1974). Bey Böyrek'in Acıyurt Köyü Varyantı. *Sivas Folkloru*, 19-22, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/dogan_kaya_beyboyrekin_aciyurt_varyanti.pdf adresinden 12 Mart 2014 tarihinde alınmıştır.
- Kaya, D. (1995). Alpamış Destanı. *Dünya Hoşgörü- Manas-Abay Yılı VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri*, Kırkkale, 87-93.
- Kaya, D. (1997). Dualar ve Beddualar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 99-121.
- Kaya, D. (2005). Kırızlar'ın Millî Oyunu Kökbörü. *İzzet Gündoğ Kayaoğlu Hatıra Kitabı-Makaleler*, İstanbul, 303-313.

- Kaybal, D. (1999). *Adana ve Osmaniye İllerinden Halk Edebiyatı Örnekleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Konya,
- Kazmaz, S. (2000). Yönetim ve Toplum Düzeni Açısından Dede Korkut. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kılıç, A. (2012). Alpamış ve Prens Marko Destanlarında Kahramanın Erginlenmesi. *Milli Folklor*, (96), 29-38.
- Kızıltuğ, F. (1997). Bir Bayburt Masalı: Bay Böyreğ. *Tarla*, (97/3), 15-16.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. *Türkler* 3, H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Editörler), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Koca, S., Uğurlu, S. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinden Hareketle Türk Kültüründe Erkek Evlat Olarak Oğul Kavramı. *Akademik Bakış Dergisi*, 22, 1-10. Web: <http://akademikbakis.org/eskisine/22/01.pdf> adresinden 10. Ağustos 2014'te alınmıştır.
- Kocaer, S. (2007). Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Beddualar ve İnternet. *Millî Folklor*, 19 (75), 30-33, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/sibel_kocaer_sosyal_kontrol_araci_beddualar_internet.pdf adresinden 9 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Korkmaz, R. (1997). *Sabahattin Ali / İnsan ve Eser*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Eski Türklerdeki Ağaç Kültürünün İslami Devirdeki Devamı*. Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belletten 99-110. Web: http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/2003_1/2003_1_06_Korkmaz.pdf adresinden 25 Ekim 2014'te alınmıştır.
- Köksal, H. (2002). Türk Destanlarında Bazı Ortak Motifler. *Türkler* 3, H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Editörler), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 584- 596.
- Köksel, B. (2012). Dede Korkut Kitabında Dini-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi/article/viewFile/5000146717/5000133872> adresinden 24 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Köktürk, Ş. (2006). Türk Destanlarında Hapsedilme Motifi. *TÜBAR*, 19, 383-400.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihî* (İkinci Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Köprülü, M. F. (2012). *Edebiyat Araştırmaları I* (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köse, N. (1991). Halk Hikâyelerinde And. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* VI. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 169-182.

- Köse, N. (1994). Sevdiğini Yenerek Alan Genç Kız Motifi ve Türk Halk Hikâyeleri. *Millî Folklor*, 3 (23), 24-30, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/nerin_kose_sevdigini_yenerek_alan_kiz_motifi_halk_hikayeleri.pdf adresinden 6 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.
- Kurtoğlu, O. (2009). Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği. *Millî Folklor*, 21 (81), 88-89. Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/81/89-99.pdf> adresinden 3 Temmuz 2015 tarihine alınmıştır.
- Kurum, U. (2008). *Düziçi'nde Halk Hekimliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kuzubaş, M. (2007). İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1 (3), 305-316, Web: <http://turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi3/kuzubas.pdf> adresinden 29 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.
- Küçük, A., Tümer, G., Küçük, M. A. (2012). *Dinler Tarihî* (Dördüncü Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Küçük, A. (2013). Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dini Yansımaları. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırma Dergisi*, 13, 91-109.
- Küçük, S. (2010). Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı, *Bilig*, 54, 185-210, Web: <http://shu.bg/tadmin/upload/storage/1352.pdf> adresinden 15 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.
- Mandaloğlu, M. (2012). İslamiyet'ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (2), 211-232, Web: http://www.tsadergisi.org/Makaleler/1380561632_Bolum12.pdf adresinden 4 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Mocan, A. (2012). Yalnızız'da Anlatım Teknikleri. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (3), 1831-1841, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1475695848_100Mocan%20Ahmet_S-1831-1841.pdf adresinden 17 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Narlı, M. (2002). Romanda Zaman ve Mekân Kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (7), 91-106, Web: <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m6.pdf> adresinden 17 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Nazlı, A. (2013). Bir Kahraman Üç Anlatı. *Bilim ve Kültür- Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 229-237.
- Oflazoğlu, T. (1998). *Korkut Ata* (Birinci Baskı), Ankara: TDK Yayınları.
- Oğraş, R. (2006). Divan Edebiyatında Hediye. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 1-16, Web: <http://efd.mehmetakif.edu.tr/arsiv/Aralik2006/sayi12/1-16.pdf> adresinden 26 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

- Oh, E., Joreyev, M. (2011). Alpamiş Destanında Baysın Kelimesinden Görünen Kurt Totemi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 149-157.
- Oh, E. (2012). Kore Cumong ve Özbek Alpamiş Kahramanlık Destanlarında Olay Örgüsü. *Milli Folklor*, 93, 88-100, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/93/09-.pdf> adresinden 3 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da Su Kültünün İzleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 35-55.
- Öcal, O. (?). *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı* [Şiir] Web: <http://www.antoloji.com/d-kam-pure-oglu-bamsi-beyrek-destani-gulce-bulusma-siiri> 23 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Ögel, B. (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (İkinci Baskı). Ankara: Kömen Yayın ve Dağıtım.
- Ögel, B. (2002). *Türk Mitolojisi II* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2003). *Türk Mitolojisi I* (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öger, A. (2012). Uygur Türklerinin Doğum Adetleri. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (1), 1679- 1694, Web :http://www.turkishstudies.net/Makaleler/2090154285_91_%C3%B6geradem_1679-1694.pdf adresinden 12 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ölçer Özünel, E. (2015). Baharı Getiren Kahraman: Bamsı Beyrek. *Millî Folklor*, 14(107), Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/107/04-.pdf> adresinden 1 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.
- Önal, M. N. (2010). Halk Anlatılarında Kahramanın Kimliğini Gizlemesi. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5 (1), 1271- 1285, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1966909880_56%C3%B6nalmehmet_naci.pdf adresinden 21 Mart 2014 tarihinde alınmıştır.
- Öncül, K. (2011). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk Hekimliği (Kars-Iğdır). Kars: Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları: 2
- Önder, M. (1966). *Anadolu Efsaneleri* (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halk Bilimi* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (İkinci Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Öz Özcan, A. (2006). Alpamiş Destanında Mizahi Unsurlar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 31-49, Web: http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/III-3_Eylul_2006/oz3-32006/41_3-3oz_aozozcan.htm adresinden 3 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.
- Özen R. (2000). *Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek* (Birinci Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özer, S. (1982). Çan'dan İki Halk Hikâyesi. *Türk Folkloru*, (37), 24-27.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/Dizin /Metin* (Birinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özçelik, S. (2015). Bamsı Beyrek, Kam Pürenin Oğlu muydu?. *Türk Dili*, 7, 70-73, Web: <http://tdk.gov.tr/images/20150320.pdf> adresinden 1 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.
- Özkan, İ. (1987). *Uygur Halk Destancılığının Bugünkü Durumu*, Eskişehir: Yunus Emre Kültür ve Sanat Vakfı Yayını, 21, 277-282.
- Özkan, İ. (1989a). *Abdurrahman Han Destanı* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, İ. (1989b). *Yusuf Bey Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan İ. (1995). *Türkmenistan'dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, 263-314.
- Özkan, İ. (1998). Türk Boylarının Sözlü Edebiyatında Nımah/Comok/Cumbak/Yomak Anlatım Türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi. *Türk Dili*, 556, 368-378.
- Özkan, İ. (2000). Türk Boylarının Sözlü Edebiyatında Çeçen/Şeşen/Sesen Kelimesinin Etimolojisi. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26-28 Mayıs 2000*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 609-617.
- Özkan, İ. (2007). *Bengü İzler, Türk Dünyası Araştırmaları*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özkan, İ. (2013). Abdülkerim Satuk Buğra Han Destanı., B. Gül, F. Ağca ve F. Gökçe. (Editörler). *Bengü Bitig Dursun Yıldırım Armağanı* (Birinci Baskı). Ankara. Öncü Kitap, 467-488.
- Özkan, T. (2006). *Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, T. (2010). Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek Anlatılarında Arketipik İmgeler. *Milli Folklor*, 22 (85), Web: http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/85/10_.pdf adresinden 22 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

- Özsoy, B. S. (2006). *Dede Korkut Kitabı (Transkripsiyon- İnceleme- Sözlük)* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztelli, C. (1968). Unutulan Dede Korkut. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 225, 4709.
- Öztürk, A. (1980). *Çağları İçinde Türk Destanları* (Birinci Baskı). Ankara: Emek Matbaacılık ve İlançılık Limited Şirketi.
- Öztürk, A. (1989). Bayburt Folklorunda Bey Böyrek Hikâyeleri ve Kaynakları. *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu Birinci Kitap.*, R. Yıldız (Editör). 158-168, Erzurum: Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri.
- Paksoy, H.B. (1985). Alpamiş ve Bamsı Beyrek: İki Ad, Bir Destan. *Türk Dili*, 49 (403), 619-622.
- Paksoy, H.B. (1989). *Rus Yönetimi Altında Orta Asya Kimliği* (Birinci Baskı) (Çev. G. Esin Gray). Aacar Basım: Hartford.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (Altıncı Baskı). Ankara: Ötüken Yayınevi.
- Rayman, H. (2002). Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler. *Milli Folklor*, 7 (53), 10-16.
- Reichl, K. (2002). *Türk Boylarının Destanları: Gelenekler, Şiirler, Şiir Yapısı* (Çev. M.Ekici). Ankara: TDK Yayınları (Eserin orijinali 1992’de yayınlandı).
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. A. Kazancıgil). İstanbul: Kabalcı Yayınevi (Eserin orijinali 1984’te yayımlandı).
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar* (Çev. Aykut Kazancıgil-L. Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi (Eserin orijinali 1966’da yayımlandı).
- Sakaoğlu, S. (1988). Bey Böyrek Hikâyesindeki Kıyafet Değiştirme Motifi ile Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi. *Türk Dili Araştırma Yıllığı*, 129-139,
- Sakaoğlu, S., Duymaz, A. (1996). *Hurşit ile Mahmihri* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1998). *Dede Korkut Kitabı I-II (İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar)* (Birinci Baskı). Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Sakaoğlu S., Alptekin A. B. (2005). *Türk Halk Edebiyatı (Ders Notları)*. Konya
- Sakaoğlu, S., Duymaz, A. (2011). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler-Metinler)* (Altıncı Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları Yayınevi.
- Santur, A. (1998). Eren (Evliya) Mezarları Etrafında Oluşan Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnanışların Etnolojik Değerlendirmesi. *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliaları Kongresi Bildirileri*, Ankara: Ervak Yayınları, 427 – 443.

- Schimmel, A. (2000). Sayıların Gizemi (İkinci Baskı) (Çev. M. Kübüşoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınları (Eserin orijinali 1984'te yayımlandı).
- Sevim, O. (2011). Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerler Açısından Bamsı Beyrek Hikâyesi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3), 1729-1739, Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/376228370_111_o%C4%9Fuzhan_sevim.pdf adresinden 14 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Söylemez, O., Aliyeva, L. (2000). Alpamış Batır ve Er Targın Destanlarında Kahraman. Kadın ve At Motifi Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, 35-46, Web: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index/index> adresinden 9 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Sürücü, C. (Yönetmen) (2007). *Bamsı Beyrek* (Dede Korkut) [Film], Web: <https://www.youtube.com/watch?v=ICQiRK7MrEw> adresinden 1 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, H. İ. (2006). Bahşılık Geleneğinde Hediye ve Sembolik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 6 (2), 437-446, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/halil_ibrahim_sahin_bahsilik_kulturu_hediye_sembolik_anlamlari.pdf adresinden 13 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, H. İ. (2012). Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Karadeniz Araştırmaları*, 33, 117-138, Web :http://www.karam.org.tr/Makaleler/2083441044_010%20sahin.pdf adresinden 12 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, V. (2009). Dede Korkut Hikâyelerinde İyilik Kültürü. *1. Ulusal İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı* Elazığ, 1-13, Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/veysel_sahin_dede_korkut.pdf adresinden 20 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 3(1), 528-538. Web: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/sengul_mehmetbakir.pdf adresinden 14 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.
- Şenocak, E. (2005). *İbn Sinâ Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şimşek, E. (1987). *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şimşek, E. (2000). Bey Böyrek Hikâyesinin Türk Dil Kurumu'nda Bulunan Yazma Nüshası Üzerine. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 321-335.

- Şimşek, E. (2003). Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta Evlenme Âdetleri. *Folklor/Edebiyat*, Ankara, 9(34), 135-155.
- Şişman, B. (1997). Halk Hikâyeciliği Geleneğimiz açısından “Kozı Körpeş- Bayan Sulu Jırı” Üzerine Bir Tahlil Denemesi. *Milli Folklor*, 5(35), 56-61.
- Tacemen, A. (1995). *Türk Fin-Ugor, Moğol-Mançu Toplulukları İnanışları Zemininde Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği* (Birinci Baskı). Ankara: Üç Bilek Matbaası.
- Taşlıova, M. M. (2006). *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin, M. (1989). *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Temur, N. (2011). Folklor-İdeoloji-Edebiyat Üçgeninde Suat Taşer'in Deli Dumrul'u, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (4), 305-315, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1252266276_1_temurnezir_t.pdf adresinden 21 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.
- Terzioğlu, Ö. (2007). Alkış ve Kargışların, Sözlü Kültürdeki Yerleşik Kodların Aktarımı ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri. *Millî Folklor*, 10 (75), 34-37, Web: http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/75/07_.pdf adresinden 5 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Tezcan, M. (1989). Folklorik ve Antropolojik Yönleriyle Hediye Geleneği ve Türk Kültüründeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 29-36, Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/511/6273.pdf> adresinden 1 Eylül 2015 tarihinde alınmıştır.
- Tezcan, S., Boeschoten, H. (2012). *Dede Korkut Oğuznameleri* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, A. (1992). Törelerimizde Beşik Kertme Adeti. *Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu*. Ankara: Milli Folklor Yayınları, 85-105.
- Turan F. A. (2007). Bulgaristan'da Demir Baba Tekkes'indeki İnanç Sembollerinin ve Ritüellerin Çözümlemesi, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 43, 97-108. Web: <http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/945/934> adresinden 4 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Turan, F. A. (2011). Orta Asya'dan Anadolu'ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları. *Millî Folklor*, 12(90), 49-59, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/90/05.pdf> adresinden 30 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Turhan Tuna, S. (2006). Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği. *Bilig*, 38, 149-160, Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar>

- </makale/acarindex-1423873331.pdf> adresinden 22 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- TRT Çocuk. (2014). *Dede Korkut Hikâyeleri - Bamsı Beyrek'in Kahramanlığı* [Çizgi Film]. Web: <https://www.youtube.com/watch?v=K33Xys12qqQ> adresinden 3 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Tutar, A. (1996). Dede Korkut Kitabında Dini Motifler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 241–251, Web: <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/37298/makaleler/1/1/arastirmax-dede-korkut-kitabinda-dini-motifler.pdf> adresinden 1 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- Türkan, K. (2012). Türk Dünyası Masallarında Su Kültü. *Millî Folklor*, 12 (93), 135-148.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: TDK.
- Türkmen, F. (1974a). *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* (Birinci Baskı). Ankara: Baylan Matbaası.
- Türkmen, F. (1974b). Türk Halk Hikâyelerinde Gökyüzü ile ilgili Alegoriler. 2. *Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, 159–165.
- Türkmen, F. (1983). *Tahir ile Zühre* (Birinci Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Türkmen, F. (1993). Dede Korkut Hikâyelerinin Anadolu ve Rumeli’de Yaşayan Kolları. *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, (29), 1-2 (1991); (1993) 345.
- Uca, A. (2004). Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırması Enstitüsü Dergisi*, 11 (23), 145-150, Web: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/view/1020001453/1020001449> adresinden 5 Haziran 2014 tarihinde alınmıştır.
- Uçak, S. (2014). Haşimi’nin Mihr ü Vefa Mesnevisinde Mekân. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 54-63. Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijoses/article/view/5000121623/5000112077> adresinden 9 Eylül 2014 tarihinde alınmıştır.
- Uçkun, R. (2000). Gagavuz Türkleri Arasında "Dengiboz" Hikâyesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10, 374-390.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi* (İkinci Baskı). İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Uzun, G. (2008). Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Falcılık, Kehanet ve Rüya Motifi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research*. 1(3), 424-434, Web: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi3/sayi3_pdf/uzun_gulsine.pdf adresinden 10 Haziran 2014 tarihinde alınmıştır.

- Üçay Şentürk, Z. (2013). *Canış Bayış Destanı Moldobasan Musulmankulov Varyantı (Metin- Aktarma- İnceleme)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üçüncü, K. (2006). *Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış* (Birinci Baskı). İstanbul: Töre Yayın Grubu.
- Yakıcı, A. (1999). Dede Kokut Kitabındaki Sağlıkla İlgili Konular Üzerine. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildireleri* (Haz. A.Kâhya Birgül, A. Şimşek Canpolat), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 353- 362.
- Yakut, E. (2002). Eski Türklerde Hukuk. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(3), Eskişehir.
- Yardımcı, M. (2011). Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler. *Millî Eksen*, 4, 106-122. Web: <http://www.mehmetyardimci.net/img/files/akademik21.pdf> 10 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Yazıcı Ersoy, H. (2010). Başkurt Çocuk Oyunları. *Millî Folklor*, 11(86), 75-86, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/86%20pdf/07.pdf> adresinden 6 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Yılar, Ö. (2000). Dede Korkut Kitabındaki Bamsı Beyrek ile Anadolu'da Anlatılan Bey Böyreğ Hikâyeleri ve Masalları Üzerine Motif Bakımından Bir Karşılaştırma Denemesi. *Millî Folklor*, 6(48), 43-47, Web: <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/48/48.pdf#page=43> adresinden 6 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D. (2001). QamBöri Oğlu BamısBörik Boyunda Sorunlar ve Çözümlemeler. *Türkbilgi (Türkoloji Araştırmaları)*, Ankara, 129-167.
- Yıldırım, E. (2010). Tunceli Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemi ve Uygulamaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 14 (42), 17-32, Web: http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01777/2010_42/2010_42_YILDIRIME.pdf adresinden 9 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile ilgili Tespit ve Tahliller* (Birinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Yoldaşoğlu, F. (2000). *Alpamış Destanı* (Çev. A. Şimşek Canpolat, A. Öz) (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları (Eserin orijinali 1998 yılında yayımlanmıştır).
- Yurdatap, S. M. (1948). *Resimli Bey Böğrek ile Akkavak Kızı Hikâyesi*, İstanbul: Bozkurt Yayınevi
- Yüksel, H. A. (1981). Türk Folklorunda 9 Sayısı. *Erciyes*, Kayseri, 30-31.

Yüksel, H. A. (1998). Akdağmadeni Çocuk Oyunları: Âşık Oyunu. *Milli Folklor*, 5(38), 57-62.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ALPTEKİN Mehmet
 Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 10.06.1981 Silifke
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : 0543 848 00 11
 Faks :
 e-mail : meh.alptekin@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Niğde Üniversitesi	2007
Lisans	Niğde Üniversitesi	2004
Lise	Silifke Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2013 (Devam ediyor)	Gaziantep Üniversitesi	Okutman

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Alptekin, M. (2015). Bey Böyrek Türküsü, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6 (20), 152-163.

Alptekin, M. (2015). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Karadeniz Bölgesi'ndeki Saz Şairlerinin Şiirlerine Yansıması, *The Journal of Academic Social Science* 18, 533-540.

Hobiler

Kara avcılığı, masa tenisi, kitap okuma ve yürüyüş yapmak.

GAZİ GELECEKTİR..

